

AA0004067708

UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY

REESE LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY OF CALIFORNIA.

Received *Mar. 27* 1893.

Accessions No. 50812 Class No. 767
212

PA

6105

V24

v.140

Valpy -

Delphin classics.

Southern Branch
of the
University of California
Los Angeles

Form L 1

PA

6105

V24

v.140

This book is DUE on the last date stamped below

Form L-9-15m-8,'26

Digitized by the Internet Archive
in 2008 with funding from
Microsoft Corporation

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ LIBRI XXXVII.

VOL. XI.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIÆ LIBRI XXXVII.

EX EDITIONE GABRIELIS BROTIER

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICIBUS LOCUPLETISSIMIS

ACCURATE RECENSITI.

75961

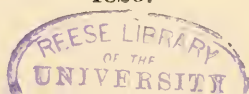
VOLUMEN UNDECIMUM.

T

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1826.

ANNUAL REPORT
OF THE
COMMISSIONER OF THE
LAND OFFICE

FOR THE YEAR 1881

ALBANY: PUBLISHED BY THE
UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

PRINTED BY THE
UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

ALBANY: PUBLISHED BY THE
UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

ALBANY: PUBLISHED BY THE
UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

ALBANY: PUBLISHED BY THE
UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

ALBANY: PUBLISHED BY THE
UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

ALBANY: PUBLISHED BY THE
UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

ALBANY: PUBLISHED BY THE
UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

ALBANY: PUBLISHED BY THE
UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

ALBANY: PUBLISHED BY THE
UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

ALBANY: PUBLISHED BY THE
UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

ALBANY: PUBLISHED BY THE
UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

ALBANY: PUBLISHED BY THE
UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

ALBANY: PUBLISHED BY THE
UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

ALBANY: PUBLISHED BY THE
UNIVERSITY OF THE STATE OF NEW YORK

τοῦ κοίλου ἢ τῆς κοιλότητος. Unde et prisci Rom. *Coilum* scripsere: quod religiose observat in suo Ennio doctiss. Mernla. De auctoris tamen derivatione nonnihil et Varro de Ling. Lat. lib. iv. *Idem*.

Solis cursus] Exemplar Tolet. non *cursus* legit, sed *cursui*, rectius puto. *Pint*.

CAP. V. *De quatuor elementis.*

De clementis] De clementorum ratione vide Aristotelem de Generatione et Corruptione, lib. II. et de Cælo IV. 5. et P. Merulam super Enn. p. 119. et seqq. et Sex. Empir. Pyrrhon. Hypot. III. 4. Censorin. de Die Nat. cap. 3. Muret. Var. VII. 17. Nomen a Platone inventum monet Simplic. super Phys. *Dalec*.

Ignium summum] Falso Plinius putat eandem esse materiam ignis et cæli, Epicureos secutus. *Ignium summum*] Imo vero astra tantum ignea putarunt Epicurei. Luer. lib. v. 'Per rara foramina terræ Partibus erumpens primus se sustulit æther Signifer, et multos secum levis abstulit ignes.' Et paulo post ætherem cognominat igniferum. Platonem autem in Epinomide Timæoque cælum ignem dixisse notat Theopol. Academ. Contempl. VIII. 1. Vide et Plutarch. de Plac. Phil. II. 11. Et Achill. super Arat. pag. 84. in fin. et Hieron. Mag. de Mundi Exust. I. 13. ubi Anaxagoræ eam opinionem adscribit; qui eam ob causam ætherem παρὰ τοῦ αἰθέρι dictum voluerit. Ex Aristot. Meteor. I. 3. Parmenidi, Heraclito, Stratoni, et Zenoni vero Stob. Eclog. I. 25. p. 53. *Idem*.

Æura appellant] Hanc αἰθέρα Græci vocant. Enripides: ὄρεας τὸν ὕψου τὸν δ' ἄπειρον αἰθέρα, Καὶ γῆν περίεξ ἔχονθ' ὑγραῖς ἐν ἀγκάλαις; Τοῦτον νόμιζε Ζῆνα, τόνδ' ἥγοῦ θεόν. Hos versus sic Latinius fecit Cic. de Nat. Deor. II. *Viles sublimis fustum immoderatum æthera, Qui terram tenero circumjectu amplectitur? Hunc summum habeto Divum, hunc*

Delph. et Var. Clas.

Plinius.

perhibeto Jovem. Dalec.

Per cuncta rerum meabilem] Seneca Nat. Quæst. II. 9. 'Spiritus non aperta tantum intendens, sed etiam abditā et inclusa.'

Mutuo complexu] Late hac de re Achill. sup. Arat. p. 83. et Manil. Astron. I. 168. *Dalec*.

CAP. VI. *De septem planetis.*

Medius Sol fertur] Chaldaei errantia sidera ad hunc numerum redegerunt: Ptolemæus vero ac Theon Solem et Lunam inter errantia non recensent. De Planetarum numero, motu, et situ, vide Arist. de Mundo, c. 2. *Idem*.

Totius animum] Elegantissimi hac de re Orphei versus: Κλύθι, μάκαρ, πανδερκὲς ἔχων αἰώνιον ὕμμα, τίτ' ἀν χρυσ-ανγῆς, Ἵπερίων, οὐράνιον φῶς. Et paulo post: Ὅμμα δικαιοσύνης, ζωῆς φῶς, ᾧ ἐλάσσιππε, Μάστιγι λιγυρῇ τετραόρον ἄρμα διώκων. Cæteras laudes videbis in Neandri Phys. p. 32. *Idem*.

Hic reliqua sidera occultat] Adde *illustrat*, ex Cod. Tolet. ut sit, *Hic reliqua sidera occultat, illustrat*. Nec accipio *illustrat*, quia reliquis sideribus lumen impertiat; hoc enim infra dicet; sed quia præsens obscurat sidera, absens illustret. *Pintian*.

Cæteris quoque, &c.] Imo vero soli Lunæ. Cætera namque sidera de suo lucent, monente Scal. advers. Card. exerc. 64. *Dalec*.

CAP. VII. *De Deo.*

Effigiem Dei, &c.] Veterum opiniones de Deo vide apud Arist. de Mundo c. 7. et Stob. Eclog. in princ. et Plutarch. de Placit. Phil. I. 7. et Neandri. Phys. et Sex. Empir. Pyrrhon. Hypot. III. 1. et Henr. Steph. Phil. Poët. et ἀποσχ. III. 5. et seq. et Just. Martyr. ἐπιτρεπτ. et Lactant. Divin. Inst. I. 5. et seq. *Idem*.

Totus animæ] *Animæ*, ψυχῆς, quæ omnibus vita præditis eam præbet: *animi*, τοῦ νοῦ, qui quæ in universo sunt omnia admirabili sapientia regit et administrat. D. Augustino 'anima' vitæ est, 'animus' consilii. Ani-

mam Virg. Æneid. vi. 'spiritum' vocat. *Idem.*

Fidem] Plant. in Aul. 'Ut te auferam Aula in Fidei fanum, ibi abs-trudam probe.' *Idem.*

Ideoque etiam publice Febri fanum, &c.] Febrem in urbe cultam fuisse constat tum apud Augustin. de C. D. iv. 15. tum etiam apud Ciceronem iii. de Nat. Deorum, cujus verba mox subijciam. De Mala Fortuna eodem etiam loco Cicero. Cæterum de Orbona Dea, et apud hos quos dixi scriptores, et apud reliquos quos legerim, altum silentium. Quæ causa varie conjectandi materiam subministravit his, qui ante me in Plinium Annotationes composuerunt. Et Hermolaus quidem rem intactam omisit. Georgius Valla in commen-tariolo, quem in hunc secundum lib. composuit, frandata prima syllabæ dictione, pro *Orbonæ* substituit *Bonæ*, et de Bona Dea Plinium locutum censuit. Sabellicus, Macro-bii verba secutus, rationem conjecturam-que iniiit quandam, haud mihi satis probatam: quum interim neque apud ipsum, quem citat, Macro-bium, ulla subsit *Orbonæ* vel minima suspicio, neque alium proferat auctorem, qui *Orbonæ* meminerit. Crinitus *Orbo-nam* et ipse agnoscit, siue auctore tamen, depravata Plinii lectione de-ceptus. Quamobrem, cum egregia hæc Dea *Orbona* orba sit scriptore aliquo, qui eam celebret, nullibique omnino compareat, præterquam hoc Plinii loco, sitque in comperto apud omnes, numerosissimas in Plinio dic-tiones, et interdum versus superflu-ere, quæ divinare non sit, unde in ejus libros irreperint; sic in animum induxi, ut, explosis omnium sententiis, *Orbonam* hanc, tanquam adulterinam et supposititiam Deam, exterminan-dam e Plinianis finibus putem: ut verba, quæ sequuntur, permutato tantum conjunctionis loco, legantur hoc pacto: *Ideoque etiam publice Fe-*

bri fanum in Palatio dicatum est ad ædem Larium, et ara Malæ Fortunæ Æsquiliis. Quod ex Cicerone mani-feste desumptum est loco citato. Ver-ba ejus subjuuxi: 'Eos enim, qui Dii appellantur, rerum naturas esse, non figuras Deorum. Qui tantus er-ror fuit, ut perniciosis etiam rebus non nomen solum tribueretur Deo-rum, sed etiam sacra constituerentur. Febris enim fanum in palatio ad æ-dem Larium, et aram Malæ Fortunæ Æsquiliis consecratam videmus.' Hac-tenus Cicero: a quo in secundo etiam de Legg. eadem repetuntur. *Pintian.*

Febri fanum] Pavorem Hostilius atque Pallorem coluit; mox a nescio quo Febris dedicata. Minutius Fælix. Idem D. Cyprianus de Idolorum Vanitate. Arnobius adversus Gent. lib. iv. 'Ab erroribus viarum Dea Vibialia liberat; in tutela sunt Or-bonæ orbatu liberis parentes; in Næ-niæ, quibus extrema tempora.' Ci-cero de Nat. Deor. iii. 'Febris enim fanum in Palatio, et ædem Larium et aram malæ Fortunæ Exquiliis conse-crata videmus.' Febris fana tria Romæ fuerunt, unum in capite vici Longi, alterum in Palatio, tertium juxta monumenta Mariana. Huic et Malæ Fortunæ, Postvertæ, Prorsæ, Vejovi, Timori, Pallori, Robigo, A-verrunco; apud Lacedæmonios Mor-ti et Timori; apud Gades Paupertati et Senectæ ædes aræque positæ sunt: non ut opem ferant, aut quid-quam juvent, sed ut quicquam obsint, aut noceant. Unde ἀπορροπαῖοι a Græ-cis, *averrunci* ab Latinis dicti. *Dalec.*

Geniosque adoptando] Natalis Deus Genius virorum: sic natalis mulie-rum Juno. Tibullus: 'Natalis Juno sanctos cape thuris acervos.' Plant. in Menæchm. 'Teneo dextra genium meum.' Idem in Mercatore: 'I hæc mecum, ut videas simul tuam Alcu-menam pellicem, Juno mea.' Minutius Fælix præstites vocat Genios, quod præsent hominum actionibus: homi-

num custodes Hesiodus; manes Servius. Ammianus, lib. xii. ex Menandro, statim in lucem editis hominibus numina sociata sic vocat, quæ vitæ cursum regunt, admodum paucis visa insigni virtute viris. Menandri versus sunt: *Ἀπαντὶ δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται Εὐθὺς γενομένης μυσταγωγὸς τοῦ βίου.* Dalec.

Gentes vero quædam animalia etiam aliqua obscæna] Commutandus rursus conjunctionis locus, scribendumque: *animalia etiam et aliqua obscæna*, ex veteri lectione. Pintian.

Per fatidos cibos] Allia, porrum, cepas Ægyptii. Vide Alex. ab Alex. v. 10. Dalec.

Atricolores] Plutarchus testatur Mortem albi fuisse coloris, Osirim subnigri, Typhona flavi. *Idem.*

Jurare mortalem] Cicero pro Ligario scribit homines ad Deos nulla re propius accedere, quam salutem hominibus dando: id quod Strabo lib. x. Εὐ γὰρ εἴρηται καὶ τοῦτο, ἀνθρώπους μάλιστα μιμῆσθαι θεοὺς, ὅταν εὐεργετῶσιν. *Idem.*

Quis non interpretatione naturæ fatiatur] Mallem legeres accusandi casu, *interpretationem*. Sensus enim horum verborum peti debet ab illis Ciceronianis: 'Eos enim qui Dii appellantur, rerum naturas esse, non figuras Deorum.' Pintian.

Naturæ] Cicero enim ait eos, qui Dii appellantur, rerum naturas esse, non figuras Deorum. Dalec.

Irridendum, &c.] Hic sibi caveant veri ac pii Christiani, legantque Lactant. Instit. Div. 1. 2. *Idem.*

Sacris] Magica intelligit, quos nostri 'exorcismos' vocant: et annulos magica arte formatos oblique sugillat, quibus vim magnam tribuebant veteres, iis maxime in quibus Cynocephali, vel Harpocratis imago sculpta esset. *Idem.*

Capitolio] Ut sanctiora essent pacata et conventa, cum iurisdictionis religio interposita esset, iu ipso Capi-

tolio nonnunquam fiebant, velut præsentem et audientem Deo, qui trisulcum in perjuros telum gerere censebatur. Plant. in Curcul. 'Coq. Namque incubitare satius te fuerat Jovi, Tibi qui auxilio in iurejurando fuit. CAP. Siquidem incubare velint qui pejeraverint, Locus non præberi potis est in Capitolio.' *Idem.*

Fortuna] Fortunæ varia cognomina vide apud Alex. ab Alex. i. 13. et Plaut. in Pseud. 'Centum doctum hominum consilia hæc devincit Dea Fortuna: atque hoc verum est, Perinde ut quisque fortuna utitur, ita præcellit, atque exinde sapere eum dicimus.' In Rhetoricis ad Herennium leguntur Pacuvii versus graves et sententiosi: 'Fortunam insanam esse, et cæcam, et brutam perhibent Philosophi.' *Idem.*

Sors ipsa pro Deo sit] In denario vetusto Romano percusso a quodam Plætorix gentis, qui ejus templum vel dedicaverat, vel refecerat, Sortis imago impressa est cum iis literis, SORS. M. PLAETOR. CEST. S. C. Dalec.

Eventus assignat] Ex opinione Poëtarum id sumptum, qui singula nobis attributa sidera scribunt. Papinius: 'Perpetuis frenis atque uni serviet astro:' et alibi, 'locum cervix dabit omnibus astris.' *Idem.*

Semelque in omnes futuros unquam Deo decretum] Sincerior lectio Salmanticensis codicis, *Dei decreto*: ut tres dandi casus inter se convenient, *Astro suo, nascendi legibus, Dei decreto.* Pintian.

Parca dictu] Hoc est, humilia, vilia, spernenda. Hac phrasi utitur Fabius: 'Avidas longe fugare volucres, et pascere parva dictu animalia.' Eadem significatione usurpat auctor infra VII. 53. 'frivolum dictu.' Dalec.

Uno quidem vel præferenda cunctis bonis] Lego, repugnantibus cunctis exemplaribus, *præferendo*, non *præferenda*. Pintian.

Ne Deum quidem posse omnia] Agathio dilandante Arist. Eth. Nicom. vi. 2. *μόνον γὰρ αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίσκεται, Ἀγέννητα ποιεῖν ὅσο' ἂν ᾗ πεπραγμένα.* Et Plutarch. Consolat. ad Apol. mihi pag. 199. sub fin. *τὸ μὲν γὰρ γεγεννημένον οὐδὲ θεὸν δυνατόν ἐστι ποιεῖν ἀγέννητον.* Et ne nimium longi simus, Theognis vs. 583. et Sophoc. Trachin. et Pind. Olymp. Od. ii. et Sen. de Brevit. Vitæ mihi p. 133. et Horat. iii. Od. 29. et S. Aug. de Civit. Dei v. 10. &c. *Dalec.*

Aut revocare defunctos] Hier. Mag. de Exust. Mund. v. 1. *Idem.*

Ut facietis quoque, &c.] Ita scil. judicat de his divinissimis scientiis hoc hominum genus. Quanto vero rectius doctiss. Muret. Var. Lect. vi. 1. *Idem.*

CAP. VIII. *De natura siderum errantium, et eorum ambitu.*

Singulis attributa nobis] Confutat hic Epicureos, qui singulis hominibus singulas tributas esse stellas credebant. In eadem opinione fuit et Manilius poëta. *Dal.* *Singulis attributa nobis*] Imo vero et Manilius communem astrologorum secutus est sententiam, horoscopum seu positum siderum natalium tempore suam cuique homini distribuere sortem iii. 38. et Epicurus omnia atomorum concursu regi, nilque ab hujusmodi causis pendere ad animi tranquillitatem facere proculdubio putavit: aut si Stobæo credimus, qui Eclog. i. 25. pag. 54. de hac quoque re mentionem facit: *τοῦ ἐνδεχομένου ἦχε.* Quamobrem me suasore Plinio credimus, vulgi has fuisse superstitiones: cujusmodi et aliæ olim multæ, et utinam nunc omnes desitæ. Cæterum de stellarum casu vide Hier. Mag. de Exust. Mundi iii. 3. et 7. et Laërt. lib. x. pag. 423. ubi Epicuri ea de re opinionem refert.

Non tanta cælo societas nobiscum est ut nostro fato mortalis sit ille quoque siderum fulgor] Non ille habet exem-

plar Toletan. sed *ibi*, venustiore proculdubio sensu. *Pintian.*

Nimio alimento, &c.] Cleomedes, libris κυκλικῆς θεωρίας, sidera, stellas, astra, oceani, terræque vaporibus ali credidit, quoniam alimento privatus ignis statim extinguitur. Virg. 'Convexa polus dum sidera pascet.' *Δίμνην* enim τὴν θάλατταν etiam Homerus vocat. Zeno apud Laërtium ait: τὰ ἄστρα ξμπυρα τρέφεσθαι, τὸν μὲν ἥλιον ἐκ μεγάλης θαλάττης, τὴν δὲ σελήνην ἐκ ποταμίων ὕδατων, τὰ δ' ἄλλα ἀπὸ τῆς γῆς. Cuius sententiæ et alios auctores adducit Hier. Mag. de Mundi Exust. i. 13. et 16. et seq. et Theon super Arat. pag. 108. *ἰστέον δ' ὅτι ἡ τοῦ οὐρανοῦ κίνησις γίνεται ἐκ τινων ἀναθυμιάσεων κατὰ τὸν φυσικὸν, αἳ τινες ἀναθυμιάσεις ῥυθμῶ τινα αὐτὸν κινούσι.* Error ortus ex optices ignorantia, generatimque accuratæ Philosophiæ. Totum porro hunc locum Plinii libenter ita legerim: *Hinc redeamus ad reliqua sidera, quæ affixa diximus mundo, non illa, ut existimat vulgus, singulis attributa nobis, adnumerataque mortalibus, et clara divitibus, minora pauperibus, obscura defectis, ac pro sorte cuiusque lucentia, nec cum suo, &c.* *Dalec.*

Decidere creduntur] 'Sæpe etiam stellas vento impellente videbis Præcipites cælo labi, noctisque per umbras Flammarum longos a tergo albescere tractus.' Ptolemæus διαθέειν stellas, *discurrere*, dixit. Paulo post c. 36. trajectiones eas et emicationes anctor vocat 'discursus.' Ammianus Marcellinus cum fulgorem appellat *διφρον ἰακὴν*, quasi carrus orbitam. Transversas stellas et cadentes, quæ prætervolant et secant aëra, Seneca vocat: *ἐπορρόλας* esse stellarum Græci putant.

Suo demonstrabimus loco] Vide locum sub finem hujus libri.

Quando ad eam tota pertinet, Signiferi modo inventionibus non dilatis] Sic Vett. codd. leg. ita ut tota referatur

ad *ratio*, non ad *modulatio*, quæ vox in Mss. non est, et sensus sit : De uno signifero circulo hic se dicturum, quod circa eum primi Anaximander et Cleostratus observaverint, cætorum circulorum mentionem cum mentione terræ aptius conjungendam ; quod facit in fine libri. *Gelenius*.

Sphæram ipsam, &c.] Eam Anaximandri inventum quoque tradit VII. 56. *Sphæram ipsum ante multo Atlas*] Lege, *Sphæram ipso pendente mundo Atlas*. Mundus ipse, hoc est, cælum, sphæricum et plane sphæram sese esse fatetur et pandit : ipso igitur pendente mundo sphæram invenit Atlas, qui primus intellexit cælum vel mundum sphæram esse. Sequitur, quod sic legendum : *hoc est siderum ortus foris aperuisse*. Vide Salmas. p. 823. a. b.

Saturni sidus] Saturnus lingua Syriaca sive Aramæa, qua usi sunt Thuscii, latentem significat, ab סַטְר, *occultuit sese, lutuit*, uti monet P. Merula super Eum. p. 94. Inde Latinum vocaverunt, et ejus uxorem Latiam, sive Latiam Saturni. *Dalec*.

Lævum] Plinius, augurum disciplinam sequutus, pronam faciem intuentis in Austrum spectare voluit : indeque lævum erit ubi sol oritur, dextrum ubi occidit. Aristoteli mundi dextra sunt exortiva, læva occidua : Solino dextra septentrionalia, læva meridionalia. Ebræis merides dexter, septentriones sinistri. In ludis Circensibus cur Solini ratio observata sit, explicat J. Gorop. Hierogl. I. III. p. 37. *Idem*.

Tertium Martis, quod quidam Herculis vocant, ignea ardentis Solis vicinitate, binis fere annis converti] Vetus lectio, *Ignæi, ardentis a Solis vicinitate*, quemadmodum et Livius sæpe loquitur. Causam dedit, non cur biennio circulum absumat, sed cur ardens sit et igneus. *Gelen*.

Temperari Jovem salutaremque fieri

Deum] De sidere loquitur, non de Deo. Scriba proxime sequentem particulam *Deinde* depravavit in *Deum inde*. *Gelen*.

Luciferi nomen accepit] *Luciferum diurnam stellam vocat* Plaut. in *Mænæchm*. ‘Inde usque ad diurnam stellam crastinam potabimus cras.’ *Vesperuginem* quidam *Veneris* esse stellam putaverunt, ac ideo *Venerem* noctivigilam appellarunt, ut Plaut. in *Curc.* aut noctilucam, ut *Levinus* : ‘*Venerem* igitur alman adorans, sive femina sive mas est, ita uti alma Noctiluca est.’ *Dalec*.

Vesper] Inde *Vesperugo*, extrema diei pars, et prima noctis. *Varro* : ‘Inter *vesperuginem* et *jubar* dicta nox intenpesta, (omitto quædam,) quam *Ælius* dicebat, cum tempus agendi est nullum : quod alii concubium appellarunt, quod omnes fere tunc cubarent :’ *κνέφας vesperuginem* Græci appellare videntur, quod terra luce carere incipiat. *Hom. II. A.* Ἡμος δ’ ἥελιος κατέδν, καὶ ἐπὶ κνέφας ἦλθεν. *Vesperi* exortum primam faciem *Apuleius* et *Macrobius* dixerunt : non quod tunc faces accenderentur et lucernæ, quam ob rem *Gal.* ἡμμένων ἄρτι λύχνων horam vespertinam ait, ut meridiem *Lucianus*, ἀμφὶ πλήθουσιν ἀγορὰν, quod ea diei parte maxima sit in foro frequentia, sed quod *Vesperi* stella post solis occasum prima luceat. *Dalec*.

Pythagoras Samius] *Pythagoræ* longam historiam, et incredibilium rerum quas gessit miracula, vid. apud *Rhod.* XIX. 7. *Idem*.

CAP. IX. *De Lunæ natura.*

Lunæ] Lineam ἐκλειπτικὴν, *Lunæ* orbitam, *Tarentina* voce ‘circulum manacum’ veteres appellarunt, quasi maniacum, *μηνιακόν* : unde *Arabibus* *Kalendarium Almanach*. *Vitruvius* lib. XI. ‘Circinatio circuli menstrui agatur, qui *Manacus* dicitur.’ *Scalig*.

Sinuata in orbem] *Lego*, *sinuata*

in orbe maculosa, &c. Nam sinus in orbe non potest intelligi. Vel certe: *sinuosa, orbe pleno immensa ac repente nulla, eademque subito prænitens, maculosa alias, &c.* Dalec. *Modo sinuata in orbem*] Hunc locum correctionibus suis pessime corruperunt eruditi, dum legunt, *sinuata, in orbe maculosa*. Nam sinus, inquiunt, in orbe non potest intelligi: inepte. 'Sinuari arcus' dicitur, qui curvatur; 'sinuari vela,' quæ curvantur et inflantur: curvari et cavari invicem ponantur, unde et κοιλᾶναι Græci pro curvare accipiunt, ita et sinuare. Luna igitur in orbem sinuata est quæ Græcis ἀμφόκυρτος, in orbem scilicet protumida undique et in orbem curvata. *Salmas. Exercitat. Plin. p. 376.*

Quæ mensis exitu latet] Melior meo iudicio lectio, *Quin mensis exitu latet. Pintian.*

Cum laborare non creditur] Luna cum plena est, inciditque in fastigium umbræ noctis, extinguitur, quod veteres 'laborare' dixerunt. At vero mensis exitu, quamvis nullum ejus lumen sit, tamen eam laborare veteres non credebant. Credebant etiam veneficarum carminibus et incantationibus deficientem eripi, sollicitari, affici, ac deduci. Quapropter, ne illarum verba exandiret, clamoribus et æris crepitu obstrepebant. Ambrosius: 'Quod cum requirerem quid sibi clamor hic velit, dixerunt mihi quod laboranti Lunæ vestra vociferatio subveniret, et defectum ejus suis clamoribus juvaret.' Et iterum: 'Tunc, inquam, apud vos turbatur carminibus globus Lunæ, quando calicibus turbantur et oculi.' *Dalechamp. Cum laborare non creditur*] Id est, interquiescere creditur, eo quod tunc lucere desinat. Unde quod interlunio fit, aliquoties Plinio 'silente Luna' fieri dicitur. *Gelen.*

Non sumus profecto grati erga eos qui labore curaque] Scribendum reor, *Ne sinus profectu ingrati erga eos qui, &c.*

hoc sensu, mentionem habitam Eudymionis, snumque illi redditum, quod ingrati hominis sit, cum literis profecerit, oblivisci eorum, qui primum aditum primasque fores ad ipsas disciplinas reseravere. Hunc sensum aptiorem esse, magisque e dignitate et gravitate Pliniana, quam is, quem Hermolaus comminiscitur, intelliget, qui verba hæc Plinii contulerit cum illis quæ mox cap. 15. habentur: 'In quibus aliter multa quam priores tradituri, fatemur ea quoque illorum esse muneris qui primi quærendi vias demonstraverunt, modo ne quis desperet sæcula posse proficere.' Est autem, ni fallor, æmulatio Senecæ Nat. Quæst. lib. vi. 'Nova,' inquit, 'omnia erant primo tentantibus. Postea eadem limata sunt. Et, si quid inventum est, illis nihilominus referri debet acceptum. Magni animi fuit rerum naturæ latebras dimovere, neque contentum exteriori ejus conspectu introspicere, et in Deorum secreta descendere.' *Pintian.*

Ut scelera hominum noscantur mundi ipsius ignavis] Scribendum arbitror, *numinum, non hominum*; ut sit sensus, tantam esse humani animi arrogantiam, ut cælum ipsum ignorantes profiteantur se scelera numinum tenere. Confirmant hanc correctionem verba mox ante præcedentia: 'In hac luce mira humani ingenii peste sanguinem et cædes condere annalibus juvat;' et quæ sequuntur cap. 12. *Idem.*

Solis fulgore tam ut reliqua sidera tegi] Legendum *regi, non tegi*; tum ex cap. 15. ubi dicit: 'Postea radiorum ejus contactu reguntur;' tum etiam ex Toletano codice. *Pintian. Reliqua sidera tegi*] Ob hanc causam Græci poëtæ Solis filiam vocant. Euripides in Phænissis: ὦ λιπαροζώνου θύγατερ Ἥλιον σελευαία, Χρυσέκυκλον φέγγος. Hesiodus vero et Virgilius, sororem: 'Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna.' *Dalechamp.*

Illo regeat] Berosus, auctore Cleomede, atque etiam Vitruvius, putavit Lunæ corpus pilam esse altera parte candentem, altera cæruleam, ejusque mutationes fieri prout magis minusve a Sole corripitur. Vide Vitruv. ix. 4. *Idem.*

Humore terreno pasci] Sic infra c. 68. hujus lib. de Oceano: 'Sidera ipsa tot et tantæ magnitudinis pascentes.' Ejusdem opinionis fuit et Seneca Quæst. Nat. II. 5. 'Ex cælo et terra alimenta omnibus animalibus, omnibus satis, omnibus stellis dividuntur. Profertur quo sustineantur tot sidera, tam exercitata, tam avida per diem noctemque, ut in opere, ita in pastu.' Lucret. 'Unde æther sidera pascit.' Lucan. 'Nec non Oceano pasci Phæbumque polumque Creditus.' *Idem.*

Quia orbe dimidio nonnunquam maculosa cernatur] Minus male legetur commutato negationis loco, *nunquam non maculosa cernatur*, hoc est, non nihil maculosa, non in totum, qua subjungit ratione. *Pintian.*

Maculas enim, &c.] Poëtæ fingunt maculas illas esse puerum, quem dilectum secum Luna ferat, præ pudore faciem celantem. Valerius Cato in Diris: 'Sidera per viridem redeunt cum pallida mundum, Inque vicem excurrunt, tunc aureus orbis ephebi, Luna, tui tecum est, cur non est et mea mecum?' Apud Plutarchum Agesianarum Poëta: περὶ τοῦ προσώπου ἐμφαινομένου ἐν κύκλῳ τῆς σελήνης. Πᾶσα μὲν ἥδε περίξ πυρὶ λάμπεται, ἐν δ' ἔρα μέσση Γλαυκότερον κνέροιο φαίνεται ἥτε κοῦρος Ὀμμα; καὶ ὑγρὰ μέτωπα δ' ἐρεούθει ἔνθα ἔοικε. *Dalec.*

CAP. X. De Defectu Solis et Lunæ, et de Nocte.

Aliud esse noctem, &c.] Noctis præsidem Denm, Nocturnum Plantus appellat in Amphitryone: 'Certe ædopol scio, si quicquam est quod credam, aut certo sciam, Credo ego hac

noctu Nocturnum obdormisse ebrium.' Idem in Bacchid. 'Vulcans, Sol, Dies, et Luna, Dei quatuor, Scelestiorem nullum illuxere alterum.' *Dalec.*

Mucrone tantum ingruat] Hic monendus est Lector, Plinium sequutum quosdam qui eclipsinum rationes non intellexerunt, et ideo cum illis turpiter errasse. Haud enim verum est umbram mucrone tantum in Lunam incidere. Hoc enim modo fieret, ut non plus uno puncto de corpore lunari obscurare posset, quantum videlicet mucro, seu acies contineret. Quod falsum esse experientia testatur: siquidem totam Lunam deficere, atque etiam aliquandiu in umbra commorari, vel rudi vulgo notum est. Hac de re vide Jacobi Milichii in hunc secundum librum commentaria. *Id.*

Obscuretur] Ratio est, quia Venus et Mercurius nunquam tam longe recedunt a sole ut obscurari possint. *Idem.*

Scrupulis, &c.] Hoc est in capite et cauda Draconis. *Idem.*

CAP. XI. De siderum magnitudine.

Si terra major, &c.] Hæc in Euclide latius tractata videre poterit studiosus lector. *Idem.*

Immensum esse constat, quia arborum, &c.] Verbum constat, quod in aliis reperitur, redundat. Refertur enim hæc tota oratio ad præcedens verbum, *aperitur*, et qui arborum habent veteres codices, non quia: scriba A litteram geminavit. *Gelenius.*

Montem Idam exorians, &c.] Doctiss. poëta: 'Jamque jugis summæ surgebat Lucifer Idæ.' *Dalec.*

Namque cum, &c.] Theon. Præf. super Euclid. optica. Magin. Theoric. II. 24. *Idem.*

CAP. XII. Quæ quis invenerit in observatione cælesti.

Defectus utriusque] Vide Valer. Max. VIII. 11. et Liv. lib. XLIV. *Idem.*

Primus omnium Thales Milesius]

Thalem et Lycurgum fuisse viros sapientes, vel ut possent leges condere, et præcepta Philosophiæ, clare indicat Plant. in Bacclidib. 'Nam ita me Dii ament, vel Lycurgus, mihi quidem ut videtur, posset hic ad nequitiam adducier.' Ac rursum: 'Quem ego sapere nimio censui quam Thalem.' *Idem.*

Ac situs locorum et vicos populorum] Lego visus populorum, non vicos populorum, ex scripta lectione. Recentiores astrologi diversitatem aspectus appellant. *Pintianus.*

Pindari] Pindarus in cantico de radiis Solis obscuratis: Πολέμον δ' ἡ σάμα φέρεις τινός, *Η νικητοῦ σθένος ὑπέρφαιον, Κενέωσιν ἀνὰ πέδον, *Υδασι ζακότῳ διερόν. *Ανδρῶν νέων ἐξ ἀρχῆς *Η καρποῦ φθίσιν, *Η στάσιν οὐλομένην, ἡ πόντου *Η παγετὸν χθονός, ἡ νότιον θέρος, *Η γαῖαν κατακλύσασα θήσεις Γένος δλοφυνόν. *Dalec.*

Crepitu dissono auxiliante] Ovid. hac de re: 'Te quoque, Luna, traho, quoniam Temesæa labores Æra tuos minuat.' Livius lib. xxvi. scribit, 'Campanorum imbellem multitudinem cum æris crepitu, qualis in defectu Lunæ silenti nocte fieri solet, clamorem edidisse.' Alexander putat sic abigi prava dæmones, tum feroces et insultantes, cum vim suam in terras deficiens sidus non potest homini salutarem mittere, et illorum cohibendæ insolentiæ efficacem. Credidit etiam simplex antiquitas Lunam de celo in terras carminibus trahi posse: nec non depressam cogi in herbas subditas spumam et virus effundere, quibus ad magica facilius utantur. 'Despumare Lunam' id dixit Apul. Asini aurei lib. i. Lucanus lib. vi. 'Et patitur cantu tantos depressa labores, Donec suppositas propior despumet in herbas.' Hæc omnia commentum Aglaonicæ, Agestoris filiar, Astrologiæ peritæ, fuisse, Plutarch. de Oraculorum Defectu auctor est. Vide quæ supra c. 9. in

verbo 'laborare,' annotavimus, et Cleomed. Cycl. lib. ii. p. 520. *Idem.*

Nicias Atheniensium imperator] Nicias Atheniensis, clarus alioqui imperator, sed tardior, ac nimis cunctator, in quem hoc facetissimum Aristophanis dieterium: καὶ μὴν μὰ τὸν Δι' οὐχὶ νυστάζειν ἔτι *Ωρ' ἐστὶν ἡμῶν, οὐδὲ μελλονικιᾶν. Vide Plutarch. in ejus Vita. *Idem.*

Argumenti repertores quo Deos hominesque vicistis] Legendum reor non vicistis, sed rinxistis: hoc est, colligastis, et paris fere conditionis fecistis. *Pintianus.*

CAP. XIII. De defectibus.

Omnibus autem annis] Aut textus hoc loco mendosus est, aut aliquem auctorem secutus est Plinius, qui eclipsium rationem non intellexit. Nam horizontis diversa positio nihil, aut admodum parum, ad eclipsium rationes pertinet: et omnino hæc res nullam habet rationem, ut singulis annis eclipses sub terra fiant, et non etiam singulis annis supra terram. *Dalec.*

Sed ab aliis atque aliis hoc cerni] Lege, *Sed ab aliis hoc cerni.* Reliqua demenda, ex antiquis codicibus. *Pintian.*

Nunc ab occasus parte hoc ei accidere, nunc ab exortus, et quam ratione] Commutandum puto locum conjunctionis et; legendumque, *Et nunc ab occasus parte hoc ei accidere, nunc ab exortus. Quam ratione.* *Idem.*

CAP. XIV. De Lunæ motu.

Lucere, &c.] Lucere dodrantes semuncias est, lucere tres unius horæ quartas, et insuper ejusdem partem vicesimam quartam; ut explicat Bud. de Asse lib. i. Secundo die lucet dextantem et silicium horæ unius: infra xxxii. 18. *Dalec.*

Quo argumento amplior, &c.] Lege: *Quo argumento amplior errantium cæterarum quam lunæ magnitudo colligitur; non, errantium stellarum: nam luna etiam una ex errantibus, et er-*

rantes absolute dicuntur. Salmas. p. 722. a.

Cum æque diu ac noctu luceant] Dele verbum *diu*, ex Tolet. codice. Dixit enim statim ante, ‘Interdiu non cerni.’ *Pintian.*

CAP. XV. *Errantium motus, et luminum canonica.*

Tres] Saturnus, Jupiter, et Mars. *Dalec.*

Exoriuntur vero, &c.] Legend. Exoriuntur vero matutino, dissitæ partibus nonnunquam amplius undenis. *Salmas. p. 721. b.*

In triquetra] In triño aspectu. *Dalec.*

Stationes matutinas faciunt] Planetæ dicuntur stationarii cum tardissime moventur. *Idem.*

Dux] Mercurius et Venns. *Idem.*

CAP. XVI. *Quare eadem alias altiora, alias inferiora videantur.*

Exortusque matutinos in initio cuiusque fieri: stationes in mediis latitudinum articulis] Stationis legunt ambo codices, non *stationes*, ut jungatur superioribus. *Pintian.*

CAP. XVII. *Catholica siderum errantium.*

Primum igitur dicatur, &c.] Sic legend. *Primum igitur dicatur cur Veneris stella nunquam longius XLV. partibus, Mercurius viginti tribus a sole abscedant.* *Salmas. p. 754. a.* Paulo inferius legit: *Digredi autem latitudine, &c.* *Plinius degredi ea dicit quæ ab altitudine descendunt, pro quo multis locis digredi perperam editum est; nam aliud degredi, aliud digredi.* *Salmas. p. 754. b.*

At enim cur non, &c.] Lege: *At enim cur non semper ad quadraginta sex et partes viginti perveniunt? Immo vero. Sed ratio canonicos fallit.* *Salmas. p. 741. b.*

Digredi autem latitudine, motumque minuire ab exortu matutino] Exemplar *Salmant. ab exortu vespertino* legit. Nec si aliter legatur, sensus videtur posse constare; nam si, ut paulo ante

dictum est, ab exortu matutino, incipit latitudinem scandere, qua ratione ab eodem matutino exortu potest digredi ab eadem latitudine. *Pintian.*

CAP. XVIII. *Quæ ratio colorum eorum mutet.*

Utralibet] Sive ascendant, sive descendant. *Dalec.*

CAP. XIX. *Solis motus, et dierum inæqualitatis ratio.*

Æquata nocte diei] *Æquinoctium* nunc vocant: olim Festus ait æquidiale, τὴν ἰσημέριαν vocatum fuisse, quod nox diei potius adnumerari debeat, quam dies nocti. *Idem.*

CAP. XX. *Quare Jovi fulmina assignentur.*

Fulminum nomen habeant] Quasi fluminum: vel fulmina, quasi, flumina, ut fere perpetuo in *Manuser.* legitur, quod ad terram defluant. *Idem.*

Præscita secum afferens] Tria antiquitus fulgurum genera feruntur, postulatoria, pestifera, et peremptalia: e quibus postulatoria votorum aut sacrificiorum spretam religionem desiderabant: pestifera mortem aut exilium denunciabant: peremptalia vero superiorum fulgurum portentorumque significationem pariebant. De expiationibus fulgurum vide *Senecam Natur. Quæst. lib. II. Idem.*

CAP. XXI. *Intervalla siderum.*

Intervalla quoque siderum] *Idem* conatus est *Cardan.* referente *Dan. Santbech. Probl. Astron. prop. 18. Idem.*

CAP. XXII. *De Siderum Musica.*

Appellat tonum] Tonus sic sumitur pro unitate integra, hoc est, ex *Pythagoræ* sententia, pro 125000. stadiis. *Idem.*

In ea Saturnum Dorio moveri] *Veteres* ii, qui tres tantum modos agnovere, de quibus *Porphyr.* super *Ptol. Harmon. et Athenæus Dipnos. lib. XIV. et Fab. Paulin. Hebdom. II. 2.* vocabant gravem tonum seu modum *Dorium*, medium *Lydium*, acutum *Phrygium*: qua re moti inepti qui-

dam hic Mercurium interposuerunt, et legunt, *Mercurium Lydio*. Idem. *In ea Saturnum Dorio moveri, Mercurium phthongo, Jovem Phrygio*] Verbum *Mercurium* in Toletano codice desideratur, et quidem recte. Omni enim ratione carebat, inter superiores Planetas, Saturnum ac Jovem, locari Mercurium, qui est ferne infimus. Legatur itaque: *In ea Saturnum Dorio moveri phthongo, Jovem Phrygio*. Pintian.

* CAP. XXIII. *De mundi geometria.*

* Mart. Capell. Phil. lib. vi. pag. 228. *Dalec.*

Stadium centum] Mensuræ trium sunt generum. Aliæ namque simplices sunt, seu porrectæ, *εὐθυμετρικαὶ* Græcis dictæ. Aliæ vero planæ seu constratæ, *ἐμβαδομετρικαὶ*. Aliæ denique solidæ *σπερεομετρικαὶ*, quas Latini non sat apte quadratas vocant; cum cubicæ potius essent nuncupandæ. Cæterum porrectarum mensurarum nomina, atque simplex usitataque divisio hæc est: Digitus continet quatuor grana hordei: palmus quatuor digitos: pes quatuor palmos: cubitus sesqui pedem, seu ulnam: passus quinque pedes: stadium centum viginti quinque passus: stadia septem semis unum conficiunt milliare Italicum. Suidas, *ἑπτὰ γὰρ ἡμισὺν στάδια ποιοῦσι μίλιον*. Notandum enim stadia non ubique eandem terræ mensuram continere, sed pro diversitate gentium esse diversas stadiorum mensuras; quemadmodum et milliaria modo longiora, modo breviora aliis atque aliis nationibus existunt. Unde Ptolomæus ait 500. stadia in terra uni gradui cœlesti respondere. At Eratosthenes et Plinius 700. numerant. *Idem.*

Posidonius non minus, &c.] Posidonius bifariam partitur distantiam a terra ad cœlestes orbes. Ab ea enim ad aërem, ubi tempestates fiunt, XL. stadia assignat: a nubibus ad Lunam vices centena stadiorum millia: in-

deque ad Solem quinquies mille stadia. *Idem.*

Imperturbatæ lucis aërem] *Aëra*, Græca desinentia, exemplar Toletanum. *Pintian.*

Sed tam prodenda, quam sunt prodita] *Scribendum ex eodem, Sed prodenda quia sunt prodita*. *Idem.*

Nam cum CCCLX. et fere sex partibus orbis solis ex circuitu ejus patere appareat] Credo vitium esse in ordine verborum, legendumque: *Nam cum CCCLX. et fere VI. partibus, patere circum, per quem meat orbis solis, ex circuitu ejus appareat*. *Idem.*

Dimetiens tertiam partem] Hoc est, circumferentia semper continet ter diametrum, et fere unam septimam. In hac tamen supputatione neglexit septimam unius tertiæ. *Dalec.*

Quoniam sit medius Sol] Si enim Sol fertur medio mundi, distatque a terra sexaginta gradibus, distantia terræ et Signiferi erit duplicata, hoc est, 120. graduum. *Idem.*

CAP. XXIV. *De repentinis sideribus.*

CAP. XXV. *De Cometis et cœlestibus prodigiis, natura et situ, et generibus eorum.*

Cometas Græci vocant] Vide Senecam Quæst. Natural. I. 14. et 15. Item Aristot. Meteor. I. 3. et 4. et de Mundo III. et Corn. Gem. Cosmocr. I. 8. *Idem.*

De qua Tiberius Imperator Cæsar præclaro carmine scripsit] Exemplar Salmant. Titus agnoscit, non Tiberius, quod non displicet. Nam eximium poëtam fuisse Titum, Tranquillus docet. 'Latina,' inquit, 'Græcæque linguæ vel in orando, vel in fingendis poëmatis, promptus et facilis, ad extemporalitatem usque.' Septies etiam consulum fuisse, idem auctor prodit, quorum neutrum Tiberio convenit. Poëtam fuisse Tiberium constat, præclarum non constat. *Pintian.*

Disceus suo nomini similis] Disceus fit quando materia undique sibi si-

nilis existit. *Dalec.*

Pithetes doliorum cernitur figura] Uterque codex *Pitheus* legit, non *Pithetes*: qua dixit forma statim ante 'disceus,' et mox infra 'bippeus.' *Pintian.*

Lampades ardentes imitantur faces] Sic alii, sed leg. *Lampadias ardentes imitatur faces*, ut iidem habent, qua inflexione enunciat, 'Ceratias,' 'Xiphias,' 'Acontias.' Scio nihilominus et ab Aristotele libro de Mundo, et in Meteoris, et a Seneca in Naturalibus Quæstionibus, et a Plinio in sequentibus, 'lanpadas' vocari: quam recte, non ausim statuere. *Idem.*

Hippeus] Fuit et Hippeus sculptor ac faber insignis, de quo Athenæus pagina 233. vs. 48. *Dalec.*

Specieque humana Dei effigiem in se ostendens] Hæc verba adulterina esse nec Pliniano dogmati congruentia, ostendunt manifeste quæ ipse supra capite septimo dixit de Deo: 'Effigiem dei formamque quærere, imbecillitatis humanæ reor. Quisquis est alius, si modo est alius, et quacunque in parte, totus est sensus, totus est visus, totus auditus, totus animæ, totus animi, totus sui.' *Pintian.*

Brevissimum quo cernerentur spaciū septem dierum annotatum est, longissimum octoginta] Addendum puto verbum *centum*; ut legatur, *centum octoginta*, ex Seneca libro septimo Naturalium Quæstionum. 'Atqui cometes,' inquit, 'senis mensibus manent, quod non fieret, si duarum stellarum conventu gignerentur.' *Idem.*

Plures cerni] Fieri potest ut imago veri cometæ fulserit in opposita uulve, non aliter quam imagines in speculis redduntur. *Dalec.*

Typhon] Typhon infra c. 48. ventus est, et vibratus euephias. *Idem.*

Nunquam in occasura parte] Sinistre hic Plinius Aristot. interpretatus est: non enim dicit in occasu cometas nunquam apparere, sed quod sæpe

dissipentur supra Horizontem, ac evanescant. *Idem.*

In nostro vero ævo circa veneficium] Eo anno quo Cl. Cæsar veneno extinctus est; qui fuit U. C. 808. Christi vero nati 55. *Idem.*

Aul cuius stellæ vires accipiat] Virus, non vires, nostri habent codices scripti. *Pintian.*

Cometes] Hujus meminit Suetonius in vita Julii Cæsaris. Vide Senecam Quæst. Nat. vi. 17. Cometes hic Christi Servatoris nostri natalem præ-nunciassse creditur. *Dalec.*

Ludorum meorum diebus] Ludorum eorum diebus, iidem Codd. *Pintian.*

Cæsaris animam, &c.] In antiqui denarii Romani altera parte spectatur Cæsaris effigies cum literis: IMP. CAESAR DIVI II. VIR. R. P. C. in altera vero, templi Veneris anterior facies cum stella, Cæsaris statua augurali habitu, et ara ad quam sacrificare, vota suscipere, et controversias diimere, interposito iurejurando, per Cæsarem, solebant, cum his literis DIVO IVL. Uti videre est in nummis a Vico, Goltzio, Ursino, aliisque editis. *Dalec.*

CAP. XXVI. *Hipparchus de sideribus, per exempla historica, fuces, lampades, trabes, bolides, et chasma cæli.*

Animasque nostras partem esse cæli] Fortean alludit ad dogma Platonium, qui animas, antequam in corpora hæc inferiora descendunt, stellæ cuiuspiam mancipatas putavit. Qua de re Theupol. Acad. Contempl. iv. 12. et Procl. super Alcibiad. *Dalec.*

Ad nomen expungere] Hoc est, Hipparch. stellas ad sidera redegisse, in singulis sideribus quot essent numerasse, nomina etiam reddidisse cum illis, tum sideribus.

Si quisquam, qui rationem eam cape-ret, inventus esset] Lego, *Si quisquam qui creationem eam, &c.* ex exemplari Toletano rectissime. Est autem Creatio hæreditatis aditio Ciceroni in

Bruto, seu de claris Oratoribus, et in Oratore ad Brutum, et Justiniano sexto libro Codicis, Titulo De Jure Deliberandi; et Cornere hæreditatem, adire est, sive cedere, apud Sextum Pompeium et Nonium Marcellum. *Pintian.*

Lampades vocant plane faces] Codex Salmanticensis *lampadas* legit: ut forte scribendum sit, *lampadias*, ut supra notatum est: nisi forte quis dicat, ad differentiam illas priores *lampadias* dictas esse, has vero *lampadas*. *Idem.*

Emicant et trabes simili modo, quas Docoſ vocant] Utraque scripta lectio *docus* legit, non *docos*, Græca accusativi terminatione. *Idem.*

Chasma] Est et chasma terra ἀπτομάτως discedente ac patefacta factus hiatus et vorago. Severus in Ætna vocat charos. Id cum subito accideret, inferorum et Deorum manium Romani veteres appellarunt, quomodo Græci χαρώνια. Cæterum de cæli chasmatis legatur Corn. Gem. Cosmocrit. 1. 6. et 11. 2. ubi et effigies corundem depingit. *Dalec.*

CAP. XXVII. *De cæli coloribus.*

Incendium] Chasmatum proprii colores sunt punicens et purpureus. Aristot. Meteorolog. 1. 2. et de Mundo 111. *Idem.*

Sed ea accidisse] De hoc fuse Seneca Nat. Quæst. 11. 32. *Idem.*

CAP. XXVIII. *De flamma cæli.*

CAP. XXIX. *De coronis celestibus.*

Coronæ circa lunam] Coronas hic vocat quod Græci ἀλῶνας, et Latini aræas: quando videlicet circa Solem, vel Lunam, vel aliam claram stellam circulus conspicitur. Cujusmodi depictas videbis apud Corn. Gem. Cosmocrit. 1. 6. et 8. *Idem.*

CAP. XXXI. *Plures Soles.*

Plures soles simul cernuntur] Quos historici Soles, Græci παρήλια vocant: nostri vero virgas nominant. Fiunt autem quando nubes ex latere Solis vel orientis vel occidentis collocata,

velut speculum, εἰδωλον seu imaginem Solis recipit atque exprimit. Exemplaria recenset Corn. Gem. Cosmocrit. 1. 8. *Idem.*

Semel in meridie] Vetust lectio, *Semel et meridie*. Exemplaria consentiunt. Mox post singula paria Consulum adjecimus conjunctionem, quo evidentius anni ab invicem secernerentur. *Gelen.*

CAP. XXXII. *Plures Lunæ.*

Lunæ quoque trinæ] Παρασελήνη dicitur, et eandem habet causam materialem et efficientem, quam parelius. *Dalec.*

CAP. XXXIII. *Dierum lux nocte.*

Lumen de cælo noctu visum] Nihil aliud est quam chasma supradictum. *Idem.*

CAP. XXXV. *Ostentum cæli.*

Postquam in Lunæ magnitudinem facta sit] Sic alii leg. sed miror, cur hic Hebraismus placuerit. Sic enim illi loquuntur: 'Factus est mihi Deus in protectorem, et in locum refugii.' Nostri cod. habent *Lunæ magnitudine*. *Gelen.*

CAP. XXXVI. *De discursu stellarum.*

Discursus] Scintillas et discursus stellarum vocat id quod Ptolomæus trajectiones. Ea de re acute Scalig. advers. Card. exer. 63. *Dalec.*

CAP. XXXVII. *De stellis Castoribus.*

Fulgorem effigie ea] Græci hoc meteoron vocant πολυδεύχαι. Latini Castorem et Pollucem. *Dalec.*

Helenam] Solinus expositis multis malis, quæ adfert mulierum sanguis menstruus: 'Habet,' ait, 'plane id solum salutare, quod avertit sidus Helenæ, perniciosissimum navigantibus.' Apollo tamen, in Oreste apud Enripidem, salutarem nautis Helenam esse pronuntiat: Ζηνὸς γὰρ οὐσαν ζῆνιν ἀφθιτὸν χρεὼν, Κάστορι τε Πολυδεύκει τ' ἐν αἰθέρος πτυχαῖς Σύνθακος ἔσται ναυτίλοις σωτήριος. *Idem.*

Hominum quoque capita vespertinis horis] Superfluit ultimum verbum in

script. lect. *Pintian.* *Hominum quoque capita vespertinis horis]* Sic apud Virgilium *Æneid.* II. sub finem, caput Iuli ardere visum: 'Ecce levis summo de vertice visus Iuli Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli Lambere flamma comas, et circum tempora pasci.' *Dalcc.*

CAP. XXXVIII. *De aëre.*

Quod alio nomine aëra] Elegantissimi sunt versus Pacuvii in Chlyse, de aëre: 'Hoc vide circum supraque quod complexu tenet Terram, quod nostri cælum memorant, Græci perhibent æthera. Quicquid est hoc, is omoia format, animat, auget, alit, serit, Sepelit, recipitque in se omnia, omniumque idem est pater, Indidemque eadem quæ oriuntur, de integro æque eadem occident.' Vide supra caput primum, et Varr. de Ling. Lat. lib. IV. *Idem.*

Inani simile] Videri enim propter raritatem non potest. *Idem.*

Infra Lunam hæc sedes multo inferior (ut animadverto propemodum constare infinitum) ex superiore natura aëris, et terreni halitus miscens, utraque sorte confunditur] Planior lectio: *Infra Lunam hæc sedes multoque inferior (ut animadverto propemodum constare) infinitum ex superiore natura aëris, infinitum et terreni halitus miscens, utraque sorte confunditur.* Attestantur ambo exemplaria. *Gelen.*

Hinc nubila, tonitrua et alia fulmina] Legendum puto, et illa fulmina, vulgato more addendi id pronomen, ubi agitur de re memoranda. Fulminum autem mirandos effectus pete ab Aristotele, Seneca, et infra Plinio. *Pintian.* *Hinc nubila, tonitrua, et illa fulmina]* Enumeratio est impressionum, quæ in aëre fiunt, ex congressu et pugna contrariarum qualitatum. *Dalcc.*

CAP. XXXIX. *De statis tempestatibus.*

Tempestatum, rerumque quasdam statas esse causas] *Statas tempestates vo-*

cat simpliciter ortus et occasus siderum, qui certis temporibus ac vicibus oriuntur et occidunt: fortuitas quæ nulla certa cælesti ratione gubernantur. *Idem.*

Transitus] Transitum hunc vulgo apertiones portarum vocant. *Idem.*

In Suculis] Sunt septem stellæ obscuræ, præter eam quæ *λαμπαδιάς* a Græcis dicitur, connumeratisque duabus ad exortum cornuum; iis namque omissis alii quinque tantum numerant, in capite tauri: estque vehemens sidus terra ac mari. Vid. inf. XVIII. 26. et Henr. Decimat. de Stell. pag. 31. et 108. Cæterum de universæ hujus artis inventoribus Vitruv. Archit. IX. 8. Ubi tamen procul dubio legendum, 'Endoxus, Euctemon, Calippus, Meton,' &c. Incertitudinem autem notat, nec artem sed fortuitam tantum consignationem esse contendit Geminus *είσαγωγ.* p. 209. ubi tamen egregie explicat methodum, quam veteres hac in re indaganda observavere. *Idem.*

CAP. XL. *De vi Caniculæ.*

Caniculæ exortu accendi Solis, &c.] Negat profecto magni apud vet. nominis Mathematicus Geminus auctiæ nonnullis excogitatis rationeulis *είσαγ.* p. 221. At contra Delrius super Sen. Trag. par. ult. p. 84. *Idem.*

Origem appellat Ægyptus feram, quam in exortu ejus contra stare, et contueri tradit, ac velut adorare cum sternuerit] Vocem etiam tunc edebat, nec in exortu caniculæ tantum hoc faciebat, sed etiam solis ac lunæ. Et cur dicit, *ac velut adorare cum sternuerit?* An respexit ad morem veterum, quo sternuentes non tantum ab his qui adorant salutabantur, sed etiam ipsi sibi qui sternuebant Denm propitium precabantur et adorabant? *Salmus.* 474. Vide et infra VIII. 53.

CAP. XLI. *Sidera in aliis signorum partibus, et temporibus alias influere.*

Cum tempestatibus confici] Usus est

hypallage, cum dixit *sidus confici tempestatibus*, pro ‘conficere tempestates.’ Dalec.

Affluntur alii sidere] Hoc est, siderantur. Morbi genus est, quem Græci ἀστροβολισμόν appellant, aut quando corpus exarescit et fit tabidum, aut sit quis velut attonitus. Hoc in conjunctione Saturni cum Venere in Virgine fieri solet. *Idem*.

Corpora augeri, ac rursus] Lucilius: ‘Luna alit ostrea, et implet echinos, muribus fibras et pecui addit.’ Sola omnium capitatarum cæpa Luna senescente augetur, juvenescente flaccessit, quasi sideris cursum perosa. Quamobrem eam Pelusiotæ in cibis execrantur. *Idem*.

Patrocinator vastitas cæli immensa discreta altitudine in duo atque septuaginta signa] Puto legendum alio verborum conceptu: *Patrocinator vastitas cæli, immensa altitudine discreta in duo, &c.* Præterea, quadraginta scriberem potius quam septuaginta. Higinus in principio Astronomici: *Rursusque redeuntes ad sphaeram, duo et quadraginta signa nominatim pernumeravimus.* Alphonsus Hispaniæ rex, studiorum claritate memorabilior etiam quam regno, quadraginta octo signa in octavo orbe constituit, Ptolemæum secutus septimo et octavo libro maximæ Constructionis. Marcianus libro octavo quadraginta septem ponit. Legendus quoque Vitruvius nono. Illud non præterierim: Si velit quispiam, ut idem Marcianus tradit, in numerum signorum gestamina ipsorum asciscere, multo majorem signorum numerum consurrectorum, proximique huic Pliniano, quem castigavimus. Exempli gratia: Capram Heniocho superpositam, aut hædos qui ejus humeris sustententur, aut serpentem quem Ophiuchus tenet, aut Pantheram quam Centaurus gestat: quæ sidera velut partes habendæ sunt potiorum. *Pintian*.

Atque XL.] Ex Higinio. Martia-

nus 47. numerat. Ptolemæus et Alfonsus 48.

Septem] Fama et opinione vulgi septem esse Vergilias, sive Pleiadas, Aratus scribit, conspici tamen sextantum: Ἑπτάποροι δὴ ταί γε μετ’ ἀνθρώπους καλέονται, Ἐξ οἷα περ ἐοῦσαι ἐπόψαι ὀφθαλμοῖσι. Οὐ μὲν πως ἀπόλωλεν ἀπενυθὴς ἐκ Διὸς ἀστήρ, Ἐξ οὗ καὶ γενεῆθεν ἀκούσαμεν· ἀλλὰ μάλ’ αὐτῶς εἴρεται· ἐπὶ δ’ ἐκείναι ἐπιβήρην καλέονται. Homerus Odys. M. tradit, cum Pleiades occidunt, Symplegadum scopulorum concursu et collisu unam semper obteri; sed alteram in ejus locum a Jove restitui, ut earum numerus integer sit. Vide Athenæum lib. xi. ὀπλᾶς Pindarus vocat, tanquam οὐπλᾶς, quod in Tauri cauda sitæ sint. Dalec.

Booten] Hunc Musæus in Leandro tardum vocat: Καὶ μὲν ὀπιπτεῶν οὐκ ὕψε δύνοντα βοώτην, Οὐ θρασὺν ὠρίωνα, καὶ ἄβροχον ὕλκον ἁμάξης. Axen, Booten, et Temonem Varro appellat. Septentriones Homerus ἄμαξαν, Ἀρκτον θ’ ἦν καὶ ἄμαξαν ἐπικλησιν καλέουσιν. *Idem*.

CAP. XLII. Imbrium, ventorum, et nubium causæ.

Alias vero propter vapores fumidam caliginem exhalare] Vetus lectio exhalari legit, non exhalare. Pintian.

CAP. XLIII. De tonitruis et fulguribus.

Posse in has et ignes superne] Fuit hæc sententia Epicureorum. At quam falsa, nemo non intelligit; stellæ enim non cadunt, nec ignis nisi superius tendit. Vide Arist. Meteor. iii. et Stob. Eclog. lib. i. pag. 64. Dalec.

Posse et repulso siderum depressum qui a terra meaverit spiritum] Exemplar Tolet. qui ad terram meaverit spiritum. Cui lectioni favent verba quæ paulo post sequuntur: ‘Posse et attritum, dum in præceps feratur, illum quisquis est spiritum accendi.’ Pintian.

Bruta fulmina et vana] Quæ fulmina dicantur vana, et quæ fatidica, infradicetur c. 54. *Dalec.*

Simili modo ventos] Quidam hic cap. aliud incipiunt de ventis. *Idem.*

Ex arido siccoque] Hæc est opinio Aristotelis Meteorol. II. 1. *Idem.*

Solis impulsu agi] Arist. Meteor. lib. II. δ δ' ἥλιος καὶ παύει καὶ συνεξορμᾷ τὰ πνεύματα.

Fluctus aëris] Plutarch. in Caus. Nat. Ἀναξίμαρχος λέγει ἄνεμον εἶναι ῥύσιν αἰέρος. *Idem*: Στωϊκοὶ πᾶν πνεῦμα αἰέρος εἶναι ῥύσιν. Ἀναξίμανδρος ῥύσιν αἰέρος τὸν ἄνεμον εἶπε. Achil. Stat. super Arat. p. 102. vide et Dant. Anemograph. *Idem.*

CAP. XLIV. *Qua ratione echo reddatur.*

Echo] Latinis imaginem dici notat Philargyr. super Virgil. pagina 267. *Dalec.*

Et conflexa cubito aut confracta in humeros juga concavi vallium sinus] Depravatissimus est locus. Codex Toletanus, pro *conflexa cubito*, *complexu subito* habet, ut forte minus incommode legi possit ad hunc modum: *Aut complexi subito confractu in numerosa juga concavi, &c.* Ut sit eadem sententia aliis verbis repetita. *Pintian.*

Inde resultantem aëra] Ideo resultantem aëra prædicta exemplaria. *Idem.*

Voces multis in locis reciprocas facit] Ausonius ait Echo 'aëris et linguæ filiam' esse. Varro in Sesquialysse: 'Pieridum comes quæ tenes cavata putri gelu montium saxa.' Vide Ovid. Met. III. *Dalec.*

CAP. XLV. *De ventis iterum.*

Sine fine ventos generant jam quidam etiam specus] Scribendum puto alio verborum ordine: *Jam sine fine ventos generant quidam etiam specus*; ex familiari modo loquendi Plinii. *Pintian.* *Sine fine ventos generant jam, &c.*] De ventis vide Aristot. de Mundo cap. 3. et Meteor. II. 2. et Achil.

Stat. ad Arat. p. 102. et Vitruv. Architect. I. 6. et VIII. 2. et Veget. de Re Mil. IV. 38. et Dant. Anemograph. *Idem.*

In Cyrenaica provincia] Vide Pomp. Melam lib. I. cap. de Cyrenaica. *Idem.*

Illos stultos atque perspirantes, &c.] Legend. *Illos stultos ut semper spirantes quos non tractus aliquis, verum terræ sentiunt: qui non aura, non procella, sed mares appellatione quoque ipsa venti sunt: qui sive assiduo mundi incitu, et contrario siderum occursu nascuntur, sive hic est ille genitabilis rerum naturæ spiritus, huc illucque tanquam in utero aliquo vagus, sive disparili errantium siderum ictu radiorumque multiformi jactu flagellatus aër, sive a suis sideribus exeunt, his propioribus, sive ab illis cælo affixis cudent, palam est illos quoque legem habere naturæ non ignotam, etiamsi nondum percognitam.* Vide Salmas. p. 755. b.

Qui non aura, non procella maris, sed appellatione quoque ipsa venti sunt] Convertenda verba, prætereaque legendum mares, non maris, ex codice Toletano: *Qui non aura, non procella, sed mares appellatione ipsa quoque venti sunt.* *Pintian.*

Qui sive assiduo mundi incitu] Verbum qui non habetur in eodem, et incitatu legit, non incitu. *Idem.*

Sive a suis sideribus exeunt] Hoc ex Epicureorum sententia. Cujusmodi tamen nihil legimus nec apud Lucr. qui lib. VI. ait, ventum fieri ubi sit agitando percitus aër, nec apud Laërt. qui in Epist. ad Pythoclem longe aliam ventorum causam ab Epicuro redditam ponit. *Dalec.*

CAP. XLVI. *Naturæ et observationes ventorum.*

Non erant majora præmia] Festivior rem reddes orationem si per interrogationem legas, *Num erant majora præmia?* *Pintian.*

Namque mores hominum senescere, non fructus] Deme dictionem namque, ex

codice Tolet. *Idem.*

CAP. XLVII. *Ventorum genera.*

Ventorum genera] Vetera exemplaria non separant hoc caput a præcedenti. *Dalec.*

Vcteres quatuor omnino servavere, per totidem mundi partes: ideo nec Homerus plures nominat. Hebeti ut mox iudicatum id est. Secuta ætas octo addidit, ratione nimis subtili et concisa. Proximis inter utramque media placuit] Est quidem sensus idem in antiqua lectione, mirum tamen, quantum sibi hic indulsit castigator nescio quis, dictiones alias addendo, alias transponendo, alias divisas componendo, unamque continuam orationem in plures minutas inepte concidendo. Talem audaciam ardelionum probare non possum. Hermolans extra culpam est: Aleriensis fortasse non est. Nunc vide sinceriorem lectionem: *Veteres quatuor omnino servavere, per totidem mundi partes: ideo nec Homerus plures nominat, hebeti ut mox iudicatum est ratione: secuta ætas octo addidit, nimis subtili et concisa, proximis inter utramque media placuit.* Quod si quis contendat nostram lectionem scribarum temeritate invecam; primum exemplaria consentiunt; deinde scribæ non solent tam feliciter errare. Castigatorum hæc solertia est, depravationibus speciem aliquam sinceritatis affingere, quorum impudentia sæpius, quam vellem, ansam destomachandi præbet. *Gelen.*

Homerus] *Odyss. E. Σὺν δ' εἶρος τε νότος τ' ἔπεσε, ζέφυρος τε δυσαῆς, καὶ βορέης αἰθρηγενέτης.* Musæus: *Μαρναμένων ἀνέμων, ζεφύρω δ' ἀντέπνεεν εἶρος, καὶ νότος ἐς βορέην μεγάλας ἀφῆκεν ἀπέλας.* Arist. tamen lib. II. Meteorolog. ventos ex adverso ruentes simul flare non posse tradit. *Dalec.*

A Meridie Auster, et ab Occasu] Mirum quod Aristoteles Meteor. II. Austrum a mundi parte quæ antarctico polo subjecta est flare negat, quod tam procul ad nos usque flatus

pervenire non possit, cum in Problem. et lib. de Mundo ad Alex. illinc flare tradat. Ovid. certe ex Ponto IV. ab ortu suo procul digressum, languidum accedere scribit: 'Hic oritur Boreas, oraque domesticus huic est, Et sumit vires a propiore loco. At Notus adversa tepidus qui spirat ab arce, Est procul et rarus, languidiorque venit.' *Idem.*

A Septentrionibus, Septentrio] Ovid, 'Scythiam Septemque triones Horifer invasit Boreas: contraria tellus Nubibus assiduus pluvioque madescit ab Austro.' *Idem:* 'Letiferi calidi spirarunt flatibus Austri.' *Νότος ἀπὸ τοῦ νοτίδος, ab humore et nebula.* Hom. *κατὰ δὴ νότιος ῥέειν ἰδρώς.* *Idem:* *οὔτε θαλάσσης κύμα τόσον βοῶα προτὶ χέρσον, Ποντοῖον δὲνύμενον πνοῇ βορέω ἀλεγυεῖν.* *Idem.*

Ab ortu solstitiali Phœniciam media regione inter ortum brumalem et meridiem] Ventus interjacens ortum brumalem et meridiem qua ratione possit spirare ab ortu solstitiali minime percipio, quum ortus solstitialis submotus sit ab ortu brumali octo ferme et quadraginta partibus ex supputatione astronomorum nostri temporis, et longe pluribus a meridie. Quapropter verba illa, *ab ortu solstitiali*, ad superiora pertineant necesse est: etsi existimo magis expositionem esse, glossulamque, ut dicunt, interlinearem, quam Pliniana verba, ut ex ordine prodendi apparet. Verbum autem *Phœniciam* initium præstat sequenti cæso. Qui ventus ita dietus est, quod a Carbanis gente Phœnices spiret, auctore innominato scriptore Græco, de signis aquarum et ventorum. *Pintian.*

Inter Meridiem et libernum Occidentem Libanoton] Scribo *libanoton*, non *libunoton*, ex Aristotele Meteor. II. et Alexandro ejus expositore, item Vitruvio primo, et Seneca quinto Naturalium Quæstionum: a quo observatum est, carere eum ventum Lati-

no nomine. *Idem.*

Sunt etiam quidam peculiare quibusdam gentibus venti non ultra certum procedentes tractum, ut Atheniensibus Sciron, paulum ab Argeste deflexus, &c.] Inno Sciron non est ventus peculiaris Attici soli, sed peculiare hoc nomen Argestæ sive Chauri quo illum vocabant Athenienses quod ex Scironiis saxis eum sentirent: et cum hoc quidem nomine, non alibi notus quam in Attica regione. Vide Salm. 1257. b. Falsum ergo quod addit Plinius de hoc eodem Argeste, qui et Olympias et Sciron et Iapix localiter appellabatur: *Consuetudo omnibus his nominibus Argesten intelligi.* Non consuetudo hoc facit; sed situs regionum quæ apud se ventis ex aliquo loco venientibus nomen fecerunt ex eo ipso loco, unde flatus eorum percipiunt. *Idem.*

Ut Atheniensibus Sciron] Strabo zephyros et præcipue Argestas σκείρονας vocari ab Atheniensibus scribit, ὅτι πνέουσιν ἀπὸ Σκειρωνίδων σκοπέλων; quoniam spirant a scopulis Sceironiis. Quidam hunc ventum eundem esse putant cum Iapyge, Cauro, Hellespontio, Olympia. *Dalec.*

Argesten intelligit et Cæciam] Distingue, ut Cæcias sequentibus cohæreat, *Et Cæciam aliqui vocunt Hellespontium.* Gelen.

Et Cæciam aliqui vocant Hellespontium] Lego, *Hellespontium*, prima inflexione, tum ex ambobus scriptis codicibus, tum ex Aristotele libro paulo ante citato, et auctore de signis aquarum et ventorum, et reliquis, ne plures in re comperta citando auctores tundam: quod video multas libenter facere, jactandæ potius doctrinæ avidos, quam juvandi studiosos. *Pintian.*

Circius] Hunc Strabo lib. iv. 'Melamborum' vocat, Circio tam vehementi ut tecta nunquam auferat: ne Galliam rapidus infestaret Augustus quando votum exsolvit et sacrum fecit. Anemothidos Palladis

Delph. et Var. Clas.

Methone templum fuit. Vide Alex. ab Alexand. iii. 22. *Dalec.*

Ver ergo aperit navigantibus maria] Maria hieme clausa sunt cælo tempestatibus sædo ac procelloso: aperiantur vere. Diem anni quo navigationem auspicabantur feriis publicis celebrabant. Veget. 'Post natalem vero navigationis, qui solenni certamine, publicoque spectaculo multarum gentium celebratur,' &c. Turnebus Adversar. xviii. 24. *Idem.*

Favonii] Favonius inter omnes ventos mitissimus. Horat. 'Solvitur acris hiems grata vice veris et Favoni.' Plant. in Milite: 'Liquidiusculusque ero quam ventus est Favonius.' *Idem* ibid. 'Hic Favonius serenus est, istic Auster imbricus, hic facit tranquillitatem, iste omnes fluctus conciet.' *Idem.*

Intercalationes] Quarto quoque anno. *Idem.*

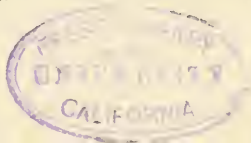
Prodromos] Vide infra xviii. 28. circa medium; et Del. super Sen. Trag. par. ult. p. 367. *Idem.*

Constantius perfiant diebus quadraginta] Exemplar Salmanticense triginta præfert, non quadraginta. Apollonius Rhodius primo, quadraginta, cum Plinii impressa lectione. Interpretes Apollonii, quinquaginta, ex Timosthene, qui eisdem referentibus, prodit flare Etesias sole obtinente postremam partem Cancri, et totum Leonem, donec ingrediatur vicesimam partem Virginis. *Pintian.*

Etesias] Etesias constat flare a Septentrione. Lucret. 'Etesiae flabra Aquilonum.' Licenter poëtæ Aquilonem, sive Boream, medium inter Orionem et Ursam, Septentrionem, Græcorum Aparctiam vocant. Flant Prodromi diebus octo ante ortum Caniculæ: Etesiae vero biduo post. Aristoteli et Suidæ gignuntur sole dissolvente collectum humorem. Ἀπὸ τοῦ ἔτους nomen est impositum quod sint anniversarii. Occidentem versus ii flant ad Zephyrum, Argesten,

Plinius.

14 N

Thrascian, Orientem vero ad Aphelioten. 'Navales,' vel, ut alii legunt, 'Nivales,' Varro appellat in Ephemeride: 'Nayales Etesiae diutius et uberius flaverant, et autumnum ventosum fecerant.' *Dalec.*

Vocant] Vide infra x. 32. *Idem.*

Hi dies traxere] Vide Senecam. *Id.*

Nec tamen sævitia tempestatum concludit mare] Cludit, melius quam concludit, vetusta lectio. *Pintian.*

Saluberrimus autem omnium Aquilo, quia siccus et frigidior: noxius Auster, fortasse quia magis humidus] Non video, cur hic quoque liberit castigatibus tantum verborum transponere, fortiter contempta fide archetyporum. Auster, qui Græcis Notus, sæpius quidem imbrifer, interdum tamen serenificus est, vel Horatio teste: 'Albus ut obscuro detergit nubila cælo Sæpe Notus:' neque semper imbres adfert: utroque modo noxius: atque etiam magis quoties est siccus, quod tunc etiam æstuosus sit. Id an non satis Latine Plinius expressit his verbis? *Saluberrimus autem omnium Aquilo. Noxius Auster: et magis siccus, fortassis quia humidus frigidior est.* Sequenti versu in ambobus legitur, *Etesiae nocte desinunt fere, non Flare.* Et quorsum attinebat supponere *Flare*, cum æque perfecta locutio sit, *Etesiae noctu desinunt?* Nec male nostri in sequenti versu, *Cum vocantur Ornithiæ*, pro quo in vulgatis est, *Qui vocantur*. Nam Ornithiæ sunt Etesiae, atque statim. *Gelen.*

Etesiae noctu desinunt fere] Codex Salmanticensis et omnis impressa lectio *flare*, non *fere*, agnoscit. Et sic proculdubio scribendum, ex eodem Aristotele loco sæpe allegato. *Pintian.*

Asia ab oriente flatus est eorum] Venti Septentrionales omnes numero quinque: Aquilo, Cæcias, Aparctias, Thrascias, Argestes. *Dalec.*

Vocant Ornithiæ] Etesiae imbecilliores. *Idem.*

Navigatur prolatis pedibus] *Pes,*

nauticum vocabulum, imus est veli angulus: aliis funis quo velum tenditur. Virgil. 'Una omnes fecere pedem:' id est, vela tetenderunt. 'Proferre pedem' Servio est, funibus et snis podiis imam veli partem minus adducere, sive utramque veli partem æquatam esse non pati, quod fit obliquo veli sinu, dum producitur funis alter, alter reducitur. Sic colligitur ventus ut adversæ naves eodem vento inflatæ ac pulsæ possint concurrere. Funes hos 'vorsoria' vocat Plautus: 'Hic ventus nunc secundus est, cape vorsorium.' Propedes Isidorus ex Tullio: 'Quasi cum ventus fert navem in mare secundum si quis propedem misit in veli sinistram.' Sic 'anginam' ex Cinna vocat funem: 'Qui autem navi ad malum constringit atque angina regit stabilem fortissima cursum.' Turn. Advers. xx. 4. *Idem.*

Et est principium lustrī ejus semper intercalari anno Caniculæ ortu] Lege, *et est principium lustrī ejus semper in canario anno Caniculæ ortu.* Canarius annus est Ægyptiacus, quia Ægyptii ab ortu canis anni sui exordium sumebant. Vide Salmas. p. 553. a.

CAP. XLVIII. *De repentinis flatibus.*

Nunc de repentinis flatibus] De his Aristoteles in Meteor. et Gellius lib. XIX. Rhodig. xx. 19. *Dalec.*

Rursusque dejecti in terram, obducta nubium cute] Antiqua scriptura, *Rursusque dejecti, interim obducta.* *Gelen.*

Qui Typhon vocatur] Gellius loco citato. Alius est Typhon cometes supra c. 25. *Dalec.*

Quod si majore depressæ nubis eruperit specu, sed minus alto, quam procella] Scribo lato, non alto. Superius enim dixerat: 'Si late siccam ruperint nubem procellam gignunt.' *Gelen.* *Quod si majore depressæ, &c.]* Τὸν στρόβιλον. Ventos hos nubibus inclusos et tanto impetu erumpentes Ennius his versibus significat: 'Per ego Deum subli-

mes subices humidas, Unde oritur imber sonitu sævo et spiritu.' Vide Festum hac de re. *Dalec.*

Turbincm] Huc videtur pertinere prima sequentis capitis periodus, perperam ex hac sua sede in alienam trajecta. *Idem.*

Prester] Est etiam *πρηστήρ χθόνιος*. Arist. *ἀναφύσημα* vocat, cum spiritus ex terræ hiatibus explosus mare vi se circummagit et contorquet. *Idem.*

CAP. XLIX. *Aliu prodigiosa genera tempestatum.*

Non fit autem Aquilonius Typhon, nec nivalis, aut nive jacente Ecnephas] Repugnent licet omnia exemplaria, persuasum habeo, tria illa verba, aut nive jacente; Plinii non esse, ut innumera alia in historia naturali. Movet me Aristoteles, cujus verba ex initio tertii Meteoron subjeci, 'Borea flante non fit typhon, neque nungente ecnephas.' De reliquo quis ita est mente captus, ut non videat, tum ex ordine eorum quæ indicantur, tum ex Aristotele a quo cuncta hæc ad litteram, ut aiunt, hausit Plinius, verba supra dicta alienum locum occupasse, proprio relicto, et statuenda esse post illud cæsus proximi capitis, cujus finis est, *sorbetque in excelsum?* Nam cum tractatio ecnephas et typhonis claudatur illo loco, non potnere commodius alibi subtexi accidentia utriusque: presertim cum ea parte, qua inserta sunt, seriem disturbent, continuationemque interrumpant, turbinis, presteris, fulminis, quorum commentatio interscindenda non erat interpositione accidentium diversarum tempestatum. *Pintian.*

Quod si simul rupit nubem, exarsitque, et ignem habuit, aut postea concepit fulmen est] Lego, non postea concepit. Id addit ad differentiam presteris, quem in fine præcedentis capitis dixit rupta nube demum dum furit accendi. *Gelen.*

Vortex] *Vorticem* Græci *σιφῶνα*, alii

τυφῶνα vocant. Apollodorus in Meteor. Arist. *Ἀριστοτέλης*, inquit, *τυφῶνα* οἶον *τυπῶνα* καλεῖ, διὰ τὸ τύπτειν σφύδρως καὶ ῥηγνύνει τὰ στερεὰ σώματα· ναῦται δὲ σιφῶνα διὰ τὸ δικὴν σιφῶνος ἀνασπᾶν τὸ ὕδωρ θαλάσσης. Vide Turn. Advers. IV. 20. *Dalec.* *Vortex autem hoc meando distat a turbine, quo stridor a fragore]* Non displicet, quod habent nostra exemplaria: *Vortex autem remeando distat a turbine, et quod stridor a frigore.* *Gelen.*

Aquam trahit] Præter Ecnephian, sive procellam, vorticem, sive typhonem, turbinem, sive strobilum, et presterem nominat Aristoteles, *θύελλαν, ἐξυδρίαν, λαίλαπα, κατ' αἰγίδα, ἀναφύσημα*, de quibus Rhodig. *ἐγκολπίας* vero, *ἀπογείους, εὐθύπνους*, hic referre nihil attinet, cum aliam naturam rationemque habeant, ut et imbres *τροπαῖοι*. Petrus Victorius Romæ in prima regione ædem Tempestati fuisse sacram tradit. *Dalec.*

CAP. L. *Quibus in terris fulmina non cadant.*

Ægyptum] Et Æthiopiam. Nam et hanc immunem esse a fulminibus testatur Plutarch. *περὶ δεισιδαιμ.* p. 287. *b. Idem.*

Rarus admodum tenuesque et infirmas densantur in nubes] Duo illa verba, et infirmas, desiderantur in exemplari Toletano, et quidem puto recte. Quid enim est aliud, *raras admodum tenuesque*, quam infirmas? *Pintian.*

Quæ a septentrione descendunt ad teporum, qualis est omnis Campaniæ tractus] Rursus in ambobus Mss. est: *Quæ a septentrione discedunt ad teporem, qualis est Urbis et Campaniæ tractus.* *Gelen.*

CAP. LI. *Fulgurum genera, et miracula.*

Fulgurum genera] Fulgurum genera Rhodigino VIII. 13. *καταβαταί, ἀργήτες, ψολόεντα*, quæ, ut vult Suidas, maxima celeritate ieta comminunt. Ab his tribus generibus quidam *trissulcum* fulmen dictum volunt. *Dalec.*

Intactis operimentis] Vide Senecam Quæst. Natur. II. 31. Arist. de Mundo c. 3. Meteor. II. 1. III. 1. *Idem.*

Argentum liquatur intus] Vide quod adnotatum est de Mithridate xxv. 2. Varro Rerum Divinarum lib. III. 'Lucius Scipio cum aurum haberet in cista viminea, ita fulmine est icta, ut cista esset integra, aurum vero colliquisset.' Nonius in voce Liquidum. Plutarchus in Symposiis: Καὶ κυλιχρίων ἀργυρῶν ξυλίνοις ἐγκειμένων ἐλάντροις, τὸν μὲν ἀργυρὸν σύζεσαι τακέντα, τὸ δὲ ξυλὸν ἔθικτον καὶ ἀπαθὲς εὐρεθῆναι. *Idem.*

In Catilianis prodigiis] Vetus lectio, *Catilianis*. Lego, *Cutilianis*. Nam ut a Sylla Syllanus, sic a Catilina Catilianus. *Pintian.*

CAP. LII. *De observationibus.*

Thuscorum literæ norem] Hetrusci judicabant fulmina ob hoc tantum fieri, ut aliquid significarent: Philosophi contra fulminum causam efficientem nubium collisioni assignabant: postquam vero facta essent, aliquid portendere existimabant. *Dalec.*

Summano] Plutoni summo Deorum Manium. Quis tamen Summanus esset, Ovidius dubitare videtur his versibus: 'Reddita, quisquis is est, Summano templa feruntur Tunc enim Romanis, Pyrrhe, timendus eras.' Hac tota de re Delr. super Sen. Herc. Œt. p. 852. et par. ult. p. 501. *Idem.*

Frigidioris cæli] Quia locis tepentibus cælum propter ἀντιπερίστασιν frigidius est. *Idem.*

Volsinii oppidum Thuscorum opulentissimum] Et Lugdunum, florentissima civitas, Nerone imperante. Hetrusci, quas vocarunt manubias, id est, fulminum jactus, a tribus superioribus sideribus, Saturno, Jove, Marte decidere putarunt; sed præcipue Jove, qui colluctantes inter se nimum Saturni humorem, et immodicum ardorem Martis, medius ipse prorum-

pere cogit. Jovis fulmina mitiora esse tradunt, Saturni sæva et execrabilia, Martis cremantia. Itaque Jovis fulmen afflare tantum, levique injuria lædere, Saturni punire, ac perimere: Martis accendere: unde 'trisulca' quoque fulmina appellata fuisse quidam censent. Abstrusius est, quod fulguralibus Hetruscorum libris continebatur, ex undecim manubiis, novem Diis traditis, tres Jovem habuisse: quarum prima est ejus solius arbitrii, placida et monitoria tantum; secunda ex consilio Deorum concentum, quæ non impune mittitur; tertia consensu Deorum superiorum, seu involutorum, quæ pervastat et imis summa commiscet. Had. Jun. v. 16. Alex. ab Alex. v. 13. Sunt et postulatoria fulmina, quæ contempta nec procurata expiatione indigent. *Idem.*

Familiaria in totam vitam fatidica] Seneca Quæst. Natur. II. 47. 'Fulmina perpetua, quorum significatio in totam vitam pertinet, nec unam rem id enunciat, sed contextum rerum per omnem deinceps ætatem futurarum complectitur. Hæc sunt fulmina quæ prima accepto patrimonio et in novo hominis aut urbis statu fiunt.' *Idem.*

Ultra decem annos portendere] Seneca idem, Quæst. Nat. II. 48. 'Privata fulgura negant ultra decimum annum, publica ultra tricesimum posse differri.' *Idem.*

CAP. LIII. *De fulminibus evocandis.*

Impetratum Volsiniis et urbe et agris depopulatis, subeunte monstro quod vocare Oltam] Sic Vet. et Chiffi. sed sincera lectio est: *Impetratum, Volsinios urbem agris depopulatis, subeunte monstro, quod vocare Vollum.* Alioqui serum erat Jovis Tonantis auxilium jam depopulata urbe. Quod autem ad monstri nomen attinet, Tusci terram vocabant Volam. Inde Volta terrigena bellua? *Gelen.*

Ictum fulmine] Idem scribitur xxviii. 2. *Dalec.*

Feretrios] Feretrio opima spolia dicabantur. Numæ Pompilii lex prima: 'Quojus auspicio, classe procincta opima spolia capiuntur, Jovci Feretrio bovem cadito, quci cepit, æris tercenta dari oportet.' Secunda: 'Spolia in Martis asam: in campo snovetaurilia utra voluerit cadito.' Tertia: 'Spolia Jano Quirino agnum marem cadito, quci ceperit centum æris dato. Quojus auspicio capta Dis piacolum dato.' Fulv. Ursin. not. ad ll. P. Merula super Eum. p. 193. *Idem.*

Nec minus hebetis beneficiis abrogare fidem] *Habitis* legit codex Tolet. non *hebetis*. Pintian.

Ventura] Seneca ii. 49. ex Cecinna: 'Peremptalia fulmina quæ tollunt priorum minas: Regalia, quæ regum civitati minantur: Monitoria, quæ docent quid cavendum sit, aut impendentis periculi evitacionem continent.' *Dalec.*

Peremptura] Exoratura, placatura, ut pericula submoveantur. Vide Senecam Quæst. Nat. xxvi. 35. *Idem.*

Apertura] Aversura. *Idem.*

CAP. LIV. *Catholica fulgurum.*

Fulgetrum prius] Fulminis vim et impetum eleganter describit Plantus in Amphitryon. his verbis: 'Streptus, crepitus, sonitus, tonitrus, ut subito, ut propere, ut tonuit valide!' *Id.*

Læva prospera existimantur] Ad consuetudinem Romani augurii dixit Ennius: 'Quom tonuit lævum bene tempestate serena.' At Homericus Ulysses apud Achillem querens de ferocitate Trojanorum, nescio quid hoc modo enunciat: 'Prospera Jupiter his dextris fulguribus edit.' Cicero de Divinat. lib. ii. Homeri versus est: Ζεύς δὲ σφιν Κρονίδης ἐν δέξιᾳ σήματα φάλων. Idem testatur Pausan. Messen. p. 132. Victorius iii. 3. Muretus in Varronem iii. 6. Apud Nonium e Catone. Fulgura-

tores dicuntur fulgurum inspectores, ut extispices, haruspices. Vide Alex. ab Alex. v. 13. Turneb. xxix. 35. vide supra cap. 8. *Idem.*

In XVI. partes cælum in eo respectu divisere Thusc] Exemplar Salmant. in eo spectu habet, rectius: præcessit enim mox ante: 'Nec tam adventus spectatur, quam reditus.' *Pintian.*

Hominem ita exanimatum] Credidit antiquitas Jovem tonare ac fulminare si quando iratus impios et perjuros ulcisci velit, aut incos et sacra loca violata, profanata, contaminata, parum caste habita, expiari. Itaque, ut Acro scribit, Aruspicum et Pontificum doctrina, pollutum fuit quicquid de cælo tangeretur. Turn. xxix. 29. Inde apud Plantum in Trinummio, 'fulguritæ arbores.' Scalig. in Festum voce Occisum et Bidental. Turneb. xvi. 22. in leg. xii. Tabul. *Dalec.*

Condi terra] Antiquitus priusquam gleba injecta esset, locus, ubi crematum corpus erat, nil religionis habebat: injecta gleba tumulis corpus humatum dicebatur. *Idem.*

CAP. LV. *Quæ non feriantur fulmine.*

Quas vitulos appellant] Phocas scilicet. Harum pellis ut et Hiænarum fulmine non tangitur. *Idem.*

Ædem Feroniæ] Feronia libertorum Dea, in cujus templo ii, sive bello capti, sive compedibus ac ergastulo educti, seu vindicta manumissi forent, seu testamento, seu censu liberorum, statum, munera, et conditionem accipiebant. Alex. ab Alex. iv. 10. In Feroniæ templo numine afflati super ignem citra noxiam incedebant, ut et virgines dicatæ templo Dianæ Persicæ in Castrabalis, et ad montem Soractis Hyrpiarum familiæ, quibus senatus consulto perpetua munerum vacatio concessa est. Idem vi. 2. Plin. vii. 2. *Idem.*

CAP. LVI. *De prodigiosis pluviis, lacte,*

sanguine, carne, ferro, lana, lateribus coctis.

De prodigiosis pluviis] Cœlestes aquas sive pluvias in sublime piscium examina secum rapere vide xxxi. 1. Apud Athenæum lib. viii. ex Phinia et Phylarcho piscibus aliquando pluit. Contigit in Chersoneso toto triduo. Auctore Eustathio in Dardania et Pæonia ranis pluit tam multis, ut incolis aufugiendum fuerit. Diodorus Biblioth. lib. iv. Idem accidisse scribit in Vellanniis non ita ante multos annos: una nocte tantum erucarum e cœlo decidit, ut eas in domo reptantes, biduo toto, accensa palea urere necessum fuerit, vix ad id sufficiente hominum mulierumque turba. Vide Rhodig. xxiv. 3. Jul. Obseq. de Prodig. 32. 34. 59. 60. *Idem.*

Inferiore cœlo relatum] Cum hæc prodigia ostentaque acciderent prodigiali Jovi sacrum fiebat. Plautus in Amphyt. 'Sed, mulier, postquam exporrecta es, prodigiali Jovi Aut mola salsa hodie, aut thure precata tam oportuit.' *Idem.*

Et sæpe alias carne, sicut L. Volumnio, Servio Sulpicio Consulibus] Tria illa verba, *et sæpe alias*, præcedentibus junge. Deinde conversis verbis scribe quæ sequuntur: *Sicut carne, L. Volumnio, &c. ex apographo Toletano. Pintian. Et sæpe alias carne, &c.]* Livius lib. iii. primæ Decad. *Dalec.*

T. Annii Milo] Cæsari Belli Civilis lib. iii. lapidis ictu periit, dum oppugnaretur Cossa in agro Taurino. *Idem.*

CAP. LVII. De crepitu armorum et tubarum de cœlo audito.

Ab Amerinis] Jul. Obsequens de prodig. 118. 125. *Idem.*

Spectata arma cœlestia] *Idem* num. 76. 103. *Idem.*

Ardere cælum] Jul. Obseq. num. 13. 14. 15. 16. 30. &c. *Idem.*

CAP. LVIII. De lapidibus e cœlo cadentibus.

Anaxagoram Clazomenium] Hegesibuli vel Eubuli filium, Archelai et Euripidis magistrum, Anaximenis discipulum: de quo Leopard. iv. 17. *Idem.*

Magnitudine vehis] Sic quidem exemplar Toletanum, at Salmanticense *vehibilis* agnoscit. *Pintian.*

Decidere tamen] Vide i. 31. *Dalec.*

In Abydi gymnasio ex ea] Romæ quoties lapidibus pluisset, vel ab urbano Prætoris, vel a Maximo Pontifice novendiale sacrificium indicabatur; procurandi expiandique ostenti gratia. Alex. ab Alex. v. 27. Sæpius autem pluuisse refert Jul. Obseq. de Prodig. num. 3. 30. 32. &c. *Idem.*

CAP. LIX. De arcu cœlesti.

Arcus vocamus] Vide Rhodig. lib. xxi. a. c. 24. usque ad 32. Vitell. optica lib. x. Jo. Fleschier. de iridibus. *Idem.*

Num ne pluvios quidem] Seneca: 'Undecunque apparuit non easdem minas affert. A Meridie ortus magnam vim aquarum vehit. Vinci enim non potest vehementissimo sole, tantum est illi virium. Si circa Occasum refulsit, rorabit, et leniter implet. Si ab Ortus circave surrexerit, serena promittit.' Plautus de anu bibace in Cnrcul. 'Ecce autem bibit arcus: pluet, credo, hercle hodie.' Poëta Elegiacus: 'Cæruleus pluvias cur bibit arens aquas?' Irin geminam copiosissimum imbrem portendere hoc versu docet Aratus, **Ἡ δὲ δymos ἔξωσε διὰ μέγαν οὐρανὸν ἱρις.* Interpretes ejus Theon causam reddit. *Id.*

Immissum cavæ nubi] Humidus enim vapor, in nubem conrescens, ac deinde εἰς μικρὰς βαμίδας ποτίζων, in exiguas stillas liquescens, non imaginem figuræ τὴν τοῦ σχήματος μορφήν, sed coloris ostendit varietatem. *Idem.*

Colorumque varietatem] Tales colores apparent in Sapphiro nitida candelæ objecta, in aquæ cyathos quem feriunt solis radii, invitri cry-

stallive angulosa massa, ad lucem conversa: πολυώνυμον ὕδωρ vocat Hesiodus. *Idem.*

Igniumque fieri] Fit etiam per emphasin, sive symphasin, lineis non rectis sed refractis. Plutarch. de Placit. Phil. III. 5. Stob. Eclog. p. 67. *Idem.*

Nisi quartadecima Luna posse] Ἐν τῇ πανσελήνῃ. Arist. Eodem anno bis visam nocturnam Irim in Aquilone, Luna in Meridie posita, non quidem plena, sed amphygyro, observatum est. *Idem.*

Cetera ejusdem naturæ multis dubia esse video] Hæc verba initium esse debent capitis sequentis: alioqui magna lectoribus ariolandi occasio præstaretur. Disseret enim Plinius capite proximo, de grandine, nive, rore, pruina, nebula, quæ ejusdem videntur esse naturæ. *Pint. et Dalec.*

CAP. LX. *De grandine, nive, pruina, nebula, rore.*

Grandinem congelato] Plutarch. de Plac. Phil. III. 4. Stob. Eclog. Phys. I. 24. p. 63. *Dalec.*

Rores neque gelu] Ros imber tenuis. Alcam. ait esse Jovis et Lunæ filiam: Διὸς θυγάτηρ ἔρσα τρέφει καὶ σελάντας δίας. Nam, ut inquit Plutarchus, πανσέληνος δροσοβόλος ἐστίν: ac ideo canes pleniluniis ἡκίστα ἰχθυόσκοποις ἐντυγχάνουσιν, quoniam roris frigiditas odorem abolet, nec ἐξ βεῖν τὰς τῶν ζώων ἀποφοράς: quæ causa est cur διασθήρευτος sit ἡ ὥρα τοῦ ἔαρος, Rhodig. xxvi. 26. Victorius xiv. 17. Plutarchus ἐν φυσικαῖς αἰρίαις tradit obesas mulieres rore pannis aut mollibus velleribus collecto ac excepto pinguedinem minuere ac consumere. Victorius II. 6. A rore milites Rorarii dicuntur: qui et Feventarii, qui primi armatura levi prælium committunt, quemadmodum cælum rorat ante pluviam. Plaut. in Frivolaria: 'Ubi rorarii estis? D. en sunt.' Vide Stewech. super Veget. I. 20. p. 51. *Idem.*

CAP. LXI. *De nubium imaginibus.*

De nubium imaginibus] Vide Arist. Meteor. I. 2. *Idem.*

CAP. LXII. *De proprietatibus cæli in locis.*

In lacu Velino] Lugo di Rietehodie dicitur. Alias appellationes habes apud Ortel. Onomast. seu Thesaur. Geogr. *Idem.*

CAP. LXIII. *De natura terræ.*

Maternæ venerationis] Barn. Brisson. Form. lib. I. p. 49. *Idem.*

Complexa gremio] Ennius apud Varronem: 'Est corpus terra; quæ dederat ipsa capit, neque dispendii facit hilum.' Alibi: 'Quæ dedit illa capit, neque dispendii facit hilum.' Idem ex Epicharmo: 'Isthæc terra gentes omnes peperit, et resumit denuo: Isthæc dat cibaria, isthæc omnibus fruges gerit.' *Idem.*

Ut mater, operiens] Magnam olim et impiam fraudem admittere censebatur, qui in naufragum, aut insepultum quemvis, terram non iniecisset, Buzyre apud Athenienses ejus caput execrato, qui id neglexisset. Horat. 'Ne parce malignus arenæ Ossibus et capiti inhumato Particulam dare.' Catullus in Argonaut. 'Nec injecta tumulabor mortua terra.' *Idem.*

Sacros facit] Vetus lex fuit: 'Ubi corpus hominis demortui condas, sacer locus esto.' Plutarchus sacros mortuos appellat; quoniam eorum sacra sepulchra sunt: inde Græcis dictum ἀκινήτᾳ μὴ κίνει. Rhodig. xvii. 19. *Idem.*

Cujus numen ultimum jam nullis imprecamur, rati grave] Quid est imprecari numen? Imprecamur mala. Numen, nisi aliquid addas, nihil mali est. Transposuit unam syllabam nescio quis, *Imprecamur rati* scribendo, pro *Preccamur irati*. Dicebant enim male precantes, 'Sit tibi terra gravis:' sicut contra bene precantes, 'Sit tibi terra levis:' ut est videre in epitaphiis. Irati pre-

camur defunctis terram gravem, cupientes et ipsam eis iratam, quasi nesciamus solum nunquam homini irasci. *Gelen.*

Ne in tadio vitæ diræ fanis mors, terræ meritis alienissima] Verbum diræ redundat ex Toletano archetypo. In quo etiam *fames*, in recto, non *famis*. *Pint.*

Et ut verum fateamur] Duæ priores dictiones itidem redundant in eodem. *Idem.*

Nos enim et ferrum quo carere potuissimus, simili modo utimur] Archetypum idem, *Non enim*, &c. rectissime; ut sit interrogatio irgens. *Idem.*

Quasi non ad delicias quasque, non ad contumelias serviat homini] Eleganter scripta lectio cum interrogandi nota, *Quas non ad delicias, quasque non ad contumelias servit homini?* *Idem.*

Ut digito gestetur gemma, quam petimus] Eadem, cum interrogatione, *Ut digito gestetur gemma, quo petitur?* *Idem.*

Placatiore tamen dea utimur] Postremum verbum desideratur in scripta lectione. *Idem.*

CAP. LXIV. De forma terræ.

Orbem certe dicimus] Esse τυμπανοειδῆ quosdam existimasse, alios κωβοειδῆ, alios τραπεζοειδῆ, Plutarchus in Placitis Philosophorum scribit, III. 10. Qui globosam esse putant, ob id apeirona vocant, quod rotundi corporis nullus sit finis, nullum initium. *Dalec.*

Tanta camporum planities] Ea ratione Sophocles in *Œdipode Sternuchon* vocat: *sterna* enim et *ὥτα τῆς γῆς* latæ fusæque planities: *αὐχέες* vero angusti campi metaphoricōs dicuntur. Vide Rhodig. XVIII. 15. *Idem.*

CAP. LXV. De Antipodibus, an sint, et aquæ rotunditate.

De Antipodibus] De iis Manilius et Lucretius. Lactantius lib. III. negat Antipodas. Vide et Plutarch. de Plac. Phil. III. 11. Cleomed. Cyclic.

I. 2. p. 323. Pomp. Mel. de Situ Orb. I. 1. *Idem.*

Inæquali globo] Multis sedibus et veluti scalarum gradu distincto. *Id.*

Vir inprimis eruditus] Cujus nuper quædam geographica, &c. edidit Henr. Stephan. in quibus tamen locum hunc exstare non memini. *Idem.*

Nullam esse eam portionem universæ rotunditatis colligentis] Scribendum *portione*, auferendi casu, non *portionem*, et Pliniano loquendi more, hoc est, si ratio respectusque habetur universæ rotunditatis: ut pronomem *eam* referas ad rationem perpendiculi. *Pintian.*

Quæ propter subtilitatem humoris, mollitiamque in se residentem] Exemplar utrunque, Salmant. et Tol. *residente* habet, ut intelligas *humore*. Utitur subinde tali locutione Plinius. *Idem.*

CAP. LXVI. Quomodo aqua sit terræ innixa.

Globo tellus medio] Hic Plinius mediam tantum terram mari præcinctam esse, reliquum vero dimidium eminere extra undas, velut pila aut globus aquis innatans, ait ex Thalys Milesii sententia. Arist. de Cælo lib. II. *Dalec.*

CAP. LXVII. De navigatione maris et fluminum.

Cimbrorum promontorium] Chersonesum Cimbricam, quam incolunt Holsatienses. *Idem.*

Sub eodem sidere] Sidus hic plagam mundi significat. Vide Turn. Advers. XVIII. 24. *Idem.*

Caspium mare] Errores vet. de hoc mari exstant apud nostrum auctorem infra IV. 13. et apud Capellam VI. p. 247. et apud Dionys. *Περὶ γῆς*. vs. 47. et 727. Melam I. 2. et II. 5. et Strab. lib. XI. Ortel. Thesaur. Hyrcan. vivaque effigie in Tab. Geograph. Septentrional. Terrar. Gerardi Mercat. Atque hinc quoque factum, ut veteres scriptores sinum nuncupent. Quod dum nostrates plerique

κακόζηλοι non animadvertunt, et ipsi eleganter scilicet scripturi eodem quoque nomine utuntur. *Idem.*

Sive angusto situ discreti] Desideratur verbum *situ*, in exemplari Salmant. recte puto. Pari locutione usus est v. 51. 'Tam parvo distat tanta rerum naturæ diversitas.' *Pintian.*

Eudoxum] Navigatorem, non Astrologum, de quo Petronius in Satyra: 'Endoxus quidem in excelsissimi montis cacumen conscendit, ut astrorum cælique motus deprehenderet.' Vide Strabonem lib. 11. qui diversæ est a nostro auctore sententiæ. *Dalec.*

CAP. LXVIII. *Quæ portio terræ habitetur.*

Jam primum in dimidio computari videtur, tanquam nulla portio ipsi decedat Oceano] Codex Salmant. et Romana impressio: *Jam primum inde mihi disputari videtur, cum nulla portio, &c.* Scribendum reor, *quænam illius portio ipsi decedat oceano*, hoc sensu: Caput hujus disputationis esse videtur, quanta sit illa terræ portio, quæ Oceano cesserit, quam permagnam esse simile vero est, cum in confesso sit Oceani vastitas. *Pintian.* *Jam primum in dimidio computari mihi videtur tanquam nulla portio ipsi decedat Oceano]* *Mihi* redundat: nam ipse improbat eam opinionem. Et pro *decedat*, *decidatur* legendum. Portio terræ deciditur Oceano, eique accedit, non decedit. *Gelen.*

Sidera ipsa] Vide adnotata cap. 9. hujus libri. *Dalec.*

Quas vocant zonas] Eratosthenes in Hermete, apud Heraclidem lib. 11. de Allegoriis Homericis: Πέντε δέ οἱ ζῶναι περιηγέες ἐσπεύρηνται. Αἱ δύο μὲν γλαυκοῖο κελαυνότεραι κυανοῖο, Ἡ δὲ μία ψαφάρητε καὶ ἔμπυρος, οἷον ἐρυθρῇ, τυπτομένη φλογμοῖσιν ἐπεὶ ῥά ἐ μοῖραν ἐπ' αὐτὴν κεκλιμένην ἀκτῖνες αἰθερέες πυρῶσιν. Αἱ δὲ δύο ἐκάθερτε πόλοιο περιπεπιγυῖαι, Αἰεὶ κρυμαλέαι, αἰεὶ δ' ὕδατι μογέου-

σαι. Versus hos Virgilius sic expressit: 'Quinque tenent cælum zonæ, quarum una corusco Semper Sole rubens, et torrida semper ab igni; Quam circa extremæ dextra lævaque trahuntur, Cærulea glacie concretæ atque imbris atris. Has inter mediæque duæ mortalibus ægris Munere concessæ Divum.' Homer. in Achillis clypeo πύχας vocat: et polis vicinas ex albo plumbo factas ait: mediam, auream, id est, igneam: reliquas duas ad tropicos sitas, æneas, veluti medii coloris inter aurum et plumbum: Τὰς δύο χαλκείας, δύο δ' ἐνδοθι κασσιτέραιο, τὴν δὲ μίαν χρυσῆν. Zonas has eleganter descripserunt Ovid. Met. 1. Claudian. de Raptu Proserpinæ, Hadrianus Junius 111. 5. Procul. Sphær. cap. 19. *Idem.*

Rigore] Glacie ad Septentrionem, imbris ad Meridiem. *Idem.*

Septentrio] Triones boves qui terram arant, colunt, terunt, quasi teriones. Hoc sidus, quod cæli vertex est, a stellarum figura et positu simile plaustro, Græci ἄμαξαν vocarunt: Romani a septem stellis ita junctis ut triones juncti videantur Septentriones. Vide Aulm Gell. xi. 21. Fest. in Septentriones, nonnihil restitutum a Merula super Enn. p. 36. et 614. *Idem.*

Exusta flummis] Sub Æquinoctiali. *Idem.*

Non perviæ] Quoniam, ut ipse putat, sub Æquinoctiali commeari non licet. *Idem.*

Mundi punctus] Vide Senecam in proœmio. *Idem.*

Et ut publicos gentium furores transcam] Lege ex Mss. *Et (ut publicos furores transcam)* hæc (terra est) in qua conterminus pellimus furtoque vicini cæspitem nostro solo ordimur: ut qui latissime rura metatus fuerit, utraque famam exegerit accolæ, quota terrarum parte gaudcat, vel cum ad mensuram avaritiæ suæ propagaverit! quam tandem portionem ejus defunctus obtineat!

Vide Gronovii Observat. i. 4.

CAP. LXIX. *Mediam esse mundi terram.*

Mediam esse mundi] Vide Aristot. de Cælo ii. 2. Plutarch. de Plac. Phil. iii. 11. Achil. Stat. super Arat. pag. 84. Dalec.

Dioptra] Astronomica instrumenta, quale nostrum Astrolabium a Ptolomæo, ut censent, excogitatum, quo Lunæ, Solis, et reliquorum astrorum intervalla cognoscuntur. Geminus teste Proclo super i. Encl. i. 13. Astronomiæ tres constituit partes, *γνωμονικὴν, μετεωροσκοπικὴν, καὶ κατοπτρικὴν*. Et quamvis id non sit accurate dictum, cum multis aliis hæc postrema scientia atque ars inserviat mathematicos quoque partibus; hoc tamen constat, in universum dictam eam, quæ de quibusvis instrumentis mathematicis pertractat, quibus oculorum adhibita acie, per ipsorum pinacidia adspectando quidpiam indagamus. Atque ita et ejus generis quoque instrumenta omnia generali nomine hac lege dicuntur dioptræ. *Idem.*

CAP. LXX. *De siderum ortus inæqualitate, et de eclipsei, et ubi, et quare.*

Æquinocialis] Ab hoc loco in finem usque capitis 77. una est et brevis sententia: Terram et aquas esse circacumque rotundas, idque multis probat exemplis. *Idem.*

Et quem vocant Berenices crinem] Lege, *Veneris crinem*. Salmasius pagina 759. b.

Neque enim, &c. mundus hic polo excelsiore se attollit, ut undique non cernantur hæc sidera] Sic leg. alii. Primum non *Mundus* hic, sed *Hoc polo*, legendum; deinde, *Aut undique cernerentur hæc sidera. Aut, id est, aliqui*; nam et hoc significatu apud probos auctores reperitur hæc particula. Sic XIX. 5. 'Effodiuntur bulbi ante ver, aut deteriores illico fiunt.' *Gelen.*

Verum hæc eadem quibusque proximis sublimiora cernerentur] Mallem legere, permutato verborum ordine, *proximis quibusque, usitatiores loquendi modo. Pintian.*

Solis defectum Vipsanio et Fonteio consulibus, qui fuere ante paucos annos, factum pridie Kalendas Maias Campania sensit] Marcianus, qui Plinii brevium composuit, non *pridie Kalendas*, sed *XI. Kalendas*, legit in Plinio. Exemplar Toletanum *II. Kalendas* habet, ut facilis fuerit librarii lapsus in alterutram partem. Horum Consulum, qui Neronis principatu magistratum gesserunt, meminere tum Plinius infra hoc ipso libro, tum Cornelius Tacitus libri decimiquarti initio. Meminit et Fonteii Juvenalis poëta: 'Stupet hæc qui jam post terga reliquit Sexaginta annos Fonteio consule natus.' Marciani codices, ut hoc obiter notetur, atrox menda invasit. *Apiano enim et Fonteio consulibus* legitur, pro *Vipsanio et Fonteio consulibus. Idem.*

CAP. LXXI. *Quæ ratio diurnæ lucis in terris.*

In quæis prænunciativos ignes] Lego *prænunciaturos*, aut, quod magis probò, ut infra cap. 86. 'Nunquam urbs Roma tremuit, ut non futuri eventus alicujus id prænuncium esset.' *Idem.*

Tertia noctis a tergo ultimis visis] Melichius hoc esse credibile non putat, sicut nec quod de Alexandri cursore sequitur. *Dalec.*

Eundemque remeans obrivum contrario prætervertebat occursum] Malui, quod est in scriptis exemplaribus, *Prævertebat*: prævertimus enim ad eandem metam nobiscum tendentes, non obvios. Et æque integra locutio est absque conjunctione *que. Gelen.*

Qua de causa ad Occasum navigantes, &c.] Ita hæc continuanda sunt, quæ perperam in Editis didincta leguntur: *Qua de causa ad Occasum navigantes, &c. ut Solem ipsum comitantes, vasaque horoscopi non ubique eadem sunt usui,*

§c. Salmas. p. 651. a.

CAP. LXXII. *Gnomonica de eadem re, et horologio primo.*

Vasaque horoscopa non ubique eidem sunt usui] Horospica, nterque codex, Tol. et Salmant. legit. Græci horoscopia appellant. *Pintian.* *Vasaque horoscopa non ubique eidem sunt usui]* Lege *Eadem*, id est, vasa. *Gelen.*

Quem gnomonem appellant] Vide infra xxxvi. 10. et vii. 34. et 60. Item Vegetium ix. 8. Vitruvium ix. 4. et 8. Ex recentioribus vero Clavium gnomonicis. *Dalec.*

In oppido Ancona] Scribo *Ancone*; nec enim primæ, sed tertię inflexionis est. *Ancon* Græce, apud nos *Anco*, ut *Naro*, *Narbo*, *Hippo*, *Ascalo*, astipulantibus non solum vetustis codicibus, sed etiam *Prisciano* grammatico. *Pintian.*

CAP. LXXIII. *Ubi et quando nullæ umbræ.*

Quod in margine Rubri maris ad primos, &c.] Scribe: *Quod in margine Rubri maris primum, ad elephantorum venatus conditum est.* Vide *Salm.* pag. 424. a. *Panlo* post *ibid.* legend. *Rursus in Meroë, insula hæc, caputque gentis Æthiopum quinque millibus stadium a Syene in amne Nilo habitat, bis in anno absumi umbras sole duodevicesimam Tauri partem, et quartamdecimam Leonis obtinente.*

CAP. LXXIV. *Ubi bis anno umbræ, et ubi in contrarium.*

In contrarium cadere prodidit] Hoc evenit, quia *Troglodytica* sita est inter *Tropicum Cancrī* et *Æquatorem*. *Dalec.*

CAP. LXXV. *Ubi longissimus dies, et ubi brevissimus.*

Ubi æstate lucidæ noctes haud dubie repromittunt, id quod cogit ratio credi, solstitialibus diebus accedente Sole propius verticem mundi, angusto lucis ambitu subjecto terræ continuos dies haberi] In exemplari *Salmant.* haud dubia repromittunt, scriptum invenies, non haud dubie repromittunt. Item quin-

que illa verba, *angusto lucis ambitu, subjecta terræ*, indebito loco, ni fallor, posita sunt. Sic enim, ut sentio, scribendum est: *Ubi æstate lucidæ noctes angusto lucis ambitu, subjecta terræ*: quibus verbis ostenditur ratio, quare in *Britannia* æstate lucidæ noctes sint. *Ambitum* enim *lucis* appellat lineam illam, quam sol designat motu coacto. Quod autem sequitur statim, *Senis mensibus*, in eodem exemplari non *mensibus* scriptum est, sed *diebus*, ut immerito hac parte taxetur *Plinius* a *Budæo*, primo libro de *Asse*. Quid si duo illa verba, *senis mensibus*, aut *senis diebus*, falso adjecta sunt? *Pintian.*

Thule] *Islandia.* *Dalec.*

Mona] Vulgo, *Man.* Idem.

CAP. LXXVI. *Item de horologio.*

Umbrarum hanc rationem, et quam vocant Gnomonem, invenit Anaximenes Milesius, Anaximandri, de quo diximus, discipulus] Hic locus in aliis exemplaribus aliter legitur. Sed nulla mihi lectio satisfacit. Existimo enim verba esse partim adventitia, partim etiam depravata, scribendumque ad hunc modum: *Umbrarum hanc rationem, et quem vocant gnomonem, invenit Milesius Anaximander, de quo diximus. cætera redundant, ex Laërtio Diogene in Vita Anaximandri.* *Pintian.*

Sciotericon] Quod deprehenduntur ad umbram horæ. Sunt enim et automata per arenam, aquam, orbiculos, &c. de quibus *Varro* de *Re Rustic.* iii. 5. et ibi *Fulv. Ursin.* *Vitruv.* *Archit.* ix. 9. *Proclus* *Hypotypos.* Vide et infra vii. 60. et *Cæl. Rhodig.* *Antiq. Lect.* vii. 9. et x. 39. et xiv. 7. *Dalec.*

CAP. LXXVII. *Quomodo dies observentur.*

Ipsam diem alii aliter observare] *Alex. ab Alex.* iv. 20. 'Diei spatium totum veteres diviserunt in matutinum, ortum, meridiem, occasum: noctis vero in vespertinum, conticinium, sive intempestam noctem, gallicinium,

et Luciferum.' Aliter paulo Censorin. de Die Nat. cap. 23. et 24. Beorold. ad Apulei. pag. 35. *Idem.*

CAP. LXXVIII. *Differentiæ gentium ratio.*

Truces vero ex cæli rigore has et illas] Scribe ex Salmant. exemplari, verbis commutatis: *Truces vero ex cæli rigore et has. Illas, &c.* cum majore. *Pintian.*

Pro immanitate naturæ] Salmant. codex, *Pronunciata naturæ.* Toletanus, *Pro unitate naturæ.* Legendum puto, *Pronitate naturæ.* Sic melius, quam ut Hermolaus emendat, *Pro immanitate naturæ.* *Idem.*

CAP. LXXIX. *De motu terræ.*

De motu terræ] Hæc ex Aristot. Meteorol. lib. II. et de Plantis II. 1. item cap. 4. de Mundo, Seneca in Quæst. Natur. Vide auctores a Joan. Rasio collectos, et Plutarch. de Plac. Philos. III. 15. et Stob. Eclog. lib. I. pag. 68. *Dalec.*

Babyloniorum placita] De Chaldæorum Philosophis loquitur. *Idem.*

Motus terræ] Si quando Romæ terra quassata fuisset, supplicatio in triduum 'decernebatur, feriis a prætore indictis, præeuntibus duumviris, eoque die terræ motum nemo prænuntiabat, tanquam fedum et abominandum quoddam, nec Dei nomen, cui sacrum fiebat, edebatur, quod Pontificum libris traditum non esset, cujus Dei nutu imperiove terra moveretur. Vide Alex. ab Alex. v. 27. Vide Rhodig. xxx. 27. *Idem.*

Præclara quædam esse, &c.] Aristoteles *terræmotium*, τῶν σεισµῶν, hæc refert genera, 1. *χασµάτας*, recessus; 2. *ρήκτας*, hiatus; 3. *βράστας*, succussionem; 4. *ώστας*, impulsionem; 5. *ἐπικλίνας*, inclinationem; 6. *παλµάτας*, vibrationem. Vide Dionem in Trajano quatuor genera recensentem, &c. et Ammian. Marcellin. lib. XVII. mihi pag. 1503. *Idem.*

Perhibetur et Pherecydis Pythagoræ doctores alii conjectatio] Scribe dandi

casu, *Perhibetur et Pherecydi Pythagoræ doctores alii conjectatio*, ex utroque codice. Sic paulo ante: 'Præclara quædam esse, immortalis in eo, si credimus, divinitas perhibetur Anaximandro Milesio physico.' In quibus verbis substantivum illud verbum esse superfluit ex vetere lectione: duas vero dictiones in eo, quis non videt, glossulam esse interlinealem? *Pintian.*

Ac prædixisse ibi terræmotum] Particula ibi deest in vetustis codicibus. *Idem.*

Intremiscunt terræ, nisi sopito mari] Proclus scribit, ut terræmotus cesset, Neptuno sacrum fieri Asphalio, quoniam mare sæpius obstat, ne terræ latebris erumpant venti, quamobrem Neptunum et γαήσορον et ἐνοσίχθονα vocaverunt. *Dalec.*

Nec unquam nisi post ventos conditos scilicet in venas et cavernas ejus occulto afflatu] Aptior multo nostrorum exemplarium lectio: *Nec unquam nisi post ventos, condito scilicet in venas et cava ejus occulta afflatu.* *Pintian.*

Neque aliud est in, &c.] Lege Senec. Quæst. Nat. VI. 9. *Dalec.*

CAP. LXXX. *De terræ hiatibus.*

De terræ hiatibus] Totum hoc caput est ex Aristotele Meteorolog. lib. II. summa 3. Exempla aliquot habes apud Jul. Obseq. de Prodig. et Corn. Gemin. Cosmocrit. *Idem.*

Maritima maxime quatuntur] Quamobrem Homero Neptunus vocatur ἐννοσίχθωνος. *Idem.*

Gallia et Ægyptus minime quatuntur] Seneca Quæst. Nat. VI. 26. quia ex limo concrevit tota, quem affert Nilus turbido affluxu. Quamobrem nulla intervalla habet, accrescente in solidum limo, nihil inane quod interveniat, et spiritum includat. Moveri tamen aliquando Ægyptum idem asserit. *Idem.*

Interdum autem circa meridiem: sunt et Solis Lunæque defectu] Aristoteles, quem hoc libro sequi videtur Plinius,

Lunæ tantum defectu terram quati prodit, de Sole nullum verbum. Quare dictio *Solis* supervacanea esse videtur, adjecta, ut conjicio, ab aliquo, qui putabat indifferenter terram tremere utriusque sideris defectu. Legendum itaque, *Interdiu autem circa meridiem*. Sed hæc verba anterioribus adijunge ista. Sequitur statim alius sensus: *Fiunt et Luna defectu, quoniam tempestates tunc sopiuntur*. Pint.

CAP. LXXXII. *Auxilia contra motus futuros.*

Quale et crebri specus præbent] Exemplar Salmanticense, *Quum rem et crebri specus præbent*. Pintian.

Quod in certis notatur oppidis] Apographon Toletanum, *Quod in totis notatur oppidis*. Salmanticense, *Quod in tutis notatur oppidis*, egregie. Nam sequitur statim: *Multoque sunt tutiora in iisdem illis quæ pendent*, hoc est, cum omnia tuta oppida minus infestentur; hoc malo partes quæ pendent, sunt adhuc tutiores. *Idem*.

CAP. LXXXIII. *Portenta terrarum semel visa.*

Principis] Vide infra xvii. 5. sub finem. *Dalec*.

CAP. LXXXIV. *Miracula terræ-motus.*

Miracula terræmotus] Vide Arist. Meteor. i. 4. per totum, et ii. 2. de Mundo, c. 4. *Idem*.

Trasymenon] Livius lib. ii. Decadis tertiæ. *Idem*.

Sed par aut majus ostentum] Lege ostento, ut similis casus simili respondeat, exemplari etiam utroque sic præferente. *Pintian*.

CAP. LXXXV. *Quibus locis maria recesserint.*

Ægypti] Herodotus vocat Ægyptum ποταμοῦ δῶρον, fluvii donum, ut et Seneca Quæst. Nat. vi. 26. *Dalec*.

In quam a Pharo insula noctis et diei cursus fuisse Homero credimus] Scribo contra omnia exemplaria: *noctis et diei cursus fuit, si Homero credimus*:

ut paulo post, 'Herodoto quidem si credimus, mare fuit supra Memphin.' *Pintian*. In quam a Pharo insula, &c.] Nunc Alexandria ponte jungitur. Vide xiii. 11. *Dalec*.

Homero] Odys. Δ. *Idem*.

De Circeis] Odys. K. Εἶδον γὰρ, σκοπιῇ ἐς παιπαλῶεσσαν ἀνελθὼν, Νῆσσον, τὴν περὶ πόντος ἀπείριτος ἐστεφανῶται. *Idem*.

Itemque a planis Arabia] Subdubito an legi debeat, in planis Arabia, ex ipso quem allegat Herodoto, libro secundo. 'Est,' inquit, 'Arabia regionis non procul ab Ægypto sinus maris productus, in quo sinu quotidie reciprocatio aquarum et vadosum æstuarium est.' *Pintian*.

Teuthrania] Troadis mediterranea parte. *Dalec*.

CAP. LXXXVI. *Ratio insularum enascentium.*

Nascuntur et alio, &c.] Vide Strabonem sub finem lib. i. *Idem*.

CAP. LXXXVII. *Quæ et quibus temporibus enata sunt.*

Delos et Rhodos] Dicta ἀπὸ τοῦ δηλοῦσθαι. De Rhodo Philo lib. de Mundo. Heracleides lib. περὶ πολιτειῶν 'Ῥόδον τὴν νῆσον, inquit, τὸ παλαιὸν κεκρῆσθαι λέγουσιν ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ἀναφανῆναι δὲ ὕστερον ξηρανθεῖσαν. Hadri. Jun. iii. 15. Vide infra iv. 12. *Idem*.

Anaphe] Strabo lib. ii. *Idem*.

Thera et Therasia] Seneca Nat. Quæst. lib. vi. 'Theren et Thian nostræ ætatis insulam hanc spectantibus nobis in Ægæo mari enatam, quis dubitat quin in lucem spiritus vexerit?' *Idem*.

M. Junio Syllano, L. Balbo Consulibus] Codex Salmanticensis, *Junio Syllano, M. Lælio Balbo Consulibus*. Tolet. Cælio legit, non Lælio. De hoc Junio Syllano, quem princeps Caligula auream pecudem appellabat, collega Siliî Nervæ in Consulatu, principatu Tiberii Cæsaris, mox ab Agrippina Neronis matre veneno ex-

tincto, vide Cornelium Tacitum Historiarum libro IV. et item XIII. *Pintian.*

CAP. LXXXVIII. *Quas terras interruperint maria.*

Æolias insulas] Vulcanias, Liparæas, Hephæstias, infra III. 8. sub finem. *Dalec.*

Pitheculus] *Ænaria*, Inarime Homero. *Pitheculus* Græcis, III. 6. *Idem.*

Mox in his montem Epopon] Scribo *Epomeum*, non *Epopon*, ex Strabone lib. V. non longe a fine: Timæus ait, 'priscos quoque illos multas de Pithecussis fabulas edidisse prodit. Paulo ante ipsum collem Epomenum, in insulæ medio situm, per quosdam terræmotus incendia evomuisse tradit.' *Pintian.*

Stagnum emersisse] Ut intelligas omnia in una insula accidisse, oppidum hiatu haustum, stagnum emersisse, montes provolutos, non eodem tamen terræ motu, sed alio post alium. *Gelen.*

Prochyta] Vide III. 8. *Dalec.*

Siciliam] Seneca Nat. Quæst. VI. 29. *Idem.*

Leucosiam] *Leucosia* Sirenium una in Neptunium promontorium e mari ejecta insulæ nomen dedit. *Lycophron* in *Cassandra*: ἀκτὴν δὲ τὴν προύχουσαν εἰς Ἐνιπέως Λευκωσία ῥιφέϊσα τὴν ἐπώνυμον Πέτραν ὀχῆσει δαρὸν. *Cantærus* III. 10. 'Alia est *Leucosia* dicta ab *Æneæ* consobrina, ibi sepulta, cujus meminit *Halicarnassæus* lib. I. et quæ depravata scriptura *Festo* 'Lectosia' dicitur.' *Sirenas Ausonius* in *Grypho* vocat *Siredonas*, quasi σειραῖδονας, cantu allicientes: 'Tres in *Trinacria* *Seiridones*: omnia trina.' *Idem.*

CAP. LXXXIX. *Quæ insulæ continenti adjunctæ.*

Æthusam Myndo] *Plinius* V. 31. *Æthecusam* nominat, etsi aliter habeat vetus lectio, ut suo loco dicitur. Cæterum utro modo legatur, per

æ diphthongon scribendam esse, ex etymologia Græca, notius est quam ut indicari egeat. Item *Myndo* per y, ut in *Pomponium* diximus. *Pintian.*

Domiston et Priencm Mileto, Artemisiam Parthenio promontorio] In *Vett. Cod.* verius legitur: *Dromiscon et Pernen Mileto, Narthecusum Parthenio promontorio. Gelen.*

Syriten Ephesus in mediterranea habet] *Plinius* V. 31. *Syrien*, non *Syriten*, appellat; cui suffragatur et vetus lectio. *Pintian.*

CAP. XC. *Quæ terræ in totum mari permutatæ.*

Mox interno quæ videmus hodie, &c.] *Lege, quo videmus hodie, ex codice Salmant. ut referat mari interno. Id.*

CAP. XCI. *Quæ terræ ipsæ se sorbuerunt.*

Atque ut sinus et stagna pratercam, ipsa se condens terra, &c.] Ambo exemplaria, ipsa secum est terra. Scribo, ipsa se comest terra, ut VIII. 51. 'Comesse factus his non est prodigium:' et *Cicero* pro *Cluentio*, 'comestum' dixit, *Prisciano* auctore I. X. Verbum autem quod sequitur continuo, *Decoravit*, cum majore litera scriptum, initium esse debet sequentis clausulæ. Porro *Cibotum* montem conjicio fuisse provincię *Phrygiæ*. Nam *Apameam Phrygiæ* etiam urbem, appellatam aliis nominibus *Cælenas* et *Ciboton*, lib. V. tradit: ut forte, quod frequenter accidit, mons urbi nomen dederit. Confirmant hoc verba sequentia, 'Sipylum in *Magnesia*.' *Pintian.*

CAP. XCII. *Quæ urbes haustæ sint a mari.*

Elicen] *Strabo* lib. VIII. *Arist. de Mundo.* *Callisthenes* apud *Senecam* Quæst. Nat. lib. VI. *Ovid.* Si quæris, *Polyp.* lib. II. *Xylan.* super *Vitam M. Antonini* lib. IV. p. 334. *Dalec.*

CAP. XCIII. *De miraculis terrarum.*

Candor alicujus] Vel unionis, vel *Adamantis. Idem.*

Spiritus letales alibi] Vide *Rhodig.*

viii. 12. Babylone in Apollinis templo arculam inventam, qua conscissa prosilierit spiritus pestilens, non solum Babyloniis, sed accolis etiam Parthis. Item principatu M. Antonini et Veri, diruto Apollinis fano Selenciæ, repertum a militibus foramen, quod obturaverant Chaldæi, eo-que recluso vaporem letiferum prorupisse, qui funestus in Gallias usque sit debacchatus. *Dalec.*

Scrobibus emissi] Seneca Nat. Quæst. vi. 28. *Idem.*

Putcolano] Cicero de Divinat. i. 'Plutonia' vocat, eaque sibi in Asia visa tradit, nempe ad Hierapolin. Idem lib. ii. multis disputat, qua ratione Delphicus anhelitus et afflatus, quo Pythia, mente incitata, oracula edebat, evanuerit, et cessaverit. Vide Rhodig. viii. 16. Idem auctor xix. 12. Charoneis suffocari quævis animalia tradit, præter ea quibus exscissa sunt genitalia. *Χαρωνῖται βουλευταί*, Plutarchus in Antonio. Orcini senatores Suetonio in Augusto, post Cæsaris necem ad orcum demissi et Charonem, gratia vel præmio allecti. Victorinus xvi. 16. Fuit et Athenis *Χαρώνιος θύρα* in Nomophylacio δι' ἧς οἱ κατάδικοι τὴν ἐπὶ θανάτου ἐξήγοντο. Zenobius, Pollux, Rhodig. xvii. 9. Brod. iv. 8. *Idem.*

Spiracula vocant] 'Spiracula Ditis,' Virg. Æneid. vii. nempe in quibus est, 'rupto ingens Acheronte vorago,' id est, eruptio et exæstuatio ἀπορρώξ. Homer. Iliad. B. ὄρκον γὰρ δεινοῦ Στυγὸς ὕδατος ἐστὶν ἀπορρώξ. Vide Turn. xxvi. 28. *Idem.*

Hirpinis] Strabo lib. vi. 'Lencis, oppidulo non procul a Tarento se-juncto, fætidam aquam fons effundit.' *Idem.*

Locum] Speluncam: quidam lacum legunt. *Idem.*

Hierapoli in Asia] Galenus, lib. i. tuendæ valetudinis, circa Sardeis talem quoque locum esse tradit. *Idem.*

CAP. xciv. *De terris semper tremantibus.*

Quædam vero terræ ad ingressum tremunt] Exemplar. Tolet. *premuntur* legit, non *tremunt*: verius puto. *Pintian.*

CAP. xcv. *De Insulis semper fluctuantibus.*

Quædam insule semper fluctuant] Considerandum an sit commodior lectio, *fluitant*. Plinius infra, capite 107. non longe a fine: 'Sicut illa permira naturæ opera, æs et plumbum in massam mergi, dilatata finitare.' Et vii. 17. 'Virorum cadavera supina finitare: fœminarum prona.' *Idem.* *Quædam insule semper fluctuant]* Theoph. Historiæ iv. 11. νήσων πλοάδων meminuit. Vide Senecam Quæst. Nat. iii. 25. et And. Bacc. de Ther. l. iv. p. 264. *Dalec.*

Vadimonis lacu] Vadimonius lacus, ad quem Livius l. ix. scribit Hetruscos a Romanis superatos fuisse, monti Rosulo vicinus, inter Sutrium et Nepe medius est Blondo: alii prope Tiberim collocant, juxta Bassano, inter Orti et Galese castella. Vide Ortel. Thesaur. *Idem.*

Ad Cutilias aquas] Strabo: Καὶ τὰ ἐν Κοτιλίας ψυχρὰ ὕδατα, ἀφ' ὧν καὶ πί-νουσι, καὶ ἐγκαθίζοντες θεραπεύουσι νό-σους. Oppidum quod ad eam paludem erat *Cutilias* numero plurali dixerunt, et inde aquas eas. Aluminosas eas fuisse Gal. tradit; Græcis sedes quærentibus responsum est redditum: *Στείχετε, μαιόμενοι, Σικελῶν Σατούρνιον αἶαν, ἢ δ' ἀβοργηγενων Κοτύλη, οὐ νῆσος ὀχεύεται.* *Idem.*

Calaminæ] Insulæ Calaminæ et Sal- tuares eadem. Prope fuit Nymphæ- rum templum quibus erant dicatæ. Plinius Nymphæum vocat. Sotion in Eclogis: 'Ἐν Ἀνδρίᾳ ἐστὶ λίμνη Καλα- μίνη καλουμένη, ἱερὰ δ' οὐσα νυμφῶν, ἣ φέρει καλάμων πλήθος, καὶ μέσον αὐτῶν ἔνα ὃν βασιλέα προσαγορεύουσιν οἱ ἐπι- χῶριοι, θυσίας δὲ καὶ ἑορτὰς ἐπιτελοῦντες

ἐνιαυσίους ἐξιλάσκονται. Τούτων δ' ἐπιτελουμένων ἐπειδὴν ἐπὶ τῆς ἡϊόνος κτύπος συμφωνίας γένηται, πάντες οἱ κάλαμοι χορεύουσιν, καὶ ὁ βασιλεὺς σὺν αὐτοῖς παραγίγεται ἐπὶ τὴν ἡϊόνα. Varro de Re Rust. III. 17. 'Cum eodem tempore insulas Lydorum ibi χορεύουσας vidisses.' Vide ibi Fulv. Ursini notas. *Id.*

Sunt et in Nymphæo parvæ, Saltuaries dictæ] Legend. *Sunt et in Nymphæo Saliaræ dictæ, quoniam in symphonæa cantu ad ictum modulantium pedum moventur. Saliaræ sunt ὀρχηστρίδες, χορηγίδες, a Saliis, qui sunt ὀρχησταί. Nymphæum Lydiæ stagnum erat, in quo insulæ illæ Calaminæ et Saliaræ dictæ habebantur. Salmas. p. 125. a. b.*

CAP. XCVI. Quibus in terris non pluuit: et acervata terrarum miracula, et cæterorum elementorum.

Non impluit] Tacitus Annal. XVIII. de illa ara: 'Sanguinem aræ offundere vetitum, precibus et igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus, quamquam in aperto, madescunt.' Dalec.

In Taurorum peninsula in civitate Parasio] Scribo, in civitate Characena, a Charace civitate Tauricæ Cherro-nesi, Ptolemæo, Stephano, Plinio, et si in Plinio IV. 12. corrupte etiam Charaseni scriptum sit, ut proprio loco dicetur. *Pintian.*

Sarcophagus] Si omnia corpora con-sumit, πανφάγος potius quam σαρκοφάγος dicitur. Dalec.

Duo sunt montes] Idem montibus duobus Æthiopiæ infra XXXVI. 16. in fine capit. *Idem.*

Crotone] Vide apud Strabonem lib. VI. vetus proverbium, Κρότωνος ὑγιέστερον. *Idem.*

Ad aras Murtias] Veneri Murtiæ dicatas, de qua infra XV. 29. Rhodig. XVIII. 12. Mutius probat, nempe in honorem Q. Mutii Scævolæ erectas, qui tanta integritate Asiæ præfuit, ut in ejus gloriam Mutia diem festum Asiatici celebraverint, sicut et Syra-

cusani 'Marcellea,' eodem fere laudis genere, quo Scipioni in sella Jovis Capitolini, Catoni in curia statua posita est. Dalec.

In Veiente, &c.] Hodie Martignano, sen Martheniano: aliis tamen aliter. Vide Ortel. Thes. Marthenian. *Idem.*

Et in silva Ciminia, &c.] Ciminus mons, Viterbio proximus. Ciminus lacus hodie Viterbiensis. In eo monte Ciminia silva, in qua victos a Fabio consule Hetruscos scribit Livius lib. IX. Per montem illum tendebat via Cassia, ubi nunc est Surianum, arx munitissima. *Idem.*

CAP. XCVII. Qua ratione æstus maris accedant, et recedant. Et ubi ñdem extra rationem.

Æstus maris accedere] De hoc vide Ptolemæum II. 12. Quadrip. et Arist. Prob. cap. 23. Item Meteor. II. 1. per totum, et Plutarch. de Plac. Phil. III. 17. et Stob. Eclog. Phys. cap. 25. pag. 69. Solin. Polyhist. 22. S. Aug. de Civit. Dei VII. 22. *Idem.*

Horis] Has horas vulgares et temporales καρινὰς Græci vocant, ut æquinoctiales ἰσημερινὰς. Vide Senec. Quæst. Nat. II. 28. Vide et annotata in XXXVI. 10. Dalec.

In coitu Solis pares] Lege, *In coitu Solis paret et plena.* Eadem Aquilonia et a terris longius recedente, mitiores. Salmasius.

Inanes vero bruma] Manes vero bruma, Tol. et Salmant. codices. Legendum forte, mansuetiores; ut paulo ante, 'Mitiores quam cum in Austros degressa.' *Pintian.*

Tardiore semper ad terras omnium quæ geruntur in cælo effectu cadente quam visu] Lego *nisu*, non *risu*, verbo Plinio familiari, ut liquebit etiam paulo post. *Pintian.*

Omnes autem æstus in, &c.] Romani veteres æstum maris accedentem 'Veniliam' appellarunt, recipocantem vero et in salum redeuntem, 'Salaciam.' Cum autem in Germanicum Oceanum penetrassent Ger-

manicis vocabulis pro Venilia 'Madalinam' dixerunt, vulgo 'marce,' et pro Salacia 'Lidunam,' quibus vocabulis usus est Marcellus Empiricus: 'Conficitur,' inquit, 'xii. Cal. Julias. Non interest quo die vel Luna: Liduna, vel Malina.' His verbis apparet observatione superstitiosa Marcellum credidisse, alias vires herbis esse collectis, cum mare inundat, alias cum recedit. Oceanum refusum vocat Virg. Æneid. vii. 'refluentem,' ἀφόρροον Homerus: idem æstum extumescentem, ac detumescentem ἀλοσύδνην vocat. Vide Scallig. in Festum, voce Salacia. Dalec.

Spatiosior laxitas] Lunæ viribus ac imperio. *Idem.*

Euripi] Vide Pomponium Melam. *Idem.*

Gadibus] Strabo sub finem lib. iii. Dalec.

Pontus semper] Seneca in præfatione lib. iv. Quæst. Nat. 'Ob hoc Pontus in inferum mare assidue fluit rapidus, non, ut cætera maria, alternans ultro citro æstus, in unam partem semper pronus et torrens. Quod nisi faceret, hisque itineribus quod cuique deest redderetur, et quod cuique superest emitteretur, jam aut sicca essent omnia, aut inundata.' Vide infra iv. 13. *Idem.*

Introrsus in Pontum nunquam refluxo mari] Legend. Prorsus in Pontum, &c. ex autographo Toletano. *Pintian.*

CAP. XCVIII. *Miracula maris.*
Circa Messanam, &c.] Seneca iii. 26. Dalec.

CAP. XCIX. *Quæ potestas Lunæ, in terrena, et marina.*

Quo vera conjectatio existit] Legend. *Quo vero conjectatio existit haud frustra spiritus sidus Lunam existimari.* Hoc est, quod terras saturet, accedensque corpora impleat, abscedens inanit. Vide Salmas. p. 755. b. *Quo vero conjectatio existit, haud frustra sidus Lunæ existimari*] Lunam habet autographum Toletanum, non Lunæ: recte, *Delf. et Var. Clas.*

opinor. Pintian.

Augeri conchyliis] Luna alit ostrea, et implet echinos, muribus fibras Et pecuni addit. Lucilius ap. Gellium xx. 8. Vide Arist. de Partibus Animal. iv. 5. Ptol. Quadrip. i. 2. et ibi Procl. Dalec.

Sed et sanguine hominem etiam cum lumine ejus augeri] Lego, *Sed et sanguinem hominum etiam, &c.* ex utroque exemplari. *Pintian.*

CAP. C. *Quæ Solis, et quare salsum mare.*

Saporem incoqui salis] Rhodig. xxvi. 15. et 16. Plutarch. de Plac. Ph. iii. 16. Dalec.

Aut quia exhausto inde dulci] Dictionem aut supervacaneam censemus: totum enim perturbat sensum, qui sine illa constat perbelle. Nam etsi paulo post similes particulæ sequantur, non tamen ad hanc referendæ sunt, sed ad confutandam Aristotelis, et Senecæ, et aliorum opinionem de salso maris sapore appositæ. *Pintian.*

Omne asperius crassiusque linguatur] Scribo liquatur, hoc est, liquescit ardore Solis: quod cum fieri nequeat in profunda parte æquorum, quo radii Solis non penetrant, sequitur quod subjungit, 'summam æquorum aquam, etsi salsa sentiatur, dulciorem tamen esse profunda.' *Idem.*

Ut uno die in portu dulcesceret mare] Vide Val. Max. lib. vi. cap. ult. Dalec.

CAP. CI. *Item de natura Lunæ.*

Quod ferarum occisa corpora in tabem visu suo resolvat] Scribendum, ut testatus sum, *nisu*, non *visu*, ut supra c. 97. 'Eadem aquilonia et a terris longius recedente mitiores, quam quum in Austros digressa, propiore nisu vim suam exercet.' Appellat *nisum* Plinius defluvium illud, quod a sideribus in terram decidens varios pro qualitate ipsius sideris gignit effectus. 'Influentias' philosophi juniores, hoc est, infantes ac barbari, ap-

Plinius.

14 O

pellitant. Vetusta etiam exemplaria nisi legunt, non aliter. *Pintian.*

CAP. CIII. *Miracula aquarum, fontium, et fluminum.*

Miracula aquarum, &c.] De aquarum miraculis vide Vitruv. viii. 23. et And. Baccium de Therm. passim quidem, cum primis tamen vi. 23. *Dalec.*

Juxta mare] Vide Arist. Problem. xxviii. 19. 21. 27. *Idem.*

Ut in Fucino lacu] *Lago di Celano* hodie. *Dalec.*

Lario] *Lago di Como.* *Idem.*

Addua] *Ada.* *Idem.*

In Verbano] *Major.* *Idem.*

In Benaco] *La Gargde.* *Idem.*

Mincius] *Mento.* *Idem.*

In Serinno] *Isero.* *Idem.*

Ollius] *Oglio.* *Idem.*

In Alpheum] *Idem* tradunt de Alpheo Strabo et Timæus. *Idem.*

Lycus in Asia, &c.] ‘Dic ubi terreno Lycens est epotus hiatu: Existit procul hinc alioque renascitur ore.’ De Erasino vide Senec. Quæst. Nat. iii. 26. ‘Sic modo qui bibitur tacito sub gurgite lapsus, Redditur Argolicis ingens Erasinus in undis.’ Virgilius de Arethusa: ‘Sic tibi, cum fluctus subterlabere Sicanos, Doris amara suam non intermisceat undam.’ *Idem.*

In Piceno lacu Velino] *Piedi luco.* Ovid. ‘Flumen habent Cicones quod potum saxca reddit viscera, quod tactis inducit marmora rebus.’ *Idem.*

Durans adhuc integat cortex] Recitior lectio *durus*, etsi repugnant exemplaria, hoc sensu: non lignum tantum, sed durum lapidem, duro adhuc integri cortice. *Pintian.*

Ultra Surrentum] Vide Strabonem sub finem lib. v. *Dalec.*

Paludis Rcatinæ] Ea palude sola jumentorum ungulæ durantur xxxi. 2. *Idem.*

Et in rubro mari oleæ virentesque frutices enascuntur] Hæc verba desiderantur in Tol. et Salmant. codd. *Pintian.*

Frutices enascuntur] Vide Theophrast. in Hist. *Dalec.*

Ad Vetulonios] *Viterbo.* *Idem.*

Musculi] Mures exigui, vel aquatici mytuli, ut in multis Galliæ fluviis. *Idem.*

Anapauomenon] Vide Pontanum. *Idem.*

Jovis Hammonis fons] Vide Scotionem, et nostrum v. 5. *Idem.*

In Falisco, &c.] Virg. Georg. ii. ‘Hinc albi, Clitumne, greges et maxima taurus Victima.’ Silius l. i. ‘Et lavet ingentem perfundens flumine sacro Clitumnus taurum.’ Ejus fluvii Deus Jupiter Clitumnus vocabatur, de quo Plinius Junior Epist. viii. 8. ‘Adjacet templum priscum et religiosum: stat Clitumnus ipse amictus ornatusque prætexta. Præsens numen atque etiam fatidicum indicat sortes.’ Flumen sacrum eum ideo vocarunt, quod, ut idem Plinius ait, in illo ad pontem usque natare liceret, non navigare. *Idem.* *In Falisco Clitumni amnis aqua potata candidos boves facit]* Hominem peritum regionum, qui tam levi momento Clitumnus ex Umbria in Hetruriam traduxit! Vetus lectio, *in Falisco omnis aqua pota candidos boves facit.* Gelen. *In Falisco omnis aqua]* *Amnis*, non *omnis*, nostrates habent codices. *Pintian.*

Cephissus ex eodem, &c.] Uterque in Orchomenium lacum effunditur. Theophrast. Hist. iv. 12. *Dalec.*

In Ponto fluvius Astaces irrigat campos] Astacon oppidum esse Ponti in Bithynia, unde sinus Astacenus dictus sit, Strabo, Ptolemæus, Stephanus, Plinius, auctores sunt. De fluvio qui *Astaces* dicatur nihil comperi. Quamobrem scribendum hic putato, non *Astaces*, sed *Astacenus*, possessive, sicuti multos hoc ipso capite fluvios et aquas Plinius nominat, absque proprio nomine indicata modo regione in qua habeantur. *Pint.* *In Ponto fluvius Astaces irrigat campos, in quibus pastæ oves nigro lacte*

equæ gentem abunt] Cui absurdum visum est Scythicam gentem equino lacte ali, is multo vaniora credidisset, quæ Pausanias de Victimis ex hoc amento tradit, et sacras quoque dapes apud illos equinis visceribus constare. Certe apud Maronem legisse debuerat: 'Et lac concretum cum sanguine potat equino.' Gelen.

Lyncestis aqua] Vibius Sequester *Lycesium* nominat, Thraciæque fluvium esse tradit. Ch. exemp. *Lyncestus* legit. Ovid. Met. xv. 'Huic fuit effectus dispar Lyncestius amnis, Quem quicumque parum moderato gutture traxit, Haud aliter titubat quam si mera vina bibisset.' Vide Senec. Quæst. Natr. III. 20. *Lyncestas* Strabo lib. VII. inter gentes Macedoniæ refert, quæ in Austrum et Ionium sinum jacent. Dalec.

Dios Tecnosia vocatur] Ambo scripta exemplaria, *Dies Theodosia appellatur*. Pintian.

Styx] Vide lib. XXXIX. cap. nlt. et XXXI. 2. Dalec.

In Carrinensi Hispaniæ, &c.] Alii *Catanensi* leg. Fons ille Catanensis absorbens omnia hodie *Ferrentia* vocatur: ager, Cadima, vicinus municipio Tentugallensi. Auctor stirpis regum Lusitaniæ narrat, jumentum quo vehabatur, demerso pede in eum fontem, vix extractum fuisse a duobus comitibus. *Idem*.

Miraredduntur oracula] Iis per ambages redditus exitum sibi maturum impendere Germanicus monitus est. Rhod. XXVII. 5. *Idem*.

Retulimus] Supra c. 83. *Idem*.

Alia inrechi] In Silia Indiæ montanæ fluvio nihil innatare Strabo tradit lib. xv. *Idem*.

Pluvias salinis aquas utiliores esse quam reliquas] Codices nostri, *Pluvias salinis aquis dulciores esse quam reliquas*. Pintian.

CAP. CIV. Ignium et aquarum juncta miracula, et de maltha.

In Comagenes urbe Samosata] Scri-

bo *Samosatis*: neutrius enim est generis, clara natalibus Luciani, celebris apud Græcos scriptores. Item *Commagenes* cum duplici *m* scribendum, ut ostendimus in Pomponium. *Idem*.

Maltham vocant] Maltha hæc bitumen est. Malthæ factitiæ rationem vide XXXVI. 22. Dalec.

Adhæret: præterea tactus sequitur fugientes] Apographon Toletanum: *Adhæret præterea tactus, et sequitur fugientes*. Salmanticense: *Adhæret præterea, et tactum sequitur fugientis*. Pintian.

CAP. CV. De Naphtha.

Similis est natura naphthæ, &c.] Legend. *Similis est natura Naphtæ: ita appellatur circa Babylonem, et in Astacene Parthiæ profluens bituminis, &c.* 'Αστακηνή provincia est regni Parthorum. Per Parthiam igitur intellexit Plinius, τὴν τῶν Πάρθων ἐπικράτειαν, alias 'Αστακηνή diversa a Parthia proprie dicta, quæ Παρθυνή Græcis. Salmas. p. 241. b.

Similis est natura naphthæ, &c.] Latiorum quidam oleum vivum vocant. Gratinus: 'Vulcano conducta domus, quam subter eunti Stagna sedent venis oleoque madentia vino.' Xiphilinus. ex Dione refert, Tigranocertanos naphtha sese inter cætera defendisse, Lucullo urbem oppugnante. Vide et And. Baccium de Therm. v. 13. Dalec.

Visam] Eadem vis in radice Aproxidis infra XXIV. 17. *Idem*.

Pellicem] Horat. 'Hoc delibutis ulta donis pellicem Serpente fugit alite.' *Idem*.

CAP. CVI. De semper ardentibus locis.

Exustionem] Veteres enim universitatis rerum apocatastasin, id est, restitutionem, sive redintegrationem, factam fuisse per cataclysmum tradunt, et olim futuram per ἐκπύρωσιν. Ejus meminit Rhodig. II. 21. Ejus fit et mentio infra VII. 16. *Idem*.

Flagrat in Phaselide mons Chimæra] Ambo codices non *Phaselide* habent, sed *Phaselitis*, quod et melius, ut paulo post *Flagrat in Bactris*, et mox, *Flagrat in Medis*. Pintian.

Eadem in Lycia Hephæstii montes, &c.] Legend. *Eadem in Lycia Hephæstii montes tæda flammante tractim flagrant, et adco, &c.* Vide Salmas. p. 801. h.

Item Æthiopum juxta Hesperium montem] Utrumque exemplar *Hesperum* habet, non *Hesperium*. Unde et 'Hesperu Ceras' a Plinio alibi et Mela vocatur, ut in eum diximus. Proinde legendum hic, *Hesperu montem*, non *Hesperium*, etsi scio appellari etiam 'Hesperion Ceras,' 'Hesperios Æthiopus.' Pintian.

Frondemque densi supra se nemoris non adurens, et juxta gelidum fontem semper ardens. Nymphæi crater dira Apolloniatis suis portendit] In tam paucis verbis quot res in censuram cadunt? Ante omnia conjunctio et cum majore litera scribenda, ut adjuncta præcedentibus sit initium insequentium. Legenda quoque verba illa, *Nymphæi crater*, sine distinctione: deinde scribendum videtur *egelim*, non *gelidum*, quæ dictio significat tepidum vel ex Ovidiano versu, cujus Seneca meminit libro declamationum secundo: 'Et gelidum Borean, egelimque Notum.' Tepidum vero fuisse fontem juxta Nymphæi craterem, non frigidum, Strabo ostendit septimo Geographumennon, his verbis: 'In ipsis Apolloniatarum finibus celeberrimus locus extat, quem Nymphæum vocant. Ibi vero et petra est ignem vomens: cui fontes subsunt, qui aquas tepidas bitumenque scatent, dum ipsa bituminis petra, ut par est, uritur.' Hæc Strabo. Præterea videtur ordo verborum inversus esse, et præpostere conceptus, sensu aut nullo, aut vix cohærente. Nam si semper ardet, qua ratione Apolloniatis suis dira portendit? Quapropter legendum

censeo: *Et juxta egelim fontem Nymphæi crater. Diram semper Apolloniatis suis portendit ardens*. Neque enim crater ille semper ardet, ut ostendunt Strabonis verba paulo ante adducta, dum ipsa bituminis petra, ut par est, uritur: sed cum ardet, dira semper Apolloniatis prænnuntiat. Postremo dispiciendum, an non *egelim* fontem, sed plurimum numero *egelidos fontes* scribi debeat, ut Strabonico Plinio conveniat. *Idem*.

CAP. CVII. *Ignium per se miracula.*

Specula quoque concava, &c.] Despeculis his exurentibus, quibus Romanorum succendit naves Syracusanus ille mathematicus celeberrimus Archimedes, res vulgo eruditorum nota est: cujusmodi autem fuerint ea specula non perinde constat: plerosque recentiorum in ea video sententia esse, quasi, in parabola modum cava fuerint, uti præter Vitell. a Milichio laudatum Oronitius quoque peculiari libello persecutus est, et Cardan. de Subtil. lib. III. &c. Sed vetus auctor Anthemius *περὶ παραδόξων μηχανημάτων* (uti ex eo quod superest fragmento didicimus) *κλιβανοειδέα* fuisse tradit. Idem autem ab aliis præstitum reperies apud Zonaram in Vita Anastas. Dicori. et Curion. Saracen. lib. II. pag. 61. *Dalec.*

Quid quod innumerabiles parvi, sed naturales scatent] Alii, *partus*: antiqua lectio, *parvi*. Naturales dixit propter præcedentem speculorum mentionem: *parvi*, quia hactenus de magnis loquutus. *Gelen.* *Quid quod innumerabiles parvi, &c.*] Vide Senecam Quæst. Nat. II. 2. *Dalec.*

Exit et ad aquas Scantias] Eadem flamma micat in uliginosa terra, cum baculo sculpiunt prope Gratianopolim Allobrogum, ad fontem quem Ardentem vocant, e quo stramen admotum possit accendi. *Idem*.

Servio Tullio] Idem infra XXXVII. 1. Vide Virg. *Æneid.* II. de Iulo. *Dalec.*

Verum egressa mens interpretationem naturæ] Archetypum Toletanum non *Verum* legit, sed *iterum*: ut legendum putem *interim*. Pintian.

CAP. CVIII. *Terræ universæ mensura, longitudo et latitudo.*

Terræ universæ mensura, &c.] Capella Philol. lib. vi. pag. 229. *Dalec.*

Ut dictum est] Supra cap. 66. *Idem.*

Promontorium Artabrum] Ibi sita est Olyssipo. *Dalec.*

Calarim Sarulinæ] Ostendimus in Pomponio, *Caralim* enunciantum, non *Calarim*: errareque eos qui aliter proferant. *Pintian.*

Sarmatarum gentes] Herodoto *Sarmatæ* supra *Mæotin* habitant quindecim dierum itinere. *Dalec.*

Eratosthenes] Is *Cytenæus* fuit, ut scribit Vitruv. 1. 6. *Dalec.*

CAP. CIX. *Harmonica mundi ratio.*

Ut circuitu esse ducenta quinquaginta quinque millia stadiorum pronunciarent] Scribo, *CCLII. M. stadia* pronunciarent, ex ipso Plinio capite præcedente, et Macrobio in *Somnium Scipionis*

lib. II. Ptolemæus vero et Marcianus aliam rationem secuti sunt. Sed et calculi ratio, *duo millia*, non *quinque*, scribendum esse convincit. Nam si a pilæ medio ad summum, quæ est dimetientis dimidia pars, colliguntur *XLII. M.* duplicata, hæc summa reddet totum dimetientem, hoc est, *LXXXIV. M.* qui numerus si triplicetur, (nam septima pars dimetientis videtur ab Eratosthene neglecta, ut parvi momenti accessio ad totum circumculum,] conficiet numerum prædictum *CCLII. M.* stadiorum. *Pintian.*

Addit huic mensuræ stadia septem millia] Scribendum videtur *XII. M.* non *VII. M.* facili librariorum lapsu, mutato *X* in *V*. Duodecim autem superiori summæ defuerant ad complementum totius circuli: qui, ut est in confesso, et supra docuit Plinius, complectitur ter dimetientem, et insuper septimam dimetientis partem. Dato ergo, dimetientem continere *LXXXIV. M.* consequitur, ut septima ejus pars agat *XII. M. stadia*. *Pintian.*

LIBER III.

Limen interni maris] Mediterranei, quod et supra *internum* dixit. *Salustio* ‘mare secundum,’ et ‘fretum maris nostri.’ *Isidoro*, ‘mare magnum.’ *Dalec.*

CAP. I. *De Europa.*

Quam plerique merito non tertiam portionem fecere] *Isocrates* in *Panegyrico*: *Τῆς γὰρ γῆς ἀπάσης τῆς ὑπὸ τῷ κόσμῳ κεμένης δίχα τετμημένης, καὶ τῆς μὲν Ἀσίας, τῆς δ' Εὐρώπης καλουμένης, τὴν ἡμῶσιαν ἐκ τῶν συνηκῶν εἰληφεν.* *Æthic.* *Cosmogr.* postquam vulgo tandem receptam orbis terrarum

tripertitam attulisset divisionem: ‘Sed hinc,’ inquit, ‘magnum inter doctos certamen fuit. Nam plurimi, qui res divinas evidentius agnovissent, duas tantum partes accipiendas suadent, id est, *Asiam* et *Europam* tantummodo. *Africam* vero censent *Europæ* finibus deputandam. Et revera hoc ita esse evidenti documento monstratur. Quia non solum venenorum male alitrix terra partem habet spatii; verum etiam est et cœli adverso sidere plius destituta. Namque illam partem tertiam vocaverunt,

non ut æqualem inclitis præcellentibusque, sed situ pessimo, languidam ardoribus suis, in extremo positam, ab optimis secarunt; non divisionis merito, sed sic ut incisa suis fluctibus invenitur.' Id quod postea p. 32. paucioribus paulo verbis repetit, et p. 52. Simler. quoque alios auctores dilandat, quibus addatur et Auson. Ep. xviii. Revera autem rem aliter, quoad causas ab Æthico adductas, sese habere norunt partim eruditi, qui id omne ex hominum pendere arbitrio sciunt, partim vero qui hodierna die parentumque nostrorum memoria orbem terrarum ipsi lustrare, certioraque experti sunt. Quae de re cum primis, quod huc faciat, Leo Afer in descriptione Africæ, cæterique Cosmographi recentiores. Sallustius in Jugurth. 'In divisione orbis terræ plerique in parte tertia Africam posuere, pauci tantummodo Asiam et Europam esse: sed Africam in Europa.' Dalec.

Quorum primus a Calpe Hispaniæ] Scribe: *Quorum primus a Calpe Hispaniæ extimo monte, Locros, Bruttium usque promontorium immenso ambitu amplectitur.* Salmas. p. 83.

Juridici conventus ei quatuor] Marcianus duos assignat Bæticæ duntaxat conventus, Cordubensem et Gaditanum. Mirumque mihi, cur in hac traditione tam diversus abierit a suo Plinio, a quo in cæteris neque latum, ut aiunt, unguem discedere solet. Pintian.

Oppida omnia numero CLXXV.] Et paulo post, *fædere II.* Scribe: *fædere III.* ex exemplari Tolet. eximie: neque enim inferiores numeri collecti redderent aliter prædictam summam 275. Pintian.

Latio antiquitus donata XXIX.] Quoniam hac tota Geographia frequens mentio fit juris Latii, ac Municipalis, coloniarum, oppidorum, quæ stipendiaria fuerunt et quæ immunia, gentium, quæ Romana civitate donatæ

sint, Alexandrum ab Alex. iv. 16. consulendum puto, qui ea omnia diligenter persequutus est. Jus Latii levatio censitionis fuit, ut idem jus experirentur in censitione quod Italicæ coloniae, ac præterea in traditionibus nixi, usucapionibus, annali exceptione, jure capiendi. Immunitas vero cum nec pro capite, nec pro solo tributum pendebant. Videatur Onuph. Panvin. Imper. Rom. et Car. Sigon. de Antiq. Jur. Dalec.

Lusum enim Liberi patris ac Lysam cum eo bacchantium, &c.] Scribe, aut *Lysam cum eo bacchantem.* Marcianus: 'Cui,' inquit, 'nomen fabulæ a lusu Liberi patris, vel cum eo bacchantium sociavit.' Favent etiam ambo exemplaria. Pintian. *Lusum enim Liberi patris, ac Lyssam, &c.]* Nota est ex poetis *lyssa*, hoc est, rabies, Mænadam Bacchi comitum obvios thyrsos ferientium, et canes pecudesque diserpentium: de qua illud: 'Et torvum vitulo caput ablatura superbo Bassaris, et lyncem Mænas flexura corymbis.' Gelen.

At quæ de Hercule] Vetusti codices, *Quæ autem de Hercule.* Pintian.

Bæticæ primum ab Ossigitania infusus] Alii, *Ossigetania.* Codex Salmanticensis, *Ossigitania*, per *i*, in tertia, veriore lectione, ab *Ossigi* oppido conventus Cordubensis cognomine Laconio, de quo mox paulo. Idem.

Celticos a Celtiberis ex Lusitania] Scribe, *Celticos, a Celticis ex Lusitania advenisse.* Nam Celtiberi Tarraconensis provinciæ sunt populi, non Lusitaniæ. De Celticis autem Lusitaniæ Plinius in quarto, Ptolemæus primo. Pintian.

Uculuniacum quæ et Turiga nunc est] Exemplar Salmant. *Icuriga.* Toletan. *Et Curiga:* Ptolemæus, *Acurgia.* Pintian.

CAP. II. *Bæticæ longitudo et latitudo.*

CAP. III. *Hispania citerior.*

Accedunt insulæ, quarum mentione

seposita præter civitates contributas aliis, provincia ipsa CCCXIII. continet oppida. In iis colonias XII.] Locus est vitiatissimus, cui opportune suppetias tulit apographon Toletanum, in quo ad hunc modum legitur: *Accedunt insulæ, quarum mentione seposita, civitates provincia ipsa præter contributas aliis CCXCIII. continet oppida CLXXIX. Pintian.*

Flumen Turium] Alii, *Durias*: Toletanum archetypum, *Turium*: Salmant. *Torim*: Ptolemæus, *Turulin*. Pintian.

Flumen Idubeda] Apographum Tolet. *Udiba*; Salmant. *Iduba*: nam *Idubeda* mons est celeberrimus Hispaniæ Straboni et Ptolemæo. *Idem.*

Regio Illergetum] Illurganenses, vel, ut Fulvius Ursinus legit, *Lurganenses*. Vide Cæsar. in Comment. *Dalec.*

Qui Phocænsium fuere soboles] Alii leg. *Phocensium*. Scribe, *Phocænsium*, a Phocæa Ioniæ, non a Phocide Helladis. *Gelen.*

Latinorum] Qui Latii jure donati fuerant. Id autem fuit magistratus petendi causa civitatem adipisci. Fuerunt Latini cives et veteres, nimirum ex Latio ipso civitate donati, et novi, beneficio principis idem adepti. Cujacius Observ. x. 35. Car. Sigon. de Vet. Jur. et Onuph. Panvin. de Imperat. Roman. *Dalec.*

Celsenses. Ex colonia Calagurritanos] Scribendum reor, *Celsensi ex colonia Calagurritanos*, hoc sensu: Ex agro Celsensis coloniæ disceptare Cæsareæ augustæ Calagurritanos cognomine Nascicos: ut hoc ipso cap. infra: *Conveniunt Carthaginem ex colonia Accittania Gemellenses, ex colonia Salariensi oppidani Latii veteris Custulonenses, qui Cæsari Venales appellantur.* Celsæ autem Hispaniæ coloniæ et Strabo meminit lib. iv. *Pintian.*

Calagurritanos] Eorum urbs *Calagurris* dicebatur. Florus Epitomes II. De Calagurritanis vide Val. Max. VII.

6. *Dalec.*

Turiasonenses] *Turiassonenses* a *Turiassone* oppido ferrariis officinis nobili xxxiv. 14. *Idem.*

Caputque Celtiberiæ Segobrigenses Carpetani, et Toletani] Sic quidem legunt, verum nullo modo sustineri potest hæc lectio. Nam cum Plinius hic sequatur ordinem Alphabeti, quo pacto post elementum S subsequi possint populi incipientes a C, quales sunt Carpetani, non video. Legendum igitur, *Caputque Celtiberiæ Segobrigenses, Carpetaniæ Toletani.* *Pintian.*

Intercatienses, Palantini] Scribendum *Intercatenses*, ex monumento antiquissimo, quod usque in hodiernum legitur *Clunia*, quæ est finis Celtiberiæ, de qua mox paulo. *Idem.*

In his sunt Giguri] Ambo codices cum duplici rr *Gigurri*: Ptolemæus, *Egurri.* *Idem.*

Lucensis conventus populorum est XVI. præter Celticos et Lebunos ignominiosæ ac barbaræ appellationis] Lege: *præter Ceucos et Lebunos ignobilium, ac barbaræ appellationis*, ex vetere lectione, ut infra in Gallia Narbonensi, *Oppida vero ignobilia XIX.* et sæpe alias. *Pintian.*

Specularibus lapidibus] Talcum vocant, sen Asini speculum. *Dalec.*

CAP. IV. *Narbonensis provincia.*

Gebenna] *Les montagnes de Geneve a l'entour de Anici, les montagnes de Fossigny.* *Idem.*

Jura] Est exiguus pagus in radice montis non longe distans a D. Claudio, Gallicæ *Mitou*, a quo Jura mons nomen accepit. *Idem.*

Flumina Trecum, Vernodubrum, &c.] Scilicet Larnum, Alba, Tichis, ut superiori cap. *Dalec.*

Oppida Illiberis] Archetypum Toletanum, *Illiseberre*: Salmant. *Eli-seberre*: Strabo, *Illibiris* fluvius et oppidum: Ptolemæus *Illiberris.* *Pintian.*

Rubrensem permicans lacum] *Rubren-*

sis lacus alluit Narbonensem, Strabo lib. xvi. *Le lac qui est pres de Capdestan, et de l'Archevesché de Narbonne.* Dalec.

Massiliensium] De Massiliensibus honorifice et magnifice multa Livius lib. xxxvii. Valerius, Cicero pro Flacco, Isocrates in Archidamo, et Aristoteles conditam putant a Phocæensibus magni regis dominatum fugientibus: addit Plutarchi. in Solone, illorum ducem fuisse Protum: Trogus vero, Peranon. Dictam volunt ἀπὸ τοῦ μάσαι, quod cum in litore piscatorem gubernator navis conspexisset, jussi μάσαι τὸ ἀπὸ γειὸν σχοῖνιον, religare funem quo ad terram appellitur. Rhodig. xvi. 8. Massilienses tamen mores Plantus in Casina delicatos et muliebres intellexit: Athenæus autem ait θηλυνοθῆναι Μασσαλιώτας, καὶ ἀσχημονεῖν διὰ τὴν ἐν ψυχαῖς μαλακίαν, καὶ διὰ τρυφὴν γυναικοπαθεῖν, ὅθεν καὶ προσῆλθεν παροιμία, πλεύσαις εἰς Μασσαλίαν. Brod. iii. 27. qui et adnotat Massilienses a Phocæensibus, non Phocensibus, oriundos. *Idem.*

Rhoda] *Poce de Rhore, Aiguemortes*, quo in loco Marius fossam duxit. *Idem.*

Nec minus seipso torrentem Isaram et Druentiam] *Torrentes* agnoscit exemplar utrunque, Salmant. et Tol. ut ambos fluvios comprehendat: quos, si Ptolemæum sequeris, *Isara* accusativo Græco, et *Truentium* nominibus. *Pintian.*

Massalioticum] *Massalian* enim Græci, non *Massilian* proferunt. In Narbonensi Gallia recumbentibus qui ad nuptias invitati essent prodiens virgo jubebatur a patre aquam ei porrigere, quem sibi dari virum vellet. Ea sorte Peranus Phœnicium Dux Senani regis Segoregiorum gener delectus condendæ Massiliæ locum a sorero accepit. Rhodig. xxviii. 15. Turneb. xxvii. 26. Ex Plutarcho in Solone Protum, non Peranum,

vocatum fuisse monstrat. *Massaliæ* Salyum caput: a Salyis nomen inditum. *Dalec.*

Ultra fossam ex Rhodano C. passuum Marii opere et nomine insigne stagnum, Astromela oppidum] Subsultans et vacillans oratio, erroribus scatens. Verbum *ultra* per majorem literam scribendum, ut sit principium sententiæ. *Ultra fossa ex Rhodano, C. passuum, Marii opere et nomine insignis. Stagnum Astromela. Oppidum, &c.* De fossa Mariana Ptolemæus et Pomponius. De stagno Stephanus, quod tamen ipse *Mastramellam* nominat cum duplici ll, non *Astromelam*. Ptolemæus item fossas Marianas plurali numero vocat. *Pintian.*

Insigne stagnum: Astromela oppidum, &c.] Lege, *insigne stogno Mastramela oppidum, Maritima Avaticorum.* Salmas. p. 94.

Maritima Avaticorum] Ptolemæus *Avatilorum*. Vetus tamen lectio et Pomponius, *Avaticorum*. *Pintian.*

Segovellaunorum] Nominis Segovellaunorum vestigium adhuc restat in appellatione oppiduli Diæ, et Tricoriis vicini, quod incolæ vocant *Sailans*, et in pago provinciæ dicto *Solies*, Salyum. *Dalec.*

Promontorium Citharista, Portus Regio] Codices iidem, *Promontorium Lao citharista, portus, &c.* Sed cum constet ex Ptolemæo Citharistam promontorium esse, scribendum videtur permutatione dictionum: *Citharista promontorium, Zao portus.* *Pintian.* *Promontorium Citharista, &c.*] Lege, *Promuntorium Citharista, Lacydon portus, regio Camatullicorum.* Is. Voss. in Melam, 174. Paulo ante legendi. *Ultra fossa ex Rhodano, C. Marii opere et nomine, insigne stagnum Mastramelam, oppidum Maritima Avaticorum.* Et oppidi et lacus nomen esse Mastramelam docet Stephanus. Vide Is. Vossium in Melam.

Forum Julii Octavianorum] Sic leg. alii; sed *Apographon Toletanum*

Octavanorum legit, non *Octavianorum*, recte: sic uti paulo ante *decumani*, et mox *septumani*. Nominantur et hoc capite Sextani et Secundani. Ut igitur a Decimus, Septimus, Sextus, Secundus, Decumani, Septumani, Sextani, Secundani, ita ab Octavus Octavani. *Pintian.* *Forum Julii Octavanorum*] Straboni *villa Franca*. Hod. *ville neuve pres de Nice*: aliis *Breil pres de Nice*: aut *villa Franca*. Oxbii *Oberrois*. Dalec.

Annis in ea Argenteus] Vetus lectio, *amni sive Argenteus*. Scribendum puto, *Annes Canus, Argentus*, ex Ptolemæo, qui tamen *Argentius* cum *i* in tertia enunciat. *Pintian.*

Ligaurorumque] Ingaunorumque, ut capite sequenti legitur. Ejus nationis caput est Albium Ingaunum (vulgo Arbenga), ut eodem capite. Dalec.

Acema] Alii, *amnis Cema*. Cum omnes Geographi Varum in hac ora Galliæ finem faciant, miror cur castigatibus libuerit Cemam pro Varo supponere, reclamantibus manuscriptis codicibus. *Gelen.*

Arelate] Arelatem Romam Gallulam vocavit Ausonius, ob celeberrimum et opportunissimum emporium, ejus commoditatibus invitatus Flavius Constantinus tyrannus, Imperator in Britannii salutatus, tempore Honorii junioris, sedem imperii sui illic statuit. Vide commentarios Scaligeri in Ausonium 1. 24. Dalec.

Bliteræ septimanorum] *Beterre*, uterque Codex: Ptolemæus, *Betiræ*. *Pintian.*

Aquæ Sextiæ Salyorum] *Salicas* hos idem Ptolemæus nominat, non *Salyos*, Strabo tamen modo *Sallyos*, modo *Sallyas*, cum duplici *ll*. Idem.

Bormannici] Bormanni, Comacina, Turnebus 1v. 6. Bormanni: *Obrac*. Comacina: *la Caune*. Dalec.

Cabellio Carcasum] *Caballio*, Strabo: Ptolemæus tamen et scripta lectio *Cabellio*. Item *Carcaso* Ptole-

mæus, non *Carcasum*. *Pintian.*

Tectosagum] Tectosagas sub Volscis comprehendi auctor est Strabo. Carcaso certe in confinio Volscarum est, et Tectosagum. Dalec.

Meminorum] Quidam volunt esse *la Mure pres Grenoble*. Sed mihi placet magis, *Menosque* vel *Mornas*, oppidum antiquum Rhodano appositum: xviii. 8. legitur *Meminorum*, et non *Meminorum*. Idem.

Tascodunitari] Quibusdam Tarrasco *pres de Foix*: quibusdam Tasco Dunitari. *Chatelnaud d'Arri*, aliis *Mirepois*. Dalec.

CAP. v. *Italia, Tiberis, Roma, Campania.*

Italia] Italian, præter hanc notissimam appellationem, vel ab Italo Arcade, vel Siculo, vel Penelopes, et Telegoni filio sumptam, vel, ut Cato in Originibus maluit, ab Italo Hesperii fratre, vel ab Italis bobus, quos optimos gignit, etiam Argessam, sive Morgessam, Janiculam, Saturniam, Ausoniam, præsertim maritimum tractum Aruncorum, Volcorum, Campanorum, Calabrorum, Hesperiam, Ænotriam ab Ænotro rege, vel ἀπὸ τοῦ ἄνω quod nobilis est, ut Servius putat, vocaverunt. Hadrian. Jun. Animadvers. lib. 1. cap. ult. *Idem.*

Tiberina ostia] De Tiberi vide Andream Baccium de Therm. iii. 5. et Georg. Fabric. Rom. c. 16. *Idem.*

Ab Alpium pene lunatis jugis excurret Italia] Æstimandum lectoribus relinquo, an hic *fine* potius quam *pene* legi debeat, hoc sensu: Italianam a fine Alpium excurrere in maria lunatis jugis, quod Plinius paulo post tradit: 'Et Amazonicæ figura desinens parmæ. Ubi a medio excursu Cocinthos vocatur, per sinus lunatos duo cornua emittens.' Porro Amazonicas parmas lunæ expressisse figuram, et summus poëta scribit, 'Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis.' Quem locum Servius grammaticus exponens, 'Pelta,' ait, 'seu-

tum brevissimum, in modum lunæ jam mediæ.' Et alio loco, hoc ipso capite Plinius, 'Patet,' inquit, 'longitudine ab Alpino fine Prætoriarum Augustæ.' *Pintian.*

Marrucini] Marrucinorum regio supra Aquilam a monte Secco, fluvius Sino et Tano, usque Lentem, Alburnum, et Forum torrentes, qui conjuncti Lancianum advenit. Ferentanis Marrucini propinqui, versus Adriaticum mare. *Dalec.*

Jam vero tota ea vitalis ac perennis salubritatis cæli temperies] Sic legend. *Jam vero tota ea vitalis ac perennis salubritas, talis cæli temperies, &c.*

Tot montium afflatus] Salmas. ad Solin. leg. *tot marium adflatus*, quia montium, inquit, nullus est adflatus, sed marium et ventorum. Sed profecto et hæc quoque aliter se habent. Vide Is. Vossium in Melam, p. 161.

Tam nobilia pecori vellera] Quid si legendum mollia, potius quam nobilia? *Pintian.*

Latitudo ejus varia est CCCC X. M. inter duo maria] Nullo modo sic legi potest. Nam, ut mox paulo subjungit, *haud ullo in loco CCC M. in latitudinem excedit*, etsi ibi quoque perperam scriptum est CC. pro CCC. ut liquet ex Marciano. *Pintian.*

Castro novo] Est et Castrum novum Hetrurici, hodie *Corneto*, vel exstructum, vel auctum, ruinis urbis Tarquinia vicinæ. *Dalec.*

Universæ autem ambitus a Vuro ad Arsiam] Sic ibi legend. *universæ ambitus a Vuro ad Arsiam, vicies centena quadraginta novem millia*. Salmasius capite 83.

A Corcyra minus LXX.] Alii leg. *a Corsica minus CXX*. Est quidem huic ferme par intervallum, et inter Corsicam: magis tamen placet *Corcyram* legi, quam *Corsicam*, ut habent codd. vett. alioqui Corsica ante Sardiniam, non ante Issam ponenda erat, eo scilicet ordine quo ipsæ insulæ sitæ sunt. *Gelen.*

Inter sextam horam primamque brumalem] Hoc est, inter meridiem et hibernum exortum, id est, inter Notum et Eorum. Vide annot. vi. 32. *Dalec.*

Oppidum Vediantiorum civitatis Cemelion] Cæsar, Livius, et Plinius solent gentes Hispanas atque Gallicas in civitates dividere, ejusmodi nunc imperitum vulgus 'communitates' vocat. Sic inter Belgarum civitates numerantur Remi, Treviri, Eburones, Nervii, Morini, atque alii. Singulæ civitates plura habebant oppida, pro suis quæque opibus: quædam exiguæ non plus uno. Ita hoc loco Vediantiorum civitatis oppidum Cemelion recensetur non longe ab ora. Et Vediantii dicuntur ea forma, qua in eisdem Alpibus Ebroduntii, qui hodie sunt Ebrodunnenses. Venidates diversi sunt ab his trans Padum vicini Carnis. *Gelen.*

Portus Herculis Monæci] Portus Herculis Menæci, *Villa Francha*. Lucanus: 'Quaque sub Herculeo sacratum nomine portus Urget rupe sua pelagus, non Corus in illum Jus habet et Zephyrus: solus sua littora turbat Circius, et tanta prohibet statione Monæci.' Portus Monæci Straboni, *Monigo*, statio potius quam portus, maxime infida, et vix quatuor navium capax. Vide Ortel. *Thes. Dalec.*

Portus Vadum Sabatium] Vadum Sabatium vetustum oppidum, dirutum, hodie *Vae*, superstitionibus tantum quibusdam domunculis. Ex ejus ruinis extracta est Savona. Legendum puto, *portus Vadum Sabatium*, pro Vadorum Sabatorum. *Idem.*

Hæc regio ex descriptione Augusti, nona est] Scribendum *undecima*, non *nona*: qui error, ut puto, ortus est ex similitudine numerorum XI. et IX. Nam Italia, ut paulo ante meminit, in undecim regiones ab Augusto divisa est. De undecima vero regione nusquam, nisi hic, mentio: at de

nona, capite 16. peculiaris fit commentatio. *Pintian.*

In qua Hetruria est] Ita vocarunt Pelasgi veteres, qui in Italia condescerunt, nobilem eam partem Italiæ montosam. *ἔθρνες* enim montes, unde fit *ἔθρνες*, o in *ε* mutato, ut in Apello, Apollo: τὴν πεδιάδα, *Campaniam*: καμπὶς enim vox prisca *planitiem* significat. Sic *Hernicam*, asperam, ut in Græcia τραχὺνα: ἀποελίαν, ἀπουλίαν, οὐ in οὐ contracto; ἔλη enim *sol.* Et in ipsa Apulia μεταπίους, nam ἄπιοι, *advenæ*, ut ἰθαγενεῖς, *Aborigenes*: et in ipsa Hetruria Umbros, spurios, nothos, insititios. Scalig. in Var. quamvis Varro ipse iv. de Ling. Lat. ‘Umbros’ dictos velit ab imbre, quod ea regio sit humilis, et multis imbris perfusa. *Dalec.*

Thusci] Dicti sunt ἀπὸ τοῦ θύειν. De illorum origine, imperio, et statu, vide Alexandrum ab Alex. lib. iii. cap. ult. *Idem.*

Oppidum Luna] Lunæ, Petræ sanctæ, et Carraræ montanos incolas. Livius Appuanos Ligures appellat, lib. x. ad Macram fluvium, non, ut vulgo legitur, Mæram, sitos. Rupem eo tractu excelsam adhuc vocant Petram Paniam. Lunensis portus Ptolemæo sinus Erycis: hodie *porto di Spetia.* *Idem.*

Pisæ] Sic dictæ, quod in humido loco positæ sint. Loca enim uda et humecta Græci πῖσα vocant, ἀπὸ τοῦ πῖσαι, id est, ποτίσαι. Rhodig. xxviii. 6. *Idem.*

Portusque Telamon] Ptolemæo Telamonium promontorium, hodie Argentarium: cui vicinus est Trajani portus, hodie Herculis: eidem Populonium promontorium, hodie *Troia*, vel *Capo di Toscana.* Portus Herculis meminit Strabo, sub ingenti tumulo siti, juxta Cossam oppidum. *Idem.*

Cære intus M. pass. quatuor, Agylla] Cære a quo de quorundam sententia dictæ ‘Cærimoniæ,’ hodie *Cervetere*:

prope id ad 4. mill. passuum in saxoso tumulo manent ruinæ Agyllæ. Strabo imperite cum Cære Agyllam confundit: quod errandi causam attulit Hermolao. Ptolemæo Alsiurn, quod Agyllam quidam esse volunt, Pyrgis vicinum et maritimum est: Cære mediterraneum prope Faleriam. *Cerus* veteri lingua sanctus. In Saliari carmine, *Cerus manus*, mysticum nomen Jani, quamvis quidam exposuerint Creatorem bonum. Ita Scaliger in Festum. *Idem.*

Praefectura Claudia Foroclodii] Foroclodii, forum Claudii vel Cassii: oppidum Sutrio vicinum, in via Cassia, euntibus Viterbio Romam, hodie *Vetralla.* Huic oppido contignum Divæ Mariæ templum in foro Cassii vocatur. *Dalec.*

Pistorium] Inde jocus et allusio Planti in Captivis: ‘Multis et multigeneribus opus est ibi Militibus: primo dum opus est Pistoriensibus.’ *Idem.*

Suanenses, Saturnini] Puto scribendum, *Sucneses, Saturniani*, a Suena et Saturniana, ex Ptolemæo. *Pintian.*

Volaterrani] Strabo Volaterram vocat οἰνοπέαν, ut et auctor libri περὶ τῶν ἀκουσμάτων, qui scribit Volaterranos, ne civitatem quispiam occuparet, solitos imperium ac dominium Reipub. suis libertis dare, quibus abeuntibus magistratu, alios ejusdem conditionis sufficerent. Victor. xxii. 23. *Dalec.*

Præus Albula] Invenio Serram quodæ ac Ramonem vocatum, quoniam rapidis et concitatis aquis, quæ aluit, mordet, limat, mollit. Sic veteres loquuti sunt. Horat. ‘quæ Liris quieta Mordet aqua taciturnus amnis.’ Cornelius Severus in Ætnea: ‘sen lymphia perenni Edit humum lima, furtimque obstantia mollit.’ Attius in Telepho: ‘remisque nixi properiter navem in fugam Trudunt subter saxa ad lævam qua montem mollibat mare.’ Festo ‘Rumentum,’

abruptio, interruptiove. *Idem.*

Tinia] Legitur apud Strabonem *Tinias*: hodie *Topino*. Mixtus is ad Canariam oppidum Chiesio nomen amittit, et Chiesius dicitur. *Idem.*

Novenorum ita conceptu dierum] Hoc est, cum per novem dies aquæ in piscinis vel alveo claustris et aggeribus cohibitæ fuerint. *Idem.*

Latinumque a Vaticano dirimens] Emendatius, ni fallor, legetur a *Labicano*, ex verbis quæ paulo post sequuntur: 'Et qui ex agro Latino, item Hernico, item Labicano.' Nec sum immemor verborum Solini, quæ favere videntur priori lectioni. *Pintian.*

Aniene] Anio, *Teverone* hodie. Ad eum fluvium Camillus Gallos redempta Roma exentes trucidavit. Jungitur via Tiburtina ponte Mænnolo, quem Mammæa Severi Alexandri mater ædificavit. Numentana via, Numentano; Salaria, ponte extracto a Narsete. *Dalec.*

Lucus Jovis Indigetis] Nemus id hodie *Cumpe Selva*, vicinum Albæ longæ, hodie *Savello*, et Aritiæ ruinis, hodie *la Riccia*. *Dalec.*

Annis Numicius] Fl. hic olim ex lacu Nemorensi emissus per Aream in mare labebatur. In ipsum vero Juturnæ fons, ejus aqua victimas conspergebant. Eam vase hanstam oris latioris et fundi angustî, ne humi depositum staret: humum namque attingere piaculi loco habitum: aut Flannicæ virginis sacrorum ministræ, aut Vestalium famulæ, aut patrimi matrimique Camilli, sive pueri coronati manibus tenebant. Alex. ab Alex. iv. 17. Hodie fons Ardeæ proximus tenni rivo in mare descendens. Cæterum lacus Nemorensis meminit Sueton. Calig. *Idem.*

Antium] Antium Equestris fortunæ templo celebre, auctore Tacito, qui incuriose scribit, nullam ejus ædem seculo suo Romæ fuisse; cum Quintus Fulvius Flaccus censor, vic-

tis Celtiberis, magnificam ædificasset, tegulis marmoreis tectam, quas Junonis Lacinix templo detraxerat. Antiates famosos olim prædones fuisse constat: a piratica tamen coactos absistere Græcorum precibus, qui de eorum latrociniiis apud Rom. Senatum questi fuerant. Victorius xxxi. 22. Hodie *Anxo*. Tiberius sumptuosissimis ædificiis ornavit: Nero et portu quo carebat, maximo sumptu et cura. In ruinarum parte oppidulum Neptunium extractum est, hodie *Natum*. *Idem.*

Creditur Homero] Vide locum quem citavit supra ii. 80. *Idem.*

Hic jam plusquam et fama] Phrasis observanda, hoc est, certius quam si tantum auditione et fama comperisset. *Idem.*

Flumen Ufens] Flumen inter Formias et Sinuessam Garigliano, a monte Tauro, hujus fluminis ostiis. *Dalec.*

Tarracina] Porphyrio in Horat. ex vetustissimo Codice: 'Quæ nunc Tarracina dicitur, olim Anxur dicebatur, unde Jovem Anxurum colebant:' ejus et Virg. meminit, dum ait: 'Juppiter Anxurus aris præsidet.' Merito autem inquit Horat. 'repimus,' et 'impositum saxis,' quoniam adhuc illis temporibus Tarracensis urbs in altissimo monte erat: inde postea in æquiore loco deposita est, ut non solum adhuc sint vestigia ædificiorum in monte, sed et murorum. Si Servio credimus, 'Anxurus' Jupiter dictus fuit, quod puer et imberbis pingeretur et sculperetur. Ἀξύρος legendum, ἀνὲν ξύρον, quia nunquam esset barba rasa. In denario stirpis Pansarum altera parte videtur persona ludis Cerealibus conveniens, in altera Jovis imago sine barba, cum hac inscriptione: C. VIRBIVS. C. F. C. JOVIS. (pro Jupiter) AXUR. *Idem.*

Amyclæ] Virgil. nono Æneid. 'Tacetis regnavit Amyclis,' id est, dele-

tis, et oblivione sepultis. Ejus oppidi cives Pythagorei, cum animatis omnibus abstinerent, serpentium, quos occidere volebant, in vicinis paludibus natorum copia deleti sunt. Narrant alii, cum inani rumore hostes adesse crebro nuntiaretur, lege cautum, ne id postea indicarent, et ex improvise aliquanto post facta impressione, ab hostibus oppressos fuisse, unde proverbium, 'Amyclas silentium perdidit.' Lucilius: 'Mihi necesse est loqui. Nam scio Amyclas silentio periisse.' *Idem.*

Formiæ] Formiæ fuerunt a Sarracenis dirutæ anno 956. Prope Tarra-
cinum extant illarum ruinæ. *Idem.*

Lyri amne divisa, Glanico appellato] Scribo *Clanî*, non *Glanico*, ex Strabone, v. et Cornelio Tacito, xi. 'Orantibus,' inquit, 'Florentinis, ne Clanis solito alveo demotus in amnem Arnun transferretur, idque ipsis perniciem afferret.' Summus poëta Georgicorum secundo, 'Clanium' appellat Acerranorum fluvium, 'et vacuis Clanis non æquus Acerris.' *Pintian.*

Vulturnum] Vulturnum a colonia Roma eo missa conditum ad ostia Vulturni fluvii, hodie Vulturnia. Liv. lib. iv. ait Capnam olim Vulturnum dictam fuisse; Capuæ vero nomen inditum a Capuo Samnitum duce qui eam ceperat, vel a campestri agro. Vulturnum flumen etiam a Romanis 'Nataronum' vocatum fuisse tradit in vita Fabii Plutarchus. *Dalec.*

Cumæ] Cumis Hamæ vicinæ fuerunt, sacrorum religiones claræ. Liv. lib. xxiii. 'Campani adorti sunt rem Cumanam suæ ditionis facere: primo sollicitantes ut a Romanis deficerent. Ubi id parum processit, dolum ad capiendum eos componunt. Sacrificium ad Hamas nocturnum erat,' &c. In arduo monte, qui a Balneis Tripergulinis abest mille et quingentos passus, Hamarum insignes ruinæ conspiciuntur. *Idem.*

Bauli] Banlos Herculeos vocat Silius, quod eo Geryonis armenta diversatus Hercules egisset, quasi Βαυλῶν. Hadrian. Jun. i. 9. *Idem.*

Neapolis Chalcidensium, et ipsu Parthenope a tumultu Sirenis dicta] Sic interpungendum, ut verba illa, et ipsa, ad superiora referas. Ait enim, sicuti Cumas, quas paulo ante reddidit, ita etiam Neapolin Chalcidensium ædificium esse. Auctor est Strabo lib. v. *Pintian.*

Herculanium, Pompeii: haud procul spectante monte Vesuvio, &c.] Lege: *Herculanum, Pompeii; haud procul spectato monte Vesuvio, alluente vero Sarno amne.* Vid. Isac. Vossium in Melam, p. 170.

Alluente vero Sarno amne, ager Nucernus est: et novem millia passuum a mari ipsa Nuceria] Prima illa verba, *Alluente vero Sarno amne*, ad superiora pertinent: ut scribendum putem: *Pompeii haud procul spectante monte Vesuvio, alluente vero Sarno amne. Ager Nucernus, et IX. M. passuum a mari ipsa Nuceria.* Nam verbum est non legitur in scriptis codicibus. Alui vero Pompeios Sarno amne, Strabo tradit libro quinto. *Pintian.*

Circeiis] Circeium est mons, sive promontorium potius, ad cujus radices oppidum Sanctæ Felicitatis situm est. *Dalec.*

Atellani] Atellanorum ruinæ videntur in Aversa oppido regni Neapolitani. Prope id oppidum divæ Mariæ templum, quod nomine vetusto in Atella vocatur. Robertus Guichardus Aversum nominavit, quod illic munitis castris Neapolin simul et Capuam per longum tempus obsidens adversatus diu sit. *Idem.*

Calatia] Calatia, hodie *Cajatia*. Huic vicinus Callis Sidicinus, hodie *Calvi*, et Callicula, hodie *Cajanello*. *Idem.*

Casinum] Varro de Ling. Lat. lib. vi. *Cassinum* scribit, ac ejus dictionis rationem ducit a 'Casso,' quod 've-

tus' significat, quod veteres Samnites a Sabinis orti id temerunt: eadem ratione Forum Cassinum 'vetus' appellari. Papinius 'Casinum' scribit prima brevi: 'Nymphisque habitata Casini Rura evastantur.' Nunc Divi Benedicti cœnobium in monte Cassino. *Idem.*

Calenum] Calenum hodie Carinula. Juven. 'Et molle Calenum Porrectura viro;' sub. 'vinum,' quod in eo tractu nobile fuit: ut Massicum, Falernum, Surrentinum, Cecubum, dicta a collibus Caleno vicinis, imprimis vitiferis. *Idem.*

Ferentines] Ferentium Tusciae Ptolemæo, unde Ferentini: Ferentinum Latii, unde Ferentines. Strabo perpetuo *Ferentinum* scribit. Est et in Samnio Ferentum, sive Sabinis, unde Ferentani et Ferentii. Valer. lib. 11. 'Habitabat in villa sua prope vicinum Sabinæ regionis Ferentum:' quamvis illic quidam legant Fretum. *Idem.*

Lavinii] In ruinis Lavinii extructa est civitas Indivina. Aliud fuit Lanuvium municipium, e quo Licinii Murenæ originem trahebant. Roma Tarracinam petentibus occurrit Marinum, deinde Lucii Murenæ villa, adhuc nonnihil integra, et Portium prædium. Marinum quidam Marianam villam esse putant: alii extructum fuisse ex Lavinii ruinis. Quidam de Zagarolo propinquo id existimant. In denariis Romanis insignia fuere penates tantum duo, hastas manibus tenentes, porca in eorum medio: quod sus Æneæ Lavinii porcos albos triginta pepererat, Albæ post annos triginta a Laviniiis condendæ ostentum. Ursinus famil. Sulpic. et Leandr. in Descrip. Latii Litoral. pag. 198. *Idem.*

Tusculani] Prope erat villa Cicero-nis Tusculana, hodie *Sancta Mariæ di grotta ferrata*. *Idem.*

Cujus nomen alterum dicere, &c.] Roma altero nomine *Valentia* voca-

batur. Vide Solinum c. 2. M. Velserum rer. August. lib. 111. p. 50. et lib. 11. p. 23. Jul. Jacobon. Append. ad Famil. Cæs. p. 9. Pet. Pith. Advers. 1. 4. Brisson. Form. 1. p. 70. Fabric. Rom. cap. 2. Onuphr. Urb. Rom. p. 16. et auctorem ipsum infra xxviii. 2. *Idem.*

Urbem] Urbs ab orbe, sive urvo, quod et urbem dicitur. Urvum autem τὸ ἀνάσιμον, indeque et aratri pars. Orbis quem et Olympum, limbum, mundum vocarunt. Fossa primum excavata die auspicato, qua cingebatur urbs junctis bove vaccaque interiore, aratro sulco ducto, introrsumque mœnibus factis. Varro. Magius 111. 13. *Idem.*

Tres portas habentem] Quadratam Fabio Pictori, Catoni, Pompeio, Ennio: 'Et quis extiterat Romæ regnare quadratæ.' Plutarcho in Romulo τετράγωνον. Magius. Portarum Urbis 34. nomina, appellationisque rationem vide apud Alex. ab Alex. 1v. 16.

Compita Larium CCLXV.] Attestatur Ovidianus versiculus, 'Compita grata Lari, compita grata cani.' Nam in compitis sacrum anniversarium Laribus fiebat: unde 'Compitalia' dicta, dies ei sacrificiostatus. Et verba quæ subjiciuntur intelligenda sunt de paribus inter se a miliario ad omnes portas spatiis. *Gelen.*

Currente a milliario] Milliarium est, 1. spatium mille passuum, 2. columna aurea in capite fori Romani, ad quam viæ publicæ terminabantur, 3. Vas Balneatorium magnum multarum amphorarum capax, Senecæ Quæst. Natur. 111. 24. ἐπυολέβης. Milliariæ porticus a spatio mille passuum, vel a numero columnarum. Milliariæ oleæ xvii. 12. *Dalec.*

Crustumerium] In ea regione nunc sunt Mons rotundus, Palumbaria, et quædam oppida ignobilia. Vide Scallig. in Festum voce Crustumina. *Idem.*

Antipolis] Sic vett. edd. legunt: verisimileque est, Pelasgos aut Arcadas, qui cum Aboriginibus Saturniam tenebant, hoc nomen Janiculo indidisse, quod id oppidum sibi ex adverso situm esset. *Gelen.*

Carnem in monte Albano] In visceratione, sive ἐν τῇ κρεωδασίᾳ, cui apud Lacedæmonios splendidissimus quisque ac clarissimus præfiebatur. Itaque et Lysandro munus aliquando id commissum est. Rhodig. v. 7. τὴν κρεωδασίαν Lampridius in Alexandro *Eduilitatem* nominare videtur. *Dalec.*

Fidenates] Fidenas evertit ac prorsus delevit M. Æmilius Dictator. *Idem.*

Ita ex antiquo Latio LIII. populi interiere] Hi populi, qui ex antiquo Latio, Plinii tempore, defecere, illi ipsi sunt proxima relatione ab ipso memorati. Nam præfatus fuit, 'fuere in Latio clara oppida: ' quasi diceret, fuere olim, jam non sunt. Hi autem populi LI. sunt, non LIII. Itaque aut duo oppida librariorum indiligentia omissa sunt, aut in postrema summa non LIII. sed L. scribi debet. *Pintian.*

Casilini] De Casilino et Casilinarum adversus Hannibalem fortissima tolerantia vide Strab. lib. v. *Dalec.*

A Surrento ad Silarum amnem, &c.] *A Surrento ad Silarum amnem triginta millia passuum ager Picentinus fuit Oscorum, Templo Junonis Argivæ ab Jasone condito insignis: sic legit Salmas. 59.*

Ad columnam] Strabo semper hoc vocabulo utitur. Græci στήλην et στηλίδα. Manuscriptum exemplar habet *coloniam*. *Dalec.*

Utraque] Altera *Erizza*, altera *Fruventura* vocatur. *Dalec.*

Baleares duæ] Statius in Achil. 'Ut flexæ balearicus actor habenæ, Quo suspensa trahens libaret vulnera tortu Inclusum quoties distingueret æra gyro.' Hadrian. Jun. 1. 2. Ortel. Thes. *Idem.*

Oppida habet civium Romanor. &c.] Sensus est: Olim quinque in ea insula oppida fuisse, duo jns civitatis habuisse: duo jns Latii: quintum fœderatum Romanorum fuisse, idque intereidisse. *Gelen.* *Oppida habet civium Romanorum, &c.*] Legend. *Oppida habet civium Romanorum Palmam et Pollentiam: Latina Cinium et Tucim: et fœderatum Bocchorum fuit.* Salmas. pag. 281.

Mænariæ] A mænis piscibus salsa-mento aptis. *Gelen.*

Et parva Annibalis] Hodie *Alsac* vocatur, inter Hispaniam et Majoricam e regione Ortosiæ, hodie *Tortosa*. Hermolaus hand recte putat esse Cuniculariam. *Dalec.*

Blascon vocatur] Monpessulensibus hodie, *La Plage*: insula cincta altera ex parte mari, altera stagno. *Dalec.*

Stæchades] Ptolemæo et Straboni, Stæchades quinque: duæ parvæ: tres sat magnæ: ac post eos Lero et Planasia. Stæchades tres Plinii, hodie *Pomige*, ab unius nomine. Earum prima, Themista Martiavo, Prote Plinio, hodie *Isoco*. Altera Mese, hodie *Divi Stephani*: tertia Hypæa, hodie *Pomige*. Aliæ insulæ parvæ Stæchadib. vicinæ, duæ Straboni et Ptolemæo, plures Melæ, hodie, *Les Iles Dicres*, numero tres: *Bonomo*, *Porto Crozo*, *Porto Rhena* sive *Ribadeo*. Quatuor vero Stæchadibus vicinæ, Sturium, Phœnice. Phila Lero, hodie *Aire*, *Hiare*, *Proxelo*, *Reo*. His adjacent et aliæ duæ, quarum unam rubram vocant: Blasconem hodie dici *Gianean* volunt: et Agatham Ptolemæo memoratam, hodie *L'isle d'Ade*: Lerina, in qua Leronis templum fuit, hodie *Sancti Honorati*: Planasia vero a Strabone memorata, hinc vicina hodie Divæ Margaretæ. *Idem.*

CAP. VI. De Corsica.

Corsica] De Corsicæ situ, variis incolis, Phocensibus, Liguribus, Cantabris, et de coloniis Mariana et Syl-

lana, vide multa apud Senecam de Cousol. ad Helviam, cap. 8. *Idem.*

Cosanum litus] Dicitur etiam a quibusdam Barpona. Pomp. Melæ Carbonaria, hodie Monte Christo. *Dalec.*

Mænaria] Hodie Melora. *Idem.*

Ilua] Ptolemæus in mari Ligustico recenset Iluam, Æthaliā, Caprariā, diversas insulas. Quidam Æthaliā ejus esse putant Palmariam insulam. De illa illiusque portu, variis lapillis, et Argonautarum relictis Stæchadib. ad eam accessu, vide multa apud Vict. xix. 10. *Αἰθαλίαν* Græci vocant, pro quo apud Arist. *περὶ τῶν ἁκονσμ.* legitur corrupte, nunc *Θάλεια*, nunc *Αἰγιαλία*. Vict. xxxii. 23. *Idem.*

A Populonia decem, a Græcis Æthalia dicta] Geographi omnes, et utrumque scriptum exemplar, et vulgaris hodie nominatio, *Populonium*. Solus Virgilius poetica, puto, licentia, *Populonia*. Nam Pomponio idem semper jus est cum Plinio. Occurrit hic notandum, Iluam insulam pro eadem cum Æthalia accipi a Plinio. A quo stare videtur Stephanus. Nam ferri metalla, quæ Iluæ Plinius, ipse Æthaliæ tribuit, unde insulæ nomen proditum tradit. At Ptolemæus diversas facit insulas, Iluam et Æthaliā. Sicuti infra etiam octavo capite, Æthusam et Ægusam Plinius unam intelligit, cum Ptolemæo duæ sint. *Pintian.*

Pandataria] Ex insulis duabus quas nautæ *Le Botte* vocant, altera Sanus, Pandataria est, in quam filiam Augustus relegavit, altera Divi Martini hodie. Vide i. 88. *Dalec.*

Prochyta] Virgil. Æneid. ix. 'Tum Prochyta alta tremit: dnrūque enibile Inarime, Jovis imperiis imposta Typhæo.' *Idem.*

Æneæ nutrice] Vide Dionysium Halicar. lib. i. *Idem.*

Profusa ab Ænaria erat] Nam Inarime sive Ænaria terræ motu quasata, monte disrupto ac prostrato, in-

sulam divulsam extrusit Prochyta ideo dictam, quod ea causa veluti profusa fuisset. Strab. lib. v. *Idem.*

Ænaria ipsa a statione navium, &c.] *Lege: Ænaria a statione navium Æneæ, Homero Inarime dicta: Pithecusa, non a simiarū multitudinem, ut aliqui existimavere, sed a figlinis doliorum.* Salmas. p. 96.

Homero Inarime] Apud Homerum debuit scribi *εἰν' Ἀρίμῃ*. error est librarii ex contractione *εἰναρίμῃ*. Virg. hunc sequutus Æneid. ix. ut supra ostendimus: 'Inarime, Jovis imperiis imposta Typhæo.' Veteres vocarunt Arimen. Vide Erythræum in Virg. et Ortel. Thesaur. *Dalec.*

Pithecusa] Sic vocata est, auctoribus Xenagora, Suida, Harpocratio, ne, quod Candulum et Atlantem sceleratissimos homines, ac ideo vocatos Cercopas, quasi caudatas Simias, advenas dolis circumvenientes, Jupiter eadem fraude ab illis petitus in simias verterit. Vide Ovid. Met. xiv. *Idem.*

Extraque conspectum, pelagus Africum, &c.] *Lege: extraque in conspectu pelagus Africum attingens Sardinia, minus octo millibus a Corsicæ extremis, etiam angustias eas arctantibus insulis, &c.* Salmas. p. 98.

Cuniculariæ] Harum altera hodie, *Isola de le Bisse*, Serpentum insula, altera *Speragia*. *Dalec.*

CAP. VII. *De Sardinia.*

Sardinia] Sardinia cælum Pausanias esse scribit *θαλερὸν ἐς ἐπιπὰν καὶ νοσῶδες*, ob salinas, graves et violentos austros, et montium altitudinem, qui salubrem Boreæ flatum repellunt. Alii Solpugas, venenatæ formicæ genus, et Sardonium Bathrachium causantur potius. Cicero Tigellium in ea insula natum patria sua pestilentiorē esse ait. Martial. 'Nullo fata loco possis excludere, cum mors Venerit, in medio Tibure Sardinia est.' Silius: 'Serpentum tellus pura ac viduata veneno: Sed tristis cælo,

et multa vitiata palude.' Rhodig. XII. 16. et XX. 24. *Idem*.

Enosin] Enosis, *Diabasta* Ptolemæo, hodie *Santermo*. *Idem*.

A Caralitano Ficariam] Adde *Galalam*, ex Marciano. 'A Caralitano,' inquit, 'Ficariam Galatamque.' Galatæ meminit et Pomponius, sed in freto Siculo. Meminit et Plinius infra capite octavo: cujus terra Scorpionem dirum Africæ animal necari, scribit v. 7. *Pintian*.

Ficariam] Hodie, *Isola rossa*. *Dalec*.

Berelidas] Dnæ parvæ, hodie *Le Tauro et la Vacca*. *Idem*.

Collodem] Fortassis a lignorum copia, Ptolemæo Melibodes, sive Plumbea, hodie, Palmæ solis. *Dalec*.

Heras] Apud Ptolemæum et in vetustissimo codice legitur *Hieraca*, hodie *Diri Petri*. Ptolemæus addit, inter Corsicam et Sardiniam, Hermeam, non longe a Nymphata, hodie *Tabularia*. *Idem*.

Sirene] Straboni Sirenes, sive Sirenuissæ insulæ, in circumflexu promontorii Athenæi, et Pestano sinu, olim Possidoniæ, sitæ e regione Silaris fluminis, qua sinum eum illabatur, hodie *Trozo*, *Toro*, *Nizari*. Plinius minus tantum Leucasiam meminit. In veterib. Rom. denariis Syren spectatur capite virginis cristata galea tecto, adjectis duabus pilis cum scuto, reliquo ut avis corpore. Nam, quod tradit Servius, Sirenes partim virgines fuere, partim volucres, Acheloi et Calliopes filiæ, numero tres, quarum una voce, altera tibiis, tertia lyra canebat. Juxta Pelorum illæ primum habitarunt: deinde Capreas insulas tenuerunt, præternavigantes illectos suo cantu in naufragia deducetes. *Idem*.

Parvæ quæ vocantur Ithacesiæ, Ulyssis specula] Videtur et hic decesse præpositio *ab*, ex eodem Marciano: 'Contra Vibonem Ithacesiæ, ab Ulyssis specula dictæ.' Exemplar Salmant.

Dolph. et Var. Clas.

spectaculo præfert, pro quo forte commodius legeretur, *speculatu*. Exemplar Toletanum *Ulyssis spectacula* legit. *Pintian*.

CAP. VIII. De Sicilia.

Ipsius Triquetra, ut diximus] Verbum *Triquetra*, hic et supra, adjectum arbitramur, falsoque Plinio attributum. De Sicilia enim disserit peculiari et dicato tractatu, non de alia regione, insulave. *Pintian*.

Coloniæ ibi, urbes, ac civitates LXXII.] Scribendum reor, *Coloniæ immunes ac civitates*, &c. ut hoc ipso libro, capite primo: 'Hujus conventus sunt reliquæ coloniæ immunes.' Et capite tertio: 'Post Cæsaraugustana colonia immunis amne Ibero affusa.' Et paulo ante, 'Colonia immunis Ilici.' Patet præterea ex Marciano, numerum coloniarum præteritum esse, librariorum incuria. Confirmatur id auctoritate ipsius Plinii, qui statim colonias in Sicilia quinque assignat: Taurominium, Catinam, Syracusas, Thermas, Tyndaridem. Item Marcianus et antiqua lectio *civitates LXXIII*. legunt, quam esse veram lectionem comperiet qui diligenter eas numeraverit. Ut in totum legendum sit: *Coloniæ immunes V. civitates LXXIII*. *Idem*.

Drepanum] Ex ejus adverso Ptolemæus insulam exiguan Forbantiam statuit, hodie *Lenza*: et ex adverso Lilybæi Sacram, hodie *Maretino*. *Dalec*.

Taurominium] Hic et paulo post, in ambobus antiquis codicibus, *Tauromenium* leges, non *Taurominium*. *Pintian*.

Flumen Asines] Acim fluvium ex Ætna monte ἀκίδος, id est, teli, instar decurrere adnotat Eustathius in Dionysium, ab eo fluvio Romæ dicti *Acisculi*, quasi Ariseoli, ut *Agriculi* pro *Agricoli*. *Dalec*.

Mons Ætna] Plantus in Milite: 'præter thesaurum, Tum argenti montes, non massas habet: Ætna non

Plinius.

14 P

æque alta est.' In Mercatore: 'Montes tu quidem mali aridentes in me jamdudum jasis.' Sub Ætna, Liparensibus insulis, et Puteolano, Baianoque agro Typhona Gigantem sepultum fuisse ex Pindaro Strabo scribit lib. iv. Cornelius autem Severus in Ætna Enceladum: 'Gurgite Trinacrio morientem Juppiter Ætnæ Obruit Enceladum, vasti qui pondere montis Æstuat, et patulis expirat faucibus ignes.' *Idem.*

Crater] Est summus verticis hiatus. *Dalecamp.*

Camarina] Virgilio dicitur Camerina: 'Apparet Camerina procul, campique Geloni: Immanisque Gelo fluvii de nomine dicta.' *Idem.*

Æthusa] *Grandolo* hodie. Hinc vicina Æoli insula, hodie *Palanderia*. *Dal.*

Et a Solunte, LXXV.] Exemplar Tolet. *Sclinunte.* De Selinusii, ipse paulo ante Plinius et Stephanns. Est ejusdem nominis fluvius in eadem insula Plinio, Straboni, Ptolemæo. *Pintian.*

Citra vero Siciliam ex adverso Metauri, &c.] Legend. *Citra Siciliam ex adverso Metauri annis XXV. millibus ferme passuum ab Italia septem Æoliæ appellata.* Eadem Liparæorum et Hephæstiades a Græcis, a nostris Vulcaniæ, Æoliæ, quod Æolus Iliacis temporibus ibi regnavit. Salmas. p. 136.

Liparæorum] Insulas has τὰς τῶν Λιπαράων νήσους Strabo vocat, quod aliquando in Liparæorum ditione fuerint. *Dalec.*

CAP. IX. *De Lipara.*

Lipara] Est princeps et maxima Æolidum insula. Apud Liparam Duilius Consul primus Carthaginenses prælio navali superavit. *Dalec.*

Melogonis, vel Meligunis] Dicitur ab orium proventu, a μέλον καὶ γίγνομαι. *Idem.*

Hiera] De Hiera Virg. Æneid. viii. inquit: 'Insula Sicanium juxta latus Æoliamque Erigitur Liparen, fuman-

tibus ardua saxis.' Turn. xxvi. 29. *Idem.*

Strongyle] Cornel. Severus in Ætna de nomine hujus insulæ ait: 'Insula cui nomen facies dedit ipsa rotunda.' *Idem.*

CAP. X. *De Locris Italiæ fronte.*

In ea ora flumina innumera, sed memoratu digna a Locris Sagra] Sic quidem nostri scripti codices habent, quod correctores fefellit. Multa enim in scripta lectione perperam posita esse contingit, librariorum imperitia. Rectus igitur in hac parte impressa exemplaria: *sed memoratu digna Locænus Sagra*: ex Ptolemæo evidenter. *Pintian.*

Sagra] Sagnus Straboni, Ferentanos a Pelignis dividens inter Amiternum et Ortonium labitur hodie Sangrus fluvius, et tribus milliaribus a Lantiano fertur. *Dalec.*

Dein sinus, et Scylacium] Legend. *Dein sinus Scylacius, et Scylacium, Scylletium Atheniensibus cum conderent dictum.* Salmas. p. 82.

Scylacium] Virgilius vocat Scylaceum navifragum: 'Caulonisque arces, et navifragum Scylaceum.' *Dalec.*

Et in ea portus, qui vocatur Castra Annibalis] Scribe: *Et in ea portus qui vocatur castra Hannibalis, nusquam unguiore Italia XL. M. passuum latitudo est.* Salmas. p. 83.

Eranusu] Sirennssarum mentionem facit Strabo. *Dalec.*

CAP. XI. *Secundus Europæ sinus.*

Croto] De eo et Miscello conditore vide multa apud Leopardum ii. 14. Cogitanti de Crotone ædificanda oraculum editum est, Μύσκελλε βραχύνωτε παρ' ἐκ θεοῦ ἄλλα ματεύων Οὐ κολὰ θηρεύεις, δῶρον δ' ὅτι δῶ τις ἐπαίνει. Legito et Hüb. Goltzii Græc. mag. p. 276. *Idem.*

Oppidum Thurium] Uterque codex *Tauri*, non *Thurium*: quæ lectio movet me, ut, quamvis hic *Thurium* sustineri possit, legi tamen malim *Thurii*:

nam et *Thurium*, et *Thuria*, et *Thurii* ea civitas dicitur, auctore Stephano. *Pintian*.

Aliquando Siris vocitata] Apud Athenæum lib. XII. Timæus et Euripides sic dictum volunt a muliere quadam: Archilochus vero a fluvio. *Dalec*.

Tarentinus appellatur] 'Herculem Tarentum' Virg. appellat, a primis incolis vocatum *Signeum*, ab Ionibus, qui post habitaverunt, *Πλοῖον*, ob navigationis commoditatem: vel quod, ut ait Arist. *περὶ θαυμασίων ἀκουσμ.* Hercules ex Africa rediens obsessum et expugnatum suo nomine ornavit: vel quod Taras ejus urbis conditor, Neptuni filius, Herculi et patri aras dicaverit: huic ut prospera esset navigatio, illi ut fortiter ageret et ditesceret. Quamobrem et nummo Tarentino Taras delphino insidens læva manu gestat cornucopiæ. Hadrian. Jun. I. 9. Vide et Hub. Goltz. mag. Græc. *Dalec*.

Ab eo Basta oppidum, et Hydruntum] Diximus in commentariolo, tumultuario studio a nobis in Pomponium composito, *Hydrus* nominari hanc civitatem, non, ut quidam putant, *Hydruntum*. Nam si *Hydruntum* dice-retur, nequaquam paulo post sequeretur, 'Ab Hydrunte Soletum desertum,' et mox 'Brundisium L. M. passuum ab Hydrunte.' Omnes denique geographi et historici *Hydrus*, non aliter, enunciant. *Pintian*.

Qua in Græciam brevissimus transitus. Ex adverso Apollonia oppidum] Codices ambo scripti ex adverso eum minore litera legunt, et conjunctim cum superioribus, adduntque cum, hoc modo: *qua in Græciam brevissimus transitus, ex adverso Apollonia cum oppidi*. Scribo, *qua in Græciam brevissimus transitus, ex adverso Apollonia cum oppidi*: nota res, nec testimoniis confirmanda. *Idem*.

Pedicularum oppida, Rhudia, Egnatia] Lege, *Rudia, Gnatia*. Et pau-

lo ante ibid. legas: *Oppida per continentem a Tarento. Uria* (quia cognominis *Apulæ*) *Messapia, Sarmadium*. In ora vero *Saënum, Callipolis, quæ nunc est Anxa, LXII. millia passuum a Tarento*. I. Voss. in Melam, p. 165. *Pedicularum oppida Rudia*] Legendum numero multorum, *Rudiæ*, ex Strabone, Pomponio, Silio, Eusebio. *Politianus* quoque noster in *Nutritia*: 'Quem *Rudiis* ortum rigidi censura Catonis.' Proinde corrigendum vitiosum Ptolemæi exemplar, in quo *Rudia* pro *Rudiæ* scriptum est. *Pintian*.

Ante Iapyx] In exercitu Minois a Cæculi filiabus occisi in Sicilia dux strenuus Iapyx fuit, Dædali et Cretensis mulieris filius. Post obitum regis collectas exercitus reliquias 16. in Apuliam traduxit, et a suo nomine eum Italiæ tractum vocavit. Strabo apud Athen. I. XII. 'Iapyges posteriori fuerunt Cretensium, qui Glancum, cum in mare se dejecisset, nec usquam emergeret, quæsitum e Creta discesserunt.' *Dalec*.

Sulapia] Oppidum id e loco pestilenti, qui 4. millib. pass. a mari distabat, in maritimam et salubrem sedem a M. Hostilio translatum fuisse, vide apud Vitruvium I. 4. *Idem*.

Teanum Apulorum] Apulos rusticos, inciviles, inurbanos, duros, agrestes fuisse monstrat hic Plauti versus in Milit. 'Post Ephesi sum natus, non in Apulis, non sum in Umbria.' *Idem*.

Ita Apulorum genera tria: Teani a duce] Scribendum opinor *Teani, a duce, Varies*: ut sint tria distincta genera: *Teani*, ab oppido Teano; a duce Daunio, *Daunii*; ab oppido *Varia*, ejus paulo ante præcessit mentio, *Varies*. *Pintian*.

Argos Hippium] Argos fuit Diomedis patria, quam 'Hippobotan Argos' Homerus vocavit. Vide *Leopardum* v. 16. *Dalec*.

Caudini] Candium oppidum Samnii, in Caudina valle, dirutum. Dis-

tat ea vallis a Benevento millibus passuum decem: Furcæ vero Caudinæ quatuordecim. *Idem.*

Arpani] Hirpini, hodie Arpadium Caudio vicinum. Livius lib. xxiii. Hirporum in Sabinis prope Compsam meminuit. 'Eadem ætate,' ait, 'ab Nola, quam præsidio tenebat, crebras excursions in agrum Hirpinum et Samnites Caudinos fecit.' NOTA: Omittit Plinius Telesiam civitatem, ad ripam Exerniæ fluvii priusquam Vulturnum accipiat; memoratam Liv. lib. xxii. nunc dirutam. *Idem.*

CAP. XII. *Regio Italiæ quarta.*

In ora Ferentanorum] Ferentanorum, Pelignis conterminorum, caput Ferentum, hodie *Franca villa*, in maris littore. Per eam regionem labitur Tifernus lentus fluvius, ex Nicare, seu, ut hodie vocatur, Majela monte nascens. Apud Livium lib. ix. 'Aulus consul uno secundo prælio Ferentanorum effusam aciem profligavit, et eorum urbem in deditionem accepit.' Ferentanorum oppidum mediterraneum Ptolemæo Anaxanum, hodie *Lansano*. Dalec.

Pelignorum] Peligni, hodie *Valuenses*, inter montem Majelam et Ape- linum, ab oppido Populio usque ad Sulmonem extenduntur. In eo tractu oppidum est Furea, sive Palene, quasi Peligne, a quo dictos Pelignos volunt. Addit Strabo Interocleam, quæ hodie Interdocum. *Idem.*

Corfinienses] Corfinium oppidum, in quo Domitius Ænobarbus Julio Cæsari sese objecit, ne Pompeium insequeretur, dirutum jacet. Ejus ruinæ visuntur in pago Divi Pelini, in planitie, quam Petinam vocant, procul ab oppido Populio tribus millibus passuum. *Idem.*

Ad Fucinum lacum] Anaginé fons Tophanus hyeme, lacu Fucino glaciato, exarescit: vere autem regelato lacu, ut et æstate autumnoque, ingentem aquarum vim fundit, quibus Liris fluvius augetur. Dicitur autem

is lacus hodie, *Lago di Celano*. *Idem.*

Vestinorum Angulani] Ptolemæus, *Angolani*. Puitian.

Samnitium] Hodie, *Apruzo*. Samnitibus olim continebantur Ferentani, Vestini, Peligni, Marsi, Hirpini, Marrucini. Dalec.

Ficcolenses] Quidam legendum putant *Ficdulenses*, eoque pertinere jocum Planti in Captivis: 'Opus Tndetanis, opu'st Ficedulensibus.' *Idem.*

Amiternini] Aquila ex Amiterni ruinis, quod millibus quinque iude abest, et Furconii civitatis, episcopatu quodam nobilis, ædificata est. Amiterni reliquæ visuntur turres, templa, theatrum. Amiternius fuit Caius Sallustius Crispus. Dalec.

Curenses] Curenses olim Cures, a quibus Quirites; hodie, *Turres*. Inde nati Numa Pompilius et Titus Tatius, Romanorum reges. Episcopatus Sabinus, divi Enthymii, ei civitati, quæ nunc in exiguum vicum redacta fuit, propinquus est. Divus Gregorius in Registro Gratosio Numentano Episcopo Ecclesiæ divi Enthymii Curium in Sabinis administrationem committit. *Idem.*

Mutuscæi] Mutiscæ Virg. 'Eretnus omnis oliviferaque Mutiscæ.' Id oppidum postea dictum Trevia, et Trebula, hodie *Truvium*. Mart. 'Numida qua gelidas summittit Trebula valles, Et viridis cancri mensibus alget ager.' Alii sunt Trebulani Balinienses supra c. 5. hujus libri. *Id.*

Æquiculis] Æqui, qui Tyburi montes imminentes ac superiores incolunt. Æquicolæ Virgil. Æneid. vii. 'Horrida præcipue cui gens, assuetaque multo Venatu nemorum, duris Æquicola glebis.' Æqui Livio lib. ix. 'Populus Romanus bellum fieri Æquis jussit. Ad quadraginta oppida intra LX. dies omnia oppugnando ceperunt; quorum pleraque diruta et incensa sunt, nomenque Æquorum prope ad internecionem deletum,' &c. In eo tractu sunt Vicovarro,

Cantalupo, Portella. Leand. p. 224. et Car. Sigon. de Ant. Jur. It. 1. 3. *Idem.*

Comini] Cominii Livius lib. x. meminit. Oppidum quondam Samnitum, quod Carbilus cepit, cæsis hominum 4. millibus et 40. Montes altissimos Liri imminentes, ubi arces Viculburi, Alventum, Sanctus Donatus, Picinestum, Gallinarium. Septem fratres Cominium vocant ab illa urbe, cujus locus etiam ignoratur. *Idem.*

Velinos accolunt] Velini lacus in Amsancti vallibus soli multum operuerunt, quod ob inundationem eorum infructuosum fuit. At iis in proximum Narem deductis agri multum juxta Reate detectum est, graminis sæcundissimum, quos Rosæ Campos auctor vocat infra sub finem c. 5. lib. xvii. Virg. 'Rosca rura.' Legendum ergo sic puto: *Velinos accolunt lacus Rosæis campestribus. Nam annis sulphureis aquis, Tiberim petens exhaust illos ac deplet. E monte Fiscello is labens juxta Vacunæ nemora, et Reate, in eodem conditur. Vacunæ templum et oppidum prope Molianum fuit. De sulphureis autem Naris aquis Merula super Eunnium pag. 388. Idem.*

Trebanorum ortus] Scribendum reor, *Trebulanorum.* Populi sunt Sabinorum, quos paulo ante reddidit. *Pintian.*

Nomen dedere Sublaqueo] Loci nomen est lacubus illis subjecti, a lacu fictum vicino stagnis Imbruinis. Ibi fuit Neronis Sublaeensis villa memorata a Frontino libro de Aquæductibus. Tacit. Ann. xiv. 'Nam quia discumbentis Neronis apud Imbruina stagna, villa cui Sublaeum nomen est, ictæ dapes,' &c. *Dalec.*

CAP. XIII. *Quinta regio.*

Piceni] A Picentibus diversi 'Picentini Neapolitani,' quorum oppida maritima Salernum, Surrentum ad Sarni ostia; mediterranea vero, Nola, Vic-

toria, orti tamen hi ab illis. Qua de re Sigon. de Ant. Jur. It. 1. 10. in fin. et c. 15. Piceni autem oppidi, quod regioni huic nomen imposuit, ruinæ supersunt prope portum Firmanum, urbem ad ostium Læti torrentis, quem 'mortuum' vocat. *Idem.*

Adria colonia] Spartiano teste, ejus Adriæ civis fuit Ælius Hadrianus. Memoratur et ea civitas Livio lib. xiv. *Idem.*

Flumina, Albulates, Suinum, Helvinum, quo finitur, &c.] Apographon Toletanum, *Flumen Albula, Tercium quo finitur. Salmanticense, Flumen Albula, Tessuinum quo finitur. Pintian. Albulates*] Albula, hodie *Librata*. Nota: Omittit auctor in Piceni descriptione Tignium oppidum, hodie *Santa Maria in Georgio*; memoratum Cæsari Belli Civil. lib. 1. et vicinum fluvium Tigniam, nunc *Tenne. Dalec.*

Ab iisdem colonia Ancona] Apographon Toletanum *Anco*, non *Ancon*: recte, ut supra notatum est. *Pintian.*

Cingulani] Cingulanum oppidum a Labieno ædificatum, quod adhuc extat, Auxino propinquum. *Dalec.*

Ricinenses] Ricinam instauratam, non, ut tradit Blondus, ædificatam, Pertinax de suo nomine Æliam Ricinam vocavit. Maceratæ vicina est. Hujus incolæ, in collem propinquum migrantes, Ricinetum olim, nunc Recanetum, condiderunt. *Idem.*

Septempedani, Tolentinates, Triacenses] Ptolemæus Trajanam hoc loco statuit, unde forte hic *Trajanenses* melius quam *Triacenses* legeretur. Eo magis, quod exemplar Toletanum non *Triacenses* præterit, sed *Traicenses*. Item ambo exemplaria *Septempedates* habent, non *Septempedani*. *Pintian. Septempedani*] E ruinis Septempedæ extractum est oppidum *Sanseverinum*, quod alluit Potentia fluvius: quidam legunt *Septempedates. Dalec.*

Salvia] Ex ruinis Salviæ extractum est oppidum Urbisaglia. *Idem.*

CAP. XIV. *Sexta regio.*

Asirinales] Quidam Asisinales ab oppido Asisio, quod et Axin vocant. Propert. 'Scandentique Axis consurgit vertice murus: Murus ab ingenio notior ille tuo.' *Idem.*

Foroflaminieuses] In ruinis Fori Flaminii, eversi a Longobardis, extractum est Fulgineum, hodie *Foligini*. Alii tamen sunt Fulginales Tiburtinis propinqui, quos auctor hic memorat: Straboni Forum Flaminii Nuceriae propinquum est, ubi nunc Fulgineum. *Idem.*

Forosempronieses] Forosempronium hodie *Fossambruno*, in via Flaminia, qua Roma itur Ariminum, ab Augusto lapidibus strata. *Idem.*

Interamnates] Interamnates Umbri, *Tarni* hodie, Sabini, sive Præcutii, sive Samnites, Termini, vel Tervolæ. Sub Sora in Samnio, ubi Liris cœunt duo capita, insula est, et oppidum Interamna dictum, quod iis duobus fluviis circumdetur. *Idem.*

Nucerini] Alii sunt Nucerini prope Neapolim supra cap. 5. hujus lib. Hæc Nuceria, cognomine 'Alphatēnia,' apud Livium lib. ix. in Umbris, quam Decius Consul oppugnando ad deditionem subegit, in ripa Penii amnis, hodie *Topino*, prope Fulgineum, et Camerinum, ubi Straboni lignea vasa fiunt, hodie suum nomen retinet *Nuceria*: Fulgineum vero, *Foroligno*. Nuceria 'Alphatēnia' Livio lib. ix. fortassis 'Alphatēni.' *Idem.*

Sentinates] Sentina Umbriæ, vicina Sentino fluvio, qui etiam hodie nomen retinet, a Longobardis eversa est, ex ejusque ruinis ædificata oppida duo, Saxoferratum, et Fabrianum. Ptolemæus in Umbris collocat, Blondus in Piceno. *Idem.*

Clusivolum] Quidam, *Luccolum*, oppidum in Flaminia via, qua itur Eugubium, a Longobardis dirutum. Candiano oppido in ejus ruinis extracto. Illic Totilæ mors Bellisario nunciata est. *Idem.*

CAP. XV. *Octava regio.*

Fluvius hinc Rubrico] Labitur hic inter Ariminum et Cesennam. Fluit in Adriaticum mare, et quod ait Lucanus, 'Ponte cadit modico, parvisque impellitur undis.' Circa originem *Rucon* vel *Rugon* vocant: cum longius provectus est mare versus, *Pisciatello*. Straboni Rubicon labitur inter Ariminum et Ravennam: exit inter Anconem et Senogalliam. *Dalec.*

Sapis] Sapis, per Candiam vallem Ravennæ propinquam fluens, portum olim faciebat commodissimum, in quo Augustus classem instituit, quæ Adriaticum mare custodiret. Itaque nautarum, remigum, mercatorum concursu ampla illic civitas. Classis Ravennatum, sive Classensis, ædificata est divi Gregorii sæculo Episcopatus, a Luitprando rege Longobardorum capta et diruta, cujus exilia vestigia nunc restant, templum divi Apollinaris, extractum a Theodorico rege Ostrogothorum, murorum, portus, et Phari quædam ruinæ. *Idem.*

Brixillum, Mutina] Ptolemæus, Suetonius, Josephus, *Brixellum*. Vetus lectio, modo *Brixillum*, modo *Bruxillum*. Pintian.

Placentia] Ad id nomen spectat locus Plauti in Captivis: 'Opus paniceis, opus placentis quoque.' *Dalec.*

Popilii] Pompilium hodie *Forumpovo*. Anno 700. Crimoaldus Longobardorum tyrannus, die Sabbati sancto, cum Chrisma conceptis verbis sacra retur, ex insidiis captam diruit. Eandem restitutam a Foropovoliensibus Ægidius Cardinalis ecclesiæ legatus evertit, et aratro suffodit. Episcopatus translatus est in Forum Britannorum, hodie *Bretenou*, pro quo hic legitur *Forum Truentinorum*. *Dalec.*

Cornelii] Forum Cornelii, a Narsensis militibus dirutum, Clephis Longobardorum tyrannus Imolæ nomine restituit, et Ravennatibus, qui in fide

P. R. perstabant, opposuit. Martial. 'Si quibus in terris, qua simus in urbe rogabit, Corneli referas me licet esse foro.' *Idem*.

Faventini] Sylla Carbonem cum exercitu ad Clusium, Faventiam, Fidentiolamque cæso Italia expulit. Livius lib. xviii. *Idem*.

Tanctani] Tanetum Regio vicinum: hujus meminit Livius lib. xxi. Totila ibi occisus a Narsetis copiis, nempe Longobardis equitibus, quos ad 10000. conduxerat. *Idem*.

Vetitates cognomine Vecteri, Regiates] Legendum alternitro modo, aut *Vecteri, Vegiates*, separatim, ut sint duo populorum nomina, aut conjunctim, *Vecteriregates*, ne turbetur alphabeti ordo. *Pintian*.

Senones] Senones Brenno duce, xiv. Kalend. August. anno U. C. 362. deleti Rom. exercitu, Romam ceperunt: hancque de nomine Ducis Brenogalliam appellant. Prælium commissum fuit ad Alliam fluvium, quam hodie Corresium vocant: unde Alliensis dies nefasti Romanis: huic vicinum est oppidum Podium Carresii. *Dalecamp*.

CAP. XVI. *De Pado flumine.*

Visendo fonte] Nomen proprium est fontis. Imo vero gerundium est verbi viso, positumque pro digno visu seu conspicuo, ut de Tigride infra vi. 17. auctor loquitur, seu admirando, ut ex Capella quoque interpretatur Ort. Thes. Erid. Sic et xi. 49. infra, 'Seu plane visenda res esset,' &c. *Idem*.

Angetur ad canis ortus, liquatis nivibus, &c.] Lege: *Angetur ad canis ortus liquatis nivibus, ac his quam nativis torrentior, nihil tamen ex rupto sibi vindicans, atque ubi linquit, ubertatis largitor*. Liquatae nives, sunt aquæ, itaque non opus est vocabulum istud repetere. *Liquit* vero hic accipitur pro 'defluit,' 'decrescit,' λέλειπαι, uti sæpe. *Isac. Vossius* in Melam. p. 164. *Agris quam navigiis torrentior, &c.*] Sic

legend. *agris, quamvis torrentior nihil tamen ex rupto vindicans, atque ubi linquit, etiam ubertate largior*. Hæc natura torrentium fluviorum, ut aliis agris aliquid ex rupto vindicent et adjudicent, aliis vero adimant et tollant. quod negat facere Padum Plinius, quamvis torrentiorem. Sed perperam legitur, *nihil ex rupto sibi vindicans: lege abjudicans*, non injurius est torrens illis agris, quibus aliquid adjicit per alluvionem; sed quibus quid ex rupto abjudicat et tollit, vice iniqui censoris. *Salmas.* pag. 84. &c.

Torrentior] *Torrentior*, id est, rapidior, concitior, ac magis exundans: qua in re fallitur Isidorus xiii. 21. Etymol. qui torrentem dictum putat, quod siccitate torrescat et arescat. Ego potius torrentem quasi torquentem dictum putaverim, quod inflatus pluviis, liquatisve nivibus auctus, obvia quæque intorqueat et pervertat. Aliis *torrere* rapere est, unde *torrens* rapidus. Eridano tauri vultum Virgilius tribuit, Georg. iv. quod gravi sono, ut taurus, mugiat; et cornua propter riparum confluxuosos sinus: 'Et gemina auratus taurino cornua vultu Eridanus, quo non alius per pinguis culta in mare purpureum violentior influat undis.' Sic 'tauriformem Aufidum' Horat. iv. Od. 14. 25. hinc figmentum de Acheloi cornu ab Hercule evulso. Magius iv. 2. *Dalec*.

Atque ubi liquit agros] Legi forte melius posset, *atque ubi liquitur nix ubertate largior*. Nam dictio *agros* non habetur in vetusta utraque lectione. *Pintian*.

Inter Ravennam Altinumque passuum CXX.] Scribe, *inter Ravennam Altinumque per CXX*. Nimirum accepit librarius partientiam *per*, compendio scriptam, pro *passuum*. *Idem*.

Altinumque] Ex hujus oppidi ruinis ædificatum est oppidum Torcello, Martial. 'Æmula Baianis Altini littora villis.' Syli fluvio propinquum

est. *Dalec.*

Septem maria dictus facere] Palus versus Æmiliam et Flaminiam porrecta, in eam Pado effuso, et influentibus Auemone, hodie *l'Amone*; Silete torrente, hodie *Sil*; Cliterna torrente apud Bagnacavallo; Idice, prope Muliuellam; Scultenna, hodie *Panario*; Liminio, *Samogia*; Formigine, fluviois ad Bundenum. Finis ejus paludis Turris Vicelini, et Rhenni Bononiensis ostium *Bagnacavallo*, *Blondo*, olim Tiberiacum. *Idem.*

Qui Vatrei dicitur] Vatreus, hodie *La riviere de Inola*, et Isaurus, hodie *Folia*, Æmilie fines sunt. Ad dunt quidam et Scultennam, hodie *Pannario*. *Dalec.*

Padum] Ad id Padi ostium hodie Butrium est, Ravennatum castellum, et Spina, nunc vicus, olim florentissima civitas, nunc a mari distans nonaginta stadiis, olim maritima. *Idem.*

Vatreus annis] Vatreus hodie Spineticum ostium non ingreditur, sed averso cursu pene 20. millium itinere, novi nominis ostium in Padusa habet, hodie Zeniolum. Padi alveus qui a Ferraria Consadalum, et qui a Coderia in mare labitur, ab annis 150. reclusus est. *Idem.*

Atria] Ea solo episcopatu famosa est, a paucis piscatoribus hodie incolitur. *Idem.*

Fossiones] Pistrinam Follam nunc dici tradit Rhodig. v. 1. Aliis Pelestrinam. *Idem.*

Philistinæ] A Thuscorum tribubus et decuriis (φύλὰς Græci vocant) ejus rei causa accitis factæ. *Idem.*

Meduaci duo] Bernardo Justino auctore, alter eorum Brenta nomine Paduam petit, alter, Bachilione, Tarvisium præterlabitur. *Idem.*

Quoniam circa fontem arbor multa sit picea, quæ Pades Gallice vocetur, Padum hoc nomen accepisse] Vetusta exemplaria brevius ac concinnius: *Quoniam circa fontem arbor multa sit picea, quales Gallice vocantur padi, hoc*

nomen accepisse. Pintian.

Bodincum vocari] A Germanica dictione *Boden*, fundum significante. Aug. Rocha Bibl. Vat. p. 321. Fuerit igitur et altera dictio addenda. Nos enim Germani, qui fundo destituuntur, *Bodenloss* dicimus. *Dalec.*

CAP. XVII. *Italia Transpadana.*

Regio undecima.

Fructuoso alveo] Scil. ob importationem variarum mercium. *Gelen.*

Boii] Quidam Boiorum etiam Mutinam esse volunt, ut Tanetum, et Regium. Illorum meminit Livius lib. xx. Unde 'Bononia,' quasi Boionia. *Dalec.*

Insubres Mediolanum] Galli. Claudian. in nuptiis Honorii et Mariæ: 'Ad mœnia Gallis Condita, lanigeræ suis ostentantia pellem.' Nam cum ejus urbis fundamenta jacerentur, effosso solo reperta est lanata sus. Brod. II. 26. *Idem.*

CAP. XVIII. *Venetia. Decima regio.*

Atinum] Id oppidum, ab Attila incensum et dirutum, intra Gallicas paludes situm fuisse Vitruvius tradit r. 4. Martialis: 'Velleribus primis Apulia, Parma secundis Nobilis: Atinum tertia laudat ovis.' *Idem.*

Liquentia] Nascitur prope Pulsinicum pluribus fontibus eodem ferme loco scatentibus. Quidam putant e lacu Domus Stultæ, *Gazappaza*, in agro Belluensi, per subterraneos meatus profluere. Opiteronii fines valde procul abesse tradit Sabellicus. *Idem.*

Alsa] Hodie *Sisanus*. Labitur inter Mugliam oppidum Tergesto proximum, et Justinopolim, hodie caput Istriæ. In Istria Ptolemæus collocat. *Idem.*

Natiso] Natiso, hodie *Natisone*; Turro, hodie *Turrone*; Sontium, hodie *Lisontio*; subeunt prope Manzan, et Ultinum, hodie, Udenæ, 24. stadiis procul Aquileia, quam præterfluit Natisa annis: ut probabile sit Plinium, pro *Natissa*, *Natissonem* scrip-

sisse. Apud Paulum Lombardum lib. iv. Digna matrona Aquileiensis ob metum Hunnorum irrumpentium ex suis ædibus in Natissam præcipientem se dejecit. Sontii nec Plinius nec Ptol. meminerunt. Idem Lombardus scribit, Theodoricum e Sirmio et Pannonia in Italiam transeuntem ad Sontium castra primum posuisse. *Dalec.*

Carnorum] Carnia Straboni montana, tractus montanus Foro-Julio imminens, hodie *Carantanæ*: ubi civitas Julium Carnicum eversum a Longobardis, hodie *Julio*, Carnia litoralis Ptolemæo, hodie Patriarchatus Aquileiensis, et Forum Julii Provincia, vulgo *Friol*, ubi forum Julium oppidum, hodie *Cividale*. Ejus provinciæ fines: a meridie sinus Adriaticus inter ostia Liguentiæ, et Timavi, quem tractum Chersum vocant, jam Istriæ partem: a Septentrione Noricarum Alpium juga: ab Ortu Istria et Japidia, quas Illyrici partem esse volunt, et præcipue ad ortum solstitialem Japidia pars, Cranium: ab occasu Belluensis et Tarvisinus ager usque ad ortum Liguentiæ. Sabellinus, ejus regionis peritissimus, unicum Trilaventum agnoscit, non duo, ut Plinius. *Idem.*

Timavi] Virgilio novem, Strab. et Martial. septem ostiis in mare evolvi-
tur. Martial. 'Lanens Euganei lupus excipit ora Timavi.' Item: 'Et tu Ledaæ felix Aquileia Timavo, Hic ubi septenas Cyllarus (equus Castoris) hiansit aquas.' Blondus non recte putat Brentam esse. *Idem.*

Istria] Istria patet a Formione fluvio, hodie *Cisapio*, ad Farnaticum promontorium. Primaria ejus civitas Justinopolis, hodie *Capo d'Istria*, extructa in insula pullaria, hodie *Capria*. *Idem.*

In Adriam effluente e Danubio amne, eidemque Istro ex adverso Padi fauces] Legendum ex eisdem: *e Danubio amne, eodemque Istro*: hoc sensu: Ex

amne Danubio, qui et ipse alio nomine appellatus est etiam Ister. Cæterum illud est non somniculosus, ut aiunt, oculis prætereundum, traditionem, quam Plinius hic tam fortiter improbat, non vulgarium esse auctorum, sed idoneorum atque adeo summorum, Eratosthenis et Theopompi, referente Strabone lib. vii. item Aristotelis libro de Historia Animalium octavo, et libro de Admiranda Auditione: item Apollonii Rhodii quarto Argonauticôn et ejus expositorum, et apud nos Melæ Pomponii libro secundo. *Pintian.*

Nauporto] Alius Strabonis Nauportus in Savum defluens, et ejusdem Pamportus in Dravum. *Dalec.*

CAP. XIX. Istria.

In mediterraneo regionis decimæ coloniæ, Cremona, &c.] Error est non simplex. Primum sola Cremona Colonia vocatur; quasi non et Brixia et Ateste coloniæ fuerint: deinde Natri coloniarum enumerationi inseritur, quo nomine nulla usquam colonia legitur. *Gelen.*

Regionis decimæ] Hæc ad præcedens caput pertinere videntur. *Dalec.*

Cenomannos] Cenomannorum in Gallia Togata oppida sunt, Bergamum, Mantua, Tridentum: ut Insubrum, Novaria, Mediolanum, Comum, Ticinum: Lybicum, Vercellæ, Dertona: Taurinum Taurinorum Ptolemæo. *Idem.*

Habitasse in Volscis] Procul a vero id abest. *Dalec.*

Flamonienses, Vannienses, et alii cognomine Culici] Scribo commutatis verbis ex Pliniana loquendi consuetudine, *Flamonienses cognomine Vannienses, et alii Culici*. Argumento sunt, præter alia, verba quæ sequuntur, *Forojulienses cognomine Transpadani*. Sic non dabitur occasio lectoribus putandi interruptum esse ordinem alphabeti. *Pintian.*

Adduam Larius] Apud Strab. sub finem lib. iv. perperam legitur, A-

duam e Verbano, Ticinum ex Lario profluere, sive interpretis culpa, sive librariorum errore ac negligentia. *Dalec.*

Sebinus] Nunc lacus Issei, in Brixiano tractu. Eum fluvius Ollius e superioribus locis natus ingreditur, ac ex eo sese profert. *Idem.*

CAP. XX. *De Alpibus et gentibus Alpinis.*

Rhati et Vindelici] De his M. Vels. Rer. Ang. lib. 1. *Idem.*

Ejusdem et Graios fuisse positos in transitu Graiarum Alpium] Adde dictionem *exercitus*, et deme verbum *positos*, ex utroque exemplari: ut legendum sit: *Ejusdem exercitus et Graios fuisse in transitu Graiarum Alpium.* *Pintian.*

Vennonetes Sarunetesque] Rhenanus putat legendum, *Vennonetes Rutentesque*. Sunt enim Vennonetes qui et Veneti, lacus Veneti accolæ, nempe partis lacus Constantiensis. *Dalec.*

Trophæo Alpium] Trophæum id fuisse prope Augustam Prætoriam Sallastorum arbitratus, deceptus est. Reliquiæ ejus trophæi visuntur prope oppidum Monigo in Liguribus, exstante adhuc columna cochleata, qua et speculæ, et arcis loco utuntur. Incolæ vocant Torbia, quasi Trophæa. *Dalec.*

Medulli] Medulli, vel Miolani Ligurum, supra Savonam prope Malvesin. *Idem.*

Lege Pompeia] A Cn. Pomp. Sex. Cn. Nanno U. C. 664. hoc est 88. ante Servatorem Christum, perlata, uti putat Car. Sigon. de Ant. Jur. Ital. III. 2. *Idem.*

CAP. XXI. *Illyricum.*

Illyricum] De hoc quantum ad veteres res Romanas facit Sigon. de Ant. Jur. Prov. 1. 7. et Onuph. Panvin. Imp. Rom. pag. 77. et Pancirol. super Notit. Orient. cap. 23. et nonnulla quoque M. Vels. Rer. August. circa principium. *Dalec.*

Uno nomine Illyricum vocatur] Ber-

nardo Justino, Dalmatæ Istri accolæ Liburniam occupatam Dalmatiam vocarunt, secundum littus Adriatici maris a Polo usque Catarum. Montana imminuentia, Croatia sunt. Ejus vicini Illyrici, hodie Sclavi et Bosnenses, olim Triballi: ultra quos Albani, olim Epirotæ, a Drino fluvio usque Dyrrachium, et post eos Rasciani, Flavio Vopisco, et Capitolino in vita Constantii primi et secundi, Galerii Maximini, Juliani, Claudii secundi: Illyricum continet quicquid est a Fanatico sinu usque ad Peloponnesum, et Istriam, Macedoniam, Epirum, Pannoniam, Dalmatiam. *Id.*

Iapides] Iapidiam cum Venetorum regione et Istria confusam esse tradunt recentiores Geographi. Bernardus tamen Justinus Historiæ Venetiæ lib. III. scribit, Soncium fluvium Caros montes, quos olim Iapidiam vocarunt, ab Alpibus dividere. Straboni Iapidum oppida sunt Metullum, Arupe, Manetium, Vendum. *Idem.*

Rursus in continente colonia Iadera] Nostra Exemp. et hic et cap. seq. *Iader* scribunt, non *Iadera*. et veram hanc esse lectionem, ipse nos Plinius docet capite hujus lib. 1. ultimo: 'Contra Iader,' inquit, 'est Lissa.' Ptolemæus et Pomponius *Iadera* proferunt, sed vitio (ut reor) exemplarium. *Pintian.*

CAP. XXII. *Liburnia.*

Narona colonia] Notavimus supra et docuimus in Pomponium legendum *Naro*, bisyllabum. *Pintian.*

CAP. XXIII. *Macedonia.*

Macedonia] De qua Sigon. de Ant. Jur. Prov. 1. 8. Onuph. Panvin. Imp. Rom. p. 775. &c. *Dalec.*

Montes Candaviæ] Deserta Candaviæ Seneca vocat Epist. IV. 31. *Idem.*

Epidamnium] Lege Val. Max. 1. 5. in exemplo et historia Apolloniatarum. Plaut. in Menæch. 'Propterea huic urbi nomen Epidamnium inditum est; quia nemo ferue huc sine damno divortitur.' *Idem.*

CAP. XXIV. *Noricum.*

Noricum] Pancirol. super Notie. Occid. c. 63. *Idem.*

A tergo Carnorum et lapidum qua se fert magnus Ister] Hæc in Manusc. et vet. annectuntur cap. superiori. *Idem.*

CAP. XXV. *Pannonia.*

Pannonia] Onuph. Panvin. Imp. Rom. p. 800. et Pancirol. super Notit. Occid. c. 63. *Dalec.*

Siscia] Sisciam ab aliis vocari, Saviam vero in Not. Rom. Imp. et prope Albanum montem citra Savum in Pannonia superiore sitam, olimque monetam ibi cusam fuisse, ideoque et propositum thesaurorum ibidem versatum et monetæ proenratorem notat Pancirol. super d. Notic. lib. II. 36. et 37. Videatur et Ortel. Onomast. aut Thes. Sed et stationem unius ex quatuor Danubianis classibus prope eandem, stativæque in ipsa cohortis tertiæ Alpinorum sub Pannoniæ Duce merentium fuisse, is, de quo paulo ante mentionem fecimus, Pancirol. II. 81. commonet. *Idem.*

CAP. XXVI. *Mæsia.*

Mæsia] Mæsia superior, hodie Bosna, cum parte Serviæ: Mæsia inferior, hodie Bulgaria, cum parte Walachiæ. Bulgari olim Triballi. Ptolemæus; qui sæculo Antonini Imperatoris scripsit, meminit utriusque. Vopiscus tamen, longe posterior, scribit, Aurelianus Dacos, qui ultra Danubium habitabant, in Mæsiam traduxisse, in eum tractum scilicet, ubi nunc Servia est, et Mæsiam in duos secuisse. *Dalec.*

Pannoniæ jungitur provinciæ] Pannoniæ pars Dacia, sive Transsylvania. Hanc tenent tres gentes: Teotones, sive Tentones, oriundi a Saxonibus, bello fortes, hodie Sibenburgenses, a septem urbibus quas possident nominati. Unde et Latini 'Septemcastra' eam provinciæ vocant, Sinculi, Ungari vetustissimi, et, ut aiunt, nobilissimi. Agros ii quamvis colant,

et greges pascant, invicem sibi occurrentes generosos se Dominos salutant. Imunes sunt, nisi cum rex coronatur. Tum enim quisque paterfamilias taurum pendit. Sexaginta millia ea gens se daturam pacta est. Jussi nisi ad bellum proficiscantur, plectuntur capite, ac omnium bonorum jactura, quæ fiseo adjudicantur. Tertii, Walachi, Istro finitimi a Meridie, Rosanis, sive Rutenis, a Septentrione. Nomadibus, Scythis, sive Tartaris, versus Tyrau fluvium: olim Getæ, qui Darium Hystaspis repulerunt. A Flacco, qui eo coloniam deduxit, Flaccos, postea Walachos dictos arbitrantur: ut Serviam provinciam, quod teste Strabone, Getarum, et Dacorum, unde Davus Terentianus quasi Dacus, servilia nomina sint, et in Serviam Daci sive Getæ transierint. Steph. de Urb. in verb. *Δακία καὶ παρ' Ἀττικοῖς δὲ τὰ τῶν οἰκετῶν ὀνόματα, Δάοι καὶ Γέται.* *Idem.*

Teutria appellata] Straboni pariter duæ, et in earum altera Urbs Urenum, hodie Bestia. *Dalec.*

Contra Surium bubus] Codex Salmanticensis, *Contra Surium Bavo.* Toletanus, *Bova*, ut si proprium nomen insulæ *Bavo*, sen *Bova*. Quid si legas, non intra *Surium*, sed inde; vel item *Tragurium*? nam *Tragurium* in hoc sinu Ptolemæus, Strabo, Pomponius celebrant. Superius quidem facta est mentio *Tragurii*, sed falso illic reddita creditur. Romana exemplaria *Banode contra Surium*, ut forte scribendum sit *Bano, Decon, Tragurium*. Nam contra *Surium* quid sit, ego etiam cum Hermolao nescire me fateor. *Pintian.*

Et cum oppido Pharia] Ptolemæus cum Plinio, *Phuria*: at Strabo, Stephanus, Pomponius, Polybius, *Pharus*; qualis illa Alexandriæ, quam scriptores omnes famigerant. *Idem.*

Melita] Melita duplex; altera inter Africam et Siciliam, ante Pachynum Malta, a quo Strabo Melitæos

canes vocatos scribit: altera Plinii Dalmatica sive Illyrica, e regione Ragusæ veteris, ab Antonino in Itinerario memorata, et Stephano, qui cum Plinio canes inde cognominatos censet. Veneti, more antiquo, triremium præfectis mandant, ut Venetias redeuntes dextrorsum et introrsum per Melitensem canalem navigent, non lævorsum. Vide proverbium: 'Melitæus canis.' *Dalec.*

In Ionio autem mari ab Orico, M. M. passuum] Scribendum videtur *L. M. passuum*. Nam Strabo, libro sexto, a Brundisio ad Sasonem cccc. stadiorum intervallum esse ait, quæ agunt passuum *L. M.* et Sasonem insulam in medio sitam esse scribit, ejus spa-

tii quod est inter Epirum et Brundisium: quod Plinius ipse supra c. 11. dixit esse c. m. passuum, non amplius. Quod intervallum pedestri continuare transitu, pontibus jactis, primum cogitasse Pyrrhum Epiri regem, post eum M. Varronem, cum classibus Pompeii præset piratico bello, et utrumque aliis impeditum curis a proposito destitisse. Porro in Strabone Latino falso xl. scriptum est pro cccc. Quin etiam Plinius, quod magis adhuc castigatorem nostram confirmat, supra c. 22. Oricon a Salentino Italiæ pomontorio abesse tradit lxxxv. m. pass. *Pintian.*

LIBER IV.

PRÆF. *Ubi primum omnis Græciæ subulositas, et literarum claritas effulsit.*

Epiros in universum] Ab his verbis in Manuscripto incipit caput primum. Dalec.

CAP. I. *Epirus.*

Thesprotiæ] Vide Strabonem lib. VII. Gerbel. I. III. Panvin. Imp. Rom. 781. Car. Sigon. de Ant. Jur. Prov. I. 9. Pancirol. super Notic. Or. c. 83. Dalec.

Buthrotum] Apud Livium lib. XXI. Buthrotus amnis haud procul a Locris Epizephyriis abest. *Idem.*

Maximeque nobilitatus Ambracius sinus, faucibus spatiosum æquor, &c.] Lege: *Ambracius sinus DCC. passuum faucibus, longitudinis XXXVII. millia passuum, latitudinis XII. millia.* Is. Vossius in Melan. *Maximeque nobilitatus Ambracius sinus, faucibus spatiosum æquor accipiens*] Dno hic verba desunt, quorum alterum nobis exhibuit Salmanticense, utrumque vero apographum Toletanum. Ea sunt *D. pass.* Scribe igitur *faucibus D. passuum, spaciosum æquor accipiens*; parvo discrimine a Polybii traditione, qui *DC. passuum* has fauces esse prodit. *Pintian.*

Longitudinis XXXIX.] Uterque scriptus codex non XXXIX. habet, sed XXXVII. quod et vero propius. Nam Polybius longitudinem ejus sinus CCC. stadiorum esse ait, quæ XXXVII. M. D. passuum conficiunt. *Id.*

Reddita] Alii *edita*: (alta) ὑψηλή. Alii *reddita*, rursus adnexa continenti. Ex scopulo ejus peninsulæ in mare porrecto, amoris impatientia, Sappho præcipitem se dedit. Læ-

lius vetus poeta: 'Seseque in alta maria præcipitem misit, Inops et ægra sanitatis Herois.' Qua de re Lilius Girald. de Poet. Dial. IX. Anacreon: ἀρθεῖς δ' ἥτ' ἀπὸ Λευκάδος πέτρης 'Ες πολὺν κύμα κολουμβῶ μεθύων ἔρωτι. *Idem*: τὸν ὑπέρκομπυν Θηρῶσα Φάων' οἰστρώντι πτόθ' Ῥίψαι πέτρας ἀπὸ τηλεφανοῦς, Ἀλλὰ κατ' εὐχὴν σὴν, δέσποτ' ἄναξ. Vide apud Scaligerum II. 18. adnot. jucundissimam hac de re historiam. Dalec.

Achelous] Acheloum primum omnium fluviorum erupisse terra crediderunt. Inde Virg. Georg. I. 'Acheloia pocula' aquæ: 'Poculaque inventis Acheloia miscuit nvis.' Aristophanes in Cocalo: Σαίρειν τε δῶμα τοῦμιν, ἐκ χρυσηλάτων τευχέων περισπείρουσαν Ἀχελώου δρόσον. Turn. XXI. 25. *Id.*

CAP. II. *Ætolia.*

Ætolia] De hac Car. Sigon. de Ant. Jur. Provinc. I. 9. Nic. Gerbel. lib. V. pag. 123. *Idem.*

CAP. III. *Locri.*

Locri] Nic. Gerbel. lib. V. p. 121. Dalec.

Oppidum Delphi] Hunc terrarum Umbilicum, nempe medium prorsus, Strabo, Plutarchus, Pausanias scripserunt. Inde Sophocles in Œdip. Tyranno μεσόμφαλα μαντεῖα vocavit. Varro tamen de Ling. Lat. lib. VI. id falsum esse constanter asserit. Vide locum. Manlius vetus poeta: 'O sancte Apollo, qui umbilicum certum terrarum tencs.' Vide Rhodig. c. 20. 15. Plant. in Pseud. 'si quid vis roga. Quod scribo, Delphis tibi responsum dicito.' De situ Delphorum quod dixere Ethnici, idem et nostri post-

ea de Jeruschalem sen Hierosolymis. Adrichom. in Descript. ejusdem, in princ. et Reisner. Sed et hi ad ornatum potius quam veritatem. Quid enim in orbe sen sphaera possit vel extremum vel medium dici? *Idem.*

Fons Castalius] Castaliam aquam potu dulcem a Castallio dictam quidam volunt, alii ab indigena muliere Acheloi filia. Panyasis de Hercule Πάρρησσον νιφόντα θεοῖς διὰ ποσσὶ περιήσας ἴκετο Κασταλῆς Ἀχελωΐδος ἄβροτον ὕδωρ. *Idem.*

Pagæ] Alii πηγὰς vocant. Apud Strab. VIII. 1. legendum ἦς ἰσθμός ἐστιν ὁ ἐκ Παγῶν Μεγαρικῶν, (non ἐκ πόντων,) εἰς Νίσαιαν τὸ Μεγαρέων ἐπίγειον. Leopard. III. 12. *Idem.*

CAP. IV. *Peloponnesus.*

Peloponnesus] Nic. Gerbel. Descr. Græc. lib. VI. et Ortel. Thes. *Dalec.*

C. princeps Domitius Nero] Refert Dion, adorto id Nerone, cruorem primum scatuisse, mox auditos mugitus, ulnatusque flebiles, visaque formidabilia spectra, et simulachra multa. Demetrium narrant, deterritum ab architectis, ab instituto destituisse, quoniam metati, ii renunciarent Corinthiacum mare altius esse quam ad Cenchras, Æginamque, et universas insulas in propinquo positas submersas iri: præterea non futurum navigabilem alveum, ob rapidam undæ celeritatem, qualis est in Euripo. Vide Rhodig. XXI. 19. *Idem.*

Infauſto incepto] Quoniam, ut ait Pausanias, rebus divinitus constitutis manum injicere non licet. *Idem.*

Duo maria prospectans] Hæc de causa Horatius *Bimarem Corinthum* vocat: Græci vero *Amphithalasson*, quemadmodum et Atheniensium urbem Xenoph. Mur. Var. I. 7. *Idem.*

CAP. V. *Achaia.*

Achaia] De duplici Achaia commonet Nicol. Geibel. lib. V. Sigon. Ant. Jur. Prov. I. 9. *Dalec.*

Intus autem ipsa Messene, &c. Zancle] Sensus est: Hæc oppida non si-

mul clarnisse, sed diversis temporibus aliud post aliud efflornisse. Pleaque heroicis temporibus nobilia fuere: inter quæ post Zancle emiuit, cæteraque obscuravit, et ad ultimum Zanclem Messene, aliquanto post Peloponnesiacum bellum opera Thebanorum condita. *Gelen.*

Leuctra] Lenctrasunt Bæotiæ, nobilia clade Lacedæmoniorum profligatorum a Thebanis. Sunt et Arcadiæ et agri Laconici, quæ varietas Solino peccandi ansam præbuit. Brodæus II. 11. *Dalec.*

Atque ubi fuere Cardamyle, &c.] Legend. *Atque ubi fuere Cardamyle, Pithane, Antheia, nunc locus Thuria, Gerenia.* Salmas. p. 139.

Hermione] Ibi fuit Asylum Cereris et Proserpinæ, quo qui confugissent a nemine lædebantur, unde apud Suidam et Zenobium adagium ἀνθ' Ἐρμῶνως. Chthonio festo Cereri sacro apud Hermionenses taurum ferocissimum ab ann et invalida sacerdote mactandum ad aram perducere testatur his versib. Aristoph. Δάματερ πολύκαρπε, εἰδ' ἐν Σικελοῖσιν ἐναργῆς, Καὶ παρ' Ἐρεχθεΐσας· ἔν τι μέγα κρίνεται Ἑρμιονέσσι· τὸν ἐξ ἀγέλης γὰρ ἀφειδέα ταῦρον, ὅν τ' οὐχ' αἰροῦσιν ἄνθρωποι, οὐδὲ δέκα, τοῦτον γρᾶς στεichoῦσα μόνη μόνον οὐατος ἔλκει Τόνδ' ἐπὶ βωμόν· ὃ δ' ὡς ματέρι παῖς ἔπεται. Σὺν τῷδε δάματερ, σὺν τῷ σθένος· Ἰλαος εἴης, Καὶ πάντων θάλλοι κλῆρος ἐν Ἑρμῶνῃ. Rhodigin. XXI. 30. Leopard. V. 18. Emend. Gerbel. Græc. I. VI. p. 242. *Dalec.*

Træzen, Coryphasium, appellatumque alius Inachium, alius Dipsium Argos] Commonendus est hic lector, locum hunc acri diligentique censura examinandum esse. Nam cognomina illa, *Hippium, Inachium, Dipsium*, quæ Plinius videtur inter duas urbes cognomines distribuere, uni tantum, hoc est antiquæ illi et celebri Argorum urbi, ab aliis scriptoribus assignantur. Nam Strabo summus auctor, libro octavo, antiquum Argos his cognomini-

bns celebratum tradit: 'Priscum, Iasium, Hippium, equorum alumnus, Dipsium.' Stephanus quoque Argos civitatem prope Træzenem memorat, hanc videlicet quæ nunc indicatur a Plinio, Argos illud antiquum, et apud omnes nobilitatum, cognominibus his nominatum scribit, 'equorum alumnus, Dipsium, Iasium.' Quin et 'Argos Inachium' non aliud esse quam priscum illud, a flum. sc. Inacho, inter quod et alterum nomine Erasimum situm esse, non multo ante Plinius docuit, tum ratio ipsa ostendit, tum etiam Euripides in Archelao, referente Strabone. Confirmat id quoque Stephanus in dictione 'Inachus.' Quamobrem docti statuunt, quid huic malo remedii adhibendum sit. Nam quod ad me attinet, puto verba hæc, *alias Inachium, alias Dipsium*, ad superiora illa pertinere: *Inter quos Argos Hippium cognominatum*. Statim enim post illa consequi volo, *alias Inachium, alias Dipsium*; ut in hoc loco scribendum omnino putem: *Træzen, Coryphasium, alterumque Argos*. Pintian.

Portus Cænites] Prior lectio tam antiqua quam recentior *Portus Chenitas* agnoscit. Hermolaus, erasa dictione *Chenitas*, *Cænites* substituit, a Cænis, ut ipse vocat, urbe Laconiae, ex Ptolemæo et Pausania, toto, ut aiunt, errans celo. Nos illi damus, ex his quos advocat auctoribus, Cænen urbem esse Laconiae, sed nihil ad rem. Multis enim a tergo passuum millibus relicta est in sinu Laconico post urbem Tanaron Cæne. Nunc oppida indicantur sinus, secundum Strabonem Hermionici, secundum Ptolemæum Saronici. Itaque nihil ex antiqua lectione immutandum censeo. Nam quemadmodum Chelonates in Peloponneso promontorium habetur, hoc est testudineus, seu testudinarius, et Ichthys alterum, hoc est piscis; sic appellari potuit Chenitas portus, id est anserarius aut anseri-

nus, a frequentia anserum, qui illie propter opima pasena abundarent, ut sicut in Ægypto Chenoboscia est civitas, Stephano teste, id est anserum altrix, sic in Peloponneso Chenitas seu Chenites dici potnerit ab anserum copia. Cujus mentiosi apud alios auctores non invenitur, mirandum non est; nam innumerata in Plinii geographia locorum nomina leguntur, quæ non alibi temere invenias. Alioqui et Chena urbs est Laconiae Stephano, ut, etiam si de locis ejus provinciae hic ageretur, nihil foret ex antiqua lectione mutandum. Posset tamen hic neque *Cænites* legi, neque *Chenites*, sed *Schænnutis*, quo nomine celebratur alter portus in hac ipsa ora, paulo post indicandus, post Cenehreas: ut sicut in ora Italiae duo castra nova; in Africae, duo Hippones et duæ Leptes; in Ciliciæ, duo Anemuria; ita in ora Peloponnesi, duo Schænnutes sint portus. Sed et quod subdit idem Hermolaus, multo adhuc graviore reprehensione dignum est; ait enim (si Diis placeat) ab hac urbe Laconiae Cæne appellatum esse Jovem Cenæum ab Ovidio, illo versu: 'Victor ab Æchalia Cenæo sacra parabat Vota Jovi.' Quas isacrificia illa ab Hercule facta ob victoriam, et ob id charisteria dicta, in Laconia facta sint, et non in Eubœa, in promontorio Cenæo. Cujus error etsi refelli multis verbis potest, ex Strabone, Diodoro, Ptolemæo, Stephano, Thucydide, Æschylo, Sophocle, ejusque interprete, et Lycophronis enarratore Tzetze, et ex nostris, Plinio, Seneca, Solino, et aliis pluribus; tamen quia refutatus est ab aliis, qui labori nostro consuluerunt, plura dicere supersedi. Illud nolui omittere, promontorium hoc Eubœæ Diodorum et Stephanum cum i, in prima, et nonnunquam cum duplici u scribere *Cinnæum*, reliquos cum e longo in prima, et simplici n. Omnes autem cum æ diph-

thongo in penultima. Est etiam in septentrionali ejusdem insulæ plaga aliud promontorium, nomine 'Clenæum,' de quo Strabo decimo. Et item aliud dictum 'Cannum,' cujus etiam Strabo eodem libro meminit: quod notare libuit, ne cui nominum similitudo erroris materiam pareret. *Pintian.*

A Meridie Cretico urgetur, &c.] Legend. *a Meridie Cretico urgetur, ab Oriente solstitiali Myrtoo,* omissis illis, *ab Oriente brumali Ægæo*; quæ verba ut insitiva prorsus expungenda sunt et explodenda. *Salmas. pag. 140. b.*

Solstitiali Myrtoo] Ægæi pars est, quod paulo post auctor scribit circa finem c. 11. Pausanias ex Eubœensium fama et sermonibus a Myrto, muliere quadam, sic vocatum ait. Alii a Myrtoo (Enomai auriga, quem ab Hippodamia falso accusatum, quasi stuprare eam conatus esset, cum illa, absente Pelope, Myrtoi complexum et concubitus ultro appetiisset, Pelops in mare proximum e curru præcipitem dejecit. *Dalec.*

CAP. VI. De Arcadia.

Ad oppidum Lechæum Corinthiaci sinus] Utrunque scriptum exemplar non *Lechæum* habet, sed *Regium*. Scribo, *Ægium*. Oppidum est in sinu Corinthiaco, apud Geographos omnes celebre. Meminere et Aristoteles, et in Quæst. Naturalibus Seneca, de terræ quassatione disserens, et omnes. *Pintian.*

A colonia Megara] Athenienses, ut aborigenes et indigenas sese ostenderent, congestos in eorum capillos, aut, mulieres ut Romanæ loquebantur, in tutulum, quod, ait Thucydides, τεττίγων ἐνέρσει, aureis cicadis, loco fibulæ, adstringebant: ac in viris quidem *crobilos* et κρωβύλη id vocabatur; in mulieribus *corymbos* et κορύμβη; in pueris *scorpios*. Nonnus: καὶ πολλὸς ἀγγέλλων προτέρην αὐτόχθονα φύτλην Χρύσεος ἀμπλέκτῃσι κόμαις ἐσφίγγετο τέττιξ. Virg. 'Aurea solen-

ni comptum quem fibula ritu Cecropiæ tereti nectebat dente cicadæ.' Et interpr. Aristoph. Ἰππεῦσιν p. 256. ἔθος ἦν τοῖς Ἀθηναίοις τὸ πάλαι τέττιξι χρυσοῖς ἀναδεῖσθαι τὴν κόμην· ὡς Θουκυδίδης· οὕτω οἱ εὐγενεῖς ἐφόρου παῖδες καὶ ἄνδρες πλέκοντες τὴν κεφαλὴν. *Dalec.*

Amnis Ilissos] Codex uterque, *Locus silisos*, ut forte legendum sit, *locus Ilissos*, ex Stephano, cui est *Ilissos* urbs Atticæ, ubi colerentur Musæ cognomento 'Ilissides,' Apollodoro auctore. *Pintian.*

Tanagra liber populus] Scribend. *Tanagra liber populus, et in ipsis faucibus Euripi quem facit objecta insula Eubæa, &c.* Tanagram et Anlida in ora ponit, ubi Oropum pro Tanagra debnit. *Salmas. pag. 148. b.*

Oppida celebria Hellas, Halos] Male: jam enim a multo sæculorum numero desierat esse *Hellas* urbs, et Plinius de oppidis, quæ non amplius extant, nunquam loquitur in presenti, sed semper ait, 'interiit' vel 'fuit': ergo legatur: *oppida celebria, Hallos, Halos*: quod quidam non concoquens mutavit in *Hellas*. *Palmer.*

CAP. VIII. Thessulia.

Thessulia] Gerbel. Descrip. Græc. lib. 11. pag. 41. Pancirol. super Notic. 1. 137. *Dalec.*

Almon] Est et Almon Romæ fluvius, quo mater Deum vi. Kal. April. lavatur. Lucanus 1. 'Et totam parvo revocant Almone Cybelen.' Claudianus in Bello Gildonico: 'Prælatoque lavas Phrygios Almone leones.' Brod. 11. 26. Steph. Bæotix urbem esse ait, Hellanicum laudans auctorem, qui tamen perperam Salmonem etiam dici velit. *Idem.*

Oppida Pheræ, quarum a tergo Pieris, &c.] Lege: *Oppida Pheræ, quarum a tergo Pieris ad Maccæ. &c.* *Salmas. pag. 152. b.*

Nemorosa convallē defluens] Aulona vocat Herodotus lib. vii. nempe angustum, oblongum, depressum locum.

Rhod. XII. 5. *Dalec.*

Intus sua luce viridante, allabitur Peneas viridis calculo] Archetypum Tolet. *Intus vero luco viridante. Al-labatur Peneus vitreus calculo.* Codex Salmant. *Hac labitur Peneus, &c.* Pint. Legendum: *intus sub luco viridante adlabitur Peneus vitreis calculis, amæno circa ripas gramine, &c.* Salmas. p. 153. a.

Accipit amnem Euroton] Sic quidem Hermolaus legit ex auctoritate Strabonis. Cæterum in Strabone ego non *Euroton* invenio, sed *Eurotam*, eodem quo ille Lacedæmonius nomine. Innominatus autem scriptor apud Græcos, qui Strabonis Chrestomathias, hoc est, collectanea sive selecta composuit, vir doctus et accuratus, non *Eurotos* in Strabone, neque *Eurotas* legit, sed *Europos*, a quo magis sto: nam oppidum etiam est in Macedonia 'Europos ad Axium amnem,' de quo paulo post cap. 10. Plinius, item Ptolemæus et Stephanns. Tita-resius hic ab Homero secundo Iliados vocatur. Lucanus quoque noster in sexto: 'Solus in alterius nomen cum venerit undæ Custodit Titaresius aquas.' Quo loco Hermolaus et Lucani interpretes, fraudato fluvii nomine una syllaba, 'Titaresum' perpe-ram legunt, non advertentes, ratio-nem versus defendi Synizesi, figura apud poëtas usitatissima. *Pint.*

Euroton] Τῆταρήσιον vocat Strabo, et λιπαρὸν εἶναι scribit, ἐκ τινος ὕλης, ὥστε οὐ συμμίσγεται. Bituminosus is liquor est, cujus pinguedine innatat. Homero Iliad. B. Titaresius etiam dicitur, ut et Lucano lib. vi. Fontem hunc auctor vocat LVII. 2. *Dalec.*

CAP. IX. *Magnesia.*

Promontorium Sepias] In eo pro-montorio Peleum cum Thetide se-mel concubuisse, Achillemque genu-isse, tradit Euripides. Inde nata fa-bula est Apollodoro, Peleum cum ea in sepiam mutata rem habuisse. Rhodig. XXIV. 6: *Idem.* In mei Apollodori

Delph. et Var. Clas.

Biblioth. lib. III. non nisi in varias formas mutatæ, ignis, aquæ, aut feræ cujuspiam mentio fit.

CAP. X. *Macedonia.*

Macedonia] De hac Nic. Gerbel. Descrip. Græc. lib. II. Sigon. de Ant. Jur. Provinc. II. 8. et Pancir. super Notic. I. 135. et Onuph. Panvin. de Imp. Rom. pag. 775. *Dalec.*

In ora sinus Macedonici oppidum Chalastra] Legendum ex apographo Tolet. *In ora sinus, Macedonica oppida Chalastra, &c.* Nec temere additum *Macedonica*, ob vicinitatem Thraciæ et Macedoniae. Nam Stephanns Chalastram Thraciæ contribuit, non Macedoniae. *Pintian.*

Pydna, Derrha, Scione] Paulo post in mentione Pallenes reddetur *Scione*. Hic non *Derrha, Scione*, sed *Crestone* legendum puto, ex Herodoto in Polymnia. Meminit etiam Stephanus. *Idem.*

Oppida, Nisos, Brygion, Eleon, Mende] Locus est corruptissimus, non minus in scriptis quam impressis codicibus. Diximus in Pomponium videri nobis legendum, *Sane, Aphitis, Scione, Mende*, ex Herodoto et Strabone in collectaneis. *Idem.*

Oppidum in cacumine fuit Acrothron] Notandum, post hæc verba subsequi debere illa, quæ per errorem paulo post ab imperitis librariis posita sunt, *cujus incolæ Macrobii cognominantur*, ex Pomponio, Luciano, Solino. *Idem.*

CAP. XI. *Thracia.*

Thracia] Pancirolus super Notic. I. 132. Onuph. Panvin. Imp. Rom. p. 783. *Dalec.*

Inde Brysas, Sapæos, Odomantes, Odrysarum, &c.] Lege, *Inde Brysas, Sapæos, Odomontes. Odrysarum gens fundit Hebrum, accolentibus Carbiletis, Pyrogeris, &c.* Salmas. p. 158. b.

Hæmi excelsitas] Hæmus hodie Turcis Balkam, Scelavonibus Kon-nuila, Kumoviza Ortel. ubi plura. *Dalec.*

Plinius.

14 Q

Tum locus Doriscus, CXX. millia hominum capax] Sic legunt alii, sed utrumque exemplar rectius, *decem millia hominum capax*. Nota est apud Herodotum historia dinumerati a Xerxe, apud Doriscum Thraciæ, exercitus per myriadas, hoc est x. m. Ammianus quoque Marcellinus libro dno devigesimo: 'Quonsque nobis Doriscum Thraciæ oppidum, et agminatum intra concepta exercitus recensitos, Græcia fabulosa, numerabis?' *Pintian*.

Dinumeravit exercitum] In eum locum singulas myriadas advocans, ut ea ratione tam numerosum exercitum recenseret, nec falleretur. *Dalec*.

Portus Stentoris] Vetus lectio, *Portus tentoris*. Hermolaus castigavit, *Portus Stentoris*: probe; sed castigationis confirmatio non probat: 'quia Herodotus,' inquit, 'lacum in Thracia Stentoridem appellat:' quasi innuat, et lacum et portum cognomines esse, et Stentoris hoc loco rectum esse. Nos contra *Stentoris* patrium esse casum arbitramur: et dici a Plinio *Portus Stentoris*, ut a Virgilio 'urbem Patavi.' Liqueat id ex Ovidio primo Tristium: 'Saltus ab hac terra brevis est Stentora petenti.' A quo loco, non aliunde, petenda fuit Hermolao castigationis suæ probatio. Hoc autem Hermolai erratum Ovidianum etiam interpretem in errorem traxit, qui 'Stentora' illic pro 'Stentorida' positum ait. Nam rationem syllabæ vis immutabilis sequentis tuetur. *Pintian*.

Ænos] Crediderim Ænea, quam Dionysius in Chersonneso Pallene scribit ab Ænea fuisse conditam: ab ea vero Æneadas vocatos, Stephanus tradit: Æneatas autem Livius et Dionysius. Turn. xvii. 6. *Dalec*.

Namque Thracia altero latere a Pontico litore incipiens, &c.] Lege, *Namque Thracia altero latere a Pontico litore incipiens, ubi Ister amnis immergitur, tres pulcherrimas in ea parte urbes habet,*

Istropolin Milesiorum, Tomos, Calatinque, quæ antea Cerastis vocabatur. Vide Is. Vossium in Melani, p. 125.

Oppida, Thynnias, Almedessos] Vetus lectio, *Halmydessos*. Hermolaus *Salmydessos* emendat ex Stephano et Strabone. Sed habet prior lectio suos etiam assertores, Ptolemæum et Pomponium, item Sophoclis enarratorem in CEdipo Tyranno: qui (quod notandum est) cum *i*, in penultima, *Halmydisso*s profert: quod et ipsum facit etiam Xenophon sexto ascensus Cyri. *Pintian*.

Ab eo Cherronesus CXXVI. M. pass.] Ita Hermolaus, cum antea *cerron* est, non *Cherronesus*, scriptum esset. Cæterum Hermolai castigatio nullo modo tolerari potest. Nam si Macrontichos inde appellatus est, quod (ut paulo ante dixit) porrectis muris a Propontide ad Melana sinum procurrentem excludit Cherronnesum, necesse est ut Macrontichos prope ipsam sit Cherronnesum, vel in ipsa potius Cherronneso. Vellem igitur dicat mihi Hermolaus, si hoc datur, quomodo possit Cherronnesus a Macrontichos tot millium intervallo submota esse. Quod si non regionem Hermolaus, sed urbem Cherronnesum accipit, par ratio est. Nam quum Cherronnesus urbs in ipso sita sit Cherronnesi regionis Isthmo, auctore Stephano, et itidem Macrontichos sit in ipso Isthmo, si longo muro Macrontichos excludit Cherronnesum, qua (obsecro) parte exclusio illa fit? nempe in ipso Isthmo. Cum igitur in confesso sit et Macrontichos et Cherronnesum urbem in eodem Isthmo esse, et angustiae hujus Isthmi sint ejusdem spacia cum Isthmo Peloponnesi, ut mox subjunget, et latitudo Isthmi Peloponnesi sit v. m. pass. ut supra retulit hoc volumine, capite quarto, consequitur ut nullo modo Macrontichos abesse a Cherronneso queat (sive regionem Cherronnesum sive urbem accipias) cxxvi.

M. pass. Quapropter expensis ad amussim, ut aiunt, supradict. Plin. locis, et item veteris utriusque codicis lectione, in qua habetur *ab eo cerron est*, adducor ut putem non *cerron* hic, sed *Serrium* legendum esse. Regreditur enim hic Plinius ad initium septentrionale Thraciæ, quod est Istri ostium, ut ab eo dinumeret locorum in ora insignium distantias, exclusa Cherronneso. Distare igitur tradit ab ostio Istri fluvii os Ponti DLV. M. et ab ore Ponti usque ad Macrontichos, hoc est Isthmum Cherronnesi, esse CL. M. et ab Isthmo per oram ipsam, exclusa Cherronneso, Serrium usque promontorium CXXVI. M. Quod mire quadrat cum præcedentibus Plinii verbis, hoc capite non multo ante: ‘A Dorisco incurvatur ora ad Macrontichos, CXXII.’ Nam Doriscus locus propinquus admodum est Serrio promontorio, inter ipsum positus et Cherronnesum, et ob id minus distans a Longo muro quam Serrion. Doriscus enim abest a Macrontichos, seu Longo muro, CXXII. M. passuum, ut dixit: Serrium autem, IV. M. amplius. Unde liquet Serrion a Dorisco quatuor tantum millibus pass. distare. Quod autem tenni intervallo submotum a se invicem sunt Serrion et Doriscus, patet, tum ex Plinio, qui hoc capite post Serrium et Zonem subjicit statim Doriscum, tum etiam ex Herodoto in Polymnia, unde mutuatus est omnia hæc Plinius. Cujus verba, etsi alioqui (nisi summa necessitate cogente) perquam invitum id faciam, fastidio lectorum parcens, libuit hic subtexere ad majorem rei confirmationem: ‘Naves quidem omnes, quæ ad Doriscum appulsæ fuerant, navarchi Xerxis jussu ad littus applicuerunt Dorisco contiguum, in quo Sale urbs Samoethracum, et Zonæ, et ultimum ejus oræ promontorium Serrium.’ *Pintian.*

Promontorium Chrysoceras] Scribe,

Chryseon Ceras. Salmas. p. 165. b.

Oppidum Gonos] Utrumque exemplar scriptum *Ganos* legit. Hermolaus *Gonos* substituit. Nos antiquam lectionem defendimus, tum ex Xenophonte, septimo ascensus Cyri, *Ganon* eam nominante: ‘Tradam,’ inquit, ‘ei Bisanthen, et Ganon, et novum murum.’ *Pintian.*

Alius namque ibi Isthmos angustia simili est, &c.] Legend. *Alius namque ibi Isthmos angustia similis, eodem nomine est: pari latitudine illustrant duæ urbes utrinque littora: haud dissimili modo tenere, Pactye a Propontide, Cardia a Melane sinu.* Mox sequitur: *utræque comprehensæ postea Lysimachia quinque millibus passuum longis muris.* Dicit Cardiam et Pactyen Lysimachia comprehensæ fuisse muris longis quinque millibus passuum. *Salmas.* p. 167. a.

Pactiæ a Propontide, Cardia a Melane sinu. Hæc ex facie loci nomine accepto, utræque compressæ] Scribendum *Pactye*, numero unitatis, ex omnibus agminatum geographicis. Verba autem postrema, *utræque compressæ*, mendosissima esse arbitror, quicquid sentiat hoc loco Hermolaus: quod (pax sit dixisse) et frivolum est, et nihil colligens. Ego autem non dubitabo sententiam hic meam aperte dicere: appellent me divinum, sive quo magis nomine libuerit, modo sciant in rerum omnium cognitione, majorem partem conjectatione divinationeque constare. Puto igitur verbis illis causam assignari, cur *Pactye* urbs sic dicta sit, quod idem in Cardia urbe fecerat, scribendumque, *altera a compressu*, sive quod ob angustias loci domus ipsæ inter se essent compressæ et stipatæ (ut de Arado insula Strabo et Pomponius tradunt. Quantum patet, totam esse oppidum, tantamque esse habitatorum multitudinem, ut domos multis tabulatis sublimis inhabitent, et super aliena tecta sedem ponere liceat) seu quod in

ipsis Isthmi faucibus sita, compressa quodam modo et arcata sit, a verbo Græco *πάκτη*. *Pintian.*

Resiston ex adverso coloniae Parianæ] *Rhdeston* forte potius quam *Resiston* legi debet, ex Ptolemæo: qui Bisanthem sic quoque cognominatam tradit, ut in Pomponium meminimus. Nam auctori, qui Antonini nomine vulgo circumfertur, quantum fidei haberi debeat, alio loco commodius disputabitur. *Pintian.*

Hecubæ tumulus, &c.] Lege: *Hecubæ tumulus, Statio Achæorum, et turris delubrum Protesilai.* Salm. *ibid.*

Inter Tencdum et Chium] Vetus uterque codex, *Inter Tenum et Chium*; quæ lectio placet magis quam prior. Nec me movet Solini auctoritas, quia Hermolaus innititur. Cujus scriptis (nisi Plinium transcriberet) tam parum deferrem, ut minus nequirem. *Pintian.*

Æx nomine a specie capræ, &c.] Legend. *Et Æx nomine a specie capræ, quæ ita Græcis oppellatur et medio mari exilins, cernunt eum a dextera parte Antandron navigantes ab Achaia, &c.* Vide Salmas. p. 168.

CAP. XII. *Insulæ inter eas terras, inter quas Creta, Eubæa, Cyclades, Sporades, Hellesponti, Ponti, Mæotidis, Ducia, Surmatia, Scythia.*

Et oppido Cassiope, temploque Cassii Jovis] Legendum forte, *temploque Cassiopæi Jovis.* Nam Cassiope Ptolemæo et oppidum et promontorium est, in quo fortasse templum erat Cassiopæi Jovis. Porro Strabo et Stephanus *Cassope* enunciant, non *Cassiope*. *Pint.* *Et oppido Cassiope, temploque Cassii Jovis]* Illic nunc extat templum divæ Mariæ in Cassiopo, ædificatum ex ruinis Cassiopes. *Dalec.*

Same] Ab hac Samei dicuntur, ut a Samo Samii. Straboni Same civitas est Cephaleniæ. Apud Melam II. 7. Same et Cephalenia magno errore ut insulæ duæ diversæ recensentur, ac iteni Neritus et Ithaca, cum Neritus

sit Ithacæ mons, ut patet ex hoc capite. *Dalec.*

Ægine] Eam Pericles et Pemades dicebant esse Peira i *λήμην*, non, ut interpres legit apud Plutarchum, *λήμένα*: Samum vero civitatis *ἀποβήωγα*: fossam, vallum, munimentum. *Rhodig. XII. 6. Idem.*

Ænone] Ab Ænone Asopi filia, ut ab ejus sorore Coreyra, Coreyra, quæ antea Scheria vocabatur. Dicta est et Ænone Oinopia. Ovidius: 'Oinopiam Minos petit, Æacideia regna.' Pindarus: *σὲ δ' ἐς νῆσον Οἰνοπίαν ἤνεγκον κύματα.* Æacum *Οἰνῶνης βασιλέα* in Nemæis. Euripides in Iphigenia: *Οἰνῶνης πρόμον*, id est, *πρόμαχον, προαγωνιστήν, προστάτην, προηγούμενον.* *Zeus* (inquit) *Διακὸν δ' ἔφυσεν Οἰνῶνης πρόμον.* *Leopard. III. 8. Idem.*

Et in Megarico sinu Methurides IV.] Stephano *Methuriades* sunt, non *Methurides*: statuitque eas prope Træzenem inter Africam et Æginam. Cæterum quoniam Æginæ mentio occurrat, non sit mihi frandi, opem Nasoni periclitanti ferri contra Hermolai auctoritatem, depravare illum volentis. Nam Hermolaus, ubi paulo ante Plinius hujus insulæ meminit, castigare volens Ovidianum illum versum sexti Transformationum, 'Ænopiam veteres appellavere, sed ipse Æacns Æginam,' &c. 'Ænonem' dicit in Ovidio legendum, non 'Ænopiam.' Nos ei damus, 'Æginam' appellatam esse 'Ænonem,' passim id scriptorum magna asserente caterva, sed non ideo concedemus 'Ænopiam' appellatam non esse. Potest enim locus unus, quod frequentissime contingit, duo et plura habere nomina. Æginam autem appellatam esse Ænopiam, auctor est Pindarus, sic Æginam alloquens ultimo Isthmiorum Idyllio: 'Te autem in insulam Ænopiam ducens cognovit, ubi peperisti divinum Æacum gravitonanti patri, præstantissimum omnium mor-

talium.' Lapso etiam in eundem errorem Ovidii enarratore. *Pintian.*

Dosiades eam a Creta Nympha Hesperidis filia, &c.] Lege ac interpunge: *Dosiades eam a Crete Nympha, Hesperidis filia Anaximander, a rege Curetum Philistides Mallotes: Crates Aëriam primum dictam, &c.* Dosiades, qui Κρητικά scripserat, Cretam a Crete Nympha indigena scil. vocatam dixerat. Anaximander a Crete Hesperidis filia; alii a Crete Jovis et Idææ Nymphæ filio. Vide Salmas. pag. 169. b.

Apteron] Inter Apteron et mare Μουσείων locus fuit, in quo Sirenæ cum Musis contenderunt, quæ a Musis victæ, doloris impatientia ab humeris alis remotis, et abjectis, in mare dederunt se præcipites, unde ἀπτέρου nomen, uti refert Stephan. Unde et Ausonius in Grypho seu Idyll. xi. 21. 'Tres volucres, tres semideæ, tres semipuellæ, Ter tribus ad palmam jussæ certare Camænis, Ore, manu, flatu, buxo, fide, voce canentes.' Eademque de re Enstath. super Iliad. A. p. 64. Paulo aliter tamen Pausan. Bæot. p. 308. *Dalec.*

Eodem tractu Ophiussa, Butoa, Rhamnus] Vetns lectio, *Ophiussa, Buto, Aranus:* lego *Aradus*, non *Aranus*, ex Stephano, qui tres celebrat Arados insulas: Phœnices unam, de qua supra: alteram in mari rubro. Tertiam prope Cretam. *Pintian.*

Tres Musagores appellatæ] Legendum, *tres Musagoræ appellatæ;* aut certe, ut vetus fere habet lectio, *tres Musagorus appellant*, ut sit *Musagorus* accusandi casus Græcus. Nam in Pomponio etiam libentius legem, 'Et quas Musagorus numero tres uno tantum vocabulo appellant.' Hoc enim melius quam quod Hermolaus ait. *Idem.*

Ceos] In hac insula Strabo refert, vetusta consuetudine, sexagenarios potos et coronatos, spectantibus necessariis, sacro peracto, cicuta haus-

ta, κοινεῖαζομένους, quam a necandi celeritate quidam ἐφήμερον vocant, mortem sibi consciscere. Rhodig. xviii. 31. Menander, καλὸν τὸ Κέλων νόμιμον ἔστι, φανία. 'Ὁ μὴ δυνάμενος ζῆν καλῶς, οὐ ζῆ κακῶς. Meminit et Elianus Hist. lib. iii. et Stephanus in dictione Ἰουλίς. Idem fere mos senes sexagenarios Tiberino e ponte deturbandi apud præcos Romanos olim quorundam de sententia obtinuit: unde et Depoutani vocati sunt. Vide apud Fest. Sexagenar. ap. Nonium dictionem 'Casnares,' pro qua corrupte legitur 'Carnales.' De Ceo insula hæc leguntur apud Strab. l. ix. 'Ceos quaternas continet urbes, inde Tetrapolis vocitata. Duæ vero restant, Carthæa scilicet, et quam Iulidem appellant: ad quas reliquarum habitatores concurrerunt: Carthæam quidem a Pæessa, Iulidem vero e Corisia.' Ex Iulide oriundus fuit Simonides primus auctor condendorum carminum. *Dalec.*

Tam modico interfluente euripo, ut ponte jungatur] Uterque codex, et tam modico. Toletanus vero ponto legit, non ponte: ut non absurde legi queat: ita modico interfluente euripo, ut ponto jungat. *Pintian.*

Gereste ad Atticam vergente et ad Hellespontum Caphareo insignis, a septentr. Cenæo] Puto erratum esse in ordine verborum, concipiendaque esse ad hunc modum, partim ex vetustis codicibus, partim ex conjectura: *Gerasto ad Atticam vergente; ad Hellespontum Caphareo; a septentrione Cenæo insignis.* *Pint.*

Seyros] A Seyro vate nominata fuit, qui ad Eleusinos cum Erechtheo bellum gerentes ex Dodone profectus in prælio occidit, cum in Phalaro Palladis Seyradis sacellum ædificasset, Rhod. xxviii. 23. *Dalec.*

Delos] Delos Apollinis et Dianæ natalis, quos Latona Titani filia ex Jove peperit. Manilius apud Varro-

Deos Latona peperit casto complexu Jovis: *Δι' φιλότῃτι μῆγῃσα. Scal.* Illic fuit ara cornea, quam inter septem orbis miracula recenset Martial. 1. 1. 'Dissimulatque Deum cornibus ara frequens.' Vide Politian. Miscell. c. 52. et Callimach. Hymno Apoll. vs. 62. et Diog. Laërt. lib. viii. p. 313. et ibi Hortibon. *Idem.*

Quæ diu fluctuata, ut proditur, sola motum terræ non sensit ad M. Varronis ætatem. Mutianus prodidit bis concussam] Delum immobilem mansisse, ex quo Apollo et Diana in ea nati sunt, omnibus compertum est, vulgatis etiam de ea re Maronis versibus: 'Quam pius arcitenens, oras et littora circum Errantem, Mycone celsa Gyaroque revinxit, Immotamque coli dedit, et contemnere ventos.' Quo in loco multa Servius. Longa item ejusde rei commentaria apud Herodotum in libro cui Titulus Erato, citato oraculi versu: 'Movebo Delum, immobilem quamquam.' Et longior apud Senecam sexto Naturalium Quæstionum. His prædictis, videntur mihi Pliniana verba sic scribenda: *Quæ diu fluctuata, ut proditur, sola terræ motum non sensit. At M. Varronis ætate Mucianus prodidit bis concussam*; stipulante etiam Toletano archetypo, in quo *At* legitur, non *Ad*. Nam si accipiamus Delum, a quo tempore immobilitate donata fertur, immunem terræmotus usque ad M. Varronis ætatem durasse, necesse habebimus crimen falsi intendere, tum Herodoto, qui allegato libro scribit, quo tempore Datis exercitum duxit adversus Græciam, Delum concussam esse, præsagium videlicet futurarum Græciæ calamitatum, (Datin vero multo ante M. Varronis tempora fuisse, nemo est qui ignoret,) tum etiam Thucydidi, qui secundo belli Peloponnesiaci Delum ait circa ejus belli tempora tremuisse. Item Callistheni philosopho, qui inter multa prodigia, quibus de-

nunciata est duarum urbium Helices et Buræ eversio, maxime notabilia fuisse prodidit columnam immensi ignis, et Delon agitatum. *Pintian.*

Phocussa, Phæcasia] Potest quidem defendi *Phocussa*, ut denominata sit a Phocis, sicut et Phocæa Ionæ urbs, auctore Stephano. Sed magis est, ut legatur *Phacussa* a lente, quasi lentaria, ut in fine quinti 'Erebinthos,' hoc est ciceraria. Agnoscit etiam Phacussas insulas Stephanus. *Pintian.*

Tantundem ipsa in longitudinem patens] Recentiores patere xxx. miliarium longitudine affirmant: et circuitu lxxx. *Dalec.*

Ios a Naxo XXIᵛ. millia passuum] Omissa est hoc loco, incuria librariorum, *Scyros* insula: quæ res Hermolao causa allucinandi fuit. Scribendum igitur *Scyros, Ios*, &c. ex utroque antiquo exemplari. Alioquin infra, ubi in sinn Pagásico Plinius memorat eam, male subjecisset, *Cycinethum et Scyrum supradictam*, cum antea nulla ejus præcessisset mentio. *Pintian.*

Thera] Callimach. apud Strabonem lib. xvii. Καλλίστη τὸ πάροιθε, τὸ δ' ὕστερον οὖνομα Θήρη, Μητῆρ εὐλπουν πατρίδος ἡμετέρης. *Dalec.*

Peparethum] Inde vinum Peparethium apud antiquos nobile. Athen. *Dalec.*

Lemnos] Vulcano sacra. Papinius: 'Ægæo premitur circumflua Nereo Lemnos, ubi ignifera fessus respirat ab Ætna Mulciber.' De fumantibus ejus collibus Flaccus: 'Ventum erat ad rupem, cujus pendentia nigris Saxa jugis fumant, coquiturque vaporibus aër.' Dionysius: 'Et celsa Scyros, Peparethus, sacraque Lemnos: Fertilis atque Thasos, simul Imbros: post Corybantum Mænibus antiquis Samothracia cernitur alta.' *Idem.*

Dardanium] Dardania Leucadia quoque vocata fuit, quod procul in-

tuentibus albicet: deinde Thracia ab incolis Thracibus, ac tandem Samothracia; quoniam post Thraces Samii in ea habitavere. Vide Rhodig. xxi. 48. et Ortel. Onomast. seu Thes. Samos. *Idem.*

Constrato in navibus ponte] Sic quidem habet omnis scripta et excusa lectio. Sed vix possim verbis exprimere, quam a meo abhorret animo hic in Plinio loquendi modus, vulgaris adeo et plebeius. Proinde scribetur fortasse magis e dignitate et gravitate Pliniana, 'Constrato navibus ponto,' ut Juvenalis illud: 'Constratum classibus iisdem, Suppositumque rotis solidum mare credimus.' *Pintian.*

Porrigitur inde tenuis Euripus LXXXVI. M. pass. spatium ad Priapum, &c.] Lege, *Porrigitur inde tenuis Euripus CXXXVI. M. pass. ad Priapum urbem Asiæ, qua magnus Alexander, &c.* Nec enim urbem Priapum transcendit, sed mare ad illam urbem. *Salmas. 184. b.*

Cimmerius Bosphorus id os vocatur, M. M. D. passuum latitudine] *Hermolaus, III. M. D.* ex Polybio legendum censet. Sed habet impressa lectio suos assertores. Strabo libro septimo: 'A Myrmecio autem stadiis bis totidem vicus abest Parthenium, qua ingressus est angustissimus stadium xx. Cui opponitur vicus Achilleius nominatus in Asia.' Adstipulator etiam apographon Toletanum, in quo *II. M. D.* propalam habetur, non aliter. *Pintian.*

Ab ostio ponti Apolloniam, CLXXX. VIII. M. D.] Corrigo *CLXXXVII. M. D.* ex utroque exemplari: nec aliter constaret ratio calculi infra scriptorum numerorum. Pari ratione quod sequitur paulo post. *Idem.*

Ad Panticapæum extremum in Europæ ora, CCXXII. M. D.] Corrigen-
dum ex eisdem exemplaribus, *CCXII. M. D.* Cæterum res est æstinatione digna, cur Plinius dicat Panticapæum extremum esse in Europæ ora.

Nam cum Europæ ora protendatur ad Tanais usque ostia, qui duas continentes determinat, Asiæ ab Europa, Panticapæum extremum esse in Europæ ora falso falsius est: monstrante id vel Ptolemæo libro tertio, qui post Panticapæon septentrionem versus statuit in ipsa ora, Myrmecion, Parthenium, Zenonis Cherronneum, Heraclion, Nova munia, Lianum, Acram, Hygrin, et postremo Cardeam prope Tanais occidentale ostium. Quapropter non *Europæ ora* puto hic legendum, sed *Euripi ore*: appellat enim Bosphori longitudinem Euripum, ut supra de Bosphoro Thraciæ hoc ipso capite, 'Porrigitur inde tenuis Euripus LXXXVI. M. pass. ad urbem Priapum.' Quod autem Panticapæum situm sit in ore ipso adituque Bosphori, præter Ptolemæum docet Plinius in sequentibus: 'Restat,' inquit, 'in ipso Bosphori introitu Panticapæum:' et Strabo in septimo: 'Tellus alia deinceps fertilitate conspicua est, usque ad Panticapæum Bosphoranorum metropolim. Ea vero in ostio Mæotidis sita est.' Et paulo post idem Strabo: 'Os ipsum Mæotis Bosphorus appellatur Cimmerius: ejus vero initium ab ampliore latitudine ad stadia Lxv. ubi ex Panticapæi locis ad Phanagoriam propinquissimam Asiæ civitatem inchoavit; terminatur autem ad angustissimum Euripum.' Hæc Strabo. Appellat autem *Panticapæum* extremum Ponti oppidum: de Ponto enim et ejus mensura hic agitur. Mæotis vero non continetur Ponti nomine. *Pintian.*

Abnobæ] Mss. *Arnoba*. Abnobii montes Herciniæ pars. *Das Hessische Gebirge*. Arnoba convenit magis loco scaturiginis, quem vocant *uff der Ear*. Fons ejus non procul abest ab *Eschingen* pago. Mox ab origine recipit rivos duos, alterum *die Priegen*, a quo vicinus tractus *Pregena* dicitur: alterum *die Bregen*. Hero-

dotns scripsit, eum ἔρξασθαι ἐκ Κελ-
τῶν, καὶ Πυρρῆνης πόλιος, ubi fortasse
legendum Πυρρῆνης χώρας. Dalec.

*Ac per innumeras lapsus gentes Da-
nubii nomine, immenso aquarum auctu:
et unde primum Illyricum alluit, Ister
appellatus, LX. annibus receptis, &c.]*
Cui non subolet hæc verba a proprio
et vèro revulsa ordine, in insulsum
ineptumque discessisse? Nam com-
pares materiæ separantur, conjun-
guntur dispares, Danubii nomen cum
auctu aquarum, Istri appellatio cum
annibus receptis. Legatur igitur
meo periculo sic: *Ac per innumeras
lapsus gentes Danubii nomine, et unde
primum Illyricum alluit, Ister appella-
tus, immenso aquarum auctu, sexaginta
annibus receptum, &c.* Pintian.

Peuce insula] Sic vocata a Baster-
nis Peucinatorum montium accolis, qui
eam occuparunt. Dalec.

Naracustoma] A congelatis et stu-
pidis piscibus, quorum ibi capitur
maxima copia. *Arecostoma* legendum
ait Hartung. Decur. 11. num. 2. Id.

Tertium Calostoma] Lege *Tertium
Calon stoma juxta insulam.* Et paulo
post, lege: *Boreon stoma, et Spilon
stoma, i. Psilon stoma.* Et paulo post,
pro *dulcemque intelligi haustum*, scribe,
dulceque intelligi haustu. Salm. p.
186. a, b.

Et insula Conopon diabasis] Locus
est corruptissimus, et tantum non
conclamatus. Auguror tamen men-
tionem fieri Cones insulæ ad Istri
ostia, de qua in tertio Lucanns: 'Et
barbara Cone, Sarmaticas ubi perdit
aquas.' Pintian.

Daci Romanis dicti] Erroneam hanc
opinionem ostendere conatur Delr.
super Sen. Trag. par. ult. pag. 332.
et 384. Discrimen inter Dacos et
Danos explicat. Dalec.

Sarmatæ] Straboni Getæ ad Pon-
tum, orientem versus, circa ostium
Danubii sedes habent: Daci vero ad
Istri fontem in Germania usque ad
ejus præcipites decursus sive cata-

ractas. Utriusque tamen gentis ser-
mo idem est. Vide supra 11. 26.
Sarmatæ in Europa, Poloni. Sar-
matæ Asiatici inter Tanaim hodie
Tana, et Coracem, hodie Copa, fluvios
siti, hodie Abgasti. Idem.

Iazyges] Hungarorum vulgus adhuc
hodie eos appellat Iaz voce decurta-
ta. Idem.

Annis Tyra] Nuester Moldaviæ,
qua mare ingreditur, supra Turla.
Dalec.

Tumulo ejus viri clara] Translato in
eam herois corpore, a matre Thetide.
Eadem et Phaenna dicitur, quasi
φαινή, et Alba, ardearum albarum
multitudine: nec, ut quidam censent,
alia est quam Achillis Dromos. Vide
Rhod. xiv. 4. et Melam 11. 1. Idem.

Enæcadloæ vocantur incolæ] Est vo-
cabulum Græcum ab ἐν, id est, in,
ὄκος domus, καὶ ἀλᾶν, cugari, quod do-
mibus curru i positos oberrent et
vagentur. Idem.

Sex oppida Charasenî, Assyranî]
Scribe, Characeni, Lagyrani, a Cha-
race et Lagyra oppidis, quæ Ptole-
mæus simul memorat in ora Tauricæ
Chersonesi. Pintian.

*Clauduntur ab occidente Cherroneso,
ab ortu Scythis Satarchis]* Utrunque
exemplar: *Clauduntur ab occidente
Cherroneso nec ab ortu Scythis Satau-
cis.* Lego: *Cluduntur ab occidente
Cherronneso. Ea habitatur Scythis Sa-
tarchis.* Quo de loco plura diximus
in Pomponiuni. Idem.

*Panticapæum Milesiorum a Theodo-
sia, M. XXXV.]* Fœda numeri deprava-
tio. Nam Strabone auctore in VII.
Panticapæum circiter DXXX. stadia
distat a Theodosia, quæ colligunt
LXVI. M. CCL. pass. Toletanum apo-
graphon, LXXXVII. D. Pint.

*A Cimmerico vero oppido trans fretum
sito, II. M. D. ut diximus passuum]*
Miretur quis magno jure, qua ratione
hic Plinius opponat Panticapæum
Cimmerico, cum Panticapæum sit in
introitu ipso et initio Bospori, ut

paulo ante ex Strabone et Plinio probavimus, Cimmericum autem in parte Asiæ, in summa ostii parte, quod libro sexto, capite sexto, Plinius docet his verbis: 'Ultimoque in ostio Cimmericum, quod antea Cerberion vocabatur.' Nam Panticapæum Hermonassæ opponi debuit, secundum Plinium eodem libro et capite, et Ptolemæum libro quinto: secundum Strabonem vero libro septimo, Phanagoriæ. Deinde inter Panticapæon et Phanagoriam LXX. stadia esse prodit idem Strabo eodem libro: hoc est M. passuum VIII. DCCL. deambularique id fretum plaustis nimio rigore, usque adeo ut cœnum fiat et via, quod Plinius statim etiam affirmat: 'Hæc ibi,' inquit, 'latitudo Asiam ab Europa separat, eaque ipsa pedibus plerumque pervia, glaciato freto.' Augustissimum autem Euripum esse Strabo ait, XX. stadiorum inter Parthenium Europæ vicum, et Achilleum Asiæ etiam vicum. Quare verba hæc Plinii magna et audaci curatione indigent. Nam et permittenda sunt verba, et corrigenda. Non omnino itaque male legi ad hunc modum posset, 'Ab Hermonassa vero oppido, ut dicemus, trans fretum Cimmericum sito, IX. M. pass.' ut verba illa, 'ut dicemus,' referantur ad librum sextum, et caput item sextum, ubi de Hermonassa Asiæ oppido trans fretum sito fit mentio. *Idem.*

Bosphori Cimmerici latitudo, XII. M.D. passuum] Scribendum videtur, *Bosphori Cimmerici longitudo, XII. M.D. pass.* Sic enim lego, non *latitudo*. De qua cum statim ante dictum sit, consequens erat ut longitudinem indicaret. Sed adhuc longitudinis numerum non puto vacare errore. Nam teste Strabone undecimo, et Ptolemæo quinto, itemque Stephano, alterum Bosphori aditum, hoc est septentrionalem, vicus obtinet Achilleum nomine, alterum vero a meridie Coricondame vicus. Porro

ab Achilleo (ex eodem Strabone) usque ad Satyri monumentum, stadia sunt XC. cui proximus est vicus Patrens, a quo ad Coricondamen stadia sunt CXXX. Colliguntur igitur stadia omnia ab Achilleo ad Coricondamen circiter CCXXX. quæ ad passus redacta fiunt XXVII. M. D. longitudo videlicet Bosphori Cimmerici. Ex supputatione autem Ptolemæi colliguntur stadia CCCLXXV. nam inter parallelas utriusque loci lineas intersunt partis unius magni circuli quadrantes tres. *Idem.*

Geloni] Geloni arcu præliari solabant. Statius in Achillem: 'Quo Magetæ sua gæsa citent, quo turbine cæstum Sauromates, falcemque Getæ, arcumque Gelonus Tenderet.' *Had. Jun. l. 2. Dalec.*

Riphaei montes] Moschovitæ hodie vocant *Semnoi Poyas*, id est, mundi cingulum. *Idem.*

Hyperboreos] Inngros et Vogolicos hodie vocari multi credunt. Permiis, Pecerris, Pinnagis ii contermini sunt. Annosum degunt ævum, hoc est, ex Strabonis sententia, mille annos vivunt. Antimachus Hyperboreos eosdem esse putat cum Arimaspiis monoculis Herodoti. Strabo credit ex historia Scythica Homerum Cyclopas induxisse. Damastes, libro de Gentibus, ultra Scythas Isedonas esse tradit: post hos Arimaspos: ac deinde Riphæos montes, ultra quos, Hyperboreos quæ mari vicina sunt tenere, et ab eorum tractu flare Boream. Matth. a Michaw omnia hæc fabulosa esse testatur, ipse oculatus testis. *Idem.*

Ibi creduntur esse cardines mundi, extremique siderum ambitus] Hic locus ita distinguendus: *Ibi creduntur esse cardines mundi, extremique siderum ambitus, semestri luce, et una die Solis adversi, non ut imperiti dixerent, ab æquinoctio verno in autumnum: semel in anno solstitio oriuntur in his Soles, brumæque semel occidunt.* Semestris lux illis

una dies est, solemque adversum habebant, ut Pomponius scribit, quem Plinius reprehendit, ab æquinoctio verno in autumnum: ut ipse Plinius mavult, ab solstitio in brumam. Vide Salmas. Plin. Exercit. p. 207.

Regio aprica, felici temperie, omni afflatu noxio carens] Lege: *Regio aprica, felici a se temperie, omni flatu noxio carens*: multæ autem regiones per se, sitnque ipso satis temperatæ, quæ tamen noxiis afflatibus infestantur. Hyperboreorum vero regionem tum a se felici esse temperiæ et fertilem, tum omni noxio flatu carere. Salmas.

Mors non nisi satietate vitæ, epulatis delibutisque, &c.] Legend. *Mors non nisi satietate vitæ, epulatis delibutisque, serio luxu, ex quadam rupe in mare, &c. serium luxum quare appellet, vide Salmas. p. 208. b.*

*Quidam eos in prima parte Asiæ lit-
torum posuere, non in Europa, qui
sunt ibi similitudine et situs, Ataco-
rum nomine*] Quæ sunt turpiter in-
quinata. scribe: *quia sunt ibi simili
habitudine et situ gens Attacorum no-
mine*: quidam leg. *simili consuetudine*.
Salmas.

*Qui ubi quam in semestri luce con-
stituere eos*] Sic legend. tollendo non.
Salmas.

Serere matutinis, meridie metere] Per jocum hoc dictum est; nam cum semestris eis lux sit unica dies, matutinum primos duos menses intelligimus; meridiem, extremam partem sequentium duorum; vesperam autem ultimos reliquos. Dalec.

CAP. XIII. Insula Ponti.

*Citra Istrum Apolloniatarum una
LXXX. M. a Bosphoro Thracio ex qua
M. Lucullus Capitolinum Apollinem ad-
verxit*] Ita loquitur quasi plures sint insulæ Apolloniatarum. Ex Apollonia Ponti urbe simulacrum illud sive colossus Apollinis Capitolini a Lucullo translatus fuisse, idem Plin. alio loco memorat. Salm.

Cephalonesus, Rhosphodusa] Scri-

bendum cum duplici n, *Cephalonesus*, ut notatum est: et *Rhodussa* lego potius quam *Rhosphodusa*, ex Stephano in dictione *Schimissa*. Est etiam eodem nomine insula prope Cænium urbem Cariæ Plinio, ut postea constabit, et item nrbs Argivæ regionis Stephano. Pintian.

Septentrionalis oceanus, Amalchium eum Hecataeus appellat] Vacillat hæc sententia ob inversum, ni fallor, verborum ordinem. Puto sic scribendum: *Septentrionalis oceanus a Paropamisio amne, qua Scythiam alluit. Amalchium eum Hecataeus appellat, quod nomen ejus gentis lingua, &c.* Pintian.

Mortuum mare] Apud Senecam Epistola LXVIII. Demetrius Stoicus vitam secnram, et sine ullis fortunæ incursionibus festive et eleganter mare mortuum vocat. Dalec.

Cronium] Cronii maris meminit Eustathius: 'Post Scythas,' inquit, 'qui mari Cronio vicini Caspium accolunt, Unni sunt, quos Sinocatus historiographus Turcos a Persis vocari tradit, ad orientem vernum spectantes.' Cronium dictum putat Rhodig. XII. 6. a frigoris immanitate, cui præest Κρόνος, id est, *Saturnus*. Ego vero a Cronlandia, provinciarum ultima in eo tractu, voce illis nationibus usitata, sed a Græcis depravata. Cronium mare dictum etiam Hadriaticum, vel a Saturno, qui in Italia regnavit, vel a Chrono insula, Apollonius Argon. IV. ostendit. Lycophronis interpretes Ionium sinum et Cronium vocatum fuisse, id est, *Saturnium*, tradit. Idem.

Fanesiorum uliæ] Fanesios et Sarmalos Pomponius vocat: Strabo ἐνωτοκόλτρον, quod dormituri antribus, ut lecto, incubent. 'Panotii' (inquit Isidorus) 'apud Scythas esse feruntur, tam diffusa aurium magnitudine, ut eorum totum corpus contegant.' Panotii dicti sunt a πάντες καὶ οὖς. Turn. Advers. VI. 19. Vide de his Rhod. III. 29. Horum etiam mentio fit

postea VII. 2. *Idem.*

Ingævonum] Lege, *Inguæones*. Vide Salmas. p. 229. b. *Ab gente Ingævonum, quæ est prima inde Germaniæ, Sero mons*] Et hic rursus idem erratum esse puto, præposterius verborum situs. Scribendum arbitror: *Ab gente Ingævonum, quæ est prima Germaniæ. Inde Sero mons.* De Ingævonibus, capite sequente. *Pintian.* *Ingævonum*] Beatus Rhenanus hanc vocem interpretatur dicens, *Wic*, aut *Vig*, Saxonum lingua, et eorum qui mare accolunt, sonare maris aut fluvii sinum: *Wonen* seu *Wohnen* vero (ut et Germanica communi lingua) habitare. Unde *Wigwoner*, seu, ut Belgæ enunciant, *Wigwoners*, Wigævones maris accolæ, quos Ingævones Latini vocaverunt. Hanc opinionem quoque Benthler. in sua commentat. super Tacit. de Mor. German. transtulit. Sed erroneam esse judicat doctiss. Hadr. Jun. Hist. Bat. p. 337. dictosque fuisse Istævones ab Germanico *Ost* seu *Estwones*, hoc est, ad ortum incolentes. Sed et de seq. cap. mendo quodam, quod nos sustulimus, commouit. *Dalec.*

Item Glessaria, a succino militiæ appellata, a Barbaris Austraria] Legend. *item Glesaria a succino militi appellata, barbaris Austraria.* Genus loquendi Plinianum, *militi appellata*, id est, appellata a milite. *Salm.* p. 234. a.

CAP. XIV. Germania.

Rhetiæ] Rhenanus dicit hæc non esse a superioribus distrahenda: siquidem cum iis necessario cohæreant usque ad hæc verba: Germanorum genera quinque. Atque his verbis incipit c. 14. *Dalec.*

Vindili] Sive Vandali, a vocabulo Germanico *Wandeln*, quod peregrinari. Inde Vandali advenæ, peregrini homines. Eorum sedes in Polonia ad caput Vistulæ. Megalburgenses, Pomerani, Pruteni, Marchia, Saxonæ pars. *Idem.*

Ingævones] Indigenæ, aborigenes.

antochthones, *Innwohners*. Hodie Frisii, Dani, Holsati, Ditmarsii, Westvali, Saxonæ pars maxima. Vide cap. præced. *Idem.*

Istævones] Qui ad Istrum habitant. *Westwones*, occidentales. Ii sunt Sicambri, Batavi, Mattiaci, Tencteri, Bructeri, Usipetes, Chamani, Angri-vatii, Tubantes, Bosactori, Vangiones, Nemetes, Ubii pars Saxonæ, Franci, Suevi, Danubii et Rheni accolæ. *Idem.*

Hermiones] Bellatores. Horum sedes incolunt Turingi, Misnenses, Boemi, Lusatii, Silesii, Moravi, pars Polonorum. Hermiones, olim Hertwones, ab *hert* seu *Erdt*, terra, propinqui Danubio. Hadr. Jun. supra a nobis adducto in loco dictos putat *ther-midt-wones*, hoc est, in medio incolentes, seu *Hertdmittwones*, hoc est, telluris medietullum insidentes. *Idem.*

Chatti] Ad hos addendi sunt, ex sententia Melancht. Narisci, Marcomanni, Ligii, Aarii, Elisii, Quadi. *Idem.*

Basternæ] Bastarnarum et Jazygum nomine comprehenduntur Walachi, Lituani, Ruteni, Westarnæ occidentales aratores, coloni, agricolæ. Pencini ii dicti sunt quia Pencen insulam ad ostia Danubii positam occupassent. Melanch. iv. Chronicon. *Idem.*

Guttalus] Gnttals Ptolemæo Viadrus, Odera, die Oder. Visurgis, *Weser*. Allnit is civitatem Saxonæ Hamelen. Labitur in *Aller* fluvium, ad oppidum *Verden*, supra *Bremen*. *Dalec.* Quod *Dalec.* Guttalum ait Viadrum dici, erroneum asserit Ortel. Viadumque, seu *Οὔταδον* dici. *Dalec.*

CAP. XV. Insulæ in Gallico Oceano.

Canchorum] Cauchi, aliis *Cadsant*: aliis *Walcheren*, prope Meydelburgum. Melancht. Cauchos minores esse tradit ad Bremau et Wisurgim: majores, ad Luneburgum et veterem Marchiam. *Idem.*

Marsationum] Seelandos vocant, quasi maritimos homines. Sturii, *Staveren*. aliis *Snitkeet*. Frisiabones, *Fredeborch land*. Idem.

Modicum nomini suo custodiens alveum] Mallem scriberes, *nominis sui*. Sciendum tamen in Apographo Toletano omnia supra scripta verba minime legi. *Pintian*.

CAP. XVI. *Britannia et Hibernia*.

Britannia] A *Brith*, vetusta gentis lingua, quicquid depictum coloratumque est significante, et *tania* regio. Ita ut sit *Brith-tania* *Bp̄ravla*, seu ut Græci perperam *Bperavla*, *Brithionum*, hoc est, pictorum, regio. Notus autem eruditus ex Cæs. Mela, auctore nostro, aliisque scriptoribus mos veteribus hujus vicinarumque insularum cultoribus receptus corpora glasto depingendi, ut multis inculcetur non est necesse; videatur tamen Camden. *Britan.* p. 7. Tribuni cohortis III. Britonum mentio fit sub Duce Rhætiæ in *Notic. Imp.* uti *Pancirol.* restituit. *Dalec.*

A Silurum gente] Silurorum oppidum *Ptolemæo*, *Bulæum*: nunc *Wirk-sam*. Fuit et *Siluriæ* pars *Caricta*, nunc *Gallonidiæ* pars. *Boet.* idem *Coil* et *Gunigamam* *Siluriæ* partes fuisse tradit. *Dalec.*

Dumnam] Quibusdam *Dumna*, *Dumno*, *Nerigon*, *Nordera*, *Islandiæ* vicinæ insulæ. Est autem *Nordera* maxima ex aliquot insulis, quas *Patras* vocant, proxime *Islandiam* sitas. *Dalec.*

CAP. XVII. *Gallia*.

Gallia omnis Comata] *Gallia* omnis *Italica* vel *Cisalpina* est, quam togatam ideo vocarunt, quod, ut scribit *Dion* lib. XLVI. placidior esset, ac Romano vestitu uteretur, vel *Transalpina*; ac rursus *Cisalpina* vel *Cispadana* est, vel *Transpadana*: incipit hæc ab *Ancone*, terminatur *Alpibus*. Ad mare superum finis *Rubico*, ad inferum *Arnus*. *Transalpina* circumscribitur *Oceano*, *Rheno*,

Alpibus, mari *mediterraneo*, montibus *Pyrenæis*. Dividitur hæc in *Comatam*, sic appellatam, quod incolæ studiosius *comam* alerent et summitterent; ac in *Brachatam* sive *Narbonensem*, a brachiis nuncupatam, nempe tunica, quæ sago imponebatur, et qua in curia deposita latum clavum Gallos sumpsisse, *Suetonius* in *Caio Cæsare* tradit, nimirum senatoriam tunicam. *Provincia Romana* privatim quoque dicta hæc est, quod prius a Romanis superata, et in provinciam redacta, leges Romanas moresque accepisset. *Comata* sive capillata in *Celticam*, quam et *Lugdunensem* nominarunt, dividitur, in *Belgicam*, et *Aremoricam* seu *Aquitaniam*. De *Comata* *Catullus*: 'Quis hoc potest videre, quis potest pati? Mamurram habere quod *Comata Gallia* Habebat omnis, ultima et *Britannia*?' *Pomp. Melæ* *Carni* et *Veneti* *Galliam* togatam incolunt. Vide *Comment. Cæsar.* initio lib. I. de *Bello Gal.* ubi eandem *Galliæ* divisionem cum nostro auctore tradit. *Dalec.* Imo vero confundit hic *Plin.* quæ erant discernenda. *Julius* namque in tres partes divisit *Galliam*: *Comatam*, *Celticam*, *Belgium* et *Aquitaniam*: at vero *Augustus* in IV. adjecta prioribus *Lugdunensi*, finibusque nonnihil mutatis: quam divisionem secutus est *Strabo* et *Æthic.* p. 42. utramque viva delineatione expressit in suo theatro elegantiss. ævi nostri *Geographus Abraham. Ortell.* Videatur et *Carol. Sigon.* de *Ant. Jur.* It. I. 24. et de *Ant. Jur. Prov.* I. 6. et *Onuph. Panvin.* *Imp. Rom.* pag. 791. De posterioribus autem divisionibus *Onuph. d.* lib. p. 885. &c. *Pancirol.* super *Notic.* II. 3. et 68. et 90.

Quibus Narbonensem Galliam excludit] Excludit, tanquam jam antea in provinciarum formam redactam, quam reliquam vicissent aut subegissent *Romani*, ac ideo sejunctam. *Dalec.*

Toxandri] In Eburonibus Tasandrum civitas nunc etiam celebris est, quam vulgus appellat *Saint Truden*, quam Toxandrorum caput fuisse volunt. De Toxandria Marcellinus lib. XII. 'Quibus paratis, petit primos omnium Francos, eos videlicet, quos consuetudo Salios appellavit, ausos olim in Romano solo apud Toxandriam locum habitacula sibi prælicenter figere.' *Dalec.*

Gessoriacus] Scaliger, in Ausonium, pagis olim habitatam fuisse totam Galliam putat, ut Vellannie, Gehallo, &c. fuisseque illas totas præposituras provinciarum, et amplios tractus, etiam oppidis frequentes, ut nunc apud Helvetios, qua ratione Galli etiam nunc vocant *pays*. Itaque Gessoriacum pagum fuisse tractum, qui porrigitur a Northmannis Belgis usque ad Borioniam, in quo oppidum Gisors vetustam adhuc appellationem servat. *Idem.*

Hassi] Hem, oppidum et arx S. Quintino vicina: aliis *Henaut*. Vide Tarn. Advers. VIII. 21. *Idem.*

Rinuci] Melanchthon lib. IV. Chronicon legit *Runici*, Belgis *Das Runkerland*, et apud Tacitum male scribi *Sunici* putat. Siti sunt inter Batavos et Phrisios. Rinuci aliis dicti *Roermonde*, aliis *Ravenstein*. *Idem.*

Equestris] Alii dicunt esse Lannannensem, alii vero Neocommensem. *Idem.*

Rauriaca] Hanc Cæsar in Commentariis suis vocat Sequaniam, ut est Basilea, Porrentraucum, Mompelgardum, &c. *Idem.*

CAP. XVIII. *Lugdunensis Gallia.*

Sed peninsulam spectatiorem excurrentem in Oceanum a fine Osismiorum circuitu DCXXV. &c.] Lege: *Sed peninsulam spectatiorem excurrentem in Oceanum a fine Osismiorum circuitu DCXX. M. pass. cervice in lat. &c. Cerricem vocat Istlunon*, quæ insula, seu caput, continenti seu corpori adhæret. *Gelin. Sed peninsulam, &c.]*

Peninsula ea continet civitates indigenarum dictas *Brest, le Conquet, Sainct Mahe, le Four, Sainct Paul*. *Dalec.*

Secusiani] *Secusiani Forests*. In ea regione est arx dominorum de Cnizien, quæ vetustatem nominis et originis testatur. Forum Setusianorum *Fours*. In ejus oppidulo legitur inscript. DEO. SYLEIANO. FABRI. TIGNVARII. QVI. FOR. SEC. CONSISTVNT D. S. P. R. (id est, de sua pecunia restituerunt.) Alii sunt Sebusiani, Buzei, et Bressæ. Forum Sebusianorum *Bourg en bresse*. Sebusianorum caput, *Beley*. *Dalec.*

Colonia Lugdunum] Officina monetaria Romanorum Imperatorum celebre et clarum. Alex. ab Alexand. IV. 24. Sed et olim hac eadem in urbe ad communem aram Cæsaris sexaginta quotannis populi, ingenti coacta manu, conveniebant, et, peracto sacro, de maximis rebus publico concilio decernebant. *Idem* V. 2. In aversa parte antiqui denarii cnsi a quodam ex Antoniorum stirpe Leo signatus est, ejus coloniae insigne, cum his literis infra supraque scriptis, LVGV DVNI, et hisce ad latera, A. XL. quæ annos significant deductæ coloniae post ædificatam civitatem. Dion. lib. XLVI. scribit Λουγυδοῦνον postea Λουγδοῦνον vocatam fuisse. De quibus omnibus Fulv. Ursin. Fam. Rom. pag. 23. At omnes antiquitus inscripti lapides, qui inventi sunt et quotidie inveniuntur, habent LVGV DVNVM. III. GALL. PROVINCIA. *Dal.* Non omnes habere discas ex d. Fulv. lib. pag. 168. et inscript. ant. Lipsii et Goltzii Thesaur. Ant.

CAP. XIX. *Aquitania.*

Santones liberi cognomine Ubisci] *Lego, Santones, Bituriges cognomine Vibisci*, seu *Vivisci*, seu *Bibisci*: tot enim modis olim scripserunt. Porro sic Burdegalenses vocati sunt ad aliorum differentiam. Burdegala nunc extat inscriptio hæc: AVGVSTO. SA-

CRVM. ET. GENIO. CIVITATIS. BIT. VIV. Dalec. Cum nullis in exemplaribus τὸ liberi omissum notetur, utique retinendum, ac si omnino cum Dalechampio quippiam mutandum fuerit, hoc modo legendum censuerim: *Santonones liberi; Beturi*, (sen Bituriges) *cognomine, &c.* Notare namque sole- re auctorem, quinam liberi fuerint, ex superioribus notum est. Cæterum de mutua functione lit. *b* et *v* possemus innumera loca exempla- que adducere, sed sufficiant quæ apud elegantissimum Mernlam extant super Ennium pagina 60. et 187.

Turneque] *Tarnis le Tar.* Celebres in ea provincia fluvii, Tarnis, Duranius, *la Dordonne*, *Olda*, *Loda*, *Aturus*, vel *Atyr*, *Tarbellam præterfluens*, *l'Ador*; *Lucanus*: 'et ripas Atyri, quem littore curvo Molliter admissum claudit Tarbellicus Ancon.' Dalec.

CAP. XX. *Citerior Hispania.*

Citerior Hispania] De *Hisp.* Sigon. de *Ant. Jur. Prov.* i. 5. *Onuphr. Imp. Rom.* p. 768. et 884. et 891. *Panciroi.* ii. 3. Dalec.

Verum etiam semetipsa, ut diximus, immensum quantum] Dispiciat hic curiosus lector, an scribi debeat non *quantum*, (ut omnia præferunt exemplaria,) sed *cuneata*, ut libro tertio capite tertio, *E radicibus Pyrenæi, ubi cuneatur angustius inter duo maria.* Pint.

Ipsa Pyrenæi juga ab exortu æquinoctiali fusa in occasum brumalem, breviores latere septentrionali quam meridiano Hispanias faciunt] Lectio ridicula, secum pugnans, falsissima, contra Strabonem, Ptolemæum, Pomponium, Plinium: ex qua etiam multa consequerentur absurda: denique contra vulgatum experimentum, cotidianamque et oculatam fidem. Ante omnia illud mihi dari peto, si *Pyrenæi juga* ab oriente æquinoctiali in occasum brumalem porrigantur, ut hic verborum ostendit contextus, orientalem *Pyrenæorum* extremita-

tem magis ad septentrionem accessuram quam occidentem. Nam exortus æquinoctialis magis in septentrionem inclinatur, quam occasus brumalis. Hoc concesso, quod nemo diffiteri potest, sequeretur, *Æasonem* promontorium in septentrionali *Pyrenæorum* extremitate situm, cum illa sit etiam ex hypothesi orientalis, majorem habiturum longitudinem, quam templum *Veneris* situm in extremitate occidentis: magis enim distabit ab occidente et meridiano per insulas Fortunatas. Quod est manifeste adversus Ptolemæum, tradentem libro secundo, *Æasonis* longitudinem esse partium xv. templi autem *Veneris* xx. et amplius. Cujus veridicum documentum incolis ejus tractus, assiduus itineribus, crebrisque navigationibus ultro citroque comitantibus, exploratissimum est. Strabo præterea, libro tertio, *Pyrenæos* ab Austro in Boream protendi tradit, hoc est, a meridie in septentrionem, non ab ortu in occasum. Pomponius quoque, libro secundo, *Pirenæos* a templo *Veneris* et *Cervaria* fine *Gallicæ oræ*, qua interno mari alluitur, ad oceanum *Britannicum* porrigi scribit. Ad hæc si templum *Veneris* minoris esset longitudinis quam *Æaso*, quis non videt, quum templum ipsum finis sit *Galliæ* et initium *Hispaniæ*, meridianum *Hispaniæ* latus brevius futurum quam septentrionale? quod est contra Plinium, qui statim subjungit, 'Breviores latere septentrionali quam meridiano Hispanias faciunt.' Sed ne in re comperta amplius tundam, opinor oscitantem somniciososque librarum, verborum ordine mutato, vitiatique syllabis scripsisse, *Ab exortu æquinoctiali in occasum brumalem*; cum e contrario scribendum esset, *Ab exortu brumali in occasum æquinoctialem*. Quam lectionem, si forte *Pliniana* non est, ad veram saltem propius accedere, rationique et experimento ma-

gis consentaneam, nemo puto inficiabitur. *Pint.*

Portus eorum Vesci, Veca] Scribe conjunctim, *Vesciresca*, tum ex antiquis codicibus, tum etiam quod celebretur in Hispania *Virvesca* Ptolemæo secundo, aut *Vitrovesca* Plinio tertio. *Idem.*

Promontorium Celticum. *Amnes Florius]* Barathrum hic occurrit ingens, et librariorum altissimus somnus, vel lethargus potius, illo Epimenidis multo monstrosior. Nam quæ hic subjicienda erant, in proximum et tertium ab hoc caput rejecerunt, permistis omnibus et confusis in unum veluti cyceona. Sequatur igitur diligens lector tractatus seriem, contextumque verborum sequent. *Promontorium Celticum*, quod alii *Artabrum* appellavere, terras, maria, cælum determinans. *Illo finitur Hispaniæ latus, et a circuitu ejus incipit frons: Septentrio hinc Oceanusque Gallicus, Occasus illinc et oceanus Atlanticus. Promontorii excursus LX. M. prodidere: alii XC. Ad Pyrenæum inde non pauci XII. L. et ibi gentem Artabrum, quæ nunquam fuit manifesto errore. Arotrebas enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere, literis permutatis. Amnes Florius, Nelo, Celtici cognomine Neriæ, superque Tamarici, quorum in peninsula tres aræ Sestianæ Augusto dicata, Cepori, oppidum Noëla, Celtici cognomine Præamarci, Cileni. Ex Insulis nominandæ, Corticata, et Aunios. A Cilenis conventus Bracarum, Helni, Gravi, Castellum Tyde, Græcorum sobolis omnia. Insulæ Cicæ. Insigne oppidum Alobrica. Minius annis IV. M. pass. ore spaciosus, Leuni, Seurbi, Bracarum oppidum Augusta: quos supra Gallæcia, flumen Limia. Durius annis ex maximis Hispaniæ, ortus in Peldenonibus et juxta Numantiam, lapsus deinde per Averacos, Vaccæos, determinatis ab Asturia Vectonibus, a Lusitania Gallæcis, ibi quoque Turdulos a Bracaris arcens. Erratum et in am-*

*nibus inclytis. Ab Minio quem supra diximus CC. M. passuum, ut auctor est Varro, abest Eminius, quem alibi quidam intelligunt, et Limeam vocant, Oblivionis antiquis dictus. Omnisque dicta regio a Pyrenææ metallis referta auri, argenti, ferri, plumbi, nigri albique. A Durio Lusitania incipit. Turduli reteres, Pesuri, flumen Vacca. Oppidum Vacca, Oppidum Talabrica. Oppidum et flumen Minium. Oppida Conibrica, Colippo, Eburo, Britius. Excurrit deinde in aliud rusto cornu promontorium, quod alii magnum appellavere, multi O-lisipponense ab oppido. Ab Durio Tagus CC. M. passuum interveniente Munda, et reliqua usque ad finem capitis XXI. Et hic quidem ordo est, conceptusque verborum Plinii, ut res ipsa situsque locorum veluti intento digito monstrare videntur. Nunc quædam ex antedictis, quæ censura indigent, repetemus. *Pint. Amnes Florius, &c.]* Multa ex hoc loco in proximum et tertium caput perperam videntur trajecta, ex rerum serie, locorumque ipsorum situ municipiis suis restituenda. Dulce.*

CAP. XXI. Lusitania.

Illo finitur Hispania latus, &c.] Lege, *Illo finitur Hispaniæ latus et a circuitu ejus incipit frons.* Sequitur deinde aliud caput cum hoc titulo, *Insulæ in Oceano:* caput ita incipit, *Septentrio hinc, &c.* quæ ita disjecta sunt ac dissipata, ut integri corporis umbra vix appareat. sic ergo reconcinuanda sunt: *Illo finitur Hispaniæ latus, et circuitu ejus hinc incipit frons Septentrionis, Oceanusque Gallicus: occasus illinc et Oceanus Atlanticus. Titulus autem supra scriptus: Insulæ in Oceano Atlantico:* ita enim integre legi debet: reponendus est infra ante illa verba: *Ex adverso Celtiberiæ complures sunt insulæ:* inde novum caput auspicandum est. Vide Salmas. pag. 275. b.

CAP. XXII. *Insulæ in Oceano. Septentrio hinc oceanusque Gallicus]*

Gallicus oceanus, ut superius ostensum est, inter Sequanam Galliæ fluvium, et Pyrenæum statuitur. Quapropter non *Gallicus* scribendum contenderim. De quo inter alios Martialis poëta lib. x. ad Maternum Jurisconsultum: 'Municipi, Materne, tuo, veterique sodali, Calaicum mandas si quid ad Oceanum.' *Pintian.*

Ex adverso Celtiberiæ complures sunt insulæ Cassiterides dictæ, &c.] Cassiterides insulæ in oceano occiduo statuuntur a Ptolemæo secundo, et Strabone tertio, et reliquis geographis. Non intelligo igitur quo pacto esse possint ex adverso Celtiberiæ, quæ in continenti sit introrsus, longe ab ora, in mediterraneo Hispaniæ. Proinde re diligenter animadversa, venio in eam conjecturam, ut putem, non *Celtiberiæ* legendum hic, sed *Celticorum Neriarum*. Etenim sciolus quispiam, quantum assequi possum, nesciens quinam essent *Celtici Neriæ*, oblitusque supra a Plinio indicatos capite xx. pro *Celticorum Neriarum*, *Celtiberiæ*, quod ad manum habebat, substituit: et præcipue, si per compendium, ut fieri consuevit, *Celti, Neri*, scriptum invenit. Sunt autem *Cassiterides* Ptolemæo, e regione extremi Hispaniæ promontorii, a quo initium sumunt duo ejus latera, septentrionale et occidentale. Promontorium Ptolemæus *Nerium* appellat, item Strabo tertio. Plinius tum *Celticum*, tum *Artabrum*, Pomponius *Celticum*: qui etiam *Cassiteridas* insulas in *Celticis* locat. *Pintian.*

Abest a continente proxima parte minus passus DCC.] Legend. *abest a continente proxima parte minus pedes septingentos*. Ibid. paulo post: *Erythra dicta est, quoniam Tyrii aborigenes earum orti ab Erythræo mari ferebantur*. Tyrii auctores ac conditores tam *Gadium* quam *Erythra*. ideo *Erythream* nominatam dicit, quod earum insularum aborigines ab *Erythræo* mari orti. Vocem *aborigines* heic usurpa-

vit pro conditoribus et originis auctoribus, *πρωτόγονοι* sunt vel *γενάρχαι*. *Salmas.* pag. 284. Et ibidem paulo ante lege, *oppidum civium Romanorum, appellatum Augustam sive Juliam Gaditanam*. Quod Julius Cæsar et Augustus coloniam eam diversis temporibus deduxissent, ab aliis *Julia Gaditana*, ab aliis *Augusta Gaditana* vocabatur. Idem ibidem.

Majorem Timæus Cotinusam apud eos vocatam ait] Prior lectio, *a puteis vocatam ait*. *Hermolaus apud eos* correxit, emendatione, ut mihi videtur, parum apta. Concinniorem lectionem putarem, si *ab oleis* pro *a puteis* scriberetur, dictamque esse *Cotinusam* accipiamus a cotinis, hoc est oleastris, ut ex Eustathio Dionysii Byzantii interprete *Hermolaus* ipse ostendit. Et ut colligi posse video ex eodem *Dionysio* et *Ruffo Festo*, crediderim antiquo nomine *Cotinusam* in universum dictam, deinde a Tyriis *Tartesson*, postea a Pœnis *Gadir* appellatam. Quare etsi videri possim audacter facere, pro illa dictione quæ sequitur, *nostri*, legerem libenter *max Tyrii*, sen *post Tyrii*. Nam *Hermolai* castigatio *Tarteron* non *Tartesson* legentis, jam pridem confutata est a Baptista *Egnatio*, viro in omni disciplinarum genere eminentissimo, et nunc in his studiis primi nominis. *Pintian.*

Pœni Gadir, &c.] Leg. *Pœni Gadir ita Punica lingua sepe significante*: et fortasse hoc sepe veteres dixerint, ut hoc præsepe, quod inde compositum est. *Salmas.* pag. 284. b.

Ab Erythræo mari ferebantur] Vide *Strabonem* lib. xvi. *Dionysium* in *Periplo*. *Dalec.*

CAP. XXIII. *Universæ Europæ mensura.*

Polybius latitudinē Europæ ab Italia ad oceanum scribit XI. M. L. esse] Scribendum videtur non XI. sed XX. Quia si ab *Alpibus* ad portum *Morindrum* sunt xiii. centum xviii. m.

sienti ex auctoritate Polybii liquebit statim, quo pacto potuit Polybins latitudinem Europæ ab Italia ad oceanum facere XI. L. quasi Italia nihil adjiceret latitudini Europæ, vel detraheret potius? *Pint.*

Est autem ipsius Italiæ ut diximus, XII. M. ad Alpes] Vetus lectio partim XI. partim XII. sed vitiose. scribendum enim X. ex Plinio supra

III. 5. item Marciano ac Solino. *Idem.*

Ab iisdem dirigitur Alpihus XII. M. XLIII.] Scribendum reor, XVI. M. XVIII. nam si ad Polybii mensuram, quæ erat, ut dictum est, XIII. M. XVIII. ab Alpibus ad portum Morinorum, addantur CCC. qui certiolem effecerunt mensuram, conflabitur prædicta summa. *Idem.*

LIBER V.

PRÆF. *Africæ descriptio.*

CAP. I. *Mauritania.*

Ad C. Cæsarem] Cognomento Caligulam, qui Ptolemæo Rege consobrino suo interempto Mauritaniam in provinciæ formam redegit, bipertitoque divisit; quam hic auctor merito taxat sævitiam. Ea de re autem adeatur Onuph. Panvin. Imp. Rom. pag. 820. De administratione vero sub posterioribus Impp. pag. 890. et 894. et Pancirol. super Not. Imp. Rom. II. 65. et 78. *Dalec.*

Cum coloniam faceret, appellatum Julia Traducta] Obscure hæc Plinius, et fortassean false; nec enim *Traducta* in Mauritania fuit, sed in Hispania Bætica. Vide Salmas. pag. 288. b.

Ibi regia Antæi, certamenque cum Hercule, &c.] Vide Salmas. Plinium falsi convincentem, pag. 373. a.

Affunditur autem huic æstuarium e mari flexuoso meatu, &c.] Legend. *Affunditur æstuarium e mari flexuoso meatu, in quo draconis custodis instar fuisse, &c.* in eo æstuario flexuosis meatibus recurrente draconis custodis instar fuisse interpretabantur. *Salmas.* p. 292. a.

Ad flumen Anatin CCCCLXXXV. M. pass. Ab eo Lixum, &c.] *Ad flumen Anatin CCCCLXXXV. M. pass. Ab Delph. et Var. Clas.*

eo Lixum CCV. A Gaditano freto CXII. M. abesse. Ita legimus expuncto Agrippæ nomine, quod perperam infultum est. *Salmas.* p. 304. a.

Hippopotamis] Vide de hoc animali quod auctor tradit VIII. 25. *Dalec.*

Theon ochema] Θεὸν ὄχημα. *Deorum vehiculum, currus. Idem.*

Quinque sunt, ut diximus, Romanæ coloniæ in ea provinciæ] Hæc verba ex alio domicilio in hunc locum importunissime translata sunt. Propriam enim sedem habent in initio capitis sequentis, ut liquebit. *Pintian.*

Et equidem minus miror incomperta quædam esse equestris ordinis, &c.] Legend. *Et quidem minus miror incomperta quædam esse equestris ordinis viris, jam vero et senatum inde intrantibus, quam luxuriæ cujus efficacissima vis sentitur atque maxima, cum ebori citroque silvæ exquirantur, &c.* Minus mirari se dicit incomperta quædam esse equestris ordinis viris, jam et ex eo ordine senatum intrantibus, id est, senatoribus, quam luxuriæ aliquid esse incompertum, cujus potentissima vis et maxima in exquirendis silvis ebori et citro, littoribus murici et purpura: multo magis mirandum esse aliquid inexploratum reliquisse luxuriam illam, cujus tanta vis est in

Plinius.

14 R

scrutandis et indagandis quæ ad rem suam faciunt. *Salmas.* p. 295. b.

Et ultra ad fluvium qui Niger vocatur] Niger Plinio dicitur, qui Ptolemæo Νίγεις, aliis Græcis Νίγης, quibusdam Νίγης, a quo Νίγης, qui aliis Νίγης. *Plin.* v. 4. 'tota Getulia ad flumen Nigrum;' ita libri, non *Nigrin.* *Salmas.* pag. 304. b.

CAP. II. *Tingitania provincia.*

Tingitania provincia] Vulgo et apud Ptol. *Tingitana.* Sed Plinio consentiunt ea quæ in suo *Antiq. Thes.* enotavit Goltz. pag. 146. et *Just. Lips.* *Ant. Inscript.* p. 161. num. 7. et *Not. Rom.* de Comite Tingitanæ, et *Onuph. Panvin. Imp. Rom.* p. 894. provincia Tingitania præsid. sub Vicario. Eam prius Sitifensem dictam fuisse, ait *Panciroli.* super *Notic.* II. 65. Vide et *Onuph. d. lib.* pag. 890. *Dalec.*

Tingitanæ provincie longitudo, &c.] Post hæc verba, quantum conjicio, subsequi debent illa quæ paulo ante notavi posita esse in alieno loco: *Quinque sunt, ut diximus, Romanæ colonie in ea provincia.* Patet hoc a simili ordine ac modo dicendi, quem observat alias Plinius, ut infra capite IV. peracta Africa proprie dicta, quæ procedit a fluvio Ampsaga usque ad Cyrenaicam, subdit: 'Ad hunc finem Africa a fluvio Ampsaga populos XXVI. habet, qui Romano parent imperio. In his colonias habet VI.' *Pintian.*

Montosa, fert elephantos. In Abila quoque monte, &c.] Lege: *montuosa, fert elephantos, in Abila quoque ex quo Septem fratres a simili altitudine appellati freto imminent.* Si qua ab Oriente montuosa est, fert elephantos: in illis nempe montibus qui ad Orientem sunt. Addit, *In Abila quoque, &c.* id est, in Abila quoque et septem fratribus junctis Abilæ montuosam esse. Vide *Salmas.* pag. 305. a. *Fert elephantos. In Abila quoque monte, &c.]* Lege: *Fert elephantos in Abila quoque*

monte, et quos septem fratres a simili altitudine appellant: freto imminent hi juncti Abilæ. lectionem hanc oppugnat *Salm.* Vide *Is. Voss.* in *Melam,* p. 20.

Rusadir oppidum et portus] Lege: *Rhysadir oppidum et portus, Malvæ fluvius navigabilis, Siga oppidum ex adverso Malvæ, &c.* Vide reliqua apud *Isac. Vossium* in *Melam,* p. 21.

Siga oppidum ex adverso Malvæ in Hispania sitæ, Syphacis regia, alterius jam Mauritanie. Numque diu regum nomina obtinere, ut *Bogudiana appellaretur extima, itemque Bocchi quæ nunc Cæsariensis.* Ab ea *Portus magnus* a spatio appellatus, civium Romanorum oppidum. *Annis Mulucha Bocchi Massæsyliorumque finis]* Si oppidum Siga pertinet ad alteram Mauritaniam, hoc est, Cæsariensem, quæ diu Bocchi dicta est, quod hic tradit Plinius, et *Mulucha fluvius*, ut mox sequitur, Bocchi est *Massæsyliorumque finis*, quod Strabo etiam ultimo geographiæ ostendit, hoc est, terminus inter duas Mauritanias, quo pacto in ordine et serie locorum hujus oræ, quæ orientem versus procedit, potest Siga oppidum esse ante *Mulucha fluvium*, seu, ut Strabo appellat, *Molocath?* Item cum sit officium hujus conjunctionis *namque*, causam reddere ante dictorum, qua ratione constare potest sensus illorum verborum, *Numque diu regum nomina obtinere, ut Bogudiana appellaretur*, et reliqua, cum nulla præerit mentio *Bogudis Bocchive regum?* Hæc duæ rationes, prætereaque Strabonis et Ptolemæi auctoritas, a quibus ordo Plinianus in hoc oppidorum amniumque situ desciscit, trahunt me in eam sententiam, ut mutato verborum situ legendum putem ad hunc modum: *Rusadir oppidum et portus. Annis Mulucha, Bocchi, Massæsyliorumque finis. Namque diu regum nomina obtinere, ut Bogudiana appellaretur extima, itemque Bocchi quæ nunc Cæsariensis. Mal-*

va fluvius navigabilis. *Siga* oppidum ex adverso *Malacæ* in *Hispania sitæ*, *Syphacis* regia, alterius jam *Mauritaniae*. Ab ea *Portus magnus* a spatio appellatus, civium *Romanorum* oppidum. Quiza *Xenitana*, &c. Nam *Ptolemæus* post *Magnum portum* *Quizani* statim locat, quamvis in *Ptolemæi* Græcis codicibus *Buyza* pro *Quiza* perperam scriptum sit. Nec ignoro *Melam Pomponium* libro primo post *Sigam Mulucham* fluvium statuere. Sed is auctor, ut digniora prius memoret, solet interdum locorum ordine abuti. Illud non præterierim, ante verba illa, *amnis Mulucha*, præfigi debere lemma, *Cæsariensis provinciae*. *Pintian*.

Amnis Mulucha] *Muluchæ* meminit *Sallust*. in *Jugurth*. fol. 67. *Dalec*.

CAP. III. Numidia.

Numidæ vero Nomades] *Sallust*. in *Jugurth*. de *Medis*, *Persis*, *Armenis*, *Getulisque* *Africæ* populis: 'Et quia sæpe tentantes agros, alia atque alia loca petiverant, semetipsi *Numidas* appellavere. Cæterum adhuc ædificia *Numidarum* agrestium, quæ *ma-palia* illi vocant, oblonga incurvis lateribus tecta, quasi navium carinæ sunt.' Vide *Festum* in voce *Numidas*. *Solin*. 'Hæc gens *plaustris* in-vecta *pabula* passim sequitur.' *Dalec*.

Domos plaustris circumferentes] Hoc *Scythis* tribuit *Strabo*, ἀμαξικαὶς id eo eos vocans. *Horatius* III. Od. 24. 'Campestres melius *Scythiæ*, Quorum *plaustra* *vagas* rite trahunt *domos*.' *Idem*.

Trabracha] *Juvenalis*: 'Quales *umbriferos* ubi pauidit *Tabracha saltus*.' *Dalec*.

CAP. IV. Africa.

Duos efficiunt sinus: *Hipponensem*, proximum ab oppido quod *Hipponem* dirutum vocant, *Diarrhython* a Græcis dictum propter aquarum irrigua, cui finitimum *Thendalis*] Videntur nonnulla hoc loco verba deesse, et rursus in sequentibus alia superfluere. Qua-

propter si fiat permutatio, et revoce-tur huc, quod illic redundat, omnia bene habebunt. Proposuit *Plinius*, tria illa promontoria, *Candidum*, *Apollinis*, *Mercurii*, duos efficere sinus. Ex quibus proximus dictus sit *Hipponensis*, ab *Hipponem* *diarrhyto*. Quod autem orationis ordo deposcebat, subiungi videlicet sequentem sinum, hoc auctor omisit: idque est, quod conjecto hoc loco desiderari. Verba autem, quæ infra manifeste supervacanea sunt, videntur mihi illa, *Inter Africanum sequentem et reges*. Ea si prius castigata huc transferamus, omnia sarta tecta erunt, reddeturque sensus integer, nulla ex parte claudicans. Opinor autem legendum esse, non *inter Africanum sequentem et reges*, ex quibus verbis nullum sensum elicias; sed, *Item Africanum sequentem a regione*; ut continuato verborum contextu ordineque disserendi, sic scribendum videatur: *duos efficiunt sinus, Hipponensem proximum ab oppido quod Hipponem vocant, Diarrhyton a Græcis dictum, propter aquarum irrigua. Item Africanum sequentem a regione*. Nec mihi persuadebit *Hermolaus* recipiendam esse dictionem *dilutum*, quam ego adulterinam puto, et expositionem verbi Græci διὰ ῥυτῶς. Nam libro nono, capite octavo, de delphinis agens, non *dilutum* *Hipponem*, humectumve Latine, sed Græco et a Latinis recepto nomine *Diarrhyton* appellat: 'Alius,' inquit, 'inter hos annos in *Africo* littore *Hipponis* *Diarrhyti* simili modo ex hominis manu vescens,' &c. *Pintian*.

Hipponensem proximum ab oppido, &c.] Lege: *Hipponensem proximum ab oppido, quod Hipponem* *Diarrutum* vocant, διὰ ῥυτῶς Græcis dictum propter aquarum irrigua. *Hipponem* hunc *Diarrutum* Latini vocabant voce Græca, ad discrimen *Hipponis Regii*. *Salmas*. p. 321. a, b.

Diarrhytum] *Hipponis* *Diarrhyti* meminit auctor infra capitibus 7. et 9. *Dalec*.

Duarum Syrtium] Sallust. in Jugurtha tradit oppidum a Sidoniis conditum, situm inter duas Syrtis, quibus nomen ex re inditum: 'Nam duo sunt sinus,' inquit, 'prope in extrema Africa, impares magnitudine, pares natura: quorum proxima terræ præalta sunt; cætera, uti fors tulit, alta; alia in tempestate vadosa,' &c. p. 114. *Dalec.*

Æensis] Censeo legendum *Oasensis*, nempe vastis desertis circumdata. Oasena Theodosio, in Codice lib. ix. tit. de Nili aggeribus non rumpend. Vide annotationes c. 9. *Idem.*

Syrtis major circuitu DCXXV.] Confirmat hanc lectionem Marcianus libro sexto. Cui tamen quantum fidei haberi debeat, hand sane mihi constat. Pomponius altero fere spacio qua dehiscit, quaque flexum agit, ampliorem majorem Syrtim minore tradit. In Strabone numerus stadiorum aditus et circuitus insanabiliter depravatus est, consulo etiam a me frustra Lascari Rhyndaceno, Græce ac Latine doctissimo, quo tempore legatus Leonis Pontificis maximi venit in Hispaniam: ferebat enim secum inter alios codices Strabonem antiquum, et, ut ipse jactabat, emendatissimum. Cujus tamen hac in parte conditio communis erat cum cæteris vulgatis codicibus. *Pintian.*

In intimo sinu fuit ora Lotophagon, &c.] Lege: In intimo sinu fuit ora Lotophagon, quos quidam Machryas dixeret, &c. Vide Is. Voss. in Melam, p. 31.

Alachroas] Alochroas, a glauco maris colore. *Dalec.*

Philanorum aras] Vide Sallust. in Jugurth. p. 114. *Idem.*

Abutucense, Aboriense] Scribo, *Apariense*, ab oppido Apari, Ptolemæo, quarto. Nec obstat corrigi infra ab Hermolao *Aparitanum* pro *Acharitanum*, non advertente indicari illic mediterranea, quæ interjacent Castra Cornelia et Borion promontorium: Aparin vero statui a Ptolemæo inter

Ampsagam fluvium et Tabracam, quæ tanto ante præcedit Castra Cornelia. *Pintian.*

Castris Corneliis] Opinor addendam præpositionem *a*, ut legatur *a Castris Corneliis*, hoc seusu: Oppida superius monstrata, esse in Mediterraneo sita, ab Ampsaga fluv. ad Castra Cornel. quem locum post Bragadam flumen locat capite proximo in Africa proprie dicta, nunc vero indicari loca quæ sunt a Castris Corneliis ad Borion usque promontorium majorem claudens Syrtin. *Idem.*

CAP. v. *Cyrene.*

Fonte Solis] Supra II. 103. Fontem Solis Troglodytis assignat, ut hic locus ex illo videatur emendandus, vel contra. *Dalec.*

Cyrene] Cyrene est colonia Theon: ac deinceps duæ Syrtis, interque eas Leptis: deinde aræ Philenôn, quem locum Ægyptum versus finem imperii habuere Carthaginenses: Sallust. pag. 67. Cyrenes, sen Zoës potius, quæ Cyrene postea est nuncupata, Battus ἰσχυρόφωρος καὶ τραυλὸς, conditor fuit, post diuturnos labores illic positus sedibus. Ovid. in Ibin: 'Conditor ut tarde blæsus cognomine Cyrrhæ Orbis in innumeris invenire locis.' Leopardus III. 11. *Idem.*

Berenice in Syrtis extimo cornu est, quondam vocata Hesperidum, &c.] Vide Salmas. Plinium convincentem falsi, p. 373. a.

Syrtis] De utraque Syrti majore et minore vide Strab. lib. xvii. fol. 792. *Dalec.*

Catabathmum] Lege Sallust. in Jugurtha p. 65. in divisione orbis: 'Ab ortu, soli declivis latitudo, quem locum Catabathmon incolæ appellant:' et p. 67. 'Ubi ad Catabathmum, qui locus Ægyptum ab Africa dividit,' &c. *Idem.*

Fertilis habetur. Intus eodem spatio, &c.] Legend. *Fertilis habetur, &c. et CCL. M. passuum longitudine, lasere modo. Post Nasamonas Asbyta et Macæ vivunt. Quæ ergo lasere modo*

fertilis est. *Post Nasamonas Asbytae et Macae virunt*, id est, degunt, non autem lasere vivunt, ut inepte accepit Solinus. *Salmas.* 381. b. 382. a.

Garamantum] Strabo: 'Ultra Genuliam est Garamantum regio, quæ cum illa pariter progreditur, unde Carchedonii lapilli afferuntur.' *Dalec.*

Et a Cornelio Balbo triumphata, &c.] *Lege: et a Corn. Balbo triumphata, unius omnium curru externi, et Quiritium jure donati.* Currus hic pro triumpho: dicit ergo triumphum Balbi externi hominis fuisse et civitate donati, unius ex omnibus. *Vide Salmas. pag. 383. a. Cornelio Balbo*] De isto Cornelio multa posthac *vii. 43. Dalec.*

Proximo bello quod cum Censibus gessere initiis Vespasiani Imperatoris] Circa initia Imperii Vespasiani, bellum illud gestum innuit a Romanis. *Et proximum bellum vocat, quia proximum gestum, quum illa scriberet. Salmas. pag. 383. a.*

Ad eum terminum Cyrenaica Africa a Syrti minore decies CLX. M. pass.] *Scribo a Syrti majore; non a Syrti minore.* Nam a Syrtis majoris fine, hoc est, a Boreo promontorio, incipit Africa Cyrenaica, cujus longitudinem ac latitudinem ostendit hoc loco Plinius. *Liquet id tum ex Plinio supra capite quarto, non longe a fine, cum dicit: 'Promontorium quod majorem includit, Boreum appellatur. Ultra, Cyrenaica provincia.'* Tum ex Ptolemæo, *iv.* his verbis: *Cyrenaica provincia limites habet ab occasu Syrtin magnam.* *Pintian.*

In latitudine qua cognitum est, DCCC.] Duo illa verba, in latitudine, non leguntur in antiquis codicibus. Quod si recipitur, permutandi, ut sentio, erunt numeri, scribendumque, DCCC. M. pass. in longitudine. Qua cognitum est, decies centena LX. M. Id.

CAP. VI. Libya Mareotis.

Mareotis Libya] Ejus regionis vinum Mareoticum celebre fuit. *Plautus in Casina 'Libycum florem'* ap-

pellavit. 'Nisi,' inquit, 'hæc miraculose uspiam percussit flore Libyco.' *Turnebus Advers. viii. 12. Dalec.*

Parætonium] *Parthenio* civitas ab *Æthico* (ni mendum sit) dicitur *p. 33. et pag. 46. Parthenium. Idem.*

CAP. VII. Insulae circa Africam, et ex adverso Africæ.

Clarissima est Meninx, longitudine XXXV. M. passuum, latitudine XXV.] Vetus lectio castissima, longitudine XXV. latitudine XXII. Nam *Meninx* insula, et altera e regione ejus non longe dissita, *Cercina* nomine, æquali sunt magnitudine, auctore *Strabone* libro ultimo. *Cercina* vero longitudinem esse *xxv.* mox paulo *Plinius* docet: *Ipsa a dextro Syrtis minoris promontorio p. CC. sita.* *Vetus lectio, mille quingentis.* Porro duas has insulas continenti adhærescere, auctor est *Strabo* ultimo libro. *Pintian.*

At contra Carthaginis sinum duo Æginori a re] *Archetypum Toletanum, At contra Carthaginis sinum duæ Ægimeræ Caræe; ut fortasse scribi possit, duæ Æginurus et Aræ.* De *Ægimuro* constat apud omnes. De *Aris Virgilius* intellexit noto versu: 'Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus Aras.' Nam quas *Virgilius* saxa, *Plinius* statim scopulos dicit. *Idem.* *Vide Servium in illum locum, et Observat. Schott. p. 228. Ægimori]* *Ptolemæo Æginus vel Ægimonis, hodie Isola di Trabacha, sita inter Galatam insulam, hodie Garitam, et Trabrachiam oppidum Africæ.* Ad *Ægimurum* *M. Fab. Buteo* cons. *Rom.* navali prælio *Carthaginenses* vicit. *Dalec.*

CAP. VIII. Æthiopes.

Super eos Æthiopum, &c.] In vetustis Cod. hic incipit c. 8. Ut et in manuscripto. Idem.

Æthiopus] De iis *Æschylus*, χαλκοκέραυνόν τε παρ' Ὀκεανῷ Ἀίμναν παντοτρόφον Αἰθίοπων, Ἴν' ὁ παντεπόπτας Ἠέλιος Αἰεὶ χρώτ' ἀθάνατον, Κάματος θ' Ἰππων, θερμαῖς ὕδατος μαλακοῦ προχοαῖς

ἀναπαύει. Leopardus v. 17. *Idem.*

Atlantis] Herodotus in Melpomene. *Dalec.*

Solem orientem occidentemque dira imprecatione contuentur] Legend. *solem orientem occidentemque dira imprecatione comitantur*, id est, prosequuntur. *Salmas.* 411. b.

Neque insomnia visunt] Scribit Marcellinus, cum Romæ delatorum pestis sævius grassaretur, ne somnia quidem citra vitæ discrimen ausum quenquam patefacere: ideoque nonnullos mœruisse, quod apud Atlanticos nati non fuissent, ubi nulla videntur somnia. *Rhodig.* xxvii. 16. De Atlantibus idem etiam scribit Tertullianus libro de Anima, et Solin. Polyhist. cap. 54. et Mela i. 8. *Dalec.*

Troglodytæ specus excavant. Hæ illis domus. Victus, serpentium carnes: stridorque, non vox, adeo sermonis commercio carent] Ex Herodoti hoc Melpomene desumptum, ut quod præcessit de Atlantibus. Pomponius quoque primo, ex eodem bibens saliente: 'Troglodytæ,' inquit, 'nullarum opum domini, strident magis quam loquuntur.' Id ipsum et Solinus cap. 33. Cæterum postrema illa verba, *Adeo sermonis commercio carent*, quid attinebat adjici, cum dixisset ante, stridorem eis esse, non vocem? Non sanc magis quam si de muribus aut vespertilionibus locutus esset. Quapropter constanter asseverarem, ad Gamphasantas, qui statim redduntur, ea, non ad Troglodytas attinere, et illinc librariorum negligentia in alienam sedem transvecta esse. Ut verba quæ de Gamphasantibus confestim subtexuntur, ad hunc modum concipienda putem: *Gamphasantes nudi prætorumque expertes. Ideo, sermonis commercio carent. Nulli externo congregantur, &c. Ideo*, inquam lego, non *adeo*. Approbabit, puto, hoc nostrum commentum, qui diligentius expendere contuleritque verba auc-

torum quos subjungam. Herodotus in Melpomene ita ait: 'In tractu venenatis animalibus infesto Gamphasantes habitant, omnes mortales fugientes, omneque colloquium: nullumque armorum genus, sive ad inferendam seu ad propulsandam injuriam, norunt.' Pomponius Mela libro primo: 'Nudi sunt Gamphasantes, armorumque omnium ignari, nec vitare sciunt tela, nec jacere: ideoque obvios fugiunt, neque aliorum, quam quibus idem ingenium est, aut congressus aut colloquia patiuntur.' Viden', optime lector, Herodotum, et qui ab Herodoto hausit Pomponium, hanc colloquii aversationem non Troglodytis tribuere, sed Gamphasantibus? Solinus item, qui Plinium transcripsit, ob id a quibusdam parvus Plinius cognominatus, ordinem ipsum Plinianorum verborum, imo ipsum Plinii verbum, quo Plinius utitur, non modo sensum nobis repræsentat capite 33. his verbis: 'Gamphasantes abstinent præliis, fugiunt commercia. Nulli se externo misceri sinunt' Ad hæc falsum esset Troglodytas, etsi stridere magis quam loquantur, ideo sermonis carere commercio, nullique externo se congregare; nam Plinio auctore v. 5. cum Troglodytis commercium est gemmæ, quam appellant Carbunculum, ex Æthiopia ad vectæ: quod Solinus quoque repetit cap. 33. *Pintian.*

Pharusi quondam Persæ comites fuisse dicuntur Herculis, &c.] Lege: *Pharusii quondam per se comites fuere Herculis ad Hesperidas tendentis. Per se*, id est, sponte sua. *Salmas.* pag. 415. *Pharusi quondam Persæ comites fuisse dicuntur Herculis*] Pharusios Marcianus et Solinus comites fuisse Herculis scribunt, Persas fuisse non scribunt. Proinde nonnulli legendum hic autumant, nec omnino absurde: *Pharusii quondam pars e comitibus, sive comitatu, fuisse dicuntur Herculis*; quibus neque omnino fidem

habeo, neque omnino abrogo. In causa Strabo est septimodecimo volumine prodens, esse quosdam qui putent Mauros Indos esse, qui cum Hercule in hunc locum descendunt. Quod videtur antiquæ lectioni patrocinari; ut sicuti a principio Mauri fuere Indi, sic Pharnsii fuerint Persæ. Scribendum item *Pharusii* quatuor syllabarum, non *Pharusi* trium. Sic Stephanus, sic Dionysius, sic cæteri. *Pintian*.

CAP. IX. *De Asia.*

Donec a tergo prætendantur Æthiopes] *I*lege, *donec a tergo prætendant Æthiopes*. Est et verbum castrorum: 'prætenta' castra dicuntur, homines vero ipsi 'prætendere': hinc et *prætenturæ*, *παρεμβολαί*. 'Prætendere' et 'prætendi' proprie de his dicitur, quæ ad frontem objecta sunt, *καὶ προβεβλημένα*. *Salmasius* pag. 415. b. a.

Delta] Ejus meminit Theoph. Hist. i. 15. *Dalec*.

Æasitæ] *O*uasis sive Oasis, unde *Oasitæ*, Straboni lib. xvii. *οἰκουμένη χώρα περιεχομένη κύκλῳ μεγάλαις ἐρημίαις, ὥς ἂν νῆσός τις πελαγία*. Historiæ Eccles. Socratis ii. 28. Georgius Arrianus quosdam catholicos relegavit in magnam Oasim: i. 7. ejusdem historiæ Enagrii, Nestorius hæreticus edicto Theodosii in Oasim, quam et Ibim vocant, relegatus est. Apud Ulpianum cap. 4. De interdictis et relegatis, in provincia Ægypto 'in Oasim relegare' genus quoddam est quasi in insulam relegationis. Dnar. Anniver. ii. 39. Vide et Ortel. Onomast. *Idem*.

Nilus incertis ortus fontibus, it per deserta et ardentia: et immenso longitudinis spatio ambulans, &c.] Legendum: *Nilus incertis ortus fontibus, ut per deserta et ardentia, et immenso longitudinis spatio ambulans, et quia fama tantum inermi quæsitus sine bellis quæ cæteras omnes terras invenere, originem, ut Juba, &c.* Rationes reddit, cur incerti sint fontes Nili: primum

quia per deserta et ardentia immenso longitudinis spatio ambulet, ut necesse sit longe submotus ejus esse fontes, ideoque ignotos; deinde quia inermi tantum fama quæsitus, quum bellis ceteræ omnes terræ inventæ sint. Et paulo post lege: *lacu protinus stagnante, quem vocant Nilidem, ibi pisces reperiuntur alabetæ, coracini Sihuri, crocodilus quoque inde ob argumentum hoc Cæsareæ in Iseo dicatus ab eo spectatur hodie*. Ait Nilidem lacum Cæsareæ in Iseo ab Juba dedicatum fuisse, ob hoc argumentum quod Nili origo credatur esse: intelligit picturam illius lacus a Juba fuisse dicatam in templo Isidis, apud Cæsaream urbem Mauritanix. Statim quod sequitur ita legend. *prout Mauritaniam nives imbresque satiaverint*, id est, prout in Mauritania imbres nivesque adundaverint et eam impleverint. *Salmasius* pag. 415. b. 416.

Crocodilus quoque. Inde ob argumentum hoc Nili ortus creditus Cæsareæ in Iseo dicatus spectatur hodie] Ante omnia non *Theseo*, ut Hermolaus vocat in dubium, sed *Iseo* nostra habent exemplaria, ut ambigendum amplius de Pliniana lectione non sit. Deinde tria illa verba, *Nili ortus creditus*, superfluum ex eisdem. Postremo in intellectu horum verborum dissentimus longe ab Hermolao. Ipse enim accipit lacum illum, unde oritur Nilus, dicatum esse a Juba in templo Isidis. Nos non ita: sed Crocodilum ex ipso lacu, ob id argumentum, dicatum esse putamus. Quam ob rem verbum *Crocodilus* cum majore litera scribendum censemus: et verbum inde, e contrario, cum minore. *Pintian*.

Cæsareæ in Iseo dicatus] *Juliam Cæsaream* quidam intelligunt, quam nunc Alger vocant. *Dalec*. *Cæsareæ in Iseo*] Hoc est, in Isidis fano, ejus numen, initio ab Ægyptiis orto, tota Africa religiose colebat. *Gelen*.

Aquam e tnebris profluentem] Ser-

vius Grammaticus, eadem etymologia, *Μέλαινα* vocari tradit, quasi *utrum*, et Atlanta montem *Τελαμώνια*, quod laboris multum ferat in sustinendo cœlo. Rhodig. x. 4. Nilum in Alexandria Lycophron Tritona vocavit, quod tribus nominibus appellatus fuisset. Primum enim dictus Oceanus, mox Ætos, postea Ægyptus, et postremo Nilus, a limo. Idem auctor xx. 13. *Δῦπετῇ* Nilum vocari tanquam a Jove fluentem, ant inebrius angescentem. Idem auctor scribit i. 10. quasi *νέον ἱλὸν*, *novum limum*, dictum vult, quoniam quotannis limo novo agros Ægypti oblinuit. Festus in Alimento *Melo* pro Nilo vocatum fuisse scribit a priscis Romanis, nondum assnetis Græcæ linguæ, ut pleraque alia. Prope fontem a Barbaris Dara. Nuchul vero ab reliquis accolis vocari auctor est Ethic. Cosmogr. pag. 37. *Dalec.*

Ad locum Æthiopum qui Catadupi vocantur] Scribendum reor: *Ad locum Æthiopum qui Catadupa vocatur*, ex Cicerone de Republica lib. vi. et Macrobio in enm, et Aristidis Oratione Ægyptia, itemque Herodoto secundo historiarum, et Seneca quarto Naturalium Quæstionum. Est autem *Catadupa* extrema pars minoris, sive, ut aliqui vocant, novissimi cataractæ, ad Syenem urbem, et insulam Elephantinem, præceps quidam locus, unde in inferiora præcipitatus Nilus ingenti fragore circumjacentia loca exsurdant, unde nomen invenit. Liquet hoc tam ex allegato Senecæ loco quam ex Strabone novissimo libro. Nam quæ Seneca de Catadupis, eadem refert de novissimo cataracte. Nec oblitus sum infra sexto volumine, capite 29. gentem prope Syenem monstrari nomine Catadupos, quorum mentio etiam fit a Philostrato in Vita Apollonii: placet nihilominus legatur hic omnino *Catadupa* pro loco. *Pintian.*

Per totum spatiaturs Ægyptum] Inde

Byzantio Parmenoni *Αἰγύπτιος Ζεὺς Νίλος* dicitur, quod aquis suis Ægyptum riget ac sæcundet, ut alias terras imbre Jupiter. Eadem ratione *Κρονίδην* appellat Pindarus in Pythiis, et 'Chrysorrhœan' alii. Rhod. xxvii. 6. Enripides in Prologo Helenæ *ὅς ἀντὶ δίας ψεκᾶδος Αἰγύπτου πέδου Λευκῆς τακεῖσθς χίονος ὑγραίνει γῆας*. *Dalec.*

Maxime probabiles] Pomponius Mela: 'Ant Etesiæ per ea tempora flantes, venienti obvi, adverso spiritu cursum descendentes impediunt, aut arenis, quas cum fluctibus litori applicant, ostia obducunt.' Vide Senecam Quæst. Nat. iv. 2. et Solin. c. 35. Julian. Apost. Epist. p. 329. *Idem.*

Etesiarum eo tempore ex adverso flantium repercussum ultro in ora acto mari] Toletanum Archetypum *ultra* legit, non *ultro*. Itaque commodius scribetur: *Etesiarum ex adverso flantium repercussu ultra ora acto anne*: posset etiam legi *oram*. Nec absurde mutato loco præpositionis in scriberes, in *interiora acto anne*, ex Seneca Naturalium Quæstionum lib. iv. et Aristide in Oratione Ægyptia, et Diodoro in primo. *Pintian.*

Leonem] Id simulacris ostenditur, quæ cum Ægyptio capitis ornatu anteriore parte virginis effigiem, posteriore Leonis monstrant. Talia multis in locis visuntur, et Sphinxes a multis esse creduntur. *Dalec.*

Cubitorum decem] Male apud Plutarchum de Iside et Osiride: *μεγίστην ἀνάβασιν περὶ τὴν Ἑλεφαντίνην ὁκτὼ γίνεσθαι καὶ εἴκοσι πηχέων*, pro *ὁκτὼ καὶ δέκα*. Brod. vi. 22. *Dalec.*

Claudio principe: minimumque Pharsalico bello veluti] Legend. *Claudio principe: minimum quinque Pharsalico bello, veluti necem Magni, &c.* quinque cubiti et quinque ulnæ idem sunt apud Plin. Et paulo post lege: *ditionis Ægypti esse incipit a fine Æthiopis Syene: ita vocatur peninsula X. millium passuum ambitu, in qua castra*

sunt latere Arabiae, et ex adverso insulae quattuor Philae. Sensus Plinii est: Syenem peninsulam decem millia passuum in ambitu habere, et ex adverso insulam Philas quatuor, scilicet quatuor millium ambitu esse, vel duum et triginta stadium. *Salm.* pag. 437. a, b.

Cum steteret aquae apertis molibus admittuntur] Legendum videtur emittuntur, potius quam admittuntur, unde dicuntur Emissaria, fossae, incilescve, per quas superfluentes aquae emittuntur. Cicero postremo Epistolarum: 'Nullo emissario, nulla maceria.' Suetonius in Claudio: 'Fecit et emissarium Fucini lacus.' *Pintian.*

Nullas expirat auras] Affirmat idem et Heliodorus in Æthiopum historia. Ananron tamen in Thessalia ac Syria fluvium, ideo dictum, notavit Lipsius, cap. ult. lib. II. auram nullam emitte. Quin et auctor xxxi. 5. Borysthenem scribit, omnium aquarum tenuissimum, nullum halitum reddere, nedum nebulum. Videtur cum hoc loco pugnare quod auctor scripsit xxi. 7. in Ægypto minime flores odoratos esse, quia nebulosus et roscidus aer est a Nilo flumine. Vide locum. De Nilo idem Herodotus in Enterpe, addita ratione, ὡς κάρτα ἀπὸ θερμῶν χωρίων οὐκ εἰκός ἐστιν οὐδὲν ἀποπνέειν· αὐρὴ δ' ἀπὸ ψυχροῦ τινος φιλέει ἀποπνέειν περὶ τῶν ἀνέμων, scribit a Nilo οὐκ ἀποπνέειν ἢ αἶρας ἐλάχιστας, ὅτι θερμὸς ὁ τόπος, καὶ ἐξ οὗ, καὶ εἰς ὃ ῥεῖ· αἱ δ' αἶραι πυκνουμένου τοῦ ὕγρου εἰσι: idque commune esse cunctis Libyae fl. *Brod.* III. 30. Hircius in bello Alexandr. Nili aquam limosam et turbidam multos variosque morbos efficere tradit. Aëtius pravas esse fluviatiles et palustres omnes, praeter Niliacam, quae πάσαις ταῖς ἀρεταῖς κεκόσμηται. Spartianus in Pescennio, tantam ejus dulcedinem ac suavitatem esse, ut accolae vinum non quaerant. *Gal.* in *Simpl.* hoc explicat, et *Comment.* in VI. *Epid.* ut salubris sit, bis vel ter

colandam esse per vasa fictilia, donec, subsistente limo, defaecata prorsus sit et lymphida. *Brod.* IV. 29. *Dulce.*

A fine Æthiopiae Syene, ita vocatur peninsula centum mill. passuum ambitu] Hermolaus, etsi veterem lectionem peninsulam habere fatetur, ut et nostri codices praeferrunt, ipse tamen insula defendit, et ad Syenem refert, magno errore. Nam si unquam inventus fuerit auctor Latinus Graecusve, qui Syenem urbem in confinio Ægypti et Æthiopiae sitam insulam esse scribat, habear ego omnium hominum inscientissimus. Nam Strabo, cujus testimonium advocat, nihil ei opitulatur. Quod ut constet, ejus verba subtexam ex libro XVII. quae videntur hominem in hanc opinionem impulsisse: 'Deinde Apollinis civitas, quae etiam crocodilis est inimica, Syene vero et Elephantine altera in finibus est Æthiopiae, altera est insula spacio semistadii, in qua est civitas, quae Cnuphidis templum habet.' Hae Strabo. In quibus verbis ubi, quaeso, Syenem insulam esse asseritur? Nam verba illa, 'altera est insula,' &c. quis non videt ad Syenem non esse referenda, sed ad Elephantinem? Ad Syenem enim attinent prima illa verba, 'in finibus est Æthiopiae.' Nam Syenem in finibus esse Æthiopiae ad collimitium Ægypti, et Plinius hic ostendit, et reliqui paesim, non minus geographi quam historici. Quam ob rem verba illa, *Ita vocatur c. m. passuum ambitu*, non esse hujus loci arbitrantur, neque ad Syenem nullo modo pertinere, sed ad Philas. Itaque tantisper seponantur, quoad eis proprium locum assignemus. *Pintian.*

Syene] Syene Thebaidis oppidum, sub tropico Cancrī positum, in qua cum Sol ejus signi eam partem ingreditur, in qua solstitium efficit, nullam umbram corpora faciunt hora diei sexta. *Lucan.* lib. II. 'Atque

umbras nusquam flectente Syene.' Macrobius perverse 'nunquam' legit. Seneca in Herc. Furente: 'Et qua Sol medium tenens Umbras corporibus negat.' Brod. v. 17. Unde et Eratosthenes observatis ejus temporis horologiorum Alexandrinorum umbris, intervalloque harum urbium, universi terrarum orbis indidem collegit ambitum. Testis Cleomed. Cyelic. lib. 1. p. 402. Dalec.

In qua Cerastæ sunt latere Arabia] Scribendum *castra*, non *cerastæ*, ex utroque antiquo exemplari: quibus subscribit Strabo lib. xvii. de administratione Ægypti disserens in hæc verba: 'Sunt tres militum legiones, quarum una circa urbem sedet, aliæ in reliqua sunt regione. Præter has novem cohortes Romanæ. Tres in urbe, tres in finibus Æthiopix præsidio circa Syenem collocatæ, et reliquæ tres in cætera regione.' Et rursus de Syene agens: 'Hoc in loco tres Romanorum cohortes collocatæ sunt præsidii gratia.' Item non multo post: 'Ingruentes in Thebaidem, et in tres cohortes quæ Syenes præsidio erant, Syenem et Elephantinem et Philas repentino impetu ceperunt.' Pintian.

Et in adverso insulæ IIII. Philæ] Scribendum, *Et ex adverso IIII. M. pass. Philæ*. Nam dictionem *insulæ* expositionem fuisse supra dictionem *Philæ* positam, et postea lectioni per errorem insertam. Erit ergo sensus: Ex adverso castrorum Syenes meridiem versus esse Philas, iv. m. passuum a castris motas. Cæterum hoc loco intercalanda sunt verba paulo ante a me jussa seponi. Ea sunt: *Ita vocatur insula, C. M. passuum ambitu*. Quæ verba, ut dixi, ad Philas, non ad Syenem accommodanda sunt. Porro in apographo Toletano elementum, *C.* non legitur. Totus ergo hic Plinianus locus, mendis frequens, sic, meo iudicio, scribendus est: *Ditionis Ægypti esse incipit a fine Æthiopix Syene, in qua castra Æthiopix sunt la-*

tere Arabiæ, et ex adverso, IIII. M. passuum Philæ. Ita vocatur insula, mille passuum ambitu. Idem. Seneca Natural. Quæst. iv. 2. 'Nunc vero magnas solitudines pervagatus, et in paludes diffusus, gentesque sparsus, circa Philas primum ex vago et errante colligitur,' &c. Ac rursus: 'Primum incrementum Nili, circa insulam quam modo retuli, Philas, noscitur,' forsitan illic legend. 'insulas quas.' Inde eidem Senecæ ad finem Epistolæ ii. Philistæ latrones et prædones, quales fuere earum 4. insularum incolæ. In iis accipiter numinis instar colebatur. Dalec.

Elephantis insula infra novissimum cataracten, CCCC. M. pass.] Legend. *Elephantine*, non *Elephantis*, contra omnes Latinos codices, ut diximus in Pomponium: nec *infra* scribendum, sed *intra*, nec CCCC. sed IIII. M. passuum. ex archetypo Toletano utrumque. Nam Cataractes hic novissimus inter Elephantinam est ad Ægyptum versam, et Philas ad Æthiopiam, exiguo spacio ab utraque submotus, Strabone auctore libro xvii. *Pintian*.

Et supra Syenen, XVI. M. habitatur] Erratum rursus est in numero passuum. Nam quomodo Elephantine distare potest a Syene xvi. m. passuum? cum ab eadem Syene usque ad Philas intersint c. stadia, quæ agant xii. millia passuum, et longius Philæ distent a Syene quam Elephantine, ut ex Strabone et Ptolemæo colligitur. Abesse vero Philas a Syene, xii. m. passus, Strabo testatur his verbis: 'Nos Philas ex Syene plaustro venimus per campum valde planum c. stadiorum spacio.' De reliquo Strabo idem, dimidium stadium abesse Elephantinam a Syene, prodit, si quis ex exemplari Græco, non Latino, hauriat. Nam Latinus interpret inepitissime eum locum vertit, scribens semistadii spacio esse insulam Elephantinam. Quomodo

enim in tanta insulæ parvitate poterat esse urbs, et in ea templum Cnephidis, et Nilometrium, ut in Memphi, quod Strabo de ea prodit? *Id.*

CAP. X. *Alexandria.*

Juxta Marcotin lacum, qui lacus antea Arapotes nominabatur] Legendum, qui locus ante Rhacotes nominabatur, ex Stephano et Strabone XVII. Hoc enim nomen prius Alexandriæ fuit, ut ait Stephanus, seu partis Alexandriæ, ut Strabo. Hanc emendationem debes Jano Parrhasio, Claudiani enarratori: sed in eo is deceptus est, quod legit non locus, (ut nos legendum censemus,) sed lacus, quasi lacus Mareotis dictus fuerit alio nomine Rhacotes, quod neque ipse, neque alius usquam legit. *Pintian.*

Quindecim M. passuum laxitate] Castigandum quidam hunc locum arbitrantur ex Curtio, qui ambitum Alexandriæ LXXX. stadiorum esse tradit, et pro XV. M. pass. substituendum putant, X. M. tot enim supradicta colligunt stadia. Sed falluntur. Nam Stephanus Alexandriæ circuitum cx. stadiorum fuisse ait: hoc est XIII. M. DCC. pass. quæ summa propius ad Plinianam accedit. Sed Curtii mentio paulo ante habita nos admonet, ut locum restituamus facundissimi scriptoris, in omnibus quæ hactenus nobis videre contigit exemplaribus corruptissimum. Ejus verba, cum de Alexandria disserit, sunt: 'Fama est, cum rex urbis futuris muris potentiam (ut Macedonum mos est) destinasset.' Corrige: 'Fama est, cum rex urbis futuros muros polenta (ut Macedonum mos est) designasset,' ex Strabone, Plutarcho, Stephano, Arriano. *Idem.*

XXX. M. p. *trajectu, DC. ambitu*] Fieri quidem posset, ut lacus, cujus trajectus XXX. M. pass. sit, ambitum habeat DC. millium; verisimile tamen non est. Proinde vetus lectio videtur mihi sincerior, *CCL. ambitu*: etiamsi in libris scriptis vitiose legatur,

CD. confusis duobus elementis *cl* in unam *d*, ut fieri a librariis consuevit, quæ illorum est diligentia, ut infra constabit cap. 12. Strabo Mariam lacum latitudinem habere supra CL. stadia, longitudinem citra CCC. tradit. *Idem.*

Naucratis: unde ostium quidam *Naucratiticum*, &c.] Legend. *Naucratiticum*, vel *Naucratioticum*. Vide Salmas. p. 476. a, b. *Naucratiticum*] Athenæus l. XI. p. 237. vs. 3. πολλοὶ δ' ἐν τῇ Ναυκράτει κεραμεῖς, ἀφ' ὧν καὶ ἡ πλεσιόν των κεραμείων πύλη Κεραμικὴ καλεῖται. Sunt autem Naucratici figuli multi, a quibus proximum Nili ostium Ceramicum appellatur. *Dalec.*

Quod alii Heracleoticum Canopico, cui proximum est, præferentes] Verba, ut reor, malo ordine locat, redigendaque ad pristinum statum, hoc (ni fallor) pacto: *Canopico quod alii Heracleoticum vocant, cui proximum est, præferentes*. Nam Canopicum ostium Heracleoticum etiam nominatum esse Ptolemæus satis docet: non Canopicum illud, sed Heracleoticum appellans, a civitate Heracleopoli prope Canopum, auctore Stephano. Accedit Strabonis testimonium lib. XI. 'Necessarium est,' inquit, 'ad Canopi et Alexandriæ loca reverti: hic est enim ultimum ostium, quod Canopicum Heracleoticumque vocant.' *Pintian.*

CAP. XI. *Arabia.*

Arabia] Solinus paulo plura c. 36. congerit huc facientia. Legito et Onuph. Panvin. Imp. Rom. p. 843. *Dalec.*

CAP. XII. *Syria, Palestina, Phœnice.*

Syria] ארם *Aram*, Hebræis dicta, sen 'Aramala, quo et Strabo utitur. Cæterum de ipsius latitudine et regionibus legatur Mela l. II. et Æth. Cosmograph. p. 35. Strabo l. XVI. et Car. Sigon. de Antiq. Jur. Prov. l. 12. Onuph. Imp. Rom. p. 788. c. 37. et Adricho in Descript. Terr. Sep. 95.

et Bertram. Gram. Ebr. ubi hoc modo recenset regiones: 1. Aram κατ' ἐξοχὴν dicta, seu Paddan Aram, Suria jugata, seu concise Paddan, hoc est, jugum seu Aram Necharajim Suria, interamnis Μεσποτάμια. 2. Aram Zobah, seu Zonah, fortean Sophene. 3. Aram Beth, Rechob. 4. Aram Mahachab. 5. Aram Dameschek, Suria Damascena, quæ et Cana seu Cælesyria. 6. Aram Chama, Suria Comagena seu Antiochena. Dalec.

Navaliumque ac bellicarum artium] Ciceroni apud Nonium de Repub. Phœnices primum mercaturis et mercibus suis avaritiam et magnificentiam et inexplebiles cupiditates omnium rerum importaverunt in Græciam. Victorius XII. 4. *Idem*.

Casius mons] De monte Casio lege Strab. lib. XVI. p. 721. ex quo loco videntur hæc desumpta, et ad verbum fere descripta. Vide et Solinum c. 37. *Idem*.

CAP. XIII. *Idumæa, Syria, Palæstina, Samaria.*

Rhinocolura] Rhinocera Diodor. in Bibliotheca II. 1. in Ægypti et Arabiæ confinio sita, haud procul a mari, dicta a narium mutilatione. Nam Actisanes, Æthiopum rex, superato Amaside Ægypti crudelissimo rege, Ægyptoque subacta, latrones omnes excisis naribus in ultimum desertum abire cœgit, et eam illic civitatem condere, quod et Strabo refert lib. XVI. quamvis lib. de Ira Seneca factum id a rege Persarum in Syria scripserit. Hadr. Jun. v. 3. *Idem*.

Jannes duæ] Lege, *Janneæ duæ*. Vide Salmas. p. 569. a.

Inde Apollonia] De qua Ovid. Met. IV. et auctor infra c. 23. et vide Lil. Gyrard. Syntag. p. 60. Dalec.

A Vespasiano Imperatore deducta] Colonia Flavia Vespasiani Imperatoris beneficio immunis fuit. Remisit enim iis tributum capitis, Titus vero etiam soli. Cujacius Observat. x.

35. *Idem*.

Sebaste in monte altiore Gamala] Scripta exemplaria, *Sebasten in monte et altiore Gamala*, ut sit sensus, *Sebasten in monte sitam esse*, et in altiore monte alio Gamalam. Nam Josephus, in primo, castellum validissimum scribit esse Gamalam, et initio quarti: 'Gamala vero ei non cedebat, freta locorum difficultate amplius quam Jotapata. Jugum namque asperum, ex alto monte deductum, mediam cervicem erigit: et ubi supereminet, in longitudinem tenditur, tantum contra declive, quantum a tergo, ut cameli similitudinem præferat, unde nomen etiam duxit, nisi quod expressam vocabuli significationem indigenæ servare non possunt.' *Pintian*.

CAP. XIV. *Judæa, Galilæa.*

Supra Idumæam et Samariam] In manuscripto hæc, *Supra Idumæam et Samariam*, annectuntur præcedenti capiti, sequensque incipit: *Judæa longe, &c. Dalec*.

Pars ejus Syriæ juncta, Galilæa vocatur, &c.] Legend. *Pars ejus Syriæ juncta Galilæa vocatur, Arabiæ vero et Ægypto proxima Petræa asperis dispersa montibus*. Petræam illam partem Judææ dictam intelligit, ab asperis saxis quibus montuosa est. *Salm. 470. a.*

Non Judæa modo. Herodium cum oppido illustri ejusdem nominis] Exemplar *Salmant. Nomen Judæa modo: Toletanum: non Judæa modo Herodium oppidum illustrissimum ejusdem nominis*. Excusso igitur diligenter loco, puto scribendum: *Non Judæa modo Herodium oppidum illustrissimum est, Herodis nomine*; hoc sensu, Hierosolyma fuisse longe clarissimam urbium orientis, non tantum Judææ: nunc autem, iis eversis, successisse in locum eorum Herodium, &c. vel, si vis retinere lectionem impressam, intellige Norinem præfecturam appellatam, postea Herodium, cum oppi-

do illustri ejusdem nominis. *Pintian.*

CAP. XV. *Jordanis.*

Jordanis amnis oritur e fonte Panceade] Marcianus, et aliquando Stephanus, et exemplaria nonnulla, *Panceade*. Solinus cap. 36. *Peneade*. Utrunque antiquum exemplar *Paniade*, quibus favet Josephus secundo Judaici belli. Stephanus quoque Panion vocari tradit specum, unde Jordanis erumpit. Nec non Hege-sippus et Josephus multis id locis confirmant. Ptolemæus etiam Cæsaream, cui Plinius inditum tradit ab hoc fonte cognomen, Cæsaream Paniae vocat. *Idem.*

Et quatenus locorum situs patitur, ambitiosus, &c.] Legend. *Et quatenus locorum situs patitur, ambitiosus accolisque se præbens, velut invitus Asphaltiten lacum natura dirum potat, a quo postremo ebibitur.* Elegantissime dicit Jordanem non recto cursu petere lacum Asphaltiten a quo ebibitur, sed ambitiosum esse, et accolis præbentem se, et insinuantem, moras quærere, veluti invitus petat lacum illum natura dirum, quo laudatas suas aquas perdit pestilentibus mixtas. *Salmas.* p. 577. a. Sequitur, *amænis circumseptum oppidis.* lege, *circumsessus.* *Idem,* 578. a.

CAP. XVI. *Asphaltites.*

Corpus] Vivum. Nam aqua bitumine spissa, non admittit corpora viva et spiritibus repleta. *Dalec.*

CAP. XVII. *Gens Essenorum.*

Gens Essenorum] Essenos Josephus Antiquit. Judæor. lib. XVIII. Philosphos, ut et Sadducæos et Pharisæos, ἀπὸ τῆς δαιμόνης dictos vult. Rhodig. v. 9. Alii vocem eam significare putant τοὺς θεωρητικούς. Illorum placita Philo longa oratione recitat libello. Omnes studiosos liberos esse. *Dalec.*

Ab Occidente litore Esseni fugitant, &c.] Legend. *Ab occidente litora Hæseni fugiunt usque qua nocent, gens sola et præter cæteras mira.* Fugiebant

littora Hæseni, ut interiora Judææ habitarent, ne puritati ac tranquillitati vitæ, quam sectabantur, maritima commercia nocerent. *Salmas.* p. 612. b. 613. a. Sequentia sic lege: *quos vita fessos ad eorum mores fluctibus agitata eicit; vel, agitata jacet, &c.* Mare fluctibus agitatum plerumque navigantes ad aliquod littus ejicit, &c. *Salmas.* 616. a. Præcessit *socia palmarum.* Mira loquutio: an quod inter Palmeta viverent? imo et absurda. Puto scripsisse, *esu palmarum.* *Salmas.* ibid.

CAP. XVIII. *Decapolis.*

Plurimi tamen Damascus et Opaton riguas, &c.] Lege: *plurimi tamen Damascus, et Opaton riguis ex amne Chrysorrhoea fertilem, Philadelphiam, Raphancam.* Vel etiam, *riguis amnis Chrysorrhoea fertilem.* Nihil verius. *Rigua* Plinio sunt ὄχετται. Sequitur, *omnia in Arabiam reincidentia.* Malo tamen credere Plinium scripsisse: *Damascus Eupaton riguis, &c.* cum adjuncto epitheto ad discrimen alterius cujusdam Damasci. Hoc indubitatum. atqui εὐπότητος idem quod εὐπότιστος, irrigua et rivis bene saturata. Sequitur *Pella, Gerasa, Canatha.* Male *Galasa.* Vide *Salmas.* p. 617. a. b. *Plurimi tamen Damasc. et Opaton, &c.*] Lege: *Plurimi tamen Damascus ex epoto riguis amne Chrysorrhoea fertilem, &c.* Urbs Damascus fertilis est, quia crebris suis riguis totum epotat Chrysorrhoeam. Notum est universum amnem istum in crebros dispersum rivos emori. Vide Isac. Vossium in Melam, pag. 28.

Paneas, in qua Cæsarea] Legendum, ut ante dixi, *Panias*, Josepho auctore, lib. secundo Judaici Belli multis locis, confirmante id etiam Hege-sippo. Ptolemæus quoque libro quinto: ‘Phænices,’ inquit, ‘mediterraneæ civitates, Arra, Palæobiblos, Gabala, Cæsarea, Panias.’ Stephanus in mentione Cæsareæ, *Paneas*; sed opinor vitio exemplaris. *Pintian.*

CAP. XIX. *Tyrus et Sidon.*

Dorum, Sycaminum, Promontorium Carmelum] Ptolemæus, *Dora*: Stephanus, *Dorus*. Par varietas in urbe sequente. Stephanus neutra terminatione in recto *Sycaminon* nominat: Ptolemæus et Strab. genitivi pluralis desinentia, *Sycaminōn*, hoc est, mororum civitas, sicut paulo ante *Crocodilon*, hoc est, crocodilorum. Et ita interpretes Ptolemæi et Strabonis verterunt, ille Græco genitivo usus *Sycaminōn*, hic Latino *Sycaminorum* et *Crocodilorum*. Quapropter Hermolai sententia non placet, qui in Strabone legit in recto singulari *Sycaminon*. Cujus erroris potuissent eum admonere duo plurales genitivi sequentes, *Bucolōn* et *Crocodolōn*, ut supra *Alabastrōn* et *Lycōn*, et infra hoc ipso capite *Ornithōn*, et rursus sequente *Leontōn*: hoc est, alabastro- rum, luporum, avium, leonum urbes. Corrigendus igitur Ptolemæus Græcus, in quo *Sycaminos* scriptum est, pro *Sycaminon*. Præterea *Carmelus* in recto omnes proferunt, nemo *Carmelum*. Nota res, nec confirmanda verbosius. *Idem*.

Belus] Vide xxxvi. 36. *Dalec*.

Tyrus] *עַר* seu *צֵר* *Tsor* Ebræis dicta. Unde et Sarram suam mutati sunt scriptores Latini. Qua de re P. Merula super Ennium p. 393. *Idem*.

Alexandri oppugnantis operibus continens] Vide Quint. Curt. de Reb. Gestis Alexandri Magni lib. iv. et Arrian. lib. ii. Diod. Sicul. lib. xvii. *Idem*.

CAP. XX. *Mons Libanus.*

Leontos oppidum] Scribendum, ut admonui, *Leontōn*, id est, leonum, ex Strabone xvi. male ejus interprete transfere *leonum*. Pintian.

Byblos] Hesiodus: *Βίβλον τ' ἀρχία- λον καὶ Σιδῶν' ἀνθεμύδεσσιν*. Sic dictam volunt, quod e Byblo compositi libri in ea repositi non corrumperebantur. *Idem* poëta diebus fervidis umbrosa,

saxosa, cavernosa quæri jubet, et vinum byblinum bibi, celebratum ab Achæo tragico et Theocrito. Interpres Hesiodi exponit, aquosum et tenue. Gnillandinus in xiiii. Plinii multo plura. Vide ejus scripta: ut et Etymolog. Magnum, *Βίβλινος οἶνος*, et Steph. de Urb. *Dalec*.

Contraque Aradum Antarados] Exemplaria duo, magno consensu: *Contraque Arados septem stadiorum oppidum et insula*, &c. ut sit sensus: Contra Marathon urbem, in continente sitam, oppositam esse in mari, cc. pass. submotam a continente, Aradum insulam cum oppido ejusdem nominis, septem stadiorum. Quæ lectio multo rectior est ea quam hic Hermolaus agnoscit, parum (ut mihi videtur) aptam. Quod ut sit perspicuum, Strabonis verba subjiciam lib. xvi. 'In fronte,' inquit, 'jugosæ cujusdam et importunosæ oræ Aradus jacet, inter ejus portum scilicet atque Marathum, distans a terra stadiis viginti. Ea est petra quædam mari circumfusa, septem stadiorum ambitu.' Ex quibus Strabonis verbis apparet scribendum esse in Plinio, non *CC. pass.* sed *II. M. D. pass.* aut, si mavis, *XX. stadiis*. Pintian.

Promontorium, in quo Laodicea libera, &c.] Legend. *Promontorium in quo Laodicea libera, Diospolis, Heraclea, Charadrus, Posidion*. Deinde *promontorium Syriæ Antiochiæ*: intus ipsa *Antiochia libera Epidaphnes cognominata*. Perperam hæc divulsa sunt, et capitibus sectis diducta. Et *Antiochia* scribitur pro *Antiochica* vel *Antiochena*. Salmas. 890. b.

CAP. XXI. *Syria Antiochena.*CAP. XXII. *Casius mons.*CAP. XXIII. *Cæle Syria.*

Atargatis] Vetis legit *Atergatis*. Strabo de hoc nomine et similib. lib. xvi. in fine: 'Nominum mutationes permultæ sunt, præsertim Barbarorum: quemadmodum Dariacum Darium, Phazirini vero ipsam Parysa-

tim, Atargatam, Atharam, quam Ctesias Derceto vocavit.' *Dalec.*

Derceto] Ad Ascalonem templum ejus fuisse scribit Rhodig. xxiii. 5. Prodigiosam auctor vocat, quod ejus facies humana foret, cætera piscis. Semiramidis matrem fuisse narrant. Fabulosa de illa vide plurima apud Rhodig. et Lil. Gyrald. Syros et piscibus abstinere, et columbas tanquam sacras venerari, refert Victorius ex Xenophonte et Porphyrio xii. 15. vide et supra c. 13. hujus libri, et Diod. Sic. lib. iii. *Idem.*

CAP. XXIV. *Euphrates.*

Oritur in præfectura Armeniæ majoris Caranitide, &c.] Vide ibi quæ observat Cl. Salmasius p. 620. a, b. &c. Sequentia sic legenda: *Fluit Xerxenen primum, mox Anaiticam Armeniæ regiones a Cappadocia excludens. Et pro Simyram lege Zimaram. Vide Salmas. 624. b. Sequitur: Ommum vocant irrumpentem; mox ubi perfregit Euphratem, tum quoque saxosum et violentum. Sequitur, Arabiam inde læva Oroëon dictam regionem, &c. vide vi. 9. Sequitur: apud Claudiopolim Cappadociæ cursum ad occasum Solis agit primo. Hunc illic in pugna Taurus auferit, rictusque ac abscissus sibimet, &c. Vide Salmas. 626. a.*

In monte Aba, Licinius Mutianus] *Lege: in monte Aca, Lycinius Mutianus, &c. Salmas. 194. a.*

Anaitium] In Anaëtia finit Anaitidis religiosissimum templum, cujus meminit Strabo lib. xii. et auctor xxxiii. 4. *Dalec.*

Melitenen] Ptolemæus Armeniæ minori assignat. *Idem.*

Ultra quoque saxosum ac violentum. Arabiam inde læva] Sic interpungendum, ut verbum *Arabiam* superioribus jungas. Significat ea vox apud Græcos sonorum, fragorem excitantem. Ita fit, ut ab Hermolao et ejus Solino ex diametro (ut dici solet) distemus. *Pintian.*

Originem a Syris trahens, in qua An-

temusia, &c.] *Legend. Originem ab Assyriis trahens, in qua Anthemusia et Nicephorium oppida. Mox Arabes qui Pretavi vocantur. Horum caput Suigara. Sequentia longe corruptissima; lege, Gindara Commagenem finit, Imme incipit: nihil verius. Vide Salmas. 630. b. 631. a.*

CAP. XXV. *Palmyra.*

Seleucia] Ptolemæus Selenciam ad Tigrin Mesopotamiæ adscribit. *Dalec.*

Propius] In manuscripto vocabulum *propius* est initium capitis sequentis. *Idem.*

CAP. XXVI. *Hierapolis.*

CAP. XXVII. *Cilicia, et adjunctæ gentes Isauricæ, Homonadum, Pisidia, Lycæonia, Pamphylia, Taurus mons, Lycia.*

Campi Aleii] Ἀλήϊα πεδία, ἀπὸ τοῦ ἀλᾶσθαι, ab errando, quoniam excusus Pegaso Bellerophon per eos solus oberraverit. Quidam ab oppido, quod Alas vocant, dictos fuisse volunt, esseque sitos inter Pinarum et Cydnon fluvios. Quidam interpretantur, οὐκ ἔχοντα λήϊα, τοῦτ' ἔστιν, σιτοφόρα, καὶ χωρὶς βοσκημάτων. *Homerius:* Ἥτοι δὲ καππεδίων τὸ Ἀλήϊον οἶος ἀλᾶτο, ὅον θυμὸν κατέδωκ, πάπον ἀνθρώπων ἀλεείνων. Hos versus sic reddidit Cicero: *Qui miser in campis merens errabat Aleis, Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.* Rhodig. xvii. 23. *Leopardus vii. 20. Dalec.*

Mopsos] Stephanus Μόψου ἐστὶν vocat. D. Hieronymus Mopsi viculum, ubi supremum diem obiit Constantinus Imperator, a Mopso vate dictus est, qui Chalcanti mortis causam attulit. Cum enim Chalcanti fata prædixissent vita tum decessurum, cum incidisset in vatem se præstantiorem, occurrit is Mopso, arte vaticinandi celebris, rogavitque, ut ait Hesiodus, in caprifico quot ficus essent. Respondit ille, decem millia, et unam. Ut vero ait Pherecydes, percunctatus est, sus præg-

nans obvia quot porcellos gestaret. Respondit ille, tres, ac ex iis unam fœminam: quod ubi verum esse deprehenderunt, mœrore et tristitia vitam Chalcas finivit. Rhodigin. xxix. 15. *Idem.*

Mox flumen Calycadnus, &c.] Lege: *Mox flumen Calycadnus, promontorium Sarpedon: oppida Holmæ, Myle, &c.* Salmas. 620. a.

Trachiotis cognomine a mari relata, ubi vocabatur Hormia] Vetus lectio, *Tracheodes.* Stephanus, *Trachea.* Item Hermolaus ex Strabone *Olmos* aut *Olmia* pro *Hormia* sufficit. Sed multum differt *Olmos*, quod scribit Strabo, ab *Olmia*. Itaque posset legi vel *Olbia* vel *Hydria*, ex eodem Stephano. Nam et vetus lectio *Er-mia* præfert. *Pintian.*

Lalassis decurrit] Est *Lalassis* oppidi nomen, teste Stephano. Cæterum decurrit ad *Isanriam* referendum, quod declivius sit, qua versus mare protenditur editiore situ mediterraneo. *Gelen.*

Platanistus] Strabo *Platanistum* vocat quosdam scopulos in mari Cilicio vortiginosum mare reddentes. *Dalec.*

Junctum ei mare Lycium est, gensque Lycia, &c.] Legend. *Junctum mare, Lycium est, gensque Lycia. Inde vastum sinum Tuurus mons ab Eois veniens littoribus, Chelidonium promontorio disternat.* Promontoria, ut notum est, sinus disternant et claudunt. Tauri promontorium, quod est contra Chelidonias, sinum vastum disternat a Lyciaco mari. *Chelidonium promontorium* heic vocat, quod sit contra Chelidonias oppositum. Vide Salmas. p. 779. a. *Junctum ei mare Lycium est, gensque Lycia, &c.]* Locum hunc Plinii valde vexat Salmasius. Nihil mutandum: ait enim, Phaselidi junctum esse mare Lycium, gentem Lyciam et sinum vastum ab ea denominatum. Omnia autem hæc a Pamphylia et mari Pamphyllico

disternare Chelidonium promontorium. Vide Vossium in Melam, p. 74. 75.

Riphæorum montium juga] Fallitur Plinius: nulli enim existunt Riphæi. *Dalec.*

Numerosis nominibus] Strabo lib. xv. de diversis nominibus Tauri, inquit: 'Indigenæ Taurum, alias Paropamisum, Emodum, Imanum, et aliis nominibus appellant, Macedones vero Caucasum vocant.' *Idem.*

Caria mediæ Doridi circumfunditur ad mare utroque latere ambiens] Sic quidem vetera præferunt exemplaria: sed hac in parte magis placet recentior lectio: *Caria mediæ Doridi circumfunditur mari utroque latere ambiente.* *Pintian.*

Promontorium Pedalium] Ptolemæus has urbes omnes Ciliciæ assignat. *Dalec.*

Annis Glaucus deferens Telmessum] Vetus lectio, *Telmedium.* Hermolaus *Telmessum* correxit, nescio qua ratione; nam si *Telmessum* legas, quis, rogo, intellectus accommodari poterit verbis illis, *deferens Telmessum?* Quapropter etsi auctore caream, suspicor tamen *Temedium* nomen esse fluvii, qui in Glancum influat, et in mare ab eo deferatur. Deferri enim dicuntur fluvii a majoribus, in quos exonerant, ut infra c. 29. 'Alluitur Caystro Cilbianis jugis orto, multosque amnes deferente;' et sæpe alias sic loquitur Plinius. *Pintian.*

Dædala] Ptolemæus *Dædala* pro loco usurpat. *Dalec.*

CAP. XXVIII. *Indus fluxus.*

Ab ea Doris incipit, &c.] Lege: *Ab ea Doris incipit. Sed prius terga et mediterraneas jurisdictiones indicasse conveniunt. Una appellatur Cibyratica. Ipsum oppidum Phrygiæ est. Conveniunt eo XXV. civit. celeberrimæ urbe Laudicia. Imposita est Lyco fluminis latera alluentibus Asopo et Capro.* Sic totus ille locus conjunctim legendus et continuandus, quem male editio-

nes divellunt capitum sectione. Quo ex loco facile intelligis libros suos Plinium per capita non divisisse. Ex omnibus urbibus Cibyatici conventus celeberrimam esse dicit Laodiciam ad Lycum. Vide Salmas. p. 828. a, b.

CAP. XXIX. *Laodicea, Apamia, Ionia, Ephesus.*

Apamian] Apamia dicta est ab Apama, Artabazi filia, quæ Seleuco Nicanori nupsit, et mater Antiochi Soteris fuit, qui urbem Apamiam condidit. Vocata fuit et Cellæne a Cellanis, oppido, ex quo traducti sunt incolæ Apamiæ. Hoc in loco est palus quædam quæ calamos gignit ad tibiæ linguas idoneos, unde nata fabula de Marsyæ cum Apolline contentione. Vide Strab. lib. xii. *Dalec.*

Sita est in radice montis Signiæ, &c.] Situm veterum Celænarum confundere Plinius videtur cum sita novæ urbis. Vide Salmas. p. 826.

Marsyas ibi redditur, &c.] ‘Reddere’ hic pro tradere: et ‘reddi flumina’ dicuntur, qui emergunt, postquam aliquantisper latuerunt. Salmas. 826. b. 827. a. *Marsyas ibi redditur*] Vide fabulam apud Ovid. Met. vi. *Dalec.*

Mossinus] Alius est Mossinus Thraciæ apud Athen. lib. viii. p. 172. vs. 18. *Dalec.*

Oraculum Branchidarum] Ptolemæus *Branchidas* usurpat pro ea parte montis Didus quæ Orientem spectat. *Dalec.*

Didymæi Apollinis] Didyma oraculum Mileto vicinum, Jovi sacrum et Apollini, quasi geminis Diis, (διδύμους καὶ διδυμάνας Græci geminos vocant,) unde Apollo Didymæus appellatur. Papin. Theb. viii. ‘Nec Claias hac luce fores, Didymæque quisquam Lîmina, nec Lyciam supplex consultor adibit.’ Didymæi Apollinis fit et mentio vi. 16. Vide Rhodig. iv. 23. Didymæo Jovi cum res divina fit, li-

Delfh. et Var. Clas.

bant hederæ foliis. Inde κισσόβιον poculum dictum. Athen. p. 235. vs. 11. *Idem.*

Super octoginta urbium per cuncta maria genitrix] Verior lectio LXX. urbium, quam LXXX. Seneca de Consolatione ad Helviam matrem: ‘Miletus LXXV. urbium populum in diversa effudit.’ Qui locus ante nostras in eum auctorem castigationes corruptissime legebatur. *Pintian.*

Nec fraudanda cive Cadmo qui primus prosam orationem condere instituit] Quod hic Cadmo Milesio, infra vii. 56. Pherecydi Syrio tribuit Plinius. Quid igitur est? contradicit sibi Plinius? Minime gentium. Nam Strabone auctore primo volumine, ante omnia apparatio ipsa poëtica processit in medium, et approbata complacuit. Delinç illam imitari, cum metrum solvissent, reliquis poëticiæ servatis partibus, rem scriptis commendaverunt, Cadmus videlicet et Pherecydes et Hecataeus. Notandum vero, et hic et infra lib. vii. ubi agit de inventoribus rerum, non legi in archetypo Toletano *prosam*, sed *prosam*: de Cadmo Milesio *prose* inventore et Solinus. *Idem.* *Cive Cadmo*] Auctor vii. 56. dicit Pherecydem Syrium primum Cyri regis Persarum ætate *prosam* orationem instituisse: historiam vero Cadmum Milesium. *Dalec.*

Postremo Cariam placidus omnesque, &c.] Leg. *Postremo Cariam placidus, Ionesque agros, vel Ionumque agros.* Livius, ‘per Caras primum, deinde Ionas.’ Idque et Strabo confirmat. Salmas. 836. b.

Regio omnibus Ionibus sacra] Asylon Ionum fuit in promontorio montis Icales. *Dalec.*

Ephesus Amazonum opus, multis antea, &c.] Legend. *Ephesus Amazonum opus, multis antea expetita nominibus, Alopes cum pugnatum apud Trojam est, mox Ortygiæ et Samornus vocatæ, et Smyr-*

Plinius.

11 S

næ cognomine Trachia, et Samonide, et Pteleæ. Et paullo post pro *Callipia*, lege *Halitæa*. Salmasinus pagina 809. b. 810. b.

Aluatur Caystro] Propertius 'cygnæum Caystrum' vocat, a cygnorum copia qui in eo sunt fluvio: 'Et qua Cygnæi visenda est ora Caystii, Et qua septenas temperat nuda vias.' Lipsius 1. 2. *Dalec.*

Fons in urbe Callipia, templum Dianæ complexa. E diversis regionibus duo Selinuntæ] Pausanias tria celebrat in Ephesia terra: Cenehrium fluvium, Pionis montis naturam, (cujus ante Plinius meminit,) et Halitæam fontem. Nihil muto, aurem tantum securo lectori vello, ut æstimet an hic pro *Callipia* substitui debeat *Halitæa*. Item *Sellenuntæ* lego, non *Selinuntæ*. Neque lacus accipio cum Hermolao ex Strabone, sed fluvios cum Xenophonte libro quinto de Ascensu Cyri. 'Et Ephesi,' inquit, 'circa Ephesiæ Dianæ templum Sellenus fluvius labitur.' *Pintian.*

Lebedos] Ptolemæi meum exemplar habet *Lacera*. *Dalec.*

Promontorium Coryceon, mons Mimas CCL. M. passuum excurrentis atque in continentibus campis residens] Dicit Mimantem montem a mari incipere ubi promontorium Coryceon est, et excurrere in continentem ubi residet, per CCL. millia passuum. Sed hanc excurrentiam aliter exhibent libri veteres, et legunt *CLC.* an legendum *CCC.* an potius *CIQ.* sed minus exiguus hic numerus. Iidem libri pro *Coryceon* habent *Coryneon*, et infra ubi legitur *nunc est Aleon fluvius, Coryneon Mimantis promontorium*, de eodem promontorio intelligendum. *Salmus.* p. 861. b. et 862. a. Et paulo post ibid. lege: *Obiit et Archæopolis substituta Siplyo, et inde illi Colpe, et huic Lebade.* Dicit igitur substitutam Siplyo Archæopolin, quæ et ipsa obiit. Inde etiam Colpen similiter obiisse quæ in locum Archæopolis successit.

Vide Salm. p. 862. b. 863. a.

Erythrusque] Straboni Gnopopolis. *Dalec.*

Juxta eas fuerunt oppida Pteleon] Lego: *Juxta Teos.* Fuerunt oppida *Pteleon*, &c. ex Ptolemæo, cui post Erythras statim locantur Teos et Lebedos: notanda librorum allucinatione, qui pro *Lebedos* ibi *Lesbos* scripserunt. Porro Teos una ex XII. Ioniæ urbibus, media totius provinciæ, testibus Herodoto primo volumine, et Stephano, clara natalibus Anacreontis poetæ lyrici, Apeliconis, Hecataei historici, Protagoræ philosophi, et Scithini iamborum poetæ, adeo est apud cunctos auctores celebris, ut neque a Plinio fuerit prætermittenda, neque ullo ampliore testimonio a me indicanda, tantum famæ superfluit. *Pintian.*

Substituta Siplyo] *Μάγνητες ἐπὶ Σιπύλῳ* Straboni lib. XIII. Nam etiam fuerant *Μάγνητες ἐπὶ Μαϊάνδρῳ*. Cicero ad Q. Fratrem: 'De te a Magnetibus ab Siplyo mentio est honorifica facta, cum te unum dicerent postulationi L. Pansæ restitisse.' Victor. xxx. 1. *Dalec.*

Macedones Hyrcani cognominati] Mosteni et Mofeni, Ptol. *Dalec.*

Cæsarienses Metropolitæ] Ierocæsarea, Ptolemæo. *Idem.*

CAP. XXX. *Æolis, Troas, Pergamus.*

Pulæscopsis, Gergithos] *Gergitha* non *Gergythos* uterque antiquus codex præfert, et ante Hermolanum ita legebatur; ipse *Gergis* sen *Gergythos* substituit. In quo quum Stephanum sequatur, lapsu memoriae Strabonem citat. Atqui Strabo lib. XIII. *Gergetha* nominat. 'In Lampsaceno locus est,' inquit, 'vinearum ferax, qui Gergethium appellatur.' Fuit etiam civitas Gergetha a Gergethibus, qui sunt in Cumano agro. Et alibi: 'Prope ejus ortum vicus est Gergetha, in quem Attalus eos transtulit qui in Troade erant, quum locum eum cepisset.' Itaque nihil ex

priore antiquaque lectione mutandum. *Pint. Gergithos*] Athenæus lib. vi. pag. 128. lib. xxi. Gergina sive Gergitha, Æolidis oppidum, ab assentatoribus conditum. Vide locum. *Γεργίς* dicitur quoque *Steph. Dalec.*

Ida mons] Idæ ferarum latibula, *νάπαι, θάμνοι, φώλεσι, ὄργαδες*. Rhodig. lib. xxvi. cap. ult. Ida, quivis mons excelsus, unde circumjecta spectari possunt. Idem xxviii. 1. Idem.

Olim Pedasus dicta] Pedasensibus mirum hoc contingere scribunt Herodotus, Aristoteles, Strabo, ut quoties adversi quippiam illis, aut vicinis imminet, Antistiti Minervæ, quæ illic est, proluxa barba nascatur. Rhodig. xiv. 21.

Smintheum templum durat, intus Colone intercidit] Prior lectio, colonia. Hermolans colone legit: quam recte nescio. Nam (ut conjicio) Plinius hic ora indicata regreditur more suo ad monstranda interiora. Coloniam vero hic accipio Sminthium, eodem quo templum nomine, quam Strabo Sminthium, Stephanus Sminthem nominat. *Pintian.* *Smintheum templum durat*] Quare Smintheus Apollo dictus fuerit, vide apud Strabonem lib. xiii. pag. 576. *Dalec.*

Deportata Adramyttæum negotia] Libentius legerim *deportant*, hoc est, jura petunt Adramittenm gentes, quas subjicit: et exemplar Salmanticense *deportant* legit. Sic supra, cum de Mileto et Smyrna, locisque circumjacentibus, tractasset, subjungit: 'Smyrnæum conventum magna pars Æoliæ, quæ mox dicitur, frequentat.' *Pintian.*

Remotum a portu Ilium immune] Plebissima immunitate, omnium tributorum et munerum publicorum, militiæ, metati, etiam tutelarum. Callistratus in l. non solum § Iliensibus. D. de excusat. item, ut qui matre Iliensi esset, fieret eorum municeps, et ut Minerva Iliensis hæres institui posset l. i. D. ad municip. Data vero

est primum decreto decem legatorum, icto fœdere cum Antiocho, Rhæteo et Gergitho insuper concessis, Liv. lib. xxxviii. propter inclytam nobilitatem civitatis et conjunctionem originis Romanæ. Confirmat Claudius Cæsar propter originis gloriam. Tacit. lib. iv. Cnjac. x. 5. Observat. Turneb. vii. 21. Ilium novum a vetere distat xxx. stad. juxta Strabonem. *Dalec.*

Fuit et Achilleon oppidum juxta tumulum Achillis, conditum a Mitylenæis et mox Atheniensibus, ubi classis ejus steterat. In Sigeo fuit et Æantion, &c.] Dno illa verba in Sigeo ad præcedentia pertinent, illisque adjungenda sunt: tum sequitur: *Fuit et Æantion in altero cornu*, hoc est, in Rhæteo altero montis Idæ promontorio: quod Pomponius tradit libro primo, et Strabo lib. xiii. Quæ vitiosa interpunctio causam Solino erroris præbuit. Scribit enim cap. 42. in Rhæteo promontorio Achilleon oppidum conditum esse, quod falsum est. Strabonis verba subjeci ex lib. xiii. 'Hujus oræ spatium a Rhæteo usque Sigenm et Achillis tumulum recta navigantibus est stadiorum lxx.' Hic Strabo Sigenm cum Achillis tumulo copulat. Item Achillis monumentum in oppido Achilleo esse, idem Strabo in eodem loco testatur: 'Achilleon,' inquit, 'locus est in quo Achillis tumulus ostenditur.' Et paulo post: 'A priori autem aliis xxx. stadiis ad partem quæ est Idam versus, Achilles et templum habet et tumulum juxta Sigenm.' Et rursus: 'Demetrius,' inquit, 'Timæum mentiri ait, qui scribit e lapidibus Ilii Achilleon a Periandro munitum, dum Atheniensibus contra Pittacum auxiliaretur. Munitum quidem hunc locum a Mitylenæis apud Sigenm contendit.' Stephanus quoque in Sigeo Achilleon urbem statuit. Suffragatur Herodotus etiam in Terpsichore, Achilleon simul cum Sigeo memorans.

Porro *Sigeum* scribendum sine diphthongo in penultima, meminimus in Pomponium. *Pint*.

Et ipso in statione classis suæ] Scribo, *Et ipsum in statione classis suæ*; hoc sensu: Sicut Achillem conditum sit in Sigeo a Mitylenæis et Atheniensibus juxta Achillis tumulum, ubi classis ejus steterat, sic Æantion conditum a Rhodiis in Rhæteo juxta tumulum Ajacis, et ipsum in statione classis Ajacis. *Idem*.

Hieracomitæ] *Ieragermæ* Ptolemæo civitas eorum dicitur. *Dalec*.

CAP. XXXI. *Insule ante Asiam, Pamphylium mare, Rhodus, Samus, Chius.*

Tribus omnino aditur alveis maris, &c.] *Lege: tribus omnino aditur alveis mari Stegano, Posideo, Tauro.* Salmas. p. 479. b.

In Phœnicio deinde mari est ante Ioppen Paria, tota oppidum, in qua objectam beluæ Andromedam ferunt, et jam dicta Arados] Familiarem librorum errorem permutandorum verborum hoc etiam loco admissum opinor. Nam quod hic *Paria* tribuitur, totam esse oppidum, non *Paria* ignobili alicui insulæ alii auctores assignant, sed *Arado* celebrissimæ apud ænectos insulæ maris Phœnicii: de qua Strabonis et Pomponii verba supra retulimus. Erit ergo hoc loco verborum contextus talis: *in Phœnicio deinde mari est ante Ioppen Paria, in qua objectam beluæ Andromedam ferunt, et jam dicta Arados*. Quid si non ante *Ioppen*, sed *Antioppe*, et non *Paria*, sed *parca*, scribendum est? ut sit *Antioppe* nomen insulæ, sic dictæ quod contra *Ioppen* sita sit: ut in montibus et promontoriis, *Antilibanus*, *Anticragus*, *Antitaurus*, *Antirrhium*, quod sint opposita *Libano*, *Crago*, *Tauro*, *Rhio*: et in oppidis *Antarados*, *Antiphelus*, *Anticynolis*, et in insulis, *Antissa*, quod opposita esset *Lesbo*, quæ quondam *Issa* dicta fuit, auctore *Myrsilo*, referente

in primo volumine Strabone, ut rursus in Plinio ad hunc posset modum legi: *In Phœnicio deinde mari est Antioppe, in qua objectum beluæ Andromedam ferunt, et jam dicta Arados, parca, tota oppidum*: quæ lectio propius ad Pomponii verba accedit, a quo etsi exiguo, divite tamen penore, multa Plinium mutuatam, in confesso est. *Pintian*. *In Phœnicio deinde mari est ante Ioppen Paria, tota oppidum, &c.*] Nulla ad *Ioppen* est insula, neque unquam fuit. Vide *Isaacum Vossium* in *Melam*, p. 201.

Cilicium ex quinque maximis Cyprum] *Legendum reor, ex VII. maximis Cyprum*. Strabo lib. XIV. 'Quidam post captam Trojam dicunt insulas *Gymnesias* ab eis habitatas, quarum majorem *Timæus* ait maximam esse post VII. *Sardiniam*, *Siciliam*, *Cyprum*, *Cretam*, *Enbœam*, *Cyrum*, et *Lesbum*.' *Pintian*.

Cerastin] *Cerastiam* vocari *Xenagoras* scripsit, ὅτι πολλὰ κέρατα, τοῦτ' ἔστι πολλὰς ἐξοχὰς ἔχει, multis promontoriis superciliosa est ac erecta: quamvis sint qui ideo sic dictam putent, quod aliquando in ea cornuti fuerint homines. Dicta et *Sphœcia* ab incolis *Sphœcibus*, vel a *Vespis*. *Rhod.* xxx. 1. *Dalec*.

Proximaque Cauno Rhodussa] *Legabatur ante Hermolaum, Proximaque Cunorhodos*; ipse *Cynorhodos* correxit, non recte. Nos tum ex *Stephano*, tum ex vetere utroque codice sic scribimus, *Proximaque Cauno Rhodussa*. Nam ambo exemplaria *Cauno* legunt, non *Cuno*: et *Caunus* urbs est *Cariæ*; parum a *Rhodo* submotâ, apud omnes decantata, unde fons illæ *Canneæ*, quæ *Crasso* in *Partbos* proficiscenti omen fecere. De *Rhodussa* autem insula *Stephanus*: *Schinussa*, ut *Rhodussa*, *Phocica* insula. Est eidem *Rhodussa* urbs *Argivæ* regionis. *Pintian*.

Ophiusa] Dicta est a multitudine serpentum, quos eo tempestate dela-

tus Phorbas Triobæ filius occidit: *Asteriæ* ab Astri figura: *Æthra* a serenitate, quia illic nunquam tantæ nubes sunt, ut aliquando de die sol non cernatur: *Trinacria* a tribus oppidis eminentibus: *Corymbia* a specie *Corymborum* hederæ: *Poëssa* ab herbido virore. Had. Jun. III. 15. Straboni vocata fuit et *Stadia* et *Telchinia*. *Pontium* vocat Pindarus, ut *Pelagiam* Marcellinus lib. XVII. Pindarus Ialysos aureo imbre perfusam scribit ob divitias et summas opes: ἔνθα ποτὲ βρέχε θεῶν βασιλεὺς χρυσαῖς νιφάδεσσι πόλιν. *Dalec.*

Samon liberam] *Samon* insulam Apul. Florid. lib. II. Frumento pigrum, aratro irritam, fecundam olivetis, ait, nec a vitatore, nec ab olitores calpi, sed totam ejus, quavis frequentibus incolis, hospitibus celebris, culturam esse in surculo et sarculo. Vide locum. *Dalec.*

Thallusa] Sic Hermolaus legit conjectura tantum ductus, cum prius scriptum esset *Thellusa*. Cæterum legentes meminerint, insulam nomine Pelus circa Chium a Stephano locari. *Pintian*. *Thallusa*] Stephano hic Pelus insula collocatur. *Dalec.*

Clara vero in alto Teos] Pro *heos*, ut ante scriptum habebatur, Hermolaus *Teos* suffecit, et patriam Anacreontis accipit; procul, ut ego puto, a vero; nam *Teos*, Anacreontis patria, urbs est continentis, una ex XII. Ionæ urbibus, ut geographi omnes juxta historicique testantur. In peninsula sitam esse *Teon*, Strabo Pomponiusque testantur; insulam esse, et præcipue in alto ab Erythris, Ionæ urbe, LXXI. M. pass. submotam, ut Plinius adjecit, nec Strabo, nec Pomponius, nec omnino, quod sciam, alius. *Pintian*.

Eresos] *Eresos* Theophrasti patria, præstantissimo et candidissimo tritico nobilis, ejus pollinem Mercurius ad Deos ferret, si qua farina vesci cuperent. Archestratus in Gastrono-

mia, ἐν Δέσβῳ, κλεινῆς Ἐρέσου περιχώρονι μαστῶ, λευκότερ' αἰθερίας χιόνος· θεοὶ εἴπερ ἔδουσι Ἀλφίτ' ἐκείθεν ἰὼν Ἑρμῆς αὐτοῖς ἀγοράζει. Ea ratione Delphis olim Etesii statuam Cereris Ἑρμοῦχου dicarunt. Hadrian. Jun. v. 4. Infamis ea fuit infanda libidine, unde λεσβιάζειν, vel ore morigerari, vel capiti illudere, ut Φοινικίζειν, ἔρρητον μῆτιν μίγνυσθαι, a Phœnicum execrandis moribus. Brod. II. 21. Hier. Mercurial. Var. IV. 13. *Dalec.*

Tenedus] Tenuin Cyeni filium, Neptuni nepotem, cum noverca Philonome de stupro appellasset, recusantem apud patrem insinulavit, tantquam vim afferre voluisset. Credulus is juvenem capsula inclusum in mare abjecit, quæ Neptuno innocenti, et nepoti propitio, cum Leucophrim delata fuisset, aperta illa, et re cognita, incolæ regnum detulerunt, insulam de suo nomine appellarunt, mortuum pro Deo coluerunt. Muret. Var. I. 12. *Idem*.

CAP. XXXII. *Hellespontus*, *Mysia*, *Phrygia*, *Galatia*, *Bithynia*, *Bosphorus*.

Dascylos] Ptolemæo locus est dictus *Dascylæum*. *Dalec.*

Qui partem eam insedere] Strabo refert Volscorum Tectosages, cum robore et multitudine hominum valerent, seditione quodam tempore inter eos orta, magnum numerum hominum e finibus suis ejecisse, qui post longos errores in Phrygiam Paphlagoniæ et Cappadociæ profecti, illis non invitis, loca illa occuparunt, I. IV. et I. XII. ubi etiam ducem ipsorum vocat Λεονόριον, quem alii Lomorium, Pansanias fortean Cerethrium, nos Germani, ni fallamur, Leonhardum dicimus. Gentes autem tres tantum numerat, Trocmo set Tolistobogos a Ducibus, ac Tectosages ab natione Celtica denominatos, institutæque reip. commemorat formam. *Dalec.*

A Nicomedia, LXXII. M. D. Procerastis ante dicta] Legendum reor;

A Nicomedia, LXXII. M. D. pass. Cerastis ante dicta. Nam, ut conjicio, pro litera *p.* passus significante, imperiti librarii aut correctores pro scripserunt, sequenti verbo *Cerastis* adjuungentes. Dicta autem sic Chalcedon, forte propter frequentiam Promonteriorum, seu cubitorum in pontum excurrentium. Etenim Cyprium ob eandem causam Cerastin dictam esse a Philonide supra meminit hoc ipso volumine, cap. 31. *Pintian.*

Dein Compusa] Utrumque exemplar *Colposa* legit, non *Compusa*. Scribendum puto *Colpoësse*, hoc est, sinuosa: quod optime quadrat cum præcedenti nomine *Cerastis*; ad multa

namque promontoria multi sinus consequantur necesse est. *Idem.*

In quo portus Amyci] Is fuit Bebri- cum rex, pugil eximius, a Polluce in eo certamine victus et occisus, cum Argonautas hospitio prohiberet. *Gelen.*

Est et Elæa et duæ Rhodiussæ, Erebinthus, Megale, Chalcitis] Scribendum *Rhodussæ*, non *Rhodiassæ*, ut admonuimus. Item *Erobinthotes* ostentant duo scripta exemplaria, eximie, hoc est, Ciceraria, ut quod statim sequitur, *Pityodes*, id est, Pinar- ria. Videtur quoque scribendum potius *Calceltis*, quam *Chalcitis*, ex Stephano in dictione Chalcedon. *Pintian.*

LIBER VI.

CAP. I. Pontus Euxinus.

Pontus Euxinus antea ab inhospitali feritate Axenos appellatus est, &c.] Ex cæso uno duo facta sunt, falsa interpositione substantivi verbi *est*, quod in neutro habetur scriptorum exemplarium. Legendum igitur: *Pontus Euxinus, antea ab inhospitali feritate Axenos appellatus, peculiari invidia naturæ, sine ullo fine indulgentis aviditati maris, et ipse in Europam Asiamque funditur.* *Pint.*

Et partem earum aucta immanitate abstulisse] Exemplar Salmanticense et fere Toletanum inanitate legunt; non *immanitate*, quod et melius. Est enim familiare Plinio, quæ non habitantur, *inania* appellare. *Idem.*

Culpeque Africæ avulsa] Legendum puto, *Culpeque Abylæ avulsa*. Alioqui dicendum videbatur *Europaque Africæ avulsa*. *Idem.*

Sangarius fluvius ex inclytis. Oritur in Phrygia, accipit, &c.] Legend. *Sagaris fluvius ex inclytis oritur in*

Phrygia, accipit vastos amnes, inter quos Tembrogium et Gallum, idem Sangarius a plerisque dictus, a quo incipiunt Mariandinus sinus, oppidumque Heraclea, Lyco flumini adpositum. Vide Salm. p. 880. b. et 881. a.

Fluvius Bilis] *Fluvius Billis*, ultra quem gens *Paphlagonia*. Hæc ita cum capite sequenti continuanda. Salm. p. 888. a.

CAP. II. Gens Paphlagonum et Cappadocum.

Cognomines eorum Venetos credi putat] Legend. *Cognomines eorum Venetos credi ea re putat.* Ea re putat credi Venetos Itatiæ ex Henetis Paphlagonia ortos, quod idem nomen habeant, ac sint eorum cognomines. Vide Salmas. pag. 888. b.

Amisum liberum] Scribe, *Amisus libera*, ex Stephano, Arriano in Periplo, et Strabone undecimo, apud quem tamen interdum *Amisus* est. Cui orthographiæ subscribit Suidas, per *i*, et item per *e*, in penultima scribi

tradens *Aminsus* et *Amesus*. Ptolemæus cum duplici ss, *Amissus*. Pintian.

A Sinope CXXX. M. pass.] Exemplar Salmant. vero propius, *CXX. M. pass.* Nam Stephanus intervallum ab Amiso ad Sinopen nongentorum stadiorum esse tradit, quæ agunt passuum XII. M. D. Scripsit et ante Stephanum id quoque Strabo XII. volumine. *Idem.*

Cæteras Barbarorum] Cur Barbari dicantur vide apud Strabonem. *Dalec.*

CAP. III. *Cappadocia.*

Sebastiam] Ptolemæo Augusti civitas. *Dalec.*

CAP. IV. *Themiscyrenæ regionis gentes.*

Gentes Genetorum] Quartum cap. in manuscripto incipit a duobus posterioribus vocabulis cap. præcedentis hoc modo: Nunc *Mutium gentes*, &c. *Idem.*

Trapezus liberum] Vide Strabonem lib. XII. *Dalec.*

Æu] Plinio *Æa* et *Dioscuntias* civitates duæ sunt diversæ, Stephano vero una et eadem. *Idem.*

Suani] Σάβες Straboni lib. XI. nbi tamen Πόάβες perperam legebatur. ut et apud Eustath. super Dionys. Σοῦάβες, commonente Hartungo decur. II. num. 6. *Idem.*

Regio ERECTICE] Ptolemæus, ut puto, appellat regionem hanc *Necreticen*: Arrianus *Niticen*. Pintian.

Flumen et oppidum Pityus] Sic Hermolaus, cum tamen antiqua omnis et recentior lectio *Penius* habeat, non *Pytius*: quam lectionem approbare videtur poëta Ovid. ex Ponto lib. IV. 'Huc Lycus, huc Sagaris, Penisque, Hypanisque, Cratesque.' Itaque antiquam lectionem mutandam non censeo. Hanc castigationem debes Ovidiano enarratori. *Idem.*

CAP. V. *Regio Colchica, Achari, et ceteri eodem tractu.*

Subjicitur regio Ponti Colchica] Locutus frequens erroribus. Nam et in

capitum distinctione erratum est, et in ordine verborum, et verba ipsa corrupta sunt. Aperiam igitur libere, ut soleo, sententiam meam, etiamsi periculum adeam, audax, et temerarius, et quibusvis aliis probrosis nominibus appellari, qui res tot jam seculis veluti communi doctissimorum hominum consensu receptas et persancte habitas convellere coner. Affirmo igitur initium quinto Capiti assignandum esse, unde prius admonui, deinde processum continuatio nemque verborum sic concipiendam esse: *Deinde multis nominibus Heniochorum gentes, urbe Colchorum Dioscuriade juxta fluxum Anthemunta, nunc deserta, quondam adco clara, ut Timosthenes in eam trecentas nationes, quæ dissimilibus linguis uterentur, descendere prodiderit: et postea a nostris CXXX. interpretibus negocia ibi gesta. Sunt qui conditam eam ab Amphito et Tolchio Castoris ac Pollucis aurigis putant, a quibus ortam Heniochorum gentem feram constat. Reliqua littora fera nationes tenent, Melanchlani, Coraxi, Achei, Mardi, Cercetæ. Post eos Serri, Cephalotomi. Subjicitur Ponti regio Colchica, in qua juga Caucasi ad Rhipæos montes torquentur, ut dictum est, altero latere in Euxinum et Meotium dextra, altero in Caspium et Hyrcanum mare. A Dioscuriade oppidum Heracleum, distat a Sebastopoli LXXX. M. pass. In ultimo eo tractu Pityus oppidum, et reliqua usque ad finem capitis quinti. Nunco tenso verborum ordine, ex collatione Strabonis, Ptolemæi, Arriani, Pomponii, cum verbis Plinianis, reliquum est ut verba ipsa corrigamus. Subjicitur Pontiregio Colchica] Nentrum ex nostris exemplaribus Colchica habet, sed alterum collita, alterum colica, ut putem scribendum esse obliqua, et totum locum legendum esse sic: Subit tum Ponti regio obliqua, &c. Movet me tum Arrianus in Periplo, qui enumeratis Heniochis et quibusdam aliis*

gentibus, quas hic refert Plinius, subdit: 'A Sigame fluvio defleximus in latus sinistrum Ponti usque ad fluvium Hippum, et ab Hippo ad Astelephum et Dioscuriada urbem vidimus Caucasum, altitudine Gallicarum Alpium. Apparebat autem et jugum quoddam Caucasi nomine Strobilus, unde fabulantur Prometheum Jovis imperio suspensum fuisse a Vulcano.' Hactenus Arrianus. Pomponius quoque primo libro, memoratis Melanchlænis, Coraxis, Phthirophagis, Heniochis, Achæis, Sindis, subjungit: 'In Heniochorum finibus Dioscurias a Castore et Polluce pontum cum Jasone ingressis, Sindos in Sindorum ab ipsis terrarum cultoribus condita est. Obliqua tunc regio et in latum modice patens, inter pontum paludemque in Bosphorum excurrit.' *Pintian.*

Sunt qui conditam eam ab Amphito et Telchio Castoris ac Pollucis aurigis putant] Solinus depravatam Plinii lectionem secutus, ut in plerisque omnibus solet, *Amphito* quoque et *Telchio* legit. Nos ad normam Græcorum scriptorum Plinii verba redigentes, non *Amphito* hic et *Telchio*, sed *Amphistrato* et *Rheca*, scribendum asserimus. Strabo libro undecimo: 'Tradunt Phthiotas Achæos ex Jasonis exercitu Achaiam, quæ hic est, habitasse: Laconas vero Heniochiam, quorum dnces Rhecas et Amphistratus fuerunt Castoris et Pollucis aurigæ, unde Heniochi, ut verisimile est, ab his fuerunt nominati.' *Idem.*

A quibus ortam Heniochorum gentem feram constat] Pomponius, in primo, feras incultasque gentes appellat omnes, quas hic Plinius memorat, Melanchlanos, Coraxos, Phthirophagos, Heniochos, Achæos, Cerectas. Itaque ubi omnes sunt feræ gentes, nihil attinebat Heniochos feros appellare. Quapropter probo magis veterem utriusque codices lectionem,

in quibus non *feram*, sed *fere*, legitur. *Idem.*

Ad hos confugerat Mithridates Claudio principe, narravitque Thalos, &c.] Lege, *Ad hos Sauromatas profugerat Mithridates Claudio principe, narravitque Thalos his esse vicinos, qui ab oriente Caspii maris fauces attingerent.* Thali vicini Sauromatis, qui Thali Caspii maris fauces attingebant. *Salmas.*

Inde promontorium Cronea, quo supercilium arduum, &c.] Nostra exemplaria rectius: *Inde promontorium Crunæ, a quo supercilium, &c.* Nam et Dionysopolin urbem Thraciæ Crunos ante dictam, sive mavis Crunus, hoc est salientes, Plinius supra docuit, et Strabo ac Stephanus et reliqui tradunt. Erit ergo rectus pluralis *Crunæ*, ut Solæ, et capite sequente *Cepæ*, et multa hujus notæ. *Pint.*

CAP. VI. *Bosphoros Cimmericus, Mæotis.*

CAP. VII. *Gentes circa Mæotin.*

Primo Sauromatæ Gynæocratumeni, &c.] Lege, *Primo Sauromatæ Gynæocratumeni Amazonum connubia.* Vide Vossium in Melam, p. 107.

Messeniani] Moschovitæ, qui, ut Apollonius tradit, a Græcis Μοσσοῦχοι dictantur. Modacas Ptolemæus vocat. *Dalec.*

Matrem maris] Sic et Dionys. μήτέρα πόντου vocare; at revera Scythicum Temerinda maris finem potius denotare auctor M. Anton. Delr. super Sen. Trag. par. ult. p. 297. Fuerit itaque *Themersend*, seu, ut nos enunciamus, *Dessmers-end*. *Idem.*

Mazacas] Alii sunt Mazaces Africae gens, quorum præcurrentium ac iter explorantium comitatu nobiles Romani delectabantur. Suetonius in Nerone c. 30. 'Armillata et phalerata cum Mazacum turba, et cursorum.' Claud. in Panegy. ad Stiliconem 'pavidus projecit missile Mazax.' Id mirum est quod scribit Seneca lib. xxii. Epist. 124. 'Omnes jam sic pe-

regrinantur, ut illos Numidarum præcurrat equitatus, ut agmen cursorum antecedit.' Mart. x. 13. 'Cum cathedralitios portet tibi rheda ministros, Et Libys in longo pulvere sudet eques.' Turneb. xxx. 3. *Idem.*

Amnem Menotharum Imituenis ex montibus scissum] Vetusta exemplaria castigatus: *Amnes, Menotharum, Imituem, ex montibus Cissiis*; unde et quod sequitur statim, *Circaque fontem Imitissi*, emendandum erit *Imituis*, a quo etiam *Imitui* populi dicti videntur. *Pintian.*

CAP. VIII. *Cappadocia, Armenia.*

Nunc reddantur gentes in mediterraneo sinu] Castior lectio antiquorum codicum, *Nunc reddatur ingens in mediterraneo sinus*. Impressa quoque omnis lectio *ingens* agnoscit, non *gentes*. Appellat autem Plinius certos quosdam terræ tractus *sinus*, ut in mari fit, infra etiam c. 11. 'Ita se habet,' inquit, 'terrarum sinus e clarissimis.' *Pintian.*

Vadit super Antiochiæ tractum, et usque ad Cyrrhestiam, &c.] Per *Antiochiam* non urbem intelligit, sed *Syriam Antiochiam*. Salmas. p. 627. a.

CAP. IX. *Armeniae dæ.*

CAP. X. *Albania, Iberia.*

Et deinde Macrones] Archetypum Toletanum, *Macarones*. Legendum forte, *Machelones*. Sic enim eos appellat Arrianus in Periplo: cæteri fere omnes *Macrones*. *Pintian.*

Cornelius Nepos CL. M. pass.] Concinnior lectio veterum codicum *CCL.* ne sit tanta in numero differentia inter *Cornelium Nepotem* et cæteros auctores. *Pintian.*

CAP. XI. *Portæ Caucasie.*

CAP. XII. *Insula in Ponto.*

Insule in Ponto Plunctæ, sive Cyanæ] Rectam hanc esse scripturam convincunt ea quæ nunquam satis laudata in Onomast. seu Thesaurο suo notavit Ortel. ex Strabon. Ab Homero jam olim *πλάγκτας* (ita enim scribendum norunt vel pueri Gramma-

tici) dictas puto, Od. M. his versibus: *Ἐνθεν μὲν γὰρ πέτραι ἐπηρεφέες, πρότι δ' αὐτὰς Κῦμα μέγα ῥοχθεῖ κυανώπιδος Ἀμφιτρίτης. Πλαγκτὰς δὴ τοι τὰς γε θεοὶ μάκαρες καλέουσι.* Pindar. Pyth. iv. 10. *συνδρόμους πέτρας* vocat. Ea autem quæ de his insulis fabulati sunt veteres, cum passim sint obvia vulgoque protrita, uti hic iuculentur pluribus nil est necesse. Unicum hoc tantum addere libuit; ortum id omne ex Opticis, uti elegantibus quidem, sed sectæ suæ consentaneis, attingit versibus Lucret. lib. iv. 'Exstantesque procul medio de gurgite montes, Classibus inter quos liber patet exitus, idem Apparent: et longe divolsi licet absunt, Insula conjunctis tamen ex his una videtur.' *Dalec.*

Ariam] De hac vide Theophrast. Histor. iv. 5. *Idem.*

CAP. XIII. *Gentes in Scythico Oceano.*

Lytlarmis] Id hodie *Capo de Oby*, hoc est, promontorium Obycum, ab Obyo fl. eo loci in mare sese exonerante, dici videre est in Ortel. et Mercatoris Tab. Geograph. *Dalec.*

Fluvius Carambucis, ubi lassata cum siderum vi Riphæorum montium deficiunt juga, &c.] Intelligit, ubi montium Riphæorum juga deficiunt, ibi quoque vim siderum rigentium lassari, et majorem esse aëris temperiem: sic paulo ante loquitur: 'verum Asiæ quoque magna portio apposita Septentrioni, injuria sideris rigentis, vastas solitudines habet.' *Salmas.*

Inviolatosque esse etiam feris accolarum populis] Legend. *inviolatosque esse etiam feris accolorum populorum*. Græca locutio est, τοῖς ἀγροῖς τῶν περιεοικούντων ἐθνῶν. Salmas. p. 209. b.

Ultra eos plane jam Scythæ, Cimmerii, &c.] Lege: *Ultra eos plane jam Scythæ, Cimmerii, Cissianti, Georgi et Amazonum gens*. Vid. Isac. Vossium in Melam, p. 12.

Hæc usque ad Caspium et Hyrcanum mare, &c.] Leg. *Hæc usque ad Caspi-*

um et Hyrcanum mare: nam id erumpit e Scythico Oceano in uersa Asiæ, &c. Salmas. p. 210.

Erumpit Scythico Oceano] Errat Plinius: Caspium enim mare in continenti est velut lacus: nulloque ostio ex Oceano erumpit. Commune hunc veteribus errorem fuisse jam ante notavimus ad II. 67. Vide et infra c. 17. *Dalec.*

Inde per Aratiaticos, Amarbos, &c.] Leg. *Inde per Anariacas, Amardos, Hyrcanos ad ostium Oxi fluminis quater mille octingenta stadia.* Salmas. pag. 210. a.

Scythici arcus, ut auctor est M. Varro, similitudine] Toletanum apographon non *Scythici arcus* habet, sed *silicis*. Salmanticense commodius, et minore a vero distantia *sicilis*: legendum reor *sicilicis*. Sextus Pompeius, 'Sicilices,' inquit, 'hastarum spicula lata.' Confirmare videntur hanc lectionem verba paulo post sequentia: 'Ab introitu dextra mucronem ipsum faucium tenent,' &c. *Pint.*

Dein per oram Albani (ut ferunt) ab Jasonē orti] Per oram intelligit Plinius Caspii maris, cujus fauces ad mucronem ipsum Udinos dicit tenere, Scythiæ populum, dein per oram Albanos: ante quos mare quod est, vocatur Albanum. Sed hoc minus bene. Vide Salmas. Plin. exerc. p. 189. 190.

Oram omnem a Caucasō præaltis rupibus inaccesso] Archetypum Toletanum non *Caucaso*, sed *raso* præfert: Salmant. *Caso*. Fortasse vera est lectio, *Cassio*. Flumine videlicet mox ante dicto. Et in eisdem exemplaribus *inaccessam* fere legitur, ut intelligas *oram*. *Pintian.*

Proxima Syriæ] Scribendum arbitror *Assyriæ*, hoc sensu: Assyriæ initium esse Adiabenum, et ejus partem, quæ sit proxima Assyriæ proprie dictæ, nominari Arbelutin. *Idem.*

Mygdaniam cognominaverunt a similitudine] Vide Strabonem l. XVI. *Dalce.*

Ninus] *Mosul*, indeque Assyria vulgo dicitur *Mosul*. Ejus Metropolis est Ninive, ubi Jonas Propheta prædicavit pœnitentiam. *Dalec.*

CAP. XIV. *Media, Caspiæ portæ.*

CAP. XV. *Gentes circa Hyrcanum mare.*

Adiabenis connectuntur Carduchi] Non *Cadurci*; nam *Cadurci* Galliæ sunt provinciæ, non Parthorum regni. Et Carduchorum appellationem Macedones postea in mollius flexerunt, *Cordenos* vocantes. *Gelen.*

Mox ejusdem Parthiæ amœnissimus situs] Legendum *amœnissimus sinus*, ut supra c. 8. Injns lib. ostendi, favente etiam antiqua lectione. *Pintian.*

CAP. XVI. *Item aliæ gentes.*

Zapavortene dicta, et in ea fertilitatis inclytæ locus, Daræon mons: gentes Tapyri, Anariaci, Hyrcani] Id est, τῶν Δαπαίων ὄρος. An Plinio *Daritis* eadem est? VI. 23. 'Arianæ partem aliqui Daritin esse volunt.' Sed *Daritis* in ea Ariana non erat, quam Plinius eo capite descripsit. Vide Salmas. pag. 982. b.

Qua diruta a barbaris, &c.] Legend. *Quam dirutum a barbaris Antiochus Seleuci filius eodem loco restituit. Syrii amne eam interfluente Margo, qui corrivatur in Zothalicis, maluerunt illum Antiochiam appellari.* Antiochus Alexandriam Margianæ dirutam a barbaris eodem loco et nomine restituerat. Syrii, quos incolas dedit urbi, maluerunt eam *Antiochiam* appellari de nomine conditoris sive restitutoris. Vel sic potius emendes: *Qua diruta a barbaris Antiochus Seleuci filius eodem loco restituit Seleuciam, interfluente Margo qui corrivatur ab incolis: maluerunt et illum Antiochiam appellari.* Seleuciam in loco Alexandriæ restituit Antiochus Selenci filius, indito patris nomine. Eam interfluit Margus, qui corrivatur ab incolis, hoc est, in rivos deducitur ad irrigandam regionem, εἰς τὰς ὀχέτας ἀναλκεται. Salmas. 983. b.

Antiochus Achaïda appellavit] Ergo ab Achæo aliquo condita, non ab Alexandro. De alio Achæo non possumus intelligere, quam de illo, qui Antiochum Seleuci regis filium cognitione contingebat, et Asiam cis Taurum dynastæ nomine, mox regis, aliquamdiu tenuit. Vide Salmas. pag. 984. b.

Gens hæc obtinet aversa montis, &c.] Sic lege: *Gens hæc obtinet aversa montis Paropamisi, exadversus fontes Indi.* Sic infra: *Exadversum Bactrianos hoc oppidum.* Vide Salmas. pag. 985. b. Infra ibid. legitur, *Demonax*, pro *Demonas*, et hoc pro *Demodamas*. Idem ibid.

Apollini Didymæo] De Didymæo vide supra v. 19. *Dalec.*

CAP. XVII. *Scytharum gens.*

Massagetæ] Negotiatores, qui mercium gratia Cambalum petunt, prohibentur edicto magni Cham Massagetas transgredi. *Dalec.*

Adjicit idem Pompeii ductu exploratum in Bactros septem diebus ex India perveniri ad Icarum flumen, quod in Oxum influit] Lege: *Perveniri ad Achrum flumen quod in Oxum (an Ochum) flumen influit.* Mens Plinii est, cum Romani ductu Pompeii ibi locorum ad Caspium scil. mare cum Mithridate vel Tigrane bellum gererent, exploratum illis esse septem diebus ex India Bactros usque ad Icarum flumen perveniri posse. *Salmas.* pag. 216.

Et ex eo per Caspium in Cyrum, &c.] Plin. scribit ex flumine Dargilo, quod in Oxum influit, Indicas merces per Caspium mare subveli posse in Cyrum amnem, qui fines Iberiæ et Armeniæ interluit: ex Cyro porro amne quinque dierum tantum iter esse terrenum usque ad Phasin: inde in Pontum develi. *Salmas.* pag. 216. b.

Haud dissimilem hominum immanitatem obsidens] Lege: *haud dissimilis hominum immanitati, obsidens; id est,*

juxta solitudines et eas obsidens ferarum multitudo hominum immanitati haud dissimilis. *Salmas.* pag. 189. b.

Seres lanicio silvarum nobiles, &c. unde geminus fœminis nostris labor, redordiendi fila, rursumque texendi] Hinc colligitur, Serica texta quæ ex Scribis adferebantur, quod pressius densata essent, flatim resolvi solita a mulieribus Europæis, et rursus texti, tenuiore ac rariore textura, ut inde scilicet vestes fierent, quæ fœminas tegendo nudarent, et per quas in publico totæ tralucerent. Vide *Salmas.* in *Tertull. pall.* pag. 246. 247. *Seres, lanicio silvarum nobiles]* *Virg. Georg. II.* 'Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres.' *Dalec.*

Seres mites quidem, sed et ipsi, &c.] Legend. *Seres mites quidem, sed et ipsi feris similes, cætum reliquorum mortalium fugiunt, commercia despectunt,* id est, despiciunt. *Salmas.* pag. 989. a. *Seres mites quidem, &c.]* *Claudianus:* 'Stamine quod molli tondent de stipite Seres.' *Seneca Poëta:* 'Quæ fila ramis ultimis Seres legunt.' *Arrianus in Periplo νῆμα Σηρικὸν* vocat. *Dionys. lib. μγ. Σηρικὸν ὕφασμα χλιδῆς βαρβάρου ἔργον.* *Strab. I. XVIII. τοιαῦτα δὲ τὰ Σηρικὰ ἐκ τινῶν φύλλων (non φλοιῶν) ξαινομένης βύσσου.* *Dalec.*

Cætum mortalium reliquorum fugiunt, cum commercia expectent] Hodie ubi merces exposuere venales, pretium in tabulis scribunt, in oraque dimittunt. Mercatores igitur mutata negotiatione enntes deponunt pretium et merces auferunt. *Idem.*

Ab Attacoris, gentes Thyri et Tochari] Inde Attacoros populos hic vobis reddiderunt: atqui legendum est: *Ab Attacorum gente, Thyri et Tochari.*

Sed inde, ut plane consentiunt omnes] Lege: *Sed inde ut plane constat inter omnes, &c.* *Salmas.* 991. a.

Quam ab occidente astivo ad occidentem, &c.] Legend. *quam ab occidente*

æstivo, ad occidentem hiberno metabatur totam. Favonio itaque obversam, ejus venti afflatu juxta Indiam, salubremque fieri ea ratione docuit. Salmas. 991. a.

Binæ messes in anno, binæ æstates, &c.] Leg. binæ æstates in anno, binæ messes, mediā inter illas hieme Etesiarum flatu, nostra vero bruma. Idem ibid.

Non tamen deest diligentiae locus, &c.] Leg. Nec tamen est diligentiae locus, adeo diversa, &c. Non esse diligentiae locum dicit, ubi tam diversa et tam incredibilia narrantur. Salmas. 991. a.

In eo tractu Indiae, quem subegerant, &c.] Leg. in eo tractu Indiae quem is subegerit. Et pro nullum Cominus, libri scribunt: nullum cogi minus: tralatitia, nullum Coi minus, pro nullum Coo minus. Puto itaque in libris Plinii scriptum esse: scripserunt quinque millia oppidorum fuisse, nullum Coo minus, gent. IX. hoc est, gentes novem, ut subintelligatur, millia, ex superiore repetendum. Vide Salmas. pag. 992. a.

Gentium IX.] Solinus cap. 53. gentium IX. M. &c. Novem enim, non plures, esse Indiae gentes, verisimile non est, cum mox paulo sequatur, Senecam duodeviginti centumque posuisse. Pintian.

Colliguntur a Libero patre, ad Alexandrum Magnum, &c.] Sic leg. Colliguntur a Libero patre ad Alexandrum Magnum reges eorum CLIII. annis sex millibus CCCCLI. adjiciunt et menses tres. Salmas. 992. a.

Junguntur inter se Imaus, Emodus, &c.] Leg. : Junguntur inter se Imaus, Paropamisus, Caucasus. Vide Salmas. 788. b.

Diognetus et Beton itinerum ejus mensores, &c.] Legend. Diognetus et Beton itinerum ejus mensores scripsere a portis Caspiis Hecatompylon Parthorum quot diximus millia esse: inde Alexandrium Arion, quam urbem is rex condidit CCCCLXXV. inde ad Proph-

thasiam Drangarum CXCIX. Hinc ad Aruchosiorum oppidum CCCCLXV. Hortospanum CLXXV. Inde ad Alexandri oppidum quinquaginta. In quibusdam exemplaribus diversi numeri reperiuntur. Hanc, &c. Vide Salmas. p. 792. a.

Inde Alexandri oppidum] Quid sit aliud Alexandri oppidum quam Alexandria, non video. Nec item intellico qua ratione, si ab Alexandro conditum est, non sit Alexandria potius, aut Alexandropolis vocatum, ut hactenus visum est, quam Alexandri oppidum, insolita nominatione. Quapropter suspicio me tenet, non Alexandri oppidum, sed Alexandriam Opianes hic esse scribendum, ex Stephanino, qui eam circa Indiam locat. Pintian.

Ab ea ad flumen Chepta, et oppidum, &c.] Lege: Ab ea ad flumen Copheta, et oppidum Indorum Peucelaotin CCXXVII. Salmas. 795. a. Ab ea flumen Chepta] Scribo Copheta, ex utroque exemplari. Fluvius est Cophes Indiae, celebratus ab omnibus Graecis juxta ac Latinis: qui et Cophen etiam in recto dicitur. Plinius de eo infra cap. 23. 'Flumen Cophes. Influnt in eum navigabilia, Sadarus, Parospsus, Sodinus.' Pintian.

Tractusque ejus finis Ganges] Hæc verba hujus capituli conjunge cum sequentibus, et lege: finisque ejus tractus est Ganges. Hunc alii incertis fontibus, ut Nilum, &c. Quæ verba sic connectenda. Vide Salmas. pag. 992. a.

CAP. XVIII. Fluvius Ganges.

Ubi modicum stadiorum C.] Persuasum habeo negligentia librarii prætermisssa hoc loco verba. Ea sunt, ubi maximum CLX. ex Marciano et Solino, qui xx. m. pass. maximæ latitudini tribuunt: ea faciunt stadia CLX. Pintian.

CAP. XIX. Gentes Indiae.

Novissima gente Ganguridum, &c.]

Lege: *Novissima gente Gangaridum, Culingarum regia Proclais.* Vide Salmas. p. 992. b. Mox lege: *Regi sexaginta millia peditum, equites mille, &c.* Idem p. 994. Sequentia sic veteres libri leg. *merces alii suis evehunt, respublicas optumi ditissimique curant.* Salmas. ibid.

Quintum genus celebratæ illic] Novo anno incipiente Philosophi omnes Gymnosophistæ et Brachmanes in venationem cum rege exeunt, et quicquid quisque composuerit, vel annotaverit eo anno, in medium proferunt. Ei, qui ter mendax fuerit tota vita repertus, ex lege silentium indicitur: qui autem vera dixerit, immunitatem omnium rerum tota vita obtinet. De iis vile Theoph. Hist. iv. 5. Dalec.

Insula in Gange est amplæ magnitudinis, &c.] Veteres codd. sic legunt: *Insula in Gange est magnæ amplitudinis, gentem continens unam nomine Modogalingam.* Vide Salmas. pag. 995. a.

Ultra siti sunt Modubæ, Molindæ, ubere cum oppido, &c.] Voci adjectivæ ubere nullus hic locus est, sed abiit in eam appellatio tertii populi, *Umbrae* vel *Umbritæ*, qui oppidum eodem nomine incoluerunt. Eos vero e capite sequente, quo nominantur, reduximus. Vide Reines. Var. Lect. ii. 7. p. 169.

Dranasu] Mathematicis Canopus dicitur. Dalec. Distat Canops seu Canobus, ut vet. vocaverit, a polo austrino cir. 39. gr. Veteribus, qui versus eam partem orbis navigavere, pro Cynosura fuit. Quod quidem velle arbitror Dalecampium: sed diversum a priore noverunt mathematici.

CAP. XX. Indus fluvius.

Hi montium qui perpetuo tractu, &c.] Lege: *Hi montium, qui perpetuo tractu Oceani oræ prætenti, incolæ, liberi et regum expertes.* Hi populi, quos ibi enumeravit, montium sunt incolæ, qui perpetuo tractu oræ Oceani præ-

tenti sunt. Salmas. 995. a.

Ab ea deducentes originem imperitant CCC. oppidis, peditum CL. M. Elephantis D.] Scribendum: *Ab ea deducentes originem imperitant CCC. oppidis, peditum CXXX. M.* ex Arriano in Indica Historia, ut constabit libro septimo capite tertio. Pintian.

Accolunt Indum adversum evidentem demonstrationem] Toletanum archetypum: *Accolunt Indum adversus eos cadente demonstratione.* Minus corrupte legetur: *Accolunt Indum adversum scandentes;* ut vitiosum verbum, *demonstratione*, digerendum videatur in syllabas, quæ cum sequentibus populos Indiæ significant. Suffragantur hinc lectioni verba illa quæ paulo post subtexuntur: *Transgressisque Indum, et cum eo decurrentibus.* Idem.

Etenim plerique ab occidente, &c.] Lege: *Etenim plerique ab occidente non Indo amne determinant, sed adiciunt quatuor Satrapias, Gedrosos, Arachotas, Arios, Paropamisadas, ultimo fine Cophete fluvio: quæ omnia Ariorum esse aliis placet.* Sic ille locus continuatim legendus est. Salmas. 794. b.

CAP. XXI. Arii et junctæ gentes.

Ac genere frugum arborumque aut ferarum] Apographon Toletanum non aut ferarum legit, sed *aviferarum*: ut scribendum videatur *laniferarum*. Nam de Indicis arboribus lanam ferentibus frequens Plinio mentio. Tradit id quoque Strabo libro xv. ex relatione Nearchi. Pintian.

Ab his XX. M. pass. Crocale. Ab ea XII. M. pass. Bibaga] Scribendum, *Crocala* nentro genere, non *Crocale*, et *Bibacta*, non *Bibaga*, ex Arriano utrumque in Indica historia, qui et *Bibactam* ait ostrearum fertilem esse: quod et hic Plinius. Non alienum fuerit commonere hoc loco lectores, hanc Arriani Nicomediensis Indicam historiam, cujus testimonio

subinde utor, pro adespota, hoc est incerti auctoris, citari ab Hermolao. In quo puto eum errare. Nam de opere altero ejusdem Arriani, quod Alexandri bellum adversus Darium literis mandavit, neque Hermolaum, neque ullum omnino alium dubitare video. Atqui in hac ipsa Indica historia, cui nullum Hermolaus assignat dominum, non semel Arrianus prioris illius historiæ tanquam a se compositæ meminit. Quod si in antiquis aliquot codicibus titulo ea constructio careat, negligentia id librorum tribuendum est. Nam nos duos peculiariæ habemus Arriani codices scriptos et antiquissimos, quibus utrumque opus continetur, cum titulo Arriani in utroque opere. Itaque non est quod Hermolaus aliunde quispiam de auctore Indicæ Historiæ ambigat. *Idem.*

CAP. XXII. *Taprobane Insula.*

Eratosthenes et mensuram prodidit longitudinis VII. M. stadiorum, latitudinis V.] Scribo latitudinis D. ex Stephano. Nec me fugit Marcianum et Solinum quinque millia in Plinio legisse. Sed apud me plaris multo est Stephani auctoritas: immo, ut verum fatear, hujus maxima est, illorum fere nulla. Pintian.

A Prasianna gente distarc, &c.] Leg. a Prasianna gente distare, quia papyraceis navibus, armamentisque Nili peteretur, mox ad navium nostrarum cursus septem dierum intervallo taxata: navigatione taxata septem dierum intervallo. An Papyraceus naves vocat Plinius, non ex papyro factas, sed quæ vela ex libro papyri haberent? Salmas. p. 110. b.

Mox quia papyraceis navibus armamentisque Nili peteretur ad nostrarum navium, &c.] Sensus verborum manifeste proclamat particulam mox non tenere suum locum. Legendum itaque sentio: quia papyraceis navibus, armamentisque Nili peteretur. Mox ad nostrarum navium, &c. Pintian.

Sed certis canalibus adeo profundum, ut nullæ anchoræ sidant] ‘Sidere’ anchoræ dicuntur, quæ in fundo fixæ hærent: ita ‘naves sidere’ dictæ, quæ in vadis hærent. Salmas.

Ob id navibus utrinque proræ ne per angustias, &c.] Per alveum intelligit canaleni profundum et angustum, qui certis locis illius maris occurrebant. Idem.

Circumugi sit necesse: magnitudo alterna milliū ad forum] Postrema verba, quia nimis corrupta sunt, omittuntur in omnibus editis exempl. sed comparent in scriptis. Salmasius legit, magnitudo alterna ilium ad forum. Nugæ. Plinius scripsit: Magnitudo ad terna milliū amphorum. Sic Cic. Epist. lib. III. Lentulus facit mentionem navium onerariarum, ‘quarum nulla minor erat duum milliū amphorum.’ Sic et apud Liv. navis trecentarum amphorarum. Capacitatem enim navium olim per amphoras aut per modios indicabant. Vide Isac. Vossium in Melam, p. 280.

Nec plus, quam ternis mensibus, &c.] Sic legas: Nec plus quaternis mensibus in anno navigant. Salmas. 116. 117. a.

Mirum in modum in auditis justitiam ille suscepit, quod pares pondere denarii, &c.] Non in auditis justitiam suscepit ille, sed in visis; nam denarios illos in captiva pecunia vidit, qui pares erant pondere, licet diversis vultibus signati. Vide Salmas. p. 1117. b.

Ex iis cognitum D. esse oppida, portum contra meridiem adpositum oppido Palæsimundo omnium ibi clarissimo ac regiæ CC. plebis] Cum linea supra ducta ducenta milliā plebis urbanæ in eo oppido fuisse dicit. Longe major numerus plebis fuit Selenciæ Babyloniæ, de qua idem Plinius; ferunt ei plebis urbanæ DC. M. esse. Sed nimium ingens hic numerus videtur. Scribant libri, ferant et plebis urbanæ CD. esse. Lege CCL. id est, ducenta quinquaginta milliā. Palæsimundo igitur τὸ βασιλεῖον in Tapro-

bane. *Salmas.* 1117. b. 1118. a.

Appositum oppido Palesimundo] Scribendum cum diphthongo in secunda, *Palesimundo*, ex Stephano: quem non vulgare erit operæ pretium legere hoc loco: ut æstimetur a curiosis lectoribus an per errorem pro *Simundo* positum sit a Plinio *Palasimundo*. *Pintian.*

CC. M. plebis] Prior lectio, *CC. plebis*. Scribendum reor, *CC. plebes*, et sic fere legitur in antiquis codicibus. Confirmat id Plin. ipse infra cap. 26. de Selencia Babylonia agens: 'Exhausta,' inquit, 'vicinitate Selenciæ ob id conditæ a Nicatore intra nonagesimum lapidem in confluentem Euphratis fossa perducti atque Tigris, quæ tamen Babylonia cognominatur, libera hodie ac sui juris, Macedonumque moris. Feruntur ei plebes urbanæ sexcentæ esse.' *Pintian.*

Idem narrare, latus insulæ, &c.] Sic distingue: *Idem narrare latus insulæ quod prætenderetur Indiæ X. M. statorum esse ab Oriente hiberno. Ultra montes Emodos Seras quoque ab ipsis aspicere, notos etiam commercio.* Legati erant Taprobanitarum regis, qui hæc narrare. *Salmas.* *Idem narrare latus insulæ, quod prætenderetur Indiæ, &c.*] Prodigious hæc sunt et inaudita, sed sane sic se res habet. Taprobanensium legati non de sua insula hæc dixere, sed de Serica regione. Hujus autem latus nunquodque hanc mensuram proxime æquat. Sed et alia, quæ iidem legati narrabant, de Taprobana accipi nequeunt. Vide Isaac. Vossium in Melam, p. 278.

Putrem Rachicæ commacasse eo, &c.] Sic lege: *putrem Rachicæ commacasse eo: advenis sibi Seras occurrere.* Hæc de se ac sua gente loquuntur ibi Taprobanitæ. Seras ab ipsis aspicere, qui a cæteris nolunt: notos etiam esse commercio; nam eo commacare solitos negotiandi causa. Advenis sibi Seras occurrere, quum reliquos advenas aversentur ac refugiant. Se-

quitur: 'Ipsos vero excedere hominum magnitudinem,' nempe Seras ipsos. *Salmas.*

Cætera eadem, quæ nostri negotiatores] Legati nempe Taprobanitæ cætera eadem de his Seribus retulere quæ Romani negotiatores. *Idem.*

Fluminis ulteriore ripa merces positas, &c.] Ergo et cætera, quæ præcessere, de iisdem Seribus intelligenda. Nam hoc modo merces mutabantur cum aliis gentibus Seres. *Idem*, 1121. a, b.

Aurum argentumque et ibi in, &c.] Lege: *Aurum argentumque et ibi in pretio, marmor, testudines. Simili gemmæ margaritæque in pretio, multo præstantiores.* Aurum et argentum in pretio esse dicit Taprobanitis, item marmor et testudines, quæ et ipsæ inter instrumenta luxuriæ, quibus in laminas sectis lecti ac repositoria operiebantur. *Salmas.* pag. 1122. b.

LXX. judices dari] Puto legendum contra omnia exemplaria, *LX. judices.* Sequitur enim, si liberent ii rem amplius XXX. *Pintian.*

Iis nullam esse dignationem gravissimo probro] Scribo: *Iis nullam esse, damnationem gravissimo probro;* hoc sensu, liberatis absolutisque, nullum esse probum: damnatis vero, gravissimo esse probro damnationem. *Idem.*

CAP. XXIII. Capissene, Carmania.

A proximis Indo gentibus montana, &c.] Lege: *A proximis Indo gentibus montana. Capissene habuit Capisum urbem, quam diruit Cyrus.* Vide *Salmas.* p. 1174. a.

Cum oppido et flumine ejusdem nominis, quod Cophen dixeret] Convertite verba ex utriusque exemplaris fide: *Cum flumine et oppido ejusdem nominis, quod quidam Cutim dixeret.* *Cutim* enim in ambobus codicibus scriptum est, non *Cophen*. Nam *Cophes* seu *Cophen*, utroque enim modo dicitur, *Arianæ* regionis amnis est, ut paulo post. *Pintian.*

Hæc regio est ex adverso Bactrianorum, &c.] Lege: *Hæc regio est ex adversum Bactrianos. Aria deinde cujus oppidum Alexandria a conditore dictum. Aria proxima Paropamisadis, cujus oppidum Alexandria ἐν Ἀρίᾳ cognominatum. Mox lege ac distingue: Mazi ad Caucasum, Cadrusci, oppidum Alexandro conditum. Per oppidum Alexandri conditum, intellexit Alexandriam sub Caucasio, quam Alexander construxit in radicibus Caucasii, quum pararet monte eo superato in Bactrianam pergere. Salmas.*

Infra hæc omnia ora ab Indo. Ariana regio] Verbum *ora* superfluit ex utroque exemplari. Reliqua scribenda sunt hac interpunctione: *Ab Indo Ariana regio.* Nam repetere memoria diximus quæ supra a Plinio dicta sunt cap. 20. et 21. 'Etenim plerique ab occidente non Indo amne determinant, sed adjiciunt quatuor satrapias Gedrosos, Arachotas, Arios, Paropamisadas, ultimo fine Cophete fluvio, quæ omnia Ariarum esse aliis placet.' Hæc Plinius. Strabo quoque volumine xv. de Eratosthene loquens, sic ait: 'Dicit ergo Arianam ab Oriente Indo terminari, ab austro mari magno.' Et alio loco ejusdem libri: 'Post Indiam est Ariana, prima regionis pars, quæ post Indum Persis obtemperat.' Pint. *Infra hæc, &c.]* Lege: *Infra hæc omnis ad ora Indi Ariana regio.* Salmas.

Alii Gedrusos et Scyros posuere, &c.] Vet. lib. ita legunt hunc locum: *Alii Gedrosos et Scyros (an Oros) posuere per CXXXIV. p. Mox Ichthyophagos Oritas propria non Indorum lingua loquentes per CC. Ichthyophagos omnes Alexander rexit piscibus vivere. Inde posuere Arbiorum gentem per CC. p. ultra, dein Carmania ac Persis et Arabia.* Vide Salmas. 1176. a.

Oritas] Illos defunctorum cadavera voranda feris obicere scribit Rhod. vi. 23. quemadmodum et Gedrusos inhospitales ac sævos, ungues nun-

quam præcidere: cetaceis ali, quorum costis trahium vice domos contignant, squamis vero tegularum loco contegunt. *Dalec.*

Flumen Tuberon navigabile, &c.] Lege: *Flumen Tuberon navigabile, circa quod Pasiræ: an Tomeron pro Tuberonum?* Vide Salmas. 1176. b.

Insula quæ Solis appellatur] Hujus insulæ mentionem facit apud Strabonem lib. xv. Nearchus, et contra sparsam famam quod in ea insula προσομιθέυτες ἀφανίζονται, fabulosum id esse tradit experimento suo. Meminit et Curtius circa finem lib. x. his verbis: 'Adjiciebam navigia, quæ lixas mercatoresque vexissent, famam auri secutis gubernatoribus, in insulam esse transmissa, nec deinde ab his postea visa.' Meminit Solinus cap. 67. Martianus Animalia vi feroris in ea perire tradit. *Dalec.*

Deximontani] Legend. pro *Deximontani, dextram ejus accolunt Uxii montani.* Salmas. 1181. a.

Patalis] Patale nunc regnum Cambaia: veteri lingua Indorum hoc significat insulam triangularem, qualis est Cambaia. Patalem adhuc Indi vocant, nunc Patam, nunc Din Patam, oppidum populosissimum et mercatura celeberrimum. *Dalec.*

Syagro] Syagrus, *Sfucalath.* Idem.

Si ab eodem promontorio Zizerum amnem portum Indiæ peteret] Superfluit dictio, *amnem*, ex vetere lectione. Porro hunc portum videtur paulo infra Plinius Muzirum appellare: Ptolemæus vii. Muzirin. Pintian. *Zizerum amnem]* Zizerus est ad civitatem Anor, prope Calicut, ad insulam quam vocant Amiadvia. *Dalec.*

H-S. quingentis] Ea summa efficit duodecies centena millia coronatorum. Infra xii. 18. 'Minima,' inquit, 'computatione millies centena millia sestertium annis omnibus India et Seres, peninsulaque illa (Arabia) imperio nostro adimunt,' &c. *Idem.*

Coptum] *Coptus*, nunc *Cana*, distat a Cairo 400000. millibus. *Idem*.

Berenice oppidum] Nunc *Sues*. *Id*.

Ocelim] Nunc *Capo de celi*, *Gabinitarum Arabum portus* XII. 19. *Dalec*.

Canan] *Cana*, nunc *Canocuia*. *Id*.

Muza] *Muza*, nunc *Hali*. *Idem*.

Muzirim] *Muziris*, nunc *Anor*, supra *Calicnt*. *Idem*.

Regnabat ibi, cum proderem hæc, Celebotras, &c.] *Legend*. *Regnabat ibi, quum proderem hæc Cepobotras, vel Ceprobotas. Alius utilior portus Neacridon qui vocatur Bacare. Vide Salm. p. 1185. b. Et mox, piper monoxylis lintribus Bacaren convehunt. Idem 1187. a.*

Alius utilior portus gentis Necanidon qui vocatur Becare] *Apographon Toletanum, Neacindon. Salmanticense, Neacridon. Item Ptolemæo septimo Becares portus est, non Becare. Pintian.*

Necanidon] Nunc *Nelcinde. Dalec*.

Monoxylis lintribus] *Vide Stewech. super Veget. III. 7. p. 208. De mendo namque hunc locum sibi suspectum ait, τῶν lintribus, nimirum, ex glossemate, ut pnto, apposito, et in contextum recepto. Idem.*

Sabin] Nunc *Bindamir. Dalec*.

Armuzia] Nunc *Ormuz. Idem*.

Irrumpit deinde et in hac parte geminum mare in terras quod Rubrum dixere nostri, &c.] *Quare geminum? quia in duo sinus dividitur, Persicum et Arabicum: ergo duo illi sinus Rubrum mare constituunt juxta Plinii sententiam. Salmas. p. 451. b.*

Rubrum dixere nostri] *Curtius lib. VIII. 'Mare certe, quo alluitur, ne colore quidem abhorret a cæteris. Ab Erythro rege inditum est nomen, propter quod ignari rubere aquas credunt. Reliqua stultorum ac infantium nugæ sunt, et sonantia.'* *Hebræi vocant Suph, seu Sup, id est, junco, ut quidam volunt, seu silvis et carice refertum, quod et auctor scribit lib.*

Delph. et Var. Clas.

XIII. et Theophr. Hist. lib. IV. Brodæus III. 9. *Dalec*.

Aut ut alii solis repercussu talem reddi colorem existimantes] *Si verba permutantur, pnto lectionem fore commodiorem, et quæ magis Plinium sapiat: Aut ut alii a colore solis repercussu talem reddi existimantes. Pint.*

CAP. XXIV. *Sinus Persicus et Arabicus.*

Persicus appellatur XXX. mill. pass. circuitu] *Legend. Persicus appellatur XXVI. circuitu. hoc est, vigesies sexies; neque intelligendum esse, vigesies sexies centena millia passuum. Sic paulo post lege: ex adverso est Arabia, cujus XXII. longitudo. id est, duodecies. Salmas. p. 1191. b.*

Atque illinc Babylonem ab Euphratis paludibus] *Particula ab non legitur in scriptis codicibus, ut arbitror, recte: erit itaque Euphratis paludibus, id est, per Enphratis paludes. Pintian.*

In Carmania angulo sunt Chelonophagi, testudinum superficie casus tegentes, carne rescentes] *Postrema duo verba desiderantur in apographo Tolemano, non omnino male: videtur enim fuisse satis, dicere Chelonophagi. Pintian.*

CAP. XXV. *Cascandrus insula, Parthorum regna.*

Reliqua septem regna inferiora appellantur. Quod ad Parthos attinet] *Legendum quæ, non quod: et alio verborum ordine sic: Reliqua VII. regna quæ inferiora appellantur ad Parthos attinent. Pint.*

Parthia in radicibus montium] *In utroque vetusto codice Parthiæa legitur, non Parthia: adstipulante etiam Stephano: error idem capite sequente. Idem.*

In medio Hecatampylos, Arsacia, Regio Nysæa Parthyenes nobilis, ubi Alexandropolis a conditore, &c.] *Hermolaus pro Arsace, ut prius legebatur, Arsaciam substituit, quam Parthi sic nominarint, cum prius Rhægia dicere-*

Plinius.

14 T

tur. Non placet Hermolai sententia, quia Arsacia non Parthiæ, de qua hic disserit Plinius, sed Mediæ urbs est Straboni XI. et Ptolemæo VI. Proinde legendum hic videtur non *Arsacia*, sed *Arsacæ regiæ*: ut sit Arsace nomen regis; unde Parthi a poetis Arsacidæ appellari consueverunt. Nam Ptol. citato lib. Hecatompylon regiam appellat. Quid si legas: *In medio Hecatompylos, Arsace, Regionis ea Parthyenes nobilis, ubi Alexandria*; ut accipiamus Arsacen urbem esse Parthyenes nobilis regionis; nam quod de Nisæa Hermolaus ait, omni ratione caret: quia Nisæa itidem ad Mediam pertinet, non ad Parthiam, auctoribus Strabone, Stephanano, Herodoto, et omnibus. *Idem.*

CAP. XXVI. *Media, Mesopotamia, Babylon, Seleucia.*

Parthiæ occurrens] Apographon Toletanum, *Parthieco currens*. Scribo, *Parthiæ occurrens*. Ex loco hoc, et illo capitis antecedentis, apparet *Parthiam* semper appellatam a Plinio, non *Parthiam*. Pintian.

Laodiceam] Hodie *Lor*. Dalec.

Artemitam] Artemita *Caramit*: Aroëi, Esron: Mardani, Myrdino: Gordyæi, Gon: Aloni, Alangiocana: Orontes, Orfa: Classitæ, Galat: Azochis, Azanchif: Hebata, Besin. *Idem.*

Arabis vocatur] *Arabis* cognominata est ad differentiam aliarum, ideo quod esset inter Arabas sita: *Nicator* vero regis est cognomen. *Gelen.*

Gaugamela] Hic vicus est ad quem Dariem ab Alexandro Magno fatali prælio devictum contendit Plutarch. in Vita Alex. mihi pag. 1252. Sequitur Ammian. Marcellin. Indeque id mutuatus doctiss. Scalig. de Emend. Tempor. lib. v. pag. 226. Auctor supra cap. 13. hujus libri in Arbelitide regione sc. id factum testatur. Id quod non usque adeo pugnat cum latera opinione; cum fieri possit ut Gaugamela ejus pars fuerit. Ut sit, non longe biuc Arbelam abfuisse,

ex Ptolemæi Geographicis constat, facileque fieri potest, ut ad utrumque tunc temporis sit pugnatum. *Dalec.*

Armalchar] Nahar Malcha: Syrorum lingua, qua usi sunt Orientales. Unde et corrupta hæc Plinii appellatio, more plerumque scriptoribus nativæ cujusque nuncupationis linguæ imperitis solito. *Mitalerius*. Græcis ποταμὸς βασιλείος, Seleuciam præterfluens, ut ait Ammian. Marcellin. *Dalec.*

Muris] E bitumine et testaceo latere structis. Vitruvius VI. 3. *Idem.*

Ob id condita a Nictore intra XC. lapidem] Strabo CCC. stadiis remotam esse ait Selenciam a Babylone, hoc est XXXVII. M. D. pass. quod vidit et Hermolaus. Itaque legendum non XC. sed XL. Videtur enim imperitia librarii versam fuisse l literam in c. Pintian.

Narragam] Nunc *Narsingua*. Dalec.

Qui vero postea scripserunt a Seleucia CCCC. XC.] Apographon Tolet. CCCCLX. Videtur legendum, permutatis elementis, CCCCLX. Nam si ex hac summa, quæ est a Selencia ad sinum Persicum, subtrahantur CCCXXI. M. pass. quæ connumerantur a Babylone ad sinum eundem, ut statim ante dixit, reliqua erunt XXXVIII. M. hoc est CCC. stadia: quo spacio dictum est paulo ante ex Strabone, submotam esse Selenciam a Babylone. *Pintian.*

Cum Persæ quoque schænos et parasangas alii alia mensura determinent] Sensus est, Non debere cuiquam mirum videri, quod inter auctores de spatiis earum regionum parum constet, cum apud ipsos Persas locorum indigenas alibi magis, alibi minus prolixæ sint parasangæ; quod idem apud Germanos quoque in milliariis accidit. *Gelen.*

Unde in meridiem flecti cum diximus, solitudines Palmynenas relinquente[m] Coustat ex hoc ipso quem Plinius

citāt loco, v. 13. scribendum hic esse: *Unde in Orientem flecti, &c.* non, *unde in meridiem.* Verba Plinii: 'Ita fertur usque ad Uram locum, in quo conversus ad orientem relinquit Syriæ Palmyrenas solitudines.' Et in eodem cap. ostensum fuerat expulsum a Tauro in meridiem, cum ante adversus occasum decurreret. *Pintian.*

Zeugma a Seleucia Syriæ ad nostrum litlus C. XXXII.] Supra v. 12. mensuram indicans Syriæ, 'Longitudo,' inquit, 'ejus inter Ciliciam et Arabiam CCCCLX. M. passuum est: latitudo a Seleucia Pieria ad oppidum in Euphrate Zeugma CLXXV.' Legendum itaque et hic, non CXXXII. sed CLXXV. adstipulante etiam Marciano lib. vi. *Idem.*

Hæc est ibi latitudo terrarum inter duo maria. Parthici vero regni DCCCCXLIII. M. passuum] Præposterus verborum ordo sensum aliqui facilem, non difficilem modo, sed falsum etiam reddit. Ecquæ, obsecro, duo sunt maria inter Selenciam Syriæ et Zeugma urbem? Ex his igitur verbis prima illa, *Hæc est ibi latitudo terrarum,* superioribus adjungenda sunt. Quæ sequuntur, sic, ut sentio, legenda: *Parthici vero regni inter duo maria DCCCCXL. M. pass.* Meminisse enim hoc loco debemus eorum quæ supra a Plinio dicta sunt cap. 15. 'Regna Parthorum duodeviginti sunt omnia. Ita enim dividunt provincias, circa duo, ut diximus, maria, Rubrum a meridie, Hyrcanum a Septentrione.' Præterea infra, capite proximo, ex sententia Agrippæ tradit, latitudinem Mediæ, Parthiæ, Persidis, DCCCXL. quod ad huc magis correctionem nostram obvallat. *Idem.*

CAP. XXVII. *Flumen Tigris.*

Diglito] Theoteles Chaldaeus paraphrastes: Josephus 1. 2. ἀρχαιολογίας. Diglath. *Mitalerius.*

Unum ei genus piscium est] Deesse

puto negationem, scribendumque: *Nec unum genus ei piscium est,* ex Strabone l. xi. scribente, piscium palustrium unum duntaxat genus esse, in hoc autem lacu plura esse genera. Proinde quod sequitur confestim, *Idque transcurrentis non miscetur alveo,* legend. erit, *Idque transcurrentis non miscetur alveo.* *Pintian.*

Fertur autem et cursu et colore dissimilis] Credo legend. *Fertur alite cursu et colore dissimilis.* Vide Salmas. p. 596. b.

Tauro monte] Seneca Quæst. Natural. vi. 8. *Dulce.*

Tigris autem ex Armenia, &c.] Lege: *Tigris enim acceptis ex Armenia fluminibus claris, Parthenia ac Nicephorione, Arabas, Orocos, Adiabenosque, &c.* Vide Salmas. p. 698. a.

Acceptis fluminibus claris Parthenia, Agnice, Phorione] Lego, *Acceptis fluminibus claris Parthenia, Nicephorione,* ex vulgata Græciæ nomenclatura. Alioqui Parthenias fluvius est Peloponnesi Straboni octavo: et alius ejusdem fere nominis in Ponto Ptolemæo, Stephano, Straboni, Arriano, Apollonio, apud nos Valerio Flacco et cæteris. Et Nicephorion urbs est Mesopotamiæ Ptolemæo, Stephano. Plinius quoque c. 26. 'In viciniam Euphratis Nicephorium.' Favet etiam apographon 'Toletanum, in quo ad verbum, ut aiunt, scriptum est, *Parthenia ac Nicephorione.* *Pintian.*

Lustratis montibus Gordicorum] Legebatur ante Hermolaum, *Choridiorum,* ipse *Gordicorum* corrigit. Apographon Toletanum *Coridcorum* habet: nos scribendum censemus *Corduonorum,* seu *Carduchorum,* ex Plinio supra c. 15. 'Adiabenis connectuntur Carduchi quondam dicti, nunc Cordeni, præfluente Tigri.' *Idem.*

Apamiam] Nunc *Gesira.* Dalec.

Cauchus] Nunc *Cuerch.* *Idem.*

Dibitach] Nunc *Dehebeck.* *Idem.*

Ibi mortalium soli aurum in odio contrahunt. Id defodiunt, ne quo cui sit in

usu] Lego partim ex archetypo Tolet. partim ex conjectura: *His mortalium solis aurum in odio. Contrahunt id, defodiuntque, ne cui sit in usu. Pintian. Ibi mortalium soli aurum, &c.]* Lege: *Iis mortalium solis aurum in odio: contrahunt defodiuntque, id ne cui sit in usu. Salmasius p. 1194. b.*

Susianis ad orientem versus junguntur Cossæi] Prior lectio tam impressa quam scripta, partim *Oxi*, partim *Oxii* præfert: Hermolaus pro *Oxii* substituit *Cossæi*; non recte. Substituendum enim erat *Uxii*, ex Strabone lib. xi. 'Eorum,' ait, 'Mardi Persis erant finitimi. His atque Susiis Uxii et Elymæi, Cossæi autem Mediæ.' Et lib. xv. 'Sed magis Paretaceni Apolloniatis imminet, unde eos plurimum infestant. Elymæi autem illos et Susios: cum Elymæis vero Uxii pugnant.' Et eod. lib. adhuc magis perspicue: 'Ad orientem vero ex Susis in Persiæ mediterranea euntibus per Uxianos iter est.' *Pintian.*

Recipit amarem Hedyphnum] Videtur legendum *Hedyphum*, ex Strabone lib. xvi. qui tamen *Hedyphonta* appellat, quinta inflexione: capta est etiam prope fluvium *Hedyphonta* Seleucia magna civitas, quæ prius Soloce vocabatur. *Pintian.*

Nomenque suum dedit emunito situ juxta, &c.] Castius fortasse legeretur ad hunc modum: *Nomenque e suo dedit et e munito situ*, ut sint duo verba, e munito, hoc sensu: E nomine suo vocasse Spasinu, et e loco munito, Charax. Significat *Charax* vallum. Vocatum est autem primo oppidum hoc a conditore Alexandro Alexandria, deinde ab Antiocho v. rege, Antiochia, postremo a Spasine et a munito loco, Spasium Charax: sic enim appellatum est, teste Stephano. *Pintian.*

In introitu hujus operis] Proæmio libri tertii. *Dalec.*

CAP. XXVIII. Arabia, Nomades,

Nabataei, Omari, Tylos et Ogyris insulae.

Arabia gentium nulli postferenda, amplitudine longissima, a monte Amanu, a regione Ciliciæ, Comagenesque descendit] Scribendum reor partim conjectura, partim ex scriptis codicibus: *Arabia gentium nulli postferenda amplitudine, longissima a monte Amanu, e regione Ciliciæ Commagenesque descendit.* Nam et Toletanum apographum e regione palam ostendit. *Pintian.*

Nec non in media Syriæ ad Libanum montem, &c.] Legend. *nec non et in media Syriæ ad Libanum penetrantibus Nombæi, quibus junguntur Ramisi. Nombæi populi Judææ, Libanum versus tendentibus, quos Arabia Plinius dat. Salmas. p. 492. b.*

Nomades infestatoresque, &c.] Lege, *Nomades infestatoresque Chaldæorum Scenitæ, &c.* Et eodem libro c. 26. de Euphrate 'ubi desiit alveo munire ad confinium Characis accedente tractu, statim infestant Attali latrones, Arabum gens, ultra quos Scenitæ,' &c. Vide quæ Salmas. ibi notat, p. 484. a. 489. a.

Teredon] Nunc *Balzaru. Dalec.*

Thamalam] Nunc *Thyma. Idem.*

A promontorio ejus XII. M. pass.] Plinius xii. 11. distare ait minorem Tyson a majore x. m. pass. Itaque aut illic vitium sit, aut hic necesse est. *Pintian.*

Insula in alto objacet Ogyris, &c.] Lege, *Insula in alto objacet Ogenis, claru Erythra rege ibi sepulto.* Distat a continente ccxxv. p. m. Vide Is. Vossium in Melam, p. 287.

Pars eorum Atramitæ] Scribo, *Pagus eorum Atramitæ.* Patet id ex lib. xii. c. 14. 'In medio ejus sunt fere Atramitæ, pagus Sabæorum.' Repetit verba eadem Solinus. *Quorum caput Sabotale, LX. templa muris includens]* Exemplar Salmanticense: *Quorum caput Sobotale, templa muris includens.* Scribo, *Quorum caput Sa-*

bota LX. *templa muris includens.* Sicque ad verbum legit apographon Toletanum. Sabotam vocatam esse eam urbem, ostendunt verba Plinii XII. 14. 'In medio ejus sunt fere Atramiæ, pagus Sabæorum, capite regni Sabota.' Ex cap. 15. ejusdem voluminis: 'Thus collectum Sabotam camelis convehitur, porta ad id una patente.' Stephannus Sabo eam appellare videtur. *Pint. Tomula.* Pars eorum, &c.] Lege: *Tomula, pars eorum Atramiæ, quorum caput Sabota, &c.* Frustra contendunt veram esse lectionem: *pagus eorum Atramiæ*: quasi non idem sit, pars Sabæorum Atramiæ populi, qui Sabæi in multas gentes sive pagos dividuntur. *Salmas. p. 482. b. 490. a.*

Sygaros insula, quam canes non intrant] Scribendum reor *Syagros*, non *Sygaros*, argumento quod pleræque insulæ a promontoriis et circumjacentibus terris nominari soleant, ut testatum nobis est. Porro *Syagros* extimum esse Arabiæ promontorium, præter Ptolemæum et alios, Plinius paulo ante retulit. *Pint.*

Nam et ipsum sinum nostri Ælaniticum, &c.] Scribe: *Nam et ipsum sinum nostri Ælaniticum scripsere, alii Atlanticum, Artemidorus Elaniticum, Juba Læaniticum.* *Salmasius, pag. 482.*

Ampelone colonia Milesiorum] Alii leg. *Amyelone.* Milesii coloniis suis, vel in barbarissimas gentes deductis, Græca tamen solebant imponere nomina, quemadmodum videre licet in tot eorum coloniis per oram Ponticam dispersis. Proinde magis placeat *Ampelone* a vinetis, quam *Amyelone*, vox Græcis nihil significans. *Geleu.*

Agrei] Nunc *Vargan.* *Dalec.*

Arabes mitrati degunt aut intonso crine] Legend. *Arabes, mitrati degunt, intonso crine.* Illud aut additum ab imperito aliquo correctore. Vide *Salmas. p. 555. b.*

CAP. XXI. *Sinus maris Rubri,*

Troglodytici, et Æthiopici.

Myros] Nunc *Cosir.* *Dalec.*

Troglodytice] *Troglodytas* hodie vocant Abyssinorum gentem proximam rubro mari. Regnum *Barnagas* appellant indigenæ. 'Ερέμβους ab Hom. Od. Δ. dictos volunt his versibus, quibus ad eos se pervenisse Menelaus refert: Αἰθιοπᾶς θ' ἰκόμην, καὶ Σιδωνίους, καὶ Ἐρεμβούς, κ. τ. λ. 'Ερεμβούς autem ἀπὸ τοῦ εἰς ἔραν ἐμβαλνείν dictos interpretantur, qua etymolog. et Τρωγλοδύρας appellant. *Dal.* Videatur magnum etymologicum, et *Ortelii Onomast.* *Lis* enim vetusta est.

Ophiophagos] Vocavit *Pythie* *Lacedæmonios ὀφιοφείλους*, quod exco-riatis serpentibus vincerentur. *Auctor libri τῶν θαυμασίων ἀκουσμάτων. Dalec.*

Promontorium et portus Mossylites, &c.] Lege: *Promontorium et sinus Mosylicus quo cinamonum devehitur. Huc usque Sesostriis exercitum duxit.* Imo angustias *Dires* non est prætergressus, et per eas transiit, non per illas *Mosylici* sinus. *Plinius* de his angustias *Dires*: 'fancesque Orienti hiberno obversos alii VIII. millibus, alii XXV. patere mill. passuum:' ut duas illas angustias confuderit. Vide *Salmas. pag. 1265. a, b.*

Ad Malchu insulam quindecim, &c.] Lege: *ad Malachn insulam, quindecies centena mill. passuum. Inde ad locum quem vocant Sceneos, CCXXV. M. Inde ad insulam Adanu centum quinquaginta mill. passuum.* *Salmas. p. 1264. b.*

Arabes Ascitæ appellati quoniam bubulos utres binos sternentes ponte, piraticam exercent, &c.] Vocat *Plinius* 'pontem' tabulas junctas et utribus superstratas. 'Utres ponte sternere,' nihil aliud est, quam utribus junctis tabulas stratas superponere. Hinc 'pontilis stratus' apud *Veget.* Vide *Salm. 1266. b.*

Gentes Troglodytarum Juba tradit Therothoas, &c.] Apud *Jubam*, qui

Græce scripsit, fuit *θηροβοὰς*, quasi dicas, in venatione, in feris persecutandis pernicies, quæ appellatio gentis non est. Vide Reines. Var. Lect. lib. 1. 17.

Duce P. Petronio et ipso equestris ordinis præfecto Ægyptiis, oppida eorum expugnavit] Scribe distincte: *præfecto Ægypti. Is oppida, &c.* De hoc Petronio Ægypti præfecto Strabo septimodecimo. *Pintian.*

Memnone] De eo vide infra x. 26. et xxxvi. 7. *Dalec.*

Quoniam a Syene DCCCCLXII.] Vetusta exemplaria, *DCCCCLXXIV.* Sed nullo modo hæc summa quadrat cum sequentibus numeris, quare dempto uno tantum C lego *DCCCLXIV. Pintian.*

Delubrum Hammonis] Jovis, quem *κροτορῶσπον* ideo vocarunt, quod in ejus simulachro intacta cornua supra aures extarent. Qua de re late Lil. Giral. Syntag. 11. p. 102. et Fulv. Ursin. Famil. Pinet. et Anton. Meminit et Prudentius contra Symmach. lib. 11. et Pausan. Arcad. mihi p. 263. *Dalec.* *Delubrum Hammonis et ibi*] Dicit enim in Meroë quoque Hammonis delubrum esse, diversum ab illo Libyco, in quo oracula reddebantur, et quod Alexander adiit, Hammonem patrem, ut credi volebant, salutaturus. *Gelen.*

CAP. XXX. *Multiformes et miræ hominum effigies.*

Contra in Arabico latere Daron oppidum esse eorum] Hermolaus *Diacoron*, priorem lectionem, in *Daron* mutavit, genitivum Græcum, ex Ptolemæo. At exemplar Salmanticense *Darion* legit, non *Diaron*, sen *Daron*. Quid si neutro modo legendum, sed *Dalion*? ut sit nomen auctoris, cujus testimonio priore capite usus est Plinius, et post etiam utitur. Alioqui non tria, ut tradit Plinius, sed quatuor essent fugitivorum oppida. *Pintian.*

Caput eorum in insula Sembobitin] Æstimandum an sit commodior lec-

tio, *Pseboitin*: sic videlicet dicta a Psebo lacu, ejus est insula: quam bene habitatam esse prodit Strabo lib. xvii. Meminit et Artemidorus, referente Stephano. *Idem.*

Inde per ripas oppida, Navos, Moudam, &c. Colligat, *Secandæ, Narectabæ, Cumi, &c.*] Per ripas dicit ideo, quia superius ex Bionis commentariis relata in insulis Nili sita sunt. Sunt autem appellationis barbaricæ, et accensativo casu posita. *Gelen.*

Nisitas, &c. sed quia sagittis præcipua contemplatione utuntur] Id est, quod præcipui sint in contemplando et destinando ad ictum quicquid sagittis percutere volunt. *Salmus.* pag. 385. a.

Ab ea vero parte Nili quæ supra Syrtes majores oceanumque meridianum protenditur] Fieri nequit ut tam proterva pugnansque inter se et intracabilis lectio monstro aliquo vacet. Attentiore igitur cura loco excussio, arbitror commodius sic legi posse: *Ab ea vero parte cæli quæ supra Syrtes majores oceano meridiano pratenditur.* Nam exemplar Salmanticense non *Nili quæ*, sed *reliquæ*, habet: ut facile vera lectio, *cæli quæ*, transire poterit in *reliquæ*. *Pintian.*

In latitudinem cum superiore Ægypto duodecies centena XCVII. M. Agrippa existimavit] Castiorem lectionem duxerim *quindecies*, quam *duodecies*. Nam, ut sequitur confestim, constat inter auctores ab Oceano ad Meroën esse dccxxv. m. et Meroën distare a Syene dccclxxii. Si ergo miscantur hæc duæ summæ, agent *quindecies XCVII. M.* Superiorem autem Ægyptum appellat tractum enim qui est a Syene ad Meroën: etsi alii Ægyptum Syene terminari scribant, et a Syene ad Meroën Arabas esse, non Ægyptios aut Æthiopas. *Idem.*

Quidam longitudinem ita diriserunt] Legendum absque ulla controversia *latitudinem*, non *longitudinem*. Nam

hæc divisio fit a Septentrione in meridiem, hoc est, a Meroë ad Oceanum Æthiopicum. At Æthiopiæ longitudinem finire ab ortu hiberno in occasum hibernum, Plinius docet paulo infra: et situs provinciarum, ratione habita ad cœli plagas, per longitudinem præcipue indicari palam est, ut de Italia, III. 5. 'Incedit per maria cœli regione, ad meridiem quidem: sed si quis subtilitate id exigat, inter sextam horam primamque brumalem.' Et de Arabia Felici: 'In eandem etiam cœli partem nulla differentia spectat.' *Idem.*

Ad promontorium quod Hesperion ceras vocatur] Sic quidem majore ex parte hoc promontorium appellatur ab auctoribus. Cæterum in codicibus scriptis ubicunque apud Plinium hujus promontorii occurrit mentio, non *Hesperion* legitur, sed *Hesperu*, de quo plura in Pomponium. *Pintian.*

CAP. XXXI. *Insulæ Æthiopici maris.*

Contra sinum Persicum Cerne nominatur insula adversa Æthiopiæ] Tres priores dictiones ad præcedentia, ni fallor, spectant, non ad insequentia. Nam vix animo concipere possis, insulam Æthiopiæ adversam, contra sinum esse Persicum. *Idem.*

Atlantis appellata] Varias veterum hac de insula fabulas reperies apud Diod. Sicul. lib. III. pag. 207. Plutarch. Sertorio. Ammian. Marcellin. lib. XVII. Ubi insulam Europæo orbe potiolem vocat: et Ortel. Onomast. &c. Cætera notavimus supra II. 67. *Dalec.*

Gorgades insulæ] Alii eas paulo longius versus meridiem remotas aiunt, versusque id promontorium sitas, quod hodie viride dicitur. Unde et insulæ promontorii viridis vocantur. Aliis veteribus Gorgones et Satyrides. Vide Ortel. Onomast. *Idem.*

CAP. XXXII. *De fortunatis insulis.*

Fortunatas contra lavam Mauritaniam] Fortunatas insulas contra læ-

vam Mauritaniam, in octavam horam solis locari auctor ait. Hoc est, inter Meridiem et hibernum solis occasum, sive inter Notum et Libanoton. Geographi et rei rusticæ scriptores per horas vulgares solent regiones cœli, terrarumque situm et positionem designare. Vide adnot. in XVII. 11. *Plantus* in *Trinummo* de his inquit: 'Sicut Fortunatorum memorant insulas, Quo cuncti, qui ætatem egerunt caste suam, Conveniant.' Vide Ortel. Onomast. et Muret. Var. v. 1. *Dalec.*

Vocari in convalle a convexitate et Planariam a specie] *Toletanum apographon, Vocari Invallem: Convexitatem, et Planitiem a specie: ut accipiantur, Invallis, Convexitas et Planities, propria insularum nomina. Pintian.*

Convallis circuitu, &c.] *Invallis*, rursus idem exemplar agnoscit. *Idem.*

A purpurariis, DCCXXV.] Scribo uno elemento minus *DCXXV.* ut colligitur ex summis sequentibus, confirmante eam lectionem apographo quoque Tolet. *Idem.*

Quæ expellantur assidue putrescentibus] Prædicti codices, *putrescentibus.* Notanda orthographia: quia videlicet dicitur, *putidus, putor, et puteus, ab aquarum putore. Pintian.*

CAP. XXXIII. *Terræ per mensuras computatæ digestio.*

Polybius a Gaditano freto longitudinem directo cursu ad os Mæotis XXXIV. XXXVII. M. D. pass. prodit] Marcianus, 'A Gaditano,' inquit, 'freto per longitudinem directo cursu ad os Mæotis XXXIII. XXXVII. M. D. pass.' Sed deceptus est hac quoque parte Marcianus. Neque enim ullo pacto legi potest, *tricies ter.* Etenim, ut supra visum fuit lib. IV. cap. ult. Artemidorus et una Isidorus longitudinem Europæ a Tanai ad Gades octogies quater et quatuordecim M. pass. prodidere. Quo igitur modo inter Artemidorum Isidorumque hinc, et Polybium inde, tam insignis esse

potuit differentia in tradenda Europæ longitudine? Nimirum legendum hic non *XXXIII.* sed *LXXXIV.* ut quod intervallum fecerunt Artemidorus cum Isidoro a Tanai ad Gades, idem fecerit Polybius ab ore Mæotis ad easdem Gades. *Pintian.*

Siciliam XII. LX. mill. D. p.] Scribe ex exemplari Tolet. et Ch. *XII. L. Mill. pass.* sicque esse legendum ostendit ratio postremæ summæ, quæ alias non congrueret præcedentibus. *Idem.*

Cyprum CCCXXV.] Lego *CCXXV.* tum ex iisdem exemplarib. tum ex ratione calculi, quæ id exposcere videtur. *Idem.*

Colligit ad Mæotin lacum] Citata exemplaria, *Colligit intra Mæotin lacum.* Verius ut puto: quia sequitur statim, 'Idem cum Mæotide,' &c. *Pintian.*

Idem cum Mæotide, CLXXIII. XC. pass. esse tradit] Marcianus, *Centies octies bis XC. p.* Sed legendum in Marciano, *centies octogies bis*, sicque Pliniani numeri sunt interpretandi. Nam *octies bis* quid aliud sit quam *sedecies*, non percipio. *Idem.*

Est ergo ad hoc præscriptum Europæ magnitudo LXXXI. XLII. M. p.] Magna occurrit hoc loco dubitandi causa, cur Plinius in Africa et Asia longitudinem et latitudinem distincte posuerit, nec idem in Europa fecerit. Nimirum locum hunc decurtatum, insuperque vitiosissime scriptum esse certum habeo: existimoque restitui sic posse: *Est ergo ad*

hoc præscriptum, Europæ longitudo, LXXXIV. latitudo XVI. XVIII. Marcianus depravatam Plinii lectionem secutus: *octogies bis nonaginta quatuor* legit. *Idem.*

Asiæ longitudo in confesso est LXIII. M. DCCL.] Marcianus, *Asiæ vero longitudo, sexagies ter DCCL.* Sed non intelligo, si recipitur hæc lectio, quomodo constare queat quod sequitur, 'Europam paulo minus dimidia Asiæ parte majorem esse, quam Asiam.' Quod si legatur, *trices DCCL. L.* quadrabit fere ratio calculi. *Idem.*

CAP. XXXIV. Digestio terrarum in parallelos, et umbras pares.

Arabia ad Petras usque] Plinius hoc ipso libro, c. 28. unitatis numero *Petram* appellavit, non *Petras*: 'Deinde Nabatæi oppidum incolunt Petram nomine.' Strabo quoque lib. xvi. Nabatæorum Metropolin 'Petram' nominat. Item Stephanus et reliqui 'Petram.' *Pintian.*

Utraque Hippo] Toletanum apographon, *Uterque Hippo*, rectius. Masculino enim genere efferuntur ab omnibus, *Hippo regius, Hippo diarrhytus*, nunquam aliter. *Idem.*

Eubæa, Bæoti] Apographon Toletanum, *Eubæa Baotum*. Scribendum arbitror, *Eubææ Oreum*. Duæ enim in Eubæa urbes præcipuæ celebrantur, Oreus et Chalcis, Plinio, Straboni, Ptolemæo, Stephano, &c. *Pint.*

Picenum] Picenum, hodie *Marcha d'Ancona*; Marsi, *Labruzzo*; Peligni, *Ducaia di Spoleto*; Sabini, *Savina*. *Dalec.*

LIBER VII.

Mundus, et in eo terræ, gentes, maria, insulæ, insignes urbes, ad hunc modum se habent] In Veteri Codice manuscripto paulo aliter legitur, nempe sic : *Mundus et in eo terræ, gentes, maria, insigne insulæ urbes, ad hunc modum se habent.* Quid sibi vellet illud *insigne*, diu me anxium habuit. Videbam id a doctis in *insignes* mutatum esse, et transpositum, nempe ut sic sit lectio, *insulæ, insignes urbes.* Qui sensus non est ita absurdus. Sed, nisi multum fallor, videtur hic epilogus, a quo septimum librum exorditur Plinius, ex asyndeto constans, quæ figura brevitati inprimis apta est, substantivum vocabulum, non adjectivum flagitare. Quare e vestigiis etiam ultimarum literarum ejus dictionis conjicio scriptum fuisse *Sinus*, quod per inscitiam librarii primo mutatum sit in *Signus*, postea in *Insignie et Insignies*. Meminit autem Sinnum Plinius, ut libro sexto, Persici, Arabici, ejus qui in mari rubro est Troglodytici. Hujus errati postremo venit in mentem, cum tamen in ipso statim libri initio occurrat, adeo quædam suffugiunt nos, vel parum attentos, vel alio properantes, nisi etiam atque etiam inspiciamus. *Rhenanus.*

Animantium in eodem natura] De animalium divisione, et an quædam sint terrestria, alia aquatica, ærea, cælestia : quod Ovidius his versibus ostendit : ‘Nen regio foret ulla suis animantibus orba, Astra tenent cæleste solum, formæque Deorum : Cesserunt nitidis habitandæ piscibus undæ : Terra feras cepit, volucres agitabilis ær.’ Vide doctam et eru-

ditam quæstionem apud Magium 1. 21. *Dalec.*

Magna et sæva mercede contra tanta sua munera] Lege Salustium initio Belli Jugurthini. *Idem.*

Hominem tantum nudum et in nuda humo natali die abjicit] Augustinus de Civitate Dei, l. 1. priscum fuisse apud Romanos morem tradit, infantem nuper editum humi ponerent, ac continuo levarent, a quo ministerio Dea eis Levana excogitata et culta est. Ad hunc Romanorum morem prædicta Plinii verba referenda censent Baptista Pins, quem adolescentes Bononiæ professorem vidimus, et Cælius Rhodiginus et plerique alii, seu vero hic Plinius de Romanis duntaxat, et non de toto humano genere in universum pronunciet. Sed ut hoc errore illos liberemus, simulque constet hanc sententiam a Platone, ut plura alia, inutatum esse Plinium, subjiciemus Plutarchi verba ex libro qui De fortuna inscribitur, Latine, ut potuimus, versa : ‘Quandoquidem plurima,’ inquit, ‘ex multis animantibus et fortunam et generis naturam feliciorem sortita sunt. Quædam cornibus, dentibus, aculeis armantur. Erinacei, ut Empedocles ait, tergo præacutis stimulis obsepto inhorrescunt. Calciata sunt alia, vestitaque cortice, lanugine, unguibus, ungulisque durissimis. Homo solus, secundum Platonem, nudus, inermis, sine calciamento, sine lecto, a natura in medium abjicitur.’ Quod ergo Plato sine lecto dicit abjici hominem in medium quo die genitus est, id Plinius aliis verbis expressit, nudum dicens et in nuda humo natali die

abjici. Cæterum quia Hermolaus naturæ patrociniū suscepit adversus Plinium, petito ex Aristotele testimonio de Generatione Animalium lib. 11. scire lectorem volumus patrociniū hoc, piāve apologiam, melius ab Hermolao desumi potuisse ex libro de Partib. Animalium iv. 9. *Pintian.*

Nullumque tot animalium aliud ad lacrymas, &c.] Sic leg. *Nullumque animalium aliud ad lacrimas, et has statim vitæ principio :* hominem, inquit, tantum, nullumque animalium aliud, abjicit ad vagitus statim et ploratum, ad lacrimas, et has statim vitæ principio. *Salmas.*

Quadrupedi similem facit] Hujus rei causam Rhodiginus explicare nititur III. 10. nempe superiora corporis ea ætate inferioribus adhuc tenellis ac molliusculis esse graviora. *Dalec.*

Qui non nasci optimum censerent, aut quam ocyssime aboleri] In promptu erat auctor hujus sententiæ, ut non fuerit necesse a remotioribus eam petere. Posidippus primo epigrammaton Græcorum tomo : Ἦν ἄρα τοῖνδε δυοῖν ἐνὸς αἵματος, ἢ τὸ γενέσθαι Μηδέποτ', ἢ τὸ θανεῖν αὐτίκα τικτόμενον. *Elige, ait, e duobus, utrum malis aut nunquam natum esse, aut post natalem protinus tolli e medio.* Quam Græci poëtæ sententiam apud nos Ausonius ita reddidit : 'ergo Optima Graiorum sententia, quippe homini, aiunt, Non nasci esse bonum, natum aut cito morte potiri.' Jam vero Seneca noster pulcherissime, ut omnia in libro de Consolatione ad Marciam : 'Itaque felicissimum est non nasci, proximum puto brevitate vitæ defunctos cito in integrum restitui.' Præterea quod sequitur paulo post, cætera animantia probe in suo genere degere, congregari, et stare contra dissimilia, exceptionem patitur. Plinius x. 9. de Coccyge ave : 'Quin absumitur ab accipitre, si quando una apparuere, sola omnium avis a suo genere interempta.'

Et lib. eod. cap. 72. 'In quo genere omnia magis exitialia, si suum genus edere, antequam noceant.' Et Aristoteles nono de Historia Animalium, cap. 1. olores seipsos adinvicem maxime omnium avium devorare tradit. Item quod paulo ante præcedit, *Atque uni etiam post sede futuro*, Joannes Britannicus in quibusdam Observationib. scribendum censet, *defutura*, ut referatur ad sepulcrum; sed magis hic ab Hermolao, qui aliter hunc locum accipit ex illis Plinii verbis : 'Habere sensum victus, generationis, atque operis, et de futuro etiam curam;' etsi ea verba Hermolaus, ignoscendo memoriæ lapsu, in hoc volumine haberi tradit, cum sint in principio undecimi. Apographon quoque Tolet. *de futuro* habet, non *defutura*. *Pintian.*

CAP. 1. *Gentium mirabiles figuræ.*

Neque enim ritus moresque nunc tractamus] Vetus liber tractavimus habet : ut indubie legendum sit *tractabimus*. Nam u pro b in codicibus paulo vetustioribus subinde occurrit. *Rhenanus.*

CAP. II. *De Scythiis et aliarum diversitate gentium.*

Hominem immolari gentium earum more solitum] Gallorum videlicet Allobrogum. vide Strab. lib. iv. et infra xxxvi. 5. *Dalec.*

Gescitron] Τὸ τῆς γῆς κλεῖθρον, id est, terræ claustrum. Thurn. Advers. xxiv. 42. Var. de Ling. Lat. v. Hellesponti claustra. Poëta in Medea ἐφ' ἄλμυρὰν πόντου κληῖδ' ἀπέραντον. Æschylus in Persis dixit Βόσπορον κλεῖσαι. Herodot. ζευξαι. Scal. Id.

Uno oculo in fronte media] Aristides Rhetor salso mordacique dicterio, Philippo altero oculo capto, *μονομύτους* Arimaspos cognatos esse dicebat. Rhodig. xxi. 8. Æschylus *μονῶ-πας* vocat. Quidam putant eam gentem, quæ arcu et sagittis excelleret, in illis dirigendis, ut sit, alterum oculum clandestine solitam, et propterea

creditum unum tantum oculum illis fuisse. Muret. Var. xii. 8. Vide et supra iv. 22. *Idem*.

Cutibusque cum capillo pro mantelibus ante pectora uti] Mantelia pro mappis posuit. Vide Salmas. Hist. Ang. 357. a. Herodot. in Melpom. Rhodig. Antiq. Lect. xvi. 10.

Circa Parium genus hominum fuisse tradit, quos Ophiogenes vocat] Apud Priscianum Varro lib. 1. Rerum humanarum: 'Ut habent Parii, qui vocantur *οφιογενείς*, et in Africa Psyllos: quorum *οφιογενείς* cum arbitrantur suppositum aliquem esse in stirpe, ei admovent ut pungat, columbram. Cum pupugerit, si de genere sit, vivere: si non sit, mori.' In eodem: 'Admota aspis cum pupugerit, si non occidat, sciat ex Psyllorum stirpe esse.' Muret. Var. ii. 2. Celus v. 27. ait Psyllos, ore vulneri admoto ictæ percussæve partis, anguinum venenum extrahere, idque non præcipua quadam scientia, sed audacia usu confirmata. Vide quid de his auctor dicat xxviii. 3. *Dalec.*

Androgynos] Ii si quando Romæ nascerentur exportatus fetus in mare vel flumina dejiciebatur, tum a virginibus ter novenis carmen per urbem canebatur, Junonique donum offerebatur. Alex. ab Alex. v. 27. *Idem*.

Quarum laudatione intereant probata] Virg. Eel. vii. 'Aut si ultra placitum laudarit, baccare frontem Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.' Fascinus pro Deo habitus, qui fascinum depelleret, hominis pudendum fuit, turpicula res, ut inquit Varro, pueris solita e collo suspendi. Itaque cum animo bono, candide et sine livore, laudari quempiam volebant, laudationi ut adderetur, præfiscini, exigebant, id est absque fascino, *ἄβασκάντως*. Titinius in Setina: 'A. Paula mea, amabo. B. Pol tu ad laudem addito Præfiscini, ne puella fascinetur.' Turn. xxii. 10. xxiii. 27.

31. 31. Scaliger in Varronem, et ad Catull. Plautus in Asinaria: 'Præfiscini hoc nunc dixerim, nemo etiam me accusavit Merito meo.' Vide xxviii. 4. Quidam tamen probata hic *πρόβατα*, oves intelligendas esse putant, morbis pestilentibus obnoxias, et ea causa sæpe gregatim pereuntes. Qua de causa pestem sive luem Thucydides cum describit, *αἰγροὺς ὡς περ τὰ πρόβατα θνήσκειν* tradidit, et id Lucretius imitatus lib. vi. 'Lanigeras tanquam pecudes,' &c. Vultque Muretus Variar. i. 3. eadem ratione dictum, qua Ciceroni in Verrem, in acta, *ἐν τῇ ἀκτῇ*, eidemque, ut et Terentio, astu, *τὸ ἄστυ*. *Idem*.

Qui visu quoque effascinent] 'Οφθαλμὸν βάσκανον vocat Heliod. Æthiop. ut interpretatur Theocriti Scholiastes *καίνοντα καὶ φθελόντα τὸ ὄραθέν*. Καὶ μάλιστα παῖδας, ut scribit Aphrod. Probl. ii. et Plut. Symp. v. *Idem*.

Pupillas binas in oculis singulis habeant] Ovid. Amor. i. 'oculis quoque pupula duplex Fulminat, et geminum lumen in orbe manet.' Vide Brod. i. 37. *Dalec.*

Bithyæ] Bithyas in Thracia Stephaus memorat, gentem ab his feminis diversam. *Idem*.

Thibiorum genus] Plutarchus Sympos. v. 7. *Καίτοι τοὺς γε περὶ τὸν Πόντον οἰκοῦντας πάλοι, Τυβεῖς προσαγορευομένους, ἴστορεῖ Φίλαρχος οὐ παιδίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τελείοις ὀλεθρίους εἶναι*. Horum Gal. meminit lib. i. Methodi, ut servorum emptitiorum. Vide Junium Cent. viii. Adag. 36. Hæc gens adeo pestilens fuit, ut solo habitu perimeret. Didymus. *Idem*.

In altero equi effigiem] Nomine τοῦ ἵππου deceptum Plinium fuisse arbitrator: significat enim ea vox et equum animal, et ingentum oculi vitium, quo instabilis et tremulus assiduo motu concutitur. Philarchus nictationem perpetuam intellexit, quam Plinius equi effigiem interpretatur. *Idem*.

Haud dissimile iis genus, &c.] Legend. *Haud dissimile his genus Pharmaceum in Æthiopia prodidit Damon, &c.* τὸ γένος τῶν φαρμακίων. Aliud φαρμακός, aliud φαρμακεύς. Φαρμακεῖς proprie sunt venenarii, at φαρμακός, homo piacularis, qui urbis alienj purgamento devotus extra fines eiciebatur. Salmas.

Haud procul urbe Roma in Faliscorum agro familiæ sunt paucæ quæ vocantur Hirpiæ, &c.] In optimo cod. ita legitur: *perpaucæ familiæ sunt, quæ vocantur Hirpiæ, &c.* lege: *quæ vocantur Hirpi: hæ sacrificio annuo, &c.* Idem.

Apollini] Strabo lib. v. non Apollini, sed Feroniæ hæc sacra fieri solita tradit, cujus et eo loci fanum fuerit, urbsque cognominis. Dalec.

Et ob id perpetuo senatusconsulto] Utrumque exemplar, non *Senatusconsulto* legit, sed *Senatusconsultu*: quam lectionem approbavit, qui Plinianum observavit morem, quæ apud alios auctores nomina aliarum sunt inflexionum, in quartam libentissime mutandi. Pintian.

Ut sub una ficu turmæ condantur equitum] Nearchus apud Strabonem lib. xv. quadriagentorum, Aristobulus quinquaginta. Dalec.

Arundines vero tantæ proceritatis] Megasthenes apud Strabonem quasdam stantes esse ulnarum 30. refert, quasdam humi prostratas, 50. diametro cubitorum trium, et interdum sex. Idem.

Monosceli] Fabulosos esse, ac rationem eni ita creditum sit, vide apud Rhod. iv. 12. Dalec.

Eosdemque sciopodas vocari] Scribo *Sciopodas* cum *a*, in secunda syllaba, ex Stephano et Philostrato in Vita Apollonii: item Alexandrino Hesychio, astipulante etiam utroque scripto exemplari. De reliquo notandum, hæc verba paulo post inserenda esse, post illa quæ sequuntur: *Eudoxus in meridianis Indiæ viris plantas esse cu-*

bitales, eosdemque Sciapodas vocari, quod in majore æstu humi jacentes resupini umbra se pedum protegant. Pint. *Eosdemque Sciopodas vocari, &c.]* Legend. *eosdem Sciapodas vocari, quod in calore æstus, &c.* Vide Salmas. p. 1006. a.

Non longe eos a Troglodytis abesse. Rursusque ab his occidentem versus quosdam, &c.] Existimo converso ordine legendum esse: *Rursusque ab his occidentem versus quosdam sine cerice, oculos in humeris habentes. Non longe eos a Troglodytis abesse.* Nam cum illos qui oculos in humeris habent in India esse constet, Solino etiam teste, et Troglodytæ pertineant ad Æthiopiam, si post Sciapodas, quos non longe a Troglodytis distare ait, alias rursus occidentem versus Indiæ gentes collocet, videbitur Plinius in ordine et situ regionum aberrare. Pintianus.

Satyr] In vasto Oceano repertos Satyros ab Euphemo Care in insulis, quas Satyridas vocant, Pausanias narrat l. i. ruffos, caudis non minoribus quam equorum, salacissimos, ut qui mulierem expositam et anteriore Venere et posteriore vexarint petulantissime. Dalec.

Tum quadrupedes, tum recte currentes] Exempl. Salmanticense, et impressa lectio: *Tanquam quadrupedes, tam recte currentes.* Scribendum opinor: *Quamquam quadrupedes, tamen recti currentes.* Pintianus.

Hirtis corporibus] Eadem fere de Arimaspiis supra recitata sunt ex Strabone, nisi quod iis pectus hispidum esse ait, non corpus, et aures caninas, non dentes, mendose forte. Dalec.

Struthopodes] Sic Struthocephalos Themistius dixit in paraphrasi Physicorum, quibus amplius caput non est quam passeri. Quidam non a passere Struthopodas ducunt, sed a Struthio camelo. Dalec.

Megasthenes gentem inter Nomadas

Indos narium loco] Strabo Amyctyras vocat, omniaque et cruda comesse, parum vivere, ante senectutem mori, superius labrum eminentius habere tradit. *Idem.*

Anguim modo loripedem, vocari Syrtas] Lege: *anguim modo loripedes vocari Syrtas.* Συρτῆς est qui trahit: quod traherent pedes et reperent potius quam ambulare, *Syrtae* dicti, ἀπὸ τοῦ σύρειν τῷ πῶδε. *Salmas. p. 415.*

Halitu tantum viventem et odore quem naribus trahant] Lege hac de re Strabonem lib. xv. Ex Onesicriti sententia Rhodiginus hunc locum xxiv. 21. ex Platone interpretatur. Dicit autem in calidis regionibus ac odoriferis homines plerumque esse gracili corpore, tenni cibo ac pene nullo, ex odoribus ali, et ipsam naturam loci herbarum et frugum succos redigere in odores, et humorum corporum humores in spiritus resolvere. Quum igitur interque (odor videlicet, ac spiritus) sit vapor quidam, et simile simili nutriatur, nimirum et spiritus qui spiritum ducit homo plurimum odoribus accipit alimentum. Qui scripsit Homeri Vitam, narrat malorum odore prorogatum ei aliquandiu vitam. Olympiodorus ex Aristotele bistoriam citat ejusdem, qui aëre tantum ac sole nutrire. *Dalec.*

Spithamæ Pygmæi] Scribendum puto, *Trispithamæ Pygmæi*: quia subjicit statim, *Ternas spithamas longitudine*, hoc est ternos dodrantes non excedentes. Strabo lib. xv. 'Sed ad fabulas rediens ait, homines quosdam esse quinquepalmos, quosdam tripalmos, quorum nonnulli naso careant, et duo tantum spiramenta supra os habeant.' Cum tripalmis grues pugnare, quod et Homerus significat. *Pintian.*

Ternos dodrantes non excedentes] Id est, 19. pollices, nimirum pedes duos ac quinque pollices. Vide quæ de hac re notata sunt in xxxv. 14. *Dalec.*

Annos ducentos vivere] Seribus tam longam vitam esse Strabo auctor est l. xv. *Dalec.*

Mandrorum nomen iis dedit Clitarchus] Vetus omnis recentiorque lectio *Mandorum* præfert, non *Mandrorum*, Scribendum videtur aut *Pandarum*, ex Plinio vi. 20. et item Stephano, aut *Pandaorum*, ex Arriano lib. vii. cujus verba libuit ponere, ut collata cum Plinianis vi. 20. omnem ambiguitatem lectoribus adimant: 'Ornatum autem corporis, quo utebatur hic Hercules, Megasthenes fuisse illi similem scribit, quo Thebanus Hercules uti solebat, quod et Indi affirmant, eique multos fuisse filios virilis sexus, multas enim uxores habuisse: filiam vero unicam nomine Pandæam, terramque in qua nata est, quam Hercules ei tradidit, de nomine ejus Pandæam appellatam. Datos insuper elephantos d. equites ad iv. m. pedites circiter cxxx. m.' Et mox paulo: 'Ad hæc in regionibus, quas Herculis filia regno tenuit, fæminas, ubi ad septimum vitæ annum perveniunt, viris maturas censer, ac nubere, viros quadraginta annos summum vivere.' Et rursus, 'Herculem eundem cum filia vii. annorum concubuisse, ut ex se soboles Indorum regibus procrearetur.' *Pintian.*

Alios auribus totos] Hos Fanesios vocavit supra iv. 13. Ένωτοκόλτρος Strabo vocat, auribus ad talos usque demissis indormientes, adeo robustos ut arcus nervum frangant, et arbores evellant. Adnotatum loco citato Pannotios ab Isidoro vocari. *Dalec.*

Oritas ab Indis Arbis fluvius determinat] Hermolaus pro *Soritas*, ut antea scriptum erat, *Oritas* substituit; pro *Arabis*, *Arbis*. Priorem castigationem probo, posteriorem improbo. Nam vetus omnis lectio, Romanaque et Parmensia exemplaria, tum hoc capite, tum vi. 24. item ix. 3. semper *Arabis* legunt, nunquam *Arbis*. Strabonem fatemur Arbin appellare, Pto-

lemæum negamus. Nam et Græce Arabis apud eum legitur: et e duobus ejus interpretibus prior Arabin, posterior Arabium vocat. Item Arrianus septimo: 'Prope hanc,' inquit, 'habitat gens Indica Arabies dicti, quorum in majore conscriptione commemini esse cognominatos a flumine Arabi, quod per ipsorum regionem fluens exonerat in mare, determinans horum provinciam ab Oritarum terra.' Et paulo post bis Arabin fluvium nominat. Porro idem auctor in majore conscriptione, cujus hic mentionem habuit, Arabium vocat fluvium, non Arabin, nec semel, et Arabitas populos. Stephanus, ceu dubius in utram partem inclinaret, modo Arbin, modo Arabium vocat. Neque illud omiserim, sæpe apud eundem Arrianum scriptum inveniri per duplex rr, Arrabis et Arrabitæ populi. *Pintian.*

CAP. III. *De prodigiosis partibus.*

Horatiorum Curiatorumque exemplo] Livius lib. 1. Decad. 1. *Dalec.*

Supra] Numerum tergemina. *Idem.*

Præterquam in Ægypto, ubi fætifer potu Nilus, &c.] Lege: *præterquam in Ægypto, ubi fætifer potu Nilus annis. Proxime supremis Divi Augusti, Fausta quædam e plebe, Ostiæ duos, &c. Salmas.*

Quinos quater enixa] Strabo l. xv. quatergeminos. Idem ex Aristotele tradit, quandam peperisse septemgeminos. Albertus prodidit, mulierem in Germania conformatis jam in utero 22. infantium corpusculis abortum fecisse: aliamque ejecisse in pelvim Embryonum auricularis digiti magnitudine CL. corpuscula: aliam LXX. Neque enim quod de Margareta Hollandiæ Comite ferunt affirmare libet, quæ uno partu 360. filios peperisse vivos ann. Dom. 1314. traditur. *Dalec.*

Androgynos vocatos] Vocant et δειφνεις, et ἀνδροθήλυας, et ἀρσενοθήλυας.

In maribus id fit tribus modis: cum in perinæo, sive interfemineo, muliebri pudendum exiguum videtur: cum itidem in seroto, sed nullo excrementi profluvio: cum ibidem, exeunte lotio. In fæminis unico: cum penis supra genitalis fastigium in clitorio et ima pube prominet. Addunt quidam in maribus, cum supra colis radicem muliebris natura extat: in fæminis, cum penis ad inguina vel in perinæo profertur. Rhodig. xv. 10. et xix. 12. androgynos vocavit, et Pollux concubinos. Cornel. Gemma Cosmocrit. l. 6. *Dalec.*

CAP. IV. *De mutatione sexus, et geminis partibus.*

Nanque et serpentem peperit inter initia Marsici belli ancilla] Ut et Sullanis temporibus Clusiana materfamilias, teste Jul. Obseq. de Prodig. cap. 118. et App. Alexand. de Bel. Civ. lib. 1. mihi pag. 411. Legatur et recens exemplum apud Cornel. Gem. Cosmocrit. tom. 11. pag. 201. *Idem.*

Hippocentaurum in Thessalia natum] Vide xxii. 24. Centauros, Scyllas, et id genus monstra gigni fierique non posse, multis versibus ostendit Luccretius lib. iv. An existere possint, vide Magium l. 20. *Idem.*

Ex fæminis mutari in mares] Pontano Caietana muliercula piscatoris per annos 14. uxor repente vir facta est. Idem contigit Æmilix conjugi Antonii Spensæ, civis Ebulani, anno 12. postquam nupserat. Sexu mutato ea duxit uxorem, et liberos sustulit. Idem et alteri mulierculæ accidit, cum jam semel peperisset. Temporibus Ferdinandi primi Neapolitanorum regis, Carlotta et Francisca filix Ludovici Quarua Salernitani, annos xv. natæ, sexum mutarunt. Videsis A. Gell. Noct. Att. iv. 4. et Phlegontem Trall. de Admirand. pag. 74. *Idem.*

Geminis raram esse, aut puerperæ] Ex Aristot. de Gener. Animal. iv. 6. *Id.*

Fæminas gigni celerius quam mares, &c.] Sive verbum *gigni* significet formari in utero fœtum, seu significet in lucem prodire infantem, falsum est fæminas gigni celerius quam mares. Docet id Aristoteles de Historia Animalium, VII. 2. his verbis: 'Quum itaque fœtus in utero formatur, fœmina tardius quam mas perfectionem omnium partium recipit, et serius in decimum mensem quam mas protrahitur.' Et cap. 4. 'Plus etiam motus magna ex parte mas in utero infert quam fœmina, et celerius prodit; fœminæ enim partus tardior est.' Possem etiam, nisi me pudor avocaret, citare Avicennam de Animalib. IX. 5. de transmutatione spermatis, et Albertum Magnum, aliosque Aristotelicæ doctrinæ assectatores. Cæterum in exemplari Toletano non *gigni* legitur, sed *nasci*. Quod si duo hæc verba jungerentur *gigni nasci*, et pro eis scriberetur *juvenescere*, bellissime locus restitueretur. Aristoteles loco proxime citato: 'Sed cum in lucem prodierit fœmina, ocyus quam mas et accrescit, et ætate floret, et senectute maceratur.' Posset etiam locus minus superstitiose restitui, si pro duobus illis verbis, *gigni celerius*, poneretur *juvenescere*, deinde permutatione verborum sequentium legere-tur: *fæminas juvenescere celerius quam mares, sicut senescere*, vel sic, *fæminas juvenescere quam mares celerius, sicuti senescere*. Pintianus.

CAP. V. De homine generando, et pariendi tempore per illustria exempla a mensibus septem, ad undecim.

Partus] Mirum Plinium partum, τὸν τόκον, pro fœtu, aut conceptu, ἀντὶ τῆς συλλήψεως, ἢ τοῦ κνήματος, usurpasse, καταχρηστικῶς. Dalec.

Alius septimo] Quinto mense vitales in Hispania editos fuisse scribit Ferdinandus Mena suis commentariis in Hippocr. de Septimestri Fœtu. Vide Aristot. VII. 4. de Nat. Animal. et D. Gothofred. ad Nov. XXXIX. 2.

et Fab. Paulin. de Hebdom. VI. 4. Censorin. de Die Nat. cap. 7. Plutarch. de Placit. Phil. V. 18. et seq. Hier. Mercurial. Val. IV. 10. &c. Dalec.

Alius octavo] Cnr vitalis partus non sit octavo mense vide Rhodig. XIX. 22. et XXII. 1. 20. 13. Octavo quidem mense in Ægypto fere nasci, ut nono apud nos, fabulosum putant; verum qui octavo gignuntur raro mori. Asclepiades Naxias mulieres edere δκτόμηνα prodit, sive Junnone Lucina id gratificante ob Dionysii benevolentiam, sive quia Bacchus eo mense in lucem prodissset, cujus nomine et Dionysiam Naxum appellarunt: tametsi quidam a vitium fecunditate, quod auctor scribit IV. 12. ita dictam interpretantur, et quod fons vini sapore in ea fluat. Idem.

Ex his quatuor partus enixa Sempronium septimo mense genuit, Sullium Rufum undecimo, Corbulonem septimo, utrumque consulem: postea Cæsonium C. principis conjugem octavo. In quo mensium numero genitis intra quadragesimum diem maximus labor] Locus non vulgari indigens censura. Ante omnia scripta omnis et impressa lectio non Sempronium agnoscit, sed septimo semper: sicque haud dubie legendum est. Deinde pro duobus illis verbis, in quo, scribendum est iniquo: et id verbum cum duobus sequentibus ad præcedentia adjunge. Postremodictionem, Genitis, cum majore litera scribe, ut sit principium sequentis cæsi, hoc sensu: Vestilium C. Herdicii, ac postea Pomponii atque Orphiti conjugem, quatuor ex his partus enixam, æquo semper mensium numero genuisse, hoc est septimo semper mense. Deinde, e contrario, peperisse tres alios filios iniquo numero mensium, Sullium Rufum undecimo, Corbulonem septimo, Cæsoniam octavo. Genitis vero, hoc est, fœtui adhuc intra maternum uterum clauso, intra quadragesimum

diem maximum esse laborem, hoc est, periculum illis imminere, ne abortu ejiciantur. Aristoteles Hist. Animal. vii. 3. 'Effluxiones vocantur quæ intra septimum mensem corruptiones incidunt; Abortiones autem quæ intra quadragesimum diem: et quidem plurimi fœtus intra tot numero dies depravantur.' Pintian.

Massurius auctor est, L. Papyrium prætorem secundo herede lege agente] Exemplar Salmanticense *cohærede* præfert, non *hærede*. Præterea vix credo ordinem horum verborum non esse inversum. Rectius enim multo, et magis e communi intellectu, verba hoc ordine fluere: *Massurius auctor est, L. Papyrium prætorem, secundo cohærede lege agente, cum mater partum XIII. mensibus diceret tulisse, bonorum possessionem contra eum dedisse: quoniam nullum certum tempus pariendi statutum videretur.* Pintian.

Legæ agente] Brisson. iv. 20. *Dalec.*

Quoniam nullum certum tempus pariendi statutum videretur] Gellius iii. 16. 'Decemviri partum legitimum esse mense decimo voluerunt.' Victorius v. 18. *Legæ Nonium in vocabulo 'Spissum.'* Tertul. de Anima. Legitima nativitas decimii mensis ferme ingressus est. Rævard. c. 28. in Leg. xii. Tabul. Apud Hom. Neptunus sic nympham alloquitur: χαῖρε, γύναι, φιλότῃτι· περιπλομένον δ' ἐνιαυτοῦ, Τέξεις ἀγλαὰ τέκνα' id est, anno circum-acto speciosum partum cædes, nimirum decimo mense. Tot enim mensibus apud Æolas, ut et apud priscos Romanos, constabat annus: et Homerum Æolem fuisse indubitatum. Videatur hæc de re D. Gothofred. ad Nov. xxxix. 2. et Anton. Augustin. ad xii. Tab. cap. 24. *Idem.*

CAP. vi. De conceptibus, et signa sexus in gravidis prævenientia partum.

Vertigines] Δῖνοι. *Idem.*

Tenebræque] Σκοτώματα. *Idem.*

Fastidium in cibis] Græci μαλακίαν

et κίτταν eam ægritudinem vocant. Moschopulus quoniam hedera (κίττα) συμπλέκεται ἀεὶ τοῖς παρατεθεμένοις, in mulieribus τὸ κιττᾶν esse putavit inconsiderate τὸ μεθ' ἡδονῆς συλλαμβάνειν. Brod. v. 30. Conceptus signa vide apud Aristot. Histor. Animal. vii. 3. *Idem.*

Redundatio stomachi] Nausea. *Id.*

Motus in utero quadragesimo die] Hoc incertum. Quia fœtus, sive mares, sive fœminæ, absoluntur 35. die, auctore Hippocrate, moventur 70. nascuntur triplo, hoc est, 210. die, et septimo mense: qui vero formantur 40. moventur 80. et eduntur 240. id est, octavo mense: sic qui perficiuntur die 45. moventur 90. prod-eunt 270. id est, nono mense: qui quinquagesimo die delineantur, moventur 100. exeunt 300. id est decimo mense. *Dalec.*

Ingestabile onus, crurum] Observa ἀφόρητον. *Idem.* *Ingestabile onus, crurum et inguinum levis tumor*] Scribe, et inguinis lævi tumor.

Adeoque incessus atque omne, &c.

Legæ: adeoque et inesus, atque, &c.

CAP. vii. De conceptu hominum et generatione.

Tu cujus semper in victoria mens]

Aliam hic lectionem manuscriptus codex habet, sed mendosissimam, nempe hanc: *Tamen cujus semper tinctoria est mens.* Hæc corruptissima verba doctus quispiam in hunc modum castigavit, ut legendum affirmaret: *Tu cujus semper in victoria est mens.* At cum nullo modo mihi satisfaceret hæc sententiæ, cœpi aliam eruere: verum non succedebat expedite divinatio. Desperanti jam semel atque iterum tandem in mentem venit ipsissima Plinii lectio, ni fallor; hæc videlicet, *tamen cura pertinaci æstuans.* Porro hæc clausula a nobis maximo labore restituta aptissime ad præcedentia respondet. Id quod nullus negabit, modo totam sententiam inspiciat, ac consideret, quæ sic habet: *Tu qui*

corporis viribus fidis: tu qui fortunæ munera amplexaris, et te ne alumnus quidem ejus existimas, sed partum, tamen cura pertinaci æstuans, tu qui te deum credis aliquo successu tumens, tanti perire potuisti. Rhenanus. Tu cujus semper in victoria est mens] Lege: Tu cujus semper cinctoria mens est. Mens cinctoria idem quod apud Terentium, 'gladiatorius animus.' Vide Vossium in Melam, p. 114.

Ut *Antæreon* poeta, *acino uvæ passæ*] Eadem de re et Valer. Max. ix. 12. Idem Sophocli evenisse Neanthes annotasse traditur. Qua de re et Pet. Crinit. de Hon. Discip. ii. 6. Dalec.

CAP. VIII. De Agrippis.

In pedes procedere nascentem] Hoc nimirum est quod inquit Varro, pueros in lucem prodeuntes in utero confixos esse, capite infima obtinente, pedibus in superna porrectis arborum modo, non hominis, cosque nonnumquam præter rationem conversos, ductis passisque brachiis, in pedes exire magno periculo maloque parentis, cujus deprecandi causa Carmenibus Postversæ ac Prosæ erectæ statuæ sunt. De perversi rectique partus nomine Rhodig. c. 15. Vide Suetonium in Augusto. Idem.

Exercito ævo inter arma mortesque, ut noxia successu] Quis ille successus ad noxia, aut quomodo sumendus? scribe: *obnoxiu secessu*. Intelligit secessum Agrippæ, cum ille ex levi frigoris suspicione, et quod Marcellus sibi anteferebatur, relictis omnibus Mitylenas se contulit: quem secessum *obnoxiu* vocat. Vide et Sueton. lib. iii. de Tiberio in secessu Rhodi. Salmas. p. 31.

Conjugis] Julæ. Dalec.

Socerique] Augusti. Idem.

Parens ejus] Neronis mater: quæ, ut ait Tacitus Annal. lib. iv. Commentariis vitam suam casusque suorum posteris memoravit. Dalec.

CAP. IX. Monstruosi partus excisi utero.

Dslph. et Var. Clas.

Auspiciatus enecta parente gignuntur] Dispice an legendum potius sit, *Enecta parente*; quoniam subjungat statim, *primusque Cæsurum e cæso matris utero dictus*. Pintianus. *Auspiciatus enecta parente gignuntur*] Lege, *Auspiciatus e necata parente gignuntur*. Salmas.

CAP. X. Qui sint Vopisci.

Sicut Scipio Africanus] Tertul. de Anima: 'Possumus illos quoque recogitare, qui execto matris utero vivi aërem hauserunt, Liberi aliqui, et Scipiones.' Fortassis, 'Laberii.' Dalec.

Cæsones appellati] Cæsones Probo dicuntur, qui necatis matribus nati sunt. Idem.

Vopiscos appellabant] Probo, Opiscus qui in utero matris geminus conceptus, altero abortu ejeeto editus est. Opiscum dictum puto, quasi *ὀπίσθιον*, quod alterum pone sequatur. Idem.

Namque maxima, et rara, circa hoc miracula existunt] Lege: *namque maxima, etsi rara, circa hoc exempla existunt*. Salmas.

CAP. XI. Exemplum numerosæ sobolis.

Uterque profertur] Apograph. Tolet. *Utrumque profertur*; ut referatur ad puerperium, non ad conceptus. Pint.

Et in alia quæ unum justo partu, quinque mensium alterum edidit] Lego, *Et in alia quæ geminos justo partu, &c. ex Arist. Hist. Animal. vii. 4. 'Jam et cum geminos quædam ferret, tertium superfœtavit: et cum tempus pariendi justum jam esset primos vitales peperit, secundum quinto mense elisit, qui statim mortuus est.'* Ex quibus Aristotelis verbis liquebit rem subtilius rimanti, legendum esse, non *Et in alia*, ut hactenus lectum est, sed *Est alia*. Neque enim exemplum, quo utitur, eandem cum superioribus rem indicat. Illa ostendunt, si inter duos conceptus parum temporis intercedat, utrumque perfectum edi, ut apparuit in Hercule et Iphiclo: hoc docet, si post conceptos geminos tertius superfœtetur, geminos nasci vitales,

Plinius.

14 U

tertium perire abortione. Quare et paulo post scribendum videtur, *Rursus alia*, non *Rursus in alia*. Pintianus.

Quarto partu Dacorum originis nota in brachio redditur] Locus est corruptissimus, et in quo restituendo frustra a viris etiam doctissimis laboratum est. Utcunque minus male legetur, *Tertio partu avorum originis nota in brachio redditur*. Sumptum id ex Aristotele, ut fere omnia, ex Hist. Animal. vii. 6. 'Jam tale quid vel tertia prole post regeneratum est: ut cum quidam suo in brachio puncti notam haberet, filius non retulit, sed nepos ea corporis parte nigriliam quandam habens confusam prodiit.' Sed raro hæc eveniunt. *Idem*.

CAP. XII. *Exempla similitudinum*.

Exempla similitudinum] Vide et consule Aristotelem Hist. Animal. xvii. 6. ex quo auctor totum hoc caput mutatus est. *Dalec*.

Obducto membrana oculo] Fuerunt et in quibusdam stirpibus gentilitia quædam signa, ut Spartis Thebanis lancea, quibusdam stellæ, Thyesti cancer, innata et insita statim ab ortu: quæ interdum extincta et tecta in filiis proximisque nepotibus, longo post tempore in remotis posteris veluti reviviscerent. Victorius viii. 16. vide notata xlv. 9. Selenco ejusque posteritati anchoræ imago in femore visebatur. Alex. ab Alex. ii. 19. *Idem*.

Annoque post genitum majori similem fuisse, ut geminum] Scribendum arbitrator, pauloque post genitum majori, &c. 'Genitum' hic accipio conceptum. Aristoteles libro et capite citato: 'Gemini vel dissimiles inter se nati jam sunt, sed plurimi magna ex parte similes prodeunt. Nam et quædam cum septimo die a partu concubuisse, concepissetque, peperit similem superiori, ut geminum.' *Pintianus*.

Nicæi nobilis Pyctæ Byzantii geniti] Annotaverunt alii *Pyctæ* legen-

dum esse, ubi antea *poictæ* scriptum erat. Nos addimus, hunc qui regeneraverit in avum Æthiopem, non Byzantii natum videri, sed in Sicilia, si Aristoteli credimus libro et capite toties allegato: 'Aliqui,' inquit, 'similitudinis nihil referunt. Redditur etiam vel post plures ejusdem prosapiæ, ut in Sicilla ejus quæ adulterium cum Æthiope commiserat filia, non colorem patris Æthiopis reddidit, sed qui natus ex hac est in avum Æthiopem regeneravit.' Idem tamen Aristoteles, a seipso dissentiens, libro primo de Generatione Animalium, in Elide rem gestam prodit. *Idem*.

Similitudinum quidem in mente] Vide Rhod. xx. 15. *Dalec*.

Similes omnibus, singulisque in suo cuique genere] Cicero Tuscul. i. 'Similitudo,' inquit, 'magis apparet in bestiis, quarum animi sunt rationis expertes.' *Idem*.

Antiocho regi Syria] Valer. Max. ix. 12. *Idem*.

Scipioni Serapionis, &c.] Lege, *Scipioni Serapioni inerat suarii negotiatoris vile mancipium, &c.* Salmas.

Cognomen Salutio Mimus] Quendam ex Scipionibus adoptione testamentaria Salutionem cognominatum fuisse auctor scribit xxxv. 2. non ob similitudinem cum Salutione Mimo. *Dalec*. Patiatur Dalechamp. æquo animo si nostram sententiam in adversa inclinare dixerimus. Neque enim allegatus alter huic repugnat locus, sed egregie potius consentit. Salutio namque, in Africanam adoptatus familiam, Cornelii inde nomen est assecutus, quod et Salutionis proprio a vitio tracti fæditate conspurcasset, ni Cornelie genti suam asseruisset laudem Messala, ostendissetque discrimina gentium, et quæ cui nativa, quæ per adoptionem quæsitæ. Videatur Sueton. i. 59. et ibi Casaub.

Suræ quidem Proconsulis etiam, &c. et sermonis tumultum] *Sermone tumul-*

tuari dixit Tertullianus, quod Græci παφλάζειν dicunt. *Salmas.*

Cassio Severo celebri oratori, &c.] Lege, *Cassio Severo celebri oratori Armentarii Myrmillonis.* Armentarius nomen proprium Myrmillonis illius, id est, gladiatoris. In scriptis Plinii semper *Murmillio* reperitur, aut *Murmillio*. *Idem.*

Toranius M. Antonio jam Triumviro] Lege, *Toranius mango Antonio jam Triumviro.* Vide *Macrob. xi. 4.* Sed ibi legitur *Toranius* pro *Toranius*. *Salmas. Pintian.*

Tanta unitas erat] Eam oris et faciei similitudinem venuste Plautus in *Menæch.* expressit his verbis: 'Ei sunt nati filii duo gemini: Ita forma simili pueri, uti mater sua Non internosce posset, quæ mammam dabat, Neque adeo mater ipsa quæ eos pepererat.' Ubi matrem eam et quæ parit, et quæ nutrit, dici observandum. *Dalec.*

CAP. XIII. Quæ sit generandi ratio.

Divus Augustus, in reliqua exemplo- rum raritate, neptis suæ nepotem vidit genitum quo excessit anno M. Syllanum, qui cum Asiam obtineret post consulatum, Neronis principis successione veneno ejus interemptus est] Scribo non *M. Syllanum*, sed *Junium Syllanum*. Item proconsulatu, non post consulatum. Fuit nihilominus Marcus Syllanus Tiberii principatu potens, insignique nobilitate præcellens civis, auctore Cornelio Tacito lib. III. non tamen is proconsul Asiæ fuit, neque veneno Neronis sublatu: sed utrumque hoc Junio Syllano congruit, qui ejusdem Tiberii tempore consulatum cum Silio Nerva gessit, eodem teste. De eo idem Cornelius Tacitus *Annal. XII.* circa initia sic scribit: 'Prima novo principatu mors Junii Syllani, proconsulis Asiæ, ignaro Nerone, per dolum Agrippinæ patratu.' Et mox paulo: 'Quippe et Syllanus divi Augusti abnepos erat: hæc causa ne-

cis. Ministri fuere P. Celerius eques Romanus, et Ælius libertus, rei familiari Principis in Asia impositi: ab his proconsuli venenum inter epulas datum est, apertius quam ut fallerent.' Hactenus Tacitus. Porro successionem hanc Junii Syllani a principe Augusto, de qua hic Cornelius Tacitus, existimo sic deduci posse. Decius Syllanus, auctore eodem Tacito, frater prædicti M. Syllani, Juliam Augusti neptem temeravit, ob id in exilium missus, Julia ob adulteria damnata in exilio peperit infantem, ut scribit Tranquillus, quem agnoscere et ali vetuit Augustus. Hic forte adulta jam ætate Junium hunc Syllanum procreavit Augusti abnepotem. Patet item ex antedictis, Tacito cum Plinio non convenire. Ille, ignaro Nerone, veneno Agrippinæ sublatum Junium Syllanum tradit: hic non ab Agrippina, sed a Nerone scelus patratum asserit. *Pintian.*

Qui se patris appellatione salutarerent] Socer enim, vitricus, noverca parentum loco sunt; nurus autem, generi, et privigni filiorum. Cujacius *Observ. XVIII. 9. Dalec.*

CAP. XIV. De eodem multiplicius.

Profluvium genitale] Inapte Plinius menstruum fœminarum purgationem, τὰ καταμήνια, profluvium genitale, τὴν γονόρροϊαν, hic vocat. *Idem.*

Massinissam regem] Eadem de re *Valer. Max. VIII. 14. Idem.*

E filia Salonii clientis sui] E filia coloni sui, Seneca *Controv. lib. VII.* E filia scribæ sui Salonii, Plutarchus in ejus Vita. *Dalec.*

Notum est Cornelia Scipionum, &c.] Lego, notum, cum *Cornelio Scipionum gentis, Volusium Saturninum, qui consul fuit, &c.* Vide *Dorleans* in *Tacito* pagina 371.

CAP. XV. De menstruis mulicrum.

Animal menstruale mulier est] Mulieres quibus menses fluunt veteres

Ancunulenta dixerunt, quasi inquinatas. Festus. Vide Aristot. de Gener. Anim. iv. 7. *Dalec.*

Inde] Id est, ex ea causa, quod menstruum videlicet profluvium habeat. *Rhenanus.*

Molas] Molucrum vocavit Afranius. 'Ferme virgini, tanquam gravidæ mulieri, crescit uterus: molucrum vocant: transit sine doloribus.' Apud Festum. *Dalec.*

Moretur sistitque menses, &c.] Lege: *Movetur sistitque menses ut partus:* alias letalis, alias una senescens, aliquando alto citator exidens.

Moriuntur insita, exaruntur, &c.] *Moriuntur insita, exaruntur hortorum germina, fructus arborum quibus incidere decidunt.* ita legendum ἀσυνδέρως. *Insita sunt τὰ ἐμφυτὰ*, ut Glossæ interpretantur. Novellas arbores intelligi per insitionem plantatas. *Salmus.*

Speculorum fulgor aspectu ipso hebetatur] Inde priscis *Bubinari*, menstruo sanguine inquinari, ut *bulbitari* puerili stercore, quod Græci βόλβιτον appellant. Lucilius: 'Hæc te imbutinat, et contra te imbulbitat.' Festus, in explicanda causa, multa philosophatur. Rhodig. iii. 28. *Dalec.*

Odorque dirus æra] Cave, ne postrema dictione significari elementum, non metallum, putes. Ostendit id Plinius libro xxviii. capite septimo: 'Æs contactum grave virus odoris accipere et æruginem.' Quid si non 'virus' legas, sed 'viri,' more Pliniano? ut ix. 30. de portentoso illo Polypo? 'Primum omnium magnitudo inaudita erat. Dein color muria oblit, odore viri.' Et paulo post Plinius hoc ipsum malum virus appellat. Cæterum verbum æra in apographo Toletano non habetur: ut sentio, recte. *Pint.*

Ad omnem contactum adhærens, &c.] Lege, *Ad omnem contactum adhærens, præterquam florum quæ tale virus infecerit.* Vel, *ad omnem contactum adhærens præterquam fili.* Ad omnem, inquit, contactum adhæret bitumen,

præterquam si filis contingas, quæ infecta sunt cruore menstruo. *Salmas.*

Filio quod tale virus infecerit] Vel aspersum lotio secari solet. Josephi. iv. de Captivitate. Strab. lib. xv. ex Posidonio refert lacus accolas incantatores carmina quædam recitare, deinde urinam et alios fœtidos succos affundere. Brod. iv. 23. *Dalec.*

Trimestri spatio largius] Aristoteles Hist. vii. 1. paucis feminis purgationem eam singulis mensibus συνεχῶς, id est, continuata vacatione, nec intermissa, fieri tradit; quod Plinius largius hoc loco interpretari videtur; plurimis autem tertio quoque mense, quoniam humor copiosior, et ad motum imparis numeri potestate concitior, naturam, veluti resumptis viribus alacriorem, vehementius irritat. *Idem.*

CAP. XVI. *Idem de ratione partuum.*

Hoc statu] Menstrua purgatione. *Dalec.*

Prærogativam] Argumentum certum ac minime fallax. *Idem.*

Infici] Medicamento in os defluente. *Idem.*

M. Curium] Vide Valer. Max. vi. 3. *Idem.*

Quasdam concreto genitali gigni] Ἀτρήτους Græci vocant. *Idem.*

Gracchorum] Vide hujus libri caput 36. et xxxiv. 6. *Idem.*

Prusiæ regis] Μονόδους apud Festum dictus: ut et Pyrrhus rex Epitotarum. Alex. ab Alex. i. 9. Dentatos Romæ vocatos fuisse tradit, quod illis dentium vice continuum os foret, aut quod auctor gentis dente jam nato in lucem prodierit. Vide Valer. Max. v. 8. *Idem.*

Quin et angurium in hac esse creditur parte. Triceni bini viris attribuntur, excepta Tardulorum gente. Quibus plures fuere, longiora promitti ritæ putant spacia: feminis minor numerus] Si paululum mentis aciem intendas, videbis luce clarius, verba hæc con-

fuso ordine collocata esse. Scribo igitur, et cum defluxere, explanationem omnem adimenes. Trecenti bini viris attribuantur; excepta Turdulorum gente: fœminis minor numerus. Quin et ougurium in hac esse creditur parte. Quibus plures fuere, longiora promitti vitæ putant spatia. Pintian.

Turdulorum] Turdulos et Basculos nationem esse minime aptam ad pecuariam ait Varro 11. 10. Dalec.

Plures fuere] Hippocr. Aphoris. vi. 2. 6. Epid. Idem.

Quibus in dextra parte gemini superne a canibus cognominati, fortunæ blandimenta pollicentur] Constat quidem sensus nulla lectionis mutatione facta. Nam et puer quidam meus a pedibus, tempore quo hæc prodebamus, hanc Plinii notam in ore habebat, etiamsi nulla tunc illi fortunæ blandimenta arderent. Sed præterire silentio nolui, Solinum in Plinio legisse non superne, sed superant, hoc est, eminent extra cæteros. Verba Solini cap. 3. 'Quos cynodontas vocant, in quibus gemini procedunt a dextra parte, fortunæ blandimenta promittunt.' Pintian.

In trimatu suo cuique dimidium esse mensuram staturæ, certum est] Lego quimatu, non trimatu. Aristoteles libro de Generatione Animalium primo cap. 18. 'Quinquennio fere corpus in homine quidem dimidium capere videtur omnis magnitudinis, quæ reliquo toti corpori comparetur.' Item apographon Tolet. non staturæ legit, sed futuræ; quæ lectio mire mihi probatur. Pintian. Dicit cuique in trimatu suo dimidiam esse mensuram futuræ, id est, ejus mensuræ quæ futura est in homine. In plenum autem, inquit, ea mensura cuncto mortalium generi minor in dies fit, in plenum autem, ὅλως δέ. Salmas.

Alii Otî fuisse arbitrantur] Hunc Otum tam vasto corpore tantisque viribus præditum fuisse poetæ narrant, ut socio Ephialte fratre Mar-

tem ipsum ex insidiis aggredi sit ausus. Hos Maro Æneid. vi. 'Aloidas' vocat. Gelen.

Orestis corpus oraculi jassu refossum, &c.] In Orontis fluvii alveo, Orontis, quem Indum fuisse Syris consulentibus respondit Apollinis Clarii oraculum, cadaver compertum est undecim cubitorum, et amplius. E regi-
one Valentis Allobrogum in torrente qui rigat pagum Divi Peratii, regnante in Gallia Ludovico undecimo, gigantis cadaver effossum est stupendæ et inusitatæ magnitudinis, et quæ, ut ex variis ejus picturis ac ossibus deprehenditur, ad octodecim pedes accederet. Rhodig. xviii. 31. Pausaniæ l. 1. in Ajaxis cadavere mola genuum disci magnitudine fuit, qua utuntur quinquertiones. Asterii vero Anactis filii cadaver decem cubitos procerum. Plutarcho Thesei corpus inusitatæ magnitudinis. Henrici tertii principatu Pallantis, a Turco interfecti, corpus inventum et ad muros urbis erectum, illarum pinnas vertice tangebant. Boccardus Geneal. lib. iv. tradit prope Drepanum Polyphemi corpus in specu repertum incredibilis magnitudinis. Nuper ad Juliam Cæsaream in Africa effossa est calva ambitu duodecim spithamarum, Magius l. 4. De Orestis cadavere vide Gell. iii. 10. Dalec. Ut et de aliis huc pertinentibus, Pausan. Arcad. p. 261. et 264. &c. et Rich. Stanihurst. Hib. Hist. c. 13. num. 3. et Joan. Cassanion. de Gigantibus. Phlegon de Rebus Admirand. p. 81.

Homerus non cessavit minora corpora, &c.] Juvenal. Sat. xv. 'Nam genus hoc vivo jam decresebat Homero: Terra malos homines nunc educat atque pusillos.' Ubi interpr. et S. Aug. de Civit. Dei xv. 9. allegat. Dalec.

Ectrapelos Græci] Monstrosos, τῆς κοινῆς ἀνθρώπων ἀξίσεως ἐκτρεπομένους, prodigioso incremento angescens, ab usitato nostrorum corporum autu discedentes, averso naturæ ordine

nascentes. Vide Hermog. *περὶ πολιτικοῦ λόγου*. Συμβατά τινα ζῶα, καὶ ἐκ τράπελα, οἷον Πήγασοι, καὶ Γοργόνες, καὶ Κένταυροι, καὶ Ξειρῆνες. *Dalec.*

CAP. XVII. *Insignia corporum.*

Quod sit hominum spatium] Vide Vitruvium III. 1. et Solin. c. 5. et Cardanum de Subtilit. lib. II. p. 641. et Albert. Durer. de proport. corp. hum. *Idem.*

Nec ul unquam in fœminis] Rationem explicat Rhodig. IV. 3. *Idem* scripsit et Hippocrates *γυναικα ἀμφιδέξιον οὐ γίνεσθαι*. Aphoris. IV. 7. Vide Arist. Histor. Anim. II. 1. *Idem.*

CAP. XVIII. *Exempla variarum figurarum.*

Fœminarum prona] Rhodig. III. 10. ejus rei causam affert, quod ob mammas et uterum in fœminis graviores sint anteriores partes. Sed et in maribus uteri loco pudenda sunt foris exposita, ac propendentia, quæ si id tantum spectamus, gravitatem corporis anterioris æque augment ac uteris in fœminis. *Idem.*

CAP. XIX. *Diversorum morum exempla.*

Sed hæc parvæ naturæ insignia, &c.] Lege, *Sed hæc parva naturæ insignia in multis varia cognoscuntur*. Narra-
verat Plin. ante aliquot magna naturæ insignia, ut de Crasso, Socrate, &c. hæc scil. magnæ naturæ insignia, nunquam risisse, nunquam vultus vertisse, &c. parva vero illa quæ deinceps exsequitur : *nunquam spu-
isse, nunquam ructasse*, quorum et exempla adfert, *Salmas.*

Quibus natura concreta sunt ossa] Vasa medulla vacua: ii sunt torvi natura, inflexibiles, rigidi, ἀπαθεῖς. Hinc Persio, 'cornea fibra.' et XXXI. 9. Cornea piscatorum corpora, sole et sale durata, ideoque τῶν ξηθῶν ἀπαθῆ. *Dalec.*

CAP. XX. *De fortitudine et velocitate.*

Corpore vesco] Parvo, gracili, et mi-

nuto. Ovid. Fast. I. 'Nunc vocor ad nomen: vegrandia farra coloni Quæ male creverunt, vescaque parva vocant.' *Idem.*

Tritanum] Apud Ciceronem de Finibus lib. I. in Lucilii versibus ex fide vetusti codicis legitur: 'Municipem Pontii, Tritanni centurionum:' et ex lib. de Senect. T. Pontii validi robustique hominis meminit Turn. XXV. 2. *Idem.*

Samnitium armatura] Samnites gladiatores stataria pugna dimicantes, scuto ad summum latiore, qua pectus et humeros tegebant pari fastigio, ad immum cuneato, pectore tecto spongia: sinistro crure ocreato: galea cristata: ex Livio, Horat. Lucilio, Turn. XXV. 10. Lips. Saturn. II. 11. *Idem.*

Inermi dextra uno digito superatum, et postremo correptum in castra tralatum] Legendum censeo ordine inverso: *Inermi dextra superatum et uno digito postremo correptum, in castra tralatum*, ex Solino c. 8. *Pintian.*

Crotoniatam Milonem] Pugnum sic manu compressa tenebat, ut nemo extorqueret, et id tamen non elideret. Uncto disco consistentem nemo detrudebat. Nervum, quo caput præcingeretur, intercluso spiritu labiis adductis rumpebat: cubito dextro lateri admoto, exporrecta manu, et sublato pollice, cum reliquos digitos junctos intendisset, minimum nemo a cæteris sejungebat. Pausan. in Eliacis. Hieron. Mercurial. de Arte Gymnast. III. 3. et 5. et VI. 3. Eo tamen robustiorem ac tanquam ἑτερον Ἑρακλῆν describit ex Athenæo Rhodigin. Titonium Ætolum, bubulcum XXI. 36. cap. vero 36. lib. XIII. Polydamanta, editis virium suarum incredibilibus fere documentis. *Dalec.*

Biduo Philippidem] Herodotus lib. VI. eum memorat. Rhodig. XVIII. 8. Alex. ab Alex. II. 21. Plutarcho in Aristide Enclides uno die stadia mille omensus est. Æmilius Probus

cursores eos in Miltiade ἡμεροδρόμους vocat. Sic et Philippiidem Herodot. loco citato. *Idem.*

Annos IX. genitum puerum, a meridie ad vesperum, LXXV. M. pass. currisse] Vetus utrunque exemplar et Solinus, octo annos, non IX. et XLV. M. pass. non LXXV. Pintian.

Tiberium Neronem] Vide Valer. Max. v. 5. *Dalec.*

CAP. XXI. *De visu.*

In nuce inclusum Iliada, &c.] Hadrian. Jun. 1. 7. refert Franciscum Alumnum in denariolo sine notis perscripsisse symbolum Apostolorum, et principium Evang. D. Joannis: item se vidisse cerasi nucleum in modum quasilli exsculptum, quo continerentur quindecim paria tesserarum, suis punctis affabre distincta. Vide Solin. c. 6. *Dalec.*

Idem, fuisse, qui pervideret, &c.] Cic. Acad. iv. 'At ille nescio quis, qui in scholis nominari solet, mille et octingenta stadia quod abesset videbat.' *Idem.*

Etiā numerum navium dicere] Valer. Max. iv. cap. ult. *Idem.*

Callicrates ex ebore formicas, &c.] Lege: Callicrates, &c. ut partes eorum a cæteris cerni non possent. Myrmecides quidam in eodem genere inclauit, quadriga ex eadem materia quam musca integeret alis, fabricata: et nave quam apicula pinnis absconderet. Sensus est: Eorum animalium partes tam subtiles, ac tam parvas fuisse, ut a cæteris non possent cerni, sed a solo artifice, qui ea fecerat. *Salmas.*

A quo quadrigam ex eadem materia] Cum agitatore, infra xxxvi. 6. ultimo. *Ælianus de Var. Histor. lib. 1.* Varro de Ling. Lat. lib. vi. 'Etenim facilius obscuram operam Myrmecidis ex ebore oculi videant, si extrinsecus admoveant nigras setas,' &c. Et auctor noster infra xxxiv. 36. de consimilibus quadrigis Theodori. *Dalec.*

CAP. XXII. *De auditu.*

Nam Cimbrica victoria Castoresque

Romani] Didacus Covarruvias legendum putat addita negatione, hoc pacto: Nam Cimbrica victoria Castores Romani, quique Persei victoriam eo die quo contigit nunciavere, non visus aut auditus sed numinum fuisse præsentia. Pintian. Nam Cimbrica victoria] De hac Cicero de Nat. Deor. *Dalec.*

CAP. XXIII. *Exempla patientiæ.*

Nunciavere] Narrat Pausanias in Eliacis, quo die Taurosthenes Ægineta Olympiæ coronatus est, spectrum ei simile Æginæ victoriam illius nuntiasset. *Dalec.*

Aristogitonem] Alius fuit Aristogiton sycophanta, quem Phocion claudum, improbum, mendacem dixit. Eum in vinula conjectum rogatus ab illo Phocion cum vellet invisere, amicis suadentibus ne ad virum tam scelestum accederet, καὶ τοῦ τίς ἂν, εἶπεν, ἡ οἶον Ἀριστογέιτονι λαλῆσειεν; Rhodig. xxv. 10. Vide Pausaniam in Atticis: Thucyd. lib. vi. *Idem.*

Anaxarchi] Valer. Maxim. iii. 48. de Patientia. *Idem.*

CAP. XXIV. *Memoriæ exempla.*

Omnibus in exercitu suo militibus, &c.] Τοῖς ὑφ' αὐτὸν ἡγεμόσι, Xenophon lib. v. περὶ τῆς παιδείας Κύρου. Omnibus qui sub ejus imperio ducebant ordines: omnibus militum præfectis. Vide Valer. Max. viii. 7. Eam ut et Simonidis et Hippiae medicaminibus adjutam, ait Ammian. Marcellin. lib. xvi. Cujusmodi hodierna quoque die circumferuntur; sed magno cum incantorum vitæ periculo. Seneca Declam. lib. 1. admirabilem suam memoriam prædicat. Refertque Lud. Cæl. Rhod. Var. xv. 6. ut et contrarium exemplum x. 11. Muretus Corsici hominis memoriam multis laudibus effert, c. 13. De Themistoclis, Læulli, et Hortensii insignibus memoriis, eandemque discrimine, Cic. Acad. Quæst. lib. ii. *Idem.*

A Simonide] Τοῦ μελοποιοῦ. De Simonide jactatum hoc distichon: Μνήμην δ' οὐ τινὰ φημι Σιμωνίδῃ ἰσοφαρίζειν

Ὀργῶν κονταετῆ, παιδὶ Λεωπρεπέος. De eo vide Strabon. Geograph. l. xiii. *Dalec.*

Ictus lapide oblitus est] Valer. Max. lib. i. cap. de Miraculis. Sic Georg. Trapezunt. Latinæ et Græcæ linguæ doctissimus in senectute memoriam utriusque amisisse dicitur. *Idem.*

Itaque sæpe deficere tentat, ac meditatatur, &c.] Legend. *Itaque se reficere tentata meditatatur, vel quieto corpore et valido. Somno quoque serpente amputatur, ut, &c.* Salmas. p. 50.

CAP. XXV. *Laus C. Julii Cæsaris.*

Animi vigore præstantissimum arbitror Caium Cæsarem dictatorem] Exemplaria ambo non Caium præferunt, sed *genitum*; quod fortasse aptius, ne videatur Romanis tantum eum anteferre, sed universo humano generi. Quod videtur sentire Solinus cap. 5. 'Quantum,' inquit, 'inter milites Sici-
nius aut Sergius, tantum inter dñees, imo vero ut verius dicam, inter omnes homines, Cæsar dictator enituit.' *Pintian.*

C. Cæsarem dictatorem] Laudem Cæsaris vide apud Ciceronem Orat. pro M. Marcello. *Dalec.*

Epistolas vero tantarum rerum quaternas pariter librariis dictare: aut etiam si nihil aliud ageret, septenas] Verba illa, librariis dictare, aut etiam si nihil ageret, septenas, in optimo Rigaltii codice ad marginem extra textum habentur, scripta et alia quidem manu, ut inde non parva sit suspicio supposititia esse. *Salm.*

Nam præter civiles vict. &c.] Lege: *Nam præter civiles victorias, undecies centena et octoginta duo millia hominum occisa praliis ab eo, non equidem in gloria posuerim, tanta etiam coacta, in humani generis injuria.* Si tantam, inquit, hominum multitudinem cõgis-
set, ac ex diversis orbis partibus in unum conduxisset, quantam variis praliis occidit, hoc tamen sine injuria et incommoditate generis humani non fecisset, quid dicendum de occi-
sa? *Idem.*

Luxuriæ faventis est] In exemplari Murbacensi legitur duntaxat, *luxuriæ faventis*, absque *est*. Unde mihi nata suspicio, scriptum fuisse non *faventis*, sed *fuerit*; sic videlicet: *spectacula edita effusasque opes aut operum magnificentiam in hac parte enumerare luxuriæ fuerit.* Nam sequitur: 'Illa sit vera et incomparabilis.' Ubi perperam in vulgatis editionibus *fuit* legitur pro *sit*. Quamquam si etiam receptam lectionem sequaris, quæ mihi in primis placet, nempe *luxuriæ faventis*, ut *luxuriæ* dandi casus sit, non minus eleganter subauditur *est*, quam exprimitur. *Rhenanus.*

CAP. XXVI. *Laus Pompeii Magni.*

Verum ad decus imperii Romani, non solum ad viri unius pertinet victoriam Pompeii Magni titulos omnes] Lego aliter et alia distinctione, *Verum ad decus imperii Romani non solum ad viri unius pertinet victorias magni Pompeii, &c.* *Pintian.*

Æquato non modo Alexandri Magni rerum fulgore] Alexandro Magno futurum se similem sperasse Pompeium ab historicis proditur, Magnique cognomen a multis oblatum ideo non rejecisse, ridentibus ac contententibus æmulis, ac inimicis, ipsumque per jocum Alexandrum vocantibus. Sylla certe Dictator ob summam virtutem, et quod ejus partes strenue juvisset, ipsi obvio de equo descendere, surgere de sella, caput aperire solebat. Victorius ex Nonio et Plut. v. 2. *Dalec.*

Magnique nomine spolio inde capto] Apographon Tolet. *Magnique nomine in spoliis inde capto.* Quid si legas, *Magni cognomine?* quamvis reiragentur exemplaria. *Pint.* *Magnique nomine]* Valer. Max. lib. vii. cap. ult. Car. Sigon. ad Fast. an. 672. *Dalec.*

Quod omnia externa conciebat] Quid opus erat, conciebat mutare in *concutiebat*? Quasi non recte dictum esset, externos hostes Mithridatem aliosque intestinis Romanorum bellis ex-

citos fuisse; ratos invicto alioqui populo inferendi bellum nullum aliud tempus opportunius fore. *Gelen.*

Sacris certaminibus vincentium] Quatuor: Olympiis, Nemæis, Pythiis, Isthmiis. *Dalec.*

Ipsi coronantur] Infra XVI. 4. *Idem.*

In delubro Minervæ quod ex Manubiiis dicat] A. Gellius x. 1. delubrum hoc non Minervæ fuisse, sed Victoriæ, videtur asserere. Cujus verba, ut cum Plinianis conferas, subnectere libuit: 'Cum Pompeius ædem Victoriæ dedicaturus foret, ejus gradus vice theatri essent, nomenque ejus et honores inscriberentur, quæri ceptum est, utrum consul tertio scribendum esset, an tertium.' *Pintian.*

Imperium maris populo Romano restituisset] Hoc indicat Romani denarii pars altera, in qua Delphin spectatur cum aquila, intermedio sceptro, subscriptis literis, MAGN. PROCOS. Ur. sin. 258. *Dal.*

Summa summorum in illo gloria fuit] Consuevit quidem Plinius dictiones iterare, sed non hoc modo. Item apographon Tolet. *illa* legit, non *illo*. Quare exactius pensitato loco, opinor scribendum: *Summa, summa res, in illa gloria fuit*; ut infra c. 28. 'Capitolium et in eo summam rem.' *Pint.*

CAP. XXVII. *Laus Catonis primi.*

Odio] Tam vehementi, ut aliquando sit objectum in auctione regia Cantharidas seu venenum vendidisse. Infra XXIX. 4. Id est, quod apud Charisium in oratione de suo consulatu inimicos suos multa miracula fecisse ait, se tamen non desinere mirari eorum audariam atque confidentiam. *Dalec.*

Quater et quadragies causam dixisse] Valer. Max. III. 7. 'Aristophon quinquagies Athenis accusatus et absolutus est.' Æschines in Demosthenem. *Idem.*

CAP. XXVIII. *Item de fortitudine.*

L. Sicius Dentatus] Infra XXII. 25. Hic propter fortitudinem Achilles Romanus dictus. Valer. Max. I. III. cap. de Fortitudine. In denariorum, quos Sicinia gens percussit, altera parte quorundam expressa sunt indicia fortitudinis hujus Sicinii, Herculis clava, operta leonis pelle, cum arenæ et sagittis, ut fortassis apud Valerium, pro 'Achilles Romanus,' legendum sit 'Hercules:'. In aliorum vero, caduceus cum palma et laurea corona, signatumque altera parte virginis caput cum his literis, FORT. P. R. Fortitudo populi Romani. Ur. sin. 245. *Dalec.*

Sp. Tarpeio, A. Æternio consulibus] Livius tertio libro A. Æternio legit: apographon Toletanum, A. Thermo: quæ nomenclatura frequens est apud Latinos scriptores, tum Suetonium in Cæsare dictatore, 'Stipendia prima in Asia fecit, M. Thermi prætoris contubernio.' Solinus quoque, 'A. Thermo,' capite 5. Cæterum quoniam Livii mentionem incurrimus, et Consulum Sp. Tarpeii et A. Æternii, propellamus ex finibus præstantissimi scriptoris monstrum horrendum, informe, ingens, a nullo, quod legerim, hactenus debellatum. Ejus verba sunt libro tertio: 'Itaque ergo ut magistratu abiere, Sp. Tarpeio et A. Æternio consulibus, dies dicta est Romulio ab Claud. Cicerone tribuno plebis, Veturio ab L. Haliæno Ædili plebis. Uterque magna patrum indignatione damnatus: Romulius x. m. æris; Veturius, xv. m.' Hæc Livius; apud quem scribendum non 'C. Claudio Cicerone,' sed 'Lucio Siccio:' pro 'Lucio enim 'C. Claudio' scripserunt; pro 'Siccio,' 'Cicerone.' Ab hoc enim Siccio accusatus convictusque est male acti imperii T. Romulius, ut hic tibi ostendit Plinius. Item tribunum eum plebis fuisse Livius tradit, consulibus Sp. Tarpeio et A. Æternio, quod hic etiam legit.

Ut cum Livius scribat, accusatione L. Sicci damnatum fuisse T. Romulium a populo x. m. æris, et Plinius donatum fisco x. m. æris, verisimile fiat, illa x. m. quibus damnatus fuit Romulius, donasse populum tribuno suo L. Siccio accusatori. *Pintian.*

Item spolia cepit XXXIV.] Sic vetus et Romana lectio: item Solinus cap. 5. Exemplaria tamen quædam XXXV. Valer. Maxim. lib. III. capite de fortitudine, XXXVI. Idem.

Hastis duodeviginti] Hasta pura, sine ferro. Virgil. *Æneid.* vi. 'Ille, vides, juvenis, pura qui nititur hasta.' Hæc olim præmium ejus fuit qui tum primum in prælio vicisset: quoniam, ut Festus explicat, hasta summum imperium armorum significabat, quamobrem *δορυάλωτοι*, sive *δορύληπτοι*, id est, captivi, sub ea vānabant. Existimarunt quidam veteres, hastam, perinde ac diadema, fastigii regii signum fuisse. Itaque Deorum Dearumque simulacris addidere; uti et in Vet. infinitis propemodum numis videre est; unde et Ciritis Juno vocata est ab hasta, quam Curin Sabini dicunt. Legitur apud Livium, inter prodigia quæ nuntiabant Pontifices, nunc Lanuinæ Junonis hastam, nunc Prænestini Martis sponte motam fuisse. Rhodig. xxi. 16. 'Militem de gradu dejicere, exanctorare, vite aut virgis cædere, equum adimere, hastam dare jubere, tanquam spe merendi stipendia prorsus amissa, turpissimi facinoris gravissimum supplicium fuit.' Alex. ab Alex. II. 13. *Dalec.*

Torquibus tribus et LXXX.] Addit Valer. Maximus huic numero *centum*, volumine citato. Solinus cum Plinio LXXXIII. c. 5. mendosa cujus verba, ut castigentur, subjeci: 'In phaleris, hastis puris, armillis, coronis, CCCII. mernit.' Adde dictionem 'torquibus:'. 'In phaleris, torquibus,

hastis puris,' &c. Confer Plinium cum Solino, et supputa. *Pintian.*

Armillis] Ornamenta erant circulatorum modo, quæ milites, imperatorum dono, in brachiis sinistris gestabant. Veteres hos 'Calbeos' appellasset, auctor est Festus. *Dalec.*

Fisco æris X. captivis et XX. simul bubus] Puto scribendum: *e fisco æris X. capti æris XX. millibus.* ut dicat e fisco, id est, ærario, donatum esse Sicci decem æris; æris autem capti sive captivi, e præda nimirum, viginti millibus, quod prædaticium æs militibus ante triumphum solebant elargiri imperatores pro dignitate ejusque et meritis. *Salm.* Una, *fisco æris X. captivis, &c.]* V. C. una: *ex fisco, æris decem millibus, captivis, et simul bubus viginti:* priorem hujus lectionis partem agnoscit Rhodig. xxi. 6. Similis est locutio in XII. Tab. 'Si quis injuriam alteri faxit, viginquinque æris pænæ sunt,' quod apud Gellium Phavorinus interpretatur.

Conicto male acti imperii militaris] Quid vocat 'male actum imperium militare?' Lege, *male in imperio actæ rei militaris.* Vide Salmas. in Plin. p. 48.

Exitu vitæ] Livius lib. vi. Decad. 1. Val. Max. lib. vi. c. de Severitate. *Dalec.*

M. Sergio] Vocabatur is *M. Sergius Silus.* In Romani vetusti denarii altera parte Romæ galeatæ caput expressum est cum denarii nota, et his literis, ROMA EX S. C. altera vero facie equo procurrenti insidens sinistra manu caput hostis præcisum tenet, cum his literis, Q. M. SERGI. SILVS. Fulv. Urs. p. 239. *Idem.*

Sacris arceretur a collegis ut debilis] Veteribus cantum, ne corpore mutilati sacris admoverentur, ostendit Seneca Declam. iv. contra Metellum petentem Sacerdotium: 'Sacerdos non integri corporis, quasi mali omi-

nīs res vocanda est. Hoc in victimis notatur, quanto magis in sacerdotibus? Rhodig. XII. 2. *Dalec.*

CAP. XXIX. *De ingeniis, sive laudibus quorundam ab ingeniis.*

Homero vate Græco] Ambigitur multum inter doctos, cujas fuerit Homerus, et qua ætate vixerit: Chium fuisse, monstrat versus ex ejus hymno in Apollinem: *Τυφλὸς ἀνὴρ, οἰκεῖ δὲ Χίῳ ἐνὶ παιπαλοέσσῃ.* De seculo non constat in scriptorum maxima diversitate; probabilior tamen visa est Aristarchi, Philochori, et Apollodori sententia, qui centum quadraginta annis floruisse post Trojanum bellum asseruerunt. *Idem.*

Scriniō capto] Ferula scrinium id compactum fuisse prodiderunt. Itaque cum exemplar illud diligentissime correctum cura et opera Aristotelis, Callisthenis, Anaxarchi, post Alexandri mortem evulgatum esset, editionem ἐκ τοῦ νάρθηκος vocarunt, hoc cognomine ab aliis non paucis eo seculo celebribus distinguentes. Victor. XXXI. 19. *Idem.*

Pretiosissimum humani animi opus] Homeri poemata tanti fecerunt Athenienses, ut lege sanxerint, quinto quoque anno in Panathenæis ejus unius carmina publice decantari: sicut ex tragicis poetis Æschyli solius fabulas eo mortuo doceri. Muret. in Var. VI. 6. Homerum natura cæcum fuisse quidam et tradunt et putant: at Herodotus antea sanum Colophone excæcatum fuisse tradit. Pausanias id morbo contigisse, ut et Thamyridi. Tzetzes inopem ac senectute cæcum obiisse. Brod. v. 9. Plato in Phædro oculis captum, quod in Helenam invectus esset. *Dalec.*

Pindari vatis familiæ, &c.] Cum Pindarus in quodam asmate his verbis Athenas laudasset, αἱ τε λιπαρὰ καὶ αἰσιδίμοι Ἑλλάδος ῥεῖσιμ' Ἀθῆναι, a suis civibus pecunia multatus est, quod alienis potius, quam suis, tantum laudis dedisset. Hoc ubi rescivissent

Athenienses, et duplum pecuniæ miserunt, quæ exigebatur, et ante regiam porticum æneam statuum posuerunt, sedentis figura cum pallio, et diademate lyram tenentis, librumque apertum super genna. Pausanias. Muret. in Var. cap. 14. *Idem.*

Aristotelis Philosophi patriam condidit] Val. Max. v. 6. Plutarchus in Alexandro. Laërtius in Aristotele. *Id.*

Archilochi poetæ interfectores Apollo arguit Delphis] Scribo, numero unitatis, *interfectorem*: neque enim multi Archilochum interfecerunt, sed unus duntaxat, Calondas nomine, Corax cognomine; quo scelere pollutus, cum ad oraculum Apollinis venisset Delphos, a Pythia tanquam nefarius sacrilegusque repulsus est, auctore Suida in ea dictione. Meminit et Eusebius Pamphili, volumine Evangelicæ Præparationis v. 12. qui tamen, quod animadversione dignum est, non Calondam Archilochi interfectorem, ut Suidas appellat, sed Archiam. 'Quare,' inquit, 'qui eum occidit Archias a templo quasi scelestus exire abs te jussus est: Musarum enim occidit amicum.' *Pintian.*

CAP. XXX. *De Platone, Ennio, Virgilio, M. Varrone, et M. Ciccone.*

Platoni sapientiæ] Platoni quod natali suo decessisset et unum et octogesimum sine ulla deductione annum implevisset, Athenis Magos sacrum fecisse, tanquam viro amplioris sortis quam humanæ, vide apud Senecam Epist. LV. *Dalec.*

Ipse quadrigis albis egredientem in littore excepit] Exemplar utrunque, *Ipse a gradibus egredientes in litore excepit.* Scribendum opinor, *ipse Achradine egrediens in litore excepit.* Achradinen partem esse urbis Syracusanæ, Livius multis locis auctor est. Meminit et Stephanus, et Plutarchus in Dione. *Pintian.*

Isocrates] Platonis et Socratis æqualis, in Phædro magno opere laudatus. Nam et alii duo fuerunt: alter

Apolloniates, superioris auditor, memoratus a Suida, cui Harpocratio λόγον παρανετικόν ad Dæmonicum Hipponici filium tribuit: alter Cicero σόγχοπος, familiaris et sodalis Halicarnassæi, quem is supradictæ orationis auctorem fuisse tradit. Muret. in Var. I. 1. *Dalec.*

Defensionem Demosthenis] Valer. Max. VIII. 10. *Dalec.*

Fores percuti de more] Legend. forem percuti de more a lictore velut: et fasces literarum januæ submitit is, cui se Oriens Occidensque submiserat. Salmas. pag. 53.

Eandemque linguam] Leg. eam denique linguam ex duobus Catonibus, in illo abegisse, in hoc importasse memorabile est. Salmas.

In illo] Censorio. *Dalec.*

In hoc] Uticensi. *Idem.*

Africanus] Cicero pro Archia Poëta. Val. Max. VIII. 15. *Idem.*

Exempla Romana] Multa vide apud Valer. Max. VIII. 15. *Idem.*

Et tota vita tua consulatus tunc operibus electis] Scribo, contra omnia exemplaria: *Et tota vita tua consulatus tanti operibus electum*; hoc sensu: Nullo magis excellentem insigni posse Ciceronem prædicari, quam si palam cunctis fiat, testimonio amplissimo totius populi Romani, et tota ejus vita, evectum esse ad Consulatum, potius quam præpotentium civium studio ac factione. Ita esse hunc locum intelligendum, argumento est ipse Cicero Oratione secunda contra P. Rullum tribunum plebis, his verbis: 'Neque enim ullo modo facere possum, ut cum me intelligam non hominum potentium studio, non excellentibus gratiis paucorum, sed universi populi Romani judicio me Consulem ita factum ut nobilissimis hominibus longe præponeretur, non et in hoc magistratu et in omni vita essem popularis.' Cæterum libentius in Cicerone legerem, ut in omni vita, quam et in omni vita, ut uterque Pli-

nus et Cicero significant, popularem fuisse in omni vita Ciceronem, et propter hoc in populum perpetuum studium creatum esse Consulem. *Pintian.*

Te suadente, Roscio Theatralis auctori legis ignoverunt, notatusque se discrimine sedis æquo animo tulerunt] Exemplar. Salmant. *Notasque se ignominie discrimine æquo animo tulerunt.* Tolerantum paucioribus verbis: *Notasque sedes æquo animo tulerunt.* De reliquo, desidero hoc loco Hermolai doctrinam, tantamque illam antiquitatis cognitionem, qui in hac Roscii historia nos ad Macrobinum delegat, seu vero Roscius ille, de quo Macrobinus tertio Saturnalinum loquitur, idem sit cum eo, de quo nunc Plinius: cum ille Macrobianus Roscius histrio fuerit Syllæ dictatori acceptissimus, a Valerio Maximo, Plutarcho, et Plinio memoratus: hic vero, de quo in præsens agitur, appellatus sit L. Roscius Otho, qui in tribunatu plebis legem tulit de XIV. ordinibus. Cujus Plutarchus in Cicerone, Tacitus Annal. xv. Asconius Pedianus, Juvenalis, Horatius, ejusque interpretes, Livii item abbreviator, et plerique meminere. De proscriptorum item liberis præter Quintilianum, Plutarchus in Sylla, Suetonius in Cæsare dictatore, Seneca de Ira, Velleius Paternulus lib. XI. nec semel. *Idem.*

Proscriptorum liberos] Hac de re vide Plutarchum in Sylla, Suetonium in Julio, Velleium Paternulum lib. II. *Dalec.*

Parens patriæ appellate] In Senatu a Q. Catulo ejus ordinis principe, quod testatur et ipse Cicero oratione in Pisonem, et pro Sextio: ut autem Plutarchus et Appianus literis mandant, a Catone. Lipsius IV. 20. *Idem.*

CAP. XXXI. *De morum majestate.*

Cati] Id Æliorum cognomen fuit. Qua de re scriptores genealogiei

Reich. Strein. Fulv. Ura. Ant. Aug. Dalec.

Corculi] Ita cognominatus est P. Cornel. P. F. C. N. Scipio Nasica, de quo item dicti scriptores. *Idem.*

Apud Græcos Socrates] Valer. Max. VII. 2. *Idem.*

CAP. XXXII. *De auctoritate.*

Nosse se quemque] Plantus in Pseud. 'Ecquid in angiportu hoc hominem tu novisti, te rogo? BAL. Egomet me. SIC. Pauci istuc faciunt homines, quod tu prædicas: Nam in foro vix decumus quisque est qui ipsus se noverit.' Dalec.

Et nihil nimium cupere, comitemque aris alicui atque litis esse miseriam] Multa hic verba ab ineptis expositioribus temere addita quis non videt? fremant licet critici, spument, sibilent, non ideo minus aperiam sententiam meam. Lego igitur contra omnes homines et omnia exemplaria: *Et nihil nimis, comitemque sponsionis esse miseriam.* Cætera omnia adulterina verba et falso adjecta sunt. Confirmare supersedi, quia Hermolaus, multis auctoritatibus allatis, laborem nobis ademit. Pint. *Et nihil nimium cupere*] Hanc sententiam Chiloni tribuunt Pindarus quidem et Critias: Sisypho Theophrastus: quidam Thaleti. Sodamo vetustum hoc distichon: Ταῦτ' ἔλεγε Σώδδαμος Ἐπηράτου, ὅς μ' ἀνέθηκεν, Μηδὲν ἄγαν, καιρῷ πάντα πρόσ-εστι καλά. Varro apud Nonium in dictione 'Medioximum:' 'Quid aliud est quod Delphica canat columna literis suis, μηδὲν ἄγαν, quam nos facere ad mortalium modum medioxime, ut quondam patres nostri loquebantur?' Had. Jun. VI. 24. Plautus in Pænulo: 'Modus omnibus in rebus soror optimi' est habitus: Nimia omnia nimium exhibent negotium hominibus ex se.' Dalec.

Expirasset gaudio] Simile exemplum apud Valer. Max. de muliere in filii occursu, IX. 12. *Idem.*

CAP. XXXIII. *De divinitate.*

In Melampode] Auditum Melampodem præstitisse ostendit quod Galenus ait: imbecillum esse nobis visum, si conferamur cum lyncibus et aquilis: auditum, si conferamur cum Melampode: invalidos nobis esse pedes, si Iphieli pernicitatem spectemus: languidas manus, si Milonis robur. De Melampode Amythæonis Pylæi et Idomenes F. late Apollodor. Bibliothec. lib. I. Dalec.

CAP. XXXIV. *De Nasica.*

Scipio Nasica] Val. Max. VIII. 16. Graviter hoc in loco Plinium lapsum notat vir nobiliss. Reich. Strein. Famil. Rom. Cornel. *Idem.*

Bis repulsa notatus a populo] Livius lib. VII. belli Macedonici. *Idem.*

CAP. XXXV. *De pudicitia.*

Electa ex centum præcipuis] Libri scripti legunt, *electa ex centum præceptis.* An scribendum, *receptis?* ut probatissimas intelligat. Salmas. pag. 54.

Veneris] Verticordiæ, quæ virginum et mulierum mentes a libidine vertebat ad pudicitiam: quoniam tunc Vestales tres nobilissimæ cum aliquot Romanis equitibus incesti damnatæ fuerant. Val. Max. VIII. 16. Julius Obsequens, Solinus, Lilius Gyraldus, Ovid. Fast. IV. 'Roma pudicitia proavorum tempore lapsa: Cumæam veteres consuluistis anum. Templum jubet fieri Veneri; quibus ordine factis, Inde Venus verso nomine corda tenet.' Fabric. Rom. c. 10, pag. 126. Dalec.

Claudia] Livius lib. IX. Decad. III. Herodian. lib. I. Fenestel. c. 12. Lactantius II. 8. *Idem.*

CAP. XXXVI. *De pietate.*

Humilis in plebe] Sanguinis ingenui matrem fuisse tradit Valer. Max. V. 4. de pietate. Dalec.

A Janitore semper excussa ne quid inferret cibi] Pro excussa Gud. Men. Acad. euvante; ut et Mss. ad marginem, et tres quos vidit Salmasius; unde ille modo elicit exquirente, modo

ipsum *curante* retinet, modo tentat *excussa ante*. Pintiani Toletanus, *excutiente*. Non video hic appellari Chiffletianum; quod si argumentum est firmati ab eo τὸ *excussa*, facile prægravat omnes alios cum suo *curante*. Sic Asinius Pollio ad Ciceronem Famil. x. 31. 'Sexcentis enim locis excutuntur, deinde etiam retinentur a Lepido tabellarii.' Spartianus in Septimio: 'Armatumque, circumstantibus armatis, salutarunt excussi, ne quid ferri haberent.' Sin et ipse sic habet, nihil verosimilius quam *scrutante* scripsisse Plinium. Ut 'scrutatores' in officiis principum apud Justinum xxxviii. 1. et Suetonium Claudio 35. Vespasiano 12. Gronov.

Gracchorum pater] Cicero de Divinat. Val. Max. lib. iv. de Amore conjugal. Alex. ab Alex. i. 18. *Idem*.

Apuleiæ uxoris] Vide cap. 53. hujus libri. *Idem*.

CAP. xxxvii. *De artium plurimarum excellentia, Astrologia, Grammatica, Geometria.*

Patronum adeo dilexit] Multa quoque exempla fidelitatis servorum apud Valer. Max. vi. 8. et viii. 4. *Idem*.

Cui Amphictyones Græciæ honorem habuere] Sanctissimum Græciæ concilium ab Amphictyone Heleni filio institutum, ad Thermopylas haberi solitum, ac ideo vocatum Pylaicum, eo convenientibus Græciæ populis duodecim, videlicet, Iones, Æoles, Doræ, Perrhæbi, Bæotii, Magnesii, Achæi, Pthiotæ, Melienses, Ænienes, Delphi, Phocenses, veris et autumnii principio, ut de maximis rebus et ad universæ Græciæ statum pertinentibus decernerent. Alex. ab Alex. v. 7. Concilium id commune alii publicum Græciæ vocant. Suidas Amphictyonem Deucalionis filium fuisse tradit. *Dalec.*

Relato e funere homine] Hanc historiam narrat copiose Apuleius Flo-

ridor. lib. iv. vide locum. *Dalec.*

Si unquam invalidus ullo modo fuisset ipse] Sponsionum hæ fuerunt olim formulæ: 'Si bona ex edicto Prætoris dies triginta possessa non essent.' Cicero pro Quinctio: 'Ni juste appellatum sit.' Paulus l. v. Vide Pithæum Advers. i. 18. *Idem*.

Archimedi] Valer. Max. viii. 7. *Idem*.

Laudatus est et Ctesiphon Gnosius, &c.] Lege, *Laudatus est et Crisiphon Gnosius æde Ephesi Dianæ admirabili fabricata*. Salmas. 812. b.

Ctesibius] Apud Athenæum pag. 245. vs. 13. Ctesibius Alexandriæ in templo Zephyri potorium vas τὸ κέρας, sive τὸ ρυτόν, fabricatus est, quod apulsu aquarum eliso spiritum, et bellum canebat, et bilares festivosque modos personabat. Hedyllus in Elegis: Ζωροπόται, καὶ τοῦτο φίλον Ζεφύρου κατὰ νῆδον θρεπτόν μὲν βασιλεὺς εἰσέθεσεν τὸ κέρας, Σαλπίζον λιγέας τοῦ κρόνου πρὸς ῥύσιν ἤχους, Δειροῦ καὶ πολέμου σύνθεμα, καὶ θαλῆς. *Dalec.* Quod de pneumaticis seu spiritualibus Ctesibio repertis ait, apud Vitruv. extat, ix. 9. libri autem ab eo his de rebus scripti interierunt. Cæterum ejusdem materie a discipulo ipsius exarati hand ita dudum a Frid. Gummandino, nunquam satis laudato, summaque ævi nostri mathematico, Latinitate donati in vulgus editi sunt: in bibliothecis vero doctorum exstant Græci sub πνευματικῶν καὶ κλασματικῶν titulis.

Hydraulicis organis repertis] Hydranlica vel deducendis hauriendisve aquis excogitata, Græcis ἀρνηήρας et ἀνλητήρια, Lucretio haustrea, nempe aquarias machinas, rotas, tympana, de quibus vide Vitruv. x. 9. 10. 11. 12. 13. et Diod. Sic. i. 21. et lib. vi. pag. 432. vel musica organa, in quibus aquæ motus et agitatio tubulos animat. De iis Claudianus ad Manlium: 'Et qui magna levi detrudens murmura tactu Innumeras voces le-

betis moderatur ahenæ. Intonat (forte, 'insonat') erranti digito, penitusque trabali Vecte laborantes (recte 'adlabantes') in carmina concitat undas.' Ejus fuit generis apud Corn. Severum, in Ætna, Triton, qui aquarum assultu auram conciperet, ac per buccinam ori admotam vocem ederet, sive, ut ait poëta, irriguum carmen. Alia sunt Pneustica nostra ventum follihus accipientia, de quibus πεξαβάτης: 'Ἀλλοίην δονάκων ὁρώ φύσιν, κ. τ. λ. quod ejus Atticæ elegantiae hexametrum Epigramma Elegiaco æmulatus est Ang. Politianus, εἰς ὕργανον, scribens, Χαλκείων δονάκων ὁρώ στίχον, κ. τ. λ. libro Græcorum Epigrammatum. Fuit et pneusticon πίθος, unde πιθαύλης, cadus ligneus aut eburneus, impactis tibiis plenus, quæ cum ex parte quadam spiritu animabantur, cantum, modulationes, et, ut ait Gellius, frequentamenta edebant, foraminum varietate distincta, absque regularum motu. Seneca: 'Quo modo in dolio cantantis vox per totum cum quadam discussione percurrit et resonat, et tam leviter mota cirenit tamen, non sine tactu ejus ac tumultu, quo inclusa est.' Varro apud Nonnum: 'Inflet priusque tibus in orchestra, Domi suæ pithaula ramices rumpit.' Propert. 'Tibia Mygloniis cantat eburna cadis.' Alius est utricularius, ὁ ἀσκαύλης, qui utre ventum conceptum instigans, cubito exprimit, ac utrem exanimat. In Copa: 'Ad cubitum rancos excutens calamos.' Scalig.

Quam Apelles pingeret] Val. Max. VIII. 11. Dalec.

CAP. XXXVIII. Item mira opera artificis.

Unam tabulam] De hac infra capite quarto et decimo libri trigesimi quinti. Dalec.

Cæsar dictator] Eod. c. 4, lib. eod. Id.

Candaules rex] Lib. eod. c. 8. Idem.

Expugnator] Πολιορκήτης: vocem

Græcam exprimere voluit. Vitruv. I. x. 'Interea rex Demetrius, qui propter animi pertinaciam Poliorceutes est appellatus:' intellige, in obsidendis et oppugnandis urbibus. Vide et cap. 10. libri trigesimi quinti hujus operis. Idem.

Gnidiæque Venere] Eadem refert xxxvi. 5. Idem.

Jupiter Olympius] Infra xxxvi. 5. Idem.

Diana Ephesia] Dianam Ephesiam ab artifice Canetia factam memorat auctor xvi. 40. Idem.

CAP. XXXIX. De servitiis.

Pretium hominis in servitio, &c.] Leg. Pretium hom. &c. fuit Grammaticæ artis Daphni, Natio Pisaurensæ vendente, et M. Scauro Principe civitatis H-S. DCC. licente. Natus nomen proprium illius, qui Daphnidem vendidit, qui et Pisaurensæ fuit. summa pretii H-S. DCC. hoc est, sestertiis quingentis licente. Nota porro illa, H-S. pro sestertiis, plus mille locis in Plinio corrupta invenitur. Salmas.

III. M. DCC. sestertiis licente] Suetonius de Illustribus Grammaticis, de Lælio Præconino, 'ducentis millibus nummum,' idque, διαβήδην, sine notis numerorum. Mitalerius.

Roseius histrio] De illo plurima Rhodiginus xiv. 17. Dalec.

Quem Nero H-S. CXX. M.] Corrigere et scribe, quem Nero H-S. CXXX. hoc est, sestertiis centum et triginta. Salmas.

Quem Nero H-S. CXX. M. munimisi] Sic reddiderunt, quum in Mss. et edit. antiquis esset III CXXX. vel in CXXX. Repone, inquit Salmasius ad Solin. p. 41. quem Nero H-S. CXXX. munimisi, hoc est, sestertiis centum triginta. Modicam tamen hanc summam intelligit ipse, si cum cæteris ejus capitibus comparetur: eoque forte scripsisse auctorem, sestertiis CCCC. sed dispensatorem illum tantum fuisse, nullo artificio commendabilem. Quasi non omni artificio

par et majus in servo fuerit, fide ac peritia omnem rem ac statum domini tuendi et locupletandi præditum esse. Atqui 'ex tota familia probatissimos' dicit Suetonius in Nerone dispensatores et amanuenses. Sed et si servus suffragationem ad dispensationem Cæsaris decies sestertio emit, quanti Cæsar, ad luxum pecunia indigus, libertatem servo, qui multos annos dispensator fuit, vendere debuit? Is est, de quo Suetonius Othone cap. 5. Mihi prorsus non tam liberare servum voluisse videtur Nero, quam spongiam humentem exprimere. Itaque nihil promptius, quam ut notas illas explicemus: *quem Nero sestertio centies tricies manumisit*; hoc est, trecentis viginti quinque millibus Philippum. Et jam commonstraverat illam viam Bndæus; etsi librum veterem secutus, in quo esset, *III CXX. sestert. centies vicies*, interpretatus sit. Et profecto grandem summam requirit, quod sequitur: *Sed hoc pretium belli, non hominis, fuit; tam hercle, quam libidinis, non formæ, Pæzontem e spadonibus Sejani, sestertia quingenta, mercante C. Lutorio Prisco*. Ita enim legendum, cum sit in membranis: *III D. mercante a Sutorio P.* Quemadmodum ait quingenta sestertia, vel quingenta millia nummum, C. Lutorio Prisco tanti mercante Pæzontem, fuerunt pretium libidinis qua furebat emptor, non formæ qua decebat puer. Quingenta sestertia intelligi vidit et Salmasius. *Sejani* autem intelligo confiscati: quemadmodum et *luctum civitatis* interpreto, cum is punitus traxit, quicumque Tusco favissent. Is erat annus urbis conditæ DCCLXXXV. Coss. Mummio Regulo, Fulcinio Trione, qui Tiberio et Sejano in parte anni erant suffecti. Quare accipio quidem *Lutorio Prisco*: sed hic non est is, quem Tacitus in tertio Annalium carnifici subiectum scribit, quod carmen *ἐπιτάφιον* Druso ægro composuisset, et sic mortem ejus

ominatus esset. Id enim accidit anno U. C. DCCLXXXIII. Coss. Tiberio et Druso. Gentilem ejus quocumque gradu fuisse credibile est. Hermolaus, *libidinis, non fortunæ*; quare, non assequor. Idem, *a Sutorio Prisco*, ut Sejanum videlicet ab hoc Sutorio, sive Sertorio, mercatum intelligas. Sed obstat, quod dixi, de luctu civitatis; et Sejanus sane ad tempus multo majores injurias lucrifecit. Gronov.

Tam Hercule quam libidinis, &c.] Nomen convenit homini probroso, quale est Camazon, quem Heliogabalus Imperator in deliciis habitum ad consulum usque exivit. Porro participia interdum verti in propria nomina novum videri non debet, cum etiam passiva forma quædam in hoc genere reperiantur, ut Sozomenus: is fuit Ecclesiasticæ historiæ scriptor. Gelen.

E spadonibus Sejani III. M. D. mercante Sutorio Prisco] Scribe II-S. D. hoc est, sestertiis quingentis; vel, quod est idem, sestertium quingentis millibus. Salmas.

Sutorio Prisco] Eques Romanus is fuit, majestatis damnatus imperante Tiberio, et exanimatus in carcere ob quoddam poemata. Tacitus lib. III. apud quem in quibusdam exemplaribus legitur, et male, *Clutorius*, pro *C. Lutorius*. Dalec.

CAP. XL. *De præstantia gentium.*

De præstantia gentium] Præstantiam gentium Plin. metiri videtur potentia, et imperii magnitudine; oblitus discriminis boni et magni. Unde rectius Cephesias: *ὄκ ἐν τῷ μεγάλῳ τὸ εὖ, ἀλλ' ἐν τῷ εὖ τὸ μέγα*. Athenæus Dipnosoph. lib. XIV. Cæterum de discrimine gentium quoad insigniores virtutes, aut vitia, legatur Plutarchus Præceptor. Politic. et Diæarch. Geograph. Dalec.

Romana extitit] Vide Plutarch. *περὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς τύχης*. Idem.

Mortalium nemo est felix] Homerus Odyss. Z. *Τοῖς γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων, ὅσον ἐπ' ἡμῶν ἀγῆσι πατήρ*

ἀνδρῶν τε θεῶν τε. Cæterum hand parum durior rigidiorque est hæc sententia Soloniana illa vulgo eruditorum nota, neminem ante mortem beatum dicendum. De qua Herod. lib. i. Aristot. Eth. Nicom. i. 10. et ibi interpp. discrimen facientes inter εὐδαμονίαν et εὐτυχίαν. *Dalec.*

Pari numero] Nunquam tamen pari numero esse conqueritur Ovid. de Arte. 'Pluraque sunt semper deteriora bovis.' Et Plutarch. Consol. Apol. p. 101. *Idem.*

Numerus dierum comparatur] Hoc est, numeri dierum felicium infeliciumque inter se conferuntur uter major sit. *Gelen.*

De felicitate summa] Titulus in membris ita concipitur: *Raritas continuationis in familiis.* Salmas. p. 52.

CAP. XLI. *De felicitate summa.*

In omni ævo Lampido] In regum nostrorum progenie Blancha regis Hispaniæ filia fuit regis uxor, regis mater: itidem Claudia regis Ludovici filia, regis Francisci uxor, regis Henrici II. mater. *Dalec.*

Pherenice] Callipateram quoque Pausanias vocat lib. v. et de virili ejus animo historiam narrat scitu dignam. Vide et Ælium Historiæ Var. x. l. *Idem.*

Una Fabiorum] Ex ea familia trecenti perierunt ad Cremeram fluvium Hetruriæ, vicinum Romæ, nascentem ex paivo lacu in silva Baccana, et Tiberim subeunte ad Valcam. Ovid. 'Una dies Fabios ad bellum miserat omnes: Ad bellum missos abstulit una dies.' *Idem.*

Nepos] Florus i. 21. *Idem.*

CAP. XLII. *Varia exempla fortunæ.*

CAP. XLIII. *De bis proscripto L.*

Sylla, Q. Metello.

Servavit proscriptum a Sylla M. Fidustium senatorem annis XXXVI. Sed iterum proscriptus, superstes Syllæ vixit usque ad M. Antonium. Constatque nulla alia de causa proscriptum, quam quia proscriptus esset] Si bis proscrip-

Delph. et Var. Clas.

tum accipiamus a Sylla M. Fidustium, nulla fuit ratio Plinio, cur notaret secundam proscriptionem tanquam raram et causa carentem. Nam quæ ratione primo proscriptus fuit, eadem proscribi potuit et secundo et tertio et sæpius, sine ulla rei admiratione. Item raras hic, memoratuque dignas hominum fortunas Plinius exequitur. Equid, rogo, miraculi fuit, servari hominem bis proscriptum ab eodem Sylla? Nunquam igitur in animum inducere potui, verba hæc sincera esse, sed hæsit semper scrupulus, luxato ordine scripta esse. Nam, nisi opinio mea me fallit, Marcus hic Fidustius bis proscriptus a duobus Romanis principibus, utriusque sævitiam evasis, et utrique supervixit; primo a Sylla, et eo mortuo, iterum a M. Antonio: quem successum magnæ fuisse felicitatis, negari non potest. Notat autem, nec immerito, Plinius, non alia causa proscriptum fuisse a M. Antonio, quam quia prius proscriptus fuisset a Sylla. Scribendum igitur hunc locum reor ad hunc modum: *Servavit proscriptum a Sylla, M. Fidustium senatorem annis XXXIII. usque ad Antonium. Sed iterum proscriptus, superstes illi vixit. Constatque, &c.* Pintian.

Sylla] Syllam quidam dictum volunt, una litera mutata, a *sillo naso*. Sigonius vero quasi *Sibyllam*, quod Decemvir aut Prætor ex libris Sibyllinis ludos Apollinares instituerit. *Dalec.*

P. Ventidium] Val. Max. vi. 10. et infra xxi. 22. *Idem.*

Castrensem suffraganeum] Vide Scallig. Append. Virgil. ad Catulli Phæseli παῖδαν, 'Sabinus ille,' &c. quæ tota est in Ventidium. Vide et Turn. Advers. xxi. 18. *Idem.*

Fuit et Balbus Cornelius major Consul, &c.] Corn. Balbus major cognominabatur, ad differentiam alterius Balbi ex fratre filii, qui triumphavit: jus civitatis simul acceperunt, et dis-

Plinius.

14 X

criminis gratia patruus Balbus major dictus. Legendum itaque: *Balbus Cornelius major consul fuit: sed accusatus atque de jure virgarum in eo judicio in consilium missus.* Eo judicio quo accusatus est Balbus, de jure virgarum etiam deliberatum est, an competeret in eum, quod civis Romanus non esset. *Salmas. p. 383. b.*

De Jure Virgarum] Legem M. Porcius Cato tulit. Unde et Porcia dicta est, ne civis Roman. aut verberaretur aut necaretur. Eam ille *pro scapulis* vocabat, ut auctor est Festus. Livius lib. x. 'pro tergo:' auctor hoc loco de Jure Virgarum. *Dalec.*

Felicit sibi cognomen asseruit] Felicem Syllam dictum putant, quod feliciter in hostes pugnasset, quod amicus fuisset Metelli Pii, quod Athenas vi captas non delevisset. Scribit Appianus equestrem imaginem Syllæ auream ante rostra positam cum inscriptione: CORNEL. SYLLÆ. IMPERAT. FORTVNATO. Venustum quoque Sylla cognominari se voluit. Rhodig. xxiv. 6. Syllæ immolanti jecur extrema fibra coronæ laureæ imaginem ostendit, ostento mirabili felicitatis. Alex. ab Alex. v. 25. Vide Val. Max. vi. 9. et ix. 2. *Idem.*

Sylla civili nempe sanguine, &c.] Ita legend. *L. Sulla, civili nempe sanguine, ac patriæ obpugnatione adoptatum: sed quibus felicitatis inductus argumentis? quod proscribere, &c.* *Salmas. p. 54.*

Et quibus felicitatis inductus argumentis] Verior, ut mihi videtur, lectio, *Eu quibus felicitatis, &c.* sine ulla interrogatione, cum derisu et suggillatione talis felicitatis. *Pintian.*

Exitus vitæ] *Φθειδῶς*, sive *pediculari morbo*, interiit. Val. Max. ix. 4. et infra xi. 33. *Dalec.*

Et supremo somnio ejus, cui immortuus quodammodo est] In intellectu horum verborum longe dissentiunt tum ab aliis, tum vero ab Hermolao, qui nos ad illum Juvenalis versum

remittit: 'et nos Consilium dedimus Syllæ, privatus ut altum Dormiret.' Quasi Plinius hoc loco de somno illo declamatorio Syllæ loquatur, quem Romani adolescentes ut altissimum caperet in scholasticis controversiis snadebant, rejecta omni reipublicæ cura. Nos secus hunc locum accipientes, non somno eum Hermolao legimus, sed somnio, ut alii emendaverunt, et apogr. habet Tolet. de quo antequam loquamur, illud legentes nosse oportet, Syllam commentarios rerum suarum conscripsisse, ac Lucullo Græcarum juxta Latinarumque literarum peritissimo nuncupasse, quorum vigesimum secundum librum absolvit, biduo antequam e vita discederet. Cujus rei auctor est Plutarchus in vita Luculli, et in vita Syllæ. Deinde illud quoque noscendum, Syllam summam habuisse fidem somniorum visis, ut ex eodem liquet Plutarcho in Sylla his verbis: 'Lucullum etiam in commentariis quos ad illum inscripsit commonefacit, nihil tam stabile duceret, quam quod noctu sibi numen imperaret.' Et aliquanto post: 'Ferunt et dormienti Syllæ visam esse deam, quam Romani eximia veneratione colunt, accepta ex Cappadocibus disciplina, sive Luna sit, sive Minerva, sive Bellona. Hanc sibi astitisse Sylla existimavit, et posito manibus fulmine nominatim ut suos feriret inimicos imperasse, eosque percussos collabi atque deleri. Eo ex insomnio spe plenus cunctis collegæ expositis, Romam ductabat exercitum.' Hæc Plutarchus: qui eodem quoque loco non longe a fine somnium quod Sylla vidit, paulo antequam e vita migraret, his verbis exequitur: 'Sylla non modo suum prævidit interitum, verum etiam quodam modo scriptis eum commendavit; nam vigesimum secundum commentariorum librum biduo, antequam mortuus est, scribendi finem fecit: ubi Chaldaeos sibi

prædixisse affirmat, quod ei, cum beate vixisset, in ipso felicitatis vigore moriendum esset. Scribit etiam filium, qui paulo ante Metellam exspiraverat, per quietem sibi assistentem patrem suppliciter obsecrautem, ut ab his se curis absolveret, euntem cum eo ad matrem Metellam quiete et omni negotiorum abjecta cura cum illa vitam duxisse.' Appianus etiam Alexandrinus Bellorum Civilium lib. i. de somnio Syllæ paulo ante mortem sic narrat: 'Ferunt Syllam, cum in agris esset, dæmonem quandam per somnium aspexisse, sequæ ab illo vocari existimavisse: quod somnium cum amicis mane retulisset, summa celeritate testamentum conscripsisse, insequentique nocte obsignato eo, cum febris accessisset, sexagesimo exacto anno e vita discessisse.' Hactenus Appianus. In hoc igitur insomnio, sive idem sit cum eo quod Plutarchus narrat, seu aliud ab eo, Syllæ dictum fuisse existimamus, vel a filio, vel a dæmone quem vidit, vel ab aliquo qui ei per quietem apparuerit, invidiam ab eo uno gloria superatam. Nam quod Appianus ait, exposito amicis somnio summa celeritate testamentum conscripsisse, insequentique nocte decessisse, mire quadrat cum his Plinianis et supremo somnio ejus, cui immortalis quodammodo est. Hæc annotasse quamvis nulla inerat Plinianis verbis menda, non fuerit alienum, ut doctis minime necessaria, ita cæteris non magno opere pœnitenda. *Pintian.*

Qui primus Elefantos primo Punico bello duxit in triumpho] L. Metellum pontificem duxisse primum elefantos in triumpho primo Punico bello, longe a veritate abhorret; idque ne longe exempla petantur, Plinius docet viii. 6. cujus verba ad roborandam sententiam nostram necessaria erit apponere: 'Elephantes,' inquit, 'Italia primum vidit Pyrrhi

regis bello, et boves Lucas appellavit, in Lucanis visos anno urbis cccclxxii. Roma autem in triumpho, septem annis ad superiorem numerum additis.' Triumphus autem hic, si quis hoc desideret, Manii Curii fuit de Pyrrho rege, qui superiorum omnium speciosissimus fuit. De quo L. Florus libro primo, capite de bello Tarentino, ita loquitur: 'Neque ullus pulchrior in urbem aut speciosior triumphus intravit, cum ante hunc diem nil nisi pecora Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum omnium speciosissimus fuit. De quo si captivos aspiceres, Molossi, Thessali, Macedones, Brutius, Apulius, atque Lucanus. Si pompas, Aurum, Purpura, Signa, Tabulæ, Tarentinæque deliciae. Sed nihil libentius populus Romanus aspexit, quam illas quas timebat cum turribus suis feras, quæ non sine sensu captivitatis submissis cervicibus victores equos sequebantur.' Hæc Florus: quæ et Livii Epitome confirmat, itemque Polybius primo volumine, et plerique alii historici. Patet ergo elefantos in triumpho non primum duxisse L. Metellum Pontificem, sed Manium Curium, pulso ex Italia Pyrrho rege annos ante circiter xxv. Quid igitur est? Nimirum legendum hic esse, non *primus elefantos*, sed *plurimos elefantos*, cujus castigationis Plinius ipse duobus locis est auctor; tum viii. 6. his verbis: 'Eadem plurimos anno dñi. victoria L. Metelli pontificis in Sicilia de Pœnis captos. cxlii. fuce.' tum viii. 3. 'M.' inquit, 'Varro auctor est, cum L. Metellus triumpho plurimos duxit elefantos, assibus singulis farris modios fuisse.' Patet igitur Manium Curium elefantos primum aliquot triumpho duxisse. Post eum plurimos, primo bello Punico, L. Metellum pontificem. Sic et fides historiæ constabit, et Plinius non dissentiet a seipso. *Pintian.*

Voluisse enim primum bellatorem esse] Exemplar Salmant. *Valuisse enim, &c.* Posset etiam non absurde totus hic locus aliter legi: *In quibus quarendis sapientes ætatem exigent, consummasse ævo. Fuisse enim primum bellatorem, optimum oratorem, &c.* Pintian.

CAP. XLIV. *De altero Metello.*

Quatuor filiis illatus rogo, uno præ-tore, tribus consularibus, duobus triumphalibus, uno censorio] Scribendum uno prætorio, non uno prætore, ex Valerio Maximo vii. 1. de felicitate. Præterea si unus erat prætorius, tres consulares, duo triumphales, unus censorius, septem fuerunt, non quatuor. Respondendum arbitror, quatuor fuisse, ut Plinius ait, *Unum prætorium, tres consulares.* Sed ex his tribus, qui fuerunt consulares, duos præter consularem dignitatem triumphales etiam fuisse, tertium etiam censorium. Alioquin de numero filiorum hujus Metelli magna est inter auctores dissensio. Plinius supra cap. 13. sex liberos reliquisse tradit, undecim nepotes, nurus vero generosque, qui se patris appellatione salutarent, xxii. Unde non abs re hic Plinius: 'Convolante,' ait, 'tam numerosa illa cohorte quæ eum patrem appellabat.' Valer. Max. lib. et cap. ante citatis, septem liberos habuisse tradit, viros quatuor, fœminas tres. Augustinus secundo de Civitate Dei cap. 23. quinque scribit, consulares omnes. Plutarchus, de Fortuna Romanorum, senem inquit Cæcilium Metellum Macedonicum elatum a quatuor filiis Consularibus, qui nominati fuerint Q. Balearicus, L. Diadematus, M. Metellus, C. Caprarius. Nepos de Viris Illustribus: 'Hic,' ait, 'quatuor filiorum pater supremo tempore hæmeris eorum ad sepulchrum latus est.' Velleius Paternus priore volumine: 'Quatuor filios sustulit: omnes adultæ ætatis vidit: omnes reliquit superstites et honora-

tissimos. Mortui ejus lectum pro rostris sustulerunt quatuor filii, unus Consularis et Censorius, alter Consularis, tertius Consul, quartus candidatus consulatus: quem honorem adeptus est.' Pintian.

Catinio Labeone] Quod de Labeone hic auctor narrat, et de M. Druso legimus, qui Trib. pleb. Philippum consulem, quia concionantem interpellasset, tam præcipitem in carcerem egit, ut multa vis sanguinis e naribus fluere. Alex. ab Alex. i. 3. Idem exemplum narrat idem scriptor iii. 13. de P. Sempronio Tribuno plebis, qui, nisi collega obstitisset, Appium Claudium Censorem in vincula duci jusserat. Dalec.

Ad Tarpeium raptus] Vide Turn. Advers. iv. 9. Idem.

Virtutis suæ opera et censuræ periturus] Erratum hic etiam in ordine verborum. Nam hæc verba post illa laud dubie sequi debent, quæ paulo ante præcesserunt: *Ad Tarpeium raptus ut præcipitaretur.* Subjice statim: *Virtutis suæ opera et censuræ periturus.* Pintian.

Faucium certe intortarum] Magistratus, si quis imperio suo parum obediret, ipsi manu injecta in collum invadebat, ac torquebat, tanquam eo genere pænæ coercens, Turn. xxviii. 34. Cicero vi. in Verrem: 'Quem obtorta gula de convivio in vincula atque in tenebras abripi jussit.' Plaut. in Rud. 'opta ocyns, Rapi an obtorto collo mavis, aut trahi?' Dalec.

Diadematis] In Metellorum familia quosdam fuisse Diadematos Cicero tradit. Beroaldus legit *Dalmaticos*, quoniam L. Metellus Dalmatas vicerit. Plutarchus de Fort. Rom. tradit, Cæcilium Metellum Macedonicum elatum a quatuor filiis consularibus, Q. Balearico, L. Diademato, M. Metello, C. Caprario. Rhod. xvii. 22. Diadematum vocatum fuisse, quod ulceratam frontem diademate, id est, fascia, diu ligaverit, auctor est Plu-

tarchus in Coriolano. Sigonius : 'Cum Pompeius ulceratum cruris fascia vincitum circumferret, Favonius quidam amare dixit, nihil referre qua in parte diadema gestaret.' Rhodig. xxiv. 6. Vide Val. Max. iv. 1. *Dalec.*

Nescio morum gloria, an, &c.] Subindicat Plinius, maiorem ulciscendi libidinem ætate sua regnasse, quam Metellorum, de quibus loquitur, tempore, cum mores P. R. adhuc minus corrupti essent. *Gelen.*

CAP. XLV. De Divo Augusto.

In divo quoque Augusto] Ita leg. *In divo quoque Augusto quem universa mortalitas in hac censura nuncupat, si diligenter æstimetur quam magna sortis humanæ reperiuntur volumina.* Per sortis humanæ volumina intelligit auctor variantes et volubiles fortunæ vices. *Salmas.*

Contra petitionem ejus, &c.] Lege : *contra petitionem ejus prælatus Lepidus, ad proscriptionis invidiam, collegium in Triumviratu pessimorum civium.* Id est, præter proscriptionis invidiam inita societas cum pessimis civibus. *Salmas.*

Nec æqua saltem portione, sed prægravi Antonio] Ubi quidam codices, *prægravante.* Metaphora a lancibus ponderariis, in quibus pars quæ præponderat leviolem prægravat, καθέλκει. *Idem.*

Philippensi prælio morbus, fuga et triduo in palude agroti, et ut fatentur Agrippa et Mæcenus, aqua subter cutem fusa, turgida latera] Sic legend. *Salmas. censet.*

Toties petita insidiis vita] Præsertim a L. Cecinna. Seneca de Clementia lib. i. Illum a Valerio significari ix. 11. censet Brod. cap. 27. quem apud inferos, si illic receptus esset, quæ mereretur, supplicia pendere Valerius scribit. Sueton. Aug. c. 19. et ibi Læv. Torrent. *Dalec.*

Luctusque non tantum orbitale tristes] Legend. *Luctusque non tantum orbitate tristes.* Luctus Augusti non tantum

tristis orbitate, sed etiam ob incensatas mortes liberorum. *Salmas.*

Pestilentia urbis, fames sitisque Italia] Dele sitisque, et lege, *urbis pestilentia, fames Italia, rebellio Illyrica.* Et sane ridiculum de siti; quasi inter publica mala etiam sitis timenda sit, tot salientibus in propatulo aquis, tot e cælo descendantibus. *Salmas.*

Inde suspicio in Fabium, &c.] Leg. *Inde suspicio in Fabium arcanorum proditorem.* Et sic sequentia interpunge : *hinc uxoris et Tiberii cogitationes : suprema ejus cura. ita Plinius loqui amat ἀσυνδέτως. Salmas. Inde suspicio in Fabium, &c.]* Lege, *inde suspicio in Fabium arcanorumque proditio.* Num hinc uxoris et Tiberii, &c. Vide Dorleans in Tacit. p. 22.

Fabium] Fabium Maximum, quo solo comite Augustus Planasiam ad invisendum Agrippam vectus fuerat. Id Fabius, cum uxori Martiæ aperuisset, eaque Liviæ, ac tandem C. Navius Augusto, paulo post extinctus est, Martia se in funere accusante quod exitii causa marito fuisset. Tacitus. *Dalec.*

Uxoris et Tiberii cogitationes] Dion Augustum periisse scribit veneno a Livia dato in fico. *Idem.*

Hostis sui filio excessit] Nam Tiberii pater Antonii partes civili bello secutus erat. *Idem.*

CAP. XLVI. Quos beatissimos dii judicaverint.

Pedium felicissimum qui pro patria proxime occubuisse] Exemplar Tolet. *Pedium* legit, non *Phedium.* De Phedio porro, seu Pedio, qui pro patria occubnerit, nihil comperi, sed de Tello Atheniensi, qui auctore Herodoto libro primo, et apud nostros Ausonio Poëta, in prælio quod apud Eleusinem inter Athenienses et finitimos commissum est, cum hostes in fugam vertisset, pro patria fortiter dimicans mortem oppetit. Quam ob rem interrogatus Solon a rege Cræso, quem ex mortalibus fortunatissimum judi-

caret, Tellum respondit. Iterum rogatus, quem post Tellum putaret, Cleobin et Bitonem respondit. Etsi Ansonius, ab Herodoto discrepans, secundas non Cleobi et Bitoni datas a Solone dicat, sed Aglaō. Notandum autem Ansonium non *Tellum* vocare, sed *Telena*, quasi Telen quintæ sit apud Græcos inflexionis. *Pint.*

Iterum a Gyge rege tunc amplissimo, &c.] Lydorum, qui post Midam Gordii filium primus Delphos pretiosissima dona misit, quæ *θήσαυρον Γυγάδα* vocaverunt. Ejus annulus multorum scriptis celebratus est, præsertim a Cicerone, et Platone lib. II. de Justo. Rhodig. VI. 11. Vide XXXIII. 1. Val. VII. 10. Solinum quoque. *Dalec.*

Nunquam ex eo egressus] Sic Ælianus sophista nunquam extra Italiam pervagatus est, navem nunquam ascendit, mare ne movit quidem. Apud Platonem in Phæd. Socrates, potius hospiti, quam incolæ similis, extra mœnia non egrediebatur, civitatis fines non transibat. Rhodig. XXI. 32. *Dalec.*

CAP. XLVII. *Quem viventem, ut Deum, coli jusserint.*

Euthymus picta, semper Olympiæ victor, et semel victus] Quo pacto, quæso, semper victor ille dicetur, qui semel victus? Emendaverim, *Euthymus picta, sed ter Olympiæ victor, &c.* Quater decertavit Euthymus: ac semel victus, ter victoriam reportavit. *Meurs.* Att. Lect. pag. 301.

Semel victus] A Theagene, non justo quidem bello, sed dolo, unde nec Theageni honos decretus, sed mulctæ nomine talentum Euthymo coactus est repræsentare. Pausanias in Eliacis. *Dalec.*

Viro factitatum et mortuo] Mortuum non esse, sed alio quodam modo hominem esse desiisse, narrat Pausanias. *Idem.*

CAP. XLVIII. *De spatiis vitæ longissimis.*

De spatiis vitæ longissimis] Lucian.

μακροβίους, Phlegon Trall. de Mirac. et Longæv. Jac. Pantōn Tyrocin. Poët. II. 19. *Dalec.*

De spatio atque longinquitate] Qua ratione brevior ætas longiorve nobis contingat, vide luculenter disputatum a Rhod. XIX. 21. In antiquis inscriptionibus Romæ: 'L. Clodius Hirpanus vixit annos 155. dies 5. puerorum habitu refocillatus ac educatus.' Cujacius in Nov. V. *Idem.*

Anacreon poëta Arganthonio Tartesiorum regi CL. tribuit annos] Legendum videtur CLII. si credimus divo Augustino citanti hunc Plinii locum, de Civitate Dei XV. 12. his verbis: 'Plinius Secundus cum commemorasset relatum fuisse in literas quendam vixisse CLII. annos, alium decem amplius,' &c. Hæc Augustinus; puto tamen eum in mendosum Plinii exemplar incidisse. Fidelior enim mihi videtur nostrorum exemplarium et item excusorum lectio, in qua semper CL. nunquam CLII. legitur. Lucianus in libro de Macrobis, CL. annos Arganthonium vixisse asserit. Idem Strabo summus auctor libro tertio, adductis etiam verbis Anacreontis poëtæ, quem advocat hic Plinius. Ea sunt; 'Εγώ τ' ἂν οὐτ' Ἀμαλθείης Βουλομένη κέρας, οὐτ' ἔτεσι Πεντήκοντά τε χήκαδιν Ταρτησσοῦ βασιλεύσαι. Equidem Amalthea cornu nolim, neque annorum CL. imperium tenuisse Tartessi. Valer. Maximus libro octavo, capite de senectute, CL. annos vixisse scribit: octoginta namque annos patriam suam rexisse ait, cum ad imperium quadragesimo accessisset. Quod et Herodotus primo volumine, et Cicero in Catone Majore asserunt. Secundum autem Pollionem Asinium, CXXX. vixit. Illud non dissimulaverim, nescire me, qua ratione inductus Hermolaus Arganthonius dicendum esse asseveret, non Arganthonius, contra vetera omnia et nova exemplaria, contraque auctores cunctos, tam Græcos quam Latinos,

apud quos *Arganthonius* semper cum
in secunda, nunquam secus, legas.
Pintian.

Theopompus] Val. VIII. 14. *Dalec.*

*Xenophon in Periplo maritimarum
regem*] Quis ille rex maritimarum?
Libri scripti habent, *in Periplo Lut-*
miorum, &c. lege, *Xenophon in Peri-*
phu Latmiorum insula regem. Latinius
vel urbs vel insula, unde 'sinus Lat-
micius.' *Salmus.*

Maritimarum regem] Vetusti codi-
ces, *Latinorum insula regem*. Valer.
Maximus libro octavo, capite de se-
nectute, *Latinorum regem*. Sequitur
statim: *DC. atque ut parce mentitus*
filium ejus DCCC. Valerius Maximus
loco nuper allegato, *DCCC.* scribit,
non *DC.* regem hunc vixisse. Et
paulo post ubi *DC.* scriptum est, Va-
lerius Maximus *DCCC.* ponit, nimi-
rum ordine verborum commutato.
Item magna librariorum allucinati-
one, (nam Plinii inhumanum esset di-
cere,) ubi scribi *patrem* debnit, *filium*
positum est. Val. Max. 'Sed mul-
to,' inquit, 'liberalius *Xenophon*, cu-
jus *Perigeros* legitur. Is enim Lati-
norum regem octingentis vitæ annis
donavit. Ac ne pater ejus parum
benigne acceptus videretur, ei quo-
que *DC.* assignavit annos.' *Pintian.*

Inscitia temporum ucciderunt] De
statuendi anni spatio perquam mul-
ta Alex. ab Alexand. III. 23. Solin.
Polyhist. c. 3. Censorin. de Die Nat.
sen, ut alius, Pictorius Philol. I. 2.
Diod. Sicul. lib. I. *Dalec.*

Gorgiam Siculum CVIII. vixisse] *Cicero*
in Catone Majore, et Vale-
rius Maximus, CVII. Lucianus in Ma-
crobiis cum Plinio CVIII. Pausanias
CV. Quintilianus in tertio, CIX. *Pin-*
tian.

Q. Fabius Maximus LXIII. annis
augur fuit] Valerius Maximus loco
toties allegato LXII. scribit, uno
minus. 'Q.' inquit, 'Fabius Maximus
et LXII. annis auguratus sacerdotium
sustinuit, robusta jam ætate id adep-

tus.' *Idem.*

Statilia Claudio principe] Seneca
Epistola LXXVIII. 'Nulla vita est
non brevis. Nam si ad naturam re-
rum inspexeris, etiam Nestoris et
Statilia brevis est, quæ inscribi mo-
numento suo jussit, annis se nonagin-
ta novem vixisse. Vides aliquem glo-
riari senectute longa. Quis illam fer-
re potuisset, si contigisset centesi-
mum implere?' &c. *Dalec.*

Emboliaria] Τὰ εἰσόδια jocularia,
quæ ante minos et Attellanas vel
alta voce recitabantur, vel caneban-
tur ad citliaram aut psalterium, a
scurris mimicis, urbicis, urbicariis.
Eadem mediæ fabulæ interposita, τὰ
ἐμβόλα dicebantur, unde fit *Embolu-*
ria mulier, id est, *Scenica*, θυμειλική:
ad finem verò fabulæ, Exodia. Ju-
venalis Sat. VI. 'Urbicus exodio ri-
sum movet Attellanæ.' Sunt autem
Mimi, ut ait Claudianus, qui lætis
salibus faceti risum movent: Panto-
nimi vero, ut idem ait, 'nutu mani-
busque loquaces.' Scalig. in Mani-
lium. *Idem.*

Saltare instituit] De saltationis ac
musices studio et exercitatione vide
plura apud Alex. ab Alex. II. 25. *Id.*

CAP. XLIX. *De varietate
nascendi.*

Teturtemorion] Est *tetartemorion*
Græce, qui *quadrans* Latine dicitur,
constans ex quatuor partibus signiferi
circuli, hoc est, signis tribus, ut anno-
tavit Budæus de Asse lib. I. *Dalec.*

Quod anaphoras vocant] Eam cœli
partem intelligit, quæ 30. partibus,
hoc est, duobus signis, ab horoscopo
distat. *Idem.*

Rursus Æsculapii secta quæ stata
vitæ spacia] Exemplar Salmanticense,
Æsculapii sententiam secuti qui vitæ
spacia, &c. Verbum enim rursus in
eo non legitur. Item non *Æsculapii*,
sed *Asclepiadæ* fortasse legendum ex
Indice, in quo duo hujus nominis auc-
tores referuntur: alter Medicus, Phi-
losophus alter, qui scripsit tragodu-

mena. Medici Asclepiadis et Plinius supra et Galenus frequenter et omnes meminere. *Pintian.*

Scansili annorum lege occidua] Gellius xv. 7. annum vitæ 63. cum periculo et clade aliqua venire tradit, quod septies novem contineat. De hac re fusius Firmicus iv. 14. et Censor. de Die Nat. c. 14. Cæli. Rhod. 36. *Dalec.*

Census] Census ea fuit ratio. Cives omnes bona æstimabant, et iurejurando obstricti æstimationem deferebant: præterea nomen et ætatem uxoris, liberorum, libertorum, servorum: ac cum Romæ id fiebat, qua regione urbis habitarent. Qui secus fecisset, bona publicabantur, verheratus ipse vænibat, et civitatem amittebat. Institutum hoc a Servio Tullio. Sigonius de Ant. Jur. Civ. Rom. i. 14. Onuph. Panvin. super Fast. pag. 53. et 87. De censu vero in coloniis peracto, singulatim Justus Lipsius de Milit. Rom. i. 7. p. 49. *Idem.*

Polydamanta] Alius Polydamas fuit, corporis prodigiosi, viribus Miloni vel æquandus, vel etiam anteponendus, de quo Rhod. xxix. 36. *Idem.*

CAP. L. *In morbis varia exempla.*

P. Cornelius Rufus qui consul] In Epitome Livii lib. xiv. 'P. Cornelius Rufinus' nominatur hic, non *Rufus*. Valerius item Maximus libro secundo, capite de censoria nota: 'Quid de Fabricii Licinii censura loquar? Narravit enim omnis ætas et deinceps narrabit, ab eo Cornelium Rufinum, duobus consulatibus et dictatura speciosissime functum, quod decem pondosa argentea comparasset, perinde ac malo exemplo luxuriosum, in ordine senatorio retentum non esse.' Astipulantur Florus libro primo, Eutropius secundo, Gellius xvii. 21. *Pintian.*

E diverso Phalereus tum deploratus a medicis] Romana et omnis impressa lectio, *Phalereus jam tum deploratus*,

§c. Duo nostra exemplaria, *Pharcus jam tum*. Scribo, *Phereus Jason*, ex Valerio Maximo libro primo, capite de miraculis: 'Divinæ fortunæ vulnus Phereo Jasoni quidam exitii ejus cupidus intulit,' &c. Magna Hermodoli memoriæ hæsitatio, et aliorum qui post eum in Plinium aliquid annotaverunt, in restitutione loci qui maxime omnium ad manus et in expedito erat. *Idem.* *Phalereus dum*, §c.] Phereus Jason, Cicero de Natura Deor. Promethens Thessalus, Plutarch. lib. Quid intersit inter amicum et adulatorem. *Τύραννος Προμηθεὺς*, Simplicius in ii. *φυσικῆς ἀκροάσεως*. Victorinus vii. 9. *Idem* et Proclus. Brodæus i. 21. *Dalec.*

Q. Fabius Maximus] Æmilianus is fuit, adversus quem ad confluentem Isaræ et Rhodani, deinde qua Sulgas Rhodano miscetur, adversus Domitium Ænobarbum, Bittus Zuarii filius Avernus, summus et fortissimus Imperator cc. m. hominum, genere, quamvis infœliciter, conflixit. Strabo lib. iv. *Idem.*

Quid quod æstimatione nocturnæ, §c.] Id nimirum est quod scripsit Plato de Leg. lib. vii. *Καθεύδων γὰρ οὐδεὶς οὐδενὸς ὕγιος οὐδὲν μᾶλλον τοῦ μὴ ζῶντος*. Et Aristot. lib. i. Ethicorum, *οὐδὲν διαφέρειν τὸ ἡμισυ τοῦ βίου τοὺς εὐδαίμονας τῶν ἄλλων*. Scopelianus tamen apud Philostratum lucubrati noctem inter Deos *πλείστον σοφίας μέρος ἔχειν* dicebat. Rhodig. xx. 11. Muesimachus comicus scite dixit, 'Somnum esse parva mortis mysteria.' *Idem* auctor xxx. 6. ex Plutarch. Consolat. ad Apollon. Insigne est et Aristonis dictum, 'Vivendi breve tempus homini datum, quoniam somnus veluti publicanus dimidium aufert.' Gorgiam senio fessum et dormientem cum familiaris quidam excitasset, et ecquid valeretur sciscitaretur, respondit is, *ἤδη με ὕπνος ἄρχεται παρακατατίθεσθαι τῷ ἀδελφῷ*. Præclarum et illud Ovid. 'Stulte, quid

est somnus, gelidæ nisi mortis imago?' De somno a nigma lepidissimum apud Athenæum legitur ex Alexi comico, quod recitat Hadr. Jun. vi. 26. Ejus ultimus versus est: Ὕπνος βορέων ὦ κόρη παυστήρ πόνων. Hygino e Nocte et Erebo lethum et somnus nati sunt: unde Virg. 'Tum consanguineus lethi sopor.' Infra xxxvi. l. Dalec.

Non senectæ in pœnam viracis] Apud Ciceronem, in Catone Majore, senibus quibusdam ita odiosa est senectus, ut se onus Ætna gravius dicant sustinere: quod et senum chorus apud Euripidem in Herculi. Furente queritur, Ἄ νεότας μοι φίλον ἄχθος δὲ τὸ γῆρας αἰεὶ βαρύτερον Αἴτνας σκοπέλων ἐπὶ κρατὶ κεῖται. Callimachus Priamum sæpius quam Troilum plorasse scripsit, nempe quod diutius vixerit. *Idem.*

Hebescent sensus] De senibus præclare Plaut. in Merc. 'Senex cum extemplo est, jam nec sentit, nec sapit: Ainnt solere eum rursum repuerascere.' *Idem.*

Xenophilum Musicum] Valerius viii. 14. Xenophilus is fuit Chalcidensis et Pythagoricus. *Idem.*

Qualiter nullis aliis animalibus, &c.] Leones tamen et capræ febre vexantur. *Idem.*

Per sapientiam mori] *Desipientem*, φρεντίζοντα. male hoc Plinius. *Idem.*

Quadrini circuitus febrem] Quartanam Octavius Horatianns, medicus, vetustate commendabilis, Saturni filiam esse tradit, ob tarditatem et malignam contumaciam. In ejus curatione Democritus flagitium aliquot insigne committere putavit necessarium, ut hominem jugulare aut sanciare, sanguinem bibere, menstruum adlinire, sacras aves et animalia religione prohibita comesse. Hadrian. Jun. iii. l. Dalec.

Universis gentibus] Ἐνδημολ. *Idem.*

Cap. li. De signis mortis.

Furoris morbo] Maniæ. *Idem.*

Risum] Hippocrates Aphoris. vi.

63. desipientiam, quæ cum risu fit, tutiorem esse vult; quæ cum studio, periculosiorem. At hic risum intelligo, non quidem hilaritatis indicium, sed Sardonium risum, nempe convulsivum faciei, risui similem. *Idem.*

Sapientia vero ægritudine] Sapientia morbum vocat, non in quo ægri sapiunt, et mente constant, sed in quo læditur et offenditur eorum sapientia; in quo desipiunt; φρενίτην. Celsus ii. 6. Hippoc. lib. Proga. *Id.*

A somno moventium] Scribe, a somno moventium. Sic utrumque præfert exemplar. Est autem periphrasis lethargi. *Pintian.*

Neglectum] Vide infra ix. 39. Dalec.

Profundi humoris] Urinæ. *Idem.* *Profundi humoris*] Sic Plinius more suo verecunde genitale semen circumloquitur; ac si dicat, cum præfatione honoris aurium nominandi. *Gelen.*

Venarum inæquali aut formicante percussu] Hippocratis more sic arterias appellat, quod et annotavit Rhodigin. ii. 14. Priscis enim duplices venæ fuerunt: ἀσφυκτοι, priores, quæ citra motum sanguinem dispersunt: aliæ micantes et pulsatiles, σφύζουσαι, quas arterias vocavit posteritas, ὅτι αἰέρονται, quoniam dilatantes sese attolluntur. Dalec.

Innumcrabilia sunt mortis signa] Celsus ii. 6. Dalec.

Ut Pherecydes Syrius copia serpentium, &c.] Ὑπὸ τοῦ τῶν φθειρῶν πλήθους τελευτῆσαι, Suidas scribit, quos 'animalia tetra' vocavit Serenus. Laërtius, versibus de illo editis, ad hunc modum scripsit: εἰς φθειράς ἐστιν ἀλάξαι τὸ πρὶν εἶδος. *Idem* sua ad Thaletum Epistola totum se pediculis opertum queritur: quæ cum ita sint, mirum cur hic Plinius serpentum copia tradat expirasse, quasi τῶν ἐρπετῶν nomine pediculi significari possint. Hæc cum attentius considerarem, occurrit apud Ælianum sub fi-

nem Var. l. iv. Pherecydis historia, ex Laërtio, ut videtur, sumpta. Deinde mox v. 2. alia narratio petita ex alio quodam auctore qua refert: Ἐμπεσόντα εἰς ἀβρώστιαν πρῶτον μὲν ἰδρῶσαι ἰδρῶτα θερμὸν, ἰξῶδη, ὅμοιον μύξῃ, ὕστερον δὲ θηριώδη, μετὰ δὲ φθειριάσαι, καὶ διαλυομένων τῶν σαρκῶν ἐς φθείρας, τῇξιν ἐπιγενέσθαι, καὶ οὕτως τὸν βίον καταλλάττει. Hæc cum fortassis Plinius legisset, suspicor eum vocem θηριώδη ad serpentes retulisse, cum potius eo loco significet sordem noxiorum animalium fœcundum, genitorem ac effectorem, quæ statim pediculos fuisse declarat, quamvis Gesnerus fœtidum et virosum interpretatus sit. Aurclianus, cap. de phthiriasi, pediculos, in eo morbo, infestissimos, non consuetos, aut simplicis formæ, sed ignotos, latiores, duos magis, vehementer morsu sævientes, qui sæpe corpora sub capillo penetrant. Ferales vocari tradit, eos fortassis, quos hic Plinius serpentes vocat. Nec iis assentior qui serpentes hinc significari putant medicorum dracunculos, morbum Arabibus, Æthiopibus, et corporibus in eo tractu melancholicis familiarem. Pediculos et vermes olim vocaverunt. Theoph. lib. i. de signis pluviarum, inter earum præsagia numerat, *λούλους*, id est, *τοὺς ὀνίσκους πρὸν τοῖχον ἔρποντας*: cum tamen ii non serpent anguium modo, sed instar pediculorum multis pedibus ambulant. *Idem.*

Syrius] Syrius non a Syria provincia, sed a Syro insula una ex Cycladibus. Illum cum inviseret Pythagoras, ac, *πὺς δέικειτο*, rogaret, digito per januam immisso, *ἐν χροῖ δῆλα*, respondit. Hunc etiam fato defunctum humi religiose ut magistrum mandavit. Narrarunt Delii pestiferum cum morbum ab Apolline immissum, quod in ejus templo sedens in frequenti corona circumstantium arroganter et superbe gloriatus fuisset, nulli Deo se unquam sacrificasse, nec ideo mi-

nus sanum degere, quam qui hecatombas immolant: offensum ergo Deum illam hominis *κουφολογίαν* tam diro morbo vindicasse. Quidam scribunt *Scyrium* a Scyro, Suidas tamen *Σύρον* et *Σύριον* scripsit. Rhod. ex Æliano xiv. 13. et xix. 30. *Idem.*

Antipater Sidonius Poëta] Valer. l. i. cap. ult. *Idem.*

CAP. LII. *De his qui elati revixerunt.*

Aviola Consularis in rogo revixit] Val. Max. i. 8. Vide et Celsum ii. 6. *Dalec.*

Nam C. Ælium Tuberonem] Cicero de Claris Oratoribus. Q. Ælium Tuberonem celebrat, L. Pauli nepotem, disciplina Stoicum, Gracchorum aliorumque clarissimorum oratorum tempore. *Pintian.*

Hermotimi Clazomenii, &c.] Sic eum Aristoteles primo Metaphysicorum appellat: item Lucianus in laudatione muscæ, et communis Græciæ nominatio. Verum Plutarchus maximæ auctoritatis scriptor *Hermodorum*, non *Hermotimum*, nuncupat, in libro de Dæmonio Socratis verbis: 'De Hermodori autem Clazomenii anima accepisti quo pacto et corpore egressa vagabatur per loca complura, deinde regrediebatur, cum et audisset et interfuisset multis quæ longe inde acciderant, quoad, uxoris proditiōne, inimici corpus illius, dum anima abesset, in suam potestatem redactum, domi exusserunt.' *Idem.*

Vagamque e longinquo multa annuntiare] Plato in Phædone pollntas et impuras animas, cum e corpore discesserint, circa monumenta et sepulchra vagari tradit. Quidam ejus auctoritate freti putant, eorum, qui mortem sibi consexerunt, post fatum animas cadaveri magis vinciri et adhærescere, illincque nata lemarum et Umbrarum terculamenta. Virg. Æneid. iv. 'Et cum frigida mors anima seduxerit artus, Omnibus umbra locis adero.' Brod. v. 11. Magius iii. 5. de animarum post obitum recursu, et in

percussorem corporis odio, multa refert, quæstionem obscenram explicans et arduam. Quid causæ sit, cur præsentem eo qui interfecerit ex ejus vulneribus qui occisus est sanguis manet? Homer. Iliad. I. 408. animam, quæ e corpore excessit, non amplius reverti his versibus docet: 'Ἀνδρὸς δὲ ψυχὴ πάλιν ἔλθειν οὔτε ληίσσῃ, Οὐθ' ἔλετῇ, ἐπεὶ ὅρ κεν ἀμείψεται ἔρκος ὀδόντων. Apud Plin. Jun. lib. vii. Epistolarum mirabilis est et terribilis historia domus pestilentis et infamis Athenis ob vagantem noctu senis nimbram. Vide Magium iv. 12. Huc pertinet Miltiadi sepulchrum apud Pausan. et aliud in Lipara Æolica apud Arist. περὶ θαυμασίων ἀκουσµ. Ovid. Fast. ii. 'Vix equidem credo: bustis exisse feruntur, Et tacitæ quæsti tempore noctis avi.' *Dalec.*

Aristæi etiam visam, &c.] Scribe *Aristææ*, non *Aristæi*, ex Herodoto et Plutarcho in Romulo, et Suida, et greghatim omnibus qui Proconnesium hunc scriptorem *Aristæam* appellant, non *Aristæum*; ut erravit Plutarchi interpres, qui monstrato loco pro *Aristæam*, *Aristæum* vertit. *Pintian.*

Epimenide] De illo quidem Victorius xxiv. 1. Varro et Plutarchus quinquaginta tantum obdormisse tradunt. *Dalec.*

Rerum faciem mutationemque mirantem, velut postero expectectum die] Puto vitiatum esse ordinem verborum, scribendumque: *Expectectum velut postero die, rerum faciem mutationemque mirantem.* *Pintian.*

Huic malo] Ἀπνοία, spiritus et animæ interceptioni ac privationi. *Dalec.*

Conversione vulvæ] Sic vocat ὁσπερικὴν πύλα Græcorum. Eo morbo vexatæ fœminas ὁσπερικῶς πνιγμένας Græci vocant. *Idem.*

Jussu ejus incisa cervice] Averrhoës, lib. vii. Physicon, tradit arietem se vidisse amputato capite huc illuc ambulantem. In Caria Jovis Hoplosimi sacerdos occisus, cum percussor ig-

noraretur, capite præciso Cereidam accusavit. Rhodig. iii. 23. Apud Platonem in Politicis. Val. Max. lib. i. Clement. Alexand. lib. v. Stromaton. Eris Armenii filius, natione Pamphylius, multis acceptis vulneribus, inter mortuos ad decimum usque diem relictus, deinde duodecimo ad sepulchram sublatus, in rogo revixit, ac miræ quædam sibi visa, dum exanimis jaceret, narravit. Leopard. ix. 2. *Dalec.*

CAP. LIII. De mortibus repentinis.

De quo diximus] Cap. 32. hujus libri. *Dalec.*

Muter pugna illa Cannensi] Vide Valer. Max. v. 12. *Idem.*

Kalend. Januariæ] Quibus fiebant comitia consularia. Statum ea tempus non habuisse, sed ab eo Magistratum, penes quem tempore quovis ea constitit potestas, edicto significatum, notat Cl. Prævot. de Magistr. Rom. p. 94. et 101. Sed cum hoc tempore Kal. Jan. coss. anno præced. designati magistratum inirent, Quinctusque ad pridie Kal. Jan. ejus anni qui consulatum ipsius sequebatur fato concessisset, paucas tantum in horas ei sufficere cupiebat Rebelius, non autem sequentem in annum cos. designari. *Idem.*

Rebilus paucissimarum horarum, &c.]

Macrob. Satur. lib. ii. de illo Cicerois jocos refert: 'Uno die consulem fuisse: rostra cum ascendisset, honorem consulatus iniisse pariter, et expirasse: ὀλιγωρητέον fuisse, tanquam paucarum horarum: somnum toto suo consulatu non vidisse: hoc consecutum, ut quæreretur quibus consulibus consul fuisset: eo consule nihil mali factum. Sed ad eum consulem venientem, a nocte comprehensum et deducendum irent, propeandum, priusquam ille occuparet sibi magistratum abrogare: eo consule neminem prandisse.' Sed et festive M. Otacilium Pittholaum, olim

Flamines diales fuisse, nunc consules diales fieri. Leop. III. 17. Macrobius idem et simile dictum de Vatinius refert, magnum ostentum ejus anno factum, quod nec ver, nec ætas, nec autumous, nec lienis fuerit. Idem cap. 18. ejusdem libri. *Idem.*

Cornelius Gallus] Valer. v. 12. *Dalec.*

Felice russato auriga eluto] Is Russatorum factionis fuerat. Aurigarum factiones vestis colore potissimum distinguebantur, xxxiii. 5. Nero publicis spectaculis arenam circi chrysocola stravit, concolori panno aurigaturus. Russatus color, Ruscens Catonis, e viridi rutilus aut flavus. Turn. Advers. xvii. 8. Cassiodor. Var. Epist. III. 51. Xyland. ad M. Antonini Vit. p. 325. Fulv. Ursin. in Append. ad Ciacon. de Triclin. pag. 113. Fabr. Rom. c. 12. p. 155. *Idem.*

Jecisse sese, &c.] Lego, *Jecisse se, sed frivolum dictu.* Vide Dorleans in Tacitum, p. 26. a.

Frivolum dictu] Sic parvum dictu usurpat II. 7. *Dalec.*

Adversis studiis, &c.] Aurigis qui adversæ factionis sen adversarum partium erant. Quidam legunt, *adversis ludis.* Idem.

Corruptum criminantibus] Mente alienatum. *Idem.*

Quem eventui anxietate diximus mortuum] Ambo nostri codices non *eventi*, sed *deverti*, agnoscunt. Scribo *divorti*, seu *divortii*. Nam superius cap. 36. ostensum fuit, M. Lepidum Apuleiæ uxoris charitate post repudium obiisse. *Pintian.*

CAP. LIV. *De sepultura.*

Non fuit veteris instituti] Cicero de Legib. lib. II. 'Hominem mortuum, inquit lex in XII. Tabulis, in urbe ne sepelito, neve urito. Credo, propter ignis periculum. Quod autem addit, 'neve urito,' indicat non sepeliri eum qui uritur, sed humari.' Tabulæ quidem earum legum anno 300. ab urbe condita scriptæ

fuerunt, teste Gellio xx. 1. Apud Plut. Numa corpus suum uri vetat, itemque rogum vino aspergi cap. 12. 14. hujus operis. Ovid. Fast. IV. de Remi funere: 'Arsurosque artus unxit: fecere quod ille Faustulus, et mœstas Acca soluta comas, &c. Tunc juvenes nondum facti flevere Quirites: Ultima plorato subdita flamma rogo est.' Hæc omnia ostendunt antiquiorem cremandi corpora morem fuisse, quam Plinius censet. Quamquam a poetis id per *πρόληψιν* scribi quidam volunt. Magius III. 10. Locum Romæ in quo plebeiorum et vulgarium hominum corpora comburebantur, Puticulos et Culinas appellabant. Cremandi morem sub Antoninorum imperio relictum et antiquatum fuisse tradit Alex. ab Alex. III. 2. magna diligentia omnia persecutus, quæ ad funerandi et sepeliendi cadavera leges pertinent. Vide Valer. Max. IX. 2. Rhodig. XVII. 19. 20. 21. *Dulec.*

Sepultus intelligitur quoquo modo conditus] Apud Jurisconsultos, de relig. et sumpt. fun. ex edicto divorum fratrum cavetur, ne inquietetur corpus sepulturæ traditum, hoc est, terra conditum, viderique terra conditum, etsi in arcula conditum sit, eo animo, ut non alio transferatur. Arcularum sepulchralium lapidearum mentio est apud Cassiodorum in epistola quadam regis Theodorici ad Dancielem marmorarium lapidicidam. Senec. Epist. lib. I. 'In ipsa Scipionis Africani villa jacens hæc tibi scribo, adoratis manibus ejus et arca, quam sepulchrum tanti viri esse suspicor.' In Epitaphio An. Crestinæ: NE. QVIS. NOS. INQUIETET. EX ARCA. NEQVE. AB. ANTE. ALIAM PONAT. AVT. COMMVET. Rævard. Varior. II. 4. *Dalec.* *Sepultus intelligitur quoquomodo conditus, humatus vero humo contactus*] Hæc verba subdubito an sint Plinii, an vero alicujus grammatici, qui differentiam inter ea

duo verba in margine libri, ut fieri solet, notare voluerit. *Pintian.*

Humatus vero humo contextus] In ustrina mortui comburebantur: humabantur cum justa persoluta fuissent post Denicæ sacrum, *sepulchro*, τῷ τύμβῳ, inveciti. Siti vocabantur, imposito sepulchri titulo. Inferiarum et funerandi morem vide copiose a Vertranio explicatum commentario in lib. iv. Varrois de Ling. Lat. *Dalec.*

CAP. LV. *De Anima, vel de Manibus.*

Manium ambages] Manibus Diti et Proserpinæ sacros dies esse putavit antiquitas, quibus mundus patet, quod illis abdita et occulta religionis eorum numinum patefierent, et in lucem preferrentur, omique fores, alias clausæ, iis aperirentur. Varroni autem mundus patet ter in anno: pridie Vulcanalia; tertio Nonas Octobris; sexto Idus Novembris. Gyrard. ex Varr. Alex. ab Alex. iv. 20. *Dalec.*

Nec magis a morte sensus ullus] Homer. Iliad. Ψ. Ὡ πόποι, ἧ ῥά τις ἐστὶ καὶ εἰν αἰδῶο δόμοισι Ψυχὴ καὶ εἰδῶλον. Sic Cn. Mattius lib. xxiii. suæ Iliadis: 'An maneat specii simulachrum in morte silentium.' *Scaliger.* Plautus in Capt. 'Post mortem in morte nihil est quod metum mali.' *Dalec.* Doctrina hæc sen sentina potius ex fœtulentæ Epicuri schola hausta. Lueret. lib. iii. 'Nunc age, natos animantibus et mortalis Esse animos, animasque levis ut noscere possis,' &c. Primum autem Pythagoram apud Ethnicos animæ immortalitatem asseruisse notat Carrio Emend. ii. 14. Aliter tamen Pansan. censeat Messen. p. 142. Videatur et Plutarchus Consolat. Apollon. pag. 188. et Sympos. pag. 278. &c.

Manes colendo] Plinio Nepoti lib. vii. Epistolarum, manes condere, parentare, justa persolvere, quod Virg. Æneid. iii. animam condere:

'Inferimus tepido spumantia cymbia lacte, Sanguinis et sacri pateras, animamque sepulchro Condimus, et magna supremum voce ciemus.' Ovidio condere umbras Fast. v. 'Romulus ut tumulo fraternas condidit umbras, Et male veloci justa soluta Remo.' *Dalec.*

CAP. LVI. *Quæ quis invenerit in vita.*

Diadema] Quale diadema fuerit, et quæ insignia regum: corona, chlamys, et crepidæ, sceptrum, stola, cidaris, tiara, mitra, proluxe exponit Alex. ab Alex. i. 28. *Idem.*

Ceres frumenta] Quamobrem in ejus sacris placentæ, sesama, papaverum capita, et id genus alia mysticis cistis inclusa contrectabantur et offerebantur, nulla animalium cæde. Sacris iis qui initiabantur, hæc formula religionem profiteri solebant, ἐνήστευσα, ἐπιον τὸν κικεῶνα, ἔλαβον ἐκ κίστης, ἐργασάμενος ἀπεθέμην εἰς κάλαθον, καὶ ἐκ καλάθου εἰς κίστην: quod fuit occulti et arcani ejus mysticæ σύμβολον. Had. Juu. ex Arnobio et Eusebio, vi. 23. Apud Pausaniam ea ficum arborem Pythalo prima ostendit: Ἐνθα δ' ἔναξ ἥρας φύταλός ποτε δέξατο σεμνὴν Δήμητραν, ὅτε πρῶτον ὀπώρας καρπὸν ἐφηνεν, Ἐν ἱερὰν συκὴν θνητῶν γένος ἐξονομάζει, Ἐξ οὗ δὲ τιμὰς Φυτάλου γένος ἔσχεν ἀγήρας. *Idem.*

Glande vescerentur] Arcadas Pelagus rex docuit glande vesci, tuguria, καλύβας, ædificare, pellibus vestiri. Inde βαλανηφάγοι Arcades in oraculo Pythiæ dato Lacedæmoniis: Πολλοὶ ἐν Ἀρκαδίᾳ βαλανηφάγοι ἄνδρες ἔασιν Ὅς' ἀποκωλύσουσιν, ἐγὼ δέ τοι οὐτὶ μεγάρω. Arcas humaniorem vitæ rationem monstravit, nimirum panis usum, lanificiique, et texendæ vestis solertiam. Rhod. xvi. 3. *Idem.*

Molere] Pausanias in Laconicis Myletam, Lelegis filium, tradit in Alezia vico molam primo reperisse, et ejus usum in molendis frugibus do-

cuisse: indeque dietum vicum cum Alesiam, quasi pistrinam aut pistorium. *Idem.*

E Phœnice] Tyrios primos literas aut docuisse aut didicisse, tradit Q. Curt. lib. iv. *Idem.*

Palamedem adjecisse] Palamedem aiunt τ litteram invenisse ex ordine græcum volantium. Martialis: 'Turbabis versus, nec littera tota manebit, Unam si tollas, hinc Palamedis avem.' Φ, vero a figura crucis, quæ in inferiore parte ejus literæ spectatur: 'Hæc crucis effigies Palamedica porrigitur Φ.' *Scaliger in Auson.*

Simonidem Melicum] E Cæo insula fuit Simonides, Melicus vero ἀπὸ τῶν μελῶν. *Dalec.*

Laterarias ac domos constituerunt, &c.] *Legend.* *Lateritias domos constituerunt primi Euryalus ac Hyperbius fratres Athenis, &c.* Agrolas ac Hyperbius homines Pelasgi, qui sub arce Athenarum habitaverunt, muro eam cinxere. Pausan. Attic. accepta in extructi ejus mercede regione sub Hymetto quam colerent. Herodot. lib. v. Hos οἰκοδομητικῆς anctores indicare voluit Plin. Mutandum igitur alterutrius nomen. Vid. Reines. Var. Lect. ii. 7. pag. 169.

Cyclopes] Virg. Æneid. vi. 'Cycloppum educta camini Mœnia conspicio.' Nam ii fabricam ferrariam invenerunt, et munitiones oppidorum, ut Tyriuthes Pausaniæ, et quod quidam putant, Mycenarum. Turneb. xxviii. 46. *Dalec.*

Æs conflare et temperare] Pausan. in Arcadicis Rhænem Philæi et Theodorum Teleclis filium, ambos Samios, æs conflare et cudere primos docuisse tradit, a Theodoroque cælatum smaragdum, quo Polycrates Samius maxime delectabatur. *Idem.*

Ferrariam fabricam] Ferri fundendi modum Theodorum Samium invenisse ex Pausania constat, et Rhod. scribit xviii. 5. *Idem.*

Cyclopas] Cyclopas fulminis Jovis

fabros Virgil. et Hesiodas Asteropen, Bronten, Argen nominant. Nos cum Apollo sagittis occidisset, quod Jovi fulmen edidisset, quo Æsculapium necaverat, cælo depulsus Admeto famulari coactus est. Panyasis apud Clementem Alexandrinum, τλῆ δ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων Ἀνδρὶ παρὰ θνητῷ θητεύσαμεν εἰς ἐνιαυτόν. Leopard. ii. 9. *Idem.*

Ferrum Hesiodus] Ferri ferrum nandi rationem primum invenisse Glaucum Chium, Pausanias in Phocicis tradit. Strab. lib. xx. Idæi Dactyli ferrum primum fabricati sunt. Eidem l. xiv. Telchines primi ex ære et ferro varia opera fecerunt. *Idem.*

Prometheus] Pausanias non a Prometheo, sed a Phoroneo, ex Argivorum sententia, repertum ignem, et cum mortalibus communicatum, scribit. Vide Rhodig. xv. 14. et 15. *Dalec.*

Oleum et trapetas Aristæus Atheniensis] Diodorus quinto docet nos, Cyrenensis hic legendum esse, non Atheniensis, his verbis: 'Nunc Aristæi acta sequuntur. Hic ex Apolline ac Cyrene Hipsei filia genitus est. De cujus genere quidam ita tradunt. Cum Cyrene apud Pelium virgo educaretur, Apollo ejus forma captus raptam virginem in Libyam detulit ad ea loca, in quibus postmodum civitas condita est ab ejus nomine Cyrene. Ex ea filium suscepit Aristæum, quem infantem tradidit Nymphis nutriendum, a quibus triplici nomine est appellatus Nomius, Aristæus, Agræus. Ab his nymphis cum lac coagulare, mel atque oleum conficere didicisset, primus ea in usum hominum traduxit.' *Pintian.*

Cretas catapultam] Ælianus inventam scribit in Sicilia a Dionysio tyranno: ideoque allata e Sicilia catapulta Græcum quemdam dixisse, ὠλέτο ἀπετά. Siculos Machinalis scientiæ peritissimos fuisse ostendit Archimedes. Turu. xxix. 18. *Dalec.*

Syrds, Phœnicas balistam et fundam] Scribe conjunctim *Syrophænicas*, tum ex vetusto utroque codice, tum ex geographis. Mentio et in Sacris Literis mulieris *Syrophænisæ*. *Pint.*

Fundam] *Ætolos* Strabo invenisse scribit. Pollux *fundam* *Acarnanum*, qui *Ætolis* vicini sunt, laudat. *Had. Jun. i. 2. Dalec.*

Epeum ad Trujam] *Septimius Florens* inventum fuisse a *Carthaginensibus* ait; *Vitruvius* in oppugnatione *Gadium* id factum fuisse scribit. Vide *Turn. viii. 20. Adversar. Idem.*

Pelethronium] *Virgil.* ‘*Frena Pelethronii Lapithæ gyrosque dedere, Impositi dorso,*’ &c. Contra quam *Plinius* scribit, *Lapithas* *Pelethronios* *Virgilinus* nominat, a *Pelithronio* *Thessaliæ* monte, quem incolebant, ubi primum domitos equos fuisse tradunt. *Turn. Advers. xxi. 9. Idem.*

Quadrigas Erychthonius] *Cicero* de *Natur. Deor. lib. iii.* quadrigarum inventricem fuisse tradit quartam *Minervam* *Jove* natam, ex *Coryphe* *Oceani* filia, quam *Arcades* a matre *Coryphasiam* vocaverunt. *Victorius xi. 15. Idem.*

Tesseras] *Idem* scribunt et *Philostratus* in *Heroicis*, et *Nazianzenus* in *i. σθηλιτευτικῇ*, *Pausanias* in *Argolicis*, cubosque abs se inventos consecrasset illum in *Fortunæ* templo. *Sophocles* in *Palamede*: Οὐ λιμὸν οὗτος τόνδ’ ἀπῶσε, ξὺν θεῷ Εἰπεῖν, χρόνου τε διατριβὰς σοφωτάτας Ἐφεῦρε, φλοίσβου μετὰ κόπον καθήμενις, Πέσσονς, κύβους τε, τερπνὸν ἀργίας ἄκος; *Polemonis* ætate apud *Ilium* saxum monstrabatur, super quo *Græci* *tesseras* jacebant. Celebratur et ab antioribus ἀβάκιον Παλαμῆδειον. *Plato* tamen in *Phædro* *Ægyptios* invenisse ait numerandi ac calculos subducendi rationem, tum etiam πεττεῖαν atque κυβείαν. *Hadrian. Jun. ii. 4. Idem.*

Ignispicia Amphiaræus, auspiciu avi-um Tiresias Thebanus] Verbum *auspicia* desideratur in utroque exemplari.

Reliqua sic lego, ignispicia Amphiaræus aut Tiresias. Nam si auspicia tribuas *Tiresiæ*, discordabit *Plinius* a seipso: supra enim auspicia assignaverat *Cari. Pintian.*

Somniorum] Quorum alia sunt ἀλληγορικά, alia θεωρηματικά. Ὁνειροκριτικούς libros de his præscitis scriptos vocant, ut οἰωνιστικούς augurales, et θυτικούς, de aruspicina. *Clemens Alex. ἐν στρώμασι*, *Telmissæos* narrat primos excogitasse, τὴν δὲ ὀνείρων μαντικήν. *Cicero* quidem in *Telnesso* oppidulo *Lyciæ* excelluisse testatur aruspicum disciplinam, ut et *Arrianus* de *Gest. Alex. lib. ii.* *Hadrian. Jun. cap. 18.* eos recenset, qui suis scriptis eam artem illustrarunt. *Dal.*

Tibiam Midas in Phrygia] Vide notata infra ad xxxv. 8. *Tibias* porro funebres, quibus *Næniæ*, *Lessi*, *Mortalia*, *θρηνηδὴ* sive *θρηνητικά* αὐλίσματα canebantur a præficus, quæ, ut ait *Papinius*, ficta pietate alienos dolores colunt, nec sua plorant funera, *Phryges* invenerant, nempe *θρηνητικούς* αὐλοῦς. Quamobrem apud *Nonium Varro* *Pergameam* præficam requirit, in voce ‘*Nænia*,’ *Cares* a *Phryg.* id didicerunt, unde *Καρικὸν μέλος* *Polluci*, et *Καριναὶ* *Hesych.* *θρηνηδοῖ* *μουσικαί*, αἱ τοὺς νεκροὺς τῷ θρήνῳ παραπέμπουσαι πρὸς τὰς ταφάς. *Scaliger.*

Phrygios] *Anditis* illis semiviri *Galli*, matris *Deum* sacerdotes, in furorem quasi ex imperio agebantur, non item reliqui homines. *Seneca* *Epist. cix.* *Lucianus* in *Nigrino*, *Philostratus*, *Brodæus* v. 13. *Dalec.*

Pyrrichen Pyrrhus] *Aristoteli* *Achilles.* Quidam ab ardore, id est, velocitate dictam volunt. Ardere enim festinare est. *Poëta*, ‘*Instant ardentes Tyrii*.’ ac rursus, ‘*Ardet abire fuga*.’ *Nicolaus* apud *Stobæum*, οἱ δὲ *Κρητῶν* παῖδες ἀγελάζονται κοινῇ, καὶ τὴν ἐνόπλιον πυρρίχην ἐκπονοῦντες, ἥντινα πρῶτος εὔρε Πύρριχος Κυδωνιάτης, Κρής τὸ γένος. *Pyrrichia* lusus et saltatio cum simulachro pugnæ, vel

equestris, Dioni πρύβις et ἱππασία, vel pedestris. Cujacius Observ. xiii. 10. Apud Apuleium l. x. Asini, pueri et puellæ Pyrricham saltant, dispositis ordinationibus decoros ambitus inerrantes, nunc in orbe rotarum flexuosi, &c. Vide locum. Dalec.

Prosam orationem, &c.] ‘Prosam orationem condere Pherecydes Syrius instituit,’ &c. Et v. 29. ‘Nec frandanda cive Cadmo, qui primus prosam orationem condere instituit:’ iisdem verbis eandem rem diversis locis, diversis auctoribus attribuit in eodem opere. Vide Salmas. pag. 840. b. 841. a.

Funeres Acastus] Romanis duplex sanus fuit, alterum in quo adhibebantur Indi et desultores, indictivum: alterum, in quo ludi tantum, Simpliciarium, quasi simplex. Sculiger in *Ausonium*.

Post cum Theseus in Isthmo] Legendum opinor, *Sisyphus in Isthmo*; non *Theseus*, auctore Pindari enarratore in argumento Isthmiorum. *Pintian*.

Pilam lusoriam] Lydos omnium primos pilæ, tesserarum, alexi lusum, institoriam cauponariamque artem invenisse, aureum item et argenteum minimum primos eudisse, scribit Rhod. xxi. 14. Dalec.

Gyges Lydius] Archetypum Tolestanum, *Cynges, luctus*, ut forte scribi posset, *Cynges Lyctius*, ab urbe Lyceto. *Pintian*.

Incentis in mari rubro] Navem primum a se inventam gloriatur apud Æschylum Prometheus: θαλασσοπλαγὰ δ’ οὕτως ἄλλος ἂντ’ ἐμοὶ ἡνόπτει εὖρε ναυτίλων ὀχήματα. *Mæret. Var. l. 11. Dalec.*

Jasonem] Jasonem pro quovis ditissimo rege dixit Plautus in *Pseud.* ‘atque adeo ut frumento affluam, Ut civitas mihi nomen commutet, meque ut prædicet Lenone ex Ballione regem Iasonem.’ *Idem*.

Thucydides] Φαίνεται δὲ, inquit, καὶ Σαμίους Ἀμεινοκλῆς Κορίνθιος ναυπηγὸς

ναὺς ποιήσας τέτταρας. Dalec.

Cyprii] Coreyræi interpreti Thucydidis: cuius opinionem utcumque asserit τοῦ Κερκυρίου appellatio. Turu. xxix. 18. *Idem*.

Vela Icarus] Hoc Dædalo tribuit Pausanias in Bæoticis. *Idem*.

Hippagum Samii aut Pericles Athenienses] Ambo exemplaria, *Hippagum Damias, aut Pericles Atheniensis*. Hippagines has vocat Festus, quibus equi velantur, quas, inquit, Græci *Hippagus* vocant. *Hippagogus* appellat Aristophanes ejusque expositores in comædia *Hippis*. Suidas quoque *Hippagogus*. Quid vero in hoc loco sibi velit Hermolaus, minime intelligo. *Pintian*.

Rostra addidit Piseus. Tyrreni anchoran. Eupalamus eandem bidentem: *Anacharsis Hippagones, &c.*] Præposita punctorum interlocutio et lectionem, et sensum et rerum fidem depravavit, nonnullosque nostræ ætatis doctos alioqui viros in errorem invexit. Scribendum igitur sic: *Rostra addidit Piseus Tyrrenus, Anchoram Eupalamus. Eandem bidentem Anacharsis*. De Piseo enim Tyrrenio hoc ipso capite supra Plinius. Bicipitem autem anchoram ab Anacharsis inventam, auctor est Strabo lib. vii. *Pintian*. Vide Rhodig. xviii. 24.

Harpagones et manus Pericles Atheniensis] Si sic legatur, duas res esse quispiam putabit, cum una tantum sit. Curtius lib. iv. ‘Omnia belli apparatu strepunt. Ferreæ quoque manus, (harpagones vocant,) quas operibus hostium injicerent, corvique, et alia tuendis urbibus excogitata præparabantur.’ Proinde lego hic, *Harpagones aut manus*. *Pintian*.

Classe princeps depugnavit Minos] Iis viribus, auctore Arist. lib. ii. de Repub. insulas partim subegit, partim, oppidis conditis, populosas, et frequentes reddidit: ad extremumque cum Sicilia bellum intulisset, ad Camicum oppidum, cui imperabat

Cocalus Dædali filius, *dolo interfectus est*, ἐδόλοφονήθη. Victorius ex Strabone et Stephano XVI. 18. *Dalec.*

CAP. LVII. *In quo primus gentium consensus.*

CAP. LVIII. *De literis antiquis.*

CAP. LIX. *Quando primum tonsores Romæ.*

In Italiam ex Sicilia] Antea, ut apud Nonium Sisennas ait, immissa barba, id est, demissa, populus fuit. Vide Gell. III. 4. An. -Hot. *παγωνία. Dalec.*

Varro] XI. 11. *Idem.*

Primus omnium radi quotidie instituit Africanus] Eum, qui primus Athenis radi se passus est, per ludibrium Κόρσην vocatum fuisse Chrysippus scripsit. Hadrian. Jun. de Coma Alexi: Τί γὰρ αἱ τρίχες λυποῦσιν ὑμᾶς πρὸς θεῶν, δι' ὧς ἀνὴρ ἕκαστος ὑμῶν φάλνεται; Adductis ante Romam e Sicilia tonsoribus, juvenibus mos fuit barbam radere, et comam tondere: ad annum usque 40. postea vero minime. Alex. ab Alex. v. 18. *Id.*

CAP. LX. *Quando primum horologia.*

Post aliquot annos adjectus est et meridies accenso consulum id pronunciante, cum Curio, &c.] Florianus Senticensis, vir eruditissimus et antiquitatum Hispaniæ illustrator, alio modo legendum censet. Subjiciam autem ejus verba ex epistola quam ad me misit nono ferme ab hinc anno. Mitto, inquit, ad te pro hoc beneficio vicem ultimi capitis septimi libri historiæ naturalis emendationem, ubi cum de horologiis Romanis Plinius agat, statim a principio sic legitur: *Post aliquot annos adjectus est et meridies accenso consulum id pronunciante, cum Curio, &c.* In Gottico meo codice particulæ illæ, *id pronunciante*, non reperiuntur, sed tota dictio sic legitur: *Post aliquot annos adjectus est meridies a Cæso consule, dum ad Curiam inter rostru et Græcostasin prospexisset talem solis umbram e columna ærea qualem carcerem inclinato sidere supremum*

Delpi. et Var. Clus.

medontavit. Hactenus Gottica lectio: in ultimis voculis duntaxat mendosa, sed ex qua veram facile elicias, sic videlicet: *Post aliquot annos adjectus est et meridies a Cæsone consule, dum ad curiam inter rostra et Græcostasin prospexisset talem solis umbram e columna ærea, qualem ad carcerem inclinato sidere supremum medio notavit*, hoc est, in puncto medio quod esset inter umbras ad ortum et ad occasum supremum notavit solis sidus, id est, altissimum, et maxime sublime, quo tempore est meridies ubique. Cæterum Cæso Consul, de quo nunc agitur, is videtur esse, qui et T. Quintius Cæso dictus sit, C. Sulpitii Potiti collega, quorum magistratus in annum incidit Urbis conditæ, ccciv. non cccclxxvii. ut Plinii habet corruptus calculus, qui fuerit ante Christum natum annus cccxlv. Nam Cæsones alii consules fuerunt per plures: sed is primus Cæso post leges xii. tabulis scriptas. Infra etiam: *Nec congruebant ad horas ejus lineæ, paruerunt tamen ei annis undecim, &c.* Tu ex codice Gottico annis undecentum scribe. Quæ lectio vel hoc uno verior est, quod a Messalæ consulatu, quando horologium deportatum est, adusque consulatum Q. Martii Philippi, anni interfuerunt septem et septuaginta. Id quod in Cassiodori libello de Consulibus liquida computatione reperias. Gessit autem Philippus censuram annos aliquot post consulatum, ut jam tanto annorum interstitio natus esse non potuerit Valerio Messalæ consule: quod oportebat si non plus annis undecim censor fuit post Messalæ consulatum, ut habet impressa lectio Pliniana. Quæ tu omnia in Annotationibus tuis repones cum honorifica nostri mentione, qui tuus est candor, ut dum te noverit posteritas, noscant et juvenes amicos quibus cum vixeris, non omnino indiligentes. Quod si hæc forte plauerint, habebis et alia plurima et

Plinius.

14 Y

docta pariter et jucunda. Vale. *Pintian.*

Cum Curio inter Rostra et Græcostasin, &c.] Legend. quum ab Curia inter Rostra et Græcostasin prospexisset talem Solem. Accensus Consulum quum ab Curia Solem prospiciebat inter Rostra et Græcostasin, meridiem pronuntiabat. Salmas.

A columna ænea ad carcerem, &c.] Sic legend. a columna Mænia ad carcerem inclinato sidere supremam pronuntiavit: ita quum eundem Solem prospexerat a columna Mænia ad carcerem radios mittentem, quod fiebat in-

clinato sidere, tum Supremam pronuntiabat. Suprema igitur dicebatur ante Solis occasum. Idem pag. 649. a, b.

Princeps Romanis solarium, &c.] Sic lege: Princeps solarium horologium statuisse ante IIIdecim annos; id est, ante tredecim. L. Papirius Cursor consul fuit, et ædem Quirini dedicavit anno urbis quadringentesimo septuagesimo quinto. Idem ibid.

Aqua] Per Clepsydræ stillante: de cujus verbi notione vide Victorium xxii. 1. Dalec.

LIBER VIII.

CAP. I. *De animalibus terrestribus, elephantorum commendatio, et de sensu eorum.*

Quippe intellectus illis sermonis, &c.] Legend. Quippe intellectus illis sermonis patrii, et in priorum obedientia officii, eorum quæ didicere memoria, amoris et gloriæ voluptas: intellectus, inquit, illis sermonis patrii et officii in priorum obedientia, τοῦ καθήκοντος ἐν τῷ ὑπακούειν τοῖς πρεσβυτέροις. Priores ætate elephantos intelligit, quibus minores obedientiam præstant, officii intelligentes sunt in priorum obedientia. Salm. 305. b.

Intellectus illis sermonis patrii, et imperiorum obedientia, officiorumque, quæ didicere, memoria] Quid quæso dici potest expressius et elegantius? Est illis imperiorum obedientia, obsequium in rebus imperatis: legitima patiuntur imperia: accipiunt jussa et exsequuntur. Sive obedientiæ malis cum Chiffetiano, a quo non facile recedendum: est illis imperiorum obedientiæ memoria, meminerunt jussa et illis obsequi, meminerunt obedire imperiis. Dein, est cisdem officiorum, quæ didicere, memoria, id est, operarum, laborum, ministeriorum; quæ agere, præstare consueverunt, qua in re inseruire hominibus semel edocti sunt, pulchre callent. Tamen hæc displicent Salmasio. Imperiorum obedientia, inquit, vix est Latinum, nedum Plinianum. Ego vero qui magis id efferam Latine, non inuenio. At veteres libri, qui sanioris scripturæ retinentissimi sunt, in priorum obedientia. Quid ergo ex in priorum mitius et minore cum violentia fingi potest

quam imperiorum? Et tamen in manuscriptis suis sic lectum testis Gelenus. Commodius Salmasio: in priorum obedientia officii, eorum, quæ didicere memoria; et explicat illis esse intellectum officii in obedientia priorum; quod sit, minores obedientiam præstare ætate prioribus. Quid potest esse distortius? Posse et legi ait officium; et hanc pulcherrimam emendationem vocat ad Solin. p. 305. Judicet lector. Gronov.

Amilo] Dion ait pergere πρὸς ὕδαρ ἀέλvaov, perennem aquam. Vetusti codices habent Annulo, quæ vox a Græca ἀέλvaos fortassis depravata est. Rhodig. x. 18. Primus ex Europæ regibus Indis victis elephantos Alexander habuit: plurimos Antigonus: multos Pyrrhus in prælio captos superato Demetrio, quos Romanis objecit. Idem Rhod. xxii. 20. Dalec.

Atque ita salutato sidere in silvas reverti] Id est, salutata luna. Salmas. p. 306. a.

CAP. II. *Quando primum juncti.*

Arma jacere non auferentibus ventis] Velut quadam prælusione, more pilæ priorum et ventilatorum, ea quæ emisserant, ut scribit Quintilianus lib. x. ita librantium, ut venire in manus viderentur, et qua juberent, decurrere. Rhodig. c. 8. Vide quæ adnotata sunt infra ad finem lib. xxxvi. Dalec.

Aut lasciviente pyrrhiche colludere] Est autem πῦρρῑχη saltationis genus Cretensibus imprimis familiare. Gelen.

CAP. III. *De docilitate eorum.*

Funibus subire] Apud Labeonem.

Jurisconsultum his verbis: *Si per catadromum serpens curreret*, finis protensus intelligitur, per quem histrio-nes ac etiam elephantī ingrederentur ac currerent. Apud Suetonium, in Nerone, notissimus eques Romanus, elephantō supersedens, per catadromum decurrit. Brod. iii. 6. Dalec.

Cornua] Varro quoque de Ling. Lat. lib. vi. esse cornua putavit. Qua de re infra ad c. 10. *Idem*.

Dentes] Juvenalis Sat. xi. 'Dentibus ex illis, quos mittit porta Syenes, Et Mauri celeres, et Mauro obscurior Indus, Et quos deposnit Nabathæo bellua saltu, Jam nimios, capitique graves.' *Idem*.

CAP. IV. *De clementia eorum, et quod pericula sua intelligant, et de tigridis truculentia.*

Mirum in plerisque animalium, &c.] Lege: *Mirum in plerisque animalium scire quare petantur, sed et fere cuncta quid caveant.* Vide Salmas. p. 306. b.

Iras proflare, nec calcare, sed erutum proximo tradere] Constantius Fanensis non *erutum* hic, sed *cretum*, scribit, sensum Plinianis verbis accommodans parum, ut sentio, congruentem, cum tamen et Romana et cætera impressa exemplaria, Salmanticensis item codex, *erutum* habeant. Hermolaus quoque *erutum*: propius veram lectionem, sed sensu inepto et falso. Apogr. Tolet. eximie hic, ut in plerisque omnibus, *derutum* agnoscit. Petendusque est sensus horum verborum ab Æliano, libro de Natura Animalium primo, ubi de Elephantis ad hunc modum disserit: 'Tum etiam sagacissime odorantur, tum acerrimis sensibus existunt, tum vero ex his partim antegredientes, partim subsequentes ordinati eunt. Atque horum primus narium sagacitate herbam, ante pedes suos positam, sentiens humanis vestigiis esse transitam, eam evellit, et ei qui a tergo proximus odorandam tradit. Is rursus alteri quā post eum stat, ac dein-

ceps per omnium quasi manus sagaciter contrectatur, quoad ad illum ipsum qui extremum agmen ducit, perventum fuerit. Is simul ac olfecerit, barritum vastum edens, quasi signum ad fugam dat.' *Pintian*.

Nudorum quidem pedum] Sed calcis tectorum, qui efflatum humani corporis impediunt. Dalec.

CAP. V. *De intellectu et memoria eorum.*

Novere ea] Cognomina. Dalec.

Mas quinquennis] Aristot. Histor. vi. 27. non nisi post vigesimum annum coire, aut gignere tradit. *Idem*.

Initur autem biennio] Scribendum videtur, *Initur a triennio*, hoc est, post triennium exactum, ex Aristot. Hist. Animal. v. 13. 'Coitum,' inquit, 'triennio interposito repetit.' Nec me fugit in Solino *biennio* etiam legi. *Pintian*.

Cum Bocchus rex] Seneca de Brevit. Vitæ, c. 13. Dalec.

CAP. VI. *Quando primum in Italia.*

Elephantos Italia primum vidit] Manium Curium Dentatum victis Pyrrho, Sabinis, Samnitibus primum in triumpho elephantos duxisse scribit Seneca de Brevit. Vitæ, cap. 13. *Idem*.

In Lucanis visos] Varro de Ling. Lat. lib. vi. nec a Libya, nec a Lucania dietos putat, sed a luce, quod longe relucebant propter inauratos regios clypeos, quib. turres eorum ornatae fuerunt. *Idem*.

Victoria L. Metelli Pontificis] Hanc ob causam in multis denariis antiquis, Metellorum gestas res indicantibus, nunc elephas unicus impressus fuit, nunc ad currum juncti duo, cum Imperatore stante, quem coronat victoria, nunc sub biga, cui insidet Imperator, Elephantī caput. Ursinus 38. *Idem*.

Centum quadraginta duo fuere] Adde ex utroque exemplari: *Aut ut quidam, centum quadraginta.* Sic capite sequenti: 'Pugnare in circo xx.

aut, ut quidam tradunt, XVII.' Verum de numero horum elephantorum parum sibi auctores constant. Livius, in Epitome libri decimi noni, CXX. fuisse tradit; L. Florus, libro secundo, centum circiter asserit. Paulus Orosius lib. IV. CIV. Entropius CXXX. Seneca de Brevitate Vitæ CXX. cum Livio. *Pintian.*

CAP. VII. *Pugnæ corum.*

Dimicare inter se cõgisset] Val. IX. 2. *Dalec.*

Ædilitate curuli] Scenam in iis ludis magnam picturæ admirationem habuisse traditur infra XXXV. 4. *Idem.*

Pugnare in circo XX. aut ut quidam tradunt, XVII.] Scribo, *Aut ut quidam tradunt, XVIII.* Seneca in libro de Brevitate Vitæ: 'Num et Pompeium primum in circo elephantorum duodeviginti pugnam edidisse, commissis more prælii noxiis hominibus, ad ullam rem bonam pertinet?' *Pintian.*

Pugnare et Cæsari dictatori] In denarii antiqui altera parte cusa sunt flaminis dialis insignia, alhogalerus, secespita, aspergillum, sympulum, in altera elephantus serpentem obiterens cum his literis: CAESAR; nempe ad ostendendum et celebrandum spectaculum id elephantorum. *Dalec.*

In consummatione gladiatorum] Absoluto et consummato gladiatorio munere, sine gladiatorii spectaculi, velut corollarium ad concludendos finendosque ludos. Rhodigin. tamen XI. II. exponit adversus gladiatores jam consummatos, emeritos, rude donatos, manumissos, longa digladiandi consuetudine confirmatos, et animosiores, qui præmiorum magnitudine interdum in harenam et ludorum certamina revocabantur. Ego vero intelligendum arbitror simplicius, singulos elephantos dimicasse, cum gladiatores pugnare desiissent. Vide Turn. XXX. 33. Lips. Saturn. II. 16. *Idem.*

Occurrentia manu dimoveat] Turbam dimovere dicitur, qui viam sibi in turba manu facit. Malo legere: *in grege pecudum occurrentium, manu dimovet*; id est, cum grex pecudum occurrit, et conferta pecorum multitudine, manu dimovet, gregem scilicet: dimovetur grex aut turba cum in duas partes finditur viæ faciendæ. *Salmas. p. 307. a.*

Ac velut imperio ac ratione per vices subeunt] Ambo exemplaria scripta, et Romana, ac reliqua omnia excusa, non ac ratione habent, sed aut ratione: neutra mihi lectio satisfacit. Perspecto itaque diligentius loco, legendum arbitror: *Ac velut imperio auctorati, unus per vices subeunt.* Toletanum tamen Archetypum non subeunt, sed subeuntes, præfert. *Pintian.*

Hordei succo] Ptissana. *πισσάδην πρᾶβννται. Dalec.*

CAP. VIII. *Quomodo capiantur.*

Capiuntur autem in India] Aliam capiendi domandique rationem vide apud Strab. lib. XV. *Dalec.*

Antea domitandi gratia greges equitatu cogebant in convallē] Scribo contra omnia exemplaria, *Antea militandi gratia, reges equitatu cogebant in convallē.* Probant fere hanc correctionem verba, quæ infra habentur cap. 10. 'Domiti militant, et turres armatorum in hostes ferunt.' Est igitur increpatio morum: antea militandi gratia, nunc dentium, ad delitias. *Pintian.*

Cujus inclusos ripis fossisque fame domabant] Lego *euripis*, non *ripis*, ut capite præcedente: 'Qua de causa Cæsar dictator postea simile spectaculum editurus euripis arenam circumdedit.' *Idem.*

CAP. IX. *Quomodo domentur.*

Domantur autem rabidi fame et verberibus, elephantis aliis admotis] Iterum mihi cum Constantio Fanensi negotium est. Is in sua centuria, non elephantis aliis, legendum in Plinio affirmat, sed elephantarchis. Cui, ut

non assentiar, sunt causæ, tum quod omnis vetus et recens refragatur lectio, quod in superioribus his mentione facta rectoris non elephantarcham, sed rectorem appellavit: deinde quod sicut in captura mansueti adhibentur ad verberandos feros, ut proximo capite relatum est, et confirmant Aristoteles, Strabo, Ælianus, sic rationi consentaneum videtur, ut in domitura eadem utantur arte, qui illos mansuefaciunt. Accedit novissime Aristotelis auctoritas, qui eos ita domari prodit VI. 19. 'Elephantī,' inquit, 'ad coitum efferari solent, quam ob rem apud Indos his hand-quaquam initum permitti aiunt. Libidinis enim rabie agitati casus prosternunt male conditas, pluraque alia incommoda faciunt. Mitigari pabuli copia narrantur. Plagis etiam temperant, adductis aliis quibus ferire præcipiunt.' *Pintian.*

Elephantis aliis admotis] Arist. Hist. VI. 19. *Dalec.*

CAP. X. *De partu eorum et reliqua natura.*

Decem annis gestare in utero vulgus existimat] Plantus in Stichō: 'Audivi sæpe vulgo a multis dici, Solere elephantum gravidam perpetuos decem esse annos: ejus ex semine hæc certo esse fames.' *Dalec.*

Maxime odere murem] Sæm odisse, non murem, scribit Ælianus Hist. VII. 31. et XVI. 36. Plutarchus: Εἰκότως δὲ καὶ τῷ λέοντι πρὸς τὸν ἀλεκτρούνα, καὶ τῷ ἐλέφαντι πρὸς τὸν ὄν, μῖσος ἰσχυρὸν γεγενῆσθαι, καὶ τὸν φόβον. Deceptus est Plinius affinitate vocum ὄν et μῦς. *Constantinus Robertus.* Cæterum auctor sub finem præcedentis capituli suis quoque minimo stridore terreri scribit. *Dalec.*

Durissimum dorso tergus] Hinc Plauti locus in Milite: 'Hærens mens elephantī corio circumtectus est, non suo: Neque habet plus sapientiæ, quam lapis.' *Dalec.*

Dentibus ingens prætium] Cornua

esse, quos dentes vocant, multis rationibus probare conatur Pausanias, quas Rhodiginus repetit XIII. 18. Et Jubam ejusdem fuisse sententiæ supra cap. 3. attigit auctor. *Dal.* Contrarium sentit Ovid. ex Ponto IV. 'Et totum Numidæ sculptile dentis opus.' Vide sis Jacobi Palmerii Exercitationes nuper editas ad Pausaniæ Eliaca, p. 395. ubi prolixè hanc quæstionem tractat.

CAP. XI. *Ubi nascantur, et de discordia eorum et draconum.*

Tantæ magnitudinis, ut et ipsos circumflexu facili ambiant] Converte verba: *Tantæ magnitudinis et ipsos, ut circumplexu facili ambiant.* *Circumplexu* enim legunt, non *circumflexu*, ambo exemplaria: et sic esse legendum Plinius ipse paulo post ostendit, cum dicit: 'Victusque cornuens complexum elidit pondere.' Item pro verbo illo *facili*, in eisdem *faciunt* habetur, ut non absurde *fasceatim* pro *faciunt* substituere posses. *Pintian.*

Commoritur ea dimicatio, &c.] *Leg. Commorituris dimicatio vict. &c.* *Salm.*

CAP. XII. *De solertia animalium.*

Mira animalium pro se cuique, &c.] *Lege: Mira animalium pro se cuique solertia, ut hic una lacescendi tantam altitudinem difficultas draconi: itaque iter ad pabula speculatus, &c.* *Mira*, inquit, animalibus solertia in vitandis ac declinandis quæ contraria sunt, et sectandis quæ utilia; ut hæc in pugna elephantis et draconis, una difficultas draconi adoriendi ac lacescendi tantam altitudinem, quum animal sit per humum repens. Quid igitur facit ut hanc difficultatem evincat? *speculatur iter quo ad pabula eunt elephantes, ex alta arbore se injicit.* *Salmas.* 307. b. 308. a. *Mira animalium pro se cuique præcipua solertia est*] Adde particulam *que: præcipuaque solertia est*, ex eisdem: in Toletano tamen verba illa, *pro se cuique*, non leguntur. *Pintian.*

Ut iis una scandendi in tantam alti-

tudinem difficultas. Draco itaque] Idem exemplar non *Draco* præfert, sed *Draconi*. Totum ergo hoc cæsum aliter lego et interpungo: *Ut his una, scandendi in tantam altitudinem draconum; nam verbum difficultas, adjectivum, ut puto, sensum alioqui perspicuum conturbat, difficilemque reddit: posset etiam non absurde legi, Ut ex imo scandendi, &c. Idem.*

Itaque iter ad pabula speculatus] Exemplar Salmant. *Itaque ut tritum iter ad pabula speculatur. Commodior fortasse lectio sit: Itaque ut itantem ad pabula speculatur; ut lib. ix. de delphinis: 'Divo autem Augusto principe Lucrinum lacum invectus, pauperis ejusdem puerum ex Baiano Puteolos in ludum literarum itantem.'* *Idem.*

Itaque arborum aut rupium attritum, &c.] Lege, *arborem aut rupem adfrictui quarunt; arborem quærunt aut rupem cui se adfricare possint, ad dracones atterendos. Salmas. 308. a.*

Quam quis aliam tantæ discordiæ causam, &c.] Leg. *Qua quis aliam tantæ discordiæ causam attulerit, nisi naturam spectaculum sibi ac paria componentem? est et alia dimicationis hujus fama elephantis frigidissimum, &c. Natura, inquit, causa est tantæ discordiæ, quæ spectaculum sibi parat et paria componit: quam quis aliam causam attulerit? est alia tamen dimicationis hujus: aiunt elephantis frigidum esse sanguinem qui expetitur a draconibus. Salmas.*

Paria componentis] Apogr. Tolet. *componentem, non componentis.* Quod si admittimus, *naturam* scribendum habebimus, non *naturæ*; nam et Salmant. codex *natura* legit, non *naturæ*. Et in eodem ac Romana impressione, *spectaculum sibi ac paria habetur. Pintian.*

Quamobrem in amnes mersos, &c.] Lege: *Quamobrem in amnes mersos insidiari bibentibus, arctiusque illigata manu morsus in aurem defigere. Salm.*

p. 308. a. b.

CAP. XIII. *De draconibus.*

CAP. XIV. *De serpentibus maximis et bois.*

Megasthenes scribit] Apud Strabonem lib. xv. Oucsieritus refert apud Abisaram Indiæ regem duos fuisse dracones, alterum pedum 140. alterum 80. Nearchus autem visam viperam fœminam cubitorum sedecim. *Dal.*

Bogradam] Nunc *Megarada.* Vide Val. Max. lib. i. cap. ult. Liv. xxix. Decad. primi belli Punici. Nam Senecam non dubito huc spectasse lib. i. de Clement. cap. 25. his verbis: 'Lenis et privata perniciēs non solas urbes movet. Quod late furere cœpit, et omnes appetit, undique configitur. Serpentes parvulæ fallunt, nec publice consequuntur: ubi aliqua solitam mensuram transit, et in monstrum excrevit, ubi fontes potu infecit, et si afflavit, denrit, obteritque quacunque incessit, balistis petitur.' *Dal.*

Appellatæ boæ] Talis draco fuit, qui Lanuvii colebatur et aiebatur a virgine, memoratus a Plutarcho in Parallelis, et a Propertio iv. 8. signatus in vetusti denarii Romani altera parte, cum virgine cibum oblatura, canistro ad cingulum suspensio. *Idem.*

Aluntur primo bubuli lactis succo] Apogr. Tol. et Salm. non *primo*, sed *trimo*, agnoscit, hoc est triennio: quam recte, libera sit æstimatio. *Pintian.*

CAP. xv. *De Scythicis animalibus, et Septentrionalibus.*

Jubatos bisontes] Ælianus iv. 44. Bisontem describit, eumque unico tantum cornu armatum esse tradit. De iisdem eorumque venatione Pausanias in Phocicis. *Dalec.*

Vituli potius cervicē] Rangiferos his describit: cornutos equos ex antiquis scriptoribus nonnulli vocarunt. Strabo lib. xv. equos in India unicornes esse tradit ex Megasthene, et

cervi capite. *Dalec.*

Septentrio fert et equorum greges ferorum] Nascuntur et in Africæ vastis solitudinibus equi feri, quorum historiam, mores, naturam, venationem, capturam Joannes Leo suis de Africa libris diligenter exposuit. Medicinam ex iis vide infra xxviii. 13. Fert et India Æliano de Animal. xvi. 9. *Idem.*

Item notam in Scandinavia, &c.] Lege: *Item natam in Scandinavia insula, nec unquam visam in hac urbe, multis, &c.* Salmas. 232. b.

Labrum ei superius prægrande. Ob id retrograditur in pascendo, ne in priora tendens involvatur] Hæc verba non ad Machlin attinent, sed ad Alcem, si Solino credimus cap. 22. Itaque illuc transferri debent, ubi paulo ante de Alce agebatur. Legendum itaque hoc pacto: *Præterea Alcem, ni proceritas aurium et cervicis distinguat, jumento similem. Labrum ei superius prægrande, &c.* Pintian.

Quæ bonasus vocetur] Arist. Hist. ii. 1. vocat βόνασσον libro vero περὶ τῶν θαυμασίων ἀκουσµ. eam vocat βόλιθον item Hist. ix. 35. vocat et βόνασσον et μόναπον, quæ ultima vox est Pæoniæ incolarum. *Dalec.*

Reddentem in ea fimum, interdum et triumjugerum longitudine] Aristotelis, a quo locus hic tralatus est, verba sunt ex libro nono, cap. 45. de bonaso: 'Cum percussus est, fugit: nisi defatigatus, nunquam consistit: repugnat calcitrans, et proluviem alvi vel ad quatuor passus projiciens; quo præsidio facile nititur, et plerunque ita adurit, ut pili insectantium canum absumantur.' Ex his Aristotelis verbis planum fit, non trium apud Plinium legendum esse, sed quatuor. De cætero discrimen tralationis inter Plinium Theodorumque attulit ambiguitas verbi Græci *orgyla*: quod tum jugerum significat, tum etiam passum ulnamque. Plinio prior significatio magis placuit, Theodoro posterior.

Cui subscribunt, modo non sit mihi frandi inconditos et barbaros scriptores interdum citare, Albertus Magnus libro de Animalibus octavo, capite primo tractatus v. et Avicenna libro etiam octavo, capite septimo. A quibus in hac parte, quod cum bona Plinii venia dictum sit, magis sto, quam ab ipso Plinio, tanto alioqui inter illos Pliniumque interstitio, aut potius chaos. *Pintian.*

CAP. XVI. *De leonibus.*

Leoni præcipua generositas] Leones Porphyrys dictos vult παρὰ τὸ λάω, vel λεύσω, quod acerrimo sint visu: σμερδαλέους vocat Homerus ab oculis radiantibus; nam μέρδειν μαίρειν significat, *lucere, splendere.* *Dalec.*

Aut longius comitatur] Ne propius accedens odore crimen suum prodatur. *Idem.*

Semel autem edi partum] In Æsopi fabulis, læna vulpi glorianti multos se fœtus edere, unum respondit se tantum parere, sed leonem. Herod. lib. iii. et Gellius hanc fabulam in vulgus sparserunt. Apud Philostratum, ingens læna octo catulos in utero gestare comperta. Idem auctor scribit, lænam sex mensibus uterum ferre, parere ter, primum tres, post duos, ac unum postremo. Rhodigin. xxix. 9. *Idem.*

Ac per annos singulos uno minus, &c.] Legend. *ac per annos singulos minus ab uno sterilesce.* Salmas. p. 325. b.

Nec minus halitum] Hinc putant quidam vetulæ pudendum mœcidum jam ac fœtens a Martiale dici leonem, hoc versu: 'noli, noli, Barbam vellere mortuo leoni.' Ob hanc causam Catullo Cæssius 'leo' dicitur hoc versu: 'Cæssio veniam obvisus leoni.' Non, ut vulgo legunt, 'Cæsio.' Nam Græcis κάσσειν cucare est. Inde 'Cessale' privata et familiaris sella, Italis *Cesso*. Apud Plautum in Menæch. Leoninum cavum domus est in qua mulier habitat gravem halitum et virosum spirans: 'Etiam nunc

cōcedere audacter ab leonino cavo.' Dalec.

Ut si fugiendum sit, non in satieta-tem abeant] Cod. Tol. *Aut si fugiendum in satietate habeant*, eximie. Quidam scribunt: *Ut si fugiendum sit, non satietate habeant*. Quæ lectio, etsi non displicet, non tamen perinde atque superior placet, quam et Solinus confirmare videtur cap. 29. his verbis: 'Tum quod carnes justo amplius devoratas cum gravant, insertis in ora unguibus sponte protrahunt. Sane et cum fugiendum est in satietate, idem faciunt.' *Pintian*.

Quod plerique dentibus defecti repe-riantur] Aristoteles ix. 44. de leonibus loquens, 'Vivere,' ait, 'annos multos putantur: et quidem qui caput est claudus, dentes complures fractos habebat. Quo argumento quidam leonum vitam longam esse existimarunt: haud enim hoc accidere, nisi longo tempore potuisse.' Ex his Aristotelis verbis censeo hic scribendum, non *plerique*, sed *plerisque*: nec *defecti*, sed *defractis*. Idem.

Credit Libya intellectum pervenire ad eos precum] Locutio quidem hæc usitata Plinio, ut hoc ipso volumine, c. 36. 'Cerebro veneficium inesse Hispaniæ credunt,' et alias sæpe. Nihilominus subdubito nunc hoc loco non *Libya* scribi debeat, sed *Juba*: ut supra cap. 13. 'Id mirum, unde cristatos Juba crediderit.' Idem Solinus cap. 29. *Juba* in Plinio videtur legisse, non *Libya*. Sic enim ait, 'Γερμίας etiam mulieris nomen Jubæ libris comprehensum est, quæ obtestata occurrentes feras, impune rediit.' Hoc si recipimus, legendum erit paulo post, *audivit*, non *audiri*, ut ad eundem Jubam referatur. *Idem*.

Cæterisque imperantis] Scribe, *Ac cæteris imperitantis*, ex utroque exemplari; ut infra cap. 38. 'Quo gustato tanta illis vis est, ut cæteris quadrupedum imperitans illico spiret.' *Id*.

Quippe ubi etiam serpentes, &c.] Le-

gend. quippe ubi jam serpentes extrahi cantu, cogique in pœnam verum falsumne sit, ritu decreverit: an feræ mulceantur alloquiis variam opinionem esse dicit, ex ejusque ingenio vel casu: præsertim cum jam vita decreverit, verum falsumne sit, serpentes protrahi cantu et cogi in pœnam. *Vita decrevit, ὁ βίος κέκρικεν*, communis scilicet hominum consensus sanxit. *Salus*.

Extrahi cantu] Atque adeo rumpi. Virg. 'Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.' Ovidius: 'Vipe-reas rumpo et verbis et carmine fances.' Horatius: 'Caputque Marsa dissilire nænia.' Turn. xxx. 39. *Dal-*

Namque et has notas generosissimo cuique natura tribuit] Dicit generosissimo cuique animalium hujusmodi notas insitas a natura, quales leoni et equo. *Salmas*.

Immota ergo placidus, &c.] Lege: *immota ergo placido, clemens blandienti*. Dicit immotam esse caudam leoni placido, elementem autem blandienti. *Clemens cauda* quæ in leni et blando motu est, ἡ προσήρης. Et sic lege sequentia: *clemens blandienti quod rarum est, crebrior enim iracundia, cujus in principio terra verberatur, incremento terga, seu quodam incitamento flagellantur*. Idem.

Spernens tela diu se terrore solo, &c.] Lege: *Quod spernens tela diu se terrore solo tuetur, ac velut cogitat statum; tantum abest a timore, ut diu terrore se tueatur, ac terreat potius quam timeat: tantum vero abest a fugiendi voluntate, ut statum velut cogitet, ut de resistendo potius cogitet, quam de fugiendo*. 'Status' verbum pugnatorum: hinc 'statu dimovere,' 'statum componere': sic et 'cogitare secessum,' &c. Quod sequitur, sic lege: *Velut abscondens rem turpem loco. Dum sequitur, insiluit: saltu in fuga non utitur*. Idem.

Spernens tela diu se solo terrore tue-tur, ac velut cogi testatur] Salmasio ad

Solinum pag. 326. non magna in eo generositas videtur, quod *cogi* potest; multo minor, quod *cogi se testatur*; præterea *cogi* absolute positum in ea significatione, quæ ibi desideratur, vix Latine reperiri: natam autem sibi emendationem ex ipso ductu literarum: *ac velut cogitat statum*. Miror, quid tandem ei Latinum sit. *Velut cogi testatur*, est, parvula mora velut antestatur; nam ad eum morem vim factorum juris causa omnino alludit; quasi testes facit præsentis, se ad vim inferendam contumeliis non ferendis invitum adigi; non temere, non quasi promptum ad injurias prosilire. Quod etiam generosissimorum hominum et populorum est in bellis suscipiendis, aut propulsanda invadentium lascivia et temeritate. Ovid. Met. II. 'At pater omnipotens Superos testatus, et ipsum, Qui dederat currus, nisi opem ferat, omnia fato Interitura gravi.' Quid hoc aliud quam testatus se cogi? Apud eundem, lib. V. 'Quoniam, dixit, certamine vobis Supplicium meruisse parum est, maledictaque culpræ Additis, et non est patientia libera nobis; Ibimus in penas, et, qua vocat ira, sequemur.' Testatur se cogi, id est, testatur non esse sibi patientiam liberam. Nec vero eidem Salmasio aut Pintiano accedimus pro nec sano nec Pliniano delentibus quæ sequuntur: *cooriturque non tanquam vi coactus, sed tanquam amentie iratus*; sunt enim et hæc magnifica pariter et elegantia: tandem impetum facit, non ut metuens sibi, sed ut succensens stultitiæ lacerantium. Quid aliud apud Statium Juppiter Theb. lib. X. in Capaneo: 'ipse furentem Risit, et incussa sanctorum mole comarum, Quænam spes hominum tumidæ post prælia Phlegræ? Tunc etiam feriendus? ait.' Par exemplum Neriades ille apud Samuellem II. 2. Sed in Mss. est *cogiturque, et amentia*. Recte igitur sic, ut edi-

tur, restitutum est, nec potest quidquam propius vestigia veterum librorum reperiri. Gronov.

Amentie] Illorum, qui invadentes lacerant. Dalec.

Illa nobilior animi significatio] De leonum moribus et ingenio perquam multa Rhod. XIII. 8. et 19. *Idem*.

Insilit saltu] Theocritus in Hercule leonis interfectore, Idyll. XXV. *τηλοῦ δὲ μῆϊ πῆδησεν ἐφ' ὀρμῇ*. Dalec.

L. Sylla] Seneca de Brevit. Vitæ cap. 13: auctor est Syllam in Circo leones solutos dedisse, cum alioqui alligati darentur, ad conficiendos eos missis a Boccho rege jaculatoribus. *Idem*.

Cum dimicatum esset in Pharsaticis campis] An id verum sit, exquirat et pensat Victorius XVI. 3. qui et legendum putat apud Ciceronem Philippica II. 'Sequebatur rheda eum leonibus,' comites nequissimi, non 'leonibus.' Dalec.

Prodigio significante] Elegans graveque dictum Senecæ, magnis telis magna portenta feriri, fabula leonem non excipi. *Idem*. Et ostendere mansuetudinem] Plutarchus ἐν τοῖς πολιτικοῖς παραγγέλμασι tradit, eum leonem in castris habuisse σκευοφόρον, ideoque solum vertere coactum, quod ad tyrannidem adspirare id argumento foret. *Idem*.

Mentor Syracusanus in Syria leone obvio] Gellius V. 14. *Idem*.

Præcipuus votorum locus est] Sic vetustus Homeri scholiastes *δυστυχίας ἐπίτασις, καὶ σωτηρίας ἀπόγνωσις, εὐχῇ θεῶν*. Victor. XXVIII. 14. *Idem*.

CAP. XVII. De pantheris.

Servatum a dracone narrat] Ælianus id prolixè narrat VI. 63. de Animalibus. Dalec.

Cum essent expositi] *Χαμαιφίφεις, χαμῆεροι*: qui hos tollit et educat, inventor est, ac nutricius. Inventi enim proprie dicuntur. *Idem*.

Panthera et tigris] Inde tigrinæ et pantherinæ menses, XIII. 15. Apud

Plautum in Epidico, cum Epidicus dixisset varie se valuisse, festive respondit Thesprio: 'qui varie valent, Caprigenum hominum non placet mihi, neque pantherinum genus.' *Idem.*

Odore earum mire sollicitari] Vide Theophr. Causs. 5. et 26. *Idem.*

Senatusconsultum fuit vetus, ne liceret Africanas in Italiam advehere] Ibi enim per Africanas solas pantheras intelligit. *Salmas. Hist. Aug. 371. b.*

Cn. Aufidius Tribunus plebis] Cnei Aufidii civis Romani, oculis capti, qui cum eorum sensu careret, ne atrum ab albo posset discernere, videbat tamen in literis, et Græcam historiam scribebat, meminit Cicero Tuscul. lib. iv. Victorius III. 20. *Dalec.*

CAP. XVIII. *De tigridis natura, et camelis, et camelopardali, et quando primum visa Romæ.*

Velocitatis tremendæ, et maxime cognitæ, &c.] Sic interpunge: *velocitatis tremendæ et maxime cognitæ dum capitur totus ejus fatus qui semper numerosus est. Ab insidiante rapitur equo quam maxime pernici, atque in recentes subinde transfertur.* *Salmas. De tigris loquitur. p. 210. b.*

Ocyor acta remeat] Remittit, non remeat, præfert exemplar Toletanum: hoc est, restituit, reponitque catulum in cubili. *Pintian.*

Camelos inter armenta pascit Oriens] Artemidorus primo Onirocriticōn, ex Euxeni sententia in Eroticis, Camelos dictos vult, quasi καμήλους, ὅτι βαδίζοντες μέσους τοὺς μήρους κάμπουσιν. *Rhodie. VII. 18. Dalec. Camelos inter armenta pascit Oriens, &c.]* Lege: *Camelos inter armenta pascit Oriens, quorum duo genera, Bactrianæ et Arabicæ. Et mox, illæ bina habent tubera in dorso, hæ singula.* *Salmas. 986. a.*

Quod illi bina habent tubera in dorso] Διτύλους et δικύρτους Græci vocant. *Hesychio, τύλοι, ὑχθώδεις, ἐπαναστάσεις, καὶ τὰ τῶν ἀχθοφόρων ἐπὶ τῶν ὤμων τυλώματα.* De iis *Diodor. Bib-*

lioth. lib. III. πλεῖστα δὲ καὶ διαφορώτατα γένη καμήλων τρέφει, τῶν δὲ ψιλῶν, καὶ δασέων, καὶ διπλοῦν ἀνατετακῶτων τὸ κατὰ τὴν ῥάχιν κύρτωμα, καὶ διὰ τοῦτο διτύλων ὀνομαζομένων. Dalec.

Omnes autem jumentorum in iis terris, &c.] Legend. Omnes aut jumentorum ministeriis dorso funguntur, aut vicem equitatus in præliis, his velocitatis ut equis, sed suæ cuique mensuræ, sicut vires. Vide Salmas. pag. 987. a.

Utcunque rabiem et ipsi sentiunt] Lege, *Utcunque rabiem et ipsæ sentiunt.* *Plinius genere fæminino 'Camelos' ubique vocavit, ut testantur libri veteres. Sic etiam Græci τὰς Καμήλους dicunt. Salmas. 986. a.*

Camelopardalis] Varro de Ling. Lat. 'Camelus suo nomine Syriaco in Latinum venit: ut Alexandria camelopardalis nuper adducta, quod erat figura ut camelus, maculis, ut panthera (vulgo Giraffe).' Eam Dion accuratissime descripsit lib. XLIII. περὶ δὲ τῆς καμηλοπαρδάλεως ὀνομασμένης λέγεται, ὅτι τότε πρῶτον εἰς τὴν Ῥώμην εἰσέχθη, καὶ πᾶσιν ὑπεδείχθη. *Heliodorus Æthiopicōn x. Solin. c. 33. Horat. 'Diversum confusa genus panthera camelo.' Politianus Miscell. cap. 3. Dalec.*

CAP. XIX. *De chao et cepho.*

Chaum] Fortassis Thoën: vulgo lupum cervarium: qui Gennetani nostram esse putant verisimiliora loqui videntur. Alii sic dictas putant zibetas, sive catos zibetas. *Dalec.*

Cephos] Strabo lib. xv. κέπων vocat, esseque tradit facie Satyro similem, cætera inter ursum et canem, et in Æthiopia nasci: semivulpem nunc appellant. *Idem.*

CAP. XX. *De rhinocerote.*

Rhinoceros] Pausanias Æthiopicum taurum esse putat, ac super cornu, quod in nare prominet, alterum habere, sed exiguum. Rhinocerota et Hippopotamum Romæ primum visos Dion scribit, Augusto triumphante de Cleopatra. *Martial. III. 22. 'Nam-*

que gravem cornu gemino sic extulit ursum, Jactat ut impositas taurus ad astra pilas.' Vide Politian. Miscell. cap. 56. *Dalec.*

CAP. XXI. *De lyncibus, et sphingibus, et crocutis, cercopithecis, Indicis bubus, leucrocotis, eale, tauris Æthiopix, mantichora, monocerote, catoblepa, basilisco.*

Crocotas, velut ex cane, &c.] Leg. *Crocottus velut ex cane lupoque conceptas, &c.* Mens Plinii est, *crocottus* mixtam ex lupo et cane formam habere, quasi horum duorum animalium mixto semine conceptæ essent. *Salmas.* pag. 337. a.

Indicos bove unicornes tricornesque] Scribendum puto : *Indi equos unicornes, tricornesque*; nam dictionem *boves* adjectitiam putamus; paulo enim post, *boves Indicos* reddit. De equis autem Indicis, Strabo l. xv. 'Equos ubi unicornes esse, cervinis capitibus,' &c. *Pintian.*

Leucrocutam pernicissimam feram] Quid si legas *Leocrocutum*, quasi compactam ex leone et crocuta; sequitur enim, 'collo, cauda, pectore leoninis.' *Idem.*

Cruribus cervinis] Scribo, *Clunibus cervinis*, ex utroque exemplari, et item Solino cap. 53. astipulante etiam Romana impressione. *Idem.*

Tauros silvestres majores agrestibus] Potiorem lectionem ducimus, *Aggregibus*; aut si mavis, *congregibus*, quam *agrestibus*; nam differentiam inter silvestres et agrestes tauros non satis intelligo. *Idem.*

Velocitate ante omnes] *Ante aves*, non *ante omnes*, legendum colligitur ex Solino cap. 53. si castigatiora ipse, quam nos, nactus est exemplaria. Alioqui quantum fidei homini habeamus, supra testati sumus. *Idem.*

Mantichorum] Pansanias in *Bœotici* vocat *Martioram*: Philostratus in Apollonio, *Martichoram*. *Idem* Ctesias, e quo Plinius hanc fabulam ad verbum sumpsit, vanissimus homo,

Pygmæos, Steganopodas, Pegasos, Sphinges impudenti mendacio posteritati tradidit. *Brod.* v. 24. *Dalec.*

Unicornes] Unicornes et Asini Indici et Oryges, infra xi. 46. ad quem locum septem animalium genera unico armata cornu adnotavimus. *Idem.*

Asin] Quidam eam esse volunt e qua fit moschus, suavissimum et pretiosissimum odoriamentum: vulgo *Chat de Musc.* *Idem.*

Catoblepas] Eadem de Gorgone animante prodit Athenæus sub finem lib. v. *Idem.*

XII. non amplius digitorum] *Ætio παλαιστῶν τριῶν*, quod cum Plinio convenit. *Idem.*

Sibilo omnes fugat serpentes] Similis *ἱερὸς ὄφις* in Asia, cujus meminit Arist. *περὶ θανῆας. ἀκουσμ.* Vide infra xxiii. 4. *Idem.*

Sed celsus et erectus in medio incedens] Legend. *Sed celsus et erectus medio incedens*; id est, media parte; scribit enim Plinius basiliscum media parte corporis serpere, media erectum et celsum incedere. *Salmas.* pag. 371. b. Et circa finem lege: *inferciunt eas cavernis*; per vim scilicet eas infulciunt intrare nolentes: vulgo legitur *injiciunt*. *Salmas.* pagina 372. a.

Injiciunt eas cavernis, facile cognitissola tube] Apogr. Tolet. *Facile cognitissoli tabe*: eximie. Solinus cap. 29. 'Nec hominum tantum aliorumve animalium exitio datum, sed terræ quoque ipsius, quam polluit, et exurit, ubicunque ferale sortitus receptaculum.' *Pintian.* *Injiciunt eas cavernis, facile cog.]* Injiciunt eas, mustelas scil. regiæ cupiditatis mercenarii ministri. Alioqui mihi non fit verisimile, mustelam esse adeo nocendi avidam, ut ultro latebras basilisci pervestiget, et vel cum certa sua perniciæ tam dirum monstrum lacescere non dubitet. *Gelen.*

CAP. XXII. *De lupis.*

Vocemque homini] Virgil. *Bucolicis*:

‘vox quoque Mærim Jam fugit ipsa : lupi Mærim videre priores.’ Vide proverbium, Lupus in fabula. *Dalec.*

Homines in Lupos verti] Animi is morbus est, ac melancholiæ genus, quod *λυκανθρωπίαν* medici vocant. Aët. xi. 6. Arabes Charab. Avicen. i. 3. *Idem.*

Versipelles] Plautus in Amphitr. de Jove in Amphitruonem mutato : ‘Ita versipellenti se facit, quando lubet.’ *Idem.*

Auctores Græciæ] Vide Pausaniam initio lib. ix. *Dalec.*

Tradit Arcadas scribere] Plautus in Amphitruone : ‘Nam verum est, quod olim est auditum Fabularier, mutatos Anticos in Arcadia homines : Et sævas belluas mansitasse, nec unquam denuo parentibus Cognitos.’ Videatur et Pollet. Hist. For. Rom. lib. ii. in fine. *Idem.*

Demænetum Parrhasium] Demarchum vocat Pausanias in Eliacis, narratque Olympiæ statuam ei positam cum hac inscriptione : ‘Dinytta genitus Demarchus dedicat hancce Effigiem, Arcadico Parrhasius genere.’ *Idem.*

Restitutum Athleticæ, &c. victoremque Olympia, &c.] Sic Horatius : ‘Magna coronari quis victor Olympia.’ et Athleticæ est τῇ Ἀθλητικῇ. *Gelen.*

Inter auguria ad dexteram comneantium] Lupum ad dexteram euntem ore pleno, fœlicissima promittere aiunt. Prodigiousum fuit Lupos in Capitolio vidisse. Lupus ingressus castra, et obviis laceratis egressus incolumis, exitum Romanis portendit insigne. Lupi in foro visi incolumes evaserunt. Id significavit armis oppressam iri patriam. In Africa lupi metas, quibus ager designabatur, dissipantes, ne colonia deduceretur effecere, Alex. ab Alex. v. 13. et Jul. Obseq. de Prodig. *Dalec.*

CAP. XXIII. De serpentibus.

Quod ad serpentes attinet, &c.] Leg.

Quod ad serpentes attinet, vulgatum est eolorem ejus plerasque terræ habere in qua occultentur : pleræque serpentium ejus terræ in qua delitescent colorem præferunt, inter eas maxime hammodytes. *Salmas.* 343. h. Quod ad serpentes attinet, vulgatum est colorem plerosque terræ habere, qua occultentur] Ambo codices ad veram lectionem propius accedentes, sic habent : Quod ad serpentes attinet, vulgatum est colorem ejus plerasque terras habere in qua occultentur. Unam tantum literam si mutaveris, et terræ pro terras scribas, verissimam elicies scripturam : docente id Nicandro in Theriacis, tradente accidere, quod hic prodit Plinius, serpentibus sepe doni et sepi. Scribit hoc ipsum et Oppianus de leporibus Cynegeticôn quarto. *Pint.*

Plerosque terræ, &c.] Præsertim Sepa et Sepedona. Nicander in Theriacis. *Dalec.*

Nullo ictus remedio] Eadem de causa imagine aspidis reges Ægyptii diadema ornabant, vim principatus invictam significantes. Gignuntur interdum quinque cubitorum aspides, atri ut plurimum coloris, nonnunquam cinerei, aliquando fulvi. *Rhodig.* xxv. 31. Somniculosam aspidem Sisenna vocat, quoniam lethalem somnum morsu affert, et, ut inquit Plutarch. *κάρου ὑπνώδης, καὶ καταφοράν.* Idem auctor xxvii. 14. *Idem.*

Eosque non in fronte ex adverso cernere, &c.] Lege : Eosque non in fronte, ne adverso cernere, sed in temporibus : adverso pro adversum. *Salmas.* p. 344. a.

Itaque excitatur sapius auditu quam visu] Lege, Itaque ex auditu sentit citius quam visu. Solinus ait, citius audire quam aspicere. *Salmas.* 344. a, b. priora sequentis capitis cum præcedenti conjungit.

CAP. XXIV. De ichneumone.

Habet deinde internecinum bellum] Verbum habet supervacaneum est, ex utroque exemplari : repetendum enim

verbum *dedit*, quod paulo ante præcessit: ut sit, *dedit* deinde internecionum bellum, &c. *Pintian*.

CAP. XXV. *De crocodilo, et scinco, et hippopotamo.*

Crocodilum] *Crocodili ἀπὸ τοῦ δειλαίνεσθαι* omnes dicuntur, marini quidem, τὰς κρόκας, nempe litorum vel lapides, vel testas, nam ad terræ contactum expavescunt: terrestres vero τὸν κρόκον nam quamvis mel valde appetant, alvearia tamen illita croconon attingunt. *Rhodig. xv. 21. Dalec.*

Unum hoc animal terrestre, &c.] *Leg. Unum hoc animal terrestre linguae usu caret: unum superiore mobili maxilla imprimit morsum alias horribilem pectinatim stipante se dentium serie. Salm. p. 442. a, b.*

Parit ova, quanta anseres] *Lege, Parit ova quanta anseris. Idem, 442. b.*

Noctes in aqua teporis utrunque ratione] *Lege, Noctes in aqua teporis utique ratione. Idem 443. a.*

Hunc saturum cibo piscium] *Aristot. Hist. ix. 6. et lib. περὶ θαύμας. ἀκονσµ. Dalec.*

Quin et gens hominum est huic bellæ adversa] *Scribendum reor, Quin et genus hominum est huic bellæ adversum. Nec sum oblitus Virgiliani carminis in Æn. viii. 'Gensque virum truncis et duro robore nata.' Permissum illud poëtis fuerit, qui muscarum et apum gentem appellant: non ideo et oratoribus. Denique Plinius ipse paulo post ostendit, quomodo hic locus sit legendus, cum dicit: 'Olfactuque ejus generis hominum, ut Psyllorum, serpentes fugantur.' *Pintian. Quin et gens hominum est huic, &c.*] *Lege: Quin et gens hominum est huic bellæ adversa in ipso Nilo a Tentyris insula in qua habitat appellata. Salm. 147. b.**

Tentyritæ] *Vide Senecam Quæst. Natur. iv. 2. et infr. xxviii. 3. ubi scriptum Tentyri, sed perperam. Vide Strabonem Geograph. lib. ultimo, et*

Ælium Histor. Animal. x. 21. Dalec.

Mensura eorum parva, &c.] *Sic legend. Mensura eorum parva, sed presentia animi in hoc tanto ausu mira. Salmas. p. 453. a.*

Impenetrabilis] *Idem scribit auctor Historiæ Africanæ de corio animalis, quod Lant, aut Dant vocant. Dalec.*

Depascitur segetes, destinatione, &c.] *Legend. Depascitur segetes, destinatione ante, ut ferunt, determinatas, indidem et ex agro ferentibus vestigiis: determinat ante ac destinat segetes quas depasturns est indidem, id est, ex eo loco ipso segetis, et ex agro ferentibus vestigiis. Salmas. p. 456. b.*

CAP. XXVI. *Quis primus Romæ hippopotamum et crocodilos ostendit: et medicinæ ab animalibus repertæ.*

Exit in litus, recentes harundinum cæsuras speculatus, &c.] *Legend. Exit in litus recenti harundinum cæsura speculatum, atque ubi acutissimam ridet stirpem, imprimens corpus renam quandam in crure vulnerat: recenti harundinum cæsura, id est, cum recens cæsæ sunt harundines, exit in litus speculatum, atque ubi videt acutissimam stirpem, ibi corpus imprimit. Salmas. 456. b.*

CAP. XXVII. *Quæ animalia quas herbas ostenderunt, cervi, lucerti, hirundines, testudines, mustela, ciconia, aper, anguis, draco, panthera, elephas, ursi, palumbes, columbæ, grues, corvus.*

Dictamnium herbam extrahendis sagittis cervi monstravere, percussi eo telo, pastuque ejus herbæ ejecto] *Hæc sunt corruptissima, nec sensum habent. Scribe, Dictamnium herbam extrahendis sagittis cervi monstravere percussi telo, pastu ejus herbæ ejecto. Salm. 224.*

Cervi monstravere] *Idem repetit xxv. 8. At Valerius lib. i. cap. ult. et Arist. Hist. ix. 6. id capris tribuunt: auctor vero libri τῶν θαύμας.*

ἄκουσμ. capris. Dioscorides et Virgilius capris: 'non illa feris incognita capris Gramina, cum tergo volucres hæserē sagittæ.' Dalec.

Testudo cunitæ] Idem scribitur et xx. 16. et ab Arist. Hist. ix. 6. et in lib. τῶν θανµασ. ἄκουσμ. Idem.

Mustela rutæ in murium venatu] Aristoteles ix. 6. 'Mustela, quoties cum serpente dimicatura est, rutam comedit: odor enim ejus herbæ infestus serpentibus est.' Ex quibus Aristotelis verbis videtur legendum hic non murium, sed anguium. Certe Romana exemplaria sic habent. Alioqui scribi posset, non in murium venatu, sed in murium venantes: aut in murium venatores, ut sic Plinius vertat Latine, quos citato loco Aristoteles 'myotheras' appellat: 'Quin et mustela,' inquit, 'prudenter capere aves videtur: jugulat enim quas cepit, ut lupus ovem. Serpentem quoque impugnat: eum præcipue qui mures venatur; videlicet ea causa, quia etiam ipsa mures persequitur.' Hæc Aristoteles. Præterea quæ potest esse dimicatio mustelæ cum muribus, serpentes quoque debellanti? Sed ut ad priorem castigationem redeam, si rutæ legas, sensum obscurabis; nam ambiguum erit, pastu an frictione et contactu refoveat vires. Ob id quod sequitur, *Ciconia origano*, recte auferendi casu expressum est. Neque enim origani pastu ciconiæ et aliæ volucres medentur vulneribus in dimicatione acceptis, sed applicatu ejus herbæ ad plagam, auctore Arist. loco prædicto. Pintian.

Obtorpuere] Tardius et difficilius separantur. Dalec.

Pantheras perfricata carne, &c.] Legge: *Pantheras perfricatas carnes aconito, venenum id est, barbari venantur.* Salm. pag. 212. b.

Carne aconito] Παρδάλειον φάρμακον hoc vocat auctor libri τῶν θανµ. ἄκουσμ. a quo et sequentia de hominis stercore traduntur, sumpta tamen ex

Aristotele Hist. ix. 6. Cicero de Nat. Deor. lib. ii. Auditum est Pantheras, quæ in Barbaria venenata carne caperentur, remedium quoddam habere, hominis nempe excrementa. Vide infra xxvii. 2. Dalec.

Alioqui vivacitatis adeo lentæ, &c.] Leg. *Alias vivacitatis adeo lentæ ut ejectis interaneis diu pugnet.* Salmas. pag. 213. a.

Ursi] Plutarchus, de Animal. Prudentia, hoc remedio uti scribit ursos, cum sunt ἀσώδεις, id est, cum cibum fastidiunt, aversantur, et abhorrent: ἄλλως δ' ἀσώδης γενομένη, inquit, πρὸς τὰς μυρμηκίας τρέπεται, καὶ κάθεται προβάλλουσα λιπαρὰν καὶ μαλακὴν ἱκμάδι γλυκεῖα τὴν γλώσσαν, ἔχρῃς οὖ μύρμηκων ἐμπλέως γένηται καταπίνουσα δ' ὠφελεῖται. Cæterum fortassis aliquis suspicari possit esu fructus mandragoræ ursi τὴν ἄσπην nasci. Victorius xiii. 17. Vide infra ix. 6. Dalec.

Cervus herba cinare venenatis pubulis resistit] Scribe, herba cinaræ; sic Horatio, 'herba lapathi;' nam κίναρα dicitur Græce, non κινάρη. Salmas. pag. 225.

Palumbes, gracculi, merulæ, perdices, &c.] Lego: *Palumbes, gracculi, merulæ, lauri folio annum fastidium purgant: perdices, columbæ, &c.* Hinc namque Perdicium Helxine vocatur, quod ea comesa se perdices purgent, ut idem scribit xxii. 10. Dalec.

Siderite] Seride ex Colum. viii. 14. Ideoque Virg. Georg. i. inter segetum noxas cum memorasset improbos anseres, Strymoniasque grues, adjecit, 'et amaris intyba fibris.' Quæ radicum fibris terram defrugant, triticum angunt, et ausaribus expetitæ illos invitant. Turn. xxvii. 35. Idem.

CAP. XXVIII. Prognostica animalium.

Ruinis imminentibus muscoli prami-grant] Cicero ad Atticum: 'Tabernæ mihi duæ corruerunt: reliquæ rimas agunt. Itaque non solum iuquiliini,

sed mures etiam migraverunt.' *Idem.*

Auguria quidem artem fecere, &c.] Lege: *Auguria quidem artem fecere apud Romanos et sacerdotum collegium: vel maxime solenne est inter ea locis rigentibus et vulpis, animalis alioquin solertia diri: amnes gelatos lacusque non nisi ad ejus itum reditumque transeunt.* Vide Salmas. pag. 440. b. *Auguria quidem, &c.]* De augurum numero, dignitate, disciplina, officio, habitu, vide Alex. ab Alex. v. 19. et Fenestell. seu potius Floccum de Sacerd. Rom. cap. 4. Onuph. Panvin. Civit. Roman. pag. 459. *Dalec.*

In Thracia locis rigentibus et vulpes animal alioqui solerti auditu amnes gelatos lacusque non nisi ad pastus ituræ redituræque transeunt. *Observatum eam, et reliqua]* Sensum pulcherrimum verba vitiosissima adumbrant, neque sinunt percipi ad plenum. Ambo exemplaria verba illa, *non nisi ad pastus ituræ redituræque*, aliter legunt, ut puto recte, *Non nisi ad ejus itum reditumque*. Beneficio igitur scriptæ lectionis totus hic locus sic restituetur: *In Thraciæ locis rigentibus et vulpes, animal alioqui solerti auditu: repetendum hic, artem periculis fecit: tum sequitur: Amnes gelatos lacusque non nisi ad ejus itum reditumque transeunt.* *Observatum eam, &c.* Confirmat hanc correctionem Plutarchus in libro, cui titulum fecit, *Utra animalium sagaciora aquatica an terrestria*, ubi multis verbis persequitur, quod hic Plinius paucis complexus est. *Pintian.*

CAP. XXIX. *Civitates et gentes a minutis animalibus deletæ.*

Citra Cynamolgos Æthiopas, &c.] Leg. *Circa Cynamolgos Æthiopas late deserta regio est, a scorpionibus et solpugis (an solifugis?) gente sublata.* Salmas. p. 100.

Scolopendris] Terrestribus; nam et marinæ sunt. *Dalec.*

CAP. XXX. *De hyæna, et crocuta, et mantichora, et fbris, et lutris.*

Crocuta] Arabes vocant, *Adib.* Vide infra xxviii. 8. *Idem.*

Collum et juba continuitate spinæ porrigitur] Scribe, *Collum et jubam ei unitatem spinæ porrigitur*; hoc est, quod ait Solinus, collum ei cum spina rigere continua unitate. Dicit ergo collum et jubam unitate spinæ ei porrigi, id est, collum cum spina unum esse, et jubam per totum porrigi. Salmas. 336. b. *Collum et juba continuitate spinæ porrigitur]* Citra vertebrarum distinctionem, cum dorsi spina continuatur, quæ in nodos et articulos divisa est in cæteris animalibus, quemadmodum videre est infra, xxviii. 8. *Dalec.*

Item vomitionem hominis imitari] Ælianus de Animal. vii. 22. *Dalec.*

Præterea umbræ ejus] Aristot. περὶ θαν. ἀκουσµ. Ælianus de Animal. iii. 7. *Idem.*

Hujus generis coitu læana Æthiopica parit crocutam] Nulla ratione defendi potest, *crocutam*. Nam cap. 21. ex cane lupoque crocutas concipi tradit: confirmaturque auctoritate Strabonis lib. xvi. hic vero ex hyæna læanaque Æthiopica. Itaque ne a seipso dissentiat Plinius, commodius legetur *leocrocutam*, quam *crocutam*. Nam leocrocutam voces humanas imitari superius scripsit, et item dentium loco os habere perpetuum, quam duplicem naturam hic repetit. Sed repugnant tum auctoritas Solini c. 29. tum quod Plinius Indicium animal supra fecit leocrocutam, non, ut hic, Æthiopicum. Apogr. Tolet. *corocotium* legit, non *crocutam*: ut forte animal sit diversum corocotia a crocuta. Non placet hoc nimis, nec item nimis displicet. Ita ad Aristotelicum in ambiguis remedium confugiendum erit, ut consideretur melius. *Pintian.*

Acies ei perpetua in utraque parte oris] De acie dentium perpetua debet accipi, ac continuo dentium acumine. Salmas. 338. b. 338. a. *Acies ei*

perpetua in utraque parte oris, nullis gingivis] Legendum opinor: *Acies ei perpetua in utroque orbe, oris nullis gingivis*. Solinus cap. 29. 'Nunquam convivet aciem orbium, sed in obtutum sine nictatione contendit. In ore gingiva nulla.' *Pintian*.

Easdem partes sibi ipsi Pontici amputant fibri] *Juvenalis* Sat. xii. 'imitatus Castora, qui se Eunucho ipse facit, cupiens evadere damno Testiculorum, adeo medicatum intelligit inguere.' Falsum tamen vanumque id esse *Sextius* tradit infra xxxii. 3. *Dalec*.

Alias animal horrendi morsus, arbo-rem juxta flumina ut ferro cædit. Hominis parte comprehensa, non antequam fracta concreperint ossa, morsu resolvit] *Locus* inter cæteros hujus operis insigniter vitiatus, ac prope conclamatus: qui si opera mea non fuerit in integrum restitutus, elegantior tamen habitum, ut puto, assumet. Scribo igitur sic: *Latax animal horrendi morsus, arbores juxta flumina ut ferro incidit. Homine Lutra comprehenso, non antequam fracta concreperint ossa, morsu resolvit*. *Aristoteles* viii. 5. 'Sunt inter quadrupedes ferasque quæ victum ex laeu et fluviis ferant, at vero a mari nullum, præterquam vitulus marinus. Sunt etiam in hoc genere fiber, satherium, satyrium, lutris, latax, quæ latior lutre est, dentesque habet robustos, quippe quæ noctu plerumque egrediens virgulta proxima suis dentibus ut ferro præcidit. Lutris etiam hominem mordet, nec desistit, ut ferunt, nisi fracti ossis crepitum senserit.' Hæc *Aristoteles*; a quo tamen longissime abeunt quæ subjicit *Plinius*, utrique molliorem pluma esse pilam. Nam lataci *Aristoteles* eodem loco pilum esse tradit durum, specie inter pilum vituli marini et cervi. Nisi quis dicat non utrique scribendum in *Plinio*, sed *lutrae*. *Lutrae* præter alios et *Athenæus* unde-

cimo, et *Herodotus* primo meminere. *Pintian*.

CAP. XXXI. *De ranis, et vitulis marinis, et stellionibus.*

Juxta flumina] *Festo* fiber quasi fimber dicitur, quod in extremis fluminum oris ac tanquam finbriis degat. *Dalec*.

Cædit] *Aristoteles* id scripsit *περὶ τῆς ἐνὸς πλάτος*, quam *lutram* vocamus, *Hist.* xi. 5. *Plautus*: 'Sic me subes quotidie, quasi fiber salicem.' *Idem*.

Ranæ quoque rubetæ] De rubetarum veneno et sumpto, et afflatu incusso, vide *Ælium* de *Animal.* xvii. 12. et infra xxxii. 6. *Idem*.

Coagulum] *Theoph.* in fragmento de animalium invidia. *Arist.* *περὶ θάυμαστος, ἀκονισμ.* *Dalec*.

Senectutem exuere] *Aristoteles* et *Theophrastus* citatis locis. *Senectutem stellionis tuniculam auctor vocat* xx. 10. *Idem*.

Eosdem mortiferi in Græcia morsus, innoxios esse in Sicilia] Imo e contrario scribendum videtur verbis permutatis: *Eosdem mortiferi in Sicilia morsus, innoxios esse in Græcia*. *Aristoteles* in libro de *Admirandis Auditionibus*: 'Et in Sicilia autem aiunt et in Italia stelliones letali esse morsu, non sicuti nostrates.' *Pintian*.

CAP. XXXII. *De cervis.*

Fæminæ autem ante partum purgantur herba quadam quæ seselis dicitur, faciliore ita utentes utero. A partu duas habent herbas quæ aros et seselis appellatur, &c.] Multa hic animadversione digna. *Seselim* et a partu et ante partum cervas pasci. Quod non fit mihi verisimile. Alia ergo herba est, quam *seseli*, qua post partum pascuntur. *Helxinen* eam appellat lib. xxv. ut habent libri scripti. *Iidem* libri hoc loco sic scribunt: *a partu duas, quæ Tamo et siselicis appellantur: postea redeunt ad fatum; carent enim illis verbis, herbas habent. Puto scribendum: a partu duas, quæ Tamus et sideritis appellantur, postea*

redeunt ad factum. Salmas. p. 224.

A partu duas habent herbas, quæ aros et seselis appellantur, pastæ redeunt ad factum] In voce *seselis* nihil mutandum. Sed pro *quæ aros*, legendum *chorion*, quod æque ac *seselin* pro herbæ genere accepit Plinius insigni errore; cum *χόριον* Græce dicatur ea membrana, qua foetus involvitur. *Bouchart.* 891.

Saltumque demonstrant] Cnible et lustrum, *Turneb.* iii. 22. *Adversariorum.* Quidam exponunt editum montem; alii, salendi perniciatatem. *Dalec.*

Ut vestigia cum ipsis abeant] Vestigiis persequi feras dicuntur qui odorem earum sequuntur. Hinc *vestigia* pro odore. *Salmas.* pag. 220. b.

Latent amissis velut inermes, &c.] Sic scribe: *latent amissis velut inermes, sed et heic bonum suum* (an bona sua?) *invident: dextrum cornu negant inveniri.* Cervi cum cornua amittunt dexterum defodiunt, quod multis in rebus efficacius ad medelam esse creditum: sic bona sua invident cervi, non bono suo; nec enim hoc illis prodest, sed ne homini prosit, ideo putantur subtrahere. *Salmas.* pag. 221.

Sed et hi bono suo invidentes] Scribo alterutro modo, aut expuncta particula *sed: Et ipsi suo bono invidentes.* aut certe, *Sed et ipsi bono suo invident.* *Pintian.* *Bono suo invidentes]* Inter lapides Orpheus, suo de illis poëmata, cornuum cervi dotes et medicas vires diligenter prosequutus est. *Theophrast. de Invidia Animal. Dalec.*

Dextrum cornu negant inveniri] *Solinus dextrum* quoque cum suo *Plinio:* sed magis est ut *sinistrum* legatur. *Aristoteles ix. 6.* ‘Fertur autem sinistrum cornu a nemine unquam visum: abscondi enim ab his tanquam medicam quandam vim habens.’ Sed quoniam idem *Aristoteles*, in libro de *Admiranda Auditione*, *Epiri cervas*

dextra cornua defodere ait, videtur Plinius, aut quivis alius, lapsu memoriaræ, quod est proprium cervarum Epiri, cervis omnibus tribuisse. Pintian.

Accensis autem utrislibet, &c.] Sic leg. *accensi autem utriuslibet odore et comitiales morbi deprehenduntur:* scil. adusto cervino cornu. *Salmas.* pag. 221. *Accensis autem utrislibet odore serpentes fugantur, et comitiales morbi deprehenduntur]* Duo illa verba, *serpentes fugantur*, in neutro exemplari habentur: non male; nam ejus rei paulo post fit mentio. Reliqua in eisdem sic leguntur: *Accensi autem utrius collibeat odore, et comitiales morbi, &c. Pintian.*

Indicia quoque ætatis in cornibus gerunt, singulos annis adjicientibus ramos usque ad sexennes] Lege, *singulis annis adjicientibus ramos.* Usque ad sexennes id incrementum perseverat. In trimatu ramosa habere cornua incipiunt. *Salmas.*

Erumpunt autem renascentibus, &c.] Sic leg. *Erumpunt autem renascentibus tuberibus primo aridæ cutis similia: eadem teneris increscunt ferulis, harundineas in panniculas molli plumata lanugine.* Plumata molli lanugine in panniculas harundineas, id est, ad instar pannicularum harundinearum. *Idem.*

Q. Sertorii cervam] *Val. Max. lib. i. cap. de simulata relig. Dalec.*

CAP. XXXIII. De tragelapho et chamæleonte.

Cervos Africa propemodum sola non gignit] Licet cum *Plinio* id *Aristoteles* asserat, in *Africa* tamen cervorum greges multos pasci notum est. *Idem.*

Et spina simili modo. Eminent rostrum, ut in parvo haud absimile suillo] Verbum *eminent*, cum minore litera scriptum, superioribus annecte. *Aristoteles lib. xi. cap. 12.* ‘Et spina erigitur æque ut in piscibus.’ Reliqua sic legenda sunt: *Rostrum, ut in parvo, haud absimili suillo.* Porro in impressione Romana, et plerisque

aliis, ut in parvo sit legitur. Existimo igitur hunc locum truncatum sic posse in priorem, aut priori propinquum, statum reponi: *Rostro, ut in parvo, simiæ haud absimile suillæ.* Arist. loco prædicto: 'Rostrum simiæ porcariae simillimum.' *Pintian.*

Nec cibo nec potu alitur] Quamvis famem multos menses toleret, lingua tamen sesquipalmm longa exerta, ac vibrata, mucosque oblita, locustas, formicas, muscas, scarabæos, et alia insecta quibus vescitur corripit, retinet, ad se adducit. *Brod. vi. 21. Dalec.*

Nec alio quam aëris alimento] Theophrasto auctore, parum abest quin pulmo totum corpus impleat, ideoque dum anram captat, et consecatur avidius, ea vivere sola creditur: eadem quoque causa et colorem mutare idem censet, nempe raro et pel-lucente corpore, ob aëris copiam dis-tendentis. *Idem.*

CAP. XXXIV. De tarando, et lycuone, et thoë.

Tarandus] Arist. περί θαυμασ. ἀ-κουσµ. et Theophrastus fragmento de iis quæ colorem mutant. *Dalec.*

Thoës] Φιλανθρωπότατον, nempe hominī amicissimum esse, occurrentemque venerari, ac si feræ cæteræ invadant, opitulari et defendere, scribit Rhod. xxiii. 27. *Idem.*

Habitu, non colorem mutant] Falsum hoc est, si Aristoteli plus fidei quam Plinio habetur. Is ix. 43. nuntari ait colorem a thoë, ut a quibusdam aliis generibus piscium, quadrupedum, avium. *Pintian.*

Per hiemes hirti, æstate nudi] Ex eodem Aristotele sumptum hoc, capite eodem. Cujus verba Theodorus, maxima Plinianarum vocum laverna, sic vertit: 'Atque æstate nudi, hieme hirti redduntur.' Sed pensitandum, an verbum Græcum λείω, etsi aliquando nudos significat, melius hic verbum esset λᾶρες, tersi, nitidī. *Pintian.*

Sed cum libuit sui coloris esse, asini similis est] Videtur Solinus ursini legisse in Plinio, non asini. Ejus verba, cap. 32. 'Mittit et tarandum, hom magnitudine, bisulco vestigio, ramosis cornibus, capite cervino, ursino colore pariter et villo profundo.' Cæterum prædictorum Plinii verborum ordo luxatus sane est, debentque subijci illis quæ paulo post sequuntur: *Colorem omnium arborum, fruticum, florum, locorumque in quibus latet, reddit metuens, ideoque raro capitur: sed, cum libuit sui coloris esse, ursini similis.* Postremum autem verbum est in neutro exemplari legitur. *Id.*

CAP. XXXV. De hystrice.

Hystrices generat India, &c.] Legend. *Hystrices generat India et Africa spinea cum tecta ac herinaceorum generis. Spinea cum tecta*, id est, cum spineo integumento: *tectam* dixit, pro tergoris tegmine. *Salmas. pag. 390. a, b. Hystrices generat India*] Mures Africanos Plautus in Pænulo: 'Non audis? mures Africanos prædicat In pompam ludis dare se velle ædilibus.' *Dalec.*

CAP. XXXVI. De ursis et sætibus eorum.

Eorum coitus hiemis initio] Aristoteles lib. vi. cap. 30. coire nrsos tradit mense Elaphibolione. Theodorus Februarium vertit. Si igitur Theodori tralationi credimus in re præsertim peculiaris illi commentationis, male hic Plinius coire hiemis initio nrsos scribit, cum Februaris finis sit hiemis, non initium, Varrone auctore lib. primo de Re Rustica, cap. 28. Et sane major animalium pars in venerem excitatur appetente vere, teste Aristot. Hist. Anim. v. 8. *Pintian.*

Hi sunt candida informisque caro] Hoc falsum. In utero gravidæ ursæ a venatoribus captæ et exenteratæ omnibus suis membris distinctos catulos formatos vidi. Fabulæ causam præbet catulorum ortus crassissimis

secundinis obvolutorum, quas non nisi diu lambendo mater revellere potest. Sic videlicet contexti informis carnis speciem monstrant. *Dalec.*

Nec quicquam rarius quam parientem videre ursam] Exemplar Salmant. et pleraque excusa: *Nec quicquam rarius homines quam parientem videre ursam.* Vera porro sit an falsa Plinii traditio, mihi sane laud liquet: fides penes Plinium venatoresque esto. Nos quod sentimus, libere, more nostro, promemus. Putamus igitur Plinium male Græca Aristotelis verba accepisse. Neque enim Aristoteles raram esse visu parientem ursam uspiam tradit, sed difficilem esse captu prægnantem ursam scribit vi. 30. Cujus verba sic Theodorus transtulit: 'Gravidam capi ursam difficile est.' Rursus viii. 17. 'Fœtu gravida ura vel a nemine vel a paucissimis capta est.' Videlicet Plinius pro eo, quod dixit Arist. 'capere,' accepit *videre*, pro 'gravidam,' *parientem*. Quid igitur est? in ordinem Plinium redigis, ignorantiamque ei Græcarum literarum objicis? Minime ædèpol. Imo vero peritissimum utriusque fuisse linguæ, omnesque absolutissimi scriptoris numeros consummasse fatemur: mirandum tamen non esse ducimus, si, in tanta rerum varietate, homo, in aula principum versatus, deflexa interdum aliorum mentis acie, pro eo, qui Socrates erat, Caliam salutaverit. *Pintian.*

Ideo mares quadragenis diebus latent] Legendum reor: *Hieme mares*, &c. non *ideo mares*. Aristot. viii. 17. 'Quadrupedum quæ animal generant, hystrices conduntur et ursi: sed utrum propter frigus, an alia de causa, ambigitur.' *Idem.*

Impenetrabiles imbribus, mollique fronde constratos] Error solitus, et familiare malum Plinianorum exemplarium, verborum permutationis. Legendum: *Molli fronde constratos,*

impenetrabilesque imbribus; ut præcedat causa, sequatur effectus. Nam arcei imbres constratis frondibus, x. 33. monstrat, de galgno loquens: 'Jam publicum quidem omnium est tabulata ramorum sustinendo nido provide eligere, cameraque ab imbris fronde protegere densa.' Et xvi. 11. de abiète: 'Folio,' inquit, 'pinato, denso, ut imbres non transmittat.' *Idem.*

Gravi somno premuntur] Juvenalis Sat. iii. altissimo somno correptos ursos vocat et Phocas: 'rhedarum transitus arcto Vicorum inflexu, et stantis convicia mandræ, Eripiunt somnos ursis vitulisque marinis.' Virgilius: 'Sternunt se somno deserto in litore Phocæ.' *Dalec.*

Ab iis diebus resident] Legendum reor *resident*, et intelligo in clunes, ut ex capite sequente planum fit: 'Similiter,' inquit, 'resident in clunes, et in binis pedibus gradiuntur, prioribusque, ut manibus, utuntur.' In quibus verbis dictionem illam, '*similiter*,' nisi ad ursas referas, quo refetri possit, non invenies. *Pintian.*

Priorum pedum suctu vivunt] Ursi manus esse gustatu dulces ac suaves, ejusque rei causam ex Plutarcho quæsitam, vide apud Rhodig. xxvi. 19. *Dalec.*

Non alio incubitu quam ova volucres] Ambo exemplaria: *Non aliter incubitu*, &c. Proinde commutatis verbis sic scribo, *Non aliter quam incubitu ad ova volucres*. *Pintian.*

Cujus rei causa non prompta est] Tunc fructuum silvestrium in latebras congestorum magna copia devorata inertes crassescunt. *Dalec.*

Exeuntes herbam quandam aron nomine laxandis intestinis alioquin concretis devorant] Ubi tamen in omnibus libris constanter legitur: *herbam quandam caram nomine*. Cara herba qualis, vide Salmas. Plin. Exercit. pag. 225. a. *Exeuntes herbam quandam Aron nomine]* Hujus inter bulbos me-

minit infra XIX, 5. et XXIV, 16. *Dalec.*

Circaque surculos cum dentiant prædomantes ora] Ita Hermolaus castigavit; melius factorus si præmandentes correxisset ex suo quem citat Aristotele: ut legendum in totum putem, *Circa surculos quasi dentiant præmandentes.* Dictio autem quæ sequitur, *ora*, cum aspiratione scripta legitur in codice Toletano, ut forte adjuncta sequentibus sic legendum sit: *Hora eorum oculi hebetantur*, hoc est, vere: id enim ea dictio inter alia significat apud Græcos. Quid si legas, non *Ora oculi eorum hebetantur*, sed *Orbes oculorum hebetantur*? Nam verbum quod sequitur, *crebro*, desideratur in utroque exemplari. Aristoteles IX, 6. 'Ligna etiam manducant quasi dentiant.' Fieri tamen posse non negaverim, ut sensum Plinius, non verba exprimens, *prædomantes ora* scriptum reliquerit; nam in antiquis exemplaribus *prædomantes* habetur, non *præmandentes*. Locum indico: liberum sit unicuique iudicium intelligendi. *Pintian.* *Circaque surculos seu dentium prædomantes ora*, &c.] *Leg. circaque surculos seu dentientia prædomant ora.* Salmas. 217. b. 218. a.

Arborem aversi derepunt] Hoc est, non proni, sed posterioribus primum pedibus, anterioribus interim molem corporis sustentantes, ne ruant: id quod notum est omnibus, qui modo vel semel nrsum ab arbore descendentem viderunt. Atque in hoc quoque hominem imitantur præter morem quadrupedum. *Gelen.*

Ursos non gigni constet] Ursinus, in Romanis familiis, legendum putat *leones*: denariique ab hoc Ænobarbo cusi imaginem ostendit, in quo cum leone homo pngnat. *Dalec.*

CAP. XXXVII. *De miribus Ponticis, et Alpinois, et herinaceis.*

Hi duntaxat albi] Vulgo, *hermines*; alii, *rosereaux*, *menuver*. *Idem.*

Supra se complexo fasce herbæ] In epographo Tolet. *subrosæ* legitur,

non *supra se*: et *fascem* accusandi casu, non *fasce*: ut commodius forte sic scribas: *Subrosæ complexos fascem herbæ.* *Pintian.*

Sunt his pares et in Ægypto] Theophrastus περί ἀθρόων φαινομένων ζώων. *Dalec.*

Herinacei] Herinaceus 'eres' quoque dicitur Planto in Menæch. 'Cur ansus facere, cui ego aque ac eres hæreo?' Nemesianus in Cynegeticis: 'Implicitumque sinu spinosi corporis erem.' *Idem.*

Idem mutationem aquilonis in austrum condentes se in cubile præsagiunt] Non magis erinacei præsagiunt mutationem aquilonis in austrum, quam retro anstri in aquilonem. Quam ob rem puto scribendum, *aquilonis et austru*; aut sic, *aquilonem et austrum*. Aristoteles IX, 6. 'De erinaceorum sensu locis multis perpensum est, ut qui in cavernis sunt, commutent sua cubilia, aquilonum et austrorum mutatione.' Theodorus Græcam dictionem ὁπὰς cubilia convertit: quod ego, cum bona Theodori venia, minime fecissem. Nam *cubile* Græcis κοῖτη seu κοιτίον dicitur, ὁπή autem foramen. Quanto melius nobis summus auctor Plutarchus Aristotelicum sensum expressit, eo libro cui titulus est, *Utra animalium solertiora*, aquatica an terrestria, in hunc modum scribens: 'Cubile autem ipsorum foramina duo habet, alterum ad austrum vergens, alterum ad aquilonem. Prævidentes igitur aëris mutationem venturam, foramina commutant, ceu gubernatores vela, et quod vento expositum erat obturantes, alterum aperiunt. Quod cum Cyzici homo quidam observasset, existimatus est a seipso futura flamma præsagire.' Hactenus Plutarchus. Eandem solertiam Plinius infra cap. 38. sciuro tribuit. *Pintian.*

Urinum ex se reddunt] Theophrast. in Fragm. de Animal. Invidia. Aristot. περί θαυμασ. ἀκονσμ. *Dalec.*

Quamobrem exinanita prius urina venari, &c.] Lege: quamobrem exinanita prius urina venari ars est: et tum præcipua dos tergori: alias corrupto, fragili, putribus spinis atque deciduis, etiamsi vivat subtractus fuga. Salmas. p. 399. b.

Suspendio ac fame necatur] Utrumque exemplar, *Suspendiosa fame necatur*; quæ lectio non magnopere mihi displicet; nam suspendiosus dictionem esse Latinam, etsi non ita frequentem, Ulpianus jurisconsultus ostendit tertio Digestorum volumine, titulo de his qui notantur infamia: 'Non solent,' inquit, 'lugeri, ut Neratius ait, hostes, vel perdnellionis damnati, neque suspendiosi, neque qui manus sibi intulerunt, non tadio vitæ, sed mala conscientia,' *Pintian*.

Ipsum animal non verentur plerique dicere vitæ hominum supervacuum esse] Apographum Toletanum pulcherri-me, *Ipsum animal non, ut rentur aliqui, vitæ hominum supervacuum est*; reliqua superfluent. *Pint*. *Ipsum animal non verentur, &c.*] Legend. *Ipsum animal, non ut remur plerique*. Non quælibet vestes, sed quæ, e lana molliori factæ, erinaceorum cute, aut spinarum acervo pectebantur, hæ *pexæ* proprie dictæ. Salmas. 390. b.

Nulloque non principe adito querimoniis provincialibus] Quod panui fullo-niis spinis, non erbinorum aculeis polirentur. Quod herinaceorum corio vel putri, vel non sat diligenter id fieret. Quod ditiores mercatores ea sibi coria coëmerent, et foro intercepto apud se haberent, nec tenuiores in usum commodumque suum mercari paterentur. De quo importuno hominum genere, qui fraude et iniquitate varie annonam mercium onerant, vide Cujac. Observ. x. 19. *Dalec*.

CAP. XXXVIII. De leontophono, lynce, melibus, et sciuris.

Leontophonon] Aristot. περὶ θανμασ. ἀκουσμάτων. *Dalec*.

Ergo corpus ejus adustum aspergunt aliis, &c.] Lege: ergo corpus ejus exustum aspergunt carnibus aliis potentæ modo, insidiantes feræ, necantque etiam in hora, tam contrarium est pestis. In hora, id est, illa ipsa hora necant, quæ gustaverit, tam contraria est pestis; adeo nempe præsentanea, ut illa ipsa hora necet, quæ ex illis carnibus aliquid sumpserint. Græci dicunt ἀνθ-ωπί. Salmas. pag. 328. b.

Lyncum humor ita redditus, uti, &c.] Scribe: *Lyncum humor ita redditus ubi gignitur, glaciatur arescitve in gemmas carbunculis similes et igneo colore fulgentes, lyngurium appellant*. Dubitat Plinius utrum humor, quem reddunt lynces, frigore concreseat an calore: quæ frigore indurantur, 'glaciari' proprie dicuntur, quæ calore densantur, 'inarescere.' Salmas.

Gignuntur] Theophrast. de Lapidibus. *Dalec*.

Novere hoc, sciuntque lynces] Arist. loco proxime citato. Theophr. de Animalium Invidia. *Idem*.

CAP. XXXIX. De vipera, cochleis, et lacertis.

Serpentium vero vipera sola terra dicitur condi: ceteræ arborum aut saxorum cavis] Scribendum videtur commutatis verbis: *Serpentium ceteræ terra dicuntur condi*. *Vipera arborum aut saxorum cavis*. Aristoteles VIII. 15. 'Aliæ serpentes in terra conduntur. Vipera sub petris abscondunt sese.' *Pintian*.

Illæ quidem iterum et æstatibus] Non hieme tantum ut serpentes. Plantus in Captivis: 'Quasi enim caletur, Cochleæ in occulto latent: Suo sibi sinco vivunt, ros si non cadit,' &c. Cochleæ tarditas in proverbium abiit. Plaud. in Psend. 'Nunc vos quia mihi dixi et testes ducere, Podagrosi estis, ac vicistis cochleam tarditudine.' Potissimum cochleæ apparent cum imbre leni rorescit. Aristias comicus apud Athenæum: Καὶ κοχλίας γενομένου ψακαδίου Ἠγρεύει ἄν,

καὶ λάχανα τῶν αὐτοχθόνων. Varro III. 14. de Re Rust. Victor. XXXIII. 23. De cochleis altilibus et earum vivariis vide infra IX. 56. Dalec.

Est et aliud genus] Pomaliæ. Idem.

Indiæ vero Nysa monte] Legendum ror: In India, Mero Nyssæ monte. Plinius VI. 21. 'Nec non et Nyssam urbem plerique Indiæ asseribunt, montemque Merum Libero patri sacrum: unde origo fabulæ, Jovis semine editum.' Eadem ferme verba et apud Melam Pomponium leges: nec est ullus ferme aut geographus aut historicus qui non ejus montis meminerit. Pintian.

CAP. XL. De canibus.

Fidelissimumque ante omnia homini canis] Plurima et memorabilia Rhodig. XVII. 28. Alex. ab Alexand. I. 3. Romæ fuisse in templo Vulcani pro ædituis, solis sacrilegis adlatrantes, ejusdem Dei fanum custodisse in Ætna, in Daunia Achaïæ Minervæ delubrum, in Creta Dictææ matris, Græcis blandientes, barbaris infestos, &c. Dalec.

Ab alio in Epiro agnitum in conventu percussorem domini] Eadem fide interfecto Hesiodo canes assistentes latratu cædis auctores prodidere. Benevolentiam canum venatoriorum in Nician dominum refert Rhod. XXIII. 27. Canum mirum ingenium in Ætnæo Vulcani templo, ubi ignis ἀκολυπητος καὶ ἄσβεστος custodiebatur, et Minervæ Dauliadis, vide apud Rhod. XXIII. 29. et 30. Idem.

Memorat et Pyrrhum Gelonis tyranni canem Philistus] Scribendum puto, Memorat et Gelonis tyranni canem Philistus. De cane Pyrrhi Pollux lib. V. Canes autem præstantes fuerunt, canis Pyrrhi Epirotæ, qui expergefactum dominum vociferantemque servavit, accurrens confestim. Postea eo vita functo, cum cadaver cremaretur, rogo se iniecit. Plutarchus etiam libro, Solertiorane sint terrestria animalia, an aquatica, tum

hujus canis Pyrrhi Epirotæ privati hominis, tum etiam alterius canis qui fuit Pyrrhi regis, mentionem habet. Pintian.

Qui Ceselium jus civile docuit] Jurisconsultum celebrem, Horatio in Sermon. Cascellium. Fuit et L. Cæsellius eruditione celebri grammaticus, cum ejus appellatione Lucii Cæcillii Vindicis, famosi quoque grammatici, memorati Agellio, Charisio, Prisciano, nomen confunditur ab imperitis. Vide Lipsium Var. III. 26. Dalec.

In gradibus gemoniis] Ἀναβάθμους vocat Dion in Tiberio: alii scalas. Tacitus confossum collaceratumque et abscisso capite truncum Sabini corpus in scalas Gemonias tractum fuisse prodit. A gemitu et planctu dictas vult Rhodig. X. 5. Fuerunt et gradus Castoris ad Græcostasin, et gradus Aurelii in foro, de quibus Cic. in Oratione pro Cluentio. Scalæ Gemoniæ fuerunt in Aventino, prope templum Junonis reginæ, a Camillo captis Veïis dicatum: locum, ubi damnatos suppliciis afficiebant, Sextricium vocaverunt. Alex. ab Alex. III. 5. quo plurima de carceribus, suppliciis, et damnandi modo refert. De gemoniis videatur Sueton. Tiber. c. 75. et Dio Cass. lib. LVIII. p. 712. Cæd. Rhod. VI. 5. et Jac. Fab. Semest. IX. 2. Idem.

Solertia et sagacitas præcipua est] Lepide Plantus in Milite: 'Si ita non reperio, ibo odorans quasi canis venaticus, Usque donec persecutus vulpem ero vestigiis.' Idem.

Quam silens et occulta, quam significans demonstratio] Adde ex Apogr. Tolet. particulam sed, quæ plurimum leporis conciliat orationi: Sed quam significans demonstratio est. Pintian.

E lupis Galli] Sic Laconici ex vulpe nati et cane ideo ἀλωπεκίδες vocabantur, Arcadicæ ex Leone λεοντομίγεις. Dalec.

Ductorem e canibus et ducent habent]

Ita vulgo fit et in Narbonensi provincia. *Idem.*

Indium petenti Alexandro Mogno] De canibus generosissimis Alexandro a Sepithe datis alia memorabilis historia apud Strab. lib. xv. *Idem.*

Jussit ursos, mox apros, et deinde, &c.] Lege: *Jussit ursos, mox apros, deinde damas emitti, contemptim immobili jacente eo, qua segnitie tanti corp. &c.]* Salmas. pag. 191. a. Et paulo post lege: *ingenti primum latratu insonuit, mox increvit assultans, contraque bellum, &c.* *Idem.*

Rabies canum Sirio ardente] Galenus ultimo κατὰ τόπους, et Aphrodisæus solum canem in rabiem agi ex quadrupedibus scribunt. Porphyrius eo quoque morbo equam tentari prodit, ut et tetano, febre, podagra: boves prætere vulpesque insania coriipi. Rabiosi equi meminit Absyrtus. Hierocles eum morbum accidere tradit, vel æstu immodico, vel ob nimium esum ervi. Brod. III. 19. Vide supra II. 40. et infra XXIX. 5. *Dalec.*

Per XXX. eos dies] Fortassis per XL. Tot enim diebus caniculæ vis durat. Galenus de Aliment. Facult. lib. II. Dioscor. de Origano, Hippocr. de Medicam. Purgant. numerat 50. ut et vetus Kalendarium. *Idem.*

CAP. XLI. *Ad canis rabidi moreum.*

Oraculo quodam nuper repertum] Vide infra xxv. 2. et Barthol. Auglic. de Prop. Rer. VII. 67. latissime. *Idem.*

CAP. XLII. *De natura equorum.*

Bucephalon] A frontis latitudinis. Strabo lib. xv. *Dalec.*

Neminem hic alium, quam, &c.] Lege: *Neminem hic alium quam Alexandrum regio instratus ornatu recepit in sedem, alius passim recipiens: quum alias passim sessores reciperet, quum regio instratus erat ornatu, neminem recipiebat in sedem.* Vide Salmas. p. 893. a. Et paulo post lege: *Scythici quidem equitatus equorum gloria hæc;*

repetunt occiso regulo ex provocacione dimicante, hostem cum victor ad spoliandum venisset, ab equo ejus ictibus morsuque confectum: alium detracto oculorum operimento, et cognito cum matre coitu petiisse prærupta atque exanimatum. Quia ex causa in agro Reatino laceratum prorigam acceperimus. Vide Salmas. p. 893. b.

Alios passim rejiciens] Scribo, *Alios passim recipiens*, ex Apogr. Tol. recte: hoc sensu, Instratum ornatu regio, neminem recepisse præter regem: sine illo, passim omnes. *Pintian.*

Urbemque tumulto circumdedit] Supra VI. 20. Aseni, inquit, trium urbium incolæ. Caput eorum Bucephala, Alexandri regis equo (cui fuerat nomen) ibi sepulto conditum. Strabo lib. xv. Bucephalam ad Hydaspem et in adversa ripa Nicæam, Poro victo, ab eo conditas refert. *Dalec.*

Equum adamatum a Semiramide] Vide quæ notata sunt infra ad xxxv. 10. *Dalec.*

Equam eadem ex causa in Reatino agro, laceratumque pariter aurigam invenimus] Sic leg. alii: verum apographon Tolet. rectius: *Qua ex causa Reatino agro laceratum prorigam invenimus.* Lego *perorigam*, non *prorigam*. M. Varro de Re Rust. II. 7. 'Peroriga,' inquit, 'appellatur quisquis admittit: eo enim adjuvante equæ alligatæ celerius admittuntur.' *Pintian.* *Prorigam invenimus]* Varro II. 7. apud enim legitur *peroriga*, sive *perauriga*, ut olim *claudus* et *clodus*; at in vetustis exemplaribus hujus auctoris, *proriga*, et fortassis aliquando rectius *pruriga*, ab admissuræ prurigine. *Scal.* *Prurigam* igitur, qui ad pruritum Veneris excitat admissarios. Similis huic est historia de Camelo apud Aristotelem περί θανυασ. ἀκουσµ. Vide Varronem loco citato. *Dalec.*

Philarchus refert Centaretem e Galatis prælio occiso Antiocho potitum equo ejus] Lego: *Philarchus refert, Centaretreto e Galatis in prælio occiso, Anti-*

ochum potitum equo. Solinus cap. 46. 'Cum prælio Antiochus Galatas subegisset, Centaretrii nomine ducis qui in acie ceciderat equum ovaturus insiluit.' Consentiunt Solini lectioni præstantes duo auctores Græci. Alter est Lucianus, qui in Dialogo, cui est titulus Zeuxis, vel Antiochus, tradit beneficio elephantorum xvi. vicisse Antiochum regem Galatas, omni belli apparatu instructissimos. Alter Appianus Alexandrinus libro Syrio, quo auctore fuit hic Antiochus primus cognomento Soter, qui Stratonice novercam amavit. *Pintian. Philarchus refert Centaretum*] Legend. *Philarchus refert, Centareto duce e Galatis in prælio occiso, Antiochum potitum equo ejus consensisse ovantem.* Vide Salmas. 894. b.

Excusso in carceribus auriga, &c.] Lege: *Excusso in carceribus auriga Albuti equo Corace occupavere, primum obtinere, opposcentes, effundentes, omniaque contra æmulos quæ debuissent peritissimo auriga insistente facientes.* 'Corax' equus dictus in illa quadriga præcipuus. In Circensibus nomina equis indebantur vel a celeritate, vel a colore, &c. *Salmas.* 895. 900. b.

In Capitolium cucurrisse equos] Solitos per Latinas ferias illic agitari et exerceri quotannis vide infra xxvii. 7. Idem de Arione equo perniciosissimo traditur, illum, in Nemeis deturbato rectore Polynice, reliquos omnes cursu anteveruisse. *Alex. ab Alex.* v. 8. Fiebat id in equitum transvectione, de qua Cujacius Observat. xiii. 29. *Just. Lips. de Milit. Rom.* i. 5. p. 39. *Dalec.*

Ab Veis cum palma et corona] *Plutarchus* in Publicola. *Idem.*

Effuso Ratumenu] Vide *Lucium Fannum* cap. 24. *Idem.*

Mittantur ad sobolem reparandam] Postremum verbum superfluit, ex codice Salmanticensi. *Pintian.*

Et ad quadraginta durasse tradunt] Multum hoc in loco debemus Tole-

tano archetypo, restituta nobis dictione in omnibus exemplaribus oblitterata: scribendum igitur, *Opunte et ad quadraginta esse tradunt.* *Aristot.* vi. 22. 'Equum apud Opuntem gregarium fuisse accepimus qui annos quadraginta natus posset coire, sed adjumentum, quoad sui pedes priores attollerentur, desiderabat.' ridiculo Solini errore, qui Opuntem, nobilem in Locride Græciæ urbem, proprium equi nomen accepit. *Idem.*

Vixisse equum LXXV. annos proditur] Legendum, ut arbitror, *equam, non equum.* Nam etsi ambigne id profert Aristoteles vi. 33. unde hæc ferme cuncta hausit Plinius, quia equus dubii est generis apud Græcos, tamen quia paulo ante tradiderat fœminam in eo genere vivaciorem esse, propius vero est ut *equam* legatur, quam *equum.* *Idem.*

Hippomanes] *Theophrastus* fragmento de Animalium Invidia. Vide infra xxviii. 11. *Dalec.*

Caricæ magnitudine, colore nigro] *Solinus, colore fulvo, non nigro, male;* nam *Aristoteles nigro* esse tradit, vi. 22. Depravatam in Solino dictionem reor, et pro *fulvo*, indoctos librarios *fulvo* scripsisse. *Pintian.*

Quod statim edito partu devorat facta, aut partum ad ubera non admittit, si quis præreptum habeat. Olfactu id genus in rabiem agitur] Vitiata interpunctio sensum elegantem obnubilat, et ex raro vulgarem facit. Legendum sic: *Quod statim edito partu devorat facta aut partum ad ubera non admittit. Si quis præreptum habeat, olfactum in rabiem id genus agit.* *Aristoteles* vi. 22. 'Cum equa peperit, statim secundas devorat, atque etiam quod pupilli nascentis fronti adhæret, Hippomanes dictum, magnitudine minus exigua fico passa, specie latiusculum, orbiculatum, nigrum. Hoc si quis prærepto odorem moveat, equa excitatur, furitque agnito eo odore.' Accedit et *Theocriti* inter-

pres in expositione Pharmaceutriæ: 'Pertur,' inquit, 'equas, percepto odore hippomanis, furore correptas, impetum in eum qui habeat facere.' *Idem.*

Et Tagum amnem equas Favonio flante] Id fieri in Monte sacro, qui juxta Oceanum procurrat in Occidentem, Columella tradit vi. 27. pro quo apud Varronem Rei Rust. ii. 1. corrupte legitur, 'in monte Tagro.' *Dalec.*

In eadem Hispania Gallaica gens, et Asturica equini generis quos Thieldones vocamus minori formæ appellatos Asturcones gignunt] Lege: *In eadem Hispania, Calaica, gens est, et Asturica. Equini generis hic sunt quos Thieldones vocamus. Minori fama appellatos asturcones gignunt, ex archetypo Tol. Pintian.*

CAP. XLIII. De asinis.

Opera sine dubio geruli mirifica, &c.] Legend. *Opera sine dubio generi munifica arando quoque, sed et mularum maxime pro generatione.* Huic generi, inquit, præter dossuariam omnibus notam, opera quoque arando munifica, sed et mulorum pro generatione. Vide Salmas. pag. 338. b.

Mares in remissione operis deteriores] Aut legendum, *Mares intermissione operis deteriores;* aut certe præpositio in superfluit. Varro de Re Rustica ii. 6. 'Mares non disjungunt ab opere, quod remissione laboris fit deterior.' *Pintian.*

Partus a tricesimo mense ocyssimus, sed a trimatu legitimus, totidem quot equæ, et reliquæ] Fædam verborum depravationem suspicor hic esse, et cum veniæ præfatione castigandam; dictionem enim *partus* in *coitus*, et *legitimus* in *gignunt*, sentio esse mutandam, ut in totum scribatur sic: *Coitus a trigesimo mense ocyssimus, sed a trimatu gignunt totidem quot equæ, et eisdem mensibus;* nam etsi asina et equa vivipara sunt animalia, pariunt tamen interdum geminos, et utraque

duodecimo mense, ex Aristotele vi. 22. et 23. Hoc tractandi ordine usus est proximo cap. de equis agens: 'Coitus verno æquinoctio, Bimo utrinque vulgaris, sed a trimatu firmior partus.' Prius de coitu locutus est, deinde de partu. Eundem ordinem hic servari reor. Aristoteles v. 14. 'Asinus tam mas quam fœmina mense tricesimo coit, sed magna ex parte nequeunt generare.' *Idem.*

Sed incontinens uterus urinam genitalem reddit] Apographum Tolet. verius: *Sed incontinens uterus, urina genitale reddit;* hoc est, simul cum urina genituram emittit. *Idem.*

Per raritatem eorum] Alii per raritatem planearum; quam vocem Dictionaria scribunt, hujus loci testimonio auctoratam, et Nonii. Ego malim, *sublicarum*, φάλαγγες Græcis, inquit Scaliger, priscis palangæ et palancæ, unde plancæ, teretes fustes, quibus subjectis naves ex alto subducuntur. Varro de Vita Pop. Rom. lib. iv. 'Cum Pœnus obviam venisset nostris, et quosdam cepisset, crudelissime pro palangis carinis subjecerat, quo metu debilitat nostros.' Sic Appianus et Plutarchus scribunt: τοῖς τῶν αἰχμαλώτων σώμασι ποταμοὺς καὶ τὰ φρούρα γεφυρώσαντα ἐπιβῆσαι. Palare, extendere: inde palancæ, et plastrum, quasi palaustrum, quod asseribus distentis fiat. *Dalec.*

Notum est, in Celtiberia singulas, &c.] Lege: *Notum est in Celtiberia singulas quadringentena millia nummorum cunctis mulorum maxime partu. Aurium referre in his et palpebrarum pilos aiunt.* Reditus asinarum in mularum maxime partu consistebat. Sic singulæ asinæ quadringentena millia plerumque reddebant quotannis, mularum maxime partu. *Salmas.* pag. 338. a.

Pullos earum epulari Mecænas instituit, multum eo tempore prælatos onagris. Post eum interiit auctoritas saporis] Quæ sequuntur, *Asino moriente*

viso celerrime id genus deficit, Viri docti ita emendant: Lalisionum oriente usu, celerrime id genus deficit. Lalisio est onagri pullus. Idem cap. sequenti, ubi de onagris: 'Pullis eorum, seu præstantibus sapore, Africa gloriatur, quos lalisiones appellant.' Vide Martial. XIII. 97. Bouchard. 191. *Pullos carum epulari, &c.]* Lege, *Pullos earum epulari primum Mecenas instituit, multum eo tempore prælatos onagris: post eum interit auctoritas sapor: lalisionum oriente usu celerrime id genus deficit.* Vide Salmas. pag. 338. a.

CAP. XLIV. De mulis.

Dentes quos pullinos appellant] Sic eos vocat, quibus ætas dignoscitur: unde ἀγνώμονες et λεπτογνώμονες equi annosi, quorum ætas ex dentibus nequit cognosci. Dalec.

Equo et asina genitos mares hinulos antiqui vocabant] Lego hinnos, cum duplici n, non hinulos. Columella VI. 34. 'Qui ex equo et asina concepti generantur, quamvis a patre nomen traxerint, quod hinni vocantur, matri per omnia similes sunt.' Pintian. *Equo et asina genitos, &c.]* Fortassis burdos, huricos, et mannos veterum: de quibus Horatius, 'Appiam mannis terit.' Hieronymus in Ecclesiasten: 'Dignitate perflati vias publicas mannis terant, quos vulgo buricos appellant.' Conjac. Observ. II. 16. Dalec.

Vini crebriore potu] Vide quod adnotatum est infra ad XXXIV. 9. Dalec.

Cum equa muli coitu natum, quem vocaverint hinnum] Scribo ginnum, non linnum. Aristoteles VI. 24. 'Mulus supervenire coireque incipit missis dentibus primis, sed septennis implere potest. Etiam cum equæ conjunctus ginnum procreavit.' Et mox paulo: 'Prodeunt quos ginnos vocant ex equa cum in gerendo utero ægrotant, more pumilionum in ordine hominum, aut porcorum depravatorum in genere sum.' Repetit hoc ipsum

secundo de generatione animalium, capite ultimo. Verba autem quæ statim sequuntur, *parvum mulum*, Pliniana non puto. Pintian.

Duritia eximia pedum, verum strigoso] Laudo, qui pro rugoso, ut antea legebatur, strigoso substituerunt: quod dubitanter id fecerint, non laudo. Strigoso enim, nec aliter legendum esse, monstrant tum ambo exemplaria, tum maxime Columella VI. 35. his verbis: 'Neque tamen ullum est in hoc pecore aut animo aut forma præstantius, quam quod seminabit asinus; quanquam possit huic aliquatenus comparari quod progenerat onager, nisi et indomitum et servire contumax, silvestri more strigosum patris præferret habitum.' Idem.

Onagro et asina genitus omnes antecellit] Quod ex onagro et asina procreatus cæteros antecellat, falsum est; idque eximiorum testimonio auctorum comprobabitur. Columella VI. 35. 'Neque tamen ullum est in hoc pecore aut animo aut forma præstantius, quam quod seminabit asinus.' Palladius lib. IV. tit. 14. 'Creantur ex equo et asina vel onagro et equa. Sed generosius nullum est hujusmodi animal, quam quod asino creante nascetur; utiles tamen admissarii nascentur ex onagro et asina, qui post in sobole secutura agilitatem fortitudinemque restituant.' Ex prædictis Columellæ et Palladii verbis palam est, in hoc pecore præferri cæteris quod asinus genuerit: patet etiam ex Palladio utiles esse admissarios ex onagro et asina genitos, quod et Columella ostendit loco ante citato his verbis: 'Itaque ejusmodi admissarius nepotibus magis quam filiis utilis est. Nam ubi asina et onagro natus admittitur equæ, per gradus infracta feritate, quicquid ex eo provenit, paternam formam et modestiam fortitudinemque et celeritatem avitam præfert.' Sed et M. Varro libro secundo, capite sexto, semini

onagros esse utiles scribit. Horum ergo trium auctorum verbis expensis, existimo legendum hoc loco sic: *Sed strigoso corpore, indomito animo. Generando onagro et asina genitus omnes antecellit*; hoc est, ad generandam so-
holem. *Idem.*

Lalisiones appellant] Martialis: 'Dum tener est onager, solaque lal-
sio matre Pascitur, hoc infans, sed
breve nomen habet.' *Dalec.*

Templum in arce facerent] 'Εκατόμ-
πεδον id, ac παρθενῶνα, vocaverunt, in
omnem partem centum pedum, ædifi-
catum a Callicrate et Ictino archi-
tectis. Plutarchus in Pericle. Pausan.
Att. pag. 22. 27. et Arcad. pag. 271.
26. Strabo lib. ix. *Dalec.*

Ne frumentarii negotiatores] Publi-
ca impensa ut aleretur, decretum fu-
isse scribit Rhod. XIII. 51. *Idem.*

CAP. XLV. De bubus.

Epiroticis laus maxima] Epiroticos
boves dici et Larinos Rhodig. testa-
tur cap. 76. a Larino pastore, ab Athe-
næo lib. ix. etiam nominato, cui Ge-
ryone victo educandos Hercules tra-
didit: alii a patulis naribus, quasi
λαπίλους. Eosdem et Cestrinos voca-
tos fuisse reperio. Pyrrhicas boves,
quas et ἀταύρους nuncupabant, quasi
tauris intactas, non a Pyrrhi tantum
regis nomine appellatas volunt, sed
vel a colore, vel ab ignea mobilitate:
oves etiam Pyrrhicas, ut et boves, dic-
tas fuisse idem Rhodig. scribit. *Dalec.*

*Non ante quadrimum ad partus vo-
cando*] Scribendum non *quadrimum*,
sed *novimum*, si licet dicere. Aris-
toteles VIII. 7. 'Argentur juvencæ
amplius, cum plus temporis expertes
Veneris degunt. Quam ob rem ter-
ræ Epiri incolæ, quas Pyrrhicas voc-
cant, annis novem intactas Venere
servant, ut incrementum ampliter ca-
pian, et setauros nuncupant. Has
numero CCCC. esse, et proprias re-
gis accipimus, nec posse vivere locis
aliis, quanquam tentatum ab aliquibus
est.' Meminit etiam Varro II. 5. boni

Epiroticorum, quos ait non Græciæ
tantum meliores esse, sed etiam Ita-
liæ. *Pintian.*

*Tauri generationem quadrimi implent,
et singulis denæ eodem anno traduntur.*
*Si autem post coitum ad dextram partem
abeant tauri, &c.*] Hunc locum, vitio-
sissime vacscriptum, sic posse restitui
pnto, ex scriptoribus de Re Rustica:
*Tauri generant optime quadrimi. Im-
plent et singuli quindenæ eodem anno.*
*Traditur autem si post coitum ad dex-
tram partem abeant tauri, &c.* Colum-
mella VI. 22. 'Unumque marem quin-
decim vaccis sufficere, abunde est.'
Repetit idipsum Palladius VIII. 5. Se-
cus Varro II. 5. 'Habeo,' inquit, 'tau-
ros totidem quos Atticus: ad matri-
ces LXXII. unum anniculum, alterum
bimum.' Quod vero statim sequitur:
*si post coitum in dextram partem abeant
tauri, generatos esse mares, si in lavam,
fæminas:* sumptum id quidem ex Var-
rone libro citato, sed addit Columella,
hoc signum verum esse non aliter ap-
parere, quam si post unum coitum
forda non admittit taurum, quod ip-
sum raro accidit; nam quamvis plena
fæctu, non expletur libidine. *Idem.*

Gignunt raro geminos] Omnis scrip-
ta et impressa lectio, *Nunc raro ge-
minos. Lego, unum, raro geminos.*
Aristoteles VI. 21. 'Pariunt singulos,
raro geminos. *Idem.*

*A Delphini exortu ad pridie nonas
Januarii, diebus triginta*] Legendum
videtur, *diebus quadraginta.* Varro II.
5. unde hoc desumptum, 'Maxime,'
inquit, 'idoneum tempus ad concipi-
endum a Delphini exortu usque ad
dies quadraginta aut paulo plus.'
Idem.

Gentibus quidem quæ lacte vivunt] Lacte potissimum aluntur Scythæ,
ideoque servos excæcant, ut assidu-
am operam in eo agitando et quatiene-
do præstent. Herod. in Melpomene.
Canterus IV. 25. *Dalec.*

Gibber in dorso] Tales vaccas in
Americæ septentrionali parte qui His-

pani viderunt, eas sua lingua vaccas 'cocorbadas' vocant. *Idem.*

Socium enim laboris agrique culturæ] Ideo sancitum Athenis lege fuit ne immolaretur, quoniam, ut aiebant, γεωργός ἐστι καὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις καμάτων κοινωνός. Rhod. XIX. 26. Ælianus Hist. lib. v. et Sueton. Domit. c. 9. inter initia usque adeo a cæde ipsum abhorruisse ait, ut absente adhuc patre recordatus Virgilii versuum, 'Impia quam cæsis gens est epulata iuvençis,' edicere destinavit, ne boves immolarentur. Et Arat. Phænomen. vs. 132. ait æreo demum seculo institutum uti boves aratores sen operarii ederentur. Numæ institutum vetus fuisse refert Bar. Brissou. de Ritu Nupt. mihi pag. 475. Nec abs re est quod Aristoteles in (Economicis ait, βούς ἀντὶ οἰκέτου τοῖς πένησιν ἐστίν. Constantinus certe leg. Executores. Cod. Quæ res pig. obl. poss. ob civilia debita boves aratorios pignori capere vetuit, ne culturæ abstraherentur. Cujacius Observat. IV. 20. *Idem.*

Damnatus a populo Romano] Val. Max. VIII. 1. *Idem.*

Thessalorum gentis inventum, equo juxta quadrupedante, cornu intorta cervice tauros necare] Verba hæc Plinii absque dubio mendosa sunt; nam quid est, cornu intorta cervice tauros necare? nos scimus moris fuisse Thessalis illis equitibus in hac taurorum venatione, ut tauris adequitantes, injecto ad cornua vinculo, eos cernuare, et humi procumbere, magna vi cogerent. Legendum igitur apud Plinium: cornu intorto restibus, vel retibus. Πλέγμα et ἄμμα dixit in eadem re Philippus qui hanc Taurorum venationem Thessalis familiarem ita describit hoc epigrammate: Θεσσαλὸς εὐίππος ὁ ταυρελάτης χορὸς ἀνδρῶν Χερσὶν ἀτευχῆτοισι θηρσὶν ὀπλιζόμενος Δευδρουπεῖ πῶλους ζεύξει σκιρτήματι ταύρων, 'Αμφιβαλεῖν σπεύδων πλέγμα μετωπίδιον. 'Ακρότατον δ' ἐς γῆν κλίνας ἄμα κ' εὐροπον ἄμμα Θηρὸς τὴν τόσσην

ἐξεκύλισσε βίαν. Artemidorus quoque ostendit, in Thessalia qui generosissimi essent, et nobilissimi taurorum venationi operam dedisse. Salmasius Hist. Aug. p. 286. b.

Quamobrem victimarum probatio in vitulo] De cura apud veteres, delectuque anxio hostiarum, quas Diis offerrent non mancas aut mutilas, sed omni sui parte integras, vide Alex. ab Alex. III. 12. et Magium IV. 4. *Dalec.*

Nec claudicante, nec aliena hostia] Morbosa, vitiosa, fissis auribus, lingua nigra, canda, pilo amisso, acuminata. Alex. ab Alex. loco citato. Aliena hostia est, quæ Deo non convenit. Apollini, Marti, Neptuno, taurus cæditur. Nundinis Jovi aritem Flaminica immolat. *Idem. Idem.*

Sub dio haberi solitum] Non in rostris aut curia, sed aprico loco, paten-tique cælo, tamen inaugurato, ne senatusconsulta irrita forent. Alex. ab Alex. v. 27. *Idem.*

CAP. XLVI. *De Api bore.*

Quem cantharum appellant] Cantharum a coloris nigredine, et scarabæi figura. Auctor est Porphyrius de carnis abstinence, Ægyptios scarabæum imprimis venerari, quod Solis sit animata effigies. Lunæ eosdem Apin consecrasset, Solis et Lunæ signa gestantem: Solis quidem, nigrum pilum, et sub lingua cantharum: Lunæ vero maculam albam, nascentis Lunæ modo sinuatam. *Dalec.*

Sunt delubra ei gemina, quæ vocant thalamos, &c.] Legend. Tum delubra ei gemina, quæ vocant thalamos: augurio populorum alterum intrasse lætum est, in altero dira portendit: responsa prius dat e manu consulentium cibum capiendo. Populi universi angrabantur læta cum alterum ex his delubris intrasset, in altero dira portendebat; at prius, id est, singulis, dabat responsa cibum capiendo e manu. Salmas. pag. 440. b.

Omnibus annis ibi auream pateram]

Seneca Quæst. Natural. iv. 2. de Nilo tractans : ' Post magnum deinde spatium duo eminent scopuli, (Nili venas vocant incolæ,) ex quibus magna vis effunditur, non tamen quantum operire possit Ægyptum. In hæc ora stipem sacerdotes, et aurea dona præfecti, cum solenne venit sacrum, jaciunt.' *Dalec.*

CAP. XLVII. *De natura pecorum, et generatione eorum.*

Placamentis Deorum] Herodotus in Enterpe narrat Ægyptios, qui Thebas accolunt, et omnino Thebanam præfecturam habitant, non oves, sed capras Diis immolare: alias vero in præfectura Mendesia oves sacrificare, non capras. Muret. Var. viii. 13. *Dalec.*

Coitus omnibus ad arcturi occasum, &c.] Scribo, *Coitus omnibus ab arcturi occasu.* Varro xi. 11. 'Tempus optimum ad admittendum ab arcturi occasu ad aquilæ occasum, quod quæ postea concipiunt, sunt vegrandes atque imbecillæ.' Astipulatur et apographon Toletanum, in quo *ab arcturi occasu* scriptum est ad verbum. *Pintian.*

Rubis vescatur] Colonicum vero solo gramine. *Dalec.*

CAP. XLVIII. *De generibus lanarum, et vestium.*

Lana autem laudatissima Apula] Martialis: 'Velleribus primis Apulia, Parma secundis, Nobilis Altinum tertia laudat ovis.' *Dalec.*

Laodiceæ] Hieronymus in Jovinianum: 'Nunc lineis et sericis vestibus, et Attrebatum, ac Laodiceæ indumentis ornatus incedis.' *Idem.*

Vellendi mos] Varro de Ling. Lat. l. iv. 'Vellicæ unde essent plures accepi causas, in quæ, quod ibi pastores palatim ex ovibus ante tonsuram inventam vellere lanam sint soliti, ex quo vellera dicuntur.' *Idem* de Re Rust. lib. ii. 'Quam demptam ac conglobatam alii vellera, alii velumina appellant: ex quorum vocabulo anim-

adverti licet, prius lanæ vulsuram, quam tonsuram inventam.' Victor. xvi. 24. *Idem.*

Hispania nigri velleris præcipuas habet, &c.] Legendum: *Hispania nigri velleris præcipuas habent; et Pollentia juxta Alpes. Canusium rutili, quas Erythras vocant, item Bætica. Fulei Tarentum et suæ pulliginis.* Salmas. pag. 316. b.

Pexis aliena vestibis] *Pexæ vestes*, in quibus nec stamen, nec subtegmen apparet, eminente et operiente villo. Nam quibusdam licia numerare licet, ut in quarum textis et tramis lana est propior. Tales sunt Istrianae. Turn. Advers. v. 14. *Dalec.*

Scutulato textu] Scutulas vocat auctor τὰ πλινθία, nimirum quadra, similia retium maculis, quas Græci vocant τοὺς βρόχους. Gallos Diod. ait Saga gestare βαβδωτὰ, πλινθίοις πολυάνθεσι καὶ πυκνοῖς διαλεηµµένα, *scutulata, et reticulatim distincta*: 'virgata' Proportio et Virgilio, Polluci βαβδοειδῆ, non assuto purpureo limbo ornata, ut exponit Servius. Scutale Livio in funda, quod est reticulatum. Polluci βρόχος, sive macula, τὸ συνεχὲς ἐν τοῖς δικτύοις διάστημα τετραγώνων, συνεστηκὸς ἐκ τεττάρων ὁµιάτων, ὃ τεινοµένῃς τῆς ἄρκυος γίνεταί βαβδοειδές. Scutulatus ergo textus, virgatus est, macularum instar cancellatim et reticulatim distinctus. *Lausagias* Galli vocant, a similitudine foliorum Lauri, quasi Laurangias. *Scaliger.* Scutulæ forma quadrata et oblonga. *Censorinus, ἐπερομήκες*, quadrangulum imparibus lateribus, et angulis minime rectis, scutulæ simile, xi. 24. *Ara-*neorum rete scutulatum est. Turn. xxvii. 24. *Dalec.*

Lanæ et per se coactæ vestem faciunt, &c.] Ad desperationem usque vitiatum hic Plinii locus: lege: *lanæ et per se coactæ vestem faciunt, et si addatur acetum, etiam ferro resistunt: immo vero etiam ignibus.* Hæc ad vestem e coacta lana tactam pertinent, quam

faciunt coactilia : *πλωτὰ* Græci vocant, quæ sequuntur nihil huc spectant, et longe sunt depravatissima. *Salmas.* 391. b.

In tomenti usum veniunt] Sic legend. Loquitur enim de lanarum purgamentis. Est autem tomentum, calcitræ fartum. Martialis: 'Calcitra tomento quam viduata sno.' Et de tomento, non de induendo accipiendum alioqui satis indicant quæ sequuntur: 'Antiquis enim torus e stramento erat.' *Gelen.*

Antiquis enim torus e stram. &c.] Lege: *Antiquis enim torus e stramento erat, qualiter etiam nunc in castris. Gausapa patris mei memoria capere: amphimalla nostra, &c.* Dicit toros antiquitus e stramento fuisse, et sua adhuc ætate in castris ita esse. *Salmas.* p. 398. a.

Qualiter nunc etiam in castris gausape. Patris mei memoria capere, &c.] Aliter in Apographo Toletano: *Qualiter etiam nunc in castris causa patris mei memoria, &c.* Ut forte scribendum sit: *Qualiter etiam nunc in castris gausape. Avorum memoria capere amphimalla, sicut nostra villosa etiam ventralia.* Movet me quod non ea fuit conditione Plinius, ut non desiderata fuisset ejus prudentia si in commentatione rerum naturalium, quam ad communem totius humani generis utilitatem componebat, et præsertim Romano imperatori dicata, patris sui meminisset. *Pinian.*

Amphimalla nostra] *Ἀμφιπάρητες* Hesychio. Lucilius: 'Psilæ, atque amphitapæ molles cum ingentibus villis.' Talia amphimalla hodie sunt, quæ vocamus *couvertes de Cathelogue.* Dalec.

Ventralia] Ventrale, *κοιλιοδεσµὸς*, *φοῦνδα*. Glossæ. Jurisconsultis zona, crumena, quam et Fundum vocaverunt et Profundum. Cujacius Observ. x. 27. Gausapa et Gausapia, tapetes insignes mollitia villorum, et artificio texturæ, quibus mensæ teguntur.

Martial. xiv. 138. 'Nobilius villosa tegant tibi gausapa citrum.' *Idem.*

Caia Cæcilia] Caia usu super omnes celebrata est. Fertur enim Caia Cæcilia, Tarquinii Prisci regis uxor, optima lanifica fuisse: et ideo in ejus memoriam sempiternam institutum fuit, ut novæ nuptæ ante januam mariti interrogatæ quænam vocarentur, Caiam se esse dicerent. Alex. ab Alex. ii. 5. Vide Festum in 'Recta' et 'Regilla.' *Idem.*

In templo Sangi] Equidem demiror quod hic Sangus tantopere ignotus fuerit recentioribus Grammaticis, ut etiam in Liviana historia uno atque altero loco in Janum sit demutatus. Et est quidem unius numinis utrumque nomen: sed hæc Romæ appellatio est, illa altera Sabina. *Gelen.*

Colus compta] Vide quod notatum est xxix. 2. Dalec.

Rectam tunicam] Recto filorum ductu textam, *ὀρθοστάδιον, ἄρραφον, ἐκ τῶν ἠνωθεν ὑφαντὸν δι' ὅλου.* Recta tunica Isidoro, quam sursum versus stantes texunt: qu'on fait aut mestier droit. *Idem.*

Soriculata defluxit] Interpretantur quidam Soriculatas vestes ex lino et sparto consertas et condensatas, a conserendo. Turn. ut et Man. legit *Suroriculatus*, sive *Suroreclatus*, quod idem est, exponitque suris et latioribus regulis virgatas, ac eo toto texendi genere confectas, tanquam suro regulatas. *Surus*, ramus, inde fit *surculus*. Quidam a Sura et rica, sive ricula deducunt, non a regula. *Idem.*

Phrygianasque] Seneca de Benef. i. 3. de Gratiis: 'Inveniam alium poetam apud quem præcingantur, et spicis auro Phrygianis prodeant.' E vetusto codice sic Muretus legit xii. 1. Variar. Turn. tamen *Phryxianas*, quæ Phryxæi velleris crispas ac eminentes villos imitantur: vulgo, *de la frise.* Dalec.

Papaveratæ] Papaveratæ, Isidoro 'Pavitenses:' graviter pressæ et cal-

catæ. Contra 'rallæ,' quas tamen idem Isidorus interpretatur rasiles. *Papaveratæ* Sophocli *σπαθηταὶ ἐσθῆτες*, quoniam *κροτοῦνται καὶ σπαθοῦνται*. *Pavire*, ferire, *παλεῖν*. 'Pavera' frumenta Festo, quorum granum obtritu multo deglubitur, et glumis evaginatur. *Scalig.*

Prætextæ] Lucilius Sat. lib. 1. 'Prætextæ ac tunicæ Lydorum opus sordidum omne.' *Dalec.*

Trabeis] Triplex trabea fuit. Prima Diis consecrata, texta sola purpura: altera ex purpura immixto albo, regibus et consulibus peculiaris: tertia ex purpura et cocco, auguribus permissa, dum auguria captant. Alex. ab Alex. v. 18. *Idem.*

Pictas vestes] *Palmas*. Tertullian. de Coron. Milit. 'Picta vestis, quæ nunc toga dicitur, antea purpurea vocitata est, eratque sine pictura. Ejus rei argumentum est pictura in æde Vertumni, et Consi, quarum in altera M. Fab. Flaccus, in altera T. Papyrius Censor triumphantes ita picti sunt.' Fest. *ἀνθινὰς* et *ἀνθηρὰς* Græci vocarunt. Pollux *καταστίκτους*, *ζωωτούς*, *ζωδιωτούς*. Artem. *ὄνειροκρ.* locupleti fæminæ et meretrici permissas tradit: huic, ut majorem corpore faciat quæstum, illi, luxus causa. Idem Suidas in distinctione *ἐταιρῶν*. Philarch. Hist. v. tradit, Syracensis mulieri non licuisse uti picta veste, aurove caput redimire, nisi publice prostans cuivis sui copiam faceret: Strab. xv. refert Persarum duces ætate vestem gestare aut purpuream, aut pictam. Had. Jun. 1. 13. *Idem.*

Acu facere id Phryges invenerunt] Ægyptii quoque artem illam exercuerunt: eleganter et egregie Martial. 'Quando eques et picti tunica Nilotide Mauri.' Lucanus: 'Quod Nilotis acus compressum pectine Serum Solvit, et expanso laxavit stamina velo.' *Idem.*

Babylon maxime celebravit] Lucre-

tius de amoris insani damno: 'Adde, quod alterius sub nutu degitur ætas: Labitur interea res: tum Babylonia fiunt: Languent officia, atque ægro-tat fama vacillans.' Plutarchus auctor est, cum hereditate obvenisset Catoni Βαβυλώνιον πρόβλημα, statim jussisse vendi. *Idem.*

Polymita appellant] Filis diversi coloris in longum et transversum ductis, ut fit hodie. Quidam 'multitia' vocant. Meminit Trebellius Pollio in Quieto, cum ait in ejus familia tunicas, limbos, penulas matronales variantibus liciis effigiem Alexandri monstravisse. Pithæus 1. 2. Trilicem lorica tribus liciis ornatam et distinctam fuisse tradit. Turn. xxix. 35. *Idem.*

Sesquipedalibus libris infecta, &c.] Nam vivarum ovium cum lanam et vellus tingere vellent, adhibitis corticibus sive libris sesquipedalibus medicamento imbutis, qui conservarent inhaerentem velleribus infecturam, id faciebant. Turn. Alii *sesquilibris*, id est, in singulas oves adhibita libra et dimidia infectura. Fortassis, *sesquipedalib. fibris*, ut in manuscript. id est, lanæ villis. Isidoro xxx. 22. Fibræ, lana caprina, unde Fibrina vestis, quæ ex ea tramam habet. *Idem.*

Apicas vocabant] Ovis apica, mina Varroii II. 2. *Idem.*

CAP. XLIX. *De musmone.*

De musmone] Vide in Lexico Constantini vocem *μούσμονες*. *Idem.*

Genus musmonum] Alii *Musimonum*: alii *Musmonium*. Olim Musimonas etiam vocarunt asinos, mulas, equos breves. Lucil. 'Pretium emit, qui vendit equum Musimonem.' De Musimonibus Strabo: *Γίνονται δ' ἐνταῦθα οἱ τριχὰ φύοντες αἰγέλαν ἀντ' ἐρέας κριοὶ, καλούμενοι μούσμονες, ὧν ταῖς δораῖς θωρακίζονται*. Inde *Surdos Mastruccas* Cicero vocat in oratione pro Scauro, Musimonum pellibus munitos et loricatos. Turn.

Advers. xx. 9. Id animal fortassis est quod xxviii. 9. 'ophion' vocari tradit, item xxx. 15. *Idem*.

Umbros vocantur] Umbri, Ibrī, Imbri, priscis spurii. Græcis ὀμβρικοί, et ὀμβρική, ferarum catuli. Hinc Ibridæ canes, Lyeiscæ. In veteri glossario, *Umbri*, ἡμετέροις πρόβατον *Iber*, ἡμετέροις. *Scalig.*

CAP. L. De capris, et generatione earum.

Trimæ minus utiliter generant] Archetypum Toletanum et Ch. *Ante trimos minus utiliter generant*: recte, ut de lireis intelligas; nam de caprarum conceptu paulo post. *Pintian.*

Et in senectute, nec ultra quadriennium] Particula *nec* in neutro habetur exemplarium scriptorum: optime; nam teste Columella vii. 6. 'Senectute his ante sextum annum, et quinquennis parum idoneus habetur implendis feminis.' *Idem.*

In trimatu inutiles] Scribendum proculdubio *utiles*, vel *haud inutiles*. Columella loco proxime signato: 'Anniuntæ vel bimæ capellæ, nam utraque ætas partum edit, submitti hædum non oportet: neque enim educare nisi trima debet.' Palladius xii. 13. 'Trimæ educare optime possunt. Quod teneri res matres generant, transigendum est.' *Idem.*

Longis auriculis infractisque, armis quam villosissimis] Legendum *auribus*, non *auriculis*, ex archetypo Toletan. Confirmat id quoque Columella vii. 6. 'Optimus,' inquit, 'habetur amplissimi corporis, cruribus crassis, plena et brevi cervice, flaccidis et prægrandibus antibus.' *Pintian.*

Lacinia] Festus vocat Noncolas, vel, ut quidam legunt, Nævolas. Varro ii. 3. mammillas pensiles. *Dalec.*

Archelaus auctor est] Ab Alcæone id proditum, non Archelao, scribit Arist. sed οὐκ ἀληθῶς, ὅτι ἀπρουν ἐστὶ μόριον. Vide Rhodig. v. 29. Victor. xxxvi. 9. Varronem de Re Rust. ii. 3. Oppianus capras silvestres scrip-

sit non quidem auribus spirare, ut Alcæon apud Aristot. sed fistula, quæ a palato pertinet ad interstitium cornuum. Spirare utraque parte putat Ælianus de Animalibus i. 51. *Idem.*

In Cilicia, circaque Syrtes villo tonsili vestiuntur] Alii leg. *circaque Syrias*, non male. *Bouchart.* 625.

Quem aruncum vocant] Græci ἤρυκον. Inde apud Plutarch. de herba Eryngio male hoc ipsum scriptum, quod hic Plinius ex Arist. tradit. Locus est in lib. de iis qui sero a numine puniuntur. Vide in Lexico Constant. ἤρυκος. *Dalec.*

Oleam lambendo quoque, &c.] Huc refer illa xvii. 24. 'Oleam quidem etiam si lambat capra, sterilesce auctor est Varro, ut diximus.' Vide et Ursin. Not. Var. pag. 19. *Idem.*

Minervæ non immolantur] Vide et quæ supra cap. 47. hujus libri adnotavimus. *Dalec.*

CAP. LI. De suis et natura earum.

De suis] De hoc animali, et multis ejus nomenclaturis, vide Rhod. xxv. 26. *Idem.*

Partus bis anno] Plutarch. in Caus. Natur. sues domesticas sæpius ait parere et incerto tempore, feras autem semel duntaxat æstatu initio. *Idem.*

Floccidas aures] Id est, pendulas et demissas: quod accidit porcis natu jam grandioribus; nam junioribus subriguntur et erectæ manent. *Id.*

Angina maxime] Plant. in Trinum. 'Sues moriuntur angina hic acerrima.' *Idem.*

In luto volutatio generigrata] Id mirum est, quod Heraclitus Ephesius scribit, sues cæno lavari, ut cortales aves pulvere et cinere. Aristophani γρυλλίζουσι et κοτίζουσι sues. *Idem.*

Quin et duces in urbe] Habet et vetus exemplar sic. Sed quid sibi voluit hæc duo vocabula, et *duces*? Possem hic aliquid comminisci pro illorum expositione. Verum ut inge-

nuc fatear, mihi locus videtur esse depravatus, et *cicurs* forte legendum, non *et duces*. Quia autem insolens verbum erat, corripit librarius quod non intelligebat; nam sequitur statim *et feri*. Disserit itaque prius de cicurum porcorum natura, mox de feris. *Rhenunus*.

Castrantur fœminæ quoque sicuti camelii post bidui inedium suspensæ pernis prioribus] Aristoteles libro nono capite ultimo, *posterioribus*, non *prioribus*, ait Græca voce *ἐπισθίων*. Theodorus tamen *prioribus* transfert: causam ignoro, nisi quod ita in Plinio invenerat. *Pintian*. *Castrantur fœminæ quoque*] Vide quod adnotatum est ad xi. 37. *Dalec*.

Celerius ita pinguescunt] Et caro snavior est. Galen. lib. i. de semine. *Idem*.

Abdomina] Vide infra xi. 37. *Id*.

Publii] Syri, qui Laberium vicit eo genere poematis. *Idem*.

Aprugnum] Semen aprugnum: quod cum sua vulva convivis Heliogabalum apposuisse Lampridius testatur. *Idem*.

CAP. LII. *De vivariis bestiarum*.

CAP. LIII. *De semiferis animalibus*.

Solidum aprum Romanorum] Juvenalis Sat. i. 'quanta est gula, quæ sibi totos Ponit apros, animal propter convivia natum?' *Dalec*.

Hybridæ] Vide quod annot. in superius caput proximum 49. ad vocem 'Umbros.' *Idem*.

Ququam onerato capite vastis cornibus gladiatorumque vaginis, in hæc se librant, ut tormento aliquo rotati, in petris potissimum e monte aliquo in alium transilire cupientes, atque recursu pernici quo libuerit exultant] Difficilis est hic locus, et dubio procul a nemine intellectus. Exemplar manuscriptum huiusmodi lectionem continet: *Ququam onerato capite vastis cornibus gladiatorumque vaginis in hæc se librat ut tormento aliquo rotatus in petras potissimum et monte aliquo in alium transi-*

lire quarens atque recursu suo perniciosus quo libuit exultat. Nodus vero omnis in his duobus vocabulis est, *gladiatorumque vaginis*, quidnam hæc sibi velint; nam alioqui vetus lectio cum vulgata consentit, nisi quod doctus quispiam in plurativum numerum mutavit quæ illic in singulari ponuntur, nihilo melius quam *petras* in *petris*, et *recussu* in *recursu*. Christophorus Longolius, huic loco manum admolitus, in *his se librant* legendum putavit, ut referatur ad vaginas gladiatorum, quod esse debet, in *hæc se librat*, quemadmodum vetus exemplar testatur; hoc est, germanam Plinii lectionem mutavit in adulterinam. Quod si etiam in *his se librant*, non in *hæc se librat* legamus, id quod tamen faciendum non est, quid tum? An bene propterea habebit sententia? Minime sane. Quis interim docet quid sibi velit *gladiatorum vaginæ*? Mirabile vero animal quod gladiatorum vaginis oneratum caput habet; num in vaginis conditi sunt gladii, an vaginæ vaginæ sunt? Vastis certe cornibus et alia quædam animantia prædita reperiuntur: at monstro similis est, imo monstrum potius, belua gladiatorum vaginas in capite circumferens. Itaque cum reliqua satis recte habeant, video nodum omnem, ut ante dixi, in his duobus dictionibus *gladiatorumque vaginis* consistere, quarum utramque mendosissimam reor, qui putem a Plinio scriptum fuisse *lateque vagis*; quod vocabulum cum distantioribus syllabis exaratum esset, hoc forte pacto, *la te que va gi s*, librarius, aliquid deesse existimans, expletis per sinistram suam diligentiam lacunis, hoc est, *g* litera addita, et *t* in *d* mutata, (nam *glute* non placebat,) et *orum* genitivi plurativi terminatione annexa, ac postremo *ni* syllaba introserta, in hunc tandem modum tam fæde depravarit. Enimvero dum hunc locum curiosissime exenterem, cum quo, crede mihi,

diutissime sum luctatus, visum est mihi legendum esse: *lateque vagis. Ibi in hac se rotat*; nam conjicio *ibix* in *ivix*, primum eo quod u pro b usurpent librarii, mox in *ivis*, et postremo in *inis* facile mutari potuisse. Quæ vox ad *vagis* addita, *vaginis* indubie constituit: quanquam etiam si non exprimitur *ibix*, subintelligitur tamen in hac oratione, *in hac se librat*; additum vero, sensum illustriorem reddit; imo plane vaginas gladii consecuti sunt. Nam cum hoc erratum admissum esset, ut *vaginis* pro *vagis ibix* scriberetur, jam non quadrabat præcedens dictio *lateque*; male enim sonabat in auribus librarii quamlibet crassis hæc oratio, *lateque vaginis*. Quare cum vaginæ fiant, ut in iis gladii condantur, vocabulum *lateque* mutavit in *gladiorumque* pulchro futuro sensu, *gladiorumque vaginis*, ut stipiti illi videbatur. Profec- to nusquam verius est illud Aristote- lis, ἐνὸς ἀτόπου δοθέντος, τὰ ἅλλα συμβαίνει, quam in depravationibus an- citorum, ubi nunc erratum admissum statim multa consequuntur. Leges itaque et distingues totum Plinii locum hoc modo: *Sunt ibices pernicio- tatis mirandæ, quanquam onerato capite vastis cornibus lateque vagis. Ibi in hac se librat, ut tormento aliquo rotatus in petras, potissimum e monte aliquo in alium transilire quærens, atque recussu pernicius quo libuit exultat*. Sententia nunc est clarissima, quæ hactenus obscurissima fuit. Restituimus præ- terea e codice manuscripto *petras*, ubi perperam in vulgatis editionibus *petris* legebatur, et *quærens*, quod doctus quispiam in *cupientes* mutarat, non putans satis Latine, dici, *quærens* transilire. Item *recussu pernicius* quo *libuit exultat*, quod prius scriptum erat, *recursu pernici quo libuerit exul- tat*. Rhenan.

E monte aliquo in alium transilire quærentes, atque recursu pernicius quo libuerit exultant] Scribo, partim

ex veteribus codicibus, partim ex conjectura: *E monte aliquo in alium transitum quærentes, atque recursu pernici quo libuit exultant*. Nam scripta lectio *transitum*, non *transilire*, et *pernici*, non *pernicius*, agnoscit. Pin- tian.

CAP. LIV. De simiis.

Homini figuræ proximæ] Habes in- fra hujus argumenti integrum xi. 41. 'Nam simiarum,' inquit, 'genera perfectam hominis imitationem con- tinent, facie, naribus, auribus, pal- pebris,' &c. Vide locum. *Dalec.*

Caudis inter se distinguuntur] Simias curtas et cauda carentes Græci πιθήκους nominant, caudatas vero κερκοπιθήκους. Harum genera sunt κῆβοι, Aristot. οὐδὲν ἔχοντες, ut et callitriches. Festive Juvenal. Sat. x. de rugoso sene: 'deformem pro- cte pellem, Pendentesque genas, et tales aspice rugas, Quales, umbriferos ubi pandit Tabraca salus, In vetu- la scalpit jam mater simia bucca.' Festus: 'Cercolopis (alii *Cercalo- pex*) genus simiæ, quæ ultimam par- tem caudæ villosam habet.' Idem clin- nas simias a clunibus tritis dictas ex- istimat. Vide ad eadem Scaligerum. De simiis multa Solinus Polyhist. c. 40. qui eadem quæ hic fere tradit: Arist. Histor. Animal. ii. 8. *Idem.*

Mutianus et lutrunculis lusisse, &c.] Lege: *Mutianus lutrunculis lusisse, fictas cera icones visu distinguere: ce- reæ icones optime et ad nativum vultus representant, et nulla pictura veritatem magis imitatur quam cera; at simiæ sciunt visu ipso distinguere icones cera fictas a veris vultibus*. Salmas. pag. 376. a.

Simiarum generi præcipua erga fæ- tum affectio] Lege: *Simiarum generi præcipua erga fætum affectio: gestant catulos: quæ intra domos peperere, om- nibus demonstrant, tractarique gaudent, gratulationem intelligentibus similes*. Vide Salmas. pagina 377. a.

Tractarique gaudent similes gratula-

tionem intelligentis. Itaque magna ex parte, &c.] Locus est corruptissimus. Exemplar Toletanum: *Tractarique gaudent, gratulationem intelligentibus. Similiter magna ex parte, &c.* Salmauticense propius veritatem: *Tractarique gaudent, gratulationem intelligentibus. Similis itaque magna ex parte, &c.* Scribo: *Tractarique gaudent, gratulationem intelligentes. Simiolus itaque magna ex parte, &c.* Oppiani sententiam hoc loco præterire nolui; scribit enim libro *Cynegeticōn* III. simias semper duos parere, quorum alterum amant, alterum odere, quem statim arctiore complexu enecent. *Pintian.*

Satyris et Sphingibus] Quales fuerint Satyri et Sileni, Bacchi, et cur ita dicti, vide Rhodig. XIX. 25. *Dalec.*

CAP. LV. *De leporibus et cuniculis.*

Leporum generis sunt] Πτωκὰς Græci vocant a pavore; nam, ut inquit Pollux, δειλία ὑπερβάλλει τοῦτο ζῶον ἐμπληκτον ῥᾶστα γιγνώμενον καὶ ἀναπτουμένον. Quamobrem ei lustra sunt θάμνοι συνηρεφείς, καὶ ἀμφιλαφεῖς, densa umbrosaue dumeta. Dicitur et λαγώς ab aurium magnitudine, ἀπὸ τοῦ λὰ καὶ τῶν ὠτῶν, vel, ut aliqui volunt, ἀπὸ τοῦ λάειν, id est, βλέπειν, quod dormiat oculis apertis. ἐν πᾶσι τοῖς λαγώσις Græci aiunt, lautissimas delicias significantes. Hujus animalis colorem ἐπίπερκνον dicunt, qualis est olivæ nondum maturitate nigrescentis. Varioni leporum genera sunt, Italicum, Gallicum, Hispanum; Xenophonti montanum, campestre, palustre; Polluci Elymæon describitur vulpis magnitudine. Chelidonios memorat Athenæus; Moschias quidam citant, tanta vi spiritus, ut in furorem canes agant. Rhod. XXVI. 29. et 30. Vide quod notavimus ad XXVIII. 19. *Idem.*

Archelaus auctor est, quot sint corporis carnerne aut excrementa lepori] Ex Varrone hoc mutuatus est, diversis

quidem verbis, an sensu eodem, non statuerim. Varronis verba sunt de Re Rust. III. 12. 'Itaque de his Archelaus scribit, annorum quot sint qui velit scire, inspicere oportere foramina naturæ, quod sine dubio alius alio habeat plura.' *Pintian.*

Benigna circa hoc] Herodotus lib. XIII. *Dalec.*

Superfætat] Ἐπικύνσεται. Equas et mulieres quoque superfætare, pro indubitato habetur. Hæc non leguntur apud Herodotum. *Idem.*

CAP. LVI. *De semiferis.*

CAP. LVII. *De muribus et gliribus.*

Arrosis Lavinii clypeis argenteis] Plantus in Persa: 'Pater, avos, proavos, abavos, tritavos, Quasi mures edere semper alienum cibum.' *Dalec.*

Theophrastus auctor est] Fragmento περὶ τῶν ἀθρόων φαινομένων ζώων. Aristot. περὶ θανμοσ. ἀκουσμ. Stephanus de Urbibus. *Idem.*

Vænisse murum CC. nummis] Valerius VII. 6. ducentis denariis. Strabo lib. V. μέδιμνον, non murem, vænisse διακοσίων δραχμῶν. Nummi enim sestertii intelliguntur. Pollux Onomast. lib. IX. δύνασθαι φησι νοῦμον οἷα ἡμιόβολια, non, ut legitur, ὁμόλια, id est, quantum sestertium. *Mitaler.*

Nam soricum occentu] Audito soricis occentu Fabius Max. dictatura, Cains Flaminus magisterio equitum se abdicarunt. Valer. Max. lib. I. Mures in fundamentis urbis, quæ ad Strymonem ædificabatur, pugnantes reperti, cives ostenderunt feroces ac bellicosos fore. Alex. ab Alex. V. 13. et 19. Lepide Plantus in Truculento: 'sed tamen Cogitato, nus pusillus quam sapiens sit bestia, Ætatem qui uni cubili nunquam committit suam; Quia si unum obsideatur, aliud periculum erit.' *Dalec.*

Quos censoriæ leges, princepsque M. Scaurus in cons.] Hoc est, Censores, et ante eos Scaurus Consul, censis adnoscere. Sic enim dictum est hic Prin-

ceps, quomodo apud Poëtam: 'Princeps ærata Tarchon secat æquora prora,' id est, primus. *Gelen*.

Senium finitur hiberna quiete] Videtur scribendum *somnus*, non *senium*, ex Oppiano Cynegeticon lib. xi. prodeunte totam eos dormiendo hyemem exigere: et Aristotele VIII. 17. 'Glinres etiam latent in ipsis arboribus, pinguescuntque per id tempus vehementer.' Martialis in Xenii: 'Tota mihi dormitur hyems, et pinguior illo Tempore sum, quo me nil nisi somnus alit.' *Pintian*.

Rursus æstate juvenescunt] Depravata priore dictione *somnus*, detortaque in *senium*, hoc est, senectutem, eutemve, exuviasque illas quæ exiunt nonnulla animalium quæ condantur, consentaneum erat ut posterior illi conjuga eandem subiret aetatem. Existimo igitur legendum non *juvenescunt* sed *vivescunt*, hoc est, reviviscunt, quasi tota hieme, quam dormiendo transegerunt, mortui potius quam vivi jacuerint, quando, ut summus ait poëta: 'consanguineus est leti sopor.' Hoc verbo 'vivesco' tum alias Plinius utitur, tum IX. 51. de anguillis loquens his verbis: 'Anguillæ atterunt se scopulis: ea strigmenta vivescunt.' *Idem*.

Nitelis quiete] Nitedulæ, parvi mures, subterranei puto, a vitore pilorum et cutis dicti: vulgo *rate courte*, Northmannis *mulots*, quasi *nilots*. Cic. pro Sestio: 'Quum id etiam civitatis fatum fuit, ut illa ex vepreculis extracta nitedula Remp. conaretur arrodere.' *Dalec*.

CAP. LVIII. Quæ animalia quibus locis non sint.

In Lycia doreudes non transcunt montes Syris vicinos] *Cilicia* verior lectio quam *Lycia*; nam *Ciliciam* conterminam esse *Syriæ*, hand *Lyciam*, in aperto apud omnes est. *Pintian*.

Onagri montem qui Cappadociam a Lycia dividit] Eadem hic quæ statim ante menda. Scribendum enim, a

Cilicia, non a *Lycia*: tum ex utroque exemplari, tum ex Ptolemæo tradente, Tauro monte Cappadociam a *Cilicia* dirimi. Item *Lycaoniam* partem esse Cappadociæ, idem prodit Ptolemæus. At in *Lycaonia* multos esse onagrorum greges, et M. Varro tradit de Re Rustica, XI. 6. et Plinius hoc ipso libro, cap. 43. *Pintian*.

In Bæotia Lebada illata, &c.] Arist. περί θάλασσης. ἀκονισμ. *Dalec*.

Cyrenis muta facre ranæ] Idem ibid. vide et inf. XI. 51. *Idem*.

Nec in Creta insula] Nec in Britannia. *Idem*.

Maleficum animal] Addit Solinus: 'Serpens nulla:' quamvis incolæ spectati viri in ea serpentes gigni narrent, sed morsu immoxio: quidam etiam perniciosos. Biod. III. 11. *Idem*.

Item apros et attagenas herinaceos] Scribendum videtur permutato conjunctionis loco, *Item apros, attagenas, et herinaceos*. Cæterum inter animalia terrestria, et quadrupedes, de quibus non tantum hoc capite, imo vero toto hoc volumine, disseritur, quis locus est, obsecro te, humane lector, attageni avi Ioniæ? Nam etiamsi in Creta non esset Attagen, alienum erat hoc loco indicari id quod erat proprium X. 29. cujus lemma est: 'Quæ aves in quibus locis non sunt:' ubi Plinius scribit noctnam in Creta non esse: non utique prætermisurus de attagene. Et ut quod sentio dicam ingenue, puto hanc dictionem inter eas esse connumerandam, quæ falso in Historiam Naturalem irrepserunt. *Pintian*.

Nec ursos] Supra cap. 36. hujus libri, sub finem, Domitius Ænobarbus Ædilis Curulis ursos Numidicos centum, et totidem venatores Æthiopas in Circo dedit. Juvenal. Sat. IV. 'Profuit ergo nihil misero quod comminus ursos Figebat Numidas Albana nudus arena Venator.' Martial. 'Et freno Libyci domantur ursi.' Virgil. 'Horridus in jaculis, et pelle Libys-

tidis ursæ.' Solinus forma Numidicos ursos cæteris præstare tradit.

Fortassis legendum, *Uros. Dalec.*
CAP. LIX. *Quæ advenis noccant.*

LIBER IX.

CAP. I. *De aquatiliū natura.*

CAP. II. *Quare in mari maxima animalia.*

Mollique ac fertili accremento] Antiqua lectio, *Mollique ac fertili nutrimento.* Nec displicet. Aristoteles de longitudine ac brevitate vitæ capite secundo: 'Oportet enim intelligere, quod animal est natura humidum et calidum, et vivere tale quippiam est: at senectus frigida et sicca.' Et de Generatione Animalium I. 16. 'Nutrimentum enim omnium humidum magis.' *Pintian.*

CAP. III. *De Indici maris belluis.*

Tunc illic ruunt turbines] Nam ea pars anni illis hiems est, non, ut nobis, frigoris asperitate, sed assiduus imbris, tonitruis, tempestatibus, nimbis, procellis. *Dalec.*

Gedrosos] Strabo lib. xv. de Ichthyophagis inter Carmanos et Oritas sitis id tradit, non de Arbiis. Verisimile est autem vicinos Gedrosios id de illis narrasse. *Idem.*

Exeunt et pecori similes belluæ] Onesicritus apud Strab. lib. xv. narrat circa Taprobanen Indiæ belluas marinas ancipitis vitæ nasci, alias hominibus similes, alias equis, alias variis animalibus terrestribus. *Idem.*

CAP. IV. *Quæ in quoque Oceano maxima.*

CAP. V. *De Tritonum et Nereidum, et elephantorum marinorum figuris.*

Concha carentem] Interpretes Homerī scribit, ante inventam a Tyrrhenis tubam priscos ejus loco nros fuisse concha: unde Virgil. *Æneid.* VI. 'Sed tum forte cava dum personat æquo-

ra concha.' Turn. XXVIII. 44. *Dalec.*

Nereidum] Sic Poëta vocant Nerei et Doridis filias, *Νησαίην, Κυμοθόην*, et alias permultas. Nereum, Orpheo in Argonaut. Deorum antiquissimum, Virgilio grandævum, Oceani et Tethyos filium, ex imitatione Pherecydis Syrii, vaticinantem et futura prædicentem inducit Horatius Protei modo. Hadr. Jun. IV. 22. Tritonis figuram, qualis sit, accuratissime describit Pausanias, et Vitruv. de Architect. I. 6. et Hub. Goltz. Græc. Vet. tab. I. num. 4. et 6. &c. *Idem.*

Squamis modo hispido corpore, etiam quo humanam effigiem habent] Exemplar Salmant. etiam in qua legit, non etiam in quo. Scribendum censeo: *Squamis modo hispido corpore, ut in aqua humanam effigiem habente.* *Pintian.*

Marinum hominem] Juvenal. Sat. XIV. 'Grande operæ pretium est, ut tenso folle reverti inde domum possis, tumidaque superbus aluta, Oceani monstra et juvenes vidisse marinos.' *Dalec.*

Contra Lugdunensis provinciæ littus in insula] Scribere mallet, *Contra Lugdunensis provinciæ littus impulsas*; ut capite sequente: 'Et dum saginam persequitur in littus fluctibus propulsa.' *Pintian.*

Elephantos] Elephantus, Rosmarns Olai Magni. Vide quod adnotatum est XXXII. 11. *Dalec.*

Cornibus assimilatis] Exertis dentibus, ut in elephantis terrestribus. Horum autem dentes cornua vocari Juba et Pausanias ostendunt. *Idem.*

Nereidas] Apud Alexand. ab Alex. III. 8. Gaza Nereidem in Peloponnesi littus ejectam vidit, Trapezuntius in mari natantem, Draconctus Bonifacius Neapolitanus Tritonem melle conditum, multi vivum captum in maritimis Epiri. *Idem*.

Belluæ, cui dicebatur exposita, &c.] Πίστρικα, πρίστιν, et πρήστιν hoc ceti genus auctores vocant. Pistricem Festus in voce 'Balæna,' Cicero in hoc versu: 'Tum vero fugit Andromeda, et Neptuni pistrix:' Arati Grævus est: Οὐδὲ μὲν Ἀνδρομέδης, καὶ κήτεος ὅσος ἐλέλειπτο. Pristin Virgil. 'Frons hominem præfert, in pristin desinit alvus.' Florus III. 5. Epicharmus in nuptiis Hebes: Ἦν δὲ ζύγαιναί, πρίστιες, βίναί τε τραχυδέρμονες. Polycharmus in Lyciæ commentariis, quo loco scribit, vati angurium captanti e piscibus interdum apparere Orophos et Glancos, interdum φαλαίνας et πρίστεις. Ἀπὸ τοῦ πρίξιν dictam volunt, quod tenuis corporis longo tractu fluctus secat et findit. Seneca e Pedone: 'Qui ferat Oceanum, qui sævas undique pristis, Æquoreosque canes ratibus consurgere pansis.' Πρήστιν dixit Oppianus Ἀλιευτικῶν I. 1. ἐν δὲ δαφονῇ Πρήστις. Pristin et poculi genus, et navis item dixerunt. Quadrigarius apud Nonium, Livius lib. IV. Decad. V. Polybius. Virgil. 'Velocem Mnestheus agit acri remige pristin.' Had. Jun. II. 13. *Idem*.

CAP. VI. De balænis et orcis.

Et cujus imago nulla repræsentatione, &c.] Balænarum plana et lævis cutis est, orcarum canaliculatum striata, qualem vidimus in litus ejectam prope Monspensulum. *Idem*.

Ora balænae] Tubulatas fistulas. *Dalec*.

CAP. VII. An spirent pisces, an dormiunt.

Aliæ spirabilia inesse viscera] De hac quæstione multa Rhodig. IV. 15. *Id*.

Dormiunt in terra] Vide quæ supra

notata sunt ad cap. 36. hujus libri. *Dalec*.

CAP. VIII. De Delphinis.

Ut plerunque vela navium transvolent, &c.] Lege: *ut plerunque vela transvolent, vagantur fere conjugi: parvum catulos decimo mense*. Salm. pag. 185. *Ut plerunque vela navium transvolent*] Aristoteles non vela navium, sed malos transgredi ait libro nono cap. 48. 'Quo,' inquit, 'impetu fit, ut sese ejaculentur in aërem, et supersiliant malos navigiorum quæ forte affuerint.' Decepit Plinium similitudo quæ apud Græcos est duorum nominum, *veli* et *malis*, hoc est, *ιστίον* et *ιστός*. Vidit hoc ante me Franciscus Massarius, et ante Massarium Matthæus Fortunatus in Castigationibus naturalium Senecæ quæstionum. *Pintian*.

Agunt fere conjugia] Scribo, *Agunt vera conjugia*. Naturalia enim conjugia veraque sunt marium cum feminis. Aristoteles eodem libro et capite, *Degunt conjugatim mares cum feminis*. Romana quoque impressio *rera* habet, non *fere*, neque, ut alia præferunt exemplaria, *vere*. *Pintian*.

Parvum catulos decimo mense] Arist. Hist. VI. Κύει δὲ δέκα μήνας· τίκτει δὲ ὁ δελφίς ἐν τῷ θέρει· ἐν ἄλλῃ δὲ ὥρᾳ οὐδεμία. Solinus: 'Catulos edunt; decimus mensis maturum facit partum; Lucinam æstivus dies solvit.' Vide locum cap. 22. Polyhist. ubi ad verbum hoc caput fere citatur. *Dalec*.

Solent in terram erumpere incerta de causa, et statim tellure tacta moriuntur] Scribo: *Nec statim. Tellure tacta moriuntur*. Significat autem hic *statim*, non *confestim* et *illico*, quod Hermolao causa erroris fuit, sed *statim*, certo, ac definito tempore. Aristoteles libro nono, cap. 48. 'Ambigitur autem de ipsis, cur in terram erumpant. Facere enim ipsos hoc temere, et ut casus tulit, non certa de causa prædicant.' Sic enim melius Aristotelis mens exprimitur, quam ex

Theodori translatione. Quod ergo Aristoteles *temere*, Plinius *incerta de causa*; quod ille, *ut casus tulit*, Plinius *nec statim*. Nam quod Hermolaus ait, statim tacta terra delphinos emori, falsum est. Tacta terra emori factor, statim tacta nego. Idque in Plinio Cæcilio, nisi ei excidisset, Hermolaus legerat libro epistolarum octavo: 'Incredibile,' inquit, 'tam verum tamen quam priora, Delphinum gestatorem collusoremque puerorum in terram quoque extrahi solitum, arenisque siccatum ubi incaluisset in mare revolvi.' Vetus quoque et omnis impressa lectio *nec statim* habet, non aliter. *Pintian.*

Tellure tacta moriuntur] Inde pro-verbium: 'Delphinus in litore.' Ovid. 'Quem postquam bibulis iniecit fluctus arenis, Unda simul miserum, vitæque destituit.' Loquitur de Delphino. *Dalec.*

Lingua mobilis] Liberam et absolutam esse negat Aristoteles Histor. lib. iv. *Idem.*

Nomen Simonis] Apud Nonium in Pecus, Livius, vel, ut legit Scaliger, in Ægistho, delphinos vocat 'lascivum Nerei simum pecus.' *Idem.*

Delphinus non homini tantum, &c.] *Lege: Delphinus non hominis tantum amicum animal, verum ex musica arte mulcetur, symphonice cantu, &c.* Salmas. pag. 185. a.

Ni res Mæcenatis et Flavianii] Scribendum *Fabiani*, non *Flavianii*, tum ex Indice operis, tum etiam ex Solino, cap. 17. 'Pigeret,' ait, 'asseverare hoc, ni Mæcenatis et Fabiani, multorumque præterea esset literis comprehensum.' Utitur etiam testimonio hujus Fabiani Seneca, in libro de consolatione ad Martiam, et alibi sæpe. *Pintian.*

Per magnum aquor in ludum ferebat] Pacem fere historiam in Laconicis Pausanias refert ad Emporosele- nen visum a se Delphinum, qui pueri a quo sanatus fuerat, cum piscatores

eum caperent, mercedem curationis pendebat, dicto se audientem præbebat, et quocunque jussisset, dorso transvehebat. *Dalec.*

Inhospitales] *In hospitales* divisim legendum: hoc est, Hipponienses, qui magistratus magno sumptu excipiebant. *Dalec.*

Puerum Alexander Magnus, &c.] *Lege: Puerum Alexander Magnus Babylonem nomine, Neptuni sacerdotio præfecit.* Salin. *Puerum Alexander Magnus, &c.*] Athenæus Dionysium vocat lib. xiii. ubi ejusdem argumenti pleraque alia leguntur scitu dignissima. Vide locum, non procul a fine. *Dalec.*

Ad intercipiendos ejus quæstus] Ut pecuniam auferrent, quam is arte sua quæsierat. *Idem.*

Ut prius caneret cithara] Magnam vim Musices non solum in ea quæ ratione carent, sed etiam in animos corporaque hominum, vide apud Magium iv. 13. et Carpentar. super lib. vi. Aristot. de Divina Sap. Ægypt. et Martian. Capell. Philolog. lib. ix. pag. 369. Apollon. Hist. Mirabil. pag. 48. Boëth. Music. in princip. Cæterum id quod de vi ejus in morbis quibusdam curandis scribitur, dubitationem habere, ait Muret. Var. vi. 14. *Idem.*

Est provincie Narbonensis et in Nemausiensi agro, &c.] *Lege: Est provincie Narbonensis et in Nemausiensi agro stagnum Latera appellatum, ubi cum homine delphini societate piscantur. Innumera vis mugilum stato tempore angustis faucibus stagni in mare erumpit, observata æstus reciprocatione. Quæ de causa prætendi non queunt retia aque, molem ponderis nullo modo toleratura. Jam si non solertia insidietur temporis, simili ratione in altum protinus tendunt, quod vicino gurgite adfligitur, locumque solum pandendis retibus habilem effugere festinant. Quod ubi animadvertere piscantes, concurrunt autem multitudo, temporis gnara, et mugis etiam*

voluptatis hujus avida, totusque populus e litore quanto potest clamore conciet Simonem ad spectaculi eventum. Celeriter Delphini exaudiunt desideria, Aquilonum statu vocem prosequente, Austro verotardius ex adverso referente astum, tum quoque improvise in auxilium advolant. Properare apparet; aciesque protinus disponitur in loco, ubi conspectus est pugnae; opponunt sese ab alto, trepidosque in radu urgent, &c. Vide Isaac. Voss. in Melam, pag. 179.

Stagnum Latera appellatum] Vide quod adnotatum est supra III. 4. Dalec.

Angustis faucibus stagni, &c.] Eas fauces Mompessulani vocant, la Crau vocat de Manguuil. Idem.

Quod ubi animadvertere piscantes, concurrunt multitudo temporis gnara et magis etiam voluptatis hujus avida, totusque populus e litore quanto potest clamore conciet Simonem, ad spectaculi eventum] Luxatus est, ni fallor, dictionum sensuumque ordo, et permixta ac confusa omnia. Tolerabilior autem lectio et rationi magis consentiens ad hunc modum: *Quod ubi animadvertere piscantes totusque populus (concurrunt autem multitudo temporis gnara, et magis etiam voluptatis hujus avida ad spectaculi eventum) e litore quanto potest clamore conciet, &c. Pintian.*

CAP. IX. De tursionibus.

CAP. X. De testudinibus, et quomodo capiuntur.

Testudines tantæ magnitudinis] Vide XXXII. 4. Pansanias lib. I. marinas terrestribus dissimiles tantum esse scribit magnitudine, et pedum figura vitulo marino simili. Dalec.

In terram egressæ in herbis pariunt ora] Verba illa, *in herbis*, puto non esse Pliniana. Plutarchus in libro, Utra animalium, &c. ‘Parit enim,’ de testudine loquens, ‘egressa in litus prope ipsum mare, sed cum ovis incubare nequeat, neque in terra diu-

tius commorari, arenæ gremio ova mandat, tenuissima mollissimaque ejus parte cooperta.’ Quid si legas sine præpositione, et adscribas dictionem herbis superioribus? ut sit sensus: ‘Testudines in mari vivere conchyliis, egressas in terram herbis. Quod autem sequitur continuo, *Arium ovis similia*, ex Aristotele sumptum v. 33. Verum notandum, comparari ab Aristotele ovis avium ova testudinis terrestris, non testudinis marinæ, ut hic comparat Plinius, tumultuaria fortasse lectione deceptus; gallinarum enim ovis comparat ova testudinum marinarum Aristoteles prædict. lib. et capite. Pintian.

Educant fœtus annuo spatio] Scribo, *Educant fœtus*, hoc est, *excludunt*, non *educant*. Aristoteles loco antedicto: ‘Fœtumque sequente anno excludit.’ Similis autem hic hallucinatio priori; nam de testudine terrestri hæc scribit Aristoteles, non marina. Ova enim testudinis marinæ non indigere tam longa incubatione, docet Plutarchus libro illo toties allegato, his verbis: ‘quod autem hoc admirabilius, diem quadragesimum observantes, tot enim diebus excoquuntur abrum-punturque ova, accedit ad locum, agnoscensque unaquæque depositum suum, ut solertius nequiret homo ullus auri repositum agnoscere, avide prompteque aperit.’ Pintian.

Operibus Chersinæ vocantur] Laminis sectilibus, quæ ex ejus cortice fiunt. Dalec.

CAP. XI. Quis primus testudines secare instituerit?

Testudinum putamina] Vide XXXII. 4. Idem.

Secare in laminas] Seneca de Benefic. VII. 9. ‘Video elaboratam scrupulosa distinctione testudinem, et fœdissimorum pigerrimorumque animalium testas, ingentibus pretiis emptas, in quibus illa ipsa quæ placet varietas subtilis medicamentis in si-

militudinem veri coloratur.' *Idem.*

CAP. XII. *Digestio aqualium per species.*

Silicum duritia, ut ostreæ] Inde facetus jocus Plauti in Pœnul. 'Itaque jam quasi ostreatum tergum ulceribus gestito;' id est, durum, asperum, tuberosum. *Dalec.*

CAP. XIII. *De vitulo marino.*

Ut pistris] Vide quæ notata sunt paulo ante cap. 5. hujus libri. *Idem.*

Hic parit in terra pecudum more, secundo partus reddit initu. Canum modo cohæret] Longolins sen Longoliani discipuli locum hunc sic legunt: *Hic parit in terra pecudum more. Secundas cum partu reddit. Canum modo cohæret:* verbum *initu*, quod omnis scripta lectio agnoscit, sine causa detrahentes, et adjicientes a se præpositionem *cum*, minime necessariam, et perperam pungentes post illa verba, *pecudum more.* Nos sic scribendum et distinguendum censemus: *Hic parit in terra pecudum more, secundus partu reddit. Initu canum modo cohæret.* Hæc est vera genuinaque Plinii lectio. Aristoteles VI. 11. 'Ergo hic animal concipit statim intra se, et parit, secundas quoque emittit et lac reddit more pecudum.' Rursus V. 2. 'Vituli marini modo animalium retro mingentium coeunt, et diu ligati in coitu cohærent, ut canis.' *Pintian.*

Et parit nunquam geminis plures] Scribo, *Parit nonnunquam geminis plures;* nam conjunctio *et* in exemplari Salmanticensi redundat; et geminis plures nunquam parere vitulum marinum, falsum est. Aristoteles VI. 12. 'Parit singulos aut geminos, et cum plurimum, tres.' *Idem.*

Ipsis in somno mugitus] Apographon Toletanum, item Salmanticense, Romana quoque exemplaria, et omnes ante Hermolaum impressi codices sono habent. Hermolaus, derasa ea dictione, somno substituit. Et ad confirmationem erroris sui testimonium

petit ab Aristotele libro sexto. Qua in re Hermolai ingenuitatem requiro. Nam si unquam ab Aristotele tale quippiam tradi inventum fuerit, quale asserit Hermolaus, fiam ego, ut Theocriti utar verbis, Melantius pro Comata. Inio e contrario patrocinatur Plinianæ lectioni Aristot. VI. 12. his verbis: quæ ad faciendam fidem repetere altiusculæ necessarium fuit: 'Vitulus marinus generis ambigui est; nam et mari degit, quamquam humorem non recipit, sed spirat ac dormit, et egressus in terram, parit in littore, ut terrestre.' Et post multos versus, nulla jam dormitionis mentione: 'Emittit,' inquit, 'vocem similem bovi.' Quæ verba Theodorus, maximus Plinianarum vocum, ut dixi, assectator, sic vertit: 'Mugitus ei in sono.' Allucinatus est cum suo Hermolao Franciscus Massarius, vir alioqui perdoctus, et de Plinio optime meritis. *Pintian.*

Accipiant tamen disciplinam] Τὴν ἀναγωγὴν δέχονται. *Dalec.*

Voceque pariter et visu populum salutant, incondito fremitu] Legendum arbitror: *Vocique parent, et jussi populum salutant.* Vel sic: *Vocati parent et jussi,* &c. nam Toletanum apographon jussu habet, non visu. *Pintian.*

CAP. XIV. *De piscibus pilo carentibus, et quomodo pariant, et quot eorum genera.*

Pilo carentium duo omnino animal pariant, delphinus ac vipera] Scribo: *Pilo carentium non omnia animal pariant, ut delphinus ac vipera;* vel sic: *Pilo carentium non omnia. Animal pariant delphinus ac vipera.* Pendet enim sensus ab initio capituli prioris. Illic dixerat: 'Quæ pilo vestiuntur animal pariant, ut Pistris,' &c. hic subdit: *Pilo carentium non omnia animal pariant,* &c. *Idem. Pilo carentium duo omnino,* &c. Falsum hoc esse monstrat Rondelet. Hist. XVI. 11. Piscium. *Dalec.*

Nunc enim naturæ tractantur insignium, &c.] Cap. 14. et 15. conjungenda: lege: Nunc enim naturæ tractantur insignium præcipua magnitudine. Thynnus invenimus talenta quindecim pependisse: ejusdem caudæ latitudinem duo cubita et palmum. Fiunt et in quibusdam annis haud minores. Silurus in Nilo, Esox in Rheno, Attilus in Pado inertia pinguescens ad mille aliquando libras. Vide Salmas. pag. 1314. a.

CAP. XV. De nominibus et naturis multorum piscium.

Silurus in Nilo] Silurus Plinii a Gesnero luculenter descriptus est, malefica et vorax bestia. Silurus Ausonii ab eo diversus, Sturio noster. Probatum id versibus poetæ coætanei Ansonio de Ægirtio fluviio Aquitanici scribentis: 'Obtinet expulsus stabulum campestre silurns, Plus rapitur terris, quam modo piscis aquis.' Scallig. in Anson. Silurns Ungaris, Harcha: Illyricis, Sam: Bernensibus, Salvi: Suevis, Waller, quasi Balæna: Danubii accolis, ein Schaid. Dalec.

Esox] Vide imaginem apud Gesnerum, Galei Rhodii figuræ utcumque similem. Idem.

Attilus] Vulgo, Adano. Idem.

Minimus piscis appellatus clupea] Minimum dicit, comparatione ad cetaceum piscem, quem jugulat. Idem.

Silurus grassatur, ubicunque est, &c.] Lege: Silurus grassatur ubicunque est, omne animal appetens, equos innatantes demergens, præcipue in Mæno Germaniæ amne. Protelis boum in Danubio extrahitur, porcule marino similissimus. Salm. 1314. b. et 1318. b. Silurus grassatur, ubicunque est omne animal appetens, equos innatantes sæpe demergens, præcipue in Mæno Germaniæ amne prope Lisboun, et in Danubio. Mario extrahitur, porcule marino similissimus] Hoc loco nominatim recensentur pisces magnitudine insignes, non marini: sed fluviorum, Nili, Rheni, Padi, Danubii, Borysthenis, Gan-

gis. Horum medio catalogo non satis apte inseritur marinus quidam piscis innominatus. Sequenda igitur antiquorum codicum lectio, ut post Lisboun novæ orationis initium faciamus: Et in Danubio mario extrahitur, porcule marino similissimus. Is vulgo Italarum etiam nunc semilatio nomine Moro appellatur, ob salsamenta illis notus, gustu aspectuque porcinam salitatem nonnihil referentia: Germanis Husio dictus, quasi ūs, sicut Mario ἀπὸ τῆς ὑδρῶς. Gelen.

Præcipue in Mæno] Plinii tempore nullus fuit in Germania Mænus fluvius: sic posteritas eum vocavit, quem tali nomine seculum nostrum agnoscit. Quapropter legendum Rond. putat: præcipue in Rheno. In Hermo et Mæandro Siluros esse, Pausanias in Messenicis auctor est. Dalec.

Amne prope Lisboun. Et in Danubio mario extrahitur] Lege, Protelis boum et in Danubio extrahitur. Nec 'protelum,' jugum est, sed tenor in ducendo quidam, tractusque longus et continuatus. Et 'ducere protelo,' idem est atque uno tenore et continuo tractu ducere. Hinc 'protelare' verbum pro longe pellere vel incessanter persequi. Vide Salmasium pag. 1318. b. 1319. a. Amne prope Lisboun] Beatus Rhenanus Rerum Germ. lib. II. legit: amne prope Erlisbornim. Et in Danubio, &c. Erlisbornimque, id est, fontem aliorum, vicum esse tradit ad Mæni ripam situm, vulgo Erlisbrunnen dictum, qua trajectus est, vadosusque locus, abluendis equis et potu reficiendis commodus. Dalec.

Nullis ossibus] Sed cartilagine tantum. Dalec.

Vermes branchiis binis, &c.] Lege: Vermes branchiis binis, senum cubitorum, cæruleos, &c. ipsi, inquam, vermes longi sunt cubita sena, non ipsorum branchia, multo minus verum de branchiis quibus carebant. Vide Salmas. pag. 1012. a. Vermes branchiis binis]

De vermibus Gangeticis Solinus ex Seboso longe aliter quam Plinius refert, esse colore cæruleos et nomine; cubitos sex longos, bina brachia habere: tam robustos, ut venientem ad potum Elephantem mordicus comprehensum manu in profundum rapiant. *Dalec.*

Comprehensa manu eorum abstrahant] Legendum forte, *Comprehensa manu deorsum abstrahant.* Videtur ita in Plinio legisse Solinus de his loquens: 'Adeo,' ait, 'robustis viribus, ut elephantes ad potum ventitantes mordicus comprehensos ipsorum manu rapiant in profundum.' *Pintian.*

Thynni mures sub ventre, &c.] Elegantes Lucilii versus in Lupum, apud Varr. lib. vi. 'Tunnos captato: cordylum exclude: minores Occidunt, Lupe, saperdæ te: hæc jura, silurnum Sumere te atque amiam.' Quidam legunt, *Thynno capto corvum excludendam foras:* quod videtur sumptum ex his Amphididis comici: 'Ὅστις κορακῖνον ἐσθίει θαλάττιον Γλαύκου παρόντος, οὗτος οὐκ ἔχει φρένας. *Dalec.*

Intrant e magno mari Pontum] Mare internum appellari magnum aut a Plinio alibi, aut ab alio auctore, non memini. Proinde castigationem hic lectionem existimo, *Intrant ex Ægæo mari Pontum.* Corrigamus in transitu locum in pulcherrimo historiographo Cornelio Tacito *Annal. x.* ubi de hac re agit, a nemine quod sciam visum: 'Quippe,' inquit, 'Byzantium fertili solo, sæcundoque mari, quia vis piscium in metapontum erumpens,' &c. Lege: 'Quippe Byzantium fertili solo, sæcundoque mari quia vis piscium innumera Pontum irrumpens,' &c. Quid si in Plinio verbum illud, *magno* ab indocto adjectum sit lectore? stolidi enim nantarum multitudo mare nostrum magnum appellat; ut legendum videatur, *Intrant e mari pontum verno tempore.* Quam lectionem videntur astruere verba mox paulo

sequentia: 'Cordyla appellatur parvus, qui factas redeuntes in mare autumno comitatur.' Non dixit, 'magnum mare,' sed simpliciter 'mare.' *Pintian.* *Intrant e magno mari]* Nempe Mediterraneo: sic Isidorus exponit. Cicero e quodam vetusto Poëta: 'Jamque mari magno classis citata textitur.' Turn. *Advers. xix. 20. Dalec.*

Verno tempore] Aristoteles *Hist. vi. 17. Idem.*

Limosæ vero a luto pelamides incipiunt vocari] Locum hunc audacter sic restituendum contendo: *Reversæ vere a luto Pelamides incipiunt vocari.* Aristoteles lib. vi. 'Eodem redeunt verno tempore jam adeptæ eam magnitudinem, qua Pelamides nomen accipiant.' *Pintian.*

Clidio] Clidia Thynni Festus, in voce Petimen, ex Nævio, Petimen piscinum, quod est inter duos armos ad pectus. Claviculas Medici vocant. Athenæus lib. vi. oreynos Gadibus esse pinguissimos tradit, proptereaque seorsum eorum cleidia sale condiri, ut Antacæorum palatum, et maxillas, ex iisdemque parari Melandryas dictos. Idem paulo ante laudatas fuisse Thynnorum κλειδας testatur citato Aristophane. In his verbis Athenæi observandum, quod μελάνδρυα nentro genere Plinius scripsit, masculino genere ab Athenæo usurpari. *Dalec.*

Melandrya vocantur] Melandryon, quercus medulla nigra, Theophr. *Hist. i. 19. v. 4.* Vide infra lib. xxxii. cap. ult. Melandryas magnos Thyunos Athenæus vocat lib. iii. et vii. ex Archestrato et Sostrato. *Id.*

Caudæ proxima] Ὀπαῖα illa dicuntur, quasi ὀπαῖα. *Idem.*

Quia pingui carent] Ideo ἀπίοινα dicta. *Idem.*

Apolectos] Quales sint apolecti, pelamides, cordylæ, oreyni, Tritones, Sardæ, vide xxxii. 11. *Idem.*

Cybiorum dispartiiuntur] Κυβία sal-

samenti frusta, in formam *κυβοειδῆ* dissecta. Cybium concisa pelamis XXXII. 11. *Idem*.

Gregatim cum suis quæque ducibus] Rectius forte, *Gregalesque suis quique ducibus*. Aristoteles VIII. 13. 'Sed thunni, limariæ, hamiæ, subeunt Pontum vere, æstatemque ibi traducunt, et reliqui fere plurimi fusanei et gregatilis generis eodem transeunt.' Et sane plurima piscium pars gregatilis, nec ullus grex caret duce. Peunt autem Pontum pastus gratia. *Pintian*.

Scombr] Salamentarii Chærephili civitate donati, quod Athenas magnam vim eorum piscium convexisset, cum filios equo insidentes vidisset Timocles, facete dixit: Scombrus esse super Satyris. Alexis apud Athenæum. Vide quod notatum est XXXII. 7. *Dalec*.

Cetarias] Inde apud Nonium Cetarii, Varroni *θυνοσκόποι*. 'Non animadvertes cetarios, cum videre volunt in mari thunnos, ascendere in malum alte, ut penitus per aquam perspiciant pisces?' Vide XXXI. 8. *Idem*.

Utroque hebetæ natura] Scens Aristot. VIII. 13. sinistro enim non clare cernere ait. Confirmat id quoque Plutarchus libro, Utra animalium, &c. Quare æstimandum, an hic legendum sit: *Altero utique hebetæ natura*; vel, *sinistro oculo hebetæ natura*. *Pintian*.

Byzantii promontorium ex ea causa appellatum auri cornu] Cum lib. IV. cap. 11. in relatione Thraciæ, promontorium hoc Plinius appellaverit, 'Chrysoceras,' Græco quidem nomine, sed jure Latii jam pridem donato; cur illic Græco et publico nomine, hic Latino et inusitato uti maluerit, considerandum. Certe Plinius Græca urbium et aliorum locorum vocabula vertere nequaquam solet, quod vitiosissimum esse, nisi summa urgente necessitate, in confesso apud doctiores est. Quam ob rem dictio-

nem *auri cornu* pro vera Plinianaque non habeo, sed opinor ab imperito lectore suffectam in prioris locum, Græcum nomen, tanquam rem magnam faceret, ita Latine reddente: unde fit, ut Hermolai iudicium hac in parte non prohem. *Idem*. *Byzantii promontorium, &c.*] Lege: *Byzantii promontorium ex ea causa appellatum Auri cornus*; id est, τοῦ χρυσοῦ κέρατος. Nam 'eorum' pro 'cornu' aliis locis usurpavit Plin. *Salmas*. p. 165. b.

Nec nisi intrantes Pontum Byzantii capiuntur] Quidam hunc locum restituere volentes pro verbo illo, *Pontum*, *Propontidem* substituerunt, depravatiorem quam antea erat reddentes. Nos alio modo curandum putantes sic legimus, *Nec nisi infantes tunc Byzantii capiuntur*. Planissime id ex Aristotele colligitur, VIII. 13. 'Sed cum peperit,' inquit, 'et proles jam adoleverit, exeunt post Vergilias statim. Et si hiems austrina sit, tardius, si aquilonia sit, citius, propter secundi flatus commoditatem; prolesque adhuc parva apud Byzantium capitur, utpote enim longior mora in Ponto non fuerit. Sed de cæteris et cum adeunt et cum exeunt constat.' Hæc Aristoteles. Usurpare autem Plinium hoc nomen *infantes* etiam in animantibus ratione carentibus, et supra curiosus lector observare potuit, et infra etiam leget, X. 41. de vesperilionibus: 'Geminos volitat amplexa infantes.' De hac pelamidum captura in Thraciæ sinu, cui nomen est 'melas,' cum e Ponto exeunt, Oppianus Halieuticōn IV. copiose. *Pintian*.

Sed hi soli Istrum amnem subeunt] Fabulosum id esse putant multi, ac e vulgi sermonibus potius Aristoteli proditum quam verisimile. Nec enim creditu facile Danubium, tam longo spatio ab Adria dissitum, in id mare subterraneis cuniculis corrivari. *Dalec*.

Thynnorum captura] Qui *Thynnos*

speculantur sub aquis natantes et gregatim insitantes, *θυνοσκοποι* Græcis dicuntur: rupes vero editor, in qua stantes observant, *θυνοσκοπεῖον*. Strab. lib. v. Quamquam in Ponto, alta trabe in vado defixa, ex summa speculatores intueantur: quæ forte piscatio Ulpiano l. Venditor D. Com. 'tignaria' dicitur, sive, ut alii legunt, 'thynnaria.' Brod. vi. 8. *Idem*.

Animal est parvum, scorpionis effigie, aranei magnitudine] Ex Aristotele hoc VIII. 19. meminit et Oppianus secundo. Illud tamen notandum, Athenæum non legisse in Arist. *arachnes* magnitudine, hoc est, *aranei*, ut Plinius et Theodorus videntur legisse, sed *drachmes*, hoc est, denarii. *Pintian*.

Scorpionis effigie] Asylum et æstrum vocant: figura multum distat a scorpione. Depingit Rondelet. in Or-cyno. *Dalec*.

Hoc se et thynno, et ei qui gladius vocatur, crebro delphini magnitudinem excedenti, sub pinna affigit aculeo] Particulam se, ut supervacaneam, detraho, et *aculeum*, non *aculeo*, lego. Cæterum Aristot. a quo cuncta hæc haurire videtur Plinius, nequaquam scribit vinci magnitudinem delphini, sed celeritatem æquari a Xiphia, hoc est, gladio. Ejus verba VIII. 19. 'Thynni et gladii agitantur asilo canis exortu; habent enim utrumque per id tempus sub pinna ceu vermiculum quem asilum vocant, effigie scorpionis, magnitudine aranei. Infestat hoc tanto dolore, ut non minus interdum gladius quam delphinus exiliat, unde fit ut navigia sæpenumero incidant.' *Pintian*.

CAP. XVI. *De auguriis et divinitate piscium.*

Quo argumento vates respondere, Neptunum patrem adoptantem eum sibi, Sex. Pompeio repudiato. Tanta erat navalis rei gloria, sub pedibus Cæsaris fuluros qui maria tempore illo tenerent] Apogr. Tolet. tum legit, non eum; et verbum illud, *repudiato*, in eodem non

habetur; ut in universum legendum sit: Quo argumento vates respondere, Neptunum patrem adoptante tum sibi Sex. Pompeio, tanta erat navalis rei gloria, sub pedibus Cæsaris futuros, qui maria tempore illo tenerent. *Idem*.

Aiunt et si iteretur gurgis interesse capturæ. Itaque plures secundo tractu trahi quam primo] Potest quidem hæc lectio tolerari; sed melius magisque e mente Aristotelis legeres, *teratur*, quam *iteretur*, et *jactu*, quam *tractu*. Aristot. VIII. 15. 'Aiunt etiam, si gurgitum ima sæpius terantur, plures eadem sagena capi secundo jactu quam primo.' Et verbum Græcum *τρίσω*, quo utitur Aristot. proprie *tero*, non *itero*, significat. *Idem*.

Iteretur gurgis] Iterum et secundo retibus ambiatur. *Dalec*.

Dein modicis imbribus gaudent] Legendum diversa distinctione, *De immodicis imbribus gaudent*. Vidit hoc Massarius, confirmatque Aristot. testimonio VIII. 19. *Pintian*.

Fluviatilium silurus, &c.] Lege, *Fluviatilium Silurus caniculæ exortu sideratur, et alias semper per fulgura sopitur*; id est, fulgurante et tonante cælo. Vide Salmas. p. 1314. b.

Sideratur] De glanide hoc Aristoteles Hist. VIII. 20. *Dalec*.

Fulgure sopitur] Tonitruo, Aristot. Siluri nusquam meminit Arist. *Idem*.

In mari accidere] Nihil de mari Arist. sed ex professo de fluviatilibus hæc tradit. *Idem*.

CAP. XVII. *De mugili, et aliis piscibus, et quod non vident ubique placeant.*

Apud antiquos piscium nobilissimus habitus acipenser, unus omnium squamis ad os versis contra quam in nando meat] Pisces omnes secunda squama nant. Solus Acipenser in nando meat contra quam habet squamam; nam ad os versa est. Salmas. 1315. b.

Acipenser] Plantus in Bacch. 'Quis est mortalis tanta fortuna affectus unquam, Quam ego nunc sum? cuius hæc ventri portatur pompa, Vel nunc

qui mihi in mari acipenser latuit antehac, Cujus ego latus in latebras reddam meis dentibus et manibus.' Varro : ἐπὶ τῇ ταφῇ μύρον : 'Nec multummus piscis ex salo captus helops, neque ostrea ulla magna capta quivit palatum suscitare. Ab aquis vero qui pensera dictum vult.' Rhodig. xiii. 5. absurde, ut existimo : ἔλλοπα vero vel ἀπὸ τοῦ ἱλλεσθαι τῆς ὀπδς, quod voce privatus sit, vel παρὰ τὸ ἐν λεπίσιν εἶναι : quæ duplex interpretatio partim omnibus piscibus convenit, partim plurimis. Dalec.

Asellorum duo genera] Τῶν ὄνων, sive ὀνίσκων. Muretus in Varr. viii. 15. sic dictum putat, vel a colore asinis simili, vel quod in capite lapides habeat lapidi molari similes. Ὅσον Hesychius exponit superiorem in pistrino lapidem, et Eustathius : τὸ κινούμενον τοῦ μύλου. Idem.

Nunc scaro datur principatus] Ennius : 'Quid Searum praterii, cerebrum pene Jovis supremi?' Petronius : 'Ingeniosa gula est, Siculo scarus æquore mersus Ad mensam vivus perducitur.' Dalec.

Qui solus piscium dicitur ruminare, herbisque vesci] Videtur scribendum algis, non herbis. Aristoteles viii. 2. 'Muli vero et carne vescuntur, et alga, et concha, et cæno : Capitones cæno : Dasquilli cæno et stercore : Scarus et Oculata alga.' Pint.

Optatus] Macrob. iii. 16. Saturn. Octavium vocat. Is fortassis est, quem Seneca Epist. xcvi. appellat 'Publium Octavium.' Chifflet.

Proxima est his mensa generis duntaxat mustelorum] Ambo exemplaria pecoris legunt, non generis ; quæ lectio non magno opere displicet ; nam et armentum et pecus de piscibus etiam dicitur : illud de majoribus, hoc de minoribus : ut Georg. iv. de Proteo summus poëta : 'Quippe ita Neptuno visum est, immania ejus Armenta et turpes pascit sub gurgite phocas.' Et Horatius primo O-

darum : 'Omne enim Protens pecus egit altos Visere montes.' De fucis quoque Virgilius : 'Ignavum fucos pecus a præsepibus arcent.' Pintian.

Lacus Rhatia Brigantinus] Hodie Hydrus, unde oritur in finibus Tridentinorum Clisius fluvius. Mustela hæc Plinii, ut et Ausonii, Lampetra est : Dorioni apud Athenæum fluvialis muræna : Archestrato apud eundem, ἔρχελος ἀπύρηνος : Cassiodoro in descriptione Regini litoris, Exornistos. Reperiuntur et in Sebino lacu, qui Brigantino proximus est, hodie Hiscio, unde exit Ollius amnis, tales mustelæ, et in multis Gallia fontibus, ac rivulis, marinis prorsus similes, sed minores vulgus eas vocat lamproyons. Dalec.

Pariunt ter anno] Hac de causa Hecate sacer est, quoniam τριοῦτης τρίγληνός τ' ἐστίν, καὶ ταῖς κατὰ νομηνίαν αὐτῇ δέιπνον φέρεται ὑπὸ τῶν πλουσίων, quam cænam pauperes ac Cynici esurientes rapiebant ac diripiebant, ab Hecate consumptam esse jactantes. Athenæus Mœnidas inter cibos Hecates recenset. Plutarchus et Tzetzes canes ei sacrificari tradunt, unde versus Theocriti : Τῶ χθονίᾳ δ' Ἐκάτῃ, τὰν καὶ σκύλακες τρομέοντι. Brodæus i. 24. Dalec.

Mullum expirantem, &c.] Seneca Quæst. Natural. iii. 18. Idem.

Apicius] Prodigam ejus luxuriam Seneca refert Epist. xv. et lib. de Consolatione ad Albinam. Dion in Tiberio, Rhod. ix. 11. Apicium duos fuisse luxuria gulaque infames, vide apud Victor. xvii. 6. Idem.

Asinius Celer e Consularibus, &c.] Lege : Asinius Celer e Consularibus, hoc pisce prodigus, Caio principe unum mercatus R. VIII. nullum. Cui R. insertum declarat Salmas. illo loco. At tempore Tertulliani recte legebatur : unum mercatus VIIIS. nullum ; hoc est, sex sestertii : ex VIIIS. proclive fuit facere VIII. Macrobius non sex sed septem millibus hunc

nullum emptum scribit. Vide Salmas. in Tertull. Pall. 453. 454.

[*Octo millibus nummum*] Aureis nostris 80. Dalec.

[*Qui in conquestione luxuriosi coquos emi singulos pluris quam equos quiritabant. At nunc coci, &c.*] Juvenal. Sat. iv. 'Poterat fortasse minoris Piscator quam piscis emi.' Et Cato, 'carius emi piscem quam bovem.' At nunc coci, &c.] Paronomasia in coquorum et equorum vocabulis, vulgari verbo veterum olim elegantiam addit; eam etiam retinet Plin. expresso simul numero; ut cum priores illi singulos coquos pluris emi, quam equos singulos questi fuissent; posteriores quod coqui singuli trium equorum, vel trium horum, pretiis comparentur conqueri soleant, &c. Vide Reines. Var. Lect. II. 7. p. 170.

CAP. XVIII. De mullo, et coracino, salpa, et salmonc.

[*De mullo*] Mullei, calcei Regum, ac patritiorum deinde, a nullando, id est, suendo vocati. Ab eorum colore dicti Mulli pisces. Festus. Dalec.

[*Coracinus*] Salsamentum ex eo paratum Saperdam vocabant, auctore Polluce. Persius Sat. v. 'en saperdam adveho ponto, Castoreum, stupas, hebenum, thus, lubrica coa.' Festo piscis vilissimus. Varroni insipiens, inelegans, in Modio: 'Omnes nobis videmur belli et festivi, cum saperdæ simus *σάπροις*.' Sic enim legendum apud Nonium. Idem.

[*Omnibus præfertur*] Piscibus, non salmonibus, ut quidam. Idem.

[*His aquam emittunt acceptam ore*] Fallitur hic Plinius; branchiis enim pisces aërem accipiunt, et reddunt; ore aquam. Idem.

[*Lurius*] Lac major. Idem.

[*Verbanus*] Lac de Como. Idem.

[*Vergiliurum ortu*] Die 7. Maii. Id.

[*Squamis conspicui*] Cypriani clavati Rondel. lacum vero accolis Pigo. Idem.

[*Quam circa eum mensem*] Sic in lacu Allobrogum, quem Paladru vocant, Gratianopoli vicino, Umbrae pisces delicatissimi Novembri et Decembri mense capiuntur, anno toto reliquo nunquam. Dalec. Alausæ vero circa Argentinam mense Maio tantum, in Rheno. Qua de re Gesnerus de Animal. lib. iv. Paralipom.

CAP. XIX. De exocæto.

[*In siccum somni causa exeat*] Non de exocæto, sed de Pæcilia, id scripsit Pausanias in Arcadicis. Idem non in Clitore, sed in Aroanio, qui in Clitorem fluit, eos ait pisces reperiri. Dalec.

[*Et sine branchiis*] Clearchus Peripateticus apud Athenæum lib. viii. sub ipsum principium scribit, *ἰχθύων τινὰς οὐκ ἔχοντας βρόγχον φέγγεσθαι* quosdam pisces vocem edere, quibus guttur non sit. Pro βρόγχον, Plinius legit βράγχια. Idem.

[*Et qui marini mures vocantur*] Testudines Theophr. de piscibus. Idem.

[*In Indiæ fluminibus*] Arist. περὶ θαύμασ. ἀκουσµ. Idem.

CAP. XX. Digestio piscium in figuras corporum.

[*Soleæ*] Lingulacæ a Festo eum piscem dictum volunt, quanquam et sic argutatricem mulierem vocarent. Canterius iv. 28. Vide infra xxxii. 10. Idem.

[*Dexter resupinatus est illis, passeri laevus*] Passerem et Rhombum si ita statuas, ut mentum terram spectet, oculi cælum, Rhombi pars supina dextra est, Passeris laeva. Dalec.

[*Nullæ ut murænis*] Nullas pinnas intellige, quibus natare possint. Idem.

[*Branchiæ*] Arist. Hist. ii. 13. Murænis branchias nullas esse minime ait, sed non integras. Rondel. iii. 12. primi tomi. Idem.

[*Ut polypi*] Aristoteles tamen et pinnis et pedibus natare polypos scripsit. Idem.

CAP. XXI. De anguillis.

[*Anguilla*] Lepide Plantus in Psen-

dolo, de versuto et veteratore homine: 'Quid cum manifesto tenetur? CHAR. Anguilla est, elabitur.' *Idem.*

At hiemem eadem in exigua aqua non tolerant, nec in turbida] Audere aliquid par est, ut vitiosissimus locus restituatur. Primum ergo expungendam arbitror hanc dictionem *hiemem*, quæ totam interturbat sententiam. Deinde non *tolerat* legendum, sed *durat*. Sic omnia ad unguem cum Aristotele quadrabunt. Scribendum ergo: *Durant et sine aqua senis diebus aquilone spirante, anstro paucioribus. Eadem in exigua aqua non durant, nec in turbida.* Aristoteles VIII. 2. 'Vivere exemptæ aquis vel ad diem quintum sextumve possunt: et aquilone plures durant, anstro pauciores.' Et paulo post: 'Quin et si exigua in aqua stabulentur, pereunt.' Rursus eodem loco: 'Nam nisi aqua sit clara, brevi strangulatæ intereunt: branchias enim habent exiguas. Hinc turbare aquam soliti sunt qui eas piscantur.' Præterea si, ut Plinius asserit, non tolerant hiemem anguillæ in exigua aqua, nec in turbida, sequitur ut aliquid aliud ex cæteris tribus anni temporibus tolerent; nam si nullum tolerant, quid oportuit hiemem signasse? atqui anguillas tolerare ver, aut æstatem, aut autumnum, in exigua aqua aut turbida, falsum esse tum cotidiano experimento patet, tum confirmatur ab Aristotele et Athenæo, septimo. *Pintian.*

CAP. XXII. *De captura earum in lacu Benaco.*

Autumnali sidere] Arcturo oriente. Dalec.

Hiemato lacu] Velut tempestate procellaque agitato. *Idem.*

CAP. XXIII. *De muræna.*

In sicco littore lupsas vulgus, &c.] Verbum *littore* falso additum putamus, contento alias semper auctore *siccum* tantum dixisse, ad Græcorum imitationem, qui ξηρὰν vocant, hoc est, *aridam*, seu *siccum*. Sic paulo

Delph. et Var. Clas.

ante, cap. 20. 'In sicco quoque reperiunt;' et cap. 8. 'Delphinumque causam leti fatentem non reversum in maria, atque in sicco expirasse.' De hac vulgata opinione, coire serpentes cum murænis, Oppianus lib. 1. Athenæus lib. VII. Ælian. lib. XII. et Nicander in Theriacis. *Pintian.*

Aristoteles Myrum vocat marem . . . Myrus unicolor et robustus] Lego priore loco *Smyrum*, posteriore *Smyrus*, tum ex vetere utroque exemplari, in quibus quod notandum est, per Z in principio scriptum invenies *Zmyrus*, ut *Zmyria*, *Zmuragdus*, *Zagunthus*, antiqua consuetudine, de qua Priscianus et alii, tum ex Aristotele v. 10. 'Differunt,' inquit, '*Smyrus* et *Smyræna*,' hoc est muræna; 'nam *Smyræna* varia est et imbecillior, *Smyrus* unicolor et firmus, colore pini arboris, dentesque intus et foris habet.' Theodorus *Smyrum Murum* transtulit, quia videlicet *Smyræna* Muræna vertitur; Athenæus *Myrum* enunciat et *Myrænam*. Utroque igitur modo profertur, *Smyrus*, *Myrus*, *Smyræna*, *Myræna*. *Idem.*

Dentesque extra os habet] Liquebat ex Aristotelis verbis paulo ante allatis, verba hæc imperfecta esse, unius defectu dictionis; nam cum locus sit ad verbum, ut aiunt, ab Aristotele sumptus, planum est scribendum esse, *Dentesque extra os habet*. *Pintian.*

Dextra in maxilla septenæ maculæ] Matron apud Athen. lib. IV. scribit, Murænam dum ad magnanimitatis draconis thorum pergit, ἀγαλαμμένην περὶ δελφῶν ζώων φέρειν, *lactabundam cingulum circa collum gestare*. Dalec.

Vedius Pollio] Seneca libro de Clementia, et libro de Ira. *Idem.*

Prætextatos] Prætextatis mulcta non est instituta, quod verberibus, non pecunia, facinoris admissi pœnas luerent, nec alio supplicio castigarentur. Ut adolescentes ferula, flagris, puerili verberare. Alex. ab A-

Plinius.

15 B

lex. II. 25. *Idem.*

CAP. XXIV. *De planis piscibus.*

Omnia autem carnivora sunt talia] Alii *carnosiora*: sed legendum *carnivora*, ex Aristotele VIII. 2. suffragante etiam apographo Toletano. Vidit hoc etiam Massarius. *Pintian.*

CAP. XXV. *De echeneide.*

Echeneis appellatus] Remoram Latini vocant. Inde 'remoram facere' Plauto in Trinummio: 'Ita vincunt illud conducibile gratiæ, Quæ in rebus multis obstant, odiosæque sunt, Remoramque faciunt rei privatiæ et publicæ.' 'Remeliginem' apud Festum vocant Afranius et Plautus in Patina. Lucanus: 'Non puppim retinens Euro tendente rudentes In mediis echeneis aquis.' Vide XXXII. 1. *Dalec.*

Amatoriis quoque beneficiis] Vel ad amatorum castiganda et coercenda desideria, ne amicarum damno et odio alias captent, vel ad colibendam puellarum et amicarum facilem levitatem, ne aliis obsequantur. *Idem.*

Concha] Hic describitur Veneria concha Rondeletii, qua et chartas levigari ait, XIII. 12. *Idem.*

Plenam ventis stetisse navem portuntem nuncios a Periandro, ut castrarentur nobiles pueri] Verbum *nuncios* redundat ex utroque exemplari. Et sane apud Herodotum, qui libro tertio ejus historiæ meminit, non invenitur ea vox, sed duntaxat misisse Periandrum Sardis ad Haliatten, &c. Itaque expositionem puto fuisse lectoris supra verbum *portuntem*, explicare volentis quid navis Periandri portaret. *Pintian.*

Apud Gnidiorum Venerem] Plaut. in Rudente: 'Te ex concha natam autnunt: cave tu harum conchas spernas.' Servus his Venerem alloquitur. *Dalec.*

CAP. XXVI. *De varietate naturæ piscium.*

CAP. XXVII. *De lucerna pisce, et dracone marino.*

Subit in summa maria piscis ex argumento appellatus lucerna] Verbum *subit*, cum tribus sequentibus verbis, annecte præcedentibus. Mox cum majore, lege, *Piscis est argumento appellatus lucerna*; de alio enim pisce loquitur. *Pintian.*

Attollit e mari sesquipedanea fere cornua] Cornutam Plinii cetaceam beluam esse, non Lyram Rondeletii, putant attentiores. *Dalec.*

Rursus draco marinus captus immisus in harenam, cavernam sibi rostro mira celeritate excavat] Lego: *captus atque missus, in arena cavernam, &c.* Et Romana exemplaria *missus* habent, non *immissus*. Aristoteles IX. 37. 'Serpens maxima colore et corpore congruo proxima est, sed obscurior atque acrior. Hæc si capta dimittatur foris in arenam, rostro quam primum adacto terebrat, subitque tota.' *Pintian.*

Draco marinus] Northmannis *equille*, a lubrico sub arena lapsu; ii namque sua lingua *equiller* dicunt in humido loco labi. *Dalec.*

CAP. XXVIII. *De piscibus sanguine carentibus.*

CAP. XXIX. *De loligine, et sepiis, et polypis, et nautilis.*

Loligo] Τεῖθος vel τευθίς Græcorum. Themistocles Eretrienses loliginibus similes esse dicebat, ὅτι μάχαιραν μὲν, καρδίαν δὲ μὴ ἔχουσιν non absimili dicto Leosthenis sive Demadis, qui Alexandro mortuo exercitum illius Cyclopi excæcato similem aiebat, quoniam Imperatore orbatus esset. Rhodig. XXIV. 29. *Dalec.*

Sepiarum] Sepiis, cum in cibum parabantur, oculos adimi solitos, monstrat hic versus Plauti in Rudente: 'Iube oculos elidere itidem, ut sepiis faciunt coqui.' Apud Athenæum pag. 302. vs. 45. Antiphanes lepide vocat sepiam κυφόνωτον, dor-sogibbam. *Idem.*

Terreni majores] Πρόσγειοι Arist. littorales; terrenos licenter Plin. vo-

cat. *Idem.*

Fistula] Αὐλὸς, φυσήτης Aristot. *Idem.*

Catero per brachia velut acetabulis dispersis, eo hausto quodam modo cui adhærescunt, tenent supini] Vetusta exemplaria: *Cæterum per brachia velut acetabulis dispersis haustu quodam adhærescunt. Tenent supini.* Sunt autem acetabula Latine, seu cotyledones Græce, mamma illæ seu caliculi in brachiis polyphi, dicti a similitudine vasis acetabuli, quod alio nomine hemina dicitur. Cujus rei admonendos lectores duxi, ne Hermolai traditioni fidem habentes in errorem trahantur; ait enim brachia polyphi modo cirros, modo acetabula a Latinis vocari, a Græcis plectanas, plocamos; cotyledonas, trichas, duas res diversas in unam confundens. Brachia enim polyphi Latini cirros, barbas, pedes, crura, crines, brachia, vocant, Græci plocamos, plectanas, trichas. At quæ a Græcis cotyledones dicuntur, Latini a similitudine, ut dixi, vasculorum acetabula appellant. *Pintian.*

Acetabulis dispersis] Plantus in Asin. 'Ego istos novi polypos, qui ubi quid tetigerint tenent.' Ovidius: 'Utque sub æquoreis deprensam polypos hostem Continet, ex omni demissis parte flagellis.' *Dalec.*

Duntaxat asperum] Arist. μάλιστα, præcipue. *Idem.*

Colorem mutat] Phocyl. Μήδ' ὡς πετροφυῆς πολύπους κατὰ χῶρον ἀμείβου, Πᾶσιν δ' ἀπλὸς ἴσθι, τὰ δ' ἐκ ψυχῆς ἀγόρευε. Ion apud Athenæum: καὶ τὴν πετραῖον πλεκτάναις ἀναίμωσι Στυγῶ μεταλλακτῆρα πολύπον χροῦς. Plutarchus περὶ πολυφιλίας' Πουλύπου ὄργην ἴσχε πολυπλόκου, ὅς ποτὶ πέτρῃ Τῇ προσομιλήσει, τοῖος ἰδεῖν ἐφάνη, ex Theophraste. Vide Theophrast. Fragm. περὶ τῶν μεταβαλλόντων τὰς χροὰς. Inde Græcis dicitur τρεψίχρως et πολύχρους. *Idem.*

Ipsum brachia sua rodere, &c.] Athenæus, Horns, Pherecrates ipsum ro-

dere scripserunt: item Alcæus, ἔδωδα ξμαντὸν ὡς πολύπους. Hesiodus, ὕτ' ἀνδρῶν δὲν πόδα τένδει, quo loco polyphum Eledanem ab edelendo dictum interpretes ait significari. Oppian. in Halient. id scripsit: 'Ἄλλ' ὄλγε γλαφυρῆσιν ἐνεξόμενοι θαλάμῳσι Πτήξαντες δαίνυνται ἐὸς πόδας, ἥτε σάρκας Ἀλλοτρίας. Hinc Joanni Grammatico polyphi dicuntur κολουβόποδες. Ælianus mutuo se vorare polypos tradit. Rhod. xii. 32. polyphum snos cirros fame coactum absumere tradit, et Ælianus. Inde Græci αὐτοφάγον vocant. *Idem.*

Sed renasci sicut colotis et lacertis caudam, haud dubium est] Colchotis ante Hermolai legebatur. Ipse colotis emendavit, genus lacertulæ apud Aristotelem ita appellari asserens. Aristotelis autem verba sunt, ix. 1. 'Colotæ hostis asinus; dormit enim colota in præsepibus, et narem subiens asini, ne comedat, impedit.' Hæc Aristotelis verba magis innunt aviculæ genus esse colotum, quam lacertam: et ita Aldus sensit, vir impense doctus diligensque, ac de omni literarum genere quam optime meritis. Verum hoc loco neque colchotis, nec colotis legendum censeo, sed colubris ex Aristotele lib. ii. cap. ult. 'Candæ,' inquit, 'etiam serpentibus atque lacertis amputatæ renascuntur.' Dicitio rara quidem est coluber apud Plinium, aliquando tamen ea utitur, ut xxxii. 6. Nec sum oblitus prodi a Plinio xxix. 3. colotum eundem esse cum galeote et ascalabote, quem Nicandri interpretes in Theriacis similem esse lacertæ scribit, quod fortasse materiam errandi Hermolai præstitit. Sed ille colotus, hæc colota; ille idem qui et galeotes et ascalabotes: unde fieri nequit, ut sit genus lacertæ. Nam quod est simile lacertæ, non continuo et lacerta est. *Pintian.*

Qui vocatur nautilus, &c.] Polyphum, Arist. καλούμενος ἀπὸ τινων ναύτιλος, καὶ ναυτικός, ὅτ' ἐνίῳν δὲ ὄον πο-

λύποδος. Rondelet. Dalec.

Supinus] Imo pronus. *Idem*.

Retorquens] ῥαῖω ποιῶν, attollens. Athenæus. *Idem*.

Brachiis] Brachio ultimo, quod solum albicat, acutius est, et in extremo bifidum, adnexumque dorso in coitu polypum, uti scribit Arist. brachium id Plinius caudam vocat. *Idem*.

Ut gubernaculo] Alia duo brachia in mare demittit loco gubernaculi. *Idem*.

CAP. XXX. De ozæna, nauplio, et locustis.

Dicta a gravi capitis odore] Imo vero potius quod suave quidpiam oleat: Græci ideo vocant ὀσμύλην hoc seculo Neapolitani Muschardinum. *Idem* est Ozolis, Osmylus, Eledole, Bolitæna. Rondelet.

Conduntur] Φωλεύουσι, latent. Dalec.

Pereunt autem tæbe semper] A coitu mares, a partu fæminæ. *Idem*.

Sed si invertatur elanguescit vis] Plinius a seipso dissentire hic videtur, cum superiori cap. scripserit polypos ea, quibus adhærescunt, ita supinos tenere, ut avelli nequeant, quod expono, si jam altius dentes infixerint; alioqui facile resupinatos elanguescere. *Idem*.

Carteje in Cetariis assuetus] Eandem historiam de polypo Puteolano refert Ælianus vi. 13. *Idem*.

Et afflatu terribili] Odore; non enim fiat, aut spirat. Dalec.

Barbas] Crines, cirros, brachia, flagella. *Idem*.

Pondo DCC.] Strabo circa Carteiam polypos talenti pondo reperiri auctor est. *Idem*.

Navigeræ similitudinem] Nautili in mari ludentis et navigantis. Nauplium, ἀπὸ τοῦ ἐν νηὶ πλέειν, Mutianus solus vocavit. *Idem*.

Simulque eam descendere in duo sensu carentia, nisi forte tristi (id enim constat) omine navigantium, humana calamitas in causa est] Scripta Exemplaria,

simulque eandem descendere. Cætera verba nihili sunt, apinæ, tricæque, falso Plinio adscriptæ: mirorque Hermolaum agnoscere ea, exponereque ut legitima. Nec enim Plinius descendere mergiæ naupliis tribuit, ut Hermolaus accepit, sed conchæ. Hæ cum visu careant, sensuque omni alio, nisi cibi et periculi, ut hoc ipso capite ostensum est, duo illa verba, quæ in suis codd. haberi ait, neque simul accipi possunt, neque conchæ tribui. Pintian.

Onine navigantium] Putant enim qui navigant, velificantem Nautilum grande aliquod malum et infortunium portendere, et maxime sinu clauso repente occultum et demersum. Dalec.

Locustæ crusta fragili] Plantus in Menæch. jocose: 'Medicus: Dic mihi etiam, solent tibi unquam oculi duri fieri? Menæch. Tu me locustam censes esse, homo ignavissime?' *Idem*.

Fluida carne] Laxa, molli, uda carne: non habet solidam duramque pulpam. *Idem*.

CAP. XXXI. De cancris, echinis, et echinometris.

Cancrorum genera, carabi, astaci, majæ, paguri, heracleotici, leones] Rîsum, scio, movebit castigatio hæc meae lectoribus, quibus fortasse videbitur, quod Horatius ait, 'ultra Legem tendere opus;' sed si diligentius animo versent portenta, quæ cotidie in scribundis imprimundisque libris committuntur, postrema excusorum imperitia, quibus interdum, imo sæpenumero, contingit, ut prima elementa Latinæ linguae ignorent; ut correctores præteream non multo illis aliquando peritiores; remittent, puto, multum ex opinione sua, bonique consulent meam hanc audaciam in restituendis aliquot jam oblitteratis ex doctorum memoria locis, modo id fiat idonei scriptoris auctoritate, et potissimum ex eorum numero, quos se-

cutus est Plinius. Lego igitur non leones, sed *fluviales*. Aristoteles IV. 2. 'Cancrorum genus multiplex est, nec facile enumerandum. Maximum quas Majas appellant. Secundum paguri, et quos Heracleoticos vocant. Tertium fluviales. Cæteri minutiores et nullis pene nominibus annotati.' Hæc Aristoteles: quæ ad verbum mutatus videtur Plinius. Sunt quidem in mari leones, Oppiano, Hippocrati, Plinio, Claudiano etiam alibi; sed nemo eos ex genere cancrorum esse prodit, nihilque ad præsens institutum illi. *Pintian.*

Ostrearum testis se condere] Lucilius: 'Ostrea nulla fuit, non purpura, nulla Peloris.' Afranius: 'Conchas, echinos, ostreas marinas.' *Dalec.*

Etiam retrorsum] Plaut. in Pseud. 'Ut transversus cedit, quasi cancer solet, non proversus.' *Idem.*

Echini] De iis Plautus in Parasito pigro: 'Addite lepadæ, echinos, ostrea.' *Idem* in Rudente: 'Echinos, lepadæ, ostreas, balanos captamus, conchas, Marinam urticam, musculos, plagusias, striatas.' *Idem.*

CAP. XXXII. De cochleis.

Correptisque operari lapillis] Plutarchus in Dialogo, Utra prudentiora sint, terrestria an aquatica. *Dalec.*

CAP. XXXIII. De pectinibus, murice, et concharum generibus.

Navigant ex his Veneriæ] Sic legendum; sunt enim conchæ non gratæ modo Veneri, sed etiam cognatæ, ob communem e mari originem: celebrisque est ejus Deæ effigies, concham, atque haud scio an ex hoc ipso genere, pede premens. *Gelen.*

CAP. XXXIV. De divitiis marinis.

Conchylia] Buccina, quorum sanguine, et purpurarum, ad tingendas lanas utebantur. *Dalec.*

In gulas condi maria] A natura fieri. *Idem.*

Quid mari cum vestibus] Proverbium vetus, 'Qui natare vult, se exiit.' *Idem.*

CAP. XXXV. Quomodo, et ubi inveniuntur margaritæ.

Non recipit hæc nos rerum natura, nisi nudos] Scribo non hæc, sed hic; ut sit anthypophora: Dicat, inquit, aliquis, haud elementer naturam facere, quæ nos hic protinus ex utero nudos et inopes excipiat: tunc adhibetur solutio: Fateamur, inquit, ita esse; caret vita cibis, petantur e mari; at vestes inde tingi, et se, non redimendæ nuditatis gratia, sed luxuriæ, periculis objicere, quis recte factum tueri possit? *Herm. Barb.* Multa Hermolaus in expositione hujus loci; quem tamen, nisi opinione fallor, neque emendate legit, neque sensum percepit. Mea igitur sententia locus hic cum interrogatione legendus est, *Num rite recipit nos hæc rerum natura, nisi nudos?* Neque enim de terra loquitur, sed de mari et elemento aquæ, quam ingressuri vestes ponimus. *Pintian.*

Esto sit tanta veneri cum eo societas] Scribo contra omnia exemplaria: *Esto, sit tanti ventri cum eo societas*, hoc est, constet tot laboribus periculisque hæc quam venter cum mari iniit societas. *Idem.*

Vescimur periculis] Sic legit Turneb. *Advers. x. 9. Dalec.*

Perinula promontorium Indiæ] Æliano *Histor. Animal. xv. 8. Περιμολύδα* urbs Indiæ. *Dalec.*

In Persico sinu maris rubri] Ulpianus leg. x. ff. de auro et arg. legat. margaritas vult nec gemmis contineri nec lapillis, quia apud Rubrum mare crescit et coalescit concha. Tertullianus, de Habitu Muliebri, pustulam conchæ, sive duram et rotundam verrucam esse ait. Hieronymus 'Rubri maris grana' vocat. Martialis, 'Erythræos lapillos,' et 'gemmas Erythræis erutas vadis.' Cujacius *Observ. x. 18.* Multa quoque de iis Jacob. Rævard. *Varior. 1. 4. Idem.*

Conchæ] Conchas eas nunc Persæ *Cheripo* vocant. *Idem.*

Partumque concharum] De hac re vide Rondeletium. Androsthene apud Athenæum lib. III. in ostrei carne gigni putat, non aliter quam grandinem in snibus. *Idem*.

Pro qualitate roris accepti, &c.] *Lege: pro qualitate roris accepti: si purus influxerit, candore conspici.* Pro candore conspicuas esse. *Salmas. p. 1133. b.*

Ex eo quippe constare, &c.] *Legend. ex eo quippe constare cæli quieti his majorem esse societatem quam maris: inde nubilum trahi colorem, aut pro claritate matutinam serenum.* Dicit cæli quieti ac pacati majorem esse conchis societatem quam maris. *Claritatem matutinam* vocat, qualis esse solet matutino tempore, Aurora commo- dum exoriente. Vide *Salmas. pag. 1134. b. 1135. a.* Et paulo post, *Si fulguret.* Aliud est 'fulgerare,' aliud 'fulgurare.' Illud ἀστράπτειν, hoc κεραυνῶσαι. *Fulgurare* tamen apud eundem Plinium est ἀστράπτειν. In præfatione: 'Fulgurat in nullo unquam verius vis dicta eloquentiæ.' XI. 50. et alibi passim. Et quomodo differant 'fulmina' et 'fulgura,' vide *Salmas. pag. 1135. b. et 1136. a.*

Miror ipso tantum eos cælo gaudere, &c.] Sic legendum: *Mirum ipso tantum eos candere cælos, sole rufescere, candoremque perdere ut corpus humum.* Quare præcipue eum custodiunt, pelago altius mersæ quam ut penetrent radii. *Mirum, inquit, quum candorem a cælo tantum habeant, e rore scilicet qui de cælo liquitur, eum tamen sole perdere ac rufescere.* Plinii ergo mens est, margaritas in conchis et cælestis roris infusione concipi ac formari, et candorem illum acquirere. Postquam rorem eum hause- rint conchæ, atque ex eo concepe- rint, gnaras partum suum Sole macu- lari, et candorem perdere, pelago altius mergi quam ut eo penetrent radii. Vide *Salmas. 1133. b.*

Nisi lima] Apud Pers. Sat. II.

'Hæc haccam conchæ rasisse.' *Dalec.*

Aversis planities ob id tympana no- minantur] Τὰ τυμπάνια, exigua tym- pana. *Idem.*

Manumque si præveniat, acie sua ab- scindit] *Isidorus Characenus: Κινδυνεύουσι δὲ θηρώντες τοὺς μαργαρίτας, ὅταν εἰς κεκρηνότα κόγχον κατ' εὐθὺ ἐκ- τείνωσι τὴν χεῖρα' μὴ γὰρ τότε, καὶ πολλάκις οἱ δάκτυλοι αὐτῶν ἀποπρίνται, ἔνιοι δὲ καὶ παραχρήμα ἀποθνήσκουσι.* *Scalig. in Manil. ex Athenæo lib. III.*

Haud promptis rebus] *Hand inventu facilibus, eximii illis præstantiæ no- tis omnibus in unico unione.* *Dalec.*

Ne apud Barbaros quidem inventores ejus aliud] Persæ vocant hodie lutu, Indi vero moti vel motu. *Idem.*

Summa laus coloris est exaluminatos vocari] *Exaluminati* dicebantur, quasi alumine infecti. Summa candoris claritas ea voce intelligitur, ab alu- minis claro colore. *Salmas. 1166. a, b.*

Exaluminatos vocari] Quaquaver- sum sine fusco nitentes et pellucidos. *Dalec.*

Fastigiata longitudine] In pyri mo- dum turbinata. *Idem.*

Binos ac ternos auribus fæminarum gloria est] *Petronius* tribaccam mar- garitam vocat: 'Quo margarita cara, tribacca, Indica, An ut matrona or- nata faleris pelagiis, Tollat pedes in- domita in strato extraneo?' *Had. Jun. VI. 15. Juvenalis Sat. VI. 'Cum virides gemmas collo circumdedit, et cum Auribus extensis magnos com- misit elenchos.'* *Seneca VII. 9. de Benefic. 'Video uniones non singu- los singulis auribus comparatos; jam enim exercitatiæ oneri ferendo sunt. Junguntur inter se, et insuper alii bini superponuntur. Non satis muliebris insania viros subjecerat, nisi hina ac terna patrimonium auribus sin- gulis pependissent.'* *Dalec.*

Subeunt luxuriæ ejus nomine et tædia exquisita perditore portatu; siquidem

cum id fecere, crotalia appellant] Hic locus et Hermolanum et multos post illum frustra torsit; diu me quoque suspensum tenuit. Tandem pnto, aut restitutum omnino esse, aut parum ei deesse, quo minus in integrum restitutus sit. Scribo igitur sic: *Subeunt luxuriæ nomina, et tædia exquisita perditu nepotatus; siquidem cum illisere, crotalia appellant.* Primum utrumque exemplar *potatu* præfert, non *portatu*. Deinde verbum hoc *nepotatus* familiare est Plinio, quoties vult in luxum sui temporis invehiri, ut ex sequentibus libris patebit. Item *illisere* scripsi, pro duobus illis verbis *id fecere*; quia sequitur paulo post, 'Sen sono quoque gaudent, et collu ipso margaritarum.' *Pint.* Vide Turneb. Advers. x. 9.

Affectantque jam et pauperes lictorum fœminæ] Sensus est, Pauperes fœminas unionibus gaudere, quod, in publico cum sint, ipsis de via decedatur, videanturque divites, ut margarita pro lictore sit, et turham summoveat; id enim fuit lictorum officium. Horat. 'neque consularis Summovet lictor miseros tumultus Mentis.' Quidam docti *licitatorem* legunt, quasi emptorem pudicitiae matronalis, verbis vim afferentes, et pro arguta elegantique sententia turpem comminiscentes. Turneb. Advers. xv. 10. Carol. Sigon. de Ant. Jur. Civ. Rom. ii. 15. *Dalec.*

Nec crepidarum tantum obstrigillis, sed totis socculis addunt] Vulgo obstrigillis: sunt ansulae vel corrigiæ quibus adstringuntur crepidæ, Græci ὀσκλούς vocant; unde ὀσκλωτὰ ὑποδήματα apud Dicæarchum. *Salmas.* 56.

Socculis addunt] Tertullian. de Habitu Virginis: 'Latent in cingulis smaragdi: cylindras vaginæ suæ solus gladius sub sinu novit: et in pectoribus uniones emergere de luto cupiunt.' Manilius lib. v. de margaritis et aliis gemmis: 'Perque caput ducti apides, per colla manusque,

Et pedibus niveis fulserunt aurea vincla.' Chares Mitylenæus apud Athenæum scribit ex margaritis σκευάσειςθαι ὀρµίσκους τε καὶ ψέλια περὶ τὰς χεῖρας, καὶ τοὺς πόδας. *Dalec.*

Myus appellant] Tales hodie repertiuntur in gelidissimis quibusdam Arvernorum rivis et torrentibus. *Idem.*

Similem pectini insecto] Insectam, οὐ διαγεγλυµµένην Athenæus, minime striatam aut cælutam. *Dalec.*

Hirsutam] Δασείαν Athenæus, spissam, ut recte vertit Rondeletius, non *hirsutam*. *Idem.*

Enormes fere] Minime aut rotundi aut leves. *Idem.*

Pondus ad hoc ævi semuncia, &c.] Lege, *Pondus ad hoc ævi semunciae paucis singulis scripulis excessere.* Aliud *scrupulum*, aliud *scripulum*. Tria scripula in drachma, sex drachmæ in uncia. Sic decem et octo scripulorum uncia est; semuncia, novem. Margarita igitur, quæ semunciae pondus uno scripulo superaret, decem scripulorum esset. Pauca ad ætatis suæ tempus inventas Plinius affirmat, quæ penderet decem scripula. Vide *Salmas.* pag. 1170. b. 1172. a. *Pondus ad hoc ævi, &c.]* In India nunc ponderosissimæ pendunt centum sexaginta grana hordei. *Dalec.*

Alterno textu fulgentibus, &c.] Lege: *Altero textu fulgentibus, toto capite, crinium spiræ, auribus, colli monilibus, digitis; quæ summa quadringenties sextertium colligebat, ipsa confestim parata mancipationem tabulis probare.* Vide *Salmas.* 1172.

Spiris] Vittarum circumductus sic vocat. Vittis enim, stola, sellis, ac lecticis primariæ locupletesque matronæ a tenuioribus et impudicis distinguebantur. Ovidius: 'Scripsimus hæc illis, quarum nec vitta ligatos Attingit crines, nec stola longa pedes.' *Brissonius* t. 4. *Dalec.*

Non illos curru detractos, quam in hoc vicisse malit] Sensus est, satius fuisse Curium et Fabricium non triumphas-

se, quam locupletatam eorum victoriis posteritatem ad tam immanem luxum pervenire. Turn. Advers. x. 9.

Aceti] Id nimirum est quod scribitur in leg. Seia, ff. de auro et arg. 'Seia unionem cum hyacinthis legavit, postea unionem solvit, nec ullum mortis tempore inter ornamenta sua unionem reliquit: quæsitum est, an hæres æstimationem rei, quæ in hæreditate non est, præstare debeat.' Eam vim aceti esse tradit Vitruvius viii. 3. Macrobius iii. 7. Saturnalinum. Idem de Æsopi filio scribit Valer. ix. 1. De Caligula Suetonius. Brissonius t. 10. *Dalec.*

Injecit alteri manum L. Plancus, judex sponsionis ejus, cum quoque paranti simili modo absumere, victumque Antonium pronuntiavit] Legendum videtur *Munacius Plancus*, ex Macrobio Saturn. iii. Fuit hic unus ex amicis Octavii, cujus sententia 'Augustus' appellatus est. Construxit Romæ templum Saturni, auctore Suetonio in Augusto. Præterea opinor verba hæc partim permutata esse, partim etiam nonnihil corrupta, scribendaque hoc conceptu: *Injecit alteri manum, eumque parante simili modo absumere, Munacius Plancus judex sponsionis ejus, victum Antonium pronuntiavit.* Pintian.

Æsopi filius] Horatius: 'Filius Æsopi detractam ex aure Metellæ, Scilicet ut decies solidum absorberet aceto, Diluit insignem baccam.' Vide Valer. ix. 1. *Dalec.*

Ælius Stilo] Varronis magister. Dicere is solebat, Musas Plantino sermone locuturas fuisse, si Latine loqui vellent. Ejus meminerunt Grammatici Sosipater lib. i. Priscianus lib. vi. Pompeius in voce 'Sontiens,' Varro de Lingua Lat. lib. iv. Hadrian. Jun. vi. 12. *Dalec.*

Conchyliæ et purpuras omnis hora attexit, quibus eadem mater luxuria paria pane et margaritis pretia fecit] Purpuram a conchylio, hoc est, purpu-

ream vestem a conchyliata, Plinius semper discernit. et xxii. 2. 'Transalpina Gallia herbis Tyrium atque conchylium tingit, omnesque alios colores.' Et xxi. 8. tria genera præcipua ac principalia statuit purpurei coloris, 'Tyrium, amethystinum, et conchylinum.' Vide Salmas. in Tertull. Pall. p. 185.

CAP. XXXVI. *De natura purpureæ et muricis.*

Sicut murices] Apud Aristotelem *κῆρυκες, buccina*. Muricem hic de buccino Plinius usurpat, supra vero cap. 25. de concha Veneria. *Dalec.*

Lentorem cujusdam ceræ salivant] Lentore cujusdam cerii salivant: *ποιῶσι μελικερῶν*, id est, *οἶον κηρίον κηριόζουσι*. Aristot. Gaza vertit, *favare*, et *favificare*. Idem.

In mediis habent faucibus] Inter papaver et cervicem. Arist. *Idem.*

Vivas capere contendunt] Fortescribend. *vivas captas contendunt*. Bonchart. 726. 2.

Detracta concha auferunt] Eam prius diffringebant, et ubi fracta esset, cervicem a papavere separabant; nam inter hæc supra ventrem flos situs est. *Dalec.*

Tyrri] Vide Pollucem lib. i. et Vitruv. vii. 13. *Dalec.*

Fasces securesque] Consulatus insignia fuerunt duodecim fasces, totidem lictores, purpurea prætexta, enulis sella. De comitiis consularibus, imperioque et potestate ac dignitate Alex. ab Alex. iii. 3. et v. 18. *Idem.*

Pro majestate pueritiæ est] In prætextis. Qua de re Bayf. ad l. vestis ff. de aur. et arg. leg. c. 10. *Idem.*

Distinguit ab equite curiam] Vide quæ supra notavimus ad viii. 48. *Id.*

Diis advocatur placandis] Consules enim admisi purpurati sacrificabant. *Idem.*

*Sed unde conchyliis pretia? quæ vi-
rus grave in fūco, color austerus in*

glauco] Πικρὸν χρῶμα ἐν τῇ κυανανγεί, τὸ κυανανγέστατον' et c. 38. 'nimia- que ejus nigritiæ dat austeritatem illam,' &c. 'austeritatem' vocat saturitatem et superbiam nitoris. Salmas. in Tertullian. de Pallio p. 183.

Conchylis] Ex iis, ut buccinis et purpuris, succus tingendis lanis colligitur. Dalec.

Irascenti similis mari] Conchylia triplex faciens est: unus Heliotropii, paulo saturatior quam auctor hic significat: alter floris malvæ ad purpuram inclinans: tertius violæ serotinæ. XXI. 8. Idem.

Purpure et conchylia] Purpurei et conchylia coloris infecturas. Idem.

Buccinum nonnisi petris adhæret, &c.] Verba Plinii sic continuanda, quæ perperam capitibus secta divelluntur: Buccinum nonnisi petris adhæret, circaque scopulos legitur: purpuræ nomine alio pelagiæ vocantur. Plane inuit purpuras alio nomine proprie vocatas 'Pelagias,' quod in alto mari caperentur: quum buccina circa scopulos et petras, quibus adfixa sunt, legantur. Hinc alibi passim 'Pelagium' pro purpuræ medicamento ponit, cui buccinum opponit. Vide cap. 40. ejusdem libri. Vide Salmas. p. 1132. b.

CAP. XXXVII. Quot sint genera.

Pelagiæ vocantur] Universo generi, quod situs ac loci proprium est, Plinius oscitanter tribuit; nam purpurarum aliæ sunt pelagiæ, aliæ littorales. Qua de re Gesner. de Animal. lib. IV. pag. 898. ex Rondelet. Idem tum discrimen auctor servat et infra cap. 40. Dalec.

Lutense putri limo, et algense, &c.] Lege: Lutense e putri limo, et algense nutritum alga, vilissimum utrumque. Melius Taniense, in taniis maris collectum. Hoc quoque etiam levius atque dilutius Calculensi. Id appellatur a calculo maris, mire aptum Conchylis. At longe optimum purpuris Dislocense, id est, vario soli genere pas-

tum. Dislocense sic dictum, quod varietate locorum gauderet, et pabuli diversitate. Videatur Salmas. p. 1133. a.

In Tanci maris ora collectum] Monimus in taniis maris hic ab aliis legi. Sunt autem taniæ candidæ in mari eantes longo tractu fasciam imitantes. Dalec.

Dialutense] Quasi διαλυτὸν, vagum, solutum, errabundum, eidem sedi minime adhærens. Lego, ut Dialectæ vario soli genere pasto: ἀλήτης, ἐρρο, vagus, sedem nutans, ἀπὸ τοῦ ἀλάσθαι, unde ficta vox διαλήτης, nisi magis placeat διαλητεύουσαι, ἀπὸ τοῦ ἀλητεύειν.

Conchylia flos Aristot.	1 Niger ex	{	1 Pelagiis.
			2 Magnis.
	2 Flavus aut Rubens ex	{	1 Littoralibus.
			2 Parvis.
			3 Austrinis.

Dalec.

Vario soli genere] Cæmoso, algoso, calcenoso. Idem.

Clusiles morducesque conchæ] Apud Athenæum lib. III. pag. 43. Conchæ μέλανα dicitur et κογχόθηρα. Idem. CAP. XXXVIII. Quo capiuntur tempore.

Quoniam, cum fætificavere, fluxos habent succos] Apographum Toletanum non fætificavere habet, sed cerificavere: recte puto. Aristoteles lib. V. 'Capiuntur purpuræ tempore verno, cum favos extruunt.' Et mox paulo: 'cum favificant purpuræ, tum deterrimum habent florem.' Ipse quoque Plinius in initio cap. 36. 'Congregantur verno tempore mutuoque attritu lentorem ejusdam ceræ salivant;' sive 'cujusdam cerii,' id est, favi, ut alii legunt: quod idem de verbo cerificavere dici potest, significare videlicet, aut ceras aut favos facere; quamvis verbum compositum ex Græco et Latino raro reperitur. Pintian.

Cui addi salem necessarium] Quoniam liquor salsus, incisa vena, saniem, quæ velut purpuræ sanguis est, co-

piosiore elicit. Sic medici, cucurbitis admotis et cute scarificata, ut sanguis fluat largius, nec coëat, vulnere aqua salsa madefaciunt. *Dalec.*

Ferre in tibras centenas] Libram unam et bessem, sive uncias viginti. *Idem.*

In plumbo] Cortina plumbea; nam ferrea et ænea suos colores illinunt. *Idem.*

Aquæ amphoris] Aquæ libris octoginta. Ex hominis tamen lotio tincturam eam confici, capite sequenti docet, non aqua. *Idem.*

Medicaminis libras] Conchæ tusæ, aut carnis exemptæ. *Dalec.*

Æquari] Legendum *aquari*, id est, dilui. Seneca Natur. Quæst. 1. 3. 'Sic enim et purpura eodem conchylio non in unum modum exit. Interest quantum macerata sit: crassius medicamentum, an aquatius traxerit: sæpius mersa sit, an excocta, an semel tincta.' *Idem.*

Ita despumatis subinde carnibus, &c.] Vide Salmas. notas pag. 345. a.

Liquata cortina] Quod satis est cocta. *Dalec.*

Vellus elutriatum] Μεταγγιζόμενον, transrasatum, a lutra vase, vel, ut quidam censent, a lura, culci ore: unde lurcones Festo, gnæ capacis homines. Laberio tamen 'elutriare lintea,' lavare est, et 'labandria,' sordida quæ lavari oportet. Rhod. xviii. 40. et auctor infra xvii. 14. *Idem.*

Fucum remittit] Tincturam dilutionem monstrat. *Idem.*

Pelagio admodum alligatur, &c.] Lege: *Pelagio admotum alligatur, nimicque ejus nigritiæ dat austeritatem illam, &c.* Buccinum solum ac per se damnatur, quia fucum remittit. Pelagio admotum alligatur ac fucum suum tenet. Alligari dicuntur colores qui non facile eluuntur, nec fucum remittunt. *Idem* Plin. xxxii. 7. de alga marina: 'tingendis etiam lanis ita colorem alligans, ut elui postea non possit.' Ita alligatur bucci-

num, admotum Pelagio, vel admixtum, quum alias per se colorem non teneat. *Salmas.* pag. 1132. b.

Excitatur] Vividius fit aut obscurius. *Dalec.*

Amethysti color eximius ille] Tria purpuræ genera a varietate colorum sumpta memorant veteres, πορφύριδα, coloris violacei saturati, et subnigricantis, quo colore πορφύρεον κύμα, θάνατον πορφύρεον, Homerus dixit. Talis fuit Amethystina, et quæ e pelagiis purpuris solis fiebat atque buccinis: φοινικίδα, puniceam, rubentem, colore cocci, qualis fuit Tyria et Tarentina, a colore puniceo maturæ palulæ dictam: ἀλουργίδα, colore glauco, irato mari simili, austero, diluto, qualis fuit conchyliata, et quæ fiebat e solis buccinis. Olim Odyssea Homeri agebatur ἐν ἀλουργοῖς ἐσθήμασιν, ad significandos per maria Ulyssis errores: Ἰλίας ἐρυθροβαφέσι, indicandis vulneribus cruentis, et cædibus. Sextus Pompeius, Magni filius, ob hostium naufragia duo gloriabundus, imperatorium paludamentum phœnicium in cæruleum vertit, ad instar Neptuni, cujus se filium esse prædicabat, quoniam felicissima navigatione usus fuisset. *Hadr. Jun.* 11. 2. *Dalec.*

Immatura viridique cortina] Nondum satis liquata et percocta. *Idem.*

Purpureus dicitur sanguis] A purpuræ illustri colore, quicquid nitet ac splendidum est, ἅπαν τὸ ἀγλαόν, 'purpureum' Latini dixerunt. Catullus, 'querens purpureos ramos;' Albionanus ad Liviam, 'purpuream nivem:' 'purpurea sub nive terra latet.' Horatius: 'purpureis ales oloribus.' Ἀγλαοῖς, ἀγλαομόρφοις. Quinetiam Anacreon, πορφύραν Ἀφροδίτην. *Scaliger.*

CAP. XXXIX. *Romæ quando usus purpuræ.*

Denariis centum] Aureis decem. *Dalec.*

Denariis mille] Aureis centum. *Id.*

Ædilis curulis] *Ædiles curules*, et prætores et consules, prætexta olim ornabantur. *Brisseni*us.

Dibapha tunc dicebatur] Proverbii 'Strumam dibapha vestire' quis sensus sit apud Ciceronem, vide explicatum a Rhod. xxx. 26. 36. *Dalec.*

Præterque jus temperatur aqua] Hoc est, præterquam quod buccinum detrahitur, etiam hoc interest, quod hic jus pro lotio aqua temperatur, et ex medicaminibus dimidium inditur ejus, quod in purpuræ tinctura indi solet. *Præter* Plinius utitur pro 'præterea.' *Gelen.*

Jus] Jus vocat succum infectorium conchylii, qui ad lanam coquitur tingendam, in purpurea veste, cum urina et duplicatis medicaminibus: in conchyliata, cum simplicibus tantum pigmentis, et aqua, urinæ loco. Urinam rubro colori et purpureo conciliando aptissimam esse monstrant infectores, qui pigmentum rubrum, vulgo dictum *orseille*, conficiunt ex acerrimo lotio marium et terræ muscosa crusta, quæ nudis saxis inhærescit candicans, et imbre aspersa veluti fungos exiguos rubentes gignit. *Dalec.*

Inviso humani potus excremento] Abominatos lotium hominis veteres fuisse, ostendit hoc, quod 'lotulente' fæde et lutulente dixerint. Titinius: 'Lotulente flocci fiet is cultor gulæ.' *Turnebus* *Observ.* xviii. 20. *Plant.* in *Menæch.* 'Summum me olfactare oportet vestimentum muliebre: Nam ex hoc loco spurcatur nasum odore illutibili;' nimirum, lotii. Romanis turpe fuit atque ominosum vel lotium tantum nominare. *Quamobrem* *ancor* xxviii. 6. cum urinæ vires persequitur: 'Sua cuique autem' ait, 'quod fas sit dixisse, maxime prodest.' *Idem* vii. 51. inter signa mortis recenset neglectum effluvium præfandi humoris, id est, urinæ cum honore et præfatione nominandæ. Sic *Seneca* de *Ira* iii. 2. irritationem hu-

moris obscæni, id est, lotii et urinæ; et de *Tranq. Vitæ* ii. 18. immundam aquam vocat. *Idem.*

CAP. XL. *De pretio earum.*

Non tamen usquam pelagii libras, &c.] *Legend.* *Non tamen usquam Pelagii centenas libras quingentos nummos excedere, et buccini centenos sciunt, qui ista mercantur immenso.* Centenæ libræ pelagii quingentis nummis vanebant; at buccinum longe purpura vilius. Ideo centenæ ejus libræ centenis nummis dabantur. Sic libræ singulæ pelagii quinque nummis, buccini nummo uno exponebantur. *Sequentia* sic lege: *Sed alia e fine initia, juvatque ludere impendio, et luxus geminare miscendo utrumque, et ipsa adulterare adulteria naturæ.* *Vide Salmas.* p. 1132. b.

Pelagii] Hoc est, Lanam pelagiæ purpuræ tinctura infectam libræ pondus nusquam excedere. *Dalec.* Meo quidem animo hæc mens Plinii est, Pelagii sen purpuræ mendicaminis sen succi libras non pluris quinquagenis, buccini vero centenis æstimandas.

CAP. XLI. *De tingendo amethystino, et cocco, et hysgino.*

Coccoque tinctum Tyrio tingere, &c.] *Aperte* coccum ab hysgino separat: si cocco tinctum Tyria purpura tingebant, ut fieret hysginum, color hysginus inter purpuream et coccinum fuerit oportet. *Salmas.* 272. b.

Hysginum] De hysgino vide quæ adnotata sunt in xvi. 8. et xxxv. 7. *Dalec.*

Dicemus] *Lib.* xvi. cap. 8. et xxiv. 4. *Idem.*

CAP. XLII. *De pinna et pinnotere et aquatiliu sensu.*

Concharum generis et pinna est] *Apud* Ciceronem de *Nat. Deor.* *Balbus*, et de *Finib.* lib. iii. *Cato*, idem narrant ex scriptis et disciplina Stoicorum, et præcipue *Chrysippi*, cujus verba ipsa *Muretus* refert in cap. 5. *Idem.*

Squilla parva] Hoc est, cancellus,

quem Græci vocant *καρλιδιον*. *Herm. Barb.*

Illa ore compresso, quicquid inclusit, exanimat] Verbum *ore* in archetypo Tolet. non legitur. Et sane Aristoteles v. 16. non os comprimi a concha tradit. Ejus verba: 'Nasci etiam in cubilibus spongiarum novimus bestiolam aranei similem, nomen pinnothera mutuantem. Degit hæc intra spongiarum cubile, et aperiendo claudendoque pisciculos capit. Aperit antequam ingrediantur, claudit et contrahit cum ingressi sunt.' Hæc Aristoteles. Apud quem an legendum sit pinnothera, cum aspiratione, an sine illa, non absurde dubitari posset, ut sit 'pinnoter' quasi pinnarum custos, quod alterum nomen 'pinno-phylax' ostendit. Confirmat id Plutarchus in libro, *Utra animalium, &c.* Nisi quis dicat appellari 'pinnoter,' quod pinna venetur pisciculos. Lego igitur in Plinio, *Illa compressa quicquid conclusit exanimat*; ut quemadmodum ante venationem dixit pandere se, sic in venatione et captura dicat comprimi. *Pintian.*

Et rhombus] Arist. Hist. lib. ix. *περὶ τῆς ψήττης*, id est, de *passere*, hoc perdidit. Athenæus tamen, sub finem libri septimi, rhombum Romanis passerem vocari scribit. *Dalec.*

CAP. XLIII. De scolopendris, vulpibus, et glanis.

Hamo decorato omnia interanea exomunt] Oscitanter de Vulpe marina id scripsit Plutarchus Dialogo, *Utra prudentiora, &c.* *Idem.*

Cautius qui glanis vocatur: aversos mordet hamos] Hermolaus alterntro ex duobus modis hunc locum castigat. Unus est, *Glanius qui et glanis vocatur*; alter, *Glaucus et qui gelanis vocatur*. Neuter verus est, neque item vero similis; nam quod Hermolaus ait Aristotelem lib. ix. scribere de glani, hoc ipsum quod hic a Plinio traditur, falsum est. Id ut constet, Aristotelis verba de glani subjungam,

ex eodem ix. 37. 'Tunc si minor sit natu, minusque usu exercitatus, facile hamo capitur; sed si peritus, et hamifraga est, morsu dentis sui durissimi rumpit hamum, et fœtum assidue custodit.' Hæc Aristoteles. De cætero Plutarchus libro, *Utra animalium, &c.* non glani hoc tribuit, qui silurus apud nos vertitur, sed cestreo, qui mugil: quo auctore, nisi dura esset castigatio, scribendum censerem: *Cestreus, qui mugil a nobis vocatur, aversus mordet hamos*. Nec mihi hac in parte satisfacit Franciscus Massarius, vir alias dignissimus qui maxime laudetur. Quo modo igitur hic locus restituendus sit, æstimandum exactiore diligentia. *Pintian.*

Glanis vocatur] Aristot. *Γλανιδὲν ἀγκιστροφάγον εἶναι, hamos devorare*, scribit. De Mugile hoc tradit Plutarch. Dialogo, *Utra prudentiora, &c.* Quare Pintianus ferme audent legere: *Cestreus, qui mugil a nobis vocatur*. *Dalec.*

CAP. XLIV. De ariele pisce.

Aries] Belua marina, nomine tantum cognita. *Rondel.*

CAP. XLV. De his quæ tertiam naturam habent, non animalium, neque fruticum, et de urticis, et spongiis.

Tertiam ex utroque naturam habent] *Ζωόφυτα, ζώονδρα*. *Dalec.*

Vagantur] Vagantur, quæ solutæ quidem sunt; nam alterum earum genus saxis affixum semper hæret. *Idem.*

Contactos] Hoc est, ab urtica ipsa pisciculos. Fit enim protinus, ut pruritum contacti sentiant, quem scalpere ad petram aliquam conantes appropiit urtica. *Herm. Barbarus.*

Tacta uredinem mittit] Admotam contractantis manum pungit. *Dalec.*

Tragos id vocatur] Ab odore gravi; nam quia cæno et luto ea solum vivunt, male olent. *Idem.*

Penicilli] Turundæ sinuosis et cavis ulceribus immittendæ, Penis, ac

inde peniculus, penicillus, et peniculamentum, cauda. Et quoniam veteres candis boni, ut nos vulpium, uti solebant ad pulverem excutiendum, peniculos et penicillos inde vocarunt ea, quibus mensas et soleas tergebant, prætereaque pictorium veluti calamum ex setis compactum. Plant. in Menæch. 'Quis est iste peniculus quo extergentur baxæ.' Afranius: 'Lares ludentes peni pinxit bubulo.' Arnobius lib. v. 'Peniculamenta decurtantem canteriorum, innectentem laqueos mobiles.' Ennius apud Nonium: 'Pendent peniculamenta unum ad quodque pedule.' Ælianus ex silvestrium boum candis *μυισόβας*, *muscaria* olim factitata scribit. Itaque penicilli trium sunt generum, excussorii, abstersorii, pictorii. Candis equorum tota fere Germania hodie pectines barbæ et capilli contactu sordidos deterget. Apud Plant. in Menæch. Peniculus, parasi nomen, quod instar spongiæ mensam tergeret: 'Inventus nomen fecit Peniculo mihi: Ideo, quia mensam, quando edo, detergeo.' In Rudente: 'Age jam hic te itidem quasi penicillus novus exgeri solet. Ni hunc amittis, exugebo quicquid humoris tibi est.' Theopompus lepide apud Athen. vetulam, quæ linctu lances detergebat, *λεκάνης σπόγγον καὶ πετρὸν λεπαστῆς* appellat, ut apud Nonium terginocalicem, qui calices terget, in voce 'cluo.' Cic. ad Famil. Epist. *Idem*.

Achilleum] Quoniam, ut inquit Eustathius, robustissimum est, sicut hordeum præstantissimum Achilleum vocatur, quale suis equis Achilles objecit. Rhodigin. xxiv. 6. Vide infra xxxi. 12. *Idem*.

Sunt et aliæ] Fistulæ, per totum corpus earum sparsæ; verum hæe sperne occlusæ et obturatæ. *Dalec.*

Elui non possunt] Adeo sordidæ sunt et inquinatæ. *Idem*.

CAP. XLVI. *De caniculis marinis.*

Canicularum maxime] Plinius in universum galeorum, sive squalorum, species omnes, quæ multæ sunt, caniculas vocat; cum hoc nomen peniculiare sit ei, quem Græci *νέβριον*, *σκύμνον*, *σκυλάκιον* appellant, Galli *Koussele*, et hæc canicularum adversus urinantem dimicatio intelligenda sit de galeo tantum cane, et de galeo glauco, magna feritate et immanitate spongotheras invadentibus: *γαλεὸς κύνας* Arist. vocat. *Idem*.

Super capita] *Super oculos* dicere debuit. Est enim nubes non quidem malum, aut vitium, sed in galeo cane, et galeo glauco crassa membrana, quæ palpebræ avium modo ex inferiori oculi parte nascens totum eum contegit, et inter dimicandum visui plurimum obest. Eadem est et in ralis planis piscibus, sed et ex interiore oculi angulo in eum totum distenditur, prætereaque in ambitu velut serrata et fissæ est. *Idem*.

Planorum] Cartilagineorum. *Idem*.
Reciprocando] Impetu resumiendo, iterando morsu, repetendo impetu mordendi. *Dalec.*

Lineis annexos habere sese] Rhod. v. 14. in his verbis Quintiliani lib. xi. 'Transire in diversa subsellia parum verecundum est. Nam et Cassius Severus urbane adversus hoc facientes lineam poposcit: lineam interpretatur longurium, nempe longiorem perticam, equis a præsepibus interjectam, et eos discernentem, ne inter se pugnent. *Idem*.

Ipsi adjuvare] Hic notatu dignum, quod scribit Rhod. xxv. 16. spongotheras in imo maris effuso oleo aquam illustrare, et luminis aliquid sibi præbere: quod etiam scriptum est supra II. 103. *Idem*.

CAP. XLVII. *De his, quæ silicea testa includuntur, et quæ sine ullo sensu, et de reliquis sordidis animalibus.*

Certissima est securitas vidisse planos pisces] Videtur legendum, *anthias pisces*, non *planos pisces*. Quæ castiga-

tio, etsi aspera duraque est, devoranda tamen, ut in Plinio, in quo alias multo atrociores esse, constabit ex sequentibus et constitit ex præteritis; ad quas si quis pavitet, perinde faciat, ac malus chirurgus, qui adhibitus ad secanda exurendave inveterata ulcera, parcens ægrotantis cruciatibus, a curatione desistit. Aristoteles IX. 30. 'Quo in loco anthias sit, nullam ibi heluam esse confesum est; quo jam indicio secure spongiores uriantur, et sacrum hunc piscem ob eam rem nominant.' Hæc Aristoteles. Porro quinam vocentur sacri pisces, longa est disputatio apud Athen. lib. VII. *Pintian.*

Urinantes] Spougothieres. *Pintian.*

Sucros appellant] Arethusæ pisces sacros vocat Diodorus; anthian Plutarchus; pompilum et delphinæ Athenæus; leucon Theocritus in Berenice; chrysophryn idem in Galatea; icien idem in Epigrammatibus. Rhod. XII. 12. *Idem.*

Adeoque nihil non gignitur] Scalig. in Propert. Conopeorum animalia, οἱ κώνωπες, culices: quæ capillus celat, οἱ φθείρες, pedes. Inde conopea dicta quæ adversus culicum morsus tendebant gentes quædam ab iis infestata, præsertim per æstatem. Horat. 'Interque signa, turpe, militaria Sol aspicit conopea.' Propertius de Cleopatra: 'Fædaque Tarpeio conopea tendere saxo.' *Idem.*

Æstiva animalia] Arist. Hist. IV. 10. *Idem.*

Infestare] *Idem* ibid. *Idem.*

CAP. XLVIII. De venenatis marinis.

Pestiferum animal araneus] *Idem* et draco. *Dalec.*

CAP. XLIX. De morbis piscium.

CAP. L. De generatione eorum mira.

Nisi editis ovis inter se versando mares et feminae vitale asperserint virus] Aliquot ex his verbis, si recte conjicio, supervacanea sunt, ab emendatore seu expositore inconsiderate adjecta; nam mares suapte natura cir-

ca tempus, quo fœminæ pariunt, copia seminis turgent, ut ad emissionem seminis non sit necessaria mutua illa versatio maris ac fœminæ. Item fœminæ vitale illud virus non adspergunt, sed mares duntaxat. Aristoteles de Generat. Animal. III. 5. 'Tempore enim eodem mares semen genitale, fœminæ ova habent; et quo fœmina propius ad partum accedit, eo copiosius et humidius redditur semen genitale in mare. Et ut incrementum seminis in mare, ovi in fœmina eodem tempore evenit, sic emissio. Neque enim fœminæ universum, sed paulatim pariunt; neque mares semen suum universum emittunt.' Et de Hist. Animal. VI. 13. 'Nec vero hæc omnia fœcunda, sed quibus mas semen asperserit genitale. Sub partu enim mas sequens semen ovis aspergit, et quæ vitale id virus contigerit, ex his pisciculi enascuntur, ex cæteris ut contigit.' Ex his Aristotelis verbis evidenter apparet, vera Plinianæque verba esse, *Nisi editis ovis mares vitale asperserint virus*; reliqua adulterina esse. *Pintian.*

CAP. LI. Item de generatione, et qui pisces ova pariant.

Planæ piscium quibus cauda non est, aculeatique ut testudines in coitu superveniunt] Dictionem illam *testudines* pro Pliniana non agnosco. Nemo enim testudines planos pisces dixerit, imo nec simpliciter pisces; quippe quæ sint quadrupedes Aristoteli v. 3. et idem auctor tradit in lib. De spiritu, testacea omnia ex aquatilibus prædita esse pedibus, ob gravitatem. At pisces pedibus carere, Aristoteles idem prodit, II. 13. Quapropter etsi scio visum iri hanc, ut plerasque alias, asperam castigationem, contenderim tamen, non *testudines* hic, sed *pastinacæ* legendum esse. Aristot. v. 5. 'Planæ autem ejusdem generis, iidemque habentes caudam ut raia, pastinacæ, et reliqua hujusmodi, non solum ad motus supinis,

sed etiam tergo fœminarum supinis marinum superpositis, modo cauda impedimento nullo ob crassitudinem sit, cœnunt.' *Idem.*

Naribus] *Fistulæ*, αὐλῶ, φυσητήρι. Plinius apud Aristot. μυκτήρι legit, pro φυσητήρι. Plinii errorem Gaza secutus est, crine uno fistulæ adnexo. *Dalec.*

Sepiæ et loligines] Sepiis et loliginibus lingua non est. Pariunt illæ ore ori adnato, mutuo compositorum et applicatorum brachiorum complexu, fistulam (Gaza *narem*) fistulæ inserentes, natatu alterius retrorsum, alterius antrorsum. Pariunt fistula, qua et coire putantur. Lego inde: *loliginis fistulis*, &c. *Idem.*

Sed polyphi in terram verso capite cœunt] Polyphus fœmina, verso in terram capite nitibunda, explicat, porrigitque brachia: mas supervenit, passisque flagellis acetabula sua singula singulis fœminæ adiungens, adhærescit. Aristot. *Idem.*

Reliqua mollium tergis] Molli crusta tecta. Apud Arist. est: τὰ δὲ μαλακόστρακα ὀχεύεται καθάπερ τὰ ὀπισθοερητικά τῶν τετραπόδων, ut quæ ex quadrupedibus retrorsum in caudam resiliunt. Gaza vertit, quæ retro meunt. *Idem.*

Canceri ore] Canceri priore parte copulantur, rugosos operculorum loculos conserentes. Aristot. *Dalec.*

Carnes nigras] Carnes hæ non pariuntur, sed e putri limo gignuntur. *Idem.*

Quas gyrinos vocant] Vide XXII. 10. De gyrinis id verum est sponte natis, non autem de ranarum vero fœtu. Rondel. *Idem.*

Salivario lentore] Ex salivario lentore folliculi fiunt, favi modo substructi. Illis autem ruptis et sanie, quam continent, in putrem limum effusa, gignuntur parvæ purpuræ et murices. Arist. Hist. v. 15. *Idem.*

In ostreariis] Ejus meminit XXII. 6. *Idem.*

Nomen ex utroque compositum] Rhi-

nobatos. *Idem.*

Limaces] Limaces Varroni, scorta, limacibus similia, quæ olerum et plantarum fila rodunt, quemadmodum Menander αἶγα vocavit, quæ amatorem θαλλὸν κατέφαγε, voraverat. Quidam a limando malunt, ἀπὸ τοῦ ῥινεῖν, ob eandem causam, quod sui cupidos abrodant, et fortunis spoliunt. Apud Menandrum, ut scribit Ælianus, parasitus Θήρων μέγα φρονεῖ, ὅτι ῥινῶν ἀνθρώπους αὐτοὺς ἐκείνους φάτην εἶχεν, quod homines, quos arroderebat, haberet pro præsepî. Scaliger.

Hirudines] Apud Plantum in Epidico festive Epidicus: 'jam ego me convertam in hirundinem, Atque eorum exugebo sanguinem, senati qui columen eluent.' *Dalec.*

Squali] Squali, galei, a squala, id est, sordida, aspera, et scabra cute. 'Squalum' enim prisca vox id significat. Emnius apud Nouium: 'Elavare lacrymas, vestem squalam et sordidam.' *Idem.*

Ova ejus, &c.] Arist. Hist. v. 10. *Idem.*

Pariunt vere, &c.] Cerium sive favum edunt. *Idem.*

Silurus mas solus] De glanide id Arist. Hist. lib. ix. *Dalec.*

CAP. LII. De vulvis piscium.

Chanæ vulvas habere traduntur] Chanæ omnes vulvas, &c. nam quod scribit Arist. Hist. iv. 6. in eo piscis genere nulla est sexus distinctio, omnesque ovis gravidæ capiuntur. *Idem.*

Qui trochos appellatur a Græcis, ipse se ïnre] Falsum et ridiculum id Aristoteles existimat, Herodoto Heraeleota duo enim genitalia maris et fœminæ sortitum credente. *Hermol. Barb.* De cinædis hoc exponi potest, qui matro consequuntur κατ' οὐρὰν, ut Suidas, κατὰ πυγὴν, ut Athenæus, et alii aliorum clunibus natando involuntur, ut qui nefandam et præposteram libidinem exercent. Τρόχους fortasse quasi cursores Græci

vocaverunt, a cursus pernici celeritate, non quasi rotas. Trochos diversus a cetaceo, quis et qualis sit ignorant. *Dalec.*

CAP. LIII. *De longissima vita piscium.*

CAP. LIV. *De vicariis ostrearum, et quis ea primus invenerit.*

De vicariis ostrearum] Vide XXXII. 6. *Dalec.*

Sergius Orata invenit] Val. Max. IX. 1. ejus luxuriam carpit. Vide et Ciceronem in Officiis. *Idem.*

Ostreis Lucrinis adjudicavit] Tarentina præfert omnibus Varro. Brod. IV. 14. Abydena Græci. *Idem.*

Sicut lupi pisces] Lucilius Sat. XVI. 'Fingere prætereā afferri, quod quisque volebat: Illum summa ducebant atque altitulum lanx: Hunc pontes Tiberinos duo inter captus catillo.' id est, lupus lignitor. Macrobius Saturn. III. 16. Horat. 'Unde datum sentis, lupus hic Tiberinus, an alto Captus hiet?' *Idem.*

In Sicilia] 'Εν πορθμῷ τῷ Σικελικῷ. Flutas Latini vocant. Martialis: 'Quæ natat in Siculo grandis muræna profundo, Non valet exustam mergere sola cutem.' *Idem.*

Britannica serviebant litora] Quæ ostrea præstantissima nutriunt. *Id.*

Lucullus] Vide Sallust. in Catilin. p. 9. n. 8. *Idem.*

Tricies piscinæ a defuncto illo vānere pisces] Lego, quadraginta millibus ipsius piscinæ a defuncto illo vānere pisces. Macrobius ait, Marcum Catonem, qui post Uticæ periit, cum Hæres testamento esset relictus, pisces de piscina ipsius quadraginta millies vendidisse. *Hermol. Barb.* Macrobius graviter errat, scribens Catonem hæredem a Lucullo relictum; quod sane neque in ipso, cujus nititur testimonio, Varrone, neque in alio Latino Græcove auctore Macrobius unquam legit. Sed quia in Plinio legerat, defuncto vita Lucullo, pisces Catonem ex piscina ejus venditasse, idcirco credidit bona Luculli

hæreditario jure ad Catonem pervenisse, largiter allucinatus; nam ex eo ipso Varrone et Columella discere potuisset, Catonem intorem Luculli relictum, non hæredem. Quod si etiam non percipiebat, sciat Lucullum imperatorem, fato defunctum, puerulum filium, Lucullum nomine, reliquisse, quem sustulerat ex Servilia Catonis sorore, muliere impudica, quam procreato hoc filiolo ob vitæ probra repudiavit. Hic igitur puer Luculli majoris filius, et illius, ut dixi, appellatus nomine, paternorum bonorum hæres fuit. Quæ cum per ætatem administrare non posset, tutor ei datus est Cato Uticensis avunculus. Auctor est Plutarchus in Vita Catonis Uticensis. Hic igitur Cato Lucillianas delicias exosus, parumque necessarias pupilli incrementis judicans, pisces illos quam potuit maximo precio permutavit. *Pinlian.*

CAP. LV. *Quis primus murænarum vivaria fecerit.*

Mutuo appendit] In pondus dedit. Varro lib. III. cap. ult. *Dalec.*

Hujus villam intra quam modicam quadragies piscinæ vānierunt] Ambo exemplaria vendiderunt præferunt, non vānierunt. Budæus, cum quo iterum mihi res est, libro secundo de Asse hunc locum sic legit: *Hujus villam intra quam modicam XL. piscinæ vendiderunt*; profiteturque se id facere ex vetere lectione et Varrone ac Macrobio. Nos adversus veterem lectionem et Budæum ac Macrobinum pisces legendum contendimus, non piscinæ. Nam Varronis auctoritas, qua nititur Budæus, mihi favet, non illi, confirmatque pisces, ut ego sentio, non piscinæ, ut Budæus, scribendum esse. Potuit enim unica dumtaxat piscina villam Hirii tanti vendere: et possunt in una tantum piscina multi esse et magnæ taxationis pisces, ut ex fine capitis præcedentis patuit. Sed Varronis ipsius verba, de Re Rustica III. 17.

apponam, ut apertius fiat utro ex duobus modis legendum sit, *piscinæ*, ut Budæus, an *pisces*, ut ego sentio: ‘Hirius,’ inquit, ‘circum piscinas suas ex ædificiis duodena m. sestertium capiebat. Eam omnem mercedem escis, quas dabat piscibus, consumebat. Nec mirum: imo tempore enim memini hanc Cæsari vi. m. murænarum mutua dedisse in pondus, et propter piscium multitudinem quadragies sestertium villam vænisse.’ Hactenus Varro. Ex cuius verbis colligitur, ob pisces numerosos, non piscinas, villam Hirii vænisse tanti. Præterea, si ut ait Varro, ex ædificiis quæ circum piscinas erant duodena m. sestertium Hirius capiebat, insumebatque pascendo egregio illo pecore, qua ratione piscinæ illæ tantæ æstimationis simul cum villa mediocri pretio, quadragies sestertium, hoc est mille aureorum vænire potnerunt? Sed non universas dicet quis Hirii piscinas cum villa venditas, sed aliquot earum. Tantum abest ut eos probem qui ita sentiant, ut mirer potius attentam piscium, quæ illis temporibus erat, ingenti æstimatione, unicam etiam piscinam, cum villa quantumcunque mediocri, tam exiguo precio venalem inventam. Macrobius vero, qui aliter sentit, rem non accurate perpendit, ut pleraque alia, de quibus lis homini intendi non injuria posset; mendosum enim Plinii exemplar naetus in errorem ipse lapsus est, et Hermolaum una secum traxit. Parem invenies in Columella mendam; nam ubi *pisces* scribi debuit, *piscina* falso scriptum est: ‘Attamen,’ inquit viii. 16. ‘iisdem temporibus, quibus hanc commemorabat Varro luxuriam, maxime landabatur severitas Catonis, qui nihilominus et ipse tutor Luculli grandi ære sestertium m. quadringentorum piscinas pupilli sui venditabat.’ Scribendum, ‘pisces pupilli sui venditabat,’ tum ex Var-

Delph. et Var. Clas.

rone libro tertio, unde id Columella transtulit, tum ex Plinio in fine capituli præcedentis: adde etiam, si placeat, ex Macrobio Saturnalium. *Pintian.* *Murænarum vivarium privatam excogitavit C. Hirius ante alios, qui cænis triumphalibus Cæsaris dictatoris sex millia numero murænarum mutua appendit: nam permutare quidem pretio noluit aliare merce. Hujus villam (intra quam modicum!) quadragies piscinæ vendiderunt.]* Ita recte Budæus, et summa est centenam millium Philippenum vel sentatorum. Sed acriter ei repugnat Pintianus, legique vult *pisces*, non *piscinæ*, ‘Potnit enim,’ inquit, ‘unica piscina villam tanti vendere,’ et possunt in una tantum piscina multi esse et magnæ taxationis pisces.’ Vide Gronov. de Sestertiis p. 622. 623.

Quam modicam] Minorem mediocri. Dalec.

CAP. LVI. *De cochlearum vivariis, et quis primus instituit.*

Cochlearum vivaria] Vide viii. 39. Idem.

Separatim ut essent albæ quæ in Reatino agro nascuntur] Legendum videtur albulae, non albæ, ex ipso, quem in fine capituli proficitur sequi, Varone libro tertio, capite Cochleis: ‘Genera,’ ait, ‘cochlearum sunt plura, ut minutæ, albulæ, quæ afferuntur e Reatino.’ Pintian.

Cujus artis gloria in eam magnitudinem, &c.] Legend. cujus artis gloria in eam magnitudinem perductas, ut octo quadrantes impleant singularum calices, auctor est M. Varro. Vide Salmas. 1134. h.

CAP. LVII. *De piscibus terrenis.*

Piscium genera etiamnum a Theophrasto mira produntur] Libello de piscibus. Hoc ipsum tradit et Arist. περί θάψμασ. ἀκονισμ. Prope Mompessulum in vico quem vocant Bailargnet, ad ripam amnis Liriæ, vulgo le Liz, pisces effodiuntur. Idipsum fit et prope Salsas, arcem regis Galliae

Plinius.

15 C

permunitam, quæ ultra Narbonam sita est. *Dalec.*

Circa Heracleam et Cromnum et multifariam in Ponto unum genus esse, &c.] Romana impressio, et Parmensis, itemque aliæ, aliter legunt, *Circa Heracleam et Toronem et Lycum amnem et multifariam, &c.* Apographon Toletanum et Salmanticense: *Circa Heracleam et Scrona et multifariam, &c.* Recte qui pro *Scrona*, *Cromnum* substituerunt. Est enim *Cromna* maritima Paphlagoniæ urbs in Ponto, prope Tium, et Heracleam ad Lycum, omnibus gregatim auctoribus; nam et in urbe ejusdem Paphlagoniæ Tio hujusmodi etiam pisces gigni, Athenæus tradit lib. viii. ut verisimile fiat, eadem ratione, qua Tii reperiantur, posse etiam Cromnæ reperiri. Aristoteles in libro de Admiranda Auditione: 'In urbe,' inquit, 'Heraclea Ponti et in Rhegio gigni aiunt fossiles pisces.' ubi mendosissime 'et in Rhegio' scriptum est, pro 'et in Tio.' Sane verba illa, et *Lycum amnem*, quæ in impressis codicibus haberi, in scriptis desiderari dixi, Pliniana esse et legitima, incuria vero librariorum ommissa, planum faciunt, quæ Plinius post scribit: *Circa Heracleam eandem, eodemque Lycum amnem*; quæ tamen verba non suo loco posita sunt. Collatis igitur accuratius his quæ Aristoteles, Theophrastus, Athenæus, Plinius scribunt, videtur mihi, locum hunc vitiatissimum sic posse corrigi: *Circa Heracleam ad Lycum amnem, et Cromnum, et multifariam in Ponto, unum genus esse, quod extremas fluminum aquas scetetur*; nam Heraclea hæc Paphlagoniæ, ut ab aliis ejusdem nominis urbibus distinguatur, appellari ab scriptoribus solet, *Heraclea ad Lycum*, seu *Heraclea Pont.* Plin. vi. l. 'Oppidumque Heraclea Lyco flumini appositum.' Theophr. libro de piscibus: 'Quædam enim non ex animalibus, ut anguilla. Videtur autem hæc fieri sicuti et qui

vocatur centriscus apud Heracleam circa Lycum fluvium.' *Pintian.*

In limo general pisces] Centrinas præcipue. Theophr. *Dalec.*

Qui ad pabula petenda palpitent exiguis branchiis, quod fieri non indigo humoris] Scribendum reor diversa lectione et interpunctione: *Qui ad pabula petenda palpitent, exiguis branchiis, quo fieri non indigos humoris.* Ut sit sensus, habere eos pisces exiguas branchias, eoque fieri ne indigeant humoris; nam quæ ex aquatilibus exiguis branchiis prædita sunt, minore indigere refrigeratione quæ ex aqua percipitur, præter Aristotelem, Theophrastus quoque de Piscibus prodit, unde hoc videtur a Plinio tralatum. *Pintian.*

Gobiæres] Viles pisces. Juven. Sat. x. 'Nec mullum cupias, cum sit tibi gobio tantum In locula.' Martialis: 'In Venetis sint lauta licet convivia terris, Principium ecnæe gobius esse solet.' *Dalec.*

Miraturque et ipse gigni sine coitu. Humoris quidem, &c.] Verbum humoris cum minori litera scribi et antecedentibus jungi debet, ut sit, *sine coitu humoris*, hoc est, sine restagnatione aquarum, ex Theophrasto de Piscibus. Quæ vero statim subtexantur, inverso ordine scribi debent: *Vim quidem aliquam inesse quam puteis arbitratur.* *Pintian.*

Quam puteis, arbitratur, cum in nonnullis, &c.] Legend. *quam puteis arbitratur* seu vero in illis reperiantur pisces. Ex Theophrasti scripto, de Piscibus in sicco degentibus, hæc desumit. Isaac. Fossius in Melam, p. 181. 182.

Quicquid est hoc, certe minus admirabile talparum facit citam] Ambo exemplaria et recentior omnis lectio: *Quicquid est hoc, certe minus admirabilem talparum facit citam.* Hæc est vera et Pliniana lectio. Hermolaus tamen, parum accurate horum verborum sensum scrutatus, elegantiorē ait esse lectionem quorundam codi-

cum, in quibus habeatur, ut a principio legi. Qua in re, ut censeo, Hermolaus aberrat, idque existimo hac ratiocinatione probari posse. Mirum quidem videtur, Talpam animal terrestre sub terra degere; magis tamen mirum est, piscem sub eadem terra vivere; quia cum sit Talpa animal terrestre, utcumque vivit tamen in proprio elemento; at piscem, aquaticum animal, extra proprium domicilium, in aliena sede sub terra degere, majus multo miraculum est. Hoc cum ita se habeat, constetque, mirum magis esse, piscem sub terra, quam talpam, vitam ducere; piscinum vitam miraculum talpæ elevabit, non retro; nam majus miraculum minus imminuit, non a minori imminuitur. *Plinianus.*

CAP. LVIII. *De muribus Nili.*

CAP. LIX. *De anthia pisce, et quomodo capiatur.*

Scopulosi maris] Eas propterea navigantibus esse pestiferas supra dicit v. 13. *Dalec.*

CAP. LX. *De stellis marinis.*

CAP. LXI. *De dactylis corumque miraculis.*

Concharum e genere sunt dactyli ubi humanorum unguum similitudine appellati] Verbum *dactyli* adlectitium opinamur. Reliqua sic legimus: *Concharum e genere sunt, ab humanorum similitudine unguis appellati.* Plinius supra cap. 33. 'Pectines in mari ex eodem genere habentur, reconditi et ipsi in magnis frigoribus ac magnis æstibus, unguisque velut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium.' Cum igitur illic Plinius *unguis* appellaverit, non est, quod credi debeat hic velut mutato proposito *dactylos*, hoc est digitos, nominasse:

credibilis est adjectam ab aliquo temere eam dictionem. Aristoteles v. 15. 'Solenas' Græce vocat, Theodorus 'ungues' vertit. Dioscorides etiam libro secundo, capite octavo, 'concham onychem,' hoc est, 'unguem,' appellat, cujus suffitu strangulationem vulvarum tolli, et excitari comitiales scribit. Repetit idem Paulus septimo, 'ungues' operculum esse tradens Indicorum couchylionum, quorum suffitu excitentur vulvæ strangulatione laborantes, et epileptici: item epotum ventrem ciere. *Plinian.*

Dactyli] Vide infra cap. 9. et xxxii. cap. ult. *Dalec.*

CAP. LXII. *De inimicitiiis et amicitiiis inter se aquaticum.*

Polypum in tantum locusta parat, ut si juxta viderit, omnino moriatur. Locustam conger, rursus Polypum congru lacerant] Locus est ab Aristotele desumptus ad verbum fere ex libro octavo, capite secundo. Ergo Aristoteles nos docebit ejus curationem; ægrotavit enim hactenus, et quidem capitali morbo. Illius verba sunt: 'Locustæ vel pisces majores convincere possunt. Evenit usu ut locustis polypi superiores sint, et adeo ut si eisdem in retibus senserit locusta Polypum, præ metu emoriatur. Congros locustæ convincunt, nam elabi non queunt propter crustæ asperitatem. Congri Polypos superant, sed edere non possunt; leve enim et lapsum polypi corpus usum hostis effugit.' Ex his Aristotelis verbis constat legendum esse apud Plinium, non *locustam conger*, ut hactenus lectum est, sed *locustæ congrum*, rursus *polypum congru lacerant*. De reliquo, archetypum Toletanum juxta viso legit, non *si juxta viderit*. *Plinian.*

LIBER X.

CAP. I. *De natura avium.*

Conosque bellicos] Theophrastus Histor. IV. 5. Dalec.

CAP. II. *De phœnice.*

Cristis faciem capulque plumæ, &c.] Lege: *cristis fauces, caputque plumæ apice cohonestante.* Salmas. 548. b.

Vivere annis DCLX.] Exemplar Salmanticense, D. LX. Toletanum D. XL. vero propius, auctore Seneca, qui ait: 'Virum, qui vere dicatur bonus, quingentesimo quoque anno nasci, ut Phœnix.' Pint. *Vivere annis DCLX.*] Multi habent XL. pro LX. quidam etiam DXL. et vulgatio est opinio de quingentis annis. Salmas. 548. b.

Principioque justa funeri priori reddere] Lege, *principioque justa funerea priori reddere.* Prope Panchaiam igitur nidum suum sive rogam in solis urbem defert Phœnix, non prope Panchaiam concinnat: itaque pro concinnat memini alibi emendare continuat, id est, continuo defert. Vide Salmas. pag. 549. a.

Et fuisse ejus conversionis annum prodeunte se P. Licinio, M. Cornelio consulibus] Aliquid hic deest; nec enim dicit, quotus annus conversionis fuerit sub illis consulibus. Repono ex veteri libro Rigaltiano: P. Licinio, M. Cornelio Coss. CCXV. prodebat illa Manilius de Phœnice consulibus Licinio et Cornelio, quem annum ducentesimum decimum quintum agi volebat magni anni conversionis, id est vitæ Phœnicis; nam annis vitæ Phœnicis circuitum anni magni circumscribit ac terminat. Vide Salmas. 551. a, b.

CAP. III. *De aquilis.*

Secundæ magnitudine et vi] Aristoteles,

dum aquilas enumerat, primam omnium recenset Pygargum, eique mox subjicit Plangum, quam a Pygargo secundam esse vi ac magnitudine confirmat, non autem in universo aquilarum genere. Dalec.

Carentique lingua] Hoc falsum et fabulosum. Idem.

Eandemque aquilarum nigerrimam, prominentiore cauda] Duo ultima verba, *prominentiori cauda*, ad alium pertinent locum; hæc enim aquila, prominentioris caudæ, non est ex eo genere quod 'Morphnos' vocatur, sed alterius, de quo proxime tractabitur, nomine 'Percnopteros.' Aristoteles IX. 32. 'Quartum genus percnopteros ab alarum notis appellatum capite albicante, corpore majore quam cæteræ adhuc dicta hæc est, sed brevioribus alis, cauda longiore. Vulturis speciem hæc refert.' Pintian.

Consentit et Boëthus] Ita Hermolaus correxit in Indice, cum antea legeretur Boëtius. Sed cum Athenæus, nono, in testimonium vocet scriptorem Ornithogoniæ, hoc est, avium generationis, puto et hic et in Indice reponendum Boëus, pro Boëthus. Scio nihilominus publicam esse nominationem Græciæ Boëthus, sed non est aliena Boëus; nam Pausanias in Laconicis de Boëo quodam mentionem facit, qui Boëas urbem condidit, et in Phocicis de Bæone muliere divina: eo magis, quod in ipso Indice Romanorum et Parmensium exemplarium non Boëtho habetur, sed Boëo. Idem.

Media magnitudinæ] Æstimatione dignum, an hic non *media* legendum sit, sed *hemiolia*, ex Aristotele eodem loco: 'Maxima,' inquit, 'aquilarum omnium hæc est, major etiam quam

ossifraga; sed cæteras aquilas vel hemiolia proportionem excedit.' *Pintian.*

Et discussis pectore aquis rapiens] Post hæc verba subsequi debent illa quæ non longe post sequuntur: *Sæpe et aquilæ ipsæ non tolerantes pondus apprehensum una merguntur.* Illuc enim commearunt indiligentia librariorum, hinc avulsa. Docet id Aristoteles his verbis: 'Quintum tum genus est quod haliaetus, hoc est marina, vocatur, cervice magna et crassa, alis curvantibus, cauda lata. Moratur hæc in littoribus et oris. Accidit huic sæpius, ut cum ferre quod cepit nequeat, in gurgitem demergatur.' *Idem.*

Quam tertium fecimus] De Haliaeto id scribit Arist. Hist. ix. 24. *Dalec.*

Aquila inde ictu abigente alæ] Sic castigatores emendarunt, cum omnia impressa exemplaria haberent, *aquila in dejectu abigente alio.* Duo quoque archetypa nostra dejectu agnoscunt. Hermolaus pro verbo illo, *alio*, *alu* supposuit, ex Aristotele se id facere professus; et sane ambo codices *alu* habent, non *alio*. Sed neque vetus lectio fidelis hac parte est, neque Hermolaus recte emendavit; parumque ei favent Græci, quæ affert, Aristotelis verba. Aliorsum ea spectant, quam Hermolaus aut intellexit, aut intelligi voluit. Nam paulo infra a Plinio redduntur, cum dicit: 'Respersu pennarum hostem occæcantes.' Scribendum igitur *alio*, hoc est, in aliam partem. Confer prius, deinde statue. *Pintian.*

Una merguntur] De Haliaeto hoc tradit Arist. Hist. ix. 24. *Dalec.*

Haliaetus] Apud Arist. est *αἰετός*, aquila, non *haliaetos*. *Idem.*

Suum genus non habent] Aristot. *περὶ θάυματος. ἄκουσµ.* *Idem.*

Id quidem quod ex iis natum] Plinius incogitanter ossifragum, sive *φίνδα* Græcorum, Gallice *Frencau*, *Bris'os* et *Bif*, haliaetorum generi

adscribit, cum teste Arist. ossifragus parum oculis valeat, quoniam illos nubeculis oblatos habet; haliaetus vero clarissima sit oculorum acie. Quæ Plinius recitat de vulturum progenie, apud Arist. nusquam extant, fortassis ex aliquo augurum anspicumve libro hæc ille mutuatus est. *Idem.*

Tribus primis et quinto aquilarum, generi, &c.] Lege, *Tribus primis et quinto generi innidificatur lapis ætites.* Innidificatur lapis, qui in nidificando vel nido faciendo adhibetur. Et pro *gagaten*, lege *gangiten*. Vide Salmas. p. 251. a, b.

Lapis ætites] Vide xxxvi. 21. in principio. *Dalec.*

Gagatem] Gagates ab ætite diversus est, ut res ipsa docet, et testantur Galeus et Dioscorides. Itaque necessum est utrumque lapidem in aquilarum nido reperiri, vocarique ideo ætiten, quamvis natura plurimum dissideant. Serinus aquilas incubantes gagaten sibi subicere tradit, refrigerationis causa, ne immenso calore ova percoquant; nam, ut inquit Lucanus, 'feta tepefacta sub alite saxa.' Florus aquilam e terra vel mari sumptum lapidem quemvis nido inferre scribit, *διὰ τὸ ἀσφαλὲς μένειν, ut stabilis sit.* Hæc Plinius non satis distinxit. Vide infra xxxvi. 19. *Idem.*

Est autem lapis iste prægnans, &c.] Lege: *Est autem lapis iste prægnans intus alio, quum quatiās velut in utero sonante.* Lapis iste prægnans est alio, subaudi 'lapide,' qui velut in utero sonat quum quatiās. *Salmas.* 713. b.

Alterum expellunt tædio nutriendi] Apud Plutarch. in Mario, ex Musæo vetustissimo poëta, Aquila ova *τρία μὲν τίκτει, δύο δ' ἐκλέπει, ἐν δ' ἀλαπάξει μιον* (ovum, non pullum, ut auctor) corrumpit, perdit, duo excludit, tria parit. *Dalec.*

Ossifragæ excipiunt] Ossifragum in

aquilarum numero et genere ab Aristot. reponi diximus. *Idem.*

Oppetunt non senio] Post Arist. idem scripsit Demetrius Phalerens libro περὶ τῆς ἐμπνεύσεως. Vide quæ in hanc rem tradidit Rhod. XIII. 20. *Idem.*

CAP. IV. *Quando legionum signa esse cæperint, et cum quibus sit aquilis bellum.*

Romanis cum legionibus C. Marius, &c.] Dion lib. XL. aquilam militarem fuisse dicit aquilæ auream imaginem, in ædicula quadam collocatam, quam gestabat spectatæ virtutis miles, hasta parva suffixam, cujus inferiore partem cuspidatam et acuminatam in terram adigeret: nec illam ex hibernis moveri solitam, nisi prodiret universus exercitus. Had. Jnn. III. 2. De legione, centuria, decuria, manipulo, vexillo, turma, cohorte, et id genus militari ordinum, ac potestatis differentia, Alex. ab Alex. 1. 5. *Idem* de Signis Militarib. IV. 2. et cur aquilam Rom. cæteris omnibus anteposuerint, et unde sumpserint. *Dalec.*

CAP. V. *Mirum de aquila.*

Est perecelebris apud Seston urbem aquila gloria: educatam a Virgine, &c.] Vetusta exemplaria, *sæpe celebris apud Seston, &c.* Verbum *sæpe*, cum minore litera scriptum, fini præcedentis capitis annecte. Deinde lege cum majore, *Celebris apud Seston urbem aquilæ gloria est, educatam, &c.* Castigationem hanc confirmant Plinii verba inferius capite octavo: 'Bellum internecinum gerit cum aquila, coherentesque sæpeprehenduntur.' *Pintian.*

Quod vocat Heroum] Monumentum. De hujus verbi significatione multa Rhodigin. XVII. 18. Auspicia ex aquilis et vulturibus vide apud Alex. ab Alex. III. 13. *Dalec.*

CAP. VI. *De vulturibus.*

Vulturum prævalent nigri] Magnas aves Plant. in Rudente vocat: 'Nam, hercle, ego te barba continuo arri-

piam, et in ignem conjiciam, Teque ambustulatum objiciam magnis avibus pabulum.' Cur his potissimum Romani intererent ad auspicia Plutarch. docet in Quæst. Rom. 93. *Idem.*

Nidificant enim in excelsissimis rupibus] Credidit Juvenalis in arboribus nidos facere Sat. XIV. 'Vultur, jumento et canibus crucibusque relictis, Ad fœtus properat, partemque cadaveris adfert. Hic est ergo cibus magni quoque vulturis, et se Pascensis, propria cum jam facit arbore nidos.' *Idem.*

Triduo autem ante] Plant. in Truculento: 'Illud est: vide ut jam, quasi vulturii, triduo Prius prædivinant quo die esuri sient.' *Idem.*

CAP. VII. *De sanguale.*

Sangualem avem] Vide quod notatum est proxime sequenti cap. 19. *Idem.*

Angures Romani] Homero μάντις, αὐγὴρ, οἰωνιστής: ἱερεὺς vero, ἱεροσκοπος, αὐτοσπερ; δειροπόλος, somniorum interpret. Iliad. A. Ἄλλ' ἄγε δὴ τινα μάντιν ἐρέομεν ἢ ἱερέα, ἥ καὶ δειροπόλον. Brod. VI. t. *Idem.*

CAP. VIII. *De accipitribus.*

Accipitrum genera sedecim invenimus] Scribendum arbitror: *Accipitrum genera sunt decem, non minus.* Aristoteles IX. 36. 'Genera non pauciora quam decem esse accipitrum, aliqui prodiderunt.' Pari locutionis modo usus est infra cap. 12. 'Itaque parvis in vicis non plus una conjugia sunt.' *Pintian.*

Ex iis circum claudum altro pede, prosperrimi augurii utpluribus negotiis et pecuariae rei] Exclamare libet, populus quod clamat, Osiri invento. O miserandam ac multis prosequendam lacrymis præstantissimi scriptoris vicem, in cujus monumenta, æternitate dignissima, tam fœde sæveque grassata est librariorum juxta ac correctorum imperitia et incuria, cum incredibili bonarum literarum jactura.

Hæc enim verba nec ad materiam accipitrum, de quibus hic agitur, pertinent; nec si pertinerent, *circon* scribendum erat, sed *ægithum*, ut vetus lectio rectissime habet: in utroque enim apographo *ægithum* manifeste scriptum est, non *circon*. Confirmant veterem lectionem Aristotelis verba ix. 15. 'Ægithus vitæ commoditate et partus numero commendatur, sed alterius pedis clauditate cedit.' Theodoros 'salus' vertit. Sed si quis velit luce clarius nosse, verba hæc aliunde huc esse advecta, (unde vero fuerint, postea ostendemus,) sublatis illis e medio, legat principium hujus accipitrum tractatus, quod sumetur a dictione *Triorchem*, et conferat cum Aristotelis verbis ix. 36. videbit nunc idemque esse quod ab utroque scribitur. Præterea multa in hoc capite verba desiderari, intelliget qui rem accuratè dispexerit. Nam ex decem generibus accipitrum, tot enim esse ex Aristotele præfatus est, duorum tantum meminit, aut cum circumtrinum, cum Aristoteles ix. 36. distincte suis quæque nominibus persequatur: 'Triorchem, æsalonem, circon, asteriam, palumbarium, pernem, hypotriorchen, percem, spizam, phrynolochon.' Cur enim hic Plinius facere neglexisset, quod in sex aquilarum generibus tam exacte persecutus est, præsertim cum inter aves tertium accipitri locum tribuat? *Idem*.

Nuptialibus negotiis] Nuptias advocatis duobus auspiciis, et totidem signatoribus, spondebant stipulabanturque noctu, ac interdum luce prima diei, magna cautione, id ne fieret motu cæli aut terræ, cælo turbato, inquieto, procellosoque die, publicis festis, Lemuriis, quibus occisi Remi umbra placabatur, feralibus, sive parentalibus, ancilibus nondum conditis, postridie Nonas, Idus, Calendas, quoniam ii dies atrii sunt. Macrobius. Alex. ab Alex. ii. 5. Plantus in Prologo Casinæ: 'Argentum si quis de-

derit, ut ego suspicor, Ultro ibit nuptum, non manebit auspices.' *Dalec*.

Familia etiam ex eo cognominata] M. Fabius Buteo a Livio nominatur lib. xxiii. et a Plutarcho in Fabio Maximo. Post Camensem pugnam dictatores fuisse M. Junium et hunc Buteonem, annalibus cognitum est. Buteonis oratoris meminit Seneca in controversiis. Agathoclem *κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν κοινὸν πύρρον*, Theopompus vocatum fuisse *τριόρχην* scribit. Rhod. xxiv. 4. Buteonis auspicium fælix. Alex. ab Alex. v. 13. *Idem*.

Æsalona] *Αἰσάρωνα* vocat Hesychius. Vetusta duo exemplaria habent, *Epileion* Græci, &c. Est autem *ἐπίλειος*, *ἐπιχώριος*, *indigena*, et qui minime abit. Turneb. Leios Arist. accipitris genus. De triorchæ tamen, vel, ut alii legunt, 'Hypotriorche,' scribit Aristot. *ὅτι διὰ πάντος φαίνεται*. Postea cap. 74. *Æsalon* parva avis dicitur. Vide locum. *Dalec*.

In Oceano accipitres totius Massyliae humi fatificant] Apographon *Toletanum* non *Massylia* legit, sed *Masæsyliæ*, rectius; est enim *Masæsyliæ* Africae regio, contermina duabus Mauritanii, auctore Stephano et reliquis. Sunt et Massyli gens Libyæ. Sed prior lectio magis casta, quamvis aliter putet Hermolaus. Scribendum autem *Masæsyliæ* per simplex utrobique s, et æ diphthongon in secunda, ex eodem Stephano. *Pintian*.

In Thraciæ parte super Amphipolim, &c.] Extat et id apud Aristot. libro *περὶ θανμασ. ἀκονσμ.* At in Hist. Animal. sic scribit: '὘ν δὲ τῆς Θράκης καλουμένη ποτὲ Κεδρόπολει ἐν τῷ ἔλει θηρεύουσιν ἄνθρωποι τὰ ὀρνίθια κοινῇ μετὰ τῶν ἱεράκων.' *Dalec*. *In Thraciæ parte super Amphipolim homines atque accipitres societate quidam aucupantur*] Hermolaus *Cedropolim*, non *Amphipolim*, probat, ex Aristot. ix. 36. sic proidentis, 'Thraciæ parte, quæ olim

Cedropolis vocabatur, homines societate accipitrum per paludes aucupantur.' Sed potest sustineri *Amphipolin*, ex eodem Aristotele, circa *Amphipolin* contigisse hoc scribente in libro de Admiranda Auditione. Cuius operis testimonio uti, cur vitaverit Hermolaus non intelligo. An quod Theophrasti, non Aristotelis, putabat? at citasset Theophrastum; sunt enim argumenta quæ Theophrasti esse suadeant. An quod neutrius esse duxit? at is error est manifestarius; nam præterquam quod dicendi character Aristotelem plane refert, apud Stephanum familiarem suum legisse Hermolaus potuit, non semel eam conscriptionem pro Aristotelica citari. In eo igitur, sive Theophrasti, sen Aristotelis, opere verba hæc leges: 'In Thracia super *Amphipolin* contingere monstruosum quoddam narrant, supra quam credi queat ab his qui experti non sunt. Prodeuntes enim pueros ex vicis regionibusque finitimis ad aucupium avicularum in societatem accipitres assumunt,' &c. *Pintian*.

Et cum tempus sit capturæ clangore ac volatus genere invitare ad occasionem] Si hæc verba ad aves referantur, non conveniet Plinio cum Aristotele. Quapropter ne discrepent inter se hi duo scriptores, quorum juniorem ab antiquiore mutuum esse, in aperto est, legendum duxerim, non *clangore*, sed *clamore*, nec *volatus*, sed *vocatus*, et *invitari* potius quam *invilare*, ut totam rem ad pueros, non ad aves referas. Aristoteles id demonstrat loco citato: 'Hoc,' inquit, 'faciunt sic: cum pervenerint ad locum opportunum vocant accipitres, nominatim clamantes. Illi voce puerorum audita advolant, aviculas in frutices compellunt. Ibi pueri lignis percutientes comprehendunt, et quod præ omnibus admirationem auget, accipitres cum aliquam cepere avicularum, eam aucupibus projiciunt. Pue-

ri, peracta captura, ex omni præda certa parte illis impertita abscedunt.' *Pintian*.

CAP. IX. *De coccyce, quæ a suo genere interimitur.*

Coccyx ex accipitre videtur fieri] Cucullum ex accipitre fieri, qui in cuculli formam sit mutatus, nonnulli putant, quoniam is accipiter, cui similis est, nusquam accipitur, cum cucullus apparet: cæterum nec reliqui quidem accipitres tum videntur, ovis edendis et incubandis in solitudinibus occupati, cum cucullus canere incipit, nisi perquam paucis diebus. Arist. Hist. v. 7. Hæc Plinius confuse et obscure. Accipitrum minimo (hic Gallice *émérillon*) magnitudine et volatu cucullum similem esse ibid. Arist. tradit. Cucullum veteres per convicium et opprobrium, fatuum, stolidum, insipientem vocaverunt. Horat. 'magna compellans voce cucullum.' Plant. in Asinaria: 'At etiam cubat cucullus: surge, amator, i domum.' In Mercat. 'Iunc vero, ut mero cucullo; Id certum est, mentiri ampliter.' In Psend. 'Quid fles, cuculle? vives.' In Persa: 'S. Cædere tu hodie restibus. P. tua quidem, cuculle, causa.' In Trinummio: 'Ibi ille cucullus: Ocelle mi, fiat et istud.' Vide infra xviii. 26. *Dalec*.

Ac rictu columbi, &c.] Vetus lectio, *ac victu columbi potius*; ut intelligamus, eam et leguminibus vesci, præter reliquorum accipitrum morem. *Gelen. Ac rictu columbi potius*] *Ac visu columbi potius* exemplar Salmanticense. Scribendum reor, *ambobus columbi potius*, scil. unguibus et capite, ex Aristotele vi. 7. 'Est,' inquit, 'neque aduncis unguibus, ut accipiter, neque capite accipitri similis, sed ea utraque parte columbum potius quam accipitrem repræsentat, neque alio quam colore imitatur accipitrem.' *Pintian*.

Maxime palumbium] Aristoteles περί θανμασ. ἀκουσµ. *Dalec*.

Educat ergo subditum] De Curruca audienda sunt hæc omnia, in cuius nido sæpe Cnenllus ova parit. *Idem.*

Suavitate carnis] Pinguis et suavis saporis est. Aristot. *Idem.*

CAP. X. *De milvis.*

Famelicam semper alitem] Plant. in Menæch. *milvina mensa*; quæ cum aviditate maxima devoratur: 'Madda quæ mihi apposita milvinam mensam suggerant.' In Pseudolo idem: 'An invenire postulas quemquam coquum, Nisi milvinis aut aquilinis unguis?' Idem perquam lepide in Pæn. 'Tene sis me arcte, mea voluptas: male ego metuo milvoni: mala Illa bestia est, ne forte me auferat pullum tuum.' Idem: 'Vidi petere milvium, etiam cum nihil auferret tamen.' *Dalec.*

Ex funerum ferculis] In funeribus cæna lauta apparabatur, quam ad rogum delatam cum defuncto cremarent. Virg. 'congesta cremantur Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo.' Apuleius Florid. iv. 'Exclamavit hominem vivere: procul ignes amolirentur: rogum demolirentur: cœnam feralem a tumulo ad mensam inferrent.' Silicernium ea dicitur, quod silentes umbræ eam cernant: vel quod qui adstant, cernant, non attingant. Nam Diis inferis libata qui edisset, vel bibisset, funestabatur. *Idem.*

Videntur artem gubernandi docuisse] Circancam avem nominarunt ideo veteres, quod oberret semper, agros circando, κυκλεύουσα, περινοστούσα, περιδινούσα. *Scalig. in Tibull.*

CAP. XI. *Digestio arum per genera.*

Aut digitos] Aduncos, ut Gallinæ. *Dalec.*

Ex parte magna] Arist. Hist. viii. 3. *Idem.*

CAP. XII. *De inauspicatis avibus, cornice, corvis, bubone.*

Ipsa ales est inauspicatae garrulitatis] Hinc 'cornicari' Persio, pressa et strangulata voce mussitare, Sat. v.

'Nescio quid tecum grave cornicaris, inepte.' Cornicem humanum sermonem discere monstrat hic versus Papinii in Silvis: 'Quæque refert jungens iterata vocabula cornix.' *Idem.*

A quibusdam tamen laudata] Quoniam magna sit in eo avis genere concordia maris et fœminæ, et ab iis perpetua servetur conjugii lex ac fides: quamobrem solitariæ cornicis occursum malum omen facit, et in nuptiis auspicato societatis præsigio accinebatur, ἐκκορεῖ κόρη κορώνην. Ex Æliano de Animal. lib. iii. Oro, Apolline, Gregorio Nazianzeno, Politianus in Miscellaneis. Rhod. xxix. 18. Had. Jun. i. 1. Alex. ab Alex. ii. 5. *Dalec.*

Itaque parvis in vicis non plus bina conjugia sunt] Bina conjugia quatuor faciunt corvos; nam singula ex binis constant corvis, mare et fœmina. At Aristoteles non quaternos morari corvos in parvis vicis ait, sed binos tantum. Ergo hic una legendum erit, non *bina*. Verba Aristotelis sunt ix. 31. 'Corvi vicis arctioribus, et ubi non satis cibi sit pluribus, duo tantum incolunt.' Et de Admiranda Auditione, idem accidere circa Cranonem Thessaliæ urbem confirmat, quod statim Plinius refert. Posset etiam legi, *binum conjugia*, eodem sensu. *Pintian.*

Genitores soboli loco cedunt] Arist. περὶ θάνατος. ἀκούσµ. *Dalec.*

Ore eos parere aut coire vulgus arbitratur] Inde fellatores appellarunt. Martialis: 'Corve saluator, quare fellator habetis? In caput intravit mentula nulla tuum.' Ab Anaxagora id quidem fuit proditum, quod Arist. de Animalibus simul et ridet, et refutat. Rhodig. xix. 25. *Idem.*

Idcirco gravidas, si ceterum corvinorum] Recte Plinius dixit vulgus id arbitrari. Est enim hoc fabulosum. *Idem.*

Corvi in auspiciis soli videntur, &c.] Alexandro Babylonem ingressuro, et

Ciceroni fugienti, ii obstrepentes mortem imminere significarunt. Alex. ab Alex. v. 13. *Dalec.*

Nam cum Mediæ hospites occisi sunt] Sumptum hoc ex Arist. Histor. lib. ix. Περί δὲ τὸν χρόνον ἐν ᾧ ἀπώλοντο οἱ Μηδείου ξένοι ἐν Φαρσάλῳ ἐρημία ἐν τοῖς περὶ Ἀθήνας καὶ Πελοπόννησον ἐγένετο κοράϊων ὥς ἔχόντων αἰσθησὶν τινα τῆς παρ' ἀλλήλων δηλώσεως. Quo loco Vict. xxxvii. 2. ξένους vertit, non hospites, ut Plinius, sed milites externos mercede conductos, legendumque putat, δηλώσεως, non ἐδηλώσεως, intellectum significationis habere, non pabuli. *Idem.*

Pessimæ eorum significatio] Tempestatum atrocium. Infra xviii. cap. ult. *Idem.*

In luce visus, dirum ostentum est] Ejus tamen conspectus Agrippæ captivo regnum Judæorum portendit. Alex. ab Alex. v. 13. *Idem.*

CAP. XIII. *De incendiaria ave.*

Incendiaria avis] Incendiaria avis, ambustanca, quæ circa busta versabatur. Ea si, ut inquit Servius, de busto sudem ad tectum detulisset, incendium portendebat : si cujus ædes insedisset, et vocem misisset, significabat mortem. Vide Scalig. in Festum, voce 'Bustum.' *Idem.*

CAP. XIV. *De clivina.*

Clivinam quoque avem] Cluinam, a cluendo, id est, clamando. Festo avis certa non est, sed quæcunque in auspiciis voce aliquid fieri prohibet. *Dalec.*

Prohibitoria] Aves prohibitoria, σκαῖα ὄρνιθες, quæ aliquid fieri prohibebant. Eadem et Festo dicuntur alteræ, præsertim cum superveniunt, quæ auspicio fœlici vitium faciant; arcule ab arcendo; cliviæ, quoniam clivia προσάντη, difficilia; enebræ et inebræ, quod obstaculum dant, ab inhibendo; remores; fecilytræ; volsgræ, quia sese vellendo malum auspicium nuntiant. Statius: 'simul ora recurvo Ungue secant rabidæ, planc-

tumque imitantibus alis Exagitant Zephyros, et plumea pectora cædunt.' Æschylus in Persis: Μεθύστερον δὲ κίρκον εἰσορῶ δρόμῳ Πτεροῖς ἐφορμαίνοντα, καὶ χηλαῖς κἀρα τίλλοντα. *Scalig.* Est in angustis negritis infelix vox, qua ægritudo significatur. *Idem.*

CAP. XV. *De avibus incognitis.*

CAP. XVI. *De avibus nocturnis.* Trogonem] Loxiam Gesnerus vocat. *Idem.*

CAP. XVII. *De noctuis.*

Novem voces habere] Auspicatissimæ illæ fuerunt Atheniensibus. Pythii regis contra Argivos evntis hastæ insidens noctua exitii quod instabat augurium fuit. Alex. ab Alex. v. 13. Nocturæ cantus videtur 'tu' syllabam exprimere. Inde festivus jocus apud Plantum in Menæch. 'Tu isthic, inquam, vin' afferri noctuam, Quæ, tu, tu, usque dicat tibi? nam nos jam hoc defessi sumus.' *Dalec.*

CAP. XVIII. *De pica Martio.*

Sunt et parvæ aves uncorum unguum, ut Pici, Marcio cognomine insignes et in auspiciis magni. Quo in genere arborum cavatores scandentes in subrectum, felium modo; illi vero et supini] Locus insigniter vitiat, ita præpositero ac luxato ordine verborum, ut non casu et temere, sed consulto, et malefico depravandi animo factum videatur. Nos ex Aristotele ix. 9. deperditum hunc locum restitui in integrum posse speramus; sic igitur lego: *Sunt parvæ aves uncorum unguum, sed in auspiciis magnæ. Quo in genere pici, Martis cognomine insignes, arborum cavatores. Illi vero et supini scandentes in subrectum stellionum modo.* Porro verbum Aristotelicum δρυοκολάπτης Plinius arborum cavatores transtulit. *Pintian.*

Pullos in cavis educant avium soli] Scribendum videtur, non avium, sed arborum, ut ostendunt verba quæ paulo post sequuntur: 'Clavum vel cuneum adactum quanta vi libeat in arbores in quibus nidum habeat,' &c.

desumpta ex Aristot. ix. 9. Nam cavis simpliciter picos tantum pullos nutrire, a veritate abhorret, cum idem faciant columbæ, passerres, cypseli, et meropes, qui et subterraneos cavos vel ad quatuor cubita faciunt, auctore eodem Aristot. ix. 13. et trochilis, ut idem scribit, fruteta incoli, et foramina. Æstimandum item an sit verior lectio *educunt*, hoc est, excludunt, quam *educant*. Idem.

CAP. XIX. *De uncos ungues habentibus et digitos.*

In capite Pratoris, &c.] Frontinus in Stratagem. hoc Caio Caelio sive Lælio tribuit. *Dalec.*

Oscines] Cicero Epist. ad Cæcinam lib. vi. 'Non igitur ex alitis involatu, nec e cantu sinistro oscinis, ut in nostra disciplina est, nec e tripudiis solistimis aut somniis angnor,' &c. Canterus iv. 28. legendum putat *occines*, ab occinendo, non *oscines*, ab ore. Oscines Festo, quæ ore cantes faciant ansipicium, ut corvus, cornix, noctua; alites, quæ volatu, ut aquila, buteo, vultur, immissulus, sangualis. In ambobus generibus habentur picus Martius, feroniusque, et parra. (*feronium* hic dici picum puto, coloris nigri, a furvo, quasi furvonium.) Vide Alex. ab Alex. v. 13. et 19. Fuerunt et præpetes, inferæ, admissivæ, arculæ, eliviæ, inebræ, quæ quidquam vetabant. Plantus in Asinaria: 'Impetritum, inauguratum est, quodvis admittunt aves: Picus et cornix est ab læva, corvos, parra ab dextra: Consuadent.' Præpetes augurium volatu faciunt, occines cantu. Et quoniam plurimi rapaces alis valent, κατ' ἐξοχήν præpetes eæ vocantur. Turn. xxix. 4. Virg. 'quem præpes ab Ida Sublimem rapuit pedibus Jovis armiger uncis.' Servio quæ aves pennis ac volatu faciunt omina, si prosperæ sunt, Præpetes appellantur; si adversæ, Inebræ. Vide Festum in voce 'Inebræ;' eundem in voce 'Præpes,' et Scaligerum

in eum locum. Fuerunt et olim auctore Festo auspicia pedestria a vulpe, lupo, equo, serpente. Horatius: 'Rumpet et serpens iter institutum.' Turn. xxx. 29. *Dalec.*

CAP. XX. *De pavonibus, et quis eos primus cibi causa occiderit.*

Cum foliis arborum] Autumno et hieme, ad veris usque finem, æstatisque initium: unde Proverbium: ἔαρ ἤδη, καὶ θθεν ὁ ταῶς. Rhodig. xvi. 9. Idem.

Orator Hortensius] Varro iii. 6. Ælianus Hist. v. 2. qui addit, ob id factum Hortensium κριθῆναι, in jus vocatum fuisse, vel, ut alii legunt, κακοκριθῆναι, condemnatum. Idem.

Aditiali cæna] Affluente, lauta. Alii *adjiciali* legunt. Vide infra xxix. 4. fere ab initio, ubi *epulum adjiciale* vocatur: nimirum ab adjiciendo. Fiebat inaugurandi gratia, aut in publica et festa lætitia. Cornel. Tacitus Annal. ii. 'Rescuporis sanciendo, ut dictitabant, fœderi convivium adjicit, tractaque in multam noctem lætitia per epulas ac vinolentiam.' Adjicialis cæna adipalis et pontificalis, Macrobius iii. 13. In ea enim cæna dicis causa Pontifex epulari dicebatur, id est, religiosi solemnisque instituti causa, ut infra xxviii. 2. νόμον, δόξας, δόλον, ἀφοσιώσεως ἕνεκα, χάριν. Idem.

CAP. XXI. *De gallis, et quomodo castrentur, et de gallinaceo locuto.*

Quos excitandis, &c.] Gallicinium propterea veteres appellarunt. *Dalec.*

Diemque venientem, &c.] Hujus rei causam reddere conatur Cicero de Divin. lib. ii. Eam multis explicatam vide apud Rhodigin. xiii. 16. Inde scilicet Tragædi κήρυκας ἀλεκτρούνας, tanquam vocales et clamorosos præcones, appellat, ἀπὸ τοῦ γηρύειν Eustathio, a vociferando; quo etymo et εὐρυβόαι, ut Stentor, et εὐρυβάται, ut Homeri præcones, dici possunt, παρὰ τὸ εὐρὺ βάζειν, quod eorum sonora vox procul exaudiatur, Hadr. Jun. v. 20. Idem.

Quidam ad bella, &c.] Ὅτραν Hesy-

chius vocat peculiari nomine. *Idem.*

Tripudia solistima] Læta, cum prodeuntes e cavea cibum oblatum capere non recusabant, et inter edendum nihil in terram ex ore decidebat. Horum alterutrum si accideret, triste ac perniciosum augurium censebatur. Festus in voce Puls. Vide Alex. ab Alex. i. 29. *Dalcc.*

Habent ostenta præposteræ eorum vespertinæ cantus] Archetypum Toletanum, *Habent ostenta præproperæ eorum vespertini cantus.* Confirmant eam lectionem verba quæ statim sequuntur: 'Namque totis noctibus canendo,' &c. *Pintian.*

Bæotiis nobilem illam, &c.] Sic Themistocli, priusquam in Xerxem exercitum duceret, pridie auditus gallorum cantus victoriam promisit. Gallinarum cantum futurum incommodum, vel dirum quidpiam, significare putant. Alex. ab Alex. v. 13. Quod de Bæotiis tradit Plinius, accidit cum ii de bello oraculum Trophonii consulentes sacra facerent. *Idem* Alex. ab Alexan. vi. 2. *Dalcc.*

Lumbis adustis] Parte postrema alvi, quæ in coitu procidit, Aristot. *Idem.*

Pergami omnibus, &c.] Factum id et Athenis, Persis a Themistocle victis. Commissæ quoque sunt et ad certamen coturnices. Severi filii invicem contendebant edendis coturnicum et gallorum pugnis. Socrates Iphicrati duci animos adjecit monstratis gallis coram Callia pennis ac rostro dimicantibus. Chrysippus, de Justitia, gallorum exemplo ad fortitudinem nos excitari tradit. Rhod. xvi. 13. et xvii. 32. *Idem.*

Seu gladiatorum] Hinc sumptum Alectoromachix exemplum in scholis nostris circa Hilaria. Vide *Ælianum.* *Idem.*

CAP. XXII. *De anseribus, et quis primus jecur anserinum comederit, et de adipe anserino Comageno.*

Per id tempus canum, &c.] Vide Li-

vium et Gellium. *Dalcc.*

Censores inprimis locant] Alex. ab Alex. iv. 13. Jan. Dus. super Arbitr. ii. 17. *Idem.*

Quin et fama amoris] Sic apud Solos Ciliciæ formosum puerum amatum a cane fuisse, et Spartæ adolescentem a graculo, Rhodig. scribit xiii. 12. Clearchus primo Eroticôn Amphilo-chum Olenium ab anserè dilectum prodit; in Lencadia virginem a pavone eousque ut illa vita functa moreretur; Nicander pincernam regis Bitlyniæ a gallo, quem Centaurum vocabant. *Idem* auctor xvi. 13. Vide supra de Delphiis. *Idem.*

Fartilibus in magnam, &c.] Saginatis, præsertim ficibus. Jecur id *συκωτόν* olim vocavere. Juvenalis Sat. v. 'Anseris ante ipsum magni jecur, anseribus par.' Martialis: 'Aspice quam tumeat magno jecur anserè majus.' Persius Sat. vi. 'Ut tuus iste nepos divi satur anseris extis, Cum morosa vago singultiet inguine vena, Patritiæ immeiat vulvæ.' Minime fartos, herbaque tantum pastos, et ideo graciliores, 'herbiles' vocat Festus. Lucilius apud Servium: 'Anseris herbilis viris.' *Idem.*

Scipio Metellus, &c.] Vide Sigonium de Consulib. anno 750. creatis. Ejus mentio fit xxxii. 10. *Idem.*

A Morinis usque Romam, &c.] Inde fortassis ea Galliæ pars dicta est Comitatus anserum, *la Comté d'Oie.* *Dalcc.*

Ita cateris stipatione, &c.] Agmine stipato Anseres natura incedunt. E Morinis Romam producebantur, tum ut farto jecinore vescerentur, (Horatius: 'Pinguibus e ficiis pastum jecur anseris albi,') tum ut molles plumas vellerent, culcitris et cervicalibus implendis. *Idem.*

Candidorum alterum] Eos plurimum ob id laudant Columella et Varro. *Idem.*

Durare jam ne virorum, &c.] Nam ex ea pluma cervicalia fiunt. *Idem.*

Anserini generis] Vide infra xxix.
3. circa finem. *Idem*.

Decet tetraonas suos nitor] Politianus Miscel. c. 37. hunc locum primus restituit. *Idem*.

CAP. XXIII. *De gruibus, ciconiis, oloribus, et peregrinis avibus, et coturnicibus, et glotte.*

Inducias habet gens] Vide supra iv.

11. *Dalec.*

Inmensus est tractus] Ab ultimis Scythiarum campis et Troglodytica regione advenire scribit Aristot. *Idem*.

Quando proficiscantur consentiunt: Volant alte] Hermolaus non *consentiunt* legit, sed *consertim*, et conjunctim cum verbo sequente, *consertim volant*. Cæterum duo nostra exempl. *consentiunt* agnoscunt, non omnino male; nam potest hic significare *consentiunt*, conveniunt, coëuntque, et communi cen consilio discessuræ mutuo sese operiuntur; ut de Pelecanibus Aristoteles tradit, de quibus simul et gruibus disserit viii. 12. et Plinius paulo infra de Ciconiis: 'Abitura ratione anseres loco certo, similique ratione anseres et olores commeant.' *Pinlian.*

Volant ad prospiciendam alte] Id est, alte volant ad prospiciendum. *Salm.*

Ducem quem sequantur eligunt: in extremo agmine per vices qui acclament dispositos habent, &c.] In extremo agmine est, qui cogit agmen: dux est qui præit: ad continendum agmen adclamare postremos qui hoc munus per vices sortiuntur scribit Plinius. *Salmus.*

Cum hæc nunc ales inter primas, &c.] Sempronium Ruffum mensis primum Ciconiam invexisse tradunt, ac de illo scriptos hos versus: 'Ciconiarum Ruffus iste conditor, Quamquam est duobus elegantior Plancis, Suffragiorum puncta non tulit septem, Ciconiarum populus ultus est mortem.' Horatius: 'Totus erat rhombus, tutoque ciconia nido, Donec vos auctor

docuit prætorius.' Ciconiam Petronius Arbiter his epithetis honestat: 'Ciconia etiam grata peregrinhospita, Pietaticultrix, gracilipes, coralistris,' (nempe a rostri et pedum colore, simili corallo,) 'Avis exsul hiemis, titulus tepidi temporis.' Vide Hadr. Jun. vi. 15. Jan. Dus. super Arbitrum i. 17. Ciconias in auspiciis concordiam polliceri, grues vero retrorsum a recto cursu deflectentes, ac remeantes, procellas ac infandas tempestates, notat Alex. ab Alex. v. 13. *Dalec.*

Honos iis, &c.] Juvenal. Sat. xiiii. 'serpente ciconia pullos Nutrit, et inventa per devia rura lacerta.' *Dalec.*

Ut in Thessalia, &c.] Arist. περί θαυμ. ἀκουσμ. *Idem*.

Olorum morte narratur, &c.] Κύκνειον ἔδουσι, sive ἐπ' ἔδουσι, qui spem omnem salutis abjecerunt. Julianus παραβάτης 'Ἐνταῦθα τί πράττειν ἐχρῆν ἄνδρα τῶν Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ζηλωτῆν δογμάτων; ἄρα περισσῶν ἀνθρώπων ἀθλίους τοῖς κλέπταις ἐκδιδομένους, ἢ κατὰ δύναμιν αὐτοῖς ἀμύνειν; οἶμαι ὥς ἦδη τὸ κύκνειον ἐξῆδουσι, διὰ τὸ θεομισὲς ἐργαστήριον τῶν τοιούτων. *Idem*.

Initare videri possunt] Ut tam longo itinere ad nos commeant. *Idem*.

Conquestio labore expressa] Arist. Hist. viii. 12. *Dalec.*

Comitatum sollicitant] Prosecuturas comites de discessu admonent. *Idem*.

Asionem vocat] A plumeis antribus, asini modo eminentibus et exertis. Gesner. Mihi potius a voce, quæ rudentem asinum æmulatur. Athenæus de hac ave multa lib. ix. *Dal.*

Imitatrix alias avis ac parasita] Sic κόβαλον reddit Plinius, quamquam Dæmonas quosdam Dionysiacos olim κοβάλους appellaverunt, id est, *asperos ac inimiles*; eodemque nomine illos qui assimilato lusu fallerent. Rhod. ii. 7. *Idem*.

Quem sole animalium, &c.] Addit et Plutarchus capram; quamvis Aris-

tot. Probl. Cur homini soli perversuntur oculi, affirmet, *μόνους ἀνθρώπους ἐν τῷ τῶν ζώων γένει ἐπιλήπτους γίνεσθαι*. Ego vero et canes, et feles, et arietem eo morbo perisse vidi. Rhodigin. vi. 9. Capras et oves eo modo vexari tradit Hippocrates *περὶ τῆς ἱερῆς νόσου*: equos Absyrus, accipitres, et græcnos. Brod. iii. 23. *Id.*

Simulque comitalem propter morbum despui suctum] Pintianus e Toletano, *suctæ*. Suspicio insiticiū esse τὸ *comitalem*, et cum explicandi causa superscriptum esset ab interprete, librario erranti admissum. Plinii fuit: *simulque propter morbum despui suctum, quem sola animalium sentiunt præter hominem*. Morbus despui suctus est comitalis. Plautus Captiv. 3. 4. 'Et illic isti, qui spuntatur, morbus interdum venit.' Gronov.

CAP. XXIV. *De hirundinibus, merulis, turdis, et sturnis, turturibus, et palumbis.*

Nec Bizæ in Thracia] Lege, *Nec Bizyes in Thracia*. Salm. 166. b.

Illita victoriæ colore] Melius, *Illita victoriæ colore*; hoc est, e' concluda victoriæ colore expressa illitaque; nam in apographo Toletano *victoriæ* scriptum est, non *victoriæ*. Pintian.

Merulæ] Merum, solum. Inde merula, quod sola volat. Græci hanc avem surdam esse putant. Unde proverbium: *κίχλης κωφότερος*. Εὐβουλος ἐν Διονύσιῳ μέμνηται. *Dulce*.

Hieme maxime turdi, &c.] Juniperi, qui frequens ibi est, baccas hieme maturas et edules consectantes. *Id.*

Turtur] Turturem pro meretrice basiis et suavis illiciente Plautus lepide dixit in Bacchid. 'Ubi ego capiam pro machæra turturem.' *Idem*.

Nonnisi in volatu pascitur] Muscis et culicibus, quos escam vilem, id est, frequentem, Nonius interpretatur. Varro dicit in Virgula divina: 'Ad quos tum volucres venit pusillos, Usque ad limina nidica esca vilis.' Fritinniant hirundines sua ini-

nurritione, ut ait Festus. Attius apud Varr. de Ling. Lat. l. vi. 'Nefrende, fritinni suaviter.' *Nefrende, νωδέ*. Sic dicitur vel puer, qui per ætatem, vel senex, qui dentibus amissis cibum frangere non potest. *Sealig.*

CAP. XXV. *Quæ axium perennes, quæ semestres, quæ trimestres.*

CAP. XXVI. *De avibus mira.*

Ad Memnonis tumulum] Prope Ptolemaida et Belum flavium Memnonis sepulchrum esse Josephus tradit; Strab. lib. xiii. ultra Esapi ostia, idemque alibi circa Paltum Syriæ, juxta flumen Bandam, ex Simonide. De Memnonidib. Ovidius: 'Præpetibus subitis nomen facit auctor: ab illo Memnonides dictæ: cum Sol duodena peregit Signa, parentali morituræ more rebellant.' Memnonis et Sarpedonis, Jovis filii, funebrem diem luctu et jejuniis celebrari solitum, indicant versus hi Comici veteris: Πολύλαϊς δ' ἡμῶν ἀγόντων τῶν θεῶν ἀπαστίαν, Ἡρίε' ἀν πενθῶμεν ἢ τὸν Μέμνον', ἢ τὸν Σαρπηδόνα, Σπένδεθ' ὑμεῖς, καὶ γελάτε. Rhodig. xxii. 5. *Dulce*.

Memnonidas vocant] Sunt accipitribus similes, coloris nigri, seminibus tantum vescentes. Ælianus. Cornicularum genus esse puto, quæ ex diversis locis advolantes, et illic inter se obviæ dimicant, ut inter eas sæpe fit. *Dulce*.

CAP. XXVII. *De avibus Seleucidibus.*

Seleucides aves vocantur] De iis Galen. vi. 4. Loc. Affect. Eloriorum genus esse arbitror. *Dulce*.

Casii montis] Est is mons et in Ægypto, ubi Magni Pompeii tumulus; et in Syria Antiochene, ubi Selencia cognomento Picria, quæ vocabulum dedit avibus. 'Super Selenciam,' inquit Plinius v. 22. 'mons est eodem quo alius nomine, Casius.' *Herm. Barbarus*.

CAP. XXVIII. *De ibi.*

Invocant et Ægyptii Ibes suos contra serpentium adventum: et Elei Myiagron] An *Elī Myiagron* Deum? hoc

est, 'Ἡλείοι τὸν Μυιακόρην, vel Μυιοκόρην, Deum scil. muscarum everrito-rem, ἀπὸ τοῦ καθαίρειν καὶ κορεῖν τὰς μυίας. Et paulo post, lege: quæ protinus intereunt, quam litatum est ei Deo. Vide Salm. Plin. Exerc. pag. 12. b.

Myiagron] Sic apud Strabonem lib. XIII. Apollo σμωθεὺς et πορνοπίων a muribus, ἐρυθρίβιος a rubigine vocatur; Hercules vero κωνωπίων a culicibus, et ἰποκτόνος a vermiculis tenella vitis germina rodentibus: μυῖω-δη auctor vocat eum Deum, XXI. 6. ἀπόμυιον Pausanias v. *Dalec.*

CAP. XXIX. Quæ aves in quibus locis non sunt, et quæ mutant colorem et vocem, et de lusciniis.

In Creta insula non est] *Ælianus* v. 2. *Idem.*

Translatitium] Vulgare, publicum, omnibus notum. *Dalec.* Quid sit *translatitium* Salmasius pag. 176. docte explicat.

Quid est illud unius generis saluti adversum] Legendum reor, *Quid est illud unius generis aliti adversum?* Sciendum tamen in Toletano exemplari hæc verba redundare. Item quæ statim sequuntur sic ibi legi, *Quæ his naturæ invidia.* *Pintianus.*

Larum lucum amœnum arbusto agro] *Lego, arbustato agro.* Est enim arbustare Plinio, agrum arboribus conserere ad usum maritandarum vitium, ut XVII. 23. 'Italia præter supradicta, corno, populo, tilia, acere, orno, carpino arbustat agros.' *Idem.*

Gracculorum] Τῶν κολοῦων, qui ἀπὸ τοῦ κολοῦειν, a tumultuando, dicuntur. Avis est enim loquax et obstrepera ac tumultuosa, θορυβητική, καὶ κραυγαστική, de qua Pindarus: κραγέται δὲ κολοιοὶ ταπεινὰ νέμονται. Agathocles κολοῖς dictus est, vel ob ferocitatem, vel ob loquacitatem. *Rhodig.* XXIV. 4. *Dalec.*

Nuper, et adhuc tamen rara] Hinc illud *Martial.* XIV. 76. 'Pica loquax certa dominum te voce saluto: Si me

non videas, esse negabis avem.' Vide *Jan. Dus.* super *Arbitr.* I. 14. *Idem.*

Perdices non transvolant Bæotia fines in Atticam: nec ulla avis in Ponto, insula qua sepultus est Achilles, sacratam ei ædem] Repetendum ex superioribus, transvolant: ait, ergo, nullam avem transvolare ædem Achilli sacram, id est, volatu transcendere, ὑπερπέτασθαι. *Salmas.*

Insula qua sepultus est Achilles] Albam *Ptolemæus* vocat. Sita est in ora Tartariæ minoris, ante Borysthenis ostium, supra IV. 12. *Dalec.*

In ædem Herculis] Vide quæ notata sunt XXXIV. 7. Herculi hinc bonorum decimam Romani dicabant, sacrabant, solvebant; unde lepidus jocus *Planti* in *Bacchidibus*: 'Si frugi est, Herculem fecit ex parte: decimam partem ei Dedit, sibi novem abstulit.' *Cic.* de *Nat. Deor.* 'Neque Herculi decimam quisquam vocit unquam, si sapiens factus esset.' Inde *Plauto* in *Mostel.* *Herculis* divitiæ: 'unus isti servus est sacerrimus *Tranio*: is vel *Herculis* cōterere quæstum possiet.' *Dalec.*

Hieme balbutit] Turdos, merulas, struthos, turtures hieme latere scribit *Arist.* Hist. VIII. 16. *Idem.*

Primum tanta, &c.] Lusciniarum cantus suavitatem et varietatem his versibus eleganter *Homerus* expressit: 'Ὡς δ' ὅτε Πανδαρέου κόρη, χλωρῆς ἀηδὼν, Καλὸν ἀείδῃσιν ἔαρος νέον ἱσταμένοιο, Δένδρεων ἐν πεταλοῖσι καθεζομένη πυκνοῖσιν, Ὅτε θαμὰ τρωῶσα χέει πολυηχέα φωνήν, κ. τ. λ. Festive *Plautus* in *Bacchidibus*: 'Pol magis metuo, in monendo ne mihi defluat oratio. *ΒΑ.* Pol ego quoque metuo, *Lusciniolæ* ne defluat cantio.' *Dalec.*

Stsichori] Scripsit is *Helenes* *Epithalamium*, sive γαμήλιον λόγον, κατακοιμητικὸν potius, ut arbitror, quam διεγερτικὸν, vespertinum, quam matutinum. Hæc enim *epithalamiorum* differentia est. *Rhod.* XXVIII. 15. *Id.*

Animosa contentio est] Vide quod adnotatum est e Charmide xxix. l. Idem.

Alia ratio ficedulis ; nam formam coloremque mutant. Hoc nomen non nisi autumnno habent, postea melancoryphi vocantur, &c. Mutat et upupa, ut tradit [Æschylus] Præpostera verba, permutatæ sententiæ, omnia transposita et confusa. Quod upuparum est ficedulis tribuitur; quod ficedularum, upupis. Quippe ficedulas formam mutare, a vero alienum est: hoc si upupis tribuas, vera locutus fueris. Aristoteles de ficedulis ix. 49. 'Sic et ficedulæ melancoryphi vicibus commutantur; fit enim inueniente autumnno ficedula, ab autumnno protinus melancoryphus: nec inter eas discrimen aliquod nisi coloris et vocis est. Avem autem esse eandem constat, quia dum immutaretur hoc genus, utrumque conspectum est nondum absolute mutatum, nec alterutrum adhuc proprium ullum habens appellationis.' His verbis Aristoteles non formam mutare ficedulam tradit, sed vocem et colorem. Videamus rursus quid de upupa idem auctor eodem loco scribat: 'Nec non,' inquit, 'upupa cum colore tum vero specie immutatur.' Et capite quintodecimo ejusdem voluminis: 'Upupa nidum potissimum e stercore hominis facit. Mutat formam tempore æstatis et hiemis.' Patet ergo ex antedictis, ficedulas colorem tantum et vocem mutare, upupas et colorem et formam. Si ergo verba, quæ de ficedularum formæ et coloris mutatione hic habentur, ad upupas transfers, et rursus duo illa verba, a quibus de upupa incipit tractare, quæ sunt, *Mutat et*, ad ficedulas, omnia debitum ordinem recipient. Legendum ergo videtur in universum sic: *Pariunt vere primo, cum plurimum sena ova. Mutant et ficedula. Hoc nomen non nisi autumnno habent, postea Melancoryphi vocantur. Sic et Erithacus hieme, idem* Delph, et Var. Clas.

Phænicurus æstate. Alia ratio upupæ ; nam formam simul coloremque mutat, ut tradit [Æschylus], &c. Non sum nescius visum hæc iri quibusdam, ludibria potius præstigiatorum, quam censorias castigationes. Sed meminerint humani lectores, in tanta verborum sententiarumque prope dixerim strage, violentia opus esse, et veritati quocumque discrimine viam patefaciendam, satiusque esse, vi aliqua literæ allata, scire nos aliquid, quam immutare verba non audentes, omnia in dubium vocare, et falsa sæpenumero pro veris admittere. *Pintian.*

Hoc nomen non nisi autumnno habent] Distingue: *Hoc nomen autumnno: non habent postea: melancoryphi vocantur.* Salm. p. 238. a.

Idem Phænicurus] Aristoteles ix. 49. *Phænicurgus*, modo exemplar vitio careat. Heron auctor Græcus in Georgico de antipathia agens, *Phænicurus*, cum Plinio. *Pintian.*

Obscæna alias pastu aris] Pastu redundare videtur; pastu enim ea obscæna non est, sed nido, quem e stercore, præcipue humano, conficit. Aristot. ix. 15. Idem tamen Hist. vi. 1. upupam non nidificare ait, sed in cavis arborum parere sine illo stramento. Pausanias lib. i. tradit upupam primum Megaris visam ad Terei sepulchrum. *Dalec.*

CAP. XXX. *De Merulis.*

Cæteris omnibus locis candida] Ægypti. Arist. Hist. ix. 27. *Dalec.*

CAP. XXXI. *Tempus avium genituræ.*

CAP. XXXII. *De halcyonibus, et de diebus earum navigabilibus, et gaviis, et mergis.*

Halcyones] Pacuvius in Tencro: 'Flexanima, tanquam lymphata et Bacchi sacris Commota, in tumultis Tencrum commorans meum, Aleyonis ritu littus pervolans feror.' Apollon. lib. iv. τηλόθι δ' ὅλη Ἀνγρῆσιν κατὰ πόντον ἄμ' ἄλκυόνεσσι φορέεμαι. Plaut. in Prologo Casinæ: 'Tranquillum

Plinius.

15 D

est: Alcedonia sunt circa forum.' In Pseudolo: 'Jam hercle tu peristi, nisi illam mihi tam tranquillam facis, Quam mare est olim, cum ibi alcedo pullos educit suos.' Vide Varron. de Ling. Lat. lib. vi. *Idem*.

Colore cyaneo ex parte majore, tantum purpureis et candidis admistis pennis] Scribendum reor *pallidis*, non *candidis*: nullus enim halcyoni candor, si Aristoteli fidem habemus. Ejus verba sunt ix. 14. 'Alcedo non multo amplior passere est, colore tum cæruleo, tum viridi, tum etiam leviter purpureo insignis.' Et cap. 14. Meropis colorem, halcyonis coloribus comparat. De Meropis vero coloribus sic scribit: 'Pennæ hujus avis inferiores pallidæ sunt, superiores cæruleæ, ut halcyonis, postremæ pinnulæ rubræ habentur.' Et Plinius capite proximo: 'Merops vocatur, genitores suos reconditos pascens, pallido intus colore pennarum, superne cyaneo, primori subrutilo.' Si quis objiciat in Græco Aristotelis codice, non ὤχρον, hoc est, *pallidum colorem*, halcyoni tribui, sed χλωρόν, hoc est, *viridem*, seu *luteum*; sciat duo hæc nomina pro se invicem poni apud Aristotelem; quod patet ex ejus verbis cap. tertiodécimo: 'Lutea,' inquit, 'dicta est a colore partis suæ inferioris pallido.' Et ubi Meropi pallidum Plinius tribuit, ibi Aristoteles ὤχρον. Ergo luteus et pallidus color vel idem sunt, vel ferme idem. *Pintian*.

Alterum genus earum magnitudine distinguitur et cantu] Lego, *Alterum genus earum magnitudine distinguitur, nec canunt*. Aristoteles viii. 3. 'Præterea genus alcedonum aquas adamat; quod duplex est. Alterum vocale, arundinibus insidens, alterum mutum, quod ampliore corpore est.' Notandum in transitu succurrit, in Aristotelis Græco codice atrocem inolevisse mendam. Pro ἀλκυόνων enim ἀηδόνων scriptum invenies, hoc

est, *husciniarum*. *Idem*.

Magnitudine distinguitur et cantu] Aristot. Maximis amplior magnitudo quam spongiæ. Sunt enim majores et minores. *Dalec*.

Brumante] Vide infra xviii. 36.

Qui dies halcyonides] Quinque Simonidi et Aristoteli; Demagoræ Samio septem; Philochoro novem; quibusdam quatuordecim, et iis ad octavum Calend. Martias. Vide Rhodig. xiv. 11. Cum Cæyx Trachiniorum rex, ejusque uxor Alcyon, tantum fasti elati fuissent, ut suo contempto nomine, ille Jovem, hæc Junonem vocari se vellent, vindice Deorum ira extincti sunt; hicque nanfragio submersus in Cerylum, illa luctu exanimata ob mariti desiderium, in avem cognominem mutata est. *Idem*.

In reliquis partibus est quidem mitius pelagus, Siculum utique tractabile] Horum verborum sensus, proximis duobus verbis, breviter quidem, sed abunde, redditus fuerat. Quapropter credi hæc Pliniana non esse, nullam esse piaculum. *Pintian*.

Nidi earum admirationem, &c.] Colore subrufi. Cancrabitilis medicorum longioris colli similes esse ait Aristot. materia vero Pilæ marinæ, et Halosachne. *Dalec*.

Perquam angusto] Ut etiam si invertatur, mare non influat. Aristot. *Idem*.

Ut spuma arida maris] Sic vocat ἀλοσάχνη: de qua vide xxxii. 8. Aristot. ἀμα δὲ κόπτοντι, καὶ ταῖς χερσὶ θραύοντι, ταχὺ διαθραύεται, ὥσπερ ἡ ἀλοσάχνη. *Dalec*.

Putant ex spinis aculeatis; piscibus enim vivunt] Scribo: *Putant ex spinis acus piscis; piscibus enim vivunt*. De acu pisce, qui Græce *belone* dicitur, Plinius supra ix. 51. Aristoteles quoque iii. 11. 'Ambigitur,' inquit, 'ex quam materia componatur. Videtur tamen ex spinis acus piscis constitui. Piscibus enim Alcedo vivit.'

Confirmat id quoque Plutarchus in lib. qui inscribitur De amore erga soholem. *Pintian.*

Gaviæ in petris nidificant, mergi in arboribus. Pariunt plurimum terna; sed gaviæ æstate, mergi incipiente vere] Hic quoque locus ex Aristotele tralatus est: quapropter ad ejus exemplar dirigendus est. Forte antem legendum commutatis verbis: *Gaviæ et mergi in petris nidificant maritimis. Pariunt, &c.* Aristoteles v. 9. 'Mergi et Gaviæ saxis maritimis ova bina ternave pariunt, sed gaviæ æstate, mergi a bruma ineunte vere.' *Idem.*

CAP. XXXIII. De avium solertia in nidificando, hirundine, argutilli, cinnamologis, et perdicibus.

Mulæ continuatione] Veluti aggerem quendam Nilo coërcendo. Jurisconsultis ff. de extraordin. crimin. l. saccularii: ea munimenta χρώματα vocant. Magius i. 10. *Dalec.*

Juxta oppidum Copton] Apud Apul. Asini lib. II. quidam prophetam Ægyptium rogat per aggesta Coptica, incrementa Nilotica, arcana Memphitica, sistra Phariaca. *Idem.*

Rostrum ejus firmantes] Insulæ superiorem partem, quæ irruentis Nili impetum excipit. *Idem.*

Mortifero faucium malo] Anginæ. Celsus lib. IV. *Idem.*

Cui nidus ex musco arido] Talem reguli conficiunt. *Idem.*

Picorum aliquis, &c.] De Galgulis id verum est. Pici omnes in arborum cavis nidificant. Versus de Upupa Æschyli apud Aristot. ix. 49. sunt emendati: τοῦτον δ' ἐπόπητον ἔσποπα τῶν αὐτοῦ κακῶν Πεποικίλωκε κάπο-δειλώσας ἔχει, Θρασὺν πετραῖον ἔρριν ἐν παντευχίᾳ. Ὅς ἦρι μὲν φαίνονται διαπάλλει πτερὸν Κιβρὸν μὲν ἐπ' ἀγροῦ· δύο γὰρ οἷν μόρφ' εὐφανείς. Παιδὸς γὰρ αὐτοῦ μὲν ἔπεισι νήδους, Νέας δ' ὀπώρας, ἡνίκ' ἂν ξανθὴ σταχὺς Τίκτη, τότε ἀμφιένυσσ' ἀλλ' αὖθις πτερά. Hunc calumitotis Upupam testem suæ Varium facit, tenetque perculsum mctu, Ferum

antea, armatum petrarum nunc arem; Vere appetente quæ novo pennas quatit Ruffus in agris: nam est figura duplici: Unus quidem juveni colos est pectoris, Autumnus ut illa, flora cum peperit seges, Mutata pennas rursus alias induit. Scaliger vs. 2. legit, ἀποδηλώσας. 4. φαῖον τι. 5. κίρκου λεπάργον· δύο γὰρ οἷν μορφὰς φανεί· 6. παιδὸς γὰρ αὐτοῦ νήδους μίᾱς ἀπὸ. 7. τίκτει νιν αὖθις κ' ἀμφιωνμήσει πτέρυξ: putatque hæc Cuculo convenire; Cuculumque ab Æschylo cum upupa confusum fuisse. Addend. sunt et li versus duo: Ἀεὶ δὲ μίσει τοῦδε παλλήνης τόπον Δρυμόνς ἐρήμους, ἢ πάγους ἀποικίσει. Quidam legunt: κάπεδῆλῳσεν βραχὺν Δειλὸν πετραῖον· nam timidissima est avis illa, non ἔρριν θρασύς· deinde vs. 6. παῖς μὲν γ' αὐτός· et vs. proximo: ἡνίκ' αὖανθῇ στάχυς. *Dalec.*

In Arabia cinnamologos avis appellatur: cinnami surculis nidificat] An cinnamomos legend. quod indubitatum. Vide Salmas. p. 554. b. 555. a.

Cinnami surculis nidificat] Falsum hoc, minimeque probabile: in Arabia namque cinnamum non nascitur. *Dalec.*

In Scythiis avis magnitudine otidis binos parit] Scribendum arbitror: In Scythiis aves magnæ, nomine otides binos pariunt. Aristoteles ix. 33. 'In Scythia avium genus est otides. Hæ procreant pullos duos: et quæ peperit ova, non incubatu fovet, sed condita in leporina aut vulpina pelle relinquit, atque ita obvoluta in summa arbore locat. Cumque a venatione vacet, custodit ea: et si quis arborem scandat, oppugnat enim alis, aquilarum more everberans.' Sic Græci Aristotelis codices præferunt. Theodorus Plinium secutus, 'magnitudine otidis' transfert, quod non probro. *Pintian.*

Perdices] Perdix, ἀπὸ τοῦ πέρδειν, quoniam cum sonum edit, aut imitatur volando. Eadem ad Venerem incitata κακαβίζει. *Dalec.*

Contra aucupis indicem exeunte in prælium duce totius gregis] Scribendum videtur, *contra aucupem illicem*. Vocatur enim illex, quæ conciliat aucupium, quamvis subest suspicio quædam, ipsam etiam dictionem *illicem* adjectam esse. Satis enim erat dicere aucupem, ut paulo post appellat, Aristoteles venatorem vocat. Ejus verba sunt ix. 7. 'Perdicem venatorem dux silvestrium primus invadit, pugnamque obviam conserit: quo capto compage, alter occurrit, tum alius, atque ita singulis dimicatur, si mas sit qui venatur. Sed si femina est, ubi dux ad ejus vocem occurrerit, cæteræ universæ enim invadunt, feriunt, fugant ab ea femina, invidentes quod non sibi, sed illi accesserit.' Ex quibus Aristotelis verbis rursus locus sequens restituitur. *Pintian*.

Rursus circa conceptum feminæ capiuntur, contra aucupem feminam exeuntes, ut rixando abigant eum] Legendum enim, ut Plinius cum Aristotele concordet: *Rursus circa concentum feminæ capiuntur, contra aucupem feminæ exeuntes, ut rixando abigant eum*; hoc sensu, prodeunte duce ad aucupem feminam canentem, capi etiam perdices feminas, exeuntes ut rixando abigant ducem ab aucupe; invident enim dolentque se continui, et aucupem amari a duce. Mallem tamen legeres commutato ordine verborum: *Rursus circa concentum feminæ, capiuntur feminæ, contra aucupem exeuntes ut rixando, &c.* Idem.

Concipiunt supervolantium afflatu] Aristoteles de Gener. Anim. iii. 1. ostendit, *olfactu* hic legendum, non *afflatu*; nam afflatu prægnantes fieri perdices, statim ante Plinius retulerat. Aristotelis verba sunt: 'Tum etiam perdices feminæ, et quæ nondum coierint, quarum usus in aucupis, cum olfaciunt marem vocemque ejus audiunt, alteræ implentur, alteræ statim pariunt.' *Pintian*.

Voce tantum audita masculi] Clearchus apud Athenæum lib. ix. Perdicem Indicam vulture majorem Strabo memorat lib. xv. *Dalec*.

Rabie quidem tanta feruntur] Lege: *Rabie quidem tanta feruntur, ut in capite aucupantium sæpe cæcæ velut sedent*. Salmas. 152.

Ut in capite aucupantium sæpe cæcæ metu sedeant] Verbum *metu* Plinianum non est; neque enim metu cæcæ, sed rabie libidinis in aucupes ruunt, eorum capitibus insidentes. Aristoteles ix. 8. 'Usque adeo tum perdices, tum etiam coturnices copia libidinis gaudent, ut in aucupantes corruant, et sæpenumero capitibus eorum residant.' *Pintian*.

Procurrit ad pedes sæta, &c.] Inde fictum Aristophani in Avib. verbum ἐκπεδουκίζειν, id est astute elabi, periculumque vitare. Nam πανούργον ὄρεον πέδιξι ἐστὶ. Rhodig. xxix. 26. *Dalec*.

Eadem jam pavore libera ac materna vocante cura] Rectius: *Eadem in pavore libera, ac materna vocans*; non enim narrat, quid perdix facere soleat abducto per dolum a nidis aucupe; nam tunc volans se proripit, sed quo ingenio adversus illum alioqui ntatur, cum aut non habet pullos, aut longe alio loco habet. *Gelen*.

CAP. xxxiv. *De columbis.*

Columbarum maxime, &c.] Columbarum Veneri sacrum, quod libidinosa sit avis, Apollodorus scribit περὶ θεῶν. Ideo vero περισσῶς ἐρά, interpres ejus tradit. Virgilius: 'tum maximus heros Maternas agnoscit aves.' Æneæ ramum aureum optanti advolantes geminæ columbæ locum ostenderunt ubi servabatur. Apud Apollon. lib. iii. Mopsus augur, conspectis iis avibus, bene sperare jubet heroas. Quod Phineus prædixerat, placere Veneri ut a periculosa illa navigatione redeant. Vitorius iii. 14. *Dalec*.

Pullis primo salsiorem terram, &c.]

Aristot. Hist. lib. ix. exclusis pullis, in os mas inspuat ὥς μὴ βασκανθῶσι, ne fascinus officiat : Æliano vero de Animalibus lib. i. ἀπελαύνων αὐτῶν φθόνον, ἵνα μὴ βασκανθῶσι δι' ἀρᾶς. *Livorem abigens, ne fuscinantium noceant imprecationes.* Had. Jun. vi. 5. Apud Arist. pro φροντίζει τῆς ἀρμοστούσης τροφῆς, legendum ἀλμυρίζουσας. *Idem.*

Proprium generis ejus et turturum, cum bibant colla non resupinare, large bibere jumentorum modo Addendam puto particulam *ni*: Colla non resupinare *ni* large bibere, ut bibere sit præteriti temporis. Postrema autem duo verba, *jumentorum modo*, criticorum jure fungentes, familia Pliniana eximimus. Aristot. ix. 7. 'Proprium columbarum, et palumbium, et turturum esse videtur, ne collum cum bibunt resupinent, *ni* satis hauserint.' *Pintian.*

CAP. XXXV. *De palumbibus.*

Palumbes] Palumbem lepide Plautus in Pœnulo vocat hominem peregrinum, ac hospitem, prædæ, insidiisque lenonis objectum, quo modo Galli *pigeon* dicunt, et *apigeonner* : 'Nos tibi palumbem ad aream usque adduximus, Nunc te illum melius capere est, si captum esse vis.' *Dalec.*

Vere vocalibus] Auctor xviii. 28. palumbum gemitus non nisi confecto peractoque solstitio audiri scribit. *Id.*

CAP. XXXVI. *De passeribus.*

Occultus fronde latro] Columella viii. 8. *Idem.*

CAP. XXXVII. *De tinnunculo.*

Tinnunculus] Cenchris vocatur. xxix. 6. *Idem.*

In ollis novis oblitis] Pullos sic conditos in angulo columbarii Columella suspendit. *Dalec.*

Amnæ] Pado. *Idem.*

CAP. XXXVIII. *De volatu et incessu avium.*

Rusticulæ] *Perdris grises.* *Idem.*

Pendentesque raro intervallo quatiunt] *Milvi.* *Idem.*

Aliæ crebrius] Ut Spiziæ, *Eperriers.* *Dalec.*

Aliæ et tota latera pandunt] *Corvi.* *Idem.*

Compressis volant] *Pici.* *Idem.*

Gemino ictu aëre feruntur] *Carduelles.* *Idem.*

Ejaculantur sese in sublime] *Hirundines.* *Idem.*

Impingi putes aliquas] *Perdices.* *Id.*

Ab altero cadere has] *Alandæ.* *Id.*

Illas salire] *Coturnices.* *Idem.*

Anates solæ] Apud Nonium, in *Pecudes*, *Anates* Varro 'quassagipennas' appellat, quod veluti quassis pennis volent. Verba ejus sunt : 'Neque quassagipennas anates, tremipedas, buxeis rostris, pectus palustres, nocte nigra ad lumina lamipadis sequens.' *Idem.*

Atque e vestigio calum petunt] Expende an legi debeat *solum* potius quam *calum*, quia statim sequatur : 'Itaque in foveas delapsæ,' &c. *Pintian.*

Ere graviore nisi ex procursu, &c.] Ut grænes, otides. *Dalec.*

Nonnullæ vescuntur ea, &c.] *Aquilæ.* *Idem.*

Semper in volatu silent] *Ardeæ.* *Id.* *Subrectæ, pronæ, obliquæ*] *Milvi, gaviæ.* *Idem.*

Quædam et resupinæ feruntur] *Ardeæ, infestante accipitre.* *Idem.*

CAP. XXXIX. *De apodibus.*

CAP. XL. *De caprimulgis et plateis.*

Caprimulgi appellantur grandiores merulæ aspectu] Scribendum puto, permutatis verbis insuperque castigatis, hoc pacto : *Caprimulgi appellantur a suctu, grandiores merula.* Aristoteles ix. 30. 'Quem caprimulgum appellant, avis montana est, magnitudine paulo major quam merula : sugit caprarum ubera advolans, unde nomen accepit.' Et paulo post Plinius : 'Caprarumque uberibus advolant suctum propter lactis.' *Pintian.*

Se implevit conchis] Aristotel. περὶ

θανμασ. ἀκουσμ. *Dalec.*

Testus excernens] Recte qui pro *excreans*, ut antea legebatur, *excernens* correxerunt, ex Aristotele ix. 10. et de Admiranda Auditione; suffragantibus etiam ambobus nostris exemplaribus. Subit hoc loco mirari Plutarchum, summum alioqui et nunquam satis laudatum scriptorem, quod Aristoteles, Plinius, Cicero, Ælianus quintodecimo volumine de Hist. Anim. pelecani seu pluteæ tribuunt, erodio ascribentem, libro, Utra animalium solertiora. In similem incidit lapsum et de vulpe marina loquens, quam tradit, devorato hamo, sese invertere, ex interioribus extera facientem, ut hamum excutiat; nam quod de scolopendra marina legerat apud Aristot. lib. ix. et Plinius etiam repetit, ut sno loco visum est, ipse vulpi marinæ dat: quia videlicet de utroque animali aquatico eodem loco Aristoteles agit. *Pintian.*

CAP. xli. *De ingenii avium.*

Villaribus gallinis et religio inest] Aristoteles non villaticis duntaxat gallinis hoc tribuit, sed omnibus. Neque vocem Latinam receptamque existimo esse villaris a villa, sed villaticus; qua et M. Varro et Columella et cæteri utuntur. Aristoteles vi. 2. 'Inhorrescunt a coitu, ac se excutunt. Sæpe etiam festuca aliqua sese lustrant, quod idem et edito ovo interdum faciunt.' *Pintian.*

Excutuntque sese] Theophr. fragmento περὶ τῶν ζώων λεγομένων φθονεῖν. *Dalec.*

Festuca aliqua sese et ova lustrat] Περκαρψισμὸν vocat Plutarchus. *Idem.*

CAP. xlii. *De carduele, et psittaco, et avibus quæ loquuntur.*

Super omnia humanas voces, &c.] Legend. *Super omnia humanas voces reddunt psittaci: quidam etiam sermonebant. India, &c.* Salmas. p. 1013. b.

Sed expressio loquacitas, &c.] In hac ro memoratu digna recitatur a Plu-

tarcho historia lib. de Animal. Prudent. quam Victorius Latine reddidit ix. 14. de pica, quæ Romæ in officina tonsoris, ad Græcostasin, tubarum cantum imitari didicit. *Dalec.*

Habebant et Cæsaris juvenes sturnum] Papinius in Sylvis: 'plangat Phœbeius ales, Auditasque memor penitus dimittere voces Sturnur, et Aonio versæ certamine picæ, Quique refert jungens iterata vocabula perdix, Et quæ Bistonio queritur soror orba cubili.' Ubi etiam Perdicem inter vocales referri audis. Et vero Plutarchus in Symposiacis sermonem hominum discere Perdicein scripsit, ut et Athenæus, qui Aristomenem Atheniensem, Adriani libertum, appellatum ideo scribit Ἀττικοπέδικα, quod esset histrio veteris comædiæ. *Dalec.*

CAP. xliii. *De corvorum intelligentia.*

Tiberio principe] Vide Macrob. Saturn. lib. iii. *Idem.*

Funusque innumeris aliti celebratum exequiis] Legendum forte, *Funusque in humeris aliti celebratum*; nam verbum sequens *exequiis* adjectum reor ab eo qui innumeris legebat, non in humeris; statim enim sequitur, 'Super Æthiopum duorum humeros.' *Pintian.*

Nec non et recens fama, &c.] Lege: *Nec non et recens fama Crateri Monocerotis cognomine in Eresia regione Asiæ corvorum opera venantis, eo quod derehebat in silcas eos insidentes corniculo humerisque.* Per cornicula palam est intelligi galeæ cornua quibus insidebant corvi; atque inde monoceros cognomen habuisse videtur ille Craterus ab unico galeæ corniculo. Et pro *Erizena* leg. *Eresia*, ab Ereso urbe Lesbi insulæ. Vide Salmas.

CAP. xlii. *De Diomedeis aribus.*

Nec Diomedæas, &c. oculosque igneo colore, &c.] Scribe: *et eis esse dentes oculosque igneos, colore cetero candidas*

tradens; quod catarractas ait Plinius Jubæ vocari, id epitheton omnium esse possit rapacium et impetiarum avium. *Salmas.* p. 92. *Nec Diomedas præteribo aves*] Arist. 'Charadrios:' in insula una ex Diomedeis, mari Adriatico, quam vocant *Santa Maria de Tromiti*: nunc Artene vocantur. *Dalec.*

Contra Apulie oram] Aristot. περὶ θαυμασ. ἀκούσθ. *Idem.*

CAP. XLV. *Quæ animalia nihil discant.*

CAP. XLVI. *De potu avium.*

CAP. XLVII. *De himantopode, et onocrotalis, et de peregrinis avibus.*

Fruges rescuntur] Σπερμολόγοι εἰσὶν. *Dalec.*

In Hercynio Germaniæ, &c.] Lege, *In Hercynio Germaniæ saltu invisitata genera alitum accep.* minus recte legitur *inusitata*, quod verbum et aliis locis pro illo positum frequens occurrat. *Salmas.* 230. a.

Inusitata genera alitum accepimus] Eæ sunt garruli Boëmici Gesneri, quorum pennæ in summa cauda luteæ, in extremis pennis cœco nitentes, sublustri nocte lucent. *Dalec.*

CAP. XLVIII. *De multorum avium nominibus et natura.*

Phænicopteri linguam, &c.] Vide Suetonium in Caligula, Spartianum in Heliogabalo. *Idem.*

Est et alia nomine eodem] Alpinis, *Gelabre.* *Idem.*

CAP. XLIX. *De novis avibus et fabulosis.*

Veneri in Italiam Bebriacens. bellis civil. trans Padum et novæ aves, &c.] Loquitur de bello civili Othoniano, quod, propter cladem ad Bebriacum Galliae Cisalpinæ oppidum, Bebriacense nominat. Cæterum aves ipsæ novæ appellatæ sunt, cum recens advenissent, ac deinde appellatio mansit, etiam post multos annos ab earum adventu: id quod satis indicare poterat vel titulus capitis: *De novis avibus.* Gelen.

Bebriacensibus] Bebriacum, vicus situs inter Cremonam et Veronam, vulgo *Labina*, ad quem Othonianos Vitelliani superarunt. Sueton. in Othone. Tacitus Ann. xviii. In exemplaribus Tranquilli manuscriptis, 'Betriacum,' sive 'Bretiacum,' legitur. Apud Plutarchum in Othone, 'Betriacum.' Turn. xxiv. 36. Huc pertinent Juvenalis versus, Sat. ii. 'Et curare citem, summi constantia civis, Bebriaci in campo spoliū affectare palari.' Ouphrius in sua Roma Bebriacum Hostiliam vocari, propinquum Veronæ pagum. *Dalec.*

Novæ aves] Turdi montani. Caryocatactæ Gesnero. *Idem.*

Gryphas] Gryphum meminerunt Solinus, Pausanias in Arcadicis, Ælianus ex Ctesia, Philostratus in Vita Apollonii. Pegasos scribit Solinus præter aures nihil equinum habere. *Idem.*

Equidem et tragopanalem] Lege: *Equidem et tragopanem, quem plures affirmant majorem aquila.* *Salmas.* pag. 399. a. *Equidem et tragopanalem*] Lege, *tragopana.* Nomen impositum, quia Pan cornutus. Pomponio Melæ aves illæ dicuntur 'tragopomones.' Solino avis Æthiopica, cornibus arietinis armato capite. Ab hirco quidam dictam volunt. *Dalec.*

Scopes] Homeri versus est Odyss. E. 66. Σκῶπές τ' ἱρηκές τε, τανύγλωσσος τε κορῶναι. Σκῶπας, vel ut Arist. Alexander Myndius, et alii plerique κῶπας, vocarunt, quasi σκαίαν ὄπα, id est, ἀτερπῆ φωνὴν ἔχοντας. Tyrannion, tanquam σκιδῶπας, ὅτι ἐν σκιδῇ ἔχουσιν ὄπα, quoniam in tenebris canunt. Rhodig. xii. 14. Ant quod varia gesticulatione, tanquam irridendo, σκώπτοντες, venatorum et spectatorum motus imitentur. Callimachus dici vult, ὅτι φωνὴν ἀφίᾳσιν ἐπισκώπτουσαν, quasi auribus illudentem, nempe ingratis et injucundam: κόβαλος, inquit Arist. καὶ μιμητὴς ἀντορχούμενος ἀλίσκεται, ludificator et imitator contra saltando ca-

pitur. Vide quod not. est xxxv. 11. *Dalec.*

CAP. L. *Quis gallinas farcire instituerit. De aviariis, et quis ea primus instituerit.*

Gallinas saginare Deliaci cæpere] Cicero Academica II. 'Videsne, ut in proverbio sit ovorum inter se similitudo? tamen hoc acceperimus, Deli fuisse complures salvis rebus illis, qui gallinas alere permultas quæstus causa solerent. Hi cum ova inspexerant, quæ id gallina peperisset, dicere solebant.' Petronio Arbitro: 'Deliaci gallinarum curatores.' 'Molles, veteres, Deliaci, manu recisi,' id est, castrati. *Scal.* Vide Varr. III. 9. Columel. *Idem.*

Hoc primum antiquis cænarum interdictis exceptum invenio] In exempl. Tol. non *cænarum* legitur, sed *Eranon*. Dictio est Græca, significans quod a singulis amicis contribuitur ad cœnam, conviviumque celebrandum. Nec memini me alibi in Plinio eam aliove Latino auctore legere. *Pintian.*

Lege C. Fannii Cos.] Lege Fannia permittebatur ludis Romanis, plebeiis, Saturnalibus, et aliis quibusdam diebus, in dies singulos centum æris insumi, decem aliis diebus singulorum mensium tricenos, cæteris omnibus denos. C. Fannio et M. Val. Messala Coss. factum est Senatusconsultum, ut civitatis principes ludis Megalensibus antiquo ritu mutitantes, id est, mutua convivia agitant, verbis conceptis jurarent apud consules, in singulas cœnas sumptus se amplius facturos non esse, quam centenos vicanosque æris, præter olus, far, vinum; vinoque patrio se usus, non alienigena, argentique in convivio plus pondo, quam libras centum, non illaturos. Sigonius ex Gellio. Macrobius ex Gellio historiographo tradit, Fanniam legem latam fuisse anno ab urbe condita 88. eique similem fuisse Orchiam, qua

cœnantium numerus cohibebatur. *Dalec.*

Per omnes leges ambulari] Inter omnes alias leges sumptuarias, postea diversis temporibus publicatas, sumptuariæ leges fuerunt Fannia, Orchia, Didia, Oppia, Cornelia, Aurtia, Julia. De quibus Alex. ab Alexand. III. 11. *Idem.*

Gallinaeos quoque pascendi lacte madidis cibus: multo ita gratiores approbantur] Nentrum ex scriptis exemplaribus, ullumve, quod sciam, ex impressis hoc verbum *madidis* agnoscit, sed *lacte additis cibus* legunt. Romana impressio et aliæ, *lacte addito cibus*. In Sahnticensi exemplari verbum *cibus* non habetur; recte, ut sentio. Ad hunc igitur modum legendum censeo hunc locum: *Gallinaeos quoque pascendi lacte, addito mulso. Ita gratiores approbantur.* Plinius supra cap. 22. de jecore anserino: 'Exemptum quoque lacte mulso angetur.' Et Columella VIII. 7. 'Jam illi qui volunt non solum opimas, sed etiam teneras aves facere, mulsa recente aqua prædicti generis farinam conspargunt, et ita faciunt.' Heron quoque Georgici volumine XIV. anseres melicrato saginari tradit. *Pintian.*

Ut dividantur in tergora] Juvenalis Sat. v. 'Nec minimo sane discrimine refert, Quo gestu lepores, et quæ gallina secetur.' Seneca ad Lucil. 'Alius pretiosas aves sciindit, et per pectus et clunes certis ductibus circumferens eruditam manum, in frustra excutit.' *Dalec.*

M. Lælius Strabo] Videtur legendum *Lenius*, non *Lælius*. Varro III. 5. 'In quo,' inquit, 'diceris longe vicisse non modo archetypum inventoris nostri ornithotrophion M. Lenii Strabonis, qui Brundisii hospes noster primus in peristylo habuit exhedra conclusas aves quas pasceret.' Et supra capite proximo. *Pintian.*

Quibus natura cælum assignaverat]

Ambo nostra exemp. quibus rebus natura cælum assignaverat. Scribo, quibus rerum natura cælum assignaverat. Diximus et alibi familiare Plinio esse jungere duo hæc verba, *rerum natura*; ut in fine capitis sequentis, 'Summas rerum naturæ opes,' et passim tibi exempla occurrent. *Pintian.*

CAP. LI. De *Æsopi patina*.

· *Maxime tamen insignis est, &c.*] *Lege, Maxime tamen insignis est in hac memoria Clodii Æsopi patina C. sesteritiis taxata, in qua posuit aves cantu aliquo aut humano sermone vocales, IIS. VI. singulas cõemptas.* Sex autem sestertia, ut notum est, sunt sex milia nummum, hoc est, aurei nostri centum et quinquaginta: diversum itaque patinæ ipsius manupretium fuit, diversum avium pretium quæ in ea patina appositæ sunt. *Salmas. Tertull. Pall. 457.*

· *Clodii Æsopi*] De *Æsopi filio* id narrat Val. ix. 1. *Dalec.*

· *Patina*] *Macrobinus Saturnal. lib. III. Idem.*

Diximus] Lib. ix. cap. 35. *Idem.*

Nisi quod minus est summas rerum naturæ opes quam hominum linguas cœnasse] Utrunque exemplar, si quod minus est summas, &c. Scribendum puto: si quidem minus est summas rerum naturæ opes, quam avium linguas cœnasse? Avium namque, non Hominum lego, cum nota etiam interrogationis ducentis ad negationem. *Pint.*

CAP. LII. De generatione avium, et præter aves quæ quadrupedes ora pariunt.

Quoniam et quadrupedes ora gignunt] Commodior lectio archetypi Toletani, quin et quadrupedes ora gignunt. *Idem.*

Ora gignant] *Emius*: 'Ova parere solet genus pennis condecoratum, Non animas.' ἀρχαϊκῶς pro 'animans.' *Scalig. in Festum, voce 'ommen-tans.' Dalec.*

Pennatorum infœcunda sunt quæ aduncos habent ungues. Cenchris sola, &c.

Eam esse volunt, quam 'tinnunculi' nomine alibi idem Plinius appellat, columbis amicam avem. Non sane id mirum in Plinio, ut diversas nominibus aves faciat, quæ reapse eadem sunt, quia nescivit tinnunculum et cenchrida esse easdem. *Salmas. 340. a.*

Salii] *Ægillii. Dalec.*

Alia punctis distincta, ut meleagridi: alia rubri coloris, ut phasianis, cenchridi] Scribendum alio ordine, et aliis verbis: *Alia punctis distincta, ut meleagridum et phasianorum: alia rubri coloris, ut cenchridi.* *Aristoteles vi. 2.* 'Differunt et colore et inter se ova avium. Sunt enim alia candida, ut columbarum et perdicum; alia pallida, ut palustrum; alia punctis distincta, ut meleagridum et phasianorum. Rubrum cenchridis est, modo minii.' *Pintian.*

Lutei plusquam albi] Τὸν λέκιστον, καὶ τὸ χρυσοῦν Græci vocant. *Dalec.*

In quo nil candidi] Imo, in quo plus candidi, si Aristoteli credimus vi. 10. 'Ovum,' inquit, 'piscium non bicolor, ut avium, sed unicolor omnium est, et plus albi trahens quam lutei, tam ante quam postea cum fœtus insidet.' Nec tamen prænitenda esset lectio, pro in quo nil candidi, *Æquabili candido.* *Idem de Generatione Animal. III. 1.* 'Quam ob rem omnia piscium ova unicolora sunt: atque ad lutea, candida, ad candida, lutea esse dixeris.' *Pintian.*

Quæ oblonga sint ora, &c.] *Horat. II. Sat. 4.* 'Longa quibus facies ovīs erit, illa memento, Ut succi melioris, et ut magis alba rotundis, Ponere; namque marem cohibent callosa vitellum.' *Dalec.*

Fœminam edunt, &c.] *Idem Columella lib. I.* 'Cum deinde,' inquit, 'volet aliquis quam plurimos mares excludi, longissima quæque et acutissima ova subjiciet, et rursus, cum fœminas, rotundissima.' *Contra Arist. in Histor. Ἔστι δὲ τὰ μὲν μακρὰ καὶ*

δέξα τῶν ὠῶν, θηλέα: τὰ δὲ στρογγύλα, καὶ περιφέρειαν ἔχοντα κατὰ τὸ ὄξυν, ἄρρενα. Qua in re multa philosophatur Albertus Rhodig. xxvii. 17. Ad hunc locum parum spectat, quod ex præparandi varietate medici ova dicunt βοφήτᾳ, τρομητᾳ, σὲν ἀπαλᾳ, ταγήνιστᾳ, πνικτᾳ. Item quod apud Græcos inter bellaria, quæ τραγήματα, ἐπιδειπνίσματα, ἐπιδορπίσματα, μεταδόρπια, ἐπιφορήματα, ἐπιτραπέζια vocant, ova fuerunt. Apud Romanos prima mensa apponebantur. Unde proverbium: 'Ab ovo usque ad malum.' Rhod. ibidem. Brodæus iii. 25. *Idem.*

CAP. LIII. De ovorum generatione, incubatu avium, et coitu.

Quædam omni tempore coeunt, ut gallinæ, et pariunt, præterquam duobus mensibus hiemis brumalibus] Scribendum mutato verborum ordine: Quædam omni tempore coeunt et pariunt, ut gallinæ, &c. Aristoteles vi. 1. 'Aves autem ova pariunt omnes, sed tempus coemdi pariendive non idem est omnibus; quippe cum aliæ coeant et pariant omni fere tempore, ut gallinæ, ut columbæ. Gallina enim toto anno, præterquam duobus mensibus brumalibus, parit.' Pintian.

Hadrianus laus maxima] Pumilis, nanis, proximo sequenti cap. 56. Dalec.

Pene contextim] Opere continuato, ut quasi nidorum quædam catena videatur. Arist. Hist. vi. 1. *Idem.*

A coitu X. diebus ova maturescunt in utero] De gallinis tantum id Arist. Hist. vi. 1. *Idem.*

Omnibus ovīs medio vitelli parva inest veluti sanguinea gutta, quod esse cor avium existimant, primum in omni corpore id gigni opinantes. In ovo certe gutta salit palpitatur] Lege, in medio albi, non in medio vitelli; nam pulvis ex albo corporatur, in vitello cibum habet, teste Aristotele et Plinio mox paulo; etsi non ignoro contra sentire Hippocratem in libro de Natura Fœtus. Præterea verba illa, in

ovo certe gutta, falsa sunt et adulterina, et sine illis reliqua optime cohererent. Si cum Plinio Aristotelis verba conferas, omni dubitatione liberaberis. Is vi. 3. ita ait: 'Gallinis porro tertia die ac nocte postquam cœpere incubare, indicium præstare incipiunt. At majorum avium generi plus præteica temporis necesse est: minori autem minus sufficit. Effertur per id tempus luteus humor ad cacumen qua principium ovi est, atque ovum detegitur ea parte, et cor quasi punctum sanguineum in candido liquore consistit, quod punctum salit jam et movetur, ut animal.' Scribendum autem, ea salit palpitaturque, ut utroque antiquo exemplari. Pintian. Omnibus ovīs medio vitelli parva inest] Græci τὰ χρυσᾶ καὶ τὰ ὠχρὰ τῶν ὠῶν vocant. Athen. lib. ix. ἐν λοιπᾷ βοδωνία, καὶ τῶν ὠῶν τὰ χρυσᾶ, μεθ' ἧ λαιον, γάρος, πέπερι, οἶνον. Victor. xxxviii. 4. Dalec.

Ex albo liquore ovi corporatur] Aliter sentit Hippocr. de Natur. Fœtus. *Idem.*

Aves omnes in pedes nascuntur, contra quam reliqua animalia] Cum duplex sit avium ortus, prior ex utero in ovo, potentia; posterior ex ovo actus, jam animal; ut omnis amphibolia tollatur, meliorem duxerim lectionem, Ova omnia quam Aves omnes, ex Aristotele, unde translata hæc a Plinio evidentissimum est, de Generatione Animal. iii. 2. 'Partus ovorum contra atque animalium evenit. Animal enim in caput, suumque principium nascitur. At ovum quasi in pedes conversum exit. Cujus rei causa quod diximus est, quod ovum ea parte, qua principium continetur, adhæret.' Pintian.

Plus vicena quina incubanda subjici retant] Vide Varronem lib. iii. et Columell. lib. viii. Dalec.

CAP. LIV. De vitiis et remediis incubantium.

Vetera aut recentiora infœunda]

Quæ *requieta* veteres appellabant. Rhod. xxvii. 17. *Idem*.

Inane fluitat] Τὸ ἀφανισθὲν, καὶ ἐξουπ-
σαν. ut integrum, ἀπαθές. Cansam vide
apud Rhodigin. xxvii. 17. Vocant et
Græci ὑπηνέμιον, ut Latini *subventa-*
neum, οὖρος ἔνεμός ἐστιν. Inde Ho-
mero οὐρῆς μῦλι, διὰ τὸ ἔργον, quo-
niam illorum genitura infœcunda et
subventanea est. *Idem*.

In Ægypti finetis] Nunc in eadem
provincia furis tepido calore foven-
tibus magna industria et miranda. *Id.*

Donec cooperta terra factum ederent
ova] Scribendum videtur, *Cooperta*
storca, non *Cooperta terra*. Aristote-
les vi. 2. 'Syracensis potator quidam
ovis sub storea in terra positus, tam-
diu potabat, donec ova ederent fœ-
tum.' *Pintian*.

CAP. LV. *De auguriis ororum*.

Livia Augusta] Vetus lectio, *Julia*
Augusta. Nec erat mutanda; nam
tametsi hæc ipsa gentilitio nomine
Livia primum dicta est, tamen jam
nata grandior, ut marito tam ho-
norifica appellatione æquaretur, *Aug-*
usta consalutata, et peræque hono-
ris gratia in gentem Juliam ascita
Julia Augusta vocari cœpit, relicto
priori nomine, quemadmodum ex
Tacito discere licet. *Gelen*.

Mox incertis incubitus solícite con-
vocantis: postremo lumenta, &c.] Ar-
chetypum Tolet. *mox incertis incultus*
solicite, &c. Lego, *mox incerti singul-*
tus solícite, &c. Ut gradatim crescat
oratio. Primo admiratio, deinde in-
certi singultus, postremo lumenta.
Pintian.

CAP. LVI. *Quæ gallinæ optimæ.*

Primis nigris, ore rubicundo] Le-
gendum *pinnis*, non *primis*, ex M.
Varrone, qui etiam inter generositatis
notas plumam rubicundam, non
os, memorat. Ejus verba sunt de Re
Rustica iii. 9. 'E queis in parando
eligat oportet fœcundas plerumque
rubicunda pluma, nigris pinnis, im-
paribus digitis, magnis capitibus,

crista erecta, ampla. Hæ enim ad
partiones sunt aptiores.' Columella
item viii. 2. 'Eæ sint rubicundæ vel
fuscæ pluinæ, nigrisque pinnis.' *Pin-*
tian.

Ad opertanea sacra] Quæ Opi fie-
bant in abdito, ne prophanorum ocu-
lis polluerentur; et seclusa quoque
vocabantur. *Dalec*.

Pumilionum genus] Hadrianas A-
rist. vocat Hist. vi. 1. et auctor ipse
paulo ante cap. 53. hujus libri. *Id.*

Sed quibus certâ fœcunditas rara, et
incubatio ovis noxia] Scribend. reor
alio ordine: *sed quibus certa fœcundi-*
tas incubatio ovis noxia, et rara. Ut
sit sensus: Incubationem gallinarum,
quibus certa fœcunditas sit, noxiam
esse ovis. Item raram incubationem
nocere etiam ovis. Quorum alterum
Aristotelicum est Gener. Animal.
iii. 2. 'Et ut vinum,' inquit, 'æstu
arescit fecibus in sublime ascen-
dentibus, sic ovum luteo quod est
terrestre contingit: et hoc in gallinis
multiparis, cum nequeant æqualem
ovis impertire calorem, sed aliis plus,
minus aliis quam opus esset.' Alter-
num vero Plinius ipse docet infra c.
60. 'Urina,' inquit, 'fiunt, incuba-
tione derelicta, quæ alii cynosura
dixere.' *Pintian*.

CAP. LVII. *De morbis earum, et reme-*
diis.

Pituita] E cerebro in nares et fan-
ces descendens. *Dalec*.

Vitis albæ] Aut Staphysagriæ. Co-
lumell. *Idem*.

CAP. LVIII. *De conceptu et numero*
fœtus avium.

Palumbes et turtures plurimum terna,
nec plus quam bis fere pariunt] Scri-
bendum non *fere*, sed *tere*. Aristote-
les vi. 4. 'Columbæ omni tem-
pore, ut dictum est, pariunt. Tur-
tur et palumbes vere, nec plus quam
bis; atque ita si prior fœtus corruptus
est; frangunt enim ova mares
avium complures.' *Pintian*.

Urinum] Κύνοσουρον et οὔρινον. *Dalec*.

Columbæ marem semper et fœminam pariunt. Priorem marem, postridie fœminam] Scribe sæpe, non semper; et post triduum, non postridie. Aristoteles vi. 4. 'Columbæ magna ex parte marem et fœminam generant; priorem marem, posteriorem fœminam: et cum pepererint primum ovum, uno interposito die secundum pariunt.' Posset etiam legi posteriorem, non postridie; ut liquet ex Aristotelis verbis paulo ante citatis. *Pintian.*

Ipsi deinde pulli quinquemestres fœtificant] Legendum videtur semestres potius quam quinquemestres. Aristot. eodem loco: 'Coëunt intra annum columbæ, quippe quæ semestres nosse incipiunt Venerem.' *Idem.*

CAP. LIX. *De pavone et anseribus.*

Aut in excelso cubantes] Particula aut superfluit. Nam pavones majore ex parte in excelso cubantes pariunt. Columella viii. 11. 'Maximeque temporibus his quibus parturiunt pluribus stramentis exaggerandum est aviarium, quo tutius integri fœtus excipiantur. Nam fere pavones cum ad nocturnam requiem venerunt, prædictis perticis insistentes, enituntur ova, quæ quo propius ac mollius deciderint, illibatam servant integritatem.' *Pintian.*

Anseres in aqua coëunt] Lepide Plautus in Truculento: 'Sed est hic unus servus violentissimus, Qui ubi quamque nostrarum videt prope ædes hasce egrediens, Item ut de frumento elamore anseres absterret, abigit.' *Dalec.*

Bis anno si priorem fœtum gallinæ excludant] Columella ter scribit, non bis, viii. 14. his verbis: 'Singulæque ter anno pariunt, si prohibeantur fœtus suos excludere.' Scripsit idem etiam ante eum M. Varro iii. 10. 'Singulæ,' ait, 'non plus quam ter in anno pariunt: quamvis in Varrone 'quater' mendose pro 'quam ter,' scriptum invenias. Eandem tuctur

sententiam Heron Græcus auctor, Georgici sui lib. xiv. 'Pariunt,' inquit, 'anno ter, usque ad duodecim ova.' Nec me deterret comparativum, quod sequitur, priorem; sæpe enim apud Plinium proximum præcedentemve ante actum significat. Cujus rei ignorantia errandi materiam forte præstitit correctoribus, ut pro ter substituerent bis. *Pintian.*

Donec rumpuntur] Nisi subjectis etiam suis. Columell. *Dalec.*

Si vero tepidiores sint, viginti quinque] Lego, vicensis quinis; dixit enim ante, 'tricensis diebus;' et paulo infra; 'Aquila incubat tricensis diebus, minores vicensis.' *Pintian.*

Apprehensa radice] Sic Varro. Columella vero frutice aut herba duriore. *Dalec.*

CAP. LX. *De ardeolis, et quomodo serventur optime ova.*

Aquila tricensis diebus incubat, et fere majores alites; minores vicensis, ut milvus et accipiter] Scribendum non minores sed mediocres, ex Arist. ad litteram vi. 6. 'Aquilæ,' inquit, 'tricensis diebus, et cæteris quoque magnis alitibus tempus incubandi tantundem a natura statutum est, ut anseri, ut tardæ. Mediocribus vicensi perficiunt incubationem, ut accipitri, ut milvo.' Ex quibus Aristotelis verbis, et ex ordine quo aves monstrant, adducor ut putem permittatis dictionibus legendum apud Plinium, ut accipiter et milvus; sic enim, nec aliter, quadrabit ad nunquem correctio sequentium verborum. *Pintian.*

Singulos fere parit, nunquam plus ternos] Scribendum enim opinor, Sed hic binos fere parit, nunquam plus ternos; ut pronomen hic milvum referat, quem hoc loco Plinium indicare existimaverim. Arist. vi. 6. 'Pariunt milvi hina magna ex parte, interdum tamen et terni, totidemque excludunt pullos.' *Idem.*

Major parvis] Romana lectio, paris, non parvis; quæ nec placet nimis, nec

rursus displicet. Sed si ea lectio recipitur, aliter verba quæ præcedunt legenda sunt; nam uterque codex scriptus *tanta* legitur, non *tanto*. Est porro avicula parus, Græce dicta ægithalos, magnæ sæcunditatis, ut infra patebit. Cæterum Aristoteles de Gener. Animalium iv. 4. animalia tradit, quo majore sint corpore, eo minus esse sæcunda. Et Plinius id infra repetit, adducta ad probationem acanthide exigua avicula, quæ duodenos pariat. Illud autem attentiore cura advertendum, verba illa quæ capite octavo hujus voluminis, ut perperam locata, ex illo loco submovenda diximus, quæ sunt, 'Ex his Ægithum claudum altero pede,' &c. ad hunc locum pertinere. Nam Aristoteles ix. 15. post Melancoryplum statim Ægithum subjicit, his verbis: 'Parus ova plurima edit, ut aiunt. Atricapillam etiam plurima edere aliqui referunt, sed post Africanum struthionem. Jam et decem et septem atricapillæ ova reperta sunt, sed plura etiam quam viginti parit, et numero impari semper, ut narrant. Nidificat ea quoque in arboribus, et vermionis alitur. Proprium et hujus lusciniæ, præter cæteras aves, ut linguæ summæ acuminem careant. Ægithus et vitæ commoditate et partus numero commendatur; sed alterius pedis clauditate cedit.' *Idem*.

Hirundini cæci primo pulli] Arist. Histor. vi. 2. *Dalec*.

Aut pulvere] Aristot. duplex est causa hæc ova gignendi, altera Favonii vere afflatus, quamobrem ei Zephyria vocant: τὸ τῇ χειρὶ ψηλαφῆν, *fricare, contrectare, palpare* clunes, dorsum, collum, pectus, caudam, et fortassis podicem, id quod velut inenutis maris imaginem affert. Initus fœminarum inter se, libidinosæ imaginationis, pulveris nullam mentionem facit Aristot. Plinius pro ψηλαφῆ, videtur legisse ἀφῆ. Est autem

ἀφῆ pulvis, et non quivis, sed qui Inciatoribus post unctionem iuspergitur. *Dalec*.

Cynosura] Κυνόσουρα, quod caniculæ tempore, ἐπὶ τῆς κυνοσουρᾶς, gignantur. Aristot. de Gener. iii. 2. *Id.*

CAP. LXI. *Quæ volucrum sola animal pariat, et lacte nutriet.*

Eidem coxendix una traditur] Sine gennum, malleolorum, et pedum articulis. *Idem*.

CAP. LXII. *De conceptu viperæ et partu, et quæ terrestrium ova pariant.*

Viperæ mas caput inscribit in os] Aristot. περὶ θανυμᾶσ. ἄκουσμ. Verum quod abrodere scribit, e poetarum fabulis sumptum potius est, quam ex historia Aristotelis. *Dalec*.

Tertia die intra uterum, &c.] Brodæus iii. 11. non tantum vipers vivos fœtus parere scribit, nude et nomen impositum, sed et Cerastas; quod facile nolim ei credere. *Idem*.

Perrumpunt latera] Fabulosum hoc Aristot. v. cap. ult. 'Vipera catulos parit, obvolutos membranis, (secundis,) quæ tertio die rumpuntur. Contingit vero nonnunquam, ut qui adhuc in utero sunt erosio membranarum prorrumpant.' *Idem*.

Occisa parente] Ob id parricidæ culeo cum vipera, cane, gallo, simia, insuti necabantur. A catulis viperam exedi, et interfici, tradunt Nicander, Plutarch. Apuleius in Magia, D. Hieronymus, Basilus Magnus, Horus lib. ii. qui scribit viperæ fœtum ἐκβιβρώσκοντα τὴν γαστέρα τῆς μητρὸς ἐκπορεύεσθαι. Præterea Grammatici etiam etymolog. ἔχιδναν dietam interpretantur, ὅτε γονὴν ἔχει ἐν ἑαυτῇ ἄχρι θανάτου. *Ælianus* de Animal. l. i. At, quod verissimum est, Apollonius apud Philostratum, et Maximus Tyrinus superesse partui suo viperam tradunt, enimque fœtum editum lambendo polire, et, ut auctor ait, purificare. Vide Rhodig. cap. 13. vide et notata xi. 44. *Idem*.

Cæteræ serpentes contexta ova in terra incubant, et fœtum sequente excludunt anno] Ambo antiqua exemplaria contexta agnoscunt, non contexta, verissima lectione. Aristoteles v. 34. 'Cæteræ serpentes ova pariunt foris contexta ad monilis, hoc est, ornamenti mulierum, quod ambit collum, similitudinem. Incubant quæ peperint in terra, et fœtum sequente excludunt anno.' *Pintian.*

CAP. LXIII. De generatione terrestrium.

Cæteris animalibus, &c.] In hunc locum multa Rhodiginus accurate scripsit t. 11. *Dalec.*

In hominum genere maribus diverticula] In ambobus exemplaribus non maribus, sed manibus habetur; forte rectius; ut perstringat, (honor sit auribus,) quos masturbatores appellant. *Pintian.*

Diverticula] Aliæ partes, quam quas natura exercendæ Veneri destinavit. *Dalec.*

Hesiodus prodidit] Versus Hesiodi sunt ἐν Ἑργοῖς θερέος καματώδεος ὥρη. . . Μαχλόταται δὲ γυναῖκες, ἀφανρότατοι δέ τε ἄνδρες εἶσιν, ἐπεὶ κεφαλὴν καὶ γόνατα Σείριος ἄζει. Vide quod adnotatum est XII. 22. *Idem.*

Elephantis] De elephantis et camelis aliter Aristot. Hist. v. 2. *Idem.*

Supra dictorum plerisque fœminæ priores superveniunt, reliquis mares] Dura castigatio, non dissimulanda tamen. Puto enim scribendum: *Dasy-podum maribus fœminæ priores superveniunt, reliquis mares.* Aristoteles v. 2. 'Sed quæ retro urinam mittunt, aversa coëunt, ut leones, dasypodes, lynceæ. Dasypodum etiam fœmina marem prior supervenit. Cæterorum magna ex parte modus coëundi idem est; plurima enim quadrupedes more coëunt iusto, fœminam scilicet mare supergrediente.' *Pintian.*

Ursi autem (ut dictum est) humanitus strati] Neque dictum est huma-

nitus stratos coire ursos, neque si dixisset, vera dixisset. Lib. VIII. c. 36. ursos scripsit coire, sed ambobus cubantibus complexisque. Sumpsit id ex Arist. v. 2. tradente ursos vernerem exercere cubantes, applicatis marium partibus supinis ad fœminarum pronas. At humanus concubitus non ita fit, sed applicatis mutuo complexu, supinis utriusque sexus partibus. Quapropter scribendum hic censeo, non *humanitus strati*, sed *humii strati*. Aristoteles VI. 30. 'Ursi coëunt, ut dictum est, non conscendentes, sed humi strati.' *Pintian.*

Cæcos autem gignunt canes, lupi, pantheræ, thoës] Lego non pantheræ, sed pantheres. Diversum omnino hoc animal a panthera. Theodorus lupum canarium vertit. Aristoteles VI. 35. 'Panther item, hoc est lupo canarius, cæcos parit lupo ritu, numero quum plurimum quatuor. Quinetiam thos coitu ut canes impletur, et cæcos generat, numero duos aut tres, aut quatuor.' *Idem.*

Cauum plura genera] Columellæ villatici, pastorales, venatici, et omnes muti custodes. Lepide Plant. in Captivis: 'Prolatis rebus, parasi venatici Sumus: quando rure redierunt molossici, Odiosique et multi incommodistici.' *Dalec.*

Octonos Laconicæ pariunt. Propria in eo genere maribus laboris alacritas] Scribe: *Octonos Laconicæ pariunt. Propria in eo genere major post laborem salacitas.* Aristoteles VI. 20. 'Peculiare generis Laconici est, ut cum laborarint, coire melius quam per ocinum possint.' *Pintian.*

Felium] Feles Columella et Varro nostras fovinas appellare videntur, quæ sunt generis mustelarum. *Dalec.*

A partu statim implentur. Conci-piunt quamvis ubera siccante fœtu] Impleri et concipere idem est. Itaque alterum ex duobus verbis redundet necesse est. Puto verbum *conci-piunt*

expositionem fuisse illius, implentur. Item dispice an castigatio sit lectio *suctante* quam *siccante*. Aristoteles vi. 33. 'Habet fœmina lac antequam pariat, et a partu continuo repetit coitum, et lactans adhuc concipit fœtum.' *Pintian.*

Coguntque invitas] Festo id *testiculari* dicitur, nempe mares equos fœminis, vel maribus fœminas admove-re. *Dalec.*

Mulier septima die concipere facillime creditur] Portentum verius quam menda. Scribendum non *mulier*, sed *asina*: de mntis enim hic animantibus, non de homine agitur. Aristoteles vi. 23. de asina: 'A partu die septimo mari jungitur, eoque die juncta maxime recipit initum.' Et Plinius viii. 44. 'Fœminas a partu optime septimo die impleri observatum est.' *Pintian.*

Currunt ex adverso, &c.] Ante coitum id facere tradit Aristot. Hist. vi. 18. ad Venerem incitatas et furioso procursum marem quærentes, neque id nunquam ad orientem vel occidentem. *Dalec.*

Colorem illico mutant rubriore pilo, &c.] Legendum arbitror, *raviore pilo*; nam rubram equam quis vidit? nisi forte pictam. *Pintian.*

CAP. LXIV. De varia generatione animalium.

Sed superfatant dasypus, &c.] Mures quoque superfætare pro certo habetur. *Dalec.*

De quibus ante diximus] Lib. vii. cap. 15. *Dalec.*

CAP. LXV. De murium fœtu.

Sues tantum et numerosos edunt: item plures contra naturam, &c.] Sensus ineptus et Plinio indignus; quid enim significat, *numerosos edunt*. Item *plures*? Quod si verbum *plures* ad alia animalia referri dicas, cur dixit *sucs tantum*? Re igitur enriosius pensitata, puto sic scribendum: *Ex omnibus quæ perfectos fœtus, sues tantum unum et duos edunt, item plures, &c.*

Aristoteles de Gener. Anim. iv. 6. 'Sola inter multipara sus parit perfectos, eaque una evariat. Generat enim multos more multifidi generis, cum et bisulcum et solipes sit; sunt enim locis quibusdam sues solida ungula. Partu igitur numerosa est, quoniam alimentum quod in corporis magnitudinem absumeretur, in incrementum seminale decedit; id enim ut solipes magnitudine caret. Quin et potius quasi ambigens, cum natura solidipedum bisulcum est. Hac igitur causa, et unum parit, et duos, et, quod plurimum, multos.' *Pintian.*

Contra naturam solidipedum] Nam ut cap. 63. scripsit, 'quæ solidam ungulam habent, singulos; quæ bisulcam, binos; sus vero nonnunquam decem edit.' *Dalec.*

Supra cuncta est murium fœtus] Mures salacissimos esse Ælianus de Animal. lib. xii. ostendit, citatis multis scriptorum locis. Inde Caymus murium Epierati de libidinosissima muliere. Martial. 'Nam cum me murem, cum me tua lumina dicis.' Polit. Miscellan. c. 96. *Idem.*

Generatio eorum lambendo constare] Vide quod adnotatum xxix. 1. *Dalec.*

Proventus eorum siccitatibus, &c.] Theophr. περὶ τῶν ἀθρόων φαινομένων ζώων. *Idem.*

Ægyptiis muribus] Aristoteles sub finem Hist. lib. vi. *Idem.*

Bipedes ambulanti] Μωξόδς vocat Epiphanius libro Anchorato et contra Originem, et Galenus Aliment. lib. iii. *Idem.*

Alpini] De certo murium Africano- rum genere id scribit Herodotus. *Id.*

CAP. LXVI. De spina hominis anguem nasci.

CAP. LXVII. De Salamandra.

Huic tantus rigor ut ignem tactum extinguat] Id quidem Aristoteles scribit Hist. v. 19. sed Dioscorides refragatur. Theophrastus de Igne, ubi de Salamandra, quæ ignem extinguere dicitur: Ψυχρὸν γὰρ τῇ φύ-

σει τὸ ζῶον, καὶ ἡ ἀπορρέουσα ὑγρότης γλισχρὰ, καὶ ἅμα χύλον τιν' ἔχουσα τὸν αὐτὸν, ὥστε διικνεῖσθαι πορρωτέρω· σημείον δὲ καὶ τὰ ὕδατα ὀλέθρια γίνεσθαι, καὶ τοὺς καρποὺς ἐὰν καταμιχθῇ, καὶ μᾶλλον τεθνεώσης· ἐτι δὲ καὶ τὸ νωθὲς τῆς πορείας συνεργεῖ, πλείον γὰρ χρόνον ἐπιμένον μᾶλλον σβέννυσιν, ἢ δὲ σβέσις οὐκ ἐξ ὁποσονοῦν ἦν τὸ πῦρ, ἀλλ' ἐὰν σύμμετρον πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν δύναμιν. Id est, ut Turnebus vertit: *Nam bestia frigida est sua natura, humore, qui effluit, lento, eumque habente succum, qui penitus pervadat. Argumento est letales reddi aquas et fructus, si misceatur, magisque ea mortua. Sed et incessus quoque languor confert, diutius morante, magisque restinguente, nec ignem quantumcumque restinguit, sed pro naturæ viriumque modo. Et ad eundem sensum Franciscus Rabelesius medicus ait ignem quidem ex palea levem et infirmum id animal non lædere, sed ignem validum id consumere. Vide Doctissimæ Jacobi Palmerii Exercit. pag. 613. ubi diversas Doctorum de Salamandra opiniones recenset.*

Quacunque parte corporis humani contacta toti defluunt] Scribo, *Totius defluunt pili*, hoc est totius corporis. Plinius xxix. 4. 'Quippe cum saliva ejus, quacunque parte corporis, vel in pede imo respersa, omnis in toto corpore defluat pilus.' Pintian.
CAP. LXVIII. *De iis qui nascuntur ex non genitis: et quæ nata nihil gignunt.*

Ut salamandræ] Gravida Salamandra mense Martio pede et baculo elisa, lactea sanies ex omnibus corporis partibus, capite, dorso, alvo, cauda, pedibus exiliit, non aliter quam ex papilla uberis, digitis compressa; tum etiam ex dirupto ventre plus quam triginta fœtus adline palpitantes et in aqua nantes, ac plus quam triginta ova prodierunt. Ego quidem fœminam disseconi prægnantem, tum ovis tum catulis plenam, aliis inchoa-

tis tantum, aliis jam perfectis, gradientibus, et in aqua natantibus; ut falsum esse quod tradit Plinius, nihil eas gignere, manifestum sit. *Dalec.*

Per se generantur] Ex putri materia. Aristot. Hist. v. 1. *Idem.*

Privatim dicuto opere narranda] Libro sequenti. *Idem.*

CAP. LXIX. *De sensibus animalium.*

CAP. LXX. *Auditum et olfactum esse piscibus.*

Genera piscium ad nomen venire] Lucianus in Oratione de Syria Dea: οὔτοι δὲ καὶ ὀνόματα ἔχουσι καὶ ἔρχονται κεκλημένοι. 'Nostri principes,' inquit Cic. Epist. ad Attic. 'digito cælum se putant attingere, si muli barbati in piscinis sint, qui ad manum accedant.' *Dalec.*

Itaque produntur clarissime audire, mugil, lupus, salpa, chromis] Quatuor hic pisces nominantur qui clarissime audiunt; cum tamen apud Aristotelem quinque sint, iv. 8. his verbis: 'Sunt vero qui liquidius inter pisces audiant, mugilis, chremps, lupus, salpa, chromis: cætera piscium genera minus audiunt; quam ob rem imis gurgitibus versari potius solent.' Sic habetur in Græcis Aristotelis exemplaribus. In translatione vero Theodori et minus pro imis, et chremps piscis, sicuti apud Plinium, desideratur. Expendendus igitur hic locus accuratius, nihilque temere statuendum. Athenæus lib. vii. cremys piscis meminit, qui lapidem in capite habeat, citatque Aristotelem, apud quem tamen chromis est, non cremys. Pintian.

Salsamento illitis faucibus, &c.] Imo vero captos odore, ad escam salsamentorum objectam allectos, ac libenter prodenntes. Aristot. Hist. Animal. lib. iv. ἐτι δὲ πολλοὶ τῶν ἰχθύων διατρίβουσιν ἐν σπηλαίοις, οὓς ἐπειδὴν βούλονται προσκαλέσασθαι εἰς ἄγραν οἱ ἄλιεῖς, τὸ στόμα τοῦ σπηλαίου περιελέφουσι ταριχηραῖς ὀσμάσι, πρὸς ἃς ἐξέρχονται ταχέως. Victorinus ix. 1. *Dalec.*

Cornus cervini odore serpentes fugantur] Fugari serpentes incenso cervino cornu, res est exploratissima, a Plinio supra tradita VIII. 32. et Dioscoride lib. II. Varrone lib. III. Columella lib. VIII. pluribusque aliis Græcis juxta Latinisque scriptoribus. Verum hic haud dubie non serpentes legendum, sed insecta. Ostendit liquido id Aristoteles, cujus fulgor tanquam clarissimi sideris in emetiendo hoc Pliniano gurgite subinde prospectari dehet. Is IV. 8. sic scribit: 'Sulfuris item odore genera insectorum multa intereunt. Ad hæc formicæ origani sulfurisque pulvisculo insperso suas relinquunt cavernas, alioque migrant. Cornus præterea cervini facto incensu plurima insectorum pars fugiunt.' *Pintian.*

CAP. LXXI. *Tactum communem esse omnibus.*

CAP. LXXII. *Quæ venenis vivant, et quæ terra.*

Ut diximus] Sub finem cap. 23. hujus libri. *Dalec.*

Aut enim solida hauriunt] Sumptum ovum serpens iterum atque iterum sibi admovet, quoad summam partem rectam statuatur, et tum parum contractum se colligit, ut distento corpore haustum ovum deorsum labatur. Arist. Hist. VIII. 3. Plin. hoc aliter. *Idem.*

Contentione plumas et ossa revomunt] Lego, *Contentione plumam excitam et ossa revomunt*, ex utroque antiquo exemplari, quanquam in Salmanticensi non *contentione*, sed *certione* habeatur: præcedente vacua areola, ut conjiciam *excreatione* legendum. Item in Toletano duo illa verba *et ossa* desunt. *Pintian.*

Eadem minime et pene nullo cibo] Theophr. Hist. IV. 4. *Dalec.*

CAP. LXXIII. *De cibo et potu quorundam.*

Sues] Sues quomodo saginandi, et naturam earum, vide supra VIII. 51. *Idem.*

Delph. et Var. Clus.

Omni cibatu] Et quavis colluvie; unde Festo 'colluviæ porci.' Aluntur tamen fere in pistrinis furfuribus; unde pistores 'scrophipascos' Plautus appellat in Captivis. 'Colluviæ' Varro de Ling. Lat. lib. VI. vocat et 'volutares.' Appion Grammaticus *χαμυνάδας*. *Scalig.* Vide quæ notata sunt VIII. 51. *Dalec.*

Ut diximus] Lib. VIII. cap. 22. *Idem.*

Pontici quoque mures] Vulgo, *roseæ, hermines, menus verds*. *Dalec.*

In Africa] 'Ἡ μὴ δομένη τῆς Λιβύης. Theophr. IV. 4. *Dalec.*

CAP. LXXIV. *Quæ inter se dissideant, et quæ inter se conveniant.*

Corvus et Chlorio noctu invicem ova exquirentes] Aristoteles avem pipram vocat IX. 1. Hanc Plinius soricem, ut paulo post constabit, Theodorus piponem vertit. Quare hic non *corvus* sed *sorex* forte legendum ex Aristotele loco ante dicto: 'Et *sorex*,' inquit, 'et *chloreus*; nam ova sibi ad invicem devorant.' *Pintian.*

Noctu invicem ova exquirentes] Mirum, cum aves illæ noctu non volent. *Dalec.*

Trochilus] Trochilum Aristot. cum noctua inimicitias gerere tradit. *Id.*

Aquaticæ anates et gaviæ. Harpe et triorches accipiter] Scribo: *Aquaticæ anates, gaviæ et harpe, triorches accipiter*. Aristoteles IX. 1. 'Inimica sunt etiam sibi mutuo quæ in aquis degunt, ut anas, gavia, harpe.' Quod autem sequitur de triorchæ, hoc est, buteone, locus est, ut censeo, mutilatus, multaque hic verba librarii indiligentia omissa videntur; nam Aristoteles buteonem adversari ait ranis, rubetis, anguib; devorat enim ea. Triorchæ igitur præmisso, consequens erat ut animalia subtexeret, quibus enim bellum ei est. *Pintian.*

Harpe et triorches accipiter] Aristoteles dicit harpam et triorchem, (lego 'brenthum,') rubetam et serpentem, piponem (in Aristotel. exemplaribus

Plinius.

15 E

legitur ἔπιν) et ardeam mutuis se odiis prosequi. *Dalec.*

Æsalon vocatur parva avis] Falsum hoc; æsalon enim, vel Snida et Gesnero testibus, accipitris genus, quod nos vocamus *emerillon*, ideoque parvam avem a Plinio dictam putat Gesnerus. *Idem.*

Ægithum vero anthus, &c.] Plutarchus, περὶ φθόνου· πολεμοῦσι δ' αἱετοὶ καὶ δράκοντες, κορῶναι καὶ γλαυκῆς, αἰγισθαλλοὶ καὶ ἀκανθυλλίδες· ὥστε τούτων γέ φασι μὴδὲ τὸ αἶμα κίρνασθαι σφαπτομένον, ἀλλὰ κἂν μίξης, ἰδίᾳ πάλιν ἀπορβεῖ διακρινόμενον. *Idem.*

Merulae et turdi] Aristot. Hist. Animal. ix. 1. sic habet: φίλοι κόττυφος καὶ τρυγών. Unde et hic legendum videtur, *merulae et turtures*. Adde ex Oppiano in Halienticis non solum merulas et turtures aves mutuo se amare, sed etiam pisces iisdem nominibus. *Dalec.*

Dicta sunt] Lib. viii. cap. 17. *Idem.*

De aspidē miraculum Philarcho] Vult Plinius fidem rei quam narrat penes auctorem Philarchum esse. *Gelen.*

CAP. LXXV. De somno animalium.

Somniat statim infans] Infantes non statim somnare, auctor est Aristoteles de Insomniis cap. 3. et de Animal. Hist. iv. 10. Idem tamen lib. vii. somnare asserit. At rursus negat libro de Divinatione per insomnium. Familiare hoc Aristoteli, ut sapenumero repugnantia sibi loquatur. Quod qui ignorat, parum se in ejus lectione versatum ostendit. Non quod sua ipsius placita Aristoteles refellat, rescindatve, sed quod varia et interdum dissidentia diversorum auctorum dogmata literis mandare, utile et e republica literaria esse duxerit. *Pintian.* Somniat statim infans] Negat hoc Aristoteles Hist. Anim. lib. iv. 'Nuper,' inquit, 'in lucem editi, et infantes ante quartum aut quintum ætatis annum fere non somniant.' Sed cur pavore expergiscuntur et suctum imitantur? Respondet de A-

nimal. Gen. lib. v. 'Infantes,' inquit, 'dum vigilant non rident; cum dormiunt, et rident et fient quandoque.' Numquid ergo somnare dici possunt, qui ea dormientes faciunt, quæ nunquam fecere vigilantes? Igitur somnia, inquit, non sunt quæcunque dormiendo aguntur, sed præter somnia; ut iis, qui dormientes resurgunt, ambulant et loquuntur ridentque, inquit, eodem modo, quo qui vigilant, accidunt hæc, et observantur quidem penitus, sed non ut somnia. Idem tamen auctor lib. vii. 'Infantes,' inquit, 'somniaut, sed sero meminisse possunt imaginum.' Quid igitur; contradicit ipse sibi Aristoteles? minime; sed hoc sentit, quod infantes, si minus proprie loquendum sit, somniant; si proprie, non somniant. Sed hæc alibi fusiùs edisserenda sunt. *Herm. Barb.*

Quibus mortiferum fuisse signum contra consuetudinem somnium, &c.] Exemplar Salmanticense, contra consuetudinem somniorum. Lego, contra consuetudinem somnare. Potest tamen legi somnium, idemque est sensus; nec aliter apographum Toletanum legit, sed nescio qua ratione implet magis animum somnare. *Pintian.* Quibus mortiferum, &c.] Ut Cleon ex Daulia, et Thrasymedes. Plutarch. de Oraculis. Rhodig. xxvii. 16. Tertullianus de Anima. Leopardus viii. 2. *Dalec.*

Contra consuetudinem] Neronem nunquam somnare solitum, tradit Suetonius, sub extremum vitæ tempus evidentibus portentis somniorum territum fuisse. *Idem.*

In redormitatione vana esse visa] Horat. 'Atque ego cum Græcos facerem, natus mare citra, Versiculos, vetuit me tali voce Quirinus, Post mediam noctem visus, cum somnia vera.' *Idem.*

Equos, cunes, bores] Stantes; unde festive Plautus in Menæch. 'Certe hæc mulier cantherino ritu adstant somniat.' *Dalec.*

LIBER XI.

CAP. I. *De insectorum genere.*

Pennis et pedibus carentia] Ut lumbrici. Dalec.

Insecta] Græcis έντομα. Idem.

Fistula] Meatu fistuloso cibi et spiritus. Idem.

CAP. II. *De subtilitate in his natura.*

Facilis officina, &c.] Animalium procreatio ac effectio, perfectio, ut paulo post. Idem.

Prolongavit pedum crura] Observa. Dalec.

Reciproca geminavit arte] Duplici, mutuo sibi consentiente. Idem.

CAP. III. *Utrum spirent, an habeant sanguinem.*

Nexus spirabilis non inesset] Artēriæ, per quam spiramus, connexus ac contextus. Idem.

Unde numerosa quæstionum, &c.] Aristotelem tacite carpit Histor. iv. 4. Idem.

Docuimus] Lib. ix. cap. 7. Dalec.

Animatu carere in ipso, &c.] Observatione dignum. Idem.

Esse tamen his auditum, &c.] Hos sensus insectis Aristoteles tribuit Hist. iv. 7. Idem.

CAP. IV. *De corpore eorum.*

CAP. V. *De apibus.*

Cum sint neque mansueti generis, &c.] Apum feram esse naturam Justinianus in Instit. tit. de rerum divisione. et Cains l. 3. ff. de acquirendo rer. dom. Auctor posthac cap. 18. eas distinguit in rusticas sive silvestres et urbanas; Varro in feras et cientes. Aristoteles sex earum genera recenset. Apes feras novit Paulus in l. Si apes. ff. de furtis. Magius 1. 3. Dalec.

CAP. VI. *Qui ordo naturæ in eis.*

Non ad veris initium] Quod Homerus αἰὲν νέον ἐρχομένας μελίττας, veris tempus innui significarique Porphyrius censet, quo ad opus laboremque apes exennt; νέον enim τὸ ἔαρ dixerunt. Pythagoras autem hiemem πατέρα τῶν καιρῶν vocat. Rhodig. xxiii. 35. Dalec.

Melliginem] Materiam e qua fit Commosis, Pissoceras, Propolis. Vide aliam melliginis significationem xii. 27. Idem.

His primum alveum ipsum, &c.] Primum tectorium κόμωσις est, gummitio. Materia ex qua fit, amara et glutinosa, Aristot. μέγας, Varroni lib. iii. Erithace, Plinio Melligo. Colligitur ea ex succo gummi, resinæ, salicis, ulmi, arundinis; Aristoteli quasi ceræ excrementum, valde nigra, acris odoris, ad plagas et suppuraciones ntilis, et longe Pissocero valentior. Idem.

His deinde fores quoque latiores circumstruunt] Verbum *His* superfluit, ex exemplari Toletano; et videtur mihi aptiorem arctiores, quam latiores. Pint. Aristoteles: καὶ τὰς εἰσόδους δὲ περιικοδομοῦσιν, ἔὰν εὐρέϊαι ᾖσιν.

CAP. VII. *De vocabulis operis.*

Commosis vocant periti] Corium primum. Quidam legunt κόνησιν vel κονίασιν, nimirum tectorium et illitio-nem, quæ favorum primum fundamentum est. Καλοῦσι δὲ οἱ μελιττουργοὶ τοῦτο κώνυσιν, inquit Aristot. Μέγας Aristot. commosi Plinii respondere videtur, nempe illitus quidam præterimum tectorium. Hesychio tamen κόμωσις est, ὃ τοῦ σώματος ὥραϊσµος, καὶ ὑπὸ τῶν μελιττουργῶν ἢ τοῦ σμήνους διάχρησις. Turneb. Advers. xxiii. 12.

κόμωσιν Græci ἀπὸ τοῦ κόμωως, gummosi et glutinosi succi illitum. Dalec.

Pissoceron] Corium secundum. *Idem.*

Propolin] Vide xxii. 24. *Idem.*

Inter coria cerasque, &c.] Inter crustas duas priores et favorum ceram. *Idem.*

Pissoceros super eam venit picantium modo seu dilutior cera, &c.] Scribendum puto *picatus*, non *picantium*, et *dilutioris ceræ*, casu patrio, potius quam *dilutior ceræ*, in recto; nam cum præierit verbum *venit*, commodius redditur nomen *picatus*, quam participium *picantium*, præcipue cum verbalibus quartæ inflexionis libentissime Plinius utatur, ut sunt 'luctatus,' 'cogitatus,' 'vocatus,' 'spiratus,' 'gustatus,' et id genus alius. Verba autem illa, *seu dilutioris ceræ*, etymologiam compositionemque dictionis, *pissoceros*, monstrant. *Pintian.*

Ceræ initium plerumque e mitiore gummi] Scribo, *E vitium populorumque mitiore gummi*, ex utroque exemp. nam qua ratione tolerari potest, *ceræ initium*? cum de tertia crusta quæ in opere mellificii propolis dicitur, sequatur paulo post, 'Nondum tamen cera.' Legendum vero esse, ut dixi, *picatum*, non *picantium*, Theodori etiam tralatio confirmat; *pissoceron* enim vertit, 'cereum picatum,' ix. 40. *Idem.*

Propolis] Lib. xxiv. cap. 8. e gutta, quam in foliis populi ferunt, *Propolin* apes faciunt. *Dalec.*

Additis floribus] Enripides in Iphigenia: Καὶ τῆς ὀρέας ἀνθεόρρυτον γάvos Ξανθῆς μέλισσας ἐς πῦρ ἐμβαλῶ σέθεν. Lib. xxiv. cap. 8. e gutta, quam in foliis populi ferunt, *propolin* apes faciunt. *Idem.*

Odore et ipsa etiamnum gravi] Dioscorides *propolin* esse vult jucundi odoris, et ad styracem accedentis, quod Plinio repugnat. Qui vero pro Galbano utuntur, facultatem ejns

tantum, non odorem spectant, id quod Plinium fefellit. *Idem.*

Gignitur autem rore verno] Mel gigni rore verno, non erithacem, Aristoteles, Plinius, et alii acervatim auctores produnt. Quapropter verior hic erit lectio, *rore marino*, quam *rore verno*. Nam inter arbusculas quæ conseri debent circa apiarium ros marinus memoratur a Columella ix. 5. Item Varro iii. 16. ex alia materia aliud mel fieri tradit, liquidum ex siseris flore, e contrario spissum e rore marino; et Plinius infra cap. 16. 'Marino e rore spissum.' *Pintian.*

Græcis nucibus] Amygdalis. *Dalec.*

Sed nemo præter eum] Decepit Menecraten ambiguus Cerinthi significatus, quo nunc herbam floremque intelligimus, nunc vel apum cibum, vel gluten, quo favorum obturant foramina. *Idem.*

CAP. VIII. *Ex quibus floribus opera fiant.*

Chenopode] Equinopode. Quidam tribulum interpretantur, alii echion, alii spinæ genus. Ejus mentio fit in veteri disticho: 'Ὡς ἂν' ἐχινόποδας, καὶ ἂν ἀ τρηχεῖαν ὄνωνιν φύονται μαλακᾶν ἄνθεα λευκοῖων. Turnebus Advers. xxiii. 12. *Idem.*

Spartum] Non quidem junceus sterilis, et flore fructuque privatus, descriptus xix. 2. sed genista, iisdem locis, quibus et ille nascens, flore apibus jucundissimo. Vide quæ notata sunt in eum locum. *Idem.*

Falso et olcas excipi arbitror] Verrum tamen id esse affirmat xx1. 12. *Idem.*

CAP. IX. *De amatoribus carum.*

CAP. X. *Ratio operis.*

Ad opera exeunt] Ex operariis apibus alias dici σειρήνας, alias ἐργοφόρους, alias ἡγεμόνας, alias πλάστιδας, Ælianus adnotavit: κηφήνας vero nunc apes masculas ἀπράκτους, nunc ἀκέντρους, et steriles, interpretantur. Rhodig. lib. xxiii. cap. ult. *Dalec.*

Struunt orsa ea concameratione alvei, textumque vel usque ad summa tecta perducunt] Scribendum videtur : *Struunt orsæ a concameratione alvei, textumque vel usque ad ima telas deducunt.* Nam et in Salmanticensi exemplari, *tela* legitur, non *tecta*. Aristoteles ix. 40. ‘Exordium operis a tecto alvei, textusque ad pavementum perpetuo stabilimento agitur, pluresque ad pavementum telæ deducuntur.’ *Pintian.*

Limitibus binis circa singulos arcus] Aristoteles scribit favos construi similitudine porulorum geminos habentium fundos, et in diversa patentium, quæ Martialis hoc versu designat : ‘Hi duo censentur longævo Nestore fundi.’ Græci vocant ἀμφικύπελλα. Ejus verba sunt : περί μίαν γὰρ βάσιν δύο θυρίδες εἶσιν, ὥσπερ ἡ τῶν ἀμφικυπέλλων. *Dalec.*

Favi superiore parte affixi] Mel olei crassitudine, absque favis, in Cappadocia confici ab apibus traditur. Apud Medos ab arboribus mel stillare Euripides in Bacchis scribit. Apud Ciceronem defluere dulces e ramis guttas memoriæ proditum, sicut et in Thracia mel in arboribus nasci et in Hyrcaniæ pagis fortunatis. Diodoro iisdem in locis ἀνθηδών, ape minor aliquanto, in saxorum rimis aut arborum cavis favos struit, et mellificat. In Mycone apes nullæ sunt, et si quæ inferantur, emori certum est. Rhodig. lib. xxiii. cap. ult. *Idem.*

Nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter poscit alveus] Legendum puto : *nunc oblongi, nunc rotundi, qualiter poscit alveus*; nam quæ vicinitas comparative est inter obliquum et rotundum? Columella ix. 15. ‘Cæterum figura cerarum talis est, qualis et habitus domicii; nam et quadrata et rotunda spatia, nec minus longa, suam speciem velut formæ quædam favis præbent.’ *Pintian.*

Ruentes ceras fulciunt] Favos cadentes erigunt, sulturam subjicientes, sic ut subire possit. Aristot. *Dalec.*

Intergerinis] Qui sint intergerini parietes notatur xiiii. 12. *Idem.*

Pondusculo lapilli se librant] *Idem* Ælianus. *Idem.*

Unum congesta in locum] In favi semotam partem. *Dalec.*

CAP. XI. De fucis.

Sine aculeo] Κόθουροι, οὐρὰν κεύθοντες. Hesiodus : Τῷ δὲ θεοὶ νεμεσῶσι καὶ ἄνθρωποι, ὅς κεν ἀεργὸς Ζῶν, κηφήνεσσι κοθοῦροις ἕκελος ὀρμήν, Ὅς τε μελισσῶν κάματον τρύχουσιν ἀεργοὶ Ἔσθοντες. *Idem.*

Regias imperatoribus futuris in una parte alvei extruunt amplas, magnificas, separatas, tuberculo eminentes] Videtur Columell. sequi ix. 11. ita scribentem : ‘Tum denique ceræ, quæ semina pullorum continet, partem recidere, in qua regii generis proles animatur. Est autem facilis conspectu, quoniam fere ipso fine cerarum, velut papilla uberis, apparet, eminentior et laxioris fistulæ quam sint reliqua foramina, quibus popularis notæ pulli deinentur.’ Hæc Columella. Cujus verbis illis ‘Fere ipso fine cerarum,’ ductus forte Plinius, non *una parte*, sed *ima parte*, ut conjecturare licet, scriptum reliquit. Cæterum, cum dixit Columella, ‘Ipso fine cerarum,’ non intellexisse imam partem alvei, sed extremum favorum circumdatum, monstrant Celsi et Higini opiniones, quas statim refert : ‘Celsus,’ inquit, ‘affirmat in extremis favis transversas fistulas esse, quæ contineant regios pullos. Higinius quoque auctoritatem Græcorum sequens negat ex vernaculo ut cæteras apes fieri ducem, sed in circuitu favorum paulo majora quam sint plebei seminis inveniri recta foramina repleta quasi sorde rubri coloris, ex qua protinus alatus rex figuretur.’ *Pintian.* Vide Senecam de Clementia i. 19.

Quod si exprimatur, non gignuntur soboles] Scribo *eximatur*, non *exprimatur*. Aristoteles v. 21. ‘Sunt qui fucorum quidem fœturam comportari

ab aliquo ex his quæ modo dixi arbitrentur, sed apum generi ortum præstari a ducibus.' Et mox: 'Argumento referunt, quod fucorum factus editur etiam sine duce, apum nunquam.' *Idem.*

Et melle uno alterore, &c.] Sic legenda et cum sequenti capite continuanda: *At melle uno alterore die cellas replent. Venit hoc aëre, et maxime siderum exortu, præcipue ipsa iri impendente. Nec fit omnino prius Vergiliarum exortu. Sublucanis temporibus itaque, cum prima aurora folia arborum melle roscida inveniuntur. Vide Salmas. p. 1020. b.*

CAP. XII. *Quæ natura mellis.*

Et melle uno alterore ad summum die cellas replent] Sic jam editum video Lutetiae 1514. neque aliter Manutius, Venetiis 1559. At Jo. Andreas dederat, uno alterore summum die. Et sic scripti, verumque ac Latinum est. Vide ad Livium XXI. 35. Gronov.

Vergiliarum exortu] Oriuntur octavo Calend. Aprilis, id est, XXIII. Martii, in octava parte Arietis. Columel. IX. 14. Dalec.

Sublucanis temporibus] Apud Athenæum pag. 321. vs. 36. mel Alcman vocat ὀπώραν κηρήν, ceræ vel cereum fructum. Epicharmus vero πόρτον ὀρθρον, matutinum more, quod diluculo, sublucano tempore ex aëre fluat. *Idem.*

Suæ naturæ] Vide quæ adnotata sunt ad XXXII. 24. *Idem.*

Cælestis naturæ, &c.] Alludit ad id Virgilianum: 'Protinus aërii mellis cælestia dona.' Dalec.

CAP. XIII. *Quæ optima mella.*

CAP. XIV. *Quæ genera mellis in singulis.*

Vernum] Vergiliarum exortu, Varro. *Idem.*

Magnorum siderum exortu] Sirii, caniculi, areturi, quæ magnam in cælo et universo rerum statu mutationem efficiunt. *Idem.*

Ac jam melle non erithace pasci]

Hoc est, si copia mellis adsit, fastidiri erithacen in cibo ab apibus. Gelen.

Ipsa Sirio exsplendeseente] Æstate acta, priusquam totus Arcturus orientur. Dalec.

Post solstitium diebus XXX. fere] Sub vigesimumtertium Julii. *Idem.*

Namque ab exortu sideris cujuscunque] Leg. Namque ab exortu sideris cujuscunque, sed nobilium maxime, aut cælesti arcu si non sequantur imbres, sed ros tepescat solis radiis, medicamenta non mella gignantur oculis, ulceribus, &c. Atqui exortus de sideribus, non de cælesti arcu dicitur; at cælesti arcu significat, quum cælestis arcus appareret. Inter omnes porro ferme convenit mel apum ex illo roscido humore qui venit ex aëre confici. Vide Salmas. p. 1020. b.

CAP. XV. *Quomodo probentur mella.*

Oculis, hulecibus, &c.] De melle albo, quod e sincero thymo confectum non est, id Arist. scribit. Dalec.

In omni melle, &c.] Lege: *In omni melle quod per se fluxit ut mustum oleumque appellatur acetum. Maxime laudabile est astirum omne rutilum, ut ulceribus aptissimum. In astimatu est e thymo coloris aurei, saporis gratissimi.* Sic 'in nota vivunt,' qui in ignominia vitam agunt. Græci quoque dicunt ἐν ὀνείδῃ. Vide Salmas. p. 1008. Lege: *In omni melle quod per se fluxit, ut mustum oleumque appellatur acetum. Maxime laudabile est etiam omne rutilum.* Gronov. Observ. II. 16.

Aceton] Ex Græco ἀκῆτόν. Alii, sed meo judicio peperam, Atticum. Ἀκῆτόν, id est, κράτιστον. Ἀκῆτόν dicebant quod citra operam hominum fluxisset sponte, voce composita ex α particula privativa et κῆδομαι. Quidam legunt ἄκοιτον, sic dici putantes, quod statim fluxisset, nec diu jacuisset in vinaceis, fratribus, fave. κοτῆν enim in oleo amuream, in vino sic facem dici volunt, quasi purioris succi lectum stratum, cubile: hinc

ἄκροτον, *defecutum*, purum, excrementi ac sedimenti expers. Ego vero legendum puto vel *accedes*, ἀκρῆδες vel *acedeston*, ἀκρῆδεστον, curioso studiosoque nullo labore confectum. Sic et horti *acedaria* dicuntur XIII. 4. *Pintianus* quidem legit *accedon*. *Dalec.*

Aptissimum existimatur] Vide XXI. 10. *Idem.*

Quod fit palam doliolis] Nam ut mel θυμῶδες esse monstrarent, Thymi folia miscabant, quod etiam astu et fraude fieri solitum ab impostoribus *Galenus* meminit. *Idem.*

Marino e rore spissum] Vel ex Rosmarino herba, ex qua mel apes colligunt, ut e Thymo, vel afflatu et halitu maris. Quod enim fit in locis marinis, præstantius mel est. Alii legunt, et apposite, *matutino e rore*. Rosmarinum prope alvearia seri, *Varro* præcipit. *Idem.*

Decimam partem Thasio Dionysio apibus relinqui placet] Legendum, non *Thasio*, sed *Cassio*; tum ex vetere lectione, tum etiam ex *M. Varrone* in Praefatione librorum de Re Rustica: 'Hos nobilitatos Mago Carthaginiensis præteritit Pænica lingua, quod res dispersas comprehendit libris duodeviginti, quos *Cassius Dionysius Uticensis* vertit libris viginti Græca lingua, quos *Sextilio prætori* misit.' *Dionysium* vero hunc eum esse qui *Magonem* transtulit, ex *Indice* etiam apparet. Meminit et *Columnella* libro primo. *Pintian.*

CAP. XVI. De tertio genere mellis, et quomodo apes probentur.

Caprificalem diem Vulcano sacrum] Nonas Julii, quas et *Caprotinas* et vulgi fugam vocabant, quibus *Romulus* e vita excessit. Primus is dies est ab exortu caniculæ. Vide *Plutarch. Alex. ab Alex. c. 4. Lil. Gyraldum. Dalec.*

Ob id harenoso] Harenoso simile est, quia humilis ericæ flos harena, quam imber cadens excitat, conspergitur. *Idem.*

Quoniam ad æquinotium autumnus ab eo supersunt dies XIII.] Lego dies XII. non XIII. Nam *arcturus* exoritur pridie Septembris, hoc est duodecimo Septembris die, ut hoc loco tradit *Plinius*, et repetit libro decimo octavo; æquinotium vero autumnale, ut eodem libro prodit, fit octavo Calendas Octobris, id est, 24. die Septembris: a duodecimo igitur Septembris ad 24. ejusdem mensis dies intersunt duodecim. *Pintian.*

Tetralicen appellant] Alia est spinosa et aculeatis foliis pungens *tetralix* *Theophrasto Hist. vi. 4.* memorata ab auctore XXI. 16. *Dalec.*

Nimio fumo inficiuntur] Σφόδρα πορῶσι, vehementer offendantur. *Arist. Hist. ix. 40. Dalec.*

Ut fuci, sirenes, aut cephenes] Alii legunt, ut *sirenes fuci*, quos *cephenes* vocant; ἀπὸ τοῦ σείσθαι, quod intra membranam contracti et curvati jaceant. *Nymphæ* sunt apum, *vespares*, *crabronum*, *sirenes fucorum*. *Id.*

Fil in faris quibusdam qui vocatur clerus, amara duritia ceræ, cum factum inde non eduxere morbo, aut ignavia, aut infecunditate naturali. Hic est abortus apum] Lege *sclerus*, non *clerus*; sic enim Græci durum appellant, quam lectionem *Plinius* agnoscere videtur, subjungens, *amara duritia ceræ*. Item particula *Cum* per majorem literam scribenda est, ut sit initium alterius sensus; et quod consequitur pronomen *hic*, cum minore, et annectendum superioribus, ut intelligantur duo esse morbi *sclerus* et *abortus apum*, non unus tantum. *Aristoteles ix. 40.* 'Morbo examina valentiora potissimum infestantur, sclero; sic enim vocant vermiculos, qui in pavimento nascuntur, e quibus crescentibus velut aranea alveo toti obducitur, et favi carie pereunt.' De abortu ibidem: 'Incubant apes suis favis et concoquunt; quod nisi fecerint, vitari ex aranea favos aiunt. Quod si de cætero se continere po-

nerint, ut incubitu perseverent, partis quasi abortus fit; sin minus, toti pereunt favi.' Nec me fugit superiorem morbum *cleron* ab eodem Aristotele vocari VIII. 27. Plinius etiam infra duos facit morbos cap. 19. 'Sunt,' inquit, 'et operis morbi, cum favos non explent, *cleron* vocant; iidem blapsigioniam, si foetum non peragunt.' Quod si admittimus, dicendum erit vocari utroque modo et *scleron* et *cleron*; ut *σικπὸς, μικρὸς*, et pleraque alia Græce. *Pintian.*

CAP. XVII. *Quæ regiminis ratio.*

Rex nullumne solus habuit aculeum] Seneca de Clementia I. 19. 'Iracundissimæ ac pro corporis captu pugnacissimæ sunt apes, et aculeos in vulnere relinquunt. Rex ipse sine aculeo est.' Basilii Homil. VII. *ἔστι μὲν κέντρον τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' οὐ χρῆται τοῦτ' ἑπὶ ἑμναν.* Brod. IV. 10. *Dalec.*

In officio conspici gaudet] Id est, quod ait Homerus, *βοτρυδὸν πέτασθαι.* Rhod. lib. XIII. cap. ult. *Idem.*

Aut forte aberravit] Si ab examine rex aberravit, vestigantes excurrunt, quoad odore invenerint. Arist. lib. IX. *Dalec.*

Domibus templisque] Secundo bello Punico Q. Fabio Max. quartum, M. Claudio Marcello tertium Coss. apum examen in foro visum. Livius lib. IV. Derad. III. *Idem.*

In ore infantis tum etiam Platonis] Valerius I. 6. Sic in ore Stesichori Iuscinia. Supra X. 29. Aluisse Pindarum apes domo patria ejectum, scribit Ælianus Hist. XII. 45. Dionysio vero portendisse regnum cap. 46. lib. ejusdem. *Idem.*

Sedere in castris Drusi Imperatoris] Dion lib. LIV. Drusum ait imprudentibus hostibus regionem peragrassæ, Virgum etiam transiturum, nisi alimentorum inopia, hiemis propinquitas, et visum in castris apum examen deterruisset. Idem scribit Julius Obsequens, qui et infeliciter pugnatum scribit. Tacitus lib. I.

tradit, Germanicum ad Aras barbaras contra Germanos prospere dimicasse. Quamobrem quidam legunt: *in castris Germanici Imper. cum prosp. pugnatum apud Aras barbarus est, &c.* Quidam Arbalonem Salam Germaniæ fluvium esse putant, ad quem Drusus Augusti privignus insignem cladem accepit, auctore Munstero cap. de Westphalia lib. III. Quidam *Arfeld*, Westphaliæ oppidum, quod magis placet ob nominis vicinitatem, quidam *Arusperg*, urbem ejusdem provinciæ. *Idem.*

Tunc et fucos abigunt] Si mellis inopiam futuram præsciant, aut ad prolis incubatum eorum auxilio respiciant non futurum opus. *Idem.*

Sicut furibus, &c.] *Φῶπας* Arist. vocat Hist. cap. 40. *Idem.*

Maxime rixa in convehendis floribus exorta et suos quibusque evocantibus. Quæ dimicatio injectu pulveris, &c.] Nunquam mihi hæc lectio satisfacit, neque visa est digna Pliniano lepore. aptior videtur: *Maxima rixa in convehendis floribus exhortantibus suos quibusque evocantibusque. Dimicatio injectu pulveris, &c.* *Pintian.*

Injectu pulveris, &c.] Virgil. 'Pulveris exigui jactu compressa quiescit.' *Dalec.*

CAP. XVIII. *De genere apum, et quæ inimica apibus.*

Horridæ aspectu] *Δασύντεται*, hirsutiores. Arist. *Idem.*

Iracundiores] *Χαλεπώτεται*, infestiores. *Idem.*

Pilosæ] Nihil Aristoteles. Aut fucos significat, aut fures. *Idem.*

Circa Thermodoontem] In Themiscyra, Arist. *Idem.*

Quidam eas statim emori putant] Seneca de Clement. I. 19. 'Utinam quidem eadem homini lex esset, quæ apibus, et ira cum telo frangeretur, nec sapiens liceret nocere quam semel; facile enim lassaretur furor, si per se sibi satisfaceret, et mortis periculo se vim suam effunderet.' *Dalec.*

Ut intestini quippiam sequatur] Aristoteli eæ proferre aculeum non possunt, quin simul intestinum elidatur. *Idem.*

Unguenta redolentes infestant] Aristotel. περὶ θαυμασ. ἀκουσμ. Theophrast. de Caus. Plant. vi. 4. *Idem.*

Muliones] Ἐμπίδες Aristot. Hist. v. 19. qui onustos in via mulos ætatis tempore vexant. *Idem.*

CAP. XIX. *De morbis apum.*

Ut intexant] Vel intra alveum, vel in ejus aditu. Novellas enim apes intercipiunt et occidunt. *Dalec.*

Papilio] Ὁ ἡρίαλος. Lanuginem quandam respiratu is gignit, nec ab apibus gignitur, fumoque tantum fugatur. Arist. *Idem.*

Alarum maxime lanugine obtexit] Quæ alæ veluti pulverulentæ sunt. *Idem.*

Alæo cita] Præsertim cum ulmi samera aut Tithymali flore vescuunt. Columel. *Idem.*

Illitaque ab adversa, &c.] Alis ut visco implicatis, et fistula, quæ oris loco est, obturata, ademptoque cibi ac spiritus usui, eo impedimento. *Idem.*

CAP. XX. *De continendis apibus, et quomodo reparentur.*

Sunt qui mortuas] Hyginus apud Columel. *Dalec.*

Juveniorum corpore exanimato] Inde βουγενεῖς apud Varron. Callimach. Ἀρμενα παρ' Ἀναοῦ γῆς ἐπὶ βουγενέων. *Idem.*

Equorum vestas, &c.] Nicander in Theriacis: Ἱπποὶ δὲ σφηκῶν γένεσις, ταῦροι δὲ μελισσῶν. Marc. Varr. de Re Rust. lib. iii. versum eum tribuit Archelao. Lib. i. Epigrammatōn ex Pallada citatur. Philo, in compositione Philonii versibus descripti, mel vocat νόματα θυγατέρων ταύρων, liquorem filiarum taurorum. *Idem.*

CAP. XXI. *De vespis et crabronibus.*

E luto nidos faciunt] In columnas, vel aliquid aliud quod foramen habeat, ibique pariunt. *Idem.*

Cætera autem e cortice et harena]

Archetypum Toletanum, *Ceræ autem cortice araneose.* Scribo, *Ceræ autem cortice araneosise.* Aristoteles v. 23. 'Cellis sexangulis favos extruunt omnes ut apes, sed ex materia corticea quadam et araneosa.' Et mox paulo: 'Verum non in omnibus cellis inest æquabilis fœtus; sed aliis tam grandiusculus, ut vel queat volare, aliis in nympha est, aliis in vermiculo.' Hæc Aristoteles: quæ omnia hoc modo legis apud Plinium fere ad litteram, ut culpam effugere nequeant, qui pro araneis harena substituerunt. *Pintian.*

Sed vespæ muscus, &c.] De crabronibus id Arist. *Dalec.*

Crabronum silvestres] Crabrones terra egesta alveos construunt. Verum amisso duce, aut si forte ab alveo aberraverint, ad aliquam arborem se colligunt, et favos ibi construunt. Aristot. Hist. v. 23. ix. 42. *Idem.*

Vita bimaturn non transit] De vespis matribus id Aristot. *Idem.*

Moriuntur hieme] Νεκύδαλον Gaza invalidum vertit. Ego vero sepultum, et tanquam emortuum: ὑποκοριστικῶς, οἶον νέκυν. *Idem.*

Nidos vere faciunt] Favos et veluti vesparia, κηρία καὶ οἶον σφηκῶνες. Arist. *Idem.*

Non egrediuntur] Videntur, ut apum reges, habere aculeos, sed nec exstringere, nec ferire. Arist. Ut hic exeruntur, quemadmodum monimus, videatur legendum. *Dalec.*

Et his sui fuci] Vesparum quædam carent aculeo, et fuci. Arist. *Idem.*

Omnibus his ad hiemem, &c.] Pleisque ex iis quæ habent. Arist. *Id.*

Nec crabronum autem] Duces et reges tum vespis esse, tum crabronibus, Aristoteles plurimis locis apertissime scribit. *Idem.*

Sed subinde renoratur] Subnascentes semper novellæ illic manent. *Id.* CAP. XXII. *De bombycibus, et bombylio, et necydalo, et quis primus bombycinam vestem invenerit.*

Genus est bombyceum] Vesperarum grandiorum, quas a bombyzatione, ut est apud Festum, sic vocant. Nec omnium tamen hic intelligit, sed quorundam tantum. Aristot. v. 24. *Idem*.

Et alia horum origo] *Lege : et alia horum origo : e grandiore vermiculo gemina sui generis protendente cornua urica fit, dein quod vocatur bombylis, ex ea necydalus.* 'Urica' ab urendo sic dicta. Bombyx igitur et bombylius tunc vocitatur, quum testa sua, sive sepulcro textili inclusa est, nec movens sese nec sonans, ita ut bombo vel sono dicta videri non queat, ut bombyx vespa : certe a figura sic appellata est. *Sulmas*.

E grandiore vermiculo] Aristotel. Hist. v. 19. Ἐκ δὲ τινος σκώληκος μεγάλου, ὃς ἔχει οἶον κέρατα, καὶ διαφέρει τῶν ἄλλων, γίνεται πρῶτον μὲν, μεταβαλόντος τοῦ σκώληκος, κάμψη, ἔπειτα βομβύλιος, ἐκ δὲ τούτου νεκύδαλος. Ἐν δ' ἐξ μισοῦ μεταβάλλει ταύτας τὰς μορφὰς πάσας. Ἐκ δὲ τούτου τοῦ ζώου καὶ τὰ βομβύκια ἀναλθουσι τῶν γυναικῶν τινὲς ἀναπνιζομένοι, κάπειτα ὑφαινοῦσι. Πρώτη δὲ λέγεται ὑφᾶναι ἐν Κῷ Παμφίλῃ Δατφών θυγάτηρ. Ex quodam magno verme, qui cornu habet, et ab aliis differt, primum quidem, cum is mutatus est, nascitur eruca, deinde bombylius, atque ex illo necydalus. Sex porro mensibus in has omnes formas mutatur. Ex hoc animali bombycia mulieres quædam carminando resoluunt, ac texunt. In Co prima texuisse Pamphila dicitur, Latoi filia. *Legō κάμψη, ἔπειτα νεκύδαλος, ἐκ δὲ τούτου βομβύλιος, et prorsus ille ordo est. Dalec.*

Bombylius] Theophr. Caus. i. 8. νεκύδαλον vocat χρυσάλλιδα, a colore tegminis et velleris, bombylium vero, sive bombycem, τὴν ψυχὴν, *pupilionem*. Dalec.

Bombyx] Bombycas a Græcis σῆρας vocari tradit Pausan. in Eliac. sed eorum ortum ac naturam inscite narrat. *Idem*.

Araneorum] Araneorum. Araneæ

retia sunt, quibus muscæ captantur, Aranei vero illorum textores. Cum araneis comparantur illæ telæ, raritate texture, et macularum pervia latitudine, nobis crepe et crepiline. *Idem*.

In Cco] Ἐν Κῷ. Arist. Unde 'Cœa vestis.' Tibullus : 'Illa gerat vestes tennes, quas fœmina Coa Texerat.' Ovidius : 'Sive erit in Cois, Coa decere putat.' Erat autem pellucida, sub qua fere corpus transpareret. Tales Spartianis virginibus φανομηρίδες, quas δωριάζουσαι induebant, dum saltarent et exercerentur. Vide σηρικὸν in Diction. Constant. et supra vi. 17. *Idem*.

Ut denudet fœminis vestis] Ac si dicat, nihil absurdius fieri posse, quam cum vestis, ad tegendum partes, quibus pudor debetur, inventa, eadem ad nudandum eas adhibeatur pellucida. *Gelen*.

CAP. XXIII. De bombyce Coa.

Bombycas et in Co insula, &c.] Bombycum naturam et lanificii solertiam strictim indicavit Alexand. ab Alex. iv. 9. *Dalec.*

Radicantes foliorum, &c.] *Lege : foliorum lanuginem vellere, hanc ab his cogi, unguium carminatione mox trahi, inter ramos tenuari seu pectine, postea adprehensa involvi nido corpori volubili.* Vide Salmas. in Tert. Pall. p. 233. *Radicantes foliorum lanuginem*] Fallitur Plinius; lanuginem enim tenuem et subtilem, qua nidus obvolvitur, papilio non e foliis radit, quibus insidet, sed ex alvo sua prouit. *Dalec.*

Volubili] 'Tereti, oblongo, ovato. Dalec.

Ad alia pensa dimitti] Ut eodem ordine vermiculos gignant, unde fiant erucæ, quæ neant alia vellera. *Idem*.

Quæ vero capta sint lanificia] *Lege, Quæ vero capta sit lanitia humore lentescere.* 'Lanitiā' dixit lanitium : lanitiā, quæ capta est, vocat lanuginem illam hirsutam et hispidam bombycis, quæ adhæret cortici bombycini

folliculi, quæque sic implexa et impleta est, ut evolvi expediri nequeat, nisi prius humore lentescat. Vide Salmas. in Tertull. Pall.

Humore lentescere] Aquæ tepentis. *Dalec.*

Mox in fila tenuari junceo fuso] *Lege, Mox in fila tenuari juncto foco.* Inhærens igitur et implexa bombycis lanugo primum aqua adaspergebatur, ut lentesceret, ut facilius lentiorque fieret ad evolvendum, deinde etiam adjuncto et adhibito foco tennabatur in fila. Vid. Salmas. in Tertull. Pall. p. 138.

Nec puduit has vestes, &c.] Seneca Epist. 123. 'Nonne videntur tibi contra naturam vivere, qui commutant cum fœminis vestem?' &c. Idem Epist. 115. vestem eam 'pellucens' vocat. Plura de hac re Clemens Alexand. Pædag. III. 3. εἰς τοὺς καλλωπιζομένους. Apud Tacit. Annal. III. Tiberius accusat promiscuas virorum et fœminarum vestes. *Dalec. Nec puduit, &c. levitatem propter æstivam*] Primum fœminarum lascivia his usa est, quæ gauderent nuditatem suam per eas adspectari. Deinde viri quoque usurpare cœperunt, ob delicatam levitatem æstati convenientem. *Gelen. Nec puduit, &c.*] *Lege: Nec puduit has vestes usurpare etiam viros, levitate propterea æstiva. In tantumque a lorica, &c.*] De bombyce Coa ita scribit cap. 22. ejusdem libri: 'Telas araneorum modo texunt ad vestem luxumque fœminarum quæ bombycina appellatur: prima eas retorqueri rursusque texere invenit in Coa mulier Pamphile Latoï filia, non fraudanda gloria excogitata rationis, ut denudet fœminas vestis.' Vide Salmas. in Tertull. Pall. p. 226. 227.

CAP. XXIV. *De araneis et generatione eorum.*

Arancorum his non absurde, &c.] Arist. Hist. IX. 39. *Dalec.*

Phalangia] Phalangiorum genera exactius distinguuntur XXIX. 4. *Idem.*

Noxii morsus] Δητικὰ. *Dalec.*

Assultim ingredientium] Πηδητικὰ. *Id.*

Alteri eorum species] Phalangiorum alterum hoc genus est, morsu non infestum. Aristot. *Idem.*

Tertium eorundem genus erudita, &c.] Σοφώτατον Arist. vocat. Est et alterum Araneorum genus morsu non infestum. *Idem.*

Sic ita corrupta] Eam Democriti opinionem Aristoteles improbat, araneamque non ex interiore corpore reddi putat tanquam excrementum, sed exteriori velut corticem quendam, qui in filum tenuatus netur. *Idem.*

Circinato orbe, &c.] Circinatum vocat tam absolutum, ut circino ductus videri possit. *Gelen.*

Subtegmina unncotens] Quæ stamina subtile tegunt, κρόκας, *tramam.* Aristot. *Idem.*

Scutulato] Vide quod annotatum est ad VIII. 48. *Dalec.*

Quam non ad hoc videtur pertinere] *Lege, Quam non ad hoc videtur pertinere crebrata pexitas telæ, &c.* 'Crebrata' tela est dense texta, et multo subtemine farta, quæ res pexitatem floccorum facit. *Salmas.* 391. a.

Ipsa per se tenax ratio trames] Id est villosa et lanuginosa filorum natura: Turneb. densitas; panni enim cum pexi sunt tractis lanæ filis densiores fiunt ac tectiores. Ad araneos domesticos potius, quam phalangia, pertinet hæc orationis splendida expositio. *Dalec.*

Non ad respuenda] Hesiodus: Τῇ γὰρ τοι νεὶ νῆματ' ἀερισπότητος ἀράχνης. *Hac enim net fila in aëre suspensus araneus.* *Idem.*

Derelicta lasso prætenti, &c.] Sensus erit, Prætentæ telæ summam partem imperfectam præ lassitudine ab araneo derelictam. *Gelen.*

Fœminam putant esse quæ texat] Aristoteli fœmina venatur et texit, mas capturæ particeps est. Aristot. *Dalec.*

Pariunt vermiculos ovīs similes] Eos unguento Nardino dilutos ad dentium dolorem Archigenes valde probat lib. v. κατὰ τόπους. *Idem.*

Pariunt autem ova ea in telas] Alii subtili et brevi, alii crassiore, alii in rotundo telæ sinni. Ut quisque pulvis exit protinus salit, et filum emit. Aristot. Hæc Plinius pervertit. *Idem.*

CAP. XXV. *De scorpionibus.*

Semper cauda in ictu est] Lucilius apud Nonium in 'Tenta.' 'Muscipulæ ut tentæ, atque ut scorpius cauda sublata.' *Dalec.*

Et inflexo] Præsertim cum retrocedunt, ac, ut ait Plautus in Casina recessim: 'Recessim cedam ad parietem, imitabor nepam.' *Idem.*

In novem genera descriptis, per colores maxime superracuos, quoniam non est scire, &c.] Legendum reor: *In novem genera descriptis per colores maxime. Superracuo, quoniam non est scire, &c.* Describit etiam in novem genera Apollodorum, seu Apollodori sectatorem, secutus Avicennas, auctor quidem ut barbarus sane eximius, sed qui ab ipsis barbaris medicis, qui ex illo hauriunt, quique divinis tantum non honoribus colunt, minime percipiatur, culpa tum pessimi tralatoris, tum etiam scriptorum et impressorum ignorantia, innumeris scatens erroribus, qui a doctioribus medicis, Græce et Latine peritis, subindeprehenduntur. Tradit id iv. 6. 5. Quod etiam fecisse videtur sequente documento, 'pennas inesse quibusdam.' *Pintian.*

Constat et septenu, &c.] Dissentit a Plinio Avicennas allegato loco, quosdam tradens sex habere in cauda spondylos, et esse lethales, alios vero pauciores. Sed, ut puto, menda est in Avicenna, legendumque in eo *septem*, non *sex*. Confirmat hoc Ælianus Hist. Animal. lib. viii. Nicandri quoque interpretes in Theriacis ex Apollodori auctoritate *septem* quibus-

dam internodia esse scribit cum Plinio. *Pintian.*

Ut circa Pharum, &c.] Vide Arist. Hist. viii. 29. *Dalec.*

In Scythia interimunt etiam sues] Scorpionem gigni in Scythia frigidissima regione, haud simile vero est, cum etiam in Italia, tanto minus aëris inclementiæ obnoxia, raro, Plinio teste, visantur. Legendum igitur, *In Caria interimunt etiam sues.* Aristot. viii. 28. 'Morsus beluarum ex locorum diversitate plurimum differunt, ut in Pharo locisque aliis scorpiones non lædunt. At in aliis, et præcipue in Caria, multi et magni et nocui sunt, et si vel hominem, vel quamvis bestiam percusserint, interimunt. Nec sues evadere possunt, quanquam cæteros violentos ictus minime sentiunt. Et nigri eorum potissimum interimuntur: quisque tamen celerrime interit, si ictus adierit aquam.' Hæc Aristoteles, in cuius Latina tralatione non *Caria*, sed *Scythia*, ut in Plinio, legas. Ita puto de industria faciente Theodoro, quod auctoritatem Plinianorum exemplarium sequi, quam Græcorum maluerit. Sed rem non recte perspexit; nam Græcam lectionem veram esse, Latinam vero falsam, et a veritate dissidentem, et ratio et natura ipsa clamat. *Pintian.*

Ipsorum cinis potus in vino] Constat quotidianis experimentis, scorpinum in oleo demersum, ac suffocatum, si teratur et vulneri a scorpione illato imponatur, remedium esse præsentissimum. *Dalec.*

Stellionibus] Τοῖς ἀσκαλαβέταις. Vide xxix. 4. *Idem.*

Ab ipsis factum, &c.] Pelli interfici que a prole tradit Aristot. *Dalec.*

CAP. XXVI. *De stellionibus et cicadis.*

Stelliones] Stelliones dictos quidam volunt, quod eorum tergus velut stellis notatum sit. At Verrinus apud Festum, quod cibo virus stillet. Ter-

tullianus de cibis Judæorum: 'Quis stellionem? (repete comedit) sed maculas execratur, prædam de aliena morte quærentes?' *Idem.*

Naturam habent] Aristot. Hist. v. 30. *Idem.*

Araneis] Inter stellionem et araneum bellum esse scribit Aristot. Hist. ix. 1. *Idem.*

Sunt autem mutæ] Sunt autem magis mutæ, et volatu raræ: sequuntur majores quæ novissimæ. Prodeunt et primæ pereunt, ac cum canunt vocantur Echetae, ut quæ minores. Ex Aristot. Hist. v. 30. *Idem.*

Echetae] Ἐχῆται. Pausaniæ echetae sunt maximæ cicadæ: minima vero κερκώπη, et καλαμαία. Grammatici quidam 'echetas' mares esse volunt, 'tettigonias' vero, vel, ut aliqui scribunt, 'titigonias,' ἀπὸ τοῦ τιτίζειν, fœminas mutas. Sunt et Suidæ τέττιγες ἀκανθιαί, sic dictæ quod in spinis vivant. Vide Rhod. xvii. 6. *Idem.*

Mares præferunt] In cibo suaviores sunt. Aristot. *Idem.*

Pro eo quiddam, &c.] Quiddam longum, adnexum, eorum linguæ simile, quæ aculeum in ore habent. Arist. Hist. iv. 7. *Dalec.*

Hoc in pectore] Nihil Aristoteles. *Idem.*

Pectus ipsum fistulosum] Distinguntur, quod echetae infra succineum divisi sunt, et conspicuam membranam ostendunt, non item tettigonias. Aristot. *Idem.*

CAP. XXVII. *Cicadæ ubi non sint, et ubi mutæ.*

Circa oppidum] Circa oppidum, sed nullæ in campis. Arist. *Idem.*

At in Rhegino, &c.] *Idem* et Pausanias in Eliacis. *Idem.*

Ultra flumen] Cæcinum, quod Rheginum agrum dividit a Locrensi. *Id.*

CAP. XXVIII. *De pennis insectorum, et scarabæorum generibus.*

Scarabæorum generibus] Scarabæorum genera sunt, lucani, stercorarii,

κοπριῶνες, fullones. xxx. 11. virides lib. xxix. cap. ult. mylagrides, sive mylabrides, grylli, blattæ pistrinariae, mololonthæ, χρυσίζουσαι, rutuli prægrandes, longipedes, tauri. Taurorum eosdem cum lucanis quidam esse putant, a cornibus dictos. Hist. v. 19. *Idem.*

Quæ aculeis in alro armantur] Ut apes, vespæ, fuci, crabrones. *Idem.*

Quibusdam] Τοῖς κολεοπτέροις. *Idem.*

Sed in quodam, &c.] Tauris: hi procreantur ex verine in arido ligno nascente, et πρασοκουρίδας gignunt. Aristot. Hist. v. 19. *Idem.*

Infantium etiam remediis ex cervice suspenduntur] Heic remedia sunt amuleta, φυλακτήρια. Salmas. 439. a.

Lucanos vocat hos Nigidius] Scaliger Comment. in Varr. legi posse credit, *Lucas vocat hos Nigidius, &c.* qua forma elephantos appellarunt lucas boves, eadem ut lucas scarabæos nominent. *Dalec.*

Nidulantur] Velut in nidō reponunt et recundunt. *Idem.*

Volitant alii magno, &c.] Vide dictionem κάρβος in Dict. Constant. *Id.*

Alii] Grylli. *Idem.*

In Thracia juxta, &c.] Aristot. περὶ θαύμασ. ἀκουσμ. *Dalec.*

Insectorum pedes, &c.] Vide xi. 4. Vide in Dict. Constant. in voce σκολοπένδρα. *Idem.*

CAP. XXIX. *De locustis.*

Vergiliarum exortu parere, &c.] Vergiliæ exoriantur Plinio lib. xviii. sexto Idus Maii, Columellæ Nonas Maii. Canis ortus est septimo Kal. Augusti fere. Fieri igitur nequit, ut locustæ, quæ Vergiliarum exortu pererere, obeant ad canis ortum, cum Aristotele auctore v. 28. et Plinio paulo post, matres, postquam fœtificavere, e vestigio extinguantur, et mares itidem eodem tempore; itaque puto ordine converso sic legi debere: *Vergiliarum exortu parere, deinde obire, et ad canis ortum renasci.* Pintian.

Quasi dentes] Arist. Hist. iv. 9. *πηδάλια* vocat, quasi *navium clavos* et *gubernacula*. Dalec.

CAP. XXX. De formicis nostratibus.

Et formicæ] Theocritus: *Μυρμάκων* *στε πλοῦτος ἀεὶ κέχυται μογεόντων*. Idem: *Μύρμακες ἀνάρητοι καὶ ἄμετροι*. Idem: *Τέττιξ μὲν τέττιγι φίλος, μύρμακι δὲ μύρμαξ*. Eleganter Apuleius Asini lib. vi. undas populorum sepedum vocat formicarum herbam, quæ sex pedibus ambulant. Idem.

CAP. XXXI. De Indicis.

Indicæ formicæ cornua] Nearchus apud Strabon. lib. xv. formicæ id genus pellem sibi visam refert, pardi pelli similem. Addit postea Strabo, ex iis formicis quasdam alatas esse. In Pephno insula candidas esse tradit Pausanias in Laconicis. Dalec.

Indi furantur æstivo fervore] Et fugientes ferarum carnem huc illuc abijciunt, quæ insequentes detineat. Strabo. Idem.

CAP. XXXII. De diversitate insectorum.

Nascuntur] Quod de universo quodam genere insectorum Aristoteles prodidit, Plin. hic de papilione particulatim refert. Idem.

Eruca] Eruca, quæ immobilis ac crescit, sed adjectis diebus, duro tecta cortice et araneis obsita, ad tactum tantum movetur. Hujus erucæ, quam tum chrysalidem appellant, rupto cortice evolat papilio, ex Arist. Idem.

CAP. XXXIII. De animalibus in ligno et ex ligno nascentibus.

Viventium quoque hominum capillo] Postremum verbum *capillo* additum ab indocto lectore constantissime assevero, ignorantia sequentis historię, de exitu Syllæ et Alemanis, quam et supra lib. vii. retulit Plinius, et ante eum Aristoteles v. 31. 'Accidit,' inquit, 'morbus hic non nullis hominibus præ nimio corporis humore; et quidem aliquos ea feditate obiisse proditum est, ut Alema-

nem poëtam et Pherecydem Syrium.' Pintian.

Capillo] Pediculus significat sive pedes, unde pediculosus, apud Festum, Titinnio et Lucilio. Plantus in Curenliōne: 'Item genus est lenonum inter homines, meo quidem animo, Ut muscæ, culices, pedesque, pulicesque, cimices. Odio, et malo, et molestiæ, bono usuique estis nulli.' Dalec.

Sylla dictator] Serenus: 'Sylla quoque infelix, tali languore peresus, Corruit, et fædo se vidit ab agmine vinci.' Vide vii. 43. Dalec.

Et Aleman] Adde et Pherecydes. Aristot. Hist. v. 31. et Plato ipse, ut scribit Myronianus apud Laërtium. Vide Erasmus proverb. Pediculi Platonis. Idem.

Quod animalium, &c.] Ἀκαρί vocat Aristot. Hist. v. 32. Idem.

Sordibus aridi soli] Pulices. Idem.

Volucris] Muscæ. Dalec.

CAP. XXXIV. De animalibus, cui cibi exitus non est.

Est animal ejusdem turpitudinis] Ricinus, κρότων. Idem.

Infuso semper, &c.] Columella redivivum vocat, quia suctu carnem animalium resolvit. Redivire, solvere, prisenum verbum. Vide xxx. 11. Idem.

Aliquando] Imo frequentissime: quamobrem vocant *κυνοβράστας*. Arist. Idem.

CAP. XXXV. De tineis et culicibus.

Tineas creat] Aquaticarum meminit xxxi. 3. Idem.

Est earum genus tunicas suas, &c.] In pellibus eæ nascuntur. Xylophthoron vocat Arist. Hist. v. 32. Id.

Quippe cum et in nive candidi, &c. Nam et ipsa nix vetustate rubescit, hirti pilis, grandiores torpentesque] Locus miris modis confusus, et Cimмериis, ut aiunt, involutus tenebris. Cujus restitutio, si modo restitutus est, magno nobis labore constitit. Hoc igitur pacto scribendum censemus: Quippe cum in nive vetustiore vermiculi

reperiantur rutili, nam et ipsa nix vetustate rubescit, et hirti pilis. n. media quidem candidi et grandiores. torpentesque. Aristot. Hist. An. v. 19. 'Quin etiam in his quæ putredinem nullam posse recipere existimantur, nasci animalia novimus, ut vermes in nive vetustiore, qui hirti sunt pilis et rubidi, quoniam et ipsa nix vetustate rubescit. Sed in nive mediæ terræ candidi et grandiores inveniuntur. Torpent omnes ac difficulter moventur.' *Pintian.* Leg. Quippe cum et in media nive candidi inveniuntur vermiculi, et vetustiore quidem rutili; nam et ipsa nix vetustate rubescit, hirti pilis grandiores torpentesque. Vide Arist. Hist. Animal. v. 19. *Salmas.* pag. 177. b.

CAP. XXXVI. De pyrali, sive pyrausta.

In Cyprî arariis, &c.] Lege, In Cyprî ararij fornacibus et medio ignium majoris musea magnitudinis, &c. *Salmas.* 177.

Hemerobion vocatur] Vide in Diction. Const. vocem ἐφήμερος. Tali tempore id culicem genus in Arari nascitur, eodemque die mortuum aquis innatat, piscibus avidissime consecretantibus. Lugduenses piscatores vocant de la manne. *Dalec.*

Et vermiculo ter septeni] Et plurimis vermium speciem habentibus τοῖς σκαληκοειδέσι Aristot. *Idem.*

Tubani quidem etiam cæcitate] Oculis aqua tumentibus, et inflatis: Aristot. ὀμμάτων ἐξυδρσιόντων. *Dalec.*

CAP. XXXVII. Historia naturæ animalium per singula membra.

Phœnici plumarum serie e medio coexeunte alio] Lege alia. Dicit in capite pancis avium, et diversi quidem generis apices esse; phœnici esse plumarum serie alia coexeunte e medio eo, id est, e medio capite; caput ergo pluma coopertum phœnici, ut ceteris avibus; e medio eo alia plumarum series exit quæ apicem facit. Et legend. sequentia: *stymphalidi,*

cirro: phasianæ, corniculis: præterea parvæ avi quæ ab illo galerita appellata quondam, &c. dicit cornicula apicem phasianæ facere, et præterea parvæ volucis, quæ ab illo apice corniculato galerita quondam appellata, postea dicta alanda Gallico vocabulo, etiam legioni nomen dedit. Phasianæ Colchicæ 'geminas ex pluma aures submittant surriguntque;' ut idem ait x. 48. has plumbeas aures, sive apices, heic vocat *cornicula*; ita et galeritæ avis λόφων sive *apicem*, quod instar sit corniculi, atque inde dicta *galerita*, ἡ κορυδαλὶς, a corniculis scilicet galeæ. *Salmas.* pag. 547. b.

Stymphalides cirro] *Stymphalides* Arabiæ peculiare, ibi similes, grunni magnitudine, rostro validiore, sed non adunco, venatores invadunt, et plerumque interimunt, perforatis etiamnum ferreis aneisque loriceis. Remedium, corticem thoracem obficere, in quo defixum rostrum hæreat. Eas Heronem sagittis quidem impetivisse, Pisander Camirens tradit, sed non occidisse. Plura de his Rhodig. xvi. 11. *Stymphalidem* esse putant nonnulli visam plurimis annis avem in aula Maximiliani Imperatoris, Philippi generi, et Caroli nepotis, quem Germani vocaverunt, *Vogel Hain.* *Dalec.*

Galerita] Κορυδαλὶς Græcis. Theocritus Idyll. vii. Οὐδ' ἐπιτυμβίδιοι κορυδαλλίδες ἡλαίνονται. Causam ejus nominis reddit in Avibus Aristophanes. Meminit et Galenus Simplicium lib. ii. *Idem.*

Diximus et cui plicatilem] Numidicam gallinam intelligit, descriptam xx. 29. aut potius npupam. *Idem.*

Et Cippum] De Genntio Cippo vide Valerium v. 6. Cornu in fronte nobilis fœminæ natum, quam *de fortius* Mompessulani vocant, digiti longitudine, filo paulatim adstricto præcisum, vidi anno 1542. *Dalec.*

Sparsit hæc in ramos ut cervorum: aliis simplicia tribuit, ut in eodem ge-

nere subulonis ex argumento dictis] Subulones sunt οἱ σπαθίνοι, vel παταλῖαι. vulgo dicimus *brocards*; nam *brocæ* Gallis sunt verna. Et caprearum quoque cornua, cum recta et simplicia sint, *brocas* vocant nostri venatores, ut in cervis *dagnas*. Latini *subulus* et *ferulas*; Græci σπάθας et παττάλους. Salmas. p. 222.

[*Platycerotas vocant*] Εὐρυκέρωτας vocat Oppianus in Cyneget. Animal est cervo minus, cauda proportionē corporis longiore, pilo magis albicante, arnūco carens, cornibus maxime patulis. Nullum ei cum cervo amicitiae vinculum, raroque ob id simul degunt: Gallis, un *Dain*. Brod. vi. 21. Dalec.

[*Dedit ramosa capreis, sed parva, nec fecit decidua*] Falsum est; nam capreis cornua decidunt, ut cervis. Salmas. pag. 224. b.

[*Lyras*] Sulcos. Dalec.

[*Phrygiæ armentis*] Bobus. Idem.

[*Medio capite*] Orygi. Dalec.

[*Naribus*] Rhinoceroti. Idem.

[*Et singula*] Cerastis. Idem.

[*Urorum cornibus, &c.*] Leg. Urorum cornibus barbari Septentrionales potant, urnisque bina capitis unius cornua implent. Salmas. Urorum cornibus, &c.] Uri hodie Moscovitis, Thur. Dalec.

[*Potant*] Traditum ab antiquis, priusquam pocula reperta fuissent, cornibus homines bibisse, indeque fictum verbum ἐγκεράσαι, id est, οἶνον ἐπιχέειν, vinum affundere. Rhodig. xxx. 1. Athenæus lib. xi. p. 234. et 235. Idem.

[*Alii præfixa hastilia cuspidant*] Lege, alii præfixa his pila cuspidant. Et paulo post legas: multasque alias ad delicias conferuntur, nunc tincta, nunc subtila, nunc que cestrota picturæ genere dicuntur: κεστρωτὰ genus encaustices fuit, qua cestro, id est, vericulo pingebatur in ebore et cornu, quod genus κεστρωτόν vocabant, et ἐγκαντόν. Salmas.

[*Cerostrata*] Cerostrata fiebant tes-

sellis cornuum vario colore pictis, et ligno insertis, vulgo *marqueterie*. Dalec.

[*Capita piscibus, &c.*] Quidnam in capite et singulis hominum partibus religiosum, venerabile, et ingenii morumque sit indicium et argumentum, vide apud Alex. ab Alexand. ii. 19. Dalec.

[*Ostracarum generi nulla*] Ob id Turpilinus vocat 'inoras ostreas,' ἀστόμους 'In acta cooperta alga inoras ostreas.' Vide Festum. Idem.

[*Myconii carentes, &c.*] Hinc Myconios proverbiali loco 'calvos' appellant. Vide Erasinum in Chiliadibus. Idem.

[*Præterquam innatum*] Ut Phalacrocoraci. Idem.

[*Et equis*] Vide xiii. 27. apud Rhodig. Idem.

[*Vertices bini homini tantum*] Δικорύφους Histor. i. 7. intelligit, τῇ τῶν τριχῶν λυσώσει, capillorum discrimine ac distinctione, non gemiuo verticis fastigio. Idem.

[*Corporea cicatrice*] Τοῦ πάρον. Dalec.

[*Cerebrum*] Ἐγκαρ Lycophron vocavit, indeque, ut scribit Plutarch. in Sympos. apud Homerum Iliad. I. τίω δέ μιν ἔγκαρος αἴση. Sophocles in Trachin. λευκὸν μυελὸν vocat. Rhod. iii. 23. Idem.

[*Hominihus hoc sine sanguine, sine venis, et reliquis sine pingui*] Ex his verbis, sensus hic elicitur: Homines cerebrum habere carens venis et sanguine; reliquorum autem animalium cerebrum carere pingui, quasi innat, humanum non carere; nam si et hominum et reliquorum animalium cerebrum pingui carere intellexisset Plinius, aliter locutus esset. At cerebrum humanum pingue habere, falsum est, si Aristotelem audimus i. 16. ita scribentem: 'Cerebrum omnibus privatum sanguine est, nec venam intra se ullam continet, ad tactum frigidum per naturam est.' Nul-

la hic mentio pignus in cerebro humano est. Idem de Partibus An. II. 7. 'Sed enim medullam calidam esse pluribus sane rationibus constat. Cerebri autem frigiditas et tactu percipi potest, et ratione intelligitur, quod omnium maxime humorum corporis sanguine caret, quippe quod nihil sanguinis habeat, squallorequē obsitum sit atque horridum.' Item quod pingue est, non facile exsiccat, de Generat. v. 3. At cerebrum congelatur et durescit, de Part. Animal. lib. II. et Plinio paulo post, 'Ergo,' &c. Quam ob rem legendum hic, non *sine pingui*, sed *sui pingue*. Verum locus est mutilus et defraudatus aliquot verbis, si recte conjicio. Aristot. III. 7. 'Cerebrum,' inquit, 'ut adipe pinguescentium, pinguiusculum est veluti suis, sic sebo obesorum squallidiusculum sentitur, ut ovis.' *Pinian.*

Cervis in capite inesse vermiculi] Contra Aristot. II. 15. Hist. Dalec.

Aures homini tantum immobiles] Quibusdam mobiles visæ sunt; mihi etiam adolescens visus, qui et aures et capitis cutem prompte moveret. *Idem.*

Ab iis Flaccorum cognomina] A pendulis et flaccidis auriculis. *Idem.*

In Oriente quidem et rivis, &c.] Juvenalis Sat. I. 'Natus ad Euphratem, molles quod in aure fenestræ Arguerint.' *Idem.*

Frons et alius, &c.] 'Nubem frontis' inde Latini Græcique vocant severum, tristem, et cogitatione majorem vel ægritudine perturbatum vultum. Horat. 'Deme supercilio nubem.' Eurip. in Hippolyto: Στυγὺν δ' ὀφρῶν νέφος αὐξάνεται. Victorinus XVI. 14. Dalec.

Severitatis index] Addo his, et pudoris; unde frontem vel os perficuisse dicuntur, τὸ μέτωπον τρῖψαι, qui verecundiam abjecerunt, et impudenter in aliquo negotio se gerunt. Vide Victorinum VIII. 6. *Idem.*

Dolph. et Var. Clus.

In ascensu] Veluti, τὰ γείσσα, sen γεισσώματα, id est, singulundia quædam: vide Rhod. III. 27. *Idem.*

Supercilia homini] Supercilia salire et palpitare veteres bonum omen crediderunt, quod et polliceretur ex animi sententia successura quæ optamus. Plantus in Pseudolo: 'Atque id futurum unde, unde dicam nescio, Nisi quia futurum est, ita supercilium salit.' Suidæ ex Posidonio id παλμικὸν οἰώνισμα est: παλμοσκόποι, ii qui tali vaticinatione utuntur. Apud Theocritum quidam oculum dextrum sibi salire ait. *Idem.*

Ilæc maxime indicant fastum] Inde supercilium attollere dicuntur arrogant, fastuosi, severi, tristes, duri, et asperi homines, Græcis τὰς ὀφρὺς αἵρειν. Diphilus: Ὡ πᾶσι τοῖς φρονούσι προσφιλέστατε Διόνυσε, καὶ σοφάτατε, ὥς ἡδὺς τις εἶ, ὅταν ταπεινὸν μέγα φρονεῖν ποιῇς μόνος, τὸν τὰς ὀφρὺς αἵροντα συμπεῖθης γελᾶν, τὸν δ' ἀσθενῆ τολμᾶν τι, τὸν δειλὸν θρασύν. Victorinus VIII. 1. *Id.*

Pars corporis pretiosissima] Hinc veteres quod clarissimum est oculum dixerunt. Plantus in Curcul. 'Huic proximum illud ostium oculissimum. Salve: valvistin', ostium oculissimum?' *Idem* in Asinaria: 'Da, meus ocellus.' *Idem.*

Talpis visus non est] Et museulis, quos Curtos rustici vocant, in terra semper defossis. *Idem.*

Alii nisi prope admota] Ἀμβλύωπες. Dalec.

Die non cernentium] Νυκταλώπων. *Idem.*

Ferunt Tiberio Cæsari, &c.] In scriptis veterum mentio fit hujus oculorum vitii. Dio in Tiberio ἀμβλυωπίαν nominat, medicorum nonnulli νυκταλωπίαν, cujus proprium esse scribunt, ἡμέρας μὲν μὴ ὁρᾶν, νυκτὸς δὲ βλέπειν verum νυκταλωπίαν alii aliter interpretantur. Galen. lib. VII. De Hippocratis et Platonis scitis: Καὶ οἷδα γέ τινα τῶν οὕτω παθόντων, διηγουμένων ἡμῖν, ὥς πρὶν παθεῖν ἀνοιχθέντων τῶν

Plinius.

15 F

βλεφάρων ἑώρα φῶς πολὺ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν' ὕπερ ἀμέλει καὶ καὶ πολλοῖς ἄλλοις ὑπάρχει. Vides rem pro vulgari, et quæ plerisque accadat, haberi: quare etiam Alexander Aphrodisenseius rei, cen translaticiæ, causam quærit, explicatque, Problematum II. 69. Equidem vix pntem reperiri aliquem posse, naturæ præsertim calidioris atque ignæ, cui non aliquando in adolescentia id evenerit: mihi certe et cum junior eram persæpe, et nunc quoque aliquando id ipsum solet accidere. Verum ut diutius aliquis luce illa fruatur, et in tenebris videat, legat, taliaque præstet, id vero non jam translaticium, sed plane miraculosum est. Atque hujusmodi oculos Tiberius dicitur habuisse. Fortasse et Asclepiodorus Philosophus, cui præceptor Proclus: hic enim in densis tenebris et adstantes dignoscebat, et literas legebat, ut in Bibliotheca narrat Photius. *Cassaubon*. Fuit et pater meus oculis cœruleis dilutioribus, quibus interdum noctu videbat, ut in crepusculo solemus, quod et mihi contigit, a pueritia ad vicesimum tertium annum: nam postea hoc in me, ut alia multa, mutavit. *Jos. Scaliger*.

D. Augusto] Augustus existimari volebat divinum oculis suis vigorem inesse, ac ideo qui eum contucrentur vultum summittere solitos, quasi ad splendidum solis fulgorem. *Suetonius*.

Caio principio rigentes] Albicantes et magni. Idem *Suetonius* in *Caio*. *Dalec*.

Animo autem rtdemus] *Rhodig*. II. 30. hunc locum diligenter exposuit. *Idem*.

Quin et patentibus, &c.] *Leg*. *Quin et patentibus dormiunt lepores, multique hominum, quos κορυβαντιῶν Græci dicunt*. Κορυβαντιῶν Græci dicebant eos qui patentibus oculis dormiebant, etiamsi furore aliquo ab illis dæmonibus inmisso id eis minime contingeret, sed natura. *Salmas*, 1086. a.

Lepores] Apud *Suidam* ideo δερκυνεῖς vocantur, ὅτι εὐνάζοντες, id est, κοιμώμενοι δέρκονσι, quod dormientes vident, id est, tanquam videant oculos aperiunt. *Dalec*.

Quod corybantiam Græci dicunt] *Turneb*. *Advers*. XIII. 24. legit quos *Corybantia*, nimirum *Corybantum* sacra, *regrediunt*; id est, sanitati restituant. Qui sic dormiunt sani esse non putantur. *Malesanos* autem curabant *Corybantum* sacris, quibus ægros tum animo, tum corpore initiabant. Ego vero, cum sciam κορυβαντιῶν esse furere ac insanire, et qui furore divino percelluntur, oculos distorqueant, ex dimidioque apertos, ex dimidio clausos ostendant, ut inter dormiendum lagophthalmi, et lepores, nihil mutandum esse puto. *Scaliger* in *Catn*. legit, quos *Corybantiare credunt*. Imaginosum eum morbum vocant, ut et phrenitin, quo qui laborant, aures putant sibi perpetuis imaginibus, id est, musicis carminibus, personari, et vigiliis ac insomniis vexantur, oculisque patentibus dormiunt. *Varro* in *Prometheo*: 'Levisomna mens sonorinas imagines Adfatur: non umbrantur somno pupulæ.' Eum morbum superstitiosa vestustas credidit *Corybantibus* inmitti, non ab iis sanari. Hæc *Scaliger*. *Dalec*.

Tunicis] *Κερατοειδῆ* significat. *Id*. *Media eorum cornea, &c.*] In *rhagoeide tunica*, non *cornea*, aperta ea fenestra est. *Idem*.

Sed homo solus, &c.] In suffusionis morbo. Humor in eo morbo non educitur, sed aut transponitur, ne pupillam occupet. *Dalec*.

Ego ad stomachum, &c.] Falsum id est, anatomicæque historiæ repugnans. *Idem*.

Morientibus illos operire] Apud *Virg*. *Æneid*. *Mercurius ψυχοπομπῆς*, 'Lumina morte resignat,' nempe a cognatis clausos, in pyra et rogo aperit. *Servius* illic inepte exponit, 'clau-

dit et perturbat.' Turneb. xxvi. 5. Varro apud Nonium in Sigillo: 'Contra lex Mævia est in pietate, ne filii patribus luci clara sigillent oculos,' id est, ocludant. *Idem.*

Ab iisdem qui altero lum. orbi, &c.] Ut hoc intersit inter luscinum et coclitem; quod hic sit unoculus natus; ille per vim eluscat. Porro coclitem eo modo opici ex Cyclope detorserunt, quo ex Ganymede catamitum. Fuerunt autem 'Coclites' Horationum gentis. *Gelen.*

Coclites vocabantur] Varroni de Ling. Lat. lib. vi. 'cocles,' quasi 'ocles,' qui unum haberet oculum. Plautus in Cercul. 'De coclitum pro sapia te esse arbitror: Nam hi sunt unoculi.' *Dalec.*

Luscini injuriæ cognomen habuere] Festo Lucini siue s, quibus oculi sunt hebetiores: inde 'oblucinare' et 'alucinare.' *Idem.*

Mulieribus vero etiam infectæ, &c.] Quotidianam infectionem recte Plinius vocat eum ornatum. Nam quibus mulieribus illita fuco semel est facies, id nisi quotidie fiat, turpissimis rugis et lurido colore statim illa fœdatur. *Dalec.*

Ut tinguntur oculi quoque] Juven. 'Illa supercillum madida fuligine tinctum Obliqua producit acu.' Divus Hieronymus 'orbes' vocat 'stibio fuliginatos.' Vide Rhodig. iii. 28. *Idem.*

Unde et supercilia] Inde et Varro dictos oculos, quasi 'ocillos,' id est, ciliis occultos, ut ait Lactantius. Vid. Rhodig. iii. 27.

Non coalescit] Hippocrates Aphor. vi. 19. *Dalec.*

Radi a feminis eas retantes] Unguibus lacerari, eruentari, proscindi, Festo fidicines, rasores veteribus dicti, quod fides radant et oberant. Ne vel illæ igitur in se raderent, quod decoris affectatione fieri solet a quibusdam, vel, ne in viris raderent. Tonsores enim ante annum ab urbe

condita 454. in Italia non fuisse, auctor scribit viii. 59. Lex ea fuit Decemvralis: 'Mulieres genas ne radunt, neve lessum funeris ergo habento.' Rævard. cap. 15. in leg. Duodecim Tabul. Solon, quod in ejus Vita Plutarchus scripsit, ἀμυχὰς κοπτομένων ἀφείλεν, *Plungenium lacerationes sustulit. Idem.*

Puloris hæc sedes] Apud Athenænum pag. 279. linea 37. Aristoteles τὴν αἰδῶ ἐν ὀφθαλμοῖς κατοικεῖν scribit. *Id.*

Irrisioni dicavere] Horatius: 'Naso suspendit adunco.' Martialis: 'Nasutus sis nsque licet, sis denique nasus.' Μυκτήρ ὕβριν πνέων Gregorio: εἰρώνεια μυκτήρ: inde μυκτηρίζειν, μυκτηρισμός, μυκτηριστής, et alia id genus. μυκτηρίζει, qui, quod ait Plant. frigidam subdole suffundit, deridet, clanculum mordet, maledictisque ac probris incessit. Brod. iv. 32. *Idem.*

Silonum] Silones prominentibus superciliis Nonio, quod Silenus prominentibus superciliis fingeretur: hic vero, nasus sursum versus repandus est; quos etiam 'Silos,' ut ex Festo discimus, appellabant, unde galeæ quoque, inquit idem, a similitudine Silæ dicebantur. Alii *Cilonum.* Cilonēs in Glossis προκέφαλοι, angusto capite, quibus a partu contigit. Caper Grammaticus. Chilonēs vero, Labeones. Cujacius Observat. x. 26. Arnob. lib. iii. Ergo esse dicendum est quosdam capitones, cilunelos, frontones, labeones: atque in his alios mentones, nævimos, ac nasicas, &c. Vide locum. *Idem.*

Broeci] Brochi, sive Bronchi, quibus os prominet, et exorti dentes sunt. Nonius. *Dalec.*

Os probum duriusve] Ut in equo frenum admittente, vel recusante. Aliud est os probum hominis, nempe cum quadam majestatis specie morum integritatem et probitatem indicans, quale in Pompeio supra cæteros mortales insigne fuisse dixit vii. 12. *Idem.*

Qui digerunt] Dividunt, οἱ τομεῖς.

Capræ superiores non sunt, præter primores geminos] Verum hoc non esse, supra Plinius monstravit, nullum scribens cornua habere, cui superne primores essent dentes, sumpsitque id ex Aristotele II. 1. *Pintian.*

Apri percutiunt] Exertis dentibus. *Dalec.*

Sed duo in supra parte] Viperæ mari quatuor, feminæ duo. *Dalec.*

Terrestrialium minutis quadrupedibus] Cuniculis, sciuris, soricibus, canibus, &c. *Idem.*

Mutantur homini] Anno vero septimo fere primum decidunt. Plantus in Menæchi. 'Quot eras annos natus, cum te pater a patria avehit? M. Septennis; nam tum dentes mihi cadebant primum.' *Idem* in Mercatore, 'puer est ille quidem, stulta; Nam illi quidem hand sane diu est cum dentes exciderunt.' *Dalec.*

Maxillares, &c.] Hoc falsum esse, vide apud Vesalium I. 11. *Idem.*

Cætero maribus plures] Falsum hoc ex Aristotelis fide Plinius tradit. *Id.*

Timarchus Nicoclis filius Paphi] Scribendum reor: *Timarchus Nicoclis illius pater* duos, &c. Pollux lib. II. cap. de Dentibus: 'Nicoclis autem Cyprii pater, ad quem Atheniensis sophista moralia scripsit præcepta, Timarchus nomine, duplicem ordinem dentium habuit.' Pronomen *illius* adjecit Plinius, quasi clari principis et celebrati monumentis tanti Oratoris. *Pintian.*

Duos ordines habuit, &c.] De Mithridatis filia id quoque Valerius scribit lib. I. de Miraculis. *Dalec.*

Cæteris senecta rubescunt: equo tantum, &c.] Scribendum existimo *livescunt*, non *rubescunt*; ut illud Ovidianum de Invidia: 'livent rubigine dentes.' Aristoteles II. 3. 'Agitur certe in equis contra atque in cæteris animalibus; cum enim cæteris in senectute dentes nigrescant, equo candidiores redduntur.' *Pintian.*

Eruptentibus morbi corpora, &c.] Hippocrates Aphor. III. 25. *Dalec.*

Tenuissima serpentibus et trisulca] Plautus in Asinaria: 'Fac proserpentem bestiam, duplicem ut habeam linguam.' In Pænulo: 'Qui nostra venisti huc tentatum magalia, Bisulca lingua, quasi proserpens bestia.' In Persa: 'Tanquam proserpens bestia bilinguis est, et scelestus.' Arist. quidem de Part. Animal. lib. II. cap. ult. bisulcam linguam serpentibus tribuit, non trisulcam. *Idem.*

Saliva, invitat ad rabiem] Si ira concitati, ut dum Venere stimulantur, aut devorato animali venenato, putride carne, contractantium cætem lambendo radant. *Dalec.*

Ranis prima coheret, &c.] Lege: *Ranis prima coheret, intuma absoluta a gutture, qua vocem mittunt mares, cum vocantur ololygines. Stato tempore, &c.* Salmas. 1318. a.

Ut intercidi eas necesse sit] In Ancy-noglossa morbo. *Dalec.*

Septimo ferme anno, &c.] Cum tardissime. *Idem.*

Uvæ nomine] Gurgulionis potius. Morbi nomen nova est. *Idem.*

Hanc operit in epulando, ne spiritu et voce illac meante] Necessaria est hoc loco diligentior attentio: hæc si adhibita sit, non displicebit, puto, commentum nostrum. Existimo verba hæc ordine turbato scripta esse, scribendaque ad hunc modum: *Exterior eorum appellatur arteria, spiritu, ac voce illa meante, ad pulmonem atque cor pertinens. Hanc operit in epulando, ne si potus cibuseve alienum deerraverit tramitem, torqueat. Altera interior est, appellatur sane gula, qua cibus atque potus devoratur. Tendit hæc ad stomachum, deinde in ventrem. Hanc per vices operit, cum spiritus tantum aut vox commeat, ne restagnatio alicui in-tempestiva obstrepat.* Hoc pacto si legas, parordo servabitur in describenda utraque fistula a præstantissimo scriptore; nam primum, nomen

et situs indicatur: secundo, quid per utramque commeat: tertio, quo tendant: quarto et ultimo, quando et cui usui ab epiglottide operiatur. Porro emendavi, *illa meunte*, pro *illac meunte*, ex vetere lectione. *Pintian.*

Ne restagnatio intempestiva] Recursus cibi e ventriculo in fauces et os redundatio, per vomitum rejectio. *Dalec.*

Carne arteria] Carnosa tunica. *Idem.*

Nervo et carne constat] Membranosa carne. *Idem.*

Quibus tantum gula] Ut piscibus. *Idem.*

Vertebratis orbiculatim, &c.] Κέβους Arrianus poeta dixit, ἀστραγάλους Tryphiodorus, Hadrian. Jun. II. 4. *Idem.*

Articulorum nodis jungitur] Lucilius Sat. lib. IV. de corpore hominum: 'Hæret verticulis adfixum in posteriore Parte, atque articulis, ut nobis talu' genusque.' *Idem.*

Spinæ] Metaphreno. *Idem.*

Intumescit] Morbo Bronchocele. *Dalec.*

Plerumque vitio] Præsertim auctore Vitruvio, apud Equicolas Italiæ, et Medullos Alpinos, vulgo *Miollans*, et *la vallée de Tarentaise*. Juvenal Sat. XIII. 'Quis tumidum guttur miratur in Alpibus.' *Idem.*

Testudini marinæ lingua nulla] Hæc ad superiora pertinent, ubi de dentibus agitur. *Idem.*

Postea arteria et stomachus] Legendum videtur, post arteriam stomachus; nam ut ex verbis Aristotelis I. 16. patet, priorem locum arteria obtinet, posteriorem stomachus. Illud vero noscendum, tractationem hanc stomachi et corruptam apud Plinium, et interruptam haberi, verbis partim depravatis, partim alienis falsisque intermixtis, ut totus hic locus sic fortasse emendatius scribi possit: *Summum gulæ fauces vocantur, postremum stomachus. Hoc nomen etiam,*

jam carnosa inanitas, adnexa spinæ, ad latitudinem ac longitudinem lagenæ modo fusæ. Est autem denticulatus callo in modum rubi ad conficiendos cibos, decrescentibus crenis, quicquid appropinquat ventri. Norissima asperitas, ut scobina fabri. Quibus fauces non sunt, ne stomachus quidem est, nec colla, nec guttur, ut piscibus, sed ora ventribus junguntur. Cor animalibus, &c. *Pintian.*

Involucro] Pericardio. *Dalec.*

Animo] Τῇ θυμῷ. Medici in eo situm esse τὸ ὄργανιστικὸν putant, ut in capite, λογιστικὸν, id est, νοῦν, mentem, quam ab animo dividunt. Virg. Æneid. VI. 'magnum cui mentem animumque Delius inspirat vates.' Catullus: 'Mens animi tantis fluctuat ipsa malis.' Turneb. XXVIII. 44. *Dalec.*

Sinuoso specu et in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino] Aliquot hic suspicor verba librariorum incuria omissa. Nam cum sit locus manifeste ab Aristotele tralatus, diversam refert sententiam. Forte igitur Plinius sic scriptum reliquit: *Sinuoso specu et in magnis animalibus triplici, in minoribus gemino, in nullo non aliquo.* Aristoteles III. 3. 'Habent intra se corda omnia sinum triplicem, sed magnitudine varia: minutissimorum enim animalium sinus arctiores sunt, ita ut unus, qui amplior est, vix conspici possit, reliqui sensum effugiant. Mediocrium animalium secundus etiam conspicuus est. Maximorum perspicui omnes possunt.' Et de Partibus Animal. III. 4. 'Ventriculum triplicem cor magnorum animalium habet, duplicem minorum, unum ad postremum; nullumque est quod sine ullo ventriculo constet.' *Pintian.*

Quibus parum est] Σπλάγχχνον et σπλάχχνιδα veteres vocarunt, κατ' ἐξοχήν. Hinc ἀσπλάχχνος, timidus: εὐσπλάχχνος, virilis, strenuus. Rhodig. XIV. 16. *Dalec.*

In Paphlogonia bina, &c.] De hæc

re Rhodiginus loco citato. *Idem.*

In equorum corde et boum, &c.] Cervorum, et omnium prægrandium animalium. *Idem.*

Hirsuto corde gigni, &c.] Valer. Max. lib. 1. cap. ult. *Dalec.*

Qui CCC. occidit Lacedæmonios] Qui ter Hecatomphonia, centum Laconibus ter in prælio occisis, Jovi Ithomata, veteri Messeniorum instituto, fecit. Pausan. in Messen. Plutarchus in Romulo, Polianus Stratag. lib. 11. Clemens Alexandrinus in Protrep. Leopardus VI. 19. *Idem.*

Per cavernam latomiarum evasit] Scribendum *lautumiarum*, haud *latomiarum*, tum ex Toletano et Salmanticensi apographis, tum ex Livio sexto et vigesimo volumine, sed evidentissime ex Seneca nostro, Declam. IX. 4. extra controversiam de Sabino quodam: 'Ille etiam,' inquit, 'cum reus rogaret, ut in lautumias transferremur, ne nunc, inquit, quenquam vestrum decipiat nomen: lautumia illæ minime lauta res est. Jocabatur in miseriis et periculis suis. In quibus non debuiss, quis nescit? potuisse, quis credit?' Nec ignoro quæ de hac dictione ab indoctis et elementariis grammaticis afferantur. *Pintian.* *Per cavernam, &c.]* Conjectum *εἰς καιάδαν*, scribit Pausan. Fuit autem *καιάδας* Lacædæmoniis *σπήλαιόν τι καὶ δεσμωτήριον*, *εἰς ὅπερ κακούργους βίπτειν, εἰσβάλλειν, ἀπάγειν, εἰώθησαν.* Nam *καιάτα*, fossæ, hiatusque sunt, *βωχμοὶ καὶ ὀρύγματα*, terræ motu reclusi, *οἱ κῶοι* unde Homero feræ *ὄρεσκόφαι* dicuntur. Rhodig. XVII. 9. *Dalec.*

Tertio capto Lacedæmonii, &c.] Pausanias lib. IV. extremum diem Rhodi apud Damagetum Ialysi regem, cui tertiam filiam nuptum dederat, scribit. *Idem.*

Hirsutumque cor repertum est] Idem scribitur in Hermogene Rhetore, Leonida, Lysandro, cane Alexandri. De fatno scribit Plato: *ἀνδραποδώδεις ἔχουν ἐπὶ τῆς ψυχῆς τρίχας.* Rhod.

ibid. Idem.

Non semper autem in parte, &c.] Quæ religione et ceremonia aruspex, flamen, sacerdos, cultro ferro, oblongo (Festus 'clinnaculum' vocat) exta divideret, ac dispicienda sibi retegeret, vide apud Alex. ab Alex. IV. 17. *Idem.*

Cum rex Pyrrhus, &c.] Valer. Max. I. 6. de prodigiis. *Idem.*

Pulmo est] Tumorem et animi fastum in pulmone veteres collocarunt: unde Græcis *μέγα πνέειν*: et proverbium, 'De pulmone revellere,' id est, stultam et arrogantem opinionem animo eximere. Persius: 'Grande aliquid, quod pulmo animæ prælargus anhelet.' Erasm. in Chiliad. Plaut. in Epid. 'Di immortales, otiose isse admiror pedibus pulmoneis, Qui prohibet prius venisse, quam tu advenisti mihi.' Id est, mollissimis, tardissimis. Theocr. Idyl. XXV. *Μεσσηγὺς δ' ἔβαλον στήθεων, ὅθι πνεύμονος ἔδρα.* *Dalec.*

Caput extorum vocant] Summam et altissimam hepatis fibræ ita vocant. Vide Alex. ab Alex. V. 25. Id geminum vel impense auctum, vel fibræ introrsum replicata contractum, fœlicia promittebat, tristia vero luridum, saniosum, pustulosum, coctura tabescens, quovis modo vitiosum. 'Fibrum' Varroni, extremum; inde vestimentorum fimbriæ, et fibræ, extremum in jecore, quod *extorum caput* auctor vocat. Pers. Sat. II. 'Remstruere exoptas cæso bove, Mercuriumque Accersis fibræ.' 'Fissum' etiam 'jecoris,' haruspicum vocabulum fuit; nempe rima, unde proferitur vena, quæ partuum umbilico inseritur. Hinc 'fissiculare exta,' vel extorum prosicia Apuleio et Martiano; nempe rimari, contemplari, *θυσκοπεῖν, καρδιουσκεῖν*, Luciano. *Scalig.* In extis vero prosecta, et prosicia, partes quæ coctæ et recisæ Diis offerebantur. *Nonius.* Turn. XXVI. 39. Apud Festum exta vel muta sunt,

e quibus nihil responsi aut divinationis elicitur; vel adjutoria, quæ quidpiam indicant. Hic autem extorum significatio de hepate solo accipienda est; non enim vel absque jecinore hostiæ inventæ sunt, vel cum duplici; sed in prima hostia Marcelli jecinoris caput defuit; in ejusdem secunda duplex repertum est. Plutarchus in Marcello, Valerius 1. 6. de Prodigiiis. *Dalec.*

Casum quoque est] Cultro victimarii tactum ac vulneratum. *Idem.*

Circa Briletum] Circa Bisaltiam, Theopompus apud Athenæum lib. vi. *Idem.*

Equi, muli, asini, cervi, capræ, apri, cameli, delphini, non habent] Capras fel non habere, falsum est, docente id vel Plinio xxviii. 10. Idcirco legendum videtur, *capræ*, haud *capræ*. Aristoteles 11. 15. 'Fel aliis adnectitur jecori, aliis minime. Ex genere enim quadrupedum quæ animal generant, cervo et damæ deesse notatum est, atque etiam equo, mulo, asino, vitulo marino, et murium nonnullis.' Item de Partibus Animal. 1v. 2. 'Quædam felle omnino carent, ut equus, mulus, asinus, cervus, dama. Camelus non discretum, sed venulis quibusdam confusum habet. Vitulus etiam marinus caret: et inter pisces marinos delphinus.' Porro damam ex genere caprearum silvestrium Plinius supra retulit viii. 54. At Dioscorides 11. 69. fel habere tradit, et innectum sanare lusciosos. Illud quoque animadvertendum, apri, quem Plinius inter animalia felle carentia enumerat, nullam inveniri in Aristotele mentionem. E contrario Aristoteles vitulum marinum fel habere negat: Plinius paulo post fel habere tradit. Sed *apri* nullo modo legi posse liquet ex Dioscoride, qui loco citato suum fel habere prodit, et ex Plinio xxviii. 10. ubi in usibus medicinæ utile esse fel apri indicat. Quo pacto igitur curandum hoc car-

cinoma? Nempe ut permutatis sedibus, in locum aprorum vituli marini commeent, et apri in vitulorum marinorum. Sic fiet ut Plinius non dissentiat ab Aristotele; et, quod pejus est, a seipso. *Pintian.*

Et cervo in cauda] De Achaino tantum id Arist. Hist. 11. 15. *Dalec.*

Ut a canibus non attingantur] Falsum id esse, docent venatores, qui, capto cervo, in more habent ejus visceribus, intestinis, sanguine canes cibare, id quod dicunt, *faire la curée*. *Idem.*

Sed in felle nigro insanix, &c.] Plant. in Amphit. 'Delirat uxor. So. Atra bile percita est: Nulla res tam delirantes homines concinnat cito.' *Idem* in Capt. 'ardent oculi: fune opus, Hegio. Viden' tu illi maculari corpus totum maculis luridis? Atra bilis agitat hominem.' *Idem.*

Morsque toto reddito] Hippocrates Aphoris. 1v. 24. *Idem.*

Colorem quoque oculis aufert] Plant. in Menæch. 'Viden' tu illi oculos virere? ut viridis exoritur color Ex temporibus atque fronte? ut oculi scintillant? vide.' Et paulo post: 'Ut pandiculans oscitatur? quid faciam, mi pater?' In Curcul. 'Quis hic est homo cum collatino ventre, atque oculis herbeis?' *Idem.*

Sed renibus et parte tantum altera intestino jungitur in corvis, colurnicibus, phasianis: quibusdam intestino tantum, ut columbis, accipitri, murænis] Nulla ratione verbum *renibus* tolerari potest, quia utitur exemplo avium, quas renibus et vesica carere Aristoteles auctor est 11. 16. et Plinius infra c. 33. De reliquo locus est lacunosus et lacer, in quo partim verba desunt, partim in ditionem alienam migrarunt, partim etiam redundant. Qua enim ratione Plinius columbas et accipitres, avium species, murænis piscibus conjunxisset? Legi itaque verius posset: *Sed avibus ex parte tantum ventri: aliis intestino jungitur, ut*

columbis, corvis, coturnicibus, phasianis; nam de accipitre mox paulo, ob idque supervacaneam esse eam dictionem putaverim. Aristoteles II. 15. 'Quod etiam in avibus pari modo perspectum est; aliis enim ventri, aliis intestino jungitur, ut columbæ, corvo, coturnici, hiundini, passeri; aliis jecori simul et ventri, ut capripiti; aliis jecori simul et intestino, ut accipitri, milvo.' *Pintian.*

Geminumque fuit Divo Augusto] Arato sacrificanti idem cum accidisset, aruspex vaticinatus est reconciliatas iri civium dissensiones, quod eventu verissimo consequutum est. Alex. ab Alex. v. 25. Fellis magnitudo in extorum observatione fortunata omnia feliciaque promittit. *Dalec.*

Murium jecusculis fibræ] *Pintarch.* Quæst. Sympos. IV. 5. non de quovis mure id scripsit, sed de mygale, id est, araneo mure, quem Ægyptii venerabantur quia cæcus sit, tenebras luce priores et antiquiores existimantes; deinde quod solus e muribus ætate quinta nascatur, id est, novilunio; et quod senescente Luna jecur ejus minuat. *Idem.*

Congruere dicuntur, &c.] Vide infra XXIX. 4. *Idem.*

Jecur maxime, &c.] *Turnebus* Advers. XX. 23. adnotavit hunc locum suspectum esse, nec tamen restitnere potuit. *Idem.* *Jecur maxime, &c.*] Sic lege: *Jecur vetustatis maxime patiens: centenis durare annis Oxyrynthon exempta prodidere.* Vide *Salmas.* 1315. a.

Extæ homini ab inferiore] Extæ non viscera quævis sunt, sed supra præcordia, cor et pulmo; quod in suo situ extant, id est, infra præcordia, ventriculus, jecur, lien; quod aliis, ut renibus, vesicæ, lactibus, utero, superposita sint. Non ergo præter rem *Plinius* inferiorem hic viscerum partem dixit. *Chiffletius* legit, ab inferiore, quod non probo. *Dalec.*

Membranæ quæ præcordia appellant] Vetus lectio correctius membrana ha-

bet, non membranæ; nam septum transversum, a Græcis diaphragma appellatum, una duntaxat est, non plures membranæ. *Pintian.*

Præcordia appellant] Dissipium sive disseptum *Macrobius* vocat I. 6. in Somn. De hoc viscere multa *Rhodi-ginus* IV. 12. διάφραγμα et διάζωμα Græci vocant. Grammatici συντελεῖν εἰς τὸ φρονεῖν, καὶ φλεγμαῖνον παραφροσύνην ποιεῖν credunt, quod negat *Hippocrates* de Sacro Morbo; nullam enim iis inesse δόναμιν, ὥστε φρονεῖν καὶ νοεῖν. Idem *Aristot.* de Part. Animal. lib. III. Οὐ μετέχειν μὲν τοῦ φρονεῖν, ἀλλ' ἐγγὺς εἶναι τῶν μετεχόντων, καὶ ἐπίδηλον ποιεῖν τὴν μεταβολὴν τῆς διανοίας: ut omittatur *Galen*i judicium lib. τῶν πεπονηθ. μορ. et de Administrationat Anatomic. *Brodæus* v. 14. *Dalec.*

Omnia quidem principalia viscera membranæ propriis ac velut vaginæ inclusit providens natura] Verbum principalia adulterinum invectitiumque ducimus, quod omnia viscera, non tantum principalia, membranæ natura involverit. *Aristoteles* de Partibus Animal. III. 11. 'Membranæ omnia viscera includuntur, quod tegmine opus est, quo illæsa servantur.' Idem scribit de Historia Animal. III. 13. *Pintian.*

Membranæ propriis] Præter communes. *Dalec.*

Ideo nulla est ei caro] Falsum id esse monstrat Anatomie. Septi quidem ambitus nervosus et membranosus est, media vero pars carnosæ. *Idem.*

Subest venter stomachum habentibus, cæteris simplex, ruminantibus geminus] Legendum reor, ruminantibus quadrigeminus. *Aristoteles* II. 17. 'Sed ventris dissimilitudo: primum quod quadrupedes viviparæ, cornigeræ, altera maxilla dentatæ quaternos ejusmodi habent sinus, quæ quidem et ruminare dicuntur; gula enim, incipiens ab ore, deorsum tendit ad

pulmonem, septumque transversum. Hinc se ad ventrem applicat majorem, qui parte inferiore asper interceptusque est; ac prope gulæ commissuram sinum sibi adnexum habet, quem ex argumento reticulum vocant; est enim ventri extrinsecus similis, intus reticulis mulierum implexis, magnitudine multo quam venter minor. Hunc excipit omasum parte inferiore asperum, cancellatum, cristatum, magnitudine reticuli. Ab omasum venter ab eo alius jungitur, magnitudine amplior omaso, forma oblongior, cancellis intus et crustis multis, magnis et lævibus, innormatus. Mox intestinum jam sequitur. Cornigera altera maxilla dentata omnia ad hunc modum suum habere ventrem certum est; sed differunt inter se magnitudine, aut figura, atque etiam quod gula vel in medium ventris tendat, vel in latus vergat. At vero omnia dentata maxilla utraque ventres singulos habent, ut homo, canis, sus, ursus.' *Pintian.*

Angustias] Inferioris partis ad pyloron. *Dalec.*

Ab hoc ventriculo lactes, &c.] Lege: *A ventriculo lactes, per quas labitur cibus: cætera, illa a quibus, &c.* Ineptus quidam addidit margini, in *homine et bove*: quasi vero lactium, ilinum, sive eilei, et crassiorum intestinorum, non eadem structura sit, quæ et hominis. Lactes auctor vocat *νήστιν, γέζυμν*, et *δωδεκαδάκτυλον*: *ίλια, τὸν εἰλεόν*: capaciora, *κῶλον τυφλόν, εὐθύ*. His distribuitur et separatur cibus ab inutilibus purgamentis. Varro in *Prometheo*: 'Retrimenta cibi, quæ exierant per posticium, evalefecerunt,' id est, ejecerunt. Lactes 'pantices' prisco et obsoleto verbo *Plautus* appellat in *Pseud.* 'improbæ vini modo cupidæ estis: Eo vos vestrosque pantices adeo madefacitis, Cum ego hic sim siccus.' Apud *Festum* 'pantices,' finis ventris. *Mesareon* vocant medici, et *mesentercon*. *Idem.*

Ut guttur] *πρόλοβον* *Aristoteli*, *ingluviem* Latinis priscis, apud *Festum*, *gigerium*: Galli vocant *Gizier*. *Dalec.*

Sed gula patientiore utuntur] Vel tota vel prope ventrem. *Aristot.* *Hist.* lib. II. cap. ult. *Idem.*

Quædam neutro modo] *Ut passeret*. *Idem.*

Pulmo quadruplo major bubulo] *Memoriæ lapsus*, venia dignus; nam quod *Aristoteles* de jecore scribit, *Plinius* pulmoni tribuit; nisi quis malit errorem in librum detorquere. *Aristoteles* lib. II. cap. ult. 'Exta quoque eadem suillis proxima, sed majora; jecur enim quadruplo majus bubulo est, et reliqua pari ratione, excepto liene; hic enim minor portione est.' *Pintian.*

Rubenti colore] *Dioscoridi* alter est coloris varii, alter sinceri. *Idem.*

Ventriculus atque intestina pingui ac tenui omento integuntur, præterquam ora gignentibus] Secus *Aristoteles* de *Partibus Animal.* IV. 3. 'Omentum membrana est, aut sevisa aut adiposa, scilicet utro modo pinguescere animal solet, oritur id de medio ventre, tam univentri quam multiventri generi, qua veluti sutura describitur. Inest enim et in ventre, ut in eorde, suturæ vestigium quoddam, unde omentum exorsum reliquam ventris partem cunctaque intestina complectitur in omnibus sanguine præditis, tum terrestribus tum aquaticis animalibus.' *Idem* auctor eodem libro, capite primo, Omentum habere omnia animalia sanguine prædita, scribit. Quare æstimandum, an hic legi debeat, *præterque*, non *præterquam*. *Pintian.*

Lien in sinistra, &c.] *Plantus* in *Curculione*: 'Nunc jam quasi zona liene cinctus ambulo; Geminos in ventre habere videor filios. Nihil metuo, nisi ne medius dirumpar miser.' Apud eundem, in *Mercatore*, *Acanthio* celerrimo cursu properans ait: 'Perii, seditionem facit lien;

occupat præcordia; Perii; animam nequeo vertere; nimis nihili tibicen siem.' *Dalec.*

Adimi simul risum homini] Ob usum aspleni. *Idem.*

In qua mininos, &c.] Apud Rhodig. iv. 18. Horus nec ridere, nec odorari, nec sternutare tradit *τελέως σπληνετικούς. Idem.*

Costæ homini tantum octonæ] Apud Pausaniam lib. 1. Protophani Magnesio, in Olympia eodem die pancratio et lucta victori, costæ, ut in aliis hominibus, discretæ non fuerunt, sed os unum continuum a jugulo ad situm usque postremæ nothæ costæ. Lego vero, *Costæ homini tantum duodenæ.* Nisi forte superiores octonas tantum intelligat, veras et legitimas, non adnumeratis quatuor spuriiis. *Dalec.*

Arteriæ] Aut vasa genitalia marinum, aut venæ et arteriæ ad crura descendentes. *Idem.*

Ad pubem tendentes] *Pubem τὸ ἐφήβαιον*, nunc *κῆπον* veteres dixerunt, tam fæminarum quam marinum; unde proverbium, *γλυκεῖ ὀπώρα ἐκλελειπότος φύλακος*: nunc *πεδίον*, in fæminis præsertim: Aristophanes: *Νῆ Δρ', ὦ Βοιωτία, καλὸν γ' ἔχουσα τὸ πεδίον.* Δ. Καὶ, *νῆ Δία, κομψότατα τὴν βληχῶ παρατετιλμένα.* quo in loco festive 'pulegium' vocat pudendi pilos: nunc *λειμώννα*: Euripides in Cyclope: *Ἰν' ἐστὶ τοῦτ' τοῦρθον ἐξανιστάναι, Μαστοῦ τε δραγμὸς, καὶ παρσκευασμένου Ψαῦσαι χεροῖν λειμῶνος.* Scaliger. nunc *κλειτώριον*, *εὐδιαῖον*, *βρόκτον*, *χειμάρρουν*, ut Latini euginum. *Idem.*

Quæ vulnerata cicatrice, &c.] Hippocrates Aphoris. vi. 18. *Idem.*

Unde dictus uterus] Lucilio Sat. lib. xxi. 'bulga,' quasi folliculus, locus: 'Ita ut quisque nostrum e bulga est matris in lucem editus.' Inde 'vulva.' *Idem.*

Hujus et sumen optimum] Vide supra viii. 51. Delicias, cupedias, et ganeam e suis peti solitas Plantus memorat in Carbonaria: 'Sic ego

pernam, sumen suis spectile, callum, glandia.' *Idem* in Captivis: 'Dii immortales, ut ego callos prætruncabo tergorios! Quanta pestis pernis veniet! quanta labeis larido! Quanta sumini absumendo! quanta callo calamitas,' &c. *Idem* in Menæch. 'de foro obsonarier Glandulam suillam, laridum, peronidem, aut Sinciput, aut polimenta porcinea,' &c. *Idem* in Pseud. 'Pernam, callum, glandium facito ut in aqua jaceant.' Sinciput 'ophthalmia' vocasse videtur Plautus in C. ntivis. Scaliger in Carbonaria legit: 'Esto pernam, sumen sueris, spectile,' &c. ac 'spectile,' ex Festo interpretatur carnem sub umbilico. Eidem scriptori 'Petimen' dicitur ex Nævio, quod est inter duos armos suis, ut pectus. Nævius: 'Petimine porcino qui mernerat.' *Dalec.*

Abdomen vocabant] Abdomen Plautus in Milite dixit pudenda, et testes: 'Vide istic tibi sit acutus, Cario, culter probe. CAR. Quin jamdudum gestio mæcho hoc abdomen adimere, Ut faciam quasi puero in collo pendeant crepundia.' De sumine festive Martialis: 'Esse pntes nondum sumen, sic ubere largo Effluit, et vivo lacte papilla tumet.' *Idem.*

Biscula scissive in digitos pedibus] Et quæ dentata sunt utrinque. Aristot. Hist. iii. 17. *Dalec.*

Quam ob causam] Varro Rei Rusticæ ii. 4. 'In Arcadia scio me esse spectatum suem, quæ præ pinguedine carnis non modo surgere non posset, sed etiam ut in ejus corpore sorex exesa carne nidum fecisset, et peperisset mures.' *Idem.*

Quod defluente evenit, &c.] Transeunte in fracturæ locum. *Idem.*

Cætera tanta duritia, ut ignis elidatur relut e silice] Exemplar Salmanticense, *Cateris in tanta duritia. Legendum arbitror, Caterum inest tanta duritia; vel potius permutatis verbis, Caterum tanta in iis duritia; de*

ossibus enim leonis loquitur. Aristoteles III. 7. 'Constat profecto leo præcipue omnium animalium ossibus solidis; sunt enim adeo dura, ut ex eis concussis ignis velut e silice elidatur.' *Pintian.*

Non pinguescunt] Sed sebum gignunt. *Dalec.*

Cartilaginca aquatilium] Raia, lammia, canicula. *Dalec.*

Cartilago rupta non solidescit] Hippoc. Aphor. VI. 19. *Idem.*

Suffraginem] Articulum quo tibiæ pes annectitur, et quo pedis versura fit. *Idem.*

Nodum quendam solvere] Articulum qui auctum impedit. Fabulosum hoc. An, ut, cum abditur et reponitur quidpiam in sacculo, vel pera, nodo solet id colligi et colligari, cum vero promitur, nodum solvi opus est, hæc etiam Metaphora *nodum solvere* pubescens dicitur, cum in ejus corpore clausi, delitescentes, et velut nodo compressi morbi sese produnt, et palam fiunt? *Idem.*

Præcipue agritudine, sentitur] Censorinus auctor est, septimo quoque anno articulos quosdam naturam ostendere, id est, rerum causas, τὰς προφάσεις, et congruentes, convenientesque occasiones, ac in his novi semper aliquid. Rhod. XIX. 21. Seneca de beneficiis scribit septimum quemque annum ætati signum imprimere, qua ratione septenarios climactericos, tanquam scausiles, vocant, Ptolomæo hanc observationem repudiante. Rhod. XXI. 2. *Idem.*

Nervi orsi a corde, bubuloque etiam circumvoluti, similem naturam et causam habent] Hermolaus bibulo nobis potius, quam bubulo, ut scribamus præcipit; quanquam in secunda editione, prior sententia prope repudiata, in dubium vocat utro modo legi debeat: nequaquam id facturn, si libros de Generatione Animalium accuratius evolvisset; in quorum ultimo volumine, capite septimo, hæc

verba leguntur: 'Sed potissimum tauri nervosi sunt, et eorum cor ita constat. Itaque contentiorem eam obtinent partem, qua spiritum movent quasi fiduculam intentam. Talem cordis bubuli esse naturam significatur, vel eo osse quod in nonnullis gignitur; ossa enim naturam nervorum requirunt.' *Pintian.*

In omnibus, &c.] Animalium corporibus. *Dalec.*

Aliubi inventu, &c.] In coxa. In cubito. In manns tendinibus. *Idem.*

In cacumine, &c.] Τοῖς ἄκροις, extremis partibus corporis, musculis et carne non tectis. Varro περὶ ἐξαγωγῆς apud Nonium venas et arterias, τὰ ἀγγεῖα, sic indicat: 'Quamnam te esse dicam? feram? qui manu fervidos corporis fontes operis, et lacus sanguinis, teque vita levas ferro ens.' *Scalig.*

In modulos certos legesque metricas per ætates stabilis aut citatus, aut tardus, descriptus ab Herophilo medicinæ vate miranda arte nimiam propter subtilitatem desertus] Exemplar Salmant. *In modulos certos, legesque metricas per ætates stabilis, aut citatius aut tardius descriptus ab Herophilo medicinæ vate, miranda arte, nimiam propter subtilitatem desertas.* Scribendum opinor: *In modulos certos, legesque metricas per ætates stabilis, aut citatioris aut tardioris, descriptus ab Herophilo medicinæ vate miranda arte, nimiam propter subtilitatem desertas.* Posset etiam legi *deserta, non desertus, vel idesertus, ut referat artem, vel Plinii auctoritate, XXIX. 1.* 'Deserta,' inquit, 'et hæc secta est, quoniam necesse erat in ea literas scire.' *Pintian.*

Gubernacula vitæ temperat] Robur naturæ monstrat, aut imbecillitatem. *Dalec.*

Et sanguine] Falsum hoc, sumptum ex Erasistrati disciplina. *Idem.*

Aves nec venas, nec arterias habent] Contra Aristoteles III. 4. omne animal sanguinis compos venas habere

tradit. *Pintian.*

Venarum in umbilico nodus ac coitus] Scribe eum majore litera, et aliter, *In umbilico venarum nodosus coitus*, ex utroque exemplari. *Idem.*

CAP. XXXVIII. *De sanguine et quorum celerrime sicceatur, quorum non coëat, quorum gravissimus vel tenuissimus, quorum nullus.*

Inferiore parte pinguior] Sanguis emissus, vaseque exceptus, superne semper dilutior est; inferne vero nigrior, spissior, magis concretus. *Dalec.*

Timidiora quibus minimus; at quibus nullus, hebetia] Postremum verbum redundat, ex ambobus exemplaribus. Reliqua sic lego: *timidiora quibus minimus, aut quibus nullus.* *Pintian.*

At quibus nullus, hebetia] An in formicis id constet et apibus, videndum. *Dalec.*

Ideo pestifer potu maxime] Vide VIII. 9. et quæ ad eum locum adnotata sunt, et Scalig. in Catul. de Cimbri declamatore. *Idem.*

Aprorum, et cervorum, caprarumque aut bubalorum omnium non spissatur] Eadem hic, quæ superius notata fuit, menda. Scribendum enim *caprearum*, non *caprarum*. Aristoteles III. 6. ‘*Genus id ergo fibrarum, quanquam majori ex parte, in sanguine omnium animalium inest; tamen cervi, damæ, bubali, et aliorum quorundam sanguini deest; quocirca eorum sanguis non, perinde ut cæterorum solet, concrecit.*’ Ubi autem Plinius *capream* vertit, ibi apud Aristotelem Theodorus *damam* transfert. *Pintian.*

Quæ animalium] Ursos, glires, serpentes, mures Alpinos. *Dalec.*

Quæ mutari diximus] Polypum, chamaeleontem. *Idem.*

CAP. XXXIX. *An in sanguine principatus, et de tergo et pilis, et munnis.*

Seu vero non crocodilis, &c.] Coargnit enim hoc exemplo quorundam opinio-

nem, qui subtilitatem animi constare ante operimentisque corporum putabant. *Gelen.*

Elephantorum quoque tergora] Leg. *Elephantorum quoque e tergo Mauri impenetrabiles cetras habent.* Mauri, apud quos elephanti plurimi, ex eorum tergo cetras faciebant, quæ erant impenetrabiles: *cetra* Mauro-
rum clypeus. *Salmas.* 307. b.

Quæ animal pariunt, &c.] An de delphinis et caniculis id verum sit, considerandum. *Dalec.*

Pubescit homo solus] In mento. Alioqui plerisque animalibus circa pudendum veluti pubes nascitur. Vide Rhodig. XIX. 21. *Idem.*

Congeniti autem non desinunt] Pili congeniti auctore Aristotele III. 11. sunt pili capitis, superciliorum, et palpebrarum. Hos non desinere, procul a vero est. Sequitur enim haud multo post, ‘*Libidinosis congeniti maturius defluunt;*’ quod et ipsum, ut reliqua prope omnia, ab Aristotele mutatus est. Est igitur *desunt*, non *desinunt*, legendum; ut sit sensus, in ortu congenitos nunquam deesse; at post genitos deesse; nam his, qui ante pubertatem castrati sunt, non exeunt, et post pubertatem excisis soli decidunt, præterquam pubis. Et fieri potest ut homo, tum mas tum etiam fœmina, pilis post genitis careat, jam inde ab ortu naturæ vitio contracto. Hæc Aristoteles ante dicto loco. *Pintian.* Quidam legunt, *non decidunt.* *Dalec.*

Sicut nec fœminis magno opere] Locus est dimidiatus, mutilusque; nam, ut puto, Plinius scriptum reliquit: *Spadonibus, pueris non cadunt pili, sicuti neque fœminis magno opere.* Et ex eodem Aristotele eodem loco, ‘*Calvitii,*’ inquit, ‘*mulieribus esse immunes, pueros et spadones, apertum est.*’ *Pintian.*

Post geniti viris sponte, &c.] Ut pubes et barba. *Dalec.*

Agnati] Barba, pubes. *Idem.*

Quadrupedibus senectute crassescunt, lanæque rarescunt] Neque hic locus vitio caret; legendumque: *Quadrupedibus senectute crescent lanæ, quamquam rarescunt.* Aristoteles III. 11. 'Quadrupedum etiam pili lanæve senectute prolixius augentur, quamquam rarescant fiantque pauciores.' *Pintian.*

De strigibus] Vide Serenum cap. de infantibus dentientibus, aut Strige vexatis. Maleficas fœminas et quasi lemures etiam hodie Itali vocant *strighe*. Vide in Lex. Constant. vocem *κερχυαλέος*. *Dulec.*

Esse in maledictis jam antiquis, &c.] Plaut. in Pseud. 'Et homines sibi cœpas coquunt: cum cendunt, Non convivis condiunt, sed strigibus: Vinis convivæ intestina quæ exedunt.' Ovid. Fast. VI. *Idem.*

CAP. XL. *Notabilia animalia quæ mammis.*

Ac resilit] In alvum redit, contacta, flaccida, rugosa. *Idem.*

CAP. XLI. *De lacte et unde caseus non fiat.*

Profusum lac, inutile] Varro in Andabatis: 'Candidum lacte papilla cum fluit, signum putant partus, quod hic sequatur mulierem e partu liquor.' Apud Nonium. *Idem* de liberis educandis: 'Eam nutricem oportet esse adolescentem. Anuis enim ut sanguis deterior, sic lac.' Lac enim, ut quidam dicunt Physici, sanguinis spuma est. *Idem.*

Totis mammis] Arist. Hist. VII. 11. *Idem.*

Colostræ fiunt] Vulgo, *Betton.* *Idem.*

Caseus non fit ex utrimque dentatis] Fit ex asinarum et equarum lacte, quæ utrinque dentatæ sunt. *Dulec.*

Crassissimum asinæ] Falsum id medicorum omnium judiciis, qui tenuissimum post humanum esse putant. *Idem.*

Poppæa certe Domitii, &c.] Juvenal. Sat. VI. 'atque illo lacte fovetur, Propter quod secum comites educit

asellas Exsul Hyperboreum si dimittetur ad axem.' Vide infra XXVIII. 12. *Idem.*

In acorem jucundum] Mechlam, oxygala. *Idem.*

CAP. XLII. *De diversitate caseorum.*

Gabalique pagis] *Ballici pagi*, (quare ita legendum putem, mox dicam,) vulgo *les Baux*, villæ aut potius casæ, in saltuosius nemoribus sitæ, quæ itur ex Avenione Tarraconem. Lesura, etiamnum hodie, *Leso*, pagus aliquot domunculis constans. Ibi caprarum et ovium multi greges aluntur, e quorum lacte fiunt casei molinsculi, præpingues, præcipuæ commendationis apud Avenionenses et circumvicinos. Hodie *fromages des Baux*. Lego *Ballici*, depravatumque puto ab iis, qui cum nescirent hujus rei historiam, et alibi in hoc scriptore legissent *Gabales*, ex illis Gabalicos pagos sibi finxerunt. In Gaballis, vel ut legitur IV. 19. *Gabalibus*, vulgo *Genauden*, est etiam mons *Lesora*, vulgo *Losere*, unde Tarnis fluvius oritur memoratus a Plinio loco citato. Ejus meminit Sidonius Apollinaris in Propemptico ad libellum: 'Hinc te Lesora, Caucasum Scytharum Vincens, aspiciet, citroque Tarnis.' *Rouldes.*

Doclearem mittunt] *Drina di Sclavonia.* *Idem.*

Vatusicum] Hodie is vocatur *fromage de Passy*: quasi Passiacus pro Vatusico: et fortassis vox, qua Plinius utitur, corrupta est. Aliis *fromages de saint Bon en Tarentaise.* *Id.*

Cebanum hic e Liguria mittit] *Cebanum*, *du marquisat de Cere*. Ejus regionis incolæ hos caseos vocant, *robles*, et bonitate cum Placentinis ac Marsolinis conferunt. *Idem.*

Eam augente gratium fumo] Romæ et in plerisque Italiæ locis caseus et siccabatur et colorabatur fumo. Columel. VII. 8. Est etiam non ingrati saporis muria perdnratus, atque ita maligni liqui vel culmi fumo colora-

tus. Apud Ulpianum Aristot. censet, ex taberna casearia in ædificium alienum, quod superius est, fumum jure non immitti, nisi fuerit nominatum constituta servitus: alioqui vicino negatoriam actionem competere. Duaren. Anniv. 1. 24. Martial. in Xenii: 'Non quemcunque locum, nec fumum caseus omnem, Sed Velabrensem qui bibit, ille sapit.' Brisson. IV. 15. *Idem*.

CAP. XLIII. *Differentia membrorum hominis a cæteris animalibus.*

Uni juguli] *Jugula*, τὰς κλεῖδας, etiam simiis, talpis, sciuris, muribus Alpinis auctor nesciit. *Dalec*.

Digitis quibusdam in manibus seni] *Pollex* (in pedibus, *halluculus*) μέγας, ἀντίχειρ: *index*, salutaris, δεικτικός, λιχανός: *medius*, infamis, terpus, μέσος, ἱατρός, κατάπνυγος: *annularis*, παράμεσος, δακτυλιώτης: *minimus*, auricularis, μικρός, ὠτίτης. Medium unguem ostendere, probose ac contumeliose despiceret. *Juvenalis*: 'cum fortunæ ipse minaci Mandaret laqueum, mediumque ostenderet unguem.' *Martial*. 'Rideto multum, qui te, Sextile, cynædum Dixerit, et digitum porrigito medium.' *Alex*. ab *Alexand*. lib. IV. cap. ult. *Idem*.

Quibus ex rapina victus quadrupedum, quinque digiti in prioribus pedibus, reliquis quaterni. Leones, lupi, canes, et pauca in posterioribus quoque quinos unguēs habent, uno juxta cruris articulum dependente. Reliquæ quæ sunt minoræ, digitos quinos] Verbum *leones* scribi non debet cum majore litera, ut præbeat initium sequentibus, sed cum minore, ut adjungatur præcedentibus. Legendumque: *Reliquis quaterni, ut leonibus, lupis, canibus*: ex *Aristotele* evidenter de Partibus Animalium IV. 9. 'Ut nonnullorum quorum pedes in digitos finduntur. Ob id pedes priores quinque distinctos digitis habent, posteriores quaternis, ut leones et canes, atque etiam lupi et pantheræ; quintus enim eorum

quinto magnoque manus respondet. Sed quæ parva interdigitata sunt posteriores etiam quinque digitos obtinent, quoniam serpere solent, scilicet ut unguibus numerosioribus apprehendendo facilius obrepant ad sublimiora.' Item, non unguēs præfert utrumque exemplar, sed *lynxes*, et, ut reor, non male; de digitis enim hic agitur tantum. De unguibus infra cap. 45. Præterea addenda conjunctio et, scribendumque, *minora et digitos quinos*. *Pintian*.

CAP. XLIV. *De simiarum similitudine.*

Perfectum hominis imitationem, &c.] Auctore Galeno, ridiculam, exhilarandis oblectandisque pueris natam, summa tamen æquitate naturæ in ejus fabricando corpore, quod animam non minus ridiculam eo vestierit. Thersitis deformem turpemque faciem *Lycophron* cum exprimere conatur, πηχόμορφον appellat. *Rhod*. III. 10. vide VIII. 54. *Plant*. in *Mos*. tell. 'Vide ut fastidit simia!' id est, monstrum hominis. *Idem* in *Milite Glorioso*: 'Pithecius hæc est præ illa, et sphinturnicium.' *Dalec*.

Sunt enim ut manus prælongi] *Lego prælongæ*, tum ex utroque apographo, tum etiam *Aristotele* II. 8. 'Pedes,' inquit, 'sui generis habent; sunt enim velut manus majusculæ, et digitis ut manus constant, medio longiore; vestigium etiam manus simile est.' Ex quibus *Aristotelis* verbis planum fit, locum etiam sequentem mendosum esse. *Pintian*.

Sed vestigium palmæ simile faciunt] *Scribendum* enim, *et vestigium palmæ simile faciunt*. *Idem*.

Ac præter genitale tantum, et hoc in maribus] Legendum ex *Salmanticensi* exemplari; et præter genitale, et hoc in manibus tantum; nam qui dicit, præter (modo de eadem re intelligat) non satis habet addere tantum: an non satis est dicere, omnia animantia esse munda præter hominem, nisi addas etiam tantum? *Idem*.

CAP. XLV. *De unguibus.*

Defuncto crescent] Rationem vide apud Rhodig. III. 24. petitam ex Aristot. Problem. Dalec.

In posterioribus articuli breves] Scrib. *In posterioribus marculi breves.* Aristotel. II. 1. 'Excepto elephanto, qui digitos numero quinque indivisos leviterque discretos, crura priora multo posterioribus longiora, et malloleos posterioribus imis cruribus possidet.' Pintian.

In diversum posterioribus articuli pedibus quam prioribus] Sententia imperfecta, præterque ante reddita, ut supervacuum fuerit eam repetere. Quapropter tollenda hæc verba e medio tanquam otiosa puto. Id si fiat, priora cum sequentibus mire quadraverint. *Idem.* Lego, *tam poster. &c.*

Ova parientibus quadrupedum crocodilo, lucertis, priora genua post curvantur, posteriora in priorem partem] Verba corruptissima, a mente Aristotelis, et a veritate ipsa abhorrentia. Primo Aristotelis verba prætexam, deinde ad eorum exemplar, quomodo restitui Pliniana queant, ostendam. Aristoteles ergo II. 1. sic inquit: 'At oviparis quadrupedibus, crocodilo, lacertæ, et reliquis generis ejusdem, crura tum priora, tum posteriora retro flectuntur, paululum in latus vergentia; nec secus in cæteris multipedibus agitur, nisi quod medii pedes subinde ambigui amplius in latus flectuntur.' Hæc Aristoteles, quem secutum Plinium existimo in hæc verba, aut his similia, scripsisse: *Ova parientibus quadrupedum, ut crocodilo, lucertis priora genua posterioraque post curvantur:* reliqua, ut superflua, demenda. Pintian.

Sic et multipedibus præterquam novissima salientibus] Si relata paulo ante Aristotelis verba diligentius inspiciantur, patebit, *subeuntibus* hic, aut si mavis, *subsequentibus*, non sa-

lientibus, esse legendum; ut sit sensus, crocodilo et lacertis esse crura obliqua, et item in multipedibus, præterquam in cruribus subeuntibus postrema, hoc est, interjacentibus prima et novissima, quæ auctore Aristotele ambigua sunt. *Idem.* Sic et *multipedibus, &c.*] Pintianus ex Aristot. Hist. II. 1. legit, *præterquam novissima subeuntibus*, aut *subsequentibus*, sub. pedibus, qui ambigui sunt. Ego nil muto, sensumque perspicuum ac verum esse puto, *salientibus multipedibus*, ut araneo, locustæ, novissima sive postrema crura esse minus obliqua, sed recta potius, quoniam eorum nixu saliendo antrosum in rectum se vibrant. Dal.

Hominis genibus, &c.] Priamus apud Homerum, Achillem oraturus ut filii corpus redimere liceret: Γούνων ἀψάμενοι λιτανεύσομεν, αἶκ' ἐλεήσῃ. Apud eundem Iliad. E. λαβὼν ἐλίσσεται γούνων. Apud Tryphiodorum Sinon perjurus Priano advolutus ἱκεσίαις παλαμῆσιν ἤψατο γούνων. Apud Euripidem Orestes supplex Menelaum sic alloquitur: Τῶν σῶν γουνάτων πρωτόλεια θιγγάνα. Inde apud Synesium: Πρηνὴς καὶ γουνυπετὴς ἱκέτης γενόμενος. Virgilius: 'Et genua amplectens effatur talia supplex.' Claudianus de raptu Proserpinæ: 'genibusque suas cum supplice fletu Admovere manns.' *Id.*

Sicut dextra osculis, &c.] Varro, Callimachum secutus, rationem affert, quod omnium rerum auctoritas dextræ viribus constet: ideoque majores, cum se mutuo salutarent, hac parte corporis se potissimum veneratos fuisse. Plethon Rerum Græc. lib. II. ejus consuetudinis meminit. Diodorus Persis id fidei pignus sanctissimum esse tradit. Aristophanes in Nubibus: Κύσον με, καὶ τὴν χεῖρα ὀδὸς τὴν δεξιάν. Nam, inquit interpres, ἔθος ἦν ἐπὶ πίστει καὶ συνθήκαις βεβαίαις τὰς δεξιὰς διδόναι ἀλλήλοις. Rhod. IV. 3. Eodem loco ὁπισθέναρ, *extima et aversa manus pars*, quam Catoni de

provincia discedenti, raro et inusitato quodam honore, milites esculatos fuisse tradit Plutarchus. *Idem.*

Mentum attingere mos erat] Ulyssi, ut inexorabili et duro objicit Hecuba, quod vultum avertisset, ὥς μὴ προσθλῆναι γενειάδας. Apud Homerum supplices contingunt mentum eorum quos rogant, ut vel annuant, vel apud alios pro se intercedant; dextram, ut quod precantur faciendum suscipiant; genna, ut in eo, quod facere aggressi fuerint, pergant. Hadr. Jun. II. 11. Supplicandi omnia genera priscis usurpata, sed et quas cui Deo humani corporis partes sacras esse vetustas putaverit recenset Alex. ab Alexand. II. 19. *Dalec.*

Est in aure ima memoriæ locus] Hinc 'vellere aurem,' admonere dicimus. Virgilius: 'mihi Cynthius aurem Vellit et admonuit.' Ejus quoque tamen partis contractatio benevolentiam, qua parentes nos prosequimur, auditus sensu animis nostris inseri monet, sicut Clemens Alexandrinus 5. Stromat. exposuit. Quamobrem olim mos fuit, ut pueri patres oscularentur arreptis utrinque auribus, quod osculi genus Pollux lib. x. χύτραν vocat. 'Et fetus matrona dabit, natusque parenti Oscula comprehens auribus eripiet.' Theocrit. Οὐκ ἔραμ' Ἀλκίππας, ὅτι με πρὶν οὐκ ἐφίλασε, τῶν ὧτων καθελοῖσ', ὅκα οἱ τὰν φάσσαν ἔδωκα. Canterius I. 19. Plaut. in Asinaria: 'Prehende auriculis, compara labella cum labellis.' *Id.*

Attestamur] Lego cum veteribus, *antestamur.* 'Antestari,' testem vocare prehensa tritaque auricula, cum adversarius, qui vadanti non paruit, in jus trahitur. Horat. I. Sat. 9. 75. 'ei, quo tu, turpissime? magna Exclamat voce, et, Licet antestari? ego vero Oppono auriculam: rapit in jus.' Vide Lipsium Epist. IV. 27. *Idem.*

Varices] Varices 'flegmina' veteres appellarunt, quod flexuosæ et

tortuosæ venæ sint ac in multos sinus divaricatæ. Plautus in Epidico, 'Alium tibi comitem melius quærere, ita, dum te sequor, Lassitudine me invaserunt miserum in genna flegmina.' Tanæ Fcsto. Lucilius: 'Inguen ne existat, papulæ, tamane an boa noxit.' Varicosos Lucilius, ut ex ejus verbis post paulo adscriptis manifestum est, 'vatraces' appellavit. *Idem.*

Mulierî raro] Frequentiores hoc seculo feminis quam viris. *Idem.*

C. Marium, qui septies consul fuit, stantem sibi extrahi passum unum hominem, Oppius auctor est] Non uni tantum homini, C. Mario stanti, varices extractæ sunt, sed aliis post eum auctore Cicerone secunda Tusculana: 'Caius,' inquit, 'Marius rusticanus vir, sed plane vir, cum secaretur, ut supra dixi, principio vultu se alligari. Neque quisquam ante Marium solutus dicitur esse sectus. Cur ergo postea alii? Valuit auctoritas.' Patet ex his Ciceronis verbis legendum apud Plinium aut *primum omnium*, aut *primum hominem*; nam *unum hominem* non procedit. *Pintian.*

Omnia animalia a dextris partibus incedunt, sinistris incubant] Ex his verbis priora Aristotelica sunt ex II. 1. 'Initium,' inquit, 'incedendi omnibus a dextris partibus.' Repetit idem de Incessu Animalium. Posteriora suspecta habeo, hærensque nihil audeo statuere. Certe illud quotidie cernimus, differenter modo dextris, modo sinistris partibus incubare animalia. *Idem.*

Plauti] Plauti quasi πλατεῖς. Scauri, quasi γαῦροι, quibus tali sive malleoli eminent. *Dalec.*

Vari] Varis valgi, qui et vaciæ, contrarii sunt; vari enim distortis sunt cruribus extrorsum, valgi vero, seu vaciæ, introrsum. Valgos 'compernes' Lucilius vocat Sat. lib. XVII.

‘Compernem aut varam fuisse Amphitryonis ἀκοίτην.’ Nonius. Legendum vero hic puto *vaciae*, quoniam eos vacaces Lucilius vocat Sat. lib. xxvii. ‘Ut si progeniem antiquam qua est Maximus Quintus Vacax,’ qua varicosus, et vatrax. Vacaces, vatiae, vatii sunt quos valgos dicimus. *Idem.*

Idem digitos habentibus non sunt] Ex Aristot. hoc Plinius. Astragalum tamen seu talum in homine esse indicat anatome, atque id in Epistolis Seneca, et Herodotus affirmat. *Idem.*

Est enim bisulcus, &c.] Legend. *Est enim bisulcum* (sc. Camelus bisulcum est animal) *discrimine exiguo, pes inus vestigio carnosus ut urso: qua de causa, &c.* Salmas. pag. 986. b.

CAP. XLVI. De ungulis.

Solidas habent ungulas] Solidipedes sunt. Aristot. περὶ θάυμασ. ἀκουσμ. Καὶ ἐν Μακεδονίᾳ δὲ τῇ ἐν τῶν Ἡμαθιωτῶν χώρα τοὺς σὺς εἶναι μώνυχας. Daled.

Unicorne asinus tantum Indicus, &c.] Unico ac singulari cornu animalia septem armata legimus: rhinoceron-tem, orygem, monoceron-tem Æliano vii. 3. et auctori i. 21. bovem [Indicum cap. et lib. cit. equum Indicum, e cuius cornu poculum factum veneni noxam frangit, Æliano iv. 12. asinum Indicum, in cuius cornu eadem vis comperta est, et contra multos alios morbos efficax, Æliano v. 22. asinos id genus, quotannis Indiae rex publico spectaculo committit, Æliano iv. 42. bisontem Æliano iv. 44. Ludov. Berthome, iv. 2. Navigat, suarum, in insula Zeilam vaccas asserit se vidisse nno tantum cornu praeditas. Daled.

CAP. XLVII. De pedibus avium et unguibus.

Avium aliae digitatae] Aristot. Hist. ii. 12. *Idem.*

Hic dcest quibusdam] Quin et Psittaci, Meropes, Pici, nocturnarumque multae. Lego itaque ex Arist. Hist.

Delph. et Var. Clas.

ii. 12. *Iynx cum aliis paucis utrinque. Idem.*

Iynx sola utrinque, &c.] Iyngis simplex et teres lingua est, serpentis vero bisulca, de Part. Animal. ii. 17. et Hist. lib. ii. cap. ult. quamvis trisulcam serpentibus esse Plinius tradat, xi. 37. Confertur igitur iyngis lingua non cum lingua serpentum, sed cum ejus vibratu, quo serpens exertam profert. *Idem.*

Collum circumagit in aversum] Vetus lectio, *collum circumagit in adversum se*. Forte legendum, *collum circumagit in aversa se*; hoc est, collum in aversum torquet, non averso corpore. Aristoteles xi. 12. ‘Collum retro intorquet, quiescente reliquo corpore.’ Pintian.

Nulli uncos habentium ungues, longi pedes. Porrectis ad caudam cruribus volant] Lego: *Nulli uncos habentium ungues: Longipedes adporrectis ad caudam cruribus volant*; hoc sensu, *Nulli unguum datos a natura radios. Longipedes porrectis, &c.* Aristoteles xi. 12. ‘Sicut nonnulla ex avibus genera, quibus natura calcar etiam dederit. Sed nulli datum hoc est, cui ungues adneci sunt.’ Et paulo ante eodem loco Aristoteles: ‘Cauda etiam tali, qualis data quadrupedibus est, volucres carent; sed pennis conditam gerunt. Brevem, quae longipedes ac planipedes sunt, majorem autem, quae contrario constant: quae vel contractis ad ventrem pedibus volant, cum illae caudae pusillae gerulae porrectis in caudam cruribus ferantur.’ Pintian.

Qui negant volucrem ullam sine pedibus esse, confirmant et apodas habere, et oten, et drepanin] Hermolaus pro *oten*, ut antea legebatur, *nycterin* emendavit, quod in vetustis codicibus non *oten*, sed *nectorem*, habeatur. Cujus sententiam minime approbo. Cur enim Hermolaum rogo ad significandum vespertilionem Græca voce usus esset Plinius, cum Latina et recep-

Plinius.

15 G

tissima præsto et ad manus esset? præsertim ab ipso Plinio, ut alios si-
leam, semper alias usurpata. Nun-
quam enim ejus avis mentio incidit,
ut non semper vespertilionem appel-
larit, hand alio nomine. Sic x. 51.
et 61. et xi. 37. et 39. et xxix. 30.
semper vespertilionem, nunquam ny-
cterin, appellat. Ego pro *nectorem*, non
nycterin, ut Hermolaus, sed, quamvis
dura castigatio videri possit, *hirundi-*
nem scriberem, ex eodem cujus testi-
monio Hermolaus utitur Aristot. li-
bro eodem, cap. 1. ubi tria avium ge-
nera, quæ hic recensentur a Plinio,
conjunctim memorat his verbis: 'Sic
nonnullæ aves depedes sunt, quæ ob
eam rem apedes a parvitate pedum
nuncupantur; quod genus aviculæ
pennis plurimum valet, sicut cætera
quoque prope similia, ut pennis præ-
valere, sic pedibus degenerare viden-
tur, ut hirundo et falcula sive riparia;
hæc enim omnia et moribus, et volatu,
et specie proxima inter se conspi-
ciuntur. Apparet apes omnibus anni
temporibus: riparia æstate tantum
cum imber incessit; tunc enim et ap-
paret et capitur: denique rara hæc
avicula est.' Hæc Aristoteles, apud
quem *apedes* Theodorus vertit, ego
cum Plinio et cæteris qui Latine lo-
cuti sunt *apodes* dixissem, dictione
quidem Græca, sed jam pridem a
Latinis recepta; quod item in *drepani*
fecissem et plurimis aliis, quæ cum
Plinius tantus vir Græcis enunciet
vocalibus, Theodorus, ut ei visum est,
hoc aut illo modo vertit, unde apud
alios magnam, apud me nullam lau-
dem consecutus est. *Idem*.

CAP. XLVIII. *De pedibus insectorum.*

[*Quia longitudo superficiem corporum
solum, &c.*] Locus est depravatissimus,
et quantum conjectura assequi pos-
sum, sic aut restituendus, aut tan-
quam concepta vestis pro tempore,
quoad peritior artifex adhibeatur,
resarciendus: *Quæ [ætus] longam
reddit cerricem, crura solum ampli-
at.*

Pint. Hæc conjectura non admo-
dum firma. Leg. *queunt, quia crurum
superficies solu, non longitudo ampli-
at.*
Dalec.

CAP. XLIX. *De pumilionibus et
genitalibus.*

[*Gentium quoque*] Ut Judæorum, Æ-
gyptiorum. *Dalec.*

[*Citra perniciem amputantibus*] Testa
Samia, infra xxxix. 12. sub finem.
'Præcisos' ob id vocat Lampridius
in Heliogabalo: 'Jactavit autem ca-
put inter præcisos fanaticos, et geni-
talia sibi devinxit.' Solebant porro
illi fanatici et lymphati, velut divino
spiritu afflati, et æstu quodam men-
tis perciti, vagari, caput jactare, con-
torquere, huc illuc flectere furibundo-
rum specie, virilitatem amputare, va-
ticipari; quæ, ut Plutarchus ait,
*μανία ἦν τῶν ὀρινομένων σὺν βρῆσάχει
κλόνῳ*. Lucanus: 'crinemque rotan-
tes Sanguinei populis cecinerunt tris-
tia Galli.' Brissonius II. 13. *Idem*.

[*Contra mulierum paucis, &c.*] Ταῖς
τριβάσι, quæ tentiginem in summa
vulva marium pudendo similem ha-
bent. *Dalec.*

[*Homini tantum injuria*] Testes olim
etiam 'vasa' nuncuparunt. Plant. in
Pæn. 'Facio quod manifesto depre-
hensi mæchi hand ferme solent. Mi.
Quid id est? SYN. Refero vasa salva.'
τέστωρ prisca vox Græca, μάρτυρ:
μάρτυρας θέσθαι, testes advocare: δίδου-
μοι ob id testes vocantur, quod τῆς
ἀββρότης μάρτυρες εἰσὶ: in suis po-
limenta, quoniam educta suis follicu-
lis, polis, id est pilis alutaceis similia
sunt. Laberius: 'Quænam mens?
quænam deliritas vos suppolitores fa-
cit, cum cano eugio puellitarius?'
Suppolitores, subagitatores: puelli-
tari, lascivire: cum eugio, pudendo
muliebri. Vide quod adnotatum est
supra cap. 37. et infra xxviii. 4.
Festus 'polimenta' dicta vult, quod
castratura exempta vestium modo
poliuntur. Arnobius lib. vii. vere-
cundius 'proles' dici tradit. Vide

Seal. in Festum, voce 'Polimenta.'
Idem.

CAP. L. *De caudis.*

CAP. LI. *De vocibus.*

Alia cum tractu stridorem, ut cicadas, recepto cum ut duobus sub pectore cuvis, spiritu mobili occurrente membrana intus attritu ejus sonare viscera sat notum est. Cætera simul cum volutu et incipere audiri et desinere] Alius verborum conceptus in apogr. Toletano: *Alia cum tractu stridorem, ut cicadas. Recepto enim ut duobus sub pectore caris spiritu, mobili occurrente membrana, intus attritu ejus sonare. Muscas, apes, et cætera similia, cum volatu incipere audiri, et desinere. Sonum enim attritu, &c. Porro scribendum reor, non cum tractu, sed attritu, ut ex sequentibus patet: et duobus sub pectore, &c. non ut duobus, nisi malis commutatione particularum scribere, et enim, &c. Pintian.*

Mutæ in Macedonia traduntur, muti et apri] Mutas esse apud Cyrenen Africæ ranas Aristoteles auctor est VIII. 28. et in lib. de Admiranda Auditione. In Macedonia vero ranas mutas esse, mutosque apros, apud Aristotelem, nisi memoria fallor, ne-tiquam reperietur. Nec verebor hic aperire, pro consuetudine mea, ingenue quid sentiam. Puto aut hiantem esse locum, nonnullis verbis omissis: aut si hoc non est, Plinium errasse, perperam acceptis Aristotelicis verbis. Ea sunt in libro de Admiranda Auditione ad hunc modum: 'Apud Cyrenen aiunt ranas mutas omnino esse. Et in Macedonia quoque in Hæmatiotarum regione sues esse solidorum unguium.' Hoc ipsum et I. II. c. I. scribit idem Aristoteles. Et ante Plinius meminit hoc libro, cap. 16. *Idem.* Vide supra VIII. 58.

In homine etiam castratus] Non homo duntaxat castratus, sed omnia castrata animalia exiliorem emittunt vocem. Quapropter videtur mihi legendum hic esse non *in homine*, sed

in omnibus. Aristoteles v. 14. 'Verum non in omnium animalium genere ita agitur. Sunt enim in quibus e contrario fit, ut in bubus; nam boum fœminæ graviorem quam mas agit vocem, et vitulis gravior quam adultis perfectisque: quam ob rem his castratis vox e contrario mutatur. Trans-eunt castrata in fœminam.' Et apertius volumine de Gener. Animal. lib. v. cap. penultimo: 'Execta omnia in fœminam mutantur: et quoniam utres nervosæ in suo originali principali laxantur, similem fœminis mittunt vocem.' *Idem.*

Semestris locutus est Cræsi filius] Herodot. lib. I. in capta urbe Sardis fuisse cum patre scribit, et patri timentem, cum eum stricto gladio occisurus Persa invaderet, exclamasse, ne Cræsum interimeret: quæ si vera sunt, jam adultus fuit, non in cunis. *Dalec.*

Vox roboratur, &c.] Quo tempore adolescentes, ut inquit Aristot. ἀφρο-δισιᾶειν ἄρχονται, hirkuitallire, et ad Venerem concitari. Est autem τραγίζειν illud tum vocem graviorem emittere, tum alis fætere. Nam quod ait Theophr. περὶ ὁσμῶν τράγοι, ἐλαφοί, λαγοί, καὶ τὰλλα περὶ τὰς ὀχέας μάλιστα ἔχει. In vetere glossario: Hirkuitallus, τραγῶν παῖς, ἀρχήν, vel ἀκμήν, ἡβώσας. Vide Festum. *Idem.*

Orchestra] Theatri parte, quinque gradibus non altiore, ut omnia com-mode spectarentur, in qua scenici artifices saltabant et agebant, Senatoresque et civium honoratissimi considebant. *Idem.*

CAP. LII. *De agnascentibus membris, et dicta Aristotelis de vita hominis.*

Frons ubi est magna] Signa hæc longa oratione colligit Alex. ab Alexand. II. 19. *Idem.*

CAP. LIII. *De anima et habitu animalium, et quæ gustata interimant, et de victu hominis, et quibus de causis non coquatur.*

Animæ leonis virus grave] Ob id Plauto in Menæch. maritus ædes suas, in quibus uxor habitabat, 'leoninum cavum' appellat: 'Etiam nunc couc-de andacter ab leonino cavo.' Ac rursum: 'Ut ego hunc proteram leonem Getulum, olentem, edentulum.' *Idem.*

Contacta halitu ejus attingit nulla fera, citiusque putrescunt afflata reliquis, hominis tantum natura infici voluit pluribus modis] Legendum diversa distinctione: *Citiusque putrescunt.* *Afflata reliquis homini tantum infici natura pluribus modis voluit*; hoc sensu, cætera animalia tantum inficere animam, hoc est ærem, hominem autem volente sic natura pluribus modis, ciborum dentiumque vitiis, sed præcipue senio. *Pintian.*

Et ciborum ac dentium vitiis] Est etiam sua jejunis graveolentia, quæ sumpto cibo emendatur. Græci *νηστέας ἔχειν* vocant. Ejus meminit Aristot. in Problemat. Significat et eam Cæcilius Comicus apud Nonium, inducto marito, qui uxoris parum acceptæ odiosam comitatem et blanditias dedignaretur: 'Quis mihi,' inquit, 'ubi Domum adveni, assedi, extemplo suavinem Dat jejuna anima.' Plant. in Mercat. 'Jejunitatis plenus animam fœtidat.' Victorius cap. 2. Vinosus postero die fœdos halitus esse auctor scribit lib. xv. cap. ult. vide quod notatum est ad eum locum. *Dalec.*

Vultures unguento qui fugantur, alios appetunt odores, scarabæi rosam] Ordinem horum verborum vitiatum esse, Theophrastus nos admonet, de Causis Plant. vi. 4. odores tractans his verbis: 'Enimvero aliis alii adversi, nec quicquam commodi sentiuntur: non ita solum ut non indigeant, neque quærant, sed etiam ab his perimantur, quæ nobis suavissime olent, ceu vultures ab unguentis, et scarabæi rosas: nec non et apes vehementer eos oppugnare videntur, qui uncti

sunt.' Hæc Theophrastus, ex cujus auctoritate sic Plinii verba lego et dispono: *Vultures unguento quidem necantur, scarabæi rosa.* *Pintian.*

Sagittas tingunt viperina sanie] Quomodo id venenum pararetur ac misceretur, docet Rhodig. xxiii. 10. Arabas quoque veneno sagittas illinire Pollux scribit, in India milites Alexandri, sagittis veneno imbutis saucii, protinus moriebantur: at Alexandro monstrata per quietem herba, quæ præsentissimo remedio esset. In Harmatis Bragmanum civitate sagittæ veneno tingebantur. Limæo Gallos sagittas inficere auctor scribit xxvii. 7. Straboni Transalpini Galli perniciosissimo lacte arboris ficni similis sagittas tingunt, inde fortassis dictum 'toxicum' veneni genus. Vide quod adnotatum est lib. xvii. cap. ult. *Dalec.*

Pisce viventium, &c.] Ichthyophagorum. *Idem.*

Vomitiones homini ad hæc in remedium excogitatæ, frigidiora corpora faciunt, inimica oculis, maxime autem dentibus] *Fragiliora, non frigidiora,* scribendum esse, omnium medicorum tam Græcorum quam Latinorum placita proclamant, qui frequentes vomitiones corpus debilitare, multaque alia adversa gignere tradunt. Paulus i. 42. et plerique alii, et, si recipitur, Avicenna etiam fen. quarta primi, ubi multis capitibus de vomitu disserit, landatque eum, modo non sit nimis: alioquin nocere stomacho, et debilitare, et resolvere, reddereque aptum ut materiæ ad eum perveniant. Obesse quoque pectori, et visui, et dentibus, et antiquis capitis doloribus. Nocere etiam hepati et pulmone, et venam quandoque sciudere, et actionem ejus ex eis esse, quæ perducunt homines ad malas ægritudines. *Pintian.* *Vomitiones homini]* Vomunt qui ex tempore dicunt. Aristides Rhetor se non esse τῶν ἐμούντων, sed ἀκριβούντων, impe-

ratori Marco respondit. 'Vomitores' dicuntur, qui crapulam vomitu levant. Pompeius Marcellino acerbius contra se in senatu oranti exprobravit suo beneficio e nullo vocalem factum, *ex esuritore vomitorem*, ἐκ πεινατικοῦ ἐμε-
τικόν. Vomitus quotidianos aut nimis frequentes universa medicorum schola damnat. Queritur Seneca multos vomere ut edant, comesse ut vomant, epulas toto orbe conquisitas, quas coquere dedignantur. Plutarchus vomitiones et per alvum purgationes esse inquit μικρὰ παραμύθια πλησμονῆς; utendum vero potius ὕδρο-
ποσία καὶ ἀσινεῖα; remedia porro hæc esse veluti ἐκβόλια et φθόρια, quibus intemperantes mulieres partum necant et abigunt, ut Venerem repetant et iterum concipiant. Rhodig. XXI. 10. Vide XXI. 1. *Idem*.

Corpulentia] Graviter et acute Pythagoras, cum audiret quendam ex familiaribus exercitatione ac pleni-

ore cibo id curare, ut habitior foret, dixit molestiorem sibi illum carcerem parare. Rhodig. XXI. 10. *Dalec*.

CAP. LIV. *De corpulentia augenda vel minuenda, et quæ gustu famem ac sitim sedent.*

Augescunt corpora dulcibus, atque pinguibus et potis. Minuuntur siccis et aridis frigidisque ac siti] Duo illa verba *frigidisque*, etsi in scriptis exemplaribus, Romanaque impressione leguntur, in Parmensi tamen et recentioribus impressionibus redundant; ut opinor, recte. Scribendum item reor *amaris*, non *aridis*. Oppone pingua siccis; potum siti; dulcia amaris; non omnino sententiam nostram improbabis. *Pintian*.

Mori esuriendi semper inexplibili aviditate animalium uni homini] In exemplar. Salmant. tria postrema verba superfluunt. In Tol. unum tantum homini. Nec *mori esuriendi* legendum crediderim, sed *moriendi*. *Idem*.

LIBER XII.

PROEM. *Ut inde erula dicantur*] Exemplar Tolet. *crudita* legit, non *erula*. *Pintianus*.

Unionem in rubri maris profunda] Scribo, in *rubri maris profunda*, ex eodem; nam eadem locutione qua dixit, *vestes ad Seras peti*, subdidit, in *rubri maris profunda*. *Idem*.

CAP. I. *De arborum honore, et quando platanus primum in Italia, et de natura carum.*

Hæc fuere numinum templa] Hoc etiam nostro seculo fit. Procerissimas arbores in ædium sacrarum vestibulis, et sepulchretis vicinis alunt. *Dalec*.

Quin et Silvanos Faunosque et Dearum genera sileis ac sua numina tanquam

et cælo attributa credimus] Locum esse suspicor non solum corruptum, sed verbis etiam aliquot deminutum. Utunque melior erit lectio: *Quin et Silvanis Faunisque et nympharum generibus e sileis sua nomina tanquam e cælo attributa credimus*; nam et codex Toletanus *nomina* præfert, non *numina*. *Pintian*.

Viresque potus vini] Ovidius: 'Et jam deficiens sic ad tua verba revixi, Ut solet infuso vena redire mero.' *Dalec*.

Secundæ] Vitruvius II. 1. *Idem*.

Hanc primum habuisse causam superfundendi se Italiæ] Livius lib. V. Decadis I. Plutarchus in Camillo, scribunt fama jactatum, Gallos dulcedine

frugum, maximeque vini tunc nova voluptate captos, Alpes transisse, agrosque ab Hetruscis ante cultos possedisse. Invectum autem in Galliam vinum, illiciendæ gentis caussa, ab Arunte Clausino. Ejus rei fortassis exemplo, imperatores Valentinianus et Gratianus in codice prohibent, ad barbaros vinum, oleum, liquamen transferre, ne gustus quidem caussa aut commercii. Magius III. 12. *Idem*.

Elico ex Helvetiis civis earum] Alia exemplaria, *civis eorum*: ego puto scriptum fuisse a principio, *civis Rom. pro civis Romanus*; et postea depravatum fuisse in *civis eorum*. Pintian.

Præmissa] Primitias, quas e musto 'sacrima' vocari Festus tradit, ex messe *præmessum*. Hermolaus *promissa* legit; sed, ut censet Rhod. VI. 6. jejuno sensu. *Dalec*.

Platanus] Platanum multam in Hetruria sponte nasci, vide apud Victorium XIX. 19. *Idem*.

Ad tributarium etiam pertinens solum] Harmenopolus suo seculo non tantum pro solo, sed etiam pro cælo et aëre vectigal exactum fuisse tradit a Michaële Paphlagone imperatore. *Idem*.

Dionysius prior] Theophrastus Hist. IV. 7. *Idem*.

Nunc est clara in Lycia] In Lydia Xerxes Herodotus scribit platanum comperisse, quam ob pulchritudinem monili aureo donaverit, et custodiendam mandaverit uni ex immortalibus. *Idem* et Ælianus: *θεριλεχέα πλάτανον* Nicander vocat, quod æstate τοῖς σκιατροφουμένοις lectum ac cubile nimbam frondis suæ præbeat. Rhod. XXV. 1. Vide ibidem cur se platano similem esse Themistocles diceret. Platanum a foliorum latitudine dici in confesso est. Lycium et gymnasium et Apollinem Athenis fuisse Callimachus, Thebis Sophocles in Œdipodæ scribit. *Idem* XIX. 20. *Dalec*.

Nemoroso vertice, et se castis protegens ramis] *Lege: nemorosa vertice, et se vestis protegens ramis, nemoris iustar agros longis obtinens umbris: ac ne quid desit speluncæ imagini suceæ intus crepidinis corona muscosos complexa pumices, tam digna miraculo, &c.*] Vide Salmas. p. 816. a.

Optantem imbrum per folia crepitus] Honestior quorundam codicum lectio, *captantem imbrum per folia crepitus*, et paulo ante, *domus suæ miraculum*; ubi domui legit, non domus, exempl. Tolet. ut forte legi debeat, *domui umbraculum*. Pintian.

Cum ipse pars esset umbræ] Scribendum reor, *cum imparis esset umbræ*. Convitium quidem in Caium, non tamen Plinii. *Idem*.

Est Gortynæ in insula Creta] Theophrastus Hist. I. 15. Ex Cretica tamen satam fuisse is non ait. *Dalec*.

Platani satæ generavere vitium] Legendum credo, *platani satæ degeneravere in vitem*; quia sequitur illico: 'quandoquidem commendatio arboris ejus non alia major quam solem æstate arcere, hieme admittere.' Pintian.

Sed qui se potentiae causa Cæsaris libertis adoptasset, spado Thessalicus prædices, et merito dici posset is quoque Dionysius] Hæc tam sollicita disquisitio fortunarum ac morum hominis libertinæ conditionis nec præsentī instituto congruit, et indigna est Pliniana gravitate. Itaque verba hæc non Plinii, sed aliena censemus. *Idem*.

Dionysius] Fortassis ob vineta multa et ampla quæ possidebat. *Dalec*.

CAP. II. *De chamæplatano, et quis primus totonderit viridaria.*

Arborum etiam abortus invenimus] Theophrastus Hist. IV. 4. *Idem*.

Pumilionum] Staturæ brevis et pumilæ caussas investigat Rhod. III. 10. citato etiam hoc loco. *Idem*.

Tonsilia] De silvis tonsilibus mentio apud Senecam in præmio Quæst.

Natur. *Idem.*

CAP. III. De peregrinis arboribus
et malo Assyria.

Medicum] Theophrast. Hist. IV. 4.
Dalec.

Folium ejus est unedonis] Virgilius: 'Ipsa ingens arbor, faciemque simillima lauro: Et si non alium late jactaret odorem, Laurus erat.' *Idem.*

Qui transit in vestes una conditus] Oppius apud Macrobius III. 14. et citrum et *θύαν* vocatam arborem putat, et de illa versum hunc Homeri exponendum: *Ἐμστά τ' ἀμφιέσασα θυώδεα, σιγαλόντα.* Leopardus VIII. 6. Quidnam id sit, quod ejus florem apprime tenacem esse Virgilius tradidit, vide diligenter explicatum a Victorio Observ. XXXII. 8. Fructum hujus arboris aureum malum dictum volunt: cujus meminit Orpheus, crepundia Bacchi et suppellectilem infantium enumerans: *Κῶνος, καὶ ῥόμβος, καὶ παλγνία καμπεσίγνυα, Μῆλ' ἀ τε χρύσεα καλὰ παρ' Ἑσπερίδων λιγυφώνων.* Scalig. Vide Athenæum lib. III.

Memnisse conveniet] Verior lectio, *monuisse conveniet.* Quanquam puto verborum quoque ordinem mutatum esse et rectiorem esse scripturam: *qualiter omnia transitura longius seri, arctissimeque transferri monuisse conveniet.* Pintian.

Incoquere diximus] Penultimo cap. libri superioris. Virgilius: 'Flos apprime tenax: animas et olentia Medi Ora foveat illo, et senibus medicantur anhelis.' *Dalec.*

CAP. IV. De Indiæ arboribus, et quando Romæ primum ebenus.

Lanigeras Serum] Lanigeras Tyli insulæ. Vide apud Theophr. Hist. IV. 6. Indicas vero c. 5. libri ejusdem. Vide et supra VI. 17. *Dalec.*

Virgilius] Georg. 'India fert ebenum, molles sua thura Sabæi.' Vide infra XXIV. 11. et Theophrast. IV. 5. *Idem.*

Centenas] Ducentenas Herodotus

in Thalia. *Idem.*

Phalangas] *Phalanges*, ἔργματα, ligna rotunda, fustes teretes, quibus subjectis in litus naves subducuntur, et in mare deducuntur. Prælium Afros contra Ægyptios primum fecisse fustibus, quos phalangas vocant, dixit supra VII. 57. Phalanx Chananæorum vox est. Afri certe, qui Carthaginem et plerasque maritimas urbes incolerunt, a Chananæis originem habuerunt. Atque hoc quidem a Mitalerio observatum est. *Idem.*

Qui Padum amnem vidisset, neminem ad id tempus Asia Græciæque aut sibi cognitum] Verba sunt Herodoti lib. III. Οὔτε γὰρ ἐγώ γε ἐνδέκομαι Ἑριδανὸν καλέεσθαι πρὸς βαρβάρων ποταμὸν, ἐκδιδόντα ἐς θάλασσαν τὴν πρὸς Βορέην ἄνεμον. Et mox: Οὔτε δὲ οὐδὲν αὐτόπτεω γενομένου. Tamen turbat lectorem nonnemo velut scripta lectione oblata, *qui Padum amnem non vidisset*; tum conjiciendo, *nemini*. Quid est autem, *nemini cognitum*, *qui Padum amnem non vidisset*? Itane omnes undique currebant ad videndum Padum? Sed nec recte illum adnotasse suspicor veterem lectionem; nam Vossiani duo, Gud. et Acad. *qui Padum non vidisset.* Ex quo merito eruditi fecere, *qui Padum amnem vidisset.* Gronov.

Ut diximus] Lib. VI. c. 29. *Idem.*

Raram arborem ebenum Meroën usque a Syene, &c.] Scribe, *raram arborem a Syene fine imperii per nongenta M. passuum, nullamque nisi palmarum generis.* Et quod sequitur, sic emenda, fortassis in tributis auctoritate tertius res fuerit ebenus: in tributis quæ pensitabant Æthiopes regibus Persidis tertius ebenu locus fuit. Vide Salmas. p. 387. a.

Duo genera ejus] Theophr. Hist. IV. 5. aliter hæc recitat. *Dalec.*

Rarum id, quod melius, arboreum trunco, &c.] Lege: *rarum id quod melius, arbore mire enodi.* Salmas. pag. 1035.

Nigri splendoris] Εἴζυλον καὶ καλὸν, præstanti pulchroque ligno. Dalec.

Sine arte protinus jucundi] Coloris gratiam recondita et asservata, θαυραριζομένη, non accipit, sed natura statim. Theoph. *Idem*.

Alterum fruticosum, &c.] De utroque id Theophrastus, non tantum de viliori. *Idem*. *Alterum fruticosum, &c.*] Finalia hujus capitis verba cum sequenti capite conjungenda sunt, eo modo: *alterum fruticosum cytisi modo et tota India dispersum. Est ibi et spina similis, sed deprchensa vel luceruis igni protinus transiliente. Vide Salmas. p. 1033. a.*

CAP. V. *De spina et ficu Indici.*

Igni protinus transiliente] Hæc omnia ex Theophrasto IV. 5. et I. 12. Dalec.

Ficus ibi exilia poma habet, &c.] Lege: *Ficus ibi exilia poma sed ipsa semper fereus, vastis diffanditur ramis.* Salmas. p. 1015. b.

Vastis diffanditur] Ad duodecim cubitos. Strabo. Dalec.

Æstivant] Morantur homines. Theoph. 50. equites apud Strabonem Aristobolus. *Idem*.

Ut LX. p. pleræque] Eadem Oviedus scribit de Mangle IX. 6. Strabo lib. XV. ex Ouesicrito et Nearcho describit, et in Musicana Indiæ provincia nasci tradit. *Idem*.

Foliorum latitudo peltæ effigiem Amazonicæ habet] Theophrastus de Hist. Plant. IV. 4. non effigiem tradit, sed magnitudinem habere peltæ. 'Folium,' inquit, 'pelta non minus habet.' *Pintian*.

Nec fabæ magnitudinem excedens] Digna transformatio quæ inter Ovidianas reponatur, ciceris in fabam. Theophrastus loco proxime citato: 'Fructum admodum parvum, magnitudine ciceris, ficui similem.' *Idem*.

CAP. VI. *De arbore pula, et arboribus Indicis sine nominibus, et laniferis.*

Alus avium] Στρουθίων, struthiorum, (struthiocamelorum,) quæ galeis im-

ponuntur. Theophr. Dalec.

Imitatur] Sic describitur Indicum Lycium a Garcia. *Idem*.

Arbori nomen palæ] Quidam, ut dixi, Musam esse putant, Thevetus c. 33. arborem vocari ait 'pagovere,' fructum 'pacona:' Oviedus platanos: utrunque nomen ad palam accedit. Aliam huic similem, et usus frequentissimi, Thevetus ibidem scribit vocari 'hoiriri.' Oviedus 'jajama.' *Idem*.

Plurima est in Sydracis] Scribo in *Oxydracis* ex Strabone lib. XVI. et Stephano, et reliquis. *Pintian*. *Plurima est in Sydracis*] Ad Acesinem amnem. Theoph. Dalec.

Dulcor pomo] Fructu longo; contorto, non recto, in cibo suavi. Theophr. Hanc Tamarindos nostros esse putant. *Idem*.

Est et alia similis huic, dulcior pomo, sed interaneorum valetudini infesta] Censeo scripsisse Plinium valetudine infesto, hoc est, morbo, ut passim ea voce optimi quique utuntur. Infestum est id pomum eo, quod interaneorum valetudinem vel dolores gignat. Gronov.

Interaneorum valetudini infesta] Quia morsum facit et dysenteriam excitat. Theophr. *Idem*.

Terebintho similis] Arborem hanc Pistaciam nostram esse volunt. Dalec.

In Bactris utique] Hæc verba, ni fallor, ad præcedentia pertinent. Theophrastus Hist. Plant. IV. 4. 'Ferunt et terebinthum haberi, ut alii similem terebintho, cui folia, et rami, et reliqua omnia terebintho similia, fructus autem diversus; similis enim amygdalis. Nam et in Bactris terebinthum hanc esse, ferreque nuces amygdalarum magnitudine: quoniam non magnæ sint, sed visu similes, et suavitate amygdalis præstantiores.' Ex his Theophrasti verbis colligitur, verba, quæ statim ante præcedunt, aliter legenda esse, *pomo amygdalis minore tantum magnitudine*; scriben-

dum enim, *pomo amygdalæ magnitudine*, ut superfluant duæ illæ dictiones, *minore tantum*; nisi quis velit erroris notam Plinio inurere, qui verba illa Theophrasti, *quoniam magnæ non sint*, male verterit, *minore tantum magnitudine*; nam Theophrastus non minora amygdala, sed pari cum amygdala magnitudine poma ferri ab ea arbore prodit. *Pintian.*

[*Sed unde vestes lineas faciunt*] Scribo *lancas*, non *lineas*; nihil enim notius lanigeris Indiæ arboribus; nam præter Herodotum in tertio, Theophrastus quoque de arboribus laniferis Tyli insulæ sic loquitur de Hist. Plant. iv. 8. 'In Tylo,' inquit, 'insula, quæ in sinu Arabico est, parte ad orientem spectante, tantam arborum multitudinem esse affirmant, ubi æstus recesserit, ut locus frequentissimo vallo munitus relinquatur: atque his omnibus magnitudo quæ fico, flos odore excellens, fructus ingustabilis, et visu lupino similis. Lanigeras quoque arbores multas eandem insulam ferre: has folia vitigena gerere, verum minora fructuum nullum: id in quo lana continetur, mali amplitudine cerni, verum nascens compressum cum tempestivæ maturitatis sit, aperiri, et lanam excipi, qua telas texunt, alias viles, alias pretiosas: hoc idem et in India, sicut dictum est, et in Arabia fieri asseverant.' *Idem.*

[*Foliis moro similis, calyce pomi cynorrhodo*] Sic Hermolans corrigit, ex Theophrasti auctoritate se id facere professus; sed temperare mihi nequeo, quo minus dicam mirari me in plerisque Hermolai frontem, auctores cum magno studiosorum dispendio falso subinde citantis, et quorum nec minima subsit mentio, eis tribuentis, ut plane videatur imposturam voluisse lectoribus facere. Theophrasti verba subtexam, ut planum fiat omnibus quam vera Hermolans tradiderit: 'Plantæ,' inquit, 'ex quibus vestes conficiunt folium moro si-

mile habent, totam autem stirpem similem cynorrhodo.' Hæc ad verbum Theophrastus: in quibus verbis ubi, obsecro, est, similem esse laniferam arborem calyce pomi cynorrhodo? Nec scio unde Hermolaus collegerit valere argumentationem a similitudine totius ad totum, ad similitudinem partis ad partem; ut si sic argumenteris: Tota simia toti homini similis est: ergo simiæ nasus naso hominis. Ita et si tota arbor lanigera similis est cynorrhodo, non consequetur, puto, ut calyx pomi arboris lanigeræ similis sit calyci pomi cynorrhodi. Publica ante Hermolanum lectio impressorum codicum erat, *calyce bombycynorrhodo*; ex qua, si Theophrastum et Plinium convenire volumus, hanc eliciemus: *corpore toto cynorrhodo*, hoc est, stirpis universitate. At durior, inquis, est correctio; quis neget? sed multo duriores præcessere aliæ, quas tamen fatearis necesse est veriores esse Sibyllæ foliis, tam eximiis scriptorum testimoniis obvalatæ sunt. *Idem.*

[*Serunt eam in campis*] Addit Theoph. per ordines; quare procul aspicienti vites esse videntur. *Dalec. Serunt eam in campis, &c.*] Lege: *Serunt eam in campis, nec est gratior villarum prospectus*. Villarum prospectum posuit pro vinearum. Et sane villa diminutivum a vinea. Vide Is. Vossium in Melam, p. 266.

[*Nec est gratior ullarum prospectus*] Vetns lectio, *nec est gratior villorum aspectu*; scribo non *villorum aspectu*, sed *vinearum aspectu*. Theophrastus Hist. Plant. lib. iv. 'Serrunt ordinatim, quapropter e longinquo aspicienti vites apparent.' Nec est quod minus credam quam verba illa, *nec est gratior*, sincera esse; sed quomodo castigem ad præsens non occurrit. *Pintian.*

CAP. VII. De piperis arboribus, de garyophyllo, et aliis pluribus.

Oliva Indiæ sterilis, præterquam ole-

astri fructu] Et natura pene inter oleum et oleastrum, folio latiore, quam oleastri, angustiore quam oleæ. Theophr. Dalec. *Oliva Indiæ sterilis, &c.*] Sic postrema hujus capituli verba cum sequenti capite conjungenda: *Oliva Indiæ sterilis, præterquam oleastri fructu. Passim vero quæ piper gignunt, juniperis nostris similes; quamquam in fronte Solibus opposita gigni tantum eas aliqui tradidere.* Eorum porro opinio qui tradidere piper in ea parte Caucasi, quæ solibus opposita est, tantum gigni, prorsus hodie falsaprehenditur. *Salmas. p. 1023. b.*

De piperis arboribus] De pipere pauca Theophrastus Histor. lib. ix. cap. ult. paulo plura Philostratus in Vita Apollonii iii. 1. Dalec.

Juniperis nostris similes] Plinius ex aliena fide falsa hæc narrat omnia. Certas omnium generum piperis historias pete ex Garcia, i. 22. Idem.

Iis] Piperi nigro. Diosc. Idem.

Fiuntque semina cassa et inania] Lego, *fiuntque semine cassæ et inanæ;* ut referatur ad siliquas; nam et scripta lectio *semine* agnoscit, non *semina*. Pintian.

Quod vocant brechmasin sic Indorum lingua significante abortum] Ambo antiqui codices: *quod vocant brigma: sic Indorum lingua significante mortuum.* Idem.

Gratius] Ἐννομάρερον. Diosc. Dalec.

Sola placere amaritudine] Placere exemplar Toletanum, non *placere*. Pintian.

Utrumque silvestre gentibus suis est] Tria piperis genera indicata sunt, non duo, longum, album, nigrum: non est igitur locus verbo illi *utrumque*: quare *utcumque* lego, non *utrumque*. Idem.

Italia habet] Italici piperis arbusculam esse, quam adhuc officinæ et olitores piperi vocant; quidam Ison nigrum, descriptum in historia nostra plantarum. Dalec.

Garyophyllon] Hoc quidam esse putant comacum Theoph. memoratum Hist. ix. 7. Idem.

Piperis similitudinem] Hallucinatur Plinius. Hæc est Lycii descriptio in Cappadocia, Lycia, et, ut ait, in Pelio nascentis. Indica spina Lycii, quam lonchitin vocant, ramos rectos mittit, tricubitales majoresve, rubo crassiores, a radice multos; folia oleæ; fractus cortex rubet. Diosc. qui de aromatibus Indicis scripsit, narrat Lycium ab Indis vocari *cate*; fieri e ramis arboris *hæcchie*, minutim concisis, elixis, contusis, cum farina, nachani succo mixto, et in pastillos tabellasse formato. Arborem esse magnitudine fraxini, folio minuto, ericæ, vel tamaricis, semper virente, multis spinis horridam; florere, sed fructum non ferre; lignum durum et densum ubivis incorruptum manere. Dalec.

Hæc in aqua cum semine excepta in æreo vase medicamentum fit quod vocatur lycion] Scribo, *Huc in aqua cum semine excocta;* nam et vetus et recentior omnis lectio *hac* habet, non *hæc*, refertque id pronomen, radicem. Item *frutice* malim legere quam *semine*, quanquam violenta correctione. Dioscorides lib. i. ‘Colligitur ex ea succus, tuis una cum frutice radicibus, et cum diebus aliquot in aqua maduerint decoctis; tum exempto ligno, iterum eo qui superest liquore ad crassitudinem mellis decocto.’ Plinius xxiv. 14. ‘Coquuntur in aqua tusi rami, radicesque summæ amaritudinis æreo vase per triduum.’ Pintian.

Spumosum] Quod uri potest, et restinctam spumam rubentem ostendit. Alia est Lycii Indici descriptio apud Diosc. et Garciam. Dalec.

Spinam ipsam in Græcia quidam pyxacanthum Chironium vocant] Scribe fæminina terminatione, *pyxacanthum Chironiam.* Dioscorides præallegato loco: ‘Lycion, quod pyxacanthum

aliqui vocant, spinosa arbor est.' Plinius xxiv. 14. 'Lycion præstantius et spina fieri tradunt, quam et pyxacantham Chironiam vocant.' *Pintian.*

CAP. VIII. *De macir, saccaro, arboribus Arianae gentis.*

Saccaron] Gal. Sim. p. 5. Varro Narbonensis: 'Indica non magna nimis arbore crescit arundo, Illius clementis premitur radicibus humor, Dulcia cui succo nequeant contendere mella.' Statius Syl. 1. 'Et quas percoquit Ebutia cannas.' Lucan. lib. III. 'Quique bibunt tenera dulces ab arundine succos.' Strabo lib. v. *Ἐξηκε δὲ καὶ περὶ καλάμων, ὅτι ποιοῦσι μέλι, μελισσῶν μὴ οὐσῶν.* Arrianus in Periplo, καὶ μέλι τὸ καλάμιον, τὸ λεγόμενον σακχαρί. Brod. iv. 22. Indicum solem vocavit Archigenes, Arabes *tabaxir* nominant, Indi *saccar mambu*. Dalec.

Contermina Indis gens Arriana appellatur] Theophrastus Hist. iv. 5. *Idem.*

Myrrhæ similis] Strabo lib. xv. Gedrosiam ferre myrrham et nardum scribit: est autem Gedrosia Arrianae contermina. Theophrast. eam lacrymam Illyriae aspectu odoreque similem esse tradit. Legunt quidam *Illyrica Iridi*: lego: τῇ Γαβιραῖα σμύρῃ, *Gabiræ myrrhæ*. *Idem.*

Accessu propter aculeos anxio] Accessu Solis proficiente cum illuxit, ex Theophrast. *Idem.*

Item laurino folio et ibi spina tradita est] Particulam *item*, per minorem literam scriptam, cum duobus verbis sequentibus, superioribus annecte, ex Theophr. l. iv. apertissime. *Pintian.*

Cujus liquor] Lactens, e nodis aculeatis, fractis, tritise expressus. Theophrast. *Idem* refert Strabo lib. xv. Sed spinæ, cujus liquor excæcat, fructum humi jacere et encumeri similem esse tradit, quod tacet Theophrastus. Dalec.

Herba, &c.] In Maritimis arenæ

tumulis Gedrosiæ nascens. Strabo. *Idem.*

Mel horis] Mel id *xirquest*, id est, lac arboris *quest*, Arabibus et Persis dicitur: vulgo corrupte *siracost*. Utribus reconditum venditur, ac Indis in frequenti usu est. Alterum quoque hujus generis nascitur, melli candido simile, Hormusii copiosum. Vide Garciam t. II. *Idem.*

CAP. IX. *De bdellio, et arboribus Persici maris.*

Brochon] Arabes *molochil* et *molachal* bdellium vocant. Hæ dictiones in bolchon et madalcon detortæ ac corruptæ fuerunt. *Idem.*

Simile ceræ] Taurino glutino. Diosc. *Idem.*

Aliqui peraticum] Quædam exemplaria *pyraticum*: vetus lectio *Parthicum*; quod magis probo; nam, ut supra ostendit Plinius vi. 25. duodeviginti erant Parthorum regna; ut mirum non sit si ex Media advectum Parthicum appellaretur. *Pintian.*

Cætera ejus genera cortice scordasti, &c.] Adde conjunctionem *et*, cortice *et* scordasti. *Idem.*

Bactriano nidor siccus] Vetus lectio *nitor* habet, non *nidor*. Legendum existimo, *nitor suus*, hoc est, peculiaris, proprius, ut confestim: 'Præterea suum pondus.' *Idem.*

Multique candidi ungues] Gal. lib. II. de Antidotis, in Antidoto Charmidis bdellium præstantissimum vocat *βδέλλην ὀνυχα*: lib. VIII. κατὰ τόπους in Iambicis Damocratis: lib. X. ejusdem operis in malagmate Fabullæ; et id quidem, non quod in eo candidi visantur ungues, quemadmodum censet Plinius, sed quia bdellium accensum unguis odorati modo oleat. Serapion sic interpretatur verba Dioscoridis, *ἐοικὸς εἶναι βδέλλιον τῷ ὀνυχι*. Dalec.

Gentes supra dictas] Carmaniam. Theophrastus Hist. iv. 8. *Idem.*

Namque erosæ sale] Theophrastus

arborum harum tria genera memorat. Primum in insulis quas æstus operit, magnitudine ingentis platani populivæ, folio lauri, perpetuo; flore violæ, odore, et colore; fructu suaviter olente, magnitudine olivæ. Secundum in eo mari, semper foliosum, fructu lupini. Tertium in maritimis Carmaniæ, Adrachnæ simile, nuda radice polypi modo adhærens, fructu extrorsum amygdalæ, intus in cohærentes veluti flexuosas spiras convolutum. Hæc Plinius suo more confundit. Vide lib. XIII. cap. ult. *Idem*.

Operiuntur totæ] De insularibus id Plinius, non de iis quæ in continente nascuntur. *Idem*.

CAP. X. *De arboribus Persicæ insulæ, et lanigeris arboribus.*

In eodem sinu] Theophr. IV. 9. *Id.*

His folia infæcunda] Lanæ: aliter quam apud Seras, quorum in tractu laniferæ arbores folia lana operta gerunt. *Idem*.

Cucurbitas] Fructus cucurbitæ similes, id quod lanam continet, vere compressum, maturitate se recludens, unde lanas trahunt; ex quibus telas nunc pretiosas texunt, nunc viliores, inquit Theophrastus. *Idem*.

CAP. XI. *De gossampinis, et arboribus ex quibus vestes fiunt, et quibus modis constant arborum fructus.*

Arbores vocant gossampinos] Puto legend. esse *gossypinon*; idem quod *gossypion*. Vide Salmas. p. 298. b. *Arbores vocant gossampinos*] Theophrastus IV. 9. *Dalec*.

Albæ violæ] *Λευκοῦν*. Theoph. Hist. IV. 9. *Idem*.

Quod miremur in eo tractu] De loto Ægyptia eadem post traduntur. XIII. 18. *Idem*.

Quem noctu comprimens] Vesperi paulatim colligit, et noctu rursus omnino claudit. Theophrast. *Idem*.

Vicina his Arabia, &c.] Legendum: *Vicina his Arabia flagitant quaedam generum distinctionem, quoniam fructus his constant radice, frutice, cortice,*

succo, lacrima, ligno, surculo, flore, folio, pomo. Radix et folium Indis, et maximo pretio. Fructus Arabibus constant, radice, frutice, folio, &c. Sed radix et folium etiam Indis, et maximo quidem pretio. Radix illa, costi est; folium nardi; quæ ambæ species in India nascuntur. Costum in Arabia quoque. Salmas. 1064. b. et 1065. a.

Generum distinctionem] Odorum sive aromatum genera his fere versibus complexus est Plaut. in Curcul. 'Nam omnium odor unguentum præ tuo nausea est. Tu mihi stacte, tu cinnamum, tu rosa, Tu crocum, et casia es, tu bdellium,' &c. *Dalec*.

Constat radice] Aromata constant 1. radice, cyperus; 2. frutice, casia; 3. cortice, macer; 4. succo, silphium; 5. lacryma, myrrha; 6. ligno, agallochum; 7. surculo, caryophyllum; 8. flore, nardus, rosa; 9. folio, malabathrum; 10. pomo, malus medica. *Idem*.

CAP. XII. *De costo, et nardo, et differentiis nardi.*

Gustu ferrens] Vide Garciam I. 35. *Dalec*.

Patale] Vulgo *patan*. *Idem*.

De folio nardi] Malabathrum, sive *φύλλον*, nardi folium esse, deceptus Plinius iudicavit, quo errore lapsus quoque multos alios fuisse Dioscorides tradit. Vide Garciam I. 33. *Idem*.

Frutex est gravi et crassa radice] Lege: *Frutex est gravi ac crassa, &c. ut cyperi, aspero sapore, folio parvo densoque: cucurmine aristæ se spargunt, &c.* Vide Salmas. p. 1064. b.

Alterum ejus genus apud Gangem nascens damnatur in totum, ozænitidis nomine] Legendum videtur *Gangitidis*, non *ozænitidis*. Dioscorides lib. I. unde hoc mutuatus videtur Plinius: 'Ex Indicis,' inquit, 'nardum quoddam Gangitis vocatur, a thlvio Gange apud quem enascitur.' Nec me fugit Hermolaum in Corollario aliter sen-

tire; sed ille conjectura ducitur, nos Dioscoridis auctoritate nitimur. *Pintian.*

Pseudonardo] Item luto siccae radici permixto, ex Diosc. *Dalec.*

Item sua radice permixta ponderis, &c.] Legend. *Item sua radice permixta ponderis causa et gummi, spumaque argenti ac stibio, ac cypiri, cyperive radice.* Item nardus adulteratur sua radice, ac cypiri, vel cyperi, permixta et gummi ponderis causa et spuma argenti ac stibio. Vide Salmas. p. 1065. b.

Folia divisere annonam] Lege: *Folii divisere annonam: ab amplitudine hadrosphaerum vocatur, majoribus pilulis.* Mercatores scil. dum aliud pretium faciunt folio hadrosphaero, aliud mesosphaero, &c. Non plura folia in unam pilulam solebant conglobari, sed ex singulis foliis complicatis singulae sphaerae fiebant. Vide Salmas. p. 1070. b. *Folia divisere annonam]* Folia sub. malabathri. De malabathro verbis totidem et iisdem hæc refert Arrianns. Annonam pretium mercis vocat. *Dalec.*

Majoribus foliis X. XXX.] Exemplar Salmant. *populis* legit, non *foliis*: *Toletanum pipulis*; ut forte legendum sit *scripulis*. *Pintian.*

Phu] Plinius hoc loco tacet flores phu esse narcisso similes, ut est apud Dioscoridem, nondum animadverso mendo codicis Græci, cum legendum sit, *ἐνθῇ πρὸς τὰ τοῦ κισσοῦ*, quod optime convenit et colori et figuræ. *Dalec.*

Purpura albicante] *Ἐμπορφύρε* Dioscor. purpurascente, ex obliquo villosa. *Idem.*

Avium pedes] Veratrum nigrum, seu *melampodium*, ex Dioscoride. Ex voce *melampodium* vetustorum exemplarium corruptores effecerunt *τὸν τῶν ὀρνέων πόδας*. *Idem.*

De quo dicemus inter flores] Lib. xxi. c. 6. et 9. *Idem.*

Semper nascitur herba] De suo id

Plinius. Dioscorides ea tantum herba nardum adulterari scribit. *Idem.*

CAP. XIII. *De asaro, amomo, amomide, et cordumomo.*

Asarum] Vide infra xxi. 6. et 9. *Dalec.*

Est autem ederae foliis rotundioribus tantum mollioribusque] Lege: *Est autem hederæ foliis rotundioribus tantum mollioribusque, flore purpureo radice alligato, alterci simili, acinosa, saporis, &c.* *Altercus* Latinis *δοσκάμος*, quasi *altericus*, quod mentem alteret et alienet. De salinca minime dubium, quin Latini nardum montanum ita appellarint. Vide Salmas. p. 1069. a.

Acinosum] *Ἐοικὸς γρυπῶφ.* Dioscor. *acini grano simile.* *Dalec.*

Amomi ura in usu est, Indica vite labrusca, &c.] Lege, *Amomi ura in usu est, Indica vite labrusca*; ut alii existimare, *frutice botruoso*. *Amomum* veram esse *uvam* ex Indica labrusca, hoc est, *βότρυς*, nonnulli veterum crediderunt. Alii *fruticem esse botrosam*, *θάμνον βοτρυσώδη*. *Salmas.*

Frutice myrtillo] Scaliger legit *frutice myrteolo*; nempe coloris myrtei, id est, inter nigrum et flavum medii, sicut apud Horatium exposuit Porphyrio, hoc versu: 'Myrteum nodo cohibere crinem;' ut hac appellatione id nos intelligamus, quod Dioscorides dixit *ἐπόκιβρον*. *Dalec.*

Colore ruffo] Dioscorides recens et candidum, vel subrubrum, præfert. *Armeniacum*, optimum, *χρυσίζει*: *Ponticum*, secundum, subnigrum est; medicum, deterrimum, *ἐπόχλωρον*, *subviride*. *Idem.*

Pretium uræ in libras X. LX. friato, &c.] Lege: *pretium uræ in libras X. LX. friato vero amomo X. XLVIII.* Dicit pretium uræ in libras denarios fuisse sexaginta, friato vero amomo, denarios quadraginta octo. Vide Salmas. p. 400. a, b.

Amomis] *Amomide* Dioscorides scribit amomum adulterari. *Dalec.*

In Arabia] Advehitur ex India et

Media, Theophr. Hist. ix. 7. *Idem.*

CAP. XIV. De thurifera regione.

Thura] Theophr. Histor. ix. 4. *Idem.*

Saba appellata, quod significare Græci mysterium dicunt, spectans ortus solis æstivi, undique rupibus in via et a dextra maris scopulis inaccessa] Pancioribus verbis ambo exemplaria: *Saba appellatur, hoc significare Græci mysterium dicunt: spectat ortus soli æstivi, undique maris scopulis inaccessa.* Pinitian. Leg. *Saba appellatur, quod significare Græci mysterium dicunt.* Vide Salm. pag. 496. b. 497. a.

Schænus] Supra v. 10. stadia triginta; Herodoto lib. ii. sexaginta. Erasmus Prov. 'Hirundo totos schænos anteibit.' Dalec.

Colles alti] Et nive operti. Theophr. *Idem.*

Feruntque MMM. non amplius esse familiarum] Deest in libris numerus familiarum, et sane tot familiæ urbem vel populosam facere queant; scriptum, ut opinor, fuerat: *ferunt CIC. non amplius esse familiarum.* Vide Salmas. pag. 501. a.

Alii lentisco similem subrutilo] Verum hos (Theophr.) prodidisse, vide apud Garciam i. 7. Dalec.

Virgis etiam thuris ad nos commeantibus, &c.] Legend. *virgis etiam thuris ad nos commeantibus: quibus credi par est matrem quoque terete, enodi frutificare trunco.* Vide Salmas. p. 500. b.

Jam quæstus alteram vindemiam affert] Legend. *Jam quæstus alteram vim affert; nam vis adfertur arbori, dum inciditur ac vulneratur: 'saucias arbores,' et 'plagam arboris' paulo post dicit: 'Prior atque naturalis vindemia circa canis ortum flagrantissimo æstu, incidentibus qua maxime videatur esse prægnans tenuissimusque tendi cortex.' Vindemia non erat circa canis ortum, sed tantum incisio; nam quæ incidebatur æstate, et circa canis ortum, non ante autumnum legebantur: infra: 'Autum-*

no legitur de æstivo partu. Secunda vindemia est vere, ad eam hyeme corticibus incisus: non igitur prior vindemia circa canis ortum, sed ἐντομή tantum et partus. Heic Plinius videtur sui oblitus, nisi distinguendum sit: Prior atque naturalis vindemia, circa canis ortum flagrantissimo æstu incidentibus; ut circa canis ortum incidant, quæ postmodum autumno legantur, ac vindemientur; quod verum est. Sequitur: laxatur heic plaga, non adimitur: heic in thuris arbore incidenda: cortex laxatur et aperitur tantum plaga, non adimitur, ut in picea; de qua xvi. 12. his verbis: 'Aperitur picea e parte solari non plaga, sed vulnere ablati corticis,' ubi notandum est, plagam a vulnere distingui. plaga est ἐντομή, ubi cutis tantum laxatur et scinditur: vulnus, τὸ ἕλκος, cum distrahitur et tollitur ac separatur a corpore. Sequitur: nec corpori ipsi parcitur, ut in ceteris quoniam astula in fructu est. Vulnus in picea fiebat sola detractio corticis, id est, postquam humore confluyente repletum esset, abscindebatur securi. Vide Salmas. hac de re latius disserentem, pag. 501. a, b. 502. a.

Prior atque naturalis] Vide Theophrast. Hist. ix. 2. Dalec.

Personæ adjicitur capiti] Ne videat opifex qua adendum sit ad furtum, qua exeundum. Dalec.

Illud carpheotum, &c.] Legend. *Illud carphiotum; hoc dadioton, ἀπὸ τοῦ δαδίου, quod simile esset τῷ δαδίῳ, sive resinæ, quæ ex arboribus πισσοφόροις manat. Resina quidem picea candidior est: ideo thus ea adulterabant: τὸ καρφιωτὸν, ἀπὸ τῶν καρφίων, ita vocabant thus quod autumno colligebatur candidissimum et purissimum.* Salmas. pag. 505. b.

Carpheotum] A festucacea levitate; κάρφος enim Græci festucæ dicunt. Dalec.

Dathiathum] Ἀπὸ τῆς δάδος καὶ τοῦ θείου quod incensum tædam aut sul-

plur oleat; aut quod ἐν τῷ θύειν, in sacrificiis, odorem tædæ imitetur; quo etymo scribendum fuerit *dathyaton*. Idem.

Masculum] *Melato* Arabes hodie vocant. Masculum thus ab iis, qui sacris operando eblandiri favorem Deorum omni industria et cura cupiebant, et ab iis qui magico sacro et amatoris carminibus mentem alicujus mutare, aut Deos placare, propensioresque reddere conabantur, potissimum adolebatur. Virgil. Ecl. viii. 'Verbenasque adole pingues, et mascula thura.' Turn. Advers. x. 2. 'Mascula thura' Virgilius adoleri præcipit tanquam excellentia, quoniam ea primam bonitatis gloriam obtinent. Diis enim quod offertur, præstantissimum esse debet, ut eximia hostia. Brodæus i. 34. Plantus in Pœnul. 'granum thuris' vocat: 'Quive nllum thuris granum sacrificaverit.' Idem.

Singula hæc manum implere solita invenio, cum minore diripiendi aviditate lentius nasci liceret] Hæc nihil ad rem, ut alieno plane loco insulta: præcessit de mammoso quod ex germinatione guttæ manantis formatum est: subjungit, *hæc singula manum implere solita*. Vide Salmas. 508. b. Et in sequentibus legend. *etiamnum tamen inveniuntur guttæ, quæ tertiam partem minæ; hoc est, XXVIII. denariorum pondus æquent*. Octoginta quatuor denarii Romani minam constituebant, cujus pars tertia viginti octo denarii. Idem ibid. et 509. a. *Singula hæc manum, &c.*] Theophr. Hist. ix. 4. Dalec.

Et atomum] Et Syagron, Dioscor. Idem.

Minorem autem orobium] Sic legendum, non *Arabiam*, tum ex apographo Toletano, tum ex Diosc. lib. i. quantitate minimum; sic dictum ab ervo notissimo leguminis genere, quod Græci appellant orobos. *Pintian*.

Quæ tertiam partem minæ, hoc est, XXXIX. denariorum pondus æquat] Exempl. Salmant. xxviii. non xxxix. neutra lectio vera: scribendum xxxiii. nam mina, seu mina pendet drachmas Atticas c. auctore Plinio xxi. 34. ergo tertia pars minæ erant fere xxxiii. drachmæ seu denarii. Idem.

Large Deos adoraret] Fieri id solebat thure ex acerra tribus digitis sumpto. Ovid. Fast. ii. 'Et digitis tria thura tribus sub limine ponit.' Lactant. Instit. lib. v. 'Nam cruciari atque interfici malle, quam thura tribus digitis comprehensa in focum jactare.' Apud Porphyrium, Pythia inquit Deum non magis lætatum fuisse Thessalo boves *auratis cornibus*, χρυσοκέπους, et Hecatombas offerente, quam Ἑρμιωνέως θύσαντος τῶν ψαιστῶν ἐκ τοῦ πηριδίου τοῖς τριῶν δακτύλοις: quam cum Hermionensis quidam ex sacculo tribus digitis de placenta libaret. Brodæus v. 8. Sic apud Plantum in Bacchidibus: 'Sic hoc digitulis duobus sumebas primoribus.' Idem in Milite: 'Inde ignem in aram, ut Ephesiæ Dianæ laudes latas Gratasque agam, eique ut Arabicos fumificem odores amœne.' Dalec.

Deo] Soli, Theophrast. pretii tertiam partem. Idem.

Erehi non potest, nisi per Gebanitas: itaque et horum regi penditur vectigal] Notant docti hos *Gebanitas* Straboni vocari *Catabanitas*: falsum. Καταβαεῖς Strabo nominat, non Καταβαίτας, et Catabanes Gebanitis vicini. *Gebanite* porro sunt qui alii *Gebalite* ab oppido Gebala. Salmas. pag. 494. h.

Thomna abest a Gaza nostri litoris in Judæa oppido LXXX. XXVII. (alii XXXXVIII. XXXVI.) millia passuum, quod dividitur in mansiones camelorum LXII.] Nimis paucæ sunt mansiones pro tanto intervallo: credo scribendum: *III. decies, XXXVI. milia*; id est, quatuor decies centena millia passuum. Vide Salmas. pag.

496. a, b. *Abest a Gaza nostri littoris Judææ oppido*] Sic alii leg. Codex Tolet. *abest a Gaza nostri littoris in Judæa oppido*. Pintian.

Apud nos adulteratur resinæ, &c.] Lege: *apud nos adulteratur resinæ candida gemma, per quam simili*; hinc *δαδιωτὸν thus rufum a colore resinæ dictum est*. *Salmas.* pag. 505. b.

CAP. XV. *De myrrha, et arboribus myrrha.*

Ad quinque cubita] Theophrasto arbor quinque fere cubitos alta est, myrrha vero ea minor. *Dalec.*

Caudice duro et intorto, &c.] Legend. *caudice duro et intorto, crassiore quam cruris, et ab radice etiam quam reliqua sui parte*: ἐπὶ τῆς γῆς, ab radice, ea parte quæ terræ ac radici propior. *Salmas.* pag. 522. a.

Prius, quam incidantur, stactem dictam] Theophrastus περὶ ὀσμῶν ἐκ κωνάμου καὶ ἐκ σμύρνης κοπτομένης ἔλαιον βεῖ. Dioscorid. vocat τὸ λιπαρὸν προσφάτου σμύρνης κεκομμένης, quæ Plinio adversantur. Basilii in Psalm. iv. 'stactem' myrrha tenuissimæ genus esse scribit. Cum enim odor is exprimitur, quod effluit, in stactem seponi, quod crassum restat myrrham vocari. στακτὰ μύρα Græcis, liquida. Heraclestr. apud Athenæum καὶ στακτοῖσι μύροις ἀγαθοῖς χαίτην θεράπευε. Stactem unguentum e stacte Lucretius vocat: 'Sicut amaracini blandum stactæque liquorem.' Brod. v. 7. Parum attente Plinius existimavit stactem sudare ex arbore myrrha, non ipsa myrrha. *Dalec.*

CAP. XVI. *De generibus myrrha, et natura, et pretio ejus.*

Sequens Minæa] Eam approbari Dioscorides tradit. Galenus libro de Antidot. καλλίστην εἶναι tradit, et eandem cum Troglodytica. *Idem.*

Tertia Dianitis] Forte Danniatis, ab oppido Sabæorum Danna Plinio vi. 28. ut paulo post: 'quanta Sembracena a civitate regni Sabæorum.' *Pintian.*

Collutitia] Hinc illine collata et contributa. Alii colaticia, a colando, excolata. *Dalec.*

In Massalum oppidum confertur] Plinius vi. 28. Messallam appellat, non Messalum. *Pintian.*

In plenum] Ὅλως δέ. *Dalec.*

Adorariam] Θυμαρικὴν. *Dalec.*

Cucumeris] Cucumeris agrestis succo; nam, ut inquit Dioscorides, frutex totus amarus est: nec amaritudinis tantum causa, sed ut color subvireat. *Idem.*

Sapore gummi] Myrrha adulteratur gummi macerato aqua, in qua myrrha maduerit. Dioscor. *Idem.*

Hoc solum pejus India affert, &c.] Posteriora hujus capitis conjungenda cum prioribus capitis sequentis, hoc modo: *Hoc solum pejus India affert facili distinctione tanto deterior est: ergo transit in mastichen, quæ et ex alia spina fit in India, itemque in Arabia: Lainam vocant. Indica myrrha, quæ ex spina colligitur, mastichæ proprior, quæ mastiche ex alia spina Indica legebatur, item in Arabia.* *Salmas.* p. 529. b.

CAP. XVII. *De mastiche, ladano, et bruta, enhamo, et strobo, et de styrace.*

Herba radice folia emittens] Chamæleonem alium significat, qui ixiæ mastichæ similem gignit. *Dalec.*

Tertia in Ponto est] Eam vini condituris olim admisceri solitam, vide xiv. 20. *Idem.*

Capras malficum alias frondibus animal] Apud Eupolin in capris de varietate frondium, quas depascuntur, eæ gloriantur. Versus Poëtæ lepidissimos vide apud Macrobius Saturn. vii. 5. et Plutarchum in Symposiis, Leopardum viii. 10. *Dalec.*

Distillantemque ab his casus mistura succum, &c.] Scribe: *distillantemque ab his succum improbo barbarum villo abstergere; hunc glomerari pulcere, incoqui sole.* *Salmas.* pag. 368. a. *Distillantemque ab his casus mixtura suc-*

cum] Duo illa verba, *casus mixtura*, non puto esse Pliniana. *Pintian.*

Qui sunt ex Arabia contermini Syriae] Vide xxvi. 8. *Dalec.*

Sunt qui herbam in Cypro, &c.] Emenda: *Sunt qui herbam in Cypro, ex qua id fiat, ledam appellant; etenim illi ledanum vocant hujus pingue: ei insidere: idque attractis funiculis herbam in eam convolvi atque offas fieri.* Vel etiam hoc modo: *Ledanum vocant hujus pingue insidere id, atque attractis funiculis, &c.* Herbam, ex qua ladannum fiebat, *ladam* a quibusdam appellari scribit, et *ladanum* a Cyprii hujus herbæ pingue, id est, τὸ λίπος vel τὴν λιπαρίαν, quæ illi herbæ insidet. Et id pingue, quod insidit herbæ ledæ, tractis ad herbam eam funiculis convolvitur, id est, circa funiculos volvitur, et inde exemptum in offas formatur. *Sulmas.* pag. 362. b. *Sunt qui herbam in Cypro, ex qua id fiat, ledam appellant; etenim illi ledanum appellant]* Budæus *ledam* et *ledanum* hic legit: ego *ladona* et *ladonon* legi posse video. *Paulus* lib. vi. ‘*Ladonon,*’ inquit, ‘a cistho vocato ladone fit, est autem in Cypro.’ Appellari porro ladonem fruticem testis est et *Dioscorides* lib. i. *Galenus* vero lib. vii. de simplicium facultate cisthon fruticem *ladanon* vocat. *Pintian.*

Hujus pingue insidere] *Lego, huic pingue insidere.* *Dioscorides* loco ante dicto: ‘Sunt etiam qui tractis per frutices funibus inhærentem illis pinguitudinem deradunt, conformatamque pariter servant.’ *Idem.*

Terrenum et futilitum] Non colatum, sed cum arenis et pulvere adhuc permixtum: alterum colatum et purgatum. Frigide hoc *Plinius.* Vide xxvi. 8. *Rupibus* inhærent, in quas ascendunt capræ, ut cisthum decerpant. *Dalec.*

Odore jucundo gratum] Rectius in utroque exemplari, *odore jucunde grati.* *Pintian.*

In Arabia et olea dotatur lachryma]

Delph. et Var. Clas.

Vide ult. cap. hujus libri. *Dalec.*

Contrahendis vulnere cicatricibus] Sistendo potius sanguini, quod vox ἔλαιον indicat. Apud *Theophrastum* recte Gaza vertit iv. 8. ‘sistendo sanguini utile.’ *Idem.*

In maritimis eæ fluctibus æstuque operiuntur] Non de Arabicis oleis *Theophrast.* loco citato id scribit, sed de oleis Indicarum insularum. Vide locum enim et confer. *Idem.*

Arborem brutam] Bruten esse quidam volunt arborem *Paradisi.* *Dalec.*

Contra ligna alia remedio] Quæ noxium et venenatum, vel gravem et injucundum accensa odorem mittunt. *Idem.*

Nundinarium] Nundinis frequens et celebre. *Observa. Idem.*

Inde Gabbam omnes petere solebant] Scribo *Gabbala*, non *Gabbam*; tum ex *Dioscoride* qui styracem *Gabbalitem* celebrat, tum ex *Plinio* infra cap. 26. *Pintian.*

Ex Syria revehunt styracem, &c.] Lege: *Ex Syria revehunt styracem, acri odore ejus abigentes suorum fastidium, cetero non alia ligni genera sunt in usu, quam odorata: cibosque Sabæi coquunt thuris ligno, alii myrrhæ, oppidorum vicorumque non ex aris fumo atque nidore, ad hunc ergo sanandum urunt styracem, suffiuntque tecta.* Corrige, ad hoc ergo sanandum, id est, ad hoc fastidium sanandum et abstergendum. *Sulmas.* 540. b.

Ad hunc ergo sanandum urunt styracem in pellibus hircinis] Tria postrema verba, in pellibus hircinis, per errorem hoc in loco inserta conjectamus, arbitramurque locanda esse post illa quæ non longe ante præiere, ex *Syria revehunt styracem*; quandoquidem et de ladano supra dictum est, excipi pellibus caprinis, et de myrrha, conferciri in foliis promiscue. *Pintian.*

Quæ non ussuiditate sui fastidium pariat] Verbum sui redundat ex *Toletano* archetypo. *Idem.*

Plinius.

15 II

CAP. XVIII. *De felicitate Arabia.*

Falsa et ingrata cognominis] Codex Salmant. *falsi* legit, non *falsa* : scribendum reor, permutatis dictionibus, *ingrata et falsi cognominis*. Id.

Cum plus ex eo inferis debeat] Quoniam odores ii magno pretio empti mortuorum bustis atque rogis cremantur. *Dalec.* *Cum plus ex eo inferis debeat. Beatam illam fecit, &c.]* Utrumque exemplar: *cum plus ex eo inferis debeat, armillam facit.* Scribo: *cum plus ex eo inferis det. Beutam illam fecit, &c.* Sic paulo post: 'Acervatim congesta honori cadaverum, quæ Diis per singulas micas dantur.' *Pintian.*

Etiam in morte luxuria] Persius Sat. III. 'Hinc tuha, candelæ, tandemque beatulus alto Compositus lecto, crassisque lutatus amomis, In portam rigidos calces extendit.' *Dalec.*

Quæ Diis intellexerat genita, adhibens urendis defunctis] Verbum *adhibens* superfluit ex ambobus exemplaribus, et scribendum *intellexerunt*, numero multorum, ex eisdem. *Pint.*

Novissimo Poppææ] Eam Nero cremari noluit, sed rogi externorum modo, variis odoribus conditam et refertam sepeliri. Auctor Tranquillus. *Dalec.*

Æstimentur postea toto orbe] Funerum impensæ sunt odores, unguenta, loci pretium in quo defunctus inhumatur, *rectigal* quod in itinere præstat, dum corpus ex uno loco perfertur in alium, *marmoreus sarcophagus, vestis, τὸ τέλος, ἡ σοφὸς, ἡ στολή* ac tandem compotatio sive silicernium, dictum a silentio, quod in eo nullo accenso lumine silentes umbræ tantum cernantur, *λύχνους γὰρ ἄπτειν ἐν πένθει οὐ θέμις.* Varro in *Meleagris*: 'Fumus exequiati laute ad sepulchrum antiquo more, Silicernium confecimus: (id est, *περίδειπνον*;) quo pransi discedentes, diximus, alius alii, vale.' Cnjacius *Obser.* XI. 20. *Juvenal.* Sat. IV. 'Et matutino su-

dans Crispinus amomo, Quantum vix redolent duo funera.' Festo, acerra, ante mortuum posita, in qua odores incendebantur. Eos Apuleius *Apologia* prima recenset, thius, myrrham, casiam, illos medicamento parari ait, et sacrificio, nempe fœtori ustrinæ emendendo. *Rævard.* cap. 15. in leg. XII. Tabul. *Dalec.*

Quæ Diis per singulas micas dantur] Profusiore in cadaver urendum, quam in Deorum cultu impensa. *Idem.*

India, et Seres, peninsulaque illa imperio nostro adiungunt] Per peninsulam illam manifestum est intelligere Arabiam Felicem: non eadem est hæc summa quam VI. 23. de sola India posuit, ut male sibi persuadent: hæc verba sunt: 'Digna res, nullo anno Imperii nostri minus sestertio quingentes exhauriendo India,' &c. sestertium quingentes efficit quingentes centena millia sestertium, quæ summa dimidio minor est: sed ibi de India sola loquebatur; heic de India, Seribus, et peninsula Arabiæ. *Sulmas.* 546. a.

Peninsulaque illa] Ubi est Malaca, et regnum Siam a Seribus dictum. *Dalec.*

CAP. XIX. *De cinnamomo, et xylocinnamomo, et casia.*

Cinnamomum et casias fabulosa narravit antiquitas, princepsve Herodotus avium nidis et privatim phœnicis; in quo situ Liber pater educatus esset, ex inviis rupibus arboribusque decuti] Permutandæ particulæ, et ubi legitur *te*, scribendum *que*, et e contrario, ex Herodoto evidentissime lib. III. 'Cinnamomum,' inquit, 'etiam quam superiora mirabilis legunt; nam aut quomodo, aut qua in terra gignatur, illud nequeunt dicere, nisi quod probabili ratione utuntur, quod quidam volunt id gigni in his regionibus, ubi Dionysius educatus est, et ipsas cinnamomi festucas afferri a grandibus quibusdam alitibus ad nidos e luto constructos in præruptis montium et

homini inaccessis.' Hæc Herodotus : a quo quia ambigue subobscuraque dictum fuit in præruptis montium nidos strui, neque additum in rupibusne eos construant, an in arboribus, ut pleræque aves solent, ideo Plinius, per disjunctivam, ex *inviis rupibus arboribusve* dixit. *Pintian.*

Herodotus] Herodoti sensum, quem auctorem citat, non satis videtur assecutus Plinius. *Dalec.*

Item casiam circa paludes oppugnante nnguibus diro vespertilionum genere] Scribendum *puludem*, unitatis numero : una enim tantum palus est ex qua legitur. Herodotus loco citato lib. III. de casia agens : 'Ea,' inquit, 'nascitur in palude non alta, circa quam et in qua degunt feræ alatae, vespertilionibus simillimæ, stridore diro et viribus prævalentibus.' Ex quibus Herodoti verbis liquet, mendose legi verba etiam statim sequentia, *aligerisque serpentibus* ; videtur enim scribendum, *aligerisve serpentibus*. *Pintian.*

Aligerisque serpentibus] Fabulæ de serpentibus, sed non aligeris, meminit Theophrast. IX. 5. Vide *Garciam* I. 15. *Dalec.*

Odore primum nunciatam] Mallem *legeres*, *odore prænuntiata*. *Pintian.*

Mercantes] Æthiopes qui in Arabiam vehunt. Chinesenses sic vocat. Insulse tamen Plin. apud Æthiopas nasci tradit, mox subjungens Æthiopas mercari a conterminis. Si enim apud illos nasceretur, ab aliis non emerent. Multo magis etiam oscitat, cum per vasta maria eas merces Æthiopas vehere scribit ; nam si contermini sunt qui vendunt, navigatione tam longa quorsum opus est ? Ut nunc, ita et olim, e Moluccis in superiorem Indiam Cinnamomum vehabatur, mercimonium id potissimum exercente, quæ ad Rubrum mare jacet, Æthiopum gente, quos Abyssinos vocamus, ob commodam Oceani propinquitatem : quæ res Plinium fefel-

lit. *Dalec.*

Per sinus] Ab Oriente in Æthiopiam redeuntes. *Idem.*

Promontorii] Quod est in Serum peninsula. Promontorium Camorin intelligit, Zeilan insulæ objectum. *Idem.*

Argeste] Vento spirante ab occasu æstivo. Vulgo *Mestral*. *Dalec.*

In portum Gebanitarum qui vocatur Ocila] Ocelin non Ocilam vocavit portum hunc libra sexto capite vigesimo tertio : 'Navigare,' inquit, 'incipiunt æstate media ante canis ortum, aut ab exortu protinus, veniuntque circiter tricesimo die Ocelim Arabiæ, aut Canan thuriferæ regionis.' *Pint.* *In portum Gebanitarum]* Vulgo *Zigen Aden*. *Dalec.*

Ocila] Vulgo, *Porto Oceli*. Vide VI. 23. *Idem.*

Revehunt] Ex Arabia et Æthiopia in Indiam. *Idem.*

Gignitur in planis quidem] Duo postrema verba in neutro quidem exemplari leguntur ; legitima tamen esse apparet ex illis quæ sequuntur : 'Fru-tex et casia est, juxtaque cinnami campos nascitur.' *Pintian.*

Reliquum mercator, &c.] Legend. *reliquum mercator massa condit* ; vel, *reliquo mercator massas condit* : massas condit cinnamomi sarmentis, ut eas avehat mercator. *Salmas.* pag. 406. a.

Ad longitudinem palmi] Theophr. Hist. IX. 5. *Dalec.*

Propter organum acrimoniam] Vel quod organum olet, ut vult Dioscorides, vel quod organum sapit. *Idem.*

Quidam cinnami] Theophr. duo, Dioscorides vero quinque genera Cinnamomi refert. Ex iis duo tantum peculiari nomine vocata, mossyliticum et montanum, reliqua odore, colore, et aliis hujusmodi notis distincta. Casia idem Diosc. septem genera memorat, auchy sive daphniti, hic daphnoëidem, et isocinnamum, quod bonitate et viribus æquet

cinnamomum, aut pretio; nam, quod inquit Galenus, cum cinnamomum abest, ejus loco duplum casiaë substituitur; ziger, hic balsamoden; mosyliticum germen, id est, e Zeilan, hic lactam; aphemon, hic unguentariam; darca, Persis dardimi, id est, Chinæ lignum: citto, corrupte pro *cuardo*, quo nomine Zeilani vocant: et pseudocasiam. *Idem*.

Damnatur in primis nolle, aut cui albet cortex] Inter cinnami genera nullum apud anctores recensetur, cui cortex albidus sit. Lege, *aut cui albet cortex, ὃ περιφλοῖζεται*. *Salmas.* p. 406. a.

Incensis ut ferunt silvis ira barbarorum. Id accideritne ob iniquitatem præpotentium, an forte non satis constat] Confusissimus verborum contextus, simul et distinctio: scribendum puto: *incensis ut ferunt silvis: irane barbarorum ob iniquitatem præpotentium? an forte id acciderit, non satis constat.* *Pintian.*

Quem contra atque in cinnamomo levare pretium est] Codex Toletanus rectius *labare* legit, non *levare*. Ut non multo ante: *Damnatur in primis molli, aut cui labitur cortex*. Quod ergo illic dixit *labitur*, hic alio verbo, sed pariter intellectus, repetiit. *Pintian.*

Exinaniri pretium] Tenne, ac gracile esse. *Dalec.*

Consecant surculos] Alia exemplaria, *Tum secant surculos*. scribo, *Cum secant surculos*, ex Theophrasto libro nono, ut statim liquebit. *Pintian.*

Longitudine binum cubitorum] Lego *digitorum*, non *cubitorum*, ex Theophrasto apertissime ix. 5. his verbis: 'Cum itaque virgas secant longitudine binum digitorum, aut paulo ampliores abscondere, recenteque bovis corio eas persuere; tum ex eo lignis putrescentibus vermiculos nasci qui lignum erodant, corticem vero nullatenus tangant ob amaritudinem acrimoniamque odoris.' Hæc Theophrastus: quæ omnia vides, op-

time lector, hic a Plinio tralata. Præterea dictio sequens *mox*, cum minore scripta, præcedentibus assuenda est. *Idem*.

Excarent corticem] Fabulosum id est. *Dalec.*

Gusture quam maxime fervens] Scribe *gusture quam maxime fervens*, ex vetere lectione. *Pintian.*

Balsamodes] Dioscoridi ῥοδίφωνα τῇ δαμῇ, quæ rosam odore imitatur, crassa, e purpureo nigricans, et præcipui, quod idem ait, usus in medicina, ziger nomine, vel, ut apud Gal. legitur lib. de Antidotis, gizi. *Zangues* Nigros Arabes vocant. Colligit eam gens insulæ Zeilam quæ nigra est. Inde nominis ratio. In Malabar *cais manis*, id est, dulce lignum, vocant. Hinc casiaë nomen. *Dalec.*

Sicut nigra] Ἀσχημον, quasi minime fama claram, vocat Dioscorides. *Idem*.

CAP. XX. De isocinnamo, et cancamo, ac taro.

Daphnoiden] Dioscor. primum casiaë genus, quod *achy* Barbari vocant, a negotiatoribus Alexandrinis *daphnitin* vocari scribit, quod lauri cortici similis sit. *Idem*.

Quin et in nostro] Casia, lavendula nostra, Theophrasti alba casia; eadem nigra nostra, libanotis coronaria: casiani Hygini, quæ Theophrasto κνέωρον est, cum Indica negligenter Plinius hic confundit. *Idem*.

Cancamum] Cancamum Lusitanis: hodie anime. *Idem*.

Tarum] Tarum hodie Lusitanis aquila brava, id est, agallochum silvestre, lignum odoratum, agallocho vero nonnihil simile. Nascitur in promontorio Comorin, quod olim Cori nuncuparunt, et in Zeilam insula. In Malaca agallochum *garo* vocant, inde sumptum tari nomen. *Garc.* i. 16. *Inde*.

Troglodytas] Sic Chineses vocat. *Idem*.

Qui considerare ex Nabataeis] Hæc verba in exemplari Salnanticensi

superfluunt. *Pintian.*

CAP. XXI. *De serichato, et gabalio, et de myrobalano.*

Serichatum] Serichatum quidam esse conjectantur nostrum *benirinum*: gabalium vero, *caphuram*. Alii Serichatum santalum flavum, a serici crudi colore; cabalium vero, *benivinum*. *Dalec.*

Unguento] Vide Theophr. Hist. iv. 1. et libro de Odoribus. *Idem.*

Heliotropio] Dioscoridi myricæ similis est. Theophrast. loco citato folium myrto simile est, sed longius. *Idem.*

Sed liquore] Quod vitium est. Prorsus enim odoris expertem oportet esse liquorem enim. *Idem.*

Crassiori cortice] Rubenti. Tali fere colore est durum putamen. Vide ann. ad ult. hoc caput. *Idem.*

Spissiore] Densiori et firmiori cortice. *Idem.*

Nucleo candido] Falsum id est. Nucleos utrique premunt; sed unguentarii absque igne et aqua calida, ut quod fluit oleum alienæ prorsus qualitatis expers sit, nec rancescat: medici affusa calida, ut plus olei extundant. Quidam cortices premissent, non eliciendi olei gratia, quod nullum habent, sed ut unguentis sint pro stymmate. *Idem.*

Unguentarii autem] Lego: unguentarii autem exuto cortice premunt, affusa eis paulatim calida aqua: medici nucleis tuis utuntur. Sic porro vocat ἐκκοπείσης καὶ ἐκθλίβεϊσης πῖσμα apud Dioscoridem, tusæ et expressæ faciem. Fefellit Plinium corrupta Theophrasti litera, τοῦ καρποῦ δὲ τοῖς κελύφεσι χρώνται οἱ μυρεψοὶ κόπτοντες· ἐὼδες γὰρ ἔχει· τὸν δὲ καρπὸν αὐτοῦ ἀχρεῖον· pro quibus lego: τῷ καρπῷ δὲ οὐ τοῖς, κ. τ. λ. κόπτοντες· ἐὼδες γὰρ κατέχει· ὁ δὲ καρπὸς ἐσθλὴν ἀχρεῖος. Unguentarii putamine non utuntur, sed tuso fructu. Is enim odorum suavitatem retinet. Est autem edendo inutilis. Hist. iv. 2. *Idem.*

CAP. XXII. *De phœnicobalano, et calamo odorato.*

Calamo odorato] Ob ejus elaten odoratam, qua in spissamentis utuntur unguentarii. *Idem.*

Myrobalano in] Rondeletius apud Dioscor. putavit Arabicam myrobalanum non esse intelligendam unguentariam, sed nostrarum officinarum flavam myrobalanum, palmulæ valde similem. Legendum puto: *Myrobalano unguentariæ similem proximamque figuram habet*; Dioscorides enim ait palmæ fructum παρεμφερεῖν τῇ Ἀραβικῇ μυροβαλάνῳ, nempe figura similem esse, quod ad eundem usum in unguentis Plin. negligenter refert. *Idem.* *Myrobalano in unguentis similem, &c.*] Vide quæ Salmas. ibi observavit p. 463. b. 464. a, b.

Palma in Ægypto] Palmula Ægyptia medio sææ maturitatis tempore πῶμα, quasi potus sive potio, vocatur Dioscoridi, auctori ἄδιφος, quoniam humore multo plena non aliter sitim minuit, quam si hibatur aqua, nec caput tentat; ac maturitate peracta a puniceo sive phœniceo colore phœnicobalanus dicitur; ac sic caput gravat, ut, quod ait Solinus, sensus interceptiatur, gressus præpediatur, lingua retardetur, obsessisque mentis et corporis officiis, imitetur vitium ebrietatis. Had. Jun. v. 2. *Dalec.*

Nulla intus ligno] Ἀπόρητος. Aëtius xi. 30. id fieri tradit et natura et arte; sed quænam ars fuerit non explicat: ossa reliquarum modo in balano non habet, xxiii. 5. De palmulis Diosc. ea scribit, quæ hic tradit Plin. nisi quod ille nusquam prodit os sive lignum intus nullum esse. Theophrastus Hist. ii. 8. in fructu palmæ candidum, nigrum, flavum colorem agnoscit; et alios sine ligno, alios cum ligno; quosdam cum ligno molli, quosdam cum duro esse testatur. Phœnicobalanum dictum volunt non a colore phœniceo seu puniceo, sed quasi palmæ glandem. *Idem.*

Colligitur autem, &c.] Colligitur autem paulo ante quam incipiat maturescere: quod si relinquatur phœnicobalanus, &c. Vide Salmas. 471. a.

Myrobalano precium in libras X. bini] Codex Toletanus, *X. binis*: alia exemplaria *binas*, non *bini* aut *binis*; ut forte legendum sit, *binis asses*, ut infra cap. 27. 'precium optimo in libras bini asses.' *Pintian.*

Bini] Denarii. Dalec.

Fæcem] Fæcem, *τρίμμα*, sive *ἐκπίεσμα*. *Idem.*

Calamus quoque] Calamus aromaticus, sive odoratus duplex est; alter Syriacus, ad ripas lacus Genesareti, quem alii mare Galilææ, alii mare Tiberiadis vocant, nascens, a vulgari nihil dissimilis, præterquam quod, post quadragesimum diem siccatus, nonnihil flagrat; alter Indicus, descriptus a Diosc. olim, nuper a Garcia Horto Lusitano, diversissimus a Syriaco. Dionysius de Situ orbis *ἐρυθραίων* vocat a colore, non ut Enstatiius putat, quod ejus alitrix India Erythræo mari contermina sit. Dioscor. *κυρβόν* esse tradit. Apud Vegetium de Re Veterinaria, lib. iv. Absyrtus in confectione pulveris quadrigarii calaminum Syriacum et aromaticum, id est Indicum, memorat. Ea calami genera plurimum inter se discrepantia Plin. ignoranter miscuit ac confudit. *Guilland.*

In Arabia nascens] Plutarch. libro, Quod Bruta ratione utantur, id quoque prodidit, sed errore manifesto. *Guilland.*

Inter Libanum] Hæc ad verbum ex Theoph. Hist. ix. 7. Calaminum aromaticum Arabes vocant *cassab ossiri*, et *cassab Alerina*. *Guilland.*

In convalle modica, &c.] Lege: in convalle modica juxta lacum cujus palustria æstate siccantur tricenis spatii stadiis, calamus et juncus odorati nascuntur. Salmas. 1052. a.

De junc] Vide infra xxvii. 18. *Dalec.*

Statim e longinquo] Aliena fide Theoph. hoc scripsit, quod minime verum esse Guilandinus testatur, qui eam regionem peragravit. *Idem* scripsit et Vitruvius viii. 3. *Idem.*

Inest fistulæ araneum, &c.] Vide Sarraceni notas in Dioscorid. p. 6. a. Mox leg. apud Plin. ibid. *lentusque in frangendo: malleum, in mandendo.*

CAP. XXIII. *De hammoniaco et sphagno.*

Hammoniaci] Vide xxiv. 6. *Dalec.*

Arbor] Ferulacea. Diosc. *Idem.*

Quam metopion] Quam agasyllim vocant. Diosc. *Idem.*

Phyrama] Collectis terra et calculis sordidum. Diosc. *Idem.*

Sphagnus] Splanchnon a Dioscoride, phascos is vocatur a Theophrasto Hist. iii. 9. et posthac xxiv. 6. *Idem.*

Bryon] Græci *σφάγγον*, *σφάκνον*, *σπλάγχνον*, *βρόν*, *φάσκον* vocant: Soranus *βρόν ἀρωματικόν*. Vide cap. 28. hujus libri. *Idem.*

Quales in] Ex omnibus quercum generibus in Cerro solo, quem Ægyptem Græci vocant, gignuntur, xvi. 8. et loco supra citato Theophrastus. *Idem.*

CAP. XXIV. *De cyprio, et aspalatho, et maro.*

Cyprus] Vide infra xxiii. 4. *Dalec.*

Flore candido] Inde Virgilio: 'Alba lignustra cadunt,' &c. Ovid. Met. xiii. 'Candidior folio nivei Galatea lignistri.' Ut quod flori Virgilius, foliis Ovidius tribuat. *Idem.*

In codem] In Istro, Nisyro, Syria, Rhodo. *Idem.*

Flore rosæ] Apud Diosc. id non legitur. *Idem.*

Tradunt, in quocunque, &c.] Legend. Tradunt in quocunque frutice curvetur arcus celestis, eandem quaque sit aspalathi suavitatem odoris existere, sed si in aspalatho, inenarrabilem quandam; id est, sed si in aspalatho curvetur. *Salmas. p. 397. b. Tradunt, in quo-*

cunque] Aristot. in Probl. Sect. Quæst. 2. *Dalec.*

Inenarrabilem] Perpetuo verum hoc non esse, vide apud Rhod. xxii. 31. Inde, nec absque ratione, quidam non ἐρυσσκηπτρον vocandum censent, sed ab incubitu et innixu iridis, ἰρυσσκηπτρον. Plutarch. in Sympos. Quæst. iv. 2. Vide xxiv. 13. *Idem.*

CAP. XXV. *De balsamo, et opobalsamo, et xylobalsamo, et styrace, et galbano.*

Uni terrarum Judææ] Et Ægypto, Dioscor. Strabo lib. xvi. silvestre nasci tradit in maritimis Sabæorum. Pausanias in Bœoticis balsami arbores in Arabia describit, myrtorum magnitudine, foliis amaraci. Vide reliquam historiam viperarum sub ejus fronde latitantium, quam longum esset hic adscribere. *Dalec.*

Utroque regio] Theophrast. Hist. ix. 6. *Idem.*

In triumpho] Mithridatico triumpho ebenum is ostendit. Supra cap. 4. hujus libri. *Idem.*

Malleolis seri dicitur nuper vincta] Apographum Toletanum, *Malleolis seri dicit nuper victa.* Scribo, *Malleolis seri didicit nuper victa.* Pintian.

Implet colles, &c.] Dalecampius legit, et nunc implet colles vinearum modo, &c. inepte; quasi non et ante victoriam Romanorum colles imple-ret balsami frutex. Præcedit: quippe riti similior quam myrto. *Malleolis seri dicitur, nuper vincta, ut vitis:* hæc falsa; nam sequitur: *et implet colles vinearum modo, quæ sine adminiculis se ipsæ sustinent:* si sine adminiculis se ipsa sustinet hæc arbuscula, quid opus eam vinciri? frustra vinciatur, quæ adminiculatione non eget. *Salmas. p. 586. a.*

Proceritas intra bina] Punicæ magnæ Theophrast. Cyliso et Terebintho similis. Strabo lib. xvi. *Dalec.*

Arbori] Xylobalsamo. *Idem.*

Semen] Carpobalsamum. *Dalec.*

Incidentis manus libratur artifici tem-

peramento, &c.] ‘Artifex temperamentum’ et ‘artifex plaga,’ quæ cum artificio facta est. *Salmas. pag. 591. a.* Statim, quod sequitur, sic legend. *toto die æstiro unam concham impleri justum erat homini: anni vero sæcunditate, &c.* *Idem ibid. b.*

Succus e plaga] Vid. infra xxiii. 4. *Dalec.*

Omni vero sæcunditate, &c.] Budæus de Asse lib. v. sic leg. anni vero sæcunditate e majore horto congios senos singulis annis, cum et duplo, &c. Vide Sarracen. in Dioscorid. p. 6. b.

Nunc etiam singularum arborum largior vena, ter omnibus percutitur æstatibus, postea deputatur] Tunc temporis dicit, vel singularum arborum venam largius balsamo sudasse, majoremque balsami copiam dedisse, quam duos hortos illos, qui soli erant ætati Alexandri: septenos congios hi reddebant: hoc unum est τῶν ἀδυνάτων. *Salmas. 593.* Sequitur, quod ita legend. *DCC. HS. amputatio ipsa surculique rariere intra quintum devictæ annum:* hoc est, septingenties sester-tio. Vide *Salmas. pag. 593. b.*

Et sarmenta quoque, &c.] Legend. *Et sarmenta quoque in merce sunt. DCC. sestertio amputatio ipsa surculique rariere intra quintum devictæ annum.* Vide *Salmas. pag. 582. a.*

DCCC.] Alii, *Denariis trecentis.* *Dalec.*

Intra quintum demum annum] Ambo exemplaria: *Intra quintum devictæ annum:* nec vanit legunt statim ante, sed rariere. *Pintian.*

Petræo hyperico] Semine Hyperico simili, quod a Petra oppido defertur. *Dioscor. Dalec.*

Nequissime autem, &c.] Lege: *Nequissime autem gummi, quoniam inarescit in manu inversa, et in aqua sidit, quæ probatio est gemina. Debet sincerum et inarescere, sed hoc e gummi arescere addita fragili crusta evenit, et gustu deprehenditur. Inarescere dicuntur quæ calore deusantur et con-*

gelantur, ut de sale lycurio et bitumine notavimus, quæ omnia vi ardoris coeunt in duritiem lapidis; nequissime autem balsamum gummi adulterari dicitur, quia difficillime deprehenditur. *Salmas.* 494. a. Sequitur: *Carbone vero, quod cera resinaque adulteratur, est nigriore flamma;* id est, nigriorem flammam habet, conurit. *Idem ibid.*

Nam melle mutatum, statim contrahit muscas] Adde manu: *Nam melle mutatum statim manu contrahit muscas,* ex utroque exemplari, ut paulo ante: 'quoniam et ipsum quoque inarescit in manu inversa.' *Pintian.*

Quippe millibus, &c.] Legend. *Quippe millibus denarium, sextarii empti vendente fisco trecentis denariis vaneunt.* Sextarii empti trecentis denariis vendente fisco, millibus denarium vanebant vendentibus institoribus, qui a fisco emerant; hinc fraus manifesta institorum. *Salmas.* p. 592. a.

Xylobalsamo pretium, &c.] Lege, *Xylobalsamo pretium in libras X.V.* hoc est, denarii quini. *Salmas.* p. 593. b.

Intus similitudo] Plin. cur καλαμῆς vocetur dicere conatus est, sed absurde; non enim ratio nominis est, quod arundini similis sit, sed quod arundinibus obvolutus et circumseptus afferretur. Ideo autem arundinibus recondehatur, ut et cætera olim odorata, ne expiraret, et vires amitteret, quod et de dictamno Cretico Theophrastus scriptum reliquit, Hist. 1x. 16. *Dalec.*

Pemati vermiculi] Satyracen quoque vermiculatum, cognomine scoleticen, in magno pretio fuisse Dioscor. testatur apud imperitos. *Idem.*

Styrax laudatur, &c.] Legend. *Styrax laudatur post suprascripta ex Pisidia, Cypro, Cilicia, Creta: minime ex Amano Syriæ medicis, sed, &c.* Dicit minime laudari medicis qui ex Amano Syriæ veniebat, sed unguentariis magis, quia fortasse magis succosus esset, ideoque unguentis et χρίμασι

utilior. *Salmas.* pag. 545. b. Et paulo post lege: *vel gummi alia, melle aut amygdalis amaris.* Mox legend. *pretium optimo X. VIII.* id est, denarii octo. *Salmas.* *ibid.*

Post supra dicta ex Pisidia, Sidone, Cypro, Cilicia, Creta] Scribo: *Post supradicta ex Pisidia. Sed et Cypro, Cilicia, Creta,* ex apographo Tolet. rectissime; provinciæ enim hic, non civitates, enumerantur. *Pintian.*

Exit et in Pamphylia, &c.] Legend. *exit in Pamphylia, sed acrior, minusque succosus.* *Salmas.* p. 545. a.

Dat et galbanum, &c.] Legend. *Dat et Galbanum Syriæ in eodem Amano monte, e ferulaque ejusdem nominis, resinæ modo stagonitin appellant.* Χαλβάνη σταγονίτη maxime laudari dicit, quæ ita dicitur, quod guttatim fluit; nam σταγόνες sunt guttæ. *Salmas.* p. 352. a. *Dat et galbanum Syriæ]* Vide infra xxiv. 5. Theophr. Hist. 1x. 7. fernam eam paco vocari tradit. Dioscor. vero a quibusdam nominari metopion. Rotundum et masculum thus Diosc. Stagonian vocat. *Dalec.*

CAP. XXVI. *De panace, et spondylion, et malobathro.*

Unguentis] Imo potius medicinæ quam unguentorum deliciis; est enim odoris ingrati. Vide infra xxv. 4. *Idem.*

Ampla magnitudine rotundis] Ficulis similibus. Dioscor. *Idem.*

Spondylion] Vide xxiv. 6. *Dalec.*

Dat et Malobathrum Syria, arborem folio convoluto] Hoc falsissimum; nam sola India hoc mittit. Vide Salm. 1061. a. *Dat et malobathron]* Vide infra xxiii. 4. 'Petalion' Plauto in Curenl. 'Folium' Latinis: unde 'foliatum unguentum,' cap. 1. lib. sequentis: 'Tu stacte, tu cinnamum, tu rosa es, tu crocum, tu casia es, tu petalium.' *Dalec.*

Exprimitur] Imo conditur. *Idem.*

Lentis modo] Lenticulæ palustris modo aquis innatare. *Idem.*

CAP. XXVII. *De oleo Omphacio.*

Viride] E druppa. Vide xxiv. 6. *Idem.*

In prima lanugine] Cum nondum nigrescit, Diosc. μήπω περκάζουσα incipientis uvæ pubertatem vocat in Procemio lib. xxiii. *Idem.*

Nocturni rores caventur] Quoniam concreescere succum non sinunt. Dioscor. *Idem.*

Melligo] Melliginem τὸν λυγρὸν ἐκ-
θαβόμενον Dioscor. vocat, succum ex-
pressum. Qua de causa Plinius mel-
liginem vocet, incompertum. Qui
dictionaria ediderunt melliginem in-
terpretantur fructum inmaturo-
rum, et vix delapso flore, succum ex-
pressum: eodem vocabulo auctor uti-
tur cap. 6. lib. superioris, sed alia
significatione. *Idem.*

CAP. XXVIII. *De bryo et ænanthe, et
de elate arbore, et cinnamo caryopo.*

Optima circa Gnidum] Optimum
bryon cedinum, deinde *populneum*,
λευκινον ex Dioscor. Plinius legisse
videtur Λύκιον. Jam antea cap. 23.
de phaseose sive splanchno, quod
idem est cum bryo, Plinius disseruit.
Vide et xxiv. 6. *Idem.*

Ad medicos tantum pertinet] Odori-
bus tantum gigni idem scribit in fine
procemii lib. xxiii. *Idem.*

Est præterea arbor ad eadem, &c.]
Fallitur Plinius multiplici τῆς ἐλάτης
significatione. Est autem elate ad
unguenta pertinens, sive σπάθη Ar-
chigeni lib. 11. κατὰ τόπους, φοίνικος
σεβένιον, gliscentis palmæ floris invo-
lucrum, et tegumentum. *Idem.* *Est præ-
terea arbor ad eadem unguenta, &c.]*
Vide Salmas. p. 464. b.

Pingui lacryma] Lacrymam elate
non sudat, sed, ut ait Dioscor. λιπα-
ρὸν τὸ ἐντὸς ἔχει, pinguis intus est.
Dalec.

Ad domandum] Eis τὰς τῶν μύρων

στύψεις, Dioscor. ad unguentorum spis-
samenta. Vide cap. 1. lib. sequentis.
Idem.

*In Syria gignitur et cinnamum, quod
caryopon appellant*] *Comacum* antea le-
gebatur. Hermolaus derasa priore
dictione *caryopon* substituit, citatque
suorum codicum fidem, nescio quam
bona fide. Ego vero cum, e duobus
quæ habere potui exemplaribus, in
uno *chamocho*n inveniam, in altero
comachum, et Romana impressio cæ-
teræque recentiores *comacum* agnos-
cant; antiquam lectionem convel-
lendam non censeo, præsertim cum
Plinius libro sequente cap. 2. rursus
comacum nominet. Sed quid exem-
plarium fidem Pliniiv imploramus,
cum Theophrastus omni nos dubita-
tione solvat lib. ix. *Comacum* enim
duplex facit: alterum fructum; al-
terum quod probatissimis quibusque
miscetur unguentis: quem locum
parum fideliter Theodorus transtulit.
Quod autem in Syria, ut Plinius scri-
bit, nascatur *comacum*, falsum est;
in Arabia enim, eodem Theophrasto
auctore loco citato, nascitur. Qua-
propter aut vitiatum est in Plinio lo-
cus, legendumque: *in Arabia gignitur
ut cinnamomum, quod comacum appel-
lant*: aut Plinius non recte Theo-
phrasti verba accepit. *Pintian.*

Hic est succus nuci, &c.] Lege: *Hoc
est succus nuci expressus, multum a
musculo viro cinnami differens.* Succum
cinnami, acri, vehementi, ac viroso
odore præditum, vocat *masculum vi-
rus*. Vide Salmas. 1307. b. *Hic est
succus nuci expressus, multum a surculo
veri cinnami differens*] Legendum re-
or: *Hic est succus nuci expressus mul-
tum a succo illo veri cinnami differens.*
Piutian.

LIBER XIII.

CAP. I. *De unguentis, et quando primum sunt cognita nobis, et de compositione.*

Iliacis temporibus] Unguenti meminit Homerus Iliad. Ζ. his versibus: 'Αλείψατο δὴ λίπ' ἐλαίῳ, Ἀμβροσίῳ, ἐδά-
νῳ, τὸ ῥά οἱ τεθυωμένον ἦεν "Εμ-
πῆς ἐς γαλάν τε καὶ οὐρανὸν ἵκετ' ἄντη.
Dalec.

Fumo convolutum nidorem] Plant. in Menæch. 'Sternite lectos, incendite odorem: Munditia illecebra est animo amantum.' *Idem.*

In olei laude] Id est, appellatione et vocabulo. Locus est Iliad. Γ. 'Πό-
δοντι δὲ χρίεν ἐλαίῳ, Ἀμβροσίῳ. Turn.
in Theophr. de Odoribus. *Idem.*

Ingluvie natum virus extinguunt] *Idem* fere de Parthiis XI. 53. *Idem.*

Alexander cepit scrinium unguentorum. Postea voluptas ejus a nostris, &c. admissa est, honosque et ad defunctos pertinere capit] *Postea voluptas ejus*: ita loquitur, quasi proxime præcessisset, *unguenti*, non *unguentorum*. Quod præcedit sic legendum, *unguentum Persarum genti se debet*. Unguentum hoc ipsum, quod sit in rerum natura et usu, debet se Persarum genti. Vide Salmas. p. 947. a, b.

Non erunt fruticum] Sed vel seminum, vel herbarnum. *Dalec.*

Mendesium] Paulus Ægineta VII. 18. ita vocatum fuisse scribit, quod in Ægypto sit inventum, ubi Mendes colitur. Mendes hircus est. Sic autem Panem Mendesii vocabant, quod illum effigie hirci colerent. *Idem.*

Ratio faciendi duplex: succus et corpus: ille olei generibus fere constat, hoc

odorum: hæc stymmata vocant, illa hedysmata] Duabus rebus unguenta dicit fieri, succo et corpore: succum generibus oleorum constare, corpus generibus odorum: hæc, genera nempe odorum, *stymmata* vocari tradit; illa, olei genera scil. *hedysmata*. Salmas. p. 465. b. 466. a.

Hæc stymmata vocant] Lego: *partim stymmata vocant, partim hedysmata*. Cornarius. *Stymmata* olim nominarunt aromata, quibus in unguentorum compositione oleum spissabant: ea Dioscorides fere numerat xylobalsamum, junceum, calamum: *hedysmata* vero ea, quibus spissatum oleum suavi odore imbebant et perfundebant. Ea recensere solet Dioscor. amomum, nardum, myrrham, balsamum, carpopalsamum, costum, amaracum. *Dalec.*

Tertius inter hæc est colos] In unguentis quatuor spectantur; succus qui est oleum quodvis inodorum, tenuissimum, et minime pingue, ut Balaninum; corpus quod est partim *stymma*, sive spissamentum, nempe quod oleum adstringit, odorem ut melius combibat, et pertinacius retineat, quemadmodum tinctorum principio medicamentis quibusdam pannos imbuunt et præparant; partim *hedysma*, sive condimentum, ejus odorem unguentum potissimum refert; color, de quo multi non valde solliciti sunt, magma, sive sæx. Diosc. cap. de fuligine thuris χρωματισμὸν μύρων vocat, et ad id resinam coctam laudat. *Id.*

Sal aspersus olei naturam coarctet] Vel oleum spissat, vel ne rancescat prohibet. *Idem.*

Supra diximus] Cap. 21. libri superioris. *Idem.*

Et id in vetustissimis esse] Sic describit oleum myrteum, non unguentum, Dioscorides. *Dalec.*

Singuli quoque succi, &c.] Legend. *Singuli quoque succi nobilia unguenta faciunt, inprimis malabathrum, postea iris Illyrica et Cyzicena amaracus, herbarum utraque pauca his et alia alii miscent.* Malabathrum succus est, id est, oleum quod ex malabathro exprimitur: herbæ sunt iris et amaracus, quarum succus, id est, oleum, per se unguentum faciunt, quibus panca et alia alii miscent. *Salmas. pag. 468. b.*

Externa omnia et prodigiosa. Cinnamomino adjicitur balaninum] Aliter antiqua omnis et recentior lectio: *Externa omnia et prodigiosa cinnamomino pretia. Adjicitur cinnamomino, &c. ut XII. 26. 'In precio quidem prodigio simile est,' &c. Pintian.*

Quidam satis habent aspergere] De Mendesio tantum id Dioscorides, cui ea parsimonia cinnamomum additur. *Dalec.*

CAP. II. Quod unguentum regale vocetur, et quæ diapasmata, et qualiter serrentur.

Constat myrobalano] Unguenta ex variis odoribus temperat. Empedocles apud Athenæum, p. 251. vs. 37. vocat *μύρους δαιδαλεόδμους, Γραπτοῖς δὲ ζώοισι, μύροις τε δαιδαλεόδοις. Dalec.*

Cinnamomo, comaro] Legendum, ut supra ostensum est, *comaco*, non *comaro*: sic enim habent et scripta et excusa omnia exemplaria. *Pintian.*

Cypro, amaraco, colato melle, &c.] Exemplar Toletanum, *Cypro, amara, coloto*; scribo, *Cypro, amaraco, loto*, ex Theophrasto lib. IX. de stirpibus: 'Quibus,' inquit, 'ad unguenta utuntur, hæc fere sunt casia, cinnamomum, nerum, balsamum, aspalathus, styrax, consecratrix, narta, costus, ligusticum, crocum, myrrha, gladio-

lus, juncus, calamus, amaracus, lotus, anethum,' &c. *Idem.*

Nihilque ejus rei causa in Italia victrice omnium, in Europa vero tota, præter irin Illyricam et nardum Gallicum gignitur] Notandum est quatuor illa verba antecedentis capitis duodecimo fere a calce versu, *Externa omnia et prodigiosa*, illic per errorum posita hic inseri debere; ut sic scribendum putem: *Externa omnia et prodigiosa. Nihilque in Italia victrice omnium, in Europa vero præter Irin Illyricam et nardum Gallicum nascitur*; nam verba illa, *ejus rei causa*, adventitia putamus, et supra verba illa, *victrice omnium*, scripta ab aliquo, qui exponere voluit, ideo fuisse Italiam vitricem omnium, quod ab hujusmodi deliciis abstinnisset. *Idem.*

Nardum Gallicum] Et Cyperum. *Dalec.*

Diapasmata vocantur] Theophr. de Odoribus. *Idem.*

Inter omnes potentissimus odor] 'Επικρατεῖ γὰρ εἰς τὸ ἔσχατον ἐμβαλλόμενον, κὰν ἑλαττον ᾖ. Theophrast. *Idem.*

In alabastris] Et plumbeis vasis. Theophr. de Odorib. *Idem.*

Ut ex amygdalis] Plinius a Theophrasto dissentit. Ejus verba sunt: τὸ γὰρ δεκτικώτατον, οἶον τῆς βαλάνου, καὶ χρονιώτατον τὸ δ' ἀμυγδαλινὸν παρακμάζει ταχὺ καὶ ὀλιγοχρονιώτατον. *Idem.*

Coquuntur plumbeis vasis] Quidam legunt, *coquuntur, ac conduntur plumbeis vasis.* Theophr. Διαφθέρει δὲ τὰ μύρα καὶ ὁ ἥλιος, ἂν τεθῶσι. Διδ καὶ οἱ μυροπῶλαι καὶ ζητοῦσι τὰς οἰκίας ὑπερφους, καὶ μὴ προηλίους, ἀλλ' ὅτι μάλιστα παλισκίους. Et paulo infra: Διδ καὶ εἰς ἀγγεῖα μολυβδᾶ ἐγχέουσι, καὶ τοὺς ἀλαβάστρους ζητοῦσι τοιοῦτον λίθου. Plumbeis vasis dupplicibus inquit Cornarius Comment. in lib. V. κατὰ τόπους. *Idem.*

CAP. III. Quanta in unguentis luxuria, et quando primum Romanis in usu.

Experimentum eorum inversa manu

capitur] Theophr. τὸ δὲ κοινὸν ἐπὶ πάντων ἀπόρημα, τί δήποτε ὑπὸ (alii ἐπὶ) τοῦ κάρπου τῆς χειρὸς ἡδιστα φαίνεται, δι' ὃ καὶ οἱ μυροπῶλαι τοῦτο μυρίζουσι τὸ μέρος. *Idem.*

Ac suis moriuntur horis] Ob id Jurisconsultis, lib. vii. § Si maritus, D. De donat. inter virum et uxor. unguenta 'rem mortuam' vocat: quod eorum possessio brevis, inutilis, inanis sit. Cujacius Observ. ix. 30. *Idem.*

Ut transeunte femina odor invitet etiam aliud agentes] Dictionem femina expositionis causa additam putamus, legendumque transeuntes, non transeunte: cur enim feminam transeuntem potius quam virum probatum unguentum alliceret, promiscuo illis temporibus inter utroque unguenti usn. *Pintian.*

In M. Ciceronis monumentis invenitur unguenta gratiora esse quæ terram, quam quæ crocum sapiunt, &c.] Unguenta quæ terram sapiunt, quænam illa sunt? scribendum puto: gratiora esse quæ ceram, quam quæ crocum sapiunt. Vide Salmas. p. 1063. b. Vide et Plin. xvii. 5.

Sed quosdam crassitudo maxime delectat, stypsim appellantes] Sic legendum, id est, στυψιν, quæ crassitudinem unguenti significat. *Salmas.* p. 465. b.

Liniq̃ue jam, &c.] Plato Politic. lib. iii. Homerum e civitate, quam sibi fingit, pellendum censet, sed ut sanctum virum, mirabilem, suavem decet, capite unguentis delibuto, et lana coronatum: vel, ut ait Cic. apud Nonium, redimitum coronis. Cic. in Verrem Act. vi. ait, Segestanas mulieres, cum simulachrum Dianæ opipilo exportaretur, unguentis unxisse, complexesseque coronis et floribus. Themistii pater Epicurum Philosophorum choro exturbavit, capite unguento perfuso, quod toto corpore voluptatem secutus fuisset. *Victor.* iv. 13. *Legē elegantissimū locū*

apud Plautum in Mostell. *Dalec.*

Vidimus etiam vestigia pedum tingi] Id multo ante Athenis factum fuisse ostendit hic Cephisodori versus apud Athenæum: Καὶ τοῖς ποσὶν χωρὶς πρίω μοι βάκκαριν. Apud eundem Antiphanes: Αἰγυπτίῳ μὲν τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας, Φοινικίνῳ δὲ τὰς γνάθους καὶ τὰς χεῖρας, Σισυμβρίῳ δὲ τὸν ἕτερον βραχίονα, Ἀμαρακίνῳ δὲ τὰς ὀφρῦς καὶ τὴν κόμην, Ἑρπυλλίνῳ δὲ τὸ γόνυ καὶ τὸν αὐχένα. Præterea Diogenes unguentatis pedibus incedebat. Tum etiam in Anularia 'Myrobatharii' dicuntur, qui muliebres soleas unguentis linebant. *Idem.*

Quæso ut qualiter sentiretur juvaretque ab ea parte corporis] Convertenda puto verba: *Quæso ut sentiretur, qualiter juvaret ab ea parte corporis;* nam particula *que* a nullo exemplari scripto impressove agnoscitur. *Pintian.*

Caïum principem, &c.] Suetonius in Caio, cap. 37. Apud Petronium in Satyra, Trimalcio in balneo unguento perfusus tergitur, non linteis, sed palliis ex mollissima lana factis. *Dalec.*

Quando id primum, &c.] Jam Tarquinii tempore unguentorum fuit usus. Ennius enim ait, nisi subsit poetica πρόληψις, 'Tarquinii corpus bona femina lavit et unxit.' *Dalec.*

Quidum etiam, &c.] Apud Theophr. περὶ τῶν ὀσμῶν, μύρον καὶ τᾶλλα ἔννομα τοὺς μὲν οἶνους ἡδύνει, τῶν δὲ βρωμάτων οὐδέν. *Idem.*

L. Plotium] Valer. Max. vi. 8. Ubi legitur *Plotinus Plancus*, Numatii vel Mumacii Planci frater, &c. *Idem.*

CAP. IV. De palmis, et natura earum, et generibus.

Nulla est in Italia sponte genita, nec in alia parte terrarum nisi calida] Ambō exemplaria: *Nulla est in Italia parte terrarum nisi in calida.* Minus male legitur: *Nulla est in alia parte terrarum nisi in calida.* *Pintian.*

Gaudet et riguis, totoque anno bibere cum amet anno sitiēti] Legendum arbitror: *Gaudet et riguis totoque anno bibere: quin etiam non sitiēti*, hoc est, et si annus sit pluvius, gaudet tamen rigari: favet huic correctioni Theophrastus II. 8. palmas scribens magis gaudere aquis scaturientibus quam pluviiis. *Idem.*

A fimo quidem etiam ladi putant: et Assyriorum pars aliqua si non rivis misceatur] Scribo, *A fimo quidam etiam ladi putant, si non rivis misceatur*: cætera falso inserta sunt. Paret apertissime ex Theophrasto II. 8. cujus hæc verba sunt: 'De fimo diversa sententia est: quidam enim has fimo delectari negant, sed abhorrere omnino statuunt: alii usum fimi concedunt, incrementumque magnum capere eo affirmant, rivis tamen miscere fimum oportere affirmant.' *Idem.*

Reliquæ teretes atque procerae, densis gradatisque, &c.] Lege ex veteri scriptura: *Densis gradatisque corticum pollicibus auctioribus (an acutioribus?) faciles ad scandendum Orientis se populis præbent, utilem sibi arboremque inductis circum, mira pernecitate cum homine subeunte.* Palmæ arboris caudex totus scaber est et asper densis squamis per gradus dispositis et extantibus. Vel lege: *faciles ad scandendum Orientis se populis præbent, utilem sibi arboremque inductis circum, mira pernecitate tum homine subeunte.* De circulo quem pedibus inducunt qui palmas arbores scandunt omnino accipiendum. Vide Salmas. 1329. a. *Densis gradatisque, &c.]* Legend. *densis gradatisque corticum cochlicibus, &c.* Κόχληκες, κόχλακες, κοχλάδες sunt tortuosi, iustar cochlearum turbinati circuli, totum arboris scapum circumflexu more clavicularum ambientes et complexi, quibus sursum quasi per scalas κοχλιοειδείς in gyrum ascendi possit, a κόχλω, gyro. Vid. Reines. Var. Lect. II. 9. 206. *Reliquæ teretes atque procerae, densis gradatisque corticum pollicibus*

auctioribus faciles se ad scandendum Orientis populis præbent, utilem sibi arborisque induitiis circum, mira pernecitate tum homine subeunte] Plinius pollices auctiores vocat, amputatorum vel decidentium ramorum reliquias eminentes et ex cortice protuberantes, ut pollex exertus ex manu. Id Gallice dicimus *chicots*. Hunc Plinii locum sane salebrosam et mendosam ita debere legi contendit Salmasius, *utilem sibi arboremque inductis circum.* Quæ lectio mihi videtur aliquid habere absurditatis; qua enim utilitate affici potest arbor tali circulo? Ego igitur pridem in margine nostri Plinii codicis emendaveram: *vitilem sibi arboremque indutis circum*, et ita censueram legi debere, doctus a quodam nobili navarcho de modo quo incolæ Palmiferæ regionis in Africa celeriter cum suo circulo scandunt excelsas palmarum arbores: scilicet induunt se una cum arbore ipsa circulo e vitili ligno facto, et pedibus in arboris pollicibus illis nitentes, et lumbis circulo innixi, manibus vero ambabus circum gradatim et subsultim attollentes, celerissime usque ad arboris summum, ubi sunt rami et fructus, scandunt: id sæpe facientes, ut lagenas suas ramis succisis appendeant, vel eas plenas vino palmeo reportent. *Palmer.* Exercitat. ad Luciani tom. III. pag. 573.

Coma omnis in cacumine] Legend. *Coma omnis in cacumine et pomum est: non inter folia hoc, ut in cæteris, &c.* dicit non solum comam omnem in cacumine palmæ arboris esse, sed etiam pomum. Et paulo post lege: *femina citra florem germinat statim spicæ modo.* Salmas. pag. 410. a. *Coma omnis in cacumine]* Theophr. Hist. I. 23. *Dalec.*

Ad funes vitiliumque, &c.] Nam quia tunc maxime succo abundant, ideo tractabiliora sunt. Apud Apul. Asini lib. II. Zachlas Ægyptius Propheta palmeis baxeis pedes indutus est. *Idem.*

Et capitum levia umbracula finduntur] Ad ea opera decerpuntur a messe. Vide xvi. 24. *Idem.*

Omnibus quæ terra gignat] Theophr. Hist. v. 11. *Idem.*

Mus in palmite floret] Theophr. Hist. 1. 22. et 11. 8. *Dalec.*

Lignum intus] Theophrastus Hist. 1. 18. Plinius male *lignum* vocat: est enim ossiculum instar carneæ substantiæ durum. Paulo infra osseum quibusdam inesse dicit. *Idem.*

Quaternæ coalescunt] Theophr. Hist. 11. 8. *Idem.*

In Cypro] Peculiare Cypro id genus est. Theophr. *Idem.*

Et folium ibi latius, fructus quam reliquis rotundior, nec ut devoretur corpus, verum ut expuatur succo modo expresso] Desunt hic manifeste aliquot verba; de altero enim genere palmæ quod est in Cypro loquitur; duo namque illic palmæ genera reddit Theophrastus 11. 8. his verbis: 'Alterum autem in Cypro nascitur, quod et folium habet latius, et fructum majorem multo, et peculiaris formæ, magnitudinis mali punici, formæ oblongæ, non grati saporis, ut alii, sed similis radicibus, itaque non devoratur, sed mansus expuitur.' Puto igitur in Plinio legendum: *Est alterum in Cypro palmæ genus, folium hic latius, fructus quam reliquis.* Pintian. *Et folium ibi latius, &c.]* Hæc, a Theophrasto de duobus generibus dicta, male in unum confunduntur. *Dalec.*

Cætero non sine, &c.] Guilandinus in Ægypto et Oriente observavit, ne fœminæ steriles sint, aut immaturum fructum perdant, mares eo intervallo seri, ut ab iis pulverem ventus in illas perferat. Quod si longius distent, quam ut pulvis odore pervenire possit, tum a mare funem religatum ad fœminam perducitur, ut maris fœcunda vis per eam copulam ac vinculum irrepit. Refert Pontanus palmas duas, marem Brundisii satum, fœminam Hydrunti, steriles diu fu-

isse, quod adultæ se invicem aspexerint, ac tum quamvis longo tractu dissitas fructum edidisse. *Idem.*

Nutare in eum pronas blandioribus comis] *Idem* prolixius Florentinus in Georgicis. *Idem.*

Adeoque est Veneris intellectus] Theophr. Hist. lib. 11. cap. ult. et de Causis, 111. 23. quem semel vide ad totum hunc locum. *Idem.*

Seruntur autem palmæ et trunco] Legend. *Seruntur autem palmæ, trunco duorum cubitum longitudine a cerebro ipso arboris, fissuris diviso atque defosso.* Cerebrum ipsum arboris trunci summum est. Truncum præcidunt duorum cubitum longitudine a summo: id defodiunt cerebro deorsum verso, et fissuris diviso. Vide Salmas. 1328. b.

A cerebro ipso arboris viridi] Ultima dictio redundat ex scriptis codicibus; sane recte, ex Theophrasto, unde locus sumptus est, ut pleraque omnia in hac plantarum commentatione, sicuti in animalium tractatu ab Aristotele. *Pintian.*

In Cypro vero, Syria, Ægypto, quadrimæ aliæ, aliæ quinquennes] Exemplar Toletanum: *In Cypro vero, Syria, Ægypto quadrimæ, aliæ quinquennes.* *Pintian.*

Quod cerebrum appellant] Præter Theophrastum Galenus, Strabo, Plutarchus, Philostratus ἐγκέφαλον vocant, Dioscorides ἐγκάρδιον. Nam veteres ἔγκαρ sive ἔγκαρρον etiam cerebrum dixerunt. Plutarchus quidem de Tuend. Valetud. id prædulce esse ait, sed κεφαλαγές. Philo de Vita Mosis lib. 1. auctor est, palmæ vitalem vim in radicibus defossam non esse, ut in reliquis stirpibus, sed in summo trunci vertice vigere, tanquam in corde, ac in ramorum medio, quibus velut satellitibus stipatur. *Guilland.*

Vocantur autem chamæropes] Sic quidem antiqua nostra exemplaria præferunt, sed male: legendum enim

chamariphes ex Theophrasto II. 8. quod vidit et Hermolaus. *Pint.* Vocantur autem *chameropes*] Petalas quoque dici minutas palmas et θαμνώδεις notavit Rhod. xxv. 26. χαμαιρρίφεις Theophr. vocat, Diosc. χαμαιζήλους. *Dalec.*

Uno in horto Bagou] Theophrastus II. 8. spadonem hunc *Battu* non *Bagoum* appellat. Theodorus nentro modo vertit, sed *Battoni*: tanta in eo loco varietas est exemplarium. *Pint.* *Uno in horto Bagou*] Bagouæ enunchi meminit ex Diodoro Rhod. xiii. 39. qui cum veneno sanguinarium ac crudelem regem Occhum sustulisset; eodem mox necatus est, a Dario coactus poculum bibere, quod et ipsi paraverat. Plutarch. de Fortitud. Alexand. lib. II. scribit, interfecto Occho, regnum Arsæ (alii, 'Oarsæ') tradidisse, et mox eodem interempto, Dario. Leopardus IV. 25. *Dalec.*

Una earum arbor in Chora esse traditur] Scribendum reor, *Una earum arbor in Charace traditur*; notissimum est oppidum Charax in intimo recessu sinus Persici, de quo multa in sexto. *Pintian.*

Sapore ferino quem ferme in apris novimus, evidentissimeque causa est nominis] *Lego*: Sapore quem ferme in apris novimus, quæ causa nominis, ex apographo Toletano. *Idem.*

Ab his caryotæ maxime celebrantur] Scribe *careotæ*, sen *careotides*, ut in Sylvis Papinius: 'Prægrandes careotides cadebant: utroque per *e*, non per *y*, aut *i*, ut video plerosque etiam ex doctissimorum nota scribere, nulla ratione: nam cum *e* scribendum etymologia ipsa docet; caput enim κάρη, sen κάρηνον Græce dicitur. Nec apud Papinium prædicto versu ratio syllabæ claudicat; nam sæpe Græcum *η* in *e* breve apud Latinos vertitur, ut apparet in 'crepides' apud Catullum et Persium, et in 'diastema' apud Sidonium, cui tamen iniquissime de ea re lis ab Hermolao inten-

ditur: et in *o* magno idem contigit in dictione 'Ioninum,' apud Virgilium et Catullum, ut necesse non sit inverti ordinem in illo Lucani versu lib. I. 'Edonis Ogygio decurrit plena Lyæo,' ut Constantius Fanensis putavit. *Pintian.*

Ex quibus præcipua vina Orienti] *E* Chydæis maturis fieri auctor scribit XIV. 16. *Dalec.*

Unde pomo nomen] Nempe ἀπὸ τοῦ κάρος. *Idem.*

Sicciores in hoc genere] De quibusdam tantum palmis id Theoph. non addita particulatim Nicolaorum appellatione. *Idem.*

Nicolai] A Nicolao Damasceno, peripatetico, Augusti familiarissimo, eas palmas vocatas fuisse scribit Rhod. v. 6. ex Plutarcho in Sympos. Quæst. viii. 4. *Idem.*

Patet] Vide quæ adnotata sunt XIV. 16. *Idem.*

Suum genus e sicciore, &c.] *Lege*: *Suum genus e sicciore turba balanis, prælonga gracilitate, curvatis interim.* Plinii ætate 'dactyli' inauditi hac notione. Vulgus Græciæ recentioris hoc nomen usurpavit de balanis palmæ. Vide Salmas. 1322. b.

Chydæos] Viles, exigui pretii. *Dalec.*

In totum arentes, &c.] *Lege*: *In totum arentes Thebaidis atque Arabia, macroque corpore exiles, et assiduo vapore torrente crustam verius quam cutem obducunt.* Salmas. 472. a.

Thebaides] Sic dictæ a Thebis Ægypti. Papinio in Sylvis Thebaicæ: 'Chartæ, Thebaicæve, caricæve.' Rhodig. v. 6. *Dalec.*

Nam in aliqua parte Phænices, &c.] *Legend.* *Nam in aliqua parte Phænices, Græciæque populari etiam nomine a nobis appellantur balani.* Hic Phænices sunt φόνικες, id est, πότμυλα; sic enim etiam vocantur palmæ fructus, qui Græcis quoque βάλανοι dicuntur. Vult ergo Plinius *tragmata* a Syris vocari palmulas. In alia parte *Pha-*

nices, id est, *πολίκας*. Popularietiam Græciæ nomine a Romanis dici *balanos*. Vide Salmas. 1322. b. 1324. a.

CAP. V. *De Syriæ arboribus.*

Syria præter hanc, &c.] Vide xv. 22. et xxiii. 8. Dalec.

Quæ cottana vocant] Cottana Juvenal. Sat. iii. 'me prior ille Signabit, fultusque toro meliore recumbet, Advectus Romam quo pruna et cottana vento.' Pruna scilicet Damascena: Martial. 'Hæc tibi, quæ torta venerunt cottana meta, Si majora forent cottana, ficus erat.' 'Metam tortam' poëta vocat e tortis juncis textam sportam metæ modo in acuminatum fastigium desinentem. Talibus canistris Massilienses caricas suas recondunt ac exportant, et *cubas* vocant. Hesychius *κόττανα* legit, non *κόκκηνα*: *κόττανα*, inquit, *εἶδος συκῶν*. Turneb. xxv. 28. Dalec.

Ex myxis in Ægypto et vina fiunt] Theoph. Hist. iii. 12. Idem.

Juniperi similem habent, &c.] Historiam totam Theophrasti Plin. pervertit et corrumpit. Phœnicia cedrus eadem quæ et Syriaca, sive cedrelate; Lycia vero, quam et cedrida vocat Hist. i. 15. et 16. oxycedrus est. Deceptus Plinius Lyciam et Phœniciam minoris cedri species esse putavit, et utramque bacciferam, cum baccas Lycia, conos Phœnicia gignat. Utrique folium quidem juniperi, sed Phœniciæ brevius, firmius, durius. Idem.

Lycia et Phœnicia] Theoph. Hist. iii. 15. Idem.

Semen ejus cupresso simile] Theophrastus iii. 12. corticem, non semen, dicit habere similem cupresso: 'Cortice,' inquit, 'cupresso similes videbantur, verum scabriore.' Pintian.

Materia vero ipsi æternitas] Ob siccitatem maximam, quæ a putredine illam vindicat: quamobrem in Argonauticis *ἑξαλέην κέδρον* Orpheus vocavit. Dalec.

Cedro similis in Arcadia est arbor] Delph. et Vur. Clas.

His verbis Plinius reddere conatur quod Theoph. ait, Idæos narrare unicum esse cedri genus juniperosimile, quoniam scilicet apud eos cedrelate non nasceretur; Arcadas vero trium simul annorum fructum genere. Idem.

CAP. VI. *De terebintho.*

Syria et terebinthum habet] Theophrastus Hist. iii. 15. Idem.

Ex his mascula est sine fructu, &c.] Lege: *Ex his masculæ sine fructu. Fæminarum duo genera: arteri fructus rubet lentis magnitudine, alteri pallidus cum vite maturescit, non grandior faba, odore jucundior, tractu resinosus, circa Idam Troadis, et in Macedonia brevis arbor atque fruticosa, &c.* Vide Salmas. p. 594. b.

Alteri fructus rubet, &c.] Protinus ruffus est, nec concoquitur. Theoph. Dalec.

Tactu resinosus circa Idam Troadis, sed in Macedonia brevis arbor hæc] Scribo: *tactu resinosus, circa Idam Troadis et in Macedonia brevis arbor hæc*, ex Theophrasto aperte iii. 15. 'Nigrum,' ait, 'novissime facit magnitudine fabæ resinosum et furfurosum. Circa Idam et Macedoniam brevis, fruticosa, contortaque nascitur: at apud Damascum Syria magna, copiosa, decoraque.' Pintian.

Materies ei admodum lenta, ac fidelis ad vetustatem] Scribo alio ordine verborum, *Materies ei lenta ac fidelis admodum ad vetustatem*, ex eodem Theophrasto eodem loco, his verbis: 'Materies ei lenta, radices validæ in profundo, atque in totum incorrupta hæc arbor habetur.' Idem.

Eximii ac nigri splendoris] Duo primo verba superfluum, ex utroque antiquo codice. Idem.

Etiam thus Syriæ mascula fert, &c.] De rhu loquitur, quam perperam mutarunt editores in thus. Vide Salmas. pag. 465. a.

CAP. VII. *De ficu Ægyptia, et Cypria.*

Et in Ægypto, &c.] Vide Theoph.

Plinius.

15 I

Hist. iv. 2. et infra xxiii. 7. *Dalec.*

Ante omnia ficus, ob id Ægyptia cognominata] Ubi ficus Ægyptia est, quæ *συκείωνος* Theophrasto. *συκείωνος* dicitur Dioscoridi. *Salmas.* 459. a.

Ferreis unguibus] Ungue aut ferro, Dioscor. oleoque inungendo, Theophr. de Caussis i. 21. *Dalec.*

Hoc est ejus siccari] Sic dictum: ut 'scire tuum nihil est.' Sequitur: certoque *sugit* cam alienus humor, qui aliam omnem rigat. Lignum hujus fungosum non est, nec rarum cum in aquam mittitur; nam subsidit cum in aqua diu desederit; tum arefactum rarefactumque sustollitur. *Salmas.* pag. 463. b.

Sugit] Siccatur. Guiland. ad fabrilium materiaturam aptam reddit; cum enim ligno sit raro et fungoso, humore perfusa lentescit, et tractabilem se præbet. *Dalec.*

Qui aliam omnem rigat] Utrumque exemplar hanc lectionem præfert, non *aleum*, ut Hermolaus emendat ex Theophrasto et Solino, quorum neuter enim adjuvat. Theophrasti verba sunt iv. 2. 'Proprium id præter cætera habere videtur, quod cæsum continuo viride est, siccatur autem in profundo aquæ; mergitur enim in profundas fodinas stagnaque protinus atque conditur, madefactumque in profundo siccatur: cumque sic cum omnino fuerit, superfinit atque innatat: itaque probe conditum esse videtur; fit enim leve atque solutum.' Et Solinus cap. 34. 'Materia ejus in aquam missa subsidit: deinde cum diu desederit in liquore, levior facta sustollitur, et versa vice (quod natura in alio ligni genere non recipit) fit humore sicca.' In his verbis Theophrasti atque Solini nulla apparet alvi intestinorumve mentio; nisi quis dicat citari ab Hermolao prædictos auctores quod attinet ad verbum *sugit*, quod pro *fugit* substituit, ejus rei debuit lectorem admonere, ne judicaretur voluisse præsti-

giatorum more legentium oculos præstringere, ut supra etiam in 'cynorhodo' fecit. *Pintian.*

Cypria ficus, &c.] Dioscoridi hæc nomen est, folio tamen sycomori, fructu pruni magnitudine, dulciore, cætera sycomoro similis. *Dalec.*

Sed hæc germina, &c.] Legend. *sed hæc germen amittit sine ullis foliis ut radicem, similis populo, folium ulmo.* Hæc, inquit, arbor, quæ germen amittit sine ullis foliis, ut radicem, similis populo est, candice scilicet et magnitudine; nam folium ulmo simile. *Salmas.* pag. 462. b. *Sed hæc germina, &c.]* Tenuia, quibus fructus præfigitur. Theoph. *Dalec.*

CAP. VIII. De Ceraunia siliqua.

Similis his siliqua, quam Iones Cerauniam vocant, &c. ob id quidam ficum Ægyptiam dixere errore manifesto] Quamvis error sit, sic tamen usus obtinuit apud Græcos: perperam scribitur *Ceraunia* pro *Ceronia*; nisi quis dicat ita scriptum pro *ceraonia*. *Salmas.* p. 459. a. *Similis his siliqua quam Iones Cerauniam vocant]* Lego, *Similis et quam Iones Cerauniam vocant*, ex utroque exemplari: rectissime, astipulante etiam Theophr. de Plantis iv. 11. 'Similis,' inquit, 'huic et quam Iones ceroniam vocant.' Nam Theodorum, qui aliter transtulit, Plinii depravata lectio decepit. Item *Ceroniam* libentius legerim quam *Cerauniam*; nisi quis dicat utroque modo posse proferri, ut 'olla,' 'aula,' 'coda,' 'cauda,' 'plodo,' 'plaudo,' et similia; sed in dictionibus Latinis locum id habere dixerim, non in Græcis. Utcunque in his quæ ad nos e Græcis fluxerunt tutius est literaturam sequi Græcam, exceptis quibusdam in quibus receptissimum est aliter fieri. *Pintian.*

Siliqua] Siliqua hæc nostra Carrobia est. Falluntur qui arborem Judæ esse putant, quoniam arboris ejus ruber flos est, non albus: item qui Cassiam nostram fistularem. Est e-

nim illi flos luteus. Vide Theoph. Hist. iv. 2. et infra xxiii. 8. *Dalec.*

Trunco et ipsa fertilis, sed pomo siliquæ] Siliqua ipsa mandebatur: semina, quæ intus habet, amara et esui inutilia: cortex ipse prædulcis et edulis. *Salmas.* p. 459. b.

Sed pomo siliquæ] Exemplar Tole-
tanum, *Sed pomum siliqua.* Lego,
Sed pomo in siliqua, ut cap. seq. 'se-
men in siliquis.' Theophrastus po-
mum Græce *ellobon* appellat, hoc est
siliqua contentum. Theodorus: 'Nam
et ipsa caudice maximam fructus
partem expellit; ramis autem, ut
diximus, paucum fert siliqua.' *Pin-*

Plantigera imis partibus] Legend.
plantigera imis partibus, et ideo super-
ficie flaccescens; sic idem xv. 29. de
myrto. *Salmas.* pag. 461. b.

Postea florem, per Arcturum hieme
fæctus enutrient] Legendum videtur,
postea flores per Arcturum, &c. Theo-
phr. 'Fructum anniculum simul et
novum habet: altero namque detrac-
to post Canis ortum protinus alterum
gigni patefecit, gignitur enim novæ
modo indiscretus atque uniformis:
tum auctus circa Arcturum et Æqui-
noctium floret.' *Pintian.*

CAP. IX. *De Persica Ægypti, et*
spina Ægyptia.

Ægyptus et Persicam arborem sui ge-
neris habet] Scribo *Perseam* non *Persi-*
cam, ex Theophrasto loco sæpe cita-
to, et Dioscoride lib. i. 'Est,' inquit
Theophrastus, 'in Ægypto alia quo-
que arbor Persea dicta.' Dioscori-
des: 'Ægypti arbor Persea est, fruc-
tum fert stomacho accommodatum,'
&c. Quod si apud Dioscoridem le-
gis: 'Perseam Romani pariter Græ-
cis Perseam sive Persicam dicunt:'
scito verba illa Dioscoridis non esse,
nec in Græco ea haberi exemplari,
sed a Marcello interprete addita,
quem fefellit mendosus Plinii codex:
in quem etiam errorem incidit Hier-
molans in Corollario. *Pintian.*

Similem pyro] Folio, ramo, flore,

Theophr. *Dalec.*

Subnascente crastino fructu] Non
placet Plinii tralatio ex Theophrasto,
cujus verba sunt de arbore Persea:
'Fructum autem fert copiosum et
omnem horam,' Plinius *crastino* ver-
tit. Ego puto apud Theophrastum
'horam' non partem diei significare,
sed anni: alioqui ridiculum esset
credere arborem esse quæ cotidie
fructum novum gignat. *Pintian.*

Pomum longius pyro] Adde *aquum,*
aut *par,* aut aliam hujusmodi dictio-
nem; est enim sensus, Perseam ar-
borem habere pomum oblongum,
magnitudine pyri. Theophrastus:
'Fructum abunde parit, omnique
tempore perficit; quippe novus an-
niculum semper occupat: maturitas
anniversariorum afflatu conficitur,
reliquum crudius anferunt atque
recondunt: est magnitudine pyri,
figura oblongus, amygdalæ modo.'
Hæc Theophrastus; apud quem
magnum rem fecisse putavit Theo-
dorus, si, quos ventos universitas
scriptorum 'etesias' appellat, ipse
Latino nomine 'anniversarios' dice-
ret. *Idem.*

Sed ubi nux illi, huic pomum] U-
trumque exemplar non *pomum* legit,
sed *prunum*: scribo *prunum*. Theo-
phrastus: 'Habet autem intus nucem
quemadmodum prunum mollicie, sed
longe minorem et molliorem.' *Idem.*

Materies bonitate] Theophr. Hist.
ii. 20. et 38. *Dalec.*

Simulacra ex ea facilitavere, non ea-
dem gratia quam fideli materia, ut ex
arbore quam balanum appellamus] Prima illa verba, *simulacra ex ea faci-*
litavere, ad antecedentia pertinent:
deinde sequitur alius sensus, scriben-
dumque sic: *Non eadem gratia, quan-*
quam fideli materia, est arbor quam ba-
lanum appellamus. Theophrastus eo-
dem loco: 'Glans a fructu nomen
acceperit, folium ei simile atque myr-
to, oblongius tamen; illæsa maguaque
arbor est, verum non recta, sed con-

torta; materies ei valida, et tam ad alia quam ad navigia percommoda.' *Pintian.*

Novalis itaque] Lege, *navalis itaque tantum est.* Vel legend. *non eadem gratia, æque fidelis materies, arbori quam balanum appellavimus: navalis itaque tantum est.* Salmas. 463. b.

Lignum intus grande] Sub corticoseo et fibroso velamine, quod sese primum offert. *Dalec.*

Ob id Persis gratissima] Ad lectorum pedes conficiendos. Theophr. *Id.*

Spina] Ἀκανθὸν Theophr. hanc spinam vocat. *Idem.*

In eadem gente duntaxat nigra] Hæc omnia e Theophr. iv. 3. Vide infra xxiv. 12. *Idem.*

Circa Thebus hæc, &c.] Lege: *Circa Thebus hæc, ubi et quercus et Persea et oliva, CCC. a Nilo stadiis, silvestri tractu et fontibus suis riguo. Ibi et prunus Ægyptia, non dissimilis, &c.* Ita scribendum continuata serie, quam vulgo capitibus divellunt. Salmas. p. 533. a. *Circa Thebus hæc, ubi et quercus, et Persica, et oliva]* Scribendum, ut admonui, *Persca*, non *Persica*. Theophrastus iv. 3. 'Et silva ingens circa agrum Thebanum est, ubi et robur, et Persca, et olea.' Theodorus, quod Græce Theophrastus dixit Θηβαϊκὸν νομόν, agrum Thebanum vertit: ego præfecturam, non agrum, transtulissim, cum Plinio v. 9. *Pintian.*

CAP. x. *De pruno, et arboribus circa Memphim.*

Ibi et prunus Ægyptia] Vide Theophr. Hist. iv. 3. qui natalibus cum Plinio convenit, alia re nulla prorsus. Quibusdam myrobalanis emblica officinarum, ut chrysobalanus Galeni, flava. *Dalec.*

Spinae proxime dictæ] Descriptæ superiores proximo capite. *Idem.*

Lignum in pomo grande] Theophrastus non grande, sed rotundum scribit. 'Alia,' inquit, 'quædam arbor prunus habetur insignis magnitudine, fructum ferens natura et magnitudine

mespilis proximum, nisi quod rotundum nucleum habet.' *Pintian.*

Silvestris fuit et circa Memphim regio] Verbum fuit neutrum scriptorum exemplarium agnoscit. *Idem.*

Ut terni nequirent vel circumplecti] Videtur scribendum præpostero ordine: ut vel terni nequirent circumplecti. *Idem.*

Nec pomum propter, &c.] Lege: *nec pomum propter usumve aliquem, sed eventum, facies ei est spinæ, folia habet seu pinnas, quæ tactis, &c.* Salmas. p. 538. b.

Folia habet seu pennas] Φύλλα ὁμοία πτεροῖσι, seu *flicum*, Plinius legit πτεροῖς. Garcias ii. 17. luteum florem esse scribit, folium vero Polypodii, qua in re cum Theophrasto convenit. *Idem.*

CAP. xi. *De gummi generibus, et papyro.*

Gummi optimum esse ex, &c.] Lege: *Gummim optimum esse ex Ægyptia spina convenit, vermiculatam, colore glauco, puram, sine cortice, dentibus adhærentem.* Atque ita Plinius ubique declinat: hæc gummis, hujus gummis, hanc gummim. Salmas. pag. 533. *Gummi optimum esse ex, &c.]* Vulgo Arabicum. Acanthianum Celsus vocat v. 1. quoniam stillat ἐκ τῆς Αἰγυπτίας ἀκάνθης, Ἀραβικῆς. Sic vocat et Marcellus Empiricus cap. 14. *Dalec.*

Colore glauco] Vitro simile, pellucidum. Dioscor. Vide supra cap. 9. hujus libri. *Idem.*

X. III.] Denarii tres. *Idem.*

In Coryco monte] Κάρυκος, *folliculus* in ulmo et terebintho, intra quem nascuntur culices et gummi. Inapte Plinius Corycum montem esse putavit. *Idem.*

Fil et ex sarcocolla (ita vocatur arbor) gummi utilissimum] Codex Toletanus non *gummi utilissimum* legit, sed *commis utilissima*, semperque ita profert genere fœminino, non neutro. *Pintian.*

Et hanc Alexandri Magni victoria repletam] Guilandinus, hujus loci dili-

gentissimus et ingeniosissimus enarrator, ex Anacreonte, Alcæo, Æschylo, comicis veteribus, Platone, Aristotele, probat papyrus, sive bibulum, cognitam quidem fuisse antequam nasceretur Alexander, verum in usu frequenti et publico fuisse Alexandri seculo. *Dalec.*

Antea non fuisse chartarum usum] Pertinent huc Lucani versus: 'Nondum flumineas Memphis contexere biblos Noverat, in saxis tantum volucresque feræque, Sculptaque servabant magicas animalia linguas.' *Dalec.*

In palmarum foliis, &c.] In malvarum foliis, non palmarum, legendum putat Guillard. quoniam olim in malvarum foliis scribebatur. Cnina apud Isidorum: 'Hæc tibi Aratæis multum invigilata lucernis Carmina, queis ignes novimus ærios, Lævis in aridulo malvæ descripta libello, Prusiaca vexi munera navicula.' *Idem.*

Mox et privata linteis, &c.] Linteos libros memorat Livius lib. iv. primæ Decad. et Vopiscus in Aureliano. 'Ceras' cera oblitæ tabulas vocat, in quibus primum ferreo stylo scribebatur, deinde ossea cuspidē, cum vetitum fuisset, ne quis e ferro graphium haberet. Plaut. in Bacchid. 'CHRY. Nunc tu abi intro, Pistocle, ad Bacchidem, atque effer cito. PIST. Quid? CHRY. stylum, ceram, tabellas, et linum.' Atta in Satyra: 'Vertamus vomerem in ceram, mucroneque aremus osseo.' Hinc scribarum vulgatum dictum: 'Ceram ferro ne cado.' Præter arborum cortices, ac folia plantarum, ligna cerata, lintea, plumbum, chartas, membranas, etiam in ligno, ut Solonis leges, ebore, ut Romanorum Principum edicta, libris elephantinis, quorum Ulpianus Pandect. xxxii. 50. meminit, et Vopiscus in Tacito: lapide, ut sepulchrorum elogium, sacras Ægyptiorum literas, et alia id genus monumenta: ære, ut XII. Tabularum le-

ges, fœdera, senatus decreta: animalium intestinis ac gemmis quondam scriptum fuisse, multis argumentis ostendit Guillardinus. Alexandr. ab Alex. ii. 30. *Idem.*

Pugillarum] Codicillorum, ceratarum tabellarum. Codicillos vocat infra xxxiii. 1. Homeri locus est Iliad. Z. πόρεν δ' ὅγε σήματα λυγρὰ, Γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ θυμοφθόρα πολλά. Pugillares olim dicti fuerunt duplices, triplices, quincuplices, a numero foliorum: citrei, buxii, eburnei, membranei a materia: lutei, virides, crocei, purpurei, a colore. *Guillard.*

Ne terram quidem ipsam totam fuisse quæ nunc Ægyptus intelligitur] Verbum totam redundat ex exemplari Toletano: recte, ut infra cap. 13. 'Quod eo magis miror, si etiamnum Homero condente Ægyptus non erat.' *Pintian.* *Ne terram quidem, &c.]* Herodotus lib. ii. Ægyptum esse γῆν ἐπίκτητον, καὶ δῶρον ποταμοῦ, scribit: Heliodorus ix. Æthiopicorum idem tradit: idem Aristot. i. 14. Meteorolog. idem Strabo, Diodorus, Eratosthenes. Seneca Natur. Quæst. vi. 20. Nilum turbidum defluentem, et linum secum trahentem multum, quem prioribus terris apponat, annuis incrementis semper Ægyptum proferre auctor est. Tot testibus et insignis auctoritatis viris confisus Plinius idem asserit. At constat omni memoria, in inferiori Ægypto celebres urbes fuisse Canopum, unde ostium Canopicum dictum, quo post excidium Trojæ, cum Helena Menelaus appulit, vulgo *Bichei*: Tanin, vulgo *Damiatam*, unde Taniticum: et in vertice Deltæ, *Sain*, hodie, ut volunt, *Sait*, quæ chartæ Saiticæ nomen dedit: tum etiam Heliopolin, quæ *Bethsemes* appellatur, et No populosam, quæ in Alexandriam postea versa est: Latopolin, in ejus ruinis Cambyses Babylonem ædificavit, *Cairam*: Memphis, Pyramidum miraculis clarum: ut inde credendum hodie

sit, Ægypti eam partem non adaggratam fuisse limo fluvii, sed incolis multis semper habitatam, oppidisque frequentissimis cultam. Pro Sebennitica præfectura Guilandinus *Saiticam* reponit, quoniam licet Sebenniticus tractus, in quo etiam hodie visitur ampla civitas *Sibnit*, ab historicis celebratus fuerit, nulla tamen charta Sebennitica nuncupetur, cum de Saitica multa legantur apud auctores. Homeri versus de Pharo sunt: Νῆσος ἐπειτὰ τις ἐστὶ πολυκλήστω ἐνὶ πόντῳ Αἰγύπτου προπάροιθε, Φάρον δὲ ἐκ κλήσκουσι, Τόσσον ἄνευθ' ὕσσουν τε πανημερίη γλαφυρὴ νηὺς Ἕνυσεν ἥ λιγύς οὖρος ἐπιπνείησεν ὑπισθεν. Continenti adjuncta est oblongo et angusto aggere, quem pontem *γέφυραν* vocant, industria Cleopatrarum reginarum, quæ legatos et publicanos Rhodiorum vectigal, cui obnoxia diu fuerat, superbe petentes, in suburbana cum duxisset solennis festi specie, septem diurnum spatium, molibus in altum jactis, totidem stadia occupavit, et ita continenti admovit. Aliquanto vero post vehiculo in eam profecta, Rhodios ludificata est, portorium non ab insula, ut putabant sed a terra exigentes. Guiland. ex observatione Brodæi Miscell. III. 5. Dalec.

[In *Sebennytico*, &c.] Varro, loco quem Plinius citat, scripserat, in Sebennytico tantum nonio Papyrum, unde chartæ fiunt, nasci: cum autem nascatur in multis aliis locis Ægypti, probabile est Ægyptum totam terram tum non fuisse. *Idem*.

[*Noctis dieique velifico*, &c.] Quantum navis plenis lata velis diurno cursu metiri poterat. Seneca, Plutarchus in Iside et Osiride. *Idem*.

[*Emulatione circa bibliothecas*, &c.] Ælianus Hieronymusque, ad Chromatium, inter Ptolemæum et Attalum contentionem eam habitam fuisse tradunt, qua in re nihil dissensionis est, cum, ut suos omnes reges Ptolemæos Ægyptus vocavit, ita et suos

Attalos Pergameni cunctos nuncupaverint. De membranarum initiis statuendum fere idem quod de chartis, Eumenem frequentiore quidem illarum usum vulgasse, cum maximum earum numerum ad bibliothecarum suarum volumina compararet, quamvis jam annis multis illarum usus fuisset ante Eumenem; cum Herodotus in Terpsichore scribat ab Ionibus byblon sive chartam appellari διφθέραν, nempe *membranas*: chartæque penuria, in membranarum caprinis et ovillis eos ac plerosque alios barbaros scribere solitos. Scribit præterea Josephus Antiquit. I. XII. a Judæorum summo pontifice missos ad Ptolemæum senes, libros Sacræ Legis expectantem, membranas suis involucris extractas ostendisse, aureis literis perscriptas, tenuitatis admirandæ, ac sic compositas, ut visu discerni commissuræ non possent. Facit et ad id proverbium notissimum, 'Diphthera vetustiora,' de quo vide Suidam et Erasmus. Aristotelem primum omnium undique colligere libros cœpisse, et Ægypti reges *σύνταξιν* bibliothecas docuisse, Strabo affirmat: quod sic intelligendum puto, non quidem vivum et coram locutum id monstrasse, verum exemplo suarum bibliothecarum, quam instructissimam, copiosissimam, et ordine convenientissimam digestam fuisse credi par est, eos principes incitasse, ut præclaram illam et incomparabilem suam instituerent. Pisistrati bibliothecam, ante Philosophi tempora, urbe potitum Xerxem Gellius tradit in Persidem transulisse: eamque multis post annis Seleucum Nicanora reportandam Athenas curavisse. Julianus Imperator ad Eclicium Ægypti præfectum scripsit, alios quidem feris, avibus, equis delectari, sibi vero *ἐκ παιδαρίων δεινὸν πόνον ἐντετηκέναι τῆς τῶν βιβλίων κτήσεως*, a puero maximum cupiditatem comparandi libros inolevisse. Capitolinus Serenum Sammoniacum erudi-

tissimum virum Gordiano juniore discipulo bibliothecam suam donasse refert, in qua sexaginta duo volumina selectorum et optimorum librorum numerabantur. *Dalec.*

*Papyrus ergo nascitur, &c.] Legend. Papyrus ergo, &c. triangulis lateribus in gracilitatem fastigatum, thyrsi modo cacumen includens. Semine nullo, aut usu ejus alio quam floris ad coronandos Deos; id est, cacumen in gracilitatem thyrsi modo fastigatum includens. Vel sic lege: in gracilitatem fastigatum, thyrsi modo cacumen includens, nullo semine, haud alio quam floris usu ad Deos coronandos. Salmas. pag. 536. a. et 537. a. Papyrus ergo nascitur, &c.] Papyrus duplex est: altera biblos Ægyptia, Ægypto peculiaris et Indiæ, si Straboni fides; in Syria quoque nascens Theophrasto; Plinio, etiam Babylone, cujus flore Dii coronantur, phyluris charta conficitur, scapo vescuuntur, radicibus ignem alunt. Altera Sari Theophrasti, Biblos secunda Eustathii, extra Ægyptum auctore Strabone, in Italiæ palustribus cum Typha et Anthela crescit, in Sicilia, Apulia, Calabria frequens, ubi voce a papyro sumpta vulgus etiamnum *papero* appellat. Radicem habet præduram, flexuosam, e qua Saria, id est, molles tenellique cauliculi germinant, ad duorum cubitorum altitudinem surgentes, crassitudine pollicis, trianguli, chartis inutiles, coma papyro simili. Hic locus Aristotelem parum certa et vera de plantis iudicasse probat, qui Probl. vi. 8. asseveret, nulli plantæ canles triangulos, aut quadrangulos produci: cum et papyri scapus tribus angulis distinguatur, et aliarum multarum, quatuor: quod ex historia Dioscorid. manifestissimum est. *Guiland.**

Triangulis lateribus decem non amplius cubitorum longitudine] Lege, Decem et amplius cubitorum longitudine. Theophrastus iv. 8. 'Nascitur papyrus non in altitudine gurgitum, sed pro-

pe intra duo cubita, nonnusquam etiam minus, crassitudine radicis quæ vola viri robusti, longitudine super dena cubita provenit.' Pintian.

In gracilitatem fastigatum] Dictum a nobis sæpe, scribendum fastigatum, non fastigiatum. Idem.

*Thyrsi modo cacumen includens] Quod Theophrastus dixit, κόμην (Strabo χαλῆν) ἔχοντας ἀρχέλαι, ἀσθενῆ, Plinius his verbis reddidit, cum aptius esset, comam, sive jubam, inutilem habens, atque invalidam. Non parum sane discrepat thyrsus a coma. Hæc enim exporrecta, diffusa, ac explicata est, in milio et arundine, Plinio; thyrsus vero in globosum caput coactus, quale est colocasiæ, κώδιον Theophrasto, σφηκίον Dioscoridi περιφερές, vel in spicatam congeriem stipatus, ut in alismatis et acanthi caule, a similitudine thyrsi Bacchici vocatus, quem Macrobius telum fuisse ait circumplicata hedera obligatum, quæ fronde mucronem tegebat. *Dalec.**

*Quam floris ad Deos coronandos] Plutarchus in Agesilao scribit enim papyro coronaria delectatum fuisse ob coronarum simplicitatem, eamque discedentem a rege petiisse et accepisse. Athenæus vero lib. xv. ridet eos qui putarunt e papyro et rosis coronas fieri; idque non minus absurdum esse tradit, quam si ex allio et rosa corona necteretur, utpote papyro grave quiddam et cœnosum olente. *Idem.**

Ex ipso quidem papyro, &c.] Herodotus l. ii. tradit Ægyptios naves fabricare e sua spina, compages introrsum e biblo facere ex amputato papyri vertice, ex eodem et vela, et calceos: inferiora vero, longitudine cubiti, et comesse et vendere. Lucanus: 'Conseritur bibula Memphis cymba papyro.' Ægyptiis sacerdotibus calceos tantum papyraceos gestare licebat, quorum Aristides lib. i. Sacrorum Sermorum meminit, scribens in ulceris curatione Æsculapi-

um sibi dedisse calceos Ægyptios, quibus utuntur sacerdotes. Usi sunt et veteres arundinum coma ad navium structuram, quo modo et papyro, commissuris interjicientes ad textus ferruminandos, ut quæ glutino sit tenacior, et explendis rimis pice fidelior, xvi. 36. *Idem.*

E libro vela] Apud Theophrastum est, *etiam e biblo vela*, &c. nimirum ex eadem papyro, sive caulis ejus tæniis et philuris, non autem libro sive extimo cortice, ne funibus quidem, nisi in humore, utili. Plinius negligenter hæc vertit. Onisit et idem quod apud Theophrastum mortalibus imprimis necessarium usum hujus plantæ declarat, e biblo texi biblia, nempe chartas, etiam externis notissimas; cum Græci longe plura chartis memoriæ tradiderint, quam ipsimet Ægyptii, apud quos papyrus gignitur, memorabilium rerum monumenta saxeis obeliscis et pyramidibus inculpere soliti. *Guilland.*

Mandunt quoque crudum, &c.] Dioscorides et ejus auctoritate deceptus Pierius in Hieroglyphicis falso putaverunt radicem ἔχειν τροφικόν τι, *alimenti nonnihil præbere*, ideoque Ægyptios διαμασσωμένους ἀποχυλίζειν, *mandere exungereque succum, τὸ διαμάσσημα ἀποπτύοντας*. Nam et præter Theophrasti perspicuam hac de re narrationem, Herodotus apertissime refert in Euterpe, Ægyptios papyri e palustribus collectæ annua messe partem superiorem præcisam in alios usus quam alimentorum vertere, inferiorem autem, cubiti longitudine, et vendere et comesse, eximia quadam snavitate, cum in inculento furno torretur. Ante fruges repertas priscis Ægyptiis usitatissimum et frequentissimum eum cibum fuisse ex Oro cognoscimus. Scribit enim Ægyptios antiquissimam, et omni memoria priorem, originem suam significantes, papyri fasciculum pinxisse, quia eo primum vescerentur. *Dalcc.*

Odoratus ille calamus] Vide quæ notata sunt supra in xii. 22. *Idem.*

CAP. XII. *De generibus chartarum, et quomodo chartæ fiant, et de chartarum probatione et vitiis, et glutino earum.*

Hieratica appellabatur antiquitus] Guillandinus asperere Turnebum reprehendit, ex hoc loco tres chartæ species invehentem, Hieraticam, Augustam, Livianam, Advers. vii. 2. cum una eademque sit, Ægyptiis dicta Hieratica, quoniam religiosus et sacris Voluminibus tantum dicata esset; Romanis adulatione prima, Augusta; adulatione secunda, Liviana, ut obscurius et ignotius, ordineque tantum tertium, ejus nomen fuerit Hieratica. At quam juste, viderit; nam cum paulo post genera chartarum pro latitudinis differentia recenset auctor, emporeticæ digitos sex esse vult; Saiticæ, panciores novem; Amphitheatricæ, novem; Fannianæ, decem; Hieraticæ, undecim; optimis vero, cum minimum duabus tredecim, quæ esse proculdubio non potuerunt aliæ, quam Augusta et Liviana, adulatione Augusti et Livie principem locum nactæ Augusti sæculo, rejecta in locum tertium bonitatis et nobilitatis Hieratica. Nam Taniticam cortici propiorem, et venalem pondere, non bonitate, in eo sensu præteritam, nemo reposuerit inter optimas. Ad Guillandini opinionem refellendam, tuendamque Turnebi et Ruellii sententiam, hoc argumentum satis fuerit. Verum Livianam et Augustam eandem non fuisse monstrant apertissime quæ mox sequuntur: *Augustæ in epistolis auctoritatem suam relictam, Livianam vero suam tenuisse, cui nihil primum erat, sed omnia secunda*. Sic enim in manuscripto legitur. Ordo ergo fuit ille chartarum dum vixit Augustus, mutatus a Claudio, densata charta, quæ literas ob tenuitatem trans mittebat, addito tertio corio, et aucta latitudine digitis aliquot. Strabo lib. ult. Hieraticam,

non chartam, sed papyrum appellat, abundantem et præcipue cultam inferiore Deltæ parte, eamque duplicem, alteram præstantiorem, vilio-rem alteram. Memphiticam chartam idem Turnebus prodit inauditam, et minime ab aliis scriptoribus notatam, deceptus Lucani versu, quem Isidorus corruptum sic refert: 'Conficitur bibula Memphitis charta papyro;' cum legendum sit, ut antea monuimus: 'Conseritur bibula Memphitis cymba papyro.' 'Conseri,' 'contexi,' 'sui' naves veteres dixerunt: unde 'sparteas serilia' funes sparteos ad eum usum destinatos dixit Pacuvius in Niptris: 'Nec ulla subsclus cohibet compagem alvei, Sed suta lino et sparteis serilibus.' Inde et 'serilia Istrica Liburni,' eaque navigia olim dixerunt. Nostrates eorum funium loco juniperi virgis contsis, et musco, navium commissuras explent, additis subscendibus ferreis, quas vocant *Happes*, Græci ἀγκῆρας. *Idem.*

Proximum amphitheatricæ, &c.] *Athribicæ* Guiland. ab *Athribitica* præfectura, ejus meminerunt Strabo, Ptolemæus, Stephanns. *Athribin* ejus caput memorat auctor v. 10. Quidam ita dici potuisse suspicantur, quod in amphitheatris Ægypti Alexandriæque potissimum a concursu populi vacuis conficeretur, ut solent mannarii opifices in locis publicis a vulgi turba non occupatis artem suam exercere. Fortassis et id Romæ factum in aliquo amphitheatro, unde nomen. *Idem.*

Fannii sagax officina] Rhemuin Fannium Palæmonem significat, qui, ut ait Tranquillus in Grammaticis illustribus, officinas promercialium chartarum et vestium exercuit, verna mulieris, sed manumissus, principem locum inter grammaticæ doctores adeptus, sed libidine et vitiiis omnibus tam infamis, ut Tiberius et Claudius palam dictarent nemini minus puerorum ac juvenum institutio-

nem commendandam: arrogantia tam insolentis, ut Varronem porcum appellaret; secum natas et morituras literas gloriaretur: quin etiam latrones aliquando sibi propter nominis celebritatem pepercisse: nomen præterea suum a Virgilio non temere positum in Bucolicis, sed præsagiente poeta, fore se aliquando omnium poematum judicem. *Idem.*

Propiorque etiamnum cortici Tæniotica a vicino loco] Uterque codex *leneotica* legit. Quidam scribendum putant, *leneotica a vicino lacu*; nam lacus Græce *lenos* dicitur; sed magis probò legatur *Tanitica*, ab urbe Ægypti Tani celebrata omnibus. *Pintian.*

Segestriumque in mercibus, &c.] Quidam legunt *stegestrium* ἀπὸ τοῦ στέγειν, σκεπάζειν, καλύπτειν. Varroni tamen 'segestria' dicuntur stramenta e segete, quibus lecticas involvebant, ut ab imbre, pulvere, et externis quibusvis injuriis defenderent. Alii quævis ἐνειλήματα, involucria, sic appellari putant, quod iis segerantur, et seponantur, ac separentur quæ occultant. *Dalec.*

Extremumque ejus scirpo simile] Vestusti codices legunt *extimum*, quod probò. 'Scirpus' Festo juncus palustris, procerus, et levis, e quo tegetes fiunt, id quod repetit Isidorus xvii. 9. Etymolog. Plinio xxi. 18. Mariscus, ad vitilia et texendas tegetes idoneus, Græcorum *Holoschænos*. *Dalec.*

Texuntur omnes tabulae, &c.] Hic Guilandinus, cui plurimum defero ob multas rarasque virtutes, eximiam doctrinam, iudicium acutum, summam diligentiam, et plurimam laud vulgarium rerum cognitionem, peregrinatione in semotas et longinquas regiones comparatam, ac denique amabilem et ingennum animi candorem, Turnebum et Ruellium ignorantia postulat, quod hunc locum non intellexerint, nec viderint *tabulas* hic dici papyri schedas, quæ avulsæ

compingantur, non autem asserem philuris subditum, super quo glutinantur. Quod bona ejus venia dictum sit, recte sensisse illos existimo, quod ex sequente clausula, *cum primo supina tabula scheda adlinitur*, innotescet, in qua Guilandinus protulit orationem Plinii sic accipiendam: cum primo scheda, id est, philura, adlinitur, et internitur supina tabula, (auferendi casu,) id est exporrecta in longum eadem philura. Hoc sane repetitionis genus insulsum minime convenit succinctæ Plinii gravitati, cum pressius dici potuisset, et aptius, *cum primo supina scheda adlinitur*. Præterea dum charta fiebat, necessum fuit tabulam subjici, super qua distenderentur rectæ ac transversæ philuræ, quæ glutino, vel aqua Nili turbida committerentur: quod obiter hic Plinius indicat. Quinetiam tabulæ significatio multum distat a philuræ notione. Quamobrem manuscripti codicis fidem sequendam arbitror, qui habet: *Texuntur omnes tabulæ madente Nili aqua*: ac rursum: *cum prima supina tabulæ scheda adlinitur*; quibus verbis nihil clarius aut congruentius esse potest. Supinam schedam idem exponit, recto situ positam, quo modo Livius 'supinas manus' dixit erectas, matronis in publico dolore ad cælum et Deos illas tendentibus. 'Pronam manum' constat a medicis vocari, cujus vola terram spectat, 'supinam,' cum eadem in cælum obvertitur, supplicantium more, quo gestu etiamnum Franciscani taciti et mussitantes orant. 'Supinam schedam' ego potius interpretandam censeo, cujus pars quæ in scapo vergebat introrsum, cum super tabula distenditur, extrorsum vertitur, nec tabulæ lignum tangit. Sic enim posita, quia mollior, humidior, ac tenerior est, facilius superinjectam alteram amplexatur, et retinet. Idem legendum putat, *Transversa postea cute peragitur*: at manuscripti

codicis integritas nihil mutari snadet. Commodius autem et concinnius appellari non potuit chartarum textus, quam cratis nomine, ob rectas transversasque philuras sibi mutuo superincumbentes, quæ cratis vel clathrorum figura est. Porro, an apri- cis locis chartæ siccarentur, an um- brosis et perflatis, non est indignum sciri, quod id pertineat ad Plinii lite- ram vel emendandam, vel confirman- dam. Verum id quidem est, quæ solo aquæ humore glutinantur, dissilire, cum vapore Solis inarescunt, at quæ luto pingui, aut pollinis flore aqua diluto cohærent, Solis tepore et æstu, atque adeo ignis calore tenacius committuntur. Itaque qui chartas densas libris compingendis aut tegendis mercibus conficiunt, ubi prælo chartæ quadratam plagulam satis presserunt, insolatu siccant, et librarii voluminum quæ consuntur posteriora, glutine oblita, vel igni admovent, vel Soli exponunt, ut citius resiccentur. Quamobrem et olim chartas insolatu durari siccarique solitas, vero absimile non est. Ac quoniam vocabulorum, quibus Plinius historiam papyri et chartarum explicuit, varietas lectorem in hac re parum versatum remoratur, eum juvare statutum est aliquot expositis. Scapum papyri quatuor plerumque cubitos, id est, sex pedes longum, tunicis sive membranis ad summum viginti constantem, aquis extractum præcidebant, ad verticem, sive cacumen, quia pars illa gracilior foret ac invalidior, et ad radicem, quia tenella molliusculaque ea pars, humore adhuc perfusa, flaccesceret, firmitateque careret ad glutinationem, præli torturam, malleorum ictus, lævigaturam necessaria. Quantum utrinque amputaretur, non proditum. Ad pedem circiter unum resecatum conjector, ut quatuor pedes truncati scapi superessent, quem tum deum in duo dividebant, medium ferro quo-

dam ad id destinato et aptato, quod fortassis 'acum' vocaverunt, membranis separantes, e quibus recto transversoque situ collocatis chartam conficerent. Has membranas sive tunicas a scapo revulsas Plinius 'philuras,' 'schedas,' 'ramenta' vocat, cum in tabula recto situ disponuntur 'stamina,' sive 'statumina,' cum transverso, 'subtegmina,' vocabulis e textorum officina petitis: earumdem sive in rectum sive in transversum conjunctarum seriem et struem, 'corium,' quod ad Claudii usque tempora duplex tantum fuit, prius rectis fibris, alterum transversis: ejus vero jussu triplex in ea charta, quam de suo nomine Claudiam vocavit. Illam enim primo et tertio corio rectis, secundo transverso contextuerunt. 'Papyrum' pro philuris nusquam Plinius usurpat, et apud Ulpianum, tertio de Legatis, papyrum ad chartas paratum non tam philuras, quam papyri scapos intelligunt, quod philuræ distrali non solerent, ut ad manum et in parato essent, nisi cum instaret confecturæ tempus. 'Tænia,' chartæ vitium, quid Plinio sit, paulo post declarabimus. Ea certe vox pro philura nusquam apud illum reperitur, quamvis in eo significatu dici posse non inficior, ut nec pagina, nec tabula, nec plagula. Est enim 'plagula' chartæ confectæ, et suis jam philuris textæ, veluti lamina, quam in linteis nostris chartis 'folium' vulgus nuncupat. Ejus autem utraque facies, aversa et adversa, sive anterior et posterior, 'pagina.' De tabula, quæ jacentes philuras sustinebat, quoad peracta crates, et absoluta textura fuisset, antea tractatum. Restat *cutis* nomen, quod in *cratis* expunctæ locum recipiendum non arbitror, reclamantibus antiquis exemplaribus, nec quadrante ipsa significatione *cutis*, quæ semper extima et obvia est, cum philularum multæ in profundo abstrusæ delitescant, maxi-

me præstantiores ac meliores, et si quæ philura *cutis* vocanda sit, extrema tantum, omnium deterrima, eam appellationem mereatur. *Idem.*

Nec malleo sufficit] Vel tam angusta est, ut malleum qua parte ferit latiorum non adæquet, vel tam fragilis est, ut malleo percussa disrumpatur. Rugosas chartas malleorum ictum complanare ac extendere mos fuit, unde l. xxxii. Pandectarum Ulpiano, 'libri malleati.' *Guilland.*

Litura metum afferebat adversis] Uterque codex, *litura metum afferebat ex aversis.* Pintian. *Litura metum afferebat adversis]* *Adversa charta*, anterior et nostris oculis objecta, quam scribentes contuemur, in qua calamus properat: *aversa*, posterior, et a tergo posita. *Litura* vero effusi sparsique atramenti in bibula charta macula, ei similis, quam penna scripturam delentes, inducimus. Apparet certe ea magis in aversa chartæ facie, illo subeunte atramento, ut cum adversa jam aliquid scriptum est, in aversa maculis nigris sædata præterea nihil pingi queat. Utraque vero facie veteres scripsisse, testantur hi versus Juvenalis: 'Scriptus et a tergo, necdum finitus, Orestes.' Martialis: 'Scribit in aversa Picens epigrammata charta; Et dolet, averso quod facit illa Deo.' Commentarios opisthographos sic descriptos vocant, quibuscum nonnihil similitudinis habent adversaria, nempe tabulæ tumultuariæ, et multis rebus conjectis negligenter scriptæ, quæ in codices referuntur justos, æternos, ordine digestos. Cicero pro Roscio. De syngraphis, opisthographis, autographis, cheiographis, Alex. ab Alex. ii. 30. *Dalec.*

Igitur et secundo corio, &c.] Vetus codex: *Igitur et secundo corio stamina facta sunt, ut primo subtegmina:* sensu nihil discrepante, si etiam *statumina* legamus: *stamen*, id est, quod colo advolutum, mulieres nent; et in

textrinis filum telæ directum, intra quod subtegmen sive trama currit transversim; *statumen* vero, ridica, sive palus, quo vitis fulcitur. Auctoris ergo sensus est minime obscurus: in charta Claudia, sicut primo corio, e rectis philuris confecto, additum est secundum, velut subtegmen, aut trama, e schedis transversis textum, sic hinc impacta, pro tertio corio, sive stamina, sive statumina, rursum e rectis philuris composita, quemadmodum in primo corio. *Idem.* Igitur et secundo corio statumina facta sunt e primo subtegmine] Hermolans statumina defendit, ubi ante stamina legebatur, ex vetere, ut ait, lectione: et sane sic nostra præferunt exemplaria. Sed neque Hermolao, neque Merula, neque scriptæ lectioni hac parte accedo, commodioremque duco lectionem *stamina*, quam *statumina*; nam si *statumina* legatur, ut Hermolaus et Merula probant, quis, obsecro, erit intellectus sequentis dictionis *subtegmine*? Igitur sic accipio: ad roborandam tenuitatem additum alterum corium, hoc est philuram; et ita duo coria in tabula fuisse locata, ut primum vicem staminis præberet, secundum subtegmis, transverse locata, ut supra dixerat, 'Peragitur transversa crates.' *Pintian.* Igitur et secundo corio statumina, &c.] Lege, Igitur e secundo corio stamina facta sunt, e primo subtegmine. Hinc et texti charta dicebatur, quod in morem plane telarum texeretur, et stamen suum, suumque subtemen, haud minus quam tela, haberet. Antea enim dixit, *texuntur omnes madente Nili aqua*. Quæ verba sic legenda: *Texuntur omnes tabula madente Nili aqua: turbidus liquor glutinis præbet vicem: primo supina tabula scheda adlinitur longitudine papyri, quæ potuit esse præseginibus utrimque amputatis: transversa postea cratem peragit. Premuntur deinde prælis et siccantur sub sole plagula, atque inter se junguntur.* Vide Salmas. Hist.

Aug. 414. b. 445. a.

Pedalis erat mensura, &c.] *Vetus* codex legit, *Revulsione ampliores infestante paginas*. Macrocolla ἀπὸ τῶν μακρῶν κολλῶν dicta Guilandinus censet, tanquam a longo tergore: ego potius ἀπὸ τῶν μακρῶν κώλων, a longis velut artubus et membris. Mensura pedalis, et cubitalis, id est, sesquipedis, harum chartarum, an in longitudinem exporrigeretur, an in latitudinem, Plinius non statuit: in latitudinem potius existimo, quandoquidem hic agitur de latitudine, et scapi papyri, unde schedæ distrahebantur, nota est longitudo, circiter quatuor pedum, quæ ad pedis vel cubiti mensuram contrahi non potuit, quamvis μακροκώλου nomen longitudinem potius indicet, quam latitudinem. Quod autem unius schedæ revulsione ampliores, vel plures paginae infestarentur, hoc nos docet plagulas chartæ confectæ, siccatae, malleatae, lævigatae plicari solitas in paginas, ut fit et in nostris linteis, quæ quo ampliores essent, magis scriptura conturbaretur, ac læderetur, si quis unam philuram vel improbitate ac malitia, vel corruptam ac vitiosam exemisset. Augustam epistolis laudatam et relictam, Martialis ix. 101. 'salutatricem' vocat: 'Marcus amat nostras Antonius, Attice, Musas, Charta salutatrix si modo vera refert.' Quod pro *Liviana* reponit Guiland. *Fannianam*, ut Augustam, *Livianam*, Hieraticam eandem esse constanter affirmare non desinat, id contra veterum codicum auctoritatem statui, a nobisque minime probari, supradictum est. Hinc quidem nos pro æstimationis ac pretii ordine, et latitudinis varietate, quoniam fere par esset omnium longitudo, chartas numerare, ac suis classibus recensere possumus, Augusti tempore macrocolas primas, pedem aut sesquipedem latas; Augustam et Livianam optimas digitos tredecim; Hieraticam undecim; Fan-

nianam decem; Amphitheatricam novem; Saiticam, et quam omisit auctor, Taniticam, pauciores nempe, septem, vel octo; Emporeticam sex; quas omnes anteivit et bonitate et dignatione Claudia, principatu Claudii texta e duobus staminibus, sive statuminibus, et interjecto uno subtegmine, optimis, nempe Augusta et Liviana, aliquanto latior, ut suspicor ad digitos quatuordecim, vel quindecim. *Dalec.*

Cui nihil e prima erat] Quæ nihil accipiebat ex prima philura, sed omnia coria ex secunda; vel, quæ nullas dotes primæ, nimirum Claudie, sed omnes secundæ, nimirum Augustæ, habebat. *Idem.*

Scabritia levigatur] Vitia chartarum hic auctor memorat quatuor, scabritiem, rebellem contumaciam, lentiginem, tæniam unam, vel plures. Scabritiæ remedium est, dente vel concha politura, moderatione tamen adhibita, ne vehementius exteratur. Nam quamvis ea complanatione ac erugatione splendeat magis, fulgentque nitore oculis placeat, validiore tamen attritu non sorbet atramentum, sed respuit, et, si quæ literæ appictæ sint, instabilis et fugax scriptura non permanet. Alterum vitium est 'rebellio.' Rebellant qui armis subditi et pacati bellum rursus movent. Rebellat humor incuriose datus, cum artificis curæ ac studio reluctatur pertinacius, nec omne corii spatium ex æquo rigat, et oblinat, sed alicubi subsistit copiosior, alibi parcius affunditur, unde plagularum fit inæqualis et superficies et resiccatio. Nam cum probe curatam, subactam, tractamque chartam esse putat artifex, nec quicquam operæ suæ præterea desiderare, tum contra ejus spem vitium id detegitur, et tanquam recrudescent, quod iterum ejus diligentia negotium faciat. Est itaque retexenda charta, et eodem labore domanda, atque pervincenda, quo

prius. Malleo deprehenditur hoc vitium, aut quod eminentiora tubera, depressioresque lacunas plagularum, inæquali percussu tundat, et invenusta deformitate tusas ostendat. Prodit arguitque eam labem etiam odor, charta præsertim negligentius prælo compressa et siccata, muccidus, virosus, fœtidus, putrescente ac situm olente humore, qui nec prælo est elisus, nec insolatu dissipatus. 'Lentigo' macula est chartarum plagulis aspersa, colore ruffa, vel subruffa, qualis in hominum ore conspicitur. Græcis φακός. Ab ea in facie crebra φακᾶς Dioscorides, auctore Suida, cognominatus est. In charta ergo nævos, sordes, decolores punctorum notas, et maculosas velut aspergines 'lentiginem' Plinius vocat: quæ fiebant, dum compingerentur coria, si quid illaberetur impurius, quod nativum colorem inquinaret, aut si quid in schedis contortum et conglobatum chartam infuscaret. Oculis id cognoscebatur, vel perfecta statim charta, si maculæ in aperto forent, vel ad Solem explicata, si altius insiderent. Quartum et postremum vitium 'tænia' est, non, ut retor Guilandinus, philura, vel scheda, sed oblongus et angustus in plagulis ductus, nullo glutine, aut pingui humore litus, et opertus, in quo sola papyri fungosa et hibula raritas absque ullo tectorio calamis scribentium occurrit, et literam, sive atramenti picturam, dum haurit, diffundit, quod nec ictu mallei, nec oculorum conspectu exploratur, sed scriptura tantum, dum picta litera liquescens utraque parte combibitur, et tam aversam, quam adversam faciem inquinat. *Idem.*

Conchare] Veneria, quam Echineidis nomine Mutianus depingit. *Idem.*

Rebellat sæpe humor, &c.] Leg. *Rebellat sæpe humor incuriose dato primis, quod mal. depr. aut et. od. cum fuerint indiligentiores, &c.* Rebellat, inter-

pretor, humore nimio madida inflatur, et ob inæqualem tumoris molem scribenti velut resistit, ac reluctatur. Alii postrema legunt, *cum fuerit graecolentior*. Idem.

Deprehenditur et lentigo oculis] Fortassis, *osculis*, nempe contactu labrorum madidorum, quomodo chartæ nostræ bonitatem probamus. *Chifflet*. Non probo. *Dalec*.

Sed inserta mediis glutinamentis tænia, fungo papyri bibula, vix nisi litera fundente se] Scribo: *sed inserta mediis glutinamentis. Tanitico papyro bibula vis nisi litera fundente se*. De Tanitico papyro supra hoc capite, et exemplaria ambo *vis* legunt, non *vix*. *Pintian*.

Tænia] Tænias auctor vocat angustos, oblongos, et inanes sub schedis veluti linearum ductus, quibus vel gluten non adhæsit, vel illitum evanuit, aut corruptum est: quod fit, ut aiunt ejus artis magistri, si, dum plagulæ funibus appositæ siccantur, aura vehementior afflaverit, præsertim Austri; vel gluten ob novitatem liquidius justa tenacitate careat, vel murescat vetustate, vel Austro flante, humidioresque cælo coctum, et corruptum sit. Lego, *tænia vix nisi litera junco papyri bibulo fundente se*. *Dalec*.

Alius igitur iterum texendis labor] Toletanus codex non *texendis* agnoscit, sed *tenendis*, ut putem scribendum *tenuendis*; nam ut paulo ante dixit, 'spectatur in chartis tenuitas, densitas,' &c. *Pintian*.

Fragilia] Nec convolvi et complicari chartam patiuntur. *Dalec*.

Intergerii] Μεσσηριον. 'Intergerini pavietes' Festo, inter confines constructi; vel etiam qui medii inter distantissimos pro futura intergeruntur, sustinendis trabibus accommodati. Eorum fit mentio, xxxv. 14. et xi. 10. Idem.

Apud Pomponium Secundum] Hujus meminit auctor vii. 19. et xiv. 4.

Plinius Nepos Epist. lib. iii. Tacitus. Idem.

CAP. XIII. *De libris Numæ.*

Vetustissimus auctor] *Verissimus* Guilandinus; nam is Augusto et Tiberio coævus, quibus historiam suam dicavit, Plinium vix antecessit annis 70. Idem.

Cn. Terentium, &c.] Lucium Pætium, Livio, Lactantio, Valerio Maximo. Idem.

Qui Romæ regnavit] Et non minus trecentis annis Alexandro superior ætate fuit. Idem.

Libros ejus, &c.] Livius lib. x. belli Macedon. Plutarchus in Numa, Valerius Max. i. 1. Lactantius i. 22. Institut. D. Augustinus de Civ. vii. 4. qui ex Varrone duodecim numero libros illos fuisse refert. Idem.

P. Cornelio L. F. Cethego, &c.] Livius eo anno Consules scribit C. Bæbium Tamphilum et M. Æmilium Lepidum. Plutarchus quadringentis tantum annis post regnum Numæ id accidisse in ejus Vita scribit; neque id factum imprudentia bubulci aratoris, qui terra proscissa duas arcas, et non solam unam, evertit, sed alluvie vehementissimorum imbrium, qui tumultum perrupere. *Guiland*.

Et libros cedratos fuisse] Cedrio sive cedria perunctos, de qua vide xvi. 11. et xxiv. 5. Vitruvius ii. 9. 'quæ unguntur cedrio, ut libri, a tineis et carie non læduntur.' Hinc illud, 'et cedro digna locutus.' *Dalecamp*. Exemplar Tolet. *citratos*, non *cedratos*, legit. *Pintian*.

Quia philosophiæ scripta essent] Et quod lectis rerum summis animadvertisset, pleraque religionum dissolvendarum esse. Livius.

Septem] Latinos. Idem.

Totidemque] Græcos. Idem.

Pythagoricos] Nam enim Pythagoræ auditorem fuisse, fama vulgatum. *Dalec*.

Quinque] In veteribus legitur, quinto. Notissimum est Varronem de

Antiquitatibus libros scripsisse. *Idem.*

Antias secundo] Plutarchus in Numa ex Antiате scribit, duodecim fuisse de rebus sacris, et totidem de studio sapientiæ. *Idem.*

Sibyllam] De Sibyllis vide Commentarios Vivis in XVIII. 21. Divi Augustini de Civit. et libellum Onuphrii Panvinii de Sibyllis: vide et apud Canterum 1. 3. arcanum oraculum Θεοῦ Σατῆρος. *Idem.*

Ad Turquinium, &c.] Lactantius ex Varrone Instit. 1. 6. et Suidas Turquinium eum Priscum fuisse quintum Romanorum regem prodiderunt. Idem cum Dionysio Halicarnassco l. IV. et Gellio c. 19. l. 1. scribunt novem libros allatos, ex quibus sex cre-maverit Sibylla, reliquos tres rex mercatus sit. Eos libros, in Capitolio custoditos, cum Dii immortales consulendi essent, adibant primum Duumviri, post autem Decemviri, deinde Quindecimviri, ac postremo sexaginta, nomine tamen Quindecimviro- rum, eosque non Sibyllinos tantum, sed et fatales et fatidicos appellaverunt. Livius, Dionysius Halicarnassens, Valer. Maximus, Macrobius, Fenestella, Alexander ab Alex. III. 16. *Idem.*

In ipsa illa Lycia Bellerophonti codicillos datos] Lego, in ipsam illam Lyciam Bellerophonti, &c. Non enim Prætus codicillos Bellerophonti dedit in Lycia, sed in Lyciam perferendos ad socerum Jobarem, auctore Homero in sexto Iliados: 'Misit,' inquit, 'illum in Lyciam datis exitiabilibus literis quas in codicillo exaraverat, multa continentes atrociam.' *Pintian.*

Codicillos datos, non epistolas] Tabulas arcanis hieroglyphicisque literis notatas, non vulgaribus elementorum formis, quibus epistolæ conscribuntur. Eustath. Cujus sententiam non ita laudo. Quod vero putant quidam hic Plinium incuriose codicillos ab epistolis distinguere, cum codicilli ni-

hil aliud sint quam epistolæ Latinis, accusandum hac in re Plinium minime censeo, mirantem si jam tum usus chartæ fuit, quod indicat epistola Sarpedonis, eum non potius Prætus mandata sua in charta descripta, quo modo epistolæ mittuntur, quam pugillarum ligno consignata Bellerophonti dederit: quo sensu nihil potest esse explicatius. Locus apud Homer. est Iliados Z. πόρεν δ' ὕγε σήματα λυγρὰ, Γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ θυμοφθόρα πολλά. *Dalec.*

CAP. XIV. De arboribus Æthiopiæ.

CAP. XV. De Atlantis arboribus, et cedrinis mensis, et quæ in his laudentur, et quæ vituperentur.

Cedrinis mensis] Hoc titulo capituli legendum esse citreis; ac deinceps, arbor citri; ac rursus, dedit citrum, multi contendunt argumentis duobus: altero, quod Ciceronis mensam, cuius hic fit mentio, Tertullianus, de Pallio, 'citri orbem' vocaverit: altero, quod in Indice librorum, qui primus liber est hujus operis, scribatur, *De Atlantis arboribus, et citreis mensis.* Addit Cujacius Observat. II. 5. citrum esse frugiferam, cedrum vero, ut ait Suidas, δένδρον ὑψικομον, καὶ ἄκαρπον, ᾧ ἀπεικάζει Δαβὶδ τὴν εἰδωλολατρίαν. Indignatur etiam Plinius circa finem v. I. quo loco de Atlante tractat, ebori citroque silvas ejus exquiri a Romanis dignitatibus. Varro in Gerontodidascales apud Nonium: 'In quibus Libyssa citrus fasciis cinget fores.' Persius: 'non quicquid denique lectis Scribitur in citreis.' *Idem.*

Cedri, &c.] Cedrus nunc resiniferam arborem significat, et eam duplicem; alteram cedrelatem proceriorem, Asiæ fere peculiarem; alteram oxycedrum, multis locis communem; nunc thiyam, sive citrum, Mauritaniam alumniam, quamvis et aliud cœlum patiatur, laudatissimis pretiosis- simisque mensis expetitam, cupresso foliatura similem et fructu, sed mino-

re. Hæc πολωνυμία, plantarumque varietas, in magnas hæitationes et dubitationes multos coniecit. Cedrum Gallicam apud Velleium Paterculum, ex quo apparatus Gallici triumphi, quem egit Cæsar, constitit, quidam exponunt Galaticam, a Galatis Asiæ, alii laricem cedrelatæ similem, ideoque vocatam cedrum Gallicam. Strabo lib. iv. de Liguribus: Ἐχουσι δ' ὕλην ἐνταῦθα παμπόλλην, ναυπηγήσιμον, καὶ μεγαλόδεδρον, ὥστ' ἐνίων τοῦ πάχους τὸν διάμετρον ὀκτὼ ποδῶν εὐρίσκεισθαι· πολλὰ δὲ καὶ τῇ ποικιλίᾳ τῶν θυῶν οὐκ ἔστι χεῖρω πρὸς τὰς τραπέζοποιίας. Idem.

Extat hodie M. Ciceronis, &c.] Lege: *Extat hodie M. Ciceronis in illa paupertate, et quod magis mirum est, illo ævo empta IO IS. memoratur et Galli Asinii IS. XI.* hoc est, empta sestertii quingentis et Galli Asinii mille: hæc nota *IS* sæpe sestertia significat in veteribus libris. Vide Salmas. in Tertul. de Pall. 434. *Extat hodie M. Ciceronis, &c.]* Budæus de Asse lib. iii. non procul a principio hunc in modum legit: *extant hodie M. Ciceronis in illa paupertate, et, quod magis mirum est, illo ævo empta H-S. XI. Memorantur et Galli Asinii H-S. XI. venundatæ. Sunt et duæ a Juba rege pendentes: quarum alteri pretium fuit H-S. XII. alteri paulo minus. Interiit nuper incendio attegiis descendens H-S. XIV. permutata lutifundii taxatione, &c.* Ubi attegiis, mapalia, tuguria intellige. Qui locus, mihi tamen suspectus, ostendit mensam eam ex attegiis pastorum, qui radicem Atlantis citris frequentem incolunt, petitam et advectam fuisse. Dalec.

Venundatæ sunt et duæ Juba, &c.] Lege: *venundatæ sunt et duæ a Juba rege pendentes, quarum alteri, &c.* et sane non ipse rex Juba meas eas venum dedit, sed cum post mortem Jubæ bona ejus sub hasta venderentur, duæ illæ mensæ cum reliquis bonis sub titulo pependerunt, ut mos erat in

auctionibus. Vide Salmas. in Tertull. Pall. 434. *Venundatæ sunt et duæ Juba rege vendente]* Salmasius ad Tertulliani Pallium pag. 434. *a Juba rege vendente*; sed scriptos habere, *a Juba rege pendentes*; et sane non ipsum regem Jubam eas vendidisse; sed cum post mortem Jubæ bona ejus sub hasta venderentur, duas illas meas cum reliquis bonis sub titulo pependisse; licere etiam legere, *a Juba rege pendente*, ut ipse sub titulo pependerit. Proxime scopum jaculatus est. Scribendum enim, *venundatæ sunt et duæ Juba rege pendente*. Intelligo Ptolemæum Jubam, quem consanguineum suum Caius interfecit et bona ejus corripuit. Suetonius 26. et 27. 'Ptolemæus Juba,' qui revera 'Ptolemæus Juba,' ut 'Ajax Oilens,' 'Herodes Atticus,' de quo ad Senecam Medeam. 'Pendere' dicitur eleganter, ejus bona proscripta sunt et sub titulo pendent: ut dicitur 'confiscari,' ejus rem fiscus aufert. *Juba pendente*, cum bonorum Jubæ proscriptio et auctio fieret. Suetonius Claudio cap. 9. 'Ad eas rei familiaris angustias decidit, ut cum obligatam ærario fidem liberare non posset, in vacuum lege prædatoria venalis pependerit sub edicto præfectorum.' Quem locum optime contra Casanbonum et Torrentium interpretatur δ πάνν de Modo Usurar. pag. 739. Sed et 'venalem pependisse' quid esset, recte vidit Lipsius ad Senecam Beneficia iv. 12. Illud, 'in vacuum,' sic positum observavimus apud Lactantium ad Statii Theb. vi. 790. 'Rapiunt conamina venti.' 'Excipiunt sive frustrantur; id est, in vacuum minarum ejus impetus perierunt.' Item apud Tertullianum adversus Marcionem iv. 16. 'In vacuum patientiam præcipit, non exhibens mihi mercedem præcepti.' Significat eam proscriptionem contumeliosam potius quam damnosam fuisse Claudio. Gronor.

Per medium ambitum] Quid sit medium ambitus, et præsertim in orbiculari rotundaque figura, non satis intelligo; *per medium* autem hic accipio *per dimetientem*; et forte Plinius medium tantum scriptum reliquit: postea vero adjecta fuit dictio *ambitum*, ab aliquo qui voluit exponere verbum illud *medium*; nam et paulo post easdem duas dictiones *per medium* repetit, nec adjecit *ambitum*. Pintian.

Quam potuisset esse natura solidæ. Item a Nomio Tiberii Cæsaris liberto] Lego, *Quam potuisset esse naturæ. Solidæ* &c. nam genitivus *naturæ* respondet genitivo *artis*; dictio vero *solidæ* initium est diversi cæsi, et secunda pars præmissæ divisionis, eritque ordo: *Magnitudo amplissima unius commissæ duobus orbibus a Ptolemæo rege Mauritaniae. Solidæ a Nomio Tiberii Cæsaris liberto. Idem.*

Sicilicis] Sicilicus, quarta pollicis pars. Drachmæ duæ mensurales. *Dalcc.*

Mensis præcipua dos, &c.] Legend. *Mensis præcipua dos in venam crispis vel in vortices parvos: illud oblongo erenit discursu, ideoque tigrinum appellantur: hoc intorto, et ideo tales pantherinæ vocantur. Eleganter in venam crispas vocat, quæ venatim crispæ sunt; et crispas in vortices, quæ ad instar vorticum intorte crispantur. Sequitur: Sunt et undatim crispæ, &c. quas ob id a similitudine apiatas vocant. Apiatæ dicuntur, non ab apibus; sed ab apio, quod densa grani congerie crispæ apii semen et grana dense congesta referant. Vide Salmas. in Tertull. Pall. 435. 436.*

In vena crispis vel in vertice variis] Utrumque exemplar, *in venam crispis vel in verticem parvis*: scribendum videtur *pravis*, id est, tortuosis; quia sequitur, *hoc intorto*. Pintian.

Hoc intorto et ideo tales pantherinæ vocantur. Sunt et undatim crispæ majore gratia si pavonum caudæ oculos imi-

tentur] Subvereor ne parum recto ordine verba hæc scripta sint; nam credibilis est, et rationi magis consonum, in vortices pravas intortasque, et ob id pantherinas appellatas, caudæ pavonum oculos fere imitatas esse, quam undatim crispas: quapropter considerandum an ita legi debeat: *Hoc intorto et ideo tales pantherinæ vocantur, majore gratia si pavonum oculos imitentur. Sunt et undatim crispæ. Idem.*

Magna vero post has gratia extra prædictas] Quis tam lusciosus, cui non pelluceat verba illa, *extra prædictas*, expositionem esse statim ante præcedentium verborum, *post has?* nam quæ necessitas tennit Plinium, verborum aliqui parcissimum, cum prædixisset *post has*, subjungere illico, *extra prædictas*, quod erat idem? *Id.*

Apiatas] Apiatas, veluti muscarum et apum stercore inquinatas. Alii, *apiculatus*: crebris velut apiculis notatas. *Dalec.*

Post hæc amplitudo est jam totius caudicis, jurant plura quoque in una mensa vitia: lignum ita vocant, &c.] Lego: *Post hæc amplitudo et jam toti caudices jurant, pluresque in una mensa*; hæc ex vetere lectione. Quod autem sequitur, *vitia lignum, &c. puto legendum conjunctim vitiliginum*. Pintian.

Materia surda] Non splendens, nudumque lignum et linearum crispoductu minime virgatum. *Dalec.*

Mirumque ponderi quantum ita detrahant] Elegantius exemplar Salmanticense per verbum impersonale: *mirumque ponderi quantum ita detrahatur*. Pintian.

CAP. XVI. *Thya arbor quæ.*

Inter pauca nitidioris, &c.] Ita hæc legenda ac continuanda, quæ pereram in vulgatis diducta ac divulsa sectione capitis habentur: *Inter pauca nitidioris vitæ instrumenta hæc arbor est; quapropter insistentium ei quoque videtur. Nota etiam Homero fuit: Thyon Grace vocatur, ab aliis Thya. Vide*

Salmas. p. 950. b.

Θείον *Grace vocatur*] Θύον apud Macrobi. Saturn. iii. 14. atque ita legendum. *Dalec.*

Hanc igitur inter odores uri tradit in deliciis Circes] Insignis memoriæ lapsus; neque enim Circe inter odores urebat citrum, cedrum, et laricem, ut constat ex decimo Odysseæ, sed Calypso, ex quinto ejusdem operis. In eundem incuravit errorem et summus poëta septimo Æneidos: 'Proxima Circeæ raduntur littora terræ, Dives inaccessos ubi Solis filia lucos Assiduo resonat cantu, tectisque superbis Urit odoratam nocturna in lumina cedrum.' Tribuit videlicet Circeæ, quod erat Calypso. E contrario Aristoteles Calypso dat quod est Circes, secundo Ethicorum: 'Quocirca,' inquit, 'oportet, cum quis medium assequi vult, ante omnia longius abire a magis contrario, ut Calypso monebat dicens, Extra fluctum et fumum navem adige.' Non hoc, eminentissime philosophie, Calypso monebat, sed Circe, ex duodecimo Odysseæ. Pari incuria Pomponius quoque Mela conterraneus noster in secundo libro 'Calypso' pro 'Circe' posuit, ut in ejus castigationibus meminimus. *Pintian.* *Hanc igitur inter odores, &c.*] Legend. *Hanc itaque inter odores uri tradit in culibus illius Circes, quam Deum volebat intelligi, magno errore eorum qui odoramenta in eo vocabulo accipiunt, cum præsertim eorum versu cedrum laricemque una tradat uri.* Vide Salmas. p. 950. b.

Eodem versu] Versus Homericus est: *τῆλόςσε δ' ὁδμὴ Κέδρου τ' εὐκείτοιο, θύον τ' ἀνὰ νῆσον ὁδῶδει, Δαιομένων, κ. τ. λ.* In his versibus inepte Plinius pro voce Græca θύον *laricem* interpretatur. Locus est apud Homerum Odys. E. *Dalec.* De primo errore commonuit jam ante et Hartung. Decur. ii. num. 5.

Laricemque, &c.] Guilandinus legit, *laricencee*. Vide Leopardum viii. 6. Virgilius: 'Robora nec cuneis et

olentem scindere cedrum, Nec plaustris cessant vectare gementibus ornos.' Apud Athenæum p. 231. vs. 38. Empedocles *λίβανον θυώδη* vocat suaviter olentem: *Σμύρνης τ' ἀκρότου θυσίαις, λίβανόν τε θυώδους.* *Idem.*

Memoratas templorum veterum contignationes] Verbum illud *templorum* suspicor esse falso additum, ductus auctoritate Theophrasti v. 5. 'Et adhuc,' inquit, 'memorant contignationes quasdam antiquorum.' *Pintian.*

Circa Hammonis delubrum] Mirum, cum idem Theophrastus scribat Hist. iv. 1. *thyam* in montium cacuminibus et locis algidis nasci. *Dalec.*

Alia est arbor eodem nomine] *Citriam* sive *Assyriam* malum intelligit. *Idem.*

Malum ferens, &c.] Virgilius: 'Mediæ fert tristes succos tardumque saporem Felicis mali, quo non præsentius ullum, Pocula si quando sævæ infecere novercæ.' *Idem.*

CAP. XVII. *De arbore loto.*

Arborem loton gignit] De hac Theoph. Hist. iv. 4. Joannes Leo in Africa sua cap. de Monteverde sic loton describit: 'Ibi nascuntur arbores quarum fructus rubos Africanos vocant.' Palinurum vero cap. de Zarfa. Sunt et ibidem spinosæ multæ arbores, fructu minore quam cerasi, sapore ferme ziziphorum, Arabes vocant *rabich*. Palinurum vero Agathoclis, quem connarum Alexandrini cognominabant, memoratum Athenæo lib. xiv. cap. de Hani Elchallin: 'Nascuntur,' inquit, 'illic corni, et arbores spinosæ multæ, fructu tereti, luteo, simili ziziphis, nucleo majori quam olivarum, gustu non admodum grato.' Loti secundum genus a Theoph. depictum viret Genuæ in horto Principis Aurie, et a multis 'laurocerasus' dicitur; quod folium lauro simile, fructum ceraso gignat. Loti genera tria diligenter distincta vide xxiv. 2. *Idem.*

Circa Syrtis] Syrtium insulam in historia loti Theophrastus vocat Lo-

trophagiten, et Pharidem, hodie Gerbi: Syrtis vero, *los Baxos et Secagne di Barbaria*. *Idem.*

Incisuræ folio crebriores, &c.] Lege: *folio incisuræ crebriores, quæ ilicis videntur.* Vide Salmas. p. 1038. a. *Incisuræ folio crebriores: alioquin ilicis viderentur]* Locus est depravatissimus: vetus lectio sic habet: *Incisura et folia breviora quæ ilicis videntur.* Ego verbum illud *breviora*, sive *crebriores*, ociosum puto; aut si ociosum non est, quod illius loco substituam non occurrit: reliqua sic lego: *incisuras habent folia quæ ilicis videntur.* Theophrastus iv. 3. 'Incisuras folium habet, ac ilicis esse videtur.' *Pintian.*

Ilicis videntur] Plin. apud Theoph. legit *πρινῶδες*, alii vero *πρινῶδες*. *Dalec.*

Fructibus fiunt] Nam alii, qui et suaviores, exossos sunt, alii nucleum continent. *Idem.*

Ante maturitatem, &c.] Priusquam perfecte maturescat; maturo niger. *Idem.*

Nimis hospitali, &c.] Homerus Odys. I. τῶν δ' ὅστις λωτοῖο φάγοι μελιηδέα καρπὸν, οὐκ ἔτ' ἀπαγγεῖλαι πάλιν ἤθελεν, οὐδὲ νέεσθαι. 'ΑΛΛ' αὐτοῦ βούλοντο μετ' ἀνδράσι λωτοφάγοις Ἰωτὸν ἐρεπτόμενοι μενέμεν, νόστου τε λαθέσθαι. *Dalec.*

Quod ultra denos dies durare, &c.] Lego *binos*, non *denos*. Theophrastus iv. 3. 'Et vinum,' inquit, 'quod ex eo exprimitur, non nisi binos aut ternos dies durare, deinde acescere.' *Pintian.*

Negat durare idem Ncpo] De fructu loti secundæ id Theophrast. *Dalec.*

Quin et exercitus, &c.] De fructu prioris loti id Theophrast. *Idem.*

Ligno colos niger] De secunda loto hæc Theoph. *Idem.*

Ad tibiæ cantus expetitur] Loti secundæ, Theophrast. Ut *buxus tibiæ Phrygiæ*, quam *ἔλυμον* vocat Polux, *εὔρημα φρυγῶν, τὴν ὕλην πύξινον*. Virgil. 'Tympana vos buxusque vocat Berecynthia matris.' Turn. xxx.

39. Vide xvi. 36. *Idem.*

Et herba] Lotus urbana Dioscoridi. *Idem.*

Caulis] Hanc posthac xxii. 21. lotomentram vocat. *Idem.*

Similis fabæ] Theophrasto Hist. iv. 10. caulis Ægyptiæ fabæ similis est, non nostrati. *Idem.*

Similis incisuris] Theoph. ibidem. *Idem.*

Ea comprimi] Flores comprimi et capita contegere. Vide xxii. 21. infra scripta multa de hac loto. *Idem.*

CAP. XVIII. *De scapo ipso, et radice loti.*

Vespera mergi, &c.] Theoph. Hist. iv. 10. *Idem.*

Emergere extra aquam] Idem fere scribitur de flore Arabicæ arboris cap. undecimo libri duodecimi. *Idem.*

Radicem lotos] Corsion vocat Theophrastus. *Idem.*

CAP. XIX. *De paliuro, et Punico malo, et de flore Punici mali.*

Paliuro] Theoph. iv. 4. latius et fusiùs describit quam Plinius. *Idem.*

Punicum, &c.] De eo Empedocles, οὐνεκεν ὀψίγονοί τε σίδαι, ὑπέρφλοια μῆλα. Opsigonos appellat, quod tarde maturescant fructus, aut serius gignantur: ὑπερφλόους vero, quod cortice vestiantur præcrasso, nempe malicorio: vel quod floribus luxurient: φλοεῖν enim et ἄγαν ἀκμάζειν est, et θάλλειν. Rhod. xxix. 23. *Idem.*

Απυρινὸν vocando] Lego *apyrenum* ex utroque exemplari, aut si mavis forma Græca *apyrenon*; nam per i in tertia *apyrinon* nulla ratione defendi potest: ostendunt id Aristoteles, Theophrastus, Dioscorides, Heron, et Græci omnes Glossematῶν scriptores. *Pintian.*

Lignosus] Durnus. Joannes Leo id depingit in cap. de Mechnase. Ea, quorum nucleis durus est, Athenæus lib. iv. vocat σκληρόκοκκα. *Dalec.*

Ægyptia distinguunt erythrocomis et leucocomis] Hermolaus, pro *leucocomis*, *glaucomis* emendat, sicque ex

ejus emendatione impressa jam exemplaria circūferuntur; citatque Theophrastum libro puto secundo, capite tertio. Sed locus ille nihil correctioni Hermolai favet; de granis enim Theophrasto illic, non de frondibus sermo est. *Pintian.*

Flos balaustium vocatur] Vide xxiii. 6. *Dalec.*

Color] Nimirum puniceus. *Idem.*

CAP. XX. *De Asiæ et Græciæ fruticibus.*

Sicut erices contra serpentes] Dioscorides i. 8. 'Cui arbor est tamarici similis, multo tamen brevior: coma ejus floresque serpentium morsibus illita medentur.' *Pintian.*

CAP. XXI. *De thymelæa, sive chame-læa, et tragacanthæ, et de tragio, sive scorpione, et myrice, et brya, et galla.*

Colore et specie farris] Fructu pallido (χλωρῷ Diosc.) principio, tandem rubente. Plinius χλωρὰν herbacei coloris male vertit. Vide xxvii. 9. *Dalec.*

Tragion] Cretenses hodie vocant γλέγορον. Aloisius. *Idem.*

Veprem sine foliis] Imo juuci genus. *Idem.*

Myricen et Italia] Lege: *Myricen Italia quom tamaricen vocant, Achaia autem bryam silvestrem.* Potius totus locus sic legendus: *Myricen tameri-cam vocat Lenæus, similem scopis Amerinis. Sanari dicit ea carcinomata in vino decocta.* Salmas. p. 597. a. *Myri-cen et Italia*] Vide infra xxiv. 19. *Dalec.*

Cujus infelicia ligna appellantur] Scribe, *cujus infelicia ligna appellat vulgus*, ex Plinio ipso xxiv. 9. de hac eadem tamarice loquente: 'Vulgus,' inquit, 'infelicem arborem eam appellat, ut diximus, quoniam nihil ferat, nec seriatur unquam.' Ex quibus verbis tria ultima suspecta mihi sunt tanquam non Pliniana; nam de sativa tamarice mentionem fecit eodem xiii. 21. 'Insigne,' ait, 'in ea quod sativa tantum ferat gallæ similem fructum.' *Pintian.*

Ostrya] Theoph. iii. 10. *Dalec.*

Solitarium] Theophrastus μονοειδῆ Græce vocat iii. 10. hoc est unius tantum speciei. Quare Theodorus melius hoc loco quam Plinius specie simplicem transtulit. *Pintian.*

Circa saxa aquosa] Addenda videtur conjunctio et, ad vitandam amphibologiam, legendumque, *circasaxa et aquosa.* Theophrastus eodem libro et capite: 'Aguas convallesque arbor hæc gestit:' quod enim Theodorus *convalles*, Plinius *saxa* transtulit, habente utrumque intellectum Græca dictione φάραγξ. *Idem.*

Similem fraxino cortice et ramis] Scribo, *similem oxyæ cortice et ramis.* Theophrastus loco antedicto: *Est et ostrys specie simplex, quam nonnulli ostryam vocant, tam corpore quam cortice oxyæ similis.* Theodorus more suo scissimam vertit. *Idem.*

Folio pyri] Folii pyri majoribus, non multo longioribus, in acutum contractis, fibrosis, rugosis circa fibras, tenui per ambitum scissura: reliquis fibris a media costarum modo in rectum juxta magnam porrectis: materie dura, decolori, exalbida: fructu parvo, oblongo, hordeo simili. Theophrastus. *Dalec.*

Ac rugosis incisuris, quæ per tota discurrunt] Lego, *ac rugosis. Incisuræque per tota discurrunt.* Theophrastus: 'Item per nervos rugatum, et ambitu leviter serratum.' *Pintian.*

Et colore. Materies est dura atque firma] Scribendum, *Decolore materia est dura atque firma.* Theophrastus iii. 10. 'Materies dura, decolor, exalbida.' *Idem.*

CAP. XXII. *De euonymo, et adrachne, coggygria, et thapsia.*

In Lesbo] Ordymno monte; cujus mentio fit Theophrast. ii. 31. *Dalec.*

Flore candidiore statim pestem denuntians] Lego: *Flore candido, odore statim pestem denuntians.* Theophrastus lib. iii. cap. ult. 'Flos colore albæ violæ similis; odore infestus, velut

cruorem inferens.' Quo in loco transferendo notandum est insigniter errasse et Plinium et Theodorum; refert enim hæc arbor enonymos odorem seu virus attractylidis herbæ, quæ teste Theophrasto vi. 4. et Plinio xxi. 16. succum sanguineum effundit: quare et *φόνος* a quibusdam, eisdem testibus, appellatur: est etiam odore tetro atque infesto. Quia igitur *φόνος* Græce mortem Latine significat, Plinius *pestem*, Theodorus *cruorem* transtulit, neuter bene; transferre enim debuissent: *odore gravi phonu*, vel si ita maluissent, *attractylidis*. Pintian.

Ex qua facta esset Argo] Apollonius Argonaut. lib. iv. scribit, Palladem ex Phago Dodonide navis ejus carinam fecisse vocalem: *αὐτίκα δ' ἄφνω Ἰαχεν ἀνδρομέη ἐνοπή μεσσηγὴν θεόντων Αὐδῇ ἐν γλαφυρῇ νηὶς δόρυ*. Quamobrem Lycophronis interpretes, λαλιστατήν, ait, εἶχε τὴν τροπὴν ἐκ τῆς Δωδώνης δρύος: et Lycophron *λάληθρον κίσσαν*, garrulam *picam*, vocavit. Rhod. xxi. 15. Dalec.

Adrachnen omnes fere] Theoph. iii. 16. Vide infra xvi. 21. Cretenses nunc vocant *andrecles*. Idem.

Andrachne vocetur] Pausaniæ in Bæoticis in Helicone *adrachnæ* frutices longe suavissimum pomum ferunt. Idem.

Caterum adrachne est silvestris arbor] *Caterum andracle est silvestris arbor, neque in planis nascens*, &c. ita scribitur in antiquis exemplaribus. Et paulo post: *similis et upharce bifera æque quam pandracle*. Et xvi. 22. in Thuanæo codice inveni: 'Inter utraque genera sunt *andracile* (pro 'andracle') in Græcia et ubique unedo.' Plinii ergo sententia est, *ἀνδράχλην* dici de arbore, *ἀνδράχνην* de herba portulaca. Salmas. 510. b. Et paulo post, pro *coggygria*, lege *coccygia*. Idem ibid. 511. a.

Cortice non scabro quidem] *Adrachne*, non aliter quam suber, detracto cortice jvatur. Eadem, ut et *apharce*,

anno bifera, priorem fructum perficit, cum variat uva, (*περάζει*, Plinio, cum pubescit,) alterum, cum floret uva. Plinium fefellit Theophrasti litera male distincta, in qua post *ἀνθοῦντι* statim subjicitur, *ἀρχομένου τοῦ χειμῶνος ἐλάττη καὶ μίλος ἀνθοῦσι, μικρὸν πρὸ ἡλίου τροπῶν*. Initio hiemis *taxus* et *abies* florent paululum ante brumam. Dalec.

Similis et coggygria folio] Exemplar Toletanum: *Similis et coccigia folio*. scribo, *similis et coccymelea folio*, id est 'pruni;' sic enim *coccymelea* supra esse scribit, fructumque ejus in pappos abire, ut nullus supersit dubitationi locus. Pintian. *Similis et coggygria folio*] Cotinum hanc arborem auctor vocat xvi. 8. Dalec.

Nulli alii arborum evenit] Hoc salici, populo, Nerio similiter contingit. Apud Theophrastum vitiose legitur *coccymelaa*. Dalec.

Arborumque generi ascripsisse] Suffruticibus annumerat Theophrastus. Idem.

Ferula calidis nascitur locis] Copiosior clariorque harum historia petenda e Theophrasto. Dalec.

Nec corticem abdicant, &c.] Nec corticem radice in usu medicinæ rejiciunt; nam in purgationibus is datur quatuor obolis, succus tribus, lac uno. Dioscor. Idem.

Quibusdam tamen morbis, &c.] Suspiriosis, diuturnis laterum doloribus, sanguinis rejectionibus. Dioscorides. Idem.

Quidam caulem incidunt per messes] Facto in ambitu scrobe, radice corticem incidunt, aut in ipsa radice. Dioscor. Idem.

Converberatam faciem illinens sibi] Utrumque exemplar non sibi legit, sed sic, ut credam scribendum esse *succo*. Pintian.

Illinens sibi cum thure ceraque] Laudat et id remedium Dioscorides, dum amplius binis horis non dimittatur, postea locus marina calida foveatur. Dalec.

CAP. XXIII. *De cappari, sive cynosbato, aut opheostaphyle, et de sari.*

Cynosbato] Vide infra XXI. 13. et Theophrast. Hist. VI. 5. *Idem.*

Siquidem Arabicum pestilens] Dioscoridi Arabicum e rubro mari advectum, itemque Libycum, in cibos non admittenda, quia in ore pustulas excitant, et osse tenus gingivas exedunt. Africum vero, præsertim Marmaricum, vehementer inflat. *Idem.*

Cynosbaton vocant] Quoniam hamatas rubi modo spinas habet. Diosc. *Idem.*

Alii opheostaphylen] In notis Dioscoridis male *phyllostaphylen*. *Idem.*

Fruticosi est generis, &c.] Legend. *Fructuosi est generis et sari circa Nilum nascens.* Dicitur enim *fructum* ὁ θάμνος, vel θάμνοι, ut 'virgultum' a 'virgula,' 'carectum' a 'carice.' Inde *fructuosus*, θαμνώδης. Vide Salmas. p. 1004. a.

Sari] Theophr. Hist. IV. 9. *Daloc.*

Similique manditur modo] Cum Saria, id est, nati radice canaliculi manduntur, mansæ exuccæque reliquiæ, ut fit in papyro, expnuuntur. Theophr. *Idem.*

CAP. XXIV. *De spina Babylonis regia, et de cytiso.*

Estque sicut viscum in arboribus, sed illud in spina tantum quæ regia vocatur, Mirum quod, &c.] Scribendum diversa distinctione: *Estque sicut viscum in arboribus. Sed illud in spina tantum quæ regia vocatur mirum, quod, eadem reliqua.* Theophrastus de Causis Plant. II. 23. 'Si vero semina quoque aliqua ejusmodi sint, ut quod apud Babylonem spinæ sub ortum sideris eadem die enasci atque etiam spinam posse complecti celeriter asserunt; et Syriaca illa herbula cadytas vocata, quæ arboribus vepribusque atque aliis quibusdam innascitur; hinc porro anceps admiratio redditur.' *Pintian.*

Quæ regia vocatur] Theophr. de Causis II. 23. et 24. ejusdem, ἐπισπείρω. Vide infra XXIX. 8. Id semen,

ut equidem sentio, cassuthæ nostræ est, quam alibi Plinius cadytam vocat. *Dalec.*

Ab Aristomacho, &c.] Columella lib. V. cap. ult. *Idem.*

Utilitas quæ ervo, sed ocior satietas] Ergo habent exemplaria antiqua, non *ervo*; pro quo libentius *herbæ* legem quam *ervo*; nam hæc comparatio cytisi cum ervo mihi non probatur; etsi Columella tradit ervi modo seminandum esse. Item *satias* scribendum, non *satietas*, ex archetypo Toletano. *Pintian.*

Seritur cum ordeo] Columellæ IX. 4. sativum est, et suæ spontis. *Dalec.*

Vel caule autumnio ante brumam] Vel ramis, Autumnio instante ante Septembrem. Ex Columella hic Plinius, (ut pomum,) indiligenter verit ex auctore Græco, apud quem scriptum fuit, εἰς πρᾶσις φυνεύεσθαι, in areolis seri; quemadmodum et Columella reddidit. *Idem.*

Satum spargitur] Rigatur quindecim proximis diebus. Columella. *Idem.*

Cum florere desiit] Nam tota hieme floret. *Idem.*

Mulidum] Madefactum et maceratum; nam aridum majores vires habet, et nimis satiat. Columella. *Idem.*

Fertile est] Utile. Vide Columellam IX. 4. *Idem.*

CAP. XXV. *De fruticibus et arboribus nostri maris, atque Rubri et Indici.*

Arboresque minores in nostro] Theophrastus Hist. IV. 7. et 8. Vide infra XXXII. 7. et 9. *Dalec.*

Quoniam alga herbarum, &c.] Plinius satis negligenter hoc statuit. *Id.*

Folia lutea colore viridi gignit, quod quidam prason, alii zostera appellant] Vetus lectio, *Folio lato, colore viridi. Gignit quod quidum, &c.* Hæc si vera est, deceiverunt Plinium Theophrasti verba male intellecta. Neque enim alga hæc gignit quod alii prason, alii zostera appellant, sed ipsum algæ

genus sic vocant; sunt enim multa algarum genera. Theophrastus iv. 6. 'Nam algæ quoddam genus folio lato, colore herbido est, quod prason quidam appellant, alii zostera:' ubi relativum quod, non folium, sed genus algæ refert. Theodorus morbo solito pro prason, porrum, pro zostera, cingulum reddit. *Pintian.* *Folia lata colore viridi gignit*] *Ταιριοειδῆ* Theoph. *fusciis similia*, vel, ut alii legunt, *τετανοειδῆ*, *distenta*. Dalec.

Superius in, &c.] *Ζωστήρ. Idem.*

Verno utrumque, et interit autumno] Lectio nec integra nec sincera; videntur enim multa desiderari verba. Theophrastus iv. 6. 'Annum esse aiunt, et nasci vere desinente, vigere æstate, minui autumno, interire hieme.' *Pintianus.* *Verno utrumque]* *Vcre utrumque.* Non de Zostere id Theophrastus, sed de fœniculacea tantum, quam scribit extremo vere nasci, æstate vigere, autumno languere, hieme mori. Dalec.

Circa Cretam insulam] Diversum hoc algæ tinctoriæ genus a fœniculacea Theophrastus memorat, laudatissimamque provenire Aquiloniis locis Cretæ ait, ubi spongiæ, et alii id genus marini fructus, marinæ plantæ præstantiores gignuntur. Vide xxxii. 6. et xxvii. 7. *Idem.*

Aut cum spongiis] Sic Hermolaus; cum prior lectio tam scripta quam impressa haberet *aut spongeis*: aptiorem lectionem ducimus, *ut spongiæ*. Theophrastus: 'Gignitur parte aquilonia tum copiosius, tum melius, ut etiam spongiæ reliquaque similia.' *Pintian.*

Jam hoc interius nascens] *Jam hoc in alto nascens.* Terris vero abies vicina et quercus, ex Theophr. Hist. iv. 7. Dalec.

Glandem etiam, &c.] Apud Athenæum lib. vii. Polybius narrat in mari Lusitanico gigni quercus, quarum glande thynni vescantur, et pinguescant: itaque a vero minime aberraturum, qui thynnos esse marinos por-

cos dixerit. Dalec.

Naufragis hæc deprehensa urinantisque. Et aliæ traduntur prægrandes circa Sicyonem] Scribo, *naufragis urinantisque et aliæ traduntur prægrandes*; cætera adjecta sunt, et falso Plinio attributa, ex Theophrasto manifeste iv. 6. quem in hac parte ad verbum fere transfert Plinius, confer et statue. *Pintian.*

Sine foliis] *Εὔφυλλος, foliis comosa.* Ficens similitudo absque foliis intelligi nequit, nisi fructus illam ostendat. Dalec.

Nascitur frutex et alius lauri et thym] Sic quidem legunt antiqua exemplaria, sed rectius impressa, *nascitur frutex et alius lauro et thymo similis*: convertenda tamen verba: *Nascitur frutex thymum, et alius lauro similis.* Theophrastus loco ante allegato: 'In extero autem circa Gaditanum fretum porrum, ut retulimus, nascitur, et ea quæ in lapidem transfigurantur, ut thymum, et quæ lauriformia sunt.' *Pintian.*

In mari vero Rubro silvas vivere] Theophrast. Hist. iv. 8. Dalec.

Laurum maxime, &c.] Agriæ prorsus similem: oleam vero folio tantum. Theophrastus. *Idem.*

Caniculis referta] Crediderim omisam incenria librarii dictionem *maria*, ex Theophrasto superiore loco: 'Mare,' inquit, 'hoc belnis refertum, plurimasque caniculas habet, in tantum ut nare tutum non sit.' *Pintian.*

Ut vix prospicere] De hoc Theophr. nihil. Dalec.

Qui navigare in Indos Alexandri milites] Scribo, *Qui navigare in Indis Alexandri milites.* Theophrastus iv. 7. 'Qui vero ex India missi ab Alexandro navigarunt: plantas marinas, quod in aqua sint, colorem algæ minutæ habere,' &c. *Pintian.*

Arbusculas colore, &c.] In Adriatico quæ arbusculæ nascuntur, glutini taurino colore similes sunt. Dalec.

Altiores platanis] Magnitudine platanorum. Theophr. *Idem.*

Autumno nascentes] Flore et fructu primo autumno nascente, vere defluente. Theophr. *Idem*.

Isidos plocanon] Quidam corallium esse volunt, coloris puniceo, non rubri, oculis quidem grati, et arridentis, sed minoris pretii et auctoritatis, quam quod saturatus et plenius rubet. Horum opinioni non assentior, quoniam isidos plocamos præcisus nigrescit, non autem id coralli genus. *Idem*.

Charitoblepharon] Nigrum esse co-

rallinum hinc quidam arbitrantur, quod olim in superciliis fœminarum color niger pulcherrimus et venustissimus haberetur. Quamobrem medicamenta superciliis tingendis apta καλλιβλέφαρα prisci vocaverunt. *Idem*.

Spathaliu eo, &c.] Σπαθάλη, ornamentum muliebre, brachialis et armillæ loco. Allusit ad id Claudianus in Epithalamio: 'Et gravibus spathale baccis diadema ferebat Intextum, rubro quas legerat ipsa profundo.' *Idem*.

LIBER XIV.

In quo frugiferæ arbores traduntur.

PROÆM. *Ac societate festæ pacis*] Quo die Romani pacem cum hoste faciebant, Diis tantum sacra persolvebant, et vota, ab omni opere abstinentes. Inde festa pax. *Dalec.*

Ante millia annorum inter principia literarum Hesiodo præcepta agricolæ pandere orso] Scribendum existimo, ante mille annos, non ante millia annorum; nam a Plinio ad Homerum mille anni intercesserunt, ut testatur vel Juvenalis versus: 'atque uni cedit Homero, Propter mille annos.' Et Plinius VII. 16. 'Jam vero ante annos prope mille vates ille Homerus non cessavit minora corpora mortaliū quam prisca conqueri.' Porro Hesiodum eodem fuisse tempore quo Homerus, auctores nonnulli tradunt. *Pintian.*

Maximo, &c.] Libertate. *Dalec.*

Hanc alius alio modo et in aliis adorare] Budæus verba hæc ex fide antiquorum codicum superfluo scribit; habentur tamen in nostris; tractat et hunc locum Rhenanus, vir doctus, et de Plinio benemeritus. *Pint.* *Alius hanc alio modo et in aliis adorare, eodem tamen habendi quæstu ad spes ho-*

minum tendente voto] In edit. quam nobis dedit Lutetia, annotatum est, Gulielmum Budæum, virum eruditissimum, priorem istius sententiæ partem tanquam subditiā rescenisse, non inventam in vol. quodam veteri. De qua re equidem multum miror; nam ea dempta video sententiæ quoque elegantiam perire, quæ est in his verbis: *alio modo, et in aliis*, deinde *eodem voto*. Vult enim hoc dicere Plinius, miram esse servitutiū diversitatem propter varias servitutiū species: et rursus miram convenientiam, dum omnes huc spectant, ut discescant. Alteram vero partem, nempe posteriorem, sic legendam putat: *eodem tamen habendi, quo spes omnium, tendente voto*. Manuscr. exemplar hic habet: *Hanc alius alio modo et in aliis adorare, eodem tamen habendique ac spes omnium tendente voto*. Proinde malim legere: *Hanc alius alio modo et in aliis adorare, eodem tamen habendique spes omnium accedente voto*. Nam conjicio *adcedente* scriptum fuisse, avulsa primore syllaba a reliquis, hoc modo *ad cedente*: cumque librarius duas esse dictiones putaret, præpo-

sitionemque suo casu carere, transtulit hanc in anteriorem locum, aptius legi censens, *ad spes omnium*, quam *spes omnium ad*. Deinde cendente, quod nihil significabat, mutavit in tendente. Cæterum habendique expositivum est, ut sit, *Eodem voto habendique voto*, hoc est, *eodem voto*, nempe habendi, *spes omnium accendente*. Suspiciatus aliquando sum pro habendique scribendum *appendice*, sed alterum magis probatur. *Rhenanus*.

Eodem tamen habendi quo eat spes hominum tendente voto] Sic Bndæus legit: sed non sapit hæc sententia saltem et elegantiam Plinianam. Ego puto redundare verbum illud *habendi*, et cætera sic legenda: *Eodem tamen, quæstus spe, omnium tendente voto*; ut sit *eodem* adverbium, hoc est, ad eandem servitutem; nam ambo nostri codices *omnium* habent, non *homini*. *Pintian*.

Hortorum dotes fugisse] De hortorum cultura nihil scripsisse. *Dalec*.

Ut vel hoc uno omnia gentium vicisse, quanquam odorifera, possit videri bona] Vetustus codex non habet *quanquam odorifera*, sed tantum *quam odorifera*. Conjicio scriptum fuisse *usquam*; nec enim hic placet *inquam*; magis placeret *quamlibet*. Itaque sic leges: *Quorum principatus in tantum peculiaris Italiæ est, ut vel hoc uno omnia gentium vicisse usquam odorifera possit videri bona*. *Rhenanus*.

CAP. I. *De vitium natura, et quibus modis ferant*.

Vites jure apud, &c.] Theophrastus Hist. 1. 5. vitem inter arbores recenset. Columella l. xi. arborem esse negat, sed medium quoddam genus inter arborem et fruticem esse vult. *Dalec*.

Jovis simulacrum in urbe Populonia] Geographi omnes 'Populonium' appellant, non 'Populonium': et sic in Pomponium legendum diximus, sicque duo nostri codices præferunt. Virgilius tamen, poetica licentia, nomine abusus 'Populonia' protulit

lib. x. *Pintian*.

Verum ista ex silvestribus, &c.] *Lege: Verum ista ex silvestribus facta crediderim. Mites tonsura annua coercentur, et vis earum omnis evocatur in palmites, aut deprimitur in propagines, succique tantum gratia exire sinitur, pluribus modis ad eæli mores solique ingenia. Vide Salmas. p. 817. a.*

Vindemiator auctoratus, &c.] Dum ad putandum vineam conducitur, paciscitur, si forte casu pereat, rogum ac sepulchrum sibi fieri impendio auctorantis. *Dalec*.

In Livie porticibus] De Livie porticu vide Sueton. in Augusto. De porticibus milliariis, stadiariis, subterraneis, simplicibus, duplici ordine columnarum extractis, vide Lucium Faunum III. 5. in explicatione porticus Octaviæ, ubi nunc est fatum Divæ Mariæ in porticu. *Idem*.

Legatum regis Pyrrhi Cineam] Εὐμ ἀπρακτον, infecta pace, Senatus remisit, ut ait Plutarchus in Pyrrho, ἀποκρινάμενοι ἐξελθόντα τῆς Ἰταλίας, εἰ δέοιτο, περὶ φιλίας καὶ συμμαχίας διαλέγεσθαι. De eo legato Eunius apud Varronem: 'Orator sine pace redit, regique refert rem.' *Idem*.

In austeriorem gustum vini] Vinum ejusmodi, atrum et asperum, Cruciolum vocat Festus, Gallani Lucilinus: 'Quæ gallam bibere, ac rugas conducere ventri Farre aceroso, oleo decumano, pane coëgit Cumano.' Exemplum Alexidis ποῦτα: Οἶνος ξενικὸς παρ' ἡν, ὃ γὰρ Κορίνθιος βασιανισμός ἐστι. *Id.*

Rumbotinus vocatur] Rumbotinus Columel. v. 7. non arboris genus, sed arbusti Gallici, vulgo de *Hautins*. Vide infra xxiv. 19. *Idem*.

Producto dracone in palmam ejus] Emerito palmitē, multis annis durato. Sic vocant a squamoso et aspero cortice, qualis est draconum cutis, vel a longitudine anguinæ. Scalig. pag. 312. vs. 33. *Idem*.

Ampla discursu atria media complentes] Hæ sunt jugatæ et compluviatæ

vites. *Idem.*

Excrescere ultra suos pollices prohibita] Codex Toletanus *prohibentes*, non *prohibita*. *Pintian.*

Semperque pastinatis similes] Legendum reor non *pastinatis*, sed *per se natis*; quod manifeste indicant verba statim sequentia: *Herbarum modo vagantur per arva*. Et considerandum an scribendum sit paulo ante, *duos pollices*, non *suos pollices*. *Idem.* *Semperque pastinatis similes*] Nam cum vinea pastinatur, soluta suis adminiculis sarmenta vinitores humi jacere patiuntur, quoad putata suis rursus pedamentis alligent. *Dalec.*

Duracina] Vulgo *Piquepoule*, *Mons-pessulanis* vero *Marroquin*, a *Mar-roch* Africæ civitate. *Dalec.* Sic appellatur a duritia acini omnibus rei rusticæ scriptoribus, et postea etiam liquebit. *Pintian.*

Bumasti] *Ollares* vocat Aurelianus. Vide Columellam XII. 43. *Martial.* lib. VII. de *Sanetra cænarum fure* his versibus: 'Dulci placenta sordidam linit mappam, Illic et uvæ collocantur ollares.' Aëtius vocat σταφυλὴν ἀπὸ χύτρας, καὶ ἐκ τῶν στεμφύλων, Dioscor. σταφυλὴν ἐκ τῶν στεμφύλων, καὶ ἐκ τῶν βηκῶν. *Dalec.*

Atiæ in sua tantum, &c.] Horum condituræ generum meminit Cato cap. 143. et cap. 7. *Varro* I. 58. *Id.*

Fumus affert fabrilis] *Fabriles* vocat Aurelianus IV. 3. *Chronion*. Vide XXIII. 1. et XV. 17. *Idem.*

Quin et a patientia, &c.] Fallitur Plinius. *Passas* vocamus, quod ad Solem expandantur. *Idem.*

Conduuntur et musto utæ] *Nempe Sapa*, ut XXIII. 1. conduuntur enim musto, vino dulci, sapa, aqua cælesti. *Id.*

Jam inventa vitis per se, &c.] *Allobrogica*, cap. proxime sequenti. Vide et XXIII. 1. *Dalec.*

Viennensem agrum nobilitans] Ejus vinum in summo apud Romanos pretio fuisse tradit Plutarch. *Sympos.* Quæst. V. 3. καὶ τῶν Ἰταλικῶν, inquit,

οἱ περὶ τὸν Πάλλον οἰκοῦντες· ἐκ δὲ τῆς περὶ Βιένναν Γαλατίας ὁ πισσίτης οἶνος κατακομίζεται, διαφερόντως τιμώμενος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. *Idem.*

Helvico] *Helvii*, hodie *Vivarez*. *Id.*

Atque etiam in delictis, &c.] *Polybio*, tribuni *Rufuli* legionum delicta coercerant, ut auxiliarium copiarum, Socium præfecti. *Rhod.* XXV. 22. In castigandis militibus centuriones vitem adhibuisse traditum a *Livio* lib. LVII. et a *Floro*, observatumque ab *Africano* *Scipione* qui *Numantium* evertit. Hujus supplicii meminit *Plutarchus* in *Galba*. *Macrobius* centuriales vitem appellat. *Martianus* ff. de *Re militari*, Si miles vitem tenuit, militiam mutat; si ex industria fregit, vel manum centurioni intulit, capite punitur. *Rhod.* lib. XXVI. cap. ult. Qui castigatur a Centurione miles, *Pompeio* 'sub vineam jacere' dicitur. Vide *Pithæum* I. 15. *Scipio* *Æmilianus* si quem militem deprehendisset in delicto, Romanum civem, vulgato inter milites exemplo, vite, externum vero fuste, cædebat. *Alex.* ab *Alex.* I. 22. Castigationum ac animadversionum militarium varietatem, et graviorem leviolemque modum, pro noxæ magnitudine et conditione, vide apud eundem auctorem II. 13. *Juvenal.* Sat. VIII. 'Nodosam posthæc frangebatur vertice vitem, Si lentus pigra muniret castra dolabra.' Gerebant vitem centuriones. Vitis eum, cui erat aquila commissa, paulatim et lente ad *Primpili* centurionatum perducebat. *Turn.* XXV. 26. In antiqui denarii adversa parte Romæ caput signatum est, in aversa Centurio vite bifida militem scutatum et hastatum genibus flexis tanquam supplicem verberans cum hac scriptura, T. DEIDI. *Idem.*

Ut per sese vino ipso remedia sint] *Lego, ut per sese vina ipsa remedia sint*, ex codice *Salmaticensi*; nam vinum multos in medicina usus habere, res nota est. *Pintian.*

CAP. II. *De generibus vitium.*

Genera vitium numero, &c.] Vide Theophr. Hist. II. 7. Columel. III. 2. *Dalec.*

Ammineis, &c.] Vulgo *Gros plant.* Quidam scribunt cum duplici *m*, syllaba media correpta. Ausonius: 'Solus qui Chium miscet et Ammineum:' alii cum simplici *m*, media producta. Serenus: 'Succens Amineæ vitis cum pane medetur.' Turn. XXIX. 26. Virgil. 'Sunt et Amineæ viti fortissima vina.' Hesychius in suis Glossis: Ἀμινᾶϊος, δι' ἐνδὸς ν, ὀλῖος ἡ γὰρ πευκερία, Ἀμιναία λέγεται. *Idem.*

Lanatae] Cujus lanugine vestimtur aversa folia. Lanatam uvam Marcellus Empeiricus cap. 14. 'caniculatam' vocat, veluti lanugine canescentem et hirtam. *Idem.*

Ex eis duo genera] Major et minor, vel candicans et nigra. *Dalec.*

Nulla magis vite gaudet] Vineæ; uvæ enim Apianas e vinea longe suaviores esse quam pergulis, arbusto, jugo, compertissimum est. Vulgo *muschat.* *Idem.*

Chio] Tibullus: 'Nunc mihi fumosos veteris proferre Falernos Consul, et Chio solvere vincla cado.' *Idem.*

Græcula] *Raisins de Corinthe.* *Id.*

In Rhætica Allobrogicaque] *Di la vallolina* Allobrogica Viennensis, qui sent la violette. Allobrogicum vinum, quod ex Allobrogica fit, Celsus vocat IV. 5. *Idem.*

Supra] Sub finem primi capitis hujus libri. *Idem.*

Fecenia] *Supra rubella;* sic dicta, quod fecis plus afferat, quam cæteræ. Columel. *Dalec.*

Biturica] *Le plant d'Orleans.* *Idem.* *Biturica]* Non *Biturica*, sed *Biturigica*, archetypum Toletanum, magis ex etymologia a Biturigibus Galliæ Aquitanix populis Plinio IV. 19. *Pintian.*

Quæ minor est ex eo genere] Visulam eam dictam fuisse ostendit Co-

lumella, qui hæc omnia de Visula tradit. *Dalec.*

Putrescens cadit] Talis est quam Lugdunenses vocant, *des Gametz.* *Idem.*

Helvolæ] Elveolæ, olim olera, elera: inde elvela, olera minuta, et elveola vitis herbacei coloris. Titinius: 'Lenti calido, elvela, rapulæ, rumices.' *Scaliger.*

Capiti inimica] Tale vinum est ex ea expressum, quod Monspensulani vocant *piquardant.* *Dalec.*

Justius sobriam dicturi] Latini sic vocarunt, quod innoxia sit et iners tentandis nervis. Columel. *Idem.*

Temulentiam solu non facit] Ideo Græci amethyston vocant. Columel. *Idem.*

Horconia] Fortassis quam arelacam majorem Columella vocat. *Dalec.*

CAP. III. *Item de vitium generibus, secundum locorum et regionum proprietatem.*

Talpæna nigra] A colore talpæ. *Idem.*

Etesiacæ fullax] Quæ Etesiis variat. *Idem.*

Conseminia nigra] *Conseminia* cognomen hic proprium est. Alioquin 'Conseminalis vitis' Columellæ XII. 45. diversis vitium generibus consita. *Idem.*

Municipii uvam Pompeii nomine appellant] Exemplar Toletanum, *Municipi suam Pompeii nomine appellat.* Scribendum reor præpostero ordine, *Pompeii municipii suo nomine appellant.* *Pintian.*

Pompeii nomine] Oppidum Neapoli vicinum. *Dalec.*

Acinosissimæ] *Racemosissimæ.* Uvæ majores, et crassioribus acinis, racemi minores, et tennioribus, fere a vindemiatore sub pampinis latentes et fallentes relinquuntur. Græcis ἐπιφυλλίδες: inde 'racematio.' Turn. XXV. 26. *Idem.*

Et magis purpureæ cognomine bimam-

mia] Legendum arbitror, *Et magis purpureæ cognomine bibammia*; hoc est, duplicis tincturæ: ut dibapha purpura, de qua supra Plinius ix. 39. 'Huic successit dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille non poterat emi.' Cur vero dictæ sint *bibammia*, ilico subjicit, quod gerant diversos, hoc est, diversicolores, non racemos, sed uvas, quales etiam apud nos ple-risque in locis cernuntur. *Pintian.*

In pergulis vero seruntur escariæ, &c.] Lege: *in pergulis vero seruntur escariæ appellatæ. Ederæ acinis albæ nigræque bumasti, totidemque coloribus.* Vides bumastum uvam dici, quæ acinos hederæ habet. Ergo acini hederæ Græcis proprie *μαστόλ*. *Salmas. p. 366. b.*

Quæ forenses vocantur] Rusticis nostris servato nomine veteri, *des foirars.* *Dalec.*

Rabuscula] *Ravuscula*, colore ad Ravum inclinante. Asinisca, asini colore, quemadmodum in hoc Virgilii versu: 'Et passò psythia ntilior, tennisque lageos.' Servius exposuit leporis colore. *Brod. iv. 25. Idem.*

Alopecis] Vulgo, *raisins barbus.* *Idem.*

Alexandrina appellatur vitis circa Phalacram] Scribo *phalacras* numero plurimum, ex Theophrasto iii. 17. 'Vitis,' inquit, 'nascitur ea parte Idæ quam vocant phalacras,' astipulante etiam Stephano. *Pintian.*

Acino nigro fabæ magnitudine] Acino nigro, dulci, oblique ramis adhærente, fabæ magnitudine, qui vinaceo simile quippiam intus continet, molle, folio parvo, &c. *Theophr. Dalec.*

Alba, &c.] Vulgo, *Aubenas de Vira-rez.* *Idem.*

CAP. IV. *Insignia culturæ vinearum.*

Ita prodidit] Cap. 6. et 7. *Dalec.*

Helvinum minusculum] Scribo, *Helvolum minusculum*, ex Catone ipso cap. 6. Confirmat etiam Varro repetitis Catonis verbis i. 25. et Columella iii. 2. Sunt et helveolæ quas

nonnulli varias appellant, neque purpureæ, neque nigræ, ab helvo, nisi fallor, colore. *Pintian.*

Aut Murgentinum, Apicium, Lucanum serito] Cato prædicto cap. 'Aut Murgentinum aut Apicium Lucanum serito.' *Idem.*

In lora recte conduntur] Scribo *olla*, non *lora*. Sed complura, ut conjicio, verba hic desiderantur ex ipso Catone, ex ejus cap. 7. puto legendum hoc pacto: 'Amineum minusculum et majusculum et apicium, hæc in ollis, ollæ in vinaceis conduntur, eadem in sapa et musto in olla recte conduntur.' *Idem.* *In lora recte conduntur]* Musto diluto. In Elsatico agro hodie laureu vocant. *Dalec.*

Vel ad fabrum ferrarium] Anbus-tus etiam locus, potest vero resarciri ex Catone sic: *Et scantianus opportu-nissimas esse.* *Hæ et ad fabrum ferrarium pro passis recte servantur.* *Pint.*

In Campaniæ rure Linternino] Archetypum Toletanum *Linternio*, non *Linternino*. Et sane docti jam omnes sic enunciant. *Pintian.*

Africanus colebat exilium] Valer. Max. v. 3. *Dalec.*

Vilitas mercis] Prædiorum ac fundorum. *Idem.*

Cura Stheneli dum agricolam inuitatur] In archetypo Toletano aliter: *cura Sthenelei agricolam inuitatus.* Legendum reor, *cura Sthenelei agricolæ inuitatus.* Porro verba quæ statim ante præcedunt, *non virtute animi, sed vanitate, quæ primo nota mire in illo fuit*, non Plinii, sed aliena esse duco. Nec enim Plinio historiam naturæ scribenti tantum oculi superfuisse verisimile est, ut grammatici mores tam curiose nobis describeret. *Pintian.*—*Cucurritque non nemo ad spectandas uvarum in his vineis strucs]* Omnes fere, qui admove-re Plinio manus, hunc ad locum vel restituendum vel illustrandum aliquid contulerunt, Hermolans, Rhennanus, Gelenius, Pintianus, Dalecampius, et super hos in quinto de Asse

Budæus. Quo magis miror non fuisse, qui moneret scribendum, *Cucurritque nemo non*; nam, non nemo, quid nisi aliquis? quid autem hic, *cucurrit aliquis*? Immo certatim cucurrerunt undecumque. Et hoc, *cucurritque nemo non*. Gronov.

Literis ejus altioribus contra id pigra vicinitate sibi patrocinate] Emendatius, ut puto, legetur: *Literis a latrantibus contra, impigra vicinitate sibi patrocinate*. Idem. *Literis ejus altioribus, &c.*] Putabatur enim, quod insigniter esset literatus, rectius potuisset et scivisse agrum colere. Dalec.

Novissime Anneo Seneca] Emendamus errorem publicum; omnes enim *Anneus* penultima correpta scribunt et proferunt, quæ longa est diphthongo, ut manifestum facit Terentiani versus: 'Annæus Seneca et Pomponius ante Secundus.' Verba autem quæ sequuntur: *Principe cum eruditionis, ac potentia, quæ postremo nimia fuit super ipsum*, non redolent Plinium, putamusque falso Plinio attribui. Pintian. *Novissime Anneo Seneca*] De his Senecæ vinetis Columel. III. 3. et ipse Epist. cv. Dalec. *Anneo Seneca, principe tum eruditionis ac potentia, quæ postremo nimia fuit super ipsum*] Rhenanus cum applausu Steph. Aquæi, *quæ postremo nimia superfuit ipsi*. Pintianus totum hoc elogium non redolere Plinium, et ei falso attribui existimat. Dalecampius interpretatur, in ejus calamitatem et exitium, credo cogitans illud, 'Philistium super te, Samson.' Si verum vis, scribe, *quæ postremo nimia ruit super ipsum*. Curtius lib. VII. 'Magnum onus sustines capite, regium insigne: hoc aut moderate ferendum est, aut, quod abominor, in te ruet.' Gronov.

Super ipsum] In ejus calamitatem et exitium. Idem.

Ut non puderet invisio alias et ostentaturo tradere palnam] Exemplar Tole-
tanum: *Ut non puderet invisio alias*

regiones, et ostentaturo; scribendam arbitror, *ut non puderet in ipsa illa regione Nomentana tradere palnam*, ex Columella, scribente vineas Senecæ in Nomentano fuisse. Pintian. *Ut non puderet, &c.*] Et superba arrogantia, qua natas secum literas atque morituras jactabat, et insolentissima maledicentia, qua Varronem, tantum virum, porcum appellabat. Dalec.

Denos culeos] Sexenas urnas, Columel. III. 3. Dalec. *Quindenos culeos* legit Fulv. Ursin. ad Varr. de Re Rust. I. 2. pag. 15.

Maroneo] Μάρων rex Thraciæ. Cratino apud Pollnceum vinum Maroneum, οὐτ' ἔπιον τοσοῦτον, οὐδὲ μάρωνα πλοῦμα. Maronea Thraciæ urbs nobilis vino. Idem.

Homerus prodidit] Odys. A. Dalec.

Præsens in eo tractu] Commodius legetur *præses*, quam *præsens*. Pint.

Et Prammio] Ex eo, caseo, et polenta, Iliad. A. Hecamede τὸν κυκεῶνα parat. Dalec.

In reliquis claritas generi, &c.] Legend. *In reliquis claritas generi non fuit alicui, anno fuit omnium generum bonitatis* L. Opimio Consule, cum C. Gracchus Tribunus plebem seditiosis agitans, interemptus, ea calî temperies fulsit, cocturam vocans solis opere, *Natali Urbis DCXXXIII*. Anno fuit claritas bonitatis omnium generum. Salmas. pag. 467. b.

Usura multiplicata semissibus] Usura semissum in singulos annos adacta, in centenarium sex, in millenarium sexaginta. Amphora continet sextarios 48. cyathos 12. Dalec.

Annis CLX. singulas uncias vini] Sors in singulas amphoras Opimio Cos. Nummi 100. Annua usura semissis 160. annorum efficit 960. quibus si addas sortem, nempe 100. summa sortis et multiplicaræ usuræ futura est 1060. Idem. *Annis CLX. singulas uncias vini*] Lego nummis, non annis. Pintian.

Nec alia res majus, &c.] Hinc ex-

plere liceat præceptum seu regulam Varronianam de Re Rust. i. 65. *Dalec.*

CAP. V. *De natura vini.*

Vino natura est] Οἶνος Græcis, vel διὰ τὸ τῆς οἰήσεως ἐμπύμπλασθαι τὸν νοῦν, vel ἀπὸ τῆς ὀνήσεως. Nam, ut ait Homerus, ὀνήσῃαι, αἶκε πῆισθα. In levandis curis vini utilitatem versus hi Homerici declarant: Οἶνον τοι, Μενέλαε, θεοὶ ποίησαν ἄριστον Θνητοῖς ἀνθρώποισιν ἀποσκεδάσαι μελεδῶνας. *Idem.*

Accendendi calore] Αἶθοπα οἶνον Homerus vocat, ἐπικεκαυμένον τὴν ὕψιν, μέλανα ἢ ἐρυθρόν: vel θερμὸν, καὶ ἐκκαίοντα, παρὰ τοῦ αἶθειν. Plutarchus interpretatur λαμπρὸν, καὶ διαυγῇ. *Idem.*

Memento te bibere sanguinem terræ] Lego contra omnia exemplaria, et contra omnium haec sententias, memento te bibere sanguinem tauri; id est, venenum; nam sanguinem tauri mortiferum esse haustu præter Paulum Aëtium, Dioscoridem, Nican drum, Psellum, et omnem medicorum scholam, Plinius quoque prodit xi. 38. 'Taurorum,' inquit, 'sanguis celerime coit atque durescit: ideo pestifer potu maxime.' Confirmant hanc correctionem verba illa quæ statim subnectuntur. *Pintian.*

Sicut cicuta homini venenum est, sic cicutæ vinum] Duo verba superfluum ex exemplari Toletano, *sicut*, et *sic*: legendumque prorsus ex ejus fide: *Cicuta homini venenum est, cicutæ vinum.* Vidit et hoc ante nos Hermolaus. *Idem.*

Amicos in temulentia non interemisset] Clytum, Seneca de Ira cap. 17. Callisthenem, idem anctor Natur. Quæst. vi. 23. Idem de Clyto Epist. xii. 84. Val. Max. ix. 3. *Dalec.*

Neque viribus corporis utilius aliud] Venustum hac de re Græcum epigramma: Οἶνος, καὶ τὰ λόετρα, καὶ ἡ περὶ Κύπριν ἐρωή, Ὀξυτέρην πέμπει τὴν ὀδὸν εἰς ἀΐδην. Rhod. xxviii. 35. Elegantissimi sunt de Cratino et Nic-

rato versus: Οἶνός τοι χαρίεντι μέγας πέλει ἵππος αἰδοῦ. Ὅτῳ δὲ πίνων χρηστὸν οὐδὲν ἂν τέκοις, κ. τ. λ. Rhodig. ibidem ex Athenæo. *Idem.*

Aliud voluptatibus perniciosius] Vocem voluptatibus Muretus in Varro-nem, vi. 12. expungendam censet, eamque lectionem a Politiano et Hermolao probari testatur. Lucilius: 'Scito etenim bene longinquum mortalibus morbum In vino esse, ubi qui invitavit dapsilinus &c.' Theognis: Οἶνος πινόμενος πούλὸς κακός· ἦν δέ τις αὐτὸν Πῖνῃ ἐπισταμένως, οὐ κακός, ἀλλ' ἀγαθός. Panyasis: 'Ὡς οἶνος θνητοῖσι θεῶν παρά δῶρον ἄριστον Πινόμενος κατὰ μέτρον, ὑπέρμετρος δὲ χερείων. Vide Politian. Miscellan. c. 61. *Idem.*

CAP. VI. *Vina generosa.*

Pucino] Pizzino d'Istria. *Idem.*

Pycetanon appellaverunt ex Adriatico sinu] Exemplar Salmanticense non pycetanon legit, sed praitianum: Toletanum vero praitianum; scribendum puto, paratypianum, ex Dioscoride l. v. 'Parætypianum,' inquit, 'quod ex Hadriano agro itidem affertur, odoratum molliusque est; ea propter fallit bibentes copiose potum,' &c. Neque pithanon scribendum hic esse persuadebit mihi Sabellicus, aut, qui eum carpit, Hermolaus, pycetanon; nam a Pacino castello, quod item Ptolemæus Pucino Græce vocat, quomodo possessivum deduci possit pycetanon, non video. *Pintian.*

Setinum prætulit cunctis] Setia oppidum in colle, a Tarracinæ paludibus quinque millia dissitum: hodie, Sezza. Martial. 'Pendula Pontinos quæ spectat Setia campos, Exigua vetulos misit ab urbe cados.' Idem: 'Setinum, dominæque nives, densique trientes, Quando ego vos, medico non prohibente, bibam?' Jvenal. 'et lato Setinum ardebit in auro.' Vicinum et Setiæ oppidum Signia vino Signino clarum. *Dalec.*

Non temere cruditatibus noxiis ab ea saliva. Nascitur supra forum Appii]

Simile, non saliva, exemplar Salmanticense. Scribendum opinor: non temere cruditatibus noxiis ab eo. Setiæ nascitur supra forum Appii. Pintian.

Ab ea saliva] Saliva, gustus et sapor. Persius: 'Nec tenuem solers turdorum nosse salivam.' De vini tamen familiari et peculiari sapore usurpatur infra XXIII. l. circa medium. *Dalec.*

Cacubo, &c.] Galen. κατὰ τόπους in Arteriacorum expositione Cæcubum vinum a loco dictum minime putat, sed ita vocatum fuisse quodvis vetustissimum, et ob vetustatem *fulvum, πυρρόν*, quod etiam 12. Meth. rursus confirmat, et de Antidotis lib. 1. *Idem.*

Sinu Amyclano] In eo tractu fuerunt Amyclæ deletæ a serpentibus, et in propinquo Fundanus lacus. Supra 1. 5. *Idem.*

Quam a Baiano lacu Ostiam usque navigabilem inchoaverat] Scribendum, non a Baiano, sed ab Averno. Suetonius in Nerone cap. 31. 'Fossam ab Averno Ostiam usque, ut navibus nec tamen mari iretur, longitudinis per CLX. miliaria, latitudinis qua contrariae quinquereemes commearent.' Cornelius Tacitus lib. xv. 'Namque ab lacu Averno navigabilem fossam usque ad ostia Tiberina depressurum promiserat.' *Pintian.*

Summis collibus Gauranum gigni] *Caucinum* utrumque exemplar, non *Gauranum*, agnoscit: recte, puto; nam de Ganrano infra disserit. *Caucinum* autem vinum Athenæus celebrat inter Italica lib. 1. *Pintian.*

Albana urbi vicina, prædulcia, ac rara in austero. Item Surrentina in vineis tantum nascentia] Legendum reor in *arbuslo*, non in *austero*, ut infra: 'Et, quæ in vineis arbutisque nascuntur, Fundana.' *Idem.*

Prædulcia] Γλυκάειν subdulce esse, non prædulce esse, Athenæus lib. 1. ex Galeno asserit. Vide Athenæum lib. 1. *Dalec.*

Surrentino darent] Galeno 12. Therapentices, Surrentinum adstringit nonnihil, aliisque suavius est ac calidius. *Idem.*

Vappam] Vappa, vinum corruptum, ἐξεστηκὸς οἶνος *vin tourné*: ut ὀξίνης, *acescens*; ἐκφαντίδης, et ἐξίτηλος, *evanidum, fugiens, qui n'est point de garde*; ἐκκελυμένος, *languidum et sublestum, qui n'a point de force.* *Idem.*

Massica] 'Nec veteris pocula Massici.' Horatius.

Quantum curriculum, &c.] Quantum auctoritatis et nobilitatis gradum. Sumpta metaphora ab aurigis qui curru in Circo certabant. *Dalec.*

Mamertina circa Messanam in Sicilia genita. Ex iis Potulana ab auctore dicta] Locum corruptissimum sic restituo: *Mamertina circa Messanam in Sicilia genita et Iotalina ab auctore dicta*; ut sit sensus: Mamertina a Romanis dicta, eadem in Sicilia genita appellari Iotalina. Athenæus auctor lib. 1. *Pintian.*

Mamertino] 'Amphora Nestorea tibi Mamertina senecta Si detur, quodvis nomen habere potest.' Martialis.

Mecænatiana] A Mccænate, Augusti familiari, et fido amico, regio sanguine orto, quod Horatius palam facit. Ejus enim pater Menodorus Cæsaris partes secutus contra Pompeium. Menodori pater Menippus, et hujus Cecinna, rex Hetruscorum. Cilnium vocatum fuisse ostendit Tacitus lib. v. Cæterum Augustus bellis civilibus Cilnium Mecænatem equestri ordinis cunctis apud Romam atque Italiam præposuit. *Dalec.*

A Virgilio] Georg. II. 'et quo te carmine dicam, Rhætica?' Admirantis hoc esse Plinius existimat. Seneca vero, incerti, laudaturusne, an vituperaturus sit. Turn. XXIX. 26. *Idem.*

Pinguis] Nigrius et crassius. *Id.*

Quonium officinam ejus rei fecere tingentes fumo] Exemplar Toletanum,

Quoniam officinam ejus rei fumo tinguentes fecere. Legendum puto, Quoniam officinas eorum fumo et unguentis infecere. Nam alibi Plinius vina unguentis condiri tradit. *Pintian*. Quoniam officinam, &c.] Vinum id Plato Comicus apud Athenæum *καπνίαν* vocat: Martialis fumos Massilitanos. Locum, in quo sic condiebantur, Columella Nebularium appellat. *Dalec*.

Quippe etiam *oloën* mercantur] Ad potum vinum id non parabatur, sed ad usum medicinæ. *Dalec*. Alii *oloën*.

Babiæ] *Balbiæ*. Hermolaus in Dioscoridem Balbina vina eadem esse putat, quæ Athenæus Barbarina vocat. *Idem*.

Trebanis] Italorum vulgo, *Trebanio*. *Idem*.

Trifolinis gloriata] Quæ tertio foliorum exortu, nempe tertio anno, ad bibendum tempestiva forent: vulgo, *vin de trois feuilles*. Martial. 'Non sum de primo, fateor, Trifolina Lyæo.' *Idem*.

Incrementum est] Durationis et ætatis tempus, ἡ ἀκμή. *Idem*.

CAP. VII. *Vina transmarina*.

Transmarina] Transmarina Plautus in Pœnulo memorat: 'Ubi tu Leucadio, Leshio, Thasio, Coö, Vetustate vino edentulo ætatem irriges.' *Dalec*.

Arvisium vocant] *Arusium*. *Turn*. xxv. 26. ab agro aspero et importuno insulæ Chii. Strabo lib. xiv. Virgilius: 'Vina novum fundam calathis Arvisia nectar.' Quamvis aliqui legant 'Arethusia.' Hujus meminit Clemens Alex. Pædagog. ii. 2. Plutarch. adversus Epicurum. Victorius xv. 24. Servius apud Virgil. Georg. ii. in his versibus: 'Sunt et Amineæ vites, firmissima vina, Tmolus et assurgit quibus, et rex ipse Phanæus:' notat Lucilio *Χῖον οἶνον δυναστὴν* vocatum fuisse, tanquam satrapam, eademque forma loquendi Phanæum regem appellari. Tmolus Lydiæ mons Sardibus imminens, Phanæus pro-

montorium in insula Chio, vino nobilissimum. Canterus iii. 3. *Idem*.

Nec Tmoliti per se gratia ut vino] Illud prætermittendum non est, Tmoliten et mesogiten idem vinum esse, Plinio diversa, qui paulo post de mesogite tanquam diverso loquitur: subscribit Plinio Strabo l. v. *Pintian*.

Dulci admisto] Τῷ γλυκεῖ, *passo*. *Dalec*.

Tribus generibus uvarum ibi nobilissimis, Thasia, æthalo, peuce] Codices omnes, tam antiqui quam impressi, *Thasia* et *alopece* agnoscunt; sed quia præcessit verbum *tribus*, emendatores veterem lectionem inverterunt, ut ex duobus generibus tria facerent vitium genera. Sed satius fuisset, pro *tribus*, *duobus* substituere, cum pauci in Plinio numeri errore vacent, quam ita impudenter vim priscae lectioni afferre; nam de *Æthalo* et *Peuce* nusquam mentio, de *alopece* vero, sic dicta quod caudas vulpium imitetur, in fine capitis tertii dixerat. *Pintian*.

Æthalo] *Æthalo*, quasi fuliginosa. *Dalec*.

Peuce] Quasi picea. *Idem*.

Cantharitæ] A Cantharorum doliis. De cantharea vite vide Theophrast. de Causis, ii. 12. *Idem*.

Catacecaumenitæ] Quasi *retorrido*. Κατακεκαυμένη regio 500. stad. longitudinis, 400. latitudinis, Mysiæ vicina, exustæ similis, vino generoso celebris, de qua Strabo lib. xiii. et xiv. *Idem*.

Et quod cunctis prætulit Præparenium] Lego *Peparethium*, ex Athenæo primo, ab insula Peparetho. *Pintian*.

CAP. VIII. *De vini salsi generibus septem*.

Bion] *Blaiou* Rhodig. xxvi. 8. quod ad vetustatem accelerandam affuso mari cogeretur; marinam enim veteres vinis miscebant, tum ut gratior sapor esset, tum ut celerior et præcocior vetustas contingeret. Maris expers vinum Gal. 12. Meth. ἀπαρχύτον vocat. Hermol. in Diosc. a

festinatione nomen impositum, quasi violenter fiat. Plant. in Rud. 'Quasi vinis Græcis Neptunus nobis affudit mare. Itaque alvum prodissparavit nobis salsis poculis.' Turneb. xxv. 26. legit *abion*, id est, adynamon. Vini Græci facienda rationem Cato docet cap. 24. Miscetur et sal, ut vinum incorruptum servet. Colum. xii. 37. apud Horat. 'Chium maris expers.' Dalec.

In parte medicinæ] Lib. xxiii. c. 1. *Idem.*

Cui marinam aquam largiorem miscet] Exemplar Toletanum *Coi* legit, non *Cui*, ut intelligas habitatores insulæ *Co*, nobilis alioqui natalibus Hippocratis. Cui lectioni favere videntur verba illa quæ paulo post sequuntur. *Pintian.*

Tethalassomenon vocant] Oraculum vetus redditum narrant, Dionysium mari demergendum. Athenæus refert Dionysium fulmine Jovis accensum in mare fugisse. Utrunque id vini temperaturam cum aqua marina indicat. *Dalec.*

Super cætera in sole quadriennio maturandum præcipiens] Lego *triduo*, non *quadriennio*. Verba Catonis sunt c. 11. 'Uvas relinquito in vinea, sinito bene coquantur, et ubi pluerit et siccaverit, tunc deligito et ponito in sole biduum aut triduum sub dio, si pluvix non erunt: si pluvia erit, in tecum in cratibus. *Pintian.*

Rhodium Coe simile est] E Zacyntho præcipue landabatur. *Dalec.*

CAP. IX. *De dulcium generibus quatuordecim.*

Minus odoratum] Aristot. Problem. iii. 13. et Theoph. Caus. vi. 24. *Idem.*

Colores vinis quatuor: albus] Galeno vinorum colores sunt, λευκός, *albus*; κερρός, *fulvus*; ἐρυθρός, *ruber*, sive sanguineus; ξανθός, *flavus*, sive gilvus, quem idem vocari posse ait πυρρόν, ὤχρον, *e ruffo pallescentem*; μέλας, *niger*; ὤχρος, *pallidus*, medius inter album et fulvum, ut fulvus medius est

inter album et nigrum. Color κερρός annis et vetustate in ξανθόν transit. *Idem.*

Psythium, &c.] *Psythiam* vitem eam esse putant, quæ et *Pramnia* dicitur. Rhod. xix. 15. *Idem.*

Passi genera sunt] Athenæus lib. 1. *Dalec.*

Et halyntium in Sicilia] Legendum puto *Alontium* non *halyntium*, ab opido Siciliæ *Alontio*, Ptolemæo et Plinio: cui tamen *Aleuntium* est non *Alontium*. *Pintian.*

Sapam appellant] Columel. xii. 19. *sapam* fieri tradit nunc quarta parte consumpta, nunc tertia, nunc dimidia. Vide locum. 'Carenum' *sapam* Marcellus medicus appellat; vulgo, *Vin cuit*; at defrutum, *Resinée*. *Dalec.*

Uva terraque constant] Saporis proprietatem ex novæ terræque natura et conditione obtinent, non hominum industria. *Idem.*

Diutius in vite sole adustis] Passas Græci vocant, πατηθείσας, quasi conculcatas, non quidem quod conculcentur, sed ob resiccationem calcatis similes videantur: qua ratione palmulæ genus πατητόν supra vocatum est xiiii. 4. *Idem.*

Aut fervente oleo] Aut aqua fervente et oleo. Sic Mouspessulani, passam novam dum parant, racemos binos hinc illinc filo ligatos, vitiosis acinis forfice detractis, ferventi lixivio, addito olei paululum, immergunt, quoad flaccescant tantum, et corrugentur: deinde perticis imponunt, ut siccescant, ac post triduum quatrimumve insolant: ut et Columel. docet xii. 6. *Idem.*

Sine sarmentis madefactos, &c.] Columel. xii. 39. Cato cap. 13. 'scorpiones' vocant: Varro i. 54. 'scopos,' nempe novas cum acinorum detractorum pediculis integras, a scoparum similitudine. Pediculos acinorum in nova Græci vocant κρεμαστήρας, ficium περίσματα, pomorum πέλα-

ματα, Palladius 'tenacia.' *Idem.*

Quod Græci *aigleuces* vocant, hoc est, semper mustum] *Aigleucos* ambo exemplaria, non *aigleuces*, idque magis vero consonum: alioqui si *aigleuces* defenditur, ut sit forma adjectiva, *musteum* erit, non *mustum*, scribendum. Sed vetus lectio magis blanditur. *Pintian.*

Ergo mergunt, &c.] Cato cap. 120. *Dalec.*

Quod vocat dulce, &c.] Nunc *piquardant*, aliis *muscat de Languedoc*. *Id.*

Diachyton] *Columella* xii. 27. *Id.*

Uvis in sole siccatis loco, &c.] *Uvas* sic resiccatas extra vitem, et a suis palmitibus extractas, Græci vocant *θηλοπεδευμένας*. In crate, et super cannas id comode fieri ostendit *Colum.* xii. 16. Ea voce utitur *Dioscorides* in vino *Myrtite*, οἱ δὲ, inquit, προθηλοπεδεύουσιν ἐκ ἡλίφ. *Idem.*

Melitites] *Dioscorides* v. 15. 16. *Idem.*

Mustum, &c.] *Lixivium mustuma* Latinis vocari auctor est *Rhod.* xxviii. 34. Vide *Athenæum* lib. i. *Dalec.*

CAP. x. De deuteriis et secundariis, vini genera tria.

Quæ Græci *deuteria* appellant] *Deuterias* *Hesychio* δευτερας, ὁ μετὰ τὸ ὕδωρ ἐπιχεθῆναι εἰς τὰ στέμφυλα οἶνος. *Turn. Advers.* xxviii. 19. *Idem.*

Cato appellat] *Cap.* 153. *Idem.*

CAP. xi. Quæ nuper in Italia generosa vina esse cæperunt.

CAP. xii. De vini observatione.

Posthumia lex est] *Posthumia*, id est, postrema suprenioque vitæ tempore lata. De hujus verbi notione vide apud *Gellium* xii. 16. *Cesellii Vindicis* et *Sulpitii* controversiam. Ut ab extra extumus, a citra citumus, sic fit a post postumus. *Canterus* ii. 10. Vel *postuma*, ab eorum similitudine, qui patre mortuo nascuntur; nam multis annis post ejus interitum *Numæ* libri reperti sunt *Pontificii* juris, ac in lucem editi, quibus id jussisse verisimile est. Supra xiii.

13. *Scaliger* in *Catulli* versu, 'Ut lex *Posthumia* jubet magistræ,' interpretans 'legem *Posthumia*,' pro 'lege *Posthumia*' eadem ratione dictum censet, qua urbem *Romæ*, et herbam *lapathi* legimus; citansque hunc *Plinii* locum, vult has leges *Numæ* συμποτικὰς fuisse, non πολιτικὰς. Qui enim id *Numa* vetarit, cum ex veteribus auctoribus satis constet, vino rogum respergi? Apparet itaque, inquit, allusum esse ad voluptariorum dicteria, cujusmodi sunt hæc in *Epigrammatis* Græcis: Μὴ μύρα, μὴ στεφάνους λιθίναῖς στήλαισι χαρίζου, Μηδὲ τὸ πῦρ βρέξῃς· εἰς κενὸν ἡ δαπάνη. Ζῶντι μοι, εἴ τι θέλεις, χάρισαι· τέφρην δὲ μεθύσκων Πηλὸν ποιήσεις, οὐχ' ὁ θανὼν πίεται. Quamquam, subjungit, in *Duodecim* scriptum fuit: MURRINAM MORTUO NE INDITO. *Dalec.*

Vino rogum ne respergito] *Manibus* cum parentabatur, rogum sepulchrumve conversa manu vino respergebant, pocula libabant, effuso vino vasa in ignem mittebant, nigras hostias immolabant. *Alexander* ab *Alexandro* v. 26. Quamvis ob inopiam *Numa* rogum vino aspergi vetuerit, *Decemviri* tamen, quorum leges interpretati sunt *Scævola*, *Lælius*, *Capito*, ab auctore nominati, vino quovis id fieri permiserunt, præterquam *Murrato*, quod ex *Varrone Festus* citat. *Pythagoricæ* disciplinæ scientissimum regem hoc Symbolo putant vinum iracundis prohibuisse. *Idem.*

CAP. xiii. Qui vini usus antiquis, et de vinis antiquorum.

Non licebat id fœminis Romæ bibere] Vide *Val. Max.* ii. 1. Scribit *Gellius* Romanas mulieres usas in potu laurea, passo, murrhina: quo loco 'lauream' loram esse intelligunt. Grandiores natu fœminas auctor est *Varro* bibere solitas loram, poseam, defrutum, passum, quod a *Plauto* dictum volunt *Murrhinam*. *Rhod.* xviii. 37. mulieres Romanas, servos, ephebos

ad annum usque tricesimum, mulieres item Massilienses vino abstinnisse refert idem auctor xxviii. 5. Apud Gellium Cato in oratore de dote: 'Vir, nisi cum divortium facit, mulieri iudex et pro censore est: imperium, quod videtur, habet: si quid perverse tetreque factum est a muliere, multatur: si vinum bibit, si cum alieno viro quid probri fecit, condemnatur,' &c. Lips. i. 13. Apud Nonium Cic. de Rep. lib. iii. 'Ita magnam vim habet disciplina verecundiæ. Carent temeto omnes mulieres.' Idem lib. iv. 'Atque etiam si qua erat famosa, ei cognatio osculum non ferebat.' Apud Athenæum lib. x. Polybius scribit, etiam nullo modo fallere potuisse quæ bibissent, cum mos ille mane ipsas osculandi ea de causa sit inventus, et illarum curæ non committeretur cella vinaria. Victorinus xxiv. 7. Dalec.

Mulierem videri plus vini bibisse] Ea modestia fuit priscorum hominum, ut qui testimonium dicerent, etiamsi referrent quæ vidissent, et certo scirent, ea tamen ἡθικῶς sibi videri, νομίζεσθαι δοκεῖν, loquerentur. Idem observatum fuit in Senatusconsultis, quæ ob id δόγματα Græci vocaverunt, in Plebiscitis, et a Iudicibus in causarum cognitione, quæ vera esse didicissent, ut ea, non tanquam essent, sed tanquam facta viderentur, pronunciarent. Cujacius Observ. iii. 26. Brissonius cap. 22. Idem.

L. Papyrius Imperator, &c.] De hoc vide xvii. 11. Idem.

Lautissima apud priscos vina erant, myrrhæ odore condita, &c.] Libri veteres legunt, vina erant miro odore condita. Sed apud Plant. Pers. i. 3. mulsum, non vinum, describitur. Vide Salmas. pag. 709. b. Vel sic scripsit Plin. *Lautissima apud priscos erant vina pomorum odore condita, &c.* Salmas. pag. 710. a, b.

Myrrhæ odore condita] Myrrhæ odorem hic τὸ ἄρωμα vocat Colum. xii.

19. Ad prædictum autem modum musti adjici debent hi odores, nardi folium, iris Illyrica, nardum Gallicum. Brod. iv. 20. Vinum sic conditum ἀνθοσμίαν ὀνον, et ἀνθωὴν Græci vocabant, ut et Latini veteres vini florem. Ennius: 'Hæc anus admodum Frigitit, nimirum sauciavit se flore Liberi.' Dalec.

Scævola quoque et Lælius et Ateium Capitonem] Lego *Ælium*, non *Lælium*, ex Indice antiquorum codicum et Romanæ etiam impressionis; tres enim hic jurisconsulti memorantur, Scævola, *Ælius*, Ateius Capito: quorum inter alios Pomponius meminit Jurisconsultus primo Digestorum volumine, titulo de origine juris: verba cuius de hoc *Ælio* sunt: 'Non post multum temporis spatium Sextus *Ælius* alias actiones composuit, et librum populo dedit, qui appellatur Jus *Ælianum*.' Et mox: 'Deinde Sextus *Ælius*, et frater ejus P. *Ælius* Aterius, et P. Atilius, maximam scientiam in profitendo habuerunt; et duo *Ælii* etiam consules fuerunt; Atilius autem a populo primus Sapiens appellatus est. Sextum *Ælium* etiam Ennius laudavit, et extat illius liber qui inscribitur Tripartita.' Hæc Pomponius. Versus autem Ennii, quo *Ælius* hic laudatur, a Cicero affertur prima Tusculana: 'Egregie cordatus homo catus *Ælin'* Sextus.' Et in Catone Majore idem Cicero hunc *Ælium* laudat, cuius verba, ut ab inveterata multos jam annos menda asserantur, libuit subtexere: 'Nihil Sextus *Æmilius* tale, nihil multis annis ante T. Coruncanius, nihil modo P. Crassus, a quibus jura civibus præscribebantur.' Scribendum, 'Sextus *Ælius*,' non 'Sextus *Æmilius*.' Pint.

Murrhinam] Quidam legunt *murrinam*, alii *murinam*, alii *myrrhinum*. Had. Jun. v. 19. *murrinum*, ἀπὸ τοῦ μύρου, quoniam, ut inquit *Ælianus*, ὀνον μύρῳ μίγνυντες οὔτως ἐπινον, vinum odoribus imbutum bibebant: μυρίνι-

νην οἶνον, sive, ut legit Pollux, μυρίνην, Philippides Comicus appellavit: ἦν δέ τις, inquit Pollux, καὶ μυρίνης οἶνος, μύρῳ κεκραμένος· οἱ δὲ τὸν γλυκὺν οὕτως οἶσται κεκλήσθαι. Sex. Pomp. murinam exponit Græcorum nectar: quibus argumentis fit, ut interpretatio Plinii minus sit probabilis; quamvis Fulgentius laudet; ac præterea, quia ingrato amaro myrrhæ perfusum vinum vix cuiquam placitum sit. Juvenal. Sat. vi. 'Cum perfusa mero spumant unguenta Falerno.' Martialis: 'Et foliata sitis.' Brod. iv. 4. Est et οἶνος ἀνθοσμάς Xenophonti 'Ἑλλην. Δ. ac Luciano, idem fortassis cum myrino. Thomas interpretatur εὔσομον. Brod. v. 26. et 33. Alexand. ab Alexand. iii. 11. Scalig. in Theophrast. Caus. ix. 6. murrhinam vocatum censet vinum, quod Romanis fœminis premebatur ex bacis myrti, quoniam myrrhæ ob amorem non sit idonea potui, et myrtum ubique Theoph. vocet μύρρινον. Murratam potionem Ædiles per supplicationes ad pulvinaria Diis addebant. Duodecim Tabulis cantum erat, ne illa mortuo inderetur. *Murrinam* Græci vocant nectar; mulieres *murrinolam*; quidam *murratum vinum*; quidam dictum putant ab uva murrina. Festus. Plauti versus est: 'Bene in struthis concaleat (mulsim), et calammum injice.' Apud Satrium Comicum Glycerium: 'Myrrinum mihi adfer, quo virilibus armis occurram fortiuscula.' Supplicationibus publicis ad Deorum pulvinaria Ædilibus jussu myrrinum apponebatur, quos ambrosia et nectare pasci credidit antiquitas. Apud Petronium Arbitrum quidam myrini potu se ad libidinem concitatum fuisse narrat. *Dalec.*

CAP. XIV. *De apothecis, et de vino Opimiano.*

Et diffundi solita vina, &c.] Scribe: *et diffundi solita vina anno DCXXXIII. urbis apparet, in consulatu Opimii, Opimiani vini argumento.* Nam hoc anno

nrbis consul fuit Opimius. *Salmas.* 467. b. *Et diffundi solita vina, &c.]* Colari, saccari, διαχεῖσθαι, *transvasari, elutriari*, ex cnpa in qua per aliquot dies ferbuit, in dolia et cados transfundi, in quibus conditum servabatur, ac unde ænophoris haustum in crateres et pocula fundebatur bibituris: ἡθικὰ Theophrast. Caus. vi. 24. quasi ἡθούμενα vocat. *Dalec.*

Opimiani vini, &c.] L. Opimii Consulibus anno omnium vini generum bonitatem laudavit supra cap. 4. hujus libri. *Idem.*

Itaque omnia tunc genita, &c.] Cicero in Bruto: 'Ut si quis Falerno vino delectetur, sed eo nec ita novo, ut proximis Coss. natum velit, nec rursus ita vetere, ut Opimum aut Anatinum Coss. quærat. Atqui hæ notæ sunt optimæ. Credo. Sed nimia vetustas nec habet eam, quam quærimus, suavitatem; nec est jam sane tolerabilis.' *Idem.*

Sicut apparet ex illo Comico versu Anaxipolis Thasii, &c.] Quid ego audio, Anaxipolim Thasium Latinos versus scriptitasse? an forte Græce quidem scripsit, sed togatas fabulas? Alioqui inepte citatur testis, nbi agitur de auctoritate, quæ fuit vinis in Urbe atque Italia. Subjiciam et hic veterem lectionem, quo magis appareat depravatio: *Sic quoque postea diu transmarina, &c. sicut apparet ex illo Comico versu, Quippe Thasii, &c. non Quinque, &c. Gelenius.*

Edixerunt, ne quis, &c.] Olim minime liberum fuit cuique negotiatori tanti res suas æstimare quanti vellet, sed quanti censisset magistratus, cujus censionem ac æstimationem annonam fori vocabant. Apud Terent. Donatus illud, 'scisti uti foro,' sumptum vult a negotiatoribus, qui, quanti vendant, quæ advehunt, non præscribunt, priusquam veniant in commercii locum; sed secundum annonam fori, quam deprehenderint, de vendendis, aut non vendendis merci-

bus consilium capiunt. Rævard. Varriorum, III. 17. *Dalec.*

Octonis aris singula, &c.] Sextarius 48. *Idem.*

Congiariorum, &c.] Congius Italici sextarii sex: Congiarius cadus, qui sextarios sex capiebat. *Idem.*

CAP. XV. *De liberalitate Cæsaris in vino.*

In convivia distribuit] Id est, in singula convivia singulos cados, singulasque amphoras. *Convivia* hic vocat certum convivarum numerum una discumbentium, qui fere intra Musarum numerum consistebat, juxta tritum illud proverbium: 'Septem convivium, novem convitium.' *Gelen.*

CAP. XVI. *De vinis faciliis.*

Cum ipsa stipula, &c.] Cum juba, sive phoba. *Dalec.*

Ex loto arbore] Lapsus est memoria Plinius, tum quod citato loco ex fructu loti, Africanæ arboris, vinum tantum fieri dixit mulso simile, quod ultra denos dies non durat, tum quod loti arboris, et herbæ Ægyptiæ, ibi tantum meminit, non autem fruticis. *Idem.*

Dictum est uti quæque fierent] Lib. XIII. cap. 17. arborem vocat Africanam; fruticem, Lotometram; herbam, Ægyptiam. *Idem.*

Maturarum quas vocant chydæas] Lege, *mitiorum* quas vocant *chydæas*: vocat *mitiores* quæ maturæ sunt, easque vocari *chydæas* ait, quasi tum viliores. Sic olivæ maturiores pessimæ. *Sulmas.* 1326. b. *Maturarum quas vocant chydæas]* E caryotis fieri, non e chydæis, auctor scribit XIII. 4. E chydæis fieri Dioscorides ait. *Dalec.*

Palmiprimum] Hæc vox si integra est, vinum Palmeo bonitate proximum significat. Quidam legunt *carycinum*. *Idem.*

Pro aqua tantundem, &c.] Pro aqua, cremoris vinaceorum tantundem, Dioscor. lib. v. ἐνιοι ἀντὶ ὕδατος στεμφύλων ἀποβρέγμα νεοθλίπτων τὸ ἴσον μέτρον βάλλουσι. *Idem.*

Acetum fit præcellens] Aceti Syctis, id est, ficulnei, parandi modum tradit Columel. XII. 17. *Idem.*

Atque Alexandrino, &c.] Alexandriæ plurima Sycomorus est, ejus e fructu liquor in acetum aëre facile degenerat. Diosc. v. 24. *Idem.*

Et e siliqua Syriaca] Diosc. v. 32. *Idem.*

Nucleis pineis] *Idem* cap. 44. lib. eod. *Idem.*

Cato] Cap. 125. *Idem.*

Myrtidanum vocant] Myrtidanum Dioscoridi est adnatum myrto tuber, inæquale, verrucosum, concolor, quod manus instar caudicem myrti amplectitur. Ex eo vinum non fit, sed tutum cum vino anstero reconditur, deinde in pastillos formatur, qui in umbra resiccati efficacius adstringunt, quam myrti et folium, et fructus. Vide infra cap. ultimo 23. Catonem cap. 125. Palladium cap. 2. et Columel. XII. 18. *Idem.*

E napsi fit, XII. denariorum pondere] Archetypum Toletanum: fit duum denariorum: verbum etiam *pondere* superfluit, ex eodem exemplari. Hermolaus undecim defendit ex Dioscoride, nescio quo jure; nam Dioscoridis verba libro quinto mire cum verbis emendatissimi exemplaris faciunt: 'Tundito,' inquit, 'naporum drachmas duas,' &c. Porro idem esse pondus drachmæ et denarii, in aperto est apud omnes. *Pintian.*

Ex rosæ foliis tusis in, &c.] Legend. *Ex rosæ foliis tusis in linteolo in mustum chalatis cum pondusculo, ut sidat, CCL. denariorum pondere in sextarios vicenos musti, nec ante tres menses vase aperto.* Nam minæ sive centum denariorum pondus in sextarios octo, requirit duas minas in sedecim, duas et ἡμίμναιον in vicenos. Male vulgo, XL. denariorum. Sed nec recte *colatis*. Scripsi *chalatis*, id est, demissis; quod verbum apud Vegetium, ut et 'chalatorios funes,' eruit Turnebus, Vide Gronov. de Sestert. 193.

In mustum] In Hyssopite id Dioscorides. *Dalec.*

Nec ante tres menses vase aperto] Ut defæcatum vinum transfundatur. Diosc. *Idem.*

Aromatiten quoque, &c.] Palladius in Octobri cap. 14. Dioscor. lib. v. Colum. lib. xii. Athen. lib. 1. τρίμμα vocari scribit. *Idem.*

Pipere et melle addito] Hunc tertium modum non describit Diosc. *Id.*

Radice ponderis, &c.] Lege, *radice ponderis V. denariorum in sextarios XXXVI. musti addita.* Gronov. de Sestert. p. 194. *Radice ponderis XL. denariorum in sextarios sex musti addita]* Scribe, *radice ponderis V. denariorum.* Dioscorides: 'Conficitur et nectarites dictum vinum ex helenio herba, quam alii a gente Medicam, alii symphyton, alii verbascon Idæon, alii orestion, alii nectarion appellant. Sumito helenii radices siccatæ drachmas quinque, colligatasque in linteolo in musti congiis sex demittito,' &c. *Pintian.*

Scopis] Manualibus fasciculis. *Dal.*

Cato docet] Cap. 115. Cæternum serendum veratrum esse non scribit, verum ejus radices fasciculos tres circa vitis ablaqueatæ radicem defodiendos. Dioscorides ex plantæ radicibus musto inmissis elleboritem et scammonitem parat. *Idem.*

Saporem alienum, &c.] Nonsaporem tantum, sed etiam vires. Dioscor. v. 77. *Idem.*

Aut cucumis silvester aut scammonia] Scribe *scammonia*, non *scammonia*; unde *scammonites* vinum paulo ante: semper autem per iota in penultima invenies in Plinio, Dioscoride, Paulo, Galeno, reliquis. *Pintian.*

Cedri utriusque] Negligenter Plinius de utraque cedro id scribit, cum de cedrino ex oxycedri baccis parato, et cedrite ex cedry confecto, id scribat Dioscor. *Dalec.*

Decem denariorum pondere addito] Diosc. hanc vini et materiæ, quæ in-

jicitur, portionem docet cap. De viuo ex Chamelæa. *Dalec.*

CAP. XVII. *De hydromelite et oxymelite.*

CAP. XVIII. *Prodigiosa genera vini.*

Sunt et in vino prodigia] Theophrastus Hist. ix. 19. *Idem.*

In Arcadia fieri] Apud Heracleam. Theophrast. Hist. ix. 20. Athen. lib. 1. *Idem.*

Caryniam, &c.] Cabineam Theophr. Ceryniam Athenæo. Addidit Theophrastus, canibus, si uvæ gustaverint, etiam catulos elidi. Victorius vii. 23. *Dalec.*

Thasios duo genera vini diversa facere proditur] Verior lectio ejusdem exemplaris, *Thasos duo genera, &c.* ut insulam intelligas, non insulares. *Pintian.*

Theriacæ vocatur] Vide infra xxiii. 1. et Palladium in Februario, c. 28. *Dalec.*

Aspendios] Quidam sic dictam interpretantur ab Aspendo urbe Pamphyliae. Lego *aspondos*, vel *aspondios*, a particula privationis Græca *a*, et verbo σπένδω, *libare*; ut *uva sit*, cuius vino Diis libare nefas est. *Idem.*

Vina in apothecis Canis, &c.] Hesiodus tamen vinum tum esse optimum scribit, Τῆμος πióτατα τ' αἶγες, καὶ ὀϊνός ἀριστος, ut interpres, quoniam τότε ἤδη κεκριμένος, τὰς μεταβολὰς ὥρων ἐκφυγών, καθ' ἃς ἦν κίνδυνος τραπήναι. Ea de causa sub Canis ortum veteres largins bibendum præceperunt; non tantum quod ingens æstus sitibundos ad potum invitet. Theognis: Ἀφρονες ἄνθρωποι καὶ νήπιοι ὅτινες οἶνον Μὴ πίνουσ' ἄστρου καὶ κυνὸς ἀρχομένου. Alcæus: θέρους δὲ τέγγε πλεῦμονας ὄνυφ, τὸ γὰρ ἄστρον περιτέλλεται. Brod. iii. 20. Magins i. 18. *Idem.*

CAP. XIX. *Quibus vinis ad sacra utilis non sit, et quibus generibus musta condiantur.*

Prolibare Diis nefustum habetur vino præter imputatæ vitis] In Toletano exemplari distincte legitur, *nefas tum*

habetur. Ergo duo illa verba, *tum* et *præter*, falso adjecta puto, ut capite duodecimo: 'Eadem lege ex impunitate vite libari vina Diis nefas statuit:' nam quod ait Hermolaus, *præterimputate* unam esse dictionem, mihi non fit verisimile. *Pintian.*

Vina] Spurea hæc vina Pontifices appellabant. *Dalec.*

Homini mors luqueo pependerit] Mortui laqueus, vel homo mortuus. *Idem.*

Circumcisis, &c.] Tortivo. *Idem.*

Calce] Conditi etiam vina gypso et calce, vide xxiii. 1. *Idem.*

Rapulana pice] Lego *radulana*, tam sicca ut radi possit; nam, ut ait Columel. xii. 20. quanto vetustior, tanto melior. Idem auctor *rasim*, lego *rasilem*, vocat, *ξεστήν*. Quidam *Rhetica* legunt. Eam certe Constantinus in Geoponicis maxime laudat. *Idem.*

Ad sapas musta] Vinum id *γλύτριν* vocat Athenæus lib. 1. *Idem.*

CAP. XX. *De picis generibus, et resinis et mustis condiendis, et de aceto, et sæce.*

Resinis, &c.] De resina et pice vide xvi. 11. et 12. et xxiii. 1. et xxiv. 6. *Dalec.*

Arborum succo manantium picem resinamque, alie ortæ in oriente] Verbum illud *ortæ* proculdubio depravatum est. Exemplar Toletanum *acta* legit, non *ortæ*: puto scribendum *Asiæ*, quia sequitur statim: 'Quæ interest Asia utrinque quasdam habet.' Verior lectio *utramque*, quam *utrinque*; hoc est, Asiam Orientalem et Europam. *Pintian.*

Quam et mastichen vocant] Plinius falso mastichen resinis liquidis annumerat. *Dalec.*

Liquidam omnes, &c.] Idem etiam e lentisco resinam liquidam fluere tradit xxiv. 6. quod tamen usus falsum esse monstrat. *Idem.*

Colophonia, &c.] Colophoniacam vocat et Celsus v. 18. *Idem.*

Creta figlinarum] Cretam figularem vocat Celsus v. 1. *Idem.*

Pudetque confiteri, &c.] *Καταπιττοῦν* id Græci vocabant. Clemens Alexand. Pædag. iii. 3. de Cynædorum impura infamique mollitie: *Διὰ τούτους γοῦν πλήρεις αἱ πόλεις πιττούντων, ξυρούντων, παρατιλλόντων τοὺς θηλυδρίας τούτους.* Qui sic vulsi et glabri forent *πιττοκοπημένοι* eidem dicuntur. Fuit et *καταπιττοῦν* tormenti genus, cum ferventi pice instillata corpora hominum urebantur. Lucretius: 'Verbera, carnifices, robur, pix, lumina, tædæ.' Plautus in Capt. 'Atra bilis agitat hominem. B. At pol, te, si hic sapiat senex, Atra pix agitet apud carnificem, ac tuo capiti illuceat.' Victorius viii. 18. Visco quoque pilos evelli solitos monstrant hi versus Juvenalis: 'nullus tota nitor in cute, qualem Præstabat calidi circumlita fascia visci.' De hac re plura Had. Jann. de Coma. Idem Poëta: 'quid enim resinata juvenus, Cruraque totius facient tibi lævia gentis?' Philostratus in Vitis, de Scopeliano, *ὥς οὐκ ἐκδεδωκώς ἑαντὸν πίττη καὶ παρατιτρίαις.* Theopompus apud Athenæum narrat, omnes barbaros, qui ad Occidentem habitant, picari et radi; apud Thuscos multas esse ad eam rem institutas officinas, quas adeunt, et peritis artificibus radendos ac pican-dos se præbent, nulla prorsus verecundia, si quis foris intueatur, vel dum hoc fit, interveniat. 'Evirationem' pilorum eam vulsuram auctor vocat xxix. 1. Palladius in Octobri cap. 14. *Dalec.*

Crudo flore resinæ] Coquendi in aqua ejusdem floris rationem vide xvi. 11. *Idem.*

Crapula compesci, &c.] Crapula resina, resinæve coctus flos, qui pro condimento vino immiscetur, sic dicta quod vinum resinatum, novitum præsertim, caput tentet. xvi. 11. et xxiii. 1. Confecturam tradit Dioscorides v. 23. *Idem.*

Liguria maxime circumpadanisque mustis utilitas discernitur] Addit codex Salmanticens. verbum *crapulæ*: *Utilitas crapulæ discernitur*. Pintian.

Alia, &c.] Vel musta condienda, vel mustorum condimenta. Dalec.

Vappæque accipit nomen] *Οἶνον παρατρέπεσθαι, vappescere*, vulgo *se tourner, eis ὀξίνην μεταπεσεῖν, ὀξύνεσθαι* dicunt, *s'enaigrir*. Chrysost. *ὄνου μὲν ἀρετῆς βλάβη τὸ παρατραπῆναι, καὶ εἰς ὀξίνην μεταπεσεῖν. Ἀχρήστους* homines etiam Græci *ὀξίνας* dicunt, quasi corrupta vina. Aristophanes in *Equitibus*: *Ἄνδρα μοχθηρὸν πολίτην, ὀξίνην, ὑπέρβολον*. Idem: *Ἐμαχόμεθ' αὐτοῖσι θυμὸν ὀξίνην πεπωκότες*. Inde Græcis *οἶνος τροπίας, καὶ ἑκτροπίας, vinum mutatum*, fugiens, in vappam aut acetum degenerans et exolescens, quod ætati cedit. Horatius: 'Ac nisi mutatum parcit defundere vinum.' Turn. i. 1. vii. 9. xx. 13. Idem.

Amaræ et arida] Non arida uterque codex habet, sed *arida*; ut legendum forte sit *urida*, aut *mucida*, ut infra patebit. Pintian.

Supra dicta] Amarorem, ariditatem, gravem odorem. Dalec.

Acore jucundo] Quoniam in cortinas æneas coniecta aceto spissatur. Idem.

Asia picem Idæam maxime probat] Hermolaus pro *Indicam*, ut prius legebatur, *Idicam* substituit, id est, montis Idæ: melius qui *Idæam* emendat; nam *picem Idæam* et summus poëta celebrat Georg. iii. 'Idæasque pices et pingues unguine ceras.' Idicus vero possessivum ab *Ida* nusquam (quod recorder) legi. Exemplar quoque Toletanum *Idæam* habet, non *Indicam*. Pintian.

Nigram mastichen] Nigræ mastichis supra meminit xii. 17. Dalec.

Nam ceram accipientibus, &c.] In picandis doliis ceram pici admisceri solitam scribit Palladius cap. 11. Septembris. Adjecta cera ampliore vina vappescere scribit vi. 5. et 7. et

fortassis hic legendum *vappescere*. Dalec.

Cineris lixivii, &c.] Sic auctor vocat *κονίαν στακτὴν* Græcorum, nempe *liquidum lixivium*; nam calce addita enim cinere quolibet, lixivium id aut *πρωτόστακτος*, aut *στακτὴ διηθημένη* vocabatur, quasi excolatum lixivium. Idem.

Pulegii vel salis sesquilibra] Utrumque scriptum exemplar *culeum* agnoscit, non *pulegii*, verissima lectione, ex Catone ipso cap. 23. 'Si opus,' inquit, 'erit, defrutum indito, cineris lixivio corti partem quadragesimam addito, defruti vel salis sesquilibram in culeum indito.' Pintian.

Et adjici mustis tingendi gratia coloris] Ambo codices non *adjici mustis* legunt, sed *adjicimus*: scribo cum majore litera in initio: *Et adjici mos tingendi gratia colores*; nam Toletanum archetypum *colores* legit, non *coloris*. Idem.

Et miramur noxium esse] Vetus lectio *noxiam* habet, hoc est, damnum. Idem.

Mucescere aut in acetum verti] Proprium verbum id usurpatur de pane, carne, et aliis id genus, quæ diutino situ laniginem contrahunt, cum quadam graveolentia. In vino mucorem nos intelligimus saporem evanidum et obsoletum, cum odore ingrato, vulgo *vin poussé*. Dalec.

CAP. XXI. De cellis vinariis.

Mirum dictu, &c.] Æque mirum quod prodit Arist. in *Arcadia* vinum *ἀναξηρᾶν* εἶναι *ὅπρ τοῦ καπνοῦ ἐν τοῖς ἀσκόις, ὥστε ξυόμενον πλεεσθαι*. Rhod. xxviii. 36. Virgil. Georg. iii. 'cæduntque securibus humida vina.' Vide Brod. v. 31. Dalec.

Non gelascit] Vide apud Macrobius Saturn. lib. vii. causam, cur vinum et acetum non gelascant. Idem.

Aut ad proportionem situs] Nam calidioræ cælo, tota sub dio relinquantur; frigidioræ, tota defodiuntur; medio, partim abduntur terra, partim

caelo permittuntur. *Idem.*

Obverti in Aquilonem oportere] Vitruvius I. 4. *Idem.*

Addita mastiche ac pice. Bruma aperiri vetant] Exemplar Salmanticense non Bruma legit, sed Brutia; quare alia distinctione legendum erit: *addita mastiche ac pice Brutia.* Aperiri vetant, &c. De pice Brutia Plinius XVI. 12. Dioscorides primo, Heton Græcus anctor septimo. *Pintian.*

Flos vini candidus probatur] Flos vini, odor, fragrantia. Plant. in Curcul. 'Flos veteris vini naribus obiectus est meis.' *Flos vini, ἀνοσμία οἴνος,* vinum optimum, et odoris jucundissimi. Festus: 'Florem anclabant Liberi e carchesiis.' Plant. in Cistellaria: 'Quippe ubi linguam percussi flore Liberi.' Flos vini, tenuis spuma in summo innatans. Turn. XXIX. 34. Cæcilius apud Nonium, in 'Flores,' tria hæc numerat, florem, floeces, id est, fæcem, et vinum: 'Ego,' inquit, 'neque florem, neque floeces volo: mihi vinum volo.' *Dalec.*

Odoremque trahere] Alinum, quam suum et nativum. *Idem.*

Fumum excipere] Qui permixtus sapæ eam corrumpere potest. *Idem.*

Verberari Sole] Ulpiano proprie verberatur, quod anima præditum verbera feritur cum doloris sensu: pulsatur, quod anima carens ictu crebro percutitur, ut lana, janua. Alex. ab Alex. III. 19. *Idem.*

CAP. XXII. *De vitanda ebrietate.*

In nulla parte operosior vita est] Eubnulus primum cratera sanitati, secundum voluptati et amori, tertium somno, quartum injuriæ dicat. Panyasis vero primum Gratiis, Horis, Dionysio; secundum Veneri, ac rursum Dionysio; tertium injuriæ. Athenæus.

At nos vinum bibere, &c.] Hector apud Homerum II. Θ. sic eqnos suos alloquitur: Νῦν μοι τὴν κομιδὴν ἀποτί-
νετον, ἣν μάλα πολλὰν Ἀνδρομάχη, θυ-
γάτηρ μεγαλήτορος Ἡερίωνος, ἴμῳν παρ

προτέροισι, μελίφρονα πυρὸν ἔθηκεν, Οἶνον
τ' ἐγκεράσασα πιεῖν, ὅτε θυμὸς ἀνώγοι,
*Ἡ ἐμοί, ὅσπερ οἱ θαλερὸς πόσις εὔχομαι
εἶναι. Vide VIII. 44. *Dalec.*

Sacco frangimus vires] Vinum sacco castratum, σεσακκισμένον, τῷ σάκκῳ ἐξενουχιζόμενον, καὶ ἀποθηλυόμενον, ἡθικόν, Theopl. Causs. VI. 24. vocat: alii διηθικόν, colatum, saccatum, ἀπὸ τοῦ ἡθεῖν. Cic. II. de Finibus, 'Quibus vinum defusum e pleno sit: hir siphon, ut ait Lucilius, cui nihil demsit, nil vires sacculus abstulit.' Nempe vinum integerrimum, quod nec siphone depletum est, nec vola manus, hic id significat, pitissatum. Hic siphon tubulus est, quo vinum exigitur, alias vero, γευστήρ, veteri glossario. Meraria, sive gustatorium eidem, γευστήριδιον vasculum, quo in caupona vinum gustatur, tenui fistula, angustove collo. Inde 'simpo' veteribus Latinis, et a simpone 'simpulum.' Scalig. Vide XXXV. 12. Huc pertinet quæstio apud Plutarchum in Sympos. VII. 6. An colandum vinum sit. *Idem.*

Pumicis furinam] Vide quæ ex Theophrasto refert XXXVI. 21. *Idem.*

Pudet docere] Ut de Cosso tradit Seneca Epist. XII. 84. *Idem.*

Balinea coqui videmus] Cruditatem, ex pridiana temulentia infestam, balneo coquere, et in eo tantum perdurare, tantumque sudare, ut animus deficiat. *Idem.*

Lectum expectare non posse] Sed in mensa obdormiscere. Theophrast. Hist. IX. 18. *Idem.*

Nec tunicam] E lecto surgentes. *Idem.*

Peregrinae exercitationes] Halterum, luctæ, saltus, pugilatus, &c. *Idem.*

Volutatio in cæno] Pulvere palæstritarum, quem ἀφὴν vocaverunt. Aqueus hæc omnia refert ad inhonestas et indecoras poculis certantium inter bibendum leges et gesticulationes: cervicemque repandam, curvam interpretatur, nervis temulentia de-

bilitatis, quod mihi non placet. Prolixè locum hunc enarrat Rhod. VII. 26. *Dalec.*

Præmio invitatur ebrietas] Apud Flavium Vopiscum Aurelianus suos phagones, sive comedones et bibones habuit. Vide apud Eras. proverb. 'Edax currus.' *Idem.*

Et si Diis placet, emitur alius ut quantum biberit, tantum edat] Scribo diversa interpunctione, et si Diis placet emitur; quæ prioribus annectenda sunt: deinde sequitur cum majore litera: *Alius ut quantum biberit, tantum edat, &c.* Pintian.

Alius quantum alea quæsierit, &c.] Tot haurit pocula, quot imperat modiperator, sive convivii magister et dominus, vel, ut aiunt Græci, βασιλεὺς, talorum sorte eam præfecturam adeptus; de quo Macrobius, Cicero, Plato in Legibus. 'Nec regna vini sortiere talis,' inquit Horat. Ego vero puto accusari perditos mores eorum, qui statim ab alea computarent, ut quantum lucrati essent, tantum in convivia prodigeretur, omneque vitæ tempus in alea et bibendo periret. Vide et Rhod. XXVIII. 6. Insignis est de hoc vitio, ac perverso illo vitæ genere, Senecæ Epistola CXXIII. *Dalec.*

Vulgoque veritas jam attributa vino est] Inde natum proverbium: 'Vinum cum pueritia, et sine pueritia veridicum.' Sub Tiberio Cæsare, cum vigeret acensandi publica rabies, exceptum quoque fuisse ebriorum sermonem, Senecæ de Beneficiis tradit. *Idem.*

Solem orientem non vident] Simindrydes Sybarita, luxu et opibus diffluens, id sibi contigisse annis plus minus viginti gloriabatur. *Idem* et Hestius Ponticus, sed honesta causa, cum studiis operam daret tota fere vita. Rhod. XI. 13. ex Athenæo lib. VI. *Idem.*

Oculorum hincera] *Idemque* et πελιδνοί, et κυλοιδῶντες, lividi, et circa

carum tumidi, quod et amantibus et melancholicis contingit. Theocritus: οἱ δ' ἐπ' ἔρωτος Δητὰ κυλοιδῶντες ἐτώσια μοχθίζοντι. *Idem.*

Libido portentosa] Veneris imaginarium somnium. *Idem.*

Ex ore halitus cadi] Apud Ulpianum Trebatius ait non esse morbosum os olere alicui, ut lurcosum et raponem; hoc enim ex ingluvie oris accidere, nempe ἐκ τῆς ἀδηφάγας καὶ πολυποσίας. Quidam legunt, ut hircosum et strabonem; hoc enim ex illuvie oris. *Scalig.* Vide quod notatum XI. 53. *Dalec.*

Tribus congiis] Id est, libris triginta. Hemina libram pendit; sextarius 2. congius 10. urna 40. amphora 80. culeus 1600. Vel, hemina libram; sextarius heminas duas; congius sextarios quinque; urna congios quatuor; amphora urnas duas; culeus amphoras quatuor. Rhod. XXIX. 1. *Idem.*

Uno impetu] Ἀμυστί. Sic Diotimum Atheniensem χῶνα vocarunt, quoniam infundibulo ori appposito vinum affusum perpetuo biberet: sic Xenarchum Rhodium Metreten. Aureliani Phago uno die aprum integrum absumebat, vervecem, porcellum, panes centum, vini plus orca. Rhodig. XXIX. 1. *Idem* auctor, c. 7. lib. ejusdem, Heraclidem Pycten voracissimum et bibacissimum memorat. *Id.*

Tiberio Claudio principe, in senecta jam sereno] Scribendum opinor *sobrio*, non *severo*; nam sequitur mox: 'Sed ipsa juvenuta ad merum prior fuerat.' Verba autem illa, *utque etiam alias sævo*, invectitia esse existimo. *Pintian.*

Ad merum prior fuerat] Quare per jocum quidam enim 'Biberium Meronem' pro Tiberio Nerone vocaverunt. *Dalec.*

L. Pisonem urbis Rom. curæ, &c.] Hoc est, ad curam. Præfectus urbis creatus est, non curator: et præfecturam circumloqui libuit. *Gelen.*

Regenerasse, &c.] Repræsentasse. Vide Sueton. cap. 42. in Tiberio. Druso huic Cæsari fastiditum caulium delicatorem tenerioremque cauliculum, neque id sine castigatione Tiberii patris, dicit infra XIX. 8. *Dalec.*

Hæc ars suis legibus constat] De iis legibus potioris vide Ciceronem ultima Tusculana. *Idem.*

Non respirasse in hauriendo] Hoc paulo ante dixit uno impetu; ἀμυστὶ et ἀπνευστὶ Græci; unde ἀμυστίζειν quomodo Dion scribit Commodum in theatro feras ex alto jaculis impetentem dulce vinum bibere solitum exclamante populo ζήσεας. *Idem.*

Ad elidendum in pavimentis] Eum morem indicat Horatius his versibus: 'Absumet hæres Cæcuba dignior, Centum servata clavibus, et mero Tinget pavementum superbo, Pontificum potiore cænis.' Vide Rhod. XXVIII. 5. ἀποκοτταβίζειν id Græci dicunt. *Idem.*

M. Antonio] Is, teste Paterculo, hedera redimitus, aurea corona tectus, cothurnos indutus, curru vectus, Liberum patrem vocari se jussit. Cum ergo sic Athenienses salutasent, ac ut Minervam suam in matrimonium duceret, rogarent, ducturum is ait, sed dotis nomine imperare se mille talenta. Imitatus est tantam insaniam et Caligula, et Commodus, Antigono et Mithridate jam antea Dionysii et cultum et nomen usurpare ausis. Had. Jun. v. 1. Seneca Snasoria I. *Idem.*

Per Gallias Hispaniasque] Vide infra lib. XXII. cap. ult. *Dalec.*

E fruge, &c.] Hordeo, tritico, avena, olyra. Cassianus in Geoponicis lib. VI. ex Leontio. Columel. 'Ut Pelusiaci proritet pocula zythi.' Vide infra loco proxime citato. *Idem.*

Aqua quoque inebriaret] Nationes, quibus familiaris est potus ejusmodi, illo inebriari testantur Leontius apud Cassianum in Geoponicis, Dioscorides, qui zytho et curmi cerebrum tentari, excitarique dolorem capitis ait, Dion Academicus, qui Ægyptios hordeaceo potu exhilaratos cantare et saltare temulentos scribit, Arist. de Temulentia, qui scribit, zytho ebrios, quoniam id potionis genus καρωτικόν est, in dorsum supinos cadere, ac reclinari, μόγους τῷ πίνῳ μέθυσθέντας εἰς τὸ πῖσω καὶ ὑπέρους κλίνεισθαι, vino autem madidos in faciem pronos ferri. Virg. de Septentrionalibus populis, his versibus: 'Hic noctem ludo ducunt, et pocula læti Fermento, atque acidis imitantur vitea sorbis.' Had. Jun. II. 12. Scythæ herbarum quarundam vapore, dum uruntur, Thraces quorundam seminum, inebriantur, et veluti temulenti jacent; Babylonii quarundam arborum fructu prunis injecto; Indi succo arundinis saccharata. Alex. ab Alex. III. 11. Elegantes hi sunt Lucilii versus apud Nonium de vinosis, in Invito: 'Scito enim bene longinquam mortalibus morbum In vino esse, ubi qui invitavit dapsilius se.' Quos etiam supra adduximus. *Idem.*

Duo sunt liquores, &c.] Alludit ad Pollionis Romuli festivum responsum, ejus meminit infra XXII. 24. *Idem.*

LIBER XV.

CAP. I. *Naturæ frugiferarum arborum.*

Nisi intra XL. M. pass. a mari nasci, &c.] Videtur legendum *LX.* non *XL.* ex Columella v. 6. 'Hanc,' inquit, 'arborem plerique existimant ultra miliarium *IX.* a mari aut non vivere aut non esse feracem.' Sed in Columella vitium est, non in Plinio, ostendit id Theophrast. vi. 1. scribens, spatium a mari esse ccc. stadia, quæ colligunt miliaria fere *XL.* *Pintian.*

Quæ nunc pervenit trans Alpes quoque] Legendum, ut sentio, *provenit*, non *perrenit*. *Idem.*

Appio Claudio Cæci nepote, L. Junio consulibus, olei libræ duodenæ assibus reniere, et mox anno DCLXXX. M. Seius, L. F. ædilis curulis olei denas libras singulis assibus præstitit] Hæc verba si quis accurate expendat et conferat inter se, deprehendet comparari summam olei caritatem summæ vilitati: quapropter liquet evidenter legendum non *duodenæ*, sed *duodenis*: et mox legere mallet, *duodenas libras*, quam *olei denas libras*. *Idem.*

Ædilis curulis olei denas, &c.] Annonæ dispensationem penes Ædiles fuisse monstrat hic locus Livii lib. x. 'Caritas etiam annonæ sollicitam civitatem habuit, ventumque ad inopiæ ultimum foret, ut scripsere, quibus Ædilem fuisse anno Fabium Maximum placuit, ni ejus viri cura, qualis in bellicis rebus multis tempestatibus fuerat, talis domi tum in annonæ dispensatione, comparando ac conveyendo frumento fuisset.' Rævard. Varior. III. 17. *Dalec.*

Genera carum tria dixit Virgilius, Orchites, et radios et pausias] Virgilius *orchades* appellat, non *orchites*, Georg. II. 86. 'Orchades, et radii, et amara pausia bacca:' at capite septimo Cato *orchites*. Varro quoque de Re Rustica I. 24. *orchites*: item Columella libro de arboribus cap. 17. Rursus Macrobius cum Virgilio *orchades*, Saturn. IV. *Pintian.*

Arsque vel major oleum quam musta temperandi] In exemplari Toletano, *Arsque vel major olei musta temperandi*; verbum enim *quam* neutrum exemplar agnoscit; appellat vero *olei musta*, oleum recens. *Idem.*

Nondum inchoatæ maturitatis] Omphacinnm. Viride Catoni cap. 65. *Dalec.*

Ut nuper inventum est] Exilibus regulis sampsa inclusa. Columel. XII. 50. 'Postea resolutis corticulis moli debebunt, adjectis binis sextariis integri salis in singulos modios; et aut regulis, si consuetudo erit regionis, aut certe novis fiscinis sampsa exprimi.' *Idem.*

CAP. II. *De oleo.*CAP. III. *De natura olivæ, et oleæ incipientis.*

Docuimus] Lib. XII. cap. 27. *Dalec.*

Augetur oleum ab Arcturi exorta ad XVI. Calendas Octobris] Ambo exemplaria: *Augetur oleum ad Arcturi exortum, ad XVI. &c.* verissima lectione, et quæ patrono fulciatur Theophrasto. Erit ergo *ad Arcturi exortum*, ad tempus usque quo exoritur Arcturus, quod est 16. Calendas Octobris. Theophrastus libro primo de Causis Plantarum cap. vigesimo-ter-

tio: 'Nonnullis quodam tempore post copia largior data, ut olivis post Arc-turi exortum: ad id enim temporis usque oleum augescere creditur: postea carnis incrementum succedit.' *Pintian.*

Cum sitiēti imbres copiosi accessere, vitiatur oleum in amurcam] Nihil de hac siti Theophrastus, a quo Plinius hac omīssa hāsit, ut ipse manifestum facit mox paulo illum citans: quare ita ego legendum censuerim: *Quid si etiam imbres copiosi accessere, &c.* Theophrastus de Causis Plant. 1. 23. 'Postea carnis incrementum succedit, et si imbres copiosi accessere, oleum in amurcam deterius redditur.' *Idem.*

Vitiatur oleum in amurcam] Olenū deterius redditur et amurcæ plus habet. Theoph. Causs. 1. 23. *Dalec.*

Ergo tum maxime rigantur. Quod ubi cura multa sive imbris accidit] Scribe: *Quod ubi cura, multisve imbris accidit*, ex exemplari Toletano. Præterea transpositio hujus particulæ ubi sensum elegantem perdit. Lego igitur: *Ergo tum maxime ubi rigantur, quod cura, &c.* Theophrastus loco citato: 'Enimvero si calor vehementior sit, non eodem fungi officio potest, sed velut alienus et adjectitius quidam deficit, vimque omnem succi impellens ad carnem, corpus tantummodo crescere cogit, quod etiam æstate ac hieme imbrum accessu et aquis scatulentibus accidit incrementi tempore; caro enim crescit, atque ita oleum alimenti nimietate absumitur, nisi secuta serenitas corpus exsiccet atque extennet; sic enim servari.' *Pintian.*

Theophrasto placet] Loco citato. *Dalec.*

In torcularibus] Cato c. 65. *Idem.*

Anni damno] Theoph. loco citato. *Dalec.*

Olivantibus] Olivas colligentibus. *Idem.*

Prima ergo ab, &c.] Columellæ oli-

varum decem genera, pausia, licinia, sergia, sive regia, radins, nevā, culminia, cominia Plinio, orchites, algiana, murtea, circites, contra Plinio. *Idem.*

Cominia] Varro 1. 24. *colminia*; Cato cap. 6. *colmiana*; Columella XII. 48. *culminea*; Palladius III. 18. et codices scripti *cominia* cum Plinio. *Pintian.*

Accedere etiam ratio pravitati videtur] *Parvitati* legerem potius quam *pravitati*, quia præcessit paulo ante *minimæ*. *Idem.* *Accedere etiam ratio, &c.*] Prave judicantium hominum opinionioni. *Dalec.*

Frigore, &c.] Exactæ hiemis, qua memorata olivarum genera non colliguntur. *Idem.*

Similis error] Cato c. 64. *Idem.*

Phaulicæ] Tales afferuntur ex Hispania et Africa. *Dalec.*

Præferuntur] Ob magnitudinem. *Idem.*

Herbarumque, &c.] Præcipue fœniculi, in Narbonensi Gallia. *Idem.*

Olivas bibere] In maturitate acerbæ. *Idem.*

Per se, &c.] Nulla conditura. *Idem.*

Oleum ipsum, &c.] Ne conrescat et spissetur supra modum. *Idem.*

Palati gratia nulla est] Palatum, vini modo, non aliquo eximio insignique sapore, titillat ac iuvat, oleosa sua lenitate solagratum. *Idem.*

Tribus ut plurimum, &c.] Prima, secunda, et tertia pressura. Columella. *Dalec.*

CAP. IV. *De natura olei.*

Magistratus, &c.] Qui gymnasiis præstant. *Idem.*

CAP. V. *De cultura olivarum.*

Turmas equitum Idbus, &c.] Quintus Fabius Rutilianus, equites Romanos equis insidentes, et olea coronatos, Idbus Quintilibus ab æde honoris in Capitolium transire, et transvelli, statim, ordinis ejus recognoscendi et probandi gratia. 'Augustus,' inquit Suetonius, 'turmas equitum

frequenter recognovit post longam intercapedinem reducto more transvectionis; sed neque detrahi ququam in transvehendo ab accusatore passus est, quod fieri solebat,' &c. Atque id est, quod Ulpianus ait, eum, qui equo publico in Capitolium transvehitur, in jus vocari non posse. Alia fuit equitum porro censio, de qua fuse Rævardus II. 15. Var. Just. Lips. de Milit. Rom. lib. I. dial. 5. *Idem.*

Oleastro Olympiæ] Theocriti interpres et Aristophanis, Aristoteles in Pantho Callistephani oleæ ramis, non oleastri, coronatos fuisse tradunt. Ejus autem folia extra, non intus, candidare; ramos esse myrto similes; plantatam eam ab Heracle in Olympia. Rhod. XII. 19. Olympicorum certaminum initia et progressus fuse docet ex Pansania idem auctor XIII. 17. Atheniensium duces ad bellum profecturos fronde ex olea sacra sumpta coronari solitos scribit Alex. ab Alex. III. 3. *Idem.*

Catonis placita de olivis] Cap. 6. *Idem.*

Vitari, &c.] Nequam esse hostium, id est, fructum. Cato. *Dalec.*

Nec alio ullo modo laudat] Hæc fere omnia Cato a cap. 61. ad cap. 69. *Dalec.* *Nec ullo alio modo laudat*] Hæc verba præcedenti capiti annectenda esse recte monet doctissimus Fulvius Ursinus super Varr. de R. R. pag. 41. et 60.

CAP. VI. *De servandis olivis, et quomodo faciendum oleum.*

Condi olivas] Cato cap. 117. *Dalec.*

Pausias] Ad verbum hæc Varro I. 60. *Idem.*

Fracibus] *Fragibus* vet. a frangendo, tanquam fragmentis. Eæ sunt reliquæ fractarum ac contusarum trapetis olivarum; unde frascere, seu fragescere, apud Catonem et Nonium ex Accio. Turn. XXVIII. 7. *Idem.*

Quare sapius dic decapulandum] Ar-

chetypum Toletanum non *decapulandum* habet, sed *crapulandum*; Salinaticense, *copulandum*. Scribo *capulandum*; unde dicti 'capulatores.' Cato cap. 67. 'Ligna in torculario ne cedant, olenm frequenter capulent.' 'Decapulo' verbum nusquam, quod meminerim, legi; quamobrem Hermolaus, qui in Lexico Plinianarum castigationem id agnoscit, et post Hermolaum alii, quibus vel Hermolai auctoritas, vel vitiosum Plinii exemplar imposuit, ubi id legerint, ipsi rationem reddant. *Pint.* *Quare sæpius dic decapulandum*] Decapulandum conchis, et plumbeas oportere esse cortinas, Cato cap. 66. *Dalec.*

Ferventibus] Columella I. 6. *Idem.*

Ideo nec ligna ibi cædi oportere] 'Illud autem in totum præcipiendum habeo, ut neque fumus, neque fuligo, quamdiu viride olenm conficitur in torcular admittatur, aut in cellam oleariam,' &c. Columel. XII. 50. *Id.*

Ut fraces et amurcæ liquentur solide. Adde dictionem *solide*, ex vetere lectione, ut *fraces et amurcæ liquentur solide.* *Pintian.*

Ob id crebrius vasa mundanda] Scribendum *mutanda*, non *mundanda*, ex utroque exemplari: rectissime. Cato cap. 66. 'Ubi factores vectibus premerint, continuo capulatores concha oleum quam diligentissime poterit tollat, nec cesset, amurcam caveat ne tollat. Oleum in labrum primum indito: inde in alterum dolium indito: de his labris fraces amurcamque semper subtrahito.' Et cap. 67. 'Cotidie locum oleum commutat, donec in dolium pervenerit.' *Idem.*

Mox trapetis fractæ premerentur: iterum premi plusquam centenos modios non probant] Scribendum ita ut dictio *iterum* ad priora pertineat. Non abs re fuerit, quando *trapeti* mentionem incurrimus, confutare errabundam Servii Grammatici, et aliorum qui eum secuti sunt, opinionem, circa *trapeti* intellectum. Exponens enim

versum Virgilianum secundi Georgicon: 'Venit hiems: teritur Sicyonia bacca trapetis.' Servius: 'Trapetis,' inquit, 'molis olivaribus.' Falsum esse documentum hoc, Columella, ut reliquos omittamus, nos docet libro decimo secundo, capite quadragesimo nono: 'Oleo,' inquit, 'conficiendo molæ utiliores sunt quam trapetum: trapetum quam canalis et solea. Est et organon erectæ tribulæ simile, quod rudicula appellatur, idque non incommode opus efficit, pro conditione tamen et regionum consuetudine prædictæ machinæ exercentur.' Hæc Columella, cujus ex verbis elicitur conficiendo oleo quinque fuisse in usu machinas, molam, trapetum, canalem, soleam, rudiculam. *Idem.*

Factus tergeminus fere a quaternis hominibus] Codex Salmanticensis: *Factus tres gemino ferro a quaternis hominibus*; ut forte 'ferrum' appellet, quem Cato 'vectem.' *Idem.*

CAP. VII. De oleo factitio.

Non erat tum, &c.] Vide XXIII. 4. *Dalec.*

Ex chamelæa, &c.] Vide infra XXIV. 14. et XXV. 7. *Dalec.*

Non altiore palmo] Ramis dodrantalibus, foliis oleæ. Dioscor. *Idem.*

Foliis oleastri baccisque] Oleæ similitudine, quæ baccifera est. Plinius decipitur. Chamelæa enim baccas non gignit, sed fructum triangulum principio viridem, deinde rubrum. *Idem.*

Fit et e cici, arbore in Ægypto copiosa] Legend. *fit et e cici arbore in Ægypto copiosa: aliis crotonem, aliis sili, aliis sesanum agreste appellantibus: quæ non pridem et in Hispania repente provenit.* Salmas. p. 977. a, b. *Fit et e cici, arbore in Ægypto copiosa*] Fallitur et hic Plinius. Herba est, non arbor. *Dalec.*

Altitudine oleæ] Altitudine ficus, cavo instar arundinis, folio platani, semine quale in uvis asperis. Dios-

cor. *Idem.*

Innatansque oleum tollitur] Dioscorides 1. 38. *Idem.*

Nigra baccis] Supervacuæ sunt hæc duæ voces. Omnibus enim lauri generibus maturæ baccæ nigræ sunt. *Idem.*

Simile est e myrto nigra, et hæc latifolia melior] Prava interpunctio sensum, alioqui perspicuum, subobscurum et vacillantem reddit. Legendum: *Simile est e myrto. Nigra et hæc latifolia melior*; nam quia præmonerat oleo laurino faciendo optimam esse laurum nigram et latifoliam, adjicit et myrtum similitum accidentium accommodatam esse oleo myrtino faciendo. Consule Dioscoridem libro primo. *Pintian.*

Tunduntur baccæ, &c.] Dioscorides e foliis tantum parat; Palladius ex baccis, in Januario cap. 21. *Dalec.*

Oxymyrsinen vocant] Cum silvestri myrto ruscum, qui et oxymyrsine dicitur, inscienter confundit, e quo nusquam oleum parabatur. *Dalec.*

Acaron, &c.] Acares pusillum et exiguum, adeo ut præ brevitate tonderi nequeat. *Idem.*

Malis cedri, quod cedrelæon] Fallitur. Cedrelæon fit ex accensis cedri Syriacæ ramis, halitu, inquam, cedriæ, dum coquitur, lana excepto, ut et Pisselæon. Cedrelæon *chitram* Arabes vocant. Negligenter hæc Plinius. *Idem.*

Dictum est] Lib. XII. cap. 21. *Id.*

E piscibus] Cetaceis, quorum adipe pro oleo utuntur. *Idem.*

In unguentis] Lib. XII. cap. ult. *Idem.*

Gleucino mustum, &c.] Columel. XII. 51. *Idem.*

Fit et de aspalatho, calamo] Dioscorides confectionem tradit ex oleo omphacino, musto, calamo et junco odoratis, nardo Celtico, spartha, aspalatho, costo, meliloto. *Idem.*

Aut gramine herba] Gramen e quo oleum fit, meo judicio, gramen man-

næ est, Germanis *himmel daw*, id est, manna cœlestis: Italiæ vulgo, *capriola*, et *sanguinella*, quod æstate pueri spicas ejus convolutas, et naribus inditas, extrahant sanguinis eliciendi causa. Sclavi Carniolæ incolæ et Goricienses id studiose colunt, et serunt, granumque oblongum, candidum, cortice deglubunt in pilis, milii, et panici modo, ac cum carnibus coquunt, non minus suavi gustu quam orizæ. Vide Matthiolum commentario in caput Dioscoridis de coronopo et de gramine. *Dalec.*

Item sesama et urtica, quod cnecinum appellant] *Lege, Item sesama et cnico quod cnicinum appellant*, ex Diosc. 1. 35. nam ex urtica oleum fieri, nec Dioscorides, nec ullus, quod sciam, auctor tradit. *Pintian.*

In Italia e gummi] *Ch. in Italia Eguini*, vel *Eguini*. Eguini autem Umbriæ populi, hodie *Engubini*. Turn. xxvii. 17. Apud Nonium, in Apisci, *Iguvini*. Sisenna Hist. lib. iv. 'Itaque postero die legatos Iguvinum redeuntes apiscitur.' Turn. xxix. 3. *Dalec.*

In Syriae maritimis] Vide quod adnotatum est ad xxiii. 4. *Idem.*

CAP. VIII. *De amurca.*

Amurcam, &c.] Vide infra xxiii. 3. et Caton. a cap. 69. ad 130. *Idem.*

Ut formicæ rimæque absint] Et ne curculio noceat, ne mures lædant. Cato. *Dalec.* *Ut formicæ rimæque absint*] Videtur legendum *herbæ*, non *rimæ*, ex Catone cap. 91. 'Postea denovo amurca conspargito, sinitoque arescat. Si ita feceris, neque formica nocebit, neque herbæ nascentur.' *Pintian.*

Nullius fumi tædio ardere] *Acapna fieri*. Cato cap. 130. *Dalec.*

Oleam si lambendo, &c.] *Idem* infra xvii. 24. Vide quæ ad eum locum notata sunt, et supra viii. 50. *Idem.*

M. Varro] De Re Rust. 1. 2. movente ib. Fulv. Ursin. pag. 19. *Idem.*

CAP. IX. *Pomorum omnium genera, et naturæ.*

CAP. X. *Nucum pinearum genera IV.*

Tarentinæ] *Tarentinæ*, fragilis et mollis. *Avellana* et *Græca nux*, sive *amygdala*, quomodo *Tarentina* fiat, vide apud Columellam v. 10. *Macrobio Tarentinæ*, quoniam *Sabinorum lingua terentum* molle significat, τὸ τέρεν. Turn. xxvii. 17. *Dalec.*

Sapineæ, &c.] Vide infra cap. 12. et xvi. 39. *Idem.*

Aquicelos vocant] *Monspessulani vulgo des Tourons*. *Idem.*

CAP. XI. *De malo cotoneo.*

Cotonea] Ob hujus fructus, et formosam speciem, et amplitudinem, in arbore tam parva nascentis, ac tenui, *Tryphon medicus* apud *Plutarchum Sympos.* v. malum ab *Homero* dictam fuisse ἀγλαόκαρπον commemorat, tametsi *Victorinus* xxxii. 5. de mali citriæ fructu id potius explicandum esse putet. *Idem.*

Plura eorum genera] *Columellæ* v. 10. *chrysomela*, *mustea*, *struthia*. *Idem.*

Chrysomela] *Vera*, ἀληθινὰ, *cydonia* *Dioscoridi* parva sunt, rotunda, odorata, vulgo *pommes coin*: ex his *Genuenses* suum delicatissimum *cydoniatum* parant. *Struthia* vero, magna, sed minus utilia, vulgo *poires coin*. Vide xxiii. 6. *Idem.*

Salutatoriis cubilibus inclusa] Sic *cubicula* vocat, in quibus divitem et dormitorio suo prodeuntem communis amicus, ut inquit *Manilius* lib. v. salutabat: de quo *Martialis*: 'Et matutinum portat ineptus, Ave.' Turn. xxviii. 13. Ad horum autem cubiculorum ornatum erectas et comparatas imagines 'simulacra noctium conscia' appellat. *Dalec.* *Accuratorem interpretationem reperies* apud *Casaubon.* super *Sueton.* pag. 70.

CAP. XII. *De Persico, genera IV.*

Duracinis] *Rhodacenis*. *Cornarius*. *Sostratus*, ἐν τῷ περὶ βλητῶν καὶ δακέων, *Perseam Rhodaceneam* vocari ait,

translatamque ex Æthiopia in Ægyptum: Nicanter in Alexipharmacis, Persicum Mycenis sevisse, a Cephleo Andromedes patre dono acceptam, ejusque nucleos cerussæ veneno auxiliari. Uterque scilicet, quamvis classicus et vetustus scriptor, Perseam cum Persica confudit. Rhodacena Paulo 1. 81. Persicorum genera, ea sunt quæ nos vocamus *auberges*, *mirecotons*, *presses*, sic dicta vel quod rosam oleant, vel roseo et rubro colore picturata fere conspiciantur. Ea fortassis duracina Latini vocarunt ob carnis duritiem, cum mollis et tenera sit in Persicis, præcociis, Armeniis, et tuberibus, quæ vulgus appellat *peches noir*. Dalec.

Præcocia] Sub. magna et ampla; sic dicta quod e montanis et supernis locis aveherentur. Hæc vulgo, *abricots*. Idem.

Supernatia e Sabinis veniunt] Præcocium duo genera hic Plinius indicat; alterum supernas, amplum, et magnum, quod e Sabinorum locis avehebatur, vulgo *gros abricots*: alterum vulgare, parvum, et strigosum, etiam Armenium dictum, vulgo *des armegnes*. Idem.

CAP. XIII. De pruno, genera XI.

Nigra, candicans. Hordearia appellata] Scribendum sine distinctione: *nigra, candicans hordearia* appellata; nam nisi sic legeris, quod protinus sequitur, *alia eodem colore, seriora, majora*, quo referas non habebis. In his tamen verbis dictio *alia* desideratur in codice Salmanticensi. Pintian.

A comitatu frugis ejus] Quod cum hordeum metitur, ea maturescant. Dalec.

Cerina] Cereæ Virgil. in Copa: 'Sunt autumnali cerea pruna die.' Ovid. Met. XIII. 'Prunaque non solum nigro liventia succo, Verum etiam generosa, novasque imitantia ceras.' A flavo colore sic dicta. Idem.

Ut uva autumnis condita] Verbum *autumno* in Tol. et Salmanticensi

Delph. et Var. Clas.

exemplari desideratur. Pintian.

Persica] Harpocrati taciturnitatis Deo Persicam sacram esse tradit Plutarchus de Iside et Osiride, quoniam ejus arboris folium linguæ simile sit, fructus cordi. Dalec.

Venenata cum cruciatu in Persis gigni] Id prodiderunt Nicanter et Sotratrus. Vide annotata supra in proximum caput. Idem.

Id enim de Persea diligentiores tradunt] Theophr. Hist. IV. 2. Vide et supra XIII. 9. Idem.

Myxis rubentibus similis] Galenus κατὰ τόπους, lib. II. Perseam a se visam in Alexandria solam, arborem proceram, fructu pyri aut mali magnitudine, noxio in Perside, vesco in Ægypto. Idem.

CAP. XIV. De diversis generibus malorum, genera XXIX.

Malorum plura sunt genera] Ἀγαθόκαρπον malum Homerus vocat, ob splendidi fructus atque formosi præstantiam et suavitatem: Συκαί τε γλυκεραί, καὶ μηλέαι ἀγαθόκαρποι. Rhodig. XXIX. 23. Mirum vero non memorare hic auctorem μῆλα τὰ τοῦ Διωνύσου, minuta illa, sed quæ tantum in amoribus conciliandis valere crediderunt, ut fæminas posse iis pellicere ad concubitum sperarent. Coronæ ex illis Bacchi statuæ imponebantur. Philetas: Μᾶλα φέρων κόλποισι, τὰ οἳ ποτε Κύπρις ἑλοῖσα Δῶρα Διωνύσου δῶκεν ἀπὸ κροτάφων. Theocritus: Μᾶλα μὲν ἐν κόλποισι Διωνύσοιο φυλάσσων. Ejus forte generis fuerunt mala, quæ manibus tenentem Nanam nympnam concepisce tradit Arnobius; quo fortassis pertinet hic versus ex Annalibus Attii apud Nonium: 'Mala manu retinens gravido concepit in alvo.' Mustea, sive melimela, quæ primum omnium maturescunt, vulgus nostrum vocat, nunc Divi Joannis mala, nunc amoris. Scalig.

De citreis cum sua, &c.] De citreis vide Palladium in Martio. Dalec.

Zizipha] Zizipha, vulgo *Jujubes*;

Plinius.

15 M

tuberes autem, *peches noir*. Idem.

Divi Augusti novissimis temporibus, in castrorum aggeribus sata] Lege: *Divi Augusti temporibus novissimis in castris sata, &c. sed aggeribus præcipue decora, quoniam in tecta jam sylvæ scandunt*. Aggeres viæ sunt publicæ stratæ, tam in urbe quam extra urbem: arbores intra urbem in iis aggeribus juxta domos plantabantur, ut in tecta scanderent. *Salmas. p. 609. b.*

Baccis similiora] De ziziphis, non tuberibus, id audiendum. *Dalec.*

Quoniam et in tecta jam sylvæ scandunt] Quoniam in ædificiis jam privatorum hominum silvæ seruntur. *Idem.*

A colore sericum dictum] *Syricum*, vel, ut Hermolaus legit, *sericum*, ruber color factus ex scandire et sinopide mixtis xxxv. 6. Hinc color sericus, ruber: vulgo, *pomme Suzine*. Idem. *Et a colore sericum dictum*] Expende an non *sericum*, sed *cerinum* legendum sit, ut præcedente capite: 'Sunt et nigra, ac laudatiora cerina atque purpurea.' *Pintian.*

Ergo habent originem a Matio] De malorum generibus Columella v. 10. Pleraque eorum his hodie nominibus appellantur: cestiana, *capendu*; petisia, *apicle*; serica, *pomme suzine*; melapia, *poirepomme*; mustea, *pommes S. Jean*; orbiculata, *pommerose*; orthomastica, *taponne*; spadonia Belgis, *passépomme*; Allobrogibus Sabaudis, *pommes grillotes*; panncea, *pannetes*; pulmonea, *folanes*, quod et ipsum stolidorum nomini convenit; sanguinea, *grosse pomme rouge*; camarina, *grannois*; quæ omnia malorum genera circa Lugdunum frequentia, panncea quidam esse putant, quæ Provinciales vocant *pommes gélées*. *Dalec.*

Et Manlio, item Claudio] Lego, et *Manlio, item Scandio*, tum ex Macrobio Saturn. lib. iii. et Varrone l. 59. et Colum. lib. v. Scandiana poma

celebrante, tum ex vetere utroque exemplari; nam Scantiana, de quibus infra, diversi sunt generis eidem Macrobio et Colum. et statim ante, a *Matio Gestioque*, videtur scribere. *Scatio*, non *Gestio*, ex Colum. qui volumine quinto *Sextiana poma* memorat. Macrobius etiam *Sextilianorum* pirorum meminit. *Pintian.*

Cato adjicit Quiriana] Cato ipse cap. 7. *Quiriniana*; Macrobius tamen, *Quiriana*. Idem.

Patrias nobilitare Camerina] Lego *Amerina*, ab Ameria, urbe Italiæ, ut liquebit capite sequente; favente etiam Columella lib. v. *Idem.*

Melappia] Melapii nomen inditum volunt, quod malorum et pyrorum quandam speciem habeant, illamque esse cognationem a Plinio indicatam. Malorum genus quoddam etiam nunc vulgus appellat *pomme poire*, quidam *giraudette*. *Dalec.*

A conditione castrati seminis, quæ spadonia appellant Belgæ. Melofoliis folium unum, aliquando et geminum] Scribendum reor: *A conditione castrati seminis, quæ spadonia appellant vel gemella a foliis, &c.* Rectiorem etiam lectionem ducō, *contritione*, quam *conditione*; sunt enim et castrati non præsectis sed contritis testibus, qui ob id Græce thladiæ et thlibiæ vocantur. *Pintian.*

Quæ spadonia appellant Belgæ, &c.] Mirum videri non debet, si Belgæ *spadonia* vocabant Romano, et non Gallico vocabulo, ut qui provinciales id temporis essent, apud quos ipse Plinius aliquandiu vixit: unde hoc pomum in ejus notitiam venit, urbanis alioqui non admodum notum. *Melofolium* vero dictio est ex Græca ac Latina composita, quasi *μηλόφυλον*. *Gelen.*

Melofoliis] In villa Jacobi Regii, pagi, quem *Fontaines* vocant, haud procul Lugduno siti, pyra nascuntur, e quorum medio corpore folium exoritur. Ea simili ratione nominis *pyra-*

phylla vocari possent. *Dalec.*

Pannucea] Quasi in pannos fatiscientia et rugarum plicas, Persio 'panncea Baucis,' vel tumida et præpinguis ac suffarcinata, vel panis multis conglobata et conglomerata. Turn. cap. 33. et 28. *Idem.*

Dacis ferme vilissimis nomen] Diversa lectio exemplaris Salmanticensis, nec dissimulanda, *Dat et farina vilissimis nomen.* Pintian.

CAP. XV. *De pyris, et insulorum varietate.*

Superbiæ cognomine] Sunt et nunc quoque variis pyrorum generibus sua hæc nostratibus nomina: *superba, pçtite muscadelle*; Crustumina, *poire perle*; *Faterna, bergamote*; lactea, *blanchette*; *Dolabelliana, poire muset*; Pompeiana, *bonchrestien*; Favoniana, *grosse muscadelle*; *Lateriana, poire prevest*; Tiberiana, *poires forés*; Signina, *poire chat*; myrapiæ, *calcau rosat*; nardinia, *poire d'argent*; hordearia, *poire S. Jean*; ampullacea, *poire d'angoisse*; Coriolana, *poire de jalousie*; cucurbitina, *poire course*; Venerea, *poire Acciole*; regia, *poire Carmagnole*; Voconia, *poire sarreau*; onychina, *poire cuisse madame.* *Dalec.*

In iisque alia colore nigro donantur Syria] Legendum puto: *In iis quæ alii a colore nigro vocant Syria.* De Syriis pyris præter cæteros Virgilius Georg. II. 'Crustumis Syriisque pyris, gravibusque volemis' quem locum Servius exponens, 'Syriis,' inquit, id est, 'nigris.' *Pintian.*

Liceriana, Severiana] Vetustus uterque codex *Licerniana.* Columella lib. v. *Lateritana* et *Severiana*: iidem codices *Seviana* appellant. Macrobius lib. III. et Columella lib. v. *Neviana*, ut puto. *Pintian.*

Severiana] Scaurianorum mentionem facit Marcellus cap. 20. ut aut illic legendum sit *Severiana*, aut hic *Scauriana.* *Dalec.*

Et quæ ex his nata sunt Tyranniana] Sic quidem præferunt antiqui codi-

ces: sed malleim *Turanniana*, quando et a Plinio citetur auctor Turanius Graculus: et ita sane appellantur a Columella et Macrobio; cum duplici tamen rr, *Turriana.* *Pintian.*

Favoniana rubra] Lego cum distinctione, *Favoniana, rubra*, ut sit *rubra* genus per se, quod Macrobius videtur appellare 'rubile.' *Idem.* *Favoniana rubra*] Favoniana dicta putant quod Favonio flante statim formantur. *Dalec.*

Lateriana] Columella XII. 10. *Lateritana*; Macrobius lib. III. *Lateresiana.* *Pintian.*

Autumnalia] Eadem fortassis quæ et acidalia paulo post memorata. *Dalec.*

Onychina] *Onychina* Plinius purpurea interpretari videtur, quod onyx tegumentum conchylii sit, ut ait Dioscorides, purpurarum operculo simile. 'Pruna onychina' Columellæ XII. 10. sic purpurea exponunt. Ego vero, quia alabastrites lapis onyx dictus est, unde Propertius 'onychem myrrheum' pro poculo dixit: 'Et Crocino uares myrrheus ungat onyx,' quoniam ex alabastro pocula fierent: et Horat. 'onychem' pro alabastro: 'Nardi parvus onyx:' onychinum hic interpretor pyrum, alabastro colore simile, vulgo *poire cuisse madame*; purpureumque hic genus ab onychino diversum esse reor, non autem onychini vel epitheton, vel interpretationem. Eodem modo apud Columellam 'onychinon' exponendum arbitror. *Idem.*

Volema] Quod volam manus impleant: eadem fortassis, quæ et Libraria supra cap. 11. hujus libri. *Dalec.*

A Catone] Cap. 7. *Idem.*

Sementina] Sementina a Sementinis feriis (hoc vocabulo Varro utitur I. 2.) quæ inclinante æstate sationis causa celebrabantur. Turneb. Pyrorum hoc genus tunc maturum colligebatur. *Idem.*

Malis platanum, cerasis ulmum] *Ilicibus ulmum*, non *cerasis ulmum*, legerem ego cum Virgilio Georg. 11. 'Inseritur vero ex fœtu nucis arbutus horrida, Et steriles platani malos gessere valentes, Castaneæ fagos, ornusque incannit albo Flore pyri, glandemque snes fregere snb ulmo.' Sed forte qui *cerasis* scripsit, deceptus est illo poëtæ versu: 'Pullulat ab radice aliis densissima sylva, Ut *cerasis ulmisque*.' Sed illic res alia agitur, quot videlicet modis arbores prove-niant. *Pintian.*

Conduntur vero pyra] Columella xii. 10. *Dalec.*

Pulmentarii vicem implent] Idem cap. 14. lib. eod. *Idem.*

CAP. XVI. De pomis servandis.

Loco frigido ac sicco contabulari] Vitruvius 1. 4. Varro 1. 59. *Idem.*

Septentrionalibus fenestris sereno die patere] Scribendum opinor, *Septentrionibus fenestras sereno die patere*; quod tum verba sequentia monstrant, tum magis M. Varro, quem scui hæc parte videtur Plinius. Ejus verba 1. 59. 'Hæc omnia in loco arido et frigido supraposita palea servari recte putant; et ideo oporothecas qui faciunt, ad aquilonem ut fenestras habeant, atque ut perflentur, curant.' Et Plinius xvii. 3. 'Quidam cœlum terræ parere cogunt, ut quæ in siccis serantur, orientem atque septentrionem spectent.' Et præsentî volumine cap. 25. 'Inter prima hoc e pomis colono gratiam annuam refert, septentrione frigidisque gaudet.' *Pintian.*

Stramentis, storeis, paleisve subster-ni] Scribendum autumo, *ramenta scobes, paleasve subster-ni*. Plinius capite sequente: 'Sunt qui malunt uvas in scobe, ramentisve abietis, populi, fraxini servare.' Columella xii. 45. 'Atque ea ipsa nonnulli sic in aliis generibus, ut supra jam diximus, populnea, quidam etiam abiigna scobe interposita, mala custodiunt.'

Idem.

CAP. XVII. De cotoneis, Punicis, pyris, et sorbis, et uvis servandis.

Punica aqua marina fervente indurari] Id Mago præcipit apud Columellam xii. 44. *Dalec.*

Aqua dulci perlui] Idem Columel. loco citato. *Idem.*

Foliis ficulnis] Idem xii. 45. *Idem.*

Sorba vero et in scrobibus gypsato operculo, dum pedum terra superinducta] Verba manifeste præpostero ordine scripta, sicque ut sentio restituenda: *Sorba vero et in scrobibus dum pedum gypsato, &c.* Columella xii. 15. unde hæc fuisse desumpta apparet perspicue: 'Eodem tempore sorba manu lecta curiose in urceolos picatos adjicito, et opercula picata imponito, et gypso linito: tum scrobibus bipedaneis sicco loco intra tectum factis, urceolos ita collocato, ut oblita ora eorum deorsum spectent, deinde terram congerito, et modice desuper calcato.' Plinius quoque eam lectionem confirmat paulo post, cum dicit: 'Pleisque vero in scrobe dum pedum altitudinis arena sub-strata et fictili operculo, deinde terra operto.' Astipulatur et Palladius volumine secundo, titulo xv. *Pint.* *Sorba vero et in scrobibus gypsato, &c.*] Columella xii. 16. Varro 1. 68. *Dalec.*

Uvas malleolo sarmenti duro] Uvæ condendæ et servandæ ratio docetur supra xiv. 1. et apud Galen. de Aliment. 11. 8. *Idem.*

In pediculos collocant] Ut pediculi deorsum spectent, oculi sursum, quemadmodum etiam in arbore nata sunt. Columel. xii. 45. *Idem.*

In medullam sambuci abilitos obruant] Idem xii. 44. *Idem.*

Columella auctor in puteos cisternasve in fictilibus vasis pice diligenti cura illitis mergi. Liguria maritima Alpibus proxima uvas sole siccitas junci fasciis involvit] Si hæc lectio recipiatur, falsum contra Columellam, con-

terraneum nostrum, scriptorem singulari doctrina et facundia, testimonium perhiberi sinemus; neque enim Columella in puteos cisternasve in fictilibus pice diligenti cura illitis mergi coronea tradit, sed uvas. Quam ob rem dictio quæ paulo post sequitur, uvas, ex loco proprio emota, ad superiorem aliquanto locum transferenda est, legendumque hoc pacto: *Columella auctor est in puteos cisternasve in fictilibus vasis pice diligenti cura illitis mergi uvas. Liguria maritimis Alpibus proxima, sole siccatis junci fasciis involvit. Maritimis, inquam, lego, non maritima; nam maritimarum Alpium frequens est apud hunc auctorem mentio, ut VIII. 39. 'Et circa maritimas Alpes quondam effossæ.' Columellæ autem verba sunt: 'M. Columella, patruus meus, ex ea creta, qua fiunt amphoræ, lata vasa in modum patinarum fieri jubebat, eaque intrinsecus et extrinsecus crasse picari: quæ cum præparaverat, tum vero purpureas et bumastos, et numisianas, et duracinas uvas legi præcipiebat, pediculosque earum sine mora in ferventem picem demitti, et in prædictis patinis separatim sui cujusque generis ita componi, ne novæ inter se contingerent: post hos opercula superponi et oblini crasso gypso: tum pice demum dura, quæ igni liquata esset, sic picari, ne quis humor transire possit: tota deinde vasa in aqua fontana vel cisternina ponderibus impositis mergi, nec ullam partem earum pati extare: sic optime uva servatur.'* *Pintian.*

Fictilibus vasis pice diligenti, &c.] Columella cap. 13. lib. eod. *Dalec.*

Platani foliis] Idem cap. 16. lib. eod. *Idem.*

Sunt qui malunt uvas in scobe ramentisve abietis, populi fraxini servare] Ex Columella hoc quoque, ut supra visum est, XII. 43. sed de abiegna populneaque scobe mentio illi tantum, de fraxini nulla omnino. *Pint.*

Ramentisve abietis, populi, &c.] Eam materiam Græci vocant *ρήματα* sive *ρίνισματα*, *πρίσματα*, *πελεκύσματα*, *λεπίσματα*, *τορνεύματα*. Hippocr. lib. de ulcer. *ἰχθυήματα*. *Dalec.*

CAP. XVIII. *De ficis, genera vigintinovem.*

Ficus amplissima est] Græcis proverbium est *σῶκος σόκος*, de rebus valde similibus, ut ovum ovo, lac lacti, aqua aquæ. Priscus Comicus apud Ciceronem: *σῶκος μὰ τὴν Δήμητραν σῶκος οὐδὲ ἐν οὐτῶ ὅμοιον γέγονεν*. Vict. cap. 5. 36. 37. *Idem.*

Retulimus inter externas] Lib. XIII. cap. 7. *Idem.*

Idæa rubet] De Idæa Theophrast. Hist. III. 17. 'Idæa,' inquit, 'fruticosa est, minime procera, tam crassa ut cubitalis ambitus sit. Lignum contortum, lentum, inferne minime nodosum, superne in orbem comosum: colore folii, et corticis livido: folio tilix, molli, lato, paris magnitudinis: flore mespili, qui simul cum mespilo prodit: fructu rubro, magnitudine olivæ, rotundiore, gustu mespili: crassa radice, ut fici, et lenta. Lignum non putret, et solidum cor habet, non medullam.' Hæc est Theophrasti integra descriptio, a qua Plinius quid dissideat, lector prudens judicare potest. *Idem.*

Alexandrinam hanc ibi vocant] Theophrastus nusquam ficum hanc Alexandrinam vocari tradit, sed in eodem Idæa monte laurum nasci, quam Alexandrinam nuncupant. Legendum puto: *Mespili, crassitudine molli. Alexandrinam et ibi natam laurum vocant. Onesicritus, &c. Idem.*

Callistruthiæ] Lego, *Callistr. hand parum*, ex Athenæo, apud quem lib. III. Magnus omnibus præfert, quæ ubivis nascantur. Ibidem laudatur multum ficus e Paro, quam *αἰμωλὴν* a sanguinis colore vocabant. Victor. XXXVI. 4. *Idem.*

Nam Alexandrina e nigris est, candicante rima, cognomine delicatæ] In

aliis exemplaribus tam scriptis quam excusis: Nam *Alexandrina e nigris est candicans, terena cognomine delicata*. Ex quibus verbis postremum expositionem fuisse credimus dictionis illius *terena*, eundem intellectum Græcæ habentis. *Pint.*

De Præcocibus] *Prætericas et Prodromos* vocat Macrobi. Saturn. lib. III. *Dalec.*

Harundinum] *Grandinum in foliis*. Nisi Laconicam harundinem intelligat, cujus folium versicolor est Theophrasto Hist. IV. 12. *Idem.*

Chelidonia] Eam Athenienses vocabant erythromelænam. *Idem.*

Serotinae et a corio appellatæ duro] Quid si legas non *serotinae*, sed exigua similis literulæ mutatione, *scrotinae*, nota significatione verbi *scrotum*. *Pintian.*

Cato de ficis ita memorat: Ficus mariscas in loco cretoso, &c.] Diverso ordine in Catone leguntur hæc verba capite octavo: 'Ficus,' inquit, 'mariscas in loco cretoso aut aperto serito: Africanas et Herculanæ, Sargentinas, Hibernas, Telanæ, atras, pediculo longo, eas in loco crasso aut stercoreato serito.' *Pintian.*

Ficos mariscas in loco cretoso] Ex hujus fici similitudine podicis ulcus attritu genitum, ut in pathicis ex obscena libidine, in iis, qui equo nudo insidunt, ex nimio natium affricu, Mariscam et ficem olim vocaverunt. Juvenalis: 'Cæduntur timidæ medico ridente mariscæ.' Martial. 'Stragula succincti venator sume veredi; Nam solet a nudo surgere ficus equo.' *Dalec.*

Et cum venientium flore maturescunt] Lego contra omnia exemplaria non *venientium*, sed *vernantium*. *Pintian.*

Cum clamaret omni senatu Carthaginem delendam] Reclamante Scipione Nasica, ne urbis æmulæ sublato metu felicitas Romana luxuriaretur; qua ratione Lacedæmoniorum oppido diruto ingemuerunt, dicentes, οἴχεσ-

θαι τὸ πάλαισμα τῶν νέων, et captum oppidum everti a rege noluerunt, ne tolleretur ἡ τῶν νέων ἀκρόνη. Rhod. XXVII. 1. *Dalec.*

Quando hoc pomum demptum putetis ex arbore] Utrumque exemplar: *quando hæc pomum demptam putatis ex arbore*: et paulo post *decerptam* in eisdem legitur, non *decerptum*; quod est notatu dignum: item *quandiu* libentius legerim, quam *quando*, et *decerptam* putatis, quam *demptam*. *Pintian.*

Non castra Punica ad tertium, &c.] Cum Annibal ad Romam noctu legiones ducere cœpit, ut ait Ennius, quibusdam nocturnis terculamentis tantus pavor ejus milites invasit, ut inde pedem retulerint. Quo facto Tutano Deo ibi fanum consecrarunt, ac ideo rediculum appellaverunt. Varro in Satyra, Hercules tuam fidem: 'Noctu Annibalis cum fugavi exercitum, Tutanus hoc, Tutanus Romæ nominor: Hoc propter, omnes, qui laborant invocant.' *Scalig. ex Nozio.*

Colitur ficus arbor in foro ipso ac comitio Romæ, &c.] Hæc perturbata sunt, et ficus duas Romanis sacras confundunt: alteram Ruminalem, nam jam tum in Curmanico, ut scribit Plutarchus in Romulo, hand procul a Tiberi, cum expositi sunt Romulus et Remus, sub qua ramam infantibus lupa præbuit, ab eo miraculo sic appellatam; alteram Naviam in comitio, satam ab Attio Navio augure, an sumptis ex Ruminali stolonibus, nondum reperi. Clarius hoc ut fiat, adscripsi, quæ hæc de re tradit Festus in dictionibus Navia et Ruminalis. Priore quidem loco, quæ integra sunt lege usque ad hæc verba, 'jussit rex cotem, ac novaculam:' deinde subjunge quæ in codice Romæ edito sequuntur minus lacera, hoc modo: '... novaculam proferri, qua prolata, cum interrogatus augur, an eos illa posset præcidi, respondisset posse, novacula subito præcidit, quo facto,

Navium, ex eo Tarquinio nihil auso contra amplius facere, novaculam illam ac cotem sub locum consecratum defodi jussisse, et ficum ab eo satam ibi esse, intra id spatium loci, qui contentus sine sacro sit: eamque, si quando arescere contigisset, subseri, sumique ex ea surculos jussisse: quo factó, tantos intra temporis tractus, cum aliæ in eo loco complures ficus enatæ essent, atque eæ evulsæ deinde de sacro illo loco radicibus removerentur, omnes, quæ inibi tunc temporis erant, ficum præter unam illam ejectas fuisse, admonitu fatali ac jussu imprimis aruspicum, et divinis etiam responsis promittentibus, quandiu ea viveret, libertatem populi Romani incolumem mansuram, ideoque coli et subseri ex illo tempore cœptam.' Hæc scilicet Navia ficens, ad puteal Libonis in comitio a Navio depacta. Altera, Ruminalis appellata, quod sub ea arbore lupa ruminam, id est, mammam, Romulo et Remo dederit, sub veteribus (sub. tabernis) prope curiam fuit, ut auctor est Varro. Hæc est illa altera, quam a Navia pauci distinxerunt, eandem esse nuntique arbitrati. Ego sic locum hunc totum lego: *Colitur ficus in foro ipso Romano* (in foro judiciario, prope curiam sub veteribus tabernis) *ac comitio*, (ad Libonis puteal,) *sata ab Augure Attio Navio, sacris ibi conditis*, (novacula et cote, quam cotem præciderat,) *et tanquam in comitium sponte transisset* (e curia, Ruminaliq[ue] ficu, nec illam sevisset Navius). *Ille cum arescit, rursus cura sacerdotum seritur. Magis altera* (sub. 'colitur') *ob memoriam ejus* (lupæ), *quæ nutritrix fuit Romuli ac Remi conditoris*, (conditorum,) *Ruminalis appellata, quoniam sub ea inventa est lupa, infantibus præbens ruminam, ita vocabant mammam, miraculo ex are juxta dicto*. Quamvis fori, id est, amplissimæ et latissimæ plateæ partem fuisse Comitium dicant, curiam tamen a Libonis puteali, prope

quod Attius ficum sevit, distare, veterum scripta ostendunt. Apud Tacit. sub finem Ann. XIII. legendum videtur: 'Eodem anno ruminalem arborem in foro, quæ super octingentos et quadraginta ante annos, &c. quod scilicet ruminalem veram significat, quæ Remum ac Romulum ejectos texit; non alteram illam, quæ a Navio depacta est. Quoniam libertatis fatum in Navia viva et vivente situm erat. Cum illa exarisset sub Nerone, qui moribus suis perditissimis exitium publici status molebatur, mortuis ramalibus diligentissime culta est, donec in novos fructus revivisceret. *Idem. Colitur ficus arbor in foro, &c.*] *Leg. Colitur ficus arbor in foro ipso ad Comitii aram enata sacro fulguribus ibi conditis*. Omnis locus fulmine ictus statim erat religiosus: at sacer fiebat, ara ibidem extructa, et sacrificio facto. Vide Salmas. pag. 1136. b. Sequentia sic lege: *tanquam in comitium sponte transisset Attio Navio Augure. Arescit, rursusque cura sacerdotum seritur*. Salmas. 1137. a.

Fulguribus ibi conditis] Nam enim putens illic effossus de cælo tactus esset, locus is procuratus, operculo imposito, Puteal vocatus est: τὸ τοῦ φρέατος πῶμα. Addit Halicarnass. extructam ibi aram, quæ nimirum fuit operculum ostii Deorum Manium. Polluta autem esse loca fulguratores Hetrusci crediderunt icta fulmine. Quam ob rem reliquias fulminis sacro facto ii sepeliebant, dispersos ignes colligebant, et cum quibusdam tacitis precibus terra condebant: locum sic expiatum 'bidental' vocantes. Alex. ab Alex. v. 13. Varroni 'bidental,' quod binæ oves ibi immolarentur. Gell. XVI. 62. Inde 'fulguritæ arbores' Plauto in Trinummio, ad quas qui sacrum faciebant 'strufertarii' dicebantur, astrue et ferro, quod sacrificii genus est. Festo, obstitum, violatum, et de cælo

tactum, fanaticum. *Scalig.* Bidental, τὰ ἐνηλύσια Polluci, eis δὲ κατασκήψει βέλους ἐξ οὐρανοῦ, ἀπεριερχθέντα ἔψανστα ἂν εἴποις. Inde Jovem καταιβάτην, Elicium, nominarunt. *Persius* Sat. II. 'Triste jaces lucis, evitandumque bidental.' Nam fulmine lucos parum castos ferit Juppiter. *Horat.* 'Tu parum castis inimica mittes Fulmina lucis.' *Turn.* xxv. 15. Vide *Scalig.* in *Fest.* voce 'Sceleratus campus.' *Dalec.*

Rumen] Ruma, rumis, rumen, rumiu, ut germen, germin, mamma. Inde Rumia Dea, apud sacellum, cuius Varro II. II. scribit a pastoribus satam ficum, eam nimirum, cuius hic auctor meminit. Inde lactantes agni, subrumi, rumi. Varro de liberis educandis apud Nonium: 'Hisce Manibus lacte fit, non vino: Cuninae propter cunas: Rumia propter rumam.' Idem et eodem opere scribit, cum a lacte depulsos pueros primo cibo et potione initiarent, sacrificari solitos ab edulibus Edusæ, et a potione Potinæ nutrici. Nonius in 'Edusa' et 'Sacrificari.' *Dalec.*

Arescit] Accidit id, uti diximus, sub Nerone, diro prodigio publici status, quoniam arbor ea conditores urbis velut hospites excepisset, ac fronde protexisset. Cornelius Tacitus sub finem Ann. XIII. *Idem.*

Gladiatorio munere] Vide infra XIX. 1. sub finem. *Idem.*

CAP. XIX. De caprifico, et caprificatione.

Ficus nunquam maturescens] *Theophrast.* Hist. II. 12. *Palladius* II. 10. *Dalec.*

Aliis tribuens, &c.] Vide infra XVI. 27. *Idem.* *Alii tribuens, &c.*] *Lege:* *Alii tribuens.* Quoniam est naturalis causarum transitus atque vis, ut e putrescentibus gignatur aliquid, ergo culices parit. *Salmas.* 1335. a.

Cerealesque auras immittunt foribus apertis] Fecundas, fertiles, maturitatem juvantes. *Dalec.* *Cerealesque*

auras immittunt foribus apertis] *Commodior lectio foraminibus, quam foribus:* quas paulo post 'rimas' appellat: et *adapertis* habet codex *Toletanus.* *Pintian.*

Sponte] Naturæ vi, sed longiore temporis spatio. *Dalec.*

Apposita] Id est, propinqua. *Theophrast.* lib. II. cap. ult. ὅπου δὲ πλείστος κονιορτός, ἐνταῦθα πλείστα καὶ ἰσχυρώτατα γίνεται τὰ ἐρινά. *Idem.*

Ficis mollis omnibus tactus: maturis frumenta intus] Scribendum puto non *frumenta*, sed *fati*, ex *Columellæ* auctoritate de arboribus, III. 21. 'Semper,' inquit, 'proderit, simul ac folia agere cœperit ficus, rubricam amurea diluere, et cum stercore humano ad radicem infundere. Ea res efficit uberiore fructum, et fartum fici speciosius et plenius.' *Pintian.*

Frumenta] Grana minuta, observa. *Dalec.*

Senescunt in arbore, &c.] *Lege:* *Senescunt in arbore, anusque distillant gummium lacrima.* *Siccus honos laudatus servat in capsis.* Vide *Salmas.* pag. 937. b.

Siccanturque] Ac ἰσχάδες Græcis dicuntur. *Dalec.*

Honos laudatus servat in capsis] *Legetur forte aptius, Mos laudatus servandi in capsis.* *Pintian.*

Cottana et caricæ] Lib. XIII. cap. 5. *Dalec.*

M. Crasso] Proficiscentem Crassum *Atteius* tribunus plebis gravissimis diris execratus est, quibus iram indignationemque Deorum maxime concitari creditum est. *Alex.* ab *Alex.* III. 21. *Idem.*

Caunæ] *Caunos* urbs est *Cariæ*; *Cauni* civitas *Æoliæ*, e qua ficus etiam laudatur *Athenæo* lib. III. *Victor.* XXXVII. 6. Quod autem omen fecisse eas ait *M. Crasso* in *Parthos* exercitum moventi, hoc est, *Crasso* navem expeditione illa conscendenti, cum *Caunæ* ficus venales quidam vociferaretur, dixisse visus est, *Cæve* no

eas: Romani enim olim, ut 'auruncare' pro 'averruncare,' 'dortium' pro 'divortium' dixerunt, sic et 'Cauneas' pro 'cave ne eas.' Cicero de Divin. lib. II. 'Cum M. Crassus,' inquit, 'exercitum Brundisii imponeret, quidam in portu caricas Cauno advectas vendens, Cauneas clamitabat. Dicamus, si placet, monitum ab eo Crassum caveret ne iret,' &c. Vide Scal. in Festum, voce 'Aurum.' Joach. Camerar. in Plantum. Leopard. VI. 13. *Idem.*

CAP. XX. *De mespilis, et eorum generibus tribus.*

Mespilis tria genera] Theophrast. Hist. III. 19. *Idem.*

Setanæ] Dno mespili genera esse, Dioscorides tradit libro primo, alterum in Italia nascens, quod plerique epimelida appellant, nonnulli sitanion; quamquam Marcellus *setanion* legit; Hermolaus vero in Dioscoridis tralatione *sitanion*. Idem in Corollario cap. 180. mespilum *setaniam* a Theophrasto appellari ait falso, si vulgatis Theophrasti exemplaribus fidem habemus; libro enim tertio, cap. duodecimo, *satanion* vocat penultima producta, a recto *satanios*. et Theodorus *satanea* vertit; sicque legendum in Plinio puto. *Pintian.*

CAP. XXI. *De sorbis, genera quatuor.*

Aliis enim eorum] Theophr. Hist. III. 20. *Dalec.*

Quartum genus torminalis] Plinius sorbi silvestris, quam aucupariam herbarii vocant, Sequani vero lignatores *tormigne*, et quæ vera torminalis est, nusquam meminit; cratægi vero folia cum forte vidisset, ea strictim et negligenter descripsit, torminalisque sorbi esse credidit, nusquam alibi facta cratægi mentione, præterquam XXVII. 8. ubi cratægum, quem cratægogonon, seu cratægogona vocat, inconsiderate aquifolium (*τὴν ἀγπλάν*) Itolorum esse tradit. Genus id sorborum Andromacho dic-

tum volunt ἐφεκτικόν, quamvis nonnulli legant ἐφεσινόν, lib. IX. κατὰ τόπους Galeni in curatione dysentericorum. Idque a Plauto significatum vult in Pænulo: 'Hem mihi jam video propter te victitandum sorbito;' nempe torminali: tormenta scilicet multa, et cruciatus esse perferendos. Quo etiamnum significato vulgo dicimus, *poires d'angoisse*. Id.

Cato] Cap. 7. *Idem.*

CAP. XXII. *De nuce juglande.*

Nuces juglandes] Varro de Ling. Lat. lib. IV. 'Nux,' inquit, 'juglans, quod hæc nux antequam purgetur, similis glandi. Hæc glans optima et maxima, ab Jove et glande Juglans est appellata. Eadem nux, quod ut nox aërem, ita hujus succus facit corpus atrum.' Hæc ille: ad quæ postrema Scaliger: 'Alii,' inquit, 'a nocendo nucem dictam volunt,' quomodo et Græce quoque *κάρπυον παρὰ τὸ καρὸν*. Est autem vox Syriaca *Luz*; sed L in N abiit; ut 'lympha,' 'nympha.' Vide infra XXIII. 8. *Id.*

Nuptialium Fescenninorum comites] Fescennina carmina, a Fescennio urbe Campaniæ vel Sabinorum dicta, ubi primum reperta sunt, lasciva et procacia inter nuptiales jocos et lusus canebantur cum sacro hymno, sive epithalamio, quo præsidis conjugiorum Deos quinque, Jovem adulterum, Janonem adulteram, Venerem, Dianam, Snaelam invocabant, rogantes, ut adessent propitii, ac prolem secundarent. Alex. ab Alexand. III. 5. *Idem.*

Nec non et honor his naturæ peculiaris, gemino protectis operimento, pultrinati primum calycis, mox lignici putaminis. Quæ causa eas nuptiis fecit religiosas, tot modis sætu munito: quod est verisimilius quam quia cadendo tripudium sonumve faciant] Particulam *re neutrum exemplar agnoscit*, et Toletanum *sonnum* legit, non *sonum*; ut forte legendum sit *tripudium solistimum*, non *tripudium sonum*. Erat au-

tem tripudium solistimum faustum felixque anspicantibus; de quo Cicerone libro secundo de Divinatione: 'Sed quia cum pascuntur, necesse est aliquid ex ore cadere, et terram pavire, terripavium primo, post tripudium dictum est, hoc quidem jam tripudium. Cum igitur offa jam cecidit ex ore pulli, tum anspicant tripudium solistimum nuntiant.' Et in eodem lib. 'Si enim fatum fuit classes populi Romani bello Punico primo, alteram naufragio, alteram Pœnis depressam interire, etiamsi tripudium solistimum pulli fecissent, L. Junio et P. Clodio consulibus, classes tamen interissent.' — *Ex retractat. in hunc ipsum locum.* Dixi legendum videri, *tripudium solistimum*, non *tripudium somunve*, quod *ve* particulam neuter scriptorum codicum haberet, et Toletanus *summum* præferret, non *sonum*. Nunc cogunt me nonnihil addubitare verba Servii grammatici exponentis carmen illud octavi Bucolici summi poëtæ: 'Sparge, marite, nuces, tibi deserit Hesperus Ætam:' ea sunt: 'Varro spargendarum nucum hanc dicit esse rationem, ut Jovis nomine matrimonium celebretur, ut nupta matrona sit sicut Juno; nam nuces in tutela sunt Jovis, unde juglandes vocantur, quasi Jovis glandes. Nam illud vulgare est, ideo spargi nuces, ut a rapientibus pueris fiat strepitus, ne puellæ vox virginitatem deponentis possit audiri.' *Pintian.*

Pulvinati] In circulum subumescentis, sed delumbata circinatione rotundi. *Dalec.*

Quam quia cadendo tripudium, &c.] Patresfamilias sponsi cum domesticos pueros meritorios ab officio turpi dimitterent, nuces dabant, quas spargerent, nuptialia Fescennina cantantes. Apud Græcos eodem instituto novus sponsus, τὰ καταχύσματα, juglandes, amygdala, et nuces id genus alias, spargebat, ut putant Grammatici, nuptæ clamor nea udiretur: scri-

bunt enim, τὰ κτύπια εἶναι ἐπικρούματα τοῦ θαλάμου, ἃ ἐπικτυποῦσιν ἔξωθεν, ὅταν συγκατακλίνηται τῷ νυμφίῳ ἡ γημεμένη. Vid. Scalig. in Catul. *Idem.*

Persicon atque Basilicon, &c.] *Ocellatas* vocat Tranquillus in Augusto, quod ea parte qua barbatae suæ cuti adhærent, cum avelluntur, oculi figura delineata conspiciatur, nec id in alia ulla nuce appareat. Alex. ab Alex. III. 21. quo loco plurima Indorum genera veteribus usitata commemorat, ocellatas nuces dici putat Persicorum nucleos, quod crebris velut ocellorum foraminibus pertusi sint; sed confiderent magis, quam recte: ἄρνα, Hesychio, τὰ Ἑρακλεωτικά κάρνα. *Dalec.*

Caryon a capitis gravedine, propter odoris gravitatem, continet dictum] Nucem capitis dolorem gignere medici omnes proclamant; unde nomen ei inditum sit *caryon*: fieri tamen id propter odoris gravitatem nullus quod neminerim prodit: quapropter tria illa verba, *propter odoris gravitatem*, commentitia esse existimo, et falso Plinianæ lectioni inserta. *Pintian.* *Caryon a capitis gravedine*] Galen. Comm. 1. in 3. Epidem. tradit vicinia luxi, nucis, brassicæ propter δυσωδίαν, vicinum et circumjectum aërem, fieri semper μοχθηρόν, vitiosum. *Dalec.*

Tinguntur cortice earum lanæ] Pulvinato calyce, quem Festus vocat enleolum, quasi exiguum euleum. *Idem.*

Duro fragilive] Duras apud Festum Titinnius moracias vocat, unde diminutivum moracillum. *Idem.*

Abellinas patrio nomine vocabant] Theoph. Hist. III. 15. *Idem.*

Amygdalis] Columella v. 10. *Idem.*

Acriore callo] De anaris id verum est, non de dulcibus. *Idem.*

Græcos nominat] Cap. 4. Ita et Varro II. 9. et III. 16. Vide infra XXIII. 8. *Dalec.*

Adjicit praterca avellanas et galbas, Prænestinas] Leg. *Adjicit praterca*

avellanas et calvas Prænestinas. In veteri glossario, *calva nux*, κάρυον Βασιλικόν. In eodem, Albanæ nuces, Prænestinæ. In Priapeis, 'longæ nuces,' avellanæ: 'Nucemve longam, quam vocant abellinam.' Turnebo xxv. 19. calva nux quæ fructum calvum fert, id est, summo apice nudum, nec undique putamine corticis obductum, qualis est avellana. Turn. xxvii. 17. e Vet. Cod. legendum putat *abellanus*. Idem.

Nunc Thasiæ et Albenses celebrantur] Exemplar Salmanticense *Albeses* legit, non *Albenses*: quod non magno opere displicet; nam Festus 'albesia' appellat scuta, quibus Albenses nisi sunt, qui fuerunt Marsi generis. *Pintian.*

Mollusca] De iis Plantis, in Calceolo, molluscam nucem super ejus dixit impendere tegulas. *Dalec.*

Retulinus] Lib. xiii. cap. 5. Vide infra xxiii. 8. circa medium. *Idem.*

CAP. xxiii. *De castaneis genera octo.*

Nuces vocamus et castaneas] Virgil. 'Castaneasque nuces.' Castaneæ dictæ a Castano oppido Magnesiae; aut, si Stephano credimus, Apuliæ, non procul Tarento. Eadem Sardinianæ glandes a Sardibus, ut mox, et λόπιμοι ἀπὸ τοῦ λέπους, corticoseo integumento. Columel. iv. 43. *Idem.*

Ideo apud Græcos, &c. Nam Dirus Tiberius postea, &c.] Nomen *Tiberius* in neutro exemplari habetur. Alioqui a nullo, quod sciam, nisi impudenti adulatori *Dirus* appellatus est Tiberius, homo impurus et omni flagitiorum genere inquinatus, tanto minus a Plinio, qui omnes adulandi Tiberio causas procul habuit. Item paulo post *imposuere* legit, non *imposuit*, apographum Toletanum. *Pintian.* *Ideo apud Græcos, &c.*] Lege: *Ideo apud Græcos Sardinianos balanos appellant; nam Dius balanum postea imposuere, &c.* hoc est Διὸς βάλανον. *Salm. p. 601. b.* Sequitur, quod sit legend. *Tarentinæ faciles nec operosæ*

cibo, figura rotundior. Quæ balanitis vocatur, purgabilis maxime et sponte prosiliens pura. Plana est et Salariana, Tarentina minus tractabilis. Salmas. 603. a.

Intra nucleos quoque ruminatio] Lego, *serpulosus corticis interioris circa nucleos quoque ferruminatione.* Ferruminatione, tanto adhæso, et tam arcto, ut interior cortex glutinatus cum nucleo, solidatus, ferruminatus videatur, ideoque ab eo separari et divelli nequeat, quod vitium est. Potest et omitti vox *quoque*. *Dalec.*

CAP. xxiv. *De siliquis, et carnosis pomis, et moris, et de acinis, et buccis.*

Prædulces siliquæ] Gellius Flaminicus Diales in sacris venenato operiri scribit, quoniam in rica, id est, palliolo purpureo surculum haberent arboris siliquæ. Servius vetere cerimoniarum jure præceptum ait, ut Flaminica habeat inarculum, ricam, venenatum, sibilum, quibus in locis non hanc siliquam interpretor, sed rhododendron siliquatum, quod multis quadrupedibus venenatum est. *Dalec.*

Moris succus] Theoph. Caus. v. 21. Colum. v. 10. *Idem.*

Nascuntur et in rubis] Ovid. 'Cornaque et in duris nascentia mora rubetis.' *Idem.*

Quod solum pomum simile fructui terræ gignitur] Locus hic restituitur, ni fallor, si ad hunc modum scribatur: *quod solum pomum simile fartum aceri gignit*, ex Dioscoride lib. i. his verbis: 'Is cum manditur, veluti pælearum acus linguæ et dentibus præsentat.' *Pintian.* *Quod solum pomum, &c.*] Lege, *Quod solum pomum simile fructui terræque gignitur.* Fruticem et arborum fructus in alto, non humi gignuntur, ut herbarum, quarum fructus in terra fusi: ideo terræ et frutici simile pomum gigni dicit, fraga et unedones: consimiles igitur fruc-

tus fraga et unedo. Vide Salmas. p. 511. a. *Quod solum pomum, &c.*] Non recordabatur Plin. cum hæc scriberet, adrachnes fructum, quem similem memæcylo Theophrastus esse tradit Hist. III. 16. fructui quoque terræ, nempe frago, similem esse. Apud Pausaniam lib. IX. interpres vertit *portulacam*. Dalec.

Fructus anno maturescit] Theophr. Hist. lib. IX. Dalec.

Duobus tamen hoc nominibus appellant Græci, comaron et memæcydon] Si lectio hæc errore vacat, quod non puto, mirandum est tam diversum abuisse Plinium in hac traditione ab aliis auctoribus; nam Theophr. III. 16. arborem comaron vocat, fructum memæcydon: 'Comaros,' inquit, 'quæ fructum esuiabilem memæcydon fert, magnitudine non nimium præstat.' Et Diosc. lib. I. 'Comaron,' ait, 'Romani arbutum dicunt: cotoneæ malo similis arbutus est, tenui folio, fructu prunorum magnitudine, sine nucleis, quem memæcydon vocant.' Hesychius glossographos: 'Comaros,' inquit, 'planta quædam est quæ memæcydon fert.' Confirmat id quoque Athenæus lib. II. consentiuntque ceteri omnes. Illud non præterierim, a Theophrasto præallegato loco cum *e* in prima syllaba, et *æ* diphthongo in secunda, *memæcydon* scribi; ab Athenæo autem et Hesychio cum *i* in prima, et eadem diphthongo in secunda, *minæcydon*. Pintian.

Sambucique acini] Lucilius lib. XXVII. apud Nonium, Arduum, miserrimum atque infelix lignum sambucum vocat. Dalec.

Iis præcipue] Apyrenis. Idem.

Cerasis] Silvestribus, quorum fructus maturitate summa eum colorem accipit, et sativarum uni generi. Dalec.

CAP. XXV. *De ccrasis, genera octo.*

Eudem, ut diximus] Lego, *Eadem, ut*

diximus, peregrinæ, Ægypto, &c. Peregrinas quidem ut et Persicas dixit XII. 3. sed nusquam Ægypti solum designatas, præterquam hic. Idem.

Aproniana maxime rubent] Vide Theophr. Hist. III. 21. Idem.

Pliniana] Vulgo, *Duraines*. Idem.

CAP. XXVI. *De corno, et lentisco.*

In veneficiis] Ut fungis. Dalec.

CAP. XXVII. *De generibus succorum, et de odore.*

Saporum genera XIII. reperiuntur] Theophrastus simplices recenset Hist. I. 19. vinosum, pinguem, dulcem, acrem, amarum, aquosum, acidum. At Caus. VI. 4. dulcem, pinguem, amarum, austerum, acrem, acidum, acerbum, et ex quorundam sententia vinosum, ac salsum. Idem.

Acer] Acer, linguam urens, ut pyrethri; acutus, linguam pungens, ut cinamomi. Idem.

Omnes alieni] Præter proprium accedentes, præter τὸν οἰκῶν, præter nostræ saporem genuinum adventitii, quia in omni vino necessario non insunt. Idem.

Siquidem inest ei quod tamen jure dici dulce, et pingue, et suave non posset] Vetus lectio: *Siquidem inest ei quod tamen jure dicitur potest dulce et pingue, &c.* Legendum puto: *Siquidem inest ei (quod tamen jure dici suum non potest) dulce et pingue et suave, obtinenti tamen lenitatem, quæ ipsa succedit in saporis vicem; ut illud verbum tamen, quod paulo post redundare videtur, huc transferatur: ita sensus erit dilucidus. Pintian.*

Suum] Fatuum, ὕδατῶδες. Dalec.

CAP. XXVIII. *De succis fructuum, et arborum, et coloribus, et odoribus, et natura pomorum, et de commendatione fructuum.*

De succis fructuum] Theophr. Hist. I. 19. et IX. I. et Caus. I. 18. Dalec.

Ergo succorum vinosus pyro, &c.] Scribo *vinosi*, non *vinosus*, tum ex exemplari Salmanticensi, tum ex Theophrasto I. 19. 'Succorum vero

alii vinosi, ceu vitis, mori, myrti.' *Pintian.*

At pinguis] In eodem exemplari pingues, non pinguis, legas; et eodem jure statim, dulcis et aquosus: legendum dulces, et aquosi; sicque præfert idem exemplar. *Idem.*

Sua et in odore miracula] Theoph. Caus. toto lib. vi. *Dalec.*

Malis acutus] Suavis tamen, et adeo jucundus, ut vel animo defectos revocet: Plant. in Amphit. 'Enimvero prægnanti oportet et malum dari, Ut quod abrodat sit, animo si male esse cæperit.' *Idem.*

Pariter odor et sapor] Pariter, non simul, alioqui id falsum foret, sed pari modo. Theophrast. de Odoribus: ὡς γὰρ ἐπὶ τὸ πᾶν, οὐδεὶς οὔτε χυλὸς ἕοσμος, οὔτε δσμή ἄχυλος. *Idem.*

Nullusque odor ficis] Ficis etiam siccis odor est, sed tenuis. Vide Scalig. in Theophr. Hist. i. 19. *Id.*

Alia siliquis gignantur] Verbum gignantur Plinianum non putamus, constante sine illo sensu, immo cum illo non constante. *Pintian.*

Semenque complexis amarum] Apud Dioscoridem de Siliqua, non, ut vulgo legitur: τὰ ἐκ τῶν στεμφύλων συντιθέμενα, sed legendum: τὰ ἐπὶ τῶν, κ. τ. λ. *Idem.*

Aliquorum intus baccæ] Lege, Aliquarum intus baccæ, foris lignum, id est, aliquarum baccarum, non pomorum. *Sulmas.* 609. a. *Baccæ]* Abutitur hac voce ad nucleum significandum, ut in Perseæ fructu, quam et Persicam vocat XIII. 9. *Dalec.*

Carne et succo mora constant] Confer Theophr. Hist. i. 18. quem hic superavit. *Idem.*

Quædam] Fructuum genera. Vide XIII. 9. *Idem.*

In palmarum genere] Supra XII. 22. Spadonas eas vocat XIII. 4. *Idem.*

Et pomi vice, ut generi amygdalæ, quam in Ægypto, &c.] His verbis indicat, pomum longius pyro, inclusum

amygdalæ putamine et corio, colore herbido. *Gelen.*

Vasculis] Vel *flosculis*, ut apud Columel. XII. 45. id est, umbilicatis, in summo fructu cavis; vel, ut quidam legendum apud Colum. censent, *oculis.* *Dalec.*

In papyris et ferulis] Nam Ægyptii papyri caulem crudum coctumque mandunt, succum tantum devorantes, XIII. 11. Hac ratione caulem, sive thyrsum, καρπὸν Æschylus vocat, Βίβλον δὲ καρπὸς οὐ κρατεῖ στάχυν μέγαν. *Guilland.* De papyro vide supra XIII. 11. ex Theophrast. Hist. IV. 9. De ferula infra XX. 9. et 23. ex Theophr. Hist. VI. 2. Vide et Dioscor. III. 90. *Idem.*

In siliquis vero quod manditur, &c.] Falluntur doctissimi viri, qui de siliquis leguminum hæc dici putarunt; de siliquis arboris, quæ κεράτια Græcis, omnino sunt accipienda. *Sulmas.* p. 459. b.

CAP. XXIX. De myrto, genera ejus XI.

Bini genera fiunt] Unum genus vini myrtei docet Cato c. 125. Palladius in Januario c. 19. Dioscor. lib. v. At duo hujus vini genera describit, nempe album et nigrum, Colum. XII. 38. Olei genera duo tradit Dioscorides: Pallad. unum in Januario c. 18. *Dalec.*

Ut diximus] Supra XIV. 16. *Idem.*

Nunc myrtatum vocatur] Etiamnum *murtatum*. Varro de Ling. Lat. lib. IV. 'Quod in extis dicitur nunc prosectum, murtatum a murta, (sic et Cato pro myrto,) quod eo large fartum intestinum crassum.' *Idem.*

Ad intinctus] Τὰ ἐμβάμματα, liquores nimirum vel liquamina, quibus aut panem aut carnem intingimus ad saporis gratiam, et gulæ irritamentum: ἀρώματα, odorata et aromata, quæ liquoribus induntur, ut eos condiant. Sæpius alterum pro altero usurpatur. *Idem.*

Arbor ipsa in Europæ, &c.] Virgil.

in Culice 'Parthicam' vocat: 'Et rosa purpureo crescit rubicunda colore, Et violæ omne genus hic est, et Parthica myrtus.' Apud Athenæum quoque lib. xv. Apollodorus lib. iv. τῶν Παρθικῶν scribit in Parthia μυρσίνης εἶναι ποικίλα γένη, μίλακά τε, καὶ καλουμένην φιλάδελφον. *Idem.* *Arbor ipsa in Europæ citeriore cælo]* Lego, *Arbor ipsa in Europæ tetriciore cælo*, ex exemplari Toletano, rectissime. *Pintian.*

Elpenoris tumulo] Hic est Elpenor unus ex Ulyssis sociis, quos a Circe in porcos mutatos fabulatus Homerus Odys. K. *Dalec.*

Cum propter raptas virgines, &c.] Livius lib. i. *Idem.*

Veneris Cluaciæ] Luere, purgare: Luna mater, Dea quæ purgabat: ei nonnunquam ad lustrandam hostium cædem arma et spolia incendebantur. Cluacina Venus, quasi luacina, a purificatione est dicta, quamvis Tertullian. a cloaca Cloacinam dictam contendat. *Dalec.*

Inter antiquissima namque, &c.] Semper id clausum fuit, nec aperire licebat, quasi arcanum haberi vellent, an humo tectus, an inter Deos Romulus relatus fuisset, tametsi Varro post rostra Romuli sepulchrum fuisse scribat. Alex. ab Alex. ii. 14. *Idem.*

Patricia multis annis prævaluit, &c.] Lege, *Patricia multis annis prævaluit exuberans ac læta, quandiu senatus quoque floruit, illa ingens, plebeia, rectorrida ac squalida: quæ postquam evuluit flaccescente patricia Marsico bello, &c.* Salmas. 442. b. *Patricia multis annis prævaluit flaccescente plebei]* Duo ultima verba delectanda, si codici Toletano credimus. *Pintian.*

Ille rigens] Verba hæc falso adjecta putamus. *Idem.*

Flaccescente patricia] Flavescente patricia, in utroque codice, non flaccescente. *Idem.*

Murtiam vocant] Idem Plutarchus in causis Rom. Alia fuit Murcea de-

sidia ignaviaque Dea, de qua vide Gyraldum. De Venere Murtia, quæ ædem habuit ad metas primas Circi, prope Consi aram defossam, Tertull. de Spectacul. Vide Murcia apud Festum. Porro ut Veneri Myrtus sacra est, sic Jovi æsculus, Apollini laurus, Minervæ olea, Herculi populus, Baccho hedera, Pani pinus, Diti cupressus. Itaque cum iis Divis sacrum fieret, sua fronde templum araque ornabatur. Alex. ab Alex. iv. 17. *Dalec.*

Cato] Cap. 8. *Idem.*

Exoticam densissimo] Plurimum hoc loco debemus archetypo Salmanticensi, cujus beneficio restituitur locus pulcherrimus; legendum est enim ex eo non *exoticam*, sed *hexasticham*, hoc est, sex ordinum; unde statim sequitur: *senis foliorum versibus.* Meminit et Columella lib. ii. cujusdam generis ordei, quod vocetur hexastichon, et alterius quod distichon. *Pintian.*

Myrtus odoratissima] Theophrast. Caus. vi. 27. *Dalec.*

Atque ita in mulso indita] Musto non mulso agnoscit codex Toletanus; quam lectionem confirmant verba Catonis cap. 124. 'Myrtum nigram arefacito in umbra: ubi jam passa erit, servato ad vindemiam: in urna musti myrtæ semodium: id oblinito: ubi desierit fervere mustum, myrtam eximito. Id est ad alvum crudam,' &c. *Pintian.*

Postea compertum] Columel. xii. 33. *Dalec.*

Folia et per se siccantur] Vide supra xiv. 22. *Idem.*

Virgæ quoque ejus gestatæ, &c.] Ad myrtum Græci olim caneant, ejusque ramo tradito, illum, qui postea cantaturus esset, invitabant. Alex. ab Alex. ii. 25. *Idem.*

Quin et virgei anuli, &c.] In antiquis sanctuariis Turn. reperit, *Quin et virgæ jaculi*; fortasse quod e myrto jacula nonnunquam fierent, quorum

hastile nondum ferro spiculatum virgam vocant. Virgilius: 'Crebris hastilibus horrida myrtus.' Iterum: 'Et pastorem præfixa cuspidē myrtum.' Itaque 'virgæ jaculi' dici possunt, tam grandes, ut pro jaculo muniri ferro possint. *Idem.*

Myrto Veneris Victricis coronatus incessit] Dionysius Halicarnassensis non myrto, sed laurea coronatum tradit, volumine quinto. *Pint. Myrto Veneris Victricis, &c.*] Myrto, quod Plin. tacet, mortuorum busta etiam Græci ornarunt, cum inferias solverent. Enripides in Electra: Ἀγαμέμνονος δὲ τύμβος ἡ τιμασμένος, οὐ πάποτε χοῆς, οὐδὲ κλῶνα μυρσίνης ἔλαβε, πῦρ δὲ χέρσος ἀγλαΐσμάτων. Cui respondet Agamemnonis altor: Ἦλθον γὰρ αὐτοῦ πρὸς τάφον, πάρεργ' ὁδοῦ, καὶ προσπεσὼν ἔκλαυσ', ἐρημίας τυχῶν, Σπονδὰς τε, λύσας ἄσκον, ὃν φέρω ξένοισι, Ἔσπαισα, τύμβῳ δ' ἀμφέθηκα μυρσίναν. Victorius xvi. 2. Præterea qui olim in conviviis carmina cantabant, myrtum laurumve manu tenebant; laurum, qui versus Homericos recitarent; myrtum, qui Æschyli, Simonidis, Stesichori. Apud Plutarchum Dicæarchus de certaminibus musicis. *Dalec.*

Papyrium Massonem] Valer. Max. iii. 5. *Idem.*

Ludos Circenses] De Circensibus vide quod notatum est ad xxxvi. 22. hujus operis. *Idem.*

CAP. xxx. De lauro, genera tridecim.

Pontificumque] Pontificum majorum et minorum gradus, ordinem, dignitatem, jus, auctoritatem, immunitatem, cultum, munus et officium, collegia, proluxe describit Alex. ab Alex. ii. 8. Pontifices a ponte dictos volunt; quod iis solis licet pontem sublicium lignum, nullo ære vel ferro compactum, si collaberetur, cæsa victima, et sacrificio peracto, reficere. Pontificum galernus insignis fuit, ut augurum lituus. *Idem.*

Delphicam et Cypriam] His dua-

bus addit tertiam Cato cap. 8. silvaticam; quod mirum est Plinium tacuisse. *Dalec.*

Pompeius Lenæus] Pompeii libertus, Grammaticus doctissimus, de quo xxv. 2. Olim gentilitium nomen patronorum liberti assumebant. Auctor Lactant. lib. iii. Inst. Tertul. de Resurrect. Carnis. Sic Carvilius Carvili libertus nominatus est Plutarcho, Laurea Tull. Cicronis xxxi. 1. Cornel. Alexander Cornelii Lentuli, Suidæ. Brissonius ii. 14. Persius: 'erterit hunc dominus, momento turbinis exit Marcus Dama.' *Idem.*

Mustaceis subjiceretur] 'Mustacei' Catoni, 'mustacea' Juvenali, sunt e farina siliginis musto conspersa, anyso, cymino, adipite, caseo, ramentis virgæ lauri subditis, dum coquantur lauri foliis. Juvenal. 'nec est quare cœnam et mustacea perdas Labente officio, erudis donanda.' *Idem.*

Idem in alio genere baccalium appellant hanc, quæ vulgarissima est baccarumque fertilissima] De eadem xvii. 10. 'Laurus plurimis modis scitur. Genera ejus diximus. Ex his angusta et baccalis et tinnis simili modo seruntur.' Nempe 'baccalis' et 'baccalia' idem, ut 'hortensis' et 'hortensia.' Cæterum et suspicabar aliquando Ovidium scripsisse Met. xv. 590. 'ante tamen baccali cornua lauro Velat.' Etsi 'pacali' suam habeat Venerem. Gronov.

Docebinus] Mox eodem hoc capite. *Idem.*

Est et Alexandrina, &c.] Lege: *Est et Alexandrina, quam aliqui Idæam, alii hypoglotton: male legitur, hippoglotton.* Salmas. p. 403. a. *Idæam* appellari volunt, quod in Ida monte plurimum nascatur. *Est et Alexandrina, &c.*] Theoph. Hist. iii. 17. *Dal.*

Id quoque, quod Daphnoides vocatur, genus, in nomen ambitu est; alii enim Pelasgun, alii eupetalon, alii stephanon Alexandri] Hic videtur stephanon Alexandri vocari τὸ δαφνοειδές, quod cog-

nomentum proprie convenit Alexandræ lauro, quod ea coronari solitus esset Alexander. Paris in agonalib. certaminibus. Vide Salmas. pag. 403. b. *Id quod, &c.*] Vide quæ de chamædaphne sunt adiutata infra xxiii. 8. et xxiv. 15. *Dalec.*

E nigro ruffis] Nigris vel ruffis. Dioscor. bacca nigra est Daphnoeides. Theophr. ix. 15. In Arcadia nascitur Daphnides croceum, id est, croceis baccis. Utrumque Plinius hic significat. *Idem.*

Ideoque etiam gruta Apollini] Nam, ut ait Hesiodi interpres, ἐνεργεῖ πρὸς ἐνθουσιασμούς. Ideo μαντικὸν φυτὸν nominatur. Sophocles in Cassandra: Δάφνην φαγῶν ὀδῶντι πρὶ τὸ στόμα. Lycophron, δάφνηφάγων φοίβαξεν ἐκ λαιμῶν ἕπα. Vates certe lauro semper coronati futura præcinebant. Vide Rhodig. v. 7. *Dalec.*

Lauriferam tellurem illam osculatus ex responso] Titus Livius, Ovidius, et alii auctores, non explicant, ntra fuerit terra, quam exosculatus sit Brutus, Delphica an Italica. Plinius Delphicam intelligit; Dionysius Halicarnassensis, quarto volumine, Italicam: 'Brutus,' inquit, 'intelligens quid vellet declarare Deus, ubi quam celerrime Italicam terram ascendit, procidens osculatus est terram, hanc esse putans omnium hominum matrem.' *Pint. Lauriferam tellurem, &c.*] Livius lib. 1. Valer. Max. vii. 3. Ovid. Fast. ii. *Dalec.*

Honorem ei habitum, &c.] Et, si quando Imperatores de hostium exercitu deleti, aut expugnata urbe ad senatum scriberent, literis exornandis, quas nunc victrices, nunc laureatas appellabant. Ovid. 'Non ego victrices lauro redimire tabellas,' &c. Brod. i. 33. Alex. ab Alex. i. 27. Quia et iidem insigni victoria parta,

laureatis fascibus incedebant, nuncios cum laureatis jaculis mittebant, navesque laureatas, aut vittatas. *Idem.*

Pollui oleam fas non est] Castitas etiam requiritur in oleæ cultura. Constantinus Γεωπονικῶν lib. ix. Palladius i. 9. *Idem.*

Laurus quidem, &c.] Inde Græcis δάφνη quasi δαφωνή dicitur. Crepitum enim sonorum portendere felicia existimatum a Theocrito, Lucretio, Porphyrio: contra vero, laurum iniecitam igni et tacitam, tristitia. Tibullus: 'Laurus ubi bona signa dedit, gaudete coloni.' Propertius: 'Et tacet extincto laurus adusta foco.' Rhodig. v. 7. *Idem.*

Tiberium principem, &c.] Suetonius in Tiberio cap. 69. *Idem.*

Circa Divum Augustum] Idem in Augusto, et Dion lib. xlviii. *Idem.*

Liriæ Drusillæ, quæ postea Augusta matrimonii nomen accepit] Vertranus ad Taciti Annal. i. 8. corrigit *mariti*. Forte: *quæ postea Augustæ matrimonio nomen accepit.* Gronov.

Nonum lapidem] Nonum milliare, Plutarcho. Tiberius Gracchus vias milliariibus dimensus est omnes: quod spacium parum abest ab octo stadiis, ejusque mensuræ notam lapideam columellam statuit: ac præterea ex utraque parte viæ lapides parum ab invicem distantes disposuit, e quibus facilius salire in equum liceret, nec τῷ ἀναβολεῖ opus esset: quo in loco ἀναβολέα quidam stapham nostram exponunt, alii servum corpus domini prehensis natibus attollentem. Inde usus obtinuit, ut milliare lapis vocetur. Brissonius iv. 9. *Dalec.*

Nomen imponitur viris] Libertus Ciceronis Laurca Tullius vocatus est. *Idem.*

Theophrastus] Lib. ii. cap. 1. *Id.*

LIBER XVI.

Silvestrium arborum naturæ.

PROÆM. *Idque munus etiam, &c.]* Ut jucundioribus, scilicet, industria operaque nostra fructibus, ac suavioribus, vescantur. *Dalec.*

Quæ primo victum mortalium aluerunt] Primæ, non primo, archetypum Toletanum. Cæterum commonere hic lectores libuit, deseri nos in præsentis volumine, reliquisque insequentibus, a semiveteri illo exemplari bibliothecæ florentissimæ hujus Salmanticensis Academiæ, cujus testimonio in superioribus usi sumus; neque enim plures quindecim libros illud complectitur: reliquum præsidii nobis superesse in uno tantum Toletano codice, tantæ tamen integritatis, ac in locis numerosissimis tam indubitata fidei, ut, quod de Platone dixit Antimachus, solus sit instar omnium. *Pintian.*

CAP. I. *Gentes sine arbore, et miracula in Septentrionalis regionis arboribus.*

Captumque manibus] Scribendum reor capiuntve manibus, ut intelligas piscem. Pintian.

Lutum ventis magis] Bituminosum, quo in culina, et usu domestico, non aliter quam ligno utuntur. Dalec.

Et rigentia septentrione viscera sua urunt] Suburunt commodius scribitur, quam sua urunt. Pintian.

Multis fortuna, &c.] Publius Labe-rius: 'Fortuna multis parcere in pœnam solet.' Dalec.

CAP. II. *De Hercyniæ silvæ magnitudine.*

Hercyniæ silvæ] Melæ Hercyniæ silvæ magnitudo sexaginta dierum

Delph. et Var. Clas.

itineris est ab Istro usque ad Neccarum. Ea *Schwartzwaldt* dicitur; a Neccaro ad Mœnum, *Ottenwaldt*; a Mœno usque ad fluvium Lonam, quem et *Mosul* vocant, prope Confluentiam, *Westerwaldt*. Inde Franconiam ab Hassia et Thuringia dividens, in Boëmiam, Moraviam, Sarmatiam, Pannoniam, Getas porrigitur, variis appellata nominibus. *Dalec.*

Arcus, &c.] Radicum in altum sublatarum. Idem.

Rixantes] Collisu veluti dimicantes. Idem.

CAP. III. *De glandiferis.*

CAP. IV. *De civica corona, et qui frondea coronæ donati.*

Civica coronæ] Corona querna et draconum voluminibus olim Triviæ Dianæ, τῆς Εἰνοδίας, sive Τριποδίδος, quam eandem esse cum Hecate putabant, imaginem coronare mos fuit. Sophocles in Rhizotomis apud interpretem Apollonii: "Ηλιε δέσποτα, καὶ πῦρ ἱερὸν, τῆς εἰνοδίας Ἑκάτης φέγγος, τῷ δὲ Ὀλύμπου Πολλὴ φέρεται καὶ γῆς, καί-ουσ' Ἱερὰς τριόδους, στεφανωσαμένη Δρυὸς καὶ πλεκτοῖς Ὠμῶν σπείρησι δρακόντων. Hanc coronam ut inferis Diis, sic etiam Parcís imponebant. Catullus: 'His corpus tremulum complexens undique quercus, Candida purpureis ramis induxerat ora.' Purpureis, τοῖς ἀγλαοῖς. Scaliger.

Clementiæ Imperatorum] Hac ratione Palatinæ ædes, et Augustæ queren coronabantur, ut regis sacrorum, flaminis, Pontificis maximi, lauro. Alex. ab Alex. III. 27. Dalec.

Itemque M. Agrippa] In denario

15 N

Plinius.

antiquo gentis Vipsaniæ Marci Vipsanii Agrippæ altera parte signatum caput est, cum rostrata corona, altera Neptunus delphinum manu dextra gestans: in alius denarii parte altera caput Agrippæ cum civica et rostrata corona, altera Augusti caput. *Idem.*

Rostra navium] Ex ære illa fuerunt, unde æratæ naves, rostratæ, Græcis χαλκήρεis, et χαλκέμβολοι. Virg. Æn. ix. 'Quot prius æratæ steterant ad littora puppes.' Brod. iv. 13. vide *Navalis* apud Festum. *Idem.*

In sacris certaminibus usurpatæ] Olympiis, Nemæis, Pythiis, Isthmiis. Vide supra vii. 26. *Idem.*

Ac duta ubique] Plutarchus in Quæst. Roman. 92. *Idem.*

Superbæ] Coronæ. *Idem.*

Summa] Clarissima ex oleastro in Olympicis, ut diximus. *Idem.*

Quæ sub ipso Jove datur, cuique, &c.] Confert leges Romanas de civica cum illa Græcorum de Hieronicis, hoc est, sacrorum certaminum victoribus, in quorum honorem patria cuique sua redeuntis murorum partem diruebat, qua oppidum intraret: tanquam nihil opus esset mœnibus civitati, quæ tales viros gigneret. Mox subiiciuntur capita legum: *Civem servare*: *Hostem occidere*, &c. Gelen.

Cuique muros patria, &c.] Nero e Græcia reversus Neapolim, quod in ea primus artem canendi protulerat, albis equis introiit, disjecta parte muri, ut mos est hieronicarum. *Dalec.*

Retulimus suo loco] Lib. vii. cap. 28. *Idem.*

De patre accipere, &c.] Consule cum Hannibale pugnante adversis auspiciis ad Ticinum. *Idem.*

Apud Trebiam] Apud Ticinum. Val. Max. v. 4. Seneca de Beneficiis iii. 33. *Idem.*

CAP. v. *De glande, genera XIII.*

Glandes opus, &c.] Theophr. Hist. iii. 9. et 10. *Idem.*

Lege XII. tabularum] Rævardus cap. 26. in LL. xii. Tabularum. *Idem.*

Distant fructu, situ, sexu, sapore] Videtur nullo modo legi posse *fructu*; nam quatuor hic differentias Plinius notat, quas statim singulatim exequitur, cum tamen nulla sit quæ fructui respondeat. Scribendum igitur *figura*, non *fructu*, ut confestim fit manifestum. *Pintian.*

CAP. vi. *De fagina glande, et reliquis glandibus, et carbone, et pastu porcorum.*

Fagi glans nucleis similis] Castaneæ, Theophr. Hist. iii. 10. qui et fagum δξύαν vocat: Gaza vertit inepte *scissimam*. *Dalec.*

Folium tenue] Folium crassum, pyro simile. Theophr. *Idem.*

Baccam viridem] Duriusculum tuberculum baccæ simile. *Idem.*

Suber] Omittit Haliphlacon, quam postea memorat. *Idem.*

Ilicis duo genera] Theophr. Hist. iii. 16. *Idem.*

Smilaces a quibusdam, &c.] Legend. *smilaces a quibusdam Græcis dictæ, in provinciis aquifoliæ sunt ilices. Glans utriusque brevior, &c.* Duo genera ilicis facit, et utrumque describit: ex iis esse in Italia, folio non multum ab oleis diverso; ergo nec aculeato: in provinciis vero aquifolias ilices, ab aculeatis nimirum foliis sic dictas. Multum itaque distant apud Plinium *aquifolia illex*, et *aquifolium*: *aquifolia illex* genus est omnes ilices comprehendens, quæ aculeato sunt folio: *aquifolium spinæ* genus. *Salmas.* pag. 271. b.

Acylon appellat] Acylon hodie Græci, præsertim in Lemno insula, *acylaca* vocant. Bellonius *smilacem*. Plinius *glandiferam a phellodryi* nescit distinguere. *Smilacis* folium in ambitu minime pungit: *phellodryi* vero aculeatum est et margine, et cacumine, agriæ modo: quamobiem *Dores* agriam, quæ Latinis *aquifolia* est, vocaverunt. Theophrast. Hist.

III. 16. Smilaces etiamnum Græci vocant *mīlaci*. Dalec.

Musculus ilices negant ferre] Theophrast. Hist. III. 16. quo loco tractat de ilice, smilace, phellodryi, nusquam id scribit. Vide vocem *παῖδα-λιθῶσι* in Diction. Constantini. *Idem*.

Glans optima in quercu, &c.] Dulcissima in fago atque grandissima, niox hemeridi; nam latifoliæ parva, cerro amarissima. Theophr. *Idem*.

Latifoliæ] Fagi. Theophr. *Idem*.

Probatur et ea, &c.] Id accidere glandi maris fagi, et haliphlēi, tradit Theophrastus, sed glandem non commendare. *Idem*.

Lapidescit duritia] Nunc in cute, nunc in carne. Theophr. *Idem*.

Fortius lignum quercus habet, et in- corruptius, ramosa et ipsa, procerior tamen et crassior caudice] Legendum non quercus, sed *fagus*; et non procerior, sed *brevior*. Utrumque evidētissime ex Theophr. III. 9. comparat enim hemerida, quam Theodorus 'placidam' vertit, cum fago: 'Namque placida,' inquit, 'non erecta, nec levis, nec excelsa est; quippe quæ corpore in orbem comoso, contorto, sinuosoque stet, ut nodosa alataque assurgat. Materies robusta, verum infirmior quam fago; hæc enim robustissima, putredinique nulli obnoxia est. Sed nec ipsa erecta, quam minus torta quam quercus, caudice vero crassissimo constat, ut tota quæque brevis species reddatur; nam ejus etiam corpus in orbem comosum minimeque erectum est.' *Pintian*.

Ab hac proxima latifoliæ proceritas, sed minus utilis ædificiis: atque carbone dolata vitiis obnoxia est. Quam ob rem solida utuntur, carboni arariorum tantum officinis compendio; quoniam, &c.] Scribo: *Aspris dolata, vitiis obnoxia. Quam ob rem solida utuntur. Carboni utilis, arariorum tantum officinis compendio, &c.* Theophr. lib. III. de aspri

arbore loquens: 'Materies,' inquit, 'improba, et laborata quidem inutilis; rumpitur enim et cadit: rudis autem melior: ob id sic ea utuntur. Improba etiam ad cremandum et ad carbonem faciendum; quippe cum carbo ejus omnino inutilis, quod transiliat scintilletque, præterquam ærariorum officinis; his enim utilior cæteris hic habetur, quod enim flatu desinente protinus extinguatur, parum absumi potest.' *Idem*. Legend. *Ab hac proxima latifoliæ proceritas, sed minus utilis ædificiis atque carboni, dolata vitiis obnoxia est: quamobrem solida utuntur. Carbo in arariorum tantum officinis compendio, quoniam desinente flatu emoriens protinus recoquitur. Paulo post lege: querna distusam: gravissima et ipsa glandium atque dulcissima. Sequitur: proximam huic cerream tradit Nigidius, nec ex alia solidiorem carnem, sed duram. Cerrum Latini vocarunt, quam Græci δέσσην. Salmas. p. 334. a, b.*

Vitiis obnoxia est] De cerro, sive aspri Macedonum, hæc Theophr. Hist. III. 10. Dalec.

Item e novellis melior] *Idem* Hist. v. 16. *Idem*.

Caminantur] In camini formam oblinuntur. *Idem*.

Durescens culyx] Corium, seu tegumentum, lutos crusta. *Idem*.

Atque ita sudorem emittit] Hoc fieri Theophrastus vult, ut excitata flamma omnia corripit. *Idem*.

Haliphleos] Scribe *haliphlēos* cum ædiphthongo in tertia. *Pintian*.

Eidem raro glans, et cum tulit, amara, quam præter suæ nullum attingat animal, ac ne cæ quidem si aliud pubulum habeant] Hæc verba falso hic inserta sunt, falsoque haliphlēo tribuuntur, ad hemeridem enim pertinent, et cum his quæ de illa paulo ante dicta sunt continuari debent, ex Theophr. IV. 10. 'Hemerida,' inquit, 'quam alii sterilem dicunt, alii fructum adeo viatium ferre, ut cum animal nullum

mandere possit præterquam sines, et hos cum aliam nullam habent.' *Idem.*

Nullum attingat animal] De cerri glande id Theophr. *Dalec.*

Iligna] Horatius: 'Umber, et iligna nutritus glande, rotundas Curvet aper lances carnem vitautis inertem.' *Id.*

Angustam] Compacta et minime laxa carne. *Idem.*

Tradit Nigidius] Contra iudicium Theophrasti. *Idem.*

Hanc novissimam cadere] Quoniam sero maturescit, novaque veterem occupat. Theophr. Hist. iii. 16. *Id.*

Quæ glandem ferunt omnes et gallam] Videtur hoc falsum esse; nam ilex glandem fert teste Plinio hoc ipso libro et capite, et Theophrasto de Hist. Plant. iii. 16. et tamen gallam non fert, ut eodem loco refert Theophrastus. Videtur autem deceptus Plinius, dum Theophrastum sequitur male intellectum; nam quod Theophrastus eodem libro cap. 9. tradit de generibus roboris, ferre videlicet omnia genera glandem et gallam, id Plinius ad omnes glandiferas arbores transtulit. Annotavit hoc ante me Genesius Sepulveda Doctor Theologus, ac Cæsareæ Majestatis Historiographus, vir multarum disciplinarum scientia clarus, Græcæque ac Latine facundia eminentissimus. *Pintian.*

Similem huic latifolia, sed levior] Scribo diphthongo æ levior, ut intelligas lævorem, non levitatem, ex Theophrasto. *Idem.*

Hæc tingendis utilis] Adde verbum *lanis* ex Theophrasto evidenter, iii. 9. 'Fert,' inquit, 'et alteram nigram, qua lanas tingunt.' *Idem.*

CAP. VII. *De galla, et quam multa præter glandem cædem ferant arbores.*

De galla] Theophr. Hist. iii. 6. et infra xxiv. 4. *Dalec.*

Sole de Geminis exeunte] Theophr. loco citato tempore secundæ germinationis, quæ fit circa desinentem Martium, cum in Ariete sol adhuc

vertitur. *Idem.* *Sole de Geminis exeunte]* Theophr. iii. 6. 'Scirthophorione mense: 'Theodorus 'Martio' transtulit. *Pintian.*

Hoc est ut nucleum fabæ magnitudine habeat] Scribendum puto, *hoc est cur nonnullæ fabæ magnitudinem habeant*, ex Theophr. iii. 6. 'Si ab æstu,' inquit, 'occupetur, arescit, augerique amplius nequit: qua de causa earum aliquæ non majores fabis evadunt.' *Idem.*

Robur, præter fructum] Theophrasto, præter fructum, quercus hæc omnia fert: Κηκίδα, συκαμινῶδες, αἰδοῖῶδες, ταυρόκεφαλον, πῖλον, σφαίριον, μελιτήριον, σφαίριον μασχαλαγενές, λιθάριον, σφαίριον φυλλικόν, σφαίριον ὕδατῶδες. *Dalec.*

Utrunque genus] Album et nigrum. Theophr. Hist. iii. 10. *Dalec.*

Nascuntur in eo pilulæ nucibus non absimiles intus habentes flocculos, &c.] *Nucleis* hic legendum non *nucibus*: Idem Theophrastus docet iii. 8. 'Fert,' inquit, 'et quod quidam pilum appellant: id pilula est, comam gerens lanaceam, mollem, nucleo durior, qua in lucernarum luminibus utuntur.' *Pintian.*

Adhærentes] Adhærentes, intus sculptas, varii coloris; nam eminentes umbilicos aut candicantes, aut punctis maculosos, aut nigros: media splendida et coccinea. Apertæ vero et nigræ sunt, et putres. Theophr. *Dalec.*

Apertis amara inanitas est] Legendum forte *atra* potius quam *amara*. Theophr. iii. 8. 'Aperta nigra et fruticans cernitur.' *Pintian.*

Et in folio rubente, &c.] A tergo vero folii, mediæ costæ insidentes, *pilulas albas*, σφαίρια λευκά, pellucidas, aquosassas, quandiu molles sint, in quibus et muscæ interdum nascuntur: durescunt in modum gallæ parvæ et levis. Theophr. *Dalec.*

CAP. VIII. *De cachrye, et cocco grano, et agarico, et subere.*

Ferunt robora] Theophr. Hist. III. 7.
Idem.

Cachryn] Cachrys foliorum conceptu, e medio germinis globo prominens, tanquam parturiente folium natura, qui in folia post explicatur: convoluta e foliis pilula iulus, in juglande et avellana racematim compactus callus, floris vicarius. Cyttarus in coniferis gradatum squamosumque nucamentum, rudimentum fructus: bryon in quercu, racemosi villi, qui loco floris sunt. Hæc diligenter distinguenda. Κάγχρον pro libanotidis semine quidam scribunt. *Idem.*

Urendi vim habens] Roboris et arborum sequentium cachryn inepte confundit cum rosmarini pilula acri et urente, quæ etiam cachrys dicitur; ut et medulla seminis crethmi, xxvi. 8. non procul a fine. *Idem.*

Tilia, nunc, platano] Theophrastus custanea, non platano, III. 7. *Pintian.*

Continet nucleum, &c.] Hoc de iulis avellanarum Theophrast. esse nuci pineæ similes, crescere hieme, aperiri vere totos, &c. Dormitavit hic Plinius. *Dalec.*

Boletos suillosque] Vide infra xxii. 23. *Idem.*

Robora ferunt et viscum] Theophr. xxii. 10. *Idem.*

Gramum hoc primoque, &c.] Legend. *Gramum hic primoque seu scabies fruticis parvi, æquifoliæ Ilicis: coscylium vocant.* Hic coccus, inquit, et primo seu scabies parvi fruticis, aquifoliæ nempe ilicis, et coscylium vocatur. Ilicem solo croco provocare omnes roboris dotes ait; non omnis ilex coccum βαφικὸν fert; sed aquifolia. Vide Salmas. p. 268. b.

Cusculium vocant] Fortassis *quisquilium*; nam *quisquilæ* Festo, quidquid surculorum foliorumve cadit ex minutis arboribus, ac inde res quævis nihili. Cæcilius: 'Quisquilas volantes, venti spolia memorasti modo.' Nævius in Togularia: 'Abi, deturba te saxo, homo non quisquilæ;' id est,

non nauci. Coccum scapis derasum cadere notum est: inde *quisquilium* appellarunt. *Dalec.* Imo *cusculium*; est enim Hispanum vocabulum, non Romanum; et 'cusculiatum' videtur olim dictum, quod nunc depravate 'scarlatum.' *Gelen.*

Tradidimas] Supra ix. 4. et infra xxiv. 4. *Dalec.*

Glandifera maxime, &c.] In laricibus maxime nascitur. *Idem.*

Odoratus] Imo potius odoris expers. *Idem.*

Nocte relucens] Fabulosum hoc. *Id.*

Non in cortice modo, verum et e ramis dependentes] Contraria prodit Theophrast. III. 9. 'Nascitur,' inquit, 'idem cortice non e surculo unde glaus, neque e gemma, sed e latere supernorum nodorum.' Quare hic mallem legeres, *e cortice modo, quam e ramis.* *Pintian.*

Usus ejus ancoralibus] Theophrast. Hist. III. 16. *Dalec.*

In hiberno faminarum calcatu] Non solum valetudinis causa id feminæ hieme fecerunt, sed ut grandiores viderentur. Clemens Alexandr. Pædag. III. ex Alexi Comico: τυχάνει μικρά τις οὔσα; φελλὸς ἐν ταῖς βλαύτησιν ἐνεγκάπνται. Xenophon de tuenda re famil. de uxore Ischomachi, ὑποδήματα δ' ἐχουσιν ὑψηλὰ, ὥπως μελίζων δοκεῖν εἶναι ἢ ἐπεφύκει. Victorius xv. 25. *Idem.*

Qui faminam ilicem vocant] Hæc male. De Phellodryi id Theophrastus, non de Subere. *Idem.*

Nec in Italia tota nascitur, &c.] Falsum id; nam quod et Theophr. ait, Thyrreniæ, id est, Hetruriæ familiarissima est, et pene propria. *Idem.*

CAP. IX. Quarum sint in usu cortices.

Vasa corbesque ac patientiora quædam] Immo e contrario lego, *corbesque ac patientiora quædam vasa.* *Pintian.*

Scribit in recenti ad duces explorator] Literis ob succi madorem non conspicuis, et cum siccatus fuerit cortex

apparentibus. *Dalec.*

Non durat arbor ipsa] Cortice spoliata. *Idem.*

CAP. X. *De scandulis, et pinu, pinastro, abiete, picea, larice, teda, taxo.*

Fagutali Jovi] Varroni de Ling. Lat. lib. IV. in Esquilliis fuit lucus Fagutalis et Virarum querquetulanum sacellum, et lucus Mesitis. Viras Festus dictas vult nymphas, quæ præcident querceto virescenti, *Χλωρίδας καὶ Ἀμαδρνάδας. Idem.*

Nec forma alia] Nam camerato ramorum et foliorum veluti fornice imbrem prorsus respuit. Theophr. *Dalec.*

Sextum genus est teda proprie dicta] Male hæc. Vide Theoph. Hist. III. 12. Teda nomen *πολύσημον* est. Nunc enim pini resinosum et pingue lignum significat, *τὴν δᾶδα*, quod lucernæ candelæve loco uritur; nunc arborem sui generis, ignotam Theophrasto, quam *Cambro* vocant Tridentini, Allobroges *Auria*. *Dalec.* Vide Salmas. p. 505. a.

Lumini sacrorum etiam grata] Inde lustrales faces, quas Claudianus VI. Consulatu Honorii describit luculenter: 'Lustralem sic triste facem, cui lumen odorum Sulphure cæruleo, nigroque bitumine fumat, Circum membra rotat, doctus purganda sacerdos, Rore pio spargens, et dira fugantibus herbis Numina, terrificumque Jovem, Trivianique precatus, Trans caput aversas manibus jaenlatur in Austrum, Secum rapturas cantata piacula tedas.' Ovidius: 'Uror ut inductæ cerato sulphure tedæ.' Vide quæ notata sunt xxxv. 25. Juvenal. 'si qua darentur Sulphura cum telis.' Ab agitatione quæ in orbem fiebat, ductum est verbum 'circumferre' et 'circumferri.' Virgilius: 'ter socios pura circumtulit unda.' Plaut. in Amphit. 'So. Quæso quin tu istam jubes Pro cerrita circumferri?' *Lustrati*, περιμάττεσθαι, περιανίξασθαι, καθαίρεσθαι, quod fieri ovis solitum, te-

da, scilla, sulphure, carmine ad aurem insinurrato. Turneb. Adnot. IV. 15. et IX. 10. sed manibus prius rore pio, sive expiatorio ablutis: quod Aristophanes, ἐν Εἰρήνῃ, χερνίπτεσθαι dixit. Apuleius lib. XI. Asini aurei de expiata nave: 'Summus sacerdos,' inquit, 'teda lucida, et ovo, et sulphure, solemnissimas preces de casto præfatus ore, quam purissime purificationem Deæ nuncupavit.' *Dalec.*

Excepta larice] Theophrastus id de fico adnascente pinis maribus: de larice idem Vitruv. *Idem.*

Et tenuiora ac magis algentia] Legendum videtur *rigentia*, non *algentia*: cum ut opponatur illis, *mollior flexu*, tum quod sequitur paulo post: 'pinguioribus foliis et simplicibus atque non rigentibus.' Appellat autem *folia rigentia*, subrecta, non proclivia in terram, ex Theophr. III. 10. *κεκλιμένα μάλλον*, id est, *inclinata magis: simplicibus* autem intelligo 'mollibus' ex eodem. *Pintian.*

Algentia] Περικρότα μάλλον. Theophrast. Hist. III. 10. *hispidiora. Dalec.*

Mas brevior et durior] Addi debet, ut opinor, verbum *foliis*, ex Theophr. III. 10. 'Et marem,' inquit, 'breviorem folioque durior, fœminam proceriorem, foliis pinguem, mollem procliviorumque.' *Pintian.*

Ipsa materies retorrda et nigrior maribus radix] Dictio *radix* videtur superfluere ex eodem Theophrasto citato loco: 'Omnis mas securi brevior et contortior, operique difficilior est: fœmina procerior atque faciliior.' *Id.*

Nam in Macedonia et Arcadia] Macedones pinum dividunt in marem, fœminam, sterilem, Arcades nec sterilem agnoscunt, nec sativam, sed silvestrem tantum, quam suis notis a picea distinguunt. In Arcadia picea pauca nascitur, in Elco agro multa. Theophrast. Plinius negligenter hoc reddit. *Dalec.*

Materie mollior utiliorque] Operibus facilior, εὐεργεστέρα. Theophrast. *Idem.*

Folio pinnato densa] Frons pinnas habet, superne minores, tota specie canerata, Βατορὺν galeis simili, tam densa, &c. Theophr. qui 'pinnas' vocat ramos exporrectos alarum distentiarum modo. *Idem.*

Præterquam larici] Fallitur Plinius; sui enim sunt et larici coni, veluti pino, sed minores et cupressinis similes. *Idem.*

Minimos ac nigros] Pediculis similes, aut pulcibus. *Idem.*

Ut qui obdormiant sub ea] Plutarch. in Sympos. 'Ἰστοροῦσι γὰρ ὅτι καὶ σκιὰ σμίλακος ἀποκτείνει τοὺς ἐγκатаδαρθέντας, ὅταν ὀργᾷ μάλιστα πρὸς τὴν ἄνθησιν. Lucretius: 'Est etiam magnis Heliconis montibus arbos, Floris odore hominem tetro consueta necare.' Victorius xviii. 22. *Idem.*

Taxica hinc appellata dicant venena, &c.] Plaut. in Merc. 'Certum est: ibo ad medicum, atque me ibi toxico morti dabo; Quando mihi adimitur, qua causa vitam cupio vivere.' *Idem.* CAP. XI. *Quibus modis fiant genera picis, et quomodo fiat cedrium, et de spissa pice quomodo fiat, et quibus modis resina coquantur.*

Quibus modis fiant genera picis] Theophrast. Hist. ix. 2. et 3. De resina et pice xiv. 20. xxiii. 1. xxiv. 6. *Dalec.*

Pix liquida in Europa e teda coquitur] In libris legitur: *Pix liquida in Europa tæda cogitur*; quod rectum est; id est, colligitur. Sequitur paulo post: *e tæda omnia illa fiunt, e picea, &c.* hæc inepta sunt et falsa. Vide Salmas. p. 504. a.

Multosque alios et usus] Pice liquata et in corpus affusa, flagitiosos homines olim cruciari solitos indicat hic Plauti versus ex Captivis: 'at pol te, hic si sapiet senex, Atra pix agit apud carnificem, tuoque capiti illuceat.' *Dalec.*

Hoc in Syria cedrium vocatur] Sensus, qui potest ex his verbis colligi, est, primum illum sudorem aquæ modo fluentem e canali in Syria vocari cedrium, sive ex teda, seu ex quovis ligno. At hoc falsum est, si Dioscoridi fidem habemus lib. i. capite de cedro; ex cedro namque tantum cedrum, aut 'cedrinus liquor,' dicitur. Aut igitur legendum: *hoc e cedro cedrium vocatur*; aut additis aliquot verbis: *hoc in Syria e cedro cedrium vocatur*; nam in Syria præstantissimas esse cedros Theophr. auctor est xi. 5. *Pintian.*

In Ægypto corpora hominum, &c.] Vide xxiv. 5. Varius modus curandi funera apud diversas gentes fuit. Græci, statim ac expirasset qui obierat, calentis adhuc corporis membra dirigeabant. Vide infra xxi. 3. et xxiv. 5. Victorium x. 20. Muret. Var. iii. 10. Alex. ab Alex. iii. 7. qui copiosissime omnes omnium gentium mores in curandis funeribus tradidit. *Dalec.*

Rursus in cortinas areas conjecta] Palimpissa vocatur Dioscoridi. *Idem.*

Aceto spissatur, et coagulata Brutia cognomen accepit] Archetypum Toletanum: *aceto spissatur ut coagulo, et Brutia, &c.* *Pintian.*

Coagulata] Talis Brutia et Lycia est Dioscor. *Dalec.*

Brutia cognomen] In Brutiis, Straboni, oppidum Mamertium, et silva, quæ optimam picem fert. *Idem.*

Doliis duntaxat, &c.] Pugnat secum Plinius, qui xxiv. 7. scribit Brutiam medicinæ utilissimam esse. *Idem.*

Lentore ab alia pice differens] Scrib. *Lentore ab alia pice differens: item colore rutilante, et quod pinguior est reliqua illa omni. Fit e picea resina.* Vult e tæda picem cogi, quæ piceæ species est, e picea autem resinam fieri, quod est falsissimum. Vide Salmas. p. 504. a.

Ferventibus cocta lapidibus] Eam

Græci *φρυκτὴν* vocant. *Dalec.*

Eadem resina si cum aqua, &c.] Negligentius, breviori tempore, minore cura. Hunc cocturæ modum Dioscorides non descripsit. *Idem.*

Seponuntur autem, &c.] Antequam resina coquatur, liquatam eam prius colare oportet, ut spurcities eximatur ac separetur. Diosc. *Lego, seponuntur ante id fere vitia, &c.* Vide supra xiv. 20. *Idem.*

Ad crapulam] Crapula vini condimentum ex pice, resina, resinæ flore, sic dictum, quod vertigines et capitis dolorem facit, xxiii. 1. Florem autem vocat tenuissimam, purissimam, et nitidissimam ejus partem quæ in superficie extat vulnerati ligni. *Idem.*

Conciditur ad cribri minuta] Quæ ita minutatim conciditur, ut cribro excerni possit. Flos resinæ crudus cum astula excisus dē's est, quod Plinius non intellexit. *Salmas.* pag. 502. a.

Resinæ albæ congium] Resinæ liquidæ Dioscor. qui hoc coctionis genere eximie fieri albam tradit, ὑγρὰν ἐκ κεραμίων. Liquidam Galenus vocat *Methodi* lib. vi. et *Tuendæ Valetudinis* lib. iv. *Dalec.*

Tota die] Triduo et sine intermissione, si liquida est; sin arida, unius diei spatio. Dioscor. *Idem.*

Hanc cæteris præferentes] Hanc 'te-rebinthinam' sub. sed non frictam. Cui bonitate secunda lentiscina. Dioscorid. Suspicio Plinium *φρυκτὴν ῥητίνην* Græcorum, id est igne, non aqua coctam, existimasse in sarragine frigi. *Dalec.*

CAP. XII. *De zopissa, et sapio, et quarum arborum materiæ in pretio.*

Non omittendum] Hæc ex Theophr. Hist. ix. 2. et 3. *Idem.*

Derasam navibus maritimis] Vide infra xxiv. 7. *Idem.*

Cum cera] Inde ceratæ naves, Ovid. Met. xi. 'Jamque labant cunei, spoliataque tegmine ceræ Rima patet.'

Idem de Remed. Amoris : 'Nec satis una tenet ceratas anchora puppes.' Lucianus in dialogo Mercurii et Charontis : καὶ κηρὸν, ὡς ἐπιπλάσαι τοῦ σκαφιδίου τὰ ἀνεωγότα. Brod. iv. 13. *Idem.*

Adjecto salis callo] Adstringente et resiccante vi. *Idem.*

Aperitur, &c.] Ad resinam elicendam id fit. Theophrast. id ἀφελκοῦν, ulcerare, et scalpere, dicit, non vulnerare. *Idem.*

Nec corpori ipsi parcitur] Plinius apud Theophr. Hist. ii. 2. legit, et recte : ἐν μὲν τῇ πεύκῃ ἀφελκωθείσῃ, θαν ἡ δορὰ ἐξαιρεθῆ, κ. τ. λ. *In pino quidem cum detracto cortice corpus vulneraverint :* in picea et abiete cum lignum delibratum tantum scalpserint. *Idem.*

Verum hæc terræ proxima laudatur] Idæi, inquit Theophr. ubi arboris caudicem cortice spoliari, quod parte solari fit, binis aut ternis supra terram cubitis, anno post confluum succi pinguis et resinosi abundantissimum in plagam fieri arbitrantur : μάλιστα ἔνθαδον συρροήν. Enn vero cum securi detraxerint, secundo rursum anno resinoso succo vulnus expleri, ac tertio pariter. Postea ob eas paulatim factas incisuras arborem extennatam et putrefactam a ventis humi prosterni, ac ejus medullam extrahi, quæ maxime pinguis tedæ faciendæ idonea est. Hunc locum Plinius corrumpit. *Idem.* *Verum hæc terræ proxima laudatur, altior amaritudinem affert]* *Salmas.* p. 502. a, b. Et circa finem ejusdem capituli. *Inter hæc genera proprium quidam fecere sapinum, &c.* usque ad finem multa hic animadvertenda et corrigenda; ut et hoc legendum : *ejusdemque arboris imas partes cum sit illa arbor nihil aliud quam picea feritate paulum mitigata satu :* sapinus autem materies cæsa regeneretur, sicut docebinus. Vide *Salmas.* p. 503. b.

Hulcus] Hulcus resinosum, ἔνθα-

δον, ut Idæi loquebantur. Theophr. Dalec.

Cum id manare desiit] Cum id ascia securive abstulerint simili modo anno proximo resina iterum manat, ac deinde rursum alio. Posthac ob vulnera succisa arbore ventis facile, putrefacta, dejicitur, ac tum medulla et trunci et radicem, quæ maxime resinosa est, eximitur ad tedam, Theophr. Idem.

Medulla ejus uritur] Teda ex ea facta candelarum vice. Idem.

In Syria terebintho, &c.] Theophrastus ait Syrios vulnerare terebinthorum ramos et candicem, ad eliciendam resinam, meliorem tamen et largiorem confluere in caudicem, quam in ramos. Idem.

Laricem masculam urunt] Ad picem conficiendam, Theophrast. Id quo modo fiat, intelligi non posse, tanquam oblitus sui Plinius tradit xxiii. 7. Idem.

Picem fossilem] Ea Pissasphaltum est: ita appellavit Theopompus nomine e vulgo sumpto. Nasci id in Apolloniatarum agro circa Epidaurium, ait Dioscorides. Idem.

Quidam arbitrantur] Theophr. Hist. ix. 2. et iii. 12. Idem.

Odorem quoque gratiorem] Sinceriores εὐκρινεστέραν, Theophr. Plinius legit εὐωδεστέραν. Idem.

Dum resina sit] De pice cruda id Theophr. non de resina. Idem.

Tenuioresque esse ipsas arbores] Tenuiorem esse resinam ex Idæa pino Theophr. ait, crassiorem ex maritima, non autem tenuiores esse arbores. Præterea ex pari teda pluvio cælo largiorem, et serosorem picem fieri, quam sicco; et ex gelidis ac opacis locis, quam ex tepentibus et apricis. Idem.

Fructum] Resinosum et pinguem conflatum. Theophr. Idem.

Qualis dicta est in nucleis] Supra xv. 10. Idem.

CAP. XIII. De fraxino, genera ejus quatuor.

Pennata et ipsa folio] Taxum similem esse τῇ ἐλάτῃ Theophrastus ait Hist. iii. 10. atque idem eodem cap. tradit abietis folium πτέρυγας ἔχειν, pinnatum esse: quod movit Plinium, ut fraxini folium, quam nilum esse putavit, pinnatum esse traderet: legit nimirum loco τῆς μίλον apud Theophrastum τῆς μέλας. Idem.

Ad plurima utilis] Vitruvius ii. 9. Idem.

Citro similis] Materiæ e qua fiunt citreæ mensæ pretiosissimæ et pulcherrimæ. Idem.

Cortice ablato] De taxo id Theophr. Hist. iii. 10. Idem.

Campestem enim esse crispam] Theophrast. Hist. iii. 17. Idem.

Jumentis mortifera] Id quoque de taxo Theophrastus. Idem.

Tantaque est vis ut ne matutinas quidem occidentesve umbras quam sunt longissimæ, serpens arboris ejus attingat] Verba temere et inordinate posita; videntur enim hoc modo esse legenda: Tantaque est vis, ut ne matutinas quidem occidentesve umbras arboris ejus, quam sunt longissimæ, serpens attingat. Pintian.

CAP. XIV. De tilia, genera duo.

Differunt omni modo] Tota figura, ligni specie, fecunditate, Theophrast. Hist. iii. 16. Dalec.

Odorator] De fœmina id Theophrast. Hist. iii. 10. Idem.

In hac arbore] Idem i. 20. Idem.

Multiplaci membrana] Idem Hist. iii. 21. Idem.

Philyræ] Vide Politianum Miscell. cap. 27. Idem.

CAP. XV. De aceris generibus decem.

De aceris generibus decem] Vide Theophr. Hist. iii. 17. et xi. 4. Idem.

Acer] Apud Theophr. Stagiritis, splendammus: acer est nervosum, et

album, vulgo *bois blanc* vel *plane*. Zygias, acer flavum et crispum: clinotrochos, flavum et non crispum: Olympicis vero zygias montanum est, splendammos et montanum et campestre: ac montanum quidem flavum, pulchrum, solidum, crispum: campestre, quod et glinon vocant, laxum, candidum, minus crispum. In hoc quoque genere marem a fœmina distinguunt, quod mas in planis potius nascatur, germinet citius, ligno sit crispior et contorto. Campestria, e quibus rumpotinum fit, opulos Columella vocat, Iusubres nunc *opuli*, quod alibi monimus. *Dalec.*

Alterum genus crispo macularum discursu, qui cum excellentior fuit a similitudine caudæ pavonum, &c.] Perperam corrigunt, quod cum excellentius fuit; nec enim ad aceris genus id referri debet, sed ad venarum discursum, qui cum excellentior in illo aceris genere reperitur, pavonum caudæ ocnlos imitatur, et inde nomen habet. *Salmas.* pag. 506. a. Sequitur: *e villore genere cursivenium vocatur, Græcis ὑότροπον.* *Idem* ibid. *Alterum genus crispo, &c.]* Zygias Theophr. *Dalec.*

Pavonum] Fortassis pavonacei. *Id.*

Crassivenium] Clinotrochos, Theophrast. *Idem.*

Campestre enim, &c.] Splendammii genus. *Idem.*

Montanum] Splendammii genus alterum. *Idem.*

Rubentem] Flavum, fissili ligno, plataui modo, cortice paulo asperiore quam tiliæ, sublivido, crasso. Theophr. *Idem.*

CAP. XVI. De brusco, mollusco, et staphylodendro, et buxo, genera tria.

Molluscum] Liguarii montis Juræ abietum et picearum candidissimos truncos, recto venarum discursu, nec nodis interruptos, ad opera faciles, adhuc vocant hodie *louchon* et *ouchon*,

Theophrastus vero λουσδον, servata vetusta dictione. *Idem.*

Arboris] Aceris. *Idem.*

Simplicius sparsum] Rectiori venarum discursu. *Idem.*

Lectorumque silicios] Porrectos inter eminentes sculpturas tabellarum velut abacos. Sed locus citra controversiam corruptus. *Lego, lectorumque silaceas laminas;* scilicet luteas, flavas, qualis est aceris color: qua voce usus est Vitruvius VII. 5. Alii legunt, *lectorumque silicia aut laminas;* id est, secamenta, a 'siliendo,' id est, secando, quamvis rei rusticæ scriptores peculiari significatione 'siliire' dicant secare, quæ fœnisece præterierunt. Apud Catonem 'sillimentum' pro fœno secto legitur. *Idem.* *Lectorumque silicios]* *Lege, lectorumque solidos:* loquitur de brusco et mollusco quæ et sunt aceris tubera. *Salmas.* pag. 416. a.

Reperitur et in alno tuber] Colore rubro, et macularum varietate, linearumque procursu excellens. Reperitur et in populo et in ulmo. *Dalec.*

Nec nisi radice] Germani ex Gallia Narbonensi, locis Hispaniæ finitimis, et præcipue montibus Pyrenæis, circa oppidum dictum *Limons*, haud procul Carcassona, radicem buxi magnam copiam emunt, ob maculas varias, variosque et fluxosos linearum discursus, ad opera lautiora expetitarum, quas servato prisco vocabulo adhuc vocant *brouchin* et *brouchon*. Ex iis cochlearia pretiosa et cultellorum manubria faciunt, qui in monte Jura oppidum incolunt Divi Claudii nomine celebre. *Idem.*

Lenis quies] Pigra et tristis solitas, ocnlos nullo fulgore excitans. *Idem.*

Oleastrum] Oleastrum, nisi mendozus locus sit, id buxi genus vocant, quod oleastri modo semper humile sit, ac vix unquam in arbusculæ magnitudinem assurgat: et quod re-

liquis generibus folium minus habet, quemadmodum oleastri folia, si cum oleo conferas, breviora et angustiora sunt. Ego equidem prorsus deceptum fuisse Plinium, aut libertum ejus scribam puto, et cum apud Græcum auctorem legisset secundum huxi genus ἄγριον ὄλον εἶναι, omnino silvestre et agreste esse, nec utile materia, ut primum genus, nec vestiendis parietibus idoneum, ut tertium, imo etiam abominandum fetore et gravitare odoris, incaute legisse ἀγριέλαιαν εἶναι, oleastrum esse. Dalec.

Semen illius] Carthegon vocat cap. 30. hujus lib. *Idem*.

CAP. XVII. *De ulmo, genera quatuor.*

Genera quatuor] Columella v. 6. *Idem*.

Duo ejus genera novere] Theophr. Hist. III. 23. *Idem*.

Fruticosa] Ramis pluribus opaca, sed exiguis et brevibus. *Idem*.

Atinæ non ferunt] Columellæ ferunt quidem, sed rariorem. *Idem*.

CAP. XVIII. *De arborum natura per situs.*

Montes amant cedrus] Theophrast. Hist. II. 7. III. 4. IV. 1. *Idem*.

Populus] In planis hæc magis nascitur. *Idem*.

Cotinus] Coggyriam supra vocavit, XIII. 22. Itali hodie vocant *scotano*, Galli *fustet*. Hanc esse putant, quod Scytharion, tanquam Scythicum lignum, Græci vocaverunt: alii thapsus, alii chrysoxylon, flavo melinove colore, et lanas tingens, et capillum, Rhod. XVIII. 24. Apud Cratinum Hipponicus Σκυθικός, id est, πύρρος, vocatur. Interpres Theocriti ait eo ligno ἔρια βάπτεσθαι, μήλια ποιεῖσθαι, τρίχας ξανθίζεισθαι, Asclepiademque id vocare, φυτὸν χλωρὸν, καὶ βάπτεσθαι ἐκ τούτου τὰ κροκοειδῆ. Paulus Æginet. III. 2. θάψον, rubiam, exponit, perperam, ut sentio; nam rubiæ tinctura subrubra est, non crocea. Quidam glycyrrhizam vulgarem esse putant,

cujus fructus aculeatus non est: quod in historia sua Dioscorides requirit ad ejus coloris infecturam commodam, quam et Scythlicem auctor vocat infra XXV. 8. Aristophanes in Vespis, Γυναικὶ κλητεύειν ἑοικὼς θαψινῇ. Plutarchus in Phocione: Αἱ ταινίαι μὲν, αἷς περιελίττονσι τὰς μουσικὰς κοίτας, βαπτόμεναι θαψινὸν ἀντὶ φοινικοῦ χρώμα καὶ νεκρῶδες ἀνήνεγκαν. Hoc loco θαψινὸν, sepulchralem, ἀπὸ τοῦ θάπτειν intelligo, et atrum, non croceum, ἀπὸ τοῦ θάψον. Dalec.

Sanguinei frutices] Tetragonix, Theophrasto. Gaza vertit, *Quadratorias*. Sanguineam virgam auctor appellat XXIV. 10. quo in loco et Sileris meminit. *Idem*.

Terribilis magistratuum virgis] Vide Brissonium III. 14. *Idem*.

Spina, nuptiarum facibus, &c.] Cum ad maritum virgo prodiret, ingenuus patrimus, matrimusque puer ex alba spina facem accensam ferebat, eaque prælucente ad domum sponsi deducebat, more a priscis seculis tradito: quibus non nisi noctu et in tenebris uxorem advenientem maritus excipiebat. Eam facem sub viri lecto posuisse, aut in sepulchro combussisse, tristissimum et inauspicatissimum credebatur. Alex. ab Alex. II. 5. Plautus in Casina: 'Primum omnium huic lucebis novæ nuptæ facem.' Usi sunt et ad nuptiales faces pinnæ. Virg. 'Nec mihi jam pingui sudabunt tempora myrrha, Pronuba nec castos accendet pinus honores.' Neque recte Parthenius, hoc loco impulsus, apud Catullum in Epithalamio pro 'pineam quate tedam,' legit 'spineam.' Ritum uxoris domum ducendæ vide apud Brissonium I. 18. Vide et III. 14. et alium ritum nubentium apud Nonium. Rhodig. XXVIII. 15. Alex. ab Alex. cap. 5. Ovidius: 'Exoptat pueros spinea teda Deos.' *Idem*.

Siler] Vide infra XXIV. 10. *Idem*.

Liguſtra teſſeris utiliſſima] Alexand-
der ab Alexandro III. 21. teſſeras hic
luſorias interpretatur; ego vero lig-
nea ſigna, vinum, frumentum, oleum,
aut aliud quippiam ejusmodi ſignifi-
cantia et promittentia, quibus in con-
giariis et publicis largitionibus Impe-
ratorum utebantur. De teſſera mil-
itari vide apud eundem ſcriptorem
c. 24. *Idem*.

Item Vaccinia, &c.] Lege: *Item*
Vaccinia Italiae mancupiis ſata, Galliae
vero etiam purpuræ tingendæ cauſa ad
ſervitorum veſtes. Ideo ſatam man-
cupiis dicit, quod mancupiorum pu-
bertatem tardaret, idque utile erat
mangonibus, ut quam diutiſſime ve-
nales ſuos impubes conſervarent.
Vaccinium, id eſt, hyacinthum, in
Gallia ſeri dicit tingendæ purpuræ
ad ſervorum veſtes. Dixerat ſupra in
Gallia hyacintho hyſginum tingi, hic
purpuram vaccinio infici ſcribit; atqui
hyacinthus et vaccinium idem: ergo
purpureus et hyſginus color idem,
qui et hyacinthinus. Vide Salmas.
pag. 272. b. 1225. a. Item Vaccinia
Constantinus e Turnebo legit: Italia
mancupiis ſata: quia mangonio Vaccinii
tardatur corporis pubertas: quod erat
venalitiis utile. Ego vero ſi eam lec-
tionem probarem, rationem potius
ex ſequentibus verbis afferrem, quia
vaccinii ſucco tingantur ſervitorum
veſtes in purpuræ colorem. Præter-
ea tardior pubertas iis utilis non erat,
ſed dominis, et mangonibus, quod
pluris eos nondum barbatoſ vende-
rent. Constantinus putat Vaccinium
ſuiſſe Hyacinthum; ego vero arbus-
culam in ſepibus frequentem, quam
magaleb quidam vocant. Vide XXI.
26. Plinius certe Vaccinium arbus-
culam perperam loco citato hyacin-
thum reddit, eamque inepte cum
hyacintho bulbosa herba confundit.
Dulce.

Quacunque communia] Theophras-
tus Hiſt. III. 4. et 11. *Idem*.

CAP. XIX. *Diviſio generum.*
Præterea arborum, &c.] Theophr.
Hiſt. I. 14. *Dalce.*

Quædam urbaniores] *Idem* cap. 16.
lib. eod. *Idem*.

CAP. XX. *Quibus folia non deci-*
dant, et de rhododendro.

Quibus folia non decidant] Theophr.
Hiſt. I. 15. *Idem*.

Rhododendron] Lucius Apuleius
'*roſeam lauream*' appellat. *Idem*.

CAP. XXI. *Item quibus folia non deci-*
dant, et quibus non omnia folia cadant,
et quibus locis nulli arborum.

Adrachne in Græcia] Vide ſupra
XXII. 13. *Idem*.

Unedo] Οἰνῶπος Theophr.-Hiſt. I.
15. quæ eadem et κόμπος dicitur.
Idem.

Non decidunt autem] *Idem* ibid.
Idem.

In Thurino agro] Sybari, qui nunc
Thurii dicuntur. Varro de Re Ruſt.
I. 7. ubi et de Elephantine. *Idem*.

Nam locorum tanta vis eſt] Theo-
phraſt. Hiſt. I. 6. et 15. *Idem*.

CAP. XXII. *De natura foliorum ca-*
dentium, et quibus foliorum varii co-
lores.

Falſa definitio eſt] Adverſatur Theo-
phraſt. Hiſt. I. 15. *Idem*.

Quædam tardius amittunt] Theo-
phraſt. ibid. *Idem*.

Foliorum unitas] Theophras-
t. Hiſt. I. 16. et de Cauſ. II. 22. *Idem*.

CAP. XXIII. *De populo tria genera, et*
quorum foliorum figura mutetur.

Circinata rotunditatis] Theophr.
Hiſt. I. 16. *Idem*.

Populorum foliis grandiffima lanu-
go] Legend. *Populorum foliis grandis-*
ſima lanugo evoluit, candida, tradita
folio numeroſiore, candida, et ut villi.
Dicit populorum foliis in genere gran-
diſſimam evolare lanuginem, hoc eſt,
grandiſſimum βρύον, candida vero,
tradita folio numeroſiore, candidam
evolare, et ut villas. *candida tradita*
folio numeroſiore, loquutio Pliniana,

id est, quæ traditur esse folio numerosiore. *Salmas.* 329. b.

Mirum in primis id] Theophr. Hist. i. 16. Vide infra xviii. 28. *Dalec.*

CAP. XXIV. *Quæ folia versentur omnibus annis, quæ foliorum e palmis cura et usus, et foliorum mirabilia.*

Inferior] Superior. *Supina* Theophr. τὰ ὑπτία ποωδέστερα, colore magis herbaceo viret. *Dalec.*

Incisuras] Nihil de incisuris Theophrastus. *Idem.*

Oleæ superne candidiora] Theophr. Oleæ folia supina et superiore parte, contra aliorum naturam, candidiora sunt, et minus lævia; hederæ vero superne, non quidem candidiora, sed minus lævia. *Idem.*

Omnium] Vel maximæ partis. *Id.*

Oscitant] Convertuntur. *Idem.*

Interiores partes tepeferi volentia] Hæc de suo Plinius, et absurde. *Id.*

Superior pars] Inferior et prona. Theophr. *Idem.*

Funes validos e palmæ foliis] Dictum est supra xiii. 4. Fiunt et ex iis scopæ. Martialis: 'In pretio scopas testatur palma fuisse, Otia sed scopis nunc analecta dabunt.' *Idem.*

Et apud nos fere palmis] Et apud nos vere palmea a matre integra decerpuntur. Meliora enim sunt quæ divisa non fuerint. Vetusta omnia. Convenit id cum eo, quod scripsit xiii. 4. palmæ folia, cum primum novellas demonstrare gemmas, in opera varia fudi. *Idem.*

Duplicia] Velut ex duobus composita, Theophr. *Idem.*

Insecta pectinum] In rectum velut serra dissecta. *Idem.*

Urticis] In Lexico vetere Græco-Latino ob id *urtica*, sive ἀκαλήφη, *acia* et *aciela* dicitur, quod ut ferri acies ulceret. Turn. xvii. 21. *Idem.*

In cacumine ramorum] Ex surculis, ἐκ τῶν ἀκρεμόνων. Theophr. *Cacumen ramorum* Plinius inconsiderate vertit. *Idem.*

Quibus adjicit Cato decidua populea quærnaque, animalibus jubens dari non perarida] Scribendum puto et *cædua*, non *decidua*. Cato cap. 5. 'Frondem populneam, ulneam, querneam cædito, et per tempus condito; non perarida pabulum ovibus.' Hæc Cato. Cum igitur Plinius hic scribat *animalibus*, non, ut Cato, *ovibus*, et Cato addat *ulneam*, quod in Plinio non legitur, adducor ut putem scribendum hic, a *populo quercuque et ulmo ovibus*; indoctus enim librarius, ut conjicio, pro *ulmo ovibus*, scripsit *animalibus*. Pintian. *Quibus adjicit Cato decidua, &c.]* Cap. 30. et 51. *Dalec.*

CAP. XXV. *De ordine naturæ in satis, et de flore arborum, et conceptu et germinatione, et partu, et quo ordine floreat.*

Ordo autem naturæ] Theophrast. Hist. iii. 6. et de Caus. i. 10. *Dalec.* *Maritantur]* Ad conceptum stimulantur, invitantur, illiciuntur. *Idem.*

Ver inchoans] Vide infra xviii. 34. *Idem.*

Catultionem rustici vocant] Catulire, ad Venerem incitari. Apuleius de fæminis *subare*, ὑργᾶν, dixit, de maribus *surire*, καριᾶν, ut vetus Grammaticus exponit. Inde catulaster in Critico, βοίπαις. *Catultionem* hic multi legunt ex fide vetusti exemplaris. Apud Vitruvium pro 'catlastros' legitur 'Catastos.' 'Ideoque semper,' inquit, 'transmarinos catastos emere formosos et puellas maturas, eosque conjungere, ut qui nascerentur ex iis, non solum egregia voce, sed etiam forma essent non invenusta.' Turn. xxiv. 7. σκυζᾶν canum est ad libidinem incitatorum et prurientium, καριᾶν suum, ταυριᾶν taurorum, ἵππομανεῖν equorum. *Idem.*

Alia protinus] Theophr. Hist. iii. 6. *Idem.*

Arborum flos est pleni veris, &c.] Apud Athenæum lib. xiii. Chæremon vocat flores, nunc veris, nunc pra-

torum filios. Ἐν τῇ Ἰοίᾳ Ἀθηροῦ τέκνα Ἐαρος περίξ στρώσαντες. In Centauro : Ἐνθεν μὲν αὐτῶν εἰς ἀπείρονα στρατὸν Ἀνθέων ἀλόχων ἐστράτευσαν, ἡδοναῖς ὀθραμένων τὰ λειμώνων τέκνα. Æschylus in Persis : Ἀθη τε πλεκτὰ, παμφόρου γαίας τέκνα. Victorius xxxii. 21. ex Athenæo. *Idem.*

Nam neque ilex, &c.] Apud Theophrast. Hist. iii. 5. ilex floret. *Eidem* cap. 6. libro eodem, pyro pro flore est squammatim compactilis meta, κύτταρος. Larix autem vere florem mittit, e ramulorum cacumini-
bus, in purpura ardentem rubentem, foliolis comantibus adnexum, miro quodam naturæ artificio. *Idem.*

Nec juniperi florent] Modestius Theophrast. Hist. iii. 6. diligentius inquirendum id esse censet. *Idem.*

Dura facies semper] Flore nuda et privata. *Idem.*

Quippe cum ex eodem] Theophrast. loco proxime citato. *Idem.*

Glandes] Juglandes, ex Theophr. Hist. iii. 6. Τὰ δ' ἄλλως περιενισταμένου τοῦ ἥρος, οἷον ἐρινεός, φιλόκη, ὀξυάκανθος, παλίουρος, τέρμινθος, καρύα, Διδος βάλανος. *Idem.*

Sideribus] Theophr. Hist. iii. 7. *Idem.*

Reliquæ quidem arbores] *Idem* ibidem. *Idem.*

Vitis sola bis parturit, &c.] Bis, si bifera est: ter, si trifera. *Idem.*

Sicuti morus] Theophr. de Causs. i. 21. *Idem.*

Floret] Flore purpureo. In Priapeis: Ἀμυγδαλὴν ve flore purpureo fulgens. *Idem.*

Hæ coactæ] Hominis industria et cultura effectæ. *Idem.*

Sambucus] Sambuci tamen interiora mire firma tradi posthac scribit c. 39. hujus libri. *Idem.*

Vergiliarum exortu] Circa nonum aut decimum diem Maii. *Idem.*

CAP. XXVI. De corno, et quo tempore quæ ferant, et quæ fructum non fe-

runt, et quæ infelices existimantur, et quæ facillime fructum perdunt, et quibus fructus, antequam folium, nascantur.

Cornus enim circa, &c.] Hoc Theophrastus Hist. iii. 6. At *idem* c. 12. lib. ejusd. fructum eodem fere tempore ferre scribit, quo olea. *Idem.*

Nuces et mala, &c.] Alnus, nux juglans, et achradum quoddam genus, autumnus; quercus et castanea serius, circa Vergiliarum occasum. *Idem.*

Incipiente autem hieme, &c.] Aria hiemis initio, malus primis frigoribus, achra serotina hieme. *Idem.*

Post Vergiliarum occasum] Circa diem nonum Decembris. *Idem.*

Citreæ et juniperus] Celastri, juniperus, et ilex tardissime perficiunt fructum, &c. Theophr. Hist. iii. 6. Plinius hæc negligenter vertit. *Idem.*

Zamia] Ζημλαί, damna, detrimenta. *Idem.*

Tamarix] Myrica silvestris, et nostras, Dioscoridi fructum fert compage muscosum. Ægyptia vero et sativa, gallæ similem. *Idem.*

Populus] Infra xxiv. 8. Populus semen fert comitialibus utile, Columella v. 5. Ulmus Atinia. *Idem.*

Alaternus] Vide Macrobius. Is alaternum sanguine infelicem esse ait. *Idem.*

Quæ neque scruntur, &c.] Vocantur et infelicem, ad quam capitis damnatus suspendio necaretur, oblecto velatoque capite, quod constat ex illo prisco diro carmine: 'Caput obnubito, arbori infelici suspendito,' recitato a Cicerone in Orat. pro Caio Rabirio; nisi quis forte existimet, non solitos veteres supplicium id sumere ad alias arbores, quam quæ esset ex infeliciam genere. Muret. in Var. viii. 9. Brod. iv. 6. Apud Gellium x. 15. Flaminica surculum de arbore felici in rica habet, quod inarculum, a tegendo, 'arcere' enim hoc significavit, olim nominarunt.

Fuit autem Rica cingulum capitis, quo sacerdos vittæ loco redimibat se. Arborem felicem punicam malum Festus exponit. *Sculig.* Inarculum quod fuit Flaminicis, 'Stroppus' in Flaminum pileis dicebatur. *Idem in Varr.*

Crenutius auctor est, &c.] Id est, quod fabulantur, Phyllidem post suspendium mutata in amygdalum nudam foliis, et cum Athenis reversus Demophlon ejus truncum amplecteretur, quasi sponsum sentiret, frondem emisisse. *Dalec.*

Aperiuntur] Finduntur ut gummi exeat. *Idem.*

Inflcunt ramos ejus] Theophrast. de Caussis II. 11. *Idem.*

Pyrus] Theophr. ibid. *Idem.*

Salix amittit semen] Theophrast. Hist. III. 2. *Idem.*

Dicta Homero frugiperda] Homerus Odys. K. Μακρά τ' αἰγίροι, καὶ ἱτέα ἀλεσίκαρποι. *Idem.*

Sterilitatis medicamentum] Quod sterilitatem inducit, Nonius. ἀκυρολογία. *Idem.*

Et ex sexu] Theophr. Hist. III. 6. *Idem.*

Gignentium autem, &c.] Theophr. Hist. I. 23. et 25. *Idem.*

Cætero eadem natura] Arborum aliæ fructum edunt cacumine, aliæ lateribus, aliæ utraque parte. Ex aliis plantis cacumine plures ferunt quam arbores, ut frumenta quæ spicam gignunt, &c. Theophr. Male hunc locum vertit Plinius. *Idem.*

Ut dictum est] Lib. XIII. cap. 4. *Idem.*

Nasci] Theophr. de Causs. v. 1. Athenæus lib. III. *Idem.*

CAP. XXVII. *De biferis et triferis, et quæ celerrime senescunt, et de ætatis eorum.*

In Cea insula] Chio. Hodie etiam incolæ ejus insulæ hunc caprificandi morem retinent. *Idem.*

Vites quidem et triferæ sunt] Non

ter, sed triplicem fructus varietatem ferentes, ut apparet ex Aristot. περὶ θανμ. ἀκουσμ. *Constant.* Ego vero sic dictas puto, quod ter fructum quotannis edant: quales multis in locis mihi visæ sunt, et præcipue in horto Guil. Caulii Lugduni. Earum meminit Theophrast. de Causs. I. 11. *Dalec.*

M. Varro auctor est vitem fuisse Smyrnæ apud mare] Archetypum Tolet. non mare habet, sed matream; quæ dictio non temere mutanda fuit; fortasse enim Plinius Metroon scriptum reliquit, hoc est, templum Matris Deorum, quale in Elide Peloponnesi fuisse auctor est Pansanias in Eliacis. *Pintian.* *M. Varro auctor est, &c.]* Locus Varronis hic est I. 7. 'Propter eandem causam multa sunt bifera, ut vites apud mare Smyrnæ: majus bifera, ut in agro Consentino.' *Dalec.*

Alias] Infra XVIII. 22. *Idem.*

Et in ipsis urboribus, &c.] Theophr. Hist. I. 23. *Idem.*

Summa parte fertilior est arbutus, quercus inferiore, juglandes, fici, mariscæ] Emendatius antiquus codex: Summa sui parte fertiliores arbutus, quercus; inferiore, juglandes, fici, mariscæ. *Pintian.*

Mariscæ] Prægrandes. Vide supra xv. 18. *Dalec.*

Medicatur] Veluti Medicina jnavatur. Caprificatione id fit, cum putrescente caprifici fructu culices geniti in urbanæ fructus evolant, et fructum mordent, sic properante ejus maturitate. Vide xv. 19. *Idem.*

Præposteris] Serotinis et novissimis, quæ salubriores censentur. Infra XXIII. 7. *Idem.*

CAP. XXVIII. *De moro.*

CAP. XXIX. *De silvestribus.*

Silvestria autem tardissime] Theophrast. Histor. IV. 14. *Idem.*

Omnis cura fertilitatem adjicit] *Idem* de Caus. II. 15. *Idem.*

Multæ vero plura gignunt] *Idem*

Hist. III. 10. *Idem*.

Inter quas laurus uvæ suas] Apud Theophr. de Caus. II. 15. et Hist. III. 11. Laurus hæc fert τὰ βρῦα, non βόρπvas, nempe consertos flores, similes quereuum et olearum floribus. Gaza tamen hoc Plinii loco deceptus, apud eundem Philosophum Hist. III. 8. βόρπvas inconsiderate reposuit, nec in aliis supra citatis locis emendandum putavit, inconstanti iudicio. *Idem*.

CAP. XXX. *De buxo, et faba Græca, sive loto.*

Sive loto] Loti genera tria diligenter distincta vide XXIV. 2. *Idem*.

Plurima vero buxus. Nam et semen suum et granum, quod carthegon vocant, &c.] Scribendum non *buxus*, sed *ilex*, manifeste ex Theophr. III. 16. Nihil enim tale, quale hic dicitur a Plinio, fert *buxus*, ex eodem Theophrasto cap. 15. De ilice vero mox loco ante citato sic tradit: 'Fert præter glandem granum quoddam puniceum, et viscum atque hyphear habet. Quapropter ut fructus quaternos habeat interdum contingit, binos proprios, binosque alienos, visci scilicet atque hyphearis: fert a septentrione viscum, a meridie hyphear.' Quod autem sequitur *carthegon*, legendum quidam *crategon*; sed arbor est non granum eidem Theophrasto *crategon*, eodem libro cap. 15. Et ejusdem nominis herba Dioscoridi lib. III. *Pintian*.

Viscum] De ilice hoc Theophrastus, et non de buxo, Hist. IV. 16. et de Caus. II. 32. τὸν πύξον σὺν τῷ πρίνῳ Plinius confundit. *Dalec*.

Mox paulo] Cap. 44. eodemque ultimo hujus libri. *Idem*.

In quibusdam omnino nullus] Theophrast. Hist. I. 13. Spissæ omnes raris fere magis nodosæ. Mares autem et silvestres omnes spissiores; nisi si qua ob spissitudinem prorsus cuodis sit, aut nodos paucos habeat,

ut *buxus*, *lotos*, &c. Infeliciter hæc vertit Plinius. Fefellit eum æquivoca significatio τοῦ ὕξου, et *ramum* indicantis, ut ait Theophrast. Hist. I. 2. et *nodum*. *Idem*.

Loto transmarinæ] Nihil Theophrastus. Dioscoridi *lotos* arbor, *lotos* silvestris, *lotos* Ægyptia caulem habent. *Idem*.

Sambuci] Theophrast. Hist. I. 2. *laurus*, *ficus*. *Idem*.

Et abieti quidem subrecta divisura] Hæc non satis fideliter Plinius recitat e Theophrast. Hist. I. 13. *Idem*.

Cacuminibus eorum decisis moritur] Theophrast. Hist. III. 8. IV. 19. et de Caus. V. 24. *Idem*.

Lotos, sive faba Græca] *Lotos* quatuor novimus: Primam Dioscoridis, et Theophrasti priorem, vulgo *mica-colier*, *perlato* Italis: Secundam, quæ Theophrasti posterior est, vulgo *laurocerasus*: Tertiam, diospitem Theophrasti, *gaiacanam* vulgi, *fabam Græcam* Romanorum, *cerasum* Constantinopolitanam Matthioli: Quartam Polybii apud Athenæum lib. XIV. *Id*.

Cortice pelles tingunt] Dioscorides decoctum ramentorum loti capillum ruffat. Sed ea diversa est a faba Græca. *Idem*.

Malis proprium genus, ferarum enim rastra reddunt] Scribendum reor: *Malis proprii nodi: ferarum enim rostra reddunt*. Theophrast. I. 13. 'Malis profecto nodi peculiare; faciebant enim beluarum similes extant. Unus prægrandis: alii circa eum parvi complures.' *Pintian*.

Ramorum aliqui cæci, &c.] Deceptus et hic est ambiguitate vocis ὕξου, quæ in eo loco Theophr. *nodum* significat, non *ramum*. *Dalec*.

Si non evaluere] Viribus defecti germen non ediderunt. *Idem*.

Cum deputatos cicatrix hebetavit] Cum discerpti, avulsi, excisi, incendio mutilati fuerint. Theophrast. *Idem*.

Quæ dividuis in ramo natura est] Quod nodus in cæteris, id in vite oculus, sive gemma, in arundine geniculum. Theophrast. *Idem.*

In longitudinem excrescunt abies] Theophrast. Hist. i. 8. et 14. *Idem.*

Uuistirpia] Μονοστελέχη. *Idem.*

Quædam statim in ramos sparguntur] Theophrast. Hist. i. 14. *Idem.*

CAP. XXXI. *De ramis, et cortice, et radicibus arborum.*

Cortex aliis tenuis] *Idem* ibid. cap. 8. *Idem.*

Ut lauro] Ut lauro philyreæ. Vitosum est exemplar Theophrasti i. 8. cum idem scribat iii. 10. tiliæ crassum esse corticem. *Idem.*

Omnibus in senecta rugosior] Scribo quibusdam, non omnibus. Theophrast. i. 8. 'Quædam,' inquit, 'scabro cortice, ut robur, snber, palma. Hæc dum adolescent, læviori cortice sunt: cum senescunt, crassiori, scabriorique.' *Pintian.*

Quibusdam rumpitur sponte, ut viti] Ἐνια ῥηξίφλοια, inquit Theophrast. ubi perperam legitur ῥηξόφλοια, quod Gaza non animadvertens, sic inepte locum cum vertit: 'Nonnullis cortex radicis specimen gerit, ut viti.' *Dalec.*

Quibusdam etiam, &c.] Theophr. sic habet: τὰ δ' ὡς περιπίπτειν, ὡς ἀδράχνη, νηλεία, κόμαρος. Quibusdam veluti per circuitum cadit, ut adrachnæ, unedoni, arbuto. Loco νηλεία lego ἐπιμηλέα, quæ et ἐπιμηλὶς dicitur. *Idem.*

Abieti] Addit Theophr. linospartum et cæpas. *Idem.*

Hurundini] Addit idem lolium. *Id.*

Magna et radicum differentia] *Idem* Hist. i. 9. *Idem.*

Crassiores lauro et inæquales] Quibusdam, crassæ magis, quibusdam inæquales, ut lauro, item oleæ, cui et nodosæ ac fimbriatæ. Theophr. ὀξώδεis, καὶ θυσανώδεis. *Idem.*

Malis et cupressis] Theophrast. ibidem. Ejus loci sensum Plinius non intellexit. *Idem.*

Delph. et Var. Clus.

Aliis recto meatu, ut lauro] Quibusdam rectæ et æquales; aliis obliquæ et inæquales; idque partim natura, et lauro et oleæ, partim qui recto meatu non distenduntur, sed flexuoso, ut fico. *Idem.*

Quidam non altius, &c.] Tacite reprehendit Theophrastum, a quo id scriptum est Hist. i. 11. *Idem.*

Apud auctores certe invenitur, abietis planta cum transferretur, octo cubitorum] Legoplantæ, non plantæ; ut repetas radicem. Consimiliter mox paulo cum dicit: *Visa etenim est annosa quercus vi tempestatis eversa;* legendum patrio casu, *annosæ quercus vi tempestatis eversæ;* ut rursus subaudias *radix.* *Pintian.*

Quidam brevitate, &c.] Theophrast. Hist. i. 11. non ita quidem scribit, ut refert Plinius, sed novellas et vigentes arbores longius et altius radices mittere quam vetustas, radicemque marcescente arbore minui, et velut una contabescere: quod verissimum est. *Dalec.*

CAP. XXXII. *De prodigiosis arboribus, et quibus modis sponte nascentur, et quod non omnia ubique nascentur, et quæ non alibi nascentur arbores.*

De prodigiosis arboribus] Arborum ostenta vide et infra xvii. 25. *Dalec.*

Memoratur hoc, &c.] Theophrast. de Caus. v. 4. et Hist. iv. 19. *Idem.*

Circundolatis lateribus] Ramis amputatis, et aliqua parte circumdolata. Theophr. ibidem. *Idem.*

Restibilis sponte facta] Sponte erecta et sibi restituta. Observa significationis modum. *Idem.* Simile propemodum exemplum narrat oculus testis Cl. Jacobus Palmerius Exercitat. Criticar. ad Theophrast. lib. v. pag. 598. de quercu quadam truncum habente 25. pedes aut circiter longum, crassum vero unius pedis, aut paulo minus diametro: hæc ventorum violentia dejecta et humi prostrata jacnit per duorum mensium spatium, postea vero, ramis amputa-

Plinius.

15 O

tis, onere levata denuo sponte resurrexit, et tanquam nihil passa vixit.

Quas naturæ debeamus] Theophrast. Causs. 1. 1. *Dalec.*

Fastidit balsamum alibi nasci, &c.] Lege, *Fastidit balsamum alibi; nata Assyria malus alibi ferre.* Feracem alibi esse negat nisi in Assyria, quamvis alibi natam. Vide Salmas. pag. 964. a.

Vixit in Italia piperis arbor] Piperis arborem a Plinio dici volunt fruticem, quem vulgus adhuc vocat *poiu-rier*, officinæ vero ribes nigrum: casiam autem plantam non quidem Indicam, sed Hygini, Theophrasti cneoron, nempe rosmarinum coronarium, et nostratam lavendulam, sive spicam. *Dalec.*

Mulari naturam, &c.] Ut æstuosa plantas edant frigidis locis familiares, et frigida plantas gignant in æstuosis nasci solitas. *Idem.*

Cedrum æstuosis, &c.] Cedrus quidem conifera in æstuosa Syria gignitur, ac baccifera in Ida. Theophr. Hist. III. 12. Cedrum in Lycia multam nasci, materia ad navium fabricam utili, Strabo scribit lib. XIV. *Idem.*

In Olympo, &c.] Frigido monte. Theophr. Hist. IV. 6. *Idem.*

CAP. XXXIII. *De cupresso: et quod ex terra nova aliqua sæpe nascantur, quæ in ea ante non fuerunt.*

Cupressus, &c.] *Κυπάριστος* Græcis, ἀπὸ τοῦ κβεῖν τοὺς παρίσους ἀκρόμυας. Quidam cupressos *χαρίτας* dixere, ab eleganti venustaque coma. In Arcadia apud Psophidem tantæ proceritatis fuerunt, ut proximus mons inumbraretur: dictæ *παρθένοι*, quia ferro intactæ, et Alcæoni sacræ, quoniam Argis necata matre illuc se recepisset. Materia cupressi *ἄσηπτος* quamobrem eorum, qui in bello ceciderant, corpora arcis e cupresso condi solita Thucydides scribit; et Plato leges publicas, sacrorumque ritus, ob æternam firmitatem in tabulis cu-

pressinis describi voluit. Rhodig. xxv. 2. Vejovis simulacrum ex hoc ligno in arce duravit ab urbis conditæ anno 551. ad auctoris usque tempora. Infra cap. 40. hujus libri. *Idem.*

Cuto] Cap. 42. et 151. *Idem.*

Natu morosa] Theophr. de Causs. 1. 8. *Idem.*

Baccis torva] Galbulis. Varroni, conis et nucibus. *Idem.*

Funebri signo, &c.] Nobilium tantum et divitum. Lucanus: 'Et non plebeios luctus testata cupressus.' Varro adhiberi rogis cupressum ait propter gravem nstrinæ nidorem; quoniam fœtorem cadaveris, dum uritur, odoris sui jucunditate lenit. Festus Diti sacram esse, Servius Proserpinæ vult, quia præciso capite moritur, et subsecta non renascitur, præterquam in Ænaria, quemadmodum ex mortuis nihil speratur. Fabulas de Cyparissa filia Boreæ, Cyparissarum Eteoclis gnatarum, Cyparissi a Telepho geniti, cujus meminit Ovid. Met. x. Servius Æneid. III. prolixè narrat. Hadr. Jun. 1. 20. Hermippus sceptrum Jovis e Cyparisso edolatum fuisse prodit, ideoque Pythagoræos auculis et utensilibus cupressinis abstinnisse Laërtius refert. Virgilius de funere Polydori: 'stant Manibus aræ, Cæruleis mæstæ vittis, atraque cupresso.' *Idem.*

Fœmina sterilis diu] Legendum arbitror *spreta*, non *sterilis*; supra enim traditum fuit, fœminam esse feracem, marem sterilem: indicant id etiam verba protinus sequentia: 'Metæ demum aspectu non repudiata.' *Pintian.*

Distinguendis tantum, &c.] Id fieri solitum duobus modis intelligunt, aut cum in singulis ordinibus duabus pinis cupressum unam interponebant; aut cum duobus pinorum ordinibus cupressorum ordinem unum interserebant, venustatis gratia, elegantisque et jucundi aspectus. *Dalec.*

Distinguendis tantum pinorum ordinibus] Scribo vinearum, non pinorum, e M. Varrone l. 26. 'In omni,' inquit, 'vineæ diligenter observa, ut ridica vitis ad septentrionem versus figatur, et si cupressos vivas pro ridicis inserunt, alternos ordines imponunt,' &c. *Pintian.*

In densitate parietum] Vestiendis parietibus. *Dalec.*

Coërcitaque gracilitate, &c.] *Lege:* coërcitaque gracilitate perpetuo terete. *Trahitur etiam in picturas operis topiarii: venatus classesve et imagines rerum tenui folio brevique et virente semper vestiens.* Et postea scribe, *vulgoque dotem filia antiqui plantare appellabant; quod erat quæstuosissima illa ratio cupressuum plantandarum ad perticas et asseres, cum eas pangebant, vulgo dictitabant antiqui dotem filia plantare se.* *Salmas. p. 173. b.*

Dotem filiarum, &c.] Dos apud Romanos quanta olim fuerit, explicat Alexander ab Alex. iv. 8. *Dalec.*

Huic patria insula Creta, &c.] *Lege:* Huic patria insula Creta, quæ Cato Tarentinam eam appellet, credo quod primum eo venerit, et in Ænuria succisa regerminat. Sed in Tarento quocunque in loco terram moverit quispiam, si naturalis hæc gignitur protinusque emigrat: in illa vero etiam non appellato solo e sponso, maximeque, &c. naturalis terra est οἰκία, ut vocat Theophrastus de eadem re loquens. *Salmas. p. 173.* *Huic patriæ insula Creta, &c.*] *Theoph. Hist. i. 2. et 3. Dalec.*

Quocunque, &c.] *Idem ibid. Idem.*

Hæc gignitur protinusque emicat] In aliis codicibus non emicat legitur, sed emigrat, minus vitiose; legendum enim, ut opinor, *emergit:* quo verbo tanquam Pliniano usus est Theodorus in Theophr. iii. 2. 'Nonnusquam modo subegeris moverisque solum, familiaria protinus terræ illius emergunt, ut in Creta insula cupressi.' *Pintian.*

Et quos Albos vocant, &c.] *Lege: Et*

quos Albos vocant, summisque in iis unde nunquam, &c. De summis Albis montibus intelligit, unde nunquam nives absunt, et inde Albi dicti. *Salmas. p. 172. a.*

In tepore proveniens] *Theophr. Hist. iv. 6. Dalec.*

Nec terræ tantum, &c.] *Lege:* Nec terræ tantum natura, &c. temporaria vis, imbre aliquo plerumque semina affrente. Certe fluunt genere aliquando etiam incognito: quod, &c. Vide *Salmas. pag. 173. b.*

Aliquæ plerumque, &c.] *Theophr. Hist. iii. 2. et de Caus. i. 5. Dalec.*

Dicemus] *Infra xix. 3. Idem.*

CCCCXXX.] CXXXVI. ex ix. 3. nam urbs Cyrenæ condita est anno urbis Romæ 143. defluxit autem is imber annis septem priusquam conderetur. *Idem.*

CAP. XXXIV. De edera.

Edera jam, &c.] *Theoph. Hist. iv. 4. Vide infra xxiv. 10. Dalec.*

Quin et Harpalum, &c.] Hoc male Plinius. Confer Theophrast. *Idem.*

Inimica arbori, &c.] Laberius: 'Ut hedera serpens vires arboreas necat, Ita me vetustas amplexu annorum enecat, Sepulchris similis, nil nisi nomen retineo.' *Idem.*

Duo genera ejus prima] *Theophr. Hist. iii. 18. Idem.*

Mas et femina] Turpissime lapsus hic Plinius, quæ de cisto audienda sunt, τῶ κιστῶ, id est, *hederæ*, tribuit. Nec apud Theophr. nec apud Dioscorid. ulla hederae differentia statuitur e sexu petita. *Idem.*

Species horum generum tres] Theophrasto, hederae summa duo genera sunt: altera quæ humi repit; altera quæ in altum tollitur. Posterioris rursum tria genera, candida, nigra, helix, &c. *Idem.*

Qui vocantur corymbi] *Lego, quæ vocantur corymbiæ,* e Theophr. iii. 18. Neque enim ad ramos referenda est vox *corymbi*, sed *ederae* fructum album ferentes. Est et genus *ederae*

corymbia, Diosc. lib. II. *Pintian*.

Concinnioraque] Εὐθημονέστερα, Leopard. v. 2. *Dulce*.

Quoniam fructum non gignit] Hederæ folium novum angulosum est, vetustum rotundius, auctore Theophrast. Hist. I. 16. At heliceis folium, sive novum, sive jam vetustum, semper angulosum est; qua re ab hederæ foliis discrepat. Quod autem ἀποκτιτοῦσθαι Theophrastus ait, et Plinius vertit *hederam fieri*, alii, et rectius, intelligunt, *hederæ modo folium mutare*. Idem.

Alia tenuioribus foliis] Nihil Theophrast. Hæc de suo Plinius. Idem.

Et in candidis, &c.] In candida, alia tantum fructu, alia etiam folio candida est. Theophrast. Idem.

Arbores autem, &c.] E candidis quæ asperrima et maxime silvestris est. Idem.

Signa ejus folia, &c.] Lege: *Signa ejus maxima atque latissima: mammas erigentes, quæ sunt cæteris inflexæ, racemi stantes, &c.* dicit eam hederam racemis stantibus et subrectis esse, erigentibus mammas quæ sunt cæteris inflexæ: *mammas* vocat acinos hederæ; quos qui inspexit, scit mammis similes esse, cum parvo ἀκρομαστῖφι quod papillam refert, inde et 'bumastus' nva dicta, quod acinos haberet hederæ mammis, id est, acinis, similes. *Salus. 376. b.* *Signa ejus folia, &c.*] Signum ejus quæ ad perfectæ hederæ naturam ventura sit, et folium mutatura, est non tantum folium majus, et amplius, sed quod statim germina recta habet, (inepte pro βλαστούς, μαστούς Plinius hic legit,) non ob longitudinem et tenuitatem, (quemadmodum in helice,) velut inflexa. Veris enim hederis crassa et brevica germina sunt, ac illarum cuiusvis, cum fructum edit, recta et sublimia. Theoph. Dalec.

Huic, &c.] Candidæ, asperrimæ, et maxime silvestri. Theoph. nigræ magis id tribuit, deinde candidarum

huic generi. Idem.

Sed proprium albæ] Candidæ proprium id esse nusquam scribit Theophr. sed id maxime facere præcæteris. Idem.

Sola omnium, &c.] Nihil horum apud Theophr. nihil apud Dioscor. Vel alinnde hæc sumpsit Plinius, vel chamæcissi voce deceptus, eam a rigente distinguere tentavit. Theophr. quidem hederæ ἐπιγέλου, et εἰς ὕψος αἰρουμένης meminit, nusquam chamæcissi, plantæ sui generis, ab hederis diversissimæ. Idem.

CAP. XXXV. *De edera, quæ vocatur smilax.*

Cilicia primum, &c.] Theophr. Hist. lib. III. cap. ult. Idem.

Non angulosa] Apud Theoph. legitur ἐγγώνιον absque negatione: verius esse quod hic legitur, herbæ figura monstrat. Idem.

Olente lilium] Apud eundem Gaza legit ἐπιρόν, non ut Plin. λειρόν. Idem.

Infaustra omnibus, &c.] Vide infra XXI. 9. Idem.

Croci] Ovid. Met. IV. 'Et Crocon in parvos versum cum smilace flores.' Idem.

Levem sonum reddat] Vide infra XXIV. 10. Idem.

Si vas fiat ex ligno ejus] Κισσύβιον vocat Macrobius Saturn. V. de quo Euripides in Andromeda: πᾶς δὲ ποιμένων ἔρρει λείως, 'Ὅ μὲν γάλακτος κίσσινον φέρων σκύφον, Πόνων ἀναψυκτήρ', ὁ δ' ἀπ' ἐλών γάνος. Victor. XVI. 27. Idem.

CAP. XXXVI. *De aquaticis calamis, et fruticibus.*

Belli pacisque, &c.] Belli, ad jacula; pacis, ad scribendum. Idem.

Deliciis gratæ] Ad tibiarnum usum. Idem.

Tegulo earum, &c.] Ob id panniculam tectoriam vocat Plautus in Milite: 'Cujus tu legiones deflavisti spiritu, Quasi ventus folia, aut panniculam tectoriam.' Turn. II. 28.

Plaut. in Rudente: 'Quin tu in pauldem is, exigisque harundines, Qui pertegamus villam, dum sudum est?' *Dalec.*

Durantque ævis, &c.] Equidem καλάμινον πύρ. Aristot. Quæst. sect. 111. 6. igitur in arundine accensus, qui cito exardescit, cito emoritur, διὰ τὴν τῆς ὕλης ἀσθένειαν ἀσθενέστερον τοῦ ξυλίνου. Quare et Herodoto lib. v. Sardibus captis Persæ nullam prædam ex ea copiosa et opulenta urbe retulerunt, quod domus ex harundine constructæ, vel harundine tectæ, injecto igne, incendio statim assumptæ sint. Vict. xxxiii. 1. *Idem.*

Camerus levissime suspendunt] Ex iis cameræ fornicesque pergularum quam levissimi et minime onerosi fiunt. *Idem.*

Circa Anaiticum, &c.] Vicinum Anææ urbi Cariae. Anaitidis Dianæ apud Lydios templum est, auctore Pausania lib. 111. *Idem.*

Fungosior] Rarior, laxior, minus farcta, spongiosa carne, quæ sub lignoso cortice jacet, et ei contigua est. *Idem.*

Geniculata. Cætero gracilitas, &c.] Lege: *geniculata cetero gracilitas nodisque distincta, leni fastigio tenuatur in cacumina crassiore panniculæ coma.* Vide Salmas. p. 1300. b. *Geniculata, &c.]* Nimis frequentibus nodis distincta. *Idem.*

Ferruminat textus, &c.] Tabularum compages. Qua ratione Ararici et Rhodanici nautæ, suis navigiis construendis, tabulis hiatus interpositos, musco cuneis adacto, fibulisque ferreis insuper affixis, obstruunt. *Idem.*

Calamis Orientis, &c.] Sagittariis. Democritus Geopon. 11. βέλκας et ναστοκαλάμους vocat; quoniam, ut ait Dioscorides, ex harundine nasto sagittæ fiunt; quamvis in Geoponicis corrupte legatur, *bulitæ et mesto calami.* Guiland.

Præcipitavit] Paratiores audacioresque fecit, et ad bellum temere

suscipiendum cum Romanis impulit, quo profligati sunt. Cretensibus gentilitium telum sagittas esse scribit Pausanias lib. 1. Hinc et Theophrasto Hist. 1v. 12. καλάμος τοξικὸς, *harundo sagittaria*, Cretica dicitur. *Dalec.*

Aptior calamus] Harundo sagittaria ea vocatur, de qua paulo infra. *Id.*

Pondusque volucre] Findendo aëri opportunum, in jaculatione expeditum. *Idem.*

Contra flatus quoque, &c.] Legend. *et contra flatus quoque pervicax; libra quippe, non eadem gratia Belgicis et Creticis commendatioribus.* Paulo inferius lege: *Suum genus sagittario calamo, sed Cretico longissimis internodiis, obsequiumque quo libeat flecti calefacto.* Salmas.

Et hastarum vicem, &c.] Quoniam tanta magnitudine et firmitate sunt, ut iis pro jaculis utantur. [Theophr. *Dalec.*

Indicæ] Alia hæc Indica est, quam calamus aromaticus. *Idem.*

Differre mares, &c.] De harundine epigeio, non de Indica, id Theophr. qui masculam solidam esse, feminam vero inanem, etiam scribit. *Id.*

Circa Acesinem, &c.] Theophr. 1v. 12. de calamo tantum id scribit qui hastæ vicem præstat. *Idem.*

Harundo omnis ex una stirpe numerosa, atque etiam recisa fecundius resurgit. Radix natura vivax, geniculata et ipsa] Scribendum opinor et alia lectione: *harundo omnis vivax, atque etiam exusta fecundius resurgit. Radice natura ex una stirpe numerosa, geniculata et ipsa,* e Theophr. 1v. 11. qui vivacitatem harundini tribuit, non radici. 'Omnis,' inquit, 'harundo vivax est, atque adusta melius resurgit. Itemque stirpe crassa numerosaque est, ob id mori pervicax. Radix ipsa geniculata est.' Astipulatur Columella 1v. 31. *Pinxian.*

Lateræ harundini, &c.] Foliorum sese explicantium velut alæ. *Dalec.*

Calamus vero alius, &c.] Falsum id esse apertissime ostendit historia Theophr. de Orchomenio calamo. Plinius hæc mire perturbat. Lego: *Calamus vero alius Orchomenius totus concarus q. s. v. u. f. q. n. e. e. c. a. carnis, continuo foramine pervius. Quem vero Auleticon, &c. Idem.*

Syringiam vocant] Syring. Theophr. Ita porro vocant, non quod utilis sit fistulis, quemadmodum Plinius exposuit, sed quod fistulosus et inanis sit. *Idem.*

Hic tibiis utilior] Tibias a Barbaris inventas fuisse tradunt, ideoque in describendis musicis instrumentis, quibus perstrepebat furiosa Bacchantium cohors, recte Catullum dixisse: 'Barbaraque horribili stridebat tibia cantu.' Apud Hom. Trojani, de suis rebus prosperis læti, sese ut oblectent, pernoctantes in campo tibiais inflant. Olympiodorus a Phrygibus inventas fuisse tradit, usumque in certamine Marsiam tibia, Apollinem vero cithara. Victorius xxx. 10. Vide quæ notata sunt vii. 46. *Idem.*

Est alius crassiore ligno] Est alius solidus et totus pene intus repletus. Theophr. *Idem.*

In aquaticis natus] Apud lacus et flumina nascens potissimum. Theophr. *Idem.*

Hæc differentia est] Plurimum tamen in quoque genere differunt inter se aquaticæ et in sicco nascentes. Theophr. *Idem.*

Longissimis internodiis] Nodis paucis, geniculatæ, carnosiori omnibus. Theophrastus. *Idem.*

Differentias faciunt et folia, non multitudine, verum robore et colore. Valida Laconicis, et ab una parte densiora] Deesse arbitror dictionem tantum, et legendum varia, non valida, et ima, non una, ut in totum scribendum sit: *Differentius faciunt et folia non multitudine tantum, verum robore et colore. Varia Laconicis, et ab ima parte densiora.* Theophr. iv. 11. 'Magnas et fo-

lia differentias reddunt, non multitudine magnitudineque tantum, sed etiam colore; quippe quæ Laconica cognominatur, versicolor est,' &c. *Pintian.*

Valida Laconicis] Laconica versicolor est. In positu etiam foliorum et adnexu differentia est; nam quædam ab ima parte foliorum suorum maximum numerum edunt, ac velut e frutice se attollunt. Theophr. *Dalec.*

Est et in Italia, &c.] Lege: *Est et in Italia nascens Adarca, calami palustris ex cortice tantum, sed ipsa coma, &c.* Ex cortice calami palustris sub ipsa coma nasci vult Adarcam. Et pro utilissima dentib. scribe, utilis medentibus. Salm. 1301. a. *Est et in, &c.]* Nam in Cappadocia tantum nasci Dioscorides scribit. *Dalec.*

Adarca nomine] Calamachne ea quoque dicitur xxxii. 10. Vide xx. 22. Adarces est subsalsa concretio, humidis et palustribus locis, sicco cælo, spissescens, harundinibus et herbis inhærescens: molli Alcyonio prorsus similis, valde spongiosa, &c. Ex hac historia Dioscoridis apparet Plinium Adarces naturam non intellexisse, quoniam nec harundini peculiaris est, nec e cortice comave nascitur. *Idem.*

Et cortice] Harundinibus atque herbis inhærescens. Dioscorid. Inapte Plinius adarcem, quæ salsilago est, inter harundinum genera commemorat. Vide xx. 22. et xxxii. 10. *Idem.*

Characiæ] Phraginiten ipse vocat, xxxii. 10. *Idem.*

Illam in ripis, &c.] Harundineis cespitibus, ubi harundo multa connexu mutuo radicum implectitur, pingui lætoque solo. Theophr. *Idem.*

Tertia harundo, &c.] In sequentibus multa Plinius ex Theophrasto male transcripsit. Apud Theophrastum locus est iv. 12. *Idem.*

Nono hic anno nascebatur] Nono

anno nasci putabant, quoniam eo temporis intervallo lacus angebatur, sed magno errore, &c. Theophrastus.

Idem.

Prodigiosus] Prodigiosum id esse Theophrastus non ait, sed contigisse circa tempus ejus infausti praelii.

Idem.

Biennio extendisset] Post imbres frequentes aqua biennio copiosa permansisset. Theophr. *Idem.*

Quod notatum, &c.] Lege: quod notatum apud Cheroniam infausto Atheniensium exitu, et saepe, Copaida vocatur influente Cephisso; ut dicat Orchomenium illum lacum Copaidem vocari, in quem influit Cephissus. Vide Salmas. pag. 117. b.

Cheroniam, &c.] Chæroneia Straboni, oppidum, ad quod Philippus, Amyntæ filius, Bæotiis, Corinthiis, Atheniensibus gravè praelio superatis, Græciam subjugavit. In vicino Lebadia est, quæ Jovis Trophonii antrum et oraculum habet. Strabo lib. ix. Dalec.

Zeugitæ] Zeugitin ancupatoriam male Plinius exponit. ζευγίτην dicebant eam, quæ crassitie et longitudine ad comprimenda duarum tibiarum paria et conjugia, τὰ ζεύγη, idonea et apta foret, ut βομβυκίαν, quæ ob strigosam maciem tibia dignum sonum non ederet, sed bombum tantum. Apuleius Asini lib. iv. nuptiales tibias vocat zygias, quasi jugales, sicut Junonem zygiam, jugam, sive jugalem vocant, 'cui vincla jugalia curæ,' ut inquit Poëta. *Idem* lib. vi. harundinem 'Musicæ nutriculam' appellat, lepide quidem, sed affectate. *Idem.*

Maturius reciproco] Cum aqua copiosa non permanserit. Theophrast. *Idem.*

Hinc erant armamenta] Tibiæ fiebant, quibus canerent. *Armamentum* licenter Plinius instrumentum vocat: quod Gazam impulit, ut apud Theophrastum parum apte ζευγίτην verte-

ret armamentarium. *Idem.*

Ad inclusos cantus] Inclusos cantus dici volunt, qui in theatris aut templis muro circumseptis, vel etiam in privatis ædibus personarent, non autem in aperto ederentur, veluti tubis et cornibus. Aldus putat scriptum fuisse *inclutos* pro *inclytos*, unde factum sit *inclusos*. Ennius de Coclyte: 'Hic datus est occasus Horatius inclutu' saltu,' apud Festum. *Idem.*

Reliquo curæ miraculo] In harundinis tibialis præparatione. *Idem.*

Ad Antigenem tibicinem] Antigenem Thebanum musicum primum calceis Milesiis usum fuisse, fimbriatamque vestem, κροκοτήν, in comensationes attulisse, καὶ μελοποιῆσαι, Suidas refert. Antigenide tibicine harmation canente, Plutarchus scribit epulantem Alexandrum sic exarsisse, ut raptis armis adstantes fere invaderet, ut verum sit quod Spartiatæ dietitabant: 'Urget in ferrum scita fidibus cantio.' Magius iv. 13. Antigenidæ Musici meminit Apuleius lib. Florid. *Idem.*

Simplici musica] Tibia Theophr. ὅτι ἤθλουν ἀπλάστως. *Idem.*

Comprimentibus se ligulis] Connivente ore linguarum. Theophr. *Idem.*

Quod erat illis theatrorum, &c.] In Theophrasto est, ὃ πρὸς διακτορίαν ἦν χοῦσιμον, quod ad usum exercitationemque canendi utilius fuit. *Idem.*

Postquam varietas accessit] Cantus varietatem ac luxuriam Latine reddit, quod Theophrastus ait τὴν πλάσσω, nempe rudioris simpliciorisque musicæ ad cantus delicias, ac jucundam argutamque varietatem, veluti conformationem atque eruditio-

nem. *Idem.*
Quæ radicem antecesserat] Theophrastus radici proximam linguam lævam esse ait, dextram vero quæ ad germina est. Plinius ad dextram lævamque tibiam perquam apte refert, et eum Theophrasti locum quasi interpretatur commode. Varro i. 2.

ait, tibiam dextram in carminibus esse modorum incentivam, lævam autem succentivam. Sed de his statim. *Dalec.*

Læva tibiæ convenire] Ut capaciorem, amplioris et gravioris soni. Dextra acutior, læva gravior, obtusior, obscurior. 'Impares,' id est, unica tantum, in monodio, cum unica persona ageret, inflabantur: 'pares,' sive binæ, cum multi: 'choricæ,' cum chorus. Unicæ personæ *μονόδιον* fuit; plurium *συνώδιον*. *Monodion* et canticum dixerunt: *Synodium*, diverbium. Vide Rhod. ix. 7. Quando chorus canebat, inquit Diomedes lib. iii. choricis sive choraulicis tibiis artifex concinebat: in canticis autem, pithaulicis responsabat, nempe quibus pithaulæ, sive ascaulæ, id est, utricularius utitur. Brod. ii. 13. Vide quod notatum est supra in vii. 37. De monodia vide Victorium Observat. xxxi. 8. Dextras vocarunt, quod oris parte dextra inflarentur, dextra manu tenerentur; lævas ob contrarias causas. Victor. xxxviii. 22. Serranæ tibiæ ab acuto serræ stridore ac sono, ut gingivæ, ab anserum clangore; gingriunt enim anseres. Serranæ sinistrae fuerunt, acutius tinnientes, et, ut Varro inquit, succentivæ, ut dextræ, quæ gravius sonant, incentivæ. Turn. xxviii. 34. Dextra ea fortassis est, quam Cic. ad Att. lib. ii. *μικρὰν* vocat: 'Cn. quidem noster,' ait, 'jam plane quid cogitet nescio: *φυσὰ γὰρ οὐ μικροῖσιν αὐλισκοῖς ἔτι, ἄλλ' ἀγρίαις φύσαισι φορβεῖας ἄτερ.*' Qui locus apud Dionysium Longinum citatur ex Sophocle: *Φλοιώδης γὰρ ὁ ἀνήρ,* inquit, *καὶ φυσῶν κατὰ τὸν Σοφοκλέα οὐ μικροῖς μὲν αὐλισκοῖσι, φορβεῖας δ' ἄτερ.* Leopardus i. 2. Servius in Æneid. ii. 'Serranæ tibiæ, quæ sunt pares et æquales, habent cavernas, sive foramina, τὰ τρήματα: Phrygiæ, quæ impares, et inæquabilibus foraminibus.' Varroni Phrygia dextra unum habet foramen,

sinistra duo: quorum unum sonum acutum edit, alterum gravem. Brod. v. cap. 32. Præcentarias, vascas, Puellatorias, Gingrinas, Milvianas tibiæ memorat Alex. ab Alexand. iv. c. 2. Funerarium hic non meminit, quas adhibebant plebeciorum exequiis, ut tubas justis nobilium et locupletum. Statius: 'Tibia, cui teneros solitum deducere manes.' Ovid. 'Tibia funeribus convenit ista meis.' Persius de divite: 'Hinc tuba, candelæ, tandemque beatulus alto,' &c. Hinc Siticines Apuleio in Floridis monumentarii tibicines. Sic elatus est cornus supra x. 43. Athen. p. 314. vs. 18. ex Philetæro: *Ἦ Ζεῦ, καλὸν γ' ἐστὶν ἀποθανεῖν αὐλούμενον, τοῦτοισι ἐν ᾧ δὴ γὰρ μόνοις ἐξουσία Ἀφροδισιάζειν ἐστὶν οἱ δὲ τοὺς τρόπους ῥυπαροὺς ἔχοντες μουσικῆς ἀπειρία* Eis τὸν πίθον φέρουσι τὸν τετρημένον. *Idem.*

Quas ipse Cephissus abluisse] Et si lætum, profundum, cœnosum solum sit. Theophr. *Idem.*

Ossibusque asininis] Plutarchus in convivio septem sapientum miratur, asinum, animal stolidissimum et alienissimum a musica, ossa tenuissima, atque maxime canora suppeditare. Vide locum. *Idem.*

Abaritana ex Africa] Hæc sunt viginti duo genera: quibus si addas Ægyptium, Gnidium, Anaticum, Italicum, Belgicum, Creticum, Indicum, supra memorata, viginti novem comperies, quot se recitasse ait c. 11. l. xxiv. *Idem.*

Ad vineas maxime] Ad earum pedamenta et juga. Vide Varronem i. 8. *Dalec.*

Cato] Cap. 6. et 48. *Idem.*

Concordare enim amicitiam] Quia folitur, incenditur, et umbram per tempus habet. *Idem.*

CAP. xxxvii. *De salice, ejus genera octo, et quæ præter salicem sunt utilia ligaturis, et de rubis.*

Baltheo] Cinctu, cingulo, philyra sive tilia corticis exterioris, qui pe-

damentis auferitur. *Idem.*

Aliae] Amerinæ, ruffæ, Vitellinæ. *Idem.*

Alie, &c.] Nigræ, purpureæ. *Idem.*

In deliciis cathedrarum aptissimæ] In quibus ignavæ sedent totos dies mulierculæ, et cum iis molles ac effæminati viri; unde cathedralitii Martiali: 'Cum cathedralitios portet tua rheda ministros, Et Libys in longo pulvere sudet eques.' Ac rursus: 'Inter fæmineas qui tota luce cathedras Desidet.' Rhod. xv. 8. *Id.*

Cato] Cap. 1. *Idem.*

Sanguinei frutices] De iis vide supra xix. 10. et 18. et infra xxiv. 18. *Idem.*

Græca rubens] Amerina sub. Hæc enim de Amerina, quæ sola finditur, sunt intelligenda. Amerinarum quædam rubet, quam Græcam vocant. Plinius etiam nigram xxiv. 9. quædam candida est. Amerinam Lugdunenses hodie vocant *amerines*, et *ambres*, Parisienses *Osier*. *Idem.*

Nigram] Theophr. Hist. iii. 13. *Idem.*

Helicem vocant] Vel helicem a similitudine hederæ sic dictæ, quæ ad justum hederæ modum non exerceat, vel ἑλικην, ut apud Theophr. legitur ἀπὸ τοῦ εἰλίττεσθαι, quod maxime flexilis sit ac plicatilis. *Idem.*

Apud nos quoque, &c.] Columellæ iv. 30. vimineæ Salicis tria genera: Græca, flavi coloris; Gallica, obsoleti, purpurei, et tenuissimi viminis; Sabina, quam plurimi amerinam vocant, gracili et rutila virga. *Idem.*

Purpuream] Cortice e nigro purpurascente. *Idem.*

Nec in fruticum, &c.] Legend. *Nec in fruticum, nec in veprum cauliumve, nec in herbarum aut ullo alio quum suo genere numerentur jure scirpi fragiles palustresque ad tegillum tegetesque.* Tegilla cuculli vel petasi ex scirpo facti. *Scirpum* Grammatici interpretantur, 'id quod in palustribus locis nascitur leve ac procerum, unde te-

getes fiunt.' Hoc est φλοῦς Græcorum. Et quod sequitur sic corrige: *pro maximoque æstimanti hoc videatur esse quod in interiore parte mundum papyrus usui det. Fructuosi generis sunt inter aquaticas et rubi atque sambuci.* Æstimanti, inquit, virtutes papyri hoc pro maximo videatur esse, quod interior ejus pars mundum papyrus usui det, id est, mundi papyri usum præstet. Vide Salmas. pag. 1002. b.

Scirpi fragiles] Plantus: 'O scirpe, scirpe, laudo fortunas tuas, Qui semper servas gloriam aritudinis.' *Dalec.*

Et funeribus serviunt] Quod adnotavit interpres Theocriti, juxta mortui cadaver, quamdiu supra terram esset, ignem accensum conservabant, qua in re candelis his utebantur. *Idem.*

Mapulia] Vide Sallust. in Jugurtha. *Idem.*

Similitudinem rosæ] Hoc est quod Theophr. ait Hist. iii. 8. Cynosbaton fructum subrubrum habere, παραπλήσιον τῷ τοῦ ῥόδου, non, ut legitur, τῆς ῥοιᾶς. *Idem.*

Aqua decocti manduntur] Olerum more. Diosc. qui de Sambuci et Ehuli foliis id tradit. *Idem.*

CAP. XXXVIII. *De succis arborum, et natura materiarum, et de cædendis arboribus.*

Humor et cortici arborum est, qui sanguis earum intelligi debet, non idem omnibus: fici lacteus] Dictionem cortici Plinianam non credimus, ducti verbis Theophrasti i. 19. 'Arborum,' inquit, 'ipsarum humor variis generibus consummari videtur: alius enim succus lacteo similis est, ut fici, paveris,' &c. *Pintian.* *Humor et cortici arborum est, &c.*] Lege, *Humor et cortici arborum est, &c.* huic ad caseos figiendos coaguli vis; casens enim figi dicitur, cum cogitur, πῆττεσθαι. *Salmas.* 1284. b. *Humor et cortici, &c.*] Theophr. Hist. i. 19. et ix. 1. *Dalec.*

Ad caseos figurandos] Varro de Re Rust. ii. 11. Casenum enim veteres ὀπίαν, ἀπὸ τοῦ ὀποῦ, et κραδίαν ἀπὸ τῆς κράδης, ut exponit Hesychius ὑπὸ τοῦ ὀποῦ τῆς κράδης πησσύμενον. Apud Euripidem Polyphemus suas divitias ostentans, inquit: Καὶ τυρὸς ὀπίας ἐστὶ, καὶ βοὸς γάλα. Victor. xxxii. 7. et Annot. in Varronis citatum locum. *Idem.*

Ut reliquorum animalium] Theophrast. Hist. iv. 3. *Idem.*

Mirum, hic in moro, &c.] Legend. *Mirum, is in moro succum quærentibus medicis, vere hora diei secunda lapide incursus manat, altius fractus siccus videtur.* Mirum, inquit, is cortex in moro lapide incursus manat. 'Incursum' hunc corticem lapide dicit, qui in summa superficie lapide læsus est levi tantum incursum. Salmas. 1284. b. *Mirum hic in moro medicis succum quærentibus fere hora diei secunda lapide incussus manat]* Antiquum exemplar: *Mirum hiis in moro medicis succum quærentibus, vere hora diei secunda lapide incisus manat;* ut forte legendum sit ἴμυς, non hiis; nam sequitur statim altius fractus, &c. Pinitian.

Fere hora diei secunda] Νεαρὸν δένδρον πρὶν καρποφορεῖν ὀπίσσεσθαι, Diosc. scribit, nempe lacteum succum ex arbore tenella colligi, priusquam fructum ferat. Νεαρὸν ad matutinum sive horam diei secundam retulisse videtur Plinius. Ruellius primo vere arbore tenera succum eximi vertit in Hist. Sycomorì apud Dioscorid. tanquam ἐαρὸν pro νεαρὸν legisset. Dal.

In quarundam arborum, &c.] Theophrast. Hist. i. 2. *Idem.*

Vel graphii sentiatur] Est autem graphium, ut vulgo etiam notum est, stylus ferreus, quo in ceratis tabellis, quicquid libuerit, exarare solemus. Gelen.

Tubera] Prominentes foras humores ac veluti quidam gibbi. Dulce.

Quodam callo carnis in se convoluta]

Σπείρας vocat Theophr. Hist. v. 3. quo in loco spiram nec nodum, ὄζον, esse, nec crispam materiam, οὐλότητα, ait, quemadmodum in acere et citro Plinius interpretatur. *Idem.*

Manius Curius] Ad focum sedenti illi, et quod Athenæus ex Megacle tradit, rapum coquenti, cum Samnites magnam auri pondus attulissent, repudiati sunt; non enim aurum habere præclarum sibi videri dixit, sed eis, qui haberent aurum, imperare. Cicero in Cat. Majore. Victor. x. 5. Valer. Max. iv. 2. *Idem.*

Ut quæ pars fuit ab radice] Theophrast. Hist. v. 6. observari hoc tradit in lignis quæ mari inveterantur. *Idem.*

Alia frangi celeriora] *Idem* Hist. i. 8. *Idem.*

Nodata propter decorem] Et ut firmitus manu teneatur, cum feræ, præsertim sævæ, ut apri, transfigendæ sunt. *Idem.*

CAP. XXXIX. *De larice, et abiete, et sapino, et cæteris hujusmodi arboribus cædendis.*

Mellei coloris] Elegantis. Theophr. εὐχρουν. Plinius legisse videtur μελίχρουν. *Idem.*

Proximum medulla est] Imo vero medulla, ἐγκάρδιον. *Idem.*

Leuson] Λούσσον Theophr. iii. 10. Lignatores montis Juræ adhuc vocant louchon. *Idem.*

Et sambuci interiora, &c.] Plurimam tamen habere medullam Sambucum supra scripsit c. 25. Injux lib. *Idem* tradit et Theophr. Hist. i. 9. et iii. 13. ita tamen, ut quosdam existimasse medulla carere dicat. Lego: *traduntur. E corno, qui venabula, &c.* Theophrast. maris corni materiam corde carere, ἀκάρδιον εἶναι, totam solidam esse, densitate ac firmitate cornibus similem: id quod Plinius parum feliciter vertit: *constare ex cute et ossibus.* *Idem.*

Namque qui venabula, &c.] De corno id scribit Theophr. Hist. iii. 12. *Id.*

Cædi tempestivum quæ decorticentur, ut teretes] Scribo et teretes, non ut teretes, ex Theophrast. v. 1. 'Cædi itaque tempestivum rotundam quidem materiam, et omnem quæ decorticanda accipitur, cum germinare incipit.' *Pintian.*

Ad templa] *Idem* Hist. v. 1. *Dal.*

Tigna et quibus aufert, &c.] Sic Theophr. 'Quadrata, cum turgere, λιπνύν, desierint. Securis enim τὸ δυσ-εἶδές, vel, ut alii, δυσῶδες, deformitatem aut putorem (corticem Plinius) aufert. Reliqua nunc post messem, (Solstitio Plinius,) nunc post Vinemiam et Arcturum, ut Aria, Ulmus,' &c. Plinius τετράγωνα ligna reddidit, et Arcturum, nempe Arcturi ortum, qui fit pridie Idus Septembreis, ejus occasum intellexit, qui fit prid. Idus Martii, ante quod tempus Fidicula occidit, nempe pridie Nonas Februarii, et Favonius spirat, nempe circiter sextum Idus Februarii. *Idem.*

Robur vere cæsum, &c.] 'Quercus profecto cæsa tempestive nec putret nec vermibus eroditur, et cornu instar dura spissaque manet, tota enim cordi similis est; at haliphlæos etiam tum vilis et inutilis.' Theophr. Negligentissime Plin. hæc vertit; *suberque* pro *haliphlæo* scripsit. *Idem.*

Quod fieri non potest nisi noctu] Nam Solis sidus, cum quo Luna coit, non nisi noctu sub terra est. *Idem.*

Circuncisus quoque, &c.] Vitruvius 11. 9. Palladius cap. 15. Novembris. *Idem.*

Prælum e sapino atra potissimum facito. Ulmean pineam, nuceam] In ipso Catone leges cap. 31. 'Prælum e sapino atra potissimum facito, aut ulmean, aut pineam vel nuceam.' *Pintian.*

Tunc erit tempestiva] Cato cap. 17. 31. et 37. *Dalec.*

M. Varro] De Re Rust. 1. 37. ubi et Varr. emendat et hunc Plinii locum adducit Fulv. Ursin. *Idem.*

Succis] Theophr. Hist. v. 2. *Idem.* *Narium malis antennisque, &c.*] Theophrast. Hist. 111. 8. abietis candicem comparat cum navis arbore. *Idem.*

Ut quadripartitos venarum, &c.] Κρένας, κτηδόνas, καὶ διαφύσεις τετραξδους. Vitruv. quadrifludio disparatos vocat. *Idem.*

Ad fabrorum, &c.] Lege: *Ad fabrorum intestina opera medulla pectilis optima quadripartitis materiis, &c.* Talis est abietis in ea parte quæ proxima terræ est, quadruplici nempe venarum cursu fluvata. Vide Salmas. p. 1033. b. 1034. a. *Ad fabrorum*] De medulla ebeni, citysi, terebinthi, et cujusdam arboris colore ebena similis, roboris, hoc Theophrast. Hist. v. 4. *Dalec.*

Intestina opera medulla sectilis] Lautiliora, minutiora, pretiosa, σπουδαζόμενα. Theophr. *Idem.*

Optima quadripartitis materies] 'Quadrupartitas ad opera valde probant, ægidem gignere solitas, quoniam materiam spississimam habent. Bifidarni mollis materia, sed in opere pessima, quia maxime pervertitur. Simplicium rara quidem est materia, sed a perversione tutissima.' Theophr. *Idem.*

Sapinus vocatur] Vide supra xv. 10. et cap. 12. hujus libri. *Idem.*

Superior pars nodosa] Vitruvius 11. 9. *Idem.*

Aquiloniæ partes] Theophr. Hist. 1. 14. et. v. 2. *Idem.*

Infernas abies supernati præfertur] Infernas abies, et cæsa in Apennini parte mari Thusco proxima: supernas cæsa in ea parte quæ Adriatico vicina est. *Idem.*

Vogeso] Vulgo *Vaugé*. *Idem.*

Detiores Æneatica et Arcadica, pessimæ Parnassica et Euboica] Scribo *Ænica*, non *Æneatica*, ex Theophr. v. 3. 'Secundam,' inquit, 'Ponticam tradunt; tertiam Rhyndacicam; quartam Ænicam; deterrimam Parnas-

siam atque Euboicam.' Hæc Theophrastus. Est autem Æene urbs Macedonia Stephano. *Pintian.*

Arcadica] De Arcadica cogitandum. Theophr. *Idem.*

Ubi convolvere se venæ atque nodi] Ubi convolutio quædam fit in plures orbes, quam nec nodum, nec crispitudinem jure dixeris, fabris longe molestior, tractatuque difficilior quam nodi. Theophr. Hist. vi. 39. *Idem.*

Clavosimilis] Alius est Oleæ clavus, do quo infra, xvii. 24. *Idem.*

Et quædam forte accidunt, &c.] 'Nodos arborum, cum mitius est cælum, alimentumque melius ac utilius, augesciente carne et cute obduci, quamvis sensui manifestissimum sit, tamen et ex aliis similibus cognoscimus. Nam sæpe arboris pars quædam ab altera coalescente prehenditur; ac si quis saxum, vel aliquid aliud ejusmodi, incutiat, accrescente quod in ambitu est, id occultatur, sicut in oleastro contigit Megaris in foro sato,' &c. Theophr. Hunc locum Plinius incuriose vertit. *Idem.*

CAP. XL *De materiis, de magnitudine arborum, et quæ earum et ruinam non sentiunt, et de perpetuitate materiarum.*

In porticibus septorum] Septa, quondam Ovilia, in campo Martio loca frequentia, cincta primum tabulatis, deinde marmore, sumptu magnifico, excellentique cultu, excelsis porticibus, ingentibusque et amplis ambulationibus ornata, in quibus pretiosæ merces venundabantur. Eo populus ad comitia conveniebat, ut honores daret, et de Rep. de cerneret. Alex. ab Alexand. ii. 18. *Idem.*

Diribitorio] Alii *delibatorio*. Suetonius in Claudio 'diribitorium' appellat: itemque Dion Græcus auctor, *δεισιβετάριον*: ut dubitari præterea nec possit, nec debeat, etiamsi nemo eorum, quale id esset, explicavit. In antiquissimo autem Latino Lexico, in Noticiis,

Pomponio Læto referente, scriptum erat, 'Diribitorium' a diribendo, hoc est, distribuendo, nominatum fuisse, quia locus esset, in quo recenserentur exercitus, et stipendia militiæ numerarentur: ut *diribere* sit quod Græce *διανέμειν χρήματα*: id autem munus in provinciis Procuratores Cæsaris obibant: Strabo auctor, qui et 'militare logisterion' locum vocari tradit in relatione Syriæ, non dissimilem fortasse ab eo quod nos 'diribitorium.' Cicero de reditu suo ad Senatum: 'Quando,' inquit, 'ulla dignitate tot rogatores, diribitores, custodesque vidistis?' hoc est, divisores distributoresque, qui inter tribus virum pecuniam dividerent: quos Plautus in Aulularia 'curiarum magistros' appellavit, qui distribuerent, inquit, argenti minas in viros; nam et Peditanus Asconius quærere id solet, numquid tribus legitimos aliquos habuerit divisores suos. Erant et in petitione honorum, qui munia et dictata gratiosis quibusque sua partirentur, ut apud Ciceronem legitur. Ansonius ad Gratianum de consulatu suo: 'Nihil,' inquit, 'cum sequestre deposui, cum distributore nihil pepigi.' Distributorem vocavit ipse, quem Cicero 'diribitorem.' Ex hac similitudine structores epularum, et omnino præpositi negociis, vocabulum id quandoque accipiunt. Apuleius Fabulæ Milesiæ lib. ii. 'Frequens ibi,' inquit, 'epulonum distributores plusculi, splendide amicti, fercula copiosa, scitule administrata, pueri calamistrati, pulcre indusiati.' Ammianus l. xviii. 'Dum hæc,' inquit, 'in castris Constantii quasi per lustra aguntur, et cœnam et diribitores venundatæ subito potestatis pretium per potiores diffundit.' *Herm. Barb.*

Obiter Puteolano pulvere advectisque] Scribendum arbitror, ob id *ter Puteolano pulvere advecto*; nam cum tres moles altitudine turrium exædificatæ

fuerint, optime quadrat ter ob id ad-
vectum esse Puteolanum pulverem ;
de quo Vitruvius secundo. *Pintian.*

Et Syria] Theophrast. Hist. v. 9.
Dalec.

Centum triginta pedum] Τρις καὶ δέ-
κα ὀργυῶν, *tredecim orgyurum.* Theo-
phrast. Ita decem pedes quævis or-
gya metitur. *Idem.*

Spississima, ex omni materie] Theo-
phrast. Hist. v. 4. *Idem.*

Graciles natura] Buxus quidem to-
ta, ebenus medulla. Theophr. *Idem.*

Si dematur cortex] Nihil Theophr.
Vide Vitruvium II. 9. *Idem.*

Huic nigricans color] Roboris exal-
burnati nigram medullam Theophr.
μελάνδρουν vocat Hist. I. 9. et v. 4. *Id.*

Calices ex terebintho, &c.] Lege :
*Calices ex terebintho solitus facere tor-
no, per quam probatos. Materies om-
nium hæc sola ungi vult.* Valde pro-
batos calices ex terebintho tornare
solitum dicit hunc Thericlem, quæ ab
eo 'Thericlei' sunt nominati. Vide
Salmas. pag. 1043. b. *Calices e tere-
bintho solitus facere torno, per quem
probatur materies. Omnium hæc sola,
&c.]* Scribendum videtur : *Calices e
terebintho solitus facere torno : cor cujus
probatur. Materies omnium hæc sola,
&c.* Theophrastus v. 4. 'Et pocula
Thericlea tornari quæ a fictilibus se-
cerni non possunt : verum cor tantum
accipi et perungi materiam oportere
volunt.' *Pintian.* *Calices ex terebin-
tho, &c.]* Quos a figlinis discernere
facile non erat. Theophr. Corinthius
is Thericles fuit. Quidam θηρίκλεια
dicta volunt, quod in iis feræ insen-
perentur. Rhod. XXVII. 27. Figulem
Corinthium Thericlem fuisse, non
autem usum torno, scribit Athenæus
lib. XI. *Idem* tamen ex Apollodoro
Geloo citat θηρίκλεια τορνυτά. *Dalec.*

Ungi vult] Syriacæ terebinthi me-
dulla. Theophrast. *Idem.*

*Quamquam non potest videri materies
propter exilitatem, sed lignum non alio
pene, quam, &c.]* Hinc sequior Latini-

tas 'materiem' pro trabe usurpavit.
Et 'materię quinquagenarię,' pro
trabibus quinquaginta pedes longis.
Notanda et illa locutio, *non alio pene,*
id est, non alio ntile, pro non ad aliam
rem utile. Sic quo, pro ad quam rem.
Salmas. pag. 1035. a.

Calidæ et morus] Menestor calidis
morum addidit, inquit Theophrast.
Dalec.

Teritur ergo lignum ligno, &c.] Mer-
curio id inventum tribuit Hymnus ad
eum scriptus : Σὺν δ' ἐφόρει ξύλα πολ-
λὰ, πυρὸς δ' ἐπεμαίετο τέχνην· Δάφνης
ἀγλαδὺν ὕζον ἔλδων, ἐπέλεψε σιδήρῳ Ἄρμε-
νον ἐν παλάμῃ· ἀνὰ δ' ἔμπνυτο θερμὸς
ἀϋτμή· Ἑρμῆς τοι πρότιστα πυρῆϊα πῦρ τ'
ἀνέδωκε. Sic apud Festum, ignis Ves-
tæ si quando interstinctus esset, vir-
gines a Pontifice verberibus affec-
tæ clavulam, (nimirum, clavulam,
sive exiguam clavam, mateolam,) fel-
licis materiæ, tamdiu terebrabant,
quousque ignis conciperetur, quem
æneo cribro virgo in ædem ferret.
Sic arboribus silvarum, ventorum vi
inter se collisis, ignis exprimitur, ac
ut ait Lucretius lib. v. 'Exprimitur
validis extritus viribus ignis, Et micat
interdum flammæ fervidus ardor,
Mutua dum inter se rami stirpesque
teruntur.' Ut vero Corn. Severus in
Ætna : 'Haud aliter, quam cum pro-
no jacuere sub Austro, Aut Aquilone
fremunt sylvæ : dant brachia nodo
Implicitæ, ac serpunt junctis incendia
ramis.' *Scaliger.*

Aridi fomitis] Eam olim 'Incen-
brum' vocaverunt. Paratur fere ex
sulphuratis, fungis arborum insolatis
et arefactis, acie, sive acu, nimirum
carpto carminatoque lino, vel stupa,
ut in Moreto : 'Et producit acu stu-
pas humore carentes :' nimirum, εἰς
τὸ ζωπύριον καὶ ξηναύσμα πυρός. Hanc
λυχνάψιαν Glossarion vetus appellat,
canapturam. *Idem.*

Vitis silvestris] Athragenam signifi-
cat, memoratam Theophr. Hist. v. 10.
Dalec.

[*Quo sunt genere fici, &c.*] *Salix, vitis;* sed levior salix, quia laxior; ideo magis ea utuntur. *Platanus* lenta est, sed natura humidior, ut et *ulmus*. *Morus* spissa, et lenta est. *Theophrast.* *Plinius* hæc oscitanter. *Id.*

[*Rigorem fortissime servat ulmus*] 'Α-στραβεστέρα ἐστὶ, minime pervertitur. *Theophr.* *Hist.* iii. 23. et v. 8. *Idem.*

[*In omnibus silvestria, &c.*] *Idem* *ibid.* 1. 13. *Idem.*

[*Et infæcunda firmiora fertilibus*] *Id.* *ibid.* v. 5. *Idem.*

[*Taxus, juniperus*] Nec *taxum*, nec *juniperum* his adnumerat *Theophrast.* loco proxime citato. *Idem.*

[*Rimam fissuramque, &c.*] *Legend.* *Rimam fissuramque non capit sponte cedrus, cupressus, olea, luxum. Maxime æterna putant hebenum et cupressum, claro de omnibus materiis iudicio in templo Ephesiæ Dianæ.* *Salmas.* p. 813. a.

[*Hanc materiam elegisse, &c.*] *Legge:* *Hanc materiam elegisse Demonicon, etiam nomen artificis nuncupans: quod equidem miror, cum antiquiorem Minerva quoque non modo Libero patre vetustatem ei tribuat.* *Vide Salmas.* p. 816. b.

[*Quas et ipsas esse modico, &c.*] *Modico* scil. simulachro. *Id.* miratur, quod alioqui juncturæ fere nullæ sint in grandibus simulachris. *Gelen.*

[*Valvas esse e cupresso*] *Theophrast.* *ibidem.* *Vide* quæ adnotata sunt in cap. 33. hujus libri. *Dalec.*

[*Id quoque notandum, &c.*] *Valvas* ulmeas non statim perficiunt, sed compactas relinquunt. Nonnulli, ut lautius opus sit, anno post tertio statunt; nam æstatis fervore siccata deliscent; hieme vero coeunt, quia rara carnosaque materies aërem humidum trahit. *Theophr.* *Hist.* v. 4. *Idem.*

[*Quoniam genere materiæ scientia oblitteratu*] In aliis codicibus: *cujus quoniam generis materiæ, &c.* *Scribendum* conjicio: *Thuia quidem generis mate-*

riæ, &c. tum quod *Theophrastus* post *cedrum* et *thuam* tertiam tertio loco ponit *morum*, quod hic vides fieri itidem a *Plinio*; tum etiam quod statim subjungit *Plinius*: *qua odore præcellant, æternitate præstare;* et supra *Plinius* xiii. 16. de *thuia* loquens, 'Hanc,' inquit, 'inter odores uri tradit in deliciis *Circes.*' *Pintian.*

[*In plenum dici potest, &c.*] *In plenum dici potest, utique quæ odore præcellant, eas et æternitate præstare.* Ita corrigend. in plenum, ὅλως, καθόλου, συνελόντι εἰπεῖν. *Salmas.*

[*A prædictis morus proxime laudatur*] *Theophr.* *Hist.* v. 5. *Dalec.*

[*Robur defossum, et in aquis quercus obruta*] *Lege* alia distinctione: *Robur defossum et in aquis, quercus obruta.* *Theophr.* v. 5. 'Robur defossum atque in aquis demersum, putredinis quippe hoc immune omnino videtur: ob id fluviis lacibusque naves hac etiam materia condunt; sed mari putrescit.' Confirmat id rursus cap. 7. ejusdem libri. *Pintian.*

[*Stantesque a circumcissura, &c.*] *Vide* proximum præcedens cap. 39. *Dal.*

CAP. xli. De teredinibus.

[*Quorum quidem alii putrescente succo*] *Verbum quidem* demendum est, ex archetypo *Toletano*: ego vero et dictionem etiam illam *succo* adventitiam esse existimo. *Theophr.* v. 5. 'Vermium autem qui nasci in materie solent, alii putrescente materie generari solent, alii parientibus aliis vermibus. Pariunt enim vel in casa materia vermes, quemadmodum in arboribus qui cerastæ vocantur; cum scilicet tantum eroserunt atque excavaverunt, ut se circumagere possint.' *Pintian.*

[*Cum tantum eroserit, &c.*] ὥσπερ μυοδόχον, ut murum modo fossam sibi latebramque excavaverit. *Theophr.* *Dalec.*

[*Circa germinationes decorticatam*] *Theophr.* *Hist.* v. 5. *Vide* supra cap. 25. hujus libri. *Idem.*

[Quas CC. annis durantes inventas] Verbum *durantes* supervacaneum putamus, et caveto ne illo *quas* naves referri putes. Theophr. v. 6. 'In Tylo autem Arabiæ insula materiem esse affirmant ex qua naves ædificant, quæ mari incorrupta pene perdurat: quippe cum annos plus quam ducentos demersa, immunitis ab omni offensa servetur.' *Pintian.*

CAP. XLII. *De materiis architecti, et quæ materies ad quid utilis, et quæ firmior materia in tectum.*

[Apud nos materia, &c.] *Lotum, et alias e quibus cardines fiunt, ne findantur, fimo bubulo illinunt, ut siccetur et diffletur paulatim medullæ humor.* Theophrast. Hist. v. 7. Male Plinius. *Dalec.*

[Sustinere valide] 'Ἐλληνισμός' βάρος δὲ ἐνεγκεῖν ἰσχυρά. Theophrast. Id.

[Et palma arbor invalida: in diversum enim curvatur. At populus, &c.] Scribo: Et palma arbor valida: in diversum enim curvatur. Nam cum omnes in inferiora pendentur, palma e contrario fornicatur: reliqua falso adjecta sunt ex Theophrasto v. 7. *Pintian.*

[Juglans] Ἐνδοικὴ καρύα, castanea, Theophr. Hist. v. 7. qui illam sonitu se frangi prænuuntiare quidem scribit, sed non facile pandari, quod ait Plinius. *Dalec.*

[Firmissima ad tectum abies, &c.] Eo loco libri scribunt: *firmissima in rectum abies*; quæ verissima lectio; firmissimam ait esse abietem in operibus cum recta statuitur. *In rectum, eis ὀρθόν.* Et sciendum est 'intestinum opus' proprie dici, quod ex ligno fit, sed elegantiore fabrica, et ea arte quam mintiariam nunc appellamus. Veteres quoque λεπτοργίαν dixere. Vide Salmas. p. 1034. a. Sequentia sic lege: *Ad incitatos runcinarum actus. Eudem et fabris maxime sociabilis glutino.* Salmas. p. 1304. b.

[Qua solidæ est] Quam qua adglutinetur. Nunquam enim dissociatur semel glutinata. Theophr. *Dalec.*

CAP. XLIII. *De glutinanda materia, et lignis sectilibus.*

[Magna autem et glutini ratio, &c.] Sic legend. *Magna autem et glutini ratio propter ea quæ sectilibus laminis, ac in alio genere operiuntur staminea. In hoc usu improbant venam, et vocant festuceam, quoniam lacunose crispa in omni genere et glutinum abdicat. Quædam et inter se, &c. Staminea igitur vocat, quæ alio ligno intingebantur, quæque vicem staminis sive statuminis præbebant; nam laminæ superinductæ subteminis instar obtinebant. Festuca, vel festucea vena in ligno, discursus est venosus et crispus, ad instar festucæ lacunosus; vel quod exempta illa festuca, lacunæ in ligno remanent.* Salmas. p. 417. a, b.

[Sectilibus laminis] 'Ἐπικολλήματα' vocat Theophrast. iv. 4. *Dalec.*

[Ac in alio genere, &c.] Ut testudinum secamentis. *Idem.*

[Stamineam, &c.] Rectissimam. Stamineam venam materiarii vocant, *Maistresse reine.* *Idem.*

[In omni genere et glutinum, &c.] 'Pino et abieti quercus æque non adglutinantur; altera enim (pinus) spissa, rara altera (abies), et altera (pinus) similior, altera (abies) minus similis. Simili vero natura esse oportet quæ coalescere et compingi dehent, non contraria, ceu lignum et lapidem.' Theophrast. *Idem.*

[Nisi similia natura] Theophr. Hist. v. 8. *Idem.*

[Arida enim latius, &c.] 'Arida enim (παύονται) cedunt ignavius, nec appressum occursumque serræ sustinent; alia resistunt et obliquantur, serramque hebetant.' Theophr. Lego: *Arida enim lentius serris cedunt: viridia præter robur, et buxum pertinacius resistunt* (καὶ συμμύει Theophr.) et committuntur. *Idem.*

[Æqualitate inertis] Opus impediens, ἀέργει. Theophrast. Inefficacientium occursum, cum eorum in æquales projecturas æquavit scobs im-

pacta. *Idem.*

Gallica vero etiam ad currus flexibilis. Vitem æmularetur ulmus, ni pondus esset in culpa] Legendum permutatis dictionibus puto: *Gallica vero ulmus etiam ad currus flexilis. Vitem æmulatur, ni pondus esset in culpa;* quanquam quinque verba novissima aliena suspicor esse, non Plinii. Porro meminisse oportet, Plinium supra c. 18. inter genera ulmorum, secundum genus fecisse Gallicas ulmos: capite vero 14. ubi de fraxino disseruit, nullam Gallicæ fraxini mentionem habitam. *Pintian.*

Facilis et fagus, quanquam, &c.] Legendum videtur *taxus*, non *fagus*; et mox paulo non *sectilibus*, sed *plectilibus*, seu *plexilibus*; sic enim magis explicatur intellectus verbi Græci παρακολλήματα, hoc est, *conglutinationes*. Theodorus ut in Plinio invenit, sic in Theophrasto transtulit, *sectilibus*. Lege Theophr. v. 8. *Idem.*

Secatur in laminas prætenues et ilex] ‘Ilex commendatur ad axes et vehicula, quæ aguntur unica tantum rota (μονοστροφῶν ἁμάξας), item juga lyrarum et psalteriorum.’ Theophr. *Dalec.*

Idcoque proditum, &c.] ‘Malleolus et terebra ex oleastro optima fiunt; quamvis et buxeis, ulmeis, fraxineisque utantur. Malleos magnos ex picea faciunt.’ Theophr. Hist. v. 9. *Idem.*

Ex olea] *Idem ibid. v. 10. Idem.*

Cato rectes aquifolios, laureos] Consideratur verbum *iligneos*, ex ipso Catone, cap. 31. ‘Vectes iligneos, aquifolios, laurcos, aut ulmeos facito, uti sient parati.’ *Pintian.*

Dat et alnus, ut dictum est, tuber sectile, sicut citrum acerque] Scribo permutatis verbis: *Dat et alnus tuber sectile sicut citrum acerque, ut dictum est*; etenim relatum hoc est libro tertio decimo, capite quintodecimo, et lib. præsentis capite trigesimo oc-

tavo. *Idem.*

Tuber sectile] In radice. *Dalec.*

Hæc prima origo luxuriæ, &c.] Legendum: *Hæc prima origo luxuriæ, arborum, alia integri, et vilioris ligni e pretiosiore corticem fieri, ut una arbor sæpius væniret: excogitata sunt et ligni bractea. Nec satis, &c.* Lectorum illæ lamnæ etiam ex testudine secta fieri solitæ, quam et pingebant ligni colore. *Salmas. 416. b.*

Ut una arbor sæpius væniret] Prinsquam in laminas secetur, et cum secta fuerit. *Dalec.*

Excogitata sunt et ligni bractea, nec satis: capere tingi animalium cornua, dentes securi, lignumque ebore distingui, mox operiri] Ebur illud et cornu quo lignum operiebatur et distinguebatur, cestro etiam inuri solebat, et cestrotum fieri: inde ‘cestrota forium ornamenta,’ Vitruv. Vide *Salmas. p. 231. b.*

Nuperque portentosis, &c.] Legend. *Nuperque portentosis ingenis principatu Neronis inventum, ut pigmentis perderetur, imitata lignum.* Subjicit: *sic lectis pretia quærantur, sic terebinthum vinci juvat, sic citrum pretiosius fieri, sic acer decipi.* Testudo picta terebinthini ligni colore terebinthum ipsam vincebat: eadem citri instar picta, factitium erat citrum, vero citro pretiosius: sic citrum pretiosius fiebat quam nascebatur: *acer autem decipi intelligendum de testudine, quæ acris colorem accipiebat per picturam, quæque verus acer sic videbatur.* Sequentia sic legenda: *modo luxuria non fuerat contenta ligno: jam lignum et e testudine facit*; quod enim testudo in ligni figuram pingeretur, lignum e testudine faciebat luxuria. *Salmas. 416. b. 417. a.*
Sic terebinthum vinci jubent] In Syria nigrum testudinis colore superari. *Dalec.*

CAP. XLIV. *De arborum ætate, et quæ genera arborum minime durant. Similiter de visco et Druidis.*

De arborum aetate] Theophrast. Hist. iv. 14. et de Caus. ii. 15. *Idem.*

Lucina nominetur] Lucina, sive Lucetia, Juno alius dicitur, Tibullo Natalis, Græcis Γενναῖς, vel Γεννετυλλίς, aliis Diana, quæ et Εἰλείθυια, Ὠκυτόκος, Μογροστόκος; Προθυράα, utraque sic nominata, vel a luo ut anctor putavit, vel a luce quam recens natis præbet, et quoniam partum, qui adhuc utero gestantur, menses regit. Catullus: 'Tu Lucina dolentibus Juno dicta puerperis.' Ovid. 'Gratia Lucinæ: dedit hæc tibi nomina lueus: Aut quia principium tu, Dea, lucis habes: Parce, precor, gravidis facilis Lucina puellis, Maturumque utero molliter aufer onus.' *Idem:* 'Præpositam timidis parientibus Ilithyan.' Theocritus in Daphnide: χαλεπὸν βέλος Εἰλειθυίας. Orpheus in hymnis: Ἄρτεμις Εἰλειθυια καὶ ἡ σεμνὴ Προθυράα. Fabulosa multa de Eileithya vide apud Pansaniam in Arcadicis. Lilius Gyraldus. Δυσίζωνον etiam quidam vocaverunt ὅτι λύει τὸ ἐσφυγμένον τῶν κόλπων. Rhodig. xxviii. 24. Dicitur et Marcellino Ὁρσολοχεία, παρὰ τὸ ὄρειν, τοῦτ' ἔστιν, ὀτρύνειν, τὴν λοχείαν. Hadr. Jun. iv. c. 23. Plant. in Trucul. 'Date mihi huc stactem, atque ignem in aram, ut Venerer Lucinam Deam:' et paulo post: 'fer huc verbenam mihi, thus, et hellaria: Date aquam manibus.' *Idem.*

Quoniam Vestalium, &c.] Apud Polyænum Theseus crines anteriores capitis radit, quos Diis sacros dicat; non quod ait Plutarchus, ne vetusto more παρίσχοι ἐκ τῶν τριχῶν πολεμίοις. Apud Suet. in Nerone c. 12. Nero gymnico, quod in septis edebat, inter buthysis apparatus, barbam primam posuit, conditam in auream pyxidem, et pretiosissimis margaritis adornatam, Capitolio consecravit. Apud Petronium in Satyra, Trimalcionis barba pyxide aurea non pusilla condita fuit, in armario porticus, intra ædiculam, cum Laribus, et Vene-

ris marmoreo signo. Festus in voce 'capillata.' Tondebantur ergo et Vestales, cum in sanctum id collegium receptæ a Pontifice certo carmine sacrarentur, ac Diis voverentur. Nec absimilis fuit Græcorum consuetudo, primum juvenum comam demendi, quæ vel Deo, vel lumini curiam offerretur. Hom. Iliad. Ψ. de Achil. Στὰς ἀπάνευθε πυρῆς, ξανθὴν ἀπεκείρατο χαίτην, τὴν ῥα Σπερχεῖφ ποταμῷ τρέφε τηλεθώσαν. Varro apud Nonium: 'Itaque Ambraciæ primum capillum puerilem demptum, item cirros ad Apollinem ponere solent.' Victorius vi. 23. Alia quidem causa est, cur apud Euripidem mors, non, quod Servius putat, Mercurius, eorum, quibus fatalis advenit dies, crinem, veluti Diis Manibus sacrum, hasta libat: Θαν. Στείχω δ' ἐπ' αὐτήν, ὡς κατάρξωμαι ξίφει. Ἱερὸς γὰρ οὗτος τῶν κατὰ χθονὸς θεῶν, Ὅσου τὸδ' ἔγχος κρατὸς ἀγνίσκη τρίχα. Ad quod allusit Virg. Æneid. iv. 'Nam quia nec fato, merita nec morte peribat, Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem Abstulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.' Muret. in Var. c. 16. De Vestalium religione ac institutis, honore, dignatione, multa Alex. ab Alexan. v. 12. Vide et eundem v. 18. Ut Flamines Diales inaugurabantur, sic capiebantur Vestales, virginibus e populo viginti lectis, Pontificis arbitrato, ac sortitione ex eo numero in concione facta, ut cuius virginis ducta esset, Pontifex eam caperet, eaque Vestæ fieret. Gellius ii. 12. Ravardus cap. 17. Variorum. *Idem.*

Per stationes] Stationes, loca in quibus certo tempore coeunt et consistunt homines. In foro Romano variæ fuerunt. Senaculum, statio in qua, auctore Valerio c. 12. senatores assiduum stationem peragebant, ut citati in curiam venirent; statio municipum; statio juvenum, qui cum patres in curiam deduxissent, quod

ait Valer. cap. citato, valvis affixi expectabant, donec officio redncendi fungerentur. Juvenal. Sat. xi. 'omnis Convictus, thermæ, stationes, omne theatrum De Rutilo.' Rævard. Varior. iv. 7. *Idem.*

Vetustior autem urbe, &c.] Pausaniæ seculo, quod is scribit in Arcadicis, arbores vetustissimæ fuerunt: vitex Samia ad Junonis ædem; olea, in arce Athenis; Deli palma; querens Dodonæa, et platanus Menelai, hic memorata, quam juxta fontem Capheis vicinum Menelaus ad Trojanum bellum iturus sevit. *Idem.*

Amphiarai] Qui primus somniorum interpret fuit. Ad ejus oraculum qui pergebant, sacro illi, et aliis Diis, quorum nomina in ara sculpta fuerunt, peracto lustrati, arietis pelle substrata obdormiscentes, somnia captabant, quo modo ait Virgilius: 'Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit.' Rhodig. c. 14. *Idem.*

Sunt hodie ex adverso, &c.] Legend. - *Sunt hodie ex adverso Iliensium urbis juxta Hellespontum in Protesilai sepulcro arbores quæ ex omnibus ex eo ævis cum in tantum adcrevere ut Ilium aspiciant, inarescunt rursusque adolescunt.* Vide Salmas. p. 870. a.

Quæ omnibus] Lege cum Salmasio: *quæ omnibus ex eo ævis cum, &c.* *Omnibus ævis,* manifeste hic dicitur pro omni tempore, et pro toto illo spatio quod a Protesilao usque ad summi seculum effluxit. Neque totæ interibant arbores, sed saltem folia. Vide Vossium in Melam, pag. 128.

Ephebiis] Ἐφηβίων locus in quo ἔφηβοι exercebantur: epheborum palæstra. In iis Protesilai ædificiis multas ejuscemodi fuisse arboribus consitas probabile; quæ, ut inquit auctor, arescebant, et rursus adolecebant. *Dalec.*

Joris Stratii] Jovem Stratium, hoc est, militarem, veteribus coli solitum, auctor est Julius Pollux. *Herm. Barb.*

Ibi platanus ostenditur ex qua pependit Marsia victus ab Apolline] Lego non *platanus*, sed *pinus*; nam e pinu suspensum ab Apolline Marsiam auctor est præter cæteros Arcliæ poëta Græcus Epigrammaton sectione 111. *Pintian.*

Olympiæ olcaster] Arist. περὶ θαυμάκωνσμ. Interpres Aristoph. in Plauto, in voce καλλιστέφανος. Theophr. Hist. iv. 15. *Dalec.*

Minerva] 'Menere' in Saliari carmine, 'menervare,' 'monere:' unde 'minisci,' 'comminisci.' Hinc Minerva sapientiæ Dea, quæ bene monet. *Idem.*

Brevissima vita est Puniceis, fico, malis. Ex his, præcocibus quam scrotinis, dulcibus quam acutis, et dulciori in puniceis] Theophr. iv. 13. 'Vivunt prædictæ aliæque complures longo tempore. Brevi profecto punica ficus, malus, præcipue verna, et dulcis minus quam acida, ut inter punicas quæ nucleo carent interiori.' Ex quibus Theophrasti verbis apparet legendum hic esse non *acutis*, sed *acidis*. Neque enim *acutum* opponitur *dulci*: immo fieri potest ut aliquid simul sit et dulce et acutum, ut de melle supra Plinius xi. 15. retulit, et Dioscor. lib. ii. Neque *dilutior* lego cum Hermolao, ex cujus castigatione quis sensus elici possit non video, sed, licet dura nimis castigatione, *apyreris*, hoc est, sine nucleo. *Pintian.*

Et dulciori in Puniceis] Sensus est: Quo dulciora poma, eo minus vivacem esse arborem. *Gelen.*

Sed e radicibus repullulant laurus et mali et puniceæ] Lego e *luteribus*, non e *radicibus*, ex Theophr. iv. 13. 'Quædam senescunt quidem putrescuntque velocius, sed ex iisdem rursus latere suo germinant, ut laurus, mali puniceæ.' *Pintian.*

Firmissimæ ergo ad vivendum olcæ] Theophrast. Hist. iv. 15. *Dalec.*

Agnoseitur non in novissimis, &c.] Vide supra c. 30. hujus libri. *Idem.*

Nanque cum suam, &c.] Theophr. de Causs. II. 23. *Idem.*

Circumvolvens sese] Lego: *Circumvolvens se: item circa Tempe Thessalica. Innascitur aliis et quæ polypodium vocatur, &c.* Parnum distincte hæc Plinius. Polypodium quidem aliis plantis innascitur: dolychos vero et serpyllum non innascitur, sed scandendo iis invehuntur, quæ pro adminiculo sunt. *Idem.*

Oleastro quoque deputato] Lege: *Oleastro quoque deputato, quod gignatur, vocant phaulios, id est, φαυλῖους ἐλάτας. Salmas. 1292. a.*

Hippophæston] Oscitanter Plinius Hippophæston recenset inter plantas, quæ aliis subnixæ vivunt; nam humilis herba est, humi strata, ut et serpyllum, non tamen in vicina scandens dolychi modo. Vide infra xxiv. 13. et xxvii. 10. *Dalec.*

Visci tria genera] Theophr. Hist. IV. 15. *Idem.*

Stelin] Stelis Eubæensium vox est, Hyphear Arcadum, viscum commu-

nis. Alii Stelin et Hyphear nasci volunt in pino et abiete, viscum in quercu, terebintho, et aliis multis. Theophrast. *Idem.*

Hyphear Arcadia] Vide quod adnotatum est ad c. 30. hujus lib. *Idem.*

Ad saginanda pecora utilius] Theophrast. πρὸς τὸ σιτεῖν. *Idem.*

Ac conditi in aqua putrescunt] Legendum reor *cocti in aqua, non conditi.* Dioscor. lib. III. 'Tunditur autem fructus is, cum lavatur: post hæc in aqua decoquitur.' *Pintian.*

Viscum] Scite Plantus in Bacchidibus: 'Viscus merus vestra est blanditia:' nempe ad me capiendum illecebra, laqueus, tendicula, insidiæ. Idem scriptor eadem comœdia: 'Tactus sum vehementer visco, cor stimulo foditur.' *Dalec.*

Druidæ] De Bardis, Druidis, et in universum Gallorum moribus, vide plurima apud Rhod. xviii. 21. ex variis scriptoribus, præsertim ex Strabone. *Idem.*

LIBER XVII.

CAP. I. *Arborum pretia mirabilia.*

Atque Cn. Domitii Ænobarbi] Val. Max. IX. 1. de Lux. et Libid. *Dalec.*

In eodem Palatio] Monte Palatino. *Idem.*

Q. Catuli] Cum Marius pro Catulo rogantibus dixisset, ei moriendum esse, inclusus domi Catulus accensis se carbonibus suffocavit. *Idem.*

Quæ mihi hæreditate obvenit] Vide infra xxxvi. 15. *Idem.*

Ædilitatis gratia, &c.] Centum millibus nummum emptas. Val. Max. *Idem.*

Licinia genti] Varro I. 2. *Idem.*

Pampinatio] Exectio fruticantium

arbuscularum. *Idem.*

Primo Stolonì nomen dedit] Verba hæc nullum hic usum præstant; sensus enim integer est siue illis. *Pintian.*

Futuras ne eas credidisse] *Venturas, non futuras, in eodem legas. Idem.*

CAP. II. *De natura celi ad arbores, et quam partem celi spectare debeant.*

Aquilone maxime gaudent] Theophrast. Causs. II. 3. et 4. *Dalec.*

Ut amygdalæ et pyri] Vide supra xvi. 26. *Idem.*

Vergilius] Orientes ad octavum, vel nonum Maii. *Idem.*

Quæ septentrionibus] Quæ gelu non afferunt. *Idem.*

Quoniam arbores, &c.] Theophr. Causs. II. 1. *Idem.*

Naturale est acide esurire] Veteres τὰ δένδρα καὶ λάχανα πεινῆν dixerunt, arbores, olera, et alias plantas esurire. Hinc apud Varronem de Re Rust. I. 23. 'In pingui rectius quæ cibi sunt majoris, ut olus, triticum, siligo, linum.' *Idem.*

Cibus autem earum imber] Theophrastus non quidem imbrem cibum esse ait, sed alimenti copiam imbrem frequentem præbere. *Idem.*

Ergo qui dixit hiemes serenas] Virgilium notat, qui ait: 'Humida solstitia, atque hiemes optate serenas, Agricola: hiberno lætissima pulvere farra.' Quem locum Macrobius interpretatur in Saturnalibus. *Idem.*

Non universus, &c.] Οὐκ ἅπῳς, non confertim, illis et diffuens, sed paulatim colliquescens et terram subiens. Theophr. *Idem.*

Fermentescit] Fermentum putris maza est. Et quoniam putria omnia terram, ut ita dicam, stercorant, ac pro lætamine sunt, 'fermentescere' dictum puto pro lætificari, succi plenam fieri, pingnescere. Turneb. Advers. x. 3. interpretatur: 'diluitur, remollescit, putris et soluta redditur.' *Idem.*

Consuetudo] Teporis, molliorisque cæli. *Idem.*

Aliubi] In Ægypto. *Idem.*

In majore parte orbis] Theophrast. de Causs. II. 3. *Idem.*

Umbra sua] Ramorum et surenolorum densitate solem non admittente. *Idem.*

Desiderant cibos] Imbres. *Idem.*

Quæ aquilonem austro utiliorem facit] Expende an sit verior lectio, quam aquilo quam auster utiliorem facit: quoniam, ut superius ostendit, fruges quoque pejus maturescunt austrinis diebus: et paulo supra: 'Hiemem aquiloniam esse, omnibus

satis utilissimum.' *Pintian.*

Connexa et situs vinearum] Columella III. 12. *Dalec.*

Ad soli naturam] Virgilius: 'Ventos, ac varium cæli prædiscere morem Cura sit, ac patrios cultusque habitusque locorum, Et quid quæque ferat regio, et quid quæque recuset.' *Idem.*

Et si viti inutile, colono salubre est] Exemplar antiquum, et viti inutile, colono insalubre est. Scribendum reor præpostero ordine, viti inutile et colono insalubre est; favente huic lectioni Columella III. 12. et paulo post, 'Is namque æstatem ibi temperat.' *Pintian.*

Cum Virgilius Occasus improbet] Versus est Virgilii: 'Neve tibi ad solem vergant vineta cadentem.' *Dalec.*

Sed tanta plerunque violentia, &c.] Circo ædificia quassanti tamen incolæ gratias agunt, tanquam salubritatem cæli sui debeant. Divus certe Augustus templum illi, cum in Gallia moraretur, et vovit et fecit. Seneca Quæst. Nat. lib. IV. *Idem.*

CAP. III. *De societate cæli et terræ ad arbores.*

Orientem ac septentriones spectent] Legendum puto Occidentem, non Orientem: nam cum sol exsiccandi facultate præditus sit, ut statim sequitur, si ea quæ in siccis seruntur locis et rore indigent, in orientem vergant, magis sitient, humorisque magis expertia erunt. *Pintian.*

In frigidis præcoces serendo, &c.] Colum. III. 1. et V. 10. *Dalec.*

CAP. IV. *De qualitate regionum.*

Similis et fluminum stagniorumque ratio. Nebulis adurunt, &c.] In Exemplari antiquo: Similiter fluminum stagniorumque nebulis adurunt. *Pintian.*

Et carbunculus terra quæ ita vocatur, emendari vite macra putatur] Quattuor illa verba, terra quæ ita vocatur, delenda; sunt enim manifeste adjecta a lectore exponente quid esset car-

bunculus. Pintian.

In Thessalia circa Larissam emisso lacu frigidior facta ea regio est. Oleæ desierunt] Aptior lectio: *In Thessalia circa Larissam emisso lacu, frigidior facta ea regione, oleæ desierunt. Idem.*

Item vites aduri, quod non antea] Hæc verba ad præcedentia spectant, ex Theophr. de Causis Plant. v. 20. Proinde cum minore litera scribendum, *item vites aduri, quod non antea.* Theophrasti verba sunt: 'ut apud Larissam Thessaliæ. Prius enim, quod aqua stagnante pigraque campus repletus esset, aër crassior et calidior erat: postea vero aquaeducta colligique prohibita, aër frigidior est redditus, et gelationes plures secutæ sunt. Cujus rei argumentum afferunt, quod tunc oleæ tum alibi, tum in Larissa oppido, magnæ et optimæ aderant, nunc autem nusquam habentur, et vites quoque tunc nunquam congelabantur, nunc persæpe.' Item lego commutatis verbis: *vites aduri, quod non ante sensit. Thracia admoto, &c. Idem.*

Thracia sensit admoto Ebro] Sic alii leg. Sed *Ænos sensit*, non *Thracia sensit*, vetus præfert lectio. *Ænon* autem, Thraciæ nobilem urbem, ad Ebrum fluvium sitam, omnes geographi et fere historici celebrant. Sciendum tamen est, locum hunc, e Theophrasto libro citato, misere ibi decurtatum esse, non minus in codice Græco quam Latino; unde contagione morbus Plinium invasit. Verba Theophrasti subtexam ex translatione Theodori, ut collata cum Plinianis perspicuum fiat, quomodo utrobique legendum sit: 'Aqua autem non semper agrum reddi frigidior, sed etiam his quæ prius jam diximus, argumentum, quod circa venerat; hæc enim tepidior nunc esse putatur, quia Ebrus amnis propior.' In his Theophrasti verbis desiderari puto civitatis nomen '*Ænos*,' legendumque: 'Argumentum quod circa *Ænon*

evenit. Hæc enim,' &c. In Plinio vero plura adjicienda ad sensus integritatem videntur. Quæ autem ea sint, liberum unicuique jus censendi esto: mihi satis sit locum indicasse. *Idem.*

At in Syracusano agro advena cultor elapidato luto sole perdidit fruges] In exemplari antiquo: *elapidato solo luto, perdidit fruges.* Putamus dictionem *luto* expositionis causa adjectam esse. Theophr. de Causis Plant. iii. 25. 'Quod illi evenerat qui ex Corintho Syracensas profectus, culturam Corinthii agri in Syracusano servavit; cum enim lapides e segete frugali legisset, reddidit multo deteriore; frumentum enim exarescebat, cum exemptis lapidibus nihil haberet quo se protegeret.' *Idem.*

In quibus perticas pridie relictas gramen operiret] Ex M. Varrone hoc de Re Rustica i. 7. ad cujus normam si locum hunc dirigas, sic leges: *in quibus perticas relictas postridie gramen operiret. Idem.*

CAP. V. Genera terrarum.

Terram amarum sive, &c.] Lege: *Terram amaram probaverim: demonstrantia raræ degeneresque herbæ: frigidam autem retorride nata: item uliginosam, tristitia rubricam oculis: argillam, quæ operi difficillima, quæque rastros aut vomeres ingentibus glebis oneret, quamquam non quod operi, hoc fructui adversum: item e contrario cinericiam et sabulum album.* Vide expositionem istorum verborum apud Salmas. p. 114. et 115.

Atræ degeneresque herbæ] Hederam fortassis nigram significat, de qua Virgil. 'at sceleratum exquirere frigus Difficile est: piceæ tantum, taxique nocentes Interdum, aut hederæ pandunt vestigia nigræ.' *Dalec.*

Frigidam autem retorride nata] Id est quod ait Palladius i. 5. quæ a bona terra proferuntur, nec scabra esse, nec retorrida, nec succi naturalis egentia. *Idem.*

Item uliginosam] Virgil. Georg. II. Varro I. 7. Columel. II. 5. et 6. *Idem*.

Cato] Cap. 5. et 31. *Idem*.

Terram cariosam cave, nere plaustro, necre pecore impellas] Verba hic aliquot, ut sentio, desiderantur, ex Catone ipso, quem citat cap. 5. 'Terram,' inquit, 'cariosam caveto ne ares, neve planstrum, neve pecus impellas in illam.' *Pintian*. *Terram cariosam cave, &c.*] *Cariosam* et *variā* terram Columella II. 4. exponit nimbis exiguis semimadidam, cum post longas siccitates levis pluvia glebarum superiorem partem madefecit, inferiorem non attigit. *Dalec*.

Ad radicem montium planitie in meridiem excurrente] *Ab radice* in scripto Cod. legitur, non *ad radicem*: forte *sub radice* legi esset commodius ex ipso Catone cap. 1. 'Si poteris, sub radice montis siet, in meridiemque spectet.' *Pintian*.

Erit igitur hæc optima et operi satior] In eodem sic leges: *erit igitur hæc optima, et operiet sata*. Scribendum videtur: *erit igitur hæc optima, et operi et satis*. *Idem*.

Teneram, &c.] *Facilem* et *modice resolutam*. Columel. II. 2. et I. 11. Pullæ Cato meminit lib. XXIV. *Idem* terram tenerrimam pullam vocat c. 151. Vid. inf. XVIII. 23. Virg. 'putre solum' vocat: 'putre solum, namque hoc imitamur arando.' De cuius verbi significatione Victor. XII. 23. *Idem*: 'Zephyro putris se gleba resolvit.' Turn. XVIII. 27. *Dalec*.

Addiditque, &c.] Iliados Σ. 'Εν δ' ἐτίθει νεῖδον μαλακὴν, πείριαν ἄρουραν, Εὐρέϊαν, τρίπολον· πολλοὶ δ' ἄροτῆρες ἐν αὐτῇ Ζεῦγεια δινεύοντες ἐλάστρον ἔνθα καὶ ἔνθα. Οἱ δ' ὁπότε στρέψαντες ἰκοίατο τέλσον ἀρούρης, τοῖσι δ' ἔπειτ' ἐν χερσὶ δέπας μελιηδέος οἶνου δόσκειν ἀνὴρ ἐπιών· τοὶ δὲ στρέψασκον ἂν ὕγμους, ἴμενοι νεοῖο βαθείης τέλσον ἰκέσθαι. Ἡ δὲ μελαίνετ' ὑπισθεν, ἀρηρομένη δὲ ἐφέκει, Χρυσίῃ περ εὐόσα· τὸ δὲ περὶ θαυμ' ἐτέτυκτο. Noctem e terra genitam fabulis pro-

ditur, quod terræ soli objectæ densitati Mathematici tribuunt, qua de causa Ποῖτæ γῆν μέλαιναν vocant. Rhod. XXV. 16. *Idem*.

Nigrescentis] Nigram apud Theophrast. probat Leophanes. *Idem*.

Quod si admonendi sumus] *Idem* Causs. VI. 25. Arist. Probl. XII. 2. *Idem*.

Tunc emittit illum, &c.] Hujus rei causam vid. explic. apud Rhod. XXII. 31. Vid. sup. XII. 24. apud Cic. de Orat. lib. III. Odorem eum significari quidam volunt cum ait: 'Licet hoc videre in reliquis sensibus, unguentis minus diu nos delectari summa et acerrima suavitate conditis, quam his moderatis: et magis landari quod terram, quam quod crocum olere videantur.' Brod. tamen IV. 5. *ceram non terram legit*. Vid. Theophrast. de Caus. cap. 25. Arist. Problem. XII. 2. *Idem*.

Talis fere est in novalibus cæsa vetere silva] Legend. *incensa vetere silva*, non *cæsa*, ex Theophr. evidenter de Caus. VI. 25. his verbis: 'Siccitas enim est quæ odores vel omnium vel certe aliquorum facere possit, quod obiter in terra quoque perspicuum est, ubi tempore æstivo solo adusto imbres accesserint. Humor enim admissus, ferventique pulveri permistus, odorem generat, quod idem in cæteris etiam facit; nam et quod de arcu cælesti referunt, arbores et loca reddere odorata ubicunque constiterit, tale est; reddit enim non in omnibus modis odorata, sed si qua materia combusta proxime sit. Nec id forsitan per se agit, sed quodammodo per eventum; implet enim locis ubi constiterit. Quippe materiæ combustæ admistus humor vaporem quandam odoremque excitat, neque enim aquæ multum descendit, sed magna parte guttæ irrorant, ita ut caliditatis siccitatisque modus non desit.' Hæc Theophrastus. Patrocinator etiam correctioni nostræ Arist. Probl. XII. 3.

'Provenit,' inquit, 'odoris ille affectus, non qualitercumque se materies habeat, neque enim in viridi, neque in arida, sed in usta, post aquam quæ arcui supervenerit, certam reddi suavitatem odoris pastores referunt.' Ex ante dictis utriusque auctoris verbis patet, verba illa quæ statim sequuntur, *quæ consensu laudatur*, depravata esse, legendumque ad hunc maxime modum, vel huic consimilem: *cum sensim impluat*. Pintian.

Centena quinquagena fruge fertilem campum] Meminisse oportet Plin. v. 4. *centena* tantum scripsisse, ut in loco alterutro sit error. *Idem*.

Ut aliqui præcipiunt] Theoph. de Causs. iii. 25. quosdam præcipere ait, ut varii diversique generis terræ commisceantur, macra cum pingui, &c. Tacite id ridet et reprehendit Plinius. *Dalec*.

CAP. VI. *De terra, quam Britannia et Gallia amat*.

CAP. VII. *De Græcorum circa hæc doctrina*.

Circa hæc] *Vet. circa hanc*.

Aut pinguis] Est et liquida Georgio Agricolæ lib. i. de fossilibus. *Dalec*.

Capnumargos] Καπνούμαργον dictam volunt, quasi fumi ruffo et fusco colore infectam: alii καύνομαργον legunt, quasi laxam et raram. Alterum manusculum exemplar meum habet *caunumarga*. *Idem*.

Contunditur] Vel resolvitur gelu et tempestatibus. *Idem*.

In L. annos] In decem annos Galilæ. *Idem*.

CAP. VIII. *De terrarum generibus*.

Argentaria est] Argento poliendo utilis: vulgo *Tripelu*. Hujus meminit Varro i. 7. *Idem*.

Eglecopalam appellat] Quidam legunt *aiglepeliam*, id est, splendidam et lividam: αἰγλήεις, *lucidus*; πέλιος, *lividus*. Cæterum ea vox Græca potius fuerit quam Gallica. In vetusto legitur, suo nomine e Græco (lego,

sed et Græco) *Pelian appellat*. *Dalec*.

Ubios gentium solos norimus] Ubii Germanica gens erat, sed in Gallicam ripam e Romanis traducta, quo loco nunc est celeberrima Agrippiensi colonia. *Gelen*.

CAP. IX. *De cineris usu, et de fimo, et quæ sata uberiores terram faciunt, et quæ urant*.

De cineris usu] Columella ii. 15. Theoph. Hist. ii. 8. Causs. iii. 13. *Dalec*.

Sunt qui pulvere, &c.] Theoph. ibid. et Causs. iii. 22. *Idem*. *Sunt qui pulvere quoque uras alii judicent pubescentesque pulverent*] *Pubentes uræ*, pro florentibus. Sequentia sic legenda: *Quod certum est, in Narbonensi provincia et vindemia citius sic coquitur, quod plus pulvis ibi quam Sol confert*.

Suis manibus lætificans reperitur] Homer. Odys. Ω. ἐὺκτιμένην ἐν ἀλωγῇ λίστρειόντα φυτόν. In pomario bene structo circumfodientem, radentem, lævigantem arborem: tot enim λίστρον significat; unde λίστρον rusticum instrumentum quo id peragitur. Cicero in Catone et Plin. hoc loco, aut obliuiose, aut negligenter, λίστρειον, κοπρίζειν, stercorare et lætificare, exposuerunt. De Ulysse id dicitur, qui patrem sic occupatum deprehendit. Ælian. Hist. vii. 5. recte significatum ejus verbi reddidit: Καὶ Λαέρτης αὐτοῦργων ὑπὸ τοῦ παιδὸς πεφώραται, καὶ φυτόν ἐξών, καὶ τοὶ γηράσκων βαθύτατα. Λαίρτες, quavis jam extrema senectute, in opere a filio deprehensus est, arborem rudens. A prisca tamen illis stercoratos fuisse agros cognoscimus ex Odys. P. ὕφρ' ἂν ἄγοιεν Δμῶες Ὀδυσσεὺς τέμενος μέγα κοπρήσοντας. Brod. cap. 13. Victor. xxviii. 4. Observ. Adscribendos alios versus Homeri putavi, qui ad hanc rem pertinent: Δῆτ' ὅτε κεῖτ' ἀπ' ὀφείστος, ἀποχομένοιο ἄνακτος, Ἐν πολλῇ κόπρῳ, ἥ οἱ προπάροιθε θυράων, Ἡμιόνων τε, βοῶν τε, ἄλλης κέχυτ', ὕφρ' ἂν ἄγοιεν, κ. τ. λ. *Dalec*.

M. Varro] Lib. i. c. 38. *Idem*.

Proximum Columella columbariis, mox gallinariis facit] Scribo primum, non proximum: et addenda ex præpositio. Columella II. 15. 'Tria igitur stercoris genera sunt præcipua: quod ex avibus, quod ex hominibus, quod ex pecundibus confit. Avium primum habetur quod ex columbariis egeritur, deinde quod gallinæ cæteræque volucres edunt: exceptis tamen palustribus aut nantibus, ut anatis et anseris.' *Pintian.* *Proximum Columella columbariis, &c.]* Idem Cassius apud Varronem. *Dalec.*

Humanas dapes] Sic alvi proluviem et lotium circumloquitur. Eadem locutione usus est, qui dixit: 'Reliquias cibi, et humorem quem profundimus.' Theophrast. Hist. II. 9. *Id.*

Pilo madefacto] Quod fit calce ad-dita. *Idem.*

Proximum deinde, &c.] Cato c. 36. *Idem.*

Varro præceptis adjicit, &c.] Varro I. 38. equinum, ex Cassio, minime esse bonum in segetes tradit, sed optimum in prata, ut cæterorum veterinorum, quæ hordeo pascuntur, quod multam facit herbam. Obliviosus hic Plinius. *Idem.*

Orillumque caprino] *Suillum* non orillum præfert nostrum exemplar. *Pintian.*

Omnibus vero asinum] Desiderari hic puto verbum hoc *Columella*, ut repetas verbum ante dictum, *præfert*; sequitur enim: *e contrario usus adversus utrumque pronunciat.* In quibus verbis illud *utrumque* non haberet quod referretur, nisi hic adderes *Columella*. Præfert autem *Columella* stercus asinum cæteris omnibus quæ ex pecundibus fiunt, II. 15. *Idem.*

Cato stercus unde fiat] Catonis verba sunt ex c. 37. 'Stercus unde facias stramenta, lupinum, paleas, fabalia, acus, frondem iligneam, queream.' *Dalec.*

Fabulia] Fabules alas, ut Varro Rei Rust. I. 31. et Cato c. 7. locuti

sunt, vel acera fabarum τὰ ἀχυρά κυάμινα. In Geoponicis: τὴν δ' ἄλμυρὰν γῆν ἐν ἀρχῇ χειμῶνος, ὑετοῦ περιγενομένου, κινήσας ἀρότροις μικροῖς, ἀχύροις διαπάσεις, κάλλιον μὲν κυάμινους. 'Fabulum' Lucilius vocat: 'Hi in stercore humi fabuloque fimo, atque sencerda.' *Idem.*

Frondemque putridam. Vineæ si macruerit] Particula *que* redundat: item multa hic verba desiderantur quæ habentur in Catone: consultone a Plinio ommissa an negligentia scriptorum, non statuerim. Sic enim in Catone c. 37. 'Frondem putridam et partem de nucleis succernito, et in lacum con-jicio, eo aquam addito, permisceto-que rutro bene. Inde lutum circa oleas ablaqueatas addito, et nucleos item combustos addito. Vineæ, &c. *Pintian.*

Vineæ si macruerit] Cato c. 37. 'Vitis si maera erit, sarmenta sua concidito minnte, et ibidem inarato, (lego 'inurito') ant infodito.' *Dalec.*

Itemque ubi saturus eris, &c.] Detineto, illicito. Titinnius: 'Quod ea parasitus habeat, qui illum sciat Delicere, et noctem facere possit de die.' Item attrahere et allicere. Quadrigarius IV. Annal. 'Fabius de nocte cæpit hostibus castra simulare oppugnare, eum hostem delectare, dum collega id raperet quod captabat.' Cato c. 30. 'Ubi sementem facturus eris, ibi ovem delectato, et frondem usque ad pabula matura.' *Idem.*

Virgilius] Georg. II. *Idem.*

Palo e robore, &c.] Robusta aliqua materia in medio depacta. Varro et *Columella.* *Idem.*

Favonio flante ac luna sitiente] Scribendum *silente* non *sitiente* ex Catone ipso, c. 29. *Pintian.* *Favonio flante, &c.]* Paulo post siccam et decrescen-tem vocat, ut et Propertius: 'Nunc licet in trivis siccæ requiescere Luna.' *Dalec.*

CAP. X. De satione arborum, et quod avulsione nascuntur arbores.

De satione arborum] Theophr. Hist. II. 1. et de Caus. I. 1. et IV. 1. *Idem.*
Aut insito et consecto arboris trunco] Lego, *aut insito in consecto arboris trunco*, ex scripto codice. *Pintian.*
Aut insito et consecto arboris trunco] Conciso frustulatum, et in terram demisso. Theophr. *Dalec.*

Caduis] Quæ ex cæsorum trunco- rum radice pullulant. *Idem.*

Genera ejus diximus] Supra lib. xv. cap. ult. *Idem.*

Myrti genera omnia in Campania baccis seruntur, Romæ propagine Tarentina. Democritus et alio modo seri docet] Scribo diversa distinctione et lectione: *Myrti genera omnia in Campania baccis seruntur, Romæ propagine. Tarentinam Democritus, &c.* Nam genus esse myrti Tarentinam supra Plinius docuit xv. 29. *Pintian.*

Tomice] Tomices, restes leviter tortæ ex sparto, aut impolito canabi. *Dalec.*

Pilas autem laurus, &c.] Lego: *Pulas autem lauros et myrtos ænopas, a trimatu, &c.* Nam lauri et myrti terra emergentes, et novellæ, coloris sunt herbacei; grandiores vero obscurius virescunt, et adultæ subnigræ visuntur, quas οἰνωπὰς vocant. Quidam legunt: *Pullulos autem lauri et myrti, in inopia a trimatu, &c.* Alii, *pullulos autem, &c.* Theophr. Hist. III. 16. Phellodrys ξύλον ἔχει οἰνωποδέστερον τῆς δρυὸς, magis gilvum. Eide[m] Hist. III. 17. ἄνθος οἰνωπον euidam generi τοῦ ἴσου. *Idem.*

Amygdala in, &c.] Colum. v. 10. *Idem.*

Aciem lateris in Aquilonem spectare] In Favonium, non in Aquilonem, Columella de arboribus cap. 22. *Pintian.*

Denis diebus] Decimo quoque die. *Dalec.*

Baccis] Granis leviter tuis. *Idem.*
Non statim moris est in sua locari] In suo locari vetus Exemplar, non in sua; ut II. 5. 'in suo quæque consis-

tere.' *Pintian.*

In seminariis] Seminarii faciendi rationem docet Cato cap. 46. *Dalec.*

Dum radici avellitur planta] Certior lectio, ni fallor, *dum radicis avellitur planta*; appellat enim radicis plantam, viviradicem, ut in initio hujus capitis: 'aut enim semine proveniunt, aut radicis plantis.' *Pintian.*

Avulsique arboribus stolones, &c.] Ἀπὸ παρασπάδος Theophr. Hist. II. 1. In genere stolones hic tam adnati radici, quam revulsi a matris corpore. Theophrasto φύτευρήρια. *Dalec.*

Cum perna sua avelluntur] Arboris pede. ἀπόπρεμνα καὶ ὑποῤῥίζα παραιεῖται Theophrast. Eadem loquendi forma 'avulsi surculi calcem' dixit cap. 21. hujus libri. *Idem.*

Sit ergo siccum, &c.] Cato cap. 46. 47. 48. *Idem.*

Altitudine hominis ad solem recipiendum] Scribendum videtur *rejiciendum*, vel *arcendum*, non *recipiendum*. Cato cap. 48. 'Furcas circum affigito, eo perticas intendito, eo sarmenta aut crates ficarias imposito, quæ frigus defendant et solem, uti subtus homo ambulare possit, facito.' *Pintian.*

Minimis id, &c.] Varro I. 40. *Dalec.*

Non omittendo, &c.] Seneca Nat. Quæst. II. 6. Cicero Natur. Deor. lib. II. *Idem.*

Ergo e cupresso sæminu] Theophr. Hist. II. 2. Vide Catonem c. 151. *Idem.*

Aræu æquatu cylindris] Κυλινδρωεῖσα Theophr. *Idem.*

Differuntur post annum dodrantali filo] Scribe *deferuntur*, non *differuntur*. ut circa initia capitis seq. 'Deferendæ ex arearum venis post annum in ulmaria.' Et *stitum* non *filum* legendum putaverim. Columella II. 22. 'Omnis nux unam radicem mittit, et simplici stilo proreperit.' De levioribus enim *filum* dicitur, ut illud in

eiusdem horto: 'tenuique corruda simillima filo.' *Pintian.* *Differuntur posī, &c.*] Palmæ intervallo. *Dalec.*

Ut viridi caelo] Sudo ac sereno, tam sicco et a nubibus pūro, ut viride appareat. *Idem.*

In calabrice] Calabricam puto esse nostrum *groiselier*. Quidam esse malunt spinam cervinam Itolorum, et rhamnum purgatorium officinarum. *Idem.*

CAP. XI. *De transferendis seminariis, et ulmis serendis, et scrobibus.*

Operose præcipi arbitror] Cato cap. 46. *Dalec.*

Ulmorum, priusquam, &c.] De ulmariis Columel. v. 6. *Idem.*

Serenda, densa in refracto, terra super minutatim cribrata] Vetus lectio: *serenda densa inarefacta, terra super minuta incribrata.* *Pintian.*

Arcarum venis] Alii legunt, *vineas*. *Arcarum autem vineas* vocat excavatas fossas. Ea significatione dicimus, a milite 'vineas agi.' *Dalec.*

Quia carent semine] *Atineas* si intelligit, eas semen ferre auctor est Columella. *Idem.*

Aridiores serendas in campestribus continet] *Rariores* non aridiores exemplar antiquum præfert, veriore lectione; nam raritas spatium notat. Et dictum fuit statim ante: 'Intervalla ex loci natura sumuntur.' *Pintian.*

Ante omnia igitur in similem, &c.] *Theophrast. Histor. II. 7. δὲ τὰ φυτόν λαμβάνειν*, inquit, *ἐξ ὁμολας γῆς εἰς ἣν μέλλεις φυτεῖν, ἢ οὐ χείρονος.* *Dalec.*

Præfodere scrobes ante, &c.] *Idem* ibid. et *Causs. III. 7. προφύττειν γύρως.* *Columel. II. 2. et v. 6. et 10.* Cato cap. 43. *Idem.*

Altitudinem eorum in argilloso] *Columel. v. 6.* scrobes fieri jubet latos pedes duos; altos in levi terra tantundem, in gravi dupondium et dodrantem; longos pedes sex, aut minimum quinque. Cato vero serendis oleis altos pedes III. s. latos pedes

IV. *Idem.*

Trium cubitorum] Quatuor pedum et semissis. *Idem.*

Duo cubita] Tres pedes et novem pollices. *Idem.*

Quino semipede] Quatuor pedibus et semisse. *Idem.*

Nusquam vero sesquipede minus alto] Addendam puto negationem non; ut legatur: *Nonnunquam vero sesquipede minus altos.* *Pintian.* *Nusquam vero sesqui pede, &c.*] Id est, quod Columella ait XIII. 13. 'Nisi tamen si scaturigo palustris obvia, sicut in agro Ravennate plusquam sesquipedem prohibeat infodere.' *Dalec.*

Cato, si locus aquosus sit, inquit, latos pedes ternos, &c.] Locus est depravatissimus, et corrosissimus. Verba Catonis sunt cap. 43. 'Sulcos, si locus aquosus erit, alveatos esse oportet, latos summos pedes tres, altos pedes quatuor. Infimum latum pedem unum et palmum. Eos lapide circumsternito. Si lapis non erit, perticis salignis viridibus quoquo versus collatis consternito: si pertica non erit, sarmen-tis colligatis, postea scrobes simili modo facito, latos pedes tres scilicet, altos pedes quatuor,' &c. Verba autem illa quæ statim sequuntur, *ita ut in altitudinem semipedem trahantur*, dubito an sint Pliniana. Certe Catoniana non sunt. *Pintian.* *Cato, si locus aquosus sit*] Cato cap. 43. de sulcis id collicitiis vel elicibus scribit, non de scrobibus; qua in re Plinius non satis perspicax fuit. *Dalec.*

Ternos in faucibus, imosque pul. &c.] *In faucibus*, id est, summa sui parte. *Imosque*, id est, ima sui parte. *Glen.*

Quæ summa tellure gaudet] *Ἐπιτολαίωρρίζα* *Theophr. vocat. Idem.*

Excide, inquit, radicem istam, &c.] Contra Sammites feliciter is dimicavit, quamvis a pullario monitus pullos non addicere, cum votum fecisset, si superior discederet, vini pocillum Jovi se libaturum, supra XIV. cap. 13. *Valer. Max. VII. 1. Alex. ab Alex-*

and. i. 29. Livius lib. ix. 'Prænestinus Prætor,' inquit, 'per timorem signius suos ex subsidiis duxerat in primam aciem: quem cum inambulans ante tabernaculum vocari jussisset, lictorem expedire securem jussit: ad quam vocem exanimi stante Prænestino, Agedum lictor, excide radicem hanc, inquit, incommodam ambulantibus.' Lipsius Epist. ii. 3. quæ dimidiatis circulis includuntur ab eo putat esse aliena de quo hic agitur, et ideo amovenda. Idem legit: *Distringi securius, sed et innoxium abradi*. Quidam legunt: *In summa tellure vitis fuit, cum Papirius Cursor Imperator ad terrorem Prænestinorum Prætoris, inquit, Excide radicem istam. Distingi, &c. Dalec. Excide, inquit, radicem istam Papirius Cursor ad terrorem*] Verba hæc ab ordine et instituto rerum propositarum manifeste abhorrent; sunt autem T. Livii lib. ix. ab urbe condita, quod vidit et Hermolaus; sed is agnoscit ea ac legitima ducit, magno, ut ego puto, errore. *Pintian.*

Partes quæ se nudaverint terra. Aliqui lapides rotundos] *Testa* non terra in eodem habetur. Porro hæc lapidum mentio, et paulo post glareæ, ostendit aperte sermonem hic haberi de satione et cultura olearum: patet id ex Columella ii. 17. 'Oportet autem scrobem oleæ quoque versus pedes quaternos patere; in innum scrobem lapidem glareamque abjicere: deinde super terram quatuor digitorum injicere.' Repetit hæc v. 7. *Pintian.* Vide Theophr. Causs. iii. 8. et Colum. locis a nobis citatis. *Dalec.*

Cato crassiorem quinque digitis. Non omisisset, &c.] *Cato* referri debet ad præcedens verbum, *præcipiunt*. Et non omisisset eleganti eclipsi dictum est, ac si dicat, ideo a Catone omissum præceptum hoc, quia nullius sit momenti. *Gelen. Cato crassiorem quinque digitis*] Cap. 28. *Dalec.*

Non omisisset idem] Tacite Theophrastum reprehendit. *Idem.*

Assuetis] Ad eandem cœli regionem, et partem. Colum. De hac ratione loquendi mox. *Idem.*

Quod e diverso, &c.] Theophrast. Hist. ii. 8. *Idem.*

Densiores enim folio ita fieri] Apud Theophrast. legendum: ἐνιοι δὲ βοῖαν μείζω γίνεσθαι, καὶ σκιάζειν μᾶλλον τὸν καρπὸν, ἢ τὸ ἥπτον ἀποβάλλειν τοὺς κυτίνους. Quidam punicum malum unguis fieri, fructum magis inumbrare, cytinoseque suos minus amittere, &c. quæ Plinius longe alio sensu reddidit. Leggo et ex Theophr. Quidam inversas figunt, in vite, atque etiam fico, permittantes, &c. Palladius in Martio c. 10. id fieri vetat. *Idem.*

Id quidem in horam, &c.] Hoc est, in regionem cœli, quæ est inter Meridiem et Ortum brumalem, id est, inter Austrum et Vulturum, atque adeo inter Austrum et Phœnica, sive Euronoton. Vel inter Meridiem et Occasum hiernum, id est, inter Africum et Austrum, vel Libonoton. Geographi, et Rei Rusticæ scriptores, cœli regiones terrarumque situs ac positionem per horas vulgares designant: primam horam ab Ortum Æquinoctiali numerantes, sic ut sexta cadat in Meridiem, duodecima in Occasum, decima octava in Septentrionem, vigesima quarta in Ortum redeat. Vide vi. 3. et vi. 32. *Idem.*

Cato omnes ventos] Cap. 28. *Dalec.*

Procul dubio utilissimæ quidam summam terram contentus est subdi] Prima tria verba præcedentibus agglutinanda: dictio vero quæ sequitur, *quidam*, corrupta haud dubie est, scribendumque *Idem*, non *quidam*, et cum majore litera, ut sit initium alterius sensus; refert enim Catonem, cujus est quod sequitur documentum cap. 28. 'In scrobe,' inquit, 'cum pones, summam terram subdito: postea operito terra.' Tradit idem Columella v. 7. his verbis: 'Quæ antequam depo-

nantur oportebit solum scrobis imum fodere bidentibus: deinde terram aratro subactam, si tamen piagnior erit summa humus, mittere et substernere.' *Pintian.*

Quidam Punicis malis] *Palladius* in *Martio* cap. 10. *Columnella* v. 10. *Dalec.*

Radices inflexas poni melius] *Theophrast.* *Hist.* II. 7. καὶ τὰ μὲν ἔχοντα ῥίζας, ὁρθὰ ἐμβάλλειν, ubi περὶ φυτευτηρίων agit. *Idem.*

Ficus, si scilla, &c.] *Columnel.* v. 10. ne tinea molesta sit ficulneis seminibus, in imum scrobem lentisci taleam demitti jubet, inverso cacumine. *Theophrast.* *Caus.* v. 7. meliora fieri tradit quæ lentisco aut scillæ inserta terræ mandantur. *Idem* *Hist.* II. 7. scribit, quod hic *Plinius*, *Ficum*, si prope scillam seratur, ocyus crescere, et minus a vermibus infestari. *Idem.*

Radicum ejus magnam adhibendum curam] Verbum ejus puto adjectum esse ab aliquo, qui putavit *Plinianum* documentum non complecti omnes arbores, sed ficum tantum, quod falsum est. *Pintian.*

Sicuti terram circa radices fistucato spissandam] Legendum reor sicuti terram circa radices festuca aut vecte spissandam. Aut sic, *Festuca conspissandam*. Verba sunt *Catonis* cap. 28. 'Postea operito terra, deinde calcato pedibus bene. Inde festucis vectibusque calcato quam optime poteris. Id erit ei rei primum.' *Idem.*

CAP. XII. De intervallis plantandarum arborum, et umbris, et stillicidiis, et ubi plantari debeant.

De intervallis plantandarum, &c.] *Theophrast.* *Hist.* II. 7. et *Caus.* III. 8. *Columnel.* v. 10. *Varro* lib. I. *Dalec.*

Necat germīna et pinus] *Palladio* in *Novembri* cap. 7. 'Pinus omnibus, quæ sub ea seruntur, prodesse creditur.' *Theophrast.* *Caus.* III. 15. 'Pinus omnibus benigna, laurum et myr-

tum sub se satas fovet, et crescere patitur.' *Idem.*

Nullum cupressi] *Fæminæ*, quæ in metam fastigiatur. *Idem.*

Constrictæ quidem ullius, &c.] Ejus, cui amputati rami sunt. *Idem.*

Jucunda et platani quanquam crassa] *Scribendum* videtur, *Jocunda et platani quoque*; nam postremum verbum *crassa* redundat ex antiquo exemplari. *Pintian.*

Gramini] *Lætissime* sub platano nascenti. *Dalec.*

Populo nulla] *Nigræ.* *Idem.*

Minora quærunt intervalla] Vel quia pinguiore, vel ut densiores arbores ventorum injuriæ, qui in edita magis sæviant, fortius resistant. *Idem.*

De qua Catonis Italica sententia est] Legendum existimo, de qua catholica sententia est; nam *Catonis* ut legatur, nullo pacto procedit, cum apud *Catonem* hoc præceptum nusquam appareat. *Pintian.*

Adultas interlucare justo plus] *Interlucari* autem arbores dicuntur, quoties adempta ramorum parte, quantum opacitati earum detrahatur, tantum luci accedit, unde et *interlucare* dictum. *Gelen.*

CAP. XIII. Quæ arbores tarde crescant, et quæ celeriter: et de Sabina.

Quæ arbores tarde crescant] *Theophrast.* *Hist.* III. 7. *Dalec.*

Ocyssima omnium cypirus, &c.] Legend. *Ocissima omnium Cyprus et pseudocyprus frutex, protinus enim floret semenque profert.* Vide *Salm.* p. 10001. b. 10002. a.

Terræ causa geniti] *Colendæ* et *purgandæ*, quam alioqui ruborum silva occuparet et obrueret. *Dalec.*

Cato] Cap. 51. *Idem.*

Ficum, oleam, punicam, malorum genera omnia] Deest *cotoneum* ex *Catone* c. 51. 'Ficum, oleam, punicam, cotoneum, malorum genera omnia.' Sequitur continuo: *Laurum, prunos, myrtos, nuces et avellanas et Prænestinas.* In eodem *Catone* capite eodem:

‘Laurum, myrtos, nuces, nuces Prænestinas;’ reliqua superfluaunt. *Pintian.*

Quas si longius ferre libeat] Cato c. 52. *Dalec.*

Trajectis per vasa fictilia vel qualos ramis terraque circumpactis] Scribe: terraque circumfurtis, ex vetusto codice, ut infra c. 14. ‘paleato luto libros farcire.’ *Pintian.*

Inter poma ipsa et cacumina, in summa enim cacumina hoc modo petuntur] Minus male in eodem: inter poma ipsa et cacuminum summa; etenim hoc modo cacumina petuntur. *Idem.*

Neutri semen] Fallitur Plinius. Sabina baccifera est: semen autem Rosmarinus gerit. *Dalec.*

CAP. XIV. De satione arborum, et insitione, et quomodo inventa sit tenera inserendi emplastratio.

De satione arborum] Theophrast. Caus. 1. 6. et 7. Cato c. 40. 41. 42. Columella v. 11. Virgil. Georg. 11. *Idem.*

Semine quoque, &c.] Insitionum hi fere sunt modi, inoculatio, et quæ generis nomine appellatur insitio. *Inoculatio*, ἐνοσθαλμισµὸς, eaque duplex; prisca altera, quæ fit surculo in gemmam subula apertam indito; nova altera, quæ et emplastratio dicitur, fitque in gemmæ locum indita. *Insitio*, ἐμφυτεία, ἐμφυλισµὸς, et hæc quoque duplex in truncum et in corticem; in truncum rursus duplex: altera terebræ circumactu, terebratio, sive ἐγκεντρισµὸς, vel stimulo perforata medulla, medullarum applicatio; altera trunco per medium fissio: in corticem vero nostra memoria inventa, corticis fistulosi circumjectus. *Idem.*

Cerasum in sulice] Theophr. de Caus. 11. 23. et v. 4. *Idem.*

Semenque] Calamum, surculum, ut fit cum truncato stipite surculus inseritur inter corticem et lignum. *Idem.*

Fistula sublutum ex alia] Subula,

acuto scalpello, Columel. *Idem.*

Gemmanque ex alia, &c.] Emplastrationis modo. *Idem.*

Apparuitque truncum, &c.] Theophrast. de Caus. 1. 6. et 11. 19. *Idem.*

Inforare ausi medio] Hoc est ἐγκεντρίζειν Græcis. *Idem.*

Virgilius ex cacumine inseri vetat] Nihil tale apud Virgilium habetur: proinde non Virgilius hic, sed Higinus contenderim legendum. Scripsit hic de agricultura, secutusque est eum Virgilius; quapropter Columella 1. 1. ‘pædagogum Virgilii’ Higinium appellat. Porro citari in præsentī lib. Higinium a Plinio, manifestum est ex Indice. *Pintian.* Virgilius ex cacumine, &c.] Non tantum divisa, ut admittat lucem, verum exempto cuneo latera sic lateribus applicans, ut videatur coaluisse. *Dalec.*

Spei faret medulla, &c.] Id est, quod ait Cato c. 41. ‘Quos inseres, medullam cum medulla committito.’ *Idem.*

Libro dempto finduntur] Qui crassior a tenuiore velut hircens discedit. Vide infra cap. 24. hujus libri. *Idem.*

Cato argillæ, &c.] Theophrastus Caus. 1. 6. laudat (si mendium non subest) πηλὸν τετριχωμένον, id est, lutum cum pilis subactum. *Idem.*

Inseri autem præcipit pira ac mala per ver, et post solstitium diebus L. post vindemiam] Cato cap. 41. ‘Pyrorum et malorum insitio est per ver, et per solstitium diebus L. et per vindemiam.’ *Pintian.*

Oleas autem et ficos per ver tantum luna siliente, hoc est sicca] Scribe luna silente non sitiente ex Catone cap. 40. ut supra etiam admonuimus. *Idem.*

Lingua bubula] Miror valde Plinium bubulum herbam τὸ βούγλωσσον exposuisse, cum Cato ligulam e corio bubulo factam intelligat: et alioqui sit absurdum linguam bubulam herbam insuper librum alligari, nec ca-

dat, quod ait Cato. *Dalec.*

Punicam vero et ficum] Theophr. Causs. i. 5. *Idem.*

CAP. XV. *De vite inserenda.*

De vite inserenda] Theophr. Causs. i. 16. et iii. 17. Cato cap. 42. et 43. Columell. iv. 29. et de arboribus cap. 8. *Idem.*

Cato] Cap. 41. *Idem.*

Medullas jungi] Surculi videlicet et matricis. *Idem.*

Junctis medullis colligari] Fortassis hoc Græcis fuerit ἐμφυλλίζειν, quasi adoptare, et arrogare in suam stirpem, in suum genus. *Idem.*

Terebrare] Ἐγκεντρίζειν Græcis. *Id.*

Intritaque illitum operire terra] Argilla subacta cum fimo et arena. *Id.*

Gallica uteretur terebra] Cycliscum Gal. vocat Meth. lib. vi. sub finem. Ea non scobem, sed ramenta facit, quibus exemptis plaga undique lævis relicta facilius omni parte sedentem surculum contingit: terebra vero priscorum, quæ manu adigitur, urit partem quam excavat, et scobis lanuginem excitat, quæ nunquam sic extrahitur, ut non inhærescat foramini, interventu suo prohibens ne surculi corpus corpori vitis applicetur. Col. iv. 29. Terebra antiquorum, *Turione*: Gallica, *Vibrequin*. *Idem.*

CAP. XVI. *De emplastratione.*

De emplastratione] Columella v. 11. Cato cap. 42. *Idem.*

Ita ne descendat ultra ferrum, cortici imprimitur] Vetus lectio, *ita ne descendat ultra corticem ferrum imprimi- tur*. Pintian.

Et apud Catonem] Cato cap. 42. *Dalec.*

Quattuor digitorum longitudine et trium latitudine] Longitudinem præfinit Cato, non latitudinem, cap. 42. his verbis: 'Librum longum facito digitos tres, et ad eundem modum obli- to, tegitoque.' Pintian.

Miscuere fissuram] Vites inserunt et ramo simul fisso, et emplastro. *Dalec.*

Emplastratio] Columell. c. 11. ino-

culacionem ab agricolis vocari em- plastrationem tradit: Plinius tamen videtur hanc ab illa distinguere. *Id.*

CAP. XVII. *Exemplum hujus rei.*

Multa sic seruntur] Theophr. Hist. ii. 7. et i. 6. Columell. v. 10. *Idem.*

Præterquam talea] Legendum vide- tur, *præterque talea*. Pintian. Varro Re Rust. i. 14. *Idem.*

Neve tenuiores] Colum. de arbori- bus, cap. 20. et v. 9. Theophr. Hist. ii. 7. et Caus. i. 6. *Idem.*

CAP. XVIII. *De cultura olearum, et quibus temporibus insitio fiat.*

Cato] Cap. 45. *Idem.*

Diligenterque tractato] Hæc apud Catonem jam non leguntur, et in ejus exemplari deesse videntur: quamvis cap. 28. de radicibus eximendis cum terra, operiendis, calcandis, nonnihil tradat. *Idem.*

Ne librum scindas. Cum adjicis, &c.] Scribe cum minore litera, *cum adigis*, et annecte superioribus, ex Catone cap. 45. *Pintian.*

Palo prius locum ne feceris] Catonis vulgata exemplaria negationem non habent: agnoscunt tamen eam codex scriptus et impressio omnes: vereorque ut in Catone sit error; nam si in loco subacto palo prius sit locus, quid at- tinet pede taleam opprimere, et si parum descendat, malleo aut mateola adigere? *Idem.*

Eas divaricato supra terram, ne plus quattuor digitos transversos emineant] Scriptum exemplar: *casque divaricato supra terram ne plus quattuor digitos transverso semine vel oculis serito*. Scribo: *casque divaricato*. *Supra ter- ram ne plus quattuor digitos transversos emineant gemma vel oculo serrato*; ex Catone loco citato. *Idem.*

Calcarea bene ne quid noceat] Cato ibidem: 'Calcato bene, ne aqua no- ceat.' *Idem.*

Ex eo die dies XL recte putabis] Cato cap. 44. non XL dies habet, sed XLV. *Pintian.*

Qua locus recte ferax crit] Qui, non

Qua, in Catone, eodem capite. Et paulo post eodem modo legito. *Idem.*

Coccidito] Diligentius fodito, subigito, aratro prascindito. *Dalec.*

Circum oleas, &c.] Quæ sequuntur, non leguntur apud Catonem. *Idem.*

In crasso aut humido aut subriguo] Vetus codex *subriguoso*, non *subriguo*; ut forte additione unius syllabæ legendum sit, *subriguo solo*. *Pintian.*

Post æquinotium XL. diebus ad Vergiliarum occasum XIV. soli dies sunt quibus, &c.] Scribendum videtur *VIII.* non *XIV.* nam teste Plinio lib. xviii. ab æquinotio autumnali ad occasum Vergiliarum, dies sunt *XLVIII.* et sensus est, præteritis post æquinotium *XL.* diebus superesse octo, in quibus seri noceat. *Idem.*

Quidam æternitate consenescent proxima adoptione virgu emissa] Lego cum minore litera: *quadam æternitate cum senescunt proximo adoptione virgu emissa*; ut infra capite vigesimo, 'Et eæ autem senescentium propagine sarcunt locum.' *Idem.*

Atque ita alia arbore ex eadem juvenescente] Scribo *virescente*, non *junescente*, ex vetere exemplari. Utitur hoc verbo alias Plinius persæpe, ut in præcedentibus ostensum est. *Idem.*

Interradi alternis annis] Laborant enim impetigine. Theophr. Hist. iv. 16. et Caus. v. 12. *Dalec.*

Circumfodi autem omnibus, &c.] Columell. v. 9. *Idem.*

Ab casu Vergiliarum, &c.] Columellæ Vergiliæ oriuntur vi. Idus Novembris, id est, circa diem undecimum. Sagitta vero oritur octavo Calend. Martii, id est, circa vigesimum Februarii, qua ratione occidit circa vigesimum Augusti. Aquila oritur septimo Idus Decembris, id est, circa septimum diem ejus mensis: qua ratione occidit circa septimum Maii. *Idem.*

Sub Etesiarum flatu conserunt] Aquil-

lonum, flagrante canicula, cæli fervorem lenientium. Narbonensibus, *Le garbin.* *Idem.*

Quædam tamen statutum tempus anni habent] Verior mihi videtur lectio *statum* quam *statutum*; etsi vetus exemplar refragetur. *Pintian.* Theophrast. Caus. i. 7. *Dalec.*

Communis quidem] Colum. v. 10. *Idem.*

CAP. XIX. *Quæ arbores societate gaudent, et disciplina abluquandi et accumulandi.*

Accumulandi] Ms. *aculeandi.*

Columellæ excogitata] Columellæ locus est v. 11. *Dalec.*

Defigi in crure fici custoditum vinculis, ne, &c.] Scrib. videtur *constrictum*, non *custoditum*, ex Columella iii. 27. ex cujus auctoritate credo verba illa, *in crure fici constrictum vinculis, ne curvatura fugiat*, errore librariorum e proprio loco avulsa esse, et in totum legendum sic: *eumque omni interim tempore cilomari meditatione curvandi in crure fici constrictum vinculis, ne curvatura fugiat.* Postea fico adepta vires, &c. Columellæ verba apponam ut lectoribus quærendi labor adimatur: 'In scrobem deinde fici arbusculam deponito, diligentiamque adhibeto, ut robusta et nitida fiat. Post triennium aut quinquennium cum jam satis amplum incrementum ceperit, ramum olivæ qui videatur nitidissimus deflecte, et ad crus arboris ficulneæ religito, atque ita amputatis cæteris ramulis ea tantum cacumina, quæ inserere voles, relinque. Tum arborem fici detrunca, plagamque leva, et mediam cuneo finde. Cacumina deinde olivæ, sicut matri cohærent, utraque parte abraide, et ita fissuræ fici insere,' &c. *Pintian.*

Scrobes fodere monstravit] Theophr. Caus. iii. 5. *Dalec.*

Atiubi abluqueant] *Idem* ibid. iii. 11. Columel. lib. ult. c. 5. *Idem.*

In circuitu pules] Tò in circuitu puto

hic supervacuum esse, cum verbi *circumfodiendi* significatio id satis explicet. *Idem.*

CAP. XX. *De salicto, et harundineto, et cæteris caduis ad perticas, palos.*

De salicto, &c.] Theophr. Hist. v. 8. Cato c. 9. Colum. iv. 30. et xi. 2. Varro I. 8. *Idem.*

Talea sesquipedali] Talea in viminalli, pertica in arborescente. *Idem.*

Et eæ autem] Salices viminales potius, quam perticales. *Idem.*

Sarciunt locum] Nam quamvis adhibeatur enra, inquit Columella, plurimæ salices intererunt, quarum in loco ex propinquo mergis propagari debent, curvatis et defossis cacuminibus, quibus restituatur, quicquid intercidit. Anniculus deinde mergus decidatur a stirpe, ut suis radicibus, tanquam vitis, ali possit. *Idem.*

Pertica immersa] Pro mergo defossa. *Idem.*

Recisa] A parente, ubi radicem egerit. *Idem.*

Harundo etiamnum dilutiore] Cato c. 6. Columel. iv. 32. *Idem.*

Seritur bulbo radiceis] Et talea pedum duorum ac semissis, et arundine tota prostrata, intervallo tripedaneo. Columell. *Idem.*

Quam castrare] Castratur harundinetum, quod ita densatum, ut gracilis harundo et cannæ similis prodeat, interciditur, et disraratur. Columell. *Idem.*

Seritur et transversa] Theophrast. Hist. II. 2. *Idem.*

Castanea pedamentis] Colum. lib. iv. c. 30. et ult. *Idem.*

Carbunculum] Carbunculi Columella non meminit. *Idem.*

Læsumque maxime fruticat] Quanto sæpius cæditur, tanto fruticosior planta in querceto resurgit. *Idem.*

CAP. XXI. *De culturis, et disciplina colendarum vinearum.*

De culturis, &c.] Theophrast. de Caus. lib. III. a c. 16. usque ad c. 22.

Columel. III. 4. *Idem.*

Alterius laterum semper inguinibus] Foliorum et pampinorum exortu. Supra XVI. 36. eodem genere loquendi ntitur. *Idem.*

Ita satas ficos] De illarum satu Columell. v. 10. *Idem.*

E duro sarculus seri] Trunco, sive capite, aut flagello. *Idem.*

Sua calce] Lege, suo calce. Sic ‘stolonum pernam’ supra dixit c. 10. hujus libri. *Idem.*

Trigenmes] Columellæ III. 19. *trigenmes*, qui exceptis frequentibus in capite oculis, tres deinceps articulos, ac totidem gemmas habent. *Idem.*

Sagittas serere minus utile] *Idem* III. 10. ait, veteres etiam ex fœcundo malleolo decisam sagittam repudiasse. Ibidem: ‘Nam si sagittam, id est, superiorem partem malleoli, vituperandam censebant, cum esset eadem pars surculi frugiferi, quanto magis vel ex optima vitis parte natum flagellum,’ &c. *Idem.*

In seminario] Ex Columella III. 13. hunc locum sic restituo: *In seminario sive vinea, bidente et bipalio pastinari debet, in longitudinem ternos pedes, terraque rejici, ita ut in pedes binos fossa procedat, (alii, descendat,) quantum patitur latitudo ferramenti. Bipalium instrumentum ad fodiendum, pala duplo latius, unde nomen.* *Idem.*

Mensura] Longitudinis et altitudinis. *Idem.*

Scamna inæqualia] Quod inter scrobes jacet. *Idem.*

Articulus nisi ipsi parcat] Notandum. Imum articulum cum integrum et illæsum servare volunt, quia sit ad germinationem cæteris fœcundior, ei proximum ferro non attingunt, ut is sui projectu injurias, quæ offendere possunt, arceat et depellat. *Idem.*

Inde materia emicat cum aqua XXXVI. mense] Vetus lectio tum

legit, non *cum*; et verbum aqua superfluit. *Pintian.*

Est et luxuriosa ratio vites serendi, ut quattuor malleoli rehententi vinculo colliguntur in parte luxuriosa, &c.] Luxuriosam vocat eam serendi rationem, quia luxuria monstrante inventa fuerat, ut uva vineæ sic satæ omnium corporum e diverso genere acinos ferret. Et paulo post, lege: *postea fistula fracta radix libere capit vires, uvaque fert omnium corporum acinos.* Vel præcedentia sic scribe: *ut quattuor malleoli rehententi vinculo colliguntur arte, aut per arte, ut perscite, et similia.* Et pro *vel per coctu fictilia*, lege *per colla fictilium.* Plinio fictile dicitur absolute de vase fictili. Sic *colla fictilium* eundem usum præstant vincendis inter se malleolis, quem ossa bubuli cruris, et eadem forma sunt. Vide Salmas. pagina 586. a, b. *Est et luxuriosa, &c.]* Simile quiddam tradit Theophr. Causs. v. 5. *Dalec.*

Uvamque fert et omnium corporum suorum acinos] Vetus lectio legit, *uvamque fert omnium corporum suorum acinos.* *Pintian.*

Columella promittit] Idem Theophr. loco citato. *Dalec.*

Id enim non fit, &c.] Quod adminiculo careat. *Idem.]*

In hoc vero numerosior tantum. His vero tribus seritur modis] *In hoc vero numerosior, tantum vero seritur modis, antiquus habet codex: lego: in hoc vero numerosior; tribus vero seritur modis.* *Pintian.*

CAP. XXII. *De sulco, et vinearum putatione.*

De sulco, &c.] Theophr. Causs. III. 18. *Dalec.*

In quocunque genere tripedalis] Vel sulci ac fossionis, vel agri et terræ. *Idem.*

Extatura etiamnum, &c.] Columel. III. 16. *Idem.*

Pultrinitis a deventate labris] Velut in tumultum editis ripis ab inferiore parte, ut justus fossionis regestus sit,

Delph. et Var. Clus.

cum a superiori parte ad inferiorem humus detrahitur. Columel. III. 13. de pastinatione, non scrobium defossione. *Idem.*

Decumano] Decumanus ab Oriente in Occidentem tendit; cardo vero a Septentrione in Meridiem. Vide Columel. v. 1. et IV. 12. *Idem.*

Non nisi repastinato] Theophrast. Causs. III. 17. *Idem.*

Aquoso calo, &c.] Columel. III. 14. *Idem.*

Quiescere ventos, &c.] Idem ibid. c. 19. *Idem.*

Inter binas vites, &c.] Macro solo quinos; mediocri senos; pingui septenos. Idem ibid. c. 15. *Idem.*

Porculeta] Poreæ, elati terræ tumuli inter duos sulcos. Varr. I. 21. *Idem.*

Rariores poni] Ut solem admittant. *Idem.*

Densiores congruit] Ut a sole defendantur. *Idem.*

Seminarium faciendi] Columella III. 13. et 16. *Idem.*

Inter vites et ordines seratur] Inter vites singuli malleoli: in singulis interordiniis quinque per spatium pedis. Idem ibid. *Idem.*

Circiter XVI. M. viciradicum] Apud Columellam in hac consitione Julius Atticus abunde esse putat non viciradicum, sed malleolorum sexdecim millia. *Idem.*

Quam in translato] Nam dum transfertur sæpius versata et subacta terra ad fruticandum vitem incitat. *Idem.*

Resecatur usque ad terram] Varro I. 31. *Idem.*

Secundo anno reciditur] Theophr. Causs. III. 20. Columella IV. 10. 21. 22. 23. *Idem.*

Oneri] Et fætus, et materiarum. *Idem.*

Festatione pariendi, &c.] Sarmenta et flagella. *Idem.*

Emucida] Emucida, ut apud Varron. II. 10. Sic ait Columell. v. 5.

Plinius.

15 Q

Opæis, frigidis, humidis locis nisi æstate vitis nudetur, et palmitibus folia detrahantur, ut maturitatem fructus capiat, situ putrescere: nempe emucidam fieri. Idem iv. 24. muscum, ait, compedis more crura vitium comprimere, situ et veterano emaciare, id est, mucidas reddere. Idem.

Aut si non sint] Columell. iv. 30. et 26. Idem.

Reciduntur] Non in multos annos durant, ut fagi, salices, alni, &c. vel, ut ait Columell. iv. 26. putri parte dedolantur. Idem.

Connexa fasciculis] Idem Colum. iv. 17. et 16. Idem.

Utilior enim consuetudo pariendi] Ut robustior et firmior vitis evadat. Id.

Sunt qui vetant, &c.] Columell. iv. 11. Idem.

Id utrumque fructum tardum, &c.] in V. C. utrinque habetur: lego utrique, hoc est, palmiti tam exoculato quam reciso. Pintian.

Nec tutum est quod cicatricosum] In veterana vinea restituenda. Columella iv. 22. inter tertium et quartum pedem a terra viridissimam partem corticis acuto mucrone ferramenti vulnerat, ut e plaga pampinus fundatur, cicatriceque germen procedat. Id est, scilicet, quod Plinius innuit: non esse eliciendum e cicatricosa plaga sarmentum, quamvis id fiat in vite seniore. Dalec.

Roboratur] Putatione, fossione, ablaqueatione, &c. Idem.

Cum permissum fuerit nasci] Nisi detrahantur oculi. Idem.

Nil natura, &c.] Sed perfecto et omnibus numeris absoluto enixu. Idem.

Sub ipso jugo hospitari, &c.] Colum. iv. 24. Idem.

Imperarc] Permittere ut luxuriat. Hoc genere locutionis utitur Columella ibid. Idem.

Pro viribus matris] Idem ibid. cap. 16. Idem.

Si cogit infirmitas] Lego: nisi cogit infirmitas. Nam cum materies infirma est, ad postremos usque articulos putatur, ut corroboretur sic coërcita. Columella lib. iv. sub finem cap. 16. et cap. 10. Idem.

Egerit] Ultra justos et consuetos limites effundit. Idem.

Ut sustineatur jugo] Columel. iv. 26. Idem.

Coërcetur] Lego, concitatur; nam quod ait Columel. v. 6. pars palmitis præcipitata fructu induitur; at quæ vinculo supra tertiam vel quartam gemmam adnexa sursum tendit, anno sequente materias præbet. Idem.

Ipsa curvatura] Columel. iv. 20. et v. 6. Idem.

Sic duo genera palmitum] Scribo, Sed duo genera palmitum, ex Colum. v. 5. Pintian.

Quod e duro exit, materiamque in proximum annum promittit, pampinarium vocatur, at ubi supra cicatricem est, fructuarium. Alterum ex anniculo, &c.] Quinque illa verba, at ubi supra cicatricem est, videntur mihi non esse legitima auctoris: patetque id ex Colum. v. 5. his verbis: 'Sed ipsorum palmitum duo genera sunt: alterum quod ex duro provenit; quod quia primo anno plerumque frondem sine fructu affert, pampinarium vocant: alterum quod ex anniculo palmitate procreatur; quod quia protinus creat, fructuarium vocant.' Idem.

Pampinarium] Pampinarium vocatur, alterum ex anniculo palmitate, ubi supra cicatricem est, fructuarium habendum semper in vinea. Relinquitur, &c. e Columella ad verbum v. 5. Dalec.

Qui vocatur custos] Idem iv. 21. Idem.

Verrucæ magnitudine] Idem cap. 24. lib. eod. et cap. 22. Idem.

Et ad quartum usque, &c.] Hujus rei idem meminit cap. 22. et 24. lib. eodem. Idem.

Dracones] *Dracones*, palmites emeriti, annis pluribus indurati. Vide an pro *junculos* legendum sit *funiculos*. *Idem*.

Traducere] *Traducere* vocat, mergo in vicina pedamenta quæ vacua sunt attrahere: de quibus Columel. iv. 15. Ii vero fiunt nova consitione, cum annicula vitis est, ac sex mensium. *Idem*.

Unijuga erit vinea] Simplici jugo fulta, cantheriata. *Idem*.

Dum stare condiscat] Columella v. 5. *Idem*.

Cætera a primordio eadem] Quod pertinet ad scrobes, satum, malleoli delectum, et hoc genus alia. *Idem*.

Ne pragravet fructus, &c.] Id est, quod Columella ait iv. 24. 'Sed meminisse oportebit, ne in eadem linea, unoque latere brachii, esse duas materias pluresve patiamur; namque id maxime vitem infestat, ubi non omnis pars brachii pari vice laborat, atque æqua portione succum proli suæ dispensat, sed ab uno latere exugitur. Quo fit ut ea vena, cujus omnis humor absimitur, velut icta fulgure arescat.' *Idem*.

Ut semper pollices, &c.] 'Jacenti viti,' inquit Columella v. 5. 'breviares materiæ submitti debent: reseces quoque angustius in modum furunculorum relinquì.' *Idem*.

Fertili solo cum tribus gemmis, graciliore quinis] Ratio ipsa proclamat legendum hic esse *binis*, non *quinis*; nec res confirmatione indigebat: nihilominus assertorem habet hæc correctio eundem Columell. de arboribus cap. 10. 'In agro,' inquit, 'eraso, validaque vinea, plures gemmas et palmas relinquito, in exili pauciores.' *Pintian*.

Quæ de natura soli diximus] Columella iii. 20. et iv. 1. *Dalec*.

Quo latior ager] *Idem* iv. 19. *Id*.

Plerique æstate tota, &c.] Theophrastus Causs. iii. 12. et 18. Columella lib. ult. cap. 12. et iv. 28. et cap. 5. et

20. *Idem*.

Ad Vergiliarum exortum] Oriuntur sexto Idus Octobris, id est, ad undecimum diem. *Idem*.

Fossione pulverem, &c.] Theophr. de Caus. iii. 22. et Hist. ii. 8. Columella iv. 28. et lib. ult. cap. 12. et supra cap. 9. hujus libri, *ἐποκόμισα* Theophrastus vocat. *Idem*.

Utique antequam florere incipiat] Columella iv. 6. et 7. Varro i. 31. *Id*.

Ubi cali tepor indulget] Columella iv. 10. et 21. Theophr. Causs. iii. 20. *Idem*.

Ante Aquilæ exortum] Septimo Idus Decemb. sive ad septimum diem ejus mensis. *Idem*.

Arceps culpa sit, &c.] Dubitari possit, festinatione peccatum fuisse. *Id*.

Ruminatio] Irruptio, revocatio, reditus, recursus. an erosio, exustio? Sic certe Varro de Re Rust. iii. 14. dixit cochleas interjecta laurea folia ruminantes ad propalam diu vitam producere. *Lego terminatio*, id est, mitescentis hiemis, et quam abiisse putes exasperatio, ac sub exitum novus rigor: vulgo, *la queue de l'hiver*. *Idem*.

In latifundiis non legitima naturæ festinatio] Romana impressio, et quædam alia exemplaria: *in latifundiis vero legitima, &c.* quæ lectio magis mihi probatur ex Columella iv. 24. *Pintian*. *In latifundiis, &c.*] In quibus, ut ait Columella iv. 23. rursus vastitas electionem temporis negat. *Dalec*.

Putantur aptis diebus] *Idem* ibid. *Id*.

Prius convenit putare] Autumno aut vere. *Idem*.

Novissime] Frigoribus. *Idem*.

Acie fulcis exacta plagaque convellata] *Lego: acie fulcis exacta, plagaque convellata*; nam scriptores Rei Rusticæ frequenter admonent levandam esse plagam; quorum verborum intellectum Columella ostendit de Arboribus cap. 10. 'Vindemia,' inquit, 'facta statim putare incipito fermentis quam optimis et acutissimis.

Ita plagæ leves fient, neque in vite aqua consistere poterit. Quæ simul atque immobilis est, corrumpit vitem, vernicesque et alia creat animalia quæ materiam erodunt.' *Pintian.*

Et donec ad sincera veniatur] Columella iv. 24. *Dalec.*

Quoniam e vitiosa materia utilis non exeat] *Vetus exemplar, quoniam e vitioso utilis materia non exeat. Pintian.*

Ad terram recidi eum] Columella iv. 11. id damnat. *Dalec.*

Hos detrudere pampinos] In vite, quam Canthaream vocant. Theophrast. Caus. iii. 20. summas uvas etiam detrahit. *Idem.*

Ut nisi ferro detrahi, &c.] Falce : non autem digiti tractu decuti. *Id.*

Pedamentum, &c.] In restituenda veteri vinea. Colum. iv. 22. *Idem.*

Unijugæ vineæ] Ut supra, simplici cantherio ordinatæ. *Idem.*

Nec flatu infesta regio] Columella iv. 17. *Idem.*

In quadripartita, &c.] Vineæ in quatuor brachia divisa, quæ in stellarum jugum disperguntur; de qua Colum. iv. 17. et 21. et v. 5. *Idem.*

Cato] Catonis locus est c. 33. quod hic fere integrum ad verbum describit. *Idem.*

Capita vitium putata circumfodito] Locus est mutilatus : scribo : *Capita vitium per sementim ablaqueato. Vineam circumfodito, ex ipso Catone cap. 33. Pintian.*

Vites teneras quamprimum propagato : veteres quam minimum] Estimandum an legi debeat, non quam minimum, sed quam plurimum; quia adversatur quam minimo, quod statim sequitur. Item expende an diversa distinctione legenda sint verba paulo post, hoc ordine : *castrato potius si opus fuerit, deiecit.* *Idem.*

Tum erit tempus, ubi valebit] Codex antiquus : *tutum erit tempus, ubi valebit.* In Catone tamen ut in impressis. *Idem.*

Calvata erit] Apud Catonem *calva*

legitur, hoc est, viduata, destituta, orbata. Sic 'vitis calvitium' Columella dixit iv. 29. *Dalec.*

Umbram a sulcis removeto] Verba sunt etiamnum Catonis. Vide et Columell. iv. 5. *Dalec.*

Aut aliquid horumce] In Catone c. 33. 'aut aliquid horum quo rectius valeat.' *Pintian.*

Pampinos teneros alligato leviter porrigitoque. Quæ ubi recte steterint, ubi uva varia fieri cæperit] Cato loco citato : 'Pampinos teneros alligato leniter corrigitoque, uti recte stent : ubi uva varia,' &c. *Idem.*

Subligato] Hactenus Catonis verba c. 33. ubi hæc præterea etiam leguntur : 'Subligato, pampinato, uvasque expellito, circum capita sarrito.' *Dalec.*

Vitis insitio una est per ver] Vide Catonem c. 41. *Idem.*

Bene effodito] Cato : 'Effodito, usque radices persequitor, et caveto.' *Idem.*

CAP. XXIII. *Ratio arbustorum.*

Ratio arbustorum] Cato c. 7. Columella iii. 3. et v. 6. et 7. et c. 16. lib. de Arboribus. *Idem.*

Sarsennæ patri filioque] Scribo *Sarsennæ*, non *Sarsennæ*. Colum. i. 1. 'Jam nunc M. Catonem Censorinum illum memoremus, qui eam Latine loqui primus instituit. Post hunc duos Sasernas, patrem et filium, qui eam diligentius erudierunt.' Meminit Varro quoque utriusque Sasernæ, de Re Rust. i. 2. *Pintian.*

Venetia salice propter uliginem soli] Nihil decerno; solum noto posse etiam legi, *Quin etiam salice propter uliginem soli*, ex Columella v. 6. *Pintian.*

Nulla fere XX. pedum altiore arbore] Legendum *XV.* non *XX.* ex eodem auctore, eodem loco. *Idem.*

Palme debent] Sarmenta, quæ velut in furcas dividuntur, et ramos. *Dalec.*

Barba] Barbam vocat ramulos et

sureculos tenues e sarmentis prodeuntes. *Idem.*

Screre tripedaneo scrobe] Scribo *quadripedaneo*, ex eodem Columella, libro de Arboribus c. 16. *Pintian.*

Diximus] Supra c. 13. hujus libri. *Dalec.*

Qualorum in ipso tabulato, &c.] Cato cap. 52. *Idem.*

Seriosa fere anno ad fructum arbusta, quam vitis jugata] Scribendum cum minore, *seriore anno fere ad fructum arbusta vite quam jugata*; ut annectas præcedentibus, ex antiquo codice. *Pintian.*

Duramento in singulis, &c.] Durior sarmento. Duramenta, vitis brachia, dura jam et annosa. Columella iv. 21. et 22. *Dalec.*

Capreolis spargantur, &c.] Ταῖς ἑλκτῖ, veluti vitinum *cineinnis*. A capiendo dictos censet Varro, quod serpant ad capiendum locum, ut teneant vitem. Probabile tamen a mollitie et teneritate sic vocatos fuisse, quo modo Græci tenellum quidvis μόσχον dicunt. Homerus μόσχον λόγον, unde Latinis 'mostum' sive 'mustum,' vinum, pomum, ætas, casens, mustea. Sic ab ἔρπος fit hortus, ὄρνιθες, ὄρνιθες, x in θ mutato. *Scalig.*

Atincæ ambitu] Cum atiniæ multæ ambiant, quas tamen non maritant, umbrosam earum frondem fugientes. *Dalec.*

Siculi quam vocant, &c.] Viennæ Allobrogum milio silvestri in ipsa vite nato et collecto sarmenta curvata, et foliis nudata, paulo ante vindemiam ligant. Anguillara lib. xii. herbam eam adhuc in Sicilia vocari Dis scribit. *Idem.*

Gallica cultura] De arbusto Galliæ Columella v. 7. *Idem.*

Si pes] Vitis, e qua tradux advocatur. *Idem.*

Quadragesimo distet spatio] Quadragesimum pedum distantia pingui solo interponitur, ejus beneficio duæ solæ vites sic luxuriant, ut arbori ves-

tiendæ sufficiant. At macro tenuique solo vicenum pedum intervallum est, in quo minus ramosæ frondosæque vites ad arborem quatuor perducuntur. *Idem.*

Traducem bimum præcidere solebant] Sensus est: Traducem, id est, sarmentum traductioni destinatum in matre priusquam traducerent, bimum putabant, ut eo temporis spatio crassesceret satis, et in arborem transire posset; quod si bimus non adhuc satis validus aut crassus foret, longius dilatata putatione, ejus toros, id est, robur et firmitatem, pascebant, et angebant priusquam traducerent. *Idem.*

Etsi tantum frumenti ratio non exigit] Antiquum Exemplar, *tanta etsi frumenti rationem non exigit*. Scribo, *tametsi frumenti ratio non exigit*. Et in fine cap. sit *facilius abscondere*, in eodem cum negatione, *non est facilius abscondere*. *Pintian.*

Tonsuræ supiniore, &c.] Cum decisi rami cælum spectant. *Dalec.*

CAP. XXIV. *De servandis uvis, et morbis arborum.*

Et morbis arborum] De morbis arborum Theophrast. Caus. cap. 10. 11. 12. 15. et Hist. iv. 16. *Idem.*

Quinquatribus putandas] Palladi sacris feriis, quæ ad quinque dies durabant. Incidebant eæ in xviii. Martii. *Idem.*

Infestantur nanque et arbores morbis] Theophrast. Hist. iv. 16. et a Caus. v. 9. usque ad finem. *Idem.*

Quoniam præstrictus] Immo potius quoniam frigore necata, etiam si alimentum suggeratur, abolito nativo calore eo frui nequeunt. *Idem.*

Arborum quidam communes morbi] Theophrast. loco citato, et Caus. xi. 2. *Idem.*

Vermiculatio est] Σκωλήκωσις, ἀστροβολισμός, σφακελισμός, quam vocem Plinius interpretatur *dolorem membrorum cum partium debilitate*, infeliciter quidem, et nimis lascivo conatu. Ap-

tius ille reddidisset, *emortuarum nigredinem*. Sideratio quævis injuria a cælo illata et profecta, de qua mox. *Idem*.

Sideratio et dolor membrorum] Scribendum puto *nervorum*, non *membrorum*; sequitur enim non multo post: 'Verum ut homini nervorum cruciatus, sic et arbori.' *Pintian*.

Trunca dicimus certe, &c.] Ab animalium et hominum comparatione. *Dalec*.

Oculus germinum exustos] Sic excæcari, obtundi, ἀμβλύναι, Theophrast. *Caus.* iii. 13. *Idem*.

Aliquæ vero et obesitate] Theophr. *Caus.* v. 15. *Idem*.

In tedam mutantur] Δαδούναι. *Id*.

Radices quoque] Ut in ficu. *Idem*.

Pinguescere cæpere] Λιπῶσι. *Idem* *Caus.* v. 12. *Idem*.

Ares cari corticis] Præsertim Martii pici. *Idem*.

Prægrandesque roborum, &c.] Hieronymus contra Jovinianum scribit in Ponto et Phrygia luxuriam esse τὸ ξυλοφάγιον, nimirum cossos e ligno natos. A cossis rugosis vermibus dicti Cossinii et Cossutiani. *Idem*.

Eorum qui in ficis existunt] Theophrast. *Hist.* vi. 16. et *Caus.* v. 14. et 19. *Idem*.

Vermiculis ruffis pilosis] *Idem* *Hist.* iii. 19. et 20. *Idem*.

Et quod pruinarum, &c.] Theophr. *Caus.* v. 13. *Idem*.

Hæc enim verno, &c.] Carbunculatione, καθύψις. *Idem*.

Lactescentes germinum oculos] Εὐώδη, Theophrasto vero *Hist.* iv. 16. ὀπώδη, quæ lacteo succo turgent. *Idem*.

Proprium tamen, &c.] Leg. *Proprium tamen siderationis est sub ortu canis siccitatum vapor, cum insitæ ac novellæ, &c.* Vide Salmas. p. 590. b.

Siccitatum vapor] Sic læsas arbores ἀστρόβλητα δένδρα, καὶ σφακελίζοντα Græci vocant; quoniam, ut inquit Aristot. de Juvent. et Senect. Τοῦ θέρους ἰσχυρὰ γίνεται χαύματα, καὶ μὴ

δύναται τὸ σπῳάμενον ἐκ γῆς ὑγρὸν καταψύχειν, δι' ὃ φθίρεται μαραινόμενον τῷ θερμῷ, καὶ λέγεται σφακελίζειν καὶ ἀστρόβλητα γίνεσθαι τὰ δένδρα. Theophrast. id fieri tradit δι' ἀσθένειαν, ὅταν ἡ γῆ ξηρανθῇ, καὶ μὴ ἔχῃσιν ἑλκεῖν ὑγρότητα. *Brod.* v. 20. *Dalec*.

Quam æque ac ficus sentit] Theophrast. *Caus.* iv. 16. *Idem*.

Clavum etiam patitur] Ἐκλον. Alius est clavus materiæ fabrilis, de quo supra xvi. 39. *Idem*.

Scabies] Theophr. *Caus.* v. 12. *Idem*.

Impetigo] Ψώρα, scabies. Impetigo, quem Latine arborum limbum præterea vocat xxiii. 7. Corticis extimi aspera et serpens scabrities, imbris et roris putrescentis contactu excitata. *Idem*.

Dolor] Inepte hoc Plinius. *Idem*.

Post Vergilius] Nempe post earum ortum Theophrast. Oriuntur autem Varroni 1. 28. quadragesimoquarto die post æquinoctium vernum, id est, ad vigesimumquintum diem Aprilis. *Idem*.

Nam si rariores fuer, perfundunt arborem, non scalpunt scabie. Cæterum si cadunt, sive imbres nimii fuer] Locus est miseris modis vitiatu. Verum cum e Theophrasto desumptus sit, ipse nos docebit quomodo curandus sit. Sunt igitur verba Theophrasti de Cansis Plant. v. 13. ad hunc modum: 'Sunt qui scabiem alia quoque ratione fieri posse arbitrantur, cum pluvia lenta Vergiliis exorientibus fuerit; tunc enim humor vitiatu ille refermentatur, et refervescens erumpit, ut pustulæ. At si copiose aqua inceserit, causa quæ scabiem creat eluetur: forsitan et interdum detrusa introrsus aholet ac desinit.' Eandem sententiam totidem ferme verbis invenies de *Hist.* Plant. iv. 1. Apparet ergo ex his Theophrasti verbis scribendum in Plinio esse hoc modo, aut certe huic simili: *Nam si rariores fuer, perfundunt*

dunt arborem scabie. Cæterum si cadunt imbres nimii, oluunt rorem aut scalpunt. *Pintian.*

Perfundunt arborem] Eluunt causam scabiei, non vitiant. *Dalec.*

Alio modo ficus laborat] Dispice an sit lectio sincerior: alio malo ficus laborat: ut præsentī cap. infra: 'Nascitur hoc malum tempore humido et lento.' *Pintian.* *Alio modo, &c.]* Morbum in radicibus fici intelligit, quem Theophr. Caus. v. 12. τὸ λιπαρὸν vocat, id est, humore nimio turgere, nimirum cum eæ largiore humoris copia distentæ putrescunt, et arborem necant: vel extincto calore suffocantur. Fortassis etiam τὸ κλαδῶν Græcorum auctor exprimit, quo usus Theophr. Hist. iv. 16. *Dalec.*

Articulatio] Quidam legunt *hirculatio*: τὸ τραγῶν vites dicimus, cum fructu carentes fronde luxuriant, et foliorum copia fructus pauperiem compensant. Clidemo fici ψωριῶσι, olivæ λειχηγιῶσι, vites ῥέουσι. *Idem.*

Altera, ut notavit Theophrastus in spinum excisis] Non intelligas germinibus excisis, sed vitibus ipsis, ex eodem Theophrast. de Caus. Plant. v. 13. Nec excisis habet scripta lectio, sed recisis. *Pintian.*

Siderationis genus est, &c.] Ποάδα, vel ροάδα Theophr. intelligit, quod alii ψλεσθαί vocant, cum deflorescens vitis ἐπιπύεται, id est, eluitur pluvia, quamobrem vel acini defluunt, vel, si remanent, strigosi ac exiles sunt, et, ut ait Plinius, callosi. Agricolæ id cæli vitium appellant, *La pluie chaude.* *Dalec.*

Ægrotant et cum alserē] Theophr. Caus. v. 13. et 14. *Idem.*

Pessimum est inter omnia] *Idem* ibid. c. 14. *Idem.*

Erucae] *Idem* Hist. iv. 16. et loco citato, et iii. 27. ejusdem operis. *Idem.*

Aliæ florem] Diversæ genere a superioribus. *Idem.*

Nascitur hoc malum tempore humido

ac lento. Fit aliud ex eodem si sol acrior insecutus inussit ipsum vitium ideoque mutavit] Locus rursus fœde depravatus. Theophrastus de Causis Plant. v. 14. unde hæc mutuatus est Plinius: 'Quippe,' inquit, 'apud Miletum cum florent, si aër anstrius serenisque sit, erucae varium genus creatur: quarum aliæ frondem erodunt, aliæ florem. Juvat contra hoc si æstus sit consequutus: omnes enim disrumpuntur et pereunt.' Ex his Theophr. verbis liquet aliter in Plinio, quam præferunt exemplaria, legendum esse. Emendavit ergo unusquisque pro captu ingenii sui: mihi ad præsens sic occurrit: *Nascitur hoc malum tempore humido ac lento: sed valet in id si sol acrior insecutus inussit eas atque enecavit*; ut duo illa verba ipsum vitium superfluant, adjecta a lectore expositionis gratia. *Pintian.*

Fit aliud ex eodem, &c.] Hic significari puto κράμβον uvaram, id est, morbosam et vitiosam duritiem, de qua Theophrast. Causar. v. 13. τὰ δὲ τῶν καρπῶν, οἷον τῶν μὲν βοτρυῶν ὁ καλούμενος κράμβος· τοῦτο δ' ὅμοιον τῇ ἐρυσίβῃ· γίνεται γὰρ ὅταν ὑπόουσης ὑγρότητος μετὰ τὰς ψεκάδας ἐπικαύσῃ σφοδρότερον ὁ ἥλιος, κ. τ. λ. Fructuum quoque morbi sunt, ut racemorum crambus, rubigini similis. *Fit is, cum post imbris guttas acrior sol insecutus exurit, &c.* *Dalec.*

Mala] *Idem* Caus. v. 13. et Hist. iv. 17. *Idem.*

Quando subeunt nati, fructum adimunt] Legendum videtur, quando sub cute nati fructum adimunt. Theophr. de Causis Plant. v. 13. 'Olivæ, si sub cute vermes nascuntur, pereunt, quoniam penitus adimuntur: sed si in ipso nucleo, augentur.' *Pintian.*

Post Arcturum] Orientem. Oritur Nonis Septembr. *Dalec.*

Sunt et culicum genera, &c.] Theophrast. Hist. iv. 17. *Idem.*

Quædam temporum causæ] *Idem*

ibid. et Causs. v. 16. *Idem.*

Tabes cum invasit arborem] Ἐκκληξ-
ις Theophrast. uredo vero, καυθμός.
Idem.

Atabulus] Atabulum, quasi τὴν ἄτην
βάλλοντα, calamitosum dixerunt. Ho-
ratius *Iapyga* nominavit. *Idem.*

Frigore aut gelu laborant] Ἐκκληξ-
ις fit, Theophr. *Idem.*

Pix, oleum] *Idem* de Caus. v. 22.
Idem.

Cortice in orbem, &c.] *Idem* Hist.
iii. 16. et iv. 8. item de Causs. v. 24.
id veteres Jurisconsulti 'cingere' pro
'discingere' dixerunt, ut 'stringere'
pro 'distringere', nempe in orbem de-
corticare: 'Actio,' inquit, 'legi-
tima est in eos, qui alienas arbores
cingunt, cædunt, secant,' &c. cædunt
ascia securive, aut totas, aut aliquam
partem secant serra. Conjacijs Ob-
serv. ix. 12. *Idem.*

Refert et tempus anni] *Idem* Hist.
iv. 18. *Idem.*

Sole Taurum vel Geminos, &c.] Θα-
γγιλῶνος ἢ σκυρβοφοριῶνος, Gaza ex-
posuit Februario et Martio. *Idem.*

Robur et quercus] De robore nihil
Theophrast. *Idem.*

*Similem et decacuminatio rationem ha-
bet, cupressi, picæ, cedri*] Aliquot ar-
bores hic ommissas puto indiligentia
librarii. Theophrast. de Causis Plant.
v. 24. 'Quippe,' inquit, 'decacumi-
natione abies, pinus, larix, et palma
duntaxat pereunt: quidam et cedrum
et cupressum annumerant.' *Pintian.*
Similem, &c.] Ἐπικοπή. Theophrast.
Hist. iv. 19. et Caus. v. 24. *Idem.*

Depastio animalium] *Idem* de Causs.
v. 25. *Idem.*

Etiam si lambat capra, &c.] Hac de
caussa in arcem Athenis capræ non
agebantur, præterquam semel ad ne-
cessarium sacrificium, ne oleam ibi
primum editam violarent: tum etiam
caprarum victimas Pallas aversaba-
tur. *Idem.*

Varro] Lib. ii. cap. 3. *Idem.*

Dixinus] Supra viii. 10. *Idem.*

*Quænam hac injuria moriuntur, ali-
qua deteriora, &c.*] Scribendum pro-
culdubio *incuria*, non *injuria*; et pro-
nomen *hac* adventitium est. Theo-
phrastus de Causis Plant. ii. 20.
'Evidentissima,' inquit, 'et commu-
nissima mutationis plantarum causa
est negligentia. Omnia namque fere
neglecta immitescunt. Interdum e-
tiam fit ut quasi manca læsaque fue-
rint, in deterius transeant, cum sci-
licet principio nascens quicquam
diminuitur, ceu amygdala; hæc enim
amara ex dulci, et dura ex molli, sic
redditur. Non tamen desunt quæ
diminuta posse meliorescere dicunt,
ut de pyro Phocide Chii referunt.'
Pintian.

Amygdala] Theophr. de Caus. ii.
22. *Dalec.*

Quam Phocida appellant] *Idem* loco
citato. *Idem.*

Radicibus amputatis mori] *Idem*
Hist. lib. iv. cap. ult. *Dalec.*

Necant invicem, &c.] *Idem* de Caus.
v. 22. *Idem.*

Nec viscum prodest, &c.] Lege: *Et
cytisis necat viro, et quod halimon
Græci vocant.* Plinius reddidit *virus
succum falsum* nimirum halimi, qui
virus est ceteris plantis halimo adna-
tis. Vide Salmas. p. 174. b.

Quorundam natura, &c.] Theophrast.
Hist. iv. 20. Pro *raphano* hic bis red-
dendum *brassica*. Vide infra xix. 5.
et xx. 9. et xxiv. 1. *Dalec.*

Et tangi odore mirum in modum] In
scripto codice, *extingui odore mirum
in modum.* Neutram lectionem probō;
placet magis legas, et *angi odore mi-
rum in modum.* *Pintian.*

Nitrum quidem et alumen] Ideo viti
brassica tantopere odiosa est, quod
nitroso succo alatur; laurus, quod
amaro. *Dalec.*

CAP. XXV. *De variis prodigijs sive os-
tentis in arboribus: deque oliveto pub-
licam viam olim transgresso.*

De variis prodigijs] Vide infra xvi.
32. et apud Theophrast. de Caus. v.

4. et Hist. II. 4. *Dalec.*

Invenimus enim sine foliis natas vitem et malum Punicam a stirpe fructum tulisse, &c.] Tria illa verba, *sine foliis natas*, supervacanea esse Theophrast. monstrat, II. 4. 'Et si,' inquit, 'aliquando ita fit, in fructibus potius discrimen quam in totis arboribus percipitur; nam talis quoque rei temeritas fructibus nonnunquam contingit, ut ficus poma adversa ramulis ferat, et Punica ac vitis in caudice suo fructificent. Ad hæc vitis fructum absque foliis produxit: olea foliis amissis fructificavit.' *Pintian.*

Num et oliva in totum, &c.] Pausaniæ in Corinthiacis clava Herculis ex oleastro actis radicibus regerminavit. *Dalec.*

In Bæotia derosæ a locustis ficus iterum germinare] Vetns lectio, et in Bæotia derosæ a locustis cytisi regerminare. Theophr. II. 4. neque ficum neque cytisum nominat, sed opera ait derosa a locustis regerminasse. Theodorus non opera sed germina vertit. *Pintian.*

Mutantur arbores et colore] Theophrast. Hist. II. 3. et Caus. v. 3. *Dalec.*

Quidam et sorbum, si in calidiora loca venerit, sterilesceere putant] Hæc verba falso hic inserta sunt, nec ad præsens institutum pertinent, sed ad materiam capitis prioris de sterilitate arborum. *Pintian.*

Et cum in arboribus, &c.] Pausaniæ in Arcadicis ex una et eadem radice illex et olea enatae sunt. *Dalec.*

Ficus in lauro] Theophr. Caus. II. 23. et v. 4. Laurus in platano. *Idem.*

Ante obsidionem] Obsidionem intelligit Mithridatis, qui eam civitatem cum quadringentis navibus resistentem oppugnavit cum equitatu multo et peditum c. millibus. Vide Strab. lib. XII. *Idem.*

In capite] Quidam caput hic exponunt summum tecti fastigium et supremum verticem. *Idem.*

Enata palma] Sic apud Livium lib. II. Decad. IV. 'A P. Sulpitio proconsule literæ ex Macedonia allatæ nuntiarunt in puppi longæ navis enatam laurum.' *Idem.*

CAP. XXVI. *De remediis morborum arborum.*

De remediis, &c.] Theophr. Hist. II. 9. et de Caus. III. 2. et v. 21. *Idem.*

Ablaqueatio] *Ablaqueatio*, σκαπάνη: *accumulatio*, ἐπίχωσις: *potus datus vel ablutus*, ὑδρεία *fimi succo resectio*, κόπρωσις: *putatione levatum onus*, διακάρσις, ἀφαίρεσις τῶν αἰῶν. *Idem.*

Accumulatio] In ficis. Cato c. 94. *Idem.*

Riguis dato potu vel abluto, &c.] *Lege: Rigua dato vel abluto: finum succo resectis, putatio, levatis onere: item succo emisso quædam velut detractio sanguinis: circumrasio corticis, vitium extenuatio et domitura palmitum: gemmarum si frigus retorridas hirtasque fecerit repunicatio et quædam politura.* Vide Salmas. p. 519. a.

Item succo emisso quibusdam veluti detractio sanguinis] Emendatius, ut sentio, legeretur, *Item succi emissio, &c. Pintian.* *Succo emisso quædam, &c.]* Columella v. 6. sic ulmum vetustam propter ramos vulnerat, et usque in medullam cavat. *Dalec.*

Vitium extenuatio] Extenuationem vitium appellat, quam Theophr. de Caus. v. 12. τὴν τῆς τροφῆς ἀφαίρεσιν. Ea fit paupinatione, ἀποψιλώσει; οἰνάρων ἀποκνύσει, palmitum detractio; περικαθάσει τῶν ἀνωτάτω ριζῶν, summarum radicum purgatione; summissis sarmentis, κλήμασιν ἐπιβαλλομένοις; propaginibus, τοῖς ὑποκατωρύχοις; fossione, τῇ σκάψει; et ablaqueatione, τῇ τῶν ριζῶν γυμνώσει. *Idem.*

Repunicatio] *Idem loco citato. Id.*

Arborum iis aliæ magis] *Idem Hist. I. 6. et 8. Idem.*

Rigua æstivis vaporibus utilia] *Idem ibid. c. 5. et de Caus. III. 13. Idem.*

Erivari convenit] Rivis effundi: quia nec frugibus, nec arboribus, nec

vitibus eæ sunt utiles. *Idem.*

Inebrietatis radicibus nocent] Utitur hac metaphora Theophrast. Caus. v. 21. ἀλλὰ καὶ τοῦτο (sub. ὕδαρ) ἐνλοτε τῷ πλήθει διαφθείρει σῆπον τὰς ῥίζας, καὶ λύαν ἐκμεθύσκον. *Idem.*

Circumfundunt riguis, &c.] Legend. *Circumfundunt riguis, &c. memorabili natura in amne; solus idem æstate vix tolerandi rigoris, &c. ibi rigua sunt rivi ex amne ducti, et vitibus circumfusi. Præcedentia sic legenda: ubi et arva rigant: mirumque, &c. et riguum pro sarculo est; nam rigua ubique vocat τὰς ἀρδελας quæ rivo ducuntur. Hinc eriguare aquas apud eundem rivo deducere. Et quod præcedit sic legend. etiam pluvias autumnī aquas eriguare convenit; id est, ravis factis deducere: sic rigare proprie de aqua quæ rivo ducitur, Græci ἀρδεύειν. Salmas. 588. a, b.*

CAP. XXVII. De caprifigatione et stercoratione.

De caprifigatione] Theophrast. Hist. 11. 9. et de Caus. 11. 12. 13. Dalec.

Interim est, &c.] Legend. *Interim est et scarificatio quadam in remediis, &c. Vide Salmas. p. 590. a.*

Magnaque ex parte similis hominum medicina et arborum est, quando earum quoque terebrantur ossa] Quinque ultima verba superfluant ex vetere lectione: prima alio ordine in eadem scripta sunt: *magnaque ex parte similis est hominum medicina et arborum.* Pintian.

Amygdalæ ex amaris, &c.] *Idem* Hist. 11. 8. Caus. 1. 22. quo loco amygdalum, humoris abundantia sterilem, sic castigari tradit. Dalec.

Et ulmis detrahitur, &c.] Columel. v. 6. *Idem.*

Pomiferis, quæ germinant nec ferunt fructum, fissa radice inditur lapis, fertilesque fiunt. Hoc idem et amygdalis e robore cuneo adacto] Puto duas dictiones præpostere locatas esse, et amygdalis ponendum ubi pomiferis posuere, et e contrario. Item *fisso corti-*

ce legendum, non fissa radice: ntrumque ex Columella de Arboribus cap. 25. et v. 8. 'Amygdala,' inquit, 'et si parum ferax erit, forata arbore lapidem adjicito, et ita librum arboris inolescere sinito.' Pintian. *Pomiferis, &c.*] Theophrast. loco citato. Dalec.

Fici serotinæ fiunt] Columel. de Arboribus c. 20. *Idem.*

Subnascuntur enim quæ serius maturescunt] Et hic puto erratum esse in ordine verborum, legendumque: *subnascuntur enim, seriusque maturescunt.* Pintian.

Eadem cum frondere incipiunt] Theophrast. Hist. 11. 9. de Caus. 11. 13. Hæc est decacuminatio, ἡ τῶν ἀκρῶν ἀπόκλασις. Dalec.

In ea culices nasci, &c.] Theophr. Hist. lib. 11. cap. ult. *Idem.*

Contra quas remedium] *Idem* de Caus. v. 11. minus verniculationem sentiunt, quæ inserta lentisco terræ mandantur. *Idem.*

Defodere Italicam lentiscum] In veteri lectione non *Italicam lentiscum*, sed *Italiam lentisci*, habetur; scribo, *taleam lentisci*, ex Columella de Arboribus cap. 20. 'Sed ne tineæ,' inquit, 'molesta sit seminibus ficulneis, in immum scrobem taleam lentisci, ita ut cacumen ejus deorsum spectet, obruito.' Præterea Plinius xv. 7. et 26. ubi de lentisco disserit, nullam facit mentionem Italicæ lentisci, nec ullum assignat discrimen inter Italicam lentiscum et cætera lentisci genera. Pintian.

Quoniam frumenta plurima habeant] Scrib. reor *furcta*, non *frumenta*. Columella de Arboribus c. 21. 'Semper proderit, simulac folia agere cæperit ficus, rubricam amurca dilnere, et cum stercore humano ad radicem infundere: ea res efficit uberiorem fructum, et fæctum fici speciosius et plenius.' Illis Columellæ verbis adductus persuasum habeo, hunc locum permutato verborum ordine sic le-

gendum: *Uberrimas autem ficus rubrica amurca diluta et cum fimo infusa radicibus frondere incipientium facit: quoniam farcta plurima habeat. Caprificorum laudantur maxime nigrae et in petrosis. Caprificatio ipsa post imbrem.* Idem.

Interlucatio arboribus, &c.] Ἀῶν ἀφαίρεσις. Dalec.

Vitis tantum, &c.] Theophrast. Hist. II. 5. Idem.

Ac ne raduntur quidem, &c.] Legend. *Ac ne eradicantur quidem nisi vere. Putatione, plaga ad vitalia omnia sunt quaecunque non superracua. Vide Salmas. p. 585. a.*

Ablaqueatis radicibus, &c.] Colum. v. 10. Dalec.

Vulcanalibus tonuit] Vulcanalia Augusto celebrantur: quo tempore fiebat tertia satio. Columella XI. 3. Idem.

CAP. XXVIII. *De diversis medicamentis arborum contra venenata animalia, et contra formicas, et contra noxia animalia.*

Morsu excitantur] Ἀνδρόξην vocat Theophr. Caus. III. 23. eamque fieri tradit urina, stercore, et coriariorum purgamentis, ramentis, sordibus, τῇ σκωτοδεψικῇ. Idem.

Nec non ignis, &c.] Theophrast. Hist. IV. 12. Idem.

Cato] Cap. 93. Idem.

Hujus præcipue veterem terram adaggerari radicibus] Scribo vere, non veterem, ex Catone ipso, cujus verba sunt, c. 94. 'Fici ut grossos teneant, facito omnia quæ modo oleæ, et hoc amplius: cum ver apparet, terram adaggerato bene. Si ita feceris et grossi non cadent, et fici scabrae non fient, et multo feraciores erunt.' Scriptum item exempla tere palam præfert, non veterem. Pintian.

Ne convolvulus, &c.] Cato cap. 95. Græcis ἰψ. Dalec.

Rursus cum bituminis tertia parte et sulfuris quarta sub dio coqui, quoniam exardescat sub tecto] Scribo tertiarium,

non tertia parte: et quartarium, non quarta: et exardescat, non exardescat. Cato c. 94. 'Postea sumito bituminis tertiarium et sulfuris quartarium. Conterito in mortario per se utrumque; postea infriato minutissime in amurcam caldam, et simul rudicula misceto, et denuo coquito sub dio; nam si in tecto coquas, cum bitumen et sulfur additum est, exardescet.' Pintian.

Plerique non minus auxilii] Theophrast. Caus. III. 23. Dalec.

Alii volucrem, &c.] Colum. de arboribus 15. 'vulcrem' appellat. Id.

Privatim autem contra erucas ambiri arbores singulas] Legendum reor areus, non arbores, ex Columella lib. XI. 'Sed et Democritus,' inquit, 'in eo libro qui Græce inscribitur περὶ ἀντιπαθείων affirmat has ipsas bestiolas necari, si mulier, quæ in menstruis est, solutis crinibus et nudo pede nuanquamque aream ter circumeat. Post hoc enim decidere omnes vermiculos, et ita emori.' Et in carmine de hortorum cultura idem Columella: 'At si nulla valet medicina repellere pestem, Dardaniæ veniunt artes, nudataque plantas Fœmina, quæ, justis tum demum operata juventæ Legibus, obsceno manat pudibunda cruore: Sed resoluta sinus, resoluta mœsta capillo, Ter circum areolas et sepem ducitur horti; Quæ cum lustravit gradiens, mirabile visu, Non aliter quam decussa pluit arbore nimbus, Vel tectæ cortice glandis, Volvitur ad terram distorto corpore campe.' Pintian.

Cujus verba inserere non equidem auisim, quanquam a Catone prodita] In antiquo exemplari proditis legitur, non prodita, quæ locutio apud alios rara, apud hunc auctorem frequens est. Idem.

Catone prodita] Cap. 160. Dalec.

Idem arbores religiosos, &c.] Capite 139. Idem.

Sacrificio prius facto] Legendum

est: sacrificio prius facto, cujus rationem preccationemque eodem volumine tradidit. Vide Salmas. p. 585. a.

Cujus rei rationem notionemque] Antiquum exemplar recreationem habet, non notionem. Forte scribendum de-

preccationem, ex Catone cap. 138. et paulo ante: contra luxata membra jungendæ arundinum fissuræ. In eodem, contra luxata membra et jungenda. Item fissura legere mallet, quam fissuræ. Pintian.

LIBER XVIII.

PROEM. Quod antiquis maximum studium agriculturæ fuit, et de hortorum singulari diligentia.

CAP. I. *Inter initia operis defensæ*] Supra II. 65. Dalec.

Quoniam tamen ipsa, &c.] Sensus est: Quoniam tamen vel ipsa materia noxia nos intus accendit ad reputationem ipsius parientis, id est, naturæ, nostro vitio contemplationis materia abutentes, naturæ culpam nostri sceleris imputamus. Const. Ego vero: Quoniam ipsa materia (nempe illorum, quæ terra gignuntur.) intus nos accendit (animo conceptis odiis, et tacitis nos inflammat, et exagitat) ad reputationem ejusdem parientis, et noxia, (ad accusandam naturam, sive terram, quod venena genuerit,) &c. Fortassis et melius imputationem, quam reputationem legemus. Dalec.

Genuit venena, sed quis invenit illa præter hominem] Elegantius scripta lectio, ecquis invenit illa præter hominem? Pintian.

Apri dentium sicas] Dentes acutissimos, gladiis similes, exertos. Seneca I. 1. De Ira: 'Spumant apris ora, et dentes acuntur attritu.' Dalec.

Sagittas ungimus] Is Scytharum mos est. Dalec. Tinguimus, non ungimus, præfert vetus scripta lectio. Pintian.

Tabesque animi] Livor, invidia, malitia, maledicentia, et obrectatio. Dalec.

Dirarum alitum modo] Virg. 'Ignavus bubo, dirum mortalibus omen.' Noctiluges apud Festum vocat Lu-

cilius. Idem.

Sed quibus vita honosque] Quoniam frugibus tantum, non conquisitis epularum deliciis, alerentur. Idem.

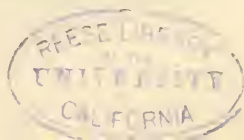
CAP. II. Quæ corona prima Romæ.

Arvorum sacerdotes] Gellius cap. 7. 'Sed Sabinus,' inquit, 'Masurius in primo Memorabilium Accam Laurentiam Romuli nutricem fuisse dicit. Ea, inquit, mulier ex duodecim filiis maribus unum morte amisit. In illius locum Romulus Accæ Laurentiæ sese filium dedit, seque et cæteros ejus filios fratres Arvales appellavit. Ex eo tempore collegium mansit fratrum Arvalium numero duodecim, cujus sacerdotii insigne est spicea corona et albæ infulæ.' Vide et hujus rei historiam apud Liliū Gyraldum. 'Arvales sacerdotes,' inquit Cujacius Obs. x. 34. et XII. 5. 'οἱ περὶ ὄρων δικασταί, terminorum sacrorum et finium jurgii terminandis præerant, et interveniebant.' Idem.

Quæ vitta alba colligaretur] Vide quod notatum est infra ad XXI. 3. et Alex. ab Alex. I. 26. Idem.

Numa instituit Deos fruge colere] Græci hordei primitiis, liboque, et placentis ex hordeo sale consperso, unde κριθολόγοι dicti. Idem.

Fornacalia] Ad duodecimum Kal. Martias. De his Ovidius: 'Curio legitimis tunc Fornacalia verbis Maximus indicit, nec stata sacra facit,' &c. Qui Fornacalibus non erant feriat, Quirinalibus expiabantur, quæ ideo stultorum festa vocaverunt. Alex. ab Alex. III. 12. Vide Festum in 'Populare.' Idem.

Terminis agrorum] Terminalia, mense Februario. Ara Deo Termino statuiebatur a dominis utrimque; ligna concisa foco imponebantur; igni fruges canistro inspergebantur; puella favos porrigebat, alii et vinum. Numæ lege nullum animal immolabatur, ex Plutarcho et Halicar. Ovid. Fast. 11. agnam et porcā sacrificari tradit. Horat. 'Vel agna festis cæsa Terminalibus.' Prudentius, Terminum cingi fasciis solitum, et rogari pulmone gallinæ, scribit. *Gyraldus*. Vetus lex: 'Qui Terminum exarsisset, ipsius et bovis sacri sunt.' De ejus sacro, et quibus ex rebus fieret, prolixè Alex. ab Alex. 11. 22. *Dalec.*

Sejamque a serendo] Segetibus, quamdiu sub terra sunt, Seia præposita est; enatis, Segesta, quamdiu super terram sunt; collectis et conditis, Tutilina. In vetustis exemplaribus hic legitur *Seriam*. Macrobius vocat 'Saïam' et 'Segestam Segetiam'; Tertullianus 'Sessiam': 'Si quis Salutem, Semoniam, Satam, Segetiam, Tutilinam nominasset,' inquit Macrobius, 'ei observandæ feriæ fuerant.' Tertullianus: 'Delphinæ Neptuno vomunt columnæ, Sessias a sementationibus, Messias a messibus, Tutilinas a tutelis fructuum sustinent.' Infra xxxvi. 22. Fortunæ, quam Seiam appellant, meminit Plinius. *Idem*.

Tertiam ex iis, &c.] Quidam hic τὸν Διόνυσον intelligunt, quem, ut ait Plutarchus, ὑπὸ στέγην οὐκ ὀμνύουσιν. Pithæus *Tertium* legit, et ad Terminum refert, 'nominareque' ad sacra pertinere arbitrantur, ut apud Horat. 'male nominatis Pareite verbis,' id est, irreligiose, contra fas et morem sacrorum pronuntiatis. Quidam legendum censent, *Terminum ex XII. nominari sub tecto religio est*. Nam de Termino multa duodecim tabulis cantā fuisse cuius notum, in quas etiam fortassis credibile fuerit translata veterem Numæ sanctio-

nem, ut Termino non nisi sub divo sacrificaretur, quod nefas putaret Terminum intra tectum consistere. Hæc ad me D. Reginaldus, vir singularis doctrinæ. Eadem et religio fuit jurandi Dium Fidium, ut ex Catone tradit Nonius; juraturi enim in compluvium prodibant. Apud eundem Varro de Lib. Educ. 'Itaque domi ritus nostri qui per Dium Fidium jurare vult, prodire solet in publicum.' Fortunam Calvam quoque sub tecto nominare religiosum fuisse tradidit Alex. ab Alex. 1. 13. Hanc fortassis Plinius innuit. Tutilinam, cujus paulo ante ex Macrobio et Tertulliano meminimus, eam esse quam sub tecto nominare religio fuit, vult Turneb. Advers. xx. 36. *Idem*.

Ac ne degustabant, &c.] Fuit et Ambrosiale sacrum, quo maturis frugibus cum lacte, vino, favo libatum fuisset, porca gravida, aut vitula immolabatur, velut et Cereri porca præcidanea, priusquam seges meteteretur. Alex. ab Alex. 111. 12. Vide Scalig. in Festum, voce 'Amtermini.' *Idem*.

CAP. III. *De jugere, et actu, et legibus circa pecora, et quoties, et quibus temporibus fuit summa vilitas annona, et qui agricultura illustres.*

Jugurum vocabatur] Agros, et in agris jugera, perticis olim metati sunt Itali. Propert. 'Abstulerat miseras pertica tristis opes.' Barbari vero apud Herod. fumibus, quos Romani *Arripendia* nominarunt, id est, ut Glossarion vetus exponit, γεωμετρικὸς σχοίνους. et inde Gallis *Arpen*, jugerum, πλέρον, quasi *Arrippennium*, n pro d, ut apud Plautum in Milite, 'dispennite' pro 'dispendite.' Cato in Diris: 'Pertica, quæ nostros metata est impia agellos.' Scalig. Varro 1. 10. Columella v. 1. *Dalec.* Legendum hoc in loco, *Jugum*, recte monet ex Varr. de Re Rust. 1. 10. vir restituendis bonis auctoribus singulari natus fato Fulv. Ursin.

Quartarii farris] Hæc vocabantur

'Adoreæ dona,' quorum paulo post meminit hoc ipso capite, et c. 8. ejusdem libri. *Dalec.*

Pilumni] Piluminum Deum Varro nominat, ac Pitumnum. Vide Politian. Miscellan. c. 89. et Lilium Gyraldum. Vide et Sigonium de Nominibus Roman. Rhodig. xxiv. 6. Alex. ab Alex. i. 9. *Idem.*

*Juniorum familiæ Bubulcum nomina-
verant qui bubus optime utebatur]* Scribendum arbitror: 'Juniorum familia a bubulco nomen invenit, qui bubus optime utebatur.' *Pintian.*

Noræque nuptæ farreum, &c.] Festo et Boëthio matrimonia contrahebantur farreo libo adlubito, Plin. prælato. Itaque farrenum hic libum plures ejusmodi exponunt. Servatur mos ille præferendi libum ante prodentes sponsas etiamnum apud rusticos Lugdunenses. Fortasse *furreum* hic fictilis est sartago, in qua far torrebatur, τὸ φρύγετον. Julius Pollux: Σόλων δὲ τὰς νύμφας ἰούσας ἐπὶ τὸν γάμον ἐκέλευσε φρύγετον φέρειν σημεῖον. Tiberius multa de confarreatis parentibus et confarreati modo disserit. Dionysius sacras illas nuptias tradit, quod illis tantum Flamines uterentur. *Idem* et Boëthius in Topicis, uxorem tribus modis haberi solitam scribens, farre sive confarreatione, quæ peculiaris erat Pontificibus: cœmptione, quo solo modo dicebatur materfamilias; et usu. 'Farre conveniebatur in manum certis verbis, præsentibus decem testibus, solemnî sacrificio facto, et adhibito pane farreo,' inquit Ulpianus. Vide Rhodig. xxviii. 27. Alex. ab Alex. ii. 5. Ravardum Varior. iv. 12. et 16. et apertius c. 21. in lib. xii. Tabul. Sigonium i. 9. de Antiq. Jure Civ. Roman. *Dalec.*

Mulctatio quoque, &c.] Maxima mulcta non plus 30. bobus, et duabus ovibus fuit: minima, ove una. Bos centum assibus æstimabatur; ovis decem. Romani reges homicidii convictos ariete mulctabant, qui suppli-

cando Diis immolaretur, unde dicta 'supplicia.' Alex. ab Alex. cap. 53. Vide quod notatum est infra in xxxiii. 1. Vide et Bud. de Asse, lib. v. *Idem.*

XII. tabulis capitale erat] Verba xii. Tabularum adscripta sunt infra xxviii. 2. *Idem.*

Prætoris arbitratu verberari] Præto-rem accipe Consulem. Decemviro-
rum seculo nomen id in Consulibus fuit, nondum creatis Prætoribus. Apud Nonium Varro 'Prætores' inquit dictos, quod populo præeant, ut 'Consules,' quod Senatum consulant. *Idem.*

Noxamve duplionemve decerni] Si verberum pœnam effugeret, commissam noxiam duplo sarciret, quam quanti a bonis viris æstimatum fuisset damnum. *Idem.*

Jam distinctio, &c.] Livius lib. i. in tribuum distinctione non nihil dissentit a Varrone, Festo, Asconio, Plutarcho. De earum cognomine et origine prolixè Alex. ab Alex. i. 17. Vide et Turn. xxx. 17. *Idem.*

Rusticæ tribus, &c.] Columella in Præfatione. *Idem.*

Nundinis urbem, &c.] Seculis prioribus nundinæ frequentiores, ac tertio quoque die mercatus frequens. Alex. ab Alexand. iii. 11. *Idem.*

Ne plebs rustica avocaretur] Ne a legibus accipiendis, quæ trinundino dabantur, plebs avocaretur; ne interpellarentur nundinatores, ut rusticis in urbem euntibus componere transigereque lites commode liceret. De Comitibus Centuriatis, Curiatis, Calatis, Tributis longam narrationem vide apud Alex. ab Alex. iv. 3. *Idem.*

Quies somnusque in stramentis erat] Lucretius: 'Et frutices inter condebant squallida membra, Circum se foliis, et frondibus involventes.' *Id.*

Adoream appellabant] Ador, far; vel ab adurendo, vel ab edendo. In Glossario veteri: ἄδορ, νίκη· adoriosus, ἔκ-

δοξος. Sic laus vocata est, postquam victoria partâ militi præmium frumentum fuit. Plant. in Amphitr. 'Qui multa præda atque adorea affecit populares suos.' *Idem.*

Augurio canario] Augurium canarium, sacrum, quod e ruffa cane fiebat, placando caniculæ sideri, quod frugibus inimicissimum est. περισκυλακισµον Græci et κυνοφόντιον vocant. Plut. Vide Lilium Gyraldum lib. xvii. 'Pro cane sidereo canis hic imponitur aræ; Et, quare fiat, nil nisi nomen habet.' *Idem.*

Minutius Augurinus] In denarii vestusti altera parte columna sculpta est, cum duabus spicis ad basim, statua in fastigio, imagine hinc prope columnam Augurini lituum in manu tenentis, illinc Spur. Melii pedem imponentis orbi, cum his literis, T. MINVCI. C. F. AVGVRI. In alius denarii aversa parte expressa est eadem columna, cum dimidiato corpore leonum duorum, et spicis duabus ad basim, statua in summo, imagine prope columnam hinc tenentis lituum, illinc panes utraque manu tegentis. Livius lib. iv. scribit, Minutium extra portam Trigemiam aurato bove donatum fuisse. *Idem.*

Quippe etiam lege Stolomis] Columella i. 3. Livius lib. vii. Decad. i. Varro i. 2. Valer. viii. 6. *Idem.*

Manii quidem Curi] Valer. Max. iv. 3. *Idem.*

Ipsorum tunc manibus, &c.] Seneca Epist. 87. de Scipione Africano: 'In hoc agello ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quod tantum semel capta est, abluabat corpus laboribus rusticis fessum. Exercebat enim opere se, terramque, ut mos fuit præcis, subigebat.' *Idem.*

Serranum] C. Atilius is fuit ab aratro accersitus ad consulatum, qui collega Cu. Cornelio pugnavit cum Pœnis, et de iis triumphavit. Cicero pro Roscio, in Catone, Valer. Max. iv. 4. Apuleius in Apologia. Servius

nulla historiæ fide Dictatorem fuisse tradit. Virgil. 'et te sulco, Serrane, serentem.' 'Sertor' dictus qui per sationem natus, auctore Probo. *Id.*

Traditur, nudo, &c.] *Traditur nodo manus pleno, quæ nuntia morum.* Turneb. xxx. 18. *nodo manus*, manus comprehensione, quoniam is manu stivam aratri tum tenebat. Arantem enim viator invenit. Persius: 'sulcoque terens dentalia, Quinti, Quem trepida ante boves dictaturam induit uxor, Et tua aratra domum lictor tulit.' Cicero. et Valer. locis citatis. *Idem.*

Viator, Vela corpus, inquit, ut proferam Senatus populique mandata] In optimo Chifflet. est *perferam*. Nec dubito, quin rectius. Neque enim perlata sunt, priusquam audita et pronuntiata: et pronuntiando tradantur, quod quid aliud quam perferuntur? Similiter apud Juvenal. Sat. vi. 390. 'dictataque verba Pertulit,' genere loquendi Satiram admodum decenti, in precibus præsertim parum probatis a sacerdote præeunte, 'ad Deos, scilicet, secundum consuetudinem,' ut habet Vetus Scholiastes. Non ergo *proferam*. Gronov.

Viatores erant] De illorum officio et ministerio Alex. ab Alex. i. 27. *Dalec.*

Vincti pedes] Vinctos olim compeditos, alligatos, deligatos vocaverunt. Apuleius Apolog. i. 'Quindecim liberi homines populum faciunt, totidem servi familiam, totidem vincti ergastulum.' Hoc genus servorum, qui ruri in compeditibus agerent, Plautus in Mostellaria lepide 'genus feratile' vocat. Servos autem ruris 'instrumenta vocalia' Jurisconsulti esse aiunt, ut plaustra 'muta,' boves 'semivocalia.' *Idem.*

Damnata manus] Sic eos servos appellat, quos Columella iii. 3. de lapide noxios, fures percussos: qui virginem constuprasset, vitiosos, gravis criminis reos, noxæ deditos, venireque ad lapidem ideo jussos; nam

præcone in lapide stante, et precium faciente, venibant servi prohi, malique. Plant. in Bacchidibus: 'O stulte, stulte, nescis nunc vendi te atque in eo ipso adstas lapide, ubi præco prædicat.' Græci vocabant *πρατήρα* *λίθον*. Pollux, Plutarchus in Solone. *Τράπεζαν* vero, in quam conscendebant, qui vendebantur, Aristoph. Brod. vi. 5. Alex. ab Alex. iii. 16. Idem auctor iii. 20. omnia prænarum genera recenset, quibus nequam servos, maleficos, flagitiosos olim ulcisci solebant, et apud diversas gentes varia servorum nomina; et c. 25. ejusdem lib. servorum conditionem a Rhodigino descriptam explicat. *Dalec.*

Inscripti vultus exercent] Stigmatiæ, vel Stigmatici, mancipia ob insigne aliquod flagitium inustus signis notata, præcipue literis, quamobrem 'literata' etiam vocaverunt, quomodo et equos nunc *καππαρίας*, nunc. 'saphoras,' a notis K et Σ. Rhodig. vii. 31. Atheniensibus captivis imaginem equi Syracusanos canterio impressisse notum est; Athenienses vero Samiorum fronti candente ferro inscripsisse noctuam; quamobrem et Samium notatum servum dici idem Rhodig. censet, xi. 11. et xv. 27. Samios Atheniensium captivis noctuam inussisse, et Athenienses Samiis Samænam, quod navigii genus est, docet Brod. iv. 24. Alex. ab Alex. v. 18. Plutarchus auctor est Thracas in ultionem Orphei suas uxores notare solitos. Valer. Max. 'Servus ab eo vinculorum pœna coercitus, inexpugnabilique literarum nota per summam oris contumeliam inustus.' Phocylides, *στίγματα μὴ γράψης ἐπονεδίζων θεράποντα*. Pithæus ii. 9. Ejusmodi servos 'stigmaticos' Cic. Offic. lib. ii. 'cicatrice stigmatos' Plinius Junior Epist. lib. v. 'literatos' Plantus appellat. 'Alexander Pherens cum infinito amore Thebes uxoris teneretur, ad eam ex epulis in cubiculum ve-

niens, barbarum compunctum notis Threiciis stricto gladio jubeat anteire.' Valer. Max. ix. 15. *Idem.*

Ut non invita ea et indigne ferente credatur id fieri. Sed nos miramur ergastulorum non eadem emolumenta esse quæ fuerunt imperatorum] Legendum puto cum majore litera et cum interrogatione: *Et non invita ea et indigne ferente credatur id fieri. Et nos miramur, &c.* Pintian.

Ergastulorum non eadem, &c.] Sic *μετωννυκῶς* servos, qui in villarum ergastulis, id est, cellis subterraneis obscuris custodiebantur, ut et posthac capite sexto. Vide Brisson. ii. 9. *Dulec.*

Hiero Philometor, Attalus] Æstimandum sintne duo auctores *Philometor* et *Attalus*, an unus tantum; nam Plinius hic duos accipere videtur, ut apparet etiam ex Indice præsentis libri, ubi tam in exemplari scripto, quam in impressis sic habetur: 'Externis, Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Philometore rege, Attalo rege.' Videtur etiam Columnella hujus esse opinionis, i. 1. 'Siculi quoque,' inquit, 'non mediocri cura negotium istud prosecuti sunt. Hieron, et Epicharmus discipulus, Philometor et Attalus.' At M. Varro i. 1. unum tantum intelligit Philometorem Attalum his verbis: 'Hi sunt quos habere in consilio poteris, cum quid consulere voles: Hiero Siculus, et Attalus Philometor.' A Varrone autem magis sto; nam Attalus rex Asiæ, studiosus rei rusticæ, amicus populi Romani, quem post mortem reliquit heredem, Philometor cognominatus est, ob pietatem, puto, erga matrem, ut colligitur ex Strabone lib. xiiii. et Trogo Pompeio lib. xxxvi. *Pintian.*

Qui octogesimum primum vitæ annum agens, &c.] *Octogesimum tantum, non octogesimum primum*, Varro ipse de se prodit in ipso statim operis ingressu: 'Cogitans,' inquit, 'esse properan-

dum, quod, ut dicitur, si est homo bulla, eo magis senex. Annus enim octogesimus admonet me ut sarcinulas colligam antequam proficiscar e vita.' *Pintian.*

CAP. IV. Ratio de ugricultura.

A certissimo die maximeque veridico, &c.] Scribendum Deo, non die; Deum enim appellat usum, quemadmodum et Menander *καρδὺν*, hoc est, *oportunitatem*, sen *occasionem*, Deum appellat, auctore Pallada primo Epigrammatōn tomo. Notum et Posidippi epigramma in Occasionem et Pœnitentiam, quod Latine vertit Ansonius poëta, in quo Occasio Deam se appellat: 'Sum Dea quæ raro et paucis Occasio nota.' *Idem.*

CAP. V. Laus agricolarum, et quæ observanda in agro parando.

Ex agricolis gignuntur] Cato cap. 1. et 2. Vegetius lib. 1. de Militum Delectu. Vide et Alex. ab Alex. 1. 20. *Dalec.*

Cato] Cap. 1. *Idem.*

Attilius Regulus] Columel. 1. 4. et Varro cap. et lib. eod. *Idem.*

Cato] Cap. 1. *Idem.*

Cato] Cap. eod. *Idem.*

Si bene pascas] Vide hunc locum expositum a Turnebo Advers. vi. 23. *Idem.*

Eodemque pertinet] Cato cap. 3. *Idem.*

Finium in adolescentia, &c.] *Idem* ibid. *Idem.*

Tunc quoque cunctanter: optimumque est, ut vulgo dixere, aliena insania frui, sed ita ut villarum tutela non sit oneri] In ordine verborum peccatum est, ut reor, scribendumque, *Tunc quoque cunctanter, et ita ut villarum tutela non sit oneri. Optimumque est, ut vulgo dixere, aliena insania frui. Eum tamen qui bene habet.* *Pintian.*

Frontemque domini plus prodesse, quam occipitium non mentiuntur] Eadem sententia diversis tamen verbis apud Catonem cap. 4. 'Frons occipitio prior est.' Quapropter hic forte

melius legeretur, *Frontemque domini priorem esse quam occipitium non mentiuntur.* *Idem.*

CAP. VI. De villarum positione, et præcepta antiquorum de agro colendo.

Neque fundus villam quærat] Cato cap. 3. Varro 1. 11. Columella 1. 4. *Dalec.*

Censoria castigatio erat] Nam, quod Cicero de Legibus ait, Censorum officia hæc fuerunt: 'Populi ævitates, suboles, familiasque censento, cœlibes esse prohibento.' De hac re vide Lipsium 1. 1. Varro: 'Censoria nota reprehensus senator, senatu amovebatur: equiti facinoroso equus adimebatur: plebeius in Ceritum tabulas referebatur, nempe ærarius fiebat, et comitiis suffragioque privabatur.' De Censorum creatione et munere prolixè disserit Alex. ab Alex. cap. 13. Vectigalia, et portoria nova statuere, vetera exigenda mandare, publicanis et conductoriibus locare, quantum cuique conferendum æris esset, jubere, censorum munus etiam fuit, ut Athenis τῶν ἀποδεκτῶν. *Idem.*

Minus arare quam verrere] Scribe *vertere*, non *verrere*, ut in fine capituli: 'Juncosus ager verti pala debet.' *Pintian.*

Sylla Felix cæcos fuisse diceret] Cæcos ideo, quod cum Marius novissimus in Misenensi villam ædificaret, tamen commodissimo eam situ posuit, quem alii præoccupare neglexissent ob imperitiam eligendi. Id testimonium eo gravius fuit, quia ab inimico prolatum. *Gelen.*

Nec juxta paludes] Vitruvius vi. 8. *Dalec.*

Homerus] Frigidus quidem esse scribit Odyss. E. Ἀθήν' ἐκ ποταμοῦ ψυχρὴ πνέει ἡῶθι πρό. *Idem* Plutarch. ἐν τῷ περὶ τοῦ πρώτου ψυχροῦ. Thucyd. lib. 11. Herod. in Enterpe, Arist. Probl. 111. 23. *Idem.*

Agri ipsius bonitas] Columel. 1. 3. Theophrast. Caus. 11. 5. *Idem.*

Catonis maxime verbis] Aut ego fallor, aut fefellit Plinium memoria in citando auctore. Catonem enim citat, cum Columellam debuisset, cujus verba sunt II. 2. 'Sed citra hoc experimentum multa sunt quæ et dulcem terram et frumentis habilem significant, ut juncus, ut calamus, gramen et trifolium, ebulum, rubi, pruni silvestres, et alia complura.' *Pintian.*

Bulbus minutus] Bulbus silvestris, vel Bulbine hujus scriptoris. Pro Hyacintho pinxit Matthiolus. *Dalec.*

Herba pratensis] Lotus vel medica; nam hæc in pinguisimis agris proveniunt. Gramen Colum. numerat II. 2. itemque juncum et calamum; ut fortassis eas plantas herbam pratensem vocet Cato. *Idem.*

Virgilium] 'Laudato ingentia rura, Exiguum colito.' *Idem.*

Dehinc peritia villicorum] Cato cap. 5. Columella I. 7. 8. 9. *Idem.*

Ergastulis pessimum est] Servis compeditis, nervo, catena vinctis. Supra cap. 3. *Idem.*

Et fortassis incredibile penitus existimetur] Lego, fortassis incredibile ut penitus existimetur, ex vetere exemplari. *Idem.*

L. Tarius Rufus] Ejus in condemnando parricida filio mitiorem sententiam lege apud Senec. de Clementia, cap. 15. *Idem.*

Alioquin domino aliquas messes colligere non expedit] Deest verbum colente ex vetere exemplari: *Alioquin colente domino aliquas, &c.* *Pintian.*

Sicut in Sicilia tradunt] Supra XVII. 4. Theophrast. Hist. VIII. 6. et de Caus. III. 25. *Dalec.*

Quorum prædia colenda, &c.] Insigne hujus exemplum habes apud Valer. Max. IV. 4. de M. Attilio Regulo. *Idem.*

Quod feriatilis deberet] Quæ ferriis possent fieri. Vide Catonem cap. 2. *Idem.*

Ne familiæ malæ sint] Castigo, ne familiæ male sit, ex Catone cap. 5.

'Familiæ male ne sit provideat: ne algeat, ne esuriat.' *Pintian.*

De terra, &c.] Eam Lugdunenses agricolæ vocant *Terre pouilleuse*, quasi pedicularem; quoniam dum palis et ligonibus colitur, intimis venis velut quandam cariem putrium lignorum ostendit, pediculorum lendiumque sordibus, ac colluviei similem. *Dalec.*

Execratio Catonis] Catonis cap. 5. verba hæc sunt: 'Terram cariosam caveto ne ares, neve plostrum, neve pecus impellas. Si ita non caveris, quo impuleris, triennii fructum amittes.' *Idem.*

Filix biennio moritur] Colum. II. 2. *Idem.*

Succus enim ex ipsa defluens] Moritur et injecto stercore, et si greges inenbent. Theophr. Hist. VIII. 8. *Idem.*

Harundine sectas] Vide infra XXIV. 11. *Idem.*

Juncosus ager verti pala debet] Colum. loco citato. *Idem.*

Fruteta igni optime tolluntur] Οὐλήματα. *Idem* ibid. *Idem.*

Fossas autem cretosis] Colum. II. 2. et Theophr. de Caus. V. 7. *Idem.*

Supinis lateribus] Extrorsum inclinatis, sub. utilissimum procumbere. Quid si legatur, aut supinis lateribus (imbricibus solum), similes procumbere; nempe ut declini sitn, et ad solum coarctato, imbricatos lateres figura imitentur. Turneb. xxx. 18. legit, firmari: in reprocbis aut supinis lateribus procumbere; id est, asperis, confragosis, clivososis. *Idem.*

Ora, &c.] Principium ac exitum fossæ. Columella. *Idem.*

CAP. VII. De frugum generibus, et natura.

De frugum generibus] Theophr. Hist. VIII. 1. 4. et de Caus. IV. 8. Colum. II. 6. et 9. *Idem.*

Legumina] Quibusdam *Leguria*, a legendo, quod vellantur manu, non subsecantur falce: sic Græcis χέδρο-

πα, quasi χειρόδροπα. Nicander: Χειροδρόμοι δ' ἵνα φῶτες ἄτερ δρεπάνοιο λέγονται Ὀσπρια χέδροπα. Scalig.

Circa Vergiliarum, &c.] Novembri. *Idem.*

Ante Vergiliarum, &c.] Maio. Ali-ter hæc sementis tempora Theoph. distinguit Hist. viii. 1. *Idem.*

Milium] Virgil. Georg. i. 'Vere fabis satio est: tunc te quoque, Medica, putres Accipiunt solci, et milio venit annua cura.' Vide Senecam Epist. lxxxvii. *Idem.*

Alican] Frumentum, e quo fit alica; nempe siliginem. Quidam legunt arincan, quidam alicastrum, ex Colum. ii. 8. *Idem.*

Sementica autem triticum, &c.] Sementica dicuntur quæ Græci προίσποπα vocant, quæ satione hiberna seminantur; ut τὰ ὀψίσποπα sunt, quæ verno tempore seruntur. Salmas. pag. 733. a. Sementiva autem] Sementiva interpretor, quæ primo et potissimo sementis tempore, nempe circa Vergiliarum occasum, quod ἔσπορον, id est sementem, ut ait Theoph. Hist. cap. i. ἀντονομαστικῶς Græcia vocavit, terræ mandantur. Dalec.

Ut farrago] Columella ii. 11. *Id.*

Legumina omnia singulas habent radices præter fabam, easque surculosas, quia non in multa dividuntur. Altissimas autem cicer] Locus ex Theoph. Hist. Plant. viii. 2. tralatus, cujus hæc sunt verba: 'Legumina omnia singulas habent radices, easdemque lignosas, et ramulis præternibus modo capillamentorum fibratas. Omnium, ut ita dixerim, altissimam cicer agit.' Et mox paulo: 'Etenim legumina radice singulari subnixa, multos superne ramos ex caulibus gerunt, fabis tantum exceptis.' Ex quibus Theophrasti verbis manifeste apparet Pliniana verba tum depravata esse, tum ordine non legitimo locata. Legendum igitur ad hunc modum videtur: Legumina omnia singulas habent radices, easque surculosas,

quæ in ramulos dividuntur. Altissimas autem cicer præter fabam. Cæterum verba hic aliquot desiderantur ad integritatem sententiæ; aut certe hæc, multos ex caulibus ramos gerunt, aut similia: tum sequatur, præter fabam. Ita Plinius ad suum Theophrastum quam proxime accedit. Pintian.

Præter fabam] Ea cum se aperit nascendi gratia, nauscare dicitur Festo, quod navi forma tum sit similis. Dalec.

Frumenta multis, &c.] 'Frumenta,' inquit Theophrastus, 'præternibus ac multis radicibus nituntur, ideoque surculos non mittunt: legumina vero et ὀροβοειδῆ, ramosa, quia lignosa eorum radix.' *Idem.*

Erumpit a primo satu] Theophrastus Hist. viii. 1. *Idem.*

Legumina quarto, vel cum tardissime septimo] Scribo, vel cum tardissime quinto, ex Varrone i. 45. et Theophr. viii. 1. Pint. Legit etiam quinto Fulv. Ursin. ad Varr. p. 52.

Cæteris seminibus eadem pars et radicem et florem] Scribendum reor, Cæterum leguminibus eadem pars, &c. Theophrast. viii. 2. 'At faba cæteraque legumina non eodem modo mittere consueverunt, sed eadem ex parte radicem fundunt et caulem.' Pintian.

Florem] Caulem et spicam. Festus 'floriferum' dictum vult, quod flores, nimirum spicæ, ferrentur ad sacrarium. Dalec.

Verno tempore fastigiantur] Scribo fastigantur, non fastigiantur, ut sæpe admonui; sic enim semper in scriptis codicibus legitur, nec aliter a doctis enunciat. Pintian.

In ferulaceum] Ut et erysimum. Theoph. Dalec.

Pro indiviso] Constant. legit, tantum pro indiviso; exponitque, 'sine divisione, in commune, communiter.' Quo genere loquendi usus est Cato c. 127. *Idem.*

Membranis] Membrana, ἐν ὑμένι. Theoph. Hist. 1. 18. Dalec.

Panicum a paniculis dictum] Πηλίκη, τρίχος, κόμη, φόβη. Theoph. καταμώδης ἀπόφυσις. Inde Panicula. Scalig.

Obba] Legendum hic et omnibus locis aliis, *Phoba*. Est autem φόβη, ut ait Theophr. Hist. viii. 3. ἐν τοῖς κεγ-
χρώδεσιν ἀπόφυσις καταμώδης, coma, sive jubatus culmus. Ac quemadmodum χέδροπα omnia ferunt λόβον, id est, siliquam, sic omnia miliacei generis τὴν φόβην, id est, jubam. Dalec.

Sed nullum frumentum ponderosius] Nani Plinius milium quoque frumenti genus facit, ut ex quo tum panem rustica plebs conficeret, cum hodie in pulte sit ejus usus, in panificio raro. Gelen.

LX. enim pondo panis e medio reducunt] Scribendum reor non *reducunt*, sed *reddit*, ut infra hoc capite: 'Quod fere quaternis libris plus reddit panis quam aliud far.' Pintian.

Milium, &c.] *Prægrandibus culmis jubas vocat*; sic legend. Antea præcessit de panico, ubi lege, *cum longissima pedali offa*. Nihil aliud est 'pannus' quam 'longa offa.' Hesych. τολύραι. Vide Salmas. p. 127. a, b.

Terni sextarii] Id est, sex libræ. Dalec.

Qui ut spem sui fecit] Scribo quæ, non qui, ut referat spicam. Theophr. viii. 2. 'Mox folliculo absoluta quarto aut quinto die florere tam tritici quam hordei incipit.' Pintian.

Hordeu vero, &c.] De tritico et hordeo id Theophrast. Dalec.

Varro quater norenis diebus fruges absolvi tradit] Scribo, *quingies norenis diebus*, hoc est 45. dieb. Varro 1. 33. 'Quarto intervallo inter solstitium et caniculam plerique messem faciunt, quo frumentum dicitur xv. diebus esse in vaginis, xv. florere, xv. exarescere.' Vel lege, *Varro ter quindenis diebus, &c.* Pintian.

Absolvi tradit] Ex quo florere cœperunt. Dalec.

Fabæ in folia exeunt, ac deinde caulem emittunt nullis distinctum internodiis] Videtur supervacaneum esse verbum nullis; nam Theophr. viii. 3. contradicit his verbis: 'Item caulis aliis geniculatus atque inanis, ut fabæ.' Pintian.

Nullis distinctum internodiis] Si exortum ramulorum spectes, ea tantum parte, qua prodeunt, geniculum revera conspicitur, id quod ait Theophrastus; si vero nodum vocamus articulum, qui omni ex parte caulem ambit, et internodia separat, in fabæ caule nullus est. Itaque quamvis geniculatus is sit, nullis tamen internodiis distinguitur. Quidam legunt, *multis distinctum*. Dalec.

Leguminum unicaulis faba sola, unus et lupinis, cæteris ramosus prætenui surculo] Cum sit non exigua differentia inter ramosum et surculosum; (ut monstrant verba, quæ statim ante præcesserunt; dixit enim, 'Reliqua legumina surculosa sunt. Ex his ramosa cicer, ervum, lens.') qua ratione consistet hæc sententia? *Cæteris ramosus prætenui surculo?* videntur enim verba inter se pugnare. Nimirum inverti debent, ut arbitror, dictiones, legendumque, *unus et lupinis prætenui surculo, cæteris ramosus*. Pintian. Theophrast. Hist. viii. 2. *Idem*.

Frumentum et hordeum, &c.] Frumentum et hordeum enascitur, ternaque prodit, (ἀναφύεται,) unico folio: pisum, faba, cicer multis. Theoph. Mirum, auctorem de radice frumentaceorum et leguminum nihil prodere. Quod autem ait, *hordeum utranque*, intellige distichon et polystichon; vel nudum, quod γυμνόκρητον vocant, et gluma sua vestitum. *Idem*.

Sesuma et irioni sanguinea] Nusquam, quod sciam, Theophr. horum folia rubere, sed pingua esse et amara scripsit. Irionis quidem est sanguineus caulis, sed non folium. *Id*.

Leguminadiutius florent] Idem Hist. viii. 2. *Idem*.

Frumenta, &c.] Pleraque omnia hæc quæ sequuntur, ex Theoph. Hist. viii. 3. et 4. *Idem*.

Tunica frumento plures. *Hordeum maxime nudum et alica, sed præcipue avena*] Ex Theophrasto, nude hic locus acceptus est, manifestum fit, præpostero ordine legenda esse verba hæc: *Tunica frumento plures et alicæ, sed præcipue avenæ. Hordeum maxime nudum*. Theophrasti verba sunt viii. 4. 'Ad hæc triticum tunicis contegitur multis, ordinem nudum consistit. Id enim omnium maxime caret tegumento. Tropa quoque et siligo et omnia hujusmodi multiplici folliculo includuntur, ac omnium, ut ita loquar, maxime avenam natura operuit.' Porro illud noscendum, in Græcis Theophrasti exemplaribus non *arenam* scriptum esse, ut Theodorus vertit, sed *crocum*. *Pintian*.

Hordeum maxime, &c.] Præsertim *Gymnocrithon*. Tropa, olyra (*arincam* pro utraque vertit Plinius), et omnia id genus multis folliculis leguntur, (πολύλοβα,) sed uno verbo inter reliqua plurimis quærua. Theophrastus. *Dalec*.

Altior] Lævior, densior, lentior, frangi contumacior. Theophrastus. *Idem*.

Cum suis folliculis, &c.] Inde Persio Sat. v. 'scabiosum far' vocatur. *Idem*.

Far in, &c.] Cibus et triticea ptisana; molitum et deglutitum grauum, ad pulres et hominum cibum idoneum, qualis ex farris grano decorticato in Italia vulgo paratur, vocaturque 'Farro.' *Idem*.

Tertium genus] Præter verum far et triticum. *Idem*.

Galliæ quoque suum, &c.] Ex olyra, sive siligine, ut et Ægyptus. Ea vero siligo Gallica, e qua brance, sive sandalum, crimmi genus, fiebat, arinca fortassis est, memorata cap. 8. hujus libri. Arincam autem olyram esse auctor scribit infra xxii. 25.

Brancen Galliæ rustici hodie *Blanche* vocant, Allobroges *Blancheen*. Sandalum quoque inter Italos, præsertim Hetruscos, veteris appellationis vestigia retinet, *Scandella*. *Idem*.

Verrius tradidit] Varro, non *Verrius*, vetus codex præfert. *Pintian*.

In quo principatum, &c.] Theophrasto ex iis, quæ in Græciam convehantur, gravissimum Siculum fuit: eo tamen gravius Bæoticum, vel eo argumento, quod athletæ, cum vix in Bæotia tres semisextarios consumerent, Athenis plus quam quinque esitabant. Hist. viii. 4. *Dalec*.

Mox Africa] Libycum vocat Theophr. et in spica brevi manere, calamumque tennem emittere scribit. Idem auctor Thracium, Syrium, Alexandrinum memorat, nulla facta vel bonitatis mentione, vel ponderis. *Idem*.

Athletarum cum decrcto] Ii cum Bæotici ternos semisextarios vix consumerent, Athenis facile quinos absuuebant. *Idem*.

Græcia et Ponticum laudavit] Ponticum Theophrasto levissimum et durissimum est Hist. viii. 4. et de Caus. iv. 10. *Idem*.

Siculi pondus] Vide Bud. de Asse lib. iv. *Idem*.

Ad grani pondus accedat] Aqua cum sale et fermento permista. *Idem*.

Occasione lucrandi vilissimum] Sic alii legunt. Ego vero legendum puto, non *vilissimum*, sed *inutilissimum*; nam et codex antiquus *utilissimum* habet: cui dictioni si adjungas præpositionem *in*, quæ paulo ante præcedit, parum ibi necessariam, locus erit recte castigatus. Confirmat hanc correctionem Plinius ipse xxiii. 1. his verbis: 'Inprimis igitur vinum marina aqua factum inutile est stomacho, nervis, vesicæ.' *Pintian*.

Galliæ et Hispaniæ] Zythum et Curmi intelligit. *Dalec*.

Trimestria invenit] Trimestria multa, et ubique, levia, parum fœcunda,

eum exoriuntur unicalama, et prorsus infirma. Theoph. *Dalec.*

Unicalamum prateren, nec usquam capax] Addendum puto verbum *ponderis*, indiligentia librarii, ni fallor, omissum, ut sit, *nec usquam capax ponderis*, ex Theophr. VIII. 4. his verbis: 'Tria vero permulta et ubique habentur. Levia hæc et parum fœcunda et unicalama sunt, atque in totum infirma.' *Pintian.*

Est et bimestre circa Thracium sinum] In scripto exemplari, non *Thracium sinum*, sed *Thracia sanum* habetur, ut scribendum putem, *Thraciæ Ænum*; Ænus enim celebris est urbs Thraciæ. Porro Theophrastus, unde Plinius hæc hausit, non in Æno, sed in Eubœa, nasci hoc genus tritici tradit, quod XL. die quam satum maturescat. Ejus verba sunt VIII. 4. 'Quibus et trimestrium genus annumerari par est, et bimestrium, et si quid intra pauciores dies valeat consummari: et in Eubœa genus quoddam intra quadraginta dies crassari perficique posse affirmant: idemque firmum esse ac ponderosum, nec modo trimestris leve; quam ob rem famulis id præberi inquit; etenim nec multum in hoc surfures esse volunt.' Quibus ex verbis liquet deesse in Plinio conjunctionem *et*: *est et bimestre et circa Thraciæ Ænon, quod quadragesimo die quam satum est maturescit.* Expendendum igitur an in Theophr. tam Græco quam Latino scribendum sit non *Eubœa*, sed *Æno*, ut Plinius et Theophrastus consentiant. *Idem.*

Columella] Lib. II. c. 9. *Dalec.*

Antiquissima] Theoph. Hist. VIII. 4. *Idem.*

Trimenon vocant] Hippocrates *σητάειον*, quasi *τητάειον*, τῆτες enim, ἐν τῷδε τῷ ἔτει ἐσπαρμένον, quod hoc ipso anno, id est, vere, satum est. *Idem.*

Ut singula spicas nostras æquent] Scribendum reor, ut *singula olivæ nucleos æquent*, ex Theophr. VIII. 4. 'Nam et Asia,' inquit, 'ultra Bactra

quodam in loco adeo grande frumentum fieri tradunt, ut nucleos olivæ suæ æquiparent magnitudine grana singula.' *Pintian.*

Hordeum Indis sativum] Theophr. Causs. IV. 5. Strabo lib. XV. hordeum id silvestre Bosmoron vocat. *Dalec.*

Ex qua ptisanam, &c.] Ptissana oryzæ ea est, quæ in omnibus locis vernalis prostat, et riz dicitur. *Dalec.*

Hordeum] Κριθὴ ἀπὸ τοῦ διακριθῆναι vocatum, quod eo reperto, et in usum recepto, glandibus spretis, a brutis homines distincti sint. Hordeum siccatum, frixum, mola fractum, Græci κάρχρον et κάρχρύδιον vocant. Rhodig. II. 1. *Idem.*

Gladiatorum cognomine] Athletarum, histrionum, comædorum nomine continentur gladiatores, arenarii, mirmillones, secutores, retiarii, pugiles, pancratiastæ, xystici, thymelici, pantomimi, palæstritæ. Alex. ab Alex. III. 9. Varro Samnites recenset inter gladiatores, qui cum scutis et pinnata galea pugnabant, sic nimirum dictos, ut censent Livius et Athenæus, quod a Samnitibus didicerint τὴν τοῦ θυρεοῦ χρῆσιν. Nusquam porro legitur Athenis, ubi Menander vixit, atque adeo nec in Peloponneso tota, nec in Hellade gladiatorum spectacula edita fuisse: quamobrem legendum hic quidam divinant, et *pistorum cognomine*. Galenus, libris κατὰ γένη, scripsit quidem Pergami, quæ fuit ejus patria, gladiatores a Pontificibus exhibitos, qui percussi vulneratique fuissent, traditos sibi, ut curaret; sed id longe a Menandri sæculo. Chiffletius legendum putat *caligatorum*, id est, gregariorum militum, quod illis, si quid peccassent, ignominia causa, pro tritico daretur hordeum. Festo 'hordearium æs,' quod equiti Romano dabatur, pro hordeo, subandi 'emendo,' quo equum aleret. Fuerunt et gladiatores Equites, Galeno, tertio κατὰ γένη, ἵππεῖς, Lipsio in Saturnaliis Andæ-

batae. Illis etiam ex publico dabatur hordeum, quo nutrent equum, unde fortassis dicti sunt *hordearii*, quamvis Plinius de hominum cibatu videatur magis loqui quam jumentorum. Ea tamen petulantia voce de dominis dictum est, quod equis conveniebat. Quid si legas, et equitum cognomine, qui *hordearii* vocabantur. Fuerunt enim Romæ Equites gladiatoribus antiquiores, et statim ab initiis conditæ Romæ Trossuli. *Dalec.*

Polentam] Τὰ ἔλφιτα, alii τὴν μάζαν. *Idem.*

Pluribus fit hæc modis] Curiosam illam hordei præparandi rationem ex Pherecrate recitat Eustathius his verbis: τὰς κριθὰς δεῖ πρίσσειν, *tundere*, πῦνere; φρύγειν, *torrere*; ἀποβράπτειν, *in cerniculo cribrare, aut corbe*; ἀνείν, *aqua rursum aspergere*; ἀλέσαι, *molere*; μάζαι, *manu subigere*; παραθεῖναι, *edendam apponere*. Vide infra xxi. 25. *Idem.*

Virentibus, &c.] Nam ita melior polenta sit, ultimo hoc capite. *Idem.*

Purgant] A pulvere, lapillis, et id genus reliquis sordibus. *Idem.*

Ptisanæ inde] Πισσάνην Athenæus lib. x. dictam vult ἀπὸ τοῦ πρίσσειν καὶ ἀνείν, *a tundendo et mædificando*. De ptissana idem auctor hunc gryphum recitat: κριθῆς ἀφλοίου ὀργάσας χυλὸν πίε, *Hordei decorticati et tusi cremorem bibe*. *Idem.*

Cui sunt bini anguli] Ex hordeo disticho, cui sunt bini ordines, ut mox loquatur, et versus. *Idem.*

Glabrum] Γυμνόκριτον Græci. *Idem.*

Tragum] Tragos nunc fruges est, halicæ similis Dioscoridi; vulgo *Blé Turquet*; nunc olyrae ptissana Galeno de Alimentis; nunc zeæ ptissana, id est, halica Galeno comment. librorum de ratione victus in acutis: 'Ptissanam,' inquit, 'recte præferunt frumentaceis edulis, panī, chondro, et zeæ, ex qua fit Tragos.' Hic Tragos ptissana est triticea. Cassianus in Geoponicis iii. 13. Tragum

conficit ex Alexandrino frumento et olyra. *Idem.*

Amylum] Diosc. ii. 93. *Idem.*

Sed optimum, &c.] Alii putant id ad siliginem referendum, alii ad triticum. *Idem.*

Proximum e trimestri quodam minime ponderoso tritico] Scribo, *proximum trimestri quod e minime ponderoso tritico*, ex scripta lectione; ut sit sensus, primas tribui amylo, quod sit e trimestri; dixit enim paulo ante, 'Amylum vero ex omni tritico ac siligine, sed optimum ex trimestri. Secundas vero a trimestri tribui amylo, quod fiat e tritico minime ponderoso.' Ita ut misceatur pariter emollitum priusquam acescat. *Pintian.*

Linteo aut sportis siccatum tegula infunditur illitæ fermento] Scribendum diversa distinctione et lectione, ita ut misceatur pariter. *Emollitum priusquam arescat, linteoque aut sportis siccatum, tegula infunditur*. Nec siccatum videtur legendum, sed colatum, ex Dioscoride lib. ii. ex cujus verbis apparet locum hunc ambustum esse, complura in eo desiderari verba. *Idem.*

Et Catoni dictum. Apud nos, &c.] Significat autem Amylum, tamen rem exoticam, tamen jam tum ætate Catonis Romæ fuisse notum. *Gelen.*

Binos ordines habent] Distichi hordei. Theophrast. Hist. viii. 4. de hoc paulo ante. *Dalec.*

Quadam, &c.] Polystichi. Cantherium Columella vocat ii. 9. *Idem.*

Ultimo ad polentam et contra tempestates candido maxima infirmitas] Lego, *ultimo ad polentam, et contra tempestates quam candido major infirmitas*. Theophr. viii. 4. 'Et hordeorum ipsorum aliud rotundius minusque, aliud oblongius majusque, atque in spica rarius. Item aliud candidum, aliud accedens ad purpuram, quod et farinam reddere copiosius creditur, et contra hiemem et flatus, et in totum

contra cœli mutationes, candido validius esse videtur.' *Pintian.*

Pulea ex optimis] Palea ex tritico suavior, quam ex hordeo, quia mollior et magis succulenta. Theophrast. Hist. VIII. 4. *Dalec.*

Hordeum] *Hordeum* sacco legit Turnebus Advers. I. 24. quod non cibariis, ut triticeum, sed loculis seratur, et foris vendatur. Alii legunt *seculo*, quia φιλόσῳος, id est, alendis pascendisque animalibus gratum. Columel. II. 9. hordeum altero sulco seminari tradit. Ex illo auctore videtur hæc linea transcripta. *Sarculo*, interpretor, terra levissime mota et tantum suspensa, ut fit sarriendo. *Id.* CAP. VIII. *Non omnia frumenti genera ubique nasci, et de reliquis in Oriente generibus.*

In Hispaniæ Carthagine] Ea est Carthaginensium colonia, ab aliquibus nova; ab aliis 'spartaria' cognominata. *Gelen.*

Far] Hæc peritiores sic distinguunt: triticum mutica spica est; adoren sive far, aristata, apud Verriam in voce 'restibilis.' Tritici genera tria Columellæ: robus, ponderosioris ac nitidioris grani; siligo hiberna, sive sementiva; et siligo trimestris. Farris autem quatuor genera: clusinum grano nitido et candido; venneculum rutilum; venneculum candidum; utrunque ponderosius clusino; et omnia hæc tria hiberna; adoren trimestre, sive aliustrum. *Dulec.*

Adoren] Adde et hæc, si libet, hic quæ supra diximus ad c. 3. hujus libri, de adorea. Adoream veteres appellarunt omnes fructus, omnem proventum ex agris. Sulpitius apud Varronem: 'plebei rura largiuntur, adoream.' Plant. in Amphit. 'Qui præda, atque agro, adoreaue affecit populares suos.' Ex eodem Varrone Nonius, adoren dictum ab eo putat: quod cibi ora, id est, principium sit far; dixerat autem paulo

ante far adoren esse. *Idem.*

Arica Galliarum] Olyra Homeri sequenti altero ab hoc capite. Olyra Gallica infra XXI. 25. *Idem.*

Similaginem] Sive simillam, κρίμνον, vulgo simoule, ptissanæ genus, semidalium Græcorum. *Idem.*

Homerus] Iliad. B. τέκε δὲ ζείδωρος ἄρουρα, alma tellus: alii, quod ait Plinius, exponunt βιοδώραν καὶ φέρεσβιον. Nonnus in Dionysiis τὸ ὕδωρ appellavit ζείδωρον, aquam vivificam. Sic Venerem et Empedocles vocavit. Plutarchus in Amatorio. Johannes Grammaticus terram sic dictam putavit παρὰ τὸ ζεῖσθαι καὶ θερμαίνεσθαι ὑπὸ τοῦ ἡλίου. Rhod. xv. 18. *Idem.*

Priore crassius] Quod ex tritico fit et siligine, sed optimum ex trimestri. Supra c. 7. hujus libri. *Idem.*

In adoreæ donis] Quartariis aut heminis farris. Supra cap. 3. hujus libri. *Idem.*

Pulte autem, non pane] Vide Val. Max. lib. III. cap. de Instit. Antiq. Fiebat autem puls ex æquis partibus farinæ, frumenti, et fabarum aut hordei. Alex. ab Alex. III. 11. 'Pultriphagos' ideo Romanos Plaut. vocat in Mostell. 'Non enim hæc pultriphagus opifex opera fecit barbarus.' Idem in Prologo Pænuli: 'Carchædonius vocatur hæc Comædia: Latine, Plauti pultriphagonidis Patrus.' Pulsem Varro vel a Græco πολλὸς ducit, vel a sono quem edit cum aqua ferventi insipitur, id est, inspergitur, ut apud Pomponium in Atellana: 'Facite ut ignis fervat, ligna insipite, far concedite.' Cum ita sonat, bilbire amphoram Nævius dixit: παφλάζειν. Eupolis apud Athenæum: λοιπὰς παφλάζει βαρβάρῳ λαλήματι. *Scalig.* Juvenal. Sat. XI. 'pultes Coram aliis dictem puero, sed in aure placentas.' Martialis: 'Imbue plebeas Clusinis pultibus ollas, Ut satur in vacuis dulcia vina bibas.' Juvenal. Sat. XIV. 'sed magnis fratribus horum, A scrobe vel sulco redeuntibus

altera cœna Amplior, et grandes fumabant pulvis ollæ.' Apud Plant. locis supra citatis Scaliger, vir, ob acumen ingenii perspicacissimi, non sine honore laudandus, 'pulti-phagum' et 'pulti-phagonidem' Pœnum interpretatur. Pultis enim avidissimam eam gentem fuisse argumento est puls Pœnica, cujus conficiendæ rationem Cato docet c. 85. Quod vero pertinet ad Martial. distichon, mustum missum in ollas imbutas farris pulve veluti conditur, ad bonitatem proficit, et ideo commendatur. Theoph. certe de Odorib. scribit, demissis in dolia farris offis vinum domari, inolescere, et cum saporis gratia mitescere. Turneb. xxv. 28. Dalec.

Pulmentaria, &c.] Quæ pauperculæ olim pulmentaria conficiebant, pulmentariæ, mictyrides vocabantur. Lucil. Sat. xx. 'Pulmentaria nten-tibus, aut aliquod genus herbas, et jus Mænarum, bene se habet, Micty-ris, hoc est meri.' Etymon hujus vocis ἀπὸ τοῦ μὶκτύναι fortassis ducitur. *Idem*.

Pulte fitilla] Erit, ὁ ἀθήρ, nempe στάχυος τὸ ἀκρόν: Galeno τὸ τῆς κριθῆς ὀξὺν, acus. Inde ἀθήρα, vel ἀθήρα, puls fritilla. Scalig. Quidam a frigendo dictam volunt, ut sit fritilla puls, ea quæ paratur a farina fricta. Apud Fabium Pictorem 'olla fritilis,' in qua sal torreatur. Nonius in Sal. Dalec.

Meminorumque] Sequanorum: alii, Avernorum. In Sequanorum agro Siligo certe frequentissima est, quam ab incolis *Blé blanc* appellari diximus: apud Allobrogas *Blancheen* ob candorem, vel quasi Brancem: supra c. 7. hujus libri. *Idem*.

CAP. IX. *De pistoriis, et molitura, et farina.*

Siligine, &c.] Siligine, frumento; vel etiamnum, si libet, castrata farina. *Idem*.

Cretacea] Vel quæ in agro cretoso

nata est, vel cui creta Campana admixta est candoris conciliandi gratia, sicut in alica fiebat. De qua confectura infra capite II. hujus libri. *Idem*.

Gallica] E Gallica siligine, quam arincam et brancem vocant. *Idem*.

CAP. X. *De similagine, siligine, et aliis generibus, et de pistura.*

Similago ex, &c.] Σειβάλης Græce, vulgo *simoule*. *Idem*.

Appellunt in tritico, &c.] Non meminit Plinius superiori capite, de siligine pollen se dixisse. Vide Bud. de Asse lib. v. *Idem*.

Hoc arariæ officinæ, &c.] Quæ farina cum argilla mixta operum suorum formas effingunt. *Idem*.

Triticci] Similago, sub. nam ex aliis frugibus, farre et siligine, fieri ostendit, quod ait capitis principio, ex tritico fieri laudatissimam. *Idem*.

Homero] Iliad. E. παρὰ δὲ σφιν ἐκάστω δίξυγες ἵπποι 'Εστᾶσι, κρὶ λευκὸν ἐρεπτόμενοι, καὶ ὀλύρας. Andromache tamen Iliad. Θ. equis Hectoris tritico offert, non olyram. *Idem*.

Far sine arista est] In Ægypto, non alibi. In Italia triticum muticum est, far aristas habet. *Idem*.

Exceptitia] *Exceptitiam* vocat a reliquo genere siliginis exceptam, id est, sejunctam, et separatam, ideo quod aristis careat. Aliæ namque siliginis species illa dempta aristis spicam horridam gerunt. *Idem*.

Oryza] Ptisana oryzae similis. *Id.*

In Byzacio Africa, &c.] Ob eam Africae fertilitatem imperatores Romani, qui ei provinciæ præfuerant, aut in ea res gesserant, Africam signabant capite obvoluto pelle elephantis capiti detracta cum promuscide, adjecta spica et subdito aratro, cum cultro. Ursinus 38. *Idem*.

Procurator ejus ex] Procurator Cæsaris, Dioni lib. xvii. 'Ο τὰ ἀντοκρατορικά χρήματα διοικῶν, ex equestri origine deligebatur, quod Tacitus in vita Agricolaë monstrat. Ejus offi-

cium fuit vectigalia colligere; fisci jura tueri, eaque persequi iudicio, cum privatis æquo, in provinciis. Idem munus fuit in urbe Præfecti ærarii. Fuit et procurator rei privatae, sive patrimonii imperatoris. De quo Capitolinus in Maerino, Brisson. III. 18. 19. 20. *Idem.*

Leontini Siciliæ campi] Ea soli fertilitas Siculos ad omne deliciarum genus sic effudit, ut omnibus voluptatum generibus præter modum addicti forent ac dissoluti. Hinc Platoni 'Siculæ mensæ,' ut et 'Italicæ' et 'Thessalæ,' lautissimæ et maxime opiparæ, quemadmodum et 'Asianæ.' Macrobi. Saturnal. VII. Modum enim servat, qui sui potens est, et in mensa Sicula, vel Asiana. Brod. v. 33. *Idem.*

Ægyptus] Inde proverbium: 'Harenas Libyæ non curat Ægyptus.' Antiphilus: Καρπὸς οὐ σταδίοισιν ἐρίζομεν, οὐδὲ γὰρ αὐτὰς Αἰγύπτου Λιβύης ψάμμου ἐπιστρέφεται. Rhod. XXIX. 21. *Idem.*

Sesuma] Theophrast. Hist. VIII. 5. *Idem.*

Irionem] Plinius hoc non satis distinguunt. Irionem Latinorum, Græcorum est Erysimum fruges, pingui grano, ut sesamæ, Theophrasto: Erysimum vero herba, planta, quam a Gallis Velarum dici scribit lib. XXII. cap. ult. Unde etiam hic *Irionem*, non *Trionem*, legendum esse, contra Turnebi opinionem, qui ex manuscripto id et Theoph. de Odoribus probare contendit, manifestum est. Idem enim cum sesamo esse, nusquam Theophrast. scripsit, sed sesamæ similem esse et pinguiusculum Hist. VIII. 7. *Idem.*

Ejusdem naturæ] Theoph. Hist. VIII. 1. et 7. *Idem.*

Nullum animal, &c.] Theophrastus id quidem vulgo narrari tradit, sed sibi non constare. *Idem.*

Fistula serrata] Cato c. 10. in instrumeto rustico fistulam ferrariam

memorat, et pilum ferrarium, quod adnotavit Turnebus Advers. VII. 22. *Id.*

Intus] In mortario, in pila. *Idem.*

Ruido] Ferrum non habente, aspero, impolito. 'Panis ruidus' Plauto, crustosus, non satis coctus. Vide apud Apuleium Asini lib. IX. elegantem descriptionem pistrini, et servorum, atque adeo jumentorum pistoriorum. *Idem.*

Postea evalli, deinde, &c.] Sic paulo post iterum eodem verbo utitur Plinius: 'Et ipsa autem,' inquit, 'quæ evalluntur, variam pisturarum rationem habent.' Acus vocatur, cum per se pinsitur spica. *Evalli* frumentum intelligo, dum repurgatur modo, non etiam frangitur. Id Basilienses molitores vernacula sua lingua *Renlen* dicunt: quomodo alii vocent, nescio. *Gelen.* *Postea evalli*] *Evalli*, vel, ut alii legunt, *evallari*, vallo suo ejici, ac excludi, deglubi, gluma corticeque suo spoliari. *Dalec.*

Et ipsa autem quæ evalluntur] Quædam exemplaria *evalluntur* agnoscunt, non *evalluntur*: scribendum videtur *evannuntur*, hoc est, vannis purgantur. M. Varro I. 52. 'Ita fit ut quod levissimum est in eo, atque appellatur acus, evannetur foras extra aream, ac frumentum, quod est ponderosum, purum veniat ad corbem.' Suffragatur et Nonius Marcellus. Nihilominus diligentiore locus hic censura indiget; nam videri potest aliud esse 'evalli,' aliud 'evannari.' Evalluntur enim frumenta cum spirante vento purgantur in arca; 'vallis' enim aut ventilabris, eodem Varrone teste, cum ventus spirat, frumentum subjactatur a terra, purgaturque; 'vannis' autem, cum aura omnis silet. Columella II. 21. 'Ipsæ autem spicæ melius fustibus tunduntur, vannisquæ expurgantur,' et mox paulum: 'At si compluribus diebus undique silebit aura, vannis expungentur, ne post nimiam ventorum segnitiam vasta tempestas irritum faciat totius anni labo-

rem.' Discordare itaque videntur M. Varro et Columella. *Pintian.*

Acus] Inde 'far acerosum' Lucilio Sat. lib. xx. 'Vivere quæ Gallam, ac rugas conducere ventris, Farre aceroso, oleo decumano, pane coëgit Cumano.' Aurum non acere, sed palea citissime ardescere auctor scribit xxxiii. 3. *Dalec.*

Per se] A calamo, stipula, stramento decisa et separata. Acus continet glumam, aristam, et spicæ scapum. *Idem.*

Aurificum] Infra xxxiii. 3. 'Præterea,' inquit, de auro loquens, 'mirum, prunæ violentissimæ igni indomitum, palea citissime ardescere.' *Idem.*

Appludam vocant] Sic et tritici furfures Plantus vocavit in Astraba. Gellius xi. 7. *Idem.*

Equino lacte vel sanguine] Virgil. 'Et lac concretum cum sanguine potat equino.' Martialis: 'Venit et epoto Sarmata potus equo.' Sidonius: 'Aut ad Caucasigenas Alanos, aut ad equinulgos Gelonos.' Brod. v. 31. *Idem.*

CAP. XI. *De fermentis: et panis faciendi ratio, et genera, et quando primum pistores Romæ: et de cribris, et alica.*

Ad fermenta usus] Perlepide Plautus in Casina, de muliere quæ ira et indignatione exardescibat: 'Nunc in fermento tota est, ita turget mihi. STAL. Ædepol ego illam mediam diruptam velim.' Sufflatum militem eadem significatione ait in Bacchidibus: 'PAR. Sufflatus ille hinc veniet. PIST. diruptum velim.' *Idem.*

Minutis et optimis] Lego, et optimis, a farina nondum omnino secretis, et ea velut adhuc pinguis. *Idem.*

E musto albo triduo maturato subactis ac sole siccatis] Vetus exemplar non *maturato* legit, sed *macerato*; ut legendum putem: *e musto albo triduo maceratis, subactis, ac sole siccatis.* Pintian.

Cum similagine seminis] Ejus frumenti, e quo panis conficitur, vel zeæ, quam semen peculiari nomine vocant. Supra cap. 8. proximo, et mox eod. hoc capite. *Dalec.*

Ervilia aut cicerculæ farina ei præfermentabatur] Hoc est, ervilia aut cicerculæ farina fermentum ei præparabatur. *Gelen.*

Panis ipsius varia genera] Athenæo Messapii *πάρλαν* *πλήσμονην* vocaverunt, *πάνια* *πλήσματα*, et *πανὸν ἔρπον*. Olim *panus*, Glomus Festo, in sacris crustulum, Græcis *τολόπη*, qualia memorat Clemens Alexandrinus in Protreptico, *σησαμῶς, πυραμίδην, πόπανα, πολυόμφαλα.* *Sculiger.*

A coquendi ratione] Coquitur nunc in cribano, sive clibano, vulgo *tartiere*, unde cribanites, vel clibanites, Latinis sub testu: nunc in furno, τῷ *ἰνῷ*, unde furnaceus, *ἰνίτης*, qui et *καμινίτης* Diphilo apud Athen. Clibanus furnaculus est ferreus, æneusve, aut testaceus, in quo pruna subjecta, vel superne congesta, panificium coquitur. Artopta Varroni apud Nonium. Cocula, testa sub qua in foco calfacto panis coquitur, cinere et prunis superjectis. Cineritium, *τεφρίτην*, eum panem quidam vocant. Est et panis escharites, craticulæ similis, vulgo *escalete ou gaufre*, et obelias, veluti τοῖς *ὀβέλοις*, venaclis, vinctus, vulgo *oblies*, quorum Plinius non meminit. Sub cocula coctum panem auctor Moreti describit his duobus versibus: 'Infert inde foco (Scybale mundaverat aptum Ante locum) testisque tegens superagerat igneis.' Alii 'testa,' vel 'testuque.' *Dalec.*

Butyro vero, &c.] Olei, et, ut ait Cato, unguinis loco. *Idem.*

Tracta] Placentia pars ima, et veluti fundamentum, *solum* dicitur, Græcis τὸ *καπύριον*. quæ vero solo imponuntur, vel e farina, vel ex alia quavis materia ficta, *trocta* vocant. *τρακταῖζεν*, massam pinsendo et subigendo manibus agitare, et trahere, ut ea

tractatione melius fermentetur, ac concorporetur rerum miscellanea varietas. *Dalec.*

Pistores Romæ] Pistor a pinsendo. Pinsere ἀπὸ τοῦ πτίσσειν, eliso *t*, ut in πτέρνη, perna; πτενὺς Æolice, pen-na. *Idem.*

Ipsi panem faciebant, &c.] Haud multis annis post imperium conditum. Alex. ab Alex. III. 11. *Idem.*

Mulierumque id opus erat] Pistrices ejusmodi fœminas vocabant. Lucilius apud Festum: 'Pistricem validam, si nummi suppeditabant, Addas empleuron, mamphulas quæ sciat omnes.' Mamphula, panis Syriacus lan-tissimus. Varro ἐν ταφῇ Μενέππου: 'Nec pistorem ullum nossent, nisi eum qui in pistrino pinseret farinam.' *Idem* de Vita P. R. lib. I. 'Nec pistoris nomen erat, nisi ejus qui ruri far pinsebat, nominati ab eo quod pinseret.' Nonius. *Idem.*

Artoptam Plautus, &c.] Locus Plauti citatus a Plinio est in Aulularia: 'Ego hinc artoptam ex proximo utendam puto.' Quidam ineptissime panificam mulierem *Artoptam* exponunt. *Artopta* vas fuit, in quo panis tostus, sive Artopticus coquebatur. Hoc autem vas cum in Quiritinm ædibus esset, argumentum est ipsos sibi panem coxisse. Panis certe a ratione diversa coquendi, tria genera fuerunt Athenæo, furnaceus, clibanites sive testaceus, artopticus. *Idem.*

Nec dilui aut madere, &c.] Nec opus aqua habet, qua diluatur, ut facilior culturæ sit, cum libula, pulvereâ, fistulosa, colono pareat, et aratro. *Idem.*

Campus Campanus] Stellatam vocat Livius lib. IX. *Idem.*

Quæ Laboria vocantur] Quoniam Capuam Romani bantis evertissent, ad vitandam ejus nominis invidiam, Campani Leborinos vocari se maluerunt. Falluntur qui putant 'Laborias' dictas, quod in eo agro co-

lendo cum fructu labor impendatur. *Idem.*

Phlegræum] Phlegræum vocant ἀπὸ τοῦ φλέγειν, quod toto illo tractu passim ignis emicet, scaturiant calidi fontes, sulphur conficiatur, tanquam accenso sub terris sulphure deflagret ea regio. Illic pugnassecum gigantibus Herculem narrant, gente fera, et in peregrinos sævissima, ac inter præliandum tonnisse crebro, jactaque de cælo fulmina, unde fabulæ occasio. Alii id gestum ad Pallenen Thraciæ, quæ et Phlegra vocata est, malunt. Rhod. xxx. 38. *Idem.*

Finuntur Laboriæ via] Vetustissima Capuanorum monumenta agrum Laborinum a Capua usque Aversam protendi scribunt. Ejus pars est ager, quem incolæ vocant, *le Mazzoniroso*. *Idem.*

Alica fit e zea] Supra c. 8. hujus libri, et infra xxxii. 25. *Idem.*

Nam lapidis duritia conteritur] *Vel lapidis duritia*, in Vet. exemplari, et verbum *Conteritur* cum majore litera scriptum, initium præstat sequentibus; et pro verbo quod sequitur, *notabilius, mobili* præfert antiquum exemplar. *Pintian.*

Minimum ac secundarium] Quod præstantissimum. *Dalec.*

Grandissimum vero, &c.] Cassius III. 7. *Idem.*

Adjecitque causam afferendi] Si verbum *afferendi* Plinianum est, quod dubito, magis est ut legatur *aufere*ndi. *Pintian.*

Fitque dimidia nudi mensura] Dimidio major, quam si prorsus nudatum esset. *Dalec.*

Farinario, &c.] Lepide Plantus in Pseud. in lentos et tardius ambulantes: 'Nam iste quidem gradus succretus est cribro pollinario, Nisi cum pedicis condidicistis sic oggrassari gradui.' *Idem.*

Fit granum] Graneæ triticeæ confectionem docet Cato c. 86. Sic au-

tem vocat ptisanam triticeam, pul-
temve ex ea paratam. *Idem.*

CAP. XII. *De leguminibus.*

De leguminibus] Theoph. Hist. VIII.
6. et 7. Columel. II. 7. *Idem.*

Honos fabæ] Vide infra XXII. 25.
et Theoph. Caus. II. 18. et Columel.
II. 10. et Cassium II. 33. *Idem.*

Lomentum] Vide quæ adnotata sunt
infra I. XXII. ad c. 25. medium, ver-
bis illis: 'Lomento quoque,' &c. *Id.*

Frumento etiam miscetur] Etiam ho-
die Alpini Allobroges miscere solent.
Idem.

Quin et prisco ritu, &c.] Carnæ
Deæ, Jani uxori, quæ vitalibus huma-
nis præesse credebatur, in Cælio
monte, fabaria pulte et larido, quo-
niam iis rebus vis corporis maxime
conservatur, a P. Rom. Calendis Ju-
niis (quas 'fabarias' vocabant) sa-
crificabatur. Sunt autem eo tempore
fabæ adultæ, et ideo adhibebantur.
Sacrum id primus instituit Junius
Brutus Tarquinio pulso. Macro-
b. Saturn. I. 12. Nonius in dictione
Macto. Rhod. IX. 8. Alex. ab Alex.
II. 22. *Idem.*

In sacro est] Cato c. 134. in sacro
porcæ præcidanæ far, triticum, hor-
deum, fabam, semen rapicium adhi-
bet. In Vinalibus pollucebantur suf-
fimenta ex faba, milioque molito, et
mulso consperso. *Idem.*

Pythagorica sententia] Fabæ nomine
a Pythagora quidam intellectum o-
rum putant, quod in eo sit ἡ τῶν ζώων
κύβησις, animalium fatura, ac inde dic-
tum κύαμον. Par scelus Pythagoras
esse dicebat ἐσθίειν κύαμους κεφαλὰς τε
τοκήων. Rhod. XXVII. 17. Gellius IV.
11. Cato 134. *Idem.*

Parentando utique] In Lemnibus,
quæ Maio per trinoctium fiebant,
fabam nigram lotis manibus pedibus-
que nudis, per ora versantes, ære
timiente, post terga rejiciebant.
Lemures domo se ejicere clamautes,
et ut abirent novies orantes, expiari

sic Manes arbitrati. In parentalibus
fabæ vescebantur; in pervigiis ci-
cere; pro ferali cæna nudo silici se-
pulchrorum offam ex lente impone-
bant cum inferias solverent. Alex.
ab Alex. II. 12. Non licebat Flamini
Diali fabam aut tangere, aut nomi-
nare, quia in ejus flore apparent lu-
gubres literæ. Festus. *Idem.*

E frugibus referre, &c.] Cum se-
verant segetes, quoniam inauspica-
tum erat domo exportasse ut non
amplius redituras, sementi statim
facta, aspicii causa fabam statim
domum referebant pro frugibus;
quod perinde erat, ac si domum eas
retulissent: sic ominantes domum
reversuras, nec in agro semper inan-
suras. Inde fabam 'referinam' vo-
cabant. Turn. Advers. XIII. 25. qui
et hic *referiva* reponit. Quod si ad-
mittimus, legendum potius *referinam*
quam *referivam* putat Constantinus.
Alius quidem eum dubitat apud Fes-
tum, an a refringendo vocabulum hoc
trahatur, *refrina* videtur legisse. Sed
recte Festus *refriva* quasi 'referiva'
et 'refertitia,' ut conditivus, condi-
titius. Vide Scalig. in eum locum.
Idem.

Virgilius] Georg. lib. I. 'Vere sa-
tis satio.' Seneca Epist. 87. 'An eo
tempore (vere) ista ponenda sint, et
an utriusque (fabæ et medicæ) verna
sit satio, hinc æstimes licet. Junius
mensis est, quo tibi scribo, item pro-
clivis in Julium. Eodem die vidi
fabam metentes et fabam serentes.'
Idem.

Nec genicula habet molli calamo] Oc-
tona genicula habent, sed molli calamo,
in codice antiquo. *Pintian.*

Simile caput papaveri, &c.] Caput
simile vesparum rotundo favo; flo-
re duplo major quam papaveris, colore
omnino roseo. Theophr. In medio
cujusque fabæ amarum quidpiam et
viride est, contortum, e quo faba sata
caulis prodit, laudatum Dioscoridi,

Galeno, Celso ad oculorum et aurium dolores, non autem faba tota amara. *Dalec.*

Cruda et omnino decocta] In Codice antiquo, *cruda et omni modo cocta*. Pintian.

Æquanimitatem fieri vescentibus ea] Hinc Rhod. xxiii. 22. 'lentos' dictos vult patientes, 'lenes,' minime iracundos, quamvis et pigros, incuriosos, segnes, sic etiam vocent. *Dalec.*

Salsilagine] Nitrosam naturam vocant medici: τῇ ἄλμῃ Theophr. Hist. viii. 6. *Idem.*

Differentiæ plures] Plinius hoc inconsiderate. Cicerum tria genera. Arietinum, nigrum, Hetruriæ frequentissimum; in quo genere nullum candidum est; orobiæon, columbinum Plinio: malum orobinum, aut ervinum, colore, non magnitudine, orobi, sicut urinarum ὀροβοειδῆ ὑπόστασιν dixit Hippocrates, in ejus specie nullum album est; tertium ἀνὰ μέσον, colore inter nigrum et orobiæon medio. Præter hæc omnia et album dulcissimum, inquit Theophr. ἐπὶ πᾶσι quæ voces Plinium fefellerunt, putantem significari, in omnibus generibus album reperiri, cum significant potius, præter omnia genera memorata candida inveniri. Orobiæon Columella ii. 10. 'Punicum' vocat, non, ut vulgo legitur, 'Punicum.' *Idem.*

Est et cicercula] Inepte Plinius deceptus nominis Latini similitudine cicerculam, λαθύρις, ciceribus adnumeravit. *Idem.*

Quod ervo simillimum] Ὀροβίαν et ὀροβιάων Græci vocant. Hoc Ciceris genus Galen. lib. vi. Simpl. et reliqui medici, acre, calidum, et amarum esse tradunt; sed arietinum cæteris διουρητικώτερον εἶναι. *Idem.*

Siliquæ rotundæ ciceri, &c.] *Siliquæ rotundæ ciceri, cæteris leguminum longæ, et ad figuram seminis latæ: piso* *Cylindrata: passiolorum cum ipsis man-*

duntur granis. Passiolus, λοβός. Vide Salmas. p. 1029. a, b.

De rapis] Rapa Varroni de Ling. Lat. lib. iv. quasi *ruapa*, quod e terra ruantur. Verisimilius etymon a Græco ῥάπυς, Athenæo lib. ix. *Dalec.*

CAP. XIII. *De rapis, et napis Amiterninis.*

Rapaciorum] Rapiciorum, sub. caliciorum; de quibus Cato c. 35. ut a lana lanicium, sic a rapa rapicium. Alii raporum folia exponunt. Asparagos raporum mendi etiam scripsit Dioscorides. *Idem.*

Sinapis acrimonia domita] De conditura illorum vide Columellam xii. 54. Muria condiri tradit Dioscorides. *Idem.*

Neque aliud in cibis tingi decet] Legendum reor *pingi*, non *tingi*, quia præcessit paulo ante, 'etiam coloribus picta.' Pintian.

Genera eorum, &c.] Theophr. Hist. viii. 4. *Dalec.*

In latitudinem] Tale rapi genus, ejus radix oblonga, radiculam nostram imitatur. Itali hodie colunt in hortis. *Idem.*

Tertiam speciem silvestrem appellavere, in longitudinem radice procurrente, raphani similitudine, et folio anguloso scabroque, succo acri, qui circa messem exceptus, oculos purget, medeaturque caligini admixto lacte mulierum] Lapsus hic est Plinii nostri haud dubius, sed memoriæ, ob idque venia dignus; nam quod Theophrastus vii. 6. et Dioscorides lib. ii. tribunt lactucæ silvestri, Plinius rapo silvestri tribuit. Erroris causa fuit, quod de utroque Theophrastus pariter disserit: a quo frequenter in hac plantarum commentatione mutuo accipit Plinius. Ejus verba sunt: 'Rapa vel radice longa et modo raphani brevique caule consistit. Lactuca folio brevior quam sativa est, idque consummatum aculeatur et caule modo breviora perficitur. Succum acrem ac medicatum habet: nascitur inter

arva : liquatur per messem tritici, et purgare aquam intercentem dicitur, et caliginem arcere ab oculis et argemam auferre cum lacte mulieris.' *Pintian.*

Grandiora] In radicem alimentum verti. Theoph. *Dalec.*

In folia exeunt] In caulem. Theoph. *Idem.*

Napi, &c.] Columella II. 10. *Idem.*

Satus utrique generi justus] In locis riguis Columella seri jubet a solstitio : siccis vero ultima parte mensis Augusti, vel prima Septembris. *Id.*

Inter duorum numinum dies festos] Scribendum reor *intra*, non *inter* ; sequitur enim non multo post, 'intra prædictum temporis spatium.' *Pintian.*

Neptuni atque Vulcani] Februarius mensis Neptuno sacer, September Vulcanò. Vulcanalia quidem sub Augusti finem celebrari solita volunt. *Dalec.*

Quota luna procedente hieme] Sic legunt alii ; sed sincerior et veræ propior lectio *præcedente*, quam *procedente* ; nam saturus plantam præterita observat potius quam futura, quæ sunt auctore Isocrate incerta. *Pintian.*

Totidem luminum die] Numinum lego, non *luminum* ; nam statim ante dixit, 'intra duorum numinum dies festos.' *Idem.*

CAP. XIV. *De lupino.*

De lupino] Theoph. Hist. lib. VIII. cap. ult. Colum. II. 10. *Dalec.*

Lupino est usus proximus, &c.] Leg. Lupinorum usus promiscue cum sit et homini et quadrupedum generi ungulas habenti communis, remedium ejus ne metentes, &c. Salmas. pag. 460. b.

Et homini] Præsertim Cynicis olim, de quibus Horatius, 'quid distent æra lupinis.' Legumen enim id in pera semper gestare solebant : unde Aristoteles : Οὐκ ἀνηδῶς γὰρ Κράτης, οὐκ οἶδα, φησὶν, πῆρα δύναμιν ἡλικην ἔχει, θέρμων τε χοῖνιξ. Turneb. xxv.

29. *Dalec.*

Ne metentes fugiat, &c.] Theoph. Hist. IX. 10. Servius : 'Nonnulli proprie calamos lupinorum alas dici putant, ut Ælius ; alæ ex lupino, sureuli sine foliis. Cato in Originibus, Ala ex lupino. Memini tamen Varionem, de Lingua Latina, alam culinum fabæ dicere.' Hæc Servius. *Idem.*

Nec ullius, quæ seruntur, natura assensu terræ mirabilior est] Duo illa verba, *assensu terræ*, opinor non esse legitima. *Pintian.*

Terram amat, &c.] Theophr. I. 10. et I. 12. *Dalec.*

Etiā harenosa] Infra cap. 17. ultimo hujus libri : 'In solo autem rubricoso, vel pullo, vel harenoso, si non sit aquosum, lupinum serendum.' *Idem.*

Protinus seritur ex arvo] Scribo *area*, non *arvo*. Theophrastus lib. VIII. cap. ultimo : 'Lupinum,' inquit, 'licet robustissimum sit, tamen nisi protinus ab area terræ mandaveris, male proveniet, quemadmodum dictum est.' Et Columella XI. 10. *sparguntur statim ex arca.* *Pintian.*

CAP. XV. *De vicia et ervo.*

De vicia et ervo] Columella II. 11. et XI. 2. Palladius lib. II. *Dalec.*

Et ipsum medicaminis vim, &c.] Vide infra XXII. 25. Ervi medicinas, inde de ervo quædam, et deinceps. *Idem.*

Noxium esse bubus] Pabulo suo eos reddere cerebrosos Columella tradit, II. 11. id est, gravedinosos. *Idem.*

CAP. XVI. *De fæno Græco, et farragine, et de ocymo, et medica, et cytiso.*

Silicia] Siliqua Columellæ II. 11. *Idem.*

Scarificatione seritur] Terra leviter scalpita. *Idem.*

Farrago] Γράστis et κράστis Græcis. *Idem.*

Deterrimum et tantum ad arcendam fanem utile] *Teterrimum*, non *deterimum*, rectius credo, ut protinus se-

quentia indicant. *Pintian.*

Farrago] Columel. II. 11. et Varro I. 31. *Dalec.*

Quod Cato *ocymum* vocat, quo *sistebant alvum bubus*] Legendum reor *ciebant*, non *sistebant*, ut patebit ex M. Varronis verbis quæ paulo post inseram. *Pintian.* Cato] Cap. 54. *Dalec.*

Id erat e pabulis segete viridi desectum antequam gelaret] Antiquum exemplar: *Id erat e pabuli segete viridi desectum antequam gelaret*: verissima lectione; sunt enim desumpta verba ex M. Varrone I. 31. 'Hoc amplius,' inquit, 'dictum *ocymum*, quod citat alvum bubus, et ideo iis datur ut purgentur. Id est e pabuli segete viridi desectum antequam generat siliquas.' Ex quibus Varronis verbis liquet, verba quæ statim sequuntur, *antequam gelaret*, vitiosa esse, legendumque *antequam siliquaret*. *Pintian.* *Id erat e pabulis, segete viridi, &c.*] *Id erat e fabali segete viridi desecta antequam gignat siliquas*, ex Varrone ad verbum, Rei Rust. I. 31. *ocymum* Græcis dictum, vel quod crescat et desecetur celeriter, vel quod alvum citet pedibus. Latinis, *farrago*, quasi 'fer-rago,' quod ferro præpropere demetatur, vel a farre, quod far in eum usum principio satum sit. Est autem pabulum quadrupedum, præsertim egnorum, mulorum, hominum, vere collectum e segete viridi præcisa: Mons-pessulanis *Ferrage*. Fiebat olim a fabali segete sola. Quidam, ut Manlius scripsit, addiderunt viciam et ervilliam, utriusque partem quintam; quidam avenam Græcam. Varro miscet hordenum, viciam, et alia legumina. Monspensuli tritici, avenæ, hordei, et siliginis, quam *Paumole* vocant, purgamenta mixta seruntur: cum seges in tantum adolevit, ut propemodum caulis tenellus articulis incipiat distingui, pecus alligata fune, et ad statutum palum vel arborem revincta, immittitur quod depascatur, ea medicina toto anno, ut credunt, valitura,

Delph. et Var. Clas.

et a morbis tuta immunisque futura. *Dalec.*

Avena Græca] Non silvestri, quam sterilem Virgilius appellavit. *Avena Græca*, bromos: avena cui semen cadit, ægilops. *Idem.*

Vocitatum ocymum] Apud Nonium in 'cogere.' Varro, *Virgula divina*, pancarpinion vocat: 'Sed pancarpinio ocymo subacto, Libamenta legens caduca veris.' Sic autem vocatum fuit, quod ex quovis frugis ac leguminis genere seratur. *Idem.*

Medica externa etiam, &c.] Theoph. Hist. VIII. 8. Colum. II. 12. *Dalec.*

Cum uno satu amplius quam tricenis annis duret] Scribo *denis*, non *tricenis*. Columella II. 11. 'Sed ex his quæ placet eximia est herba Medica. Quod semel seritur, x. annis durat.' Confirmat id Palladius V. 1. Item commodius legitur, *ut quæ uno satu*, quam, *ut cum uno satu*. *Pintian.*

Folia contrahuntur] Id porro est, quod ait Dioscor. cum recens prodit, pratensi trifolio similem esse: cum assurgit, foliis angustioribus fieri. *Dalec.*

Unum de ea et cytiso volumen Amphilocheus fecit confusim] Verbum *fecit* desideratur in vetusto exemplari; quare in locum sequentis dictionis, *confusim*, substituendum reor *composuit*. *Pintian.*

Subigitur autumnio] Proscinditur circa Cal. Octobr. Columell. *Dalec.*

Mense Maio] Mense ultimo Aprili. Columella. *Idem.*

Alias pruinis obnoxia. Opus est densitate seminis omnia occupari, internuncientesque herbas excludi. Id præstant in jugera modica ricena. Cavendum ne aduratur, terraque protinus integri debet. Si sit humidum solum herbosumve, vincitur et desciscit in pratium. Idco protinus altitudine unciali herbis omnibus liberanda est] Confusa et permixta omnia, ac velut de industria ad evetendum Plinium sic posita. Scribo: *Acias pruinis obnoxia.* Cavendumque

Plinius.

15 S

ne aduratur, terraque protinus integri debet altitudine unciali, internascentesque herbas excludi. Opus est densitate seminis omnia occupari. Id præstant in jugera modū vicena. Si sit humidum solum herbosumve, evincitur et desciscit in pratum. Ideo protinus herbis omnibus liberanda est. Ex Columella II. 31. Pintian.

Verno seri debet] Nullo modo videtur legi posse seri; nam dictum ante est seri mense Maio, qui æstatis mensis est, non veris: quapropter sarriri legendum esse arbitrator, non seri. Idem.

Remedium unicum est aratio sæpius vertendo donec, &c.] Scribo: Remedium unicum est aratrovertere, donec, &c. ex antiquo exemplari. Idem.

CAP. XVII. De vitiis frugum, et remediis, quid in quoque terræ genere debeat seri.

Et remediis] Theoph. Hist. VIII. 10. Caus. III. 27. Dalec.

Frumentis, &c.] Præsertim Zeæ. Idem.

Avena] Αἰγάλη Theoph. Avena calamina est tibia. Martialis: 'Dum tua multorum vincat avena tubam.' Virg. 'Silvestrem tenui Musam meditaris avena.' Avena, culmus, stipula. Virg. 'Expectata seges vanis elusit avenis.' Avena herba segetes necans. Virgil. 'Infelix lolium, et steriles dominantur avenæ.' Symmachus: 'Nec rubigo segetibus obfuit, nec avena fruges necavit: sacrilegio annus exaruit.' Turn. XVII. 3. et XIX. 29. et XXX. 19. Idem.

Et hordeum in cam, &c.] Nusquam id Theoph. sed Caus. IV. 1. triticum et hordeum sola in lolium degenerare scribit. Idem.

Pulte vivant] Eam hodie pultem quotidiano usu frequentissimam Germani vocant abremouz. Idem.

Maturescere incipientibus] Angescente fructu, συναδρυνόμενου τοῦ καρποῦ cum magna et diuturna flatuum vis fuerit. Theoph. Idem.

Exinaniunt] Ξηραίνουνσι καὶ ἀφαναίνουσι, siccant et arefaciunt, Theoph. qui et solem ex nube vocat ἐκνέφελον. Idem.

Imbribus secutis] Theoph. Caus. III. 27. cum post sementem Auster crebro spiraverit. Rationem, quam hic Plinius reddit, Theophrastus affert, cur in ervilia, cicercula, et piso vermes nascantur, θῆται, inquit, ὑγρανῶσι, καὶ θερμημερίαι γίνονται. Idem.

Frumenta erodens] Theoph. quidem Hist. VIII. 10. in ervo phalangium, in tritico nasci cantharidem scribit, sed nusquam a cantharide triticum rodi. Idem.

Imber in herba utilis tantum, florentibus autem frumento et hordeo nocet] In quibusdam antiquioris impressionis codicibus: Imber in herba utilis quarto. florentibus, &c. lego: Imber in herba utilis: quando florent autem, frumento et hordeo nocet, ex antiquo exemplari. Pintian.

Rubos] Spinas, sentes, quibus terra occupatur, horrescit, squallet, et stat. His pestibus addit Festus, Scandulacam, volvuli genus, frugibus inimicum, quod eas hederæ modo implicando necat: quidam orobanchen interpretantur. Idem Festus senticeta ea vespices appellari dixit, quoniam spicata sunt, id est, aculeis munitæ et armatæ. Dalec.

Cæleste frugum vinearumque] Theophrastus Hist. VIII. 10. et Caus. III. 27. Idem.

Luxuria] Φυλλομανία, Theoph. Hist. VIII. 7. insana foliorum luxuria. Id.

Urica] Σφακελισμός, Theophrasto. Quidam eruca. Cicer ὑπὸ τῶν καμπῶν κατεσθίεσθαι scribit ille Hist. VIII. 10. Idem tamen c. 6. nulla τῶν καμπῶν facta mentione, σφακελίζεσθαι ait. Locus ex c. 10. hic est: τῶν δὲ σπερμάτων νοσήματα τὰ μὲν κοινὰ πάντων ἐστίν, οἷον ἐρυσίβη, τὰ δ' ἴδια τινῶν, οἷον σφακελισμός τοῦ ἐρεβίνθου, καὶ τὸ ἀπὸ καμπῶν ἐσθίεσθαι, καὶ ὑπὸ ψυλλῶν θηρίων, κ. τ. λ. Idem.

Orobanche] *Orobanches* circumplexu necari cicer et ervum tradit Plin. auctoritate Theophrasti nixus, Caus. v. 22. Alia orobanche est Dioscor. ut ejus descriptio monstrat. Hic tamen ex Theophr. loco supra citato, contra quam multi putant, censendum est, lolium amplexu suo triticum minime necare, sed quod, ut idem diserte ait, simul cum eo proveniat. Vide Hist. viii. 8. *Idem*.

Æra] Theophrastus Caus. v. 22. Lolium non complexu triticum necat, sed, ut ait idem auctor, quia simul provenit. *Idem*.

Securidaca] Theophr. Hist. viii. 8. *Securidaca* aphaeam necat, non lentem. Pro ἀράκη, Plinius legit φακόν. In lente nascitur aracus, durus et scaber, ejus pestis, itemque aparine. *Idem*.

Aterumnon] Τεράμωνα et ἀτεράμωνα legumina dicuntur, præsertim faba et lens. Theophrast. Caus. iv. 13. et 14. coquibilia et coctu difficilia, qualis est faba circa Philippos. Unde Plinius, aut ejus libertus auctorum Græcorum exscriptor, ex iis duabus vocibus herbarum nomina tam pueriliter ac ridicule somniaverit, cogitare non possum. *Idem*.

Remedia eorum] Columella ii. 9. *Idem*.

Virgilius nitro et amurca perfundi jubet fabam] Virgilii versus sunt primo Georgicon: 'Semina vidi equidem multos medicare serentes, Et nitro primum et nigra perfundere amurca, Grandior ut fœtus siliquis fallacibus esset.' Ubi videtur summus Ποῖτα universaliter præcipere de seminibus omnium leguminum, non tantum fabæ: sicque intelligit Servius grammaticus. Sed falli Servium, Plinium vero recte ad fabam Virgilianam carmen astringere, ostendit Columella ii. 10. his verbis: 'Priscis rusticis, nec minus Virgilio, prius amurca vel nitro macerari eam, et ita seri pla-

cuit. Nos quoque sic medicatam comperimus, cum ad maturitatem perducta sit, minus a curculione infestari.' *Pintian*.

Sic etiam grandescere promittit] Vetus exemplar promittens, non promittit. *Idem*.

Præcipue adolescere putant] *Præcipuus* forma comparativa, et quidem notanda, in eodem. *Idem*.

In tegulis nascens tabulisve] Domicilium tabulatum Romanis antiquissimum fuisse Verrius auctor est. *Dalec*. *In tegulis nascens tabulisve*] Non minus recte legeretur, *tabulisve*. *Pintian*.

Valgo vero si dulcedo noceat] Scribendum arbitror, *Valgo vero si sedum non sit*. *Idem*.

Deinde sarrire: si in articulum seges ire ceperit, runcare ne herbæ vincant] Hæc verba videntur mihi non pertinere ad præsentem locum; nec enim aut præcedentibus aut sequentibus bene cohærent. *Idem*.

Herba] Ejus rursum meminit infra ii. 3. *Dalec*.

Inane] Camatian id vocant. Theophrast. *Idem*.

Neque est cura difficilis] Culturæ modus, inquit Theophr. ut quam diutissime restagnet, et maneat aqua, ejusque mora multus limus fiat, &c. ὥστε πηλὸν (non ὕλην) ποιήσῃ πολὺν. *Idem*.

Catonis, &c.] Cap. 31. et cap. 6. *Id*.

In agro crasso] Agrum sine arboribus, crassum et lætum, frumentarium esse. *Idem*.

Si vero nebulosus sit. Idem raphanum, milium, panicum] Adde verbum *rapa*, ex Catone cap. 6. 'Idem rapa, raphanos, milium, panicum.' *Pintian*.

In creta et rubrica] Vide supra cap. 14. *Dalec*.

Adorcum] Far, frumentum. Hæc quæ antea cap. 6. edixerat, cap. 34. Cato repetit. *Idem*.

Lentem in frutectoso et rubricoso] Scriptum exemplar et reliqui codices

impressi, non *frutectoso* legunt, sed *fruteto*: scribo *rudeto*. Cato cap. 35. 'Lentim in rudeto et rubricoso, qui herbosus non siet, serito.' *Pintian*.

Hordeum in, &c.] *Plutarchus* libro de Causis naturalibus proverbium rusticorum memorat: Σῖτον ἐν πηλῷ, κριθὴν δ' ἐν κόνει. *In luto triticum, hordeum in pulvere*, id est, levi ac solubili terra. *Dalec*.

Quod restibile] Continuo biennio seri possit farrea spica, id est aristata, quod ne fiat, excipiunt qui locant prædia. *Verrius*.

Levior terra densiorque tritico] Scribendum puto *latior*, non *levior*, ut paulo ante dixit ex Catone seri. Nam *levior* et *densior* videntur inter se repugnare. *Pintian*.

CAP. XVIII. De prodigiis frugum, et arandi disciplina, et vomerum generibus.

Frugibus ostentum, &c.] Hujus meminit et *Livius*. *Dalec*.

Nilus ibi, &c.] Hæc omnia ex *Herodoto* lib. II. *Idem*.

Evagari incipit, ut diximus, a solstitio, aut nova luna] Particula *aut* superfluere videtur ex *Plinio* ipso v. 9. 'Incipit,' inquit, 'crescere luna nova quæcunque post solstitium est.' *Pintian*.

Botanismon] Βοτανίσειν dixit etiam *Theophrast*. ὑποτίλλειν τὴν βοτάνην. Rustici *Luſgunenses*, *herbæer*. *Victor*. xxxvi. 8. *Dalec*.

Culter vocatur, prædensam, &c.] Adit antiquum exemplar dictionem *infelix*: *Culter vocatur infelix*: ut forte scribi possit: *Culter vocatur inflicem*, vel: *Culter vocatur difficilem, prædensam, &c.* quia subdit paulo post, 'Tertium in solo facili.' *Pintian*.

Sed exacutior mucronem fastigiata] Dele verbum *sed*, et scribe *fastigiata*, ut millies jam dictum est. *Idem*.

Planarati] Gallicum vocabulum integrum et incorruptum est *pflugradt*: quod alii in *plumarat*, alii in *planarat*

detorserunt. *Glareanus* in *Comment. Cæsar*. *Dalec*.

CAP. XIX. De temporibus arandi, et junctione boum.

A bruma proscindi] *Theophr*. Caus. III. 35. Cato c. 34. *Colum*. III. 2. II. 4. *Virgilius* Georg. 1. *Idem*.

Vervactum] 'Rudis terra' *Varroni* I. 44. quæ jam diu culta non est; 'Restibilis,' quæ quotannis obsita fuerit: *vervactum*, in exemplaribus *Columellæ* manuscriptis 'veteretum,' quæ requiescit interdum. *Idem*.

Hoc in norali atque requieto necessarium] Duo illa verba, atque *requieto*, desiderantur in scripto codice. *Pint*. *Hoc in norali atque requieto necessarium*] *Leg*. *Hoc in norali atque necessarium*. Hinc *vervactum* et *norale* pro eodem. Vide *Salmas*. p. 732. a.

Araturos boves, &c.] *Colum*. II. 2. *Varro* I. 19. et 20. *Dalec*.

Securiculam, &c.] *Falculam* rusticam Cato vocat, qua ruri secantur rubi per agrum serpentes. *Turn*. XII. 26. *Insitivam* hic quidam exponunt, urvo aut clavo insertam, ut ex eo pendeat. Quidam legunt *incisitivam* ab incidendo, sive, ut ait, interciden-do. *Dalec*. *Pintianus* legit *in stira*.

Bovesque luctari] Græci ἀμπεύειν id dicunt, nempe maximo nisu trahere, ἀπὸ τοῦ ἀμπερον, fune quo boves trahunt, vel ligno jugali, cui colum inserunt. Vide *Rhodi*. xxvi. 18. *Dalec*.

Versum peragi] Versus peragitur, cum, sulco ad finem perducto, iterum eo reditur, unde arationis principium est susceptum, qua ratione metaphoricōs *Varro* dixit solstitium esse, cum sol ad versum proxime stat: et *Pausanias* βουστροφῆδον γράφειν dixit eo modo scribere, contra quam nobis mos sit. *Idem*.

Striare] *Scalig*. ἐν τῇ τῶν κιδῶν βαβδῶσει, nempe virgata et canaliculata cælatura, striaturaque, depressus canaliculus στροῖξ dicitur; 'stria' vero

quod eminulum ac protuberans, instar virgæ, a summo ad minimum dirigitur. Inde Apuleio 'striata frous,' rugosa, caperata, rugis exarata. *Striare*, sive strigare, Græcis est *ῥυμοτομεῖν*, nempe lineis rectis per longitudinem διακρίνειν, *ῥυμοτομεῖν στρατόπεδον*. Josepho, *ῥυμοτομεῖν καὶ διαμετρεῖν φιλοτέχνως* Ἀλεξάνδρειαν. Diodor. Vide Scalig. Append. Virgil. *Dalec.*

Sulco dudrantali] 'Sulcus' Varroni de Re Rust. qua aratrum vomere lacunam fecit in striam. Quod inter duos terræ elata est, 'Porca,' quod in ea seges frumentum porrigit, vel a porcendo, id est, prolibendo, apud Nonium, quia ultra se jaci semen prohibet. *Idem.*

Nulla] An rallo, id est, rallo præfixus? Rallum, ferramentum quo raditur vomer, et inhærente terra liberatur, atque purgatur, nomen habet a radendo. Legi potest et ralla, quam vetus Lexicon *ξυστήρα* exponit. *Turneb.*

Male aratur, &c.] Veterum Romanorum id dictum fuisse, Columella scribit. *Dalec.*

CAP. XX. De occando, et quodam arationis genere, et de iteratione et resectione.

Occatio] Occare Verrio ab occædendo, quod grandeis glebas cædant et comminuant, quod etiam Varroni de Re Rust. lib. I. scriptum est. Ciceroni vero, in Catone Majore, et Sereno apud Nonium, ab occæcando, quod iactas satasque fruges oculat, abdat, tegat, et quasi occæcet. Prius etymon secutus Gaza in vertendo Ciceronis Catone *βωλοκοπία* appellavit. Plant. in Captivis: 'Sartor satorque scelerum, et messor maxime. B. Non occatorem prius audebas dicere; Nam semper occant priusquam sarriant rustici.' Victorius II. 24. Scalig. in Festum 'occare' dictum putat ab occa, id est, rastro. *Idem.*

Et sato semine iteratio] Leg. *et sato semine tertiatio*. Vide Salmas. pag. 729. b.

Hæc quoque ubi consuetudo patitur] Scribendum puto, 'Occa quoque ubi,' &c. *Pintian.*

Crute dentata] Vetus lectio non *dentata*, sed *contenta* præfert; ut scribendum forte sit *contexta*. Verba autem quæ mox paulo sequuntur, *operientes semina*, adventitia arbitramur. *Idem.*

CAP. XXI. De cultura terræ.

Soli tristitiam laxat temporibus vernis] *Teporibus* verior lectio, quam *temporibus*; præcessit enim, hiberno rigore. *Idem.*

Leguminum cicer eadem quæ far desiderat] *Fabæ*, non *far*, vetus exemplar. *Idem.*

Silicia] Pro *silicia*, quod et cap. 24. habetur, scribe *silicula* vel *silicula*. Gr. *βουκέρας*. Salmas. p. 244. a.

Nocturno tactas rore nutriens] Non *tactas* in vet. exemp. sed *tectum* habetur, ut scribendum putem *tantum*. *Pintian.*

CAP. XXII. De summa fertilitate, et bifera vite, et aquarum differentia.

Tacape] Supra xvi. 27. vites etiam triferas esse docens: 'Hoc autem,' inquit, 'evenit perpetuo in Tacapensi Africæ agro, de quo plura alias: ea est soli fertilitas.' *Dalec.*

Aquarum quoque differentia magna riguis est. In Narbonensi provincia nobilis fons, Orge nomine est] Scribo: *Aquarum quoque differentia magna riguis. Est in Narbonensi provincia nobilis fons, Orge nomine*; nam verbum *est* in fine positum non legitur in antiquo exemplari. *Pintian.* *Aquarum quoque differentia magna riguis est*] Fundit is fluvium, quem Nulgam Strabo vocat: incolæ etiamnum *Sorgue*. *Dalec.*

Ut mersis capitibus] In Ligeri amne, qua per Vellannios fluit, passim hoc idem boves faciunt, et in Sebu-

sianorum piscinis. *Idem.*

CAP. XXIII. *De qualitate terræ et stercoratione.*

Eo condito raphanus] Leg. *Eo condito rapa: his sublati hordeum rursus vel triticum sicut in Campania.* Vide Salmas. 732. b. Sequentia sic legenda: *et vernam fabam recipiat, ut ante hiemalem ne cesset.* Hiemalis faba, quæ hiberna satione terræ mandabatur circa Vergiliarum occasum, ut reliqua sementiva. *Salmas. pag. 733. a.*

Si hæc omissa sit stercoratio, sequens est prius quam serat ante pulverem] Scribendum conjicio: *Si hæc omissa sit stercoratio, sequens est prius quam sarriat jactus pulveris.* Ducunt me in hanc correctionem verba Columellæ 11. 6. 'Si tamen,' inquit, 'aliqua causa tempestivam stercorationem facere prohibuerit, secunda ratio est, antequam sarrias, more seminantis ex aviariis pulverem stercoris per segetem spargere; si is non erit, caprinum manu jacere, atque ita terram sarculis permiscere. Ea res lætas segetes reddit.' Confirmat hoc ipsum Palladius x. 1. Sed omnino verba hic aliquot desiderari videntur, ut Plinio cum utroque auctore conveniat. *Pintian.*

Quod] Quod hoc loco, *sed.* Cœlius ad Ciceronem: 'Quod non dubito, quin te quoque hæc deliberatio sit perturbatura.' *Aldus in Casarem.*

Iustum est singulas veches fini denario ire in singulas pecudes minores, in majores denas] Lego non denario, sed die tricenno. Columella 11. 15. 'Parum autem diligentes existimo esse agricolas, apud quos minores singulæ pecudes tricenis diebus minus quam singulas, itemque majores denas veches stercoris efficiunt.' *Pintian.*

CAP. XXIV. *De bonitate seminum, et disciplina seminandi, et quantum ex quoque genere frumenti in jugero serendum, et temporibus serendi.*

Semen optimum anniculum] Theophr. Hist. VIII. 11. *Dalec.*

Plus seminis recipere] *Idem cap. 6. lib. eod. Columel. 11. 13. Idem.*

Religiosumque inde primum colonis augurium] Scribendum reor, *Religiosumque id et pessimum colonis augurium.* Theophr. VIII. 6. 'Quanquam dici soleat alias plus, alius minus eandem recipere segetem, infaustoque angurio capiant cum plus receperit. Terram enim esurire atque esitare protinus semen existimant.' Addit autem exemplar antiquum verbum *videtur:* *Religiosum id videtur, et pessimum, &c. Pintian.*

Æqualiter spargere] Ut in terram æquali copia cadant, et tempore, tam curiosa in hoc veterum diligentia, ut quæ in projectu vel cornua boum ferrent (κεράσβολα vocabant) existimarent ἀφορα, ἀτελή, dura, ἀτέραμνα, et minime bonæ frugis. Theophr. Plutarchus, Rhodig. xxx. 1. qua ratione et Plato κεράσβολον hominem appellavit horridum, agrestem, inconditum. Hac æqualitate cavent et ἐπισκοπῶν, malum ingens, cum in exceptum jam terræ semen alterum injicitur. *Dalec.*

Serere in jugero temperati] Varro 1. 44. Columel. ibid. *Idem.*

In denso aut cretoso aut uliginoso solo tritici aut siliginis modios sex] Scribō *modios quinque.* Columella 11. 9. 'Siliginis autem vel tritici, si mediocriter cretosus aut uliginosus ager est, etiam plus, quam ut prius jam dixi, quinque modis ad sationem opus est. At si siccus et resolutus locus est, idemque vel pinguis vel exilis est, quatuor.' Idem error corrigendus paulo post. *Pintian.*

In soluta terra et nuda et sicca et læta] Duo illa verba, *et nuda*, non sunt in vetere exemplari. *Pintian.*

Segetem ne defruges] Cato c. 5. Ubi et Fulv. Urs. varias affert lectiones, præsentique consimilem ex Columel. *Dalec.*

Exortus est occasus, &c.] Hieme sicca et suda, vere pluvio et humido fecundam segetem esse monstrat hoc carmen veteris Poëtæ apud Festum: 'Hiberno pulvere, verno luto, grandia farra, Camille, metes.' Expressit et Virgilius illam sententiam his versibus: 'hiberno lætissima pulvere farra, Lætus ager, nullo tantum se Mœsia cultu Jactat, et ipsa suas mirantur Gargara messes.' Cato: 'Agro sicco per sementim, læto per ver.' Plutarch. in Quæst. Nat. διὰ τί λέγεται, σίτον ἐν πηλῷ φτεύετε, τὴν δὲ κριθὴν ἐν κόνει; Ratio est, quod πυροφόρος χώρα πῶν καὶ βαθεῖα, κριθοφόρος δὲ μᾶλλον λεπτόγews. Camillus, παῖς ἀμφιθαλῆς, puer patrinus matrinusque. Dalec.

Custodiri enim semen corruptente humore, et a proximo imbre uno die erumpere] Scribo: custodiri enim semen in corruptum ut horreo, et a proximo imbre, &c. Columella II. 8. 'Sed si quod evenit, nonnunquam seri sunt imber, quamvis sitiendi solo recte semen committitur: idque etiam in quibusdam provinciis, ubi status cæli talis est, usurpatur; nam quod sicco solo ingestum et innocatum est, perinde ac si repositum in horreo non corrumpitur: atque ubi venit imber, multorum dierum sementis uno die surgit.' Pintian.

Inter omnes autem convenit circa brumam serendum non esse] Legendum videtur alterutro modo, aut, citra brumam serendum esse; aut, ultra brumam serendum non esse. M. Varro I. 34. 'Post brumam, nisi quæ necessaria causa coegerit, non serere: quod tantum intersit ut ante brumam sata quadragesimo die vix exeant.' Idem.

Inter Favonium] Spirare is incipit circa 7. aut 8. Februarii. Lugdunenses vocant le vent fuillet, quod arborum folia eliciat. Dalec.

In Quinquatrus] Celebrantur in honorem Minervæ per quinque dies eæ feriæ, xv. Kalend. April. Postre-

mus dies Tubilustrium vocabatur. Idem.

Misceri posse cælestem divinitatem imperitiæ] Addendum verbum rusticæ, ex codice scripto, imperitiæ rusticæ. Pintian.

CAP. XXV. Digestio siderum in noctes et dies.

Digestio siderum in] Columel. XI. 2. Dalec.

Quod προχειμάζειν Græci vocant: nunc postveniente, quod ἐπιχειμάζειν: et perunque alias citius, alias tardius cæli effectum aut terram deciduo, vulgo serenitate reddita confectum sidus audimus] Non aliter confectum sidus dici solebat, quam ubi tempestas, quæ sideris erat effectus, deciderat, ac desæviera, &c. ἐπιχειμάζειν vocat cum tempestatis significatio post sidus venit. Salmasius p. 425. b. *Quod prochima-zin Græci vocant]* Προχειμάζειν Festus dicit præsiderare, cum maturius et ante sideris tempus hiberna tempestas præcurrit: ἐπιχειμάζειν, cum post venit. Itaque cum a sideribus oriri videantur tempestates, ubi hæ præteriere, et sua cælo reddita est serenitas, confectum sidus dicitur. Turneb. Advers. III. 10. 'Confectum sidus' et auctor posthac dicit cap. 28. cum Solstitium peractum est, et supra II. 41. Dalec.

Interveniunt motu stellarum grandines] Lege, Interveniunt motus stellarum, grandinum, imbrum, et ipsi non levi effectum. Interveniunt motus stellarum, qui et ipsi non levem effectum habent grandinum et imbrum; nam licet siderum motus majore effectum sint, non levi tamen et ipsi sunt stellarum motus, in excitandis imbribus et grandinibus. Salmas. p. 426. a.

Proventum eorum ter repetito frigore extinctum] Elegantius et magis ex consuetudine Pliniana casu auferendi, proventu eorum ter repetito frigore extincto, et verba quæ paulo ante præcedunt, ob infirmitatem animalis, non esse Pliniana existimo, sed ex-

positionem super verbum *extincto*. Pintian.

Chaldaea, Ægyptia, Græca] Vitruv. ix. 7. Cicero de Divinat. lib. i. *Dalec*.

Non intercalaretur] De hac observatione vide Alex. ab Alex. iii. 23. *Idem*.

Maximeque hæc erit Italiæ ratio, dicemus tamen et aliorum placita. Id quoniam non unius, &c.] Dele conjunctionem *que*, et pronomen *id*, e vet. lectione. *Pintian*.

Nota ex his terris quas nominavimus, sumpta convexitate circuli pertinentis ad quas quisque quæret terras, et ad eorum siderum exortus] Scribo, Ergo ex his terris, quas nominavimus, sumpta convexitate circuli pertinentis ad quas quisque quæret terras, iidem erunt siderum exortus, ex eadem. *Idem*.

Ardores suos habere quadrinis annis] Legendum reor cardines, non ardores, ut paulo post: 'Cardo temporum quadripartita anni distinctione constat.' *Idem*.

Cardinibus] Solstitiis et æquinocitiis. *Dalec*.

Stellæ] Quæ illius exortum præcesserant. Occasus hic est Heliacus. *Idem*.

Emersum] Hic est ortus Heliacus. *Idem*.

Alio modo] Exortus et occasus dicuntur cosmici Astrologis. *Idem*.

Diebus XCIII. horis XII. usque ad æquinocetium autumnii. Et tum æquata die] Scribo, diebus XCII. horis XII. Deinde diminuitur usque ad æquinocetium autumnii diebus XCI. horis XII. Et tum æquata, &c. tum ex Plinio ipso hoc præsentî libro infra, numerante ab æquinocetio verno ad solstitium dies 91. et a solstitio ad æquinocetium autumnale 92. tum ex ratione calculi id deposcente. *Pintian*.

Procedit ex eo ad brumam diebus LXXXIX. horis III.] Scribendum, XCII. non LXXXIX. alioqui non efficitur debita summa dierum anni

365. et horarum 7. astipulante etiam mox Plinio ipso. *Idem*.

Æquinocetiales] Duodecim, in quas diem prisce Romani diviserunt, quod ut Gal. scribit lib. de peccatorum cuiusque cognitione, numerus ille sit commodissimus, quia dimidium contineat, duplum, quartum, sextum, duodecimum, quæ nullus alius, usque ad vigesimum quartum. Quamobrem in heriscunda hæreditate, ponderibus et mensuris, potius quam alius quivis usurpatus est Magius v. 15. *Dalec*.

Articulis temporum] Intervallis et sectionibus temporum. Varro lib. i. a cap. 27. ad 37. *Idem*.

Fidicula occasus autumnum inchoat die XLV.] Verior lectio quorundam exemplarium, XLVI. nam a solstitio ad æquinocetium autumnii dies sunt 92. et statim ante dixit: 'Rursus hi cardines singulis etiamnum articulis temporum dividuntur per media omnes dierum spatia.' *Pintian*.

Vergiliarum matutinus occasus hiemem die XLIII.] Lego XLIV. ex ipso Plinio ii. 27. 'Post id æquinocetium diebus fere quatuor et quadraginta Vergiliarum occasus hiemem inchoat.' Repetit hoc ipsum libro præsentî, infra. *Idem*.

Ab æquinocetio, &c.] Legend. *Ab æquinocetio verno initium æstatis die quadragesimo octavo Vergiliarum exortu matutino.* Vide Salmas. p. 742. b. *Ab æquinocetio verno æstatis die XLVIII. Vergiliarum exortus matutinus*] Scribo, die XLVI. non XLVIII. nam æquinocetium verum Plinio insequentibus est, viii. Calendas Aprilis, hoc est 25. die Martii, exortus autem Vergiliarum matutinus est vi. Idus Maias, hoc est 10. die Maii. Sunt ergo a 25. die Martii ad 10. diem Maii dies 46. Præterea ab æquinocetio verno ad solstitium dies sunt 92. quorum pars dimidia sunt 46. et ostendit paulo ante, cardines anni singulis etiamnum articulis temporum dividi per media omnes dierum spa-

tia. *Pintian.*

Sidus vehemens Orionis] Musæo θρασὺς Ὀρίων, Homero σθένος Ὀρίωνος. Sic porro vocaverunt Poëtæ, quod Pleionem matrem Pleiadum eum persequi tradant, ut vim afferat. De Vergiliis vide II. 41. *Dalec.*

Longo decedat spatio] *Decidat, non decedat*, in antiquo exemplari, hoc est, occidat. *Pintian.*

Sementibus tempora] *Leg. Sementis tempora plerique præsumunt, &c. Xenophon antequam Deus signum dederit. Hoc Cicero noster imbre fieri interpretatus est, &c. Salmas. 734. a.*

Tempora plerique præsumunt] Varro I. 34. Columel. XI. 2. *Dalec.*

Adveniente Coronæ exortu] *Brevius in antiquo exemplari, a Coronæ exortu. Pintian.*

Hoc ipso Vergiliarum occasu fieri putant. Aliqui ad tertium Idus Novembris, ut diximus, servant, quoniam id sidus etiam vestis institoris est] *Scribo: Hoc ipso Vergiliarum occasu fieri putant aliqui, ad tertium Idus Novembris ut diximus. Servantque id sidus etiam vestis institores, ex eodem codice. Legere tamen malle hoc ipsum, quam hoc ipso, et observant potius quam servant. Idem.*

Aliqui ad III. Idus Novembris] *Leg. Aliqui ante diem tertium Idus, &c. Sed quinam illi 'aliqui?' Vide Sal. 736. a. Sequentia lege: Quoniam id sidus vestis institor est: quare hoc sidus vestis institorem appellet, in sequentibus explicat. Et in præcedentibus lege: At ab æquinotio ad brumam Vergiliarum matutinus occasus die quadagesimo quarto. Vide Salmas. ibid. p. 736. a.*

Quibus est cura insidiandi negotiatoris avaritia] *Scribendum reor negotiatoribus, non negotiatoris; et verbum avaritia falso adjectum puto. Pintian.*

Jam vero semper viridis] *Constant. in Geponicis libro XI. Ἡ δὲ σχίνος τρεῖς καρποὺς φέρει, καὶ εἰ μὲν ὁ πρῶτος καρπὸς καλὸς γένηται, τὸν πρῶτον σπορὸν*

καλῶς καρποφορεῖν σημαίνει, ὁμοίως δὲ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Aratus: οὐδὲ μέλαιναι Σχίνοι ἀπείρητοι. . . Τριπλόα δὲ σχίνος κνέει, τρισσαλ δὲ γε αὔξαι γίνονται καρποῖο· φέρει δὲ τε σήμαθ' ἐκάστη Ἐξείης ἀρότω, καὶ γὰρ ἀροτῆσιον ὥρην Τριπλόα μείρονται, μέσσην, καὶ ἐπ' ἀμφοτέρ' ἄκρας. Idem et de scilla, quam etiam ut Lentiscum σχίνον vocant, prodidit Theophr. Hist. VII. 12. quod et rursum confirmat Aratus his verbis: "Ὅσσα δ' ἐπὶ σχίνον ἀροτῆρ ἐπιδράσαστο καρπῷ, τόσσα καὶ ἐν σκίλλῃς τεκμαίρεται ἀνθεὶ λευκῷ. Lentisci in fructu quod servat rusticus, albo In flore et scillæ servandum existimat idem. Dalec.

CAP. XXVI. Replicatio totius culturæ, et quid quoque mense in agro fieri oporteat.

Bubus glandem tunc] Cato cap. 54. Columel. XI. 2. in Octobri. *Idem.*

Faces incidere] Et, ut ait Virgilius, inspicare, id est, in spicæ modum finire. *Idem.*

Stella regia] Claram stellam Columella vocat, et occidere VI. Calend. Februarias tradit. *Idem.*

In æquinotium] Varro I. 29. *Idem.*
Hirundinis visu] Ab hirundinis visu et Chelidoniam et Ornithiam olim Favonium vocaverunt. Supra II. 47. *Idem.*

Arcturi exortu] Columel. oritur IX. Calend. Mart. *Idem.*

Canceri exortu id fieri] Variam tempestatem, nunc Africo flante, nunc Austro, nunc ventis Septentrionalibus, nunc Favonio. Columel. *Idem.*

Orionis] Sidus id Plantus in Amphitruone 'Jugulam' vocat, quod, ut ait Festus, cæteris sit amplior nucis juglandis magnitudine. Locus Plauti citatur II. 8. *Idem.*

Vegetissimum agricolis] Opportunissimum, tempestivissimum ad ob-eunda ruris opera, ὥραϊστατον. *Idem.*

Non utique sexto Idus Februarii] *Legendum videtur VII. Idus, non VI. ex M. Varrone I. 23. et Columella XI. 2. quorum traditionem videtur re-*

fellere. *Pintian.*

Sed sive ante quando prævernatur, sive post quando hiemat] Quando prævernatur, id est, quando præmaturre ver incipit. Quando hiemat, hoc est, quando hiems nondum desæviit. In priore verbo elegans est compositio: posterius ex Græco χεμαῖον translatum est. *Geleen.*

Serantur vero ulmi, populi, platani, uti dictum est] Lego fraxini, non platani, tum quia superius XVII. II. de populo, ulmo, fraxino disseruit; quem locum videtur hic demonstrare, cum dicit, 'uti dictum est;' tum quia patet evidenter desumptum ex Columella hunc locum XI. 2. 'Populos,' inquit, 'et salices et fraxinos prius quam frondescant, plantasque ulmorum tunc ponere utile.' Porro verbum vero superfluit ex codice antiquo. *Pintian.*

Faba vero non antequam trium foliorum] Scribo, faba vero non antequam quattuor digitorum, ex Columella XI. 2. his verbis: 'Sed et faba eandem curam exigit, si jam coliculus ejus in quattuor digitos altitudinis creverit.' *Idem.*

Scrobes fieri, seminaria propagari] Vitiatissimus locus, et omissis non paucis verbis mutilatus. Monstrat hoc Cato ipse cap. 40. 'Per ver,' inquit, 'hæc fieri oportet: sulcos et scrobes fieri: seminariis vitariisque locum verti, vites propagari: in locis crassis et humectis ulmos, ficos, poma, oleas seri oportet.' Ex quibus verbis liquet paulo infra post verbum oleas addendam esse vocem seri. *Id.*

Prata stercoreari luna sitiente] Silente, non sitiente, Cato ipse cap. 50. *Idem.*

Ficus interpurgari] Scribe interpretari. Cato cap. 50. 'ficos interpretato.' Eodem verbo usus est Varro I. 30. 'Oleam seri interpretarique oportet.' *Idem.*

Hæc antequam vinea florere incipiat] Lege, Hoc antequam vineam fodere in-

cipias. Cato c. 50. 'Seminaria facito et vetera resarcito. Hoc facito antequam vineam fodere incipias.' *Idem.*

Postea utique gravissima et aquosissima, ita postremo arato] Scribo, uti quæque, non utique; et crassissima, non gravissima. Cato eodem c. 50. 'Verno arare incipito, et loca primum arato quæ siccissima erunt: et quæ crassissima et aquosissima erunt, ea postremum arato, dum ne prius obdurescant.' *Idem.*

Hæc ter florent] Lentiscum et Narcissum ter florere, nec verum est, nec aliquis scribit. Lentiscum autem constat, trino veluti conatu, quem concepit, fructum maturare et perficere. Id quod ostendit arandi tria tempora. *Dalec.*

Suculae occidunt] Columellæ occidere incipiunt prid. Id. Aprilis: absconduntur vero prorsus XIV. Calend. Maias. *Idem.*

Palilicium] A Paliliciiis feriis, quibus pastores Pali pabuli Deæ sacrificabant, ut pecudes a morbis ea tuerentur. *Idem.*

Hyadas] Hesiodo νύμφαι, ἃς ῥάδας καλέουσι φύλ' ἀνθρώπων, sunt quinque, Phæsole, Coronis, Cleia, Phæa, Endora, Atlantis filiae. Proclo vero Diadocho septem, et diversis nominibus: Stelæno, Sterope, Merope, Electra, Alcyone, Næa, Taygeta. Vide Rhodig. XVI. 16. et supra II. 39. Hyadas dictas putat Rhodig. XXIX. 6. a forma Y, cujus imagine tauri frontem delineant. Vide II. 8. *Idem.*

Quod nostri a similitudine cognominis] Verbum quod puto delendum esse. *Pintian.*

Vergiliarum exortus] Nonis exoriuntur, sed hoc die totæ apparent. *Columel. Dalec.*

Dedecus enim habetur] Hoc sumptum est e dicacibus prætereuntium viatorum convitiis, quibus vinitores tanquam serius vitem colentes lacesunt in probrum ignaviæ et desidis

otii. Ansonius in Mosella: 'inde viator, Riparum subjecta terens, hinc navita labens Probra canunt seris cultoribus.' Turneb. II. 7. Adv. Erasmus proverbio, 'Cuculus.' Vide x. 9. *Idem.*

Primo vere ludantur] Id est, ineunte, 'novo' Virgil. *πρώτου καὶ νέου ἔαρος*: ut *medio*, vel *adulto*, *ἀκμάζοντος*, *μεσοῦντος*: provento, senescente, extremo, prono, præcipiti, *πανομένου*, *λήγοντος*, *ἀπίνοντος*, *φθίνοντος*. Summam hiemem, mediam brumam Ciceero dixit pro lege Manilia. Hadrian. Junius I. 19. *Idem.*

Auspicio tamen detestabiles videntur] Puto hæc verba adulterina esse. *Pintian.*

Estque signum illius maturitatis et horum sationis commune] In eodem, *Signum illius maturitati et horum sationi commune*, cætera desiderantur. *Idem.*

Cum germinare videris, &c.] Theophrast. de Caus. I. 21. *Dalec.*

CAP. XXVII. *Ne agricolæ aspiciant stellas, sed magis tempora serendæ frugis: et ortus occasusque sideris, in quibusdam herbis, et de stellarum ortu et occasu.*

Ergo opera] Varro I. 30. et 31. Cato c. 40. Columel. XI. 2. *Idem.*

Orionis gladius occidere] Paulo antea id fieri dixit XI. Calend. Junii. *Idem.*

Faba metitur, deinde concutitur] Legendum ex scripto codice, *cuditur*, non *concutitur*, astipulante etiam Comici proverbio: 'In me hæc endetur faba.' *Pintian.*

CAP. XXVIII. *De pratis et reparatione prati, et cotibus, et falcibus, et descriptio frugum et siderum.*

Prata circa, &c.] Cato c. 50. et 53. Varro I. 49. Colum. XI. 17. 18. 19. Palladius c. 10. Septembris. *Dalec.*

Relinqui debent] Relinqui dicuntur prata, cum solum nec aratur, nec conseritur, sed ad herbæ fœnikæ proventum summittitur. *Idem.*

Mimuli] Quidam *mimmulum* esse volunt, herbam latis, longis, magnis, duris foliis, proceram, nascentem in paludosis pratis, quam vix boves comedunt, nedum equi. Rustici vocant *des leches*. Genus ferme id caricis est. Alii legunt *nummulum*, et herbam esse putant, quam a rotunditate foliorum nummis pari etiamnum officinæ *nummulariam* vocant, tam noxiam pecori, ut ea degustata oves ulceratis pulmonibus tabidæ intereant. Herbam et morbum rura vocant *la clavelle*. *Idem.*

Siliqua, &c.] Vide XXVI. 13. Joannes Baptista Persii interpretes legit ex vetusto codice, *duram, hærendo*: ac vulgatis sæculo suo exemplaribus adnotavit scriptum fuisse, *dura ferendis*. Siliquam autem ononin vocat, quoniam semen latum fert in exiguis siliquis. Est autem molestissima fœnisecibus, quoniam et firmis durisque stipitibus aciem falcis retundit, et rigidis spinis suis crura vulnerat. Scio tamen a Columella II. 11. Siliquam vocari 'fœnum Græcum.' Siliquam nonnulli siliquata omnia vocant, ut viciam, aphacam, quæ paulo laboriosius demetuntur. Colum. II. 18. inter ea, quæ pratis nocent, refert stirpes, spinas, herbas validioris incrementi, rubos, virgulta, junceos, intyba, solstitiales spinas, quas quidam esse volunt *les chaussetrapes*; alii vero spinæ genus, quod provinciales vocant *aureoles*. *Idem.*

Equisetis est] Vide XXVI. 13. *Idem.*

Transmarinisque cotibus] Ad barbaros eas ferre, tanquam illicitas merces, prohibet l. Cotem § illicitarum. ff. public. Brissonius IV. 4. *Idem.*

Italus fœnisex dextera una manu secat] Expendendum an *ima* potius quam *una* legi expediat; nam quia paulo ante dixerat, in Galliæ latifundiis herbas medias secari, quod fieri nequit nisi sublata et celsa manu, ideo subdit: *in Italia fœniseces ima manu secant herbas*. *Pintian.*

Suum cuique consilium dabit optimum, maxime quadrigurum quæstus] Scribo : *suum cuique consilium dabit, optimo maxime quadrigarum quæstu* ; nam et antiquum exemplar *optimo* habet, non *optimum*. *Idem*.

In hoc usque a bruma dies creverunt sex mensibus. Sol ipse ad Aquilonem scandens ac per ardua enixus] Aliter in eodem : *In hoc usque tempus a bruma crescunt dies, crevit et sol ipse ; ac per ardua emensus, &c.* quæ postrema verba vitiosissime scripta sic pro tempore corripo, *crevit et sol ipse ac peractis sex mensibus*. Cui correctioni videntur favere verba mox paulum sequentia : ‘ aucturus noctes aliis sex mensibus.’ *Idem*.

Vertit oleæ ante pedes] Eleganter hæc Plinius e Theoph. Hist. i. 16. et Caus. ii. 26. *Dalec*.

Sexto Calendas Junii, &c.] Leg. Sexto Calendas Julii Cæsari Orion exoritur, Zona autem ejus quarto Nonas, Assyriæ ; Ægypto vero procyon, &c. hoc est minorem canem, ut in astris pingitur, ad æstum magnopere pertinens. Προκύων Græcis μικρὸς κύων dicitur : minusculum canem vocat Vitruvius. Ergo canicula Plinio qui Græcis προκύων, sic dictus quod ante canem oriatur, vel quod indicet canis ortum. Vide Salmas. pag. 429. b. 430. a.

Sole partem primam, &c.] Lege : Sole partem primam Leonis ingresso, post solstitium XXIII. die. Salmas. p. 430. a.

Suis locis diximus] Lib. ii. cap. 40. et vina in apothecis xiv. 18. *Dalec*.

Ei veneratio] De sidere Caniculæ et augurio canario vide multa apud Rhodig. xvii. 27. Ejus augurii meminit Festus. Ceos quotannis ortum Caniculæ diligenter servare, conjecturamque capere, ut scribit Ponticus Heraclides, salubrisne, an pestilens annus futurus sit, tradit Cicero de Divinat. lib. i. Cujus moris initia vide apud Victorium xix. 21. explicata ex interprete Apollonii Argo-

nant. ii. Κέα δ' ἔτι νῦν ἱερῆες Ἀντολέων προπάροιθε κυνὸς βέζουσι θυηλάς. *Idem*.

Ferunt Democritum, qui primus intellexit, &c.] Thaleti hoc, non Democrito tribuitur, ut Hermolaus probat ex Aristotele et Cicerone : potuissetque etiam citare Diogenem lib. i. *Pintian*.

Prævisa olei caritate ex futuro Vergiliarum ortu] Puto luxatum esse verborum ordinem, legendumque, *prævisa olei caritate futura ex Vergiliarum ortu* ; quanquam verbum futura adjectitium puto. *Idem*.

Ostendemusque jam plenius] Vetus lectio *planius*, non *plenius* ; quod et rectius ; quia sequitur paulo infra : ‘ Quas equidem miscebo agrestibus negociis, quam potero, dilucide atque perspicue.’ *Idem*.

Restituisse mercedem anxæ et avidæ dominorum penitentia] Lego *mercem*, non *mercedem*, ex veteri lectione, et paulo post *assectatoribus*, non *sectatoribus*, in eadem : et ita sane loqui magis Plinius consuevit. *Idem*.

Vis major appellatur] Vis major in frugibus et terræ fructibus ‘ divina’ Ulpiano dicitur ff. de damno infecto. l. fluminum § vitium autem. Eidem calamitosa tempestas ff. de loc. et cond. l. ex conducto, eodem tit. Caius exponit τὴν θεόφω. De hominibus id loquendi genus usurpat Cicero pro Plancio, et Seneca de Benefic. lib. iv. ‘ Vadimonium promittimus, tamen deseritur : non in omnes datur actio : deferentem vis major excusat, id est, inevitabilis necessitas.’ Vide Lexicon Stephani. Porro calamitosam grandinem a dæmonibus immitti, scribit Theophrast. Caus. v. 9. *Dalec*.

Aliis carbunculum] Caniculum legit Turneb. Adversar. xxiv. 23. eamque interpretatur siderationem et carbunculationem, qua sata afflauntur et ad sterilitatem castrantur, cum Canicula insana messes coquat, æstuosque impetu suo omnia torreat. *Id*.

CAP. XXIX. *De tempestatibus utriusque temporis, et remediis sterilitatum.*

Contra congruunt] Orbis, quo sol vehitur, centrum habet aliud quam terra et suæ conversionis spatio inæqualiter a terra discedit. Solis vero centrum cum terræ centro congruit, quo momento fiunt æquinoctia. Æquinoctiorum enim principia, et, ut aiunt vulgo, puncta, centrum terræ Mathematici vocant, quoniam in his medium terram æqualiter Sol dividit. *Idem.*

Ribigalia] Varro Agricult. 1. 1. *Idem.*

Quod post dies undeviginti ab æquinoctio verno] Scribo *undetriginta*, non *undeviginti*. Nam æquinoctium vernum, ut supra ostensum est c. 36. conficitur VIII. Calendas Apriles, hoc est 25. die Martii, a quo transactis 29. diebus occurret tibi 24. dies Aprilis: post quem ad quartum diem Calendas Maias, hoc est, ad 28. diem Aprilis, reliqui sunt dies quatuor, quod est Plinii quatrimum. Opinor autem hæc verba alio ordine scribenda esse, hoc pacto: *Quod post dies duodeviginti ab æquinoctio verno in IV. Calendas Maias, id quatrimum varia gentium observatione Canis occidit.* Pintian.

Floralia quarto, &c.] Floralia primus fecit Caius Servilius, Caii filius, anno DCLV. anno eo magister equitum, dictator T. Manlio Torquato, deinde ædilis curulis. Livius lib. XXVII. *Dalec.*

Vinalia] Vinalia, dies quo Jovi calpar, id est, vium novum demptum ex dolio sacrificii causa, offerebant his verbis apud Catonem, 'Macte hocce vino inferio esto,' ne reliquum, unde calpar promptum fuerat, sacrum esset, eripereturque humanis usibus, sed libato calpari religione solveretur. Vocabatur et id Sacrima, præsertim cum polluxissent, et ado-

levissent suffimenta ex faba, et milio molito, sparsa mulso. *Vinalia*, Græcis *πιθόγια*, festus dies, inquit Proclus, quo doliis reseratis cum servis et mercenariis vini porum communieabant, precantes *ἀβλαβῇ καὶ σωτήριον αὐτοῖς τὴν τοῦ φαρμάκου χρῆσιν*, quemadmodum et Romani inusto primum gustato dicebant boni omnis gratia: 'Vetus novum vinum bibo, veteri novo morbo medeor.' Joannes Grammaticus *πιθόγια* in mensem *ληναῖον*, vel *ληραιῶνα* incidere putavit, id est, Januarium. Fiebant vero Athenis undecima die Prostaterii. De his sequentes Hesiodi versus exponunt: *Ἀρχομένου δὲ πίθου καὶ λήγοντος κορέσασθαι, Μεσσόθι φείδεσθαι· δεινὴ δ' ἐνὶ πυθμένι φειδῶ.* Rhodig. XXVIII. 25. Plutarchus Symp. III. *Τοῦ νέου οἴνου Ἀθήνησι μὲν ἑνδεκάτῃ μηνὸς κατάρχονται, Πιθογίαν τὴν ἡμέραν καλοῦντες· καὶ πάλαι γε, ὡς ἔοικεν, εὔχοντο, τοῦ οἴνου πρὶν ἢ πιεῖν ἀποσπένδοντες, ἀβλαβῇ καὶ σωτήριον αὐτοῖς τοῦ φαρμάκου τὴν χρῆσιν γενέσθαι.* *Idem* lib. VIII. ejusdem: *γλεύκους δὲ ζέοντος ἀεὶ ἀφαίρεισθαι καὶ τοὺς ἐργάτας δεδιότας ὀρώμεν.* *Idem.*

Aliud hoc quatrimum est, quod neque rore sordere velint: exhorrent enim frigidum sidus Arcturi, &c.] Vetus codex: *Aliud hoc quatrimum est, quod neque rore sorbi de velim, exhaust enim frigidum sidus Arcturi.* Scribendum forte: *Aliud hoc quatrimum est quo neque rura herbida velim.* Exurit enim, &c. Pintian.

Item XIII. Calendas Augusti cum Aquila occidit] Codices Parmensis impressionis IV. legunt, non XIII. verius; subscribit iis vetus Arati Latinus interpres. Sed magis est ut III. scribatur ex Colmella XI. 2. Quod autem sequitur, *Usque in X. Calendas ejusdem*, scriptus codex aliter habet, *usque in Calendas easdem*, ut supra etiam notavimus. *Idem.*

Autumni esse] Autumnus ab augendo; unde et Græcis *τελεσφόρος ὥρα*,

et Latinis *autumnitas*, fructuum proventus. Varro in *Quinquatribus*: 'Cape ad hanc caducam Liberi mollem dapem De fronde Bromiæ autumnitatis nobilem.' Nonius. *Scalig.* Autumnus, quasi Auctumnus, ut factor, faector, autor, auctor, sartor, sarctor. *Dalec.*

Neque negaverim posse eam permutari arbitrio legentium, locorum æstimantium naturas] Depravatissimus locus: imprimis verbum illud *arbitrio* expungendum reor, tanquam falso insertum. Reliqua sic scribo: *Neque negaverim posse ea permutare algentium locorum æstuantiumque naturam*; nam et antiquum apographon *æstuantium* habet, non *æstimantium*. *Pintian.*

Et in hoc mirabilem admirari benignitatem naturæ succurrit] Brevior et magis Pliniana ejusdem lectio: *Et in hoc mirari benignitatem naturæ succurrit*: cætera superfluent. *Idem.*

Earum quoque lege divisum] Scribendum reor *horarum*, non *earum*; vocat enim 'horas' quatuor illa anni tempora vulgo nota, ut alias dictum est. Correctionem hanc comprobant statim sequentia: 'Æstate interlunio, hieme plenilunio.' *Idem.*

E diverso vireonem prodire ipso die solstitii] Scribo *chlorionem*, non *vireonem*, tum ex eodem exemplari, tum ex ipso Plinio x. 29. Aristoteles quoque ix. 22. de Nat. Anim. *chlorionem* vocat. Theodorus *vireonem* vertit, nude nata est occasio depravandi Plinii. *Idem.*

Sarmenta] Columel. de Arboribus c. 13. *Dalec.*

Leviter uri a vento ut per totam vineam fumus dispergatur] Scribendum arbitror alio ordine: *leviter uri, ut a vento per totum vineam fumus dispergatur.* *Pintian.*

Si fictili novo obruatur rubeta rana] Ultimum verbum non esse auctoris existimo, sed expositionem præcedentis a lectore insertam. *Idem.*

Opera rustica, &c.] Varro i. 33. Columel. xi. 2. *Dalec.*

Aream ad messem ereta præparare Catonis sententia amurea temperata] Scribo *terra*, non *ereta*, ex Catone ipso cap. 128. 'Aream ubi frumentum teratur sic facito: confodiatur minute terra, amurea bene conspergatur et combibat quam plurimum: comminuito terram, et cylindro aut pavitula coæquato: ubi coæquata erit, nec formicæ molestæ erunt, et cum pluet lutum non erit.' Ex his Catonis verbis conjicio verba Plinii hoc ordine concipienda esse: *Aream ad messem præparare terra amurea temperata, Catonis sententia.* *Pintian.*

Creta] Quæ formicarum et herbarum inimica est, talparum venenum. Varro. *Dalec.*

Catonis, &c.] Cap. 91. Columel. ii. 20. Varro i. 51. Palladius vii. 1. *Idem.*

CAP. XXX. *De messe, et tritico, et palea, et frumento servando.*

Duabus rotis per, &c.] Huic metendi industriæ plurimum lucis affert oratio Palladii magis dilucida et perspicua. *Idem.*

Stipula alibi mediæ falce] Aliter Varro: 'Falce,' inquit, 'secundum terram succidunt stramentum, et manipulum quemque, ut subsequerunt, ponunt in terra. Ubi eos fecerunt multos, iterum eos percensent, ac de singulis secant inter spicas et stramentum. Spicas conjiciunt in corbem atque in aream mittunt. Stramenta relinquunt in segete, unde tollantur in acervum.' *Idem.*

Atque inter duas mergites spica distringitur] Legendum reor, *Alibi inter duas mergus spica distringitur.* Columella ii. 21. 'Sunt autem metendi genera complura. Multi falcibus vetriculatis, atque his vel restratis vel denticulatis, medium culmum seant: multi mergis: alii pectinibus.' De

mergis autem Sextus Pompeius : 'Mergæ furculæ sunt, quibus acervi frugum fiunt, dictæ a volucribus mergis ; quia ut illi se in aqua mergunt dum pisces persequuntur, sic messores eas in fruges demergunt, ut elevari possint manipulos.' *Pintian.*

Pectine manuali sigillatim legunt Gallicæ] *Manali* in antiq. Cod. non *manuali*, et alio ordine : *Panicum et milium sigillatim pectine manali legunt Gallicæ.* *Pintian.* *Pectine manuali legunt,* &c.] Mergis et pectine quosdam spicas legere, idque facillimum esse in rara segete, difficillimum in densa, Columella scribit. 'Pectinem manulem' auctor vocat manubrio affixum. Legendi illa ratio est, ut pectine subdito extans spica præsciundatur, quemadmodum fit in tondendo capillo. *Dalec.*

Tribulis] Tribulum Varroni, tabula ferro, vel lapide asperata, quam insidente auriga, vel addito grandi pondere gravatam iuncta iumenta trahunt. Traha vero, sive plostellum Pœnicum asserum compagem, et tabulatum dentatum cum orbiculis. In ea sedet auriga, qui agit trahentia jumenta. *Idem.*

Alibi contra, &c.] Vid. Fulv. Ursin. ad Varr. p. 59.

Virgilii praconio] 'Sæpe etiam steriles incendere profuit agros, Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis.' *Dalec.*

Horrea operosa, &c.] Columel. i. 6. Varro i. 57. Vitruvius vi. 9. *Idem.*

Sunt qui rubeta rana] Rursus hic, et ubiunque post octavum librum adjecta fuerit vox *rana*, persuasum habeo superfluere. Neque enim est brevitatis Plinianæ, cum abunde in octavo descripserit rubetam, ranam, toties in sequentibus inculcare ; *rubeta rana, rubeta rana*, quasi de industria vellet tundere. *Pintian.*

Inimica innasci necesse] *Vitia innasci*, non *inimica*, archetypum nostrum

legit ; cui subscribit Plinius ipse in calce hujus capituli : 'Sed brevissima observatio quod vitis carere velis.' *Idem.*

Absinthio] Coriandrum et conyzam laudat Pallad. *Dalec.*

Siros] Colum. et Varro locis citatis, nimirum speluncas, vel puteos subterraneos. Cryptas Vitruvius appellat vi. 8. *Idem.*

Fabam et legumina] Theophrast. Hist. viii. 10. ad Apolloniam maris Ionii fabam nullo pacto rodi scribit, et ideo quam diutissime servari. *Idem.*

Obliti cinere] Illitus e cinere fiebat, cinere in modum gypsi temperato, id est, aqua spissius diluto et commixto. Columel. xii. 43. *Idem.*

Alii qui in salsamentariis cadis gypso illinant : alii qui lentem aceto laserpitiato respergant] Permuta locum verbi illius *lentem*, ut legas sic : *Alii qui lentem in salsamentariis cadis gypso illinant : alii qui aceto laserpitiato respergant.* Columella ii. 10. de lente disserens : 'Tum in sole siccata et radice silphii trita cum aceto aspergatur, defricetur æque. Ita rursus in sole siccata et mox refrigerata condatur : si major est modus, in horreo ; si minor, in vasis oleariis salsamentariisque. Quæ repleta cum confestim gypsata sunt, quandocumque in usus prompserimus, integra reperiemus.' *Pintian.*

CAP. XXXI. *De vindemia, et autumnii temporibus.*

Initiumque hiemis in, &c.] Leg. *Initiumque hiemis. In his intervallis significant pridie Idus Augusti Attica equus exoriens, vesperi Ægypto, &c.* Vide Salmas. p. 734. b.

Stella quæ Vindemiator appellatur] *Vindemitor*, non *Vindemiator* in V. C. Idem vitium mox paulo corrigendum. *Pintian.*

Ejus argumentum erunt acini colore mutati] Scribo, *Ejus argumentum e-*

runt vinacea colore mutata. Columella xi. 2. 'Naturalis autem maturitas est, si cum expresseris vinacea, quæ acinis celantur, jam infusca et nonnulla propemodum nigra fuerint; nam colorem nulla res vinaceis potest afferre nisi maturitas, præsertim cum ita in media parte acinorum sint, ut et a sole æstuante et a ventis protegantur; humorque ipse non patitur ea præcoqui atque infuscarî nisi suapte natura.' *Idem.*

Democritus, Eudoxus, Ion] Postremum auctoris nomen redundat, ex codice antiquo: recte; nam cum cæteri hic citati in Indice et elenchio libri memorentur, *Ionem* nequaquam invenies. *Idem.*

Asie et Cæsari V. Calendas Heniochus occidit] Ex ratione ipsa calculi, etiam si refragentur cuncta exemplaria, legendum est utrobique *Nonas*, non *Calendas*. Sed confirmat id etiam Columella xi. 2. *Idem.*

Postridie occidunt Hædi vesperi] Scribo oriuntur, non occidunt. Columella xi. 2. 'Pridie Nonas Octobris Hædi oriuntur vesperi. Octavo Idus Octobres Coronæ clara stella oritur.' Quæ verba si cum Plinianis conferas, nihil desiderabis. *Idem.*

Napos, raphanos serere quibus diximus diebus] Vetus codex non *napos*, *raphanos* legit, sed *panaphos*; ut forte scribi possit, *rapa, napos*; nam subdit: 'vulgus agreste et rapa post discessum ciconiæ male seri putat.' *Idem.*

Præcocia] Matura frumenta. Columella. Ut far, adorem, et opacis locis triticum. *Dalec.*

Vindemiam antiqui, &c.] Varro i. 54. Columella xii. 18. Cato cap. 23. Palladius cap. 11. Septemb. *Idem.*

Cum ad palmitem, &c.] Cum vinacea, sive grana acinorum, fusca vel nigra fuerint. Pallad. *Idem.*

Acino plurimum refert, si contigat crescente luna vindemiare] *Acinos* pluris

refert, &c. in vet. cod. *Pintian.*

Pressura] Pressuram vocat, quantum uvarum in superposita cavea pedibus pressarum lacus vinarius accipit. *Dalec.*

Culeus] Culeus 20. amphoras continet, et urnas 40. Fannius: 'Est et bis decies quem conficit amphora nostris Cullens: hoc nulla est major mensura liquoris.' De mensuris liquidorum vide annotat. Philandri in Vitruv. vi. 9. *Idem.*

Pes justus] 'Pedem justum' dici arbitror justam exactamque mensuram liquidorum, quæ omnes alias continet (est enim culleus omnium vini mensurarum maxima) ad pedis similitudinem, qui justo modo inferiores alias mensuras colligit, nempe uncias, ut alii volunt, duodecim, ut alii, sedecim: non autem brisam, et vinaceorum scapos sive scipiones cum folliculis, quos pedem Columella vocat lib. xii. vulgo, *le marc, la grappe, la geine.* *Idem.*

Unum sufficit torculum] Vitruvius vi. 9. Cato cap. 12. 13. 18. Columella i. 6. Varro i. 54. *Dalec.*

Premunt aliqui singulis] Torculum id Pænicum esse volunt, cujus meminit Varro in Gerontodidascalo: 'Vineis ubi ambla cella, torcolare Pænicum.' Apud Nonium. *Idem.*

Congeriem] Vel tignorum vel lapidum, quorum gravitas ponderi addat. *Idem.*

Oraculum] Flexum, tortuosum, ambiguum, perplexum dictum: quo præcipitur, post diem vindemiæ præstitutum serum esse vasa picare, et quæ vindemiæ usui sint comparare, cum antea prompta esse oporteat, ne moram ferat maturus fructus. Turneb. xxx. cap. 34. *Idem.*

Frigidum, &c.] Frigido picare pro nihilo duci: eo sensu, inutile esse, interpestivum, et nihili, vasa, dolia fricare, radere, pice linire, ad excipiendum vinum præparare, cum jam

cælum frigidum esse incipit, ut Septembri mense, cum autumnus iniit; opus enim id rusticum faciendum est adhuc æstnoso cælo, longe antequam vindemiæ tempus advenerit. *Dalec.*

Vina effundi priora] Cum apotheca plena est vini veteris, nec condendo musto vasa parata et vacua sunt. Turn. xxx. 34. *Idem.*

Sævitia insidiantium caritati civili. *Sed æqui patrisfamilias modus est annonæ cujusque anni uti*] Vetus codex: *sævitia insidiantium caritati civilis æqui.* *Patris familias modus est annona cujusque anni uti:* scribo: *sævitia insidiantium caritati. Civilis et æqui patrisfamilias modus est annona cujusque anni uti.* Posset etiam legi: *Civilis et æqui patrisfamilias modus est annonæ cujusque anni utilitate;* ut vilitas respondeat caritati, cui dixit quodam insidiari. *Pintian.*

CAP. XXXII. *De Lunari ratione.*

De Lunari ratione] Varro I. 37. *Dal.* *Virgilius etiam in numeros, &c.*] Georg. I. ‘Ipsa dies, alios alio dedit ordine Luna, Fœlices operum quintam fuge,’ &c. *Idem.*

Democriti sequutus ostentationem] Mirum est omissam hac in parte a Plinio Hesiodi mentionem, quem sequuntur esse Virgilium in digestionem quorundam operum in numeros Lunæ, ex primo Georgicon volumine notum est, et confirmat Servius grammaticus. Quare æstimandum hic est, legine debeat non *ostentationem*, sed et *Hesiodi rationem.* *Pintian.*

Omnia quæ caduntur] Theophrast. Hist. v. 1. *Dalec.*

Stercus, nisi decrescente] Hoc nimis est, quod Germanicus Cæsar suis commentariis scribit in Aratum, augmenta detrimentaque Lunæ non solum terram sentire, sed et lapides, et cerebra, et lætamina, quæ Lunæ crementis ejecta vermiculos pariunt. Denique Lunæ crementis abscissa ligna furfuraceis tinearum terebramentis fistulascere. Hadrian. Jun.

Delph. et Var. Clas.

VI. 20. *Idem.*

Intermenstrua] De Luna intermenstrua Fulv. Ursin. ad Varr. de Re Rust. I. 37.

Quoties ab ortu solis orietur] Scribo occasu, non ortu, hoc est, post occasum solis. *Pintian.*

Dextante sicilico] Lib. II. c. 14. lu- cet dodrantes semuncias horarum. Dextantem sicilicium unius horæ. Budæus de Asse lib. I. decem uncias cum quarta uncie parte interpretatur. *Dalec.*

CAP. XXXIII. *De ventorum ratione.*

De ventorum] Arist. de Mundo c. 3. Vitruvius. *Idem.*

Cardo, &c.] ‘Ultratus’ veteribus, auctore Frontino, et ‘citratus,’ quod ultro Septentrionem habeat, et citra Meridiem. *Idem.*

Hoc est in decimo pede] Melior lectio: hæc est in decimo pede: ut sit schema parenthesis. *Pintian.*

Quæque alia præcipimus] Scribendum haud dubie præcipiemus, non præcipimus; reservat enim præceptum in caput proximum, ut ex eo constabit. *Idem.*

Æstate contrahente se umbra, pecudem a sole in opaca ducito] Aliter vetus codex: *Æstate contrahente se umbra solis, pecudes in opaca ducito.* *Idem.*

Sicut hieme et vere si in rorulentum duceres. Nec contra septentrionem paveris supradictum. Clodunt ita, lippiuntve ab afflatu et alvo cita pereunt] Morbum hunc lippitudinis seu gravedinis et alvi citæ, non flatui septentrionis, sed rori hiemis verisque Columella tribuit VII. 3. Quapropter suspicor verba hæc vitioso ordine ab allucinante librario scripta esse, disponendaque et legenda hoc modo: *sicut hieme et vere si in rorulentum duceres, lippiunt enim et alvo cita pereunt. Ne contra septentrionem paveris supradictum: clodunt ita ab afflatu.* Columellæ verba subtexui: ‘Hieme et vere matutinis temporibus intra septa contineantur, dum dies arvis geli-

Plinius.

15 T

cidia detrahat; nam pruinosa his diebus herba pecudi gravedinem creat, ventremque proluit.' *Idem*.

Clodunt] Oculos aperire nequeunt. *Dalec*.

Qui fœminas concipi voles, in hunc ventum spectantes iniri cogito] Scribendum, *Qui mares concipi voles*, &c. alioquin committes Plinium cum Columella, et, quod gravius est, cum Aristotele, ex quibus Columella vii. 3. 'At si res,' inquit, 'exigit ut plures mares progenerandi sint, Aristoteles, vir callidissimus rerum naturæ, præcepit admissuræ tempore observare siccis diebus halitus septentrionales, ut contra ventum gregem pascamus, et enim spectans admittatur pecus. At si fœminæ generandæ sunt, austrinos flatus captare, ut eadem ratione matrices ineantur.' Hæc Columella. Aristoteles autem de Gener. Animal. iv. 2. sic disserit: 'Flatibus item aquiloniis magis quam austrinis mares gignuntur;' et mox paulo: 'Nec non pastores aiunt interesse ad maris ac fœminæ pecoris fœturam, non solum si ita accidit, ut initus aquiloniis austrinisve flatibus fiat, sed etiam si cum pecus coit, spectat ad aquilonem aut austrum.' Probat id quoque auctoritate Didymi Heron Græcus auctor Geopon. xviii. Nec tantum a prædictis scriptoribus Plinius dissentiret, sed, quod esset intolerabile, a se ipso, qui capite sequente mares aquiloniis flatibus, fœminas austrinis procreari tradit. Sed persuasum habeo verba hæc Pliniana non esse; cur enim anticipasset hic Plinius quod statim cap. proximo dicturus erat? *Pintian*.

CAP. XXXIV. *De limitatione agrorum.*

De limitatione agrorum] Vide Julium Frontinum, et M. Junium Nypsi-um, Columellam v. 1. et 2. Varro- nem i. 10. *Dalec*.

Umbilicus] Vide γυμῶν in Lexico Const. Hæc machina respondere vi-

detur æneo gnomoni (Sextus Pompeius 'gnomam' vocat) in amussis medio collocato, quem Vitruvius describit i. 6. *Indagatorem umbrarum*, σκιαθῆραν, id instrumentum Græci vocant. *Idem*.

Decumanus] Jurisconsultis limites, qui populo iter præbent, alii sunt decumani, lati pedes 40. alii cardines, lati pedes 20. alii Actuarii, lati pedes 12. alii subruncivi, lati pedes 8. Cujacius Observat. c. 2. Vide Politianum Miscell. c. 86. Antiquis *decumanus* dicebatur 'dextratus' et 'sinistratus,' quod Orientem ad dextram habeat, Occidentem ad sinistram. *Idem*.

Prædoctus esto] *Prædictus*, non *prædoctus*, nec *præmonitus*, in veteri codice: cui lectioni videtur Plinius ipse favere, scribens paulo post: 'Ac quæcunque aquilo prædicatur,' &c. *Pintian*.

Rationem convexitatis mundi reddit, quia contrarius Aquilo Africo flat] Legendum arbitror: *qua contrarius hic, non Aquilo Africo flat*; nam Aristoteles secundo Meteoron illos duntaxat ventos contrarios esse ait, qui ex diametro distent, non eos qui e regione positi se mutuo spectent. Itaque secundum eum non contrarius Cæcias Argestæ, neque Eurus Lybi, sed Cæcias Lybi, et Eurus Argestæ. *Id*.

Mollit sidera æstate media] Ardo-rem Caniculæ lenit. Vide ii. 47. *Dal*.

Aquilonem prænunciat terra, &c.] Legit Robertus Stephanns in Dictionario: *Aquilonem pronuntiat terra siccescens, sed rorescens repente Austrum immiscet humescens in rore occulto*. Unde hanc lectionem eruo: *Aquilonem prænuntiat terra siccescens: humore occulto rorescenti, repente Auster imminet*. *Idem*.

CAP. XXXV. *Prognostica tempestatum.*

Prognostica tempestatum] Virgilius Georg. i. et Aratus. *Idem*.

Etenim prædicta ratione ventorum] Scribendum reor, *Et jam prædicta*

ventorum ratione; hoc enim ordine verba posita sunt in vetusto codice. *Pintian.*

Quod si in exortu fiet ita ut rubescant nubes] *Quod si in exortu aut occusu fiat, ita ut, &c. ex vetust. cod. Idem.*

Si rubicunda] Aratus : λεπτὴ δὲ καὶ εὐμάλ' ἐρευθής Πνευματίνη. Virgil. 'Ac si virgineum suffuderit ore ruborem, Ventus erit,' &c. *Dalec.*

Si quartum orbis rutilus] Virgilius : 'Sin ortu quarto, namque is certissimus anctor.' Aratus tertium æque ac quartum spectat usque ad διχόμηνον. Theophr. τετραδάς, ὀγδοάδας, καὶ πανσελήνους. Bion. iii. 13. *Idem.*

Discurrere eæ videntur] Arist. in Probl. 25. *Idem.*

Aquam in triduum præsgient] In vet. cod. non in triduum, sed in pertriduo; ut forte scribendum sit, in posterum diem. *Pintian.*

Si cacumina pura fient, disserenabit] *Dies serenabitur, non disserenabit, in eodem, et mox paulum flatum, non ventum. Idem.*

Vel in vallibus sedentes] Verior lectio sidentes, ut illud Ovidianum, 'subsistere valles.' favet et vetus exemplar. *Idem.*

Fungi] Fungus is fuligo et favilla est, cum fumio egressa, quæ aëris crassitie cohibita, in lucerna residet ac madet, atri que fungi imaginem reddit. Virgilius : 'Nec nocturna quidem carpentes fila puellæ Nescivere hiemem, testa cum ardente viderent Scintillare oleni, et putres conrescere fungos.' Aristoph. ἐν Σφηξί : Κοὺκ ἔσθ' ὅπως οὐχ ἡμερῶν τεττάρων τὸ πλείστον ὕδωρ ἀναγκαίως ἔχει τὸν θεὸν ποιῆσαι. 'Ἐπεισι γοῦν τοῖσιν λύχνους οὐ τοῖς μύκητες' Φιλείδ', ὅταν ᾗ τὸν τι, ποιεῖν βετὸν μάλιστα. Victorius xviii. 14. et xxxiii. 21. Aratus : Ἡ λύχνος μύκητες ἀγείρονται περὶ μύξαν. Callimach. Εἴτ' ἂν λύχνου δ' αἰρομένου ἄδδην ἐγένοντο μύκητες. Theophr. de Signis Ventorum, pluviæ, &c. καὶ οἱ μύκητες, ἐὰν νότια ᾖ, ὕδωρ σημαίνουσι. *Dalec.*

Item cum in eo pendentes coacervantur scintillæ] In vet. cod. *Item cum in cone pendentes.* Scribendum forte non cone, sed fune. *Pintian.*

Carbo adhaerescit] Apud Aratum et Theoph. ollæ impositæ suo tripodi complures scintillæ. *Dalec.*

Mare si tranquillum in portu a cursu stabit et murmuraverit intra se] Vetus Codex præfert : *Mare si tranquillo in portu cursu stabit : murmuraverit, ut intra se.* Scribendum arbitror : *Mare si tranquillo in portu cursitabit, murmuraverit ut intra se.* Hoc verbo cursito non multo ante usus est Plinius. Item exemplaria quædam composita forma commurmuraverit habent, non murmuraverit. *Pintian.*

Litora ripæque si, &c.] Theophr. ἀκτὴν βοῶσαν, αἰγιαλὸν ἡχῶντα, dixit. *Dalec.*

Lanugo, &c.] In Arato : Ἥδη καὶ πᾶπποι λευκῆς γήρειον ἀκάνθης. Spinam albam interpretes exponunt Cinnam. Plinius substantivum esse putavit, non adjectivum, qui populum intellexerit. Avienus sic venit : *Jamque super latices florum volitare se-nectam.* *Idem.*

Delphini tranquillo] De hac re vide multa prodita a Rhodigino viii. 6. *Idem.*

Loligo volitans] Hujus rei causam reddit ex Plutarcho idem xxiv. 28. *Idem.*

Rana] Cicero Epist. ii. ad Atticum : 'Equidem etiam pluvias metuo, si prognostica nostra vera sunt.' *Rana* enim ῥήτορεῖουσι. Aratus : Ἡ μᾶλλον δειλαὶ γενεαί, ὕδροισιν ὕνειαρ, Αὐτόθεν ἐξ ὕδατος πατέρες βοῶσι γυρίων. Mnr. Variar. i. 20. *Idem.*

Et fulicæ] Ἡ τρίζει ὀρθρινὸν ἐρημαίη ὀλολυγῶν, Aratus. Theophr. vero : Καὶ ἐρώδιος ὀρθριον φθεγγόμενος ὕδωρ ἢ πνεῦμα σημαίνει. Turneb. xxv. 13. ἐρώδιον Cicero fulicam, κέφρον. Mergum Virgilius reddit τὴν αἰθουαν. *Idem* tamen Theophr. scribit : Καὶ ὀλολυγῶν ᾤδουσα μόνη ἐν ἀκρωρείαις, χειμέριον. *Idem.*

Mergi maria aut stagna fugientes] In veteri codice: *Mergi, caviæ, maria aut stagna fugientes*. Lego *raviæ*, non *caviæ*: avis genus, Græce *ῥαῖος* Aristoteli. *Pintian*. *Mergi maria*] Vide Turn. *Adversar.* xix. 22. *Dalec.*

Corrique, &c.] De corvi præsigio Theophrasti editum exemplar mutilum est. Turn. xxv. 13. sic legisse visus est: *Κόραξ, πολλὰς μεταβάλλειν εἰωθὼς φωνὰς, ταύτην ἣν δις φθέγγεται, καὶ ἐπιβροίζῃσιν, καὶ αὐτὸν τινάξῃ, ἂν διατελῇ, ἀνέμους σημαίνει· ἐὰν δὲ μιῇται τῇ φωνῇ τοὺς σταλαγμοὺς, καὶ ἐὰν μὴ τὴν εἰωθυῖαν φωνὴν ἴῃ, καὶ ἐπιβροιβδὴν, ὕδωρ. ἐπιβροίζειν de pennarum susurro et stridore exponit. Avienus de voce his verbis: ‘et tenui cum stridunt gutture corvi.’ Ego vero per onomatopœiam interpretor, vocem intra fauces refluentem, revocatam, et quasi strangulatam edere, ut corvi solent interiori gutture murmurantes. *Idem.**

Cornix] De cornice Aratus. In terra prope litus eminens, cum tempestas incipit, demisso capite cornix stat: *παρ’ ἡϊόνι προυχούσῃ Χείματος ἐρχομένου χέρσῳ ὑπέκνυφε κορώνῃ*. Virgilius: ‘Et sola in sicca secum spatiat^{ur} arena.’ Theophr. *κορώνῃ ἐπὶ πέτρας καθέξομένη*, (alii *κορυασσομένη*, *crocitans*,) ἣν κύμα κατακλύζῃ, ὕδωρ σημαίνει. *In scopulo, vel saxo, quod undæ circumverberant, cornix sedens, pluviam nuntiat.* *Idem.*

Quaque in arboribus] De Querque-

dula id Varro in Sarrano: ‘Aut frigidos nimbos aquæ caduciter ruen-
tis Præinnuere aquatiles querquedu-
læ natantes.’ Scalig. apud Nonium. *Idem.*

Ardea in mediis] Ut Milvus. Varro in Sesquinlysse: ‘Lugere volitans milvos visus, aquam e nubibus tortam indicat fore, ut tegillum sibi sumat pastor.’ Nonius. Virg. de Ardea: ‘notasque paludes Deserit, atque al-
tam supra volat Ardea nubem.’ *Id.*

Et boves cælum, &c.] Arist. Hist. Animal. vi. 21. *Idem.*

Seque lambentes] Theophrastus: *Καὶ τὴν προσθίαν ὀπλὴν λείξας, et anteriorem ungulam pedis lingens: sententia valde diversa.* *Idem.*

Aut ova progerentes] Plutarch. De Animal. Prud. τὰς δὲ τῶν σπερμάτων ἐκθέσεις καὶ διαψύξεις ἐκτὸς, ὑετοῦ ποιεῖται σημεῖον Ἀρατος. Καὶ κοίλης μύρμηκες ὁχῆς ἐξ ὧσα πάντα θᾶσσον ἀννέγκαντο, κ. τ. λ. καὶ τινες οὐκ ὧσα γράφουσι, ἀλλ’ ἥϊα, τοὺς ἀποκειμένους καρποὺς, ὅταν εὐρώτα συνάγοντας αἰσθωνται, καὶ φοβηθῶσι φθορὰν καὶ σῆψιν ἀναφέρειν. *Idem* et Theon Arati interpretes. Leopardus vii. 26. Virgilius: ‘Sæpius et tectis penetralibus extulit ova Angustum formica terens iter.’ Politianus: ‘Progerit ova cavis patiens formica laborum.’ *Idem.*

Vermes terreni] Aratus, σκώληκες. *Κεῖνοι τοὺς καλέουσι μελαίνης ἔντερα γαίης.* *Idem.*

LIBER XIX.

PROEM. Non minus conferunt rura deprehendendo cælo, quam sideralis scientia agro colendo. Proximam multi hortorum curam fecere] Error est in supputatione verborum. Scribo: non minus conferunt rura deprehendendo cælo, quam sideralis scientia. Agro colendo proximam multi, &c. Pintian.

Miramurque quosdam scientiæ gratia eruditionis suæ gloriam ex his petentes] Scribendum: Miramurque quosdam scientiæ gratiam, eruditionisve gloriam, &c. Idem.

Audax vita: scelerum plena, &c.] Legend. Audax id, at scelerum plenum aliquid seri ut ventos, procellas ut capiat, nec parum esse et fluctibus solis vehi. Jam vero nec vela satis esse majora navigiis, sed, &c. præter quæ in proris alia, et alia in puppibus pandi, &c. tam non alte ab tellure tolli: neque id viribus suis niti, sed fractum tusumque et in molliam lanæ coactum injuria ac summa audacia eo pervenire. Nulla execratio sufficit contra invictorem dictum suo loco nobis, cui satis non fuit, &c. Linnæum, inquit, non suis viribus nititur ut orbem terrarum ultro citroque portet, sed eo pervenit injuria sui, et hominum audacia summa: injuria sui, quod fraugitur, tunditur, et in molliam lanæ cogitur; semper enim injuria fit melius: audacia summa hominum, qui ad tales usus id convertunt. 'Illi robur et æs triplex.' Nulla execratio sufficit contra invictorem dictum suo loco nobis. Salmas. 260. 261.

'Audax vita, &c.] Salmasius ad Solin. p. 260. tradit in optimis libris scriptum esse plenum, item procellas ut capiat; omnino igitur emendan-

dum: Audax id, at scelerum plenum aliquid seri ut ventos, procellas ut capiat, nec parum esse et fluctibus solis vehi. Infelicissime, mea quidem sententia. Sane Gud. Vossiani duo, Acad. prorsus ut vulgati. Sed fuerit melior, in quo plenum, an mirum est id fieri ex plena, quum vetustissimus minutæ scripturæ character vocales A et V tam similes reddat? An propterea demendum Plinio Audax vita, qui centies vitam pro seculo, pro hominibus, usurpet, nihil ut sit ei familiaris? Audax vita, &c. id est, homines improbi ac temerarii, 'audax Iapeti genus,' quid non estis moliti? quæ non scelera edidistis? Audax vita est, quod dicit l. XXI. 10. 'Quid non tentavere homines?' Jam aliquid seri dicitur abrupte, intellectu τῶν quæ commenta es, vel itane commenta es, vel annon monstrum est? ut multa talia per infinitivos, de qualibus Observ. II. 14. Pro tam arribus et vehementibus subjiciantur nobis illa scilicet jacentia soporisque et inertie plena: Audax id, at scelerum plenum aliquid seri. Jam si meliores, ut capiat, finit utique, ut ventos procellasve capiat, quemadmodum Pintianus. Sed, ut dixi, quatuor, quas ante oculos habemus, membranæ, ut ventos procellasque recipiunt. Quid est autem, nec parum esse et fluctibus solis vehi? Nam, ut hoc minime, ita alterum (quod quia per causam scripti convelli non potuit, sola libidine mutatur) planissime assequor: et parum mali aut periculi putavi, quod incerta fluctuum naves jacent: et quasi parum discriminis sit aditum, cum cepit fluctibus committi navis, ultro comparari, per

quod magis sit in potestate ventorum ac procellarum. Si τὸ nec admittimus, dicendum erit, *nec satis esse*. Sequitur ibidem: *Super eas tamen addi velorum alia vela, præterque in proris et alia in puppibus pandi*. Sic Mss. Vulgo: *præterque alia in proris*. Salmasius corrigit: *præter quæ in prioris*; oblitus hoc præterque Plinio in deliciis esse: quum ipse id notaverit ad Tertullianum de Pallio pag. 140. in verbis, quæ extant ix. 39. 'In conchyliata veste cetera eadem fine buccino: præterque jus temperatur aqua.' *Præterque in proris et alia in puppibus*, est, et præterquam in proris etiam alia in puppibus vela pandi. Vide ad lib. xxxiii. cap. ult. Gronov.

Tam gracili avena, tum non alte a terra tolli] In codice vetusto, *tum gracili avena tam alte a tellure tolli*; et mox paulo fractum, non passum. Pin-tian.

CAP. I. *De lini satione, et generibus ejus, et quomodo perficiatur, et de mappis, et lino non ardente, et quando primum in theatris vela*.

Seritur sabulosis maxime] Pingui et læto solo, humidior, non sitiente. Colum. ii. 10. pinguiissimo loco, et modice humido, Pallad. xi. 1. *Dalec*.

Terræ injuriam facit] Quod tam cito et propere succum terræ eripiat. *Idem*.

Non est satis] Nisi et mari navigando linnm serat Gallia. *Idem*.

Inane] Inane et de mari et de aëre dici, vide apud Turneb. Adversar. xi. 9. *Idem*.

A Setabi] Setabis oppidum Hispaniæ in edito monte situm, laudatissimi lini proventu nobile, quamvis Strabo et alii quidam fluvium esse dicant. Gratinus in Cynegeticis: 'Hispanique alio spectantur Setabes usu.' Silius lib. ii. 'Setabes et telas Arabum sprevisse superbas, Et Pelusiaco filum componere lino.' Catullus ob sudaria Setaba per illibera-

lem jocum surrepta Asinio hendecasyllabos minatur. Had. Jun. iv. 28. *Idem*.

Allianis semper crudis Faventina præferuntur] Allia lina 'semper cruda' appellat, quæ semper flava manent, utpote quæ nulla maceratione aut politione candorem trahere possint. Vide Salmas. p. 765. b. 766. a.

Cum dente] Vel oris, quod magis probo, vel *pectinis*, ut quidam exponunt. *Dalec*.

Et Hispania citerior habet, &c.] *Lege: Et id Hispania citerior habet splendore præcipuo torrentis, in quo politur natura*. Salmas. p. 261. a. et 765. b.

Carbasis repertis] Carbasus lini genus tenuissimi in Hispania repertum, quo texebatur vestis magni pretii, antiquis in deliciis habita, ut sericea nobis. Virg. Æneid. xi. 'tumi croceam chlamydemque, sinusque crepantes Carbaseos, fulvo in nodum collegerat auro.' Q. Curtio lib. viii. 'Carbaso Indi corpora usque ad pedes velant: eorumque rex anrea lectica, margaritis circumpendentibus re-
cubabat, distinctis anro et purpura carbasis, quæ indutus est.' Guillard. Quidam id genus linei panni esse putant, quod telam Baptistæ, et telam Hollandicam, et telam Cameracensem vocant. Hæc postrema advehitur ex Hispania. Apud Ciceronem Verres æstate summa tabernaenla carbaseis intenta velis in littore collocari jubet, ubi totos dies cum impudicis mulieribus perpotaret. *Dalec*.

Quam nobismet ipsis] Cum lineis velis fisi, maris periculis nos objicimus. *Idem*.

Epidromis] Imis summisque funibus, quibus tenduntur retia. Turneb. Adversar. v. 9. vulgo, *les courants*. *Idem*.

Thorace] Thoraces militum liveos olim fuisse probat hic Alcæi versus apud Athenæum p. 310. linea 49. ὁ-
ρακὲς τε νεώλινοι, ἐκ novoque lino thora-
ces. *Idem*.

In Rhodiorum insula ostendi in templo Minervæ] Tendi, non ostendi, præfert vetustum exemplar, ut forte non tendi scribendum sit, sed Lindi, quæ est una ex celebratis Rhodi tribus urbibus, Camino, Jalyso, Lindo. Pintian.

Fullonum tantum in usu] Vel quod fullones qui fere nudi, et subucula linea tantum tecti, pannos terunt et calcant pedibus, eo lino soli ad industria conficienda uterentur, vel quod ex eo lino vestes textæ in fulloniis officinis solæ purgarentur et polirentur. Dalec.

Sicut in culcitris præcipuam, &c.] Lege: Sicut in culcitris præcipuam gloriam Cadurei obtinent, &c. Italiæ quidem vox etiam nunc durat in appellatione stramenti. Vide Salmas. p. 938. b.

Stramenti] Stramentum, quod homini et animalibus quieturis et dormituris substernitur, nempe fœnum, vel palea; nam quod ait xviii. 3. priscis Romanis quies somnusque in stramentis erat. Dalec.

Ægyptio lino minimum] Gratius in Cyneget. 'Vix operata suo sacra ad Bubastia lino Velatur sonipes æstivi turba Canopi.' Sic autem Isiacos sacerdotes vocat Saliorum modo per Bubastion urbem saltantes, et sistris personantes: de quibus Plutarch. οὔτε γὰρ φιλοσόφους παγωγροτροφαί, καὶ τριβωνοφοραί ποιοῦσιν, οὐτ' Ἰσιακοὺς αἱ λινοστολαί καὶ ξύρησις. Ion poëta in Phœnice Ægyptium λινουλκον vocat. Had. Jun. iv. 29. Idem.

Parvus est, similemque barbatae nucis defert fructum] Pliniana exemplaria tantum habent: Parvus est, cujus ex interiore bombyce lana netur: nec ulla sunt cum candore molliora et spissiora; non solum mollitie et candore præcipua lana xyliana, sed etiam spissa est. Salmas. p. 296. a.

Vestes inde sacerdotibus, &c.] Apuleius Apologia prima de lineo texto: 'Purissimum est rebus divinis velamentum; quippe lana, segnissimi cor-

poris excrementum, pecori detracta, jam inde Orphei et Pythagoræ scitis prophanus vestitus est: sed enim mundissima lini seges, inter optimas fruges terra exorta, non modo induit et amictui sanctissimis Ægyptiorum sacerdotibus, sed opertui quoque inde rebus sacris usurpatur.' Dalec.

Quantum genus, &c.] Lego, Stramenti genus Orchomenium, &c. Arundinis quidem panicula, ut gluma, et acere, sarciri culcitra potest, perinde ac stramento sive palea; vestes autem texti non possunt. Ex arundinum concisis foliis tomentum factum Circense, quod in Circo pauperibus sterneretur, indicant hi versus Martialis: 'Tomentum concisa palus Circense vocatur: Hæc pro Leuconio stramina pauper habet.'

E malis] Arboribus lanigeris, in quarum foliis convolutis lanugo nascitur. Theophr. Hist. iv. 9. Idem.

Diximus] Lib. xii. cap. 10. Idem.

Et ipsa tamen pectitur ferreis aënis, donec, &c.] Idem certe aut simile instrumentum, quo pectitur linum, et quo vestes pectuntur apud fullonem; sed illud e ferro, hoc e spinis, quæ inde fulloniæ sunt dictæ. Latini inas dixere, quos Græci ivas. Salmas. p. 392. a. Forte legendum, circenis. Pintian.

Iterum deinde in filo politur] Legend. Iterum deinde in filo politur illisum crebro silici ex aqua, &c. Salmas. p. 765. b.

Clavis] Capitatis fustibus, clavæ similibus. Dalec.

Quodignibus non absumeretur] Rhod. xviii. 31. quo Indorum leges ac mores fusc narrat, scribit illos vestibus ex eo lino textis indui: quod parum credibile est, cum in tantam longitudinem trahi nequeat, ut vestes ex eo conficiantur. Idem.

Asbestinum] Tale fuit in aurea luccerna, quam Athenis Callimachus fecit, oleo non nisi post exactum au-

num dissipato, licet semper arderet. Pausanias in Atticis. Plutarchus de Oracul. Defectu, in Carystia rupe linum id gigni tradit, molli et lapideo filo, e quo mantilia, retia, et reticula capitis tegumenta conficerentur. *Dal.*

Byssino] Byssus Suidæ et Theocriti interpreti coloris genus, unde byssina vestis, hyssu infecta. Byssus quibusdam pretiosissima lana, colore nitoreque auri. Byssus Philostrato, linum, quod Indi ex arbore legunt, trunco populis simili, foliis salicis, etiam Arriano auctore, Apollonioque oculato teste. Rhodig. xxiii. 8. Est et amorgis lini species, unde amorgina vestis memorata Æschini contra Timarchum, Aristophani in Lysistrate, Eupolidi. Cannabis, lini, byssi, Eleorum agrum feracem esse tradit Pausanias in Eliacis. *Idem.*

Linteorum lanugo] Ὀθονίων ξύσμα: unde fiunt ξυστοὶ μωτοὶ Galeno κατὰ τόπους, lib. iii. in remediis Heraclidæ, quæ sanguinem fluentem e naribus sistunt. *Idem.*

Inter papavera genus quoddam] Heraclenum, sive ἀφρώδες esse putant, quod et radiculae sive struthio simile est, et semen valde catharticum habet. Ejus facultatis nomen meminit Dioscorides. *Idem.*

Velo purpureo] Alia sunt vela Regia purpurea, gemmis et auro intertexta, quibus reges et summi principes in suis palatiis utuntur suspensis, ut et Aitalicis aulaeis. Rævardus Variorum v. 11. *Idem.*

Vela primus in, &c.] Inde velaria theatra Juvenali. De theatralibus velis Lucretius lib. iv. *Idem.*

Viamque sacram ab] Sacra quidem ea dicta est, quod fœdus in ea inter Romulum et Tatium ictum fuisset; vel quod per eam sacra in arcem quot mensibus deferrentur; vel quod angurium in ea captabatur. Per eam in Capitolium frequens iter fuit, triumphorum pompa, subactis gentibus, domitisque nationibus, cum

præda captiva, et spoliis hostium solemni apparatu procedebat. Vicorum Romanæ urbis nomina, et nominum causas, declarat Alex. ab Alex. ii. 18. *Idem.*

Quod munere ipso] Ejus mentio fit supra lib. xv. c. 18. ultimo, et apud Suetonium in Julio c. 10. *Idem.*

Forum muricibus censuerat] Nam Plutarchus, de Fænore, forum esse scribit ἀσεβῶν χάραν: Anacharsis, locum destinatum explendæ avaritiæ, et ad fallendum: Rhod. xxviii. 9. Forum triplex Romæ fuit. Martialis: 'Atque erit in triplici par mihi nemo foro.' *Idem*: 'Et fora tot numeras, Jane, quot ora geris.' Seneca: 'Adjice nunc publica perjuria gentium, circumscriptiones, fraudes, inficiationes, quibus trina fora non sufficiunt.' Quartum Trajanus addidit. Fuit et forum Domitiani transitorium, quod a Suetonio 'Methodium' dictum volunt. *Idem* xxviii. 10. Vide Vitruv. v. 1. et in id Comment. Philandri. Vide et annotata in xxxvi. 15. *Idem.*

Per rudentes, terra etiam in, &c.] Lego: per rudentes tracta in amphitheatri principis Neronis terra etiam rubente. Nempe rubricæ aspectu picturata, quemadmodum auctor scribit xxxiii. 5. in spectaculis ejusdem principis harenam Circi chrysocolla stratam fuisse, cum ipse concolori panno aurigatus esset. *Idem.* Per rudentes terra etiam in amphitheatris principis Neronis rubente: in cavis ædium] Vetustum exemplar sic profert: per rudentes iere etiam in amphitheatris Neronis principis. Rubent in cavis ædium. Pintian.

Cavis ædium] Cavædium, seu Cavum ædium, seu Cava ædium, (tot enim modis proferunt,) quasi ædium Cavea, Varroni de Lingua Lat. lib. iv. locus tectus et patulus intra parietes ad omnium communem usum. Ut in theatro Cavea locus fuit, e quo sedens populus ludos et publica mu-

nera spectabat, sic Cavædium ambulatio et porticus, monachorum peristyllis similis, e qua, qui spatiantur, proditurum dominum expectantes, impluvium, id est, aream in quam impluit, aspiciunt. Græci μέσανλον vocant: et recte quidam, quoniam in medio est totius ædificii, nempe cœnariorum, cellarum, et cubiculorum, ut aperte Varro indicat. Quidam pro musco hic legunt museacum, id est, amusseatum, sive, ut in Pescennio Spartianus dixit, 'musivum opus,' nempe lithostroton et tessellatum pavimentum. Verum an id sub dio fieret, et solis vapore offenderetur, aut corrumperetur, legisse non memini. Ego quendam Græce doctum in margine codicis scripsisse arbitror Cavædium μέσοικον etiam ut et μέσανλον dici, ex eaque dictione factum vocabulum muscum irrepsisse in Plinii scripturam, eoque ut otioso et supervacuo deleto, sensum apertissimum fore. Dalec.

[*Thoracibus lineis paucos tamen, &c.*] Iliad. B. Δοκρῶν δ' ἡγεμόνευεν Ὀϊλῆος ταχὺς Αἴας, Μείων, οὔτι τόσος γε ὅσος Τελαμώνιος Αἴας, Ἀλλὰ πολὺ μείων ὀλίγος μὲν ἦν, λινοθάρηξ. Rursum eod. lib. Τῶν ἥρχ' Ἀδρηστός τε καὶ Ἀμφίος λινοθάρηξ. Herodot. in Polyhym. Theocr. Idyll. xiv. Athen. lib. xiv. Strabo lib. iii. Suetonius in Galba c. 19. Virgil. Æneid. iii. 'Loricam consertam hamis auroque trili cem.' τρίμιτον. Et lib. xii. 'rumpitque infixa bilicem.' δίμιτον. Mitalerius.

Quoniam cum sparta] Ab eadem verbi notione Pacuvius in Niptris apud Festum 'serilia sparteæ' fines e sparto dixit: 'Nec ulla subsens,' inquit, 'colibet compagem alvei: Sed suta lino et sparteis serilibus.' Dalec.

CAP. II. De sparti natura, et quando primum usus ejus, et quomodo perficitur, et quæ sine radice nascantur, et vivant.

Herba et] Spartum duplex est: al-

terum juncus Ibericus, sive Hispanicus, ἀκάνθης, ἄκαρπος, ἄφυλλος, ad nexus tantum utilis: alterum genista, quam Græci τὴν σπάρτην, καὶ τὸ σπάρτον, et τὸ σπάρτιον, dixerunt. Et hæc duplex: altera silvestris, sine foliis, in agro Monspensulano frequentens, qua olim Asiatici ἐδέσμενον τὰς ἀμπέλους, vites religabant, unde et ἀμπελοπολικῆς nomenclatura, et mulis, bobus, camelis, in attritu pedum subluvie, et aliis id genus morbis, calceos et soleas nectebant, quas Crabatinas Aristoteles videtur appellare Hist. Animal. ii. 1. Altera foliosa: et hæc rursum duplex: prior in hortis sata, ejusdem prorsus generis et usus cum supra scripta, sed cultus mangonio vestita foliis paucis et exiguis, quæ desunt alteri, in aridis et squalentibus locis nata, floris odore jucundissimo, gratissimoque apibus: quamobrem et prope alvearia plantatur, melle nonnunquam ejus odorem referente xi. 8. Genistam Florentinam vocat Gallia; alii Hispanam. Posterior silvestris, in maris et arenosis nrbis luxurians, foliis multis et densius congestis operata, ramulis vietiis, prætenuibus, graviter olentibus, quibus etiam ad vincendum uti liceat. Guilandinus non satis diligenter has species distinxit. Ibericos funes sparteos Flaccus vocat: 'Ibericis peruste funibus latus:' quamvis ineptum et ridiculum oratorem fuisse scribat, qui pro sparto 'herbas Ibericas' dixisset. Turnebus xiv. 9. Idem.

Uni terræ] Hispaniæ. Præcedenti tamen capite auctor scripsit e genista, id est, sparto, Asiam præcipua lina facere, &c. Auctor xxiv. 9. an genista spartum sit dubitat. Vide locum. Idem.

Curthaginensis Hispaniæ citerioris portio] Campum amplum et ἐνυδρον. Strabo lib. vi. vocat nunc ἰονγκάριον, juncarium Latino vocabulo, nunc πεδῖον σχοινοῦν, nunc ἀλίσχοινοῦν, Matab-

thronio a fœniculi copia dicto proximum. *Idem.*

Ad reliquos usus laboriose, &c.] Legend. *Ad reliquos usus laboriose veltur ocreatis cruribus, manuque textis manicis convoluta, osseis ligneisque nucamentis: nunquam in hieme, in æstu: facillime tamen ab Idibus Maiis in Junias: hoc maturitatis tempus.* Nucamenta proprie sunt quæ callo squamatum compactili dependent e ramis juglandum, et picearum: ad hanc formam osseis et ligneis nucamentis manicæ texebantur, quibus manum convolvebant, quibus vellendum erat spartum. *Salmas.* p. 266. a. Sequitur: *Vulsum fascibus in acervo manuatum*; hoc est, in manus sive manuales fasciculos colligatum; ‘manua’ enim est manipulus. Vide *Salmas.* p. 266. a, b.

Facillime tamen ab Idibus Maiis] Tantum, non tamen, aptior lectio. Pintian.

Vulsum fascibus in] Lego, Vulsum, et examinatum, fascibus in acervo biduo, tertio, &c. Examinabant, ut integrum et minime vitiatum ad textilia, putre, arrosunt, corruptum ad ignes seponerent. Manuscriptum utrumque habet *ummatum*. *Animumat* quidam exponunt, οὐκ ἐξεντερισμένον, non emedullatum: quasi vero tam exilis juncus emedullari possit. Vide *Turn.* *Adversar.* xi. 20. Alii legunt, *Vulsum et fascib. manualibus acervatum biduo, &c.* ut superiori proximo capite, illis verbis: ‘Tum evulsum, et in fasciculos manuales colligatum,’ &c. quod valde probo. *Dalec.*

Ut fiat utile] Quod ob eum usum σχοινοπλοκιδόν dicunt. Idem.

Ad hos omnes usus, &c.] Sic legit Apuleius in Herbario suo: ‘Ad quos omnes usus minus triginta passuum in latitudinem a littore Carthaginis novæ in Spaniam usque, centum in longitudinem nascitur.’ Legendum itaque in Plinio constat, minusque in longitudinem centum reperiuntur. Vide

Salmas. p. 261. b.

Minus XXX. M. pass. in latitudinem a littore Carthaginis novæ, minusque in longitudinem esse reperiuntur] Scribo: minus XXX. M. pass. in latitudinem a littore Carthaginis novem, minusque in longitudinem, ex vetusto exemplari. Pintian.

Junco Græcos ad funes usos, &c.] Σχοῖνος et funem significat et juncum: quomodo et spartum nunc restem, nunc plantam e qua restes fiunt. Dalec.

Ex qua mapalia vestesque quædam conficiantur] Theophrastus ποδεία confici ait vii. 13. Plinius, si fidelis est codex, mapalia; at Theodorus togas vertit. Pintian.

Mentionem habet sparti] Theophrastus Hist. i. 8. lino sparti meminit inter ea quibus cortex multis tunicis constat. Id autem aliud esse non potest quam spartum pro lino usurpatum ad varios usus vitæ. Quidam eo loco divisim legunt linnm, spartum. In hac ergo re memoria lapsus Plinius est. Dalec.

Quod certum est, &c.] Hæc verba ita legantur: quod certum est, ex iis erunt quæ nascuntur et seri non possunt. Salm. 514. a.

CAP. III. De misy, et tuberibus: de fungis pezicis, laserpitio et magydari, et rubia, et radicula.

Simile est et quod, &c.] Legend. *Simile est quod in Cyrenaica provincia vocant misi, præcipuum suavitate odoris ac saporis, et quod in Thracia iton, et quod in Græcia geranion.* Vide *Salmas.* p. 708. a. *Simile est et quod, &c.] Totum hunc locum de tuberibus, miso, ceraunio, lege apud Athenæum lib. ii. et cum hæc Plinii oratione confer. Dalec.*

Misy] Athenæo, μῖσον ἢ τῶν ἐγγεστοίων τούτων γέννησις, inquit, ἅμα καὶ φύσις, οἷον τοῦ τε ὕδνου, καὶ τοῦ φρυμένου περὶ Κυρήνην δὲ καλοῦσι μῖσον. Theophrastum Athenæus citat. Joan. Leo Afric. Hist. lib. ix. c. de Tarfez, mi-

son in Numidiæ desertis reperiri ait, indigenisque vocari Terfez, medicis Camlia. Idem l. v. c. de Capes, Thrasos describit frequentes in regno Tunicensi, ab Arabibusque vocari Habbazis. Vide ejus descriptiones. *Idem.*

Præcipuum] Athenæus e Theophr. hæc citat: ἐν φυτικαῖς λειόφλοια καθάπερ ὕδρον, μύκτις, πέξις, κράνειον ubi legendum, πεξίτης, κραύνιον. Hæc autem omnia et pleraque alia in nostris exemplaribus Theophrasti non leguntur: unde colligere licet, quam ea mutila sint. *Idem.*

Ceraunium] Theophrastus Hist. i. 9. κράνιον. Athenæo ἰστών pro ὕτων Δοκεῖ δὲ, inquit, ἡδὺν σφόδρα τοῦτο εἶναι, καὶ τὴν ὁσμὴν ἔχειν χρεώδη, καὶ τὸ ἐν τῇ Θράκῃ γινόμενον ἰστόν. Turneb. Advers. xi. 14. Apud Athenæum bis pro κραύνιον, legitur corrupte γεράνιον. *Idem.*

Ac tonitrua crebra] Juvenal. Sat. v. 'post hunc raduntur tubera, si ver Tunc erit, et faciunt optata tonitrua cœnas Majores.' Vide Plutarch. Sympos. Quæst. iv. 2. Martialis: 'Rumpimus altricem summo de vertice terram, Tubera boletis poma secunda sumus.' *Idem.*

Tenerrima autem, &c.] Τὴν δὲ χρεῖαν, καὶ τὴν ἀκμὴν ἔχει τοῦ ἥρος. Verno autem maxime vigent, atque tempestiva sunt. Ex Athenæo. *Idem.*

Exundatione fluminum] Γενομένης ἐπομβρίας, post copiosum imbrem. Theophr. *Idem.*

Pezicæ] Πεξίται, inquit Athenæus, ἄρβιζοι, καὶ ἄκαυλοι ὄντες τυγχάνουσι, (non, ut legitur, καὶ αὐτοὶ τυγχάνουσι,) nec caulem habent nec radicem: fungus vero ortus sui principium habet in longum porrectum caulem, et in summo ejus veluti crure distenditur. Pezitas Itali vocant *prugnotti*, Galli *moussereux*, terræ semper incumbente ac instrato globoso capitulo, nec in caulem aliorum modo se attollente: statim primis veris imbribus crum-

pentes, et toto genere salubres ac innoxios. Quidam *pezitas* esse volunt rufos fungos, castaneis potissimum adnascentes, quos *auriculas* Galli vocant. *Idem.*

Cujus succum vocant laser] Theophr. Hist. vi. 3. et de Caus. iii. 2. vi. 18. *Idem.*

Ad pondus argenti denarii pensum] Apud Macrobi. Saturnal. lib. ii. 4. Augustus per jocos Mæcenatem vocat 'mel gentium, melculum suum, ebur ex Hetruria, laser (non 'lacer,' ut legitur) Aretinum,' quod Hetruriæ populis charissimus, in eo pretio esset, quo laser apud omnes. *Idem.*

C. Valerio] C. Valerio Flacco, de quo Val. Max. vi. 9. *Idem.*

Inter aurum argentumque protulisse ex arario lucerpicii pondo CXI.] In optimo libro Thnani scriptum: *laserpicii pondo*, ∞ *D.* hoc est, mille quingenta. Vide Salmas. pag. 352. b.

Piceo] Crasso et nigro picis modo. *Dalec.*

In deserta fugientem] Ἐξαναχωροῦσαν, evanescentem, exarescentem, deserta, derelictaque sua sede. Theophr. *Idem.*

Caule ferulaceo haud simili crassitudine] Scribo, haud dissimili crassitudine. Theophrastus vi. 4. 'Caulis quantus ferulæ, et crassitudine fere proximus.' *Pintian.*

Caule ipso et homines, &c.] Legend. *Caule ipso homines rescebantur, decocto assoque:* illud *elixo* e glossa est explicantis τὸ decocto. Vel lege: *asso elixoque, eorum quoque corpora XL diebus primis purgante:* cum his omnibus succus duobus modis capiebatur e radice atque caule. Nihil verius: folia *Laserpicii* purgando et saginando pecori optima, caulis ipse hominibus edulis omni modo decoctus et assus: cum his omnibus utilitatibus, etiam succus e radice atque caule capiebatur, pluribus rebus usui futurus. *Salmas. 354. b. 355.*

Et hæc duo erant nomina] Scribendum reor, æque duo erant nomina. *Pintian.*

Radici cortex niger, &c.] Legend. Radici cortex niger, ad merces ad altera succum ipsum in vasa coniectum admixto furfure subinde concutiendo ad maturitatem perducebant, &c. Merces ad altera sunt merces quæ in ulteras regiones exportantur, εἰς τὰ περαιῖα. *Salmas.* pag. 1024. b. *Radici cortex niger, &c.]* Eum detrahi solitum scribit Theophrast. quapropter eo relicto mercem ab impostoribus adulteratam interdum fuisse. *Dalec.*

Ad maturitatem perducebant] Sic et suum colorem accipere, et maturatum, ἐργασθέντα, putredini resistere scribit Theophrastus. *Idem.*

ᾠ Sudore finito] Cum halituosus vapor omnino discussus manare cessasset. *Idem.*

Tuberque in ea super] Lege, Tuber edique in ea supra terram: paulo post lege, super enato caule, &c. Vide *Salmas.* hac de re late disserentem p. 357. b. et sequentibus. Et paulo post scribe, *Hi et circumfodi solitum prodidere.* Tuberque in ea super] Aliter Theophr. cubitali: ejusque medium extans, altissime ac propemodum extra terram, in caput extuberare, e quo lacteus succus fluit, deinde et caulis nascitur, quem magydarim vocant. *Idem.*

Supernato caule quem magydarim vocarunt] Dissentit a Theophrasto vi. 3. cujus verba sunt: 'Alii radicem laserpitii cubitalem fieri tradunt, aut paulo majorem. Hanc in medio extuberare in caput, quod sublimis penitus extat, ut fere super terram esse appareat, unde primum quod lac appellatur erumpit: deinde caulis assurgit; ex qua magydaris.' Dioscorides lib. iii. esse nonnullos ait, qui laserpitii radicem magydarim vocent. *Pintian.*

Cudentia a Canis ortu] In silphii

planta φύλλον significat nunc foliorum comam, quæ anreo colore est; nunc foliaceum semen, τὸ σπέρμα, quod Austro post Caniculam flante densum novellas silphii plantas gignit. Ea significationis varietas Plinium decepit. *Dalec.*

Prior] Luge posterior. Nam priorem narrationem convenire Libyco, sive Cyrenaico, apertissime Theophr. indicat. Persicum vocat, quod in Armenia et Media Persarum imperio subditis nascitur. *Idem.*

Mox translucente] Myrrhæ similis: non porracei: odore valenti, gustu suavi, et cum gustatur, facile diluti in album colorem. Dioscor. *Idem.*

Similitudine] Caulibus humi stratis, et jacentibus, erviliæ modo. Dioscor. *Idem.*

Erviliæ] Theophrasto folio est eissi, id est, hederæ, humi strata graminis modo, radice rubia. *Idem.*

Verum spinosus] Licenter Plinius asperum caulem spinosum vocat. Spinis erythrodanon carere, Theophrastus aperte scribit Hist. vi. 1. *Idem.*

Semen ejus rubrum est] Fructus ejus principio viret, deinde rubet, et cum maturus est nigrescit. Dioscor. *Idem.*

Suo dicemus loco] Lib. xxiv. c. 11. *Idem.*

Et tingenti quicquid sit cum quo decoquatur] Unguenti in vetere codice, non tingenti. Credo melius, ut illud, 'ungue, ungue puer caules.' *Pintian.*

Semen ei nullum] Plinio repugnat hic Columellæ versus: 'a Syrioque venit quæ semine radix.' *Dalec.*

CAP. iv. De hortorum cura, et digestio terræ nascentium, præter fruges et frutices.

Ac regum Adonis et Alcinoi] In vetere codice Alcini, non Alcinoi: rectius; nam poetæ pro commodo suo et integro et contracto utuntur, oratores contracto solum. *Pintian.*

Nuntium illum sævum] Valer. Max.

VII. 4. Livius lib. 1. Infra xx. 8. ultim. Dalec.

In horti vero hæredium, &c.] Scribend. *In horti vero hæredium: quam rem comitata est et religio quadam, hortoque et foro tantum contra invidentium effascinationes dicari videmus in remediis satyrica signa, quamquam hortos tutelæ Veneris assignante Plauto.* Quamquam inquit alia ratio videtur esse quare hortis dicentur satyrica signa in remedio adversus fascinum; nam Plantus hortos Veneris tutelæ assignavit: cui Veneri scil. satyrica signa optime conveniunt. *Satyrica signa* non sunt Satyrorum personæ pictæ fictæve, ut perperam quidam exponunt, sed virilia insignia subrecta, ut ea semper habent satyri. *Salmas. p. 310. a.*

Et fores tantum, &c.] Vide Turn. Advers. ix. 28. Dalec.

Satyrica signa] Quidam legunt *Saturnia*, præsertim Scaliger. Varr. de Ling. Lat. lib. v. id quod nonnulli exposuerunt, Priapi, quoniam is Deus Saturni modo pingeretur cum falce. Turnebus suis adnot. in Varronem legit *Satyrica*; eaque similia fuisse putat Phallidis, et Ithypallidis, quos in pompa Bacchi ferebant: universaque hæc omnia ‘oscilla’ Virgilio vocata fuisse hoc versu: ‘Oscilla ex alta suspendunt mollia quercu.’ Sic inauspicatas aves foribus affixas fascinum depellere vetustas credidit, et alia quædam turpia, ut asinæ cranium. Vide quæ adnotata sunt in xxv. 9. et Liliū Gyraldum in Priapo. *Id.*

Tutelæ Veneris] Rustica Vinalia mense Augusto Veneri dicata sunt, illi eadem die consecrata fuit ædes: jumenta, olitores, omnes horti in ejus tutela sunt. Itaque jumenta coronata ab opere cessabant Consulibus; quæ sequenti ac proximo die celebrabantur. Scalig. in Festum p. 161. Vide et eundem in voce Vinalia. *Id.*

In oppidis habitari rura] Romani veteres etiam in hortis habitaverunt. A-

puḍ Tacit. Annal. xvi. Thræseas in hortis agebat, cum advesperascente jam die Consulibus quæstor ad eum missus. Apud Sueton. Claudius, abjecta spe dignitatis, ad otium concessit modo in hortis et suburbano, in Campaniæ secessu delitescens. Hortorum ædificia voluptaria, et amœnitatis gratia extructa, in quæ sui colligendi causa secedeabant, Romani ‘diætæ’ vocarunt, Græci ‘zetæ,’ ut constat ex Lampridio in Heliogabalo, ἀπὸ τοῦ ζῆν, nisi fallor. Brissonius III. 13. *Id.*

Ex horto plebei maecellum, &c.] Ex hortis et oleribus fercula venustissime apud Plautum in Pseud. coquens memorat: ‘Non item cœnam condio, ut alii coqui, Qui mihi condita prætata in patinis proferunt: Boves qui convivas faciunt, herbasque aggerunt: Eas herbas herbis aliis porro condiunt. Indunt coriandrum, fœniculum, allium, atrum olus: Apponunt ruminem, brassicam, betam, blitum,’ &c. *Idem.*

Aves ultra Phasidem annem peti, et fabuloso quidem terrore tutas] *Phasin*, non *Phasidem*, in vet. cod. emendatione lectione. Item scribendum puto, *et ne fabuloso quidem terrore tutas.* Pinitian.

Pretiosiores] Juvenal. iv. ‘Interea gustus elementa per omnia quærunt, Nunquam animo pretiis obstantibus: interius si Attendas, magis illa juvant, quæ pluris emuntur.’ Seneca sub finem lib. iv. ‘Nobis dolet quod spiritum, quod Solem emere non possumus: adeo nihil potest luxuriæ placere.’ Dalec.

Saccisque castrari] Vina olim tum sacco per colaturam, tum nive frangebantur et castigabantur, ut mitiora lenioraque, defecata et liquida forent, atque ideo plus biberetur. σακκίζειν et σακκελίζειν Græci vocant. Martial. ‘ut liquidum potet Alauda merum, Turbida sollicito transfundere Cæcuba sacco.’ Idem: ‘Setinos, moneo, nostra nive frange trientes: Paupere-

riore mero tingere lina potes.' Lucilius apud Cic. de Finib. lib. 11. 'Cui nil dempsit nix, et sacculus abstulerit nil.' 'Dempsit' pro dempserit, ἀρχαῖσμός. *Idem.*

Et cælaturis vivere] Sculpturis; nam in laetis illis panificiis, ut a multis etiam hodie fit, pistores varias omnium rerum imagines cælabant. *Idem.*

Mirum esset non licere pecori carduis vesci, non licet plebei] Geminantur in antiquo exemplari verba illa *carduis vesci*, ad maiorem divitibus conflandam invidiam: *Mirum esset non licere pecori carduis vesci, carduis vesci non licet plebei.* Pintian.

Etiāne herba aliqua divitiis tantum pascitur] Existimo hæc verba non esse huius loci, sed continuanda cum paulo ante præcedentibus: *Etiāne ne in herbis. ut scribendum putem: Etiāne ne in herbis discrimen inventum est? Etiāne ne herba aliqua divitiis tantum pascitur?* *Idem.*

Mors enim certe æquabit, quos pecunia superaverit] Vera quidem sententia, vulgaris tamen ac indigna Pliniano ingenti acumine. Codex antiquus *Mors* habet, non *Mors*; ut scribendum putem *Mos*, sicuti quædam etiam præferunt exemplaria impressa: et separaverit legitur in eodem codice, non, ut alii, *superaverit.* *Idem.*

Is in solo sponsor est] Nam prædia quasi prædes sunt et sponsores dominorum. Vide Turn. Adversar. 1v. 12. *Dalec.*

Cato] Cap. 156. et 157. *Idem.*

Unde et acetaria appellantur] *Acetaria*, quod exiguum vel nullam curam poscerent. Sic mel quod sponte fluxit, nec curatoris diligentia expressum est, 'acedon' dicitur supra xi. 15. *Idem.* *Unde et acetaria appellantur, facilia concoqui, &c.* Inapte quidam *acedaria* legunt et intelligunt, quæ sine cura provenirent: *acetaria* dicta λάχανα quæ cruda in aceto edebantur: Græci τρώξιμα appellantur.

Salmas. pag. 375. a.

Et quæ minime accenderent desiderium panis] Scribendum reor *Veneris*, non *panis*. Causam erroris puto fuisse dictionem *Veneris* compendiose scriptam, pro qua ineptus castigatores sufficit *panis*. Pintian.

Domū versuram fieri solitam] Ut in versura mutatur creditor, pecunia vero semper debetur, sic cum oleribus utimur aromatum loco, quod delectat diversum est, voluptas eadem. Obligat se qui aromata magno comparat: versuram facit qui eorum loco in cibis adhibet olera vilia. *Dalec.*

Sæva latrocinatio] Nam directarii malis artibus in aliena cænacula se dirigentes, et scandentes furandi animo, fenestras uncinis et hamis aperiebant, ideo apertularii vocati, Græcis θυρεπανοῖκται, ἐπισπῆδηται, κατάρακται. Iis similes sunt forium parietumque effractores, τοιχεπανοῖκται. Cujacius Observ. x. 27. nocturni fures quasi omnes Plauto in Trinummio, Dormitatores, ἡμεροκοῖται, non interdarii, ἡμεροκλέπται de quibus in xii. Tabulis: 'Si nox furtum faxit, si im aliquis occisit, jure cæsus esto.' *Idem* Cujacius xi. 27. *Idem.*

Hortos villæ, &c. si contingat præfluo amne, si minus e puteo rota organisve pneumaticis, vel tollenonum haustu rigatos] Sic legend. Monet enim hortos aut rignos habendos esse rivis ductis ex præfluo amne, aut si id non contingat, rigatos e puteo rota organisve pneumaticis, vel tollenonum haustu. *Salmas. pag. 589. a. Hortos villæ jungendos, &c.*] Cassianus Geopon. xii. 2. 3. *Dalec.*

Organisve pneumaticis, &c.] Τὰ πνευματικά, τὰ ἀντλητήρια, haustra, quales nostræ fistulæ aquariæ, aquis exhaustiendis aptæ et inventæ: vulgo, pomps. Tollenones, sive tollones τὰ κηλῶνεια. Aristophan. apud Polluc. ὥστε κηλῶνειον ἀνακίπτων, καὶ κατακίπτων. Plautus in Pænulo: 'Sunt Græ-

ca telonea: sustolli solent.' Sunt et hujus generis antlia et ciconiæ. *Dal.*

In autumnum præparandum est] Legendum reor, præpalandum est: nam statim sequitur, 'octo iugerum operis palari justum est.' *Pintian.*

Alia cortice, alia cute, &c.] Cortice et cartilagine raphanus, quod idem ait alibi Theoph. de Caus. II. 20. III. 24. et Hist. VII. 1. et 2. carne pepo, tunicis carnis cepa. *Dalec.*

Malvas septimo mense, arborescere] Scribendum: *Malvas septimo mense arborescere, baculorumque usum præbere. Exemplo sit arbor e malva in æstuario. Mauritania Lixi oppido æstuario.* Arboris e malva factæ in Mauritania exemplum adfert, quæ altitudinis erat XX. pedum, crassitudinis quam circumplecti nemo possit. *Salmas. pag. 292. a. Malva septimo]* Theoph. Hist. I. 5. cultura id fieri auctor est, nulla privatim facta Arabiæ mentione. *Dalec.*

Ut spongiæ] Confervam descrip-tam XXVIII. 8. *Idem.*

CAP. V. *Natura, et genera, et historia nascentium in hortis rerum.*

Cartilaginei generis] Nam radices quædam cartilagineæ sunt, ut raphani, betæ. Vide XX. 1. et 2. *Id.*

Cucumis] Varii a curvure, quasi curvimer. Probabilius est a Græca dictione vocabulum id tractum, qui et σίκυον et κίκυον vocarunt. Scalig. in Priapeis, 'cucumeres humi fusos.' Plinius cucumeris nomine nostros melopepones, vulgo melons, cucumeres concombres, angurias bathocos, complectitur, et de iis diversa tradit, cuique suo generi tribuenda, ut adnotatur. Citrinos adhuc vocant sucrades blanches; nigros, sucrades rouges. *Id.*

Rursusque hibernis] Eadem fere Theoph. Caus. V. 6. memorat, quo loco docet hieme cucumeris semen in canistris serere, ut celerius fructus proveniat. *Idem.*

Quin et lacte mulso semine eorum bi-duo macerato] Scribendum reor, *Quin*

et lacte aut aqua mulsa semine eorum, &c. Columella XI. 3. 'Cucumis tener et jucundissimus fit, si ante quam seras, semen ejus lacte maceres. Nonnulli etiam, quo dulcior existat, aqua mulsa idem faciunt.' Sed quia Plinius antiquorum Græciæ auctorum testimonio utitur, præterire nolui, Theophrastum non esse ex eorum numero, qui Plinium juvant, cujus verba sunt VII. 1. 'Quamobrem nonnulli semen cucumeris lacte aut aqua præmaceratum serunt, quo celerius exeat.' *Pintian.* *Quin et lacte mulso semine, &c.]* Theophr. Caus. III. 12. Cassianus XII. 20. Palladius cap. 9. Martii. *Idem.*

Apud antiquos] Hoc fit et hodie in sativ nostrorum peporum. *Idem.*

In Italia virides, &c.] Legend. *In Italia virides et quam minimi, in provinciis quam maximi, et cerini aut nigri placent, copiosissimi in Africa, grandissimi in Asia, ubi cum magnitudine excessere, pepones vocantur.* Vide *Salmas. 1107. a. In Italia virides, &c.]* De Peponibus id. Melones minimos, et nallo cydonio non ampliores adhuc habet Hispania. *Dalec.*

Citrini aut nigri] Lego cerini. Hac voce auctor quoque usus est XCV. 13. Apud Marcellum ex Plauti Aulularia, in voce 'Flammens,' Hadrianus Junius pro 'carinarii,' legit 'cerinarii.' Alibi Plautus cerinum et melinum colores memorat. *Idem.*

Vivunt hausti] De cucumere id Dioscorides. *Idem.*

Non insalubres tamen plurimum. Natura oleum odere mire] *Naturæ* in apographo sæpe citato, non *natura*. Scribendum puto *maturi*, ut jungas cum superioribus. *Pintian.* *Non insalubres, &c.]* De Melone. *Dalec.*

Natura oleum odere mire] De cucumere et anguria. *Idem.*

Descendentibus, &c.] De cucumere. *Idem.*

Nova forma eorum, &c.] De melonibus. *Idem.*

Quanquam non pendentes] De melonibus. *Idem*.

Columella tradit suum commentum] Scribo, *Columella tradit Mendesium commentum*. Columellæ verba sunt xi. 3. 'Nos autem levioꝛe opera istud fieri apud Ægyptiæ gentis populum Mendesium legimus, qui præcipit aprico et stercore solo alternis ordinibus ferulas, alternis rubos in hortis consitis habere. Deinde eas confecto æquinoctio panlulum infra terram secare, et ligneo stilo luxatis vel rubi vel ferulæ medullis stercus immittere, atque ita semina cucumeris inserere, quæ scilicet incremento suo coëant rubis et ferulis. Nam non sua sed quasi macerata radice aluntur. sic insitam stirpem frigoribus quoque cucumeris præbere fructum.' *Pintian*.

Scytalicum] Σκυτάλη, habena flagellumque scuticæ. Vocatum inde cucumeris hoc genus, aut quod ex ejus sarmentis fierent habenæ, loraque scuticarum, vel quod iis sarmenta similia essent. Galli fortassis inde *courgées* nominarunt. Est et inde sumptum nomen scytales serpentis, ejus infra mentio fit, xxxii. 5. et τῆς σκυταλίας Theoph. Hist. iv. 5. quæ scuticæ baculum significat. *Dal*.

Maceratum scri jubeant] Aut oleo sesamino perunctum. Cass. Geopon. xi. 19. *Idem*.

Similis et cucurbitis natura] Theoph. Hist. vii. 4. et de Caus. v. 6. Columel. xi. 3. *Idem*.

Paritibus tamen aptissime] Ad xi. Calend. Maii, sen 21. Aprilis. *Idem*.

Et per Quinquatrus serere] Ad xii. Calend. Junii, quinto die post Idus Maii. *Idem*.

Pergulus] Pergulas eas umbras et umbracula prisci vocaverunt: Theocritus in Syracusiis, σκιάδας. Columella, et auctor Copæ, trichila, quasi τρίχυνα, spissa umbracula, et δασύφυλλα. Colum. 'Atqui sub trichila manantem repit ad undam.' Auctor

Copæ: 'Et trichila umbriferis frigida arundinibus.' Cæsar Belli Civ. lib. iii. 'Trichilæ mensis instratæ.' Inde fortassis vox Gallica, *treille*. Scalig.

Cucurbita] Auctor Moreti: 'Et gravis in latum demissa cucurbita ventrem.' In Priapeis Epigr. li. 'Nec seminosas ad cucurbitas quenquam.' In iisdem: 'Pallentesque cucurbitæ, et suave olentia mala.' Cucurbitæ caput Apuleio Asini l. i. παροιμιωδῶς de re vili et despecta: 'Nos,' inquit, 'cucurbitæ caput non habemus, ut pro te moriamur.' Vide proverbium, 'Cucurbita salubrius.' *Dalec*.

Fastigatur] De cucumere Theoph. Hist. vii. 3. *Idem*.

Cucumis floret] Σικυὸς, pepo. *Idem* ibid. *Idem*.

Ejus in cibis gratiam] Seminis; nam duro semine jam edulis cucurbita non est. *Idem*.

Condendis hortensiorum seminibus] Lego hortensiorum, non hortensiorum, ut mox paulo: 'et omnibus fere hortensibus.' *Pintian*.

Sunt et silvestres] Cucumer silvestris, colocynthis. *Dalec*.

De rapis abunde] Varroni sic dicuntur, quod eruantur e terra, quasi ruapa. At Græcum ῥάπυς, unde potius nomen id sumptum videtur. Glaucus in obsertyco ῥάφην appellat. *Scalig*.

Nisi medici masculini sexus facerent in his rotunda] Leg. reor non medici, sed Græci. Innuit enim Theophrastum, cujus est ea traditio vii. 4. Sic paulo post: 'Genera raphani Græci tria fecere;' et non multo ante: 'Cucumerum genera Græci tria fecere.' *Pintian*.

Ad condiendum faciliora quæ sæpius sata] Condendum, non condiendum, in codice antiquo: et illud quæ superfluit, ex eodem: et lego *spissius*, non *sæpius*, ex Theophrasto manifeste vii. 4. 'Rapæ,' inquit, 'alii esse, alii non esse diversitatem generis putant, sed

mare tantum fœminaque differre, nascique ambas ex eodem semine; sed ut effœminentur raras deponere oportere; nam si dense positæ sunt, omnes mascullescere.' *Idem.*

Idem naporum quinque genera fecerunt, Corinthium, Cleonæum, Liotalassium, &c.] Lego *III.* genera, non *V.* et *Liotalassium*, non *Liotalassium*, et verba quæ statim sequuntur, et quod per se viride dixerunt, falso adjecta putamus. Est enim locus desumptus ex Theophrasto ad verbum, *vii.* 4. his verbis: 'Ut radice genera, Corinthium, Cleonæum, Liotalassium, Bœotium. Amplissime Corinthia adulescit; quæ vel stirpe constat detecta. Hæc enim sursum versus protruditur, non ut cæteræ in terram ampliari solita est. Liotalassia, quam Thraciam vocant, validissima adversus frigidiora traditur. Bœotia dulcissima est et figura rotunda, nec ut Cleonæa prælonga. Quibus folia lævia, dulciores suavioresque sunt; quibus autem scabra, acriores. Genus præterea redditur quod foliis erucæ simile constet.' Hactenus Theophrastus. Ex cuius verbis posset quis non absurde conijcere, verba illa, et quod per se viride dixerunt, non esse detrahenda, sed corrigenda potius, ut ad exemplar Theophrasti legatur, et quod persimile erucæ dixerunt; ut subintelligamus verbum foliis, aut potius omissa sit ea vox incuria librarii. *Idem.*

Quinque genera fecere] Quatuor, Theophr. ex quo hæc Hist. *vii.* 3. et 4. sumpta sunt: ubi tamen agit περί ραφανίδων, id est, de radiculis. Oscitanter admodum Plinius hæc vertit. *Dalec.*

Et quod per se viride dixerunt] Huius generis apud Theophrast. nulla fit omnino mentio. Lego *Bœoticum*, quod et per se (ἀπλῶς, simpliciter) viride dixerunt. *Dalec.*

Quorum tenuiora folia, ipsi quoque dulciores] Non tenuiora in codice ve-

tere, sed tenuia: scribo lævia ex Theophrasto *vii.* 4. 'Quibus,' inquit, 'folia lævia, dulciores suavioresque sunt; quibus autem scabra, acriores.' *Pintian.*

Genus silvestre] Genus quidem hoc Theophrast. memorat; sed agreste vel esse, vel appellari minime scribit. *Dalec.*

Genera raphani] Brassicæ Theophr. Hist. *vii.* 4. Negligenter hoc Plinius. Vide infra c. 8. huius l. et *xx.* 9. *Id.*

Ad cliendas alvos] *Ciendas* scribendum reor, usitatioe dicendi modo apud Plinium et omnes medicos. *Pintian.*

Hæc vitia non cadunt nisi in crispa folia] Particulam nisi superfluum arbitror, ex Theophrasto: 'In totum,' inquit, 'crispa succi bonitate et folii amplitudine lævi præstantior est.' *Idem.*

Nostri alia fecere genera] Hæc jam de raphano, non de brassica. *Dalec.*

Algidense a loco] Ab Algidio oppido, a quo probatum est et rapum supra. Algidus mons Romæ vicinus est, et in ejus cacumine arx, quam vocant *Rocca del Papa.* *Idem.*

Alterum rapi figura] Theophrast. ραφανίδα perpetuo vocat nostram radiculam; ράφανον vero brassicam, suo Atticisimo, quod Plinium multis locis fefellit. *Idem* auctor Hist. *vii.* 4. Bœotiam raphanida esse dulcissimam, figura rotundam, nec Cleonæa modo oblongam scribit, quæ conveniunt cum Syriaco raphano Plinii. *Id.* *Agrion vocant]* *Cheram*, Manuser. Turnebus *Arnotaciam* Advers. *xxiv.* 7. Isidorus hanc lapsanam esse interpretatur. Convenit quod Cæsar scribit Bell. Civ. lib. *iii.* Est autem genus radice inventum ab iis, qui fuerunt cum Valerio, quod appellatur chara, quod admixtum lacte, multum inopiam levat. Id similitudinem panis efficiebat. Ejus erat magna copia. *Idem.*

Circa Vulcanalia] Aliis ortu Cani-

enlæ, aliis Calendis Augusti. *Idem.*

Aristomachus detrahi] Theophrast. de Cans. v. 5. *Idem.*

Salsis aluntur] De brassica hoc Theophrast. de Cans. ii. 7. *Idem.*

Dandos cum sale jejunis esse] Dioscorides vomituris dat ante cibum; a cibo vero ut roboret ventriculum, et cibi distributionem adjvet. Auctor obliuiose vomituris imperat sumto cibo, xx. 4. *Idem.*

Quem Samnitium legatis] In exercitu duos tantum calones pro servis, famulis, ministris, ei fuisse scribit Alexand. ab Alexand. iii. 11. *Idem.*

Scriptit et Moschion Græcus] Non *Morchion*. Fuit ejus nominis medicus, cujus libellum Latine versum vidimus nondum publicatum. *Gelen.*

Odium his cum vite maximum] Hoc de brassica audiendum est. quam *πάφλας* Theophr. et Aristotel. vocaverunt. Vide supra lib. xvii. cap. 24. ult. *Dalec.*

Ex iis pastinacæ unum] Plinius pastinacæ nomine Latinis significari ait plantas quatuor: primam quidem pastinacam sativam, Lugdunenses vocant *panetz*: alteram agrestem, in pratis nascentem, quam hihiscum hic vocat, malachen agriam xx. 4. pratensem xxi. 15. Lugdunenses *panetz sauvages*: tertiam daucum staphylinum, altilem et hortensem, memoratum Galeno Simpl. lib. vi. vulgo *Carotes*: quartam daucum staphylinum silvestrem, officinis notissimum. Et quoniam hæc Romano more tractaverat, subjungit statim Græcos quatuor etiam genera dauci statuere, nempe tria descripta a Dioscoride, et quartum daucum staphylinum, quem post Ligusticum Dioscorides explicat, silvestrem scilicet, nulla usquam facta mentione sativi, aut pastinacæ, vel sativæ, vel agrestis, quasi ignotæ Græcis illæ plantæ fuerint, quamvis staphylinum apud Dioscor. interpretes vertant pastinacam. Vide infra xxv. 9. Staphylinum tamen suum Dioscorides epi-

theto peculiari *ἀγριον* vocat, id est, *craticum*, tanquam si et *ἡμερον, salicum*, cognovisset. Pastinacam Romani Gallicam vocabant, quod, ut etiam nunc fit, in Gallia tum passim diligentissime coleretur. *Idem.*

Staphylinos Græce dicitur] Officinis Staphylinus agrestis. Pingitur et describitur a Dodonæo ii. 87. et v. 38. *Idem.*

Gelduba appellatur] Hodie *Gelb*, pagus juxta arcem, limen Archiepiscopi Coloniensis. *Dalec.*

Nullac minus quam ternorum pedum] Scribo, *Inulac minus quam ternorum pedum*, tum ex citato exemplari, tum ex Colum. xi. 3. 'Pastinaca, siser, atque inula convalescunt alte pastinato, et loco stercorato, sed quam rarissime ponenda sunt, ut majora capiant incrementa. Inulam vero intervallo trium pedum seri convenit, quoniam vastos facit frutices.' Astipulatur etiam Palladius iii. 25. *Pintian.*

Proxima his est bulborum natura] Vide infra xx. 9. paulo ante finem. *Dalec.*

Celebrans Megaricos] Colum. 'quæque viros acunt, armantque puellas, Jam Megaris veniant genitalia semina bulbi.' Martialis: 'Dannius, an Libycis bulbus tibi missus ab oris, An Megaris veniat, noxius omnis erit.' *Dalec.*

Epimenidium vocatur] Theophrastus Hist. vii. 11. *Idem.*

Folia quæ sunt his ampla] De aro tantum id idem ibidem. *Idem.*

Unum de iis volumen, &c.] Ejus mentio fit apud Laërtium in Pythagora, quo loco perperam legitur *περί τῆς κήλης* eum scripsisse, non *περί τῆς σκίλλης*. Muretus Variar. ix. 20. *Id.*

Proximo reddemus libro] Lib. xx. cap. 9. *Idem.*

In Africa natæ] Adco dulces nascuntur. Theophrast. Hist. vii. 12. *Id.*

Genera Græci hæc fecere] Theophr. Hist. vii. 13. hæc sic recitat: 'Lencoion, bulbinen, opilionem, cyicem,

et sisyrinchium.' Pro lencoio scribitur hic *setanion*, pro opilione *pythion*, pro cyice *acrocorion*. *Ægilops* vel irrepsit, vel ejus loco legendum, *hemerocalles*, aut quidpiam aliud ejusmodi. *Idem*.

Effodiuntur bulbi ante rer] Bulbis salaciores fieri ostendunt Martialis versus: 'Cum sit avus conjux, cum sint tibi mortua membra, Nil aliud bulbis quam satur esse potes.' Ex iis cum nucleis pineis, eruca, pipere in nuptiali cæna sponso ferculum parari solitum scribit Alex. ab Alex. II. 5. ut apud quosdam e papaveris semine cum lacte et melle, et apud Athenienses, sponsæ, priusquam mariti thalamum adiret, cydonium malum gustare morem fuisse, ut halitu animaque suaviori virum oscularetur. *Dalec.*

CAP. VI. *De hortensium herbarum radicibus, foliis, floribus, coloribus.*

Silvestri minores, tumidæ] *Silvestri minor et humida*, in vetusto exemplari: recte. Theophr. VII. 2. 'Omnium maxime unistirpem rumicem esse putaveris. Laterales enim crassas nullas penitus agit, sed tantum præternues. Nititur altissima omnium radice majore; namque semipedibus ternis. Silvestris brevior agit: multicaulis atque ramosus consistit, et tota forma cum perfecta est, betæ proxima sane cernitur. Diuturnitate quoque silvestrem et in totum, ut dicta loquar, omnia olera vincit. Perdurat quantumvis temporis, ut aiunt, carne plena atque humecta consistit. Qua de causa effossa diu vivere potest.' Hæc Theophrastus. Porro distincte Pliniana verba legenda censeo, ut duo illa verba, *silvestri minor*, parentheos nota claudantur, et omnino legatur sic: *Ut quæ descendat ad tria cubita (silvestri minor) et humida effossa quoque diu vivere potest*. Pint.

Sponte nascentium, &c.] Theophr. Hist. I. II. τῶν ποωδῶν, earum quæ herbæ vulgari simile folium, id est,

longum et angustum habent, quales sunt crocus, perdicium, aspalax. Tamen de perdicio tantum hoc idem scribit, non de croco, aut aspalace. Sed et sunt, qui ejusdem perdicion esse volunt ornithogalon Dioscoridis, et pro aspalace *asphodelum* legunt. Utrumque certe ποῶδες est. *Dalec.*

In iurejurando habet Ægyptus] Zeno Stoicus per capparim jurabat, Teleclides per brassicam. Plutarchus de Isid. et Osir. Cæpam quidem Ægyptii sacerdotes aversabantur, quod lacrymas eliciendo, festos dies celebrantibus molesta sit, et excitata siti incommoda sit iis, qui religionis causa potu ciboque abstinent. Plutarchus ibid. Præterea quia Luna decrescente viget et aurescit. *Idem*.

Odor lacrymosus] Inde Græcis κρόμμυον, ὅτι κόρας συµµύειν ποιεῖ. Aristophan. τί δῆτα κλαίεις; A. κρομμύων ὀσφραλνομαι. Bias a rege Alyatte accersitus, regia fortuna spreta, illum iussit κρόμμυα ἔσθλειν, τούτέστιν οἰμᾶζειν. Rhodig. XII. 4. Lucilius Sat. lib. v. 'Flebile cæpe simul, lachrymosæque ordine tallæ.' Sic enim Festus vocat interiores cæparum tunicas. Varro in Bimargo: 'Avi et atavi nostri cum allium et cæpe verba earum olent, tamen optime animati erant.' Tunicatum cæpe Persius eleganter vocat Sat. IV. 'tunicatum cum sale mordens Cæpe.' Lucilius lib. VI. 'lippus edendis Acribus assidue fuit cæpis lacrimosis.' In Priapeis: 'Acreisque capas, alliumque fibratum.' Apud Homerum Iliad. A. Ἐκαμήδῃ εὐπλόκαμος Nestori et Machaoni pro obsonio apponit cæpam et mel flavum, χλωρόν. *Dalec.*

Samo enim et Sardibus candidissima] Amisso in veteri lectione, non *Samo*. Substituto pro amisso, apud Issum, ex Theophr. VII. 4. 'Differunt,' inquit, 'et colore nonnullæ. Etenim apud Issum cætera quidem candidis similes constant, sed colore candidæ admodum proveniunt, Sardonisque si-

militer fere affirmant.' Est autem Issus urbs nemini ignota, in Cilicia, clara victoria Alexandri adversus Darium. *Pintian.*

Et de porro] Pallad. cap. 24. Februuar. *Dalec.*

Vocis gratia] Cui splendorem affert infra xx. 6. *Idem.*

In eadem area secatur, &c.] Sic distinguenda sunt: *In eadem area secatur, donec deficiat, stercoraturque semper. Si nutritur, in capita, antequam secetur, cum increvit, in aliam aream transfertur, summis foliis leviter recisis ante medullam, et capitibus retractis tunicisque extremis.* Quem sectivum, inquit, facere volueris, in eadem area, qua satus a primo fuerit, secandus est donec deficiat: at si nutritur in capita, id est, si capitatum voles facere, ubi increvit antequam secetur, in aliam aream transferri debet, summis foliis leviter recisis. De capitato postrema illa verba capienda esse palam est, et ex iis quæ sequuntur: 'Antiqui silice, vel testa subjecta capita dilatabant, hoc item in bulbis.' Mox emendandum: *Laudatissimus in Ægypto, mox Ostiæ atque Ariciæ;* et paulo post: *alterum genus pallidioris folii, rotundiorisque, lenioribus incisuris.* Duo genera sectivi porro facit, quorum alterum folio herbaceum, id est, viriditatis miræ: alterum folii pallidioris, dilutioris nempe viriditatis. Vide Salmas. pag. 1001. a.

Subjecta capita dilatabant] Inde κεφαλῶν πρόσον. Auctor Moreti: 'Hic siser, et capiti nomen debentia porra.' In Priapeis: 'Crescensve semper in suum caput porrum.' *Dalec.*

Nucleis] Ὀνυχας vocat Aëtius xi. 11. σκελλίδας Paulus Ægineta iv. 33. γέλγει Theophrast. ἔγλιθας Galenus. *Idem.*

Ulpicum] Quidam esse volunt allium Ægyptium Dioscoridis, quod, ut porrum, singulari capite constat, idemque molyzam Hippocratis de mu-

liebribus. *Idem.*

Antiscorodon] Aphroscorodon, ut indicant, quæ proxime sequuntur. Sic et Columella vocavit, idemque allium Punicum. Quidam a spuma, alii ab Africa Aphroscorodon dici volunt. Columellæ verba sunt xi. 3. 'Ulpicum, quod quidam allium Punicum vocant, Græci Aphroscorodon appellant, longe majoris est incrementi.' *Dalec.*

Pulmentaria ruris] Ea pulmentaria μυττωτός Theophrast. vocat Hist. vii. 4. Polluci autem μυττωτός est τρίμμα ἐκ σκορόδων δριμύς: Dioscoridi intritum ex allio et nigra oliva. Hoc loco Plinius parare id videtur ex oleo, allio, et aceto. Parant alii ex allio, ovo, caseo: Lugdunenses ex allio et nuce juglande recenti, aut alioqui tamdiu in aqua macerata, ut recenti similis videatur. Excitat hoc appetentiam, et contra venenum fungorum pro antidoto est. Vide Cælium et Scholiastem Aristoph. *Idem.*

Tritum in oleo et aceto mirum quantum increseat spuma] Verba illa, *in oleo et aceto*, falso inserta videntur, ex Theophr. vii. 4. his verbis: 'Cyprum vocatum maxime tale est, quod non decoquunt, sed in myttotis utuntur; et cum tunditur mirum quantum spuma increseat.' *Pintian.*

Ut odore careant] Columella lib. xii. *Dalec.*

Allium ex semine provenit, &c.] Lege: *Allium ex semine provenit, sed tarde; primo enim anno porri crassitudinem capite efficit: sequenti dividitur: tertio consummatur.* Sequentia sic lege: *in semen exire non debet, sed intorqueri caules satius, ea gratia, ut caput validius fiat.* Melius dixisset Plinius: *sed intorqueri nucleos satius.* Salmas.

Pulchriusque] Κάλλιον Theophr. præstantius. *Dalec.*

Quod si diutius allium, &c.] Lege: *Quod si diutius allium cæpumque inveterare libeat, aqua salsa tepida unguenda sunt; ita diuturniora fient, meliora-*

que usui, sed in satu sterilia. Salmas. pag. 227.

Alum hoc vocant] Ophioscorodon. Alioquin alus Græcorum est symphyton petræum. In Vet. legitur, *allium*. Vide num legendum: *silvestre hoc allium*, &c. vel, *anguinum hoc vocant*. Dalec.

CAP. VII. Quoto die quæque herba nascuntur, seminum natura: quomodo quæque serantur, et quorum singula genera sunt, et quorum plura.

Blitum, napus, eruca] Legendum videtur *radix*, non *napus*. Theophr. vii. 1. 'Omnia pari tempore nequaquam proveniunt, sed alia celerius, alia serius: quæ scilicet proventu continuatiora consistunt. Celerrime ocimum, blitum, eruca, et de hibernis radix; die namque, ut ita loquar, tertio erumpit.' Ex his Theophrasti verbis liquet, alio ordine Pliniana esse disponenda: *Celerrime ocimum, blitum, eruca, radix*. Pintian.

Majore ex parte emergit] Idque omnibus sementibus. In omnibus enim quidam densius serunt. Theophrast. Dalec.

Item duritie] Apud Theophr. est: *καὶ τοῖς χρώμασιν ὁμοῖως, τὰ μὲν μέλανα, τὰ δὲ ξυλῶδη, τὰ δὲ λευκώτερα*. *Ξυλῶδες, lignosum*, Theophr. refert ad colorem, Plinius ad duritiem. Apud Theophrast. rectius legetur pro *ξυλῶδη, ἐρυθρῶδη*, qualis color est seminis nasturtii, et raphani. Exemplar manuscriptum habet: *item duritia surculacea, in folliculo sunt*, &c. Pro siliqua folliculum Plinius usurpat. *ἔλλοβα* Theophrast. vocat. *Idem*.

Nudum semen apii] *Γυμνόσπερμα* Theophrast. Hist. i. 18. *Idem*.

Cortice obducta bliti, betæ] Scribe *obductum*, non *obducta*, ex vetusto exemplari. Pintian.

Nihil ocimo fecundius: cum maledictis ac probris serendum præcipiunt] Legendum proculdubio, non *ocimo*, sed *cumino*. Theophr. vii. 3. 'Omnia seminis germinisque large fecunda:

sed fecundissimum omnium cuminum est. Peculiare etiam quod de hoc dicunt; imprecari namque et maledicere serendo oportere affirmant, quo latius copiosiusque proveniat.' Repetit idem lib. ix. *Pintian*.

Cum maledictis ac probris, &c.] De ruta idem scribit Palladius cap. 9. Martii. Dalec.

Et cuminum qui serunt, precantur ne exeat] Sicuti statim ante ocimo legabatur, ubi *cumino* scribendum erat, hic contraria ratione *ocimum* scribendum fuit, ubi *cuminum* positum est. Sciendum autem verba, quæ statim præcedunt, post ea quæ posui locanda esse, non ante, hoc modo: *et ocimum qui serunt, precantur ne exeat: sato pavitur terra*. Columella xi. 3. 'Fere etiam his diebus ocima seruntur, quorum cum semen obrutum est diligenter, inculcatur pavicula vel cylindro; nam si terram suspensam relinquas, plerumque corrumpitur.' Et in carmine de Hortorum cultura: 'Tum quoque proscisso rignoque inspersa novali Ocima comprimit, et gravibus densate cylindris, Exurat sata ne resoluti pulveris æstus.' *Pintian*. *Et cuminum qui serunt*] Contra qui rapum, raphanum, napum religiosi agricolæ serunt, antiqua consuetudine precantur, ut sibi nascantur, et vicinis. Dalec.

Apium etiam paxillo, &c.] Ad incrementum locus confert. Ideo cum apium transfertur, adigi paxillum tam alte præcipiunt, quam apium fieri magnum placet. Quia etiam et apii semen, exceptum panniculo stercore terraque pleno, in cavernam paxillo jam antea reclusam demitti. Theophrast. Hist. vii. 3. *Idem*.

Et si quorum radicem, &c.] Annifera vocat, *τὰ ἐπετειόκαυλα*, quorum annuus caulis est: apposite quidem, sed significatu minus proprio, cum *annifera* etiam intelligere possimus, quæ fructum aut florem quotannis ferunt. Nascuntur etiam radice, inquit Theo-

plurastus, quorum radices vivunt diutius, quamvis annuus caulis sit. Talis est beta et oxalis. Legend. *et si quæ radicem annifera.* Idem.

Fruticant alia et non capite] Melior lectio, *Fruticant alia et non capitata.* Theophr. vii. 2. 'Quædam etiam non capitata; verum diuturniora germinare posse cernuntur, ut apium, beta.' *Pintian.* *Fruticant alia et non capite*] Coma secta, novam pariunt. *Dalec.*

Exceptis quæ non scabrum caulem habent] Legendum reor *crebrum*, non *scabrum*, ex Theophr. vii. 2. Theodorus *secaulia* vertit, quæ Theophrastus ἀπόκαυλα appellat. *Pintian.* *Exceptis quæ non scabrum*] Apud Theophr. est πλὴν τῶν ἀποκαύλων. Legendum puto, μονοκαύλων. Exceptis iis, quæ unico caule surgunt, ut cuminum. *Dalec.*

Hoc et in rapis] Non quidem de rapis id scribit Theophrastus, sed, quod sequitur, *ea pariter, ac radiculis direptis, foliis, &c.* Idem.

Rutam furtivam] Palladius cap. 9. Mart. *Idem.*

CAP. VIII. *Natura, et genera, et historiae ad condimenta in horto satarum rerum, XXXVI.*

Heleoselinum vocatur] Hoc est, apium palustre, seu paludapium. Alii *helioselinum* legunt, sed perperam, ut patet ex Dioscoride lib. iii. et Theophrasto vii. et omnibus. *Pintian.*

Uno folio, nec hirsutum] Theophr. vii. 7. μονόφυλλον, *raris foliis*, pro quo legit Plinius μονόφυλλον, *uno folio.* *Dalec.*

Rursus in siccis hipposelinum pluribus foliis simile helcoselino] Verbum pluribus adjectitium puto. Theophrastus libro antedicto: 'Hipposelinum foliis vicinum heleoselino est.' *Pintian.*

Purpureus, crispus, Cappodocas] Scribendum *Cappadocias*, non *Cappadocas*, tum ex codice antiquo, tum ex Columella xi. 3. 'At Cappadocia, quæ pallido et pexo densoque folio, viret

mense Februario,' &c. Corrigenda non multo post eadem menda. *Pintian.*

Picrida] Est et picris cichorii genus infra xxi. 17. et xxi. 22. nec non Theophrast. Hist. vii. 11. *Dalec.*

Quæ meconis vocatur] Vide posthac xx. 7. *Idem.*

Apud antiquos Italiae hoc solum genus earum fuit, et ideo Lactucis nomen adjectum] Sic leg. Sequentia sic lege: *et ideo æstate gratia.* Sequentia sic leg. *Divus certe hac lactuca conservatus in ægritudine fertur prudentia Musæ medicæ, cum prioris Cameli religio nimia ei abnegaret.* Omnia plana jam sunt. Oportet Camelium fuisse nomen prioris medici, quo Divus Augustus usus est ante Musam. Is Camelinus lactucarum esum ægrotanti Augusto negabat. Musæ vero opera ex valetudine ancipiti convaluit ope lactucæ. *Cameli* pro *Camelii*. Sequentia sic lege: *In tantum recepta commendatione, ut servari etiam in alienos menses eas ex oxymeli tum repertum sit.* Post servatum ex morbo Augustum lactucæ usu, tanta earum commendatio esse cepit, ut tum repertum sit eas oxymeli condire ac recondere in alienos menses. *Salmas.* 1270. b. et 1271. b. 1272. a.

Et ideo lactuca nomen adeptæ] In vetusto exemplari, *et ideo nomen lactucis adjectæ.* Scribendum forte, *et inde cognomen a lacte eis inditum.* *Pintian.* *Lactuca nomen adeptæ, &c.*] Quid quod in ipso Plinio supra c. 4. hujus libri, legere est, 'Lactucinos in Valeria familia non puduisse appellari,' nempe a lactucarum cultu; ut a 'cæpis,' 'Cæpiones.' *Bouch.* 604. Vicissim inter lactucarum species idem Plinius 'Cæcilianæ' meminit: 'Purpuream,' inquit, 'maximæ radicis Cæcilianam vocant;' nempe a Cæcilio Metello. *Bouchart.* *ibid.*

Astyliða: quidamque ennuçion] Ἀστυλάζειν, *ejulare.* Apud Athenæum

lib. II. legitur *astylida*, quasi urbanam et civilem dicas. *Dalec.* *Astylida*: quādamque eunuchion] *Eunuchion* scribit et *astylida*; quorum posterius palam corruptum. Nam *ἀστυρίς* cur dicatur neminem doctorum latet; at *ἀστυλὶς*, *Hesychio* aliud est. *Bonchart.* 603.

Natura omnibus refrigeratrix] Ea de causa veteribus postrema mensa sumebatur, ut ebrietatem et capitis gravitatem arceret frigiditate. *Martialis*: 'Claudere quæ cœnas lactuca solebat avorum, Dic mihi, Cur nostras inchoat illa dapes?' *Rhodig.* xxvii. 20. et 26. Apud Athenæum *Aristoxenus* cum vesperi lactucas cœnomelite perfudisset, virides placentas a terra summissas se habere, mane jactabat. In lactuca occultatum *Adonin* a *Venere Callimachus*, *Phaona Cratinus* scribit. *Pythagoræi* lactucam vocant, *ἐννοῦχον*, *Eubulus* mortuorum cibum, mulieres *ἀστυλίδας*, quia τὸν στύλον, id est, penem, arrigere prohibeat. *Rhodig.* lib. xxvii. cap. ult. *Anctor Moreti*: 'Grataque nobilium requies lactuca ciborum.' *Dalec.*

Deus certe Augustus, &c.] *Sueton.* in *Augusto* cap. 81. Vide *Salmas.* p. 1272. *Idem.*

Dicemus inter medicas] *Lib.* xx. c. 7. *Idem.*

Latiusque esset] *Theophr.* *Hist.* vii. 7. et 11. et de *Caus.* ii. 7. *Dalec.*

Hiemi impatientiores] Imo scribendum, *hiemis patientiores*. *Columella* in prosa hortorum: 'Eadem ratio intubis, nisi quod hiemem magis sustinet, ideoque frigidis regionibus primo autumno seri potest.' *Pintian.*

Candoris sane discrimine præferentes et lactucæ] Legendum videtur, ut *lactucae*; quod patet ex paulo ante dictis, et recentiora etiam exemplaria sic præferunt. *Idem.*

Vernum et autumnale a temporibus sativis] *Scribo*, *vernū et autumnale a temporibus satique*, ex vetere co-

dice, et mox paulo pro *pandunt*, *expandunt*, in eodem leges. *Idem.*

Acrimonia sinapis] *Condicbant* olim vino et pipere. Unde *Martialis*: 'Ut sapiant fatuæ, fabrorum prandia, betæ, O quam sæpe petet vina piperque cocus!' *Fabris* betas parari solitas ostendit et hic *Columellæ* versus: 'Ulpica, quæque habilis beta est fabrilibus escis.' *Dalec.*

Religio est] Religiosum est: velut quadam religione observatum, ut appositam quisvis degustet, quamvis ea satientur validiores tantum. *Idem.*

Et capite ipso exilientis] *Lego*: et capite ipso exiliente, bulbi; nam cum foliis humi primum sparsis, ex illorum medio caulis prodire incipit, ejus caput et callosa quadam soliditate bulbo simile est, et gustu. *Idem.*

In latitudine] In *Priapeis Epigram.* II. 'Nec hortus educat latas mens betas.' *Idem.*

Brassica miras canit laudes] *Cap.* 157. 158. *Gravidis* apud *Athenienses* brassicam dari solitam, quod parturientibus commodissima sit, scribit *Alex.* ab *Alex.* II. 25. *Idem.*

Genera ejus facit tria] De *raphano* id supra, hujus libri cap. 5. 'Genera raphani Græci fecere tria,' &c. *Infra* vero xx. 9. 'In tria genera divisere eam (brassicam) Græci antiquissimi.' *Idem.*

Apianam vocat] A similitudine apii, *σελινοειδῆ* *Cato*: *Eudemus* apud *Athenæum* lib. IX. vocat *σελινουσίην*. *Idem.*

Cymas] *Cymas* vocat fœminino genere, quas Græci nentro κύματα, quasi κνήματα, ut inquit *Galenus* lib. II. aliment. et *Columella* hoc versu: 'Frigoribus caules, et veri cymata, mittit.' *Cymas* primæ sectionis inter remedia nephritica *Galen.* lib. X. κατὰ τόπους ex *Anthio* vocat πρωτοτόμους καυλοὺς, ut et *Martialis*: 'Et faba fabrorum prototomique rudes.' Et 'Prototomis, pudet heu, servio cauliculis.' *Marcel.* c. 20. *Haplosiles* cau-

les vocat, nimirum ἀπαλούς. Vide xx. 9. *Idem*.

Fruticat] Cauliculos edules profert. Id genus esse volunt, quod in Geoponicis Constantinus vocat ἀσπαργάδην κράμβην. *Dalec*.

Lacuturres] Vulgo, capitata sive sessilis brassica. *Chous cabus*. *Idem*.

Nunquam plantæ, &c.] Intelligendum est enim de plantis brassicæ: hinc facit diminutiva vox ἀλμυρίδιον. *Gelen*.

Halmyridia vocat] Eorum meminit Endemus apud Athenæum, gignique tradit Eretriæ, Cumis, Rhodi, Cnidi, Ephesi. *Dalec*.

Statim desecti ne humum attingant, in cados olei quam proxime siccatos obturatosque conduntur] Desideratur particula si, et desecta non desecti, in scripto codice legitur: et opitulatos, non obturatos. Lego igitur sic: si statim desecta ita ne humum attingant, in cados olei quam proxime siccatos operculatosque conduntur. *Pintian*.

Semen trifolii] Deceptus est Plinius, sive potius ejus libertus scriba, voce τριφύλλον, quod patet ex hoc loco Constantini xii. 17. Εἰδέναι χρὴ ὅτι τὴν κράμβην ἐν ἀλμυρῷ τόπῳ σπείρειν προσήκει· διὸ χρὴ τριφύλλον ταύτην γενομένην νίτρον λείον ἢ ἀλμυρίδα γῆν διὰ κοσκίνου κατασεισθεῖσαν πάσσειν, ὥς δοκεῖν αὐτὴν πεπαχνῶσθαι· τοῦτ' γὰρ τῷ τρόπῳ καὶ ἐψανωτέρα γίνεται. Pro τριφύλλῳ κράμβῃ Plinius triphylli semen immiscuit. *Idem* error Pallad. cap. 24. Fehr. Martial. 'Nec tibi pallentes moveant fastidia canles, Nitrata viridis brassica fiat aqua.' *Dalec*.

Genus inserendi] Id Græci vocant ἐπισπείρειν, ut in arboribus ἐμφυτεύειν, et ἐνοφθαλμίζειν, 'inseminare' Gellio. Vide Lexic. Constantin. *Idem*.

Apud Dyrrachium] Sueton. in Julio c. 68. *Idem*.

Cyna silvestris] Brassica. Lapsanam xx. 9. silvestris brassicæ genus esse scribit. At supra c. 5. chاران, sive cheran, Cæsari lapsanam dici ad-

notavi. *Idem*.

Omnium hortensiorum lautissima] Legendum *hortensium*, non *hortensiorum*, ut præmonuimus. In scripto tamen codice, *Omnium in hortis rerum* legitur, et paulo post, *hortense*, non *hortensium*, scriberem. *Pintian*.

Abunde dictum] Lib. xvi. cap. 36. *Dalec*.

Cato] Cap. 48. *Idem*.

Corruda] Asparago hoc spinoso ut sponsæ coronarentur, apud Bæotios in more fuisse, sicut apud cæteros Græcos sisymbrio, tradit Alex. ab Alex. ii. 5. *Idem*.

Viret thyrso primum, &c.] Κορύνην Theoph. vocat Hist. vi. 3. nempe thyrsnm in acutum fastigium desinentem. *Dalec*. *Viret thyrso primum emicante, &c. striatur*] *Striatur* lego, non *stringitur*; nam inter toros interveniunt striæ, sicut in arvo inter porcas sulci. Eadem ratione striatæ columnæ apud Vitruvium leguntur. Sic et melopepones striato cortice conspiciuntur. *Gelen*.

Orillo fimo nominatim uti quoniam aliud herbasceret] Scribo, quoniam aliud herbas creet; ex ipso Catone c. 140. *Pintian*.

Arietis cornibus, &c.] Fabulosum vanumque id sibi vidcri scribit Dioscorides. *Dalec*.

Certum est quippe, &c.] Legend. *Certum est quippe carduos apud Carthaginem magnum Cordubamque præcipue, sestertium sena millia e parris reddere arcis*. Singulas areas, easque parvas, carduorum apud Carthaginem magnam et Cordubam reddere quotannis sestertium sena millia dicit, hoc est, centenos quinquagenos præter propter nostri nomismatis aureos: qui ingens quæstus erat: arcæ hortorum sunt πρᾶσια. *Salmas*. p. 228.

Eruca] In Priapeis: 'Nam quamvis videar satis paratus, Erucarum opus est decem manipulis, Fossas inguinis ut teram.' Quin et eruca sacra Priapo est, atque ideo propter

eum seritur. Columella in horto: 'Et quæ frugifero seritur vicina Priapo, Excitet ut Veneri tardos eruca maritos.' In Priapeis: 'Et ipse longa nocte dormiat solus, Libidinosus incitatus erucis.' Auctor Moreti: 'Intybaque et Venerem revocans eruca morantem.' Ovid. in Amor. 'Ex horto quæ venit herba salax.' Idem: 'Nec minus erucas aptum est vitare salaces.' Martialis: 'Concitat ad Venerem tardos eruca maritos.' Vide supra x. 43. sub finem. *Dalec.*

Narium tormento] *Κάρδαμον, καρήδαμον*, quia caput acri calore suo tentat. Unde in pigros, ignavos, et desides Græcis est proverbium, *κάρδαμον ἔσθιε, nasturtium comede*. Idem.

Veluti torporem excitantis] Varro in Pappo: 'Nasturtium nonne vides ab eo dici quod nasum torqueat: vestispicam, quod vestem spiciat.' Nonius. Auctor Moreti: 'Quæque trahunt acri vultus nasturtia morsu.' Vide quæ adnotata sunt xx. 13. *Idem.*

Ruta quoque, &c.] Iolans in rebus Peloponnesiacis *πήγανον* in Peloponneso *ῥυτήν* vocari scribit, unde fortassis Latinum rutæ nomen. Rhod. xxviii. 23. Scal. in Varron. In Priapeis: 'Menthiamque olentem cum salubribus rutis.' *Idem.*

Terra quam maxime lateraria] Lateritios parietes dicimus, ex lateribus constructos. *Laterariam terram*, quæ apta sit fingendis lateribus. *Gelen.*

Amicitia est ei et cum fico] In fico rutam inseri Theophr. refert de Caus. v. 7. itemque Plut. Sympos. v. 9. *Dalec.*

Ealem et ocimo natura, nisi quod difficilius crescit] Hæc verba laud dubie ad alium locum pertinent; hic enim falso inserta disturbant interruptumque rutæ tractatum. Sed considerandum, cur dicat difficilius ocimum crescere, quod est contra Theophrast. Hist. Plant. vii. 1. his ver-

bis: 'Omnia pari tempore nequaquam proveniunt, sed alia celerius, alia serius, celerrime ocimum, blitum, eruca.' Nisi quis dicat, aliud esse crescere, aliud nasci et erumpere e terra. Numquid legendum hic, non *crescit*, sed *urescit*? ut vetus codex, et alia nonnulla habent exemplaria, ex eodem Theophrasto, eodem vii. 3. sic scribente: 'Difficile, ut ita loquar, omnia exsiccantur, cumino excepto. Nec modo frumenti consistunt: quod cum primum in plenum creverit, mox exsiccatur et decidit. Sed quæ cortice continentur, difficilius exsiccantur, et inter ea maxime ocimum.' *Pinlian.*

Non sine difficultate provenientibus] Scribo, *non sine difficultate pruritus*, seu *pruriginis*, tum ex vetere codice, tum ex Columella lib. xi. in prosa hortorum: 'Sed velata manu debet runcari, quam nisi contexeris, perniciose nascuntur ulcera. Si tamen per ignorantiam nuda manu runcaveris, et prurigo atque tumor incesserit, oleo subinde perungito.' *Idem.*

Crispius sic putant fieri] Theophr. Hist. ii. 5. et de Caus. v. 6. *Dalec.*

Nemæa] Illic viridi vivoque apio coronantur, in Isthmiis vero arido, rejecta pinn, Herculis instituto. Calimaclus apud Plut. in Sympos. *Καί μιν Ἀλητῖδαι πούλῳ γεγειότερον τοῦδε παρ' Αἰγείωνι θεῷ τελέοντες ἀγῶνα Θήσουσι, νίκης σύμβολον Ἰσθμιάδος, Ζήλω τῶν Νεμέηθε' πύτυν δ' ἀποτιμήσουσιν, ἥ πρὶν ἀγωνιστὰς ἔστεφε τοὺς Ἐφύρης.* Had. Jun. iv. 21. Vide quod adnotatum est xx. 11. Olympicos ludos Hercules in honorem Pelopis instituit. Corona in his fuit ex oleastro, vel olea callistephano. Pythios Delphis Diomedes in honorem Apollinis, qui Pythonem serpentem interemisset. Corona, Laurus. Isthmios in Isthmo, et Megarensium sium, juxta Corinthum, ad Neptuni delubrum, inter Ægæum et Ionium mare, The-

sens, æmulatione Herculis. Corona principio ex apio, deinde ex pinu, ac tandem victori præmium centum drachmæ, ut Olympionicis quingentæ. Nemaos in honorem Archemori Lycurgi filii, a serpente necati, cum super apium reptaret, celebrarunt. Corona apium. Alex. ab Alex. v. 8. *Dalec.*

Minus hæc humido gaudet] Æstimandum, an legendum hic sit, non *minus*, sed *nimis*, ex Dioscoride prodente, mentam dulcem desiderare uliginem. Et paulo ante, *Durata runcatur non sine difficultate*. Scribo *delata*, non *durata*. Columella xi. 3. 'Rutam autumnio semine satam, mense Martio deferre oportet in apricum, et cinere aggerare, runcarique, donec convalescat, ne herbis euectur; sed velata manu debet runcari; quam nisi contexeris, perniciose nascuntur ulcera.' *Pintian.*

Mentæ nomen, &c.] *Κωκυτίδα νύμφην* Oppianus ἀλιεντικῶν lib. iii. vocat, quod Mintham Cocyti filiam, Plutonis amicam adventanti Proserpiuæ infensam et minitantem, Ceres in κακὴν βοτάνην mutavit. Eadem fere leguntur apud Strab. lib. viii. de monte Minthe. Improbam herbam vocat Oppiani interpres, quod ante coitum apposita mulierum genitalibus conceptum impedit, vulnera, si inferatur, curari prohibet, lacti mixta ante coagulum densari non patitur, quæ Florentinus Geoponicῶν lib. xii. tradit. Rhodig. x. 22. *Dalec.*

Sed præcipue Olusatrum miræ naturæ est. *Hipposelinon Græci vocant, alii Smyrneum: e lacruna caulis sui nascitur*] *Hipposelinum* porro illud quod lacrimam fundit, et ex cujus radice succus colligitur sapore murrhæ, non est *Olusatrum*, sed *Smyrnum*. Utrumque ab eo confundi magis etiam apparet in sequentibus. *Salmas.* 1268. b.

Hipposelinum Græci, &c.] Theophrast. Hist. vii. 6. *Smyrnum* Diosc.

maceronium officinarum, a maceriis dictum, idemque Hipposelinum Theophrast. Hipposelinon Dioscor. vulgare libysticum. Dalec.

Craterus apud, &c.] *Lege: Cratevas apud Græcos cunilam bubulam eo nomine appellat. Ceteri vero Conyzam, id est, cunilaginem: Thynbram, &c.*] *Salm.* 1275. a. *Craterus apud, &c.*] *Cratevas* putavit falso *ligusticum* appellari nomine *cunilæ bubulæ*, cum hæc sit origanum silvestre. Vide xxvi. 15. sub finem. *Idem.*

Non sine lacte] *Columella* in horti poemate. *Dioscoridi* in muria servatum cum lacte estur. *Lepidio* injecto oxygala fieri scribit *Columella* xii. 8. *Idem.*

Papaveris sativi tria genera] *Apud Theocritum* interpres τηλέφυλλον vel πλαταγόνιον interpretatur *papaveris* aut *anemones* folium, ἀπὸ τοῦ πλατάσσειν, ἡγουν ἡχεῖν, quoniam eo indici pollicique imposito, ac colliso, si crepuisset, aut rubesceret, amari se putabant, ruborem τὰ ῥόδια vocantes, sin minus despici se arbitrabantur. Versus Theocriti sunt hac de re: Ἐγνων πρὸν, ὅκα, μεν μεμναμένω εἰ φιλέεις με, Οὐδὲ τὸ τηλέφυλλον ποτιμαζάμενον πλατάγησεν, Ἄλλ' αὐτὼς ἀπαλῶ ποτὶ πάχει ἐξεμαράνθη. Quidam legunt δηλέφυλον, ab amoris indicio et angurio. *Rhod.* xix. 4. Ejus lusns meminit *Pollux* lib. ix. περὶ τῶν ἐν συμποίοις παιδιῶν. Sic quoque vocavit *Josephus* in *hyoscyami* descriptione. *Idem.*

In secunda mensa] *Cocetum* id *bellarium* vocat *Festus*. *Tertull.* contra *Valentin.* 'Pandoram Hesiodi, Accipatinam, Nestoris cocetum, Miscellaneam Ptolomæi.' *Petronius* in *Satyra* ridens affectatum studium eloquentiæ in declamatorum exercitationibus, eos mellitos verborum globulos fundere ait, et omnia dicta factaque quasi *papavere* et *sesamo* sparsa. *Idem.*

Inferiorem crustam] *Polluci ἐπιθίας*, inferior panis crusta, quæ furnum at-

tingit et ψώθιον: crusta vero superior, magna ex parte vesicis bullata, et pustulata, ἀττάραχος, sive ἀττάραγος. Legendum vero puto, *crustam ammi githque*, ut legitur xx. 14. vel *crustam anisum githque*, ut cap. 17. ejusdem libri. Apium crustæ panis inferiori subdi, nusquam legitur. *Idem.*

Tertium genus, &c.] Legend. *Tertium genus rhæda vocant Græci, id nostri erraticum: et xx. 19. leg. Rhædem vocavimus et erraticum.* Salmas. pag. 829. a. *Tertium genus, &c.]* Sativi tertium genus non quidem est rhæas, perpetuo silvestre, et erraticum, sed nigrum secundum, albo, quod thylacitin vocant, et priore nigro, quod pithitin, magis silvestre, magis medicatum, minus capite oblongo, coli tamen solitum in hortis cum supra dictis. Plin. hæc non satis distinxit. *Idem.*

Nomen a Græcis accepit] Placet id εἶταμον Plinii. Dioscoridi sic vocatur, quod ex eo fluat lacteus succus. Cæterum omnibus generibus papaveris id commune est. *Idem.*

In honore apud, &c.] 'Cereale papaver' Virgilius appellat, vel quod Cereris effigies in templis id mann gestaret, vel quod in segetibus agricolæ sererent, ut Deæ offerretur. Brodæus II. 29. *Idem.*

Qui legatis a filio, &c.] Tale fuit consilium Thrasybulo datum a Perandro, nimirum, ἡ τῶν ὑπερεχόντων σταχύων κόλουσις: quod ut exequeretur, ostracismum instituit, qui, ut ait Aristot. in Politicis, τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν τρόπον τινὰ τῷ κολοῦναι τοῖς ὑπερέχοντας, καὶ φυγαδεύειν. Victorius IV. 5. *Idem.*

Et acerrimum sapore] Plaut. in Pseudolo sceleratam vocat: 'Teritur sinapis scelerata, cum illis qui terunt: Nam priusquam triverint, oculi ut extillant facit.' Usu seminis tristes fieri olim crediderunt. Plantus in Trucul. 'Si ecaster hic homo sinapi victitet, non censeam Tam esse tris-

tem posse.' *Idem.*

Sicut in Thracia ubi aquæ deferunt ex iis avulsos ramos] Verbum aquæ superfluit, ut opinor, locus enim est e Theophrasto tralatus lib. VII. capite ultimo, sed pessime a librariis depravatus. Lego igitur sic: *Serpyllo montes locique scatent sicut in Thracia, Alibi deferunt ex his avulsos ramos seruntque, ut in Sicione ex suis montibus, et Athenis ex Hymetto.* Theophrasti verba sunt: 'Serpylli etenim silvestre genus est, quod deferentes ex montibus serunt, ut apud Sicyonem fieri solet, atque etiam Athenis ex monte Hymetto, apud alios vero, ut in Thracia, montes et plana omnia serpyllo scatent.' *Pintian.*

Simili modo, &c.] E ramo, non e semine, Theophr. de Caus. lib. II. 22. *Dalec.*

CAP. IX. De fœniculo et cannabe.

Fœniculum] Rhodig. VI. 12. notavit fœniculum potius inter σύμφυλλα, id est, olera quotidiani usus, numerari, quam inter pharmaca. *Idem.*

Semen ejus, &c.] Prima germinatio et etiannum pastores in Hetruriæ maritimis cerebrum eximunt, qui luteo durato simile, idque linteo vel charta involutum, et sub cineribus assatum, ex pipere et sale comedunt. Non solum gustui cibis is gratissimus est, sed, ut aiunt, ad excitandam Venerem efficax. *Idem.*

Racemi] Umbellæ adhuc compressæ, et nondum explicatæ, corymbos paulo post vocat. *Idem.*

Corymbiam, &c.] Corymbiam fernlam, quam in caulem surgere permittebant, ut corymbos sive umbellas nascentes ad condituram colligerent; nam alioqui caulem gliscentem, tenebulum, et adhuc convolutum demetebant, ut vel recentem comederent, vel in condimento servarent. *Idem.*

CAP. X. De morbis hortorum, et remedia circa formicas, crucas, et culices.

In calamintum] Theophrasto Hist. II. 5. et Caus. II. 22. v. 8. sisymbrium

in mintham degenerat, non calamintham. *Idem.*

Unicaule] Hæmodero, Theoph. Hist. viii. 8. et Caus. v. 22. Hæmoderon quasi αἰμόδειρον, quod cutem tanquam cruentam habeat. Est autem Dioscoridis orobranche. *Idem.*

Nuporum medicina est] Ne pulces radiculis noceant, inserendum ervum. Theophr. *Idem.*

Siliquas una seri] Ὀροβον, Theophr. ervum. Plinius legit λόβους. *Idem.*

In totum vero nec erucas] Scribe, in totum vero necat urucas, ex antiquo exemplari. Æstimanda nomenclatura; semper enim in illo uruca, non eruca. Pintian.

Sunt qui, &c.] Ejus fruticis mentio fit xxiv. 10. et xvi. 18. et 37. Dalec. *Sunt qui sanguineis virgis tangant]* Considera an sit commodius legi saligneis, quam sanguineis. Pintian.

CAP. XI. *Quæ magis sint fortia vel minus, et quibus salsæ aquæ prosint.*

Nam quod ad permutationem seminum attinet] Scribendum puto, perduratiōnem, non permutationem; de duratione enim seminum hic agitur, non permutatione. *Idem.* *Nam quod ad permutationem seminum attinet, &c.]* Sequentia sic lege: *Sed ex his quæ sunt fortissima, nullum ultra quadrimatum utile est. Culinis et ultra tempestiva sunt.* Semina non durant et permanent utilia ad serendum ultra quadrimatum. At culinis ultra spatium sunt tempestiva: πρὸς τὴν μαγειρικὴν χρῆσιν. Vide Salmas. pag. 1282, a. b.

Permutationem] Ita vocat τὴν ἀλλοίωσιν, ætatis cursum, quo durant, et integram naturam, nec permutatam, servant. Dalec.

Et æstiva omnia hibernis magis durant] Ant tollendum est verbum durant, tanquam adulterinum; ant legendum, minus durant; unde statim subjungit, minime autem gethyum. Theophrastus vii. 6. 'Infirmiora vero gethyum; id enim durare nequit;

atriplex, ocimum, cucurbita, cucumis, in plenum æstiva magis quam hiberna.' Ant igitur locus mendosus est, et, ut diximus, castigandus, aut Plinius aliter Theophrasti verba accepit atque ego intelligenda puto. Pintian.

Culinis et ultra tempestiva sunt] Scribo culinis, non cunilis, ex Theophrasto vii. 6. 'Nullum,' inquit, 'ultra quadrimatum durare potest, ita scilicet ut ad sementem utile sit; sed bima sane meliora, trima nihil fere deteriora, quadrima jam deteriora, verum ad usum cibarium diutius permanent.' *Idem.*

Raphano] Brassicæ, Theophrast. Causs. ii. 7. Dalec.

Minus utiles e stagno] Pessimæ salsæ, et quæ difficile rarescunt, καὶ δυσμᾶνῃ. Theophr. Plin. legit καὶ τῆς λίμνης. Legitur et apud Theophr. utiles esse, εὐχρηστα, quæ canalibus ducuntur, quoniam herbarum semina invehunt. Plinius legit ἀχρηστα, ant fortassis id vocabulum mutandum putavit, quod alienas herbas videret hortis esse noxias, ut id quidem in pratis sit optandum, fugiendum in horto. At Theophrasti mens fuit, aquas illas terram etiam nudam herbis vestire invecto earum semine; quod si præstant, multo magis sperandum in horto culto et consito genitales fore: et alioquin quævis aqua, dum cruda non sit, etiam pluvia, tantopere laudata Theophrasto, herbas ubivis gignit. *Idem.*

CAP. XII. *Ratio rigandorum hortorum, et quæ translata meliora fiant, et de succis hortensium et saporibus.*

Ratio rigandorum] Theophr. Hist. vii. 5. Colum. sub finem lib. x. Dalec.

Rumex vocatur] Infra xx. 21. sola oxalis silvestris 'rumex' dicitur. *Id.*

Cum ptisana, &c.] Quoniam Hippocrates lapathum cum ptisana dari vetuit, hæc tria vocabula, cum ptisana tantum, Cornarius delet. Malim le-

gere, *Usus nisi cum ptisana tantum in cibis.* Idem.

Acuti tantum cunilæ] Scribe, *acuti, thumi, cunilæ.* Loquitur de saporibus, et acutos esse saporis ait thumi et cunilæ, id est, τοῦ θύμου καὶ τῆς θύμψας. Salmas. pag. 225.

Salsus tantum, &c.] Lege: *Salsus autem e saporibus non nascitur. Aliquando extra insidit pulveris modo, ut cicerculis. Atque ut intelligatur vana ceu plerumque vitæ persuasio, panax piperis saporem reddit et magis etiam siliquastrum, ob id piperitidis nomine accepto, Libanotis odorem turis, myrrha myrrhæ.* Salmas. 1284. a.

Insidit pulveris modo] Hanc comparisonem velut incidentis pulveris Plinius suo sensu excogitavit. Ea nusquam Theophrastus utitur; quamvis multis locis scribat, in ciceris superficie quandam salsuginem colligi, qua pluvii abluta dum floret, et fructum gerit, planta statim emoritur. Dalec.

Et circulis tantum aquæ] Locus est vitiatissimus. Sed, ni fallor, minus vitiose legetur, *ut ciceris tantum cuti.* Theophr. de Causis Plant. vi. 'Sunt quorum summam partem duntaxat salsugo quædam obducit, ut cicer.' *Pintian.* *Et circutis tantum aquæ]* Quod ait *aquarum circulis*, primum est ex opinione inter philosophos recepta, saporem fieri ex aqueæ humidæque substantiæ permixtione cum crassa et terrea, vi caloris ingeniti. Al-

terum e Democriti sententia, qui pntabat figurarum varietate existere saporum differentiam. Itaque circulari figura, quæ ob rotunditatem volubilem nec altius subire potest, nec firmiter consistere, fieri salsum, qui fluxus et caducus summam tantum partem obsidet. Scaleni vero et aliis figuris angulosis, quæ angulorum suorum acumine profundius immerguntur ac penitus descendunt, alios saporis perenniores, ac constantiores, qui totam materiam succo suo imbuunt ac perfundunt. Vide Theophrast. de Caus. vi. 9. et 14. Dalec.

Panax] Heraclei semen Dioscor. πυρωτικόν ἐστι, igneum et fervens; aliorum, δριμύ, acre. Idem.

Libanotis] Libanotis Dioscoridi quadruplex; prima folio fœniculi, semine, quod cachrin vocant, et radice candidis; secunda folio similis, semine et radice nigris; tertia folio similis, sed absque canle, flore, semine, ἄκαπτος; quarta Theophrast. folio lactucæ. Præter has libanotis est coronaria sive rosmarinus, quam Plinius confundit cum superioribus. Theophr. tantum duo genera statuit, fructiferam, folio heleioselini, semine et radice candidis; et sterilem, folio lactucæ. Idem.

Murrha Myrrhæ] Scribo, *Smirnum myrrhæ*: liquet ex sequentibus; item Dioscoride, et Plinio alibi, et omnibus. *Pintian.*

LIBER XX.

PROCÆM. *Quod Græci sympathiam appellavere]* Omissæ sunt hic evidenter a librariis duæ dictiones, legendumque, *quod Græci sympathiam et antipathiam appellavere*; nam

præterquam quod sequitur statim, quibus cuncta constant, Plinius ipse satis ostendit ita esse xxxvii. 4. 'De discordia,' inquit, 'rerum concordiaque, quam antipathiam ac sympa-

thiam appellavere Græci, non aliter clarins intelligi potest,' &c. *Pintian.*

Quibus cuncta constant] Id est, quod apud Plutarchum libro de Homero, et de placitis Philosophorum, Empedocles principia duo rerum esse tradit, litem et concordiam. *Dalec.*

Ignes aquis restinguentibus] Æschylus apud Plutarchum, de Primo Frigido, aquam vocat ignis supplicium. *Idem.*

Aquam sole devorante] Melius in exemplari antiquo *aquas*, numero multorum; præcessit enim 'aquis restinguentibus.' Porro duo, quæ sequuntur, verba, *luna pariente*, non duco Pliniana. *Pintian.*

Et alio rursus abigente] Theamede, infra xxxvi. 16. ultimo. *Dalec.* *Et alio rursus abigente a sese*] Puto legendum sine conjunctione: *alio rursus a sese abigente*; ut pronomina et participia, pari loco posita, mutuo sibi respondeant, serveturque ratio schematis homæoteleuton. *Pintian.*

Adamantem opum gaudium, infragilem omni cætera vi et invictum] Scribendum reor, *Adamantem omni cætera vi invictum*; reliqua falso inserta puto. Codex autem antiquus *adamantu* agnoscit, non *adamantem*. *Pintian.*

Paria vel majora mira] *Miratum*, non *mira*, in eodem habetur. *Idem.*

Tantum venia sit a minimis, sed a salutaribus ordienti] Commodius legetur, *Tantum venia si a minimis*, &c. *Idem.*

CAP. I. *De cucumere silvestri et elaterio.*

E semine] E fructu. *καρπὸν* hic Plinius semen intempestive reddit. *Dalec.*

Oculorum etiam periculo] Nam cum exilit a pedicelo, aerem succum emit, qui oculos contactu lædit. *Idem.*

Semen quoque, &c.] Ad hauriendam protinus succi abundantiam, quidam, ait Dioscorides, cribratos ciueres humi inspergunt, et medium cavantes

triplicatum linteum obtendunt, per quod elaterium cum humore suo diffunditur. Id autem siccatum in pila conterunt. Longe aliter hæc Plinius. *Idem.*

Aqua cælesti] Dioscorides segmina cribro jam illisa aqua dulci perfundit, et rursus exprimit, totiesque postea lavat, quoad innatans aqua pura maneat. *Idem.*

Panos sanat] Τὰ φύματα, τὰ πολυποειδῆ, tumores parvi similes, sub faucibus et auribus ac inguinibus. Nonius in Optione: 'Qui me miserum miseriores reddidit, quam panus puerum.' *Dalec.*

Autumno] Nam planta Augusto floret, fructus autem Septembri percipitur. *Idem.*

Nec ullum ex, &c.] Theoph. Hist. ix. 14. *Idem.*

A trimatu] Dioscorides, in prologo, præter veratrum nigrum et album, alia medicamenta scribit inutilia esse a trimatu; elaterium vero a bimatu ad decennium utile esse dejectionibus. *Idem.*

Lucernarum lumina extinguit] Dioscoridi lucernarum luminibus obiectum facile flagrat, et ardescit. *Idem.*

Pallidum ac, &c.] Cum candore nonnihil humidum. *Idem.*

Ita ut protinus ab exitu rapiatur extra domum] Scribo *enixu*, non *exitu*, ex apographo scripto. *Pint.* *Ab exitu rapiatur extra domum*] De semine accipiendum, quod raptim ab exitu foetus efferrî domo vult, quod omnis mora periculosa sit, tanta vis educendi inest. *Gelen.*

Similem heliotropio] Herbarii omnes comparant eum sativo. Suspicio in auctore Græco, unde Plinius hæc sumpsit, scriptum fuisse ἄγριον σίκυον εἶναι ἄλλον τρόπον, alteri cucumeri similem esse, Pliniumque legisse ἡλιοτροπίω. Quidam Heliotropio similem esse colore foliorum interpretantur. *Dalec.*

Anginas] Morbum faucium gravis-

simum. Plaut. in Mostel. 'In anginam ego nunc me velim verti, ut veneficæ illi Faucesprehendam, atque enecem scelestam stimulatricem.' Lucilius apud Nonium: 'Insuperato abiit, quem una angina abstulit hora.' *Dalec.*

CAP. II. De anguino cucumere sive erratico, et de sativo, et de pepone.

Cavo eorum, &c.] Dioscoridi τὸ βρέγμα, infusum; Ruellius legit, τὸ ξέσμα, ramentum: contra infantium syriasin imponitur sincipiti, et admotum frontis, pro anacollemate, oculorum fluxiones colibet. *Idem.*

CAP. III. De cucurbita silvestri, et rapo.

Somphos] Vulgo momordica. *Idem.*

Utilior pallida, quando ejus sunt medicinæ] Deme postrema quattuor verba ex apographo scripto. *Pintian.*

Ejecto semine, &c.] Aëtius sapham, aut vinum dulce vetus seminibus exemptis infundit, et colatum per pannum vinum, calfactumque bibendum dat: Paulus passum, Dioscorides mulsum aut passum incoquit, et sub dio refrigeratum bibi præcipit. *Dalec.*

Prodest et stomacho] Lego ex Diosc. *Obest stomacho.* Farinæ aridæ pilulæ cum decocto melle sumuntur. Medulla fructus, inquit Dioscorides, purgatoriam vim habet quatuor obolis sumptis cum mulsâ. Quinetiam si et cum nitro, myrrha, melle cocto in catapotium coacta. *Idem.*

Ardores capitis, &c.] τῶν παιδίων σειπλάων. Paulus I. 13. Ardores capitis, adustionem infantium vocat xxx. 15. infantium destillationes xxi. 21. *Idem.*

Febrium ardores refrigerat] Adustionem cutis in ardenti febre Ruell. apud Dioscoridem. Ego vero ambustam igni summam cutem, πρὸς καυσουμένην ἐπιφάνειαν. Strigmenta vocat τὰ ξύσματα, ramenta. *Idem.*

Perniones fervens] Excavatæ radici si ceratum rosaceum immittatur, et

cinere ferventi coquatur, sic ut ceratum eliquescat, ulceratis pernionibus proficit. Dioscor. Perniones Moreti auctor eleganter describit hoc versu: 'Continuis rimis calcanea scissa rigebant.' *Idem.*

Item frigus pellit e pedibus aqua decoctum. Et jus fervens podagræ etiam frigulis medetur] Quinque prima verba superioribus agglutina; reliqua sic legito: *Aqua decocti ejus fervens, podagræ, &c. ex apographo scripto. Pint.*

Cuicunque vitio pedum] Clavis, pernionibus, tumoribus frigore excitatis, et aliis hoc genus. *Dalec.*

CAP. IV. De naporum differentiis, et raphano silvestri, et de raphano sativo, et pastinaca.

Naporum duas differentias] Bnnii et buniadis, quæ negligentius confundit Plinius. *Idem.*

Pituitam extenuant, urinam concitant. Est et sativi usus in Italia, et armoraciam vocant sativam] Antiqua lectio: *pituitam extenuant, urinam concitant. Cætero astivosus in Italia armoraciam vocant.* Scribo: *Cætero astivosus ipse. Italia armoraciam vocat.* Dioscorides I. II. 'Agrestis vero raphanus, quam Romani armoraciam vocant, folia sativæ similia habet, multoque magis lapsanæ: radicem habet gracilem, mollem, sapore acri. Coquuntur oleorum modo folia et radix in cibo, estque illi calefaciendi et urinandi vis: veruntamen ipsa æstuosa est.' *Pintian.*

Lagonoponon] Ilium cruciatus e flatu, et calculo. *Dalec.*

Veternosis, &c.] Veternum sive animi, sive corporis stupiditatem et ignaviam vocant: 'stolidum' Catullus, 'grave ac funestum' Horat. appellat. Catullus: 'Nunc eum volo de tuo ponte mittere primum, Si pote stolidum repente excitare veternum.' Victorius XIII. 11. *Idem.*

Cætero et scorpionibus adversatur] Antiqua lectio, *Cæteras eis scorpionibus*

bus adversatur. Scribo, *Cerastis et scorpionibus adversatur*, ex Dioscoride lib. II. 'Et contra cerastæ,' inquit, 'morsus enim vino utiliter bibitur.' *Pintian.*

Cæliacis] Stomacho tamen adversari Dioscorides testatur. Verum cæliacis prodest, quoniam urinas ciet. *Dalec.*

Intestinorum hulcera sanant] Illa detergendo: alioquin irritant. *Idem.*

Inutilem] In vesica concretum et intestinis; ex mariscis, et utero. *Idem.*

Summo cibo esse eos] Jejunis XIX. 5. *Idem.*

Hibiscum] Elaphobosum Officinarum. *Pastinaca pratensis*, XXI. 15. *Hibiscum* XIX. 5. *Idem.*

Quem nativum vocant] Is aut niger est, aut fuscus, φαῖός. *Idem.*

CAP. V. *De staphylino sive pastinaca, et gingidio, et sisere, et seseli, et inula, et de cape.*

Venerem stimulari, &c.] Quæ id præstant medicamenta, Græci ἐντατικά vocant, ntília, quod, inquit Ægineta, ἐπὶ τῶν ἀπράκτων μορίων. Africanus in *Astrosophistis*, citante Fulgentio Placide, vocat στυσίδας, ἀπὸ τοῦ στύνειν, id est, ἐντέλνειν; ad quod verbum allusit, qui apud Comicum ἀστυνάκτα se vocavit, ὅτι στύνειν οὐκ ἐδύνατο, et qui apud Athenæum dixit, Dianam μισεῖν τὰ στύμματα, nimirum pudendi distensionem, ac Venerem. Had. Jun. IV. 13. *Idem.*

Gingidion vocant] Vulgo *Bisnaga*. *Idem.*

Stomachum excitat] Radix orisnavis est, utilis stomacho, urinam ciet, appetentiam invitat. Dioscorid. Sed de vulgari ac sativo hæc omnia. *Id.*

Creticum odoratissimum omnium] *Tordylium* Dioscor. qui et quod mox sequitur, 'Radix inc.' &c. de Massiliensi scribit. *Idem.*

Sunt et folia utilia, ut quæ partus adjuvent etiam quadrupedum: hoc maxime

pasci dicuntur cervæ paritura] Depravate etiam ibi scribitur: *contexemus et de sili; sed hoc est vulgaris notitiæ.* Emenda: *contexemus et de seseli, hoc est vulgatæ notitiæ: optimum Massiliense.* Salmas. p. 224.

Quæ partus adjuvent] De semine id Dioscorides. *Dalec.*

Illinitur et igni sacro] Cum in scirrhum transit. *Idem.*

Et delacrymatione caligini, &c.] Significat delacrymationem acrimonia cæparum excitam oculorum caligini prodesse. *Gelen.*

Coctas dysentericis, &c.] Galenus II. 1. Method. Themison apud Celsum IV. 15. *Mercurialis* Var. 1. 3. *Dalec.*

Spiritus agitatione] Concitato ructu; nam ructus ventris exercitatio est. *Idem.*

Varro quæ sale] In Varronis *Geoponicis*, quæ ad nos pervenerunt, hoc non legitur. *Idem.*

CAP. VI. *De porro sectivo, et capitato, et de allio.*

Porrum sectivum] De capitato solum Dioscorides tractavit. Plinius ex auctoribus variis hæc omnia confuse miscet ac consarcinat. *Idem.*

Sitim sedat] Hoc parum credibile, quoniam calidum et siccum est. *Id.*

Pulmonis et arteriæ sanat vitia] Rectius in antiquo codice, *pulmonis et arteriarum sanat vitia*; nam canalem illum, qui gulæ conjunctus est, quoque meat spiritus, et Cicero in libris ad Herennium, et præter Cicero-nem alii, 'arterias' numero multorum libentius quam numero unitatis appellant. *Pintian.*

Vel si purulenta excrecentur] *Pura*, non *purulenta*, in eodem. *Idem.*

Somnoque multum confert] Dioscoridi δυσόνειρον, tumultuosum somnum parit. *Dalec.*

Restibus suis] Radiculis bulbo subadnexis. Alii, *vestibus*, id est, membranosis corticibus. *Idem.*

In fico duplici] Inter duas ficos ex-

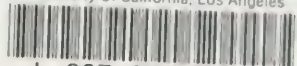

UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY

AA 000 406 770 8

University Of California, Los Angeles

L 007 625 738 5

SOUTHERN BRANCH
UNIVERSITY OF CALIFORNIA
LIBRARY
LOS ANGELES CALIF.

